

Theologia moralis juxta doctrinam S. Alphonsi Mariae de Ligorio

<https://hdl.handle.net/1874/301127>

Vak 48

162

THEOLOGIA MORALIS.

THEOLOGIA MORALIS.

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

THEOLOGIA MORALIS

JUXTA DOCTRINAM

S. ALPHONSI MARIÆ DE LIGORIO,

DOCTORIS ECCLESIAE.

AUCTORE

Jos. AERTNYS, C. SS. R.

THEOLOGICÆ MORALIS ET S. LITURGICÆ PROFESSORE.

TOMUS I.

TORNACI,

V^a H. CASTERMAN,

EDITOR PONTIFICALIS, EPISCOPATUS TYPOGRAPHUS.

PARISIIS, VIA BONAPARTE, 66.

BRUXELLIS, VIA DES PAROISSIENS, 14.

LIPSIAE, VIA QUERSTRASSE, 34.

TORNACI, VIA TÊTE-D'OR, 5.

BUSCODUCI & ZWOLLÆ,

W. VAN GULICK.

1886. - 1087

APPROBATIONES.

Librum, cui titulus: *Theologia Moralis juxta doctrinam S. Alphonsi Mariae de Ligorio, Doctoris Ecclesiae, auctore Jos. Aertnys, C. SS. R., Theologiae moralis et S. Liturgiae Professore*, a duobus Congregationis nostrae theologis, quibus ejusdem examen coramisimus, recognitum et approbatum, potestate nobis a Reverendissimo Patre N. MAURON, ejusdem Congregationis Rectore Majore et Superiore Generali facta, in publicam lucem edi permittimus.

In quorum fidem has litteras manu nostra subscriptas dedimus.

P. OOMEN, C. SS. R.

SUP. PROV. HOLL.

Wittemii, hac 10 Octobris 1886.

IMPRIMATUR.

P. MANNENS,

S. Theol. Doct. et Prof. Libr. Censor.

Ruræmundæ, 12 Octobris 1886.

GALOPIÆ, TYPIS M. ALBERTS.

Proprietas Auctoris sub legis tutela est.

PROŒMIUM.

Cumplura hacce ætate vulgata sunt opera et compendia Theologiæ Moralis; nuper adhuc prodierunt egregia opera moralia R. P. Lehmkuhl S. J. et R. P. Marc C. SS. R. Idcirco nonnemini forte supervacaneum videbitur numerum illorum augere. Nihilominus, cum opus meum aliis brevius, aliis grandius sit, cumque diversâ utar methodo, inceptum perficiendum esse duxi. Hisce motivis accedit favor insignis, quo exceptum est opusculum meum, cui titulus: *Fasciculus Theologiæ Moralis, tractans 1° de occasionariis et recidivis, 2° de usu Matrimonii*. Duæ editiones hujus opusculi brevi spatio exhaustæ sunt, ut adeo de completa Theologia rectissime sperare debeam.

Omnes sane expectabunt in hoc opere invenire genuinam doctrinam S. Patris mei et Doctoris Ecclesiæ Alphonsi de Ligorio; et merito quidem id expectant. Quantum in me fuit, doctrinam S. Doctoris fideliter secutus sum, non ideo demum, ut aiunt, quia magister dixit, sed ob plures easque justissimas rationes, quas in lucem proferre juvabit, nimirum 1° ob *tot approbationes tantasque laudes*, quibus S. Sedes doctrinam illam cumulare non cessavit. 2° Ob *titulum Doctoris Ecclesiæ*, quo insignitus est, quique eminentem doctrinam supponit; quare Pius IX in *Brevi Qui Ecclesiæ*, hujus Doctoris opera omnia in omnibus ecclesiasticis studiis publice citari, proferri, atque, cum res postulaverit, adhiberi voluit et decrevit. 3° Ob *candidum veritatis amorem*, a partium studio omnique passione immunem, qui in Sancto elucet. Quanto veritatis amore ferebatur, liquet ex *Monito Auctoris*, Theologiæ suæ Morali præposito, ¹ ubi scripsit: »Ut sententias veritati »conformiores seligerem, in quacumque quæstione non parum laboris impendi; »per plures enim annos quamplurima Auctorum classicorum volumina evolvi »tam rigidæ quam benignæ sententiæ, quæ ultimo (ut arbitror) in publicum »prodierunt. Præsertim autem sedulam operam navavi in annotandis doctrinis »D. Thomæ, quas in suis fontibus observare curavi. Insuper in controversiis »intricatoribus etiam doctos juniores consului." Et paulo post: »In delectu »sententiarum ingens cura mihi fuit semper rationem auctoritati præponere; »et priusquam meum ferrem judicium, in eo (ni fallor) totus fui, ut in singulis quæstionibus me indifferenter haberem, et ab omni passionis fulgine

¹ Hoc *Monitum Auctoris* magni momenti est ad cognoscendum spiritum S. Auctoris, qui propterea rogat lectores suos ut illud legant pro intelligentia totius operis. Ideo opportunum esse judicavi illud maxima ex parte in proœmio meo intexere.

APPROBATIONES.

Librum, cui titulus: *Theologia Moralis juxta doctrinam S. Alphonsi Mariæ de Ligorio, Doctoris Ecclesiæ, auctore Jos. Aertnys, C. SS. R., Theologiæ moralis et S. Liturgiæ Professore*, a duobus Congregationis nostræ theologis, quibus ejusdem examen coramimus, recognitum et approbatum, potestate nobis a Reverendissimo Patre N. MAURON, ejusdem Congregationis Rectore Majore et Superiore Generali facta, in publicam lucem edi permittimus.

In quorum fidem has litteras manu nostra subscriptas dedimus.

P. OOMEN, C. SS. R.

SUP. PROV. HOLL.

Wittemii, hac 10 Octobris 1886.

IMPRIMATUR.

P. MANNENS,

S. Theol. Doct. et Prof. Libr. Censor.

Ruræmundæ, 12 Octobris 1886.

GALOPIÆ, TYPIS M. ALBERTS.

Proprietas Auctoris sub legis tutela est.

PROŒMIUM.

Cumplura hacce ætate vulgata sunt opera et compendia Theologiæ Moralis; nuper adhuc prodierunt egregia opera moralia R. P. Lehmkuhl S. J. et R. P. Marc C. SS. R. Ideirco nonnemini forte supervacaneum videbitur numerum illorum augere. Nihilominus, cum opus meum aliis brevius, aliis grandius sit, cumque diversâ utar methodo, incœptum perficiendum esse duxi. Hisce motivis accedit favor insignis, quo exceptum est opusculum meum, cui titulus: *Fasciculus Theologiæ Moralis, tractans 1° de occasionariis et recidivis, 2° de usu Matrimonii*. Duæ editiones hujus opusculi brevi spatio exhaustæ sunt, ut adeo de completa Theologia rectissime sperare debeam.

Omnes sane expectabunt in hoc opere invenire genuinam doctrinam S. Patris mei et Doctoris Ecclesiæ Alphonsi de Ligorio; et merito quidem id expectant. Quantum in me fuit, doctrinam S. Doctoris fideliter secutus sum, non ideo demum, ut aiunt, quia magister dixit, sed ob plures easque justissimas rationes, quas in lucem proferre juvabit, nimirum 1° ob *tot approbationes tantasque laudes*, quibus S. Sedes doctrinam illam cumulare non cessavit. 2° Ob *titulum Doctoris Ecclesiæ*, quo insignitus est, quique eminentem doctrinam supponit; quare Pius IX in *Brevi Qui Ecclesiæ*, hujus Doctoris opera omnia in omnibus ecclesiasticis studiis publice citari, proferri, atque, cum res postulaverit, adhiberi voluit et decrevit. 3° Ob *candidum veritatis amorem*, a partium studio omnique passione immunem, qui in Sancto elucet. Quanto veritatis amore ferebatur, liquet ex *Monito Auctoris*, Theologiæ suæ Morali præposito, ¹ ubi scripsit: »Ut sententias veritati »conformiores seligerem, in quacumque quæstione non parum laboris impendi; »per plures enim annos quamplurima Auctorum classicorum volumina evolvi »tam rigidiæ quam benignæ sententiæ, quæ ultimo (ut arbitror) in publicum »prodierunt. Præsertim autem sedulam operam navavi in annotandis doctrinis »D. Thomæ, quas in suis fontibus observare curavi. Insuper in controversiis »intricationibus etiam doctos juniores consului." Et paulo post: »In delectu »sententiarum ingens cura mihi fuit semper rationem auctoritati præponere; »et priusquam meum ferrem judicium, in eo (ni fallor) totus fui, ut in singulis quæstionibus me indifferenter haberem, et ab omni passionis fulgine

¹ Hoc *Monitum Auctoris* magni momenti est ad cognoscendum spiritum S. Auctoris, qui propterea rogat lectores suos ut illud legant pro intelligentia totius operis. Ideo opportunum esse judicavi illud maxima ex parte in proœmio meo intexere.

»exspoliarem." ¹ Quid porro S. Alphonsus de partium studio senserit, perbelle exponit in Dissertatione de usu moderato opinionis probabilis anni 1757. n. 29: »Quod in opinionibus maximam partem sibi sensus proprius »sive passio vindicet, et non ratio, passim accidit doctis et indoctis; imo »sæpius evenit doctis, quia facilius est rationes invenire ad sibi suadendum »quod veritas sit ex ea parte, in quam magis a passione feruntur: *Unus-* »*quisque facilius credit quod appetit*, dicit S. Thomas. Considera Scotisticam »scholam a tot sæculis Thomasticæ oppositam; per hæc tempora nullum legimus aut ex Fratribus Minoribus doctrinis Ordinis Prædicatorum adhæsisse, »nec quemquam ex hisce adhæsisse illis. Et tamen, si Franciscanus aliquis »elegisset S. Dominici Religionem, nonne certe manibus et pedibus Scoto »adversaretur? Et e converso, si quis Dominicanus Ordinem Minorum introisset, nonne doctrinæ S. Thomæ absolute se opponeret? Peto: in istis »quid prævalet? Sensus an ratio? Non quidem ratio; quia, qui nunc existimat probabilior sententiam suæ scholæ, si esset alterius, illam minus »probabilem profecto putaret." ⁴ Deinde ob *moderationem*, quam S. Doctor servat in judicandi disputandique ratione. Scopus enim, quem in Opere suo sibi proposuit, est viam mediam tenere inter opiniones nimis benignas et nimis rigidas. Id inprimis profitetur in *Monito Auctoris*, ubi hæc habet: »Nemini superfluum videatur post tot libros scientiam moralem pertractantes hunc me suscepisse laborem, quasi actum agerem; cum etenim plurimos »legerim Auctores, alios inveni, qui plus æquo indulgentes, iis, qui, ut ait »Isaias cap. 30, dicunt: *Nolite aspicere nobis ea, quæ recta sunt, loquimini nobis placentia*, consuunt pulvillos sub eorum capite, ut in peccatis misere »conquiescant: haud enim dubitandum multum detrimenti Dei Ecclesiam »sentire ex istorum Auctorum sectatoribus, cum major hominum laxioris vitæ »pars ad illos concurrat. Contra vero reperi alios, qui ad reprobanda assueti »quæcumque extremam rigiditatem non sapiunt, consilia cum præceptis confundunt, novisque mandatis conscientias aggravant, humanam imbecillitatem »nihil pensi habentes . . . et hoc modo jugum Christi Domini, quod est suave, »intolerabile reddunt, viamque salutis sic pluribus præcludunt. . . Utraque »sane extremitas maxime periculosa, nam prima spatiosam viam relaxatione »ad perditionem aperit; altera duplici tramite urget animas in ruinam, erroneâ scilicet conscientia et desperatione; cum plurimi, auditâ hâc rigidiori »doctrinâ, in mortalia labuntur, vel credentes inesse lethale peccatum ubi »non est, vel nimia difficultate deterriti, impossibile putantes eo modo posse »salvari, salutis suæ curam penitus abjiciunt. Propterea in lucem edere deliberavi hoc novum opus, quod inter opiniones nimis benignas et nimis severas medium locum teneret." ² Quod S. Doctor scopum suum revera attigerit, solemniter testantur Decreta, quibus titulus Doctoris Ecclesiæ ei conceditur, hisce verbis: »Inter implexas Theologorum sive laxiores sive rigidiores sen-

¹ Ex allatis patet quam injuste nonnulli ausi sint nomen *compilatoris* S. Doctori affingere.

² Idem sæpius repetit in Operis decursu, c. g. lib. 3. n. 547. lib. 6. n. 426. 464.

»tentias tutam stravit viam, per quam Christifidelium animarum moderatores »inoffenso pede incedere possent." Eâdem moderatione impulsus postea subdit: »Sategi ut plurimum meam exponere sententiam, justum pondus tribuendo majoris vel æqualis vel minoris probabilitatis cuique sententiæ, »prout meæ imbecillitati visum fuit, ne ancipitem relinquerem lectorem, more »aliquorum, qui sententias aliorum tantum referentes non parum exosos »legendibus se præbent. Ubi vero non inveni rationem pro unâ parte convincentem, non sum ausus oppositam damnare, more aliorum, qui nimis facile »reprobant opiniones, quas plures et graves Auctores tuentur . . . Cæterum, »benigne lector, te admonitum volo ne existimes me opiniones illas approbare ex eo quod non reprobem; eas enim quandoque fideliter exponam cum »suis rationibus et patronis, ut alii pro sua prudentia, cujus ponderis sint, »adjudicent." Hoc exemplo S. Patris mei ego quoque methodum comparativam elegi, in quæstionibus controversis diversas sententias exponendo cum præcipuis illarum fundamentis tam ex ratione quam ex auctoritate, quæ lector ipsemet expendere valet: ea agendi ratione nullam opinionem lectori obtrudo, sed in dubiis libertatem relinquo, præterquam quod ista methodus aptissima sit ad informandum et perficiendum intellectum practicum. Hactenus traditis motivis præferendi doctrinam S. Alphonsi demum adjungo 5° *lumen celeste*, quod sanctus vir a Deo indubitanter accepit; divinâ namque Providentiâ suscitatus est ad mores fidelium informandos. Quis est alius Auctor Theologiæ moralis, qui tantis securitatis præsiidiis gaudeat? Nonne merito dici potest tantam esse S. Alphonsi auctoritatem in doctrina morali, quanta est S. Thomæ in doctrina dogmatica?

In scribendo meo Opere maxime consecutus sum tum claritatem, ut omnes me intelligant, juxta dictum S. Augustini ¹: »Non curat ille qui docet »quantâ eloquentiâ doceat, sed quantâ evidentiâ"; tum utilitatem practicam, ut prosim Confessariis ac Pastoribus animarum; deinde vitare studui ne opus »tam diffusum esset ut non facile legeretur, nec tam breve ut in »multis deficeret."

Antequam opus aggrediamur, quædam prælibare lubet de Theologiæ moralis natura ac partibus. Theologia moralis est scientia, quæ humanas actiones ad morum honestatem dirigit in ordine ad vitam æternam. *Objectum* igitur *materiale* hujus scientiæ sunt actiones humanæ; *objectum formale*, i. e. ratio sub qua actiones spectantur, est earum moralitas, seu conformitas vel repugnantia cum regulis morum; *finis* est, ut homo vitam æternam consequatur. Differt a Theologia *dogmatica*, quippe quæ de credendis disserit, *moralis* vero de agendis. Differt a Theologia *ascetica* et *mystica*, utpote quæ de vitæ christianæ perfectione tractat, prior de via perfectionis ordinaria, posterior de via extraordinaria; *moralis* vero de obligationibus necessariis dumtaxat ad salutem consequendam. Vocatur tandem *Theologia moralis*, quia doctrinam morum tradit secundum principia divinâ revelatione cognita.

¹ De doct. christ. lib. 4. cap. 9. n. 23. 24.

Theologia moralis complectitur generalia morum principia, horum conclusiones, et applicationes ad casus particulares; quatenus hanc postremam partem comprehendit, *casuistica* seu *practica* appellatur. Dividitur in *generalem* et *specialem*. Pars *generalis* versatur circa scientiæ moralis principia generalia seu fundamentalia, et continet tractatus de actibus humanis, de conscientia, de legibus, et de peccatis. Pars *specialis* versatur circa præcepta, quorum observatione homo finem suum ultimum assequi debet. Ea præcepta sunt vel *juris naturalis*, vel *juris positivi*: priora definiunt hominis officia erga Deum, seipsum ac proximum, et comprehendunt tractatus de præceptis Decalogi, necnon de obligationibus diversorum statuum vitæ, quamquam plures ex hisce jure positivo additæ sunt: posteriora complectuntur tractatus de virtutibus theologicis, de præceptis Ecclesiæ, atque de Sacramentis.

Ad normam Theologiæ Moralis S. Alphonsi, opus meum in septem libros partitus sum, nimirum: I. De principiis generalibus. II. De præceptis virtutum theologicarum. III. De præceptis Decalogi. IV. De præceptis Ecclesiæ. V. De obligationibus statuum vitæ. VI. De Sacramentis. VII. De pœnis et indulgentiis.

Superest ut lectorem moneam me in allegando S. Alphonso *librum* Theologiæ Moralis aut *tractatum* Hominis Apostolici non nominare, sed *numeros* tantum, quando citatio pertinet ad librum vel tractatum, qui initio uniuscujusque meorum tractatum indicatur; alias librum aut tractatum adjicere curavi. In libris Moralis S. Alphonsi allegandis sequor primitivum eorumdem ordinem. ¹ In citando opere, cui titulus: *Homo Apostolicus*, utor litteris initialibus H. A.

Ut hoc opus quam plurimum conferat ad Dei gloriam animarumque salutem, unice ac summopere mihi in votis est.

In Collegio Wittemii, 8 Octobris 1886.

¹ In commodum lectorum, qui editione R. P. Heilig vel R. P. Haringer utuntur, subjungo differentiam librorum:

Edit. Alph.	Edit. Heil. Har.
Lib. 5.	Lib. 2.
" 2.	" 3.
" 3.	" 4.
" 4.	" 5.

DECRETUM S. R. C.

QUO TITULUS DOCTORIS ECCLESIAE S. ALPHONSO MARIAE DE
LIGORIO CONCEDITUR.

URBIS ET ORBIS.

»Inter eos qui fecerunt et docuerunt, quosque Dominus Noster Jesus-Christus magnos fore vocavit in Regno Cœlorum, merito recensendus est SANCTUS ALPHONSUS MARIA DE LIGORIO, Congregationis a Sanctissimo Redemptore Institutor et Sanctæ Agathæ Gothorum Episcopus. Hic virtutum omnium exempla faciens, veluti lucerna supra candelabrum posita, omnibus Christifidelibus, qui in Domo Dei sunt, adeo illuxit, ut jam inter cives Sanctorum et domesticos Dei fuerit relatus. Quod autem sancta operatione complevit, verbis etiam et scriptis docuit. Siquidem ipse errorum tenebras, ab Incredulis et Jansenianis late diffusas, doctis operibus, maximeque Theologiæ Moralis tractationibus, dispulit atque dimovit. Obscura insuper dilucidavit, dubiaque declaravit, cum *inter implexas Theologorum sive laxiores sive rigidiores sententias tutam straverit viam, per quam Christifidelium animarum moderatores inoffenso pede incedere possent*. Simulque Immaculatæ Deiparæ Conceptionis et Summi Pontificis ex Cathedra docentis infallibilitatis doctrinas accurate illustravit ac strenue asseruit, quæ postea ævo hoc nostro dogmaticæ declaratæ sunt. Scripturarum denique ænigmata reseravit tum in asceticis lucubrationibus, cœlesti quadam suavitate refertis, tum in saluberrimo quodam Commentario, quo Psalmos et Cantica in Divino Officio a Clericis recitanda, ad eorum pietatem fovendam et mentem erudiendam, explanavit. Summam Alphonsi sapientiam jam demiratus fuerat Pius VII, sanctæ memoriæ, eumque commendaverat, quia *voce et scriptis in media sæculi nocte errantibus viam justitiæ ostendit, per quam possent de potestate tenebrarum transire in Dei lumen et regnum*. Neque minori laude inusitatum vim, copiam, varietatemque doctrinæ in libris ab ipso conscriptis prosequutus est alter Summus Pontifex Gregorius XVI sa. me. in Litteris decretalibus, quibus Alphonso majores Cœlitum honores tribuebantur.

»Verum temporibus hisce nostris adeo sapientiam ejus enarrant gentes, et laudem ejus enuntiat Ecclesia, ut plurimi Sanctæ Romanæ Ecclesiæ Cardinales, fere omnes totius Orbis Sacrorum Antistites, Supremi Religiosorum Ordinum Moderatores, insignium Academicarum Theologi, illustria Canonico-rum Collegia, et docti ex omni cœtu Viri supplices libellos Sanctissimo Domino Nostro Pio IX Pontifici Maximo porrexerint, quibus communia exposuere vota, ut Sanctus Alphonsus Maria de Ligorio Doctoris Ecclesiæ titulo honoribusque cohonestaretur. Sanctitas Sua, preces benigne excipiens, gravissimum hujusmodi negotium de more Sacrorum Rituum Congregationi

expendendum commisit. Itaque in Ordinariis Comitibus ad Vaticanas Aedes infrascripta die collectis, Eminentissimi et Reverendissimi Patres Cardinales Sacris tuendis Ritibus præpositi, audita relatione Eminentissimi et Reverendissimi Cardinalis Constantini Patrizi, Episcopi Ostiensis et Veliternensis, Sacri Collegii Decani, eidem S. Congregationi Præfecti, Causæque Ponentis, consideratis animadversionibus R. P. D. Petri Minetti, Sanctæ Fidei Promotoris, Patroni Causæ responsis, nec non Theologorum pro veritate sententiis; omnibus denique severissime hinc inde libratīs, unanimi consensu rescribendum censuerunt: *Consulendum Sanctissimo pro concessione seu declaratione et extensione ad universam Ecclesiam tituli Doctoris in honorem S. Alphonsi Mariæ de Ligorio, cum Officio et Missa jam concessis, addito Credo, Antiphona ad Magnificat in utrisque Vesperis O Doctor, ac Lectionibus I Nocturni Sapientiam, et VIII Responsorio In medio Ecclesiæ.* Die 11 Martii 1871.

»Postmodum facta horum omnium et singulorum eidem Sanctissimo Domino Nostro Pio PAPÆ IX per infrascriptum ipsius Sacr. Congregationis Secretarium fideli relatione, Sanctitas Sua S. Congregationis Rescriptum adprobavit et confirmavit; ac desuper Generale Decretum Urbis et Orbis expediri mandavit, die 23 iisdem mense et anno.”

C. Ep. Ostien. et Velitern. Card. PATRIZI S. R. C. Præf.

Loco ✠ Signi

D. Bartolini S. R. C. Secretarius.

LITTERÆ APOSTOLICÆ

DE SANCTO ALPHONSO MARIA DE LIGORIO TITULO ECCLESIAE DOCTORIS AUCTO.

PIUS PP. IX.

AD PERPETUAM REI MEMORIAM.

»Qui Ecclesiæ suæ numquam se defuturum spondit Christus Dominus, quum maxime in rem suæ immaculatæ Sponsæ esse perspexerit, insignes excitat pietate et doctrina Viros, qui *repleti spiritu intelligentiæ, tamquam imbres mittant eloquia sapientiæ suæ.* Neque enim sine providentissimo Omnipotentis Dei consilio factum est, ut, quum Jansenistarum doctrina Novatorum oculos in se converteret, erroris specie multos alliceret, ageretque transversos, tunc potissimum extaret ALPHONSUS MARIA DE LIGORIO, Congregationis a Sanctissimo Redemptore Institutor, et Sanctæ Agathæ Gothorum Episcopus, qui *bonum certans certamen, os aperiret suum in medio Ecclesiæ,* scriptisque doctis et laboriosis istam ab inferis excitatam pestem radicitus evellendam, et ab agro Dominico exterminandam curaret. Neque vero has

solum sibi partes depoposcit Alphonsus; sed in Dei gloriam, spiritualemque hominum salutem unice intendens animum, plurimos Libros conscripsit, sacra eruditione et pietate refertos, sive, *inter implexas Theologorum tum laxiores tum rigidiores sententias, ad tutam muniendam viam, per quam Christifidelium animarum Moderatores inoffenso pede incedere possent*; sive ad Clerum informandum, instituendum; sive ad Catholicæ Fidei veritatem confirmandam, et contra cujuscumque generis aut nominis Hæreticos defendendam; sive ad asserenda hujus Apostolicæ Sedis jura; sive ad Fidelium animos ad pietatem excitandos. Hoc porro prædicari verissime potest, nullum esse vel nostrorum temporum errorem, qui, maxima saltem ex parte, non sit ab Alphonso refutatus. Quid quod ea, quæ, tum de Immaculata Sanctæ Dei Genitricis Conceptione, tum de Romani Pontificis ex Cathedra docentis Infallibilitate, plaudente christiano populo, et frequentissimo universi catholici orbis Antistitum consensu approbante, a Nobis sancita sunt, in Alphonsi Operibus reperiuntur et nitidissime exposita, et validissimis argumentis demonstrata?

►Quamobrem in hunc perbelle cadit nobilissimum illud divinæ Sapientiæ præconium: *Non recedet memoria Ejus, et nomen Ejus requiratur a generatione in generationem, Sapientiam Ejus enarrabunt gentes, et laudes Ejus enuntiabit Ecclesia*. Ac Pius VII prædecessor Noster recolendæ memoriæ, summam Alphonsi sapientiam demiratus, gravissimum hoc de eo protulit testimonium: *Voce, nimirum, ac scriptis in media sæculi nocte errantibus viam justitiæ ostendisse, per quam possent de potestate tenebrarum in Dei lumen ac regnum transire*. Item fel. rec. Decessor Noster Gregorius XVI incredibilem Alphonsi dicendi vim, copiam, varietatemque doctrinæ maximis laudibus prosequutus, eum Sanctorum Cœlitum fastis adscripsit. Tandem nostris hisce temporibus, plurimi Sanctæ Romanæ Ecclesiæ Cardinales, fere omnes totius orbis Sacrorum Antistites, Supremi Religiosorum Ordinum Moderatores, insignia Sodalium Theologorum corpora, illustria Canonicorum Collegia, et docti ex omni cœtu Viri supplices Nobis preces porrexerunt, ut Sanctum Alphonsum Mariam de Ligorio DOCTORIS ECCLESIÆ titulo honoribusque augeamus. Nos itaque piis hisce precibus obsecundare lubenti animo volentes, gravissimum hoc negotium, ut moris est, Congregationi VV. FF. NN. S. R. E. Cardinalium tuendis Ecclesiæ Ritibus præpositorum expendendum commisimus. Jam vero, cum dicta VV. FF. NN. Congregatio in Ordinariis Comitibus ad Vaticanas Aedes die xi Martii hujus vertentis anni habitis, audita relatione Venerabilis Fratris Nostri Constantini S. R. E. Cardinalis Patrizi nuncupati, Episcopi Ostien. et Veliternen., ejusdem Congregationis Præfecti, Causæque Ponentis; consideratis animadversionibus dilecti Filii Petri Minetti Presbyteri, Fidei Promotoris; item Patroni Causæ responsis, nec non Theologorum pro veritate sententiis; omnibus denique rationum momentis sedulo attenteque perpensis, unanimi consensu rescribendum censuerit: *Consulendum Sanctissimo pro concessione seu declaratione et*

extensione ad universam Ecclesiam tituli Doctoris in honorem Sancti Alphonsi Mariæ de Ligorio, cum Officio et Missa jam concessis; addito Credo, Antiphona ad Magnificat in utrisque Vesperis O Doctor, ac Lectionibus I Nocturni Sapientiam, et VIII Responsorio In medio Ecclesiæ; - Nos Rescriptum istud, edito die XXIII ejusdem mensis et anni Generali Urbis et Orbis Decreto, approbandum confirmandumque existimavimus.

»At enim dilectus Filius Nicolaus Mauron, Superior Generalis et Rector Major Congregationis Sanctissimi Redemptoris, ad jam memoratam Cardinalium Congregationem tuendis Ecclesiæ Ritibus suppliciter adiit, ut in Festo ejusdem Sancti Alphonsi, per Decretum, de quo habita ante mentio est, inter Ecclesiæ Doctores adsciti, in Martyrologio Romano, post verba: *Sanctorum fastis adscripsit*, sequentia adderentur: *et Pius IX Pontifex Maximus, ex Sacrorum Rituum Congregationis consulto, universalis Ecclesiæ Doctorem declaravit*; item in VI Lectione, post verbum: *accensuit*, hæc alia: *tandem Pius IX Pontifex Maximus, ex Sacrorum Rituum Congregationis consulto, universalis Ecclesiæ Doctorem declaravit*; utque concessionem omnes hac super re factæ, Apostolicis Nostris Litteris confirmarentur. Quæ quidem Cardinalium Congregatio cum in conventu, die XXII mensis Aprilis hujus anni de more habito, rescripserit: *Pro gratia*; Nos die XXVII mensis ejusdem, Rescriptum illud ratum habuimus, atque Apostolicas Litteras in forma Brevis expediri mandavimus. Quæ cum ita sint, memorati dilecti Filii Nicolai Mauron obsequuti votis, deque consilio VV. FF. NN. Sanctæ Romanæ Ecclesiæ Cardinalium Congregationis legitimis Ritibus cognoscendis, Auctoritate Nostra Apostolica, tenore præsentium, titulum DOCTORIS in honorem Sancti Alphonsi Mariæ de Ligorio, Congregationis a Sanctissimo Redemptore Institutoris et Sanctæ Agathæ Gothorum Episcopi, confirmamus, seu, quatenus opus sit, denuo ei tribuimus, impertimus; ita quidem ut in Universali Catholica Ecclesia semper is Doctor habeatur, atque in die festo anniversario tum a Regulari, tum a Sæculari Clero celebrando, Officium et Missa fiat juxta Sacræ Rituum Congregationis Decretum Rescriptumque, quod memoravimus. Præterea hujus Doctoris Libros, Commentaria, Opuscula, Opera denique omnia, ut aliorum Ecclesiæ Doctorum, non modo privatim, sed publice in Gynnasiis, Academiis, Scholis, Collegiis, Lectionibus, Disputationibus, Interpretationibus, Concionibus, Sermonibus, omnibusque aliis Ecclesiasticis studiis, christianisque exercitationibus, citari, proferri, atque, cum res postulaverit, adhiberi volumus et decernimus.

»Tandem, ut Christifidelium pietas ad hujus Doctoris diem festum rite colendum, ejusque opem pie implorandam magis accendatur, de Omnipotentis Dei misericordia, ac BB. Petri et Pauli Apostolorum ejus auctoritate confisi, omnibus et singulis utriusque sexus Christifidelibus, qui die festo ejusdem Doctoris, aut uno ex septem diebus continuis immediate subsequentibus, uniuscujusque Christifidelis arbitrio sibi deligendo, vere pœnitentes et sacramentali confessione præmissa, Sanctissimam Eucharistiam sumpserint, et

quamlibet ex Ecclesiis Congregationis Sanctissimi Redemptoris devote visiterint, ibique pro Christianorum Principum concordia, hæresum extirpatione, ac Sanctæ Matris Ecclesiæ exaltatione pias ad Deum preces effuderint, quo die prædictorum id egerint, Plenariam omnium peccatorum suorum Indulgentiam et remissionem, quæ etiam animabus Christifidelium, quæ Deo in charitate coniunctæ ab hac luce migraverint, per modum suffragii applicari poterit, misericorditer in Domino in perpetuum concedimus.

» Quocirca universis VV. FF. Patriarchis, Primatibus, Archiepiscopis, Episcopis et dilectis Filiis aliarum Ecclesiarum Prælati per universum terrarum Orbem constitutis per præsentem mandamus, ut quæ superius sancita sunt, in suis Provinciis, Civitatibus, Ecclesiis et Diocesisbus solemniter publicari, et ab omnibus personis ecclesiasticis sæcularibus et quorumvis Ordinum Regularibus, ubique locorum et gentium inviolabiliter et perpetuo observari procurent. Hæc præcipimus atque mandamus, non obstantibus Apostolicis, ac in Universalibus, Provincialibusque et synodalibus Conciliis editis, generalibus vel specialibus Constitutionibus et Ordinationibus, cæterisque contrariis quibuscumque. Volumus autem, ut præsentium Litterarum transumptis seu exemplis etiam impressis, manu alicujus Notarii publici subscriptis, et sigillo personæ in ecclesiastica dignitate constitutæ munitis, eadem prorsus fides adhibeatur, quæ adhiberetur ipsis præsentibus si forent exhibitæ vel ostensæ.

» Datum Romæ, apud S. Petrum sub annulo Piscatoris, die VII Julii MDCCCLXXI. Pontificatus Nostri anno vicesimosexto."

Pro Domino CARD. PARACCIANI CLARELLI.

Felix Profili Substitutus.

Loco ✠ Annuli Piscatoris.

THEOLOGIA MORALIS.

LIBER I.

DE PRINCIPIIS GENERALIBUS.

Quum Theologia Moralis, sicut qualibet alia scientia, ex propriis principiis dependeat, atque impossibile sit scientificas cognoscere conclusiones, nisi eas reducendo ad principia, juxta effatum: »Ignoratis principiis, ignorantur principia;» ideo generalia principia, quibus actiones morales hominum reguntur, ante præcepta cognoscenda sunt. Quare agendum est 1º de moralitate actuum humanorum in genere, 2º de eorum intrinseca regulâ, quæ est conscientia, 3º de lege, quæ eorum extrinseca regula existit, 4º de peccatis, seu de actionibus, quæ a regulis morum deflectunt.

TRACTATUS I.

DE ACTIBUS HUMANIS.

S. Alph. lib. 5. H. A. tr. 3.

Monitum S. Alphonsi. »Mens mihi non est, benevole lector, scribens de morali theologiâ, quæ tota ad praxim est dirigenda, tractatum de actibus humanis tibi exhibere scholasticis questionibus referre; sed potius tuæ animarumque salutis consulere cupiens, ea tantum selegere cogito, quæ in hac materiâ magis utilia, quæque scitu necessaria ad praxim existimantur.... Non recedendum puto a sanâ Doctoris Angelici doctrinâ, ubi haberi potest; ipso enim duce, in rebus theologicis inoffenso pede ambulatur.»

Expendenda sunt 1º notio, 2º principia, 3º moralitas actuum humanorum.

CAPUT I.

NOTIO ACTUS HUMANI.

1. — Actus humanus strictissima acceptione sumptus definiri potest: actus procedens ex deliberata hominis volun-

tate, seu a voluntate rationis lumine prelustrata. »Etenim ille solæ actiones »vocantur proprie humanæ, inquit S. Thomas 1. 2. qu. 1., quæ sunt propriæ hominis, in quantum est homo»; atqui tales sunt actus procedentes ab intellectu et voluntate, cum per istas potentias homo in specie hominis constituitur; ergo tales actiones tantum dicuntur proprie humanæ.

Ab actu humano distinguitur actus hominis, qui procedit ex solo impetu naturæ, absque ulla deliberatione, quare dicitur quoque actus naturalis; hujusmodi sunt motus primo-primi, actus hominis penitus distracti aut rationis usu quomodocumque destituti. (n. 1. 2.)

Omnis ergo et solus actus humanus homini imputabilis et moralis est, quinimo actus humanus, actus imputabilis, actus moralis iidem sunt sub diverso respectu; dicitur nempe actus humanus in quantum procedit ab intellectu et liberâ voluntate; dicitur imputabilis, quatenus homini tam-

quam auctori et domino tribui potest; est demum *moralis*, in quantum conformis vel difformis est cum recta ratione.

2. — **Divisio.** Actus humanus distinguitur: 1° *Elicitus*, qui immediate procedit a voluntate, cujusmodi est amor et odium. *Imperatus*, qui ex voluntatis jussu ab aliis potentiis elicitur, sive potentia illa sit interna, ut intellectus, sive externa, ut sensus, potentia motrix: actus igitur imperati erunt meditatio, studium, ambulatio, etc.

2° *Internus*, qui tantum internis animæ potentiis perficitur, ut est oratio mentalis: *externus*, quem voluntas per corporis organa perficit, ut oratio vocalis.

3° *Bonus*, qui rectæ rationi consentaneus est: *malus*, qui a recta ratione dissentaneus: *indifferens*, qui rationi neque conformis est, neque repugnat. Bonus vel *naturalis* est, qui solis naturæ viribus produci potest, ut eleemosyna ex naturali misericordia: vel *supernaturalis*, qui nonnisi gratiæ auxilio elici potest, ut actus virtutum theologicarum. *Supernaturalis* porro vel est *meritorius de condigno*, cui ex justitia merces debetur: vel *de congruo*, qui ex mera decentia ac benignitate Dei mercede dignus est. (n. 4.)

4° *Validus*, qui effectum proprium, ad quem destinatur, producit: *invalidus*, qui effectu illo caret. Validus insuper dicitur *firmus*, si rescindi amplius nequeat: *infirmus*, si ad nutum rescindi possit, sive propriâ sive Superioris auctoritate. Hæc species respicit præcipue contractus et Sacramenta. — Patet ergo actus posse *licitos* esse quin sint *validi*, et vice versa; licitas enim respicit regulas morum, validitas respicit effectum, qui intenditur.

CAPUT II.

PRINCIPIA ACTUUM HUMANORUM.

3. — Actuum humanorum principia dicuntur ea omnia, quæ quovis modo concurrunt ad eos efficiendos. Hujusmodi principia interna et congenita tria numerantur, nempe intellectus, voluntas et libertas. Intellectus est directrix actuum humanorum ad honestatem per conscientiam, sive per cognitionem actionis et legis. Voluntas est facultas prosequens bonum vel malum, prout sibi ab intellectu

proponitur. De intellectu plenius loquimur in tractatu de conscientia: hoc loco igitur dicendum superest de voluntario et libero, quæ actus humanos imputabiles reddunt, necnon de involuntario, quod imputabilitatem impedit. (n. 5.)

ARTICULUS I.

DE VOLUNTARIO.

§ I. *Voluntarium in genere.*

4. — Voluntarium dicitur, quod est a principio intrinseco, seu a voluntate, cum cognitione finis.

Unde 1° voluntaria non sunt tum ea, quæ a principio tantum extrinseco procedunt, puta actiones violentiæ; tum ea, quæ fiunt sine ulla intellectus cognitione.

2° Si quis fallatur circa objectum suæ actionis, v. g. si feria sexta comedat carnem putans esse piscem, non voluntarie comedit carnem: vel si fallatur circa circumstantias, qua parte fallitur, non agit voluntarie, ut si sciat quidem se comedere carnem, non advertat tamen esse feriam sextam, non voluntarie violat legem abstinentiæ. Ut igitur actio quæpiam dicatur tota voluntaria, secundum omnes suas circumstantias, necesse est ut secundum omnes istas cognoscatur; si qua ignoretur, actio non censetur quoad illam circumstantiam ignoratam voluntaria; unde v. g. qui accedit ad mulierem, quam nuptam esse nescit, non adulterii, sed simplicis fornicationis reatum incurrit.

3° Quemadmodum, ubi nulla *advertentia*, nullum est voluntarium, et proinde nullum peccatum, ita quoque, ubi imperfecta advertentia, imperfectum est voluntarium, et consequenter veniale dumtaxat peccatum, in violatione præcepti licet gravis. Unde dormientium actiones simpliciter involuntariæ sunt, semisomnorum vero imperfecte voluntariæ. Idem de voluntatis *consensu* dicendum. Hinc axiomata: »Nihil est volitum, nisi fuerit præcognitum,» et: »Nihil est in voluntate, nisi prius fuerit in intellectu.»

4° Ut operis ommissio voluntaria sit, requiritur, ut quis opus ponere potuerit, sciens tamen et volens omiserit; ut simul sit ad culpam imputabilis, requiritur insuper ut poni debuerit. (n. 8. 11.)

5° Voluntarium differt a *spontaneo*,

quod ex propria inclinatione procedit, etiamsi ex necessitate voluntas in illud feratur; sic amor beatitudinis in communi necessarius nobis est, sed spontaneus; spontaneae quoque sunt actiones brutorum, amentium et infantium, quae sine coactione fiunt. Hinc omne voluntarium est spontaneum, sed non omne spontaneum est voluntarium. Spontaneo opponitur *coactum*. (n. 6.)

5. — **Divisio.** Multiplex est voluntarium scilicet: 1° *Perfectum*, quod procedit ex perfecta cognitione et pleno consensu: *imperfectum*, quod ex imperfecta cognitione aut imperfecto consensu procedit, ut sunt v. g. actus semisomnorum.

2° Voluntarium perfectum est vel voluntarium *simpliciter*, quod est absolute et efficaciter volitum: vel *secundum quid*, quod admixtum habet repugnantiam. Sic projectio mercium in mare ex metu naufragii est simpliciter voluntaria, quatenus efficaciter eligitur ad evadendum naufragium; est simul voluntaria seu potius involuntaria secundum quid, quatenus cum repugnantia eligitur.

3° *Liberum*, quod procedit a voluntate cum indifferentia; indifferentia autem dicitur ea voluntatis dispositio, qua, positus omnibus ad agendum necessariis, potest agere vel non agere. *Necessarium*, quod procedit a voluntate determinata ad unum, sine potentia ad oppositum; talis est amor beatificus, posita enim visione intuitiva Dei, voluntas nequit non amare illud summum bonum.

4° Voluntarium *in se*, quod in se intenditur, ita ut voluntas immediate ver-setur circa illud; hoc modo furtum est voluntarium furi. Voluntarium *in causa*, quod in se non intenditur, sed secuturum quodammodo praevидetur ex alio in se volito: sic blasphemiae sunt voluntariae in causa illi, qui deliberate se inebriat sciens se in ebrietate passim blasphemare, licet alioquin blasphemias in se detestetur.

Voluntarium *in se* dicitur quoque *directum*, voluntarium *in causa* vero *indirectum* audit. (n. 9.)

5° *Actuale*, dum quis actu vult aliquid facere. *Virtuale*, quando actus ponitur vi actualis volitionis praeteritae, non retractatae; unde sequitur effectum semper imputabilem esse, quia vere a voluntate procedit et voluntas vere vult eum: sic postquam deliberavi Missam celebrare et consecrare, deinde ad altare progre-

dior, nullam amplius intentionem eliciens, nec prioris recordans, virtualiter volo consecrare, quia vi prioris voluntatis progressus sum ad celebrandum. Voluntarium virtuale perseverare potest, etiamsi fuerit interruptum per alias actiones intermediarias. *Habituale*, cujus volitio antea habita fuit et non retractata, sed non est causa actus; e. g. susceptio Sacramentorum a moribundo sensibus destituito, qui sanus sibi proposuerat ea recipere in articulo mortis. *Interpretativum*, quando merito praesumitur quod homo voluisset aliquid, si advertisset aut cognovisset, attamen reapse non voluit; sic infirmus sensibus destitutus recte praesumitur ultima Sacramenta velle suscipere, etiamsi hanc voluntatem nunquam elicerit.

6° *Expressum*, quod verbis aut alio signo exprimitur: *tacitum*, quod ex aliquo facto vel facti omissione merito colligitur. Inde Regula Juris 43. in 6: „Qui tacet, consentire videtur;“ quae regula, licet saepe, non semper tamen vera est; valet a) quoties agitur de favore vel commodo tacentis; b) cum contradicere facile posset, et deberet. De cetero valet Regula 44.: „Is, qui tacet, non fatetur; sed nec utique negare videtur.“

6. — Circa praedicta nonnulla observanda supersunt:

1° Voluntarium *secundum quid* potest simul esse *perfectum*, eo quod voluntatis displicentia perfecta cognitioni plenoque consensui minime obstat; patet exemplo supra adducto, projectio namque mercium in mare metu naufragii, quamvis displiceat, ad mortem tamen avertendam perfecte voluntaria est.

2° Voluntarium ex perfecta cognitione *necessarium*, perfectius est *libero*; quia, quando voluntas fertur necessario in objectum, eo quod excellentia objecti postulet illum tendendi modum, eaque excellentia perfecte cognoscatur ab operante, voluntas perfectissimo modo ac toto conatu tendit; ergo nihil illi deest ad perfectissimum voluntarium. Hujusmodi sunt amor Dei erga seipsum et amor beatorum erga Deum. (n. 9.)

3° Voluntarium *actuale* et *virtuale* in actus moralitatem aut validitatem efficaciter influunt; quia actus ab ejusmodi voluntate vere provenit. Secus vero dicendum de voluntario *habituali* et *interpretativo*; quia neutrum est causa

actus. Interpretativum id efficit, ut actio censeatur non esse contra voluntatem. Quocirca observandum, in iis, quæ pendent ex alterius voluntate, interdum sufficere voluntatem interpretativam, ut quando per epikeiam fit aliquid contra tenorem legis, dicitur actus ille interpretative voluntarius legislatori, quia, si hic et nunc cognovisset circumstantias talis actus, voluisset illum fieri.

§ II. *Voluntarium in specie.*

De voluntario perfecto et imperfecto sermo uberius erit in tractatu de peccatis; de voluntario libero seorsum dicitur in subsequenti Articulo; hoc loco dumtaxat disseremus de *voluntario in causa*, cujus cognitio maxime necessaria est, cum ex eâ pendeat plurimorum casuum solutio.

7. — Effectus malus, qui sequitur ex causæ volitione, non semper imputari potest ad culpam, sed quedam ad hoc requiruntur conditiones. Priusquam vero describamus istas conditiones, exponere juvabit varias causarum species.

Causa distinguitur 1° *Physica*, quæ virtute propria effectum producit, ut qui rem aliquam ipsemet per se facit. *Moralis*, quæ alium ad operandum impellit, sive jussu sive consilio, sive etiam non prohibitione.

2° Causa *per se*, quæ illum producit effectum, ad quem naturaliter comparata est, ut potus vini immodicus respectu ebrietatis. Causa *per accidens*, quæ ex se sola non nata est talem effectum producere, sed illum producit conjuncta cum causa vere producente illum; v. g. ebrietas ex se sola non est causa homicidii, accedente vero odio vel rixa, potest illud producere.

3° *Proxima*, quæ per se notabiliter influit in effectum, ita ut is sepe ex illa sequatur. *Remota*, quæ leviter dumtaxat influit in effectum, ita ut hic raro ex illa sequatur.

8. — **Principia.** I. Ut effectus malus, qui sequitur ex causa voluntarie posita, sit et ipse voluntarius simulque imputabilis, tres conditiones concurrere debent, scilicet 1° ut agens *advertat*, saltem in confuso hujusmodi effectum ex illa causa secuturum; nihil enim est volitum, quin fuerit præcognitum: hinc Noë non fuit ebrietatis reus, quia nescivit hanc vini

efficaciam. 2° Ut *possit* causam non ponere, vel positam remove; secus enim in ejus potestate non est effectum impedire, adeoque effectus ipsi non imputatur. 3° Ut *teneatur* causam non ponere, aut positam remove, ne sequatur ille effectus; quia, seclusa hac obligatione, effectus solum est permissus, non volitus, atque adeo deest imputandi ratio: unde non peccat Sacerdos, dum occasione Confessionis motus inordinatos invitatus patitur. (n. 10.)

Gravitas porro obligationis omittendi vel auferendi causam æstimanda est juxta quantitatem influxûs causæ et malitiam effectûs; quanto enim causa effectum verosimilius producit, et quanto deterior effectus est, tanto magis hic est cavendus, adeoque tanto magis cavenda est causa ipsius.

Quandonam autem liceat ponere causam, ex quâ sequitur malus effectus, definit sequens principium.

II. Quando actio *honestâ* duos habet effectus *immediatos*, unum bonum et alterum malum, licet *juxta de causâ* eam ponere ex *intentione effectus boni*, permissive se habendo ad malum. Ratio est, quia, datâ causâ sufficienti appetendi effectum bonum, oritur jus ad causam ejus; quisquis autem prosequitur jus suum, non dicitur causa effectûs non intenti, et per accidens secuti. (Lib. 2. n. 63. lib. 3. n. 483.)

Quatuor ergo requiruntur conditiones, nempe 1° actio in se *honestâ* sit, ut patet; 2° bonus effectus saltem æque *immediate* sequatur ac malus; quia, si sequeretur mediate, mediante nempe effectû malo, malus effectus esset mala causa respectu boni; atqui non sunt facienda mala, ut eveniant bona, prout docet Apostolus ad Rom. III. 8.; 3° agens *intendat* solum effectum *bonum*, permittendo dumtaxat malum, in quo proinde nullo modo sibi complacere debet; numquam enim licet velle malum; 4° adsit *juxta causâ* ponendi actionem, proportionata scilicet tum ad effectum malum, tum ad gradum influxûs in illum; tanto enim gravior esse debet ratio ponendi causam, quanto effectus, qui ex illâ sequi potest, deterior est, certiusque consequi valet.

Ex hac ultimâ conditione consequitur, quodsi actio nonmissi per accidens et leviter influat in effectum malum, licite

illa ponatur, dummodo ex eâ sequatur aliquis bonus effectus. Sin autem nullus sequatur bonus effectus, aut actio sit in se venialiter mala, erit obligatio levis illam omittendi.

9. — **Resolutiones.** Ex dictis resolvuntur sequentes casus.

1° Imputanda sunt: a) Homicidium ei, qui glandem ejaculatur, non adhibita sufficienti diligentia ne hominem occidat, posito nempe quod periculum adveniat.

b) Blasphemiae, luxuriae, rixae, quas ebriosus expertus novit se committere in ebrietate consuevisse.

c) Pollutio ei, qui vespere decumbens voluntarie vacat turpibus cogitationibus, praevidens vel expertus jam sciens securam in somno pollutionem.

d) Abortus puellae ex delicto gravidæ, quæ illum procurat ad vitandam infamiam; quia ponit actionem intrinsece malam, et effectus bonus ex malo sequitur.

e) Abortus matri prægnanti et aegrotæ, quæ sumit pharmacum, quod, licet sit directe curativum morbi, simul tamen est expulsivum fœtus, extra casum quo alioquin judicetur cum prole moritura; quia, ubi causa per se et notabiliter influit in effectum malum, requiritur ad illam ponendam ratio proportionata, quod in casu non obtinet, eo quod posset proles matri supervivere ac baptizari, et hoc pacto vitæ æternæ donari. (*Lib. 3. n. 394.*)

2° Non imputantur: a) Omissio Sacri ei, qui die festo summo mane se inebriavit non praevidens inde securam Missæ omissionem. (*n. 14.*)

b) Sacrilegium Sacerdoti, qui porrigit Communionem peccatori occulto publice eam petenti; quia ob finem bonum, nempe ad vitandum damnum commune ex repulsa securum, permittit alterius peccatum.

c) Occisio injusti vitæ invasoris, si contingat, non intendendo ipsius occisionem, sed propriæ solummodo vitæ defensionem; quia in vaso justa subest causa defensionem suam non prætermittendi, cum plus teneatur homo vitæ suæ providere quam vitæ alienæ.

d) Innocentium perniciēs et militum scelera duci exercitus, quando urbem vi capi jussit; quia jus habet utendi mediis ad hostem profligendum necessariis. At si hoc jus non haberet, puta in bello

evidenter injusto, omnia hæc censerentur illi voluntaria.

3° Non imputatur pollutio a) chirurgo, qui eam praevidit sibi securam ex aspectu vel tactu necessario mulieris in partibus verendis, dummodo eam non intenderit, et aliquam præcautionem adhibuerit.

b) Studenti ob propriam vel aliorum utilitatem materiis sexti præcepti, si et ipse hujusmodi effectum non intenderit, et, dum actu sequitur, complacentiam repellat.

c) A fortiori, cuicumque ea accidat ex actione alioquin honesta et licita, non nisi per accidens illam producente, puta ex equitatione, ex cibo et potu moderato, etc. (*n. 14.*)

4° Non tenetur quis abstinere a colloquio honesto et utili propter carnales motus inde exsurgentes. Tenetur sub veniali abstinere a colloquio vano vel lectione curiosa, unde praevidet secuturos motus inordinatos. Tenetur vero sub gravi abstinere a colloquio vel lectione obscœna, graviter prohibita ob periculum.

Ex præmissis principiis multi alii casus resolventur, signanter in materia de scandalo, de cooperatione ad alterius peccatum, et ad damnum proximi, de pollutione causata.

10. — **Quæstiones.** QUÆR. 1° Quo tempore imputetur effectus pravus, voluntarius in causa?

Resp. Incipit imputari quando culpabiliter ponitur causa illius, etiamsi deinde effectus non sequatur; quia tunc effectus a voluntate admittitur, atque adeo peccatum interius committitur. Ita communiter. (*Salmant. tr. 20. cap. 10. n. 13.*)

QUÆR. 2° An effectus pravus, voluntarius in causa, sit in sese peccatum?

Resp. Controv. 1^a Sententia negat; quia effectus, dum accidit, non est voluntarius in se, sed in causa, ideo tantum in causa erit peccatum. Ita S. Bonav. Palud. Vasq. Bonac. Azor. Sayr. Laym. etc.

2^a Sententia verior distinguit: si erim, antequam sequatur effectus, prava voluntas sit per poenitentiam retractata, effectusque nequeat amplius impediri, is non est peccatum; si vero non fuerit retractata, est peccatum. Ratio, quia in hoc, non in illo casu, permanet voluntarium, sive habitualiter, quatenus non fuit retractatum, sive etiam virtualiter,

quatenus homo operatur virtute causae jam positae. Ita S. Thom. Suar. Cajet. Soto, Sanch. Palaus, Salm. Navarr. etc. (*Lib. 4. n. 149.*)

Hinc, si Sacerdos projecit breviarium in mare, sed post projectionem statim doleat, non tenetur confiteri omissiones Horarum debeatam diebus sequentibus; cum non sint peccata, sed meri effectus peccati jam retractati. Similiter, si quis propinaverit venenum alteri, et antequam hic moriatur, confessus sit crimen suum, non tenetur, morte deinde secuta, iterum confiteri homicidium. Contra vero, si effectus provenierint, cum voluntas nondum erat retractata, sunt confitendi, cum sint saltem complementa peccati externi, et participant malitiam causae.

Notandum superest, mensuram hujus peccati sumendam esse ex culpa interiori, quae praecessit; quia tota malitia effectus est a praecedenti volitione. (Suar. *de peccat. disp. 3. sect. 4. n. 6.*)

ARTICULUS II.

DE LIBERO.

11. — Libertas in genere est immunitas a subjectione et servitute. Duplex distingui solet in actibus humanis, nempe 1° libertas a *coactione*, seu *spontaneitatis*, quae est immunitas ab omni violentia extrinseca contra voluntatis propulsionem illata: hac libertate gaudent amor Beatorum, amor beatitudinis in communi, actiones infantium, amentium et brutorum; 2° libertas a *necessitate*, quae etiam *electionis*, *indifferentiae*, et *arbitrii* dicitur, eaque est, quae omnem necessitatem, tum interiorem seu naturae, quam exteriorem seu coactionis, excludit: hoc modo dicitur liber, qui potest agere vel non agere, hoc medium eligere vel aliud. Unde liberum arbitrium definitur vis electiva, seu facultas eligendi unum prae alio.

Quoniam porro electio multipliciter fieri possit, libertas a *necessitate* subdividitur 1° in libertatem *contradictionis*, seu *exercitii*, quae est ad actum aut ejus omissionem, qua nempe potest quis agere vel non agere; 2° in libertatem *specificationis*, quae est ad actus specie diversos; qui actus si sint contrarii, ut amare et odire, sedere et stare, dicitur libertas *contrarietatis*; si sint actus disparati,

ut orare et studere, dicitur libertas *disparitatis*. (*n. 30.*)

Notandum insuper, quod radix libertatis arbitrii sit *indifferentia judicii*, seu deliberatio de bono aut malo, quod in actione consideratur; inde namque fit quod voluntas possit pro libito eligere quod sibi placuerit. (*H. A. n. 11.*)

12. — Libertati opponitur *necessitas*, quae est determinatio ad unum. Multiplex distinguitur: 1° *necessitas coactionis*, quae idem est ac violentia. *Necessitas naturae*, seu *naturalis inclinationis*, quae est impulsio interior, voluntati congenita, ita determinans ad aliquid prosequendum vel fugiendum, ut voluntas ab eo abstinere non possit: talis est in Deo seipsum amante, et in homine beatitudinem in communi prosequente. Coactio est a principio extrinseco, tollitque voluntarium et liberum: necessitas vero naturalis est a principio intrinseco, et aufert liberum, non voluntarium.

2° *Necessitas antecedens*, seu *absoluta*, quae vel rationis et voluntatis usum antecedit, ut in motibus primo-primis, vel consensum ita exprimit, ut eum voluntas denegare nequeat. *Necessitas consequens*, seu *hypothetica*, quae liberam voluntatis determinationem sequitur, v. g. necesse est me loqui, si ad loquendum me determinaverim.

Sunt et aliae necessitatis species, nempe *specificationis* et *exercitii*, *physica* et *moralis*, quarum subtilem inquisitionem ad theologos scholasticos amandamus. (*n. 31.*)

13. — Tres subnectimus propositiones ad libertatis materiam pertinentes, reliqua ad theologiam dogmaticam remittimus.

I. Homo etiam post Adae lapsum gaudet libero arbitrio. Est de Fide definita in Conc. Trid. sess. 6. *can. 5*: »Si quis »liberum hominis arbitrium post Adae »peccatum amissum et extinctum esse »dixerit.... anathema sit.» Accedit ratio; sublato enim libero arbitrio, frustra essent consilia, exhortationes, praecepta, prohibitiones, praemia et poenae.

II. Ad merendum et demerendum in statu naturae lapsae, requiritur libertas a necessitate, nec sufficit libertas a coactione. Ita definierunt Innocentius X et Alexander VII contra tertiam Jansenii propositionem. Ratio autem idem evincit; actus enim ideo morales dicuntur,

quia regulis morum subjacent, et ab iis dirigi possunt; sed actus necessarii regulis morum subjacere non possunt; ergo morales esse nequeunt.

III. Essentia liberi arbitrii non consistit in solo voluntario, sed ad eam requiritur indifferentia contradictionis. Constat ex damnatione duarum Baji propositionum facta a Pio V et Gregorio XIII, quarum 1^a est: »Quod voluntarie fit, etiamsi necessitate fiat, libere tamen fit;» 2^a: »Sola violentia repugnat libertati hominis naturali.» Ratio est, quia ad veram et proprie dictam libertatem requiritur ut actus sit sub voluntatis dominio, i. e. ut possit agere vel non agere; atqui, quando voluntas ad unum necessario fertur, quantumvis spontanee, non potest hoc vel illud eligere; ergo nec actionis suae domina est, nec libera. Non requiritur itaque indifferentia contrarietatis, seu potestas faciendi bonum vel malum; quinimo potestas eligendi malum non pertinet ad perfectionem, sed ad defectum libertatis, quemadmodum ad defectum intellectus pertinet quod possit errare; oritur quippe ex infirmitate humanæ naturæ. (n. 33.)

Nota. Liberum et voluntarium in eo discrepant, quod voluntarium consistat in voluntatis *propensione*, liberum vero in ejusdem *indifferentia*. Unde omne liberum est voluntarium, sed non e converso; verumtamen in homine viatore, si excipiat primitivus naturæ impulsus ad bonum in communi, omne voluntarium perfectum est liberum a necessitate, et hinc fit, ut indifferenter vocetur actio libera voluntaria, et e contrario.

ARTICULUS III.

DE INVOLUNTARIO.

Explicanda sunt 1° notio involuntarii, 2° causæ ejusdem.

§ I. Notio involuntarii.

14. — Quum ex dictis voluntarium duo includat, inclinationem scilicet voluntatis, et cognitionem eorum, in quibus est actio, evidens est illud involuntarium censi debere 1° quod fit contra propensionem voluntatis, ut cum quis ex metu aut violentia agit; 2° quod fit sine prævia intellectus cognitione, cum nempe

tollitur aut minuitur cognitio, ut quando quis ex ignorantia aut ex passione agit. (n. 12.)

Distinguitur porro 1° involuntarium *privative*, quando solum *deest* actus volendi id, quod quis velle posset. Involuntarium *positive*, seu *contrarie*, quando aliquid non modo non est volitum, verum etiam est *positive nolitum* et voluntati adversum.

2° Involuntarium *positive* duplex est: aliud *simpliciter*, quod ita displicet voluntati, ut id nullo modo velit. Aliud *secundum quid*, quod, licet sub aliquo respectu voluntati displiceat, eidem tamen sub alio magis placet et ab ipsa acceptatur: sic projectio mercium in mare metu naufragii facta, est secundum quid respectu jacturæ mercatoris involuntaria, respectu tamen majoris mali vitandi simpliciter voluntaria est. (n. 13.)

§ II. Causæ involuntarii.

Quatuor recensentur, vis nempe, metus, concupiscentia, et ignorantia, quæ quidem causant involuntarium vel simpliciter, vel secundum quid tantum, prout ex dicendis patebit.

1. Violentia.

15. — Violentum seu coactum est illud, quod procedit a principio extrinseco, repugnante eo qui vim patitur. Ad violentum itaque non sufficit quod patiens *negative* se gerat, alioquin justificatio parvulorum violenta esset; sed requiritur ut habeat se *contrarie* per positivam reluctantiam. (n. 15.)

Vis *absoluta* dicitur, quando quis pro viribus resistit: vis *secundum quid*, cum resistit quidem, sed minus efficaciter quam posset. (n. 16.)

16. — **Principia.** I. Voluntas cogi non potest quoad actus elicitos. Ratio est, quia implicat in terminis quod voluntas nolens velit; unde merito ait S. Anselmus: »Invitus nemo potest velle, quia non potest velle nolens velle.» (n. 19.)

II. Violentia *absoluta* perimit voluntarium: violentia *secundum quid* illud minuit dumtaxat. Ratio prioris est, quia actio, quæ fit per coactionem absolutam, fit voluntate modis omnibus renitente: ratio posterioris, quia, ubi voluntas non omnino resistit, ibi remanet aliqua ratio

voluntarii, major aut minor juxta proportionem resistentiæ. (n. 17. 18.)

17. — **Resolutiones.** 1° Fœmina, cui vis inferitur, si interius et exterius pro viribus resistat, non peccat, quamvis stuprum patiatur. (v. 17.)

2° Si dicta fœmina tantum interius, non exterius pro viribus reluctetur, non vacat culpa, et quidem ordinarie gravi; tum ob proximum consensûs periculum, tum ob cooperationem ad alterius peccatum. Ita Tournel. *de act. hum. cap. 2. art. 2.* Less. *de act. hum. n. 35.* et colligitur ex S. Alph. *lib. 3. n. 368 et 430.* Vide particularia de hoc casu *lib. 3. n. 182. qu. 1. et n. 211.*

2. Metus.

18. — Metus est instantis vel futuri periculi causâ mentis trepidatio.

Multiplex distinguitur: 1° Metus *ab intrinseco*, qui a causa naturali provenit, v. g. ex morbo, tempestate, contagione. Metus *ab extrinseco*, qui ab homine incutitur: is porro, prout ex causa justa vel injusta incutitur, *juste* vel *injuste* incussus dicitur.

2° Metus *gravis*, quo timetur malum grave ex causa vere probabili. *Levis*, quo timetur leve malum, aut grave quidem, sed ex causa levi et improbabili.

Mala gravia communiter censentur mors, mutilatio, enormia verbera, durus carcer, gravis infamia, magna bonorum jactura, etc.

Metus gravis, quem descripsimus, *absolute* gravis dicitur, utpote cadens in virum constantem; est et alius *relative* gravis, qui cadit tantum in meticulosos, ut in pueros, fœminas, senes; mali enim imminentis apprehensio a personarum indole magnopere dependet, unde non raro contingit mulieres vehementer concutere, quod viros ne leviter quidem tangit.

Huc revocatur alia metûs species, qui *reverentialis* audit, quo subditus Superioris offensionem timet. Hujusmodi metus per se levis reputatur; tunc solum gravis evaderet, quando prudenter timeretur diuturna Superioris indignatio aut vexatio.

3° Metus *antecedens*, qui voluntatem movet ad agendum, v. g. metus naufragii movens mercatorem ad ejiciendas merces, unde actio ejusmodi *ex metu*

fieri dicitur. *Concomitans*, qui voluntatem potius retrahit ab agendo, e. g. furrem a furando, ita ut talis actio dicatur fieri *cum metu*. In iis, quæ sequuntur, loquimur de solo metu antecedente, non de concomitante, quippe qui nihil minuit voluntarium, sed potius, cum agens vincat metum, signum est firmæ voluntatis. (n. 20. H. A. n. 16. 17.)

19. — **Principia.** I. Ea, quæ ex metu fiunt, per se loquendo, sunt simpliciter voluntaria, et involuntaria secundum quid. Ratio prioris est, quia metus non tollit actionis cognitionem, neque ejusdem volitionem, quinimo hanc excitat: ratio posterioris, quia fiunt ex causa voluntati repugnante. (n. 21.)

Dictum est: *per se loquendo*; quia nunquam, raro tamen, evenit ut actio ex metu facta penitus involuntaria sit, cum nempe malum imminens ita hominem perturbat, ut deliberationem tollat.

II. Metus levis regulariter non censetur esse causa agendi. Ratio est, quia facile expelli potest.

Dico: *regulariter*; quia interdum potest ad agendum determinare, v. g. quando subditus invitatus in aliquid consentit, non audens præ reverentia contradicere Superiori.

20. — **Resolutiones.** 1° Nullus metus, quantumvis gravis, excusat a peccato in iis, quæ sunt naturâ suâ et intrinsece mala; cum hujusmodi opera nunquam desinant esse mala. Unde semper mortaliter peccant, qui ex metu etiam mortis vel fidem christianam abnegant, vel perjurium, fornicationem, aut aliud simile peccatum perpetrant. In iis vero, quæ sunt tantum positiva lege prohibita, metus gravis ordinarie excusat a culpâ; cum in eo casu lex non obliget, quemadmodum in Tractatu de legibus explicabitur.

2° Contractus ex metu gravi initi validi sunt; metu *injuste* extorti rescindi possunt ab eo, qui injuriam passus est; nonnulli demum contractus spirituales jure canonico irritati sunt. Hæc de re in materiâ de voto, de contractibus, de matrimonio fusius tractabitur. (n. 22.)

3. Concupiscentia.

21. — Concupiscentia, seu passio, est motus appetitus sensitivi prosequens bonum delectabile.

Duplex distinguitur: 1° *Antecedens*,

quæ antecedit consensum voluntatis, qui ex illa sequitur, v. g., cum quis, visâ pulchrâ muliere, allicitur ad peccatum et consentit. 2° *Consequens*, quæ sequitur voluntatis consensum, imo oritur ex prævio voluntatis actu, v. g. dum quis vult vindictam, excitatur in eo aestus iræ. (n. 23.)

22. — **Principia.** I. Concupiscentia antecedens non tollit voluntarium actûs, ad quem determinat: minuit tamen: quandoque vero, dum rationis usum penitus perturbat, tollit. Probatur 1^a pars; quia non aufert advertentiam rationis, et inclinât voluntatem ad volendum; ergo, qui illi obsequitur, ponit actum simpliciter voluntarium. Prob. 2^a pars: minuit nempe, non ratione propensionis voluntatis, quam potius augeat, sed ratione cognitionis et libertatis; quia passio vehemens avertit mentem allectam a consideratione motivorum retrahentium, v. g. a consideratione turpitudinis actûs, offensæ Dei, etc. Quare S. Thomas¹ de ea scribit: »Quanto aliquis ex majori passione impulsus peccat, tanto levius est peccatum." Prob. 3^a pars; quia in vehementissima passione fieri potest, ut ratio penitus perturbetur, et homo cæco impetu feratur. (n. 24. 25.)

II. Concupiscentia consequens augeat voluntarium. Ratio est, quia facit ut voluntas, cæteris paribus, majori inclinatione feratur in objectum. Ex illa igitur colligitur intensio voluntatis præviæ; inde S. Thomas² de ea dicit: »Quanto aliquis cum majori libidine vel concupiscentia peccat, tanto magis peccat." (n. 23.)

23. — **Resolutiones.** 1° Peccatum mortalitæ ex plena libertate, sine ignorantia et passione commissum, gravius est peccato infirmitatis, quod ex passione procedit; unde hoc præ illo facilius veniam meretur.

2° Motus concupiscentiæ primo-primi, quos nullus voluntatis consensus sequitur, omni prorsus culpa carent; quocirca egregie ait S. Bernardus³: »Non nocet consensus, ubi non est consensus; imo, »quod resistentem fatigat, vincentem coronat." Motus secundo-primi, qui fiunt cum imperfecta advertentia imperfecto-

que consensu, peccata sunt tantum venialia, quamvis in materia gravi. Motus secundi seu deliberati, qui fiunt cum plena advertentia et pleno consensu, in re gravi sunt certo peccata mortalia, licet passionis vehementia nonnihil ea diminuat. (n. 25. De peccat. n. 3.)

4. Ignorantia.

24. — Ignorantia est carentia scientiæ seu cognitionis. Si sit carentia scientiæ non debita, ut jurisprudentiæ in rustico, dicitur *nescientia*, aut ignorantia *negativa*: si sit carentia scientiæ debita, ut Decalogi in Christiano, vocatur ignorantia *privativa*: si demum adjunctus sit error, puta falsum principium, falsa opinio, vocatur *prave dispositionis*. De ignorantia negativa, utpote quæ non est nostri instituti, non loquimur.

Adhæc, alia est ignorantia, quæ absolute opponitur scientiæ et cognitioni, cui proprie nomen *ignorantiæ* convenit; alia vero, quæ solum privat actuali advertentia seu memoria, quæque magis proprie dicitur *inconsideratio* seu *oblivio*, et *ignorantia actualis* vocari solet. Huic quoque accommodari possunt fere omnia, quæ de ignorantia dicemus; cæterum uberius de ea sermo redibit in Tractatu de peccatis.

25. — **Divisio.** Multiplex est ignorantia. 1° *Ratione objecti*, quod ignoratur, alia est *iuris*, quæ ignoratur lex vel præceptum, v. g. si quis ignoret in vigilia Pentecostes esse jejunium: alia *facti*, quæ ignoratur factum, quatenus cadit sub lege, e. g. si quis ignoret carnem esse id quod comedit die jejunii, aut comedens carnem ignoret feriam sextam esse.

2° *Ratione subjecti*, in quo est, alia est *invincibilis*, quæ morali diligentia vinci nequit: hæc datur in homine, quando vel plane non cogitat de re, ad quam obligatur, vel saltem non advertit obligationem inquirendi, vel demum in rei notitiam, morali adhibita diligentia, venire non potest. Quocirca adverte non summam requiri diligentiam, sed mediocrem sufficere pro rei gravitate, qualem nempe homines timorati in ejusdem negotio adhibere solent. Alia est *vincibilis*, quæ morali diligentia vinci potest et debet: ad hanc requiruntur tres conditiones, nempe a) ut in mentem ve-

¹ 2. 2. qu. 154. a. 3. ad 1.

² 1. 2. qu. 77. a. 6.

³ De domo interiori.

nerit dubitatio, b) ut advertatur inquirendi obligatio, c) ut inquisitio negligatur. Ex dictis liquet priorem inculpabilem, posteriorem culpabilem esse.

3° Ratione *actionis*, quæ fit ex ignorantia, alia est *antecedens*, quæ nullo modo voluntaria est, et est causa agendi id, quod alioqui non ageremus, v. g. si quis glande trajiciat hominem, quem invincibiliter putat esse feram, non occisurus, si hominem esse novisset; hæc ignorantia coincidit cum invincibili. Alia *concomitans*, quæ comitatur actionem, ita ut non sit causa illius, quia fieret, etiamsi scientia adesset, v. g. si quis ignorans diem esse jejunii comedat carnes, ita dispositus ut, quamvis sciret jejunium esse, nihilominus carnes comederet: hæc ignorantia potest vel invincibilis vel vincibilis esse. Alia demum est *consequens*, quæ directe vel indirecte voluntaria est, estque causa actionis, quæ non fieret, si abesset ignorantia: hæc cum ignorantia vincibili coincidit.

Ignorantia consequens *directe* voluntaria est, cum quis de industria aliquid ignorare vult, ut liberius peccet, et hæc *affectata* dicitur. *Indirecte* voluntaria est, quæ non est volita in se, sed in negligentia et omissione discendi: quæ negligentia si magna sit, ignorantia dicitur *crassa*, seu *supina*, qualis plerumque est eorum, qui ignorant articulos fidei, et peccata contra Decalogum; si vero negligentia parva sit, attamen culpabilis, erit ignorantia *levis*. (n. 26. lib. 1. n. 3.)

26. — **Principia. I.** Ignorantia antecedens causat simpliciter involuntarium. Ratio est, quia id, quod ex tali ignorantia fit, neque est in seipso volitum, cum non sit cognitum, neque in sua causa, nempe in ipsa ignorantia, cum hæc sit omnino involuntaria; ergo nullo modo. Præterea voluntati implicate repugnat, nam sic est disposita, ut si sciret, nollet. (n. 27.)

Hic tamen adverte, id, quod ex ignorantia antecedente fit, esse involuntarium secundum eam rationem easque circumstantias, secundum quas ex ignorantia procedit, ut jam diximus n. 4.

II. Ignorantia concomitans, si involuntaria sit, neque causat voluntarium, neque positive involuntarium, sed solum involuntarium privative, seu non voluntarium. Ratio 1^a partis est, quia actio

fit sine cognitione requisita: ratio 2^a partis, quia hæc ignorantia non est causa actus, seu actus non est contra inclinationem agentis, perinde enim fieret, si cognitio adesset: remanet ergo 3^a pars. (n. 28.)

Dixi: *si involuntaria sit*; secus enim causat voluntarium inquantum ipsa ignorantia voluntaria est. (Salm. tr. 20. cap. 14. n. 4. Less. de act. hum. n. 53. 54.)

III. Ignorantia consequens causat voluntarium, sed diversis modis pro diversa ignorantia, nempe 1° *affectata* causat voluntarium simpliciter; quia ideo affectatur, ut quis peccet liberius, estque proinde malitiosa; 2° *crassa* causat voluntarium simpliciter, et involuntarium secundum quid; ratio prioris, quia, qui vult causam alicujus effectus, vult in illa causa eundem effectum: ratio posterioris, quia actio est quodammodo contra voluntatis propensionem, cum agens ita sit animo affectus, ut, si sciret, nollet facere; 3° *levis* causat tantum voluntarium imperfectum; quia ex levi negligentia procedit, quæ ad mortale peccatum non sufficit, atque adeo effectus etiam levem culpam non excedit. (n. 29.)

27. — **Resolutiones.** 1° Laici regulariter non peccant exsequendo ea, quæ Parochus vel Confessarius, quem doctum existimant, docet, nec tenentur alios consulere ad dubia vincenda; quia moralem diligentiam adhibuerunt, esto Parochus vel Confessarius erraverit.

2° Pueri, qui actiones impudicas fecerunt sine ullo angore conscientie vel mali suspitione, formaliter non peccarunt, etiamsi rationis usum jam adepti fuerint.

3° Peccat conjux, qui dubitans de valore matrimonii nolit ulterius inquirere, ne teneatur abstinere a debito.

4° Crassa plerumque solet esse earum rerum ignorantia, quæ ab ejusdem status vel conditionis hominibus communiter cognoscuntur, vel cognosci debent.

5° Confessarius, iudex, medicus, etc. qui scientiam necessariam ad rite fungendum officio suo sibi deesse advertit et tamen negligit eam sibi comparare, aut, antequam illam adeptus sit, pergit munus suum exercere, reus erit errorum, quos ex ignorantia commiserit, et saltem in confuso præviderit.

APPENDIX.

DE HABITU.

28. — Habitus seu consuetudo est constans facilitas operandi, actibus repetitis comparata.

Principia. I. Habitus per se auget voluntarium. Ratio est, quia ex una parte non impedit cognitionem effectuum, quos producit, et actualis inadvertentia, quæ forte comitatur actus ex habitu procedentes, est voluntaria in causa, nempe in ipso habitu libere acquisito et libere conservato: ex altera vero parte efficit, ut voluntas majori promptitudine et propensione feratur. (S. Thom. 1. 2. *quæst.* 78. *a.* 2. et *a.* 4. *ad* 2.)

Dixi: quæ forte comitatur; peccatores namque habituati semper habent cognitionem aliquam actualem suorum criminum, sufficientem ad reddendos actus deliberatos et mortales; solummodo cognitio illa actualis, eo quod ipsi parvipendant peccatum, non ingerit eorum animis sensibilem illam impressionem, quam gignit in alio habente conscientiam minus depravatam, et ideo illius obliviscuntur.

II. Simul ut malus habitus displicet, et peccator mediis adhibitis illum, quantum potest, eradicare conatur, actus mali, qui ex illo indeliberate effluunt, non imputantur ad culpam. Ratio est, quia, cum causa facta est involuntaria, effectus quoque indeliberati censentur involuntarii; deinde, cum consuetudo vertatur quodammodo in naturam, non est in hominis potestate tam cito vincere illam. Id cum primis valet de peccatis oris. *Ita omnes.*

Ex dictis colligitur, peccantem ex habitu gravius peccare, quam sine illo. Quare caveat Confessarius ne facile fidem habeat pœnitentibus, qui perjuriam, blasphemias, verba obscœna, ob consuetudinem excusare nituntur, quasi inadvertenter et involuntarie prolata; anquirat nempe utrum consuetudo voluntaria sit necne, et num pœnitens serio illam extirpare conetur. (*n.* 14. *sub* 3. *De peccat. n.* 4. *v.* *tertio.*)

CAPUT III.

ACTUUM HUMANORUM MORALITAS.

Agendum 1° de natura, 2° de principiis moralitatis.

ARTICULUS I.

NOTIO MORALITATIS.

29. — Natura moralitatis sita est in convenientia vel inconvenientia actionis cum legibus ordinis, quem Deus ab hominibus exigit pro sua gloria et universali felicitate. Quidquid igitur tendit ad Dei gloriam et veram hominis beatitudinem, conforme est ordini a Deo statuto, et consequenter bonum; quidquid illi adversatur, malum. Quatenus porro dictæ leges ordinis in mente divina descriptæ sunt, legem æternam constituunt; in quantum autem homini rationis lumine manifestantur, legem naturalem efficiunt.

Exinde actuum humanorum moralitas communiter a theologis definitur: eorum convenientia vel inconvenientia cum dictamine rectæ rationis, sive *increate*, quæ est lex æterna, sive *create*, quæ est lex naturalis, seu conscientia. Utraque hæc ratio est actuum humanorum regula, e qua mensura bonitatis vel malitiæ actus desumitur.

Dixi 1° Convenientia vel inconvenientia *cum lege æterna*; quia lex Dei æterna est prima regula morum, cui aliæ leges omnes subordinantur, et a qua sola vim obligandi mutuunt; ab ea proinde moralitas primario derivatur.

Dixi 2° Convenientia vel inconvenientia *cum dictamine conscientie*; quia conscientia est regula morum proxima, siquidem voluntas, potentia cæca, a ratione dirigi debet; regula itaque objectiva, nempe lex æterna, voluntati proponi et applicari debet per dictamen rationis humanæ, a qua consequenter moralitas actuum secundario deducitur. (*n.* 34.)

30. — Ex dictis infertur: 1° Nullum bonum morale, nullum malum intelligi posse sine relatione ad legem Dei. Unde, cum vulgo dicitur quedam esse prohibita, quia mala, id significat, quedam esse lege positiva vetita, quia legi na-

turali repugnant; nihil quippe intrinsece malum est, nisi comparetur juri naturæ.

2° Libertatem esse fundamentum moralitatis; quia efficit ut actus dirigi possint a conscientia et a lege, actus enim necessarij non sunt directionis capaces. (n. 35.)

31. — Tres sunt moralitatis species, nimirum bonum, malum et indifferens. Actus indifferens dicitur, qui neque bonus est, i. e. rationi consonus, neque malus, i. e. rationi dissonus, sed indifferens ad utrumque.

Quod duas priores attinet, nulla existit difficultas; esse enim quosdam actus humanos secundum suam speciem seu objectum bonos, ut actus fidei, spei, charitatis, etc.; quosdam vero malos, ut sunt fornicatio, occisio innocentis, etc., fide certum est, et clarius quam ut probatione indigeat; sunt enim quædam objecta de se rationi consona, sunt et alia de se rationi dissona.

Quantum ad tertiam speciem, actus indifferens est vel *in specie*, id est, ex objecto, quod in se neque bonum neque malum est; vel *in individuo*, id est, ex fine agentis et omnibus circumstantiis, prout actu ponitur, quæ neque bona sunt neque mala.

Porro 1° Certum est dari actus secundum suam speciem indifferentes, quia secundum se neque boni neque mali sunt. Hac de re egregie pro more suo disputat S. Thomas¹: »Lex habet tres actus, scilicet præcipere, prohibere, et permittere. Sunt autem tres differentiæ humanorum actuum. Nam quidam sunt boni ex genere, qui sunt actus virtutum; et respectu horum ponitur legis actus *præcipere*, seu *imperare*: quidam autem sunt actus mali ex genere, sicut actus vitiosi; et respectu horum lex habet *prohibere*; quidam vero ex genere suo sunt actus indifferentes; et respectu horum lex habet *permittere*." Si igitur indifferens cadit sub lege, quæ est vera morum regula, erit morale, et proinde tertiam moralitatis speciem constituet. Huc spectat damnatio articuli 16. Joannis Hus facta a Conc. Constant. sess. 15., affirmantis quod *nulla sint opera indifferentia*; quæ damnatio intelligi nequit de indifferentibus in individuo, quia hoc idem defendunt plurimi

boni Catholici; igitur intelligendum est de indifferentibus in specie. (n. 41—43.)

2° Num detur etiam in individuo actus indifferens, quæstio est modo discutienda.

Prænotandum est, quæstionem procedere a) de actu vere humano, id est, deliberato; nemo quippe negat actus ex ignorantia aut sine advertentia ad moralitatem positos, indifferentes esse in individuo; b) de actus indifferentia ad bonitatem et malitiam moralem in ordine naturali, non in ordine supernaturali.

Ad quæstionem respondemus: affirmant Scotistæ; at probabilius negant Thomistæ. Prob. 1° Tenetur homo operari juxta exigentiam naturæ rationalis; nequit autem rationali modo operari, nisi tendat in bonum rationis, quod est honestum; ergo, si ab hoc deliberate deflectat, eo ipso male operatur, et non indifferenter. 2° Actus indifferens in individuo hoc ipso est actus otiosus; actus autem otiosus malus est, ut colligitur ex Matth. XII. 36.: »Omne verbum otiosum, quod locuti fuerint homines, reddent rationem de eo in die judicii;" ergo. 3° Ex damnatis ab Innocentio XI. prop. 8.: »Comedere et bibere usque ad satietatem ob solam voluptatem, non est peccatum, modo non obsit valetudini; »quia licite potest appetitus naturalis suis actibus frui;" et 9.: »Opus conjugii ob solam voluptatem exercitum, penitus caret culpa et defectu veniali." Malum ergo est agere propter bonum delectabile tanquam finem. 4° Ex obligatione, sub veniali culpâ, referendi actus deliberatos in ultimum finem, Deum nempe; non quidem ex motivo charitatis perfectæ, quo actus fiunt *meritorii* vitæ æternæ, sed ex amore quocumque ultimi finis, quo fiunt *boni*. Constat ex verbis Apostoli I Cor. X. 31.: »Sive manducatis, sive bibitis, sive aliud quid facitis, omnia in gloriam Dei facite." In hisce verbis SS. Patres et S. Thomas præceptum agnoverunt. Ergo non datur actus indifferens.

Neque obstat, quod quærere in actione deliberata commodum naturæ, sit indifferens, et tamen non malum. Respondet enim S. Thomas¹: »Hoc ipsum, quod aliquis agit ordinate ad sustentationem vel quietem sui corporis, ad bonum virtutis ordinatur in eo, qui corpus suum

¹ I. 2. qu. 92. a. 2.

¹ I. 2. qu. 18. a. 9. ad 3.

ordinat ad bonum virtutis: et idem patet in aliis." Quaecumque ergo ad moderatum levamen et recreationem diriguntur, honesta sunt.

Circa praemissa observandum remanet, non requiri *actualement* sive *explicitam* relationem ad finem honestum, quod esset onus intolerabile, et res sexcentis implexa scrupulis; verum sufficere *virtutem* ac *implicitam*, quae includitur in generali intentione vivendi et semper agendi secundum rationem. Similiter tenemur omnia referre ad Deum relatione implicita, quod est agere propter bonum honestum, in quo Deum implicite intendimus; quippe qui regula, finis et fons est omnis honestatis. Unde, quamvis aliquis accedens ad mensam non cogitet de conservatione vitae, sed solum de cibi delectatione, non propterea peccat; quia talem delectationem saltem virtualiter vult propter conservationem, sicque ordinate illam appetit. Nihilominus, ut praeceptum Apostoli perfectiori et salubriori modo adimpleatur, oportet frequenter, quinetiam saepius in die, saltem mane, actus generaliter Deo offerre. (n. 44. H. A. n. 21.)¹

ARTICULUS II.

PRINCIPIA MORALITATIS.

32. — Principia moralitatis dicuntur ea, ex quibus fit, ut actus bonus sit, aut malus, aut indifferens. Sunt autem, proprie loquendo, duo, objectum nempe et circumstantiae; sed, cum finis sit cir-

¹ Vocem *oportet*, qua utitur S. Alph., hoc loco designare directionis regulam, non obligationem, patet 1° quia dicitur de methodo practica et salutari, quo sensu eadem vox a multis auctoribus et ipsa S. Scriptura saepius usurpatur; 2° quia S. Doctor expresse docet relationem virtutalem, qualem juxta theologos supra exposuimus, semper sufficere; unde sponte sequitur quotidianam illam actionum oblationem necessariam non esse. Ad haec observasse juvabit, praeceptum diligendi Deum super omnia confundi non debere cum praecepto referendi ad Deum omnes actus. Quamvis enim, ut tradit S. Th., ad praeceptum charitatis perfectae pertineat, ut omnia in Deum referantur, inde tamen non sequitur nullo modo posse quempiam omnia sua referre ad Deum, nisi simul impleat charitatis praeceptum; potest enim ex alio motivo honesto, v. g. ex motivo spei, actiones suas ad Deum referre: charitas non requiritur ad actionum *honestatem*, sed ad earum *meritum*.

cumstantia praecipue movens in actione, de eo seorsim agunt Theologi, et hac ratione tria numerantur moralitatis principia, scilicet objectum, finis et circumstantiae. Ut igitur actio dicatur bona ex integra causa, oportet ut consentanea sit regulis morum tum ex parte objecti, tum ex parte finis operantis, tum ex parte circumstantiarum. (n. 36.) Singula expendemus.

§ I. Objectum.

33. — Objectum est id, quod actus *primo* et *per se* attingit, prout subjacet regulis morum, v. g. res aliena est objectum furti, Deus objectum charitatis, et proximus homicidii. (n. 36.)

Principium. Actus humanus ab objecto desumit suam primariam et essentialem moralitatem. Ratio est, quia, sicut res naturalis habet speciem ex sua forma, et motus eam habet ex termino, ita actio habet speciem ex objecto. Ideo, sicut prima bonitas rei naturalis attenditur ex sua forma, quae dat speciem ei, ita et prima bonitas actus moralis attenditur ex objecto convenienti: et sicut in rebus naturalibus primum malum est, si res generata non consequitur formam specificam, puta si non generetur homo, sed aliquid loco hominis, ita primum malum in actionibus moralibus est, quod est ex objecto. Ita S. Thom. 1. 2. qu. 18. a. 2. (n. 37.)¹

Inde sequitur, quod si objectum sit indifferens, bonitatem vel malitiam tunc accipiat ex fine aliisque circumstantiis, quibus honestari vel vitari potest. (n. 41.)

34. — Objectum morale bifariam distinguitur; est nempe vel *intrinsece* bonum aut malum, quando lege naturali praecipitur aut prohibetur; vel *extrinsece*, quando praecepto positivo tantum. Hinc intrinsece mala dicuntur prohibita, quia mala sunt; extrinsece mala dicuntur mala, quia prohibita sunt.

Objectum *intrinsece* bonum vel malum subdividitur in *absolute* tale et *hypothetice* solum: 1° *absolute*, quod *per se* congruit vel repugnat ordini rerum metaphysice

¹ Observare hoc loco juvabit, quod, cum nomen *generis* passim usurpetur pro *specie*, idem significant opus bonum vel malum *ex genere*, *ex specie*, *ex objecto*, *ex natura sua*. (Less. ac act. hum. qu. 18. n. 19.)

necessario et immutabili, ex ipsis rerum essentis dimananti. Sic Dei amor et cultus sunt quid absolute bonum; odium Dei, perjurium, mendacium, sunt quid absolute malum. 2° *Hypothetice*, quod *per se* congruit vel repugnat ordini rerum hypothetice necessario, supposita nempe tali rerum naturâ; hoc per accidens in certis circumstantiis mutari potest, quia dependet a supremo Dei vel ab hominis dominio. Sic ablatio rei alienae, homicidium, famae lesio, sunt intrinsece mala; aliquando tamen licita evadunt.

Dixi: quod *per se* congruit vel repugnat; quia *per accidens*, ratione adjuncti, v. g. periculi proximi vitandi, scandali arcendi, etc., potest objectum *de se* non malum evadere intrinsece malum, v. g. aspectus aut tactus objecti turpis, lectio pravi libri, etc.; ideo haec, datâ justâ causâ et remoto periculo formali, licita fiunt. (Raphaël. *Instit. fundam. tr. 1. n. 176.*)

Ad haec distinguuntur opera *de consilio*, quibus securius et perfectius attingitur finis ultimus, quin tamen praecipiantur: alia *de imperfectione*, quae minus conveniunt, quamvis non prohibeantur.

§ II. *Circumstantiae.*

35. — Nomine circumstantiae in actu morali intelligitur actus humani accidens, ipsum in specie morali jam constitutum moraliter afficiens, id est, conferens illi accidentalem quandam bonitatem vel malitiam.

Septem numerantur circumstantiae hoc versiculo comprehense: quis, quid, ubi, quibus auxiliis, cur, quomodo, quando.

Quis denotat qualitatem personae, e. g. quod peccans sit persona sacra. *Quid* denotat materiae qualitatem aut quantitatem, e. g. quod res furto ablata sit sacra, in parva vel magna quantitate. *Ubi* denotat conditionem loci, e. g. furtum in loco sacro. *Quibus auxiliis* denotat media, quibus quis utitur, e. g. seductione aut coactione complicitis. *Cur* denotat finem extrinsecum operantis, v. g. furtum ad potandum. *Quomodo* denotat modum actus, e. g. facti cum plena advertentia, ex ignorantia, ex metu, cum scandalo. *Quando* denotat temporis conditionem, e. g. mora temporis in peccando. (n. 39.)

36. — **Principia. I.** Actus humanus sumit aliquam bonitatem vel malitiam a circumstantiis. Ratio est, quia, sicut objectum, ita et circumstantiae possunt habere aliquam relationem convenientiae vel disconvenientiae ad rationem. Patet etiam ex analogia rerum naturalium, quae non habent omnem suam perfectionem a forma substantiali, sed magnam partem ab accidentibus, puta a colore, figurâ, proportionem partium, etc., quorum si desit aliquid, malum dicitur. (n. 39.)

II. Circumstantiae quandoque dant actui primam bonitatem vel malitiam, cum nempe vel objectum est indifferens, v. g. ambulatio ex obedientia, vel objecti bonitatem destruunt, v. g. pinguis elemosyna data a patrefamilias cum detrimento familiae egestate pressae. Ratio est, quia, si circumstantia aliqua *per se* et primario intendatur, transit in rationem objecti.

III. Circumstantiae diverse afficiunt actum, aliae nempe addunt actui novam bonitatem vel malitiam specie distinctam; aliae vero augent duntaxat vel minuunt eam intra eandem speciem. Ratio est, quia quaedam circumstantiae speciem moralitatis ex se habent diversam ab ea, quam actus ab objecto trahit; quaedam vero nullam habent distinctam moralitatem, sed augent tantummodo vel minuunt eam, quae ab objecto provenit. Hinc v. g. quod res furto oblata ad divinum cultum pertineat, novam malitiam speciem superaddit; at quod in magna vel parva materiae quantitate ablata sit, solummodo potest furti malitiam in eadem specie augere vel minuire.

Quocirca observandum, quod si circumstantiae speciem *moralement* non mutant, ita peccata minuant aut aggravent, ut ex mortali fiat veniale, aut viceversa, tunc actum in aliam speciem *theologicam* transferre dicuntur, quatenus haec non ordinem honestatis naturalis, sed ordinem gratiae respicit.

Ex dictis colliges, eidem actui plures simul inesse posse moralitates specie diversas, ob plures circumstantias adjunctas speciem mutant, v. g. persona sacra, quae adulteratur, quatuor peccata specie distincta perpetratur; unum contra castitatem, accedendo ad non suam; secundum contra iustitiam, accedendo ad alienam; tertium contra religionem, violando votum; quartum contra chari-

tatem proximi, præbendo scandalum complici.

IV. Circumstantia venialiter mala adveniens actui bono, totam bonitatem ejus non aufert. Ratio est, quia fieri nequit, quin bonitas objecti, in se et propter se volita, refundat bonitatem in actum; etenim amare bonum in se et propter se, est necessario et essentialiter bonum; ergo levis circumstantia accessoria actus bonitatem corrumpere nequit. Accedit, quod aliquin pauci actus boni etiam in viris sanctis reperirentur. (n. 39.)

37. — **Quæstio.** *An actus externus addat aliquam moralitatem actui interno voluntatis?*

Resp. 1° *Per se*, prout est effectus et mera actus interni executio, non addit ei bonitatem vel malitiam, sed gaudet tantum bonitate vel malitia intrinseca desumpta ab actu voluntatis imperante. Ratio est, quia formalis bonitas vel malitia actus externi tota est ab actu interno voluntatis. Probatur etiam ex Scriptura, ubi sincera voluntas pro facto reputatur; sic Gen. XXII. 16. Deus dixit Abraham: »Quia fecisti hanc rem, et non peperisti filio tuo unigenito propter me, benedicam tibi,» et Christus ait apud Matth. V. 28.: »Omnis, qui viderit mulierem ad concupiscendam eam, jam moechatus est eam in corde suo.» Idcirco tantum meretur, quoad premium vel pœnam *essentialem*, qui habet voluntatem perfectam aliquod bonum vel malum faciendi, quantum si faceret illud. Actus externus tamen adjungit premium vel pœnam *accidentalem*; quia omnis tendentia et motus perficitur in eo, quod consequatur finem et attingat terminum suum; unde martyres, qui revera pro Christo patiuntur, merentur premium accidentale, quod *aureola* vocatur, supra illos, qui æquali charitatis ardore mortem solummodo appetunt pro Christo.

2° *Per accidens* actus externus ut plurimum augeat bonitatem vel malitiam actus interni. Ratio est, quia actus externus sæpe causa est cur actus internus fiat melior in bonis, vel pejor in malis; hoc autem contingit tripliciter, dum ratione operis externi actus interni multiplicentur, diutius continuantur, et intensiores fiunt, quam intensionem suscipiunt vel ex delectatione operis externi, vel ex ejusdem difficultate, ut eam homo vinceret. Præterea actibus externis comparatur fa-

cilitas bene vel male operandi, scandalum aut ædificatio provenit, etc. Ita S. Thom. 1. 2. *qu.* 20. *a.* 4. — In 2. *dist.* 40. *qu.* 1. *a.* 3. (n. 40.)

Ex hac doctrina infertur: 1° Ex bono desiderio aliquod opus virtutis præstandi tunc solum æquale meritum aliquis adipiscitur, ac illi, qui illud reapse præstant, quando actus voluntatis ex parte sua est efficax, ita ut, si oportunitas adesset, opus exsequeretur, atque adeo, si non sequatur, id non sit ex defectu voluntatis, sed facultatis.

2° Hallucinantur illi, qui minus peccatum se commisisse arbitrantur, quia illud opere non compleverunt, quando revera ne complerent impediti fuere, illud aliquin completuri.

3° Quando actus exterior multas habet difficultates vincendas, ut perficiatur, tunc notabiliter augeat bonitatem aut malitiam supra interiorem. Propterea, qui efficacissimo desiderio exoptat v. g. conversionem infidelium alicujus regionis, non assequitur tantum in suo desiderio meritum, quantum ille, qui desiderio addit operam convertendi infideles illos, ob ingentes difficultates, quæ sibi superandæ occurrunt, a quibus vacat solis desideriis æstuans, et ad quas vincendas multis actibus interioribus, charitatis præcipue, vacare debet, ut opus susceptum feliciter consummet. E converso, ille, qui v. g. infirmitate detentus efficaciter optat audire Sacrum, facile eundem bonitatis gradum consequi potest, quem assequitur audiens.

4° Ex præmissâ doctrinâ deduci non potest, non exstare obligationem confitendi actus externos peccatorum; tum quia ex opere peccatum habet speciem completam, ut docet D. Thom. 1. 2. *qu.* 72. *a.* 7.; tum quia eorum confessionem jubet præceptum divinum, prout declarat Conc. Trid. *sess.* 14. *cap.* 5. *et can.* 7.

§ III. *Finis.*

38. — *Finis* definitur id cujus gratia aliquid fit.

Duplex distinguitur, *intrinsecus* nempe, seu *operis*, qui idem est cum objecto actus, atque ille est, ad quem actus suapte natura ordinatur, v. g. sublevare alienam miseriam finis est elemosynæ: alter *extrinsecus* seu *operantis*, quem operans intendit supra finem operis, et

hic proprie est circumstantia, de qua in praesenti agimus, v. g. in erogatione eleemosynae intendere satisfactionem pro peccatis commissis. Observandum tamen est, finem operantis quandoque alium non esse a fine operis.

Finis operantis subdividitur 1° in *principalem*, seu *totalem*, qui est causa plene motiva actus; et *secundarium*, seu *partialem*, qui est causa ex parte tantum impulsiva; 2° in *ultimum*, qui ita intenditur ut in eo sistatur; et *intermedium*, qui ita intenditur, ut in ulteriorem finem referatur.

39. — **Principia.** I. Finis prae ceteris circumstantiis addit actui humano moralitatem. Ratio est, quia finis non est tantum circumstantia, verum etiam est causa actus, unde habet suum complementum. Recole dicta de circumstantiis n. 36. (n. 38.)

Supponitur in hoc principio finem operantis diversum esse a fine operis; secus enim finis solum objecti moralitatem in actum transfundit.

II. Tenetur homo semper actibus suis deliberatis praefigere finem bonum et honestum. Ratio est, quia bonum proprium et consonum naturae rationali, atque adeo ejus finis, est bonum honestum. Recole dicta n. 31. sub 2°.

Ex hoc principio consequitur, quod agere propter *solum* delectationem peccatum sit. Etenim appetitus sensitivus in homine subesse debet appetitui rationali; idcirco, quamvis ordini naturae consentaneum sit, quod ad opus homo alliciat et moveatur appetitu delectationis, ab Auctore naturae operationibus vitae adnexae, eidem tamen ordini adversatur, quod homo in delectatione tanquam in fine sistat, sed debet eam referre in finem honestum, puta ad conservationem individui aut speciei, ad rationabile corporis mentisque levamen, etc. Unde merito S. Thom. ¹ dicit delectationes esse propter operationes, non autem operationes propter delectationes. Praefatum tamen peccatum per se nonnisi veniale

est; quia inordinatus usus rei alioquin licitae non est inordinatio gravis.

III. *Bonitas* tam objecti, quam circumstantiarum, ut in actum refundatur, debet esse *directe volita* seu *intenta*: *malitia* vero ut in actum transeat, sufficit quod sit *indirecte volita*. Ratio est, quia bonum est propter se *appetendum*, malum contra *fugiendum*. Patet a posteriori, quia alias vix ullus peccaret, cum vix ullus sit qui directe intendat malitiam, et non mallet eam abesse a suo actu; sufficit ergo quod appetat voluptatem actus, cui videt adnexam esse malitiam.

40. — Expositis principiis, explanandi nobis sunt varii modi, quibus finis moraliter afficiat actus humanos. 1° Actus ex objecto *bonus* et ad *bonum* finem ordinatus, habet duplicem bonitatem, v. g. eleemosyna ad satisfactionem pro peccatis. Similiter actus in se *malus* et propter finem *malum*, habet duplicem malitiam, v. g. furtum ad fornicandum cum scorto.

2° Actus *malus* propter *bonum* finem non desinit esse malus, quamvis ejus malitia exinde minuat, v. g. mendacium ad proximum a periculo liberandum. Ratio est, quia bonum ex integra causa dicitur, malum autem ex singulis defectibus; unde vulgare axioma: „finis non justificat media.”

3° Actus *bonus* propter finem *malum*, si finis *principalis* sit, totus malus est, v. g. eleemosyna data pauperi puellae ad corrumpendam pudicitiam ejus, vel data propter inanem gloriam. Ratio est, quia eligitur bonum, non ut bonum, sed ut medium ad finem pravum assequendum, quod sane malum est. — Quod si finis *secundarius* tantum sit, et nonnisi leviter malus, actus partim bonus partim malus erit, quemadmodum de circumstantia leviter mala dictum est, v. g. eleemosyna data principaliter ex misericordia, secundarie ex vana gloria.

4° Actus *indifferens*, si finis *bonus* sit, totus bonus est, v. g. ambulare ex obedientia; si finis *malus*, totus malus est, v. g. ambulare ad ostentationem luxus. (n. 38.)

¹ 1. 2. qu. 4. a. 2. ad 2.

TRACTATUS II.

DE CONSCIENTIA.

S. Alph. lib. 1. H. A. tr. 1.

Postquam de actibus humanis disse-ruimus, gressum facimus ad regulas, quibus diriguntur. Duplex est regula morum, una remota et externa, altera proxima et interna: regula *remota* est lex divina, *proxima* vero est conscientia; quia, licet actiones nostrae in omnibus divinae legi conformes esse debeant, lex tamen divina, atque adeo bonitas aut malitia nostrarum actionum, nobis non aliter innotescit quam prout a conscientia apprehenditur; idcirco conscientia vim obligandi habet, non quidem a se, sed ratione legis Dei aeternae, quam cuique manifestat; unde praeco legis vocatur. Primo agemus de regula proxima seu de conscientia, deinde in sequenti tractatu de remota seu de legibus. (n. 1.)

Materia expendenda erit 1° notio conscientiae, 2° conscientia vera et erronea, 3° certa et dubia. Haec subsequetur dissertatio de usu opinionis probabilis.

CAPUT I.

NOTIO CONSCIENTIAE.

41. — Conscientia est iudicium seu dictamen rationis practicum, ostendens quid hic et nunc agendum sit ut bonum, aut vitandum ut malum.

Dicitur 1° *Judicium seu dictamen*; nam non quicumque actus intellectus est conscientia, sed actus judicativus dumtaxat, quo de actionis honestate pronuntiat.

2° *Practicum*; quia actiones singulares dirigit.

3° *Quid hic et nunc agendum aut vitandum*; quia, quamvis conscientia respiciat etiam praeterita, quatenus accusat male facta et approbat recte facta,

nos tamen disserimus dumtaxat de conscientia prout est *regula agendorum*.

Ex dictis colligitur 1° iudicium rationis in operabilibus aliud esse speculativum, aliud practicum. *Speculativum*, quod pronuntiat de veritate, seu quod in genere dictat aliquid esse bonum vel malum; v. g. infirmos excusari a praecocepto jejunii: *practicum*, quod veritatem cognitam ordinat ad opus, seu quod in casu particulari dictat quid hic et nunc ac in talibus circumstantiis sit faciendum vel omittendum, v. g. talis infirmus non debet jejunare. (S. Thom. 1. qu. 79. a. 11.)

2° Quomodo conscientia differat a synderesi et scientia morali. *Synderesis* est habitus naturaliter inditus, quo prima agendorum principia cognoscimus, e. g. bonum est faciendum, malum fugiendum; Deus est colendus; quod tibi non vis fieri, alteri ne feceris. *Scientia moralis* est habitus acquisitus, quo homo ope rationationis conclusiones generales seu principia secundaria deducit a primis principiis, e. g. Deus est colendus; atqui blasphemia Deum inhonorat; ergo blasphemia est fugienda. Conscientia vero est actus, quo homo principia et conclusiones generales applicat ad casus particulares. (n. 2. S. Thom. 1. qu. 79. a. 12.)

3° Cum necesse sit ut principiorum ad peculiare conclusiones *recta* applicatio fiat, ideo, praeter synderesin et scientiam moralem, insuper requiritur *prudentia*, quae idcirco definitur: *recta ratio agibilium*. Quocirca docet D. Thomas 2. 2. qu. 47. a. 3: »Ad prudentiam »pertinet non solum consideratio rationis, »sed etiam applicatio ad opus, quae est »finis practicae rationis. Nullus autem »potest convenienter alteri aliquid appli-

scire, nisi utrumque cognoscat, scilicet et id quod applicandum est, et id cui applicandum est. Operationes autem sunt in singularibus: et ideo necesse est quod prudens et cognoscat universalia principia rationis, et cognoscat singularia, circa quae sunt operationes."

Ergo ad formandam conscientiam syn- deresis, scientia moralis, *casuistica* praesertim¹, et prudentia concurrunt.

42. — **Divisio.** 1° Respectu *objecti* alia est conscientia *vera* seu *recta*, quae dictat quod verum et rectum est in se: alia *erronea*, quae dictat falsum tanquam verum; est autem *erronea* vel *invincibiliter* vel *vincibiliter*, quemadmodum de ignorantia diximus. (n. 3.)

Ad conscientiam erroneam reducuntur a) conscientia *perplexa*, quae apprehendit peccatum in utroque termino, nempe sive agatur sive non agatur; b) *scrupulosa*, quae ex levibus motivis judicat aut timet actionem esse malam; c) *laxa*, quae ex levibus momentis judicat non esse malum, quod revera malum est, aut leve malum esse, quod grave est.

2° Respectu *subjecti* distinguitur conscientia a) *certa*, quae absque errandi formidine, saltem rationabili, dictat aliquid esse licitum vel illicitum; non excludit ergo errorem, sed formidinem erroris tantum; b) *probabilis* seu *opinans*, quae ex gravi fundamento judicat aliquid esse licitum vel illicitum, attamen cum prudenti formidine erroris; c) *dubia*, quae suspendit iudicium inter utramque partem, neutri assentiendo vel dissentiendo; haec in rigore conscientia non est, cum nullum iudicium proferat.

CAPUT II.

CONSCIENTIA VERA ET ERRONEA.

ARTICULUS I.

CONSCIENTIA VERA.

43. — Praeceptum nobis impositum est inquirendi veritatem in rebus moralibus, ut iudicia nostra legi Dei cunctisque morum regulis conformia sint; nam

¹ Casuistica vocatur ea scientia moralis, quae principia generalia multis casibus particularibus accommodat.

debitum faciendi includit obligationem sciendi, cum nullus possit suas obligationes implere, nisi ipsas cognoscat. Tanta vero cura ac diligentia in inquisitione veritatis, sive conformitatis actionum nostrarum ad legem Dei, impendenda est, quantam rei gravitas exposcit, quamque adhibere solent homines cordati ac prudentes in rebus magni momenti; veruntamen haud requiritur, ut haec diligentia extraordinaria sit, modumque agendi humanum excedat. Veritati certo cognitae conformanda esse opera nostra nemo non videt; quid vero agere debeamus quandocumque veritatis notitiam assequi non possumus, infra exponemus.

ARTICULUS II.

CONSCIENTIA ERRONEA.

44. — **Principia.** I. Conscientia *invincibiliter* errans, si praecipiat aut prohibeat, obstringit ut sibi obediat: si permittat, eximit a peccato. Ratio prioris partis est, quia voluntas tenetur sequi ductum rationis, quid sit agendum dictantis; ergo, si discordat a ratione, sive recta sive errante, semper est mala. Et hinc constat altera pars, quod dictamen illud sequendo dum permittit, homo non peccet. (n. 5.)

Adhuc, qui opus aliquod ex objecto malum peragit, existimans ex conscientia invincibiliter erronea esse bonum, non solum a peccato immunis est, verum etiam probabilius bonum opus exercet, et, si in statu gratiae sit, meretur: v. g. si quis ex hac conscientia erronea iudicet se posse mentiri, ut proximo subveniat, mendacium erit vere actus misericordiae. Ratio est, quia is operatur prudenter, quandoquidem agit eo modo, quo ratio dictat agendum esse; actio autem prudens bona est et meritoria. (n. 6. 7.)

II. Nec contra, nec juxta conscientiam *vincibiliter* errantem operari licet. Ratio prioris patet ex dictis, quia non licet contra conscientiam agere. Ratio posterioris est, quia error est vincibilis; idcirco tenetur homo adhibere diligentiam, ut ignorantiam tollat vel invincibilem reddat; quod si non faciat, agit cum dubio practico et peccat. (n. 4.)

Hoc principium proprie procedit, quando

hujusmodi conscientiae iudicium est de actu *malo*, ut in exemplo de mendacio; nam si actus esset bonus vel indifferens, errorque tantum esset circa obligationem, non tenetur homo expellere hanc ignorantiam, si tali conscientiae vult obedire.

45. — **Resolutiones.** 1° Qui certas locutiones male sonantes existimant veras esse blasphemias, dum revera non sunt, graviter peccant contra secundum decalogi præceptum illas proferendo, ob erroneam conscientiam.

2° Si cui conscientia dictet se teneri ad mentiendum ut proximo periclitanti subveniat, peccat contra charitatem, si non mentiatur. (n. 6).

3° Qui putat, sed cum dubio, sibi furandum esse a divite, ut succurrat egenti, peccat sive cum ejusmodi conscientia furetur, quia ignorantia vincibilis non excusat a peccato, sive non furetur, quia agit contra conscientiam. Debet itaque ante actionem, si fieri possit, errorem deponere inquirendo veritatem.

46. — *Queritur* hoc loco, num peccet ille, qui ex conscientia erronea putat se peccare omitendo præceptum, quod implere physice nequit, aut patiendi malum, quod vitare nequit?

Resp. Negat.; quia neutrum est voluntarium, neque dictamen illud erroneum est causa peccati; propterea dicitur falsum esse speculative, non practice, siquidem non influit in actum. Hinc non peccat ignarus, etiamsi peccare se credat, dum impotens omittit audire Sacrum in die festo; dum involuntarias patitur distractiones in oratione, vel nocturnas pollutiones in somno.

ARTICULUS III.

CONSCIENTIA PERPLEXA.

47. — Conscientia perplexa oritur, quando quis inter duo præcepta constitutus peccare se credit, quamcumque eligat partem, v. g. aliquis domi habens infirmum, die festo putat se peccare contra præceptum charitatis, si relinquat infirmum ad Missam audiendam; aut contra Ecclesiae præceptum, si Missam non audiat. Perplexus sequentes regulas sequatur:

1° Si possit actionem suspendere, tenetur illam differre, donec consulat sa-

pientes; quia versatur in ignorantia vincibili.

2° Si differre nequeat, sed necessitas agere compellat, tenetur eligere quod sibi videtur minus malum, vitando potius transgressionem juris naturalis, quam positivi, divini potius quam humani. Ratio, quia homo facit quantum potest in tali necessitate, proinde non peccat.

3° Si minus malum discernere nequeat, quamlibet partem eligat, non peccat; quia nemo necessitate peccat; deest quippe in hujusmodi casu libertas ad peccatum formale necessaria. (n. 10.)

Nihil refert, quod perplexus, qui consilium capere nequit, erronee existimet se in omni casu peccare; quia peccatum non sequitur solum iudicium intellectus, sed liberae voluntatis actum.

ARTICULUS IV.

CONSCIENTIA SCRUPULOSA.

48. — Scrupulus dicitur inanis formido de peccato, ubi peccatum non est; ut inde excitetur in animo anxietas et inquietudo. Scrupulosus vocatur, qui scrupulis frequenter vexatur.

Principia I. Licet, imo oportet, agere contra scrupulos. Ratio prioris est, quia scrupulus non habet prudens et rationabile fundamentum, ideo stare potest cum practica certitudine de actionis honestate, formando iudicium illi contrarium per principia extrinseca, maxime ex Confessarii auctoritate. Ratio posterioris, quia scrupulus est irrationalis conscientiae timor, et ingentia damna tam corpori quam animae affert. (n. 17.)

II. Primarium ac ferme unicum ad scrupulos abigendos medium est prompta et submissa obedientia erga Confessarium aut spirituales Directorem. Ratio est, quia scrupulosus minime idoneus est, qui seipsum dirigat, cum oculos mentis habeat nubibus obfectos levibusque de causis frequenter perturbatos, adeoque rectum de rebus iudicium ferre nequeat; quapropter necesse est ut illius iudicio obsequatur, qui nomine Dei ejus conscientiam dirigit. Inde consequitur, scrupulosum, qui ad obediendum animo paratus non est, curationis incapax esse. (n. 12.)

49. — **Signa scrupulosae conscientiae.** Præcipua sunt: 1° pertinacia iudicii,

qua quis Confessarii vel sapientium Consiliis parere remittit, varios consulit, sed nullius iudicio acquiescit, imo quo plures audit, eo perplexior evadit.

2º Frequens iudicii mutatio ex quacumque levi conjecturâ vel apparentiâ, unde oritur inconstantia in agendo, mentisque perturbatio, præsertim in operationibus externis, puta in Missæ celebratione, Officii recitatione, Sacramentorum administratione vel susceptione.

3º Reflexiones impertinentes circa plures ac minutiores circumstantias, quæ in actione adfuerunt, vel adesse potuerunt, cuiusmodi vix in aliorum mentem veniunt.

4º Timor peccandi in omnibus, et mentis hæsitatio contra sapientium imo et proprium iudicium; inde repetita Confessarii interrogatio, an agendo juxta consilium suum conscientia immunis a culpa esse possit. (n. 11.)

5º In Confessione minutissimas, imo impertinentes peccatorum circumstantias explicare, multas nugas tamquam peccata narrare, nec Confessario monenti ut ab hisce supersedeat, acquiescere; circa Confessiones morali diligentia factas nunquam securus esse, easdem sæpe ex integro vel ex parte velle repetere.

6º Anxie precari, sæpe subsistere ad renovandam intentionem et attentionem, et sæpe easdem preces repetere, maxime si cadunt sub præcepto, ut sunt Horæ canonicæ, poenitentia sacramentalis, preces Missæ celebrandæ.

Ad hæc tamen advertas velim: a) conscientia scrupulosa confundenda minime est cum *tenerâ*, quæ sapienter timet minima etiam peccata: hæc omnibus summopere exoptanda est.

b) Scrupulosis adnumerandi non sunt illi, qui a licentiori vita tandem sincere conversi, aliquandiu anguntur circa Confessiones præteritas; huiusmodi quippe salutaris est sollicitudo, dummodo ad breve tempus, tum ad mundandam conscientiam diuturna peccandi consuetudine irretitam, tum ad concipiendum horrorem a peccato, tum ad pravam consuetudinem efficacius vincendam.

c) Contingit, quosdam in certis materiis scrupulosos esse, v. g. in Officii recitatione, in confessionis integritate, in aliis vero plane laxos. Tales cautissime tractandi sunt, ut liberentur a scrupulis, quin fræna eis laxentur; qua-

mobrem remedia et regulæ infra explicanda iis applicanda non sunt, nisi in materia, in qua scrupulosi sunt.

50. — **Causæ scrupulorum.** Quædam sunt *intrinsecæ naturales*, nempe temperies melancholica, indoles timida ac pusillanimis, mentis debilitas atque iudicii inopia; quædam sunt *intrinsecæ vitiosæ*, nempe ignorantia, superbia, obstinatio, inconstantia. Quædam sunt *extrinsecæ*, nimirum cum scrupulosis conversatio; educatio angusta, quæ animum deprimit; directio Confessarii scrupulosi; lectio librorum nimis terrentium; demonis instigatio; permissio Dei, propter bonos fines, v. g. in peccatorum castigationem, ad humilitatis et patientiæ exercitium, ad teporem excutiendum, ad animum magis purgandum, ad ingerendum maiorem a peccato horrorem. Quando sunt a Deo, diu durare non solent.

51. — **Damna scrupulorum.** Sunt cumprimis sequentia: 1º Jugis ex illis oritur animi perturbatio et afflictio. 2º Offendicula opponunt animæ in virtute progressui. 3º Præcludunt aditum consolationibus Spiritus sancti, quibus dilatatum cor viam mandatorum facilius et promptius currat. 4º Generant ariditatem spiritus, atque animam afflictione pertesam ab oratione remouent, gravia et importabilia reddendo omnia pietatis ac devotionis opera, ita ut vel omittantur, vel multis defectibus conspersa perficiantur. 5º Labefactant sæpenumero corporis valetudinem, caput præsertim enervant. 6º Exponunt non raro magno periculo vel insaniendi, vel in varia peccata lethalia prolabendi, sive impudiciæ, sive desperationis, sive blasphemiarum, sive suicidii; anima enim jugi afflictione confecta, omnique divina unctione ob suam indocilitatem privata, facile trahi potest, aut ad levamen sibi illecebris carnalibus procurandum, aut ad lamentationes blasphemias contra Deum proferendas, aut ad omnia fræna sibi indiscrete imposita ita excutienda, ut desperatione abducta cunctis se dedat vitiis, et tandem mortem sibiinet inferat. (n. 13.)

52. — **Remedia scrupulorum.** Exposito morbo, exponenda sunt et remedia. Potissima sunt 1º humilis ad Deum supplicatio, frequentesque actus confidentiæ in ipsum, ad obtinendam conscientiarum tranquillitatem. — 2º Simplex et cæca

obedientia docto, pio et prudenti Confessario; hoc est omnium maxime necessarium remedium, sine quo nihil omnino proderunt alia quaecumque: caveat autem scrupulosus, ne ab uno Confessario ad alium discurrat, sed constanter eundem habeat, cui penitus perspecta est ejus conscientia. — 3° Fuga otii, ita ut daemon scrupulosum semper occupatum inveniat. — 4° Simul ac scrupulus menti se offert, ab eo mentem avertere alioque convertere. — 5° Non disputare intra se de scrupulis, intrinsecas rationes opponendo, sed firmiter deponere omnem dubitationem, juxta regulas a Directore præsriptas. — 6° Procurare, ut radix scrupulorum evellatur; si nempe sit melancholia, animum levando moderatis et honestis solatiis; si superbia, se humiliando; si obstinatio, judicium abnegando; si timiditas, in Deum confidendo; si ignorantia, instructionem procurando; si libri vel conciones terrentes, eos vitando, etc. (n. 12. Prax. Conf. n. 96.)

53. — **Regulæ ad dirigendam conscientiam scrupulosorum.** — Sequentes fere tradunt Doctores: 1° Confessarius scrupulosum adigat ad sibi fideliter parendum, obedientiam cæcam et simplicem exposcendo: quapropter paucis et asseveranter resolvat ejus dubia, quin multum distinguat, nec responsi rationem reddat; dubia porro in partem benigniorem interpretetur. Quin etiam in casu, quo de dato responso postmodum dubitaret, dubitationem nullatenus pœnitenti manifestet, sed pergat, ne pœnitens fiduciam amittat. Quod si pœnitens non obediat, Confessarius objurgat et castiget eum, ejusque duritiem omnimode retundat; quamvis enim cum scrupulosis suavis esse debeat Confessarius, circa obedientiam nihilominus fortis sit, cum hæc unicum sit eorum remedium. Ut autem obedientiam suadeat, inculcet illis hæc duo: primo, tutum incedere, qui Confessario obtemperat in omnibus, in quibus manifestum peccatum non apparet, etiamsi is erraret; quia hæc est voluntas Dei dicentis apud Luc. X. 16: »Qui vos audit, me audit", et ita tradunt omnes Doctores; secundo, de sola inobedientia scrupulum sibi ingerendum esse, propter summam obedientiæ necessitatem.

2° Causas, quoad fieri potest, scrupulorum pœnitentis exploret, ut apponat remedia respective requisita.

3° Tradat scrupuloso regulas quasdam generales ad dubia deponenda; unde prohibeatur ipsi frequens ad Directorem recursus, sed jubeatur regulas acceptas constanter applicare. Dico: *generales*; quia particularibus scrupulosus expedire se non valet. Hujusmodi regulæ generales variant pro diversa scrupulorum materia. Unde a) Si scrupulus versetur circa *agenda*, quia scrupulosus in omni actione peccare formidat, jubeat eum libere operari, quoties prima fronte non advertit evidens esse peccatum, et prohibeat de hisce in Confessione sese accusare. Quocirca tradat illi sequentia principia: eum, qui bona fide procedit animo placendi Deo, si mediocrem diligentiam adhibeat, practice non errare; item, in rebus moralibus non esse querendam omnimodam certitudinem; dubitationem, quæ in aliis fortasse rationalis esset, in scrupuloso pro nihilo esse existimandam, unde, licet contingat ipsum materialiter interdum errare, formaliter non peccare; denique, in dubiis, bonorum vitam aliorum regulam esse debere, et tanto magis quanto meliores sunt.

b) Si scrupulus versetur circa *pravas cogitationes*, quibus se consensisse semper timet, est regula omnium, ubi non fuerit evidentissimus consensus, non esse quod timeatur, (agimus enim de iis, qui alioqui habent firmum animum numquam peccandi mortaliter), neque metuendum esse propter diuturnitatem aut vehementiam delectationis; nam hæc materialia sunt et involuntaria, et interdum ex timore postea majora apparent, quam revera fuerint. Quapropter compellat Confessarius scrupulosum, ut scrupulos viriliter contemnat, neque de hisce cogitationibus confiteatur.

c) Si scrupulus versetur circa *Confessiones præteritis*, an sufficienter confessus sit necne, regula est, quod si mediocrem diligentiam adhibuit, possit esse securus. Quare prohibeat illi, ne amplius deliberate cogitet de culpis præteritis, nec eas confiteatur, nisi certo sciat eas fuisse mortales, nec unquam se illas confessum fuisse; sed tantummodo veniam a Deo humiliter petat.

4° Prohibeat pœnitenti longum conscientiæ examen, præscribatque mediocre, imo quandoque levissimum. De iis porro, circa quæ magis vexatur, interdicat omne examen.

5° Ad Sacramentorum piam frequentiam sollicitet. Quod si scrupulus retrahat, ad eam omnino compellat, jubeatque omnino scrupulos vincere.

6° Ne austerum se præbeat afflicto; esset enim eidem addere afflictionem, si, dum ad remedium accedit, novam afflictionem subire cogeretur; et si quandoque cum illo severe tractare opus fuerit, id agat tamen, quin confidentiæ aditum tollat, quem semper christiana charitas apertum esse postulat.

7° Scrupuloso, qui continuo angitur in recitatione precum, prohibeat ne quidquam repetat. Imo Clerico in Sacris, qui graves pateretur anxietates in Officii recitatione, potest aliquando eadem interdici, cum magnum incommodum excuset a præceptis Ecclesiæ. (n. 12—19. lib. 4. n. 177. in fine. Prax. Conf. n. 95—98.)

Nota. De conscientia laxâ peculiariter disserere necessarium non censemus, eo quod ad conscientiam erroneam aut practice dubiam facile reduci possit.

CAPUT III.

CONSCIENTIA CERTA ET DUBIA.

ARTICULUS I.

CONSCIENTIA CERTA.

54. — **Notio certitudinis.** Priusquam principia de conscientia certâ exponamus, nonnulla de certitudine præmittenda sunt. — Certitudo *objectiva* est veritas rei manifestata iis rationibus, quæ postulant firmum assensum. Certitudo *subjectiva* est firma mentis adhesio alicui propositioni, absque erroris formidine.

Divisio. 1° Ratione *gradus* triplex est: *metaphysica*, quæ excludit omnem falsitatis possibilitatem; hujusmodi est certitudo tum primorum principiorum, tum conclusionum, quæ ex ipsis immediate eruantur, tum fidei divinæ, sive eorum quæ expresse a Deo revelata sunt, aut ex iis evidenter colliguntur. — *Physica*, quæ secundum naturæ leges excludit falsitatis possibilitatem, at non repugnat quod aliter se habeant per miraculum; hæc certitudine gaudent ea omnia, quæ certo sensuum experimento nobis innotescunt. — *Moralis*, quæ excludit omnem

prudentem falsitatis formidinem, tametsi absolute et absque miraculo possit errori obnoxia esse. Hæc rursus duos gradus admittit, nimirum alia est *perfecta* seu *stricta*, quam definivimus; alia *imperfecta* seu *lata*, quæ solum excludit prudentem *dubitationem*, seu judicium probabile de opposito, at non excludit omnem prudentem *formidinem*. Certitudo moralis imperfecta eadem est, quam S. Thomas *probabilem* certitudinem vocat, quæ, licet raro, aliquando tamen fallit. Ita S. Alph. *Dissert. de usu moderato opin. probab.* anno 1757. n. 31. S. Thom. 2. 2. qu. 47. a. 9. ad 2. et qu. 70. a. 2. Lugo. *De fide. disp.* 1. n. 316. 317.

2° Ratione *objecti* alia est *speculativa*, quæ spectat principiorum veritatem in se, sine ordine ad praxim; alia *practica*, quæ spectat honestatem actionis hic et nunc exercendæ.

3° Certitudo practica ratione *deductionis* subdividitur in *directam*, quæ a directis principiis deducitur; et *reflexam*, quæ a principiis reflexis derivatur. Principia *directa* vocantur momenta rationis vel auctoritatis, ex quibus veritas aliqua particularis quæritur et cognoscitur; principia *reflexa* nuncupantur quedam generales regulæ, quæ particularem veritatem non probant, satis tamen sunt, ut practice certum fiat quid tunc agendum aut omittendum sit; ideoque *reflexa* appellantur, quod super incertitudinem *directam* veluti *reflectant*, certoque ostendant quid agere quidve omittere oporteat aut liceat. Exemplis rem illustremus: in die festo prohibita sunt opera servilia; atqui scribere non est opus servile; ergo in die festo scribere mihi licet. In hoc syllogismo, probando rationibus directis hanc particularem veritatem quod scriptio non sit opus servile, consequitur *directa* certitudo conclusionis practicæ: ergo in die festo scribere mihi licet. E converso, in dubio delicti, quo quis apud judicem accusatur, quamvis ex probationibus *directis* incertum sit judici num reum condemnare debeat an absolvere, certa tamen regula *reflexa* est neminem in dubio condemnandum esse, quâ iudex in praxi certo dirigitur; item, utrum lex divina præcipiat peccata dubie mortalia confiteri, ex principiis directis definiri nequit, cum diversæ sint inter Theologos probabiles opiniones; attamen certa regula *reflexa* est legem dubiam non obligare,

quā certitudo *reflexa* comparatur pro praxi: atque ita de multis aliis.

55. — **Principia.** I. Ad licite operandum requiritur certitudo moralis de honestate actionis, seu aliis verbis: sola conscientia certa est recta regula morum. Probatur ex Eccl. XXXVII. 20.: »Ante omnia opera verbum verax præcedat te, et ante omnem actum consilium stabile, i. e. firmum et prudens iudicium de honestate actūs, qui eligitur. Præterea ex Epist. ad Rom. XIV. 23.: »Omne, quod non est ex fide, peccatum est,» ubi nomine *fidei* certa quadam persuasio sive conscientia intelligitur, ut claret ex ipso contextu et ex omnibus interpretibus. Sed qui dubius est, absque iudicio de actionis honestate operatur; adeoque non ex fide seu conscientia, quæ iudicium necessario importat. Inde consequitur quod edixit Innocentius III in *Cap. 13. de restit. spol.*: »Quidquid fit contra conscientiam, ædificat ad gehennam.»

II. In rebus moralibus ad licite operandum sufficit ea certitudo moralis, quam *latam* vocamus. Ratio est, quia, ut ratiocinatur S. Thomas¹: »Certitudo non est similiter querenda in omnibus, sed in unāquāque materiā secundum proprium modum. Quia vero materia prudentiæ sunt singularia contingentia, circa quæ sunt operationes humane, non potest certitudo prudentiæ tanta esse, quod omnino sollicitudo tollatur.» Et in alio loco²: »In actibus humanis, super quibus constituuntur iudicia, non potest haberi certitudo demonstrativa, eo quod sunt circa contingentia et variabilia. Et ideo sufficit *probabilis certitudo*, quæ in pluribus veritatem attingat, etsi in paucioribus a veritate deficiat.» Ea ergo certitudo seu probabilis sententia sufficit, quæ nullo probabili motivo opposito infirmetur; idque confirmat communis sensus Doctorum praxisque universalis. (S. Alph. *Dissert. cit. Lugo. loc. cit. n. 318—321.*)

III. Certitudo moralis ad agendum requisita saltem *practica* sit oportet. Consequitur ex ipsā notione conscientiæ, quippe quæ dictamen *practicum* est; requiritur ergo dictamen, quo quis indubie credit sibi hic et nunc licere, quod agendum omittendumve decrevit.

Porro certitudo practica tunc semper habetur, cum vel *directum* vel *reflexum* principium *certum* suppetit, ex quo conclusio eruatur quæ praxim dirigat. Unde dubium *speculativum* cum certitudine *practicā* consistere valet, si principium *directum*, ex quo conclusio practica deducatur, dubium sit, ita tamen, ut præsto sit principium *reflexum* certum, quo praxis actu regatur, ut in exemplis supra allatis. (n. 69.)

ARTICULUS II.

CONSCIENTIA DUBIA.

Ut ordine procedamus, exponemus 1º inefficaciam conscientiæ dubiæ ad dirigendas actiones; 2º principia reflexa, quorum ope conscientia dubia deponitur.

§ I. Inefficacia conscientiæ dubiæ ad dirigendas actiones.

56. — **Notio dubii.** Quemadmodum in præcedenti articulo, ita in hoc quoque, priusquam principia exponamus, quedam de dubio præmittenda sunt.

Dubium *objective* sumptum est sententia, quæ habet rationes æquales pro se et contra se. Dubium *subjective* sumptum seu *status dubitantis* est suspensio iudicii inter opposita, cum nempe intellectus neutri parti assentitur neque ab alterutrā dissentitur. Dubium ergo hoc distinguitur 1º ab *opinione*, quæ est assensus uni parti cum formidine erroris, seu assensus non penitus firmus; 2º ab *incertitudine*; incertitudo enim a momentis oritur, quæ evidentiam non pariunt; dubium vero ab æqualitate rationum pro utrāque parte occurrentium; illa iudicium aliquod effert, hoc iudicium potius suspendit.

Divisio. Dubium dividitur 1º in *positivum*, quando utrumque suppetunt motiva æque vel fere æque probabilia; et *negativum*, quando ex neutra parte rationes graves occurrunt. Utrumque hoc dubium est dubium *strictum*, cum in utroque casu mens non magis inclinetur ad unum, quam ad aliud, ut loquitur S. Thomas¹;

¹ De verit. qu. 14. a. 1. — Cum S. Alph. n. 20. opinionem unice probabilem vocat *dubium positivum*, sumit dubium in lato sensu pro iudicio *incerto*, ut patet conferendo definitionem dubii, quam tradit. Nos semper sumemus dubium in sensu stricto.

¹ 2. 2. qu. 47. a. 9. ad 2.

² 2. 2. qu. 70. a. 2.

sed merito advertunt DD. dubium negativum esse improprie dubium, cum prudentia dictet rationes leves despicendas esse; solum igitur dubium positivum esse prudens ac rationabile dubium.

2° In dubium *speculativum*, quod spectat rei veritatem in seipsa consideratæ, v. g. an talis contractus sit justus vel injustus, an pingere sit opus servile vel liberale, an Sacramentum cum tali materia collatum sit validum aut nullum: et *practicum*, quod spectat operis exercitium, v. g. an liceat mihi talem contractum inire, die festo pingere, Sacramentum cum tali materia conferre.

Probe itaque distinguendum est *verum* a *licito*; dubium enim *speculativum*, quamvis in re morali *indirecte* seu *consequenter* respiciat licitum, prout ex allatis exemplis lector facile perspiciet, *directe* tamen respicit verum; dubium autem *practicum* *directe* respicit licitum. (n. 21.)

3° Dubium *speculativum* subdividitur in dubium *juris*, quando dubitatur de aliquo præcepto vel obligatione: et dubium *facti*, quando de facto aliquo dubitatur, v. g. an quis votum emisit, Horas recitaverit, tentationi assensum præbuerit, matrimonium valide contraxerit. Ex dubio *facti* enasci solet dubium *juris*, puta in allatis exemplis an voto teneatur, Horas recitare obligetur, peccatum confiteri debeat, debitum petere possit. (n. 41. et passim.)

57. — **Principia.** I. Numquam licet operari cum conscientia *practice* dubia. Ratio est, quia non licet voluntarie se exponere probabili peccandi periculo, juxta illud Eccli. III. 27.: »Qui amat periculum, in illo peribit»; qui autem de actionis honestate dubitat, exponit se periculo probabili peccandi; ergo peccat. Deinde, qui dubius et anceps de operis honestate, dubio non deposito, opus aggre litur, ita animo comparatus est, ut illud exsequi velit, sive legi Dei adversetur sive non; ergo legem Dei non curat, quod absque peccato non est.

Porro, qui aliquid agit vel omittit, quod *practice* dubitat esse peccatum, peccat eadem peccati specie et gravitate, de qua dubitat; admittit enim illud ipsum peccatum, cujus committendi periculo se exponit. (n. 22.)

Ergo in dubio *practico*, quamdiu non deponitur vel ubi deponi nequit, sequenda

est regula: »In dubiis pars tutior eligenda est.»

II. Dubium de actionis honestate, quam quis ponere meditatur, per principia reflexa deponi nequit, nisi præmissa debita diligentia in inquirenda veritate rei. Ratio est, quia homo semper in actibus suis deliberatis prudenter se gerere tenetur; prudentia autem dictat, ut pro dubio deponendo inprimis diligentia in veritatis inventionem adhibeatur, ne sua culpa errorem sequatur. Recole dicta n. 43.

III. Veritate non comperta, licet operari cum dubio *speculativo* de sola honestate actionis, quodcumque ex certis principiis reflexis dubium *practicum* deponitur, et hoc pacto conscientia *practice* certa formatur. Ratio est, quia conscientia est regula proxima et interna voluntatis humanæ; ergo, si illa certa sit et recta, necesse est ut actiones, quæ secundum illam fiunt, bonæ sint. Jamvero ex aliis principiis pendat *veritas rei*, v. g. quod bellum hoc justum sit; ex aliis vero *actionis honestas* v. g. quod in hoc bello, imperante principe, liceat subdite præliari. Quod autem ex principiis reflexis possit formari conscientia *moraliter certa* de honestate actionis, clare patebit infra ex dissertatione de usu opinionis probabilis, quam in fine hujus tractatus afferemus. (n. 25.)

Dictum est: de *sola honestate* actionis; quia, quando in re ipsa subest periculum detrimenti, quod vitare tenemur, e. g. periculum nullitatis Sacramenti, in dubio semper pars tutior eligenda est, ut uberius explicabimus in laudatâ dissertatione.

58. — Notandum superest: 1° Si, qui dubitat, in re morali doctus sit, libros et doctiores consulere debet, prout rei gravitas postulat. Indocti vero, qui nesciunt formare sibi conscientiam, tenentur Parochum aut Confessarium, vel alium pium ac doctum virum consulere, et juxta consilium agere. (n. 24.)

2° Si dubium, omnibus perpensis, inane seu negativum appareat, sine aliâ reflexione deponendum est ac contemnendum tanquam scrupulus. (n. 24.)

3° Inepte agunt, qui post opus patratum incipiunt augere et in libris vel a Confessario inquirunt utrum peccaverint; nam judicium subsequens non influit in moralitatem actûs præteriti, sed illa tota pendet a dictamine conscientie antecedente et concomitante ipsam actionem.

Prudenter tamen sciscitantur veritatem pro futuro. (Gury. n. 42.)

59. — Solet hic rogari, quantum peccet ille, qui facit malum, quod conscientia dictat tantum in genere esse peccatum, quin cogitet num grave sit vel leve?

Resp. Controv. Alii censent eum peccare graviter vel leviter, prout objectum in se peccatum grave vel leve est. Ita Vasq. Sanch. etc.

Alii putant eum semper peccare graviter; quia agendo absque examine de malitiæ quantitate se culpabiliter exponit proximo periculo faciendi id, quod grave malum est. Ita Azor, Bonac. Castrop. etc.

Alii tandem communius et probabilius tenent eum tantum venialiter peccare, si revera nulla in eo consurgat de mortali peccato cogitatio aut dubitatio; quod equidem supponi nequit in ejusmodi peccato externo, cujus gravitas omnibus patet; addit S. Alph.: modo etiam homo sit timoratae conscientiae, non autem de genere eorum, qui quantitatem peccatorum non curant. Ratio, quia tunc malitia mortalis nec formaliter, nec virtualiter apprehenditur. Ita Navar. Valent. Croix, Ronc. Less. et alii plurimi (n. 23. H. A. n. 13.)

§ II. *Principia reflexa, quibus conscientia dubia deponitur.*

60. — Inter principia reflexa alia sunt, quibus dubia *juris*; alia, quibus dubia *facti* resolvuntur. Priora in omni dubio speculativo ad formandum dictamen conscientiae practicum immediate inserviunt; posteriorum ope dignoscitur pro quâ parte stet possessio, pro lege scilicet an pro libertate, ut exinde dubia juris resolvi queant; res ex dicendis clarescet. Hoc loco principiorum sensum et applicationem dumtaxat exponemus; eorum vim probandi in praesenti materia postea stabiliemus in dissertatione de Probabilismo.

1. *Principia pro dubiis juris.*

61. — In dubiis moralibus lex et libertas quodammodo inter se litigant; lex enim est ligamen libertatis, ad certos quosdam actus faciendos vel omittendos illam obligans; libertas moralis est immunitas a lege seu facultas aliquid *licite* faciendi vel omittendi. Hinc in dubio

principia reflexa litem componunt, causamque alterutri adjudicant. Sunt autem, quae sequuntur.

62. — I. *Lex dubia non obligat.* Pro hujus principii intelligentia notandum est, legem posse duplici modo esse dubiam: 1° *simpliciter*, i. e. *quoad existentiam*, quando dubitatur nura lata aut promulgata fuerit, an tempus obligationis jam inchoaverit, an talem casum aut tale onus comprehendat, an ad tales personas se extendat, utrum aliquid praecipiat an suadeat tantum; 2° *secundum quid*, i. e. *quoad cessationem*, quando certa est legis existentia, et dubium tantum supervenit de facto num abrogata fuerit, an desierit ejus obligatio, num quis habeat causam excusantem, an dispensatus sit, num legem impleverit, et similia. (n. 27.)

Porro, enuntiatum principium intelligendum est de lege *simpliciter* dubia, seu dubie existente, quatenus nempe non satis manifeste promulgata est. E converso, quando lex certo existit, ejus obligatio non tollitur solo superveniente dubio, sed probari debet factum, quo desinit; sicut enim certa libertas non tollitur superveniente dubio, sed probanda est lex, ita neque lex certa; vel, sicut lex dubia non ligat libertatem certam hominis, sic neque dubia libertas solvit a lege certâ.

63. — II. *In dubio melior est conditio possidentis.* Sensus est, quod, quando neutra pars sufficienter probatur, possessoris causa debeat sustineri. Porro id, quod prius certum est, possidet et praesumi debet. Unde, quando lex est dubia, melior est conditio hominis possidentis suam libertatem; e converso, quando certa lex existit, et dubia exoritur liberatio, melior est conditio legis possidentis suam obligationem. Quo spectat illud aliud principium juris: »In dubio standum est pro parte, pro quâ stat praesumptio;» praesumptio namque gignit moralem certitudinem, saltem latam. (n. 26.)

Hinc v. g. in dubio an sint confitenda peccata dubie mortalia, aut mortalia dubie commissa, an explicandae circumstantiae notabiliter aggravantes, nulla est obligatio. Contra, qui certus de mortali commissio dubitat an illud confessus sit, debet confiteri: pari modo dubitans num sit excusatus ab observatione jejunii, si nequeat aut nolit petere dis-

pensationem, legem servare tenetur. (n. 195. lib. 6. n. 468. 473. 474. 477.)

Quum porro hoc principium possessionis ut plurimum usuveniat in dubiis moralibus resolvendis, magni interest ut rite intelligatur; quare opportunum esse duximus penitus explanare quid sibi velit illa libertatis et legis possessio. Possessio hæc idem prorsus hic significat, servata proportionem, quod in materia justitiæ; ab hujus nempe virtutis materia *per analogiam* ad aliarum virtutum materiam extenditur. Ad cujus rei intelligentiam explanandum nobis est principium *presumptionis*: »In dubio standum est pro parte, pro qua stat *presumptio*,» utpote ex quo principium possessionis vim suam haurit. *Presumptio* a jurisperitis definitur: anticipata rei dubiæ probatio ex validis argumentis et indicibus desumpta. Dicitur: *anticipata*, quia *presumptio* ante legitimas et directas probationes aliquid pro vero sumit; quamdiu nempe non probatur contrarium. Indicia porro pro diversâ rerum naturâ varia distinguuntur. Unum ex illis, quod ad præsentem materiam spectat, hoc modo enucleare possumus: Quoties aliquid præexistere scitur, quod natura sua perseverat donec facto aliquo contrario tollatur, illud in sua conditione perseverare censetur, quamdiu de facto illo contrario non constat, ita ut hoc iudicium *sufficienti* dumtaxat cedat *probationi*, cujus onus alteri, quæ id impugnat, parti incumbit. Non autem *suborto dubio* cedit, imo nec dubium efficit ut *presumptio* ipsa in dubium adducatur; quare, quod præexistere sciebatur, id, stante etiam exorto dubio, pergere et integrum manere censetur. Effectus ergo *presumptionis* est, eum, pro quo stat, liberare a probandi necessitate, eamque transferre in adversarium, qui nisi contrarium probet, causa alterius pro vera habetur.

Presumptionis principium plane generale est, et permultis accommodatur casibus particularibus, quorum aliquos enarrare juvat; 1° Quum de cuiuspiam crimine suspicio habetur, antecedens probitas ejus, stante dubio, perseverare censetur, quamdiu de nequitia non constat; unde adagium: »Quilibet præsumitur bonus, nisi probetur malus.» 2° Si quis possidet prædium, quod alter dubio jure suum esse contendit, posses-

sor in possessione manet, usquedum competitor suum jus comprobeat; quia possessio parit *presumptionem* domini; unde axioma: »In dubio potior est conditio possidentis.» 3° Lex vel præceptum, de quo dubitatur num justum sit, justum habetur, donec injustitia probeatur; unde principium: »In dubio obsequendum est Superiori.»

Hisce præmissis, sequentem tradere licet possessionis notionem. Quemadmodum in materia justitiæ possessio audit præexistens apud quempiam domini exercitium in certam rem, respectu alterius de dominio contententis, ex qua possessione præsumitur possessor esse rei dominus, donec contrarium demonstretur; ita pari modo in materia honestatis, possessio libertatis nihil aliud est, quam antecedens ejus, respectu legis dubiæ, jus certum: possessio vero legis est antecedens ejus, respectu liberationis dubiæ, certa obligatio; quæ prioritas efficit ut in dubio superveniente illa, quæ prius certa est, pro se habeat *presumptionem* juris, adeoque onus probandi transferat in alteram. Possessio igitur in hac materia analogice sumitur pro quovis jure certo dubium præcedente; unde consequitur vim ac sensum principii possessionis hoc modo reddi posse: »Jus certum præcedens non tollitur dubio superveniente, sed perseverat usquedum probetur ejusdem cessatio.»

Ex data notione sequenti modo concludimus: quemadmodum in materia justitiæ, ubi duo litigant de alicujus rei proprietate, ille qui, exorto dubio, possidet rem, præsumitur esse ejus dominus, et idcirco servat jus in rem, donec probetur contrarium: similiter in materia honestatis, quoties dubium est inter hominis libertatem et legis obligationem, illa, quæ prius certa est, dicitur manere in possessione, donec probetur contrarium. (n. 26.)

64. — **Quæstiones.** QUÆR. 1° *Quid censendum sit de principio:* »In dubiis tutior pars est eligenda.»

Resp. 1° Sano sensu acceptum est vera et universalis regula. Etenim non accipit tutiorem partem *comparative* ad aliam, quæ etiam est tuta, sed *adversative* ad aliam, quæ non est tuta; quia non adstringimur partem tutiorem sequi, quando altera est tuta. Sensus ergo est, quod in dubiis debemus relinquere par-

tem dubiam seu non tutam, et tutam seu certam eligere. Propterea, existente dubio, tenemur dubitationem deponere, et sequi partem indubiam; nam, stante dubia conscientia, non possumus operari. Unde idem est tutiorem partem sequi, ac sequi conditionem possidentis; quia justa possessio confert jus, et ubi est jus, tute potest quis illo uti, et talis pars tuta est sequenda. Ita Joannes a S. Thomà. in 1. 2. disp. 12. art. 4. n. 11—13.

2º Eo sensu acceptum, quod in dubiis debeamus semper partem rigidam seu legi faventem sequi, Rigoristarum principium est atque prorsus falsum, ut in subsequenti dissertatione luculenter probabitur. Tum solum in hoc sensu verum est, cum dubium practicum non deponitur aut deponi nequit, prout postea ostendemus n. 76.; nam in hoc casu altera pars non est tuta.

QUÆR. 2º *Quid judicandum de principio: »Qui probabiliter agit, prudenter agit?»*

Resp. 1º In occurso opinionis unice probabilis, cui nempe non opponitur altera probabilis opinio, est principium verum et ab omnibus admissum; quia ejusmodi opinio meretur viri prudentis assensum, quod in rebus humanis evidentiā carentibus sufficit.

2º In concursu opinionum fere æque probabilium, ita ut liceat pro arbitrio quamlibet sequi, est principium plane falsum; quia motiva æque gravia pro utrāque parte non possunt non suspendere intellectus assensum; cum conscientia autem dubia non potest quis prudenter operari. Constat porro ex subsequenti dissertatione de usu opinionis probabilis. (n. 69. H. A. n. 42.)

2. Principia pro dubiis facti.

65. — Præcipua sunt, quæ sequuntur:

1º *Factum in dubio non præsumitur, sed probari debet.* Principium illud procedit, quando dubitatur de facto principali, v. g. an votum emiseric, an confessus fueris, etc.

Hinc dubium juris, ex dubio facti resultans, pro diversitate facti probandi resolvendum est juxta sequentes regulas:

a) *In dubio facti fundantis legem,* i. e. quo posito, lex vel obligatio nascitur, *possidet libertas.* Hinc v. g. in

dubio num tempus adsit, quo lex incipit obligare, lege non teneris; num quis sit jejunos, potest communicare; utrum necne mortaliter peccaverit, communicare potest non confessus, elicitā tantum contritione. Item in dubio an consilium ad damnum datum sit, aut si de eo quidem constet, dubitatur an damnum ex illo fuerit secutum, nulla, post debitam utique inquisitionem, facienda est restitutio. (n. 32. 38. 39. Lib. 6. n. 475. Lib. 3. n. 562.)

b) *In dubio facti supponentis legem,* i. e. quo posito, lex desinit aut impleta est, *possidet lex.* Hinc, v. g. in dubio an tempus, quo lex obligat, effluxerit, lege teneris. Item, si dubitas num legem impleveris, puta num Horas recitaveris, poenitentiam persolveris, obligaris; nisi unice probabile sit te implevisse, tunc quippe oritur probabilis certitudo, quæ, ubi de debito legali agitur, sufficit, ut excuseris. Item, quando debitum certum est, factum vero solutionis dubium, debitor solvere tenetur, vel facienda est inter partes compositio pro rata dubii. (n. 29. 32. 34.)

c) *In dubio facti inducentis legem juriumve conflictum, prævalet lex potior.* Hac ratione e. g. excusatur a jejuniō sexagenarius; quia jus naturale servandi vitam præponderat præcepto ecclesiastico. Item, qui prudenter dubitat an Missæ auditio in ecclesia die festo, aut Officii recitatio, aut jejunium, non forte graviter nocitura sint sanitati, si nequeat commode petere consilium aut dispensationem, excusatur. (Lib. 3. n. 325. 1036. Lib. 4. n. 154. et n. 3.)

2º *In dubio standum est pro valore actus,* seu: *In dubio omne factum præsumitur recte factum.* Hoc principium valet, quando constat de facto principali, et de solo accessorio aliquo facto dubitatur, puta de aliqua circumstantia vel conditione necessaria, aut de debito modo, utrum adfuerit; tunc hujusmodi factum accessorium jure debitum vel fieri solitum, adfuisse præsumitur, ejus defectus econtra demonstrari debet, quod per sequentia axiomata enuntiari solet: *»In dubio præsumitur factum, quod de jure faciendum erat,»* aut *»quod ordinarie fieri solet,»* et hoc alterum: *»Delictum vel defectus non præsumitur, sed demonstrari debet.»* (n. 26.)

Nonnullis exemplis axiomata hæc di-

lucidare liceat, ut pateat quibus casibus ea accommodari possint, quibus vero non possint.

Si quis v. g. vere vovit, dubitat autem num vovendo noverit aut adverterit voti obligationem, vel an non defuerit plena deliberatio, an non voverit metu coactus, an is fuerit gravis, standum est pro valore actus. Secus vero est, si dubitatur de ipsa voti emissionem, vel de capacitate materiae, vel an non fuerit simplex propositum. Item in dubio num Confessio sacramentalis fuerit valida; si dubitatur utrumne defuerit aliqua ex conditionibus ad valorem requisitis, standum est pro valore actus, ita ut repeti non debeat; quia tunc praesumitur factum, quod de jure faciendum est. Contra vero, si *certum* sit aliquid defuisse, licet ad valorem Sacramenti probabiliter tantum requisitum, puta scientia mysteriorum SS. Trinitatis et Redemptionis, aut propositum explicitum, standum non est pro actus valore, sed iteranda Confessio; etenim tunc certo factum non est, quod de jure faciendum erat; nempe suscipiendum erat Sacramentum cum omnibus ad valorem etiam probabiliter tantum requisitis. Unde liquet ex ipsis principiis reflexis S. Alphonsi minime secum pugnare in Theol. Mor. *Lib. 3. n. 2. in fine. Lib. 6. n. 450. collato cum n. 505. (Lib. 3. n. 196. 201. qu. 3.)*

3° *Ex communiter contingentibus prudens fit praesumptio.* Unde in dubio an pueri, qui ante septennium certo pervenerunt ad usum rationis, teneantur legibus mere ecclesiasticis, non tenentur; quia Ecclesia praesumitur non obligare nisi secundum communiter contingentia. Post septennium vero, in dubio rationis adeptae, tenentur; quia tunc ex communiter contingentibus praesumitur obligatio. In dubio voluntariae adhaesionis in delectione venera, si pius et timoratus dubitet qui consentire non solet, praesumi debet non consensisse, saltem haud plene; sin autem dubitet, qui solet facile in mortalia prolabi, consensisse praesumitur. In dubio de valore Confessionum recidivorum, si recidivus post Confessiones suas ut plurimum cito et sine aliqua resistantia relapsus sit, praesumendus est nulum vel nimis tenuem habuisse dolorem vel propositum. Aliter vero dicendum, si per aliquod tempus perseveraverit, vel ante lapsum aliquam saltem resistantiam pra-

stiterit. (*Lib. 3. n. 270. Lib. 6. n. 476. 505.*)

66. — Pleraque, quae exposuimus de sensu et applicatione principiorum reflexorum, tradita sunt secundum doctrinam, quam S. Alphonsus propugnat; quae quidem doctrina, quando agitur de dubio *positivo* seu in concursu opinionum utrimque probabilium, acriter in controversiam adducta est, tam ante aetatem S. Doctoris quam postea ad nostrum usque aevum. Hinc celebris illa exsistit de usu opinionis probabilis seu de Probabilismo disputatio; de qua, cum summi sit momenti, et nos specialem dissertationem instituere debemus.

DISSERTATIO

DE USU OPINIONIS PROBABILIS.

Priusquam de *usu* opinionis probabilis disseramus, seu de morali systemate pro delectu opinionum, quas licite sectari possumus, oportet de ipsa opinionum *probabilitate* tractare; idcirco materiam expendendam in duas sectiones dividimus, quarum 1^a aget de opinionum probabilitate, 2^a de licito opinionis probabilis usu.

SECTIO I.

DE OPINIONUM PROBABILITATE.

Trademus 1° notionem et efficaciam opinionis probabilis; 2° regulas ad iudicandam opinionum probabilitatem.

CAPUT I.

NOTIO ET EFFICACIA OPINIONIS PROBABILIS.

67. — *Opinio probabilis* dicitur, quae gravi nititur fundamento, sive intrinseco rationis sive extrinseco auctoritatis, ita ut valeat ad se trahere assensum viri prudentis, etsi cum formidine erroris. Gravitas fundamenti seu apparentia veritatis in objecto probabilitatem *constituit*; assensus intellectus est *effectus* ejus, quem producit in homine, quique *status opinantis* vocatur; incertitudo assensus seu formido erroris opinionem distinguit a sententia *certa*, utpote quae omnem prudentem falsitatis formidinem

excludit, ita ut opposita reputetur omnino improbabilis. (n. 40.)

Hinc opinio *improbabilis* dicitur, quæ levi tantum fundamento nititur, ita ut imprudens censeatur, qui illi assentitur. Sed opinio dupliciter vocatur improbabilis: 1° *positive*, quando nititur fundamento certe levi; 2° *negative*, quæ eadem est ac *non probabilis*, quando nititur fundamento non certe gravi. (Cardenas. Part. 1. disp. 1. n. 19. 20.)

68. — **Divisio.** Multiplex distinguitur opinio probabilis. 1° Ratione *objecti*, a) alia est probabilis *de jure*, in questione de legis existentia vel obligatione: alia *de facto*, in questione de facti existentia vel valore. (n. 41. et *passim*).— b) Alia est *speculative* probabilis, quæ talis est, spectata rei veritate: alia etiam *practice*, quæ licite in praxim deducitur.

2° Ratione *fundamenti*, est a) probabilis *ab intrinseco*, quæ nititur ratione gravi, petita ex re ipsa: *ab extrinseco*, quæ nititur auctoritate gravium Doctorum. b) *Certe* probabilis, quæ nititur motivo indubie gravi: *dubie* probabilis, de cujus motivi soliditate merito dubitatur: *tenuiter* probabilis, quæ levi fundamento innititur, ita ut non mereatur assensum viri prudentis. (n. 40.)

Implicat contradictionem quidpiam esse probabile, quod caret fundamento gravi; consequenter tenuiter probabile æquivaleret improbabili, sicut tenuis fortitudo aut tenuis peritia dicenda potius est debilitas et imperitia. (n. 54. 82.)

3° Ratione *relationis* opinionum, opinio dicitur *in se* probabilis, quando ejus fundamentum seorsum spectatum apparet grave: *comparative* seu *respective* probabilis, quando ejus fundamentum, comparatum cum fundamento opinionis oppositæ, gravitatem suam retinet. Hisce accedit opinio *unice* probabilis, cui nulla opinio aut ratio probabilis opposita apparet.

Comparativa probabilitas suos habet *gradus*, unde distinguitur opinio *æque*, *minus* aut *magis* probabilis, prout nempe motivis æque, minus vel magis solidis nititur, quam opinio opposita. Porro opinio *probabilior* alia est *paulo probabilior* sive simpliciter dicta *probabilior*, quæ nititur fundamento paulo graviori quam opinio opposita, ita ut hæc etiam probabilis censeatur. Hujusmodi opiniones, ut patet, sunt *fere æque probabiles*; parum autem pro nihilo reputatur, et

modicus excessus fallax est. Alia est *evidenter et notabiliter probabilior*, cujus fundamenta sunt multo graviora, aut *probabilissima*, cujus fundamenta sunt gravissima, in gradu superlativo, ita ut sententia hisce opposita censeatur dubie aut tenuiter probabilis. Notabiliter probabilior et probabilissima fere æquales sunt, sicut probabilis et paulo probabilior. (n. 40. 54.)¹

69. — **Collatio opinionum ad mentem S. Alph.** Postquam varios probabilitatis gradus recensuimus, non abs re erit schema subjungere, quo lector uno obtutu perspiciat quomodo juxta S. Doctorem diversæ opiniones sibi invicem opponantur. Opponuntur autem:

1 ^o Probabili	} Probabilis aut satis probabilis.
Valde probabili	
Probabiliori	
2 ^o Notabiliter probabili	} Tenuiter aut dubie probabilis.
Probabilissimæ	

Opinionem alteri probabiliori oppositam S. Alphonsus interdum probabilem esse non pronuntiat; quod qua ratione fiat et quid sibi velit, vide infra expositum n. 74, ubi adoptatus a S. Doctore loquendi modus explanatur.

70. — **Quæstiones.** QUÆR. 1° *An inter opiniones oppositas utrumque probabiles prudens dari possit assensus, seu prudens dictamen practicum de honestate actionis?*

Resp. Negat.; quamvis enim motivum probabile *ex se* et *seorsum spectatum* assensum mereatur, et ad actionis honestatem sufficiat, motiva tamen utrumque *æque probabilia* relinquunt intellectum prudentem in statu *dubitationis* de actionis honestate, nec potest sine temeritate uni parti assentiri. »Intellectus »noster, inquit S. Thomas,² quandoque »non inclinatur magis ad unum quam ad »aliud, vel propter defectum movendum, »sicut in illis problematibus, de quibus »rationes non habemus, vel propter »parentem æqualitatem eorum quæ movent ad utramque partem; et ista est

¹ Adjectivum *probabilissima*, quamvis proprie loquendo supremum seu *superlativum* probabilitatis gradum significet, et hoc sensu a S. Alphonso in questione de probabilitate intelligatur, ut patet ex n. 40 et 82, nihilominus in Operis decursu S. Doctor illud usurpare solet in sensu *positivo* velut *valde probabilis*, e. g. lib. 6. n. 456.

² De veritate. qu. 14. art. 1.

»dubitantis dispositio, qui fluctuat inter duas partes contradictionis." Etenim, quando duæ opiniones oppositæ æque circiter probabiles sunt, motiva utriusque invicem suum robur elidunt ad determinandum assensum intellectus uni potius quam alteri; quantum enim motiva unius suadent actionem esse licitam, tantum motiva alterius dictant eam esse illicitam; unde intellectus neutri prudenter adhærere potest præ altera, sed necessario immotus et suspensus manet, sicut bilanx manet suspensa in æquilibrio, dum in utraque lance æqualia sunt pondera, vel sicut lapis, tractus in partes oppositas a duplici virtute æquali, immotus quiescit. Ergo, si intellectus uni præ altero adhæreat, non adhærebit *prudenter et motus ab objecto*, sed *tantum motus a voluntate*. At electio, quæ ratione non ducitur, ab imprudentia et temeritate vacare non potest. Inde necessario consequitur, inter opiniones oppositas fere æque probabiles formari non posse dictamen certum de actionis honestate vel inhonestate, nisi adscito principio extrinseco seu reflexo, quod conscientiam practice certam reddat. (n. 71. *Dissert. de usu moder. opin. prob.* anni 1755. n. 16. — Cardenas. *Part. 1. disp. 6. n. 52—98.*)

QUÆR. 2° *Quandonam probabilitas unius opinionis elidatur ab opinione opposita?*

Elisio est vel ablatio probabilitatis, vel impeditio solius effectus ejus, nempe vis permovendi intellectum ad prudentem assensum.

Hoc præmisso:

Resp. 1° Ablatio probabilitatis contingit in duplici casu, videlicet a) quando sententia apposita est moraliter certa, vel etiam quasi moraliter certa seu notabiliter probabilior; notabilis enim præponderantia unius deprimit alteram infra dubium, ut patet ex notione dubii positivi, proinde ad improbabilitatem. Consule dicenda n. 84. (n. 54. 56.) — b) Quando motiva utriusque opinionis sunt æqualia et simul contradictoria, e. g. duo graves testes affirmant aliquod factum, et duo alii æqualis fidei illud negant, tunc se invicem prorsus elidunt; quia priorum affirmatio negatione posteriorum destruitur. Hic casus raro occurrat in controversiis moralibus. (Dissert. de usu moder. opin. prob. anni 1755. n. 13.)

2° *Impeditio solius assensus* evenit, quando motiva utriusque opinionis æqualia sunt ac disparata; quia motiva æqualia, quamvis dissimilia, intellectum æqualiter movent pro utraque parte, et ideo impediunt quominus uni potius quam alteri prudenter adhæreat; consequenter concursus opinionum æque vel fere æque probabilium *dubium positivum stricte dictum* generat. Hoc sensu S. Alph. scribere potuit: »Ubi duæ opiniones concurrunt æque probabiles, neutra probabilis, sed tantum dubia remanet." (n. 71. 78.)

71. — *Opinionum securitas.* Post traditam probabilitatis notionem operæ pretium est de earum securitate quidquam subungere. Hæc duo valde inter se differunt; probabilitas namque petitur ex apparentia veritatis, securitas vero ex remotione periculi peccandi; prout autem periculum illud vel omnino vel plus minusve removel, opinio dicitur *tuta, tutior*, aut *minus tuta*. Potest porro hic considerari periculum peccati *materialis* et periculum peccati *formalis*; et hac ratione opinio minus tuta respectu periculi peccati materialis (prout regulariter in hac quæstione spectatur), potest esse omnino tuta respectu periculi peccati formalis, quod solum imputatur, ut infra probabimus. Demum, quum opinio, quæ stat pro lege, sit tutior, quæ vero stat pro libertate, minus tuta, patet opinionem probabiliorē non esse semper tutiorem; siquidem major probabilitas potest esse in favorem libertatis.

CAPUT II.

REGULÆ AD DJUDICANDAM PROBABILITATEM OPINIONUM.

72. — Sola ratio probabilitatem opinionum constituit; quare nulla opinio potest esse extrinsece probabilis, nisi ab intrinseco, nempe ex ratione, sit etiam vere probabilis. Attamen probabilitas extrinseca ex auctoritate Doctorum tanti roboris est, ut æquiparetur aliquando probabilitati intrinsecæ rationis; hujus nempe præsumptionem affert, cum Doctores præsumantur opinionem, quam tenent, diligenter perpensis et propter bonas rationes docuisse. Unde probabilitas extrinseca magis æstimanda est ex

Doctorem merito et eruditione, necnon ex studio et diligentia in rei veritate indaganda, quam ex eorum numero; possunt enim decem vel plures Auctores tenere aliquam opinionem, quorum auctoritas vix quidquam magis confert ad ejus probabilitatem, quam auctoritas unius, quem forte illi sine rei examine ac discussione secuti sunt. (*Dissert. de usu mod. opin. prob.* anni 1763. n. 84—88.)

Quapropter ad dignoscendam opinionum probabilitatem, aliquot statuuntur regulæ, quas distinctis quæstionibus exponemus.

73. — **Quæstiones.** QUÆR. 1° *Ad quos spectet de opinionum probabilitate judicare?*

Resp. 1° De probabilitate *intrinseca* judicare possunt soli viri perquam docti et in re morali versati. Pluries enim viris ingeniosis, sed in scientia morali parum eruditis, videbitur evidens, quod periti falsum existimant. (*Dissert. cit.* n. 85. Carden. *disp.* 59.)

2° De probabilitate *extrinseca* judicare potest vir mediocriter doctus, si statum quæstionis recte intelligat, et opinionem assertam inveniat a Doctoribus recentioribus omni exceptione majoribus, i. e. qui *notorie* sunt probate auctoritatis. Quapropter admodum periculose procedunt, qui quamlibet opinionem Auctorum statim arripiunt, quia favet libertati vel commodo suo, quin Auctores illi sint notorie omni exceptione majores, et quin ipsinet discernere valeant an opinio sit vere et practice probabilis. Dixi: *recentioribus*; nam multæ opiniones antiquiorum amiserunt probabilitatem. (Croix. *lib.* 1. n. 151. 152. Carden. *loc. cit.*)

3° Indocti, qui per seipsos non valent Doctores consulere, stare possunt testimonio prædicatorum et Confessariorum, quos probos, doctos et prudentes reputant. (n. 24.)

QUÆR. 2° *Quomodo docti Theologi procedere debeant, ut rectum judicium ferant de opinionum probabilitate?*

Resp. Oportet ut sedulo inquirant veritatem, conferendo utrimque motiva, quæ pro et contra militant; secus enim cognoscere nequeunt annon motiva partis opposita sint certa aut multo graviora, ac proinde gravi periculo se exponerent amplectendi opiniones improbabiles. Hinc, ex communi DD. sententia, opinio probabilis est, quæ nititur motivo, non se-

cundum se solam, sed etiam *comparative* gravi, expensis scilicet utriusque partis argumentis. Ita communissima DD. sententia. Suarez. *de act. hum. tr.* 3. *disp.* 12. *sect.* 6. n. 4. Cardenas. *loc. cit.* n. 5. Croix. *lib.* 1. n. 108. 110. 150. 281. 390. Terillus. *de consc. prob. qu.* 2. n. 41. et *qu.* 5. n. 12. — *De reg. mor. qu.* 1. n. 7. Layman. *lib.* 1. *tr.* 1. *cap.* 5. n. 6. Viva. *in prop.* 27. *damn. ab Alex. VII.* n. 3. Sayrus. *lib.* 1. *cap.* 6. n. 2. 3. Mastrius. *lib.* 2. *sent. disp.* 5. n. 41. 55. Sporer. *tr.* 1. n. 34. Mazzotta. *tr.* 1. *disp.* 1. *qu.* 4. *cap.* 1. Catalani. *part.* 1. *qu.* 1. *cap.* 3. n. 5. Esparza. *lib.* 3. *qu.* 23. n. 6. art. 1. Wirceburgenses. *de act. hum.* n. 259. 273. etc.

QUÆR. 3° *Quandonam opinio ut extrinsece probabilis habenda sit?*

Resp. 1° Certo talis est ea, a) quæ, tolerante Ecclesia, communiter vel a plerisque Theologis ut probabilis asseritur; b) quam, omnibus diligenter perpensis, absolute tenent ut veram quinque aut sex Theologi probitate, judicio et scientia præstantes; c) quam tenet aliquis Ecclesiæ Doctor, puta S. Thomas, S. Alphonsus, vel aliquis eximius Theologus¹ testatur esse probabilem; nisi ratio certa vel evidenter probabilior contra opinionem istam occurrat.

Advertendum tamen, quod si cui appareat in contrarium ratio insolubilis, non illico debeat oppositam opinionem damnare tamquam improbabilem, si nimirum judicet rationem illam forte solvi posse a gravibus DD., qui hanc sententiam tenent.

2° Auctoritas paucorum DD., qui ex professo quæstionem aliquam discutunt, præferenda est dictis aliorum plurium, qui obiter de illa scribunt. Imo nonnumquam, licet raro, auctoritas unius Doctoris poterit constituere opinionem probabilem, quin et probabilior, contra communem aliorum, si Auctor ille sit valde doctus, probus, prudens, a partium studio liber, nec novitatum amans, validamque afferat rationem, quam alii non considerarunt aut non satis solverunt, ipse autem contrarias rationes commode solvat.

¹ Eximius Theologus æstimatur, qui maximâ pollet auctoritate apud Theologos propter egregiam suam doctrinam, prudentiam et probitatem. Tales sunt e. g. S. Antoninus, Card. de Lugo, Suarez, Lessius, Sanchez, etc.

3° Quum Theologo docto et probo occurrat pro aliqua sententia ratio vel auctoritas convincens, cui nulla adaequata responsio superesse videtur, tunc opinio contraria non potest haberi ut probabilis. (*Dissert. cit. anni 1755. n. 116—119. anni 1763. n. 85—88.*)

4° Circa casus particulares a Theologis non discussos, viro docto et timorato illa opinio est satis probabilis, quam scit se diligenter examinasse, tum rationes perpendendo tum doctos consulendo, quamque sine inordinato affectu judicat gravi motivo nixam; probabilitas namque non est ad casus publicos restringenda. (*Croix. lib. 1. n. 124.*)

74. — **Regulæ ad dignoscendum S. Alphonsi iudicium de valore sententiarum.** Regulæ istæ pro intelligentia Theologiæ Moralisi S. Alphonsi summi momenti sunt, ut legenti patebit.

Sunt autem sequentes:

1° Generatim ea sola opinio S. Doctoris probabilis est, quam ipsemet probabilem vocat. Quocirca attendendus est loquendi modus, quem interdum adhibet. Quando nempe ait: »Probabiliter dicunt Auctores,» tunc ejusmodi sententiam probabilem censet. Dum autem scribit: »Dicunt Doctores, probabiliter licere,» exinde non liquet hanc sententiam ab ipsomet ceu probabilem haberi; sic enim loquendo, generatim mere refert illorum Auctorum iudicium.

1 Juvat hic referre S. Alphonsi iudicium de auctoritate plurium Theologorum: »Non eodem modo, ait, inniti possumus auctoritate aliquorum Auctorum, puta Caramuelis, Zanardi, Jo. Sanctii, Leandri, Martini a S. Joseph, Dianæ, Antonii a Spir. Sancto, Tamburini, Pasqualigi, et aliorum, qui, licet docti et probi ac bono fine ducti fuerint (non enim mala fide tradidisse ea, quæ scripserunt, fas est suspicari), tamen incaute in pluribus opinionibus nimis benignitati indulserunt; sicut innititur auctoritate Suarez, Soti, Azor, Cani, Sylvii, Cajetani, Bannez, Navarri, Paludani, Toleti, Sylvestri, Lessii, Sanchez, Angeli, Vasquez, Armillæ, Valentiae, Layman, Molinae, de Lugo, Castropalai, Bonacinae, Emm. Sa, Pontii, Cabassutii, Contin. Tournely, Roncaglia, Salmanticensium, Petrocorensis, Abelly, Cardenas, Coninch, Gammaehæi, Isamberti, et aliorum, quorum scientia quanta sit undique perspectum est; præter D. Thomam, D. Bonaventuram, D. Antoninum, et Scotum, quorum auctoritas aliis equidem præponi debet.» (*Dissert. anni 1755. n. 119. anni 1763. n. 88.*)

2° Si de aliqua opinione dicit: »Non videtur improbabilis,» aut: »Non improbabilius dicitur,» tunc ipsam regulariter habet ut probabilem.

3° Sententiam, quam *solum* vocat probabilem, eidem nihil opponendo, instar moraliter certæ habet, juxta doctrinam S. Thomæ, qui ait: »Certitudo non est similiter querenda in omni materia. In actibus enim humanis, super quibus constituntur judicia et exiguntur testimonia, non potest haberi certitudo demonstrativa, eo quod sunt circa contingentia et variabilia: et ideo sufficit *probabilis certitudo*, quæ in pluribus veritatem attingat, etsi in paucioribus a veritate deficiat.» Ita tradunt DD. communiter, etiam Probabilioristæ. (S. Thom. 2. 2. qu. 70. a. 2. S. Alph. lib. 1. n. 71. 76. lib. 3. n. 148. 562. *Secunda sent. lib. 6. n. 461.*)

4° Opinionem, quam neque probabilem neque improbabilem nuncupat, aliorum iudicio relinquit. Veruntamen, si, probatam doctrinam tradendo, gravis Doctoris animadversionem allegat, v. g.: »Lugo addit, advertit,» tunc regulariter ejusmodi animadversionem approbare videtur.

5° Cum aliquam opinionem dicit *verriorem* aut *multo* probabiliorem, tunc oppositam non æstimat solide probabilem, etiamsi ceu improbabilem expresse non rejiciat. Vox: »verior» æquipollet notabiliter probabiliori.

6° Quando unam ex sententiis probabiliorem nuncupat, nullo a se iudicio dato de opposita, aut si de opposita dicit: »Non audeo eam damnare,» vel: »Non audeo eam improbabilem dicere,» tunc priorem opinionem adeo probabiliorem censet, ut oppositam probabilem dicere non ausit, sed de ejus probabilitate dubitat, et ideo prudentiorum iudicio remittit. Ita quoque Croix n. 174—176.

7° Sententia, quam simpliciter *communem* aut *communior* dicit, nullo de opposita lato iudicio, regulariter sua dicenda est. (*Monitum Auct. in Præfatione, item lib. 5. n. 76. in fine.*)

Advertendum superest, nonnumquam conferenda esse diversa loca vel opera S. Doctoris, in quibus easdem quæstiones tractat.

SECTIO II.

DE LICITO OPINIONIS PROBABILIS USU.

De hac materiâ 1° exponemus statum quaestionis; 2° recensebimus varia systemata Theologorum de hac quaestione; 3° uberius explanabimus systema S. Alphonsi; 4° illud demonstrabimus; 5° solvemus objectiones, quæ ei opponuntur; 6° dicemus de praxi Probabilismi.

CAPUT I.

STATUS QUESTIONIS.

Habet partem negativam et partem positivam; unde 1° explicabimus materiam, quæ ad controversiam non pertinet; 2° quaestionem in suo proprio objecto proponemus.

ARTICULUS I.

MATERIA AD CONTROVERSIAM HAUD PERTINENS.

75. — Ad hujus Articuli intelligentiam animadvertendum est, malum, quod ex actione quadam secuturum esse timetur, posse vel unicum esse vel multiplex, scil. vel solam læsionem honestatis seu peccatum, vel præterea aliud quoddam malum temporale aut spirituale a priori distinctum; v. g. homicidium complectitur tum malum morale seu peccatum, tum malum physicum seu grave damnum proximi ex privatione vitæ, et, si occisus sit in statu peccati, etiam grave damnum spirituale ex damnatione animæ. Porro controversia Theologorum de usu licito opinionis probabilis unice procedit, cum agitur de *sola actionis honestate*; minime vero, ubi intervenit *periculum alicujus mali ab actionis honestate distincti*. Theologi namque omnes, saltem recentiores, conveniunt illicitum esse opinionem probabilem sequi, quoties ex ejus usu malum aliquod timetur, quod a dictamine conscientie non pendet et vitare tenemur. Priusquam igitur Theologorum systemata exponamus de delectu opinionum, quas licite sectari possumus, seponamus oportet materiam, quæ illorum objectum non est.

76. — **Propositio.** *Ubi adest periculum mali, quod a conscientia haud pendet*

et vitare tenemur, semper in dubio pars tutior sectanda est.

Probatur. Quando homo tenetur vitare malum quoddam, tenetur quoque vitare periculum ejus: hoc quippe perinde est in moralibus. Atqui in dubio speculativo de sola honestate actionis, periculum peccati tolli potest: in ejusmodi vero dubio de malo ab actionis moralitate distincto, hujus mali periculum removeri nequit. Ergo in priori casu, sublato periculo, cum dubio speculativo agere licet; non autem in posteriori.

Prob. min. In priori enim casu conscientia est principium proximum et formale honestatis actus: atqui in dubio principia reflexa Probabilismi formant conscientie dictamen ultimum certum de actionis honestate, ut cap. IV. probabimus: ergo periculum peccati formalis tunc omnino sublatus est. Contrarium autem obtinet in casu posteriori; etenim malum hujusmodi a dictamine conscientie nullatenus pendet, sed ab eo quod a parte rei verum est; proinde æque accidere potest, qualiscumque sit agentis conscientia; ergo, nisi sequamur viam certam aut securiorem, non vitamus periculum. (*n. 42. Croix. lib. 1. n. 117.*)

Dictum est: *quod vitare tenemur*; quandoque enim justa est causa permitendi malum, atque adeo periculum ejus creandi, sive quia inter duo mala minus est eligendum, sive quia via tutior censetur moraliter impossibilis. In ejusmodi ergo casu licebit omittere viam tutiorem, et minus tutam eligere.

77. — **Corollaria.** Ex probata propositione sequitur, prohiberi præcepto tum religionis, tum charitatis ac justitiæ, usum opinionis quantumvis probabilis, sequendam vero esse sententiam tutiorem vel moraliter certam, ubi agitur de valore Sacramenti, de propriæ animæ periculo, aut de damno proximi spirituali vel temporali.

Itaque: I. *In periculo nullitatis Sacramentorum*; nisi 1° urgeat necessitas, modo tunc Sacramentum conferatur sub conditione; vel 2° Ecclesia possit et rationabiliter præsumatur defectum, si adsit, supplere; quo casu potest absolute conferri; quod quidem in duobus Sacramentis fieri potest, scil. a) in Sacramento Pœnitentiæ, si ex justa causa conferatur cum jurisdictione probabili de jure; b)

in Sacramento Matrimonii, si adsit impedimentum ecclesiasticum dubium dubio juris. Quum ergo supplet Ecclesia, usus opinionis probabilis Sacramentum revera non exponit periculo. (n. 48—51. *Lib. 6. n. 57. 573. 901.*)

Hinc damnata est ab Innoc. XI. Prop. 1. »Non est illicitum in Sacramentis conferendis sequi opinionem probabilem de valore Sacramenti, relicta tutiore, nisi id vetet lex, conventio, aut periculum gravis damni incurrendi. Hinc sententia probabilis tantum utendum non est in collatione Baptismi, Ordinis Sacerdotalis aut Episcopalis.”

II. In periculo animæ propriæ:

1° *In necessariis ad salutem necessitate mediæ*; ideo v. g. in materia fidei sequenda est religio tutior. Etenim in absolute necessariis ad salutem dictamen conscientie non aufert periculum damnationis; ergo in hisce sequendum est axioma: »Nulla nimia securitas, ubi periclitatur æternitas.” Accedit quod hic inquirenti veritas certo certius se offerret. Idecirco damnata fuit ab Innoc. XI. Prop. 4: »Ab infidelitate excusabitur infidelis, non credens ductus opinione minus probabilis.” Similiter in dubio rationabili de valore Confessionis peractæ, nemini licet mori in statu gratiæ dubio, sed tenetur certitudinem sibi comparare.

2° *In periculo peccati formalis*; nefas est sequi plures opiniones speculative quidem probabiles, sed quæ in praxim traductæ, attenta communi vel speciali operantis fragilitate, certo conjunctæ sunt cum probabilis periculo lapsus in peccatum, ut postea latius dicemus n. 121.

III. *In periculo damni proximi*: 1° Ob proximi scandalum vitandum servanda quandoque est lex, quæ probabiliter non existit. (n. 97.)

2° *In periculo vitæ*. In *medendo* medicus tenetur adhibere remedia tutiora. Verumtamen, quando desperatur de salute infirmi, licet adhibere medium periculosum, probabiliter profuturum, sed et probabiliter nociturum; quia in illa rerum desperatione aliqua spes vitæ præferenda est periculo accelerandi mortem. Non vero licet, solum experiendi gratia, incerta prorsus et inexplorata remedia applicare infirmis, etiam desperatis, cum periculo graviter nocendi:

hoc enim est medicamenta per necesse querere. (n. 44—46.)

Idem valet in aliis casibus similibus. Propterea v. g. illicitum est bellum offensivum in dubio juris; illicita explosio sclopeti in dubio facti an id, quo collimatur, sit fera vel homo, etc. (n. 52.)

3° *In materia justitiæ*. In *causa civili*, ubi *neutra pars bona fide possidet*, judex sequi tenetur opinionem probabiliorē, ferendo sententiam in favorem illius partis, pro qua stat opinio probabilior. Ratio est, quia justitia judicem obligat adtribuendum cuique jus suum secundum merita causæ; justitia autem instar lancis eo inclinatur, ubi majus est pondus rationum; ergo. Unde damnata fuit ab Innoc. XI. Prop. 2.: »Probabiliter existimo judicem posse judicare juxta opinionem minus probabilem.”

Quodsi utriusque partis litigantis causa æque probabilis sit, tenetur judex vel componere partes suadendo eis transactionem, vel rem controversam inter eos dividere. Ratio est, quia in judiciis non est habenda acceptio personarum, quæ haberetur, si in tali casu uni potius faveret quam alteri. Hinc damnata fuit ab Alexandro VII. Prop. 26.: »Quando litigantes pro se habent opiniones æque probabiles, potest judex pecuniam accipere pro ferenda sententia in favorem unius præ alio.”

Dixi 1° *ubi neutra pars bona fide possidet*; quia possessio bonæ fidei parit præsumptionem dominii; unde, qui possidet, non tenetur probare rem suam esse, sed onus probandi rejicit in adversarium. Quodsi adversarius non probet rem ad se pertinere, vel non satis probet, ita ut res incerta maneat, judex pro possessore contra petitem judicare debet.

Dixi 2° *in causa civili*; quia in causa criminali, capitali præsertim, reo favendum est quamdiu crimen non luculenter probetur; nam nocentis absolutione Respublica minus læditur, quam innocentis condemnatione. Hinc Regula Juris Can. 11. in 6.: »Cum sunt partium jura obscura, reo favendum est potius quam actori.”

Idem valet in aliis casibus similibus, quoties proximus est in certa possessione juris sui. Idecirco v. g. illicita est occulta compensatio, nisi debitum sit certum. (n. 47. *Lib. 4. n. 210.*)

ARTICULUS II.

QUÆSTIO IN PROPRIO SUO OBJECTO PROPOSITA.

78.—Quoniam in dubio practico de honestate actionis honeste agere non possumus, dubium autem illud per rationes proprias singulorum casuum directe vinci sæpissime nequit, debet profecto aliunde dari aliquod dubii deponendi medium, ut conscientia *certa* innixi recte agere possimus. Manifestum est autem, non posse hoc medium consistere nisi in aliquo principio *certo*. (n. 69. 78. in fine.)

Status itaque quæstionis hic est: In concursu duarum opinionum de *sola honestate* actionis, quarum una, minus tuta, favet libertati, altera tutior favet legi, quænam est in hoc dubio regula universalis *certa* sequenda ad recte agendum?

Quæstio hæc tanti est momenti, ut ab ejus solutione totum Theologiæ Moralis systema, quodcumque eligatur, pendeat. Hujusmodi namque dubia in singulis Theologiæ Moralis materiis plura occurrunt, quum in ea præcipue tractetur de legum ad casus particulares applicatione, quæ sæpe anceps est.

Jam vero ad celebrem hanc quæstionem solvendam, Theologi variam inire viam. Alii nempe nimii rigoris in favorem legis; alii nimie benignitatis in favorem libertatis; alii demum viam tenere mediam inter utrumque extremum. Hinc plura prodierunt systemata, quæ in sequenti capite breviter recensemus.

CAPUT II.

VARIA SYSTEMATA CIRCA QUÆSTIONEM PROPOSITAM.

79.—Sex numerantur systemata moralia pro delectu opinionum, quas licite sectari possumus, prout regula, quam statuunt pro dubiis practice deponendis, plus minusve rigida vel benigna est. Rigidorum systematum patroni communi nomine vocantur *Antiprobabilistæ*, *Tutoristæ* seu *Rigoristæ*; nituntur principio: »In dubiis tutior via est eligenda,» quia non licet se exponere probabili periculo violandi legem. Benigniorum systematum patroni *Probabilistæ* nuncupan-

tur; nituntur principio: »Lex dubia non obligat», unde inferunt non esse illicitum se exponere periculo legem *materaliter* dumtaxat violandi.

Porro diversa systemata sunt:

I. *Rigorismus* seu *Tutorismus damnatus*, juxta quem non licet sequi sententiam faventem libertati, nisi sit moraliter certa; alias semper pars tutior sectanda est.

II. *Rigorismus* seu *Tutorismus mitigatus*, juxta quem non licet sequi sententiam minus tutam, nisi sit probabilissima.

III. *Probabiliorismus* (alter *Tutorismus mitigatus*), juxta quem non licet sequi opinionem pro libertate, nisi sit probabilior quam opposita pro lege.

IV. *Probabilismus moderatus* seu *Aequiprobabilismus*, juxta quem in dubio de legis existentia licet sequi opinionem probabilem pro libertate, relicta paulo probabiliori pro lege; in dubio vero facti de legis cessatione servanda est lex. Est systema S. Alphonsi.

V. *Probabilismus absolutus*, juxta quem fas est sequi opinionem minus probabilem pro libertate, relicta probabiliori pro lege, dummodo illa vere probabilis sit. Hoc systema a præcedenti differt in eo, quod non distinguat inter opinionem paulo ac multo probabiliorum, neque inter dubium de legis existentia ac de ejusdem cessatione.

VI. *Laxismus damnatus*, juxta quem licitum est sequi opinionem benignam, etiam dubie aut tenuiter tantum probabilem.

Exceptis igitur Rigorismo et Laxismo damnatis, cætera systemata reliquit Ecclesia libera Theologorum disputationi. Inter ea tamen Probabilismus moderatum, qui S. Alphonsum ceu præcipuum auctorem ac vindicem habuit, mediam tenere viam atque idcirco verum esse censemus. Assertum illud in hac nostra Dissertatione demonstrandum suscepimus, et, duce Sancto nostro Doctore, invicte nos demonstraturos esse confidimus.

CAPUT III.

EXPLANATIO SYSTEMATIS S. ALPHONSI.

80.—Systema S. Alphonsi hac propositione continetur: In concursu oppo-

sitarum opinionum æque vel fere æque probabilium, licet sequi opinionem faventem libertati, quodcumque dubium est de legis existentia; in dubio vero facti de legis cessatione, sequenda est opinio favens legi. (n. 55. 57. 59. n. 26. 27.)

Quum in dubiis moralibus ut plurimum quæstio sit de legis existentia, et plerumque opiniones utrimque probabiles sint, ut plurimum licitus est usus opinionis benigne.

Ex hæcenus dictis consequitur, usum opinionis probabilis libertati faventis sequentibus conditionibus moderandum esse:

1° *Diligentia, saltem ordinaria, adhibenda est* ut veritas detegatur; hæc enim investigatio necessaria est ut legis ignorantia sit invincibilis, et periculum removeatur sequendi opiniones, quæ revera probabiles non sunt.

2° *Opinio certo probabilis sit*, id est, fundata in ratione *secundum se* et *comparative* gravi, etiamsi paulo minus probabilis sit quam opposita. Quamobrem opinio non est vere probabilis, quando opposita *notabiliter probabilior* est; notabilis enim excessus probabilitatis tollit intellectus suspensionem, siquidem elevat opinionem supra dubium, ac consequenter parit probabilem certitudinem, ut infra probabimus; atqui in rebus moralibus, quippe quæ moraliter æstimandæ sunt, postulari nequit stricta certitudo et evidentia, verum sufficere debet probabilis certitudo, prout docet S. Thomas; ergo notabilis probabilitas ita elidit comparativam probabilitatem opinionis oppositæ, ut hæc dubie tantum ac parum probabilis sit; unde consequitur, opinionem multo probabiliorem jam non esse stricte dubiam, sed moraliter aut quasi moraliter certam. (n. 54. 56.)

3° *Libertas possideat contra legem*, i. e. dubia sit legis existentia, ita ut lex probanda sit.

Sedulo igitur retinendum est, S. Alphonsi systema procedere solummodo in conflictu *æqualis* vel *fere æqualis probabilitatis*; quoniam hujusmodi æquilibrium producit veram intellectus suspensionem inter utramque partem, adeoque *verum dubium*, nonnisi principiis reflexis resolvendum, secundum Angelici doctrinam¹:

»Intellectus noster quandoque non inclinatur magis ad unum quam ad aliud, »vel propter defectum moventium... »vel propter *apparentem æqualitatem* »eorum quæ movent ad *utramque* partem: et ista est *dubitantis dispositio*, qui »fluctuat inter duas partes contradictionis." Systema vero non procedit, quando vel alterutra opinio est *notabiliter probabilior*, vel adest *unica opinio probabilis*; eo enim casu non adest *strictum dubium*, sed sufficiens motivum, in rebus moralibus, ad præstandum assensum, eamque opinionem sequendam ut satis certam, quin opus sit principiis reflexis. Deinde, quando una opinio est *certo* et *sine ulla hesitatione* probabilior, ea non potest esse nisi *notabiliter* probabilior; unde nemo tenetur opinionem amplecti, quamdiu de majori ejus probabilitate vel minime dubitat (n. 56.)

81. — Juvat hoc loco duas locutiones S. Alphonsi dilucidare, quæ nonnullis lectoribus offendiculo esse possunt, quasi S. Doctor cum suo systemate non semper constaret.

1° Modo dicit legem, ut obliget, debere esse *certam* ac *manifestam* (n. 63.); modo vero ait sufficere quod sit *notabiliter probabilior*, quin *omnino certa* sit. (n. 67.) Nullatenus tamen sibi contradicit; duplex namque distinguenda est moralis certitudo: una *stricte dicta* seu *perfecta*, quæ excludit omnem prudentem *formidinem* falsitatis; altera *late dicta* seu *imperfecta*, quæ excludit prudentem *dubitationem*, seu iudicium vere probabile de opposita. Prior in rebus moralibus non requiritur, sed sufficit posterior. Unde sensus verborum ejus est: legem, ut obliget, debere quidem certam esse et manifestam, at sufficere certitudinem *latam*, quin opus sit *strictâ*. Hoc pacto dicimus opinionem *notabiliter* probabiliorem esse moraliter certam.

2° Interdum distinguit *dubium a probabilitate*, et dicit in dubio de legis cessatione legem servandam esse, secus vero, si adsit probabilitas. (*Lib. 3. n. 112. qu. 3. Secunda sent.*) Hæc ambiguitas evanescit, si attendatur S. Doctorem intelligere in priori casu *dubium strictum*, quando nempe duæ sunt opiniones fere æque probabiles, in posteriori vero casu opinionem *unice probabilem*, ut palam fit ex contextu et ex *lib. 1. n. 67. in fine. et n. 71.*

¹ De veritate. qu. 14. art. 1.

Adhæc, una alterave sententia obiter prokta, puta *lib. 1. n. 99. in fine. et lib. 3. n. 3. n. 290. verb. Notandum*, ex prioribus editionibus immutata remansit, quod S. Doctori inadvertenter contigit; ejusmodi sententia reformanda est juxta *lib. 1. n. 29. et Quæst. I. recent. reform.*, ut conferenti clarebit. Ex illis locis ergo concludi nequit S. Alphonsum vel secum pugnare, vel docere in aequali probabilitate legis cessantis obligationem cessasse.

CAPUT IV.

DEMONSTRATIO SYSTEMATIS S. ALPHONSI.

Claritatis ordinisque gratia subjectam materiam tripartitur, demonstrando systema 1º per partes, argumentis intrinsecis et extrinsecis, 2º totum insimul, ex approbatione Ecclesiæ, 3º refellendo systemata opposita.

ARTICULUS I.

PROBATIO SYSTEMATIS PER PARTES.

82. — S. Alphonsi Probabilismus ex una parte Probabiliorismo adversatur, quatenus defendit usum moderatum opinionis probabilis pro libertate; ex altera parte Probabilismum temperavit improbandum usum opinionis benignæ in duplici casu, nempe 1º quando opinio pro lege notabiliter probabilior est, aut 2º in dubio facti positivo de obligationis cessatione. Probationem nostram tribus propositionibus absolvemus.

Propositio I.

83. — *Non licet sequi opinionem minus probabilem pro libertate, relicta notabiliter probabiliori pro lege.*

Explicatur propositio. Dico: *relicta notabiliter probabiliori pro lege*; nam, ut teneamur sequi opinionem legi faventem, non sufficit quod alteram utcumque excedat, sed oportet ut *notabiliter* probabilior sit. Rationes sunt 1º ut de excessu probabilitatis certe constet. Intellectus quippe hominis peccato obscuratus non adeo perspicax est, ut firmiter et absque errandi formidine modicam præponderantiam unius opinionis supra alteram percipere

queat. Unde excessus probabilitatis, nisi magnus sit, evidens esse nequit; si autem manifestus est, notabilis erit. (*n. 56. Dissert. anni 1755. n. 16. Epist. 8 Aug. 1769. apud Vindic. Alph. Tom. 1 pag. 72. Edit. 2ª.*)

2º Ut opinio probabilior pertrahat assensum. Etenim in posito concursu opinionum *solus excessus* ponderis vim habet attrahendi assensum; atqui assensus prudenter non datur, nisi motivo gravi; ergo necesse est ut opinio probabilior gravi pondere superet alteram; consequenter magnus requiritur excessus, qui nimirum per se probabilitatem faciat. Hoc sensu S. Alph. scripsit sufficere quod opinio sit *uno gradu* probabilior, gradu nempe, qui per se probabilitatem faciat. (*S. Alph. Epist. cit. Carden. disp. 46. n. 312.*)

84. — *Probatur propositio.* Probatur multiplici argumento, tam ex ratione quam ex auctoritate.

1. *Ex sufficienti opinionis certitudine.* Etenim in posito casu ex una parte opinio pro libertate vere probabilis non apparet; ex altera parte lex non videtur vere dubia. Hinc consequitur, accommodari hic non posse principia reflexa Probabilismi, quippe quæ in solo dubio procedunt; sunt enim: »Lex dubia non obligat», et: »In pari causa potior est conditio possidentis.»

Dico 1º *Opinio pro libertate vere probabilis non est.* Etenim, ut scite arguit Storchenau¹: »Probabilitas major ea sui parte, qua minori æquatur, eam jam prorsus elidit, et detrudit ad locum dubii, quia, si esset æqualis alteri, foret dubium. Igitur ea parte, qua minorem excedit, ipsam infra dubium deprimit; sed infra dubium jam habetur improbabilitas; ergo in hac collisione minor probabilitas ad improbabilitatem degenerat.» Idem habet Cardenas²: »Si æquales pro utraque parte sunt probationes, res manet in statu dubii... Quodsi probationes unius partis minores sunt, hæc pars reperitur constituta in inferiori gradu quam in gradu dubii.» Ergo opinio certo minus probabilis est negative improbabilis. (*n. 56.*)

Quamvis igitur opinio minus probabilis seorsum spectata possit probabilis

¹ Logica. part. 3. cap. 3. n. 214.

² Disp. 6. n. 86.

apparere, *comparata* tamen cum opposita multo probabilior desinit vere probabilis esse. Quare de opinionibus concurrentibus apposite scribit S. Alph.: »Opinio vere probabilis ea sola est, quæ »habet fundamenta intrinseca et extrinseca æque vel fere æque valida ac »opposita pro lege, ita ut lex certe ac »strictè dubia appareat." (*Dell' uso moderato*. 1765. cap. 5. n. 25.)

Dico 2° *Lex vere dubia non est*. Etenim tum solum intellectus fluctuat inter duas partes oppositas, quum motiva pro utraque parte vel nulla adsunt, vel æqualia apparent, ut docet S. Thomas. Atqui in casu nostro motiva æqualia minime sunt, sed pro lege multo fortiora apparent quam pro libertate. Ergo lex vere dubia non est, sed satis manifeste proposita, ut assentiri illi debeat intellectus, esto cum aliqua formidine. (n. 56. 67.)

85. — II. *Ex obligatione diligendi veritatem*. Legimus in Zachar. VIII. 19: »Hæc dicit Dominus exercituum:.... veritatem tantum et pacem diligite." Atvero quis se veritatem diligere et exoptare jure gloriabitur, si, evidenter probabilior opinione posthabita, minus probabili se committit? (n. 56.)

86. — III. *Ex auctoritate S. Thomæ*. S. Doctoris nostri doctrinæ omnino favet Doctor Angelicus, quandoquidem ex una parte tradit dubium tunc evenire, cum rationes æqualiter vel quasi æqualiter movent ad utramque partem, ut pluries notavimus; unde ultro sequitur, quod, si rationes multo fortius movent ad unam partem, extra dubitationis statum versemur: ex altera vero parte affirmat in actibus humanis non postulari certitudinem strictam, sed probabilem sufficere, prout retulimus n. 55. Quæ duo cum thesi S. Alphonsi perfecte congruunt. Ergo ex mente D. Thomæ adest in casu motivum, quod sufficienter determinat intellectum ad unam partem.

87. — IV. *Ex communi doctrina Probabilistarum*. Conveniunt enim, illicitum esse usum opinionis benignæ, si *dubie* aut *probabiliter* tantum probabilis sit. Atqui hujusmodi opinioni non opponitur sententia strictè certa, quippe cui obstat opinio *positive improbabilis*. Ergo illi opposita est sententia *notabiliter probabilior*, quæ secundum S. Alph. æquiparatur probabilissimæ, ut colligi-

tur ex n. 54. et 56. collatis cum n. 40. et 82. Ergo Probabilistæ implicite docent sequendam esse sententiam notabiliter probabilior pro lege.

Præterea, thesis communis Probabilismi: »Licet sequi opinionem probabilior pro libertate, relicta probabiliori »pro lege," duplici sensu accipi potest et reipsa accepta fuit, nempe: relicta vel paulo probabiliori, vel etiam *notabiliter* probabiliori. S. Alph. eam semper in priori sensu intellexit, ut patet ex n. 40. collato cum n. 54. et 56., necnon ex primis ejus Dissertationibus, v. g. anni 1755. n. 13. ¹. Præter S. Alphonsum, multi Probabilistæ systema suum in eodem sensu, quo S. Doctor, intellexerunt; quinimo plures sunt, qui *expresse* hunc sensum tenent, quam qui *expresse* oppositum asserunt; e. g. Suarez. *De legib. lib. 8. cap. 3. n. 19*. Esparza. *lib. 3. append. ad qu. 23. art. 152. Terillus. De consc. probab. qu. 27*. Rassler. *Norma recti. disp. 3. qu. 10*. Ant. Mayr. *Theol. schol. tr. 4. disp. 2. qu. 2. art. 6. 12—14*. Amort. *Theol. ecclæ. disp. de consc. § 5. qu. disp. 4.*; hi tres allegant plures alios; Bened. Schmier. *Theol. sacra. tr. 12. n. 148. 124. etc.* Cardenas. *disp. 58. n. 7*. Mastrius. *lib. 2. sentent. disp. 5. n. 53*. Roncaglia. *tr. 1. qu. 1. cap. 2. qu. 3*. Viva. *in prop. 3. damn. ab Alex. VIII. n. 13*. Du Hamel. *Theol. lib. 2. de act. human. cap. 3. in fine* ². Pallavicini. *De modo admin. Sacr. Pœnit. epist. 2. n. 4*. Wirceburgenses. *De act. human. 240*.

De aliis generatim affirmat S. Alph. in Epist. 25 Maji 1767. ³: »Quando »opinio pro lege est notabiliter et ab »unde probabilior, tunc ipsi Auctores »nostri Probabilistæ dicunt sequendam »esse opinionem pro lege, eo quod tunc »lex saltem moraliter jam satis promulgata est." Idem prorsus asseverat Pallavicini *loc. cit.*

Exinde consequitur, Probabilismum moderatum S. Alphonsi, potius quam alterum laxiorem, *communem* dicendum esse.

Consonat denique hæc doctrina cum Regula Juris 45. in 6.: »Inspicimus in »obscuris quod est verosimilius."

¹ Vindic. Alph. Tom. 1. pag. 46. n. IV.

² S. Alph. Dell' uso mod. cap. 3. n. 20.

³ Vind. Alph. Tom. 1. pag. 74.

88. — **Conclusio.** Ex prædictis colligimus: si, iis non obstantibus, *voluntas* partem libertati faventem eligat, eligit *ex sola affectione* ad illam, non ex rationis dictamine; eligit ergo temere et imprudenter, quia electio, quæ ratione non ducitur, ab imprudentia et temeritate vacare non potest. (n. 56.) Merito proinde affirmat S. Doctor: »Hanc sententiam (quod possit quis licite sequi) opinionem minus probabilem pro libertate, licet opinio pro lege sit certe probabilior) elapsi sæculi Auctores quasi communiter tenuere; sed nos dicimus eam esse *laxam et licite amplecti non posse.*» (H. A. n. 31.) S. Doctor hic loqui videtur de posteriori medio istius sæculi, quo magna exstitit opinandi licentia, pluresque Probabilistarum laxæ propositiones a S. Sede damnatæ fuerunt. »Quid hac tempestate frequentius deploramus, inquit Salmant.¹, quam innatam aliquorum opinandi licentiam, novasque quotidie eudendi in animarum perniciem laxitates?»

Propositio II.

89 — *In dubio de existentia legis licet sequi opinionem probabilem pro libertate, relictâ paulo probabiliori pro lege.*

Propositio probatur tum ex ratione tum ex auctoritate.

1. Probatur ex ratione.

Obligatio sectandi partem tutiorem, si qua esset, proveniret vel ex parte legis virtute obligandi prædictæ, vel ex parte libertatis jure suo destitutæ. Atqui neutra ex parte prædicta obligatio oriri potest. Ergo non datur obligatio sectandi partem tutiorem.

Prob. minor per partes. I. Non ex parte legis quasi virtute obligandi prædictæ. Ut assertum pateat, stabiliendum est principium: »Lex dubia non obligat.» Porro principium hoc probatur 1° *Ex defectu promulgationis.* Lex non sufficiens promulgata non habet virtutem obligandi; atqui lex dubia est lex non satis promulgata; ergo lex dubia non obligat. (n. 67.)

Prob. maj. Lex non potest esse regula agendi enti rationali ac libero, nisi ipsi

innotescat; atqui promulgatione lex deducitur in notitiam subditorum; ergo promulgatio necessaria est ut lex habeat suam virtutem (S. Thom. 1. 2. qu. 90. art. 4.)

Prob. min. Lex invincibiliter ignorata a subditis, non est satis promulgata: atqui dubium humano studio invincibile est ignorantia invincibilis; ergo lex dubia est lex non satis promulgata. (n. 63—68. 70—74.)

Prob. min. assumpta. Invincibiliter ignoramus ea, de quibus post diligens studium non habemus sufficiens motivum affirmandi potius quam negandi. Atqui in æquali probabilitate opposita res ita obtinet; quia, quemadmodum si nullæ adessent utrimque rationes, haberetur ignorantia invincibilis, ita pariter ea habetur, ubi rationes sunt utrimque fere æquales, quum in utroque casu intellectus æqualiter dubius maneat et suspensus. Ergo. (n. 71.)

Confirmatur. Ignorantia invincibilis legis excusat operantem ex ea, ut patet ex prop. 2. damnata ab Alexandro VIII.: »Tametsi detur ignorantia invincibilis juris naturæ, hæc in statu naturæ lapsæ operantem ex ea non excusat a peccato formali.» Atqui illa ignorantia est invincibilis, quæ humano studio vinci nequit, uti docet S. Thomas;¹ talis autem supponitur ignorantia legis dubiæ; ergo lex dubia non obligat.

2° *Ex principio causalitatis.* Lex dubia vel certe, vel dubie, vel nullatenus obligat. Atqui primum est impossibile; quia effectus nequit esse major sua causa. Secundum est absurdum; voluntas namque sequitur intellectum, adeoque, nisi intellectus convincatur, voluntas non ligatur; atqui nulla cognitio dubia compellit intellectum ad assentiendum; ergo neque ulla lex dubia compellit voluntatem ad obsequendum. Restat igitur tertium.

3° *Ex præsumpta voluntate divini legislatoris.* Etenim, secundum Angelicum Doctorem,² tenetur homo voluntatem suam semper conformare voluntati divinæ in volito formali, seu quantum ad rationem voliti, quæ est summum bonum; quia hoc volitum divinum, quo tenemur velle verum bonum, plane cog-

¹ 1. 2. qu. 76. a. 2.

² 1. 2. qu. 19. a. 10.

¹ Tract. 20. Pocemium.

noscinus: non autem tenetur eam semper conformare in volito *materiali*, seu quantum ad ipsum *rem* volitam; nam quid Deus velit in particulari, quoad singulares actiones, ignoramus in plurimis. Si ergo ita animo comparati sumus, ut velimus cunctas Dei voluntates, quarum notitiam habemus, fideliter adimplere, voluntatem nostram habemus conformem divinae voluntati, sicque Deo perfectum praestamus obsequium. Inde merito concludimus Deum nihil amplius a nobis postulare. (n. 78.)

90. — II. *Non datur obligatio ex parte libertatis, quasi jure suo destituta.* Eritur ex principio possessionis. Etenim in dubio melior est conditio possidentis; atqui in dubio de existentia legis possessio stat pro libertate; ergo in hoc dubio melior est conditio libertatis.

Prob. maj. Hoc axioma fundatur in jure naturali; cum enim in dubio sit quaedam aequalitas utrimque, non est cur potius in unam partem inclinet, quam in alteram; ideo ipsa ratio dictat, dubitatione superveniente non everti certitudinem praëxistentem; propter solum dubium non esse res mutandas ab antiquo statu; si quis, praeter rationes aequales, gaudeat etiam rei possessione, hanc novum titulum praebere cur ipsi potius quam alteri adjudicari debeat. Propterea illud principium semper admissum fuit in omnibus tribunalibus. Ita Suarez. *De voto. lib. 4. cap. 5. n. 7.* Cardenas. *disp. 56. n. 1069.* Croix. *lib. 1. n. 500.*

Prob. min. Stabit minor, si haec duo probaverimus: 1° principium possessionis valere, non tantum in materia justitiae, sed etiam in materia simplicis honestatis, seu in materia aliarum virtutum; 2° in dubio de existentia legis, possessionem stare pro libertate. Ambas partes singillatim demonstrabimus.

Probatur prima pars. Etenim 1° Tum principium praesumptionis: »In dubio standum est pro parte, pro qua stat »praesumptio,» tum principium possessionis in vero suo sensu sumptum: »Dubitatio superveniens non evertit jus certum praëxistens,» principia sunt juris naturae ac plane universalis; proinde valent in quacumque materia.

2° Possessio est titulus universalis omnibus virtutibus, eo modo, quo aliqua pars potentialis justitiae, ut obedientia

erga Deum, transcendit omnes virtutes. Etenim, cum essentia justitiae sit unicuique jus suum tribuere, hoc omni virtuti competit, prout religio tribuit jus suum Deo, charitas proximo, temperantia sibi ipsi, et sic de aliis; ideo merito dicitur cum S. Thoma¹ justitiam esse omnium virtutum rationem genericam, in qua omnes conveniunt. Quapropter, si contra justitiam esset in dubio privare possidentem jure suo, pariter contra justitiam est in dubio legis hominem sua libertate, quam possidet, spoliare.

3° Valor hujus principii in materia simplicis honestatis communiter a Theologis admittitur. Ita, praeter S. Alphonsum, Suarez. *De bonit. et malit. act. hum. disp. 12. sect. 5. n. 7. 8.* De relig. tr. 6. lib. 4. cap. 5. n. 7. etc. De censur. disp. 40. sect. 5. n. 14. 15. De Lugo. *De justit. disp. 17. n. 87. disp. 23. n. 110.* Sanchez. *Decal. lib. 1. cap. 10. n. 10. 11.* Joannes a S. Thoma. in 1. 2. disp. 12. art. 4. Cardenas. *disp. 56. n. 1069. 1241.* La Croix. *lib. 1. n. 502.* Salmanticenses. tr. 20. cap. 6. n. 7. Roncaglia. tr. 1. cap. 3. qu. 3. Bonacina. *De peccat. qu. 4. p. 7. n. 13.* Sporer. tr. 1. n. 75. Viva. *Opusc. II. qu. 3. et multi alii. (Dissert. 1755. n. 29. 1763. n. 19.)*

Illud interim advertendum est, principium possessionis strictiorem admittere applicationem in materia justitiae, quam in materia aliarum virtutum, quia justitia ceteris virtutibus rigidior est. Ad differentiam enim aliarum virtutum, medium justitiae est medium rei, id est, aequalitatis rei ad rem; et jus, quod justitia respicit, jus strictum seu rigorosum est. Unde fit, ut lites de justitia strictiores exposcant probationes; dum quaestiones, quae in materia simplicis honestatis moventur, morali probatione dirimuntur. (n. 36. lib. 6. n. 905. Viva. *De Paenit. qu. 2. art. 2. n. 4.*)

Probatur altera pars. Deus ex beneplacito suo hominem creavit liberum, et postea praecepta ipsi inposuit, quibus libertate sua recte utatur, juxta illud Eccli. XV. 14. 15. »Deus ab initio constituit hominem et reliquit illum in manu consilii sui. Adjecit mandata et praecepta »sua.» Exinde in dubio circa existentiam cujuspiam obligationis, sequens argumen-

¹ 2. 2. qu. 58. art. 5.

tatio adhiberi potest: Certa voluntas divina incertæ præferenda est; atqui, quod Deus hominem libertate donaverit, velitque ut libertate sua utatur in quantum non aliquod præceptum ejus restrictionem exigat, quemadmodum dicit Angelicus¹: »Illud dicitur licitum, quod nulla lege »prohibetur,» dispositio divina plane certa est. Utrum autem Deus velit, ut in casu, circa quem lex dubia est, homo libertati suæ renuntiet, prorsus incertum est. Ergo tuta conscientia in possessione libertatis, qua Deus illum donavit, persistit, donec contraria ejus voluntas sibi innotescat. (n. 77. 78. *Dissert.* 1763. n. 6. 18.)

91. — **Conclusio.** Ex probatis consequitur: 1° Quam libertas sit certa et suapte natura anterior lege, homo præsumitur liber in omni casu, ubi non constat de lege. Unde sponte fluit hæc regula: »Quod non est certo prohibitum, »licitum est.» (n. 67. 77.)

2° Falsa est regula Antiprobabilistarum: »Nihil est licitum, nisi quod moraliter constet fuisse a Deo permissum.» Si hoc verum esset, Deus non debuisset leges promulgare, sed ea omnia, quæ nobis operari permittit. (n. 77.)

2. Probatur ex auctoritate.

92. — I. *Testimoniis SS. Patrum.* Ex illis evincitur, in dubiis non semper partem tutiorem sequendam esse. Ita D. August.²: »Quod enim neque contra fidem neque contra bonos mores esse »vincitur, indifferenter est habendum.» S. Greg. Nazianz.³: »Aut rem ita se habere proba, aut, si id nequis, ne condemnnes; quodsi res dubia est, vincat »humanitas et facilitas.» S. Leo Magnus⁴: »In his, quæ vel dubia fuerint »vel obscura, id noverimus sequendum, »quod nec præceptis evangelicis contrarium, nec decretis SS. Patrum »invenitur adversum.» S. Bernardus⁵: »Sane »ibi unusquisque in suo sensu securus »abundat, ubi aut certæ rationi, aut non »contemnendæ auctoritati, quod sentitur »non obviat.» (n. 70.)

93. — II. *Consensu Doctorum.* Princeps theologorum S. Thomas sic loquitur⁶:

»Ita se habet imperium gubernantis ad »ligandum in rebus voluntariis illo modo »ligationis, qui voluntati accidere potest, »sicut se habet actio corporalis ad ligandum res corporales necessitate coactionis. Actio autem corporalis agentis »numquam inducit necessitatem in rem »aliam nisi per contactum coactionis »ipsius ad rem, in qua agit: unde nec »ex imperio alicujus domini ligatur aliquis, nisi imperium attingat ipsum, cui »imperatur: attingit autem ipsum per »scientiam. Unde nullus ligatur per »præceptum aliquod, nisi mediante scientia »illius præcepti.... Sicut in corporalibus »agens corporale non agit, nisi per contactum, ita in spiritualibus præceptum »non ligat, nisi per scientiam.» Adhæc præstantissimi Theologi sunt Probabilistæ, ut S. Antoninus, Suarez, Lugo, Sanchez, Joannes a S. Thomâ, Sylvius, Toletus, Lessius, Layman, Bonacina, Salmanticenses, Amort, et multi alii. (n. 59. *Dissert.* 1755. n. 4—12. 81—101.)

94. — III. *Argumento historico.* Disputationes de delectu opinionum in praxi, post medium sæculum XVI. exortæ sunt. Tunc primum prodiit *Systema Probabilismi*, cujus auctor reputatur Bartholomæus Medina, ex Ordine Prædicatorum, quod *Systema* illico communissime a DD. receptum fuit, ut ipsi adversarii fatentur. Tempore deinde Corn. Jansenii prodierunt varia *Systemata* Antiprobabilismi, inter quæ Probabiliorismus, ex influxu jansenisticæ fraudis, communius fuit receptus usque ad hodiernum sæculum. Ast, ut plerumque in hujusmodi controversiis accidere solet, ab utraque parte extrema non vitabantur; sicut quidam Probabilistæ in doctrinas nimis laxas lapsi sunt, quas SS. Pontifices proscripserunt, ita quoque eorum adversarii in extremum rigorem impeerunt, qui a S. Sede pariter reprobatus fuit. Ex præmissis concludimus cum S. Alphonso: si sententia rigida, ut gratis asserunt ejus sectatores, ab initio Ecclesiæ usque ad sæculum XVI in possessione fuisset, quomodo fieri potuit ut prædicto sæculo tam cito communiter a DD. respueretur, et benigna reciperetur sententia? De cætero, usum opinionis probabilis in materia solius honestatis semper in Ecclesia viguisse, pluribus testimoniis, quorum aliqua protulimus, contra Antiprobabilistas probari, nullo autem certo refutari potest. Præterea

¹ In 4. sent. dist. 15. qu. 2. art. 4. ad 2. —

² Epist. 54. ad Januar. — ³ Orat. 39. —

⁴ Epist. 167. — ⁵ Epist. 77. ad Hug. — ⁶ De verit. qu. 17. art. 3.

Probabilismus magni nominis Theologos inter suos patronos numerat. Hodie deum ubique in Ecclesia receptus est. (*Dissert.* 1749. initio v. *Secunda sent.* — *Dissert.* 1755. n. 9. n. 88—101.)

95.—**Quaestio.** Opportunum est hoc loco quaestionem proponere, an liceat opinioniones oppositas simul sequi in eodem actu?

Resp. Negat., si inde aliqua lex certo fraudaretur, quia ex contrariis opinionibus oportet unam esse veram, alteram falsam; unde sequendo utrumque simul, necessario sequitur falsum. Sit hoc exemplum: testamentum forma legali destitutum probabiliter est validum in foro conscientiae, probabiliter quoque est invalidum. Non liceret igitur ex priori sententia adire haereditatem, atque ex posteriori non solvere legata in eodem contenta; hoc pacto enim certo ageret contra jus unius, sive haeredis ab intestato sive legatarii, et sibimet in eodem actu contradiceret. Secus vero esset, per se loquendo, si *successive* in diverso casu sequeretur modo unam, modo alteram opinionem; quia in qualibet seorsim spectata probabiliter latet veritas. Ita Lugo. *De Euchar. disp.* 15. n. 46—54. Cardenas. *disp.* 56. n. 1151. 1152. Croix. *lib.* 1. n. 370—374. Sporer. *tr.* 1. n. 35. et alii communiter.

Propositio III.

96. — *In dubio facti de cessatione legis servanda est lex.*

Facta, quibus lex praeesistens obligare desinit, sunt abrogatio vel derogatio, cessatio finis legis, dispensatio vel privilegium, consuetudo contraria, causa excusans, lapsus temporis quo lex obligat, ac tandem ipsa legis impletio. Haec facta, ut patet, pleraque se referunt ad leges humanas.

Enuntiatam propositionem communiter admittunt Probabilistae in dubiis *negativis*; in dubiis vero *positivis* multi negant, quia, aiunt, quando utrumque adest probabilitas, utrumque adest sufficiens motivum ad assensum, ac proinde libertas eligendi opinionem, quam quisque maluerit. Sed haec doctrina sibi non constat, ut infra patebit.

97.—**Probatur propositio.** 1° *Ex principio:* »Factum in dubio non praesumitur, sed probari debet.» Atqui de jure ei incumbit probatio, qui affirmat aliquod factum, non vero ei, qui negat.

Ergo factum, quo legem praeesistentem ejusve obligationem desinere perhibetur, probari debet. (n. 26. Layman. *lib.* 1. *tr.* 1. *cap.* 5. n. 30.)

Dicitur in *dubio*; quia ex conjectura *unice probabili* factum recte praesumitur.

2° *Ex principio:* »In dubio melior est conditio possidentis.» Etenim, vi hujus principii, a) dubium superveniens non potest evertere certitudinem praeesistentem; b) propter merum dubium res non sunt mutandae ab antiquo statu; c) caeteris paribus, possessio tribuit jus insistendi rei. Ergo in dubio facti superveniente, praevalet certitudo legis ejusve obligationis praeesistens. (Cardenas. *disp.* 56. n. 1069.)

Neque dicatur principium possessionis valere pro dubiis negativis tantum; nam valet etiam pro positivis, ut a) ex propriis ejus terminis constat; sic enim sonat in Regula Juris 65. in 6: »In *pari* causa potior est conditio possidentis," et in Regula Juris Romani 123: »In *pari* causa possessor potior haberi debet." Paritas causae denotat aequalem probabilitatem, potius quam aequalem defectum motivorum. b) Omnibus fatentibus, valet pro dubiis positivis in materiae justitiae, quidni in materiae aliarum virtutum? Eadem militant rationes. (n. 35.) c) Dubium positivum, haud minus quam negativum, impedit assensum seu dictamen practicum; quinimo, inquit Sanchez: »dubium positivum solum veram dubii rationem habet, quia merito ac prudenter dubitatur," proinde est dubium *strictum*, quod *isdem* principiis reflexis, ergo etiam principio possessionis, deponendum est. Recole dicta n. 70.

3° *Argumento a pari*; jura namque legis et libertatis in *pari* causa aequalia sint oportet. Ergo, si in dubio invincibili de legis existentia praevalet certitudo libertatis praeesistens, pariter in dubio invincibili de legis cessatione praevalere debet certitudo legis praeesistens; si ignorantia invincibilis de existentia legis excusat ab ejus obligatione, similiter ignorantia invincibilis de legis vel obligationis cessatione legi adstrictum tenere debet.

4° *Ex auctoritate.* Propositionem tradunt Suarez. *De legib. lib.* 6. *cap.* 9.

¹ Decal. lib. 1. *cap.* 7. n. 17.

n. 12. Lugd. *De justit. disp.* 41. n. 37. Fillicius. *tr.* 21. n. 159. 163. Sporer. *tr.* 1. n. 80. 82. 83. 85. Castropalaus. *tr.* 1. *disp.* 3. *punct.* 7. n. 6. 7. *punct.* 8. n. 4. Ant. Mayr. *De act. hum.* n. 263. et alii. (n. 26—29. 32—35. 97. *Dissert.* 1755. n. 40. et 1763. n. 25.)

Applicationes hujus propositionis vide n. 65.

ARTICULUS II.

PROBATIO TOTIUS SYSTEMATIS INSIMUL.

98. — Demonstratio illa eruitur ex approbatione Ecclesiae, quae, quum totum Systemati maximum robur addat, paulo uberius exponenda est. Argumenta petemus 1° ex operum approbatione; 2° ex causa Doctoratus.

I. *Ex operum approbatione.* S. Rituum Congregatio die 18 Maji 1803 Decretum emisit, approbatum a Pio VII., quo declarat in operibus Alphonsi «nihil censura dignum repertum fuisse.» Ejusmodi declaratio, ut ex verbis ipsis liquet, non est approbatio *positiva*, seu *dogmatica*, qua doctrina S. Auctoris immunis declaratur ab *omni* prorsus errore, adeoque vera et tenenda: sed *negativa* tantum, qua pronuntiatur in operibus S. Alphonsi nihil repertum fuisse, quod doctrinae *fidei et morum*, ad illud usque tempus ab Ecclesia *explicite* propositae, adversetur censuramve aliquam theologicam idcirco mereatur.

Unde consequitur, 1° Opiniones S. Alphonsi manere opiniones privatas, liberae doctorum disputationi obnoxias; consequenter «debita cum reverentia posse contra ullam temeritatis notam impugnari, «si modesta impugnatio bonis rationibus «innixa sit,» ut loquitur Benedictus XIV. 2° Posse in iisdem operibus sententias reperiri, quae cum doctrina Ecclesiae circa fidem et mores illo tempore nondum explicite proposita, stare non possunt; quae proinde, quumprimum suam doctrinam Ecclesia explicite proposuerit, deserenda sunt. Nullam autem hujusmodi sententiam ibidem repertam fuisse hucusque novi. 3° Posse demum in iisdem operibus inveniri errata circa puncta mere positiva *disciplinae ecclesiasticae*, eo quod vel postea aliter decisa fuerint,

vel quod S. Alphonsus notitiam non habuerit legum aut decisionum de iis latorum; quod facile etiam diligentissimo accidere potest in tanta legum et resolutionum multitudine. Hujusmodi errata censurā laud afficiuntur.

Atvero laudata approbatio, utut negativa, non recte ita intelligeretur, quasi S. Alphonsi scripta dumtaxat tolerata essent, sed vera est approbatio, quam *permissivam* vocare licet, qua S. Sedes doctrinam S. Alphonsi positive permittit tenere tanquam *sanam ac tutam*. Porro hujusmodi approbatio, ut scite advertit R. P. Heilig¹, summum est ac singulare privilegium, quo ceteri non-canonizati scriptores morales carent, quum non ex solenni iudicio Ecclesiae constet nullam in ipsorum scriptis esse doctrinam erroneam; dum contra nobis certissimum est ex iudicio infallibili Ecclesiae in operibus S. Alphonsi nullam inesse sententiam fidei aut bonis moribus contrariam. Quae quum ita sint, quis non fatebitur, in re morali, tam gravi, tam difficili, tot dubiis et questionibus obvoluta, hujusmodi approbatione mire tranquillari animos?

Hunc, quem dedimus, verum esse approbationis sensum egregie confirmatur Responso S. Pœnitentiariae die 5 Julii 1831. Consulta a Card. de Rohan-Chabot, Archiepiscopo Vesontionensi, S. Congregatio respondit: «Theologiae Professorem «tuto posse sequi ac profiteri opiniones «B. Alphonsi, quin tamen ideo reprehendi censeantur, qui opiniones ab aliis «probatis auctoribus traditas sequuntur; «nec inquietandum esse Confessarium, «qui in praxi sacri tribunalis Pœnitentiae omnes B. Alphonsi opiniones sequitur, non perpensis etiam earum rationibus, hoc solo fundamento, quod a «Sede Apostolica nihil in operibus illius «censura dignum repertum fuerit.» Unde concludit Avanzini²: «Quod ex eo Responso causam juvat, illud est quod «nullus auctor, de rebus moralibus scribens, peculiarem illam declarationem «sibi vindicare possit: quo factum est, «ut conscientiarum moderatores de uno «probato auctore per ipsam S. Sedem «certi essent. Quod, inspecta ratione «agendi S. Sedis, res est magni momenti.» Idipsum et praxis comprobatur SS. Con-

¹ Theol. Mor. S. Alph. edit. Mechlin. Monumentum editoris. — ² Acta S. Sedis vol. 6. pag. 314 in Nota.

¹ De canoniz. lib. 2. cap. 34. n. 12.

gregationum, utpote quæ sæpenumero, potius quam directe proposita dubia solverent, ad Alphonsum quasi oraculum venerandum consulentes delegarunt.¹

Si quis igitur hoc loco sciscitaretur, quid roboris tandem approbatio Ecclesiæ doctrinæ S. Alphonsi addiderit? Respondemus: illud, quod iudicio S. Sedis *tutus sit in conscientia* quisquis S. Alphonsi, sola ipsiusmet auctoritate, sequitur doctrinam; atque adeo omnes ejus opiniones esse *extrinsece* probabiles; quæ quidem probabilitas extrinseca supponit intrinsecam. Illa porro probabilitas tollitur tum definitione Ecclesiæ, tum evidenti ratione contraria.

Quæ ex operum approbatione deduximus in favorem doctrinæ S. Alphonsi in genere, ea non pari, verum potiori ratione valent de Morali ejus Systemate; quandoquidem Systema, ut nemo non videt, totam doctrinam moralem sustinet ac moderatur; ad ejus enim normam cuncta fere dubia resolvuntur. Apprime id intellexit S. Rituum Congregatio, quæ idcirco rigidissimæ disquisitioni, non una quidem vice, sed iterato, illud subiecit; eo tamen successu, ut omnium assensum Systema semper exceperit. Inde sponte consequitur, S. Alphonsi Systema ipsius S. Sedis iudicio *sanum, tutum ac probatum* esse. Porro hujusmodi authentico testimonio caret quodvis aliud Systema.² Insuper prefatum iudicium, quum agatur, non de peculiari aliqua opinione, sed de regula morum universali, firmissimum argumentum pro illius veritate suppeditat. Si namque Systema S. Alphonsi verum non esset, conscientias dirigeret juxta falsa principia, quod profecto bonis moribus adversum foret. Ecclesia proinde hujusmodi doctrinam *suo iudicio delatam*, non modo non approbare, sed reprobare debuisset, uti dicit S. Augustinus³: »Ecclesia Dei multa tolerat, et tamen quæ sunt contra fidem vel bonam vitam, nec approbat, nec tacet, nec facit,» et S. Thomas⁴: »Quod

»vergit in commune periculum, non est »ab Ecclesia sustinendum.» Approbavit autem Ecclesia; ergo verum est Systema, rectaque norma moderandi conscientias.

Conclusionem nostram roborat Responsum S. Pœnitentiariæ 19 Dec. 1855, quo declarat moralis disciplinæ Professore, qui in quadam Universitate juramentum, ejus Professoribus præscriptum, præstisset pro viribus Probabiliorismum tuendi et docendi, posse, non obstante illo juramento, S. Alphonsi doctrinam in omnibus sequi et publice tradere.

Hisce omnibus adde, nullum fuisse S. Pontificem, qui S. Alphonsi doctrinam non magnopere laudavit atque enixe commendavit.

99. — II. *Ec causa concessionis tituli Doctoris Ecclesiæ.* Eminentia doctrinæ, quæ ad sanctos scriptores titulo Doctorum Ecclesiæ decorandos exigitur, ut recte observat Avanzini⁵, non *absolute* consideratur, sed *relative* ad magnum aliquem effectum, quem pro varia Ecclesiæ conditione præclaro ingenio, sanctionia et doctrina consecuti sunt; quem effectum aliquod Ecclesiæ suffragium significaverit oportet. Porro S. Alphonsus id potissimum suis scriptis effecit, ut *practicum Jansenismum* radicitus evulserit, sicut universus fere Episcopatus et ipse Pius IX. in Brevi *Qui Ecclesiæ*. 7 Julii 1871 testati sunt. Hoc vero præclarum bonum Theologiæ Morali, ac cum primis Morali Systemati præ cæteris adscribendum est, prout non obscure declarant tum Decretum S. R. C. 23 Mart. 1871, approbatum a Pio IX, tum citatum ejusdem Pontificis Breve. In laudato enim Decreto hæc leguntur: »Ipse errorum »tenebras, ab incredulis et jansenianis »late diffusas, doctis operibus, maxime- »que Theologiæ Moralis tractationibus, »dispulit atque dimovit. Obscura insuper »dilucidavit, dubiaque declaravit, cum »inter implexas Theologorum sive laxiores »sive rigidiores sententias tutam straverit »viam, per quam Christi fidelium anima- »rum moderatores inoffenso pede incedere »possent.»

Splendidissima hæc testimonia Morali Systemati peculiariter conveniunt. Etenim, si qua moralis tractatio est, qua Alphonsus jansenianos errores dispulit, ea certe est de moderato ejus Probabi-

¹ Ita S. Pœnit. 8 Junii 1842. — 10 Decembris. 1860. — S. C. Inquis. 18 Julii 1860. — S. C. Conc. 29 Aug. 1860.

² Probe notandum, approbationem Ecclesiæ unice pertinere ad Probabilismum moderatum seu Aequiprobabilismum S. Alphonsi, minime vero ad laxiorem Probabilismum, in cujus favorem auctores quidam perperam illam allegant.

³ Epist. 119. — ⁴ Quodlibet. 9. art. 15.

⁵ Acta S. Sedis. Vol. 6. pag. 317.

lismo, quo sectæ illius rigorem directe ac funditus expugnat. Optime id senserant ipsimet adversarii, qui propterea inexplabile bellum illi intulerunt. Iterum, si qua quæstio ante Alphonsum implexa erat, principem sane locum occupat fundamentalis illa de natura et usu probabilitatis, de qua et laxiores et rigidiores Theologi inter se contendebant; Alphonsus autem mediam stravit viam. Ergo in morali suo Systemate, ipsius Apostolicæ Sedis iudicio, peculiariter effulget eminens S. Alphonsi doctrina. Quodsi res ita se habeat, quis difflitebitur validissimum inde exsurgere argumentum pro ejus Systematis veritate? Quis enim dicere ausit verum non esse Systema illud, quod tantum emolumentum contulit Ecclesiæ, tantisque laudibus ab eadem cumulatam est? Ex fructibus, ait Dominus Noster, arborem cognoscimus.

ARTICULUS III.

CONFUTATIO ALIORUM SYSTEMATUM.

100. — I. **Rigorismus damnatus.** Systema hoc damnatum fuit ab Alexandro VIII prop. 3.: »Non licet sequi opinionem vel inter probabiles probabilissimam.» Propositio hæc aperte falsa est; nam si opinio pro libertate est probabilissima, opinio pro lege erit tenuiter aut dubie tantum probabilis: ob debile autem motivum libertatem jure suo certo spoliare est aperte contra jus naturale. Ergo Systema falsum est.

101. — II. **Laxismus damnatus.** Condemnatus est ab Innoc. XI. prop. 3.: »Generatim dum probabilitate, sive intrinseca sive extrinseca, quantumvis tenui, modo a probabilitatis finibus non exeatur, confisi aliquid agimus, semper prudenter agimus», et ab Alexandro VII. prop. 27.: »Si liber sit alicujus junioris et moderni, debet opinio censi probabilis, dum non constet rejectam esse a Sede Apost. tanquam improbabilem.» Merito et hæc doctrina damnata est; vere namque dubia censi nequit lex tam gravi ratione fundata, ut contra ipsam nulla solida, sed tenuis tantum ratio vel auctoritas afferri possit.

102. — III. **Tutiorismus mitigatus.** Ut talis non diu vixit. Refellitur hac argumentatione: Si opinio minus tuta est notabiliter probabilior, opposita pro lege

fit tenuiter aut dubie probabilis; atqui ob motivum tenuiter aut dubie tantum probabile libertatem jure suo spoliare est certo contra jus naturale; ergo. Præterea notabilis probabilioritas pro aliqua opinione fundat probabilem ejus certitudinem; atqui in actibus humanis sufficere debet certitudo probabilis; ergo. Recole dicta n. 80. sub 2º.

103. — IV. **Probabiliorismus.** Istud Systema, præter obligationes certas, superaddit dubias, sicque, numero obligationum plurimum aucto, auget numerum peccatorum; atqui ex principiis Probabilismi moderati demonstratum est juri naturali libertatis repugnare obligationes dubias; ergo Probabiliorismus libertati debitam denegat justitiam.

104. — V. **Probabilismus absolutus.** Hoc systema, prout multi ejus patroni illud accipiunt et defendunt, triplici vitio laborat. Etenim 1º limites probabilitatis plus æquo extendit, contendendo opinionem posse certo probabilem esse, licet opposita sit *multo* probabilior, quod falsum esse satis ostendimus n. 84—88.

2º Falso innixum est principio. Palmare Probabilistarum principium fuit: »Qui probabiliter agit, prudenter agit,» ut cuique legenti eorum opera patebit; licitum enim usum opinionis probabilis pro libertate, relicta probabiliori pro lege, hoc ratiocinio probare consueverunt: in re morali nihil aliud requiritur, quam prudentia in operando; atqui, quando utrumque stat opinio probabilis, adest utrinque prudens motivum assentiendi; ergo sequendo opinionem, quam maluerit, quisque prudenter operatur. Major conceditur; sed neganda est minor; quando namque utrumque stat opinio probabilis, ex neutra parte adest prudens motivum assentiendi, sed soli *dubitationi* est locus, prout demonstravimus n. 70. Vitium ergo illius principii in eo est, quod ad ultimum conscientie dictamen de actionis honestate formandum, nitatur probabilitate æquilibrata, proinde *dubio positivo*, tanquam *motivo*, non autem tanquam *mera conditione*, qua posita, aliunde principium reflexum certum adsciscitur ad certam formandam conscientiam.

Falsum principium ad falsas conducit conclusiones; inde factum est, ut eximii quoque Theologi errorem illum admiserint, quem Ecclesia postea damnavit,

nempe licere in Sacramentorum administratione uti opinione minus probabili, relicta probabiliori ac tuta, non obstante irritandi Sacramenti periculo; ita e. g. Lugo. *De Sacram.* in *gen. disp.* 8. n. 139. 141. Sanchez. *Decal. lib.* 1. *cap.* 9. n. 33. Vasquez. in 1. 2. *qu.* 19. *art.* 6. *disp.* 63. *cap.* 2 et 3. Alii contenderunt, stante ex utraque parte opinione probabili, posse judicem sententiam ferre pro parte, quam maluerit, et idcirco ab una parte pecuniam accipere; alii rursus, judicem posse judicare juxta opinionem minus probabilem; quas sententias Ecclesia quoque damnavit. (n. 58. 69. 80. 71. H. A. n. 42.)

3° Usus opinionis probabilis principio possessionis non temperat. Etenim, primum Probabilistarum principium: »Qui probabiliter agit, prudenter agit,» obstabat quominus principium possessionis applicarent ad dubia positiva, ut liquet ex dictis; propterea illud ad sola dubia negativa restrinxerunt. Sed hoc principium aequè valet pro dubiis positivis, ac pro negativis; cum dubia positiva, non minus quam negativa, sint dubia *stricta*, ut probavimus n. 70; quinimo pro illis potissimum valet, nam propriis terminis sonat: »In *pari* causa potior est conditio possidentis», prout legitur in Regula Juris 65. in 6, et in Regula Juris Romani 128.: »In *pari* causa possessor potior haberi debet.» Ergo laxiores illi Probabilistae jus possessionis legis violant, et libertati plus aequo indulgent.

CAPUT V.

SOLUTIO OBJECTIONUM.

105. — I. **Objectiones Probabilioristarum.** *Objic.* 1° Leges, tam naturales quam positivae, quas observare debemus, omnes certo existunt et promulgatae sunt; dubia vero versantur duntaxat circa casus particulares, utrum ad legem pertineant. Ergo evanescit principium: »Lex non sufficienter promulgata non obligat.»

Resp. Prorsus idem est dicere: dubium est utrum lex generalis certa, v. g. lex non furandi, hunc illumve casum comprehendat, ac dicere: respectu talis

¹ Cfr. Lugo. *De justit. disp.* 37. sect. 10.

casus lex est dubia. Inde dicimus, quod si lex sit dubia quoad singularem casum, respectu illius non obliget. Stat ergo principium. (n. 74.)

Instant. Promulgata lege, promulgata sunt simul omnia consecratoria, quae ex ea necessario fluunt; itaque dubium circa ea non potest impedire quominus promulgata sint.

Resp. Promulgata sunt omnia consecratoria certo cognita, *concedo*; invincibiliter dubia, *nego*, ut abunde probavimus.

106. — *Objic.* 2° Si in concursu opinionum probabilium absit certa cognitio legis, adest tamen certa cognitio periculi violandi legem in eo, qui sequitur opinionem minus tutam; atqui non licet voluntarie se exponere periculo peccandi, ut constat ex Eccli. III. 27: »Qui amat periculum, in illo peribit»; ergo non licet sequi opinionem minus tutam.

Resp. 1° *Retorq. argum.* in Probabilioristas: sequendo enim opinionem probabilioris minus tutam datur idem periculum; confugiendum igitur foret ad damnatum rigorismum.

2° *Dist. min.* Non licet se exponere periculo peccandi *formaliter*, *concedo*; peccandi *materialiter*, *nego*. Etenim peccatum mere materiale non est imputabile, neque proinde Deum offendit, eo quod nihil aliud sit, quam materia peccati segregata ab omni voluntatis malitia; ubi autem nulla prava voluntas intervenit, nullum adest peccatum. Propterea damnata est prop. 46. Baji: »Ad rationem peccati non pertinet voluntarium.» Porro, sequendo opinionem benignam, versamur quidem in periculo violandi legem *materialiter*, minime vero *formaliter*; ex principiis enim reflexis Probabilismi moderati plane certi sumus legem dubiam, etiamsi *objective* fortasse adsit, *subjective* non obligare, seu non esse legem *quoad nos*, adeoque materiale ejusdem transgressionem non posse ad culpam imputari. (n. 82. *Dissert.* 1763. n. 37.)

107. — *Objic.* 3° In dubio circa legem standum est principio juris canonici: »In dubio tutior via est eligenda.»

Resp. 1° In sano sensu acceptum principium istud sequimur; nam systema S. Alphonsi est tutum. Sequi partem tutiorem, quando altera pars etiam tuta est, non est praeceptum, sed consilium tantum. Recole dicta n. 64.

2° In sensu Probabilioristarum acceptum valet a) in dubio *practico* de actionis honestate; b) in dubio *facti*, quocum conjunctum est periculum mali, quod a conscientia haud pendet et vitare tenemur, de quo disseruimus n. 75—77. In hisce enim casibus altera pars non est tuta. Id clare probat S. Alph. n. 79. singulos casus discutiendo, quibus canones regulam illam applicant. Deinde Regulae Juris nostro systemati non desunt; puta Regula 30. in 6.: »In ob-scuris minimum est sequendum,” et Regula 65.: »In pari causa potior est »conditio possidentis.”

108. — *Objic.* 4° Lex aeterna antiquior est libertate humana; atqui possessio, si qua sit, debet stare pro antiquiore; ergo pro lege aeterna potius quam pro libertate.

Resp. 1° *Dist. maj.* a) Prout est aeterna, seu in Deo, lex aeterna est quidem tempore antiquior, quatenus in mente divina exstitit priusquam homo creatus est; sed ante creationem non habebat rationem legis, cum nulli exstarent subditi, quos obligaret: atvero naturam suam posterior est libertate humana; nam Deus ab aeterno prius decrevit hominem creare eumque libero arbitrio donare, deinde legem statuit homini libero congruentem. b) Prout est lex naturalis, seu in homine, non habet actu rationem legis, neque proinde obligat, priusquam homini libertate potito promulgetur seu applicetur lumine rationis; consequenter, non lex, sed libertas possidet. (n. 72. 73. 77.)

2° Alio modo *dist. maj.*: lex aeterna, si semel est certa, praecupat libertatem et possidet, concedo; si est dubia et invincibiliter ignorata, nego; nam eo ipso quod dubia sit ejus existentia, dubia quoque est ejus prioritas et possessio, adeoque non potest dici antecedere libertatem nostram, quae certa est. (Carden. disp. 56. n. 1239. Croix. n. 506.)

Instant. Regula prior est regulato; ergo lex prior est hominis libertate.

Resp. *Dist. praemiss.* Regula, in sensu exemplaris, juxta quod aliquid efficiendum est, prior est regulato, concedo; sic exemplar seu delineatio domus aedificandae prior est domo ipsa. Regula, in sensu legis, juxta quam homo vivere debet, prior est regulato, nego; lex

enim accommodanda est enti rationali, cui imponi debet.

109. — *Objic.* 5° In dubio melior est conditio possidentis in materia justitiae, quia possessio dat praesumptionem proprietatis; atqui in materia aliarum virtutum haec ratio non currit, possessio enim libertatis non dat praesumptionem legem non exstare, quum ista possessio impertinens sit ad existentiam legis; ergo principium possessionis non valet in materia aliarum virtutum.

Resp. Ante responsum adverte, quod proprietas actu positivo acquirenda sit; idcirco in possidente actus legitimus praesumitur et probanda est injustitia: libertas autem in homine primigenia est; idcirco ipsa praesumitur, et probanda est lex. Hoc praemisso, respondeo *negando majorem*; in utroque enim habetur paritas. Nam sicut in materia justitiae praesumitur proprietas in possidente rem, et probanda est injustitia, eodem modo in materia honestatis praesumitur libertas in homine possidente illam, et probanda est lex.

110. — *Objic.* 6° Ineptia est praetensa possessio libertatis et legis; etenim 1° Quid sibi vult, quaeso, illa possessio? 2° Quam auctoritate huic facto possessionis jus creatur? 3° Quid possidet lex? quid libertas? 4° Possidetne lex jus imperandi? Sed nonne dubium evadit jus illud, quum ipsa lex sit dubia? Quid etiam possidet libertas? Jus agendi? Sed eo ipso quod lex dubia sit, nonne etiam jus libertatis dubium efficitur? Tandem 5° ergo judicio contenditur inter Deum ut actorem et hominem ut reum, quis possideat?

Resp. ad 1um. Nomen *possessio* in hac materia est analogum: ideo certitudo praesupposita libertatis vel legis solum analogice vocatur possessio. Theologi usunt ea metaphora, quia commodius rem explicat. (Carden. disp. 56. n. 1078. 1079.)

Ad 2um. Auctoritate juris naturalis, prout ostendimus n. 90.

Ad 3um. Possident suam certitudinem praesistentem, quam non evertunt rationes dubiae. (Carden. disp. 50. n. 35. 36.)

Ad 4um. Jus possidentis, sive libertatis sive legis, post dubium subortum dupliciter considerari potest, *speculative* nempe et *practice*. Spectatum speculative tantum, nulla habita ratione possessionis, fit sane dubium ob rationes dubias su-

pervenientes; spectatum vero practice, attento principio reflexo, minime fit dubium ob rationes dubias supervenientes; possessio enim tribuit jus certum possessori, quod non elidunt rationes dubie.

Ad 5um. Verum ejusmodi iudicium a nobis admitti, inepte fingitur: nam sine ulla forma iudicii patet et applicatur ea veritas, quod in dubio standum sit pro possessione seu certitudine præexistente. Sed, admissio per metaphoram iudicio, dicimus conscientiam hominis esse iudicem a Deo assignatum; quia decrevit Deus suas leges servandas esse ab homine, eo modo, et non aliter, quo conscientia eas proponit; ideo S. Greg. Naz.¹ vocat conscientiam »domesticum et verum tribunal,» et S. Thomas² dicit rationem in homine esse sicut iudicem in civitate. (Carden. disp. 56. n. 1077. 1079.)

111. — II. **Objectiones laxiorum Probabilistarum.** *Objic. 1°* Vera opinionis probabilitas consistit in eo, quod pro se habeat motivum *grave*, et contra se nihil *certi* habeat. Atqui hæc conveniunt etiam minus probabili in concursu multo probabilioris; siquidem omnis probabilitas essentialiter incerta est. Ergo potest opinio vere probabilis esse in concursu notabiliter probabilioris.

Resp. 1° Dist. maj. Quod contra se nihil *certi* habeat, certitudine *lata*, quæ relinquit aliquam formidinem erroris, *Concedo*; secus, *Nego*. In rebus enim moralibus, ut diximus cum S. Thoma, non exposcitur certitudo stricta, sed probabilis sufficit, quæ in pluribus veritatem attingat, etsi in paucioribus a veritate deficiat. Si ita non esset, nec etiam liceret sequi opinionem *unice* probabilem, quam tamen sequi licitum esse concedunt vel ipsi Probabilioristæ.

2° Nego min. et conclus. In concursu opinionis manifeste et notabiliter probabilioris, probabilitas opposita necessario evadit levis aut saltem dubia. Atqui huiusmodi probabilitas non continetur intra limites probabilitatis strictæ ac theologicæ acceptæ, quippe quæ exigit fundamentum *certo ac comparative grave*. Ergo notabilis probabilitatis præponderantia fundat certitudinem latam, quæ contra se nihil *grave* habet.

3° Admisso objectionis ratiocinio, non apparet quomodo caveri possit damnatus Laxismus. Si namque opinionis probabilitas tum solum eliditur, quum contra se aliquid *certi* habet, dico: atqui hæc conveniunt etiam minus probabili in concursu probabilissimæ, siquidem *omnis* probabilitas essentialiter incerta est; ergo potest opinio vere probabilis esse in concursu etiam probabilissimæ. Merito igitur S. Alphonsus contendit simplicem Probabilismum, ita intellectum, verum sapere Laxismum.

112. — *Objic. 2°* Probabilitas major non elidit minorem; sola certitudo tollit probabilitatem oppositam.

Resp. Dist. Probabilitas *paulo* major non elidit minorem, omnino *concedo*; *multo* major, *nego*; nam opinioni multo probabiliori inest certitudo late dicta, quæ ad elidendam probabilitatem sufficit, ut abunde probavimus n. 70. qu. 2. et n. 84—88.

113. — *Objic. 3°* Si lex dubia quoad cessationem obliget, sequitur legem dubiam certo obligare haud secus ac legem certam; atqui hoc non videtur rationale; ergo non obligat.

Resp. 1° Retorq. argum. Si lex dubie existens non obliget, sequitur libertatem dubiam certo liberare sicut certam, quod non magis rationale videtur.

2° Dist. maj. et nego min. Lex, quæ dubie desit certo obligat, non *directe* seu vi propria, sed *indirecta* seu vi principii reflexi; hoc autem omnino rationale est, quum tale principium in dubio formet dictamen practice certum.

114. — *Objic. 4°* Si lex requirit sufficientem intimationem, ut obliget, necessario consequitur cessare obligationem, quumprimum deficit intimatio seu notitia certa legis; quemadmodum enim obligatio pendet a notitia certa legis, ita etiam continuatio obligationis pendet a continuatione certæ ejusdem notitiæ.

Resp. Nego consequent., et dico: si lex requirit sufficientem intimationem, ut obligare incipiat, necessario consequitur, quando semel est in possessione, non cessare ejus obligationem, donec constet de facto, quo desinit; quemadmodum enim obligationis initium pendet a certa legis notitia, ita quoque obligationis præexistentis cessatio pendet a certa cessationis notitia. Confirmatur: ut homo deturbetur a possessione liber-

¹ Orat. 16.

² I. 2. qu. 104. a. 1. ad 3.

tatis, debet dari lex certa; ergo ut lex certa deturbetur a sua possessione, requiritur factum, quo cessat, certum. Consonat Regula Juris 1. in 6.: »Omnis res, »per quascumque causas nascitur, per »easdem dissolvitur;» unde, sicut per notitiam certam obligatio legis nascitur, ita et per notitiam certam dissolvitur.

115. — *Objic. 5°* Obligatio, cui probabiliter satisfactum est, non est amplius obligatio certa, sed dubia; atqui non est imponenda obligatio, nisi de ea certo constet; ergo.

Resp. Dist. maj. Si adsit conjectura probabilis pro satisfactione, et nulla in oppositum, libenter concedo; si utrobique probabilitas stet, prout supponit objectio, nego. Etenim »ex æqualibus probabilitatibus aliud quam merum dubium non »resultat,» ait S. Alph. n. 71.; atqui merum dubium non prævalet contra obligationem certo contractam: ergo. Præterea, prudens et æquus legislator merito exigere censetur, ut id præstetur, quo obligationi prudenter satisfit; sed qui in dubio stricto versatur circa satisfactionem, prudenter judicare nequit se satisfacisse: ergo non liberatur. Hinc axioma communiter receptum: »Non »satisfit obligationi certæ per impletionem dubiam.»

116. — *Objic. 6°* Eum, qui probabiliter alicui obligationi satisfecit, ad nihil ulterius teneri, hisce argumentis probat Gury. n. 80. edit. 17.:

1° Probabilitas enim gravi et prudenti judicio fulcitur; quisquis ergo probabiliter satisfacit obligationi, illud agit quod prudenti judicio sufficit ad præceptum implendum. Atqui neque æquitas patitur, ut plus exigatur quam quod prudenter creditur sufficiens ad implendum præceptum; neque plus aliquid velle merito censetur prudens et æquus legislator. Ergo.

2° Quælibet exactio ultra id, quod probabiliter sufficit ad implendum præceptum, contra se habet prudentis hujus judicii probabilitatem. Atqui exactio, contra se habens judicium probabile, evadit quoad hoc obligatio seu lex incerta, quæ vim obligandi habere non potest. Ergo.

3° *Ab absurdo.* Si enim obligationi certæ itidem certam satisfactionem postules, nedum per probabilem aut probabiliorem, sed ne per probabilissimam

quidem satisfactionem præceptum dici poterit impletum; nam semper locus superest reponendi: certam esse obligationem, satisfactionem vero incertam seu minus certam. Atqui hoc recta via ad damnatum Tutorismum adducit. Hinc etiam Billuart (*De Sacram. Pœnit. dissert. 7. art. 2. § 4.*) et alii, licet Probabiliorismum tenerent, censuere tamen sufficere, si legi probabiliter satisfacias. Ergo.

Resp. Ad 1um et 2um. Retorq. argum.

1° Probabilitas gravi et prudenti judicio fulcitur; quisquis ergo probabiliter non satisfacit obligationi, illud agit, quod prudenti judicio non sufficit ad præceptum implendum. Atqui æquitas postulat ut id exigatur, quod prudenter creditur requiri ad implendum præceptum, idque velle merito censetur prudens et æquus legislator. Ergo.

2° Exactio illius, quod probabiliter requiritur ad implendum præceptum, pro se habet prudentis hujus judicii probabilitatem. Atqui exactio, pro se habens judicium probabile, evadit, quoad hoc, exactio prudens, atque adeo vim obligandi habet. Ergo.

Nemo non videt ejusmodi argumenta, quibus contradictoria eodem jure probare quis posset, nullius prorsus momenti esse, quandoquidem se mutuo penitus elidunt; ita ut hæc arguendi ratio componi possit cum venefico illo colubro, qui immani haustu ipse sese devoravit, ita ut præter caudam nihil superesset. Liquet porro præfata argumenta non alio fundamento inniti, quam falso illo multorum Probabilistarum principio: »Qui probabiliter agit, prudenter agit.»¹

Ad 3um. Nego consequent. Si satisfactio unice probabilis est, ea quasi moraliter certa fit, ut ostendimus n. 74. sub 3°; consequenter ne minimum quidem damnati Tutorismi periculum subest, sed inter moderati Probabilismi fines constanter consistimus. Illa porro, quam impugnât Gury, doctrina S. Alphonsi est, quam probavimus n. 97, necnon Billuarti (*De act. hum. dissert.*

¹ Hisce responsis utor tamquam *argumentis ad hominem*; R. P. Raphaël *Instit. fundam. tr. 2. n. 227.* nititur illa refutare quasi exhiberentur velut *argumenta directa*; quod prorsus abs re est.

6. art. 4.); quæ si recta via ad damnatum Tutorismum conducere, damnanda et ipsa foret, errassetque propterea S. Sedes, dum S. Alphonsi doctrinam ab omni censura immunem declaravit. Obiectio itaque ab absurdo exploditur. Verum nobis contra videtur, allata scilicet adversarii argumenta recta via ad Laxissimum conducere, siquidem eo tendunt, ut e dubio ultimum conscientiae dictamen efforment.

117. — *Objic. 7° Jus certum (et actuale) possessionis non oritur nisi ex lege actualiter certâ; atqui lex non est actualiter certa, contra quam hic et nunc militat vera ac solida probabilitas. Idem est enim querere utrum lex cessaverit, et querere utrum hic et nunc revera existat. Unde casus cessationis legis a casu existentiae ejusdem dispar non est. Ita Raphaël. Instit. fundam. tr. 2. n. 227. sub a.)*

Resp. 1° Retorq. argum. Jus certum et actuale possessionis non oritur, nisi ex certitudine actuali; atqui libertas non est actualiter certa, contra quam hic et nunc militat vera ac solida probabilitas. Ergo talis libertas caret jure certo et actuali possessionis. Falsa est conclusio; ergo et falsæ sunt præmissæ.

2° *Neg. maj.* Jus certum et actuale possessionis oritur ex certitudine antecedente, utpote pro quâ stat præsumptio: propterea non usuvenit, nisi in dubio superveniente, in dubio enim potior est conditio possidentis. Lex actualiter certa nullo indiget jure possessionis ad obligationem habendam, sed propria virtute directe obligat. Adversarius ergo notionem juris possessionis pervertit.

3° *Neg. min.* Contra legem, quæ, præter rationem æque probabilem, certo pollet jure possessionis ac præsumptione, non sufficit sola probabilitas quod non obliget, sed requiritur moralis certitudo, ut probavimus n. 97.

Ergo casus cessationis legis a casu existentiae ejusdem revera dispar est.

118. — *Objic. 8°* Falsum est libertatem dubiam legi certæ supervenire; libertas enim, nisi veram ejus notionem pervertere velis, legi minime supervenit; sed omnem legem, rationis ordine, antecedit, et sub omni lege perseverat, ac naturâ sua semper tendit sponte in actum exire, statim ac lege, mi-

nus quam par est, vinculata fuerit, hoc est, statim ac vis legis incerta fuerit, seu remissior evaserit. Ita Raphaël. loc. cit.

Resp. Libertas seu liberum arbitrium nulli legi supervenit, concedo; libertatis legitimus usus, nego. Atqui hoc sensu hic intelligitur libertas. Quando enim lex aliqua prius certa erat, et dubium subortum est annon desierit, libertas seu liberatio ab hac lege procul dubio supervenit legi certæ; id nemo inficiari potest. — Deinde humanæ libertatis inclinatio ad jugum excutiendum ejus liberationem nequaquam demonstrat.

119. — *Objic. 9°* Libertas, hoc ipso quod rationem vere ac solide probabilem de suâ existentia suppeditet, se vere ac solide probabilem exhibet, quod sufficit ut lex incerta fiat; lex autem incerta non est lex. Ita Raphaël. loc. cit. sub b.)

Resp. Dist. anteced. Se vere ac solide probabilem exhibet, in se solâ spectatâ, concedo; collata ad rationes, quæ stant pro lege, nego. Etenim lex stipata est, non modo ratione æque probabili, ut supponitur, verum etiam certo jure possessionis; atqui duo illi tituli solâ probabilitate everti nequeunt; ergo, nisi rectum ordinem judicii pervertere velis, non legis existentia, sed libertatis recuperatio a tali lege probanda est. Ex quibus patet adversarium legis existentiam ac cessationem perperam confundere, rectumque ordinem judicii pervertere.

Quod denique ad carceratum attinet, qui solâ vinculorum præsumptione ligatus esset, revera cavillatio est, quæ serium responsum non meretur. Numquid possumus oculis corporeis vinculum legis conspicere, sicut vincula corporea videmus?

120. — *Conclusio.* Ex hactenus disputatis, ut opinio mea fert, illud conficitur, eximium S. Alphonsi meritum esse, non quod novum systema excogitaverit, sed quod antiquum Probabilissimum amagibus suis expediverit atque omnibus numeris absolverit; verè namque probabilitatis limites distinctius definivit, legi et libertati sua jura æqua lance attribuit, licitumque usum opinionis probabilis inconcussis principiis demonstravit; ut adeo alter Probabilismi parens dicendus sit. S. Doctoris ergo systema

aliud non est, quam verus ac rationalis Probabilismus, quem ideo Probabilismum moderatum merito appellavit.

CAPUT VI.

PRAXIS PROBABILISMI.

121. — Hucusque probavimus licitum esse usum moderatum opinionis probabilis. Ulterius jam hic quaeritur utrum etiam expediat pro salute animarum sequi opiniones benignas potius quam rigidas. Quocirca sequentes traduntur regulæ:

Regulæ. I. *In genere:* 1º Regulariter Confessarius debet sequi opiniones benignas; quia communiter remonent poenitentes a periculo peccati formalis. 2º Subinde vero opiniones benignæ creant periculum peccati formalis, et tunc tenetur Confessarius, tamquam *medicus* animarum, sequi opiniones tutiores, quæ poenitentes ad se servandos in statu gratiæ conducunt. Quoad modum tamen hanc servet distinctionem: ubi probabile seu

proximum periculum peccati mortalis *dubie* tantum subest, tenetur opiniones tutiores *suadere*; ubi vero tale periculum *certo* subest, tenetur ad illas sequendas *obligare*.

Hujusmodi porro sunt nonnullæ opiniones speculative probabiles, sed in praxi periculose, in materia sexti præcepti de tactibus, osculis, choreis, comædiis, de reprimendis motibus sensualibus, de vitandis occasionibus proximis, lectionibus periculosus quoad fidem et mores, et similibus. (*n. 84. Lib. 5. n. 63. Lib. 6. n. 605. Prax. Conf. n. 69. 114. 192. H. A. Append. IV. n. 21. Dissert. 1755. n. 107.*)

II. *Quoad perfectionem.* Perfectius sane est inter opiniones sequi tutiores, ubicumque continent actus majoris virtutis, nec ansam præbent anxietatibus et scrupulis. Hinc, generatim loquendo, debemus usum hujusmodi opinionum tutiorum suadere, sicut consiliorum, dum poenitentes paratos se ostendunt ad sequenda tutiora, et prudentia dictat id poenitentibus profuturum. (*Lib. 6. n. 605. Dissert. 1755. n. 107.*)

TRACTATUS III.

DE LEGIBUS.

S. Alph. lib. 1. H. A. tr. 2.

In hoc Tractatu agemus ut plurimum de legibus humanis. Explanabimus 1° notionem legis, 2° quomodo leges condantur, 3° obligationem, quam lex lata inducit, 4° hanc obligationem solos subiectos afficere, 5° ut obligatio rite intelligatur, legem nonnumquam aptā interpretatione indigere, 6° legislatorem non debere semper legis observantiam urgere, sed aliquando dispensatione uti, 7° quinimo legem ipsam subinde cessare. Hisce pertractatis, quædam adjungemus 8° de consuetudine, seu lege non scriptā, 9° de privilegiis.

CAPUT I.

NOTIO LEGIS.

Trademus 1° notionem legis in genere, 2° notionem legis æternæ et naturalis.

ARTICULUS I.

NOTIO LEGIS IN GENERE.

122. — Lex a S. Thomà definitur: ordinatio rationis ad bonum commune ab eo, qui curam habet communitatis, promulgata. Cujus definitionis sensus hic est: lex est rationabile decretum Superioris legitimi, subjectam sibi communitatem obligare volentis ad aliquid faciendum vel omittendum communis boni gratiā, legitime promulgatum.

Differt lex a *consilio*, quod lex obligationem inducat, consilium autem non obliget. Differt a *præcepto* seu *mandato*, 1° quod lex detur communitati, præceptum personis singularibus; 2° quod lex sit perpetua, quamdiu non abrogatur,

præceptum vero exspiret per mortem præcipientis, 3° quod lex ferri nequeat nisi a Superiore potestatem *politicam* seu *jurisdictionis* habente, præceptum ferri potest etiam a Superiore *æconomicam* tantum seu *dominativam* potestatem habente, qualem pater habet in familiam; 4° quod lex immediate afficiat locum sive territorium legislatoris, præceptum vero adhaereat personis. (n. 140.)

123. — **Legis proprietates.** Proprietates seu conditiones essentielles legis, ut justa sit, ac proinde vim obligandi habeat, sunt sequentes, nimirum lex sit 1° *Honestæ*, id est, conformis legi divinæ tum naturali tum positivæ.

2° *Justa*, id est, non lædat justitiam *commutativam*, exigendo a subditis ea, ad quæ legislator jus non habet; neque *distributivam*, imponendo onera, non servatā æqualitate proportionali inter subditos, scil. non habitā ratione virium et facultatum subditorum variæ conditionis.

3° *Possibilis*, non *physice* tantum, sed *moraliter* quoque, id est, non sit nimium difficilis, verum accommodata hominum viribus.

4° *Utilis*, ut nempe ex eā notabile bonum in communitatem derivetur; finis enim legis est bonum commune. (n. 140. H. A. n. 3.)

124. — **Divisio.** Lex multifariam dividitur, 1° *Ratione auctoris*, est *divina*, quæ a Deo; *humana*, quæ ab homine condita est. *Divina* subdividitur in *æternam*, *naturalem*, et *positivam*. Lex *æterna*, respectu entium rationalium, est ordinatio divinæ Sapientiæ statuens ordinem ab iis servandum in liberis eorum actibus. Lex *naturalis* est participatio legis æternæ in rationali crea-

turâ, seu est lumen rationis manifestativum legis æternæ. Lex *positiva* dicitur, quæ legi naturali superaddita est; unde solo rationis lumine innotescere nequit, sed peculiari facto promulganda est.

Lex divina *positiva* dividitur in *veterem* et *novam*. *Vetus* est illa, quæ a Deo data est Moysi, continens præcepta judicialia et cæremonialia; nam illa, quæ continet Decalogum, est moralis et naturalis. *Nova* est illa, quæ a Christo instituta est, et per Apostolos promulgata, complectens præcepta fidei, morum, et Sacramentorum.

Lex *humana* dividitur in *civilem*, *ecclesiasticam*, et *jus gentium*. *Civilis* est, quæ potestate seculari conditur in ordine ad bonum temporale. *Ecclesiastica* seu *canonica* est, quæ a potestate ecclesiasticâ statuitur in ordine ad finem supernaturalem. *Jus gentium* dicitur, quod ex communi nationum sensu inductum est, ut ad invicem convivere possint, v. g. legatorum inviolabilitas, liber mercatus, litterarum commercium.

2° Ratione *actûs* legis, est *affirmativa*, quæ præcipit actum: *negativa*, quæ actum prohibet: *permittens*, quæ actum expresse permittit. — Negativa est vel pure *prohibens*, quando reddit actum solum illicitum; vel *irritans*, quando reddit illum invalidum.

3° Ratione *obligationis*, est *præceptiva*, quæ sub peccato obligat; *pœnalis*, quæ sub penâ: *mixta* sub utrâque simul. (H. A. n. 14.)

4° Ratione *objecti*, est *favorabilis*, quæ favorem aut beneficium confert; *odiosa*, seu *onerosa*, quæ onus aut gravamen imponit.

5° Ratione *extensionis*, est *communis*, quæ lata est pro universâ communitate omnino distinctâ, id est, quæ alterius pars non est, v. g. pro totâ Ecclesiâ: *particularis*, quæ lata est pro communitate particulari, quæ nempe majoris communitatis pars est, v. g. pro diocesi.

6° Denique lex est vel *scripta*, vel *non scripta* seu *consuetudo*.

ARTICULUS II.

NOTIO LEGIS ÆTERNÆ ET NATURALIS.

125. — **Lex æterna.** A lege æternâ omnes leges derivantur. Ratio est, quia Deus supremus est Legislatores, et a lege

æternâ omnes leges participant tum justitiam tum virtutem obligandi. Mutuant ab eâ 1° *justitiam*, tamquam a primo exemplari, cui conformes esse debent; propterea in Prov. VIII. 15. dicitur: »Per me reges regnant, et legum conditores justa decernunt;» 2° *vim obligandi*, tamquam a primo efficiente, a quo est omnis legislatorum potestas, juxta Apostolum ad Rom. XIII. 1. »Non est potestas, nisi a Deo.» Probe tamen animadvertendum est, legem æternam, quatenus æterna est, non esse in sensu proprio legem, sed tantum ideam legis in mente divinâ; quia ad rationem veræ legis pertinet quod promulgetur subditis; nulli autem fuerunt subditi ab æterno. Ergo propria lex hominis est lex naturalis, utpote quæ legem æternam homini promulgat. (n. 72.)

126. — **Lex naturalis.** Paulo latius describi potest: ordinatio divina, necessaria, lumine rationis homini promulgata, dirigens hominem ad finem ultimum per media necessaria. Unde *auctor* hujus legis est Deus; *subjectum* omnis homo; *objectum* media necessaria, scilicet intrinsece bona et mala; *præco* humana ratio; dictata rectæ rationis ejusdem legis *applicatio*.

127. — **Legis naturalis prima et ultima ratio.** Ejus ratio *immediata* est rationalis naturæ recta constitutio, quâ homo se rite habeat erga Deum, proximum et seipsum; si namque religio erga Deum, ordinatus amor erga seipsum, charitas et justitia erga proximum non essent præcepta, et vitia opposita non essent prohibita, male constituta et suâ felicitate destituta foret humana societas. Ratio *ultîma* sunt perfectiones divinæ; quia, si Deus non prohiberet quidquid rectæ constitutioni naturæ rationalis repugnat, nec præciperet quidquid ad illam necessarium est, non sapienter ac provide gubernaret societatem humanam, neque perfectiones suas manifestaret. Ergo quidquid recta rationalis naturæ constituit ad finem suum ultimum, atque adeo perfectiones divinæ exigunt, id lege naturali aut præceptum aut vetitum esse censendum est. Exinde colligitur legis naturalis absoluta necessitas.

128. — **Legis naturalis præcepta.** Tria sunt genera præceptorum, quæ pertinent ad legem naturalem, videlicet 1° *prima*

principia moralitatis, quæ sunt omnibus per se nota, v. g. bonum est faciendum, malum vitandum; quod tibi non vis fieri, alteri ne feceris; suum cuique est tribuendum; Deus est colendus; temperanter vivendum est; et similia. 2° *Conclusiones proximæ*, seu *immediatæ*, quæ ex primis principiis evidenter et facili discursu deducuntur, cujusmodi sunt Decalogi præcepta, demptâ circumstantiâ diei in tertio præcepto. 3° *Conclusiones remotæ*, seu *mediate*, quæ difficiliore discursu e primis principiis deducuntur, e. g. mollitiem esse intrinsece malam, usuram esse injustam, vindictam esse illicitam, mendacium nunquam honestari posse, etc.: ex hisce aliæ aliis remotiores sunt. (n. 170. 171. Suar. *De leg. lib. 2. cap. 7.*)

129. — **Legis naturalis immutabilitas.** 1° Quoad eas actiones, quæ ordinem ad finem ultimum *directe et immediate* attingunt, lex naturalis plane immutabilis est; quia hominis ordo ad finem ultimum absolute necessarius est. 2° Quoad eas actiones, quæ respiciunt ordinem rerum inter se, non est absolute immutabilis; quia sunt *media* tantum ad finem ultimum. Mutatio porro contingere potest 1° in legum conflictu, ubi evidens boni superioris necessitas neglectum boni inferioris exposcit; quia ipse naturalis ordo hanc prælationem postulat; unde in hoc casu nulla fit in lege dispensatio, sed tantum legis potioris prælatio: juxta hanc legem v. g. facta sunt matrimonia filiorum Adam inter se; 2° auctoritate vel mandato divino; quia ordo mediorum, a divino Legislatore constitutus, ab ipso, eoque solo, mutari et dispensari potest: sic v. g. Deus jussit Abrahamo immolationem filii innocentis, concessit libellum repudiî Israëlitis.

Hinc præcepta Decalogi primæ tabulæ sunt omnino immutabilia, non ita præcepta secundæ tabulæ. Ita Scotus, in 3. *dist. 37. S. Bonav. lib. 1. sent. dist. 47. qu. 4. S. Thom. lib. 1. sent. dist. 47. qu. 4. sol. Bened. XIV. de Syn. lib. 13. cap. 21. n. 9.*

CAPUT II.

LEGUM LATIO.

Expendemus 1° quinam possint leges ferre, 2° circa quam materiam, 3° quam

necessaria sit legis promulgatio, 4° utrum requiratur etiam legis acceptatio a populo.

ARTICULUS I.

POTESTAS FERENDI LEGES.

130. — Extra dubium est, quod in quâvis hominum societate, sive ecclesiasticâ sive civili, exsistere debeat potestas legislativa; omnis enim hominum societas indiget gubernatione, sine quâ summa esset in eâ confusio, juxta illud Prov. XI. 14.: »Ubi non est gubernator, populus »corruet." Sed gubernator nequit regere populum, nisi per leges; proinde in eo resideat necesse est leges ferendi potestas a Deo ipso collata. Itaque inquirendum hic est, quinam sint illi, penes quos leges ferendi potestas existat, in quâ inquisitione respicere debemus ad leges ecclesiasticas et civiles, communes et particulares.

131. — **Principia. I.** Leges ecclesiasticas *communes* ferre potest Summus Pontifex, vel solus, vel una cum Concilio Generali, prout opportunum judicaverit. Ratio est, quia S. Pontifici, tamquam in Primatu Petri successori, data est a Christo universalis potestas regendi totam Ecclesiam, ac omnes omnino Christi fideles, ut patet ex Joan. XXI. 17.: »Pascere oves meas;" ergo soli Pontifici competit potestas ferendi leges universales. (n. 104.)

II. Leges ecclesiasticas *particulares* condere possunt 1° Episcopi pro suâ diœcesi, tum in Synodo tum extra Synodum; positi enim sunt a Spiritu Sancto ad regendam Ecclesiam; 2° Concilia nationalia pro totâ aliquâ natione; provincialia pro provinciâ ecclesiasticâ; diœcesana pro diœcesi. (n. 104.)

Hisce accedunt Prælati, qui jurisdictione quasi episcopali pollent pro suâ quasi diœcesi, ut Vicarii Apostolici; item Capitula generalia Ordinum Regularium pro toto Ordine. (n. 104.)

Limitatur autem præfatorum particularium legislatorum potestas, 1° quod nequeant ferre leges juri communi contrarias, aut legibus particularibus a S. Pontifice pro eorum ditione latis vel confirmatis; cum inferior nequeat immutare vel abrogare legem Superioris. 2° Quod

1 Jus commune constituunt tum leges universales a SS. Pontificibus et Oecumenicis Conciliis latæ, tum universales Ecclesiæ consuetudines.

eorum potestas se non extendat ad res gravioris momenti, seu *causas majores*, utpote quæ S. Pontifici in signum supremæ potestatis reservantur, et propter arduitatem suam sublimius tribunal postulant. (n. 104.)

III. Leges civiles ferre possunt Principes supremi, aut quicumque in Regno vel Republicâ gaudent supremâ auctoritate. Quocirca legitur in Prov. VIII. 15. 16.: »Per me reges regnant, et legum »conditores justa decernunt: per me »principes imperant et potentes decernunt justitiam." (n. 104.)

Nequeunt autem ferre leges concernentes Ecclesias, res sacras vel spirituales aut personas ecclesiasticas, maxime si iis onerosæ sint; quia hæc Dei ordinatione et canonicis sanctionibus immunia sunt a jurisdictione sæculari, subsuntque Ecclesiæ jurisdictioni, ut pronuntiat Trident. sess. 25. cap. 20. ref. Porro ad res sacras pertinent ea, quæ, licet secundum se temporalia videantur, ad spirituales ordinem evecta sunt, cujusmodi sunt contractus matrimonii et sponsalium, dispositiones ad pias causas, bona ecclesiastica, et similia.

De relatione potestatis civilis ad ecclesiasticam hæc tradit S. Thomas²: »Potestas spiritualis et sæcularis utraque »deducitur a potestate divina. Et ideo »in tantum sæcularis potestas est sub »spirituali, in quantum est ei a Deo »supposita, scilicet in his, quæ ad salutem animæ pertinent: et ideo in his »magis est obediendum potestati spirituali, quam sæculari. In his autem, quæ »ad bonum civile pertinent, est magis »obediendum potestati sæculari, quam »spirituali, secundum illud Matth. 22: »Reddite quæ sunt Cæsaris, Cæsari, et »quæ sunt Dei, Deo."

132. — **Quæstiones.** QUÆR. 1° *An possit Vicarius Capitularis, Sede Episcopali vacante, leges ferre pro diocesi, quæ obligant usquedum revocentur ab Episcopo successore?*

Resp. Affirm.; quia Vicarius Capitularis, Sede vacante, succedit in jurisdictionem Episcopi, demptis casibus in jure

expressis. (n. 104.) Cæterum servanda est regula: »Ne Sede vacante aliquid »innovetur."

QUÆR. 2° *An leges condere possint Prælati Regularium, et Præfecti Monialium?*

Resp. 1° Quantum ad Prælatos Regulares exemptos, dependet ex singulorum Ordinum Constitutionibus; quamvis enim Prælati, saltem majores, gaudeant jurisdictione quasi Episcopali in suos subditos, ea tamen exercenda est secundum modum in Regula definitum. *Ita communiter.* (Salm. tr. 11. cap. 3. n. 23.)

2° Abbatissæ aut Præpositæ Monialium nequeunt leges ferre; quia carent jurisdictione ecclesiasticâ: possunt tamen ex potestate dominativâ præcepta dare. Idem dicendum de Institutis Religiosorum non exemptis. (n. 104. lib. 4. n. 52.)

ARTICULUS II.

MATERIA LEGIS.

133. — *Materia legis sunt actiones vel omissiones humanæ, quæ conducunt bono communi.* Dubium momentosum moveri hic solet, an materia legis, sicut honesta debet esse et possibilis, ita quoque externa sit oporteat, sive an etiam actus internus a legislatore humano præcipi possit.

Principia. I. Actus mere interni *per se* et *directe* non cadunt sub legem humanam. Ratio est, quia ejusdem potestatis esse debet *leges ferre*, et secundum *leges judicare*; si enim legislator non possit esse vindex suarum legum, frustranea ut plurimum esset potestas legislativa; cum ergo non possit de internis judicare, neque potest de illis legem ferre. Accedit, potestatem legislativam *per se* et *directe* ordinatam esse ad externum communis regimen, ut omnia in eâ apte disposita sint. Ita S. Thom. 1. 2. qu. 91. a. 4. (n. 100.)

Hæc de lege civili certa sunt et communis DD. sententia; quia finis ejus proprius est tranquillitas et pax externa. Controversia est de lege ecclesiasticâ. Non pauci existimant posse legislatorem ecclesiasticum præcipere lege directivâ actus mere internos; evincitur ex verbis Christi apud Matth. XVI. 19.: »Quodcumque ligaveris super terram, erit ligatum

¹ Lugendis nostris temporibus immunitatem ecclesiasticam a foro sæculari, a tributorum solutione, alisque, non agnoscit potestas civilis. Cfr. Trid. l. c. et Syllab. Pii IX. prop. 30—32.

² Lib. 2. sent. dist. 44. qu. 2. art. 4. ad 4.

»et in cœlis," quæ verba generalia sunt; deinde ex ratione, quia Ecclesiæ potestas spiritualis est, et ordinatur immediate ad salutem animarum. At communior et probabilior sententia negat cum D. Thomâ, ob rationes supra allatas. (n. 100.)

II. Actus interni possunt *indirecte* præcipi vel prohiberi a lege humanâ, quatenus nempe intrinsece connectantur cum actibus externis. Ratio est, quia id necessario consequitur ex potestate in actus externos.

Porro duplici modo potest actus internus intrinsece connecti cum externo: 1° tamquam *causa* actus externi; unde lex, quæ prohibet actum externum, prohibet simul voluntatem illum faciendi; 2° tamquam *conditio* necessaria ad esse physicum vel morale actus externi; v. g. quando præcipitur contractus, jubetur consensus internus ad contractum necessarius; quando præcipitur Sacramenti susceptio, jubetur digna susceptio; quando præcipitur Missa pro populo, jubetur intentio applicandi, etc. (n. 100.)

134. — **Quæstiones.** QUÆR. 1° *An actus externi occulti possint esse legis materia?*

Resp. Affirmat.; quia actus occulti revera sunt externi et cognoscibiles, licet per accidens non cognoscantur. Quare plectitur excommunicatione hæresis occulta, irregularitate homicidium occultum. (n. 100.)

QUÆR. 2° *An actus heroici virtutis possint materia legis esse?*

Resp. Negat., regulariter loquendo; lex enim debet esse de moraliter possibilius communitati; actus autem heroici superant communes hominum vires.

Dixi: *regulariter*; quia in aliquibus raris casibus, cum bonum commune id exigit, juberi possunt; bonum enim commune privato anteponendum est. Item in hypothese statûs libere ab aliquo suscepti, qui ad ejusmodi actus aliquando obstringit.

135. — Duo notanda supersunt: 1° Præter potestatem legislativam et fori externi, accepit Ecclesia a Christo potestatem fori interni, quæ ad jurisdictionem voluntariam pertinet, et quâ hominis causa ad Deum agitur; vi hujus potestatis exercet jurisdictionem in actus internos nomine Dei, a quo accepit potestatem absolvendi a peccatis mere

internis, dispensandi in votis mere internis, etc.

2° Prælati Regulares possunt præcipere et prohibere suis subditis actus mere internos, ad regularem observantiam spectantes, ratione voti obedientiæ, quo Religiosus libere se obstrinxit ad obediendum suo Superiori in omnibus, quæ secundum Regulam et Ordinis consuetudinem præcipiuntur. Unde possunt Prælati jubere orationem mentalem, conscientiæ examina, applicationem bonorum operum, etc.

ARTICULUS III.

LEGIS PROMULGATIO.

136. — Promulgatio est externa legis propositio a legislatore communitati facta, secundum formam legitime constitutam, ad legis obligationem inducendam. A promulgatione distinguenda est legis *divulgatio*, quâ illius notitia ad singulos subditos diffunditur.

Principia. I. Promulgatio necessaria est, ut lex acquirat vim obligandi. Ratio, quia lex est regula actuum humanorum; ergo oportet ut applicetur hominibus, qui secundum eam actus componere debent; applicatur autem, dum in eorum notitiam deducitur ex ipsâ promulgatione. Ergo promulgatio est de ratione legis. Ita S. Thom. 1. 2. *qu. 90. a. 4.* (n. 96.)

II. Promulgatio debet esse publica, ut lex toti communitati possit innotescere. Ratio, quia lex est regula publica totius communitatis; ergo debet proponi publico modo et communitati accommodato. (n. 96.) — Postquam autem promulgata est, lex per se obligat omnes, ad quos notitia illius pervenit; quia jam habet omnia requisita ad obligandum. Illi tamen, quibus inculpabiliter nondum innotuit, in foro conscientiæ nec peccant legem violando, nec ad pœnam obligantur. In foro vero externo, postquam facta est promulgatio, et terminus inchoandæ obligationi præfixus præterit, præsumitur quivis subditus scire legem, ita ut ipsi non patrocinetur excusatio ignorantiae, nisi illam efficaciter et positive probet. (n. 72. *in initio.*)

137. — **Quæstiones.** QUÆR. 1° *An obliget lex in dubio utrum promulgata sit?*

Resp. Negat.; quia in dubio facti fundantis legem possidet libertas. (n. 97.)

QUÆR. 2° *An leges Pontificiæ ut obligent, promulgari debeant in singulis diœcesibus?*

Resp. Nonnulli affirmant. At communis et probabilior, sententia negat, tenetque sufficere promulgationem Romæ factam; quia 1° nullâ lege aliter cautum est; 2° usu receptum est, ut leges pontificiæ Romæ tantum promulgentur, cum clausulis obligatoriis pro omnibus fidelibus, et vigore hujusmodi constitutionum deinde omnes causæ ecclesiasticæ judicantur: contra vero, cum Sedes Apostolica vult legem aliquam non obligare nisi post publicationem factam in diœcesibus, id exprimit; exceptio autem firmat regulam in casibus non exceptis; 3° clare innuitur in *Cap. 1. de postul. prælat.*, ubi dicitur: «Nec sit necessarium, cum constitutio solemniter editur aut publice promulgatur, ipsius notificationem singulorum auribus per speciale mandatum vel litteras inculcare; sed id solum sufficit, ut ad ejus observantiam teneatur, qui noverit eam solemniter editam aut publice promulgatam.» — Excipiendæ probabiliter sunt leges irritantes contractum suapte naturâ validum, vel jurisdictionem auferentes, quas præsumitur Pontifex nolle effectum habere priusquam fuerint in diœcesibus promulgatæ; cum alioquin in detrimentum vergerent plurimorum, qui illas invincibiliter ignorent. (n. 96. qu. 1.)

Dicta de legibus Pontificiis valent etiam pro legibus Episcopalibus, pro quarum obligatione pariter sufficit promulgatio in civitate Episcopali facta.

QUÆR. 3° *An lex Pontificia non nisi post lapsum duorum mensium a promulgatione obliget?*

Resp. Controv. Quæstio autem procedit, quando in lege terminus inchoanda obligationi nullus præfigitur.

1^a Sententia negat; et hujus patroni alii dicunt legem statim obligare, quia lex, cum promulgatur, in suo esse integro constituitur. Ita Sal. Vasq. Villal. etc. Alii volunt statim quidem obligationem incipere, sed non statim in totâ Ecclesia, at successive post sufficiens tempus, plus minusve juxta locorum distantiam. Ita Pal. Suar. Montes. Gran. etc.

2^a Sententia probabilior affirmat; quia

lex, utpote pro totâ communitate condita, obligare non debet antequam ejus notitia sufficienter ad communitatem pervenire potuerit. Idipsum affirmat Pius IV. in *Constit. Sicut ad sacrorum*. 18 Jul. 1564. de obligatione Conc. Trid. hisce verbis: «Jure etiam communi sancitum est, ut Constitutiones novæ vim non nisi post certum tempus obtineant.» Quando ergo tempus in lege ipsa non præfigitur, taxandum est arbitrio prudentum; atqui ejusmodi arbitrium taxatum habemus in *Auth. Ut factæ*, quâ præfigitur bimestre: illi proinde standum est. Ita Soto, Valent. Sylv. Tab. Regin. Salm. etc. (n. 96. qu. 2.)

ARTICULUS IV.

LEGIS ACCEPTATIO.

138. — **Principia.** I. Acceptatio populi non est necessaria, ut lex obliget. Ratio est, quia alioquin nulla fere foret potestas legislatorum; si enim populus pro libitu parere posset, vel recusare legem, legislatores tantum possent quantum vellet populus, quod non tam esset regere populum, quam regi ab eodem. Merito idcirco damnata est ab Alexandro VII prop. 28.: «Populus non peccat, ætsi absque ullâ causâ non recipiat legem a principe promulgatam.» De lege ecclesiasticâ res est magis manifesta, quia Pontifex suam potestatem ferendi leges accepit immediate a Christo; quam potestatem Papa communicat Episcopis pro suis diœcesibus. (n. 138.)

II. Acceptatio populi, quatenus dicit actualem observantiam legis, *de facto* necessaria est ad *stabilitatem* legis. Ratio est, quia consuetudo contraria potest tollere legem, ut obligare designat, quam consuetudinem prima inobservantia inchoat, continuata perficit, prout *Cap. VIII.* explicabimus. Atque in hoc sensu verum est illud: «Lex non recepta non obligat.» (n. 138. 139.)

139. — **Quæstiones.** QUÆR. 1° *An obliget lex in dubio non usu recepta sit?*

Resp. Plures negant. At sententia sequenda affirmat; tum quia, cum constat de lege, ipsa possidet, et factum præsumitur quod de jure faciendum erat, prout hic factum acceptationis; tum quia lex promulgata non indiget acceptatione, ut

obliget, sed vim obligandi habet donec legitimâ consuetudine certe abrogata sit. Ita Pal. Sanch. Salm. etc. (n. 97.)

QUÆR. 2° *An obliget lex, si major et sanior populi pars eam non receperit?*

Resp. Certo peccant primi non acceptantes, quamdiu desuetudo præscripta non est; minor tamen pars in eo rerum statu a lege excusatur, quia præsumitur legislator nolle obligare paucos, quando communitas non observat legem. (n. 139.)

QUÆR. 3° *An fas sit Episcopis non acceptare leges pontificias?*

Resp. Negat.; Episcopi namque debent obedientiam S. Pontifici, haud secus ac cæteri fideles, imo magis quam ipsi, eo quod exemplum illis præbere debeant. Excipe tamen casum, quo ob locorum adjuncta legem suis Ecclesiis minus accommodatam vel etiam noxiam judicarent; tunc possunt et debent rationes S. Sedi exponere; interim Pontifex merito præsumitur nolle obligare, priusquam rescripserit; deinde ejus definitioni acquiescere tenentur. (Bened. XIV. *De Syn. lib. 9. cap. 8.*)

CAPUT III.

OBLIGATIO LEGIS.

140. — Intrinsicus effectus legis est, ut obligationem producat; quem effectum nomen ipsum *legis* indigitat, quod a *ligando* derivatur. Hanc obligationem in conscientia et coram Deo inducere legem naturalem et divinam nemo ambigit; quare de lege potissimum humanâ in præsentî sermonem instituimus. Expendemus 1° quam obligationem lex inducat; 2° quomodo ei satisfiat; 3° quæ causæ eâ solvant.

ARTICULUS I.

NATURA OBLIGATIONIS LEGIS.

Agemus 1° de obligatione legis in communi, 2° de obligatione legis pœnalis, 3° legis irritantis, 4° legis fundatæ in præsumptione.

§ I. *Obligatio legis in communi.*

141. — **Principia.** I. Omnis lex humana proprie dicta semper et necessario ob-

ligat in conscientia, saltem ad aliquid. Ratio, quia omnis lex in legislatore supponit voluntatem obligandi, per hanc enim voluntatem differt lex a consilio; atqui jus naturale et divinum dictant obediendum esse Superiori præcipienti; ergo lex essentialiter obligat in conscientia. Neque refert civiles Legislatores infideles esse, qui non curant conscientiam; sufficit enim quod simpliciter obligare velint, eo ipso oritur obligatio in conscientia, quemadmodum docet Apost. ad Rom. XIII. 1. 2. 5. loquens de principibus ethnicis: »Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit: non est enim potestas nisi a Deo: quæ autem sunt, a Deo ordinatæ sunt. Itaque qui resistit potestati, Dei ordinationi resistit. Qui autem resistunt, ipsi sibi damnationem acquirunt. Ideo necessitate subditi estote, non solum propter iram, sed etiam propter conscientiam.»

Dictum est: *omnis* lex; etenim, si quæ lex non obligaret in conscientia, ea esset vel lex pure pœnalis, vel permissiva, vel irritans; atqui etiam istæ obligant in conscientia ad aliquid; nam lex pure pœnalis obligat ad pœnam subeundam, si delinquenti imponatur, imo judicem obligat ut a lege determinatam pœnam infligat: lex permissiva non quidem obligat illum, cui favet, obligat tamen alios ne impediant actum a lege permissum: lex irritans obligat saltem, ut aliquis actum irritum non defendat tamquam validum.

II. Lex humana regulariter obligat sub peccato mortali in materia gravi. Ratio est, quia ex se lex parit obligationem materię proportionatam, si circa illam absolute feratur, et quivis legislator censetur obligare juxta materię capacitatem. (H. A. n. 14.)

Dictum est 1° *regulariter*; quia, sicut legislator posset nullam ferre legem, aut rem sub consilio proponere, ita potest, secundum sententiam probabiliorum, ferre legem leviter dumtaxat obligantem, etsi in materia gravi; sic quippe potestatem suam non excedit. Perperam tamen se gereret id faciendo, quando lex est bono communi *necessaria*. (n. 143.)

2° *In materia gravi*; quia non potest legislator rei undique levi adnectere obligationem gravem; quia id esset onus importabile et in destructionem con-

scientiæ subditorum. Secus foret, si materia de se levis evaderet gravis ratione adjunctorum, v. g. ratione finis intenti, scandalii, communis damni, contemptus; unde præceptum primis parentibus datum non vescendi unius arboris fructu obligavit sub gravi peccato; jejunium naturale ante Communionem et secretum sacramentale in re etiam levi graviter obligant. (n. 141. 142.)

III. Lex affirmativa obligat *semper*, non tamen *pro semper*: lex negativa obligat *semper et pro semper*. Ratio est, quia lex affirmativa non obligat singulis momentis aut temporibus, sed certo dumtaxat tempore, pro quo operandi onus imponit: lex vero negativa, propter negationem quam involvit, omni tempore et pro quavis suæ prohibitionis parte obligat, et abstinere a malo semper et pro semper necessarium est.

142. — **Quæstiones.** QUÆR. 1° Unde dignosci queat legem sub mortali obligare?

Resp. Gravitas obligationis dependet a voluntate legislatoris; quæ voluntas, quando non clare exprimitur, dignoscitur 1° ex gravitate materiæ in se, vel respectu finis intenti; 2° ex Doctorum sententiâ ita affirmantium; 3° ex gravitate pœnæ transgressoribus injunctæ, puta si lex ecclesiastica feratur sub pœna excommunicationis, suspensionis, totalis interdicti ab omni usu, irregularitatis, (intellige, si censura sint *latae sententiæ*, non *ferendæ*, juxta opinionem probabilem), aut sub obtestatione divini judicii, sub indignatione divina, etc.; item, si lex civilis feratur sub pœnâ mortis, mutilationis, exilii, diuturni carceris, etc. 4° ex severitate verborum, puta si jussio fiat in virtute sanctæ obedientiæ, sub formali præcepto, et similibus verbis complexis. (n. 144. 146. H. A. n. 15.)

QUÆR. 2° An transgressio legis ex contemptu sit semper peccatum lethale, etiam in materiâ levi?

Resp. Si contemptus *formalis* sit, *affirm.*; quia semper redundat in gravem legislatoris injuriam. Secus, si *materialis* tantum, nisi forte judicium accederet graviter temerarium contra legislatorem.

Contemptus *formalis* est, quando ipsamet Superioris auctoritas despicitur. *Materialis* est, quando contemnitur vel

res præcepta, violando legem ob incuriam, iram, aut aliam animi affectionem, etiamsi frequenter peccatum iteretur; vel Superioris *persona*, quatenus homo est et defectibus obnoxius, puta quia indoctus, imprudens, etc. Unde inter fideles raro contingit peccatum mortale ex contemptu. (n. 142. H. A. n. 14.)

QUÆR. 3° Quid in dubio num lex præcipiat vel suadeat, aut num obliget sub gravi vel sub levi?

Resp. In ejusmodi dubio aut non obligat, aut non sub gravi; quia libertas possidet. (n. 99.)

QUÆR. 4° Quid agendum in dubio an Superior sit legitimus?

Resp. Parendum illi est, quando pacifice possidet suam potestatem; quia in dubio melior est conditio possidentis. (n. 98. lib. 4. n. 47. dub. 2.)

QUÆR. 5° An obtemperandum sit Superiori, in dubio an potestatem suam excedat, aut an res præcepta illicita sive injusta sit?

Resp. *Affirm.*; quia Superior est in possessione suæ potestatis, quâ spoliari non potest in solo dubio de recto ejusdem usu. Excipe tamen duos casus: 1° si res præcepta admodum difficilis sit; quia operis difficultas una cum opinione probabili quod præceptum illicitum sive injustum sit, vel Superioris potestatem excedat, prævalet illius possessioni; 2° si subditus obtemperando seipsum vel alium exponeret gravis damni periculo; tunc nempe in priori casu non tenetur obedire, quia subditus possidet jus strictum in bona sua, et hæc possessio juncta cum dicto dubio præponderat possessioni Superioris; in posteriori casu non potest obedire, quia injustum est pro jure dubio Superioris ledere jus certum alterius. (n. 98—100. lib. 4. n. 47.)

§ II. Obligatio legis pœnalis.

143. — Circa hujusmodi legis obligationem distinguenda sunt: 1° lex *pure pœnalis*, quæ pœnam statuit in eos, qui aliquid fecerint vel omiserint, quin præcipiat illud fieri vel omitti: *pœnalis mixta*, quæ aliquid jubendo vel vetando, pœnam simul transgressoribus decernit. (n. 145. 147.)

2° Pœna alia dicitur *lata*, quæ incurritur ipso facto, perpetrata culpâ;

quia ab ipsâmet lege peccanti infligitur: alia *ferenda*, quæ statuitur reo inferenda a iudice.

3° Item pœna alia dicitur *activa*, quæ actionem Rei requirit ad sui executionem, v. g. solvere multam, carcerem ingredi, privari jure acquisito, puta beneficio aut dignitate juste possessis: alia *passiva*, seu *pure privativa*, quæ nullam actionem Rei postulat; tales sunt censure, irregularitas, privatio vocis, privatio juris acquirendi, inhabilitas. (n. 148. 149. H. A. n. 24. 25.)

4° Duxit est iudicis sententia; alia *condemnatoria*, qua reus ad statutam pœnam condemnatur: alia *declaratoria*, qua quis delicti reus declaratur, propter quod pœnæ statim subditur.

144. — **Principia.** I. Dantur leges *pure* pœnales, quæ nempe obligant in conscientia ad pœnam temporalem, non vero ad ipsum actum, quem lex intendit per pœnam. Ratio petitur ex voluntate legislatoris, utpote in cuius arbitrio est obligare vel ad actum et pœnam simul, vel ad pœnam tantum; ergo, si non utatur verbis præceptivis, sed mere pœnalibus, nec aliunde colligi clare possit eum velle obligare etiam ad actum, recte censetur obligare ad pœnam tantum. Neque obstat pœnam supponere culpam; sufficit namque culpa *politica* seu *civilis*; deinde iuste infligitur pœna sine culpa, ubi alia adest justa causa infligendi, ut patet ex regula juris 23. in 6: »Sine culpa, nisi subsit causa, non est aliquis puniendus.»

Dictum est: ad pœnam *temporalem*; si enim pœna *spiritualis* sit, v. g. excommunicatio, suspensio, etc., lex obligat etiam ad ipsum actum vel omissionem; quia ejusmodi pœnæ, ligantes immediate animam, exigunt præviam culpam coram Deo. (n. 145.)

II. Leges pœnales *mixtæ* obligant in conscientia ad actum ipsum, et simul ad pœnam. Ratio est præceptum in eis contentum, cui idcirco pœna adjungitur, ut magis arceantur homines ab illius transgressione. Hujusmodi sunt leges pœnales Ecclesiæ. (n. 145.)

145. — **Quæstiones.** QUÆR. 1° Unde dignoscantur leges mere pœnales et mixtæ?

Resp. 1° Lex pœnalis censenda est *mixta*: a) si legis materia *moralis* est, id est, pertinens directe ad bonos mores

aut pacem publicam; b) si pœna est valde gravis, puta pœna mortis, mutilationis, etc.; ita saltem ordinarie.

2° Lex censenda est mere pœnalis: a) si legis materia est mere *politica*, aut parvi refert ad bonos mores, et pœna vel non admodum gravis est vel non proportionata culpæ; b) si legem ita interpretantur consuetudo aut Doctores. Unde leges prohibentes sub pœna cæssionem lignorum aut herbarum, piscationem et venationem, pure pœnales sunt. (n. 145. Suar. De leg. lib. 3. cap. 4.)

QUÆR. 2° Quid censendum in dubio utrum lex pure pœnalis sit an mixta?

Resp. Secundum Regulam Juris 49. in 6: »In pœnis benignior est interpretatio facienda,» et 15: »Odia restringi,» et favores convenit ampliari.»

QUÆR. 3° An lex pœnalis obliget ad pœnam subeundam ante iudicis sententiam?

Resp. Dist. 1° Affirmat., quando pœna est *passiva* vel *pure privativa*, et ipso facto infertur a lege; quia nihil obstat, cum reus dumtaxat abstinere debeat, et legislator se isto modo pœnam inflixisse verbis manifestis declarat. Ita commune et certum est. Excipe tamen, si pœnam temporalem privativam reus subire non posset sine infamia, aut alia alicubi vigeret consuetudo. Ita Suar. Vasq. Bonac. Salm. etc.

2° Negat., quando pœna *activa* est, quamvis ipso facto lata; quia communis consuetudo ita interpretatur hujusmodi leges, ut requiratur sententia *declaratoria* patrati delicti, neque obligare videntur ad actus humanitati nimis repugnantes, quod homo agat contra seipsum. Ita communiter. Id autem valet, ut multi opinantur, etiamsi pœna decernatur: incurri *nulla c. respectata declaratione*; quia hæc verba, cum lex pœnalis in mitiori sensu accipienda sit, intelligi possunt de declaratione *pœnæ*, ita ut non excludatur declaratio *delicti*. Ita Less. Molin. Soto, Sanch. Pal. Salm. etc. (n. 148. 149. H. A. n. 24. 25.)

Postquam vero intervenit sententia declaratoria, lex retrahitur ad tempus commissi criminis, v. g. si quis ob delictum sit ipso facto privatus fructibus beneficii, accedente iudicis declaratione, debet restituere omnes fructus, quos ante sententiam a tempore patrati delicti percepit.

QUÆR. 4° *An pœna conventionalis, contractibus adjecta, solvi debeat ante sententiam?*

Resp. Controv. 1^a Sententia affirmat; quia quisque tenetur pactum observare. Ita Bon. Suar. Molin. Sa, etc.

2^a Sententia, quam Salm. æque probabilem vocant, negat, quando nempe non constat de mente contrahentium; quia contrahentes præsumuntur sibi pœnam imponere non aliter voluisse, quam juxta legum pœnalem institutum, quæ, si activæ sint, nonnisi post sententiam effectum sortiuntur. Verumtamen etiam post sententiam non tenetur reus pecuniam solvere, nisi petatur a parte. Et si pœna nimis dura sit, potest executionem a judice et ministris expectare. Ita Nav. Less. Sanch. Vasq. Laym. Pal. etc. (n. 150.)

Predicta procedunt, ut videtur, in contractibus *vestitis*, quæ nempe coram judice probari possunt.

§ III. *Obligatio legis irritantis.*

146. — Quod istam legem attinet, distinguenda sunt: 1° alia est *directe* irritans, quando actum absolute irritum pronuntiat; alia *indirecte*, quando certam formam aut solemnitatem in actu servandam præscribit, ita ut sine tali forma actus non subsistat.

2° Irritatio est vel *lata*, quando *ipso jure* nullus declaratur actus, ita ut non indigeat sententia judicis: vel *ferenda*, quando actus solum irritandus pronuntiat per sententiam judicis.

3° Lex est vel *pure irritans* vel *simul prohibens*, prout actum vel rescindit tantum, vel simul etiam prohibet.

147. — **Principia.** I. Lex pure irritans non obligat in conscientia ad vitandum actum irritum. Ratio est, quia finis legis solâ actus annulatione satis obtinetur. — Unde quamvis lex irritet testamentum factum sine certis solemnitatibus, vel matrimonium ex gravi metu contractum, non tamen prohibet.

II. Lex irritans, si actum simul prohibeat, obligat in conscientia ad talem actum vel omittendum, si *directe* illum irritet, vel non faciendum sine forma substantiali, si *indirecte* eum rescindat. Ratio est præceptum negativum in ejusmodi lege contentum.

Prohibet autem actum, quando talem

prohibitionem vel materia legis suapte natura postulat, vel lex satis exprimit. Hinc peccatum grave est contrahere matrimonium cum impedimento dirimente, conficere Sacramentum sine debita materia et forma, emitte professionem religiosam, omissis conditionibus ab Ecclesia ad ejusdem valorem requisitis; idem dicendum, quoties quis ex officio vel ex justitia actum facere tenetur.

III. Lex irritans, simul ut actum irritat, obligat ad omnia, quæ ex irritatione intrinsece nascuntur. Ratio est, quia, ruente actu, corruunt omnia, quæ ex illo oriri aut in illo fundari poterant. (Suar. *De leg. lib. 5. cap. 20.*)

148. — **Quæstiones.** QUÆR. 1° *An lex indirecte irritans actum sive contractum temporalem, effectum sortiatur in foro conscientiae ante judicis sententiam?*

Resp. Controv. 1^a Sententia probabilis negat; quia ejusmodi lex nititur præsumptione fraudis; ergo, si hæc absit, actus subsistet. Deinde, lex non intendit irritare *naturalem* actus valorem, sed *civilem* tantum, vel solum rescindere *instrumentum* non debite factum. Ita Nav. Sylvest. Medin. Soto, Sa, Molin. etc.

2^a Sententia probabilior affirmat; quia lex fundatur in præsumptione *periculi* fraudis, quod semper adest, et lata est ad vitandas lites. Ita Less. Lug. Vasq. Bon. Sanch. Salm. etc.

In praxi standum est pro possessore, donec sententia judicis rem definierit; quia in dubio potior est conditio possidentis. (n. 151. lib. 3. n. 741. 927.)

Ex dictis sequitur, heredem vel legatarium *ex testamento* non solemniter posse tuta conscientia, antequam ullus possidet, accipere et retinere hæreditatem vel legatum, quamdiu ab illo non abjudicatur; quia possidet certa voluntas defuncti. Similiter hæres *ab intestato* potest tuta conscientia ejusmodi testamentum non exsequi, vel impugnare, et, eo expugnato per sententiam judicis, obtinere relicta a testatore; quia possidet jus succedendi ab intestato, et uti potest remedio juris.

QUÆR. 2° *An ignorantia invincibilis aut necessitas impediunt effectum legis irritantis?*

Resp. Negat.; quia, quamvis possint impedire culpam et pœnam, impedire tamen nequeunt vim legis irritantis, utpote cujus effectus ad conscientiam neutiquam pertinet. Unde invalidum est

matrimonium cum affine, etiamsi impedimentum ignoratum fuerit, aut etiamsi conjugium ex metu mortis initum sit. Excipe tamen casum necessitatis *communis*, quo lex cederet in damnum commune. Unde valeret matrimonium sine Parochi præsentiâ, si in aliqua regione Parochus adiri non posset. (*Lib. 6. n. 1079.*)

§ IV. *Obligatio legis fundatæ in præsumptione.*

149. — Lex fundari in præsumptione dicitur, quando supponit aliquid, nimirum vel periculum aliquod universale, vel factum aliquod particulare. Quod suppositum si non subsistat, lex fundatur in præsumptione falsa. Potest ergo lex fundari in præsumptione duplici modo: 1° in præsumptione *communis periculi*, quæ et præsumptio *iuris* vocatur, quando supponit in tali actione communiter dari periculum fraudis aut delicti, quamvis forte non in omni casu particulari interveniat; v. g. lex requirens testamentorum solemnitates; 2° in præsumptione *particularis facti*, quando supponit culpam, negligentiam, vel aliud factum in particulari re ipsa existere; v. g. lex præcipiens obedire sententiæ judicis supponit eam justam esse.

Interim observandum est, legem fundatam in præsumptione juris seu periculi, proprie loquendo, non fundari in præsumptione, sed in certa periculi scientia; præsumptio nempe circa particularia facta versatur, lex autem illa non præsumat ulum factum particulare, sed tantummodo periculum attendit, quod communiter subesse certum est, et hoc per legem, quam fert, legislator vult a suis subditis arcere.

150. — **Principia.** I. Lex fundata in præsumptione *facti* non obligat in conscientia, nisi factum exstet. Ratio est, quia, deficiente veritate facti, lex caret omni fundamento; inde axioma: »Præsumptio cedit veritati.»

II. Lex fundata in præsumptione *periculi* obligat in conscientia, etiamsi in casu particulari periculum non subsit. Ratio est, quia tunc præsumptio legis non est falsa, adeoque lex non caret fundamento obligandi; lex enim supponit communiter dari periculum, quod verissimum est, licet in casu particulari non subsit. Deinde, cessante legis fine in

particulari, non hoc ipso cessat lex, ut habet communis sententia. (*n. 100. in fine. H. A. n. 26.*)

151. — **Resolutiones.** 1° Si in iudicio probatum falso fuerit cujuspiam animal damnum intulisse, isque per iudicis sententiam condemnatur ad pœnam, non tenetur in conscientia pœnam solvere; et, quamvis *externe* parere debeat ad vitandum scandalum, potest deinde occulte se compensare. E converso, si animal revera fuerit damni causa, sed falso præsumatur id hominis culpa evenisse, tenetur pœnam solvere, nimirum post iudicis sententiam; quia lex intendit, non modo punire culpam, verum etiam homines reddere cautiore ad vitanda damna aliorum. (*H. A. n. 2. 6.*)

2° Si sententia judicis virum obliget ad cohabitandum maritaliter cum uxore, quacum eum contraxisse validum conjugium falso præsumitur, vir non tenetur parere; quia jussio præsumat factum, nempe validum matrimonium, quod non subsistit.

3° Lex prohibens et irritans matrimonia clandestina, obligat et effectum suum producit, quamvis in casu particulari nulla interveniat fraus. (*n. 100.*)

4° Similiter lex vetans lectionem quorundam librorum ob pericula, obligat omnes, etiamsi nonnulli tam docti et pii sint, ut respectu illorum nullum subsit periculum. (*n. 199.*)

ARTICULUS II.

MODUS ADIMPLENDI LEGEM.

152. — Quæsitum non procedit de præceptis negativis, quippe quæ nullum actum positivum requirunt, atque adeo iis satisfieri non ponendo actum vetitum, nimis claret.

Loquendo ergo de præceptis affirmativis, dicendum: ad satisfaciendum legi requiritur et sufficit positio voluntaria operis præcepti, tempore præscripto et cum animo faciendi id quod lex jubet. *Requiritur*, quia præcipitur actus humanus; *sufficit*, quia lex jubet dumtaxat materiam, in quam cadit. (*n. 165.*)

Ex dictis infertur: 1° non requiri motivum charitatis, neque statum gratiæ, neque intentionem satisfaciendi præcepto, neque intentionem consequendi finem legislatoris; unde invaluit axioma:

»Finis præcepti non cadit sub præcepto." Ratio est, quia hæc omnia sunt materiæ legis extrinseca. Quocirca notari merentur prop. 16. Baji damnata a S. Pio V: »Non est vera legis obedientia, quæ sit sine charitate," et definitio Conc. Trid. sess. 6. can. 7.: »Si quis »dixerit opera omnia, quæ ante justificationem fiunt, quacumque ratione facta »sint, vere esse peccata... anathema sit."

Tum solum status gratiæ necessarius est, cum ad operis substantiam pertinet; unde non satisfis Communionis præcepto per Communionem sacrilegam. (n. 162. 163.)

2º Non ob stare legis implezioni quidquid *concomitanter* peccetur, puta adjungendo actui pravam intentionem naturæ actûs extrinsecam, v. g. inanem gloriam; quia, hoc non obstante, ponitur actus præceptus.

153.—**Resolutiones.** I. Satisfacit præcepto: 1º Qui jejunii formam observat, quamvis laute comedat et in statu peccati jejundet, ita ut nec satisfaciatur pro peccatis, nec corpus maceret, et sic jejunii finem non curet.

2º Qui tempore paschali ex solita pietate confitetur et communicat, nihil cogitans de præcepto.

3º Qui die Dominicâ cum debita attentione assistit Missæ, tametsi propter alium finem vel pravam circumstantiam peccaret, puta ut vanam gloriam capteret, ut oculos luxuriose pascat, ut quidpiam furetur.

4º Juvenis, qui Missam debite audit, quam tamen non audisset, nisi parentum minis coactus fuisset. (H. A. n. 29.)

II. Non satisfacit præcepto; 1º Qui Missæ interest dormiens, ebrius, sui impotens, aut nescius quid fiat.

2º Qui Missæ assistit aut jejunat prorsus coactus, puta auri detentus in ecclesia, aut privatus cibo.

3º Qui tempore Missæ ecclesiam adit, unice ut oculos pascat, ecclesiam perlustret, quin ad Missam attendat.

154.—**Quæstiones.** QUÆR. 1º *An satisfaciatur præcepto, qui voluntarie quidem ponit opus præceptum, sed cum expressa intentione non satisfaciendi præcepto?*

Resp. Controv. 1ª Sententia negat; quia necessaria est intentio saltem virtualis satisfaciendi præcepto, secundum axioma: »Actus agentium non operan-

»tur ultra intentionem illorum." Ita Conc. Navarr. Azor, Sylv. Prado, Med. etc.

2ª Sententia probabilior et communissima affirmat; quia, qui sponte implet opus præceptum, vere exsequitur totum id, quod legislator jubet. Nec obstat allegatum axioma, siquidem valet in iis, quæ pendent ab intentione agentium; at legis obligatio a legislatoris intentione dependet, qui aliud non postulat quam opus humano modo positum. Idcirco non potest quis satisfacere obligationi sibi a semetipso impositæ, v. g. voto, promissione, si intendat non satisfacere; quia ejusmodi obligatio, sicut a propria voluntate primo provenit, sic ab eadem dependet ut permaneat. (n. 164. lib. 4. n. 176. H. A. n. 29. Exam. Ord. n. 75.)

QUÆR. 2º *An eodem actu possit quis pluribus præceptis satisfacere?*

Resp. Affirm., nisi alia esse præsumatur mens legislatoris; quia exsequitur totum, quod diversis legibus jubetur. Unde, qui ad Horas Canonicas tenetur ratione Ordinis et beneficii, una recitatione satisfacit.

Dictum est: *nisi alia esse præsumatur mens legislatoris*; idcirco, v. g. votum aut pœnitentia sacramentalis ordinarie non implentur per opus aliunde præceptum; quia hæc communiter intelliguntur de opere ultroneo. Subinde tamen Confessarii injungunt opus aliunde præceptum. Hinc v. g. si quis ex voto aut pœnitentia sacramentali jejunare teneatur, non satisfacit per jejunium ex præcepto Ecclesiæ injunctum, nisi per mensem jejunare deberet, in quo jejunium de præcepto incidit. (n. 166. H. A. n. 51.)

QUÆR. 3º *An pluribus actibus eodem tempore factis possit quis diversis satisfacere præceptis?*

Resp. Affirm.; dummodo se invicem non impendant; quia implet totum id, quod a lege præcipitur. Propterea, qui, dum Missam die festo audit, Horas canonicas recitat, vel preces pro pœnitentia sacramentali injunctas, utrique præcepto satisfacit. (n. 166.)

ARTICULUS III.

CAUSÆ LEGIS OBLIGATIONE SOLVENTES.

155.—Causæ, quæ legis obligatione

solvunt, aliae dicuntur *extrahentes*, quae hominem totaliter extrahunt e legis dominio, puta si quis territorium, in quo lex obligat, egrediatur vel privilegium exemptionis obtineat: aliae vocantur *excusantes*, quae hominem subditum legis remanentem ab ejus impletiōe excusant. (n. 152.)

Agemus primo de causis extrahentibus, deinde de excusantibus.

§ I. Causae extrahentes e lege.

156. — **Principia.** I. Causae extrahentes plane liberant a legis obligatione. Ratio est, quia hujus subjectione hominem exsolvunt. (n. 152.)

II. Fas est apponere causam extrahentem a lege humana. Ratio est, quia lex obligat quidem ut homo eam servet quoadusque manet subditus, non vero obligat ut maneat subditus. (n. 152. H. A. n. 20.)

Quæritur hoc loco, an lapsus temporis præfixi pro legis impletiōe, ea non impleta, lege solvat?

Resp. Dist. 1° *Affirm.*, si tempus affixum sit *ad finiendam obligationem*; quare qui die festo Missam omisit, peccavit, sed opus omisum supplere non tenetur; quia onus est diei affixum.

2° *Negat.*, si tempus affixum non sit nisi *ad sollicitandam* seu *urgendam legis impletiōem*; quapropter non liberatur a Communis præcepto, qui tempore paschali legem non implevit. (*Lib.* 3. n. 220.)

§ II. Causae excusantes a lege.

Sunt 1° ignorantia, 2° metus aut impotentia, 3° epikeia, 4° dispensatio. De duabus posterioribus infra loquemur; hic ergo de duabus prioribus.

1. Ignorantia.

157. — Invincibilis ignorantia legis excusat ignorantem tam a culpa, quam a poena. Ratio prioris est, quia ignorantia tollit voluntarium, cum nihil sit volitum, nisi cognitum; sed quod voluntarium non est, formaliter et coram Deo peccaminosum non est. Ratio posterioris est, quia, cessante causa, debet cessare effectus; sed culpa est quasi causa poenae, juxta Regulam juris 23. in 6°:

»Sine culpa, nisi subsit causa, non est aliquis puniendus.» (n. 168. 169.)

Sicut ignorantia, sic et *inadvertentia*, quae est quedam ignorantia *actualis*, excusat tam a culpa quam a poena.

158. — **Quæstiones.** QUÆR. 1° *An ille, qui scit legem, sed ignorat poenam ei adnexam, excusetur a poena?*

Resp. Negat.; quia ejusmodi ignorantia non aufert poenae causam, nempe culpam. Excipe 1° Si poena sit extraordinaria, ita ut per se ne in confuso quidem prævideri possit; 2° si sit censura ecclesiastica, dummodo tamen ignorantia crassa non sit, ut declarat *Cap. 2. de constit. in 6.*; quia ad incurrendam censuram requiritur contumacia, sive virtualis contemptus poenae. Imo, si censura indicta sit *presumentibus*, sive *temere, consulto, aut scienter* peccantibus, excusat ignorantia etiam crassa; quia revera non est scientia, in odiosis autem et poenalibus presse sumenda sunt verba legis; non vero excusat ignorantia affectata, quippe quae scientie æquiparatur. (n. 169. *lib.* 6. n. 1074.)

QUÆR. 2° *An lex naturalis invincibiliter ignorari possit?*

Resp. Dist. 1° *Negat.* omnino quoad *prima principia* seu præcepta; quia sunt omnibus per se nota, et indelebilia ab humana mente.

2° *Negat.* quoque quantum ad *præcepta secundaria* proxime a primis deducta; quia obvio discursu a primis deducuntur, et conscientia ipsa pulsatur in actibus eorum. Conceditur tamen, nonnulla ejusmodi præcepta, v. g. malitiam pollutionis, invincibiliter ignorari posse a rudibus, et ad breve tempus, aut accedente aliquâ circumstantiâ apparenter dishonestante; quia ob incertitiam et ejusmodi circumstantiam evadunt obscura.

3° *Affirm.* quoad *præcepta* a primis *remota*; quia nonnisi operoso discursu a primis præceptis deducuntur, cui non omnes idonei sunt; quinimo circa multa ejusmodi præcepta controversia est inter Doctores. Constat præterea ex prop. 2. Baji confixa ab Alexandro VIII: »Tamen si detur ignorantia invincibilis juris naturæ, hæc in statu naturæ lapsæ operantem ex ipsa non excusat a peccato formali.»

Ex dictis infertur, nec dari ignorantiam invincibilem circa *notorias proprii status vel officii obligationes*; quisquis enim

statum quemdam vel officium suscipit, ignorare nequit se teneri ejusdem obligationes callere; quare, si debitam instructionem negligat, ejus ignorantia vincibilis et culpabilis est. Postquam vero instructiones suo statui necessarias comparare satis curaverit, poterit utique circa nonnulla non ita manifesta invincibiliter errare. (n. 170-174. H. A. tr. 1. n. 5.)

2. Impotentia.

159. — Impotentiam *physicam* a legis observatione excusare expositione non indiget; quapropter de *moralis* tantum loquimur, quā intelligitur periculum gravis mali vel incommodi, quod per accidens observationi legis adjunctum est.

Principia. I. Metus vel periculum gravis damni aut incommodi regulariter excusat ab observatione legis positivæ, tam humanæ quam divinæ. Ratio est, quia aliquin lex excederet moralem hominis potentiam; constat insuper ex communi Ecclesiæ sensu.

Dictum est: *regulariter*; quia duo sunt casus, in quibus lex cum certo etiam vitæ periculo obligat, nempe 1º quando legis transgressio vergeret in contemptum fidei aut Ecclesiæ; tunc enim intrinsece mala est transgressio; 2º quando legis observatio necessaria est Reipublice aut bono communi; quia bonum publicum præferendum est privato. Itaque in his casibus lex naturalis urget. (n. 175. 176. H. A. n. 18. 44.)

II. Non licet ponere, sine justâ causâ, impedimentum observationi legis. Ratio est, quia id foret operari in fraudem legis; omnis quippe lex obligat ne datâ operâ quid fiat, quo ea eludatur. Hoc tamen intelligendum est, quando tempus obligationis *proximum* est; si namque remotum adhuc sit, non est obligatio cavendi impedimentum; quia præcepta positiva non cum tanto rigore obligant; dummodo quis non operetur animo se subtrahendi legi. (n. 152. lib. 3. n. 301. 1045. 1046. H. A. n. 20.)

Notanda hic accedunt: 1º Ad dignoscendum quanta causa requiratur ad ponenda impedimenta, spectanda sunt vis et rigor præcepti; quedam enim præcepta benignius explicantur minoribusque causis excusantibus indigent; alia vero rigidius accipiuntur urgentioresque

causas exposcunt, prout in singulis præceptis suo loco trademus.

2º Tempus ab obligatione legis *remotum* ordinarie censentur aliquot dies; quocirca attendatur tum ad rigorem legis tum ad communem proximam timoratorum. (Lib. 3. n. 301.)

3º Qui illicite posuit impedimentum observationi legis, lege jam non tenetur, quamvis peccarit illud ponendo. (Lib. 3. n. 1045. 1046.)

III. Qui, tempore obligationis jam incæpto, prævidet impedimentum legem postea implendi, tenetur tempore, quo potest, eam implere. Ratio patet, quia talis homo nequaquam est impotens. (n. 157. lib. 4. n. 155.)

Dico: *tempore obligationis jam incæpto*; nam, eo tempore nondum incæpto, nemo tenetur anticipare, etiamsi prævideat se tempore statuto impeditum iri; imo anticipatio legi ne satisfacit quidem. (Lib. 6. n. 294. 297. in fine. 298.)

160. — **Resolutiones.** 1º Si quis in odium Religionis compellatur comedere carnes die vetito, aut laborare die festo, potius mortem oppetere quam obtemperare debet.

2º Medicus et Sacerdos possunt præcepto Superioris obligari ad assistendum pestiferis; milites ad servandam stationem, vel irruendum in hostes cum certo mortis periculo.

3º Lex sigilli Sacramentalis semper obligat, non obstante quocumque metu vel periculo. Ita enim exigit bonum commune.

4º Non excusatur a lege, qui die jejunii recreationis causa venatur aut eadem ex causâ ad visendum amicum iter assumit, et inde impotens fit ad jejunandum. (Lib. 3. n. 1064. H. A. tr. 12. n. 33.)

5º Neque excusatur, qui sine justâ causâ die Sabbati iter susciperet, prævidens se sequenti die non posse Missam audire; secus vero, si feriâ quintâ proficisceretur. (Lib. 3. n. 301.)

6º Pariter non excusantur sartores et sutores, qui sine necessitate plura opera suscipiunt, quam intra hebdomadam perficere valent, et hoc pacto coguntur die Dominicâ laborare. (Lib. 3. n. 303.)

7º Qui die festo non potest circa meridiem, ut solet, Sacrum audire, tenetur mane, si possit, ei interesse. (Lib. 4. n. 155.)

8º Cœpto tempore paschali, si quis a parochia suâ discedere velit, ante elapsum paschale tempus non rediturus, tenetur ante discessum Communionem suscipere. (*Lib. 6. n. 298.*)

161. — **Quæstiones.** QUÆR. 1º *An metus gravis excuset etiam a lege naturali?*

Resp. Dist. 1º Numquam excusat a lege negativâ, prohibente objectum intrinsece malum. Quare nunquam licet pejerare, occidere innocentem, negare fidem, etc. Quodsi liceat occidere injustum aggressorem vitæ, aliena surripere in extremâ necessitate, hæc sub lege non comprehenduntur. 2º Excusat vero nonnumquam a lege affirmativâ, v. g. a lege reddendi depositum, servandi votum, etc. (*n. 175. H. A. n. 44.*)

QUÆR. 2º: *An ille, qui non potest totum opus præceptum exsequi, teneatur ad partem quam potest?*

Resp. Quando totum est dividuum ex naturâ rei vel ex usu hominum, et in parte reperitur sufficiens ratio legis, impotentia ad totum non excusat a parte. Ratio est, quia in tali casu qualibet pars habet rationem cujusdam totius, ad quod sufficienter terminatur legislatoris intentio, cum ad illud terminetur ratio legis. Idem probatur ex prop. 54. damnata ab Innocentio XI: »Qui non potest recitare Matutinum et »Laudes, potest autem reliquas horas, »ad nihil teneatur, quia major pars tra- »hit ad se minorem." (*n. 176. H. A. n. 45.*)

Notandum tamen, quod si quis ob infirmitatem nequeat totam legem implere, et dubitet num possit partem, ad nihil teneatur; ne scrupulis angatur circa quantitatem, quam implere potest, et sanitatis detrimentum subeat. (*Lib. 4. n. 154. Not. IV.*)

Hinc 1º qui in Quadragesima jejunare non potest, tenetur tamen a carnibus abstinere, si possit.

2º Qui non potest totâ Quadragesimâ jejunare, tenetur tamen iis diebus, quibus non impeditur.

3º Qui caret Breviario, et notabiles partes Horarum, quæ constituunt orationem ordinatam, scit memoriter, tenetur illas recitare. Secus, si pauca tantum sciat.

4º Qui piam vovit peregrinationem ad locum sacrum, et non potest eo

pervenire, partem viæ conficere non tenetur. (*n. 177. H. A. n. 45.*)

CAPUT IV.

SUBJECTI LEGIS.

Disseremus 1º de subjecto legis in communi, 2º de subjectione peregrinorum, utpote quæ specialem difficultatem habet.

ARTICULUS I.

SUBJECTI LEGIS IN COMMUNI.

162. — Compertum est, legibus obligari solos subditos rationis compotes; cum lex necessario procedat ab habente jurisdictionem, sitque directiva actionum humanarum. Hoc præmisso, sequentia statuimus.

Principia. I. Lege naturali obligantur omnes homines: pueri tamen et perpetuo amentes æ non ligantur *in actu secundo*. Ratio prioris est, quia lex naturalis congenita est naturæ rationali; ratio posterioris, quia usu rationis ea singulis hominibus innotescit, atque adeo promulgatur.

II. Leges divinæ positivæ, a Christo latæ, obligant quoque universos homines. Constat ex verbis Christi apud Matth. XXVIII. 18—20: »Data est mihi omnis »potestas in cœlo et in terrâ; euntes »ergo docete omnes gentes, baptizantes »eos in nomine Patris, et Filii, et Spiritûs Sancti: docentes eos servare omnia, quæcumque mandavi vobis." Ratio est, quia Christus, sicut est omnium hominum Redemptor, ita et omnium Legislator, cujus legum observatione Redemptionem et salutem participaturi sunt.

Idecirco lex Christi sublativa polygamie et libelli repudiî omnes homines comprehendit.

III. Leges humanæ obligant omnes et solos subditos rationis compotes, pro quibus latæ sunt. Res patet ex dictis. (*n. 153.*)

163. — **Resolutiones.** 1º Legibus ecclesiasticis non obligantur infideles seu non baptizati, cum non sint Ecclesiæ subditi; quamvis teneantur jure divino Baptismum suscipere et Ecclesiam ingredi. Contra, hæretici, schismatici, et apostatæ, ligantur Ecclesiæ legibus; quia per Baptismum subjecti sunt veræ Christi Ecclesiæ, manentque subjecti semper,

sicut character Baptismi perpetuo manet; neque rebellio eos eximit, minus etiam dignos reddit ut ab Ecclesiâ eximantur. Excusantur tamen sæpe per accidens propter ignorantiam hujus subjectionis et obligationis. Denique, etiam excommunicati Ecclesiæ legibus adstringuntur; secus enim ex malitiâ commodum reportarent. (n. 154.)

2° Pueri et puellæ, qui, completo septennio, rationis usum adepti sunt, obligantur sub peccato legibus ecclesiasticis eorum ætati et judicio convenientibus, puta lege Confessionis annuæ, abstinence a carnibus, auditionis Missæ. Non tenentur vero ad Communionem ante decennium, nisi in mortis articulo; propter reverentiam debitam Sacramento, quod ante non rite valent æstimare; neque ad jejunium ante tertium septennium, seu 21 annos completos; propter alimentis necessitatem ad incrementum. Dixi eos teneri *sub peccato*; quia *pœnis* canonicis non subjacent ante annos pubertatis, exceptis excommunicatione propter percussionem Clerici, et propter ingressum in monasterium Monialium, necnon irregularitate propter homicidium. (n. 155.)

3° Pueri et puellæ ante usum rationis, ac perpetuo amentes, legibus humanis non comprehenduntur, adeoque nec materialiter eos violent. Ebrii vero, dormientes, non perpetuo amentes, seu habentes lucida intervalla quibus sapiunt, legibus quidem obligantur, sed per accidens excusantur a legum observatione, ita ut eas transgrediendo peccent materialiter, non formaliter. Hoc tamen, quantum ad ebrios, intellige, si, cum se inebriant, non præviderint transgressionem legum in ebrietate probabiliter secuturam. (n. 153.)

4° Licet ad actionem lege prohibitam inducere illos, qui sub lege non comprehenduntur, non vero illos, qui comprehensi excusantur per accidens. Ex quo infertur, a) pueris ante septennium, perpetuo amentibus, non baptizatis, licite apponi carnes diebus jejunii et abstinence; non item ebrii, per intervalla desipienti, vel ignoranti; b) nefas esse pueros et perpetuo amentes incitare ad ea, quæ contra legem naturalem et ideo intrinsece mala sunt, v. g. ad blasphemias, actus lascivos, etc. (n. 153. 155. Lib. 2. n. 47. v. Probabiliter.)

164. — **Quæstiones.** QUÆR. 1° *An pueri,*

qui ante septennium certo adepti sunt usum rationis, teneantur legibus ecclesiasticis?

Resp. *Controv.* 1^a Sententia communior et probabilior affirmat; quia leges obligant omnes, qui ad annos discretionis pervenerunt. Ita Suar. Navar. Azor. Sanch. Bonac. Salm. etc.

2^a Sententia probabilis negat; quia leges humanæ attendunt ad ea, quæ communiter et ordinarie contingunt; sed ante septennium completum communiter et ordinarie non adest sufficiens usus rationis. Nec est ratio extendendi leges humanas ad casus per accidens evenientes, imo est ratio non extendendi, tum quia versamur in materiâ odiosâ, nempe de imponendâ obligatione, tum quia alias plurimi orirentur scrupuli, si respectu quorundam citius inciperet obligatio. Ita Dian. Joan. Sanc. Burgh. Ills. Zachar. Spor. *de jejun.* n. 35. et probabilem censent Elbel. Trull. Pasq. Croix. (n. 155. lib. 3. n. 270. 1012.)

QUÆR. 2° *An teneatur post septennium, in dubio rationis adeptæ?*

Resp. *Affirm.*; quia tunc sine dubio præsumptio ex communiter contingentibus stat pro obligatione. (Lib. 3. n. 270. 1012.)

QUÆR. 3° *An legislator teneatur suis legibus?*

Resp. Legislator absolutus non tenetur legibus suis, nisi ex quâdam decentiâ; quia nullus proprie cogitur a seipso. Tenetur ex decentiâ iis legibus, quæ sibi quoque conveniunt; quia recta ratio postulat, ut caput communitatis exemplo præeat, seque corpori conformet. Porro hæc obligatio, præciso gravi scandalo, aut gravi injuria tertii, puta in contractibus, probabiliter nonnisi levis est, cum ex sola decentiâ oriatur. (n. 154.)

Dictum est: legislator *absolutus*; quia, si potestas legislativa pluribus communis sit, v. g. in senatu, capitulo, concilio, quilibet tenetur observare leges; quia corpus legislativum quolibet membro sapius est. Ita communiter.

QUÆR. 4° *An Clerici obligentur legibus civilibus?*

Resp. Obligantur sub culpâ iis legibus, quæ immunitatem ecclesiasticam non hædunt, nec dedecent statum ecclesiasticum. Ratio, quia etiam Clerici sunt pars communitatis; tenentur ergo ut cives se conformare aliis partibus et suo toti.

Dictum est: 1° *quæ non lædunt*, etc.; quia res et personæ sacræ de jure divino subsunt Ecclesiæ jurisdictioni. Re- cole dicta n. 131.

2° *Sub culpâ*, non quoad vim coacti- vam: quia ob privilegium fori exempti sunt a foro seculari, et deferendi ad judicem ecclesiasticum, a quo puniri possunt. *Ita communiter. (Append. de privil. n. 18.)*

ARTICULUS II.

SUBJECTIO PEREGRINORUM.

165. — Duo hic sunt prænotanda: 1° *Peregrinus* vocatur, qui extra locum domicilii sui moratur ad breve tempus, cum animo mox ad sua redeundi. *Vagus* dicitur, qui nullibi sedem fixam habet, sed modo in uno, modo in alio loco commoratur.

2° *Domicilium* intelligitur habitatio in aliquo loco cum intentione perpetuo ibi- dem manendi. *Quasi-domicilium* nuncupatur habitatio in aliquo loco cum intentione ibidem persistendi per majorem saltem anni partem; cujusmodi habent studiosi extra patriam commorantes in Collegiis aut Academiis, milites præ- sidiarii, famuli, etc. Utrumque acquiritur a cooptâ corporaliter habitatione; amit- titur ab eo momento, quo locus deseritur cum animo non redeundi. (n. 156.)

166. — Expendendum nobis hic est, utrum peregrini teneantur legibus patriæ, a quâ absunt, et legibus locorum, ubi transeunt; item num vagi teneantur le- gibus loci, in quo existunt.

Certum est 1° eos, qui in aliquo loco incipiunt contrahere domicilium vel quasi- domicilium, statim ejusdem loci legibus obnoxios esse. Ratio est, quia eo mo- mento desinunt esse peregrini, et inci- piunt fieri indigenæ. (n. 156.)

2° Peregrinos et vagos adstringi legi- bus loci, ubi existunt, quando leges sunt *juris communis*, etsi ex consuetudine vel dispensatione non serventur in loco domicilii sui. Ratio, quia legislatori juris communis subditi sunt, nec habent cau- sam excusantem, cum consuetudo vel privilegium extra territorium vim non habeat. Quodsi contra versentur in loco, ubi lex aliqua juris communis non obli- gat, privilegio loci uti possunt, etiamsi lex in patriâ obliget; quia privilegio loci

uti possunt omnes, qui loco utuntur. (n. 156—157.)

3° Peregrinos non obligari legibus *sui domicilii* seu patriæ, a quâ absunt, si tales leges non obigent in loco, ubi morantur. Ratio, quia legislator extra territorii sui limites leges suas extendere nequit. Id autem valet, etiamsi eum in finem quis discedat, ut se eximat a lege; quia lex egressum e territorio non pro- hibet, atque adeo egrediens utitur jure suo; qui autem jure suo utitur, non agit in fraudem. (n. 157.)

4° Peregrinos et vagos teneri *legibus particularibus loci*, in quo versantur, sequentibus in casibus: a) quando alias esset periculum scandali; cum hoc vetet lex naturalis; b) quando spectant con- tractuum condiciones et solemnitates; c) quando earum transgressio detrimen- tum inferret incolis loci, v. g. ne certum genus mercium evehatur aut invehatur; d) quando eadem sunt in propriâ patriâ, et in loco, per quem transeunt. De hisce constat ex jure gentium et consuetudine universali, necnon communi DD. senten- tiâ. (n. 156. *in fine*. Sanch. *Dec. lib. 1. cap. 12. n. 21. seqq.*)

Denique, si peregrinus in loco, ubi moratur, delinquat contra jus commune, conveniri et puniri potest a Superiore loci; quia ex jure gentium ratione delicti forum loci quisque sortitur. (n. 156. *in fine.*)

Hisce casibus sepositis, de iis, quæ sequuntur, dissensio est inter Doctores.

167. — **Quæstiones.** QUÆR. 1° *An, se- clusis præmissis casibus, teneantur pe- regrini et vagi servare leges particulares loci, in quo morantur?*

Resp. Controv. 1^a Sententia satis pro- babilis affirmat; quia æquitas poscit, ut peregrini, dum exinuntur legibus sui territorii, et gaudent privilegiis territorii in quo existunt, hujus vicissim subeant leges, juxta Regulam Juris 55. in 6.: »Qui sentit commodum, sentire debet »et onus.» Præterea conducit ad pacem publicam servandam et scandalum vitandum, ut omnes observent leges loci, ubi reperiuntur. Inde triti illi versus: »Si fueris Romæ, Romano vivito more; »si fueris alibi, vivito sicut ibi.» Ita Pont. Suar. Salas, Tapia, Covarr. Navarr. Collet, etc. Requirit tamen hi AA. alii integræ diei moram, alii majoris ejusdem partis; melius vero Suarez requirit ad

præcepta affirmativa, ut locus sit terminus viæ, ad negativa vero censet sufficere quantulumcumque moram, cum obligent ad semper.

2^a Sententia communior et probabilior negat; quia nullus obligatur lege, nisi subjectus sit jurisdictioni legislatoris; sed nullus titulus, quo peregrini et vagi subijciuntur Superiori loci, assignari potest. Argumenta porro sententiæ oppositæ probant consilium, non obligationem. Ita S. Anton. Sanch. Bonac. Azor, Tolet. Laym. Sayr. etc. (n. 156. H. A. n. 41.)

QUÆR. 2° *An Episcopus loci possit cum peregrinis et vagis dispensare tam in legibus communibus, quam in votis et juramentis?*

Resp. 1° Quoad peregrinos, *controv.* Prima sententia probabilis affirmat; quia advena per accessum etiam unius diei fit subditus Superioris loci; juxta primam sententiam supra allatam. Ita Pont. Tanner. de Januar. etc.

Secunda sententia communissima, cui subscribimus, negat, nisi quasi-domicilium habeant; quia, juxta 2^{am} sententiam supra allatam, peregrini non subduntur jurisdictioni Superioris loci; ergo circa illos non possidet potestas Episcopi. (n. 158. H. A. n. 42.)

Excipit tamen Mazzotta *tr.* 1. *disp.* 4. *qu.* 1. *cap.* 3., nisi necessitas aliud postulet; præsumitur enim tunc Pontifex velle ut dispensare valeat.

2° Quoad vagos, *affirm.*; quia alioquin cum eis dispensare nullus posset, nisi solus Papa, quod convenienter dici nequit; præsumitur ergo Pontificis consensus. *Ita communiter.*

168. — **Resolutiones.** 1° Gallus tenetur in Italiâ audire Missam diebus festis ibidem de præcepto communi; e converso, Italus non tenetur in Galliâ audire Missam diebus festis ibidem suppressis.

2° Si quis legi communi satisfecit, non tenetur denuo illam implere adveniens in locum, ubi posterius observatur; quia non est obligatio idem præceptum bis implendi. Unde Hollandus, qui in patriâ jejunavit vigiliâ festi SS. Apostolorum Petri et Pauli, non tenetur iterum jejunare adveniens in Belgium Sabbato sequenti, in quem diem jejunium istud ibi translatus est. (Sanch. *Decal.* lib. 1. *cap.* 12. n. 22.)

3° Committens in alienâ diœcesi pec-

catum, cui in propriâ diœcesi censura adnexa est, non autem in eâ, in quâ peccatum perpetrat, non incurrit censuram.

4° Si in proprio domicilio sit festum particulare, hoc servare non tenetur quisquis in alio loco existit, ubi festum non est. Similiter, si quis versetur in alieno loco, ubi est particulare festum, hoc servare non tenetur, secluso scandalo.

5° Si quis mane proficiscatur e loco, ubi non est jejunium, potest ibi jentare et carnes edere, etsi meridie perventurus sit in suum domicilium, in quo est jejunium; imo, si per secundam refectionem jejunium fregerit, eâ die jejunare non tenetur; quia, fracto semel licite jejunio, id amplius non obligat: attamen non potest in loco domicilii vesci carnibus, quia hæc lex dividua est. (n. 157. Sanch. *Dec. lib.* 1. *cap.* 12. n. 33. Less. *De just. lib.* 4. *cap.* 2. n. 58.)

6° Si quis mane discedat e loco, ubi jejunium est, eademque die certo perventurus sit ad locum, ubi jejunium non est, probabiliter potest mane jentare, præciso scandalo; quia, qui potest licite intra diem duas refectiones sumere, non tenetur eâ die præcepto jejunii. Non potest tamen comedere carnes. (n. 157. Sanch. *loc. cit.* n. 34.)

7° Si quis discedat e suo territorio, ubi particulare festum est, et perventurus sit extra territorium suum antequam ibi ultima Missa celebratur, probabiliter non tenetur Missam audire; quia ante discessum præceptum nondum urgebat, siquidem ad id tempus differri poterat, postea vero exemptus est a lege. Ita Sanch. Salm. Pal. Tapia, Salas, etc. (n. 157.)

Nemo non videt praxim horum casuum suadendam non esse. (n. 157.)

CAPUT V.

INTERPRETATIO LEGIS.

169. — Cum tota legis obligatio pendeat a mente et voluntate legislatoris, hæc autem quandoque dubia sit, quousque nempe se extendat, et an in hoc vel illo casu particulari legislator obligare intendat, opus est subinde uti interpretatione, et quandoque epikeiâ, quæ species est interpretationis.

Agemus igitur: 1° de interpretatione simplici, 2° de epikciâ.

ARTICULUS I.

INTERPRETATIO SIMPLEX.

170.—Interpretatio est legis obscuræ explicatio.

Distinguitur 1° *Authentica*, quæ profertur ab ipso legislatore, vel ejus successore, vel ejus superiore. *Usualis*, quæ habetur ex communi usu et consuetudine. *Doctrinalis*, quæ petitur ex viris doctis et peritis.

2° *Declarativa* seu pura *declaratio*, quando propria et usitata verborum significatio non exceditur; v. g. nomine filii venire etiam illegitimum. *Extensiva* seu *interpretatio proprie dicta*, quando lex extenditur ultra nudam litteram, v. g. nomine filii venire etiam nepotem, et nomine patris avum. ¹ (n. 200).

3° *Lata*, quæ sit juxta amplam verborum significationem: *stricta*, juxta necessarium tantum eorumdem significationem.

171.—**Principia.** I. Interpretatio *authentica* habet vim legis. Ratio est, quia ex potestate legislativâ procedit. Huic accedit interpretatio quædam *authentica particularis*, quæ et *judicialis* vocatur, quando judex in aliquâ causâ dubiâ decidendâ interpretatur legem; cujus interpretationi et decisioni parere debent partes litigantes, non vero ceteri.

II. Interpretatio *usualis* legitime præscripta æquipollet *authenticae*: necdum præscripta æquivaleret *doctrinali*, habetque ideo probabilitatem. Consuetudo enim dicitur optima legum interpretes. Quare communiter asserunt DD. leges interpretandas esse juxta loci consuetudinem, etsi verba legis minus proprie accipienda sint. (n. 108.)

III. Interpretatio *doctrinalis* tantum habet auctoritatis gradum, quantum est pondus rationum et Doctorum auctoritas. Ratio est, quia non procedit a jurisdictione, sed a scientia et judicio peritorum. Propterea, ubi Doctores omnes conspi-

rant, facit moralem certitudinem; ubi discrepant, probabilitatem.

172.—**Regulæ interpretationis doctrinalis.** I. Si de mente legislatoris constet, interpretatio menti potius quam verbis legis convenire debet. Mens autem legislatoris colligitur tum ex legis materia, tum ex adjunctis in quibus lata est, tum maxime ex ratione in lege adducta. (n. 200.)

II. Verba intelligenda sunt secundum propriam significationem, nisi inde sequatur aliquid inconveniens. — Quocirca notandum, duplicem distingui sensum proprium, 1° *naturalem*, qui ex communi hominum acceptione petitur; sic mors significat mortem naturalem; 2° *civilem*, quæ ex fitione juris oritur; unde filius adoptivus dicitur filius; legitimatus venit nomine legitimi, novitius nomine religiosi. Prior regulariter servandus est; posterior accipi potest in favorabilibus. (n. 200.)

Ex dictis verba interpretanda sunt in sensu improprio, 1° ut sustineatur valor actûs; 2° ut excludatur delictum in proferente; 3° ut non sint superflua, sed aliquid operentur; 4° ut contradictio excludatur; 5° ut non derogent quesito juri tertii.

III. Ubi lex non distinguit, nec nos distinguere debemus. Intellige, nisi vel alia lex vel ratio cogat; ratio cogit, quando alias sequeretur absurdum.

IV. Exceptio firmat legem in casibus non exceptis.

V. Ubi eadem est ratio, ibi debet esse eadem juris dispositio. Regula procedit, ubi reperitur omnimoda *identitas* rationis absque formali discrimine; cum tunc extensionem legis ad casus non expressos exposcant prudentia et justitia: non autem procedit, ubi adest solum *paritas* vel *similitudo* rationis; cum propter aliquam diversitatem potuerit legislator non velle casus similes comprehendere.

Identitas porro rationis reperiri solet 1° in *correlativis*, quæ nempe dicunt mutuam relationem ad invicem, ejusmodi sunt maritus et uxor, sponsus et sponsa; 2° in *connexis*, ita ut unum subordinetur alteri, vel in altero continetur velut pars in toto, aut imperfectum in perfecto; aut minus in majore; hujusmodi sunt Diaconus et Subdiaconus, commutatio et dispensatio, legatum et testamentum; 3° in *equiparatis* a jure,

¹ Declaratio a S. Alph. vocatur *declaratio pure talis*, cujus sensus a principio clare imbibitus est in lege; interpretatio vero ab ipso nuncupatur *declaratio non pure talis*, cujus sensus non clare imbibitus est in lege. (n. 200.)

sed in ordine ad illa tantum, in quibus equiparantur; talia sunt electio, praesentatio et provisio ad beneficium, ova et lactinia respectu abstinentiae. Haec procedunt etiam in lege poenali. (n. 200.)

Advertendum tamen, *judices* posse et debere in iudicando extendere leges ad casus *similes*; quia non possunt omnes casus singillatim exprimi in legibus; unde effatum: »De similibus idem est iudicium." (n. 200. in fine.)

VI. Lex odiosa stricte interpretanda est, favorabilis autem late, quantum patitur verborum proprietates. Constat ex regula juris 15. in 6: »Odia restringi, et favores convenit ampliari."

Odiosa generatim reputantur ea, quae onerosa sunt, aut juri communi vel juri tertii derogant; favorabilia vero, quae beneficium concedunt sine juris communis vel privati praedjudicio.

At non raro in eadem lege concurrunt odium et favor, ita ut lex, quae aliis favorabilis est, aliis odiosa existat; unde non levis est difficultas in discernendo sitne lex odiosa an favorabilis. Quocirca spectanda est intentio legislatoris, videndo quid ille primario intendat, item ratio boni communis. In dubio praesumitur legem esse favorabilem. (n. 200.)

173. — **Quaestio.** *An declarationes dubiorum, factae a Pontifice vel a Congregationibus Cardinalium, indigeant promulgatione ut obligent?*

Quocirca observandum, SS. Congregationes a Pontifice potestatem accepisse interpretationes authenticas faciendi.

Resp. Dist. 1° Declarationes et interpretationes *particulares*, ad privatas nempe quaestiones et lites dirimendas, procul dubio obligant pro casibus particularibus, pro quibus fiunt. Atvero vim legis generalis non habent; quia in privatis quaestionibus pecuniaria facti adjuncta saepius causa sunt cur ita iudicetur, atque adeo alteri casui, diversas forte circumstantias habenti, non semper applicari possunt. Uniformitas tamen decisionum in casibus similibus validissimum praebet argumentum.

2° Declarationes *extensivae*, ad legem dubiam *generaliter* explicandam, vim legis non habent, nisi legitime promulgentur; quia hoc ipso quod non continentur verbis legis proprio sensu acceptis, jam novum jus condunt.

3° Declarationes *comprehensivae* ab eodem legislatore datae non indigent promulgatione, cum jus novum non condant. Quoad eas vero, quae vel a Pontifice Successore, vel a SS. Congregationibus emanant, plures negant eas obligare, nisi ex Pontificis mandato solemniter promulgentur. Dicendum tamen, et hujusmodi declarationes, quando jam in Ecclesia universaliter divulgatae et facto sic promulgatae sunt, usu plurimum amorum vel relatione auctorum communiter ipsas referentium, satis omnes fideles obstringere.

Notandum denique, decisionibus tribunalis Rotae non inesse vim legis, eo quod *judiciales* tantum sententiae sint. (n. 106. 200. et *Quaest. rec. reform.* 2. — Bouix, *De Curia Rom. part. 3. sect. 1. et 2.*)

ARTICULUS II.

EPIKEIA.

174. — Epikeia, latine *aequitas*, est benigna interpretatio mentis legislatoris, qua iudicatur ob peculiares circumstantias noluisse casum aliquem in lege comprehendere, licet casus alias in verbis legis contineatur.

Differt igitur ab interpretatione; nam haec consistit in explicandis *verbis* legis, illa vero in explicanda *mente* legislatoris *in aliquo casu particulari*.

Locum habet epikeia, quando legis observantia esset 1° damnosa communitati vel alicui particulari; aut 2° nimis onerosa. Ratio est, quia in istis casibus obligatio injusta et inhumana foret, quam nolle legislator praesumi debet. (n. 201.)

175. — **Quaestiones.** **QUER.** 1° *An epikeia locum habeat respectu omnium legum?*

Resp. Affirm., adeoque etiam respectu legis naturalis, ubi actio possit ex circumstantiis a malitia denuodari. Ratio est, quia, quamvis divinus legislator possit omnes eventus *praevidere*, non potuit tamen omnes casus particulares *exprimere*. Hinc v. g. negari domino potest ensis depositus, si ille eo abusus sit. (n. 201.)

QUER. 2° *An ex praesumpta Superioris licentia licite operemur?*

Resp. Dist. 1° **Negat.**, quando ad

valorem actus requiritur actualis licentia, sicut requiritur actualis approbatio pro excipiendis Confessionibus.

2° *Affirm.* in iis, quorum valor non pendet ab *actuali* Superioris voluntate; dummodo tamen *certo* præsumentur Superior concessurus licentiam, nec commode possit adiri ad eam rogandam.

Advertendum tamen, non semper ex silentio Superioris præsumi ipsius licentiam, e. g. si taceat ad vitanda majora incommoda, ea præsumi nequit. (*Lib. 4. n. 18.*)

CAPUT VI.

DISPENSATIO LEGIS.

Trademus 1° notionem dispensationis, 2° potestatem dispensandi, 3° causas dispensationis, 4° cessationem ejusdem.

ARTICULUS I.

NOTIO DISPENSATIONIS.

176. — Dispensatio est relaxatio legis in particulari casu vel persona, legitimâ auctoritate facta.

Differt 1° a *licentia*, quia hæc non est contra, sed potius juxta legem, cum ponat conditionem a lege requisitam, ne scilicet fiat aliquid sine licentiâ; 2° a *privilegio*, quia hoc est ex se perpetuum, ac sæpe non est contra, sed præter legem; dispensatio vero ex se est ad tempus tantum, et semper contra legem; 3° a legis *abrogatione*, quâ lex in perpetuum pro totâ communitate tollitur.

177. — *Divisio.* Distinguitur 1° dispensatio *totalis* et *partialis*, prout legis obligationem vel totam, vel ex parte aufert.

2° *Necessaria*, quæ petenti negari non debet, ob gravitatem causæ: *libera*, quæ, licet justam causam habeat, non est tamen debita.

3° *Expressa*, quæ disertis verbis aut signis conceditur: *tacita*, quæ conceditur in facto, quod sine dispensatione fieri non potest, modo adsit voluntas interna concedentis.

4° *Absoluta* et *conditionata*, prout simpliciter, vel adjecta aliqua conditione, conceditur.

5° *Obreptitia*, quæ obtinetur allegando falsum: *subreptitia*, quæ impetratur reticendo verum, quod manifestandum erat.

178. — *Quæstiones.* QUÆR. 1°: Unde colligatur dispensatio tacita?

Resp. Ex præsumptione voluntatis præsentis Superioris; non enim sufficit præsumptio de futuro, v. g. si sciret, dispensaret, quia voluntas futura, seu quæ esset, non est absolute voluntas, ideoque non sufficit ad dispensationem legis, utpote stricte interpretandam, etsi sufficiat ad licentiam, utpote late interpretandam.

Hinc si Superior videat subditum agere contra legem, et non corripit, cum facile posset, dispensare censetur; quia non est præsumendum Superioris delictum, qui, si dispensare nollet, loqui teneretur. Secus autem dicendum, si Superior corripere non posset sine incommodo. (*n. 187.*)

QUÆR. 2°: An dispensatio sit stricte interpretanda?

Resp. Regulariter affirm.; quia exorbitat a jure communi, et est odiosa legi, quam vulnerat.

Excipe 1° Si concedatur tamquam debita; quia tunc est favor debitus causæ. 2° Si motu proprio a Principe concedatur; quia est magis benevola. 3° Si sit in corpore Juris clausa, et nulli præjudicet; quia habet rationem privilegii. 4° Si concedatur Communitati, vel ob commune bonum; quia favet religioni et bono communi. Ita communiter. (*n. 194.*)

Adhæc notandum, dispensationem localem restringi ad locum; personalem autem personam sequi, ubicumque sit.

ARTICULUS II.

POTESTAS DISPENSANDI.

Videndum 1° quid sit potestas dispensandi, 2° quis eam habeat, 3° circa quos exerceri possit.

§ I. Notio potestatis dispensandi.

179. — Potestas dispensandi duplex est, altera *ordinaria*, quæ alicui competit ex proprio munere respectu suorum subditorum: altera *delegata*, quæ alicui competit ex delegatione seu commissione alterius ordinariam habentis.

Potestas delegata acquiritur vel *a jure*, vel *ab homine* potestatem delegandi habente; delegata a jure est quasi ordinaria et huic æquiparatur. Delegata ab homine est vel *per modum gratiæ* collatæ delegato, quando data est generalis facultas dispensandi in aliqua lege; vel *per modum commissionis* in gratiam personæ determinatæ, quacum dispensandum est.

180. — **Quæstiones.** QUÆR. 1º *An delegatus possit subdelegare?*

Resp. Generaliter loquendo, *negat.*, nisi expresse concedatur; quia delegato sola facultas exercendi jurisdictionem committitur, non item alteri committendi.

Excipe 1º Si sit delegatus *S. Pontificis*, dummodo delegatio facta sit *per modum officii*; non vero si specialiter electa sit *persona* propter suam peritiam, aut ei commissum sit *nudum exercitium* aliqujus jurisdictionis; quare Regulares, quibus a Papa demandata est facultas aliqua dispensandi, eam alteri subdelegare nequeunt. 2º Si delegatus sit *ad universitatem causarum*; ita tamen ut potestatem quasi ex officio exercere possit. Hoc autem duobus modis fieri potest: a) si delegatio sit *velut privilegium perpetuum* adnexum dignitati aut officio; tunc enim talis jurisdictio censetur quasi ordinaria, prout est facultas impertita Episcopis a Trid. in cap. liceat. 6. sess. 24.; b) si cui committatur *vicarium officium*, cui jurisdictio adnexa est, puta officium Parochi absentis vel defuncti; hujusmodi Vicarius unam vel alteram causam particularem alteri subdelegare potest. (n. 193. lib. 6. n. 566.)

Notandum denique, omnem delegatum, etiam ad causam particularem, posse aliquem talis causæ articulum, vel actum jurisdictionis, v. g. examen veritatis, alteri demandare. (Pichler. *Jus Can. lib. 1. tit. 29. n. 14.*)

QUÆR. 2º *An potestas dispensandi late sit interpretanda?*

Resp. *Dist. 1º* Potestas tum *ordinaria*, tum *universaliter* delegata, late est interpretanda; quia juri communi non repugnat, et bono communi necessaria est. 2º Si potestas dispensandi delegata sit *particulariter* tantum, stricte interpretanda est; quia habet rationem potius dispensationis inchoatæ. (n. 194.)

QUÆR. 3º *An facultas delegata dispensandi cesset morte delegantis?*

Resp. *Dist. 1º Affirm.*, a) si data sit *per modum commissionis* pro certo casu, et res adhuc sit integra; quia nondum est gratia facta determinatæ personæ, sed facienda, et hæc ex Cap. 36. de præb. in 6. cessat. Si res non sit integra, sed executioni cœpta mandari, non cessat; quia per primum actum delegati firmata est ejus jurisdictio. b) Si facultas generalis concedatur cum clausulâ: *Ad beneplacitum meum*, aut: *Donec voluero*; quia voluntas perit morte personæ, ex Cap. 5. de rescript. in 6.

2º *Negat.*, a) si data sit *per modum gratiæ*; quia est gratia facta ipsi delegato, et gratia facta non exspirat morte concedentis, ex Reg. Juris 16. in 6. b) Si addita sit clausula: *Ad beneplacitum Sedis*, quia Sedes non moritur, vel: *Donec revocavero*, quia revocatio debet fieri per actum positivum, qui non habetur per meram mortem concedentis aut amotionem ab officio. (n. 193. 197.)

QUÆR. 4º *Quomodo inter se differant potestas dispensandi, commutandi, irritandi, et declarandi exemptum a lege?*

Resp. Differunt in eo, quod potestas *dispensandi* et *commutandi* est *jurisdictionalis*, quæ scil. competit Superiori Ecclesiastico qua tali, vel alteri ex illius delegatione. Potestas *irritandi* est tantum *dominativa*, quæ scil. competit domino, patri, marito, etc. Potestas *declarandi* est tantum *interpretativa* voluntatis legislatoris, quæ scil. competit medico respectu infirmorum, Confessorio, etc.

§ II. Quis habeat potestatem dispensandi.

181. — **Principia.** I. Dispensare in lege sua potest potestate ordinaria legislator ipse, ejus successor, et ejus in jurisdictione superior. De legislatore claret ex Reg. Juris 1.: »Omnis res, per quamcumque causas nascitur, per easdem dissolvitur.» De successore pariter liquet, cum par in parem non habeat imperium. De superiore res in promptu est.

II. Inferior dispensare non potest in lege Superioris, nisi ipsi concedatur. Ratio est, quia inferior nihil potestatis habet in Superioris voluntatem, a qua tota vis legis existit; constat etiam ex

Cap. 16. de Majorit., ex Cap. 15. de tempor. ordin., et ex Cap. 2. de elect. in Clem.

182. — **Resolutiones.** 1º Papa ordinaria potestate in quibusvis legibus ecclesiasticis dispensare potest, etiam in legibus Apostolicis, quas nimirum Apostoli propria auctoritate tulerunt, uti est lex jejunii quadragesimalis, jejunii naturalis ante sumptionem Eucharistiæ, observationis diei Dominicæ pro Sabbato, de non ordinandis bigamis. Aliud est de legibus, quas non ipsi Apostoli condiderunt, sed tantum promulgarunt ex mandato Christi eas constituentis, ut sunt leges circa formas et materias Sacramentorum, circa oblationem Sacrificii, etc. (n. 188.)

2º Episcopus potest jure ordinario dispensare in legibus in Synodo diœcesana latis; quia inferiores Prelati et Parochi in ea non habent suffragium decisivum, sed mere consultivum. — Item ex consuetudine et tacita concessione Papæ dispensare potest in legibus Synodi Provincialis, dummodo non sint reservatæ; necnon in legibus Pontificiis pro sua diœcesi latis. — Eadem ratione dispensare potest in lege ecclesiastica communi, a) si dubium sit an res indigeat dispensatione; b) si urgeat dispensandi necessitas, et propter periculum in mora ad Papam difficulter recurri possit; c) in iis, quæ frequenter occurrunt, puta in jejuniis, abstinentia a carne, festis, divino officio; d) si in jure dicatur indefinite: *dispensari posse*; quia alias illa verba essent superflua, cum per se manifestum sit Papam dispensare posse. (n. 190.)

3º Parochi, per se loquendo, nullam habent facultatem dispensandi, nisi eis specialiter delegetur. Ex consuetudine tamen possunt cum suis ovibus dispensare in jejuniis, et ad laborandum die festo. (n. 190.)

4º Prelati Regulares dispensare possunt cum suis subditis, sicut potest Episcopus cum suis; quia sunt eorum Ordinarii. Possunt etiam dispensare in Regulis pro casibus particularibus, nisi expresse sit eis interdicta dispensatio. (n. 194.)

183. — **Quæstiones.** QUÆR. 1º *An possit Episcopus dispensare in omnibus legibus Superioris, in quibus non sit specialiter reservata dispensatio?*

Resp. Nonnulli affirmant; quia hoc ipso quod Superior eam non reservat,

concedere videtur; alias quorsum reservatio?

Verum sententia communis et omnino tenenda negat; quia generale et certum axioma est, quod ex ipsa rei natura oritur, scil. inferiorem nihil posse in lege Superioris. Neque obstat 1º posse inferiorem absolvere ab omnibus casibus et censuris, etiam papalibus, si expresse non reserventur; nam clara est disparitas, quia absolutio non est contra jus, uti est dispensatio. 2º Axioma a pluribus DD. admissum: »Quilibet Episcopus potest in sua diœcesi, quod Papa in tota »Ecclesia;» quia aut non admittendum est, aut intelligendum de iis, quæ sunt præter jus commune et leges Pontificias, nec Pontifici reservata sunt. (n. 191.)

QUÆR. 2º *An Papa possit dispensare in jure divino?*

Resp. Dist. 1º In jure divino fundato in humano contractu, puta in votis et juramentis, dispensare potest; quia tunc non directe dispensat in jure divino, sed in fundamento illius; hæcque facultas ex praxi Ecclesiæ certa est. Ita omnes.

2º In jure divino absoluto, quod videlicet ex solo divino arbitrio emanat, nonnulli affirmant posse Pontificem ex gravi et urgenti causa in aliquo dispensare; colligunt ex verbis Christi: »Quodcumque solveris super terram,» etc. At sententia communis et probabilior negat; quia hæc concessio non probatur ex allatis verbis Christi, cum nimis generalia sint; talis autem facultas propter ejus gravitatem postulabat specialem concessionem; deinde Ecclesia numquam intellexit talem potestatem sibi concessam esse. Ita S. Thom. 1. 2. qu. 97. a. 4. ad 3. S. Bernard. De prec. et dispens. cap. 3. etc.

Interim tamen competit Pontifici facultas interpretandi jus divinum in casibus dubiis, et hæc ratione in aliquo casu particulari declarandi legem divinam non obligare; quia hæc potestas necessaria est bono Ecclesiæ regimini. (n. 189. lib. 6. n. 1149. H. A. tr. 18. n. 83.)

§ III. *Circa quos exerceri possit dispensandi potestas.*

184. — Certum est eum, qui potestatem habet dispensandi, posse eam exercere cum suis subditis. Sed

QUÆR. 1º *An habens potestatem dis-*

pensandi in lege Superioris, possit dispensare secum ipso?

Resp. Affirm., si habeat potestatem universalem. Id autem non solum potest *indirecte*, dispensando cum Communitate, cujus pars est, aut committendo alteri ut secum dispense; verum etiam, ut tradunt communiter contra paucos, *directe*; quia dispensatio est actus jurisdictionis voluntariæ, ad quam non requiritur distincta persona. Propterea potest Superior secum dispensare in votis, juramentis, jejuniis, etc. (n. 183. lib. 3. n. 249. et 257. in fin.)

QUÆR. 2º An possit Episcopus dispensare cum vagis et peregrinis, sicut cum subditis?

Resp. Consule dicta n. 167. qu. 2.

ARTICULUS III.

CAUSÆ DISPENSATIONIS.

Agemus 1º de necessitate causæ ad dispensandum; 2º de veritate causæ in petitione dispensationis.

§ I. Necessitas causæ.

185. — **Principia.** I. Ad licite dispensandum semper aliqua causa postulatur. Ratio est, quia alioquin dispensans committit acceptionem personarum, et dat ansam querelis, dum unus a lege eximitur sine causa, alii vero eadem premuntur. (n. 178.)

II. Sine justa causa valide dispensat legislator ipse, idemque est de ejus successore et de ejus Superiore: invalide vero dispensat inferior in lege Superioris. Ratio prioris est, quia lex dependet prorsus a sua voluntate; ratio posterioris, quia non censetur Superior concedere inferiori potestatem, nisi ad dispensandum rationabiliter. (n. 178. 180.)

186. — **Quæstiones.** *QUÆR. 1º Quantum peccet dispensans sine justa causa?*

Resp. 1º Legislator probabiliter peccat venialiter tantum, si absit scandalum et damnum notabile aliorum; quia est legis suæ dominus, et acceptio personarum cum dicta restrictione non est gravis culpa. Idem dicendum de successore et superiore.

2º Inferior, nisi excuset parvitatem materię, peccat graviter; quia usurpat potestatem sibi non concessam, ut adeo dispensatio nulla sit. (n. 178. H. A. n. 46.)

QUÆR. 2º Quantum peccet petens dispensationem sine justa causa, et utens dispensatione sine justa causa concessa?

Resp. 1º Petens illius peccati reus est, ad quod inducit dispensantem, secundum dicta in quasito præcedenti; idque verum est, etiamsi dispensans excusetur ob bonam fidem. (n. 186.)

2º Utentem tali dispensatione, si modo valida sit, communiter dicunt non peccare graviter, et multi probabiliter putant ne leviter quidem peccare; quia valide dispensatus non tenetur legem observare. (n. 178.)

QUÆR. 3º Quenam censeantur esse justæ dispensandi causæ?

Resp. Causa sufficiens ad dispensationem non debet esse tanta, quæ jam ex se certo vel probabiliter sufficiat ut quis a lege observandâ excusetur; tunc enim opus non est dispensatione.

Porro causa dispensandi prudenti arbitrio relinquatur decidenda. In genere numerantur tres causæ, nempe *necessitas*, *pietas*, et *utilitas* communis vel privata, in quarum æstimatione spectanda sunt gravitas legis et adjuncta personarum. Nonnunquam causa sufficiens est *dignitas petentis*, quia ad bonum Ecclesiæ spectat gratas habere personas eminentes; item *dignitas Superioris*, ut benignum se ostendat. In dispensationibus autem matrimonialibus multoties sufficit copiosa eleemosyna in subsidium Ecclesiæ, ut praxis est. Illud quoque notandum, si plures adsint causæ, quarum nulla sufficit seorsim, sufficere posse omnes simul. (n. 195.)

QUÆR. 4º An, stante justa causa, teneatur Superior dispensare?

Resp. Dist. 1º Negat., si dispensatio sit *permissa* tantum; quia, licet expediat bono subditi dispensatio, expedit bono communi legis observantia. Tunc ergo Superior potest eam concedere et negare, vel uni concedere et alteri negare.

2º *Affirm.*, si dispensatio sit *debita*, puta si subditus graviter eâ indigeat, si sit necessaria ad vitandum scandalum, vel ad commune bonum; quia tunc eam postulat charitas et æquitas naturalis, ita ut Superior negando peccaret, graviter vel leviter juxta materiam. Denegatâ tamen, etiam injuste, dispensatione, nequit subditus contra legem agere; nisi talis causa urgeat, quæ per se excuset: quare, si Episcopus injuste negaret dis-

pensationem in denuntiationibus ante matrimonium, posset, urgente gravi causâ, illud contrahi sine eis. (n. 179.)

QUÆR. 5º *Si Superior erret circa causam, num valeat dispensatio, et dispensatus eâ uti possit?*

Resp. Dist. 1º Si causa revera existat, et Superior mala fide dispenset, iudicans causam non subesse, probabilius et communius affirmatur, a quocunque Superiore illa sit impensa; quia valor dispensationis non dependet a causæ cognitione, sed ab ejusdem existentia.

2º Si causa non existat, et inferior dispenset bona fide in lege Superioris, convertitur. *Prima sententia* affirmat; quia recta gubernatio Ecclesiæ postulat quod obvietur scrupulis, nec oportet passim infringere quod bona fide petitum et gestum est a Prælati. Ita Sanch. Less. Soto, Azor, Salm. etc.

Secunda sententia, quam tenendam censemus, negat; quia certum principium est, in lege Superioris invalide dispensare inferiorem, sine sufficienti causa. Ita Nav. Bon. Pal. Basil. Salas, etc. (n. 180. 181. lib. 3. n. 251.)

QUÆR. 6º *An liceat subdito petere, et Superiori concedere dispensationem ex causâ dubiâ?*

Resp. 1º Licet petere, et, obtentâ dispensatione, subditus securus esse potest, si bona fide causam exposuerit; quia Superioris est judicare de justitia causæ, et non est subditi facta Prælatorum discutere. (n. 186.)

2º Licet concedere in dubio juris num causa sufficiat; quia potestas dispensandi est late interpretanda, juxta dicta n. 180. qu. 2., et possidet. Secus vero in dubio facti num existat causa. In utroque tamen dubio dispensatio facta præsumitur valida. (n. 178. 192. lib. 3. n. 251.)

QUÆR. 7º *An requiratur dispensatio in dubio num casus indigeat dispensatione?*

Resp. Dist. 1º *Negat.*, in dubio an casus comprehendatur in lege; quia tunc respectu illius casus ipsa lex est dubia, ac proinde possidet libertas. Consultius tamen est adire Prælatum, qui id declarat vel dispenset; quia in ejusmodi dubio Prælati inferior dispensare potest sine concessionem legislatoris. (n. 192.)

2º *Affirm.* in dubio an causa sufficiat ad excusandum per se a lege; quia tunc possidet lex. (n. 97.)

QUÆR. 8º *An valeat dispensatio metu extorta?*

Resp. *Affirm.*, si modo justa causa existat, nec constet Superiorem exterius dispensasse sine animo dispensandi, quod præsumendum non est. Ratio, quia metus non tollit voluntarium.

Insuper talis dispensationis impetratio licita est, si metus *juste* incutiatur, v. g. si subditus comminetur se conquesturum esse apud supremum Superiorem, vel justam accusationem laturum de aliquo suo delicto. *Illicita* autem esset, si metus *injustus* sit; quo casu dispensatio posset postea a Superiore pro libito revocari. (n. 184.)

QUÆR. 9º *Quid censendum in dubio de valore dispensationis factæ?*

Resp. Censenda est valida, eo quod præsumatur in favorem actus, ne pereat. (n. 182.)

§ II. *Veritas causæ in dispensationis petitione.*

187. — Quando petitur Rescriptura dispensationis in Curia Romana, in supplicatione exprimenda est veritas, quæ jure, vel consuetudine, aut stylo Curie exprimi debet; aliter dispensatio erit *subreptitia*. Pariter tacenda est falsitas, quæ jure taceri debet; aliter dispensatio erit *obreptitia*. Dispensatio subreptitia vel obreptitia irrita ac nulla est; quia tunc deficit voluntas concedentis. (n. 185.)

188. — **Quæstiones.** QUÆR. 1º *An falsa causa allegata, vel vera suppressa, semper vitiet substantialiter dispensationem?*

Resp. Dist. 1º *Affirm.*, si causa *motiva* sit, sine qua nempe Superior non dispensaret; quia errantis circa substantiam nullus est consensus, et in dispensationibus omnibus vel exprimitur vel tacite subintelligitur hæc clausula: *si preces veritate nitantur.*

2º *Negat.*, si causa *impulsiva* tantum sit, sine qua nempe Superior dispensaret, sed quæ impellit ipsum ad facilius dispensandum; quia ab hujusmodi causa Superioris consensus non dependet. (n. 185.)

QUÆR. 2º *Quid censendum in dubio num causa falso adducta fuerit motiva an impulsiva?*

Resp. Præsumenda est mere impulsiva, atque adeo valida erit dispensatio; quia in dubio jura favent valori actus. (n. 185.)

QUER. 3° *An valeat dispensatio, si plures allegentur causae, quarum aliqua est falsa?*

Resp. Si cum falsâ etiam adsit causa vera, quæ se sola sufficeret, valet dispensatio; quia adest jam fundamentum sufficiens. Secus non valet. (n. 185.)

189. — **Resolutiones.** 1° Nulla est dispensatio in impedimentis matrimonii, a) si petatur in affinitate, et est consanguinitas, aut in quarto gradu pro tertio, etiamsi error ex mera inadvertentia contigerit. Secus esset, si materia exposita omnino includat aliam, ut si scribatur tertius gradus pro quarto, aut affinitas ex matrimonio consummato, cum tantum sit publica honestas ex matrimonio rato; quia dispensans in includente dispensat in incluso, juxta regulam juris 35. in 6.: »Plus semper in se continet quod est minus,» scil. in eodem genere. b) Si, dum petitur in consanguinitate, non exprimitur linea, recta scil. vel transversa, æqualitas aut inæqualitas graduum. Ratio est, quia ex jure et stylo Curie hæc omnia exprimenda sunt.

2° Valet dispensatio, a) si error irrepperit in Rescripto, puta ex incuria Secretarii; quia dispensationi jam factæ supervenit, et Superior dispensat juxta petita. b) Si causa tempore petitionis falsa, tempore concessionis vera evaserit; sed non e converso.

3° Valet dispensatio a primario Superiore concessa, postquam ab alio fuerit negata, etiamsi in petitione non fiat repulsæ mentio. Imo probabiliter etiam, si a primario Superiore negata, ab inferiore concedatur; quia primarii Superioris repulsa non aufert inferioris potestatem, nisi ille id expresserit.

4° Valet quoque dispensatio pro incio vel etiam invito impetrata, quando necessitas ita exegit, dummodo tamen postmodum a principali acceptetur. Id autem locum non habet in dispensatione, quæ a Penitentiaria Romana impetratur, nisi petatur a personis conjunctis intra quartum gradum, vel saltem a Confessario. (n. 186.)

ARTICULUS IV.

CESSATIO DISPENSATIONIS.

Tribus modis cessare potest: 1° per cessationem causæ, 2° per revocationem

dispensantis, 3° per renuntiationem dispensati.

§ I. Per cessationem causæ.

190. — I. *Commissio dispensandi*, facta a S. Pontifice, expirat, et nulla fit dispensatio, si causa cessarit ante *concessam* dispensationem; quia Pontifex non censetur dare facultatem dispensandi, nisi existente causa, quæ jam non existit. Hinc, si Pontifex committat Episcopo, ut cum aliquo dispenset ad ineundum matrimonium cum consanguinea, prolis legitimandæ causa, et proles moriatur antequam dispenset Episcopus, nulla fit dispensatio. (*Lib. 6. n. 1132.*)

II. *Dispensatio concessa*, regulariter loquendo, cessat cessante causa motiva; quia intentio Superioris esse debet, ut, cessante causa, cesset dispensatio, ne dispensando sine causa, sit dispensator infidelis. *Ita communiter.* — Requiritur tamen, ut causa *totaliter* et *certo* cessaverit; quia possidet dispensatio.

Hinc dispensatus ob infirmitatem in jejuniis quadragesimali, in abstinencia a carne, in divino officio, si perfecte convaleuit, nequit amplius uti dispensatione.

Dictum est: *regulariter loquendo*; quia, si dispensatio fuerit *absolute* concessa, non cessat cessante causa motiva; per dispensationem enim remittitur legis obligatio, obligatio autem semel extincta non reviviscit, nisi novo Superioris actu imponatur. Ita probabiliter Pal. Suar. Pont. Laym. Salm. etc. contra Sauch. Bonac. Trull. Mazz. et alios.

Tunc porro dispensatio intelligitur *absolute* concessa, quando causa judicatur perpetua, ita ut non nisi per accidens postea cesset, vel quando materia individuum effectum habet, ut in votis, in impedimentis matrimonii; nisi in hoc posteriori casu dispensatio data fuerit pro singulari casu, v. g. si quis dispensatus sit in voto castitatis ad ducendam virginem a se defloratam, quo casu nequit aliam ducere. (n. 196. *lib 6. n. 1132.*)

§ II. Per revocationem dispensantis.

191. — I. Legislator concessam dispensationem revocare *valide* potest; quia non modo in fieri, verum etiam in conservari pendet ab ejus voluntate. Quod

si justa causa emergat revocandi, *licite* etiam revocat; imo, cessante penitus causa motiva, revocare *tenetur*. Illicite vero revocaret, si justa causa non existeret; quia tunc ostenderet animi levitatem et inconstantiam, quæ tamen per se venialem culpam non excedit. (n. 197.)

II. Inferior, ubi dispensare potest in lege Superioris, potest quoque dispensationem revocare. At, quemadmodum dispensando sine justa causa invalide ageret, ita et revocando sine justa causa; utraque enim facultas pari passu procedunt. (n. 197.)

QUÆR. An cesset dispensatio morte concedentis?

Resp. Negat.; quia est gratia facta, et gratia jam facta non expirat morte vel amotione ab officio concedentis. Idemque est de licentiis concessis. Excipe, si Superior dispensaverit cum clausula: *Donec voluero*, aut: *Donec mihi placuerit*, aut: *Ad meum arbitrium*. Recole dicta n. 180. qu. 3. (n. 197. lib. 6. n. 559.)

§ III. Per renuntiationem dispensati.

192. — Liberum unicuique est renuntiare dispensationi sibi concessæ, quando individuus ejusdem effectus nondum sit secutus; quia quilibet potest renuntiare gratiæ sibi concessæ in favorem propriæ personæ. Quapropter renuntiare nequit, si renuntiatio cederet in damnum tertii vel Communitatis, in cujus favorem data est, vel nisi Superior ex justa causa jubeat subditum uti dispensatione.

Renuntiatio potest fieri expresse vel tacite. Oportet tamen ut innotescat Superiori, ab eoque acceptetur, alias perseverat dispensatio; quia a solo Superiori dependet legis obligatio, unde semel extincta nonnisi per illum reviviscere potest. (n. 198.)

QUÆRITUR: Quando censeatur facta tacita dispensationis renuntiatio?

Resp. Fieri censetur per factum aliquod indicans renuntiandi voluntatem. Quocirca advertendum, solum non-usum aut usum contrarium non esse sufficiens signum animi renuntiandi; quia stare possunt cum voluntate eâ postea utendi. Dispensatus proinde ad ducendam consanguineam, si postea votum castitatis emit, nihilominus poterit eam ducere, ob-

tenta dispensatione a voto; item, si quis, obtenta dispensatione ad ducendam consanguineam, mutatoque deinde consilio, duxerit aliam, poterit post hujus mortem virtute illius dispensationis ducere priorem; denique, si quis obtinuit dispensationem in jejunio, divino officio, potest illâ uti, etsi officium postea recitaverit, aut jejunium servaverit. (n. 198.)

CAPUT VII.

CESSATIO LEGIS.

Lex cessare potest vel ab intrinseco per cessationem finis, vel ab extrinseco per abrogationem.

ARTICULUS I.

CESSATIO FINIS LEGIS.

193. — Observandum est, cessare posse finem legis 1° *adæquate*, quando cessat finis totalis, quem legislator intendit; inde, si plures fines habuerit, v. g. intrinsecum et extrinsecum, finis adæquatus ex omnibus illis constituitur; *inadæquate*, quando finis ex parte cessat; 2° respectu totius communitatis, vel respectu particularis personæ dumtaxat; 3° *negative* tantum, quando legis observatio non amplius attingit finem a legislatore intentum, nullum tamen inconveniens inducit; *contrarie*, quando observantia, nedum inutilis est, etiam adversatur fini intento et evadit noxia.

194. — **Principia.** I. Cessante fine legis *contrarie* respectu communitatis, lex ipso facto cessat. Ratio est, quia tunc lex desinit esse justa; lex autem, quæ justa non est, nec etiam lex est.

II. Cessante fine adæquato legis *negative* respectu communitatis, lex similiter cessat. Ratio est, quia de ratione legis est ut in commune bonum referatur; ergo, hæc ratione cessante, lex ipsa cesset oportet.

Dixi: *fine adæquato*; quia, si plures fines sibi præfixerit legislator, v. g. tum finem intrinsecum operis tum alium finem extrinsecum, tunc, uno tantum cessante, lex persistit. (n. 199.)

195. — **Quæstiones.** QUÆR. 1° An cesset legis obligatio, cessante *fine adæquato respectu particularis personæ*?

Resp. Dist. 1° Affirm., si finis legis cesset *contrarie*; tunc enim locus datur epikeie. Sic, si necesse sit ut liber prohibitus statim confutetur, potest quis eum in finem librum legere.

2° Si finis legis cesset *negative* tantum, *controv.* *Prima sententia* affirmat; quia finis legis est tota ratio legis, quâ sublatâ, lex deficere debet; deinde, quemadmodum cessante fine legis in communi, deficit lex pro omnibus, sic cessante fine legis respectu personæ particularis, pro illâ quoque cessabit legis obligatio; denique confirmatur ex lege correptionis fraternæ, cujus obligatio in particulari cessat, cessante spe fructus. Ita Cajet. Sylvest. Nav. Valent. Carden. Ledesm. etc.

Secunda sententia communior et probabilior negat; quia leges feruntur propter commune bonum, et secundum ea, quæ communiter accidunt, adeoque, dum subsistit finis legis in communi, nullus subditorum a lege exemptus est; deinde boni communis conservatio requirit, ut leges communiter ab omnibus subditis observentur, qui eas observare possunt; denique ob hallucinationis periculum, quâ multi sibi falso persuaderent finem legis respectu illorum cessasse. Ita S. Thom. Suar. Vasq. Sauch. Pal. Bonac. Salm. etc.

Hæc sententia ideo S. Alphonso magis aridet, quod, ut ait, communiter loquendo, fere nunquam in particulari cesset omnino periculum hallucinationis. »Si quando casus accideret, quod quis omnino certus et securus esset omne abesse hallucinationis periculum, tunc non auderem primam sententiam improbare; sed hujusmodi casus rarissime poterit evenire.” (n. 199.)

QUÆR. 2° *An probabile sit legi posse libros prohibitos, cessantibus periculo et scandalo?*

Resp. Nonnulli affirmant, juxta primam sententiam supra allatam. Sed negandum est, quandoquidem in hac periculosa materia non cessat omnino finis legis, etiam in particulari; tum quia non cessat penitus periculum, tum quia finis prohibitionis est, non modo ut arceatur damnum animarum ex pravorum librorum lectione, verum etiam ut obedientia servetur Ecclesiæ in tam lubrica materia, et ne ansa detur hæreticis aliisque malis scriptoribus perniciose typis mandandi; quapropter nullo modo

aperienda janua est hujusmodi librorum lectioni, etiamsi quis putet pro se abesse periculum. Ita Suar. Pal. Tolet. Sauch. Tamb. et alii communiter. (n. 199.)

ARTICULUS II.

ABROGATIO LEGIS.

196. — Abrogatio est totius legis abolitio. Huic vicina est *derogatio*, quæ lex aufertur quoad aliquam sui partem. Lex abrogatur vel per revocationem Superioris, vel per legem contrariam, vel per consuetudinem oppositam. De consuetudine disseremus in sequenti Capite.

Principia. I. Lex potest valide, atque, justa interveniente causa, etiam licite abrogari ab eo, qui illam tulit, aut a successore, aut a Superiore. Ratio est, quia totus legis vigor pendet a voluntate legislatoris. Si tamen abroget sine justa causa, peccat, cum noceat bono publico, in cujus utilitatem conspirat quæcumque lex.

II. Lex communis posterior abrogat priorem, si priori contraria sit; quia voluntas posterior revocat priorem oppositam. Si autem in aliqua tantum parte sit contraria, tunc secundum illam tantum partem derogat legi priori.

III. *Leges particulares* non abrogantur per posteriores *generales*, nisi legislator earum saltem in genere meminerit per clausulam abrogantem: »Non obstante quacumque consuetudine aut lege particulari.” Constat ex Jure Can. *Cap. 1. de constitut. in 6.* (n. 199.)

CAPUT VIII.

DE CONSUETUDINE.

Expendemus 1° consuetudinis notionem, 2° conditiones, 3° effectus, 4° cessationem.

ARTICULUS I.

NOTIO CONSUETUDINIS.

197. — Consuetudo ut *factum* est frequentia similium actuum alicujus communis: ut *jus* est jus ex præfata actuum frequentia ortum, et recte defi-

nitur: jus non scriptum, diuturnis populi moribus cum aliquo legislatoris consensu introductum.

Divisio. Distinguitur 1° consuetudo *præter legem*, quæ inducitur novum jus et obligatio, ubi lex deficit.

2° Consuetudo *contra legem*, seu *desuetudo*, quæ legem abrogat vel ei derogat.

3° Consuetudo *juxta legem*, quæ legem observantiâ confirmat et interpretatur.

Ad hæc advertendum, duplicem distingui legislatoris consensum, 1° *personalem*, seu *specialem*, quando legislator consuetudinis conscius eam approbat, expresse vel tacite; tacite, ubi non contradicit, cum facile posset; 2° *legalem*, sive *generalem*, qui est in jure scripto expressus.

Exinde duplex profluit introducendæ consuetudinis via, scil. 1° *via conniventiae*, quando legislator personaliter consentit, saltem dissimulando; 2° *via præscriptionis*, quando habetur ejus consensus legalis, postquam consuetudo certo tempore invaluit.

ARTICULUS II.

CONDITIONES CONSUETUDINIS.

198. — Sex conditiones requiruntur, ut consuetudo sit *jus* quoddam; sit nempe 1° rationalis, 2° introducta a communitate, 3° per actus frequentes, 4° animo inducendi vel tollendi obligationem, 5° diuturno tempore, 6° cum legislatoris consensu. Singulas paucis perstringemus.

199. — I. *Rationalis sit*, id est, de re honesta et utili communitati; quare nulla valet consuetudo contra jus naturale aut divinum, nec quæ enervat disciplinam ecclesiasticam. Idecirco irrationalis erat consuetudo Gallicana non recipiendi leges Pontificias; irrationalis est consuetudo legendi scripta perniciose contra prohibitionem Indicis.

Ut porro consuetudo *contra legem* rationalis sit, non requiritur ut sit rationalis initio sui; quia, cum tunc lex opposita vigeat, consuetudo illi contraria rationalis esse nequit; sufficit autem quod decursu temporis rationalis evadat, hoc sensu nempe, quod post frequentem et communem legis violationem lex desinat esse communitati utilis, cum ejus observatio post tot et

tam communes transgressiones prudenter sperari haud amplius possit, adeoque expedit legem abrogari, ne ulterius culpa progrediat.

Quocirca advertendum, consuetudinem habere triplicem statum: in initio introducentes consuetudinem contra legem omnes peccant; in progressu non peccant ceteri illâ jam a majoribus introductâ utentes, sed a legislatore puniri possunt; in fine autem nec peccant nec puniri possunt illâ jam præscriptâ utentes. (n. 107. II.)

200. — II. *Sit introducta a communitate*, id est, saltem a majori parte communitatis perfectæ, cui nempe imponi possit lex. (n. 107. I.)

III. *Sit introducta per actus frequentes*, id est, pluries repetitos juxta prudentum arbitrium, ut ostendatur usus jam introductus populi in eo consensus; quod pro diversitate materiæ et circumstantiarum aliquando pluribus, aliquando paucioribus vicibus manifestari potest. (n. 107. IV.)

201. — IV. *Sit introducta animo inducendi, vel tollendi obligationem*. Requiritur voluntas se obligandi, si consuetudo *præter legem* sit; et voluntas tollendi obligationem, si *contra legem* sit; id quippe postulat ipsa legis notio.

Hinc sequitur 1° quod tales actus debeant esse voluntarii et liberi, non ex vi aut metu positi; 2° quod debeant poni scienter, non ex ignorantia aut errore. Notandum tamen, legis scientiam non necessario postulari pro consuetudine *contra legem*, ut tradunt Suar. Laym. Azor, etc.; quia præscriptio non exposcit scientiam. (H. A. n. 80.)

Quare 1° si populus falso credat esse legem, eamque diu observet, aut si agat ex devotione, gratitudine, et simili causa, non inducit consuetudinem obligatoriam. 2° Si populus heserit legem animo tantum *non satisfaciendi* ex levitate aut malitia, non inducit consuetudinem abrogatoriam. Animus denique se obligandi dignoscitur ex circumstantiis, nempe si consuetudo constanter observetur, et cum non levi incommodo; si transgressores puniantur; si ita sentiant communiter homines pii ac docti. (n. 107. III. et IV.)

202. — V. *Sit introducta diuturno tempore*. Longum tempus in jure censetur decennium; hoc ergo requiritur

et sufficit. Ad abrogandam autem legem ecclesiasticam sēmel receptam, plures exposcunt 40 annos, ut dicitur de præscriptione rerum ecclesiasticarum; sed probabiliter sufficit etiam decennium, quia negatur illa paritas præscriptionis, quippe quæ procedit de *juribus et bonis immobilibus* Ecclesiæ, quo nomine non veniunt Ecclesiæ leges.

Requiritur etiam, ut tale decennium non sit interruptum; si enim usus intra illud tempus interrumpatur, jam non durat decennium. Interrumpitur autem, si major pars communitatis contra agat, etiamsi id semel fiat; vel si contradicat legislator. (n. 107. III. et n. 139.)

Dicta procedunt de casu, quo consuetudo inducitur per viam præscriptionis; citius enim introducitur per viam conniventiae, si legislator sciat et dissimulet, cum tunc vi consensus personalis statim legem tacite revocet.

203. — VI. *Adsit consensus legislatoris*; quia communitas non habet potestatem condendi et abrogandi leges. Non requiritur autem consensus personalis, sed satis est legalis, utcumque legislator ignoret consuetudinem; quia in *Cap. 11. de consuet.* statuitur ut quævis consuetudo rationabilis valeat, modo sit legitimo tempore præscripta. (n. 107. V.)

ARTICULUS III.

EFFECTUS CONSUETUDINIS.

204. — I. Consuetudinis *præter legem* effectus est inducere legem, atque adeo obligare, sive ad culpam, sive ad pœnam, sive ad utramque simul, et quidem sub gravi vel sub levi; quod totum pendet ex animo quo se obligat communitas eam introducendo. In dubio pars benignior tenenda est. — Potest quoque consuetudo inducere legem irritantem. (n. 108. n. 107. IV.)

II. Consuetudo *contra legem* abrogare potest legem humanam, et a fortiori ei derogare; idque intelligitur non solum de lege præcipiente, verum etiam de lege pœnali, imo et de irritante. Potest proinde consuetudo pœnam abrogare in lege positam, relicta obligatione ad culpam, et e converso. (n. 108.)

Notandum hoc loco, consuetudinem contra legem per se non facere nisi jus

permissivum, vi cuius evadit licitum, quod stante lege illicitum erat.

III. Consuetudinis *juxta legem* effectus est legem firmare, dubiamque interpretari, juxta *Cap. 8. de consuet.*: »Consuetudo est optima legum interpretres.» De hoc effectu dictum est n. 171. (n. 108.)

205. — **Quæstiones.** QUER. 1° *An possit consuetudo abrogare legem, quæ prohibet consuetudinem contrariam?*

Resp. Affirm.; etenim clausula: *Non obstante quacumque consuetudine*, respicit consuetudines præteritas, non autem futuras. Imo idipsum probabile est, etiamsi clausula dicat: *Non obstante quacumque consuetudine, etiam futura*; quia hæc clausula quoque est lex humana, et, ea non obstante, potest consuetudo contraria, mutatis circumstantiis, postea rationabilis evadere, licet difficilior. Ita Suarez, Pont. Bonac. Salm. etc. (n. 108. H. A. n. 81.)

QUER. 2° *Quid, si lex omnem consuetudinem futuram reprobet velut irrationabilem, corruptelam aut abusum?*

Resp. Dist. Si lex consuetudinem reprobet velut juri naturali aut divino adversantem, quemadmodum supra diximus n. 199, nulla unquam valere consuetudo potest. Sin vero eam reprobet velut irrationabilem pro tempore, quo lata est lex, potest consuetudo, mutatis circumstantiis et nova causa exurgente, evadere rationabilis et valere. *Ita communiter.* (n. 108. H. A. n. 81.)

ARTICULUS IV.

CESSATIO CONSUETUDINIS.

206. — Consuetudo cessat eodem modo, quo lex scripta; nonnulla dumtaxat addenda sunt de ejus abrogatione per posteriorem legem contrariam.

I. Consuetudinem *universalem* abrogat lex *universalis* contraria, etiamsi lex consuetudinis mentionem non faciat, neque addat clausulam abrogatoriam. Ratio est, quia legislator censetur nosse consuetudinem universalem.

II. Consuetudinem *particularem* non tollit lex contraria, a *supremo* legislatore lata, nisi illius mentionem faciat, saltem per clausulam revocatoriam cujuscumque consuetudinis contrariæ. Ratio est, quia supremus legislator censetur ignorare

consuetudines particulares locorum, adeoque nolle illas revocare, nisi id manifestet. (n. 109.)

III. Consuetudinem *particularem* tollit lex contraria *inferioris* legislatoris, etiamsi illius mentionem nullam faciat. Ratio est, quia inferior legislator, puta Episcopus, nosse praesumitur particulares consuetudines diocesis suae, adeoque hoc ipso quod legem iis contrariam fert, easdem abrogat. (n. 109.)

IV. Consuetudo *immemorialis*, qualis reputatur consuetudo centenaria, revocata non censetur, nisi specialis illius mentio fiat, vel nisi lex irrationabiles declaret quascumque sibi contrarias consuetudines. (n. 109.)

CAPUT IX.

DE PRIVILEGIIS.

F. Alph. lib. I. Append. II. H. A. tr. 20.

Summatim complectemur 1° notionem privilegii, 2° ejus acquisitionem, 3° interpretationem, 4° usum, 5° cessationem.

ARTICULUS I.

NOTIO PRIVILEGII.

207. — Privilegium est lex privata speciale concedens beneficium, scil. facultatem aliquid agendi vel omittendi contra vel praeter jus commune. Privilegium *contra jus* differt a dispensatione, eo quod sit exemptio *permanens* (n. 1.)

Divisio. Privilegium multiplex est, nempe 1° *Personale*, quod directe confertur personae singulari: *reale*, quod immediate conceditur rei, puta loco, officio, dignitati, statui, particulari Communitati, et hac mediante personis.

2° *Perpetuum*, quod sine temporis praefinitione conceditur rei de se perpetuae: *temporale*, quod ad certum tempus, vel ad vitam personae restringitur.

3° *Favorabile*, quod confert beneficium privilegiato, absque ullius incommodo: *odiosum*, quod, favendo uni, praedictum affert alteri.

4° *Commune*, quod immediate respicit ac intendit bonum Communitatis, ut sunt privilegia Canonis et Fori statui clericali concessa: *privatum*, quod im-

mediate respicit bonum personae particularis.

5° *Gratiosum*, quod liberaliter: *remuneratorium*, quod pro meritis conceditur.

6° *Absolutum*, seu *purum*, quod absque ulla conditione conceditur: *conditionatum*, seu *conditionale*, quod sub certa conditione vel conventionem conceditur.

7° *Concessum motu proprio*, quando litterae concessionis insertam habent clausulam: *Motu proprio*, etiamsi forsitan ad supplicationem concessum sit: concessum *ad instantiam*, quod propter preces et sine dicta clausula datur.

8° *Concessum primo per se*, quod alicui specialiter et sine respectu privilegii aliis dati confertur: concessum *ad instar*, quod alicui datur eum in modum, quo jam alteri est concessum. Porro concedi ad instar potest dupliciter, nempe vel *absolute* seu *aeque principaliter*, quando communicatur perinde ac si primo per se fuisset concessum: hoc modo Regularium Ordinum privilegia communicari solent aliis Ordinibus: vel *relative* tantum, quando communicatur ob connexionem, quam habet ille, cui conceditur, cum aliis jam privilegiatis; qua ratione Religiosorum privilegia nonnulla communicantur eorum familiaribus.

9° *Clausum in Corpore Juris*, quod Corpori Juris communis insertum est: *extra Corpus Juris*, quod per speciale indultum concessum est.

10° *Concessum viva vocis oraculo*, seu oretenus dumtaxat, vel *litteris*.

ARTICULUS II.

ACQUISITIO PRIVILEGII.

208. — Privilegia acquiruntur tribus modis: 1° ex directa concessionem Superioris, 2° communicatione, seu concessionem ad instar, 3° consuetudine legitime praescripta.

I. Ii soli, qui habent potestatem legislativam, possunt privilegia concedere. Ratio est, quia a jure communi quempiam eximere, aut obligare alios ne impediunt privilegiatum ab usu sui privilegii, nemo nisi legislator potest.

II. Privilegia *contra jus* solis subditis concedi possunt: privilegia vero *praeter jus* etiam non subditis. Ratio prioris

est, quia sunt dispensationes in lege, sed dispensatio est actus jurisdictionis, quæ nisi in subditos exerceri nequit: ratio posterioris, quia meram facultatem concedunt, donationi similem, quam Superior in suo territorio exercendam concedere potest etiam extero.

ARTICULUS III.

INTERPRETATIO PRIVILEGII.

209. — In privilegii interpretatione 1° servanda est verborum proprietas; non tamen ita rigide, ut privilegium fiat inutile et sine effectum, vel privilegium fiat onerosum, juxta Regulam Juris 61. in 6.: »Quod ob gratiam alicujus conceditur, non est in ejus dispendium retorquendum.» 2° Si verba illius sint aliquantum obscura, videndum quid supplicans intenderit; solet enim concedens se accommodare precibus. 3° Item ex subjectæ materiæ, vel aliis privilegiis similibus, et ex circumstantiis, interpretatio est facienda. 4° Maxime autem in verbis dubiis attendendum est genus privilegii, an favorabile sit vel odiosum, atque hinc:

210. — I. Privilegium *favorabile* est late interpretandum. Constat ex Regula Juris 15. in 6.: »Favores convenit ampliari.» Cæterum hæc lata interpretatio non extenditur ultra verborum significationem naturalem et civilem, juxta dicta n. 172.; quare ex communi effato: »Privilegium tantum valet, quantum verba sonant,» et Regula Juris 74. in 6.: »Quod alicui »gratiose conceditur, trahi non debet »ab aliis in exemplum.» Extensio autem privilegii ad alias personas, vel ad alios casus non comprehensos in verbis, fieri potest tantum in *connexis* jure aut consuetudine.

II. Privilegium *derogans juri communi* ordinarie est strictè interpretandum, quantum patitur proprietas verborum. Ratio est, quia includit dispensationem, quæ strictè est interpretanda, utpote vulnus legis; constat præterea ex Regula Juris 15. in 6.: »Odia restringi convenit.»

Excipe: 1° si privilegium cedat in favorem Religionis, aut causæ piæ; quia Religionis est summum jus. 2° Si sit juri communi insertum; sic enim non est proprie contra jus, sed pars illius.

Hinc privilegia realia in perpetuum concessa late interpretanda sunt; quia ob eorum perpetuitatem censentur quasi juri communi inserta. 3° Si sit remuneratorium, aut *motu proprio* vel *ex certa scientia* concessum; quia specialem exhibet Superioris liberalitatem. (n. 7. 8.)

III. Privilegium *derogans juri privato tertii* est strictè interpretandum. Ratio est, quia non præsumitur Superior velle juri tertii derogare, nisi id expresserit, et utilitas vel necessitas publica postulet. *Ita communiter.* 1

IV. Privilegium *ad instar* concessum, si *æque principaliter*, non mutatur neque revocatur, mutato aut revocato primo; quia talis communicatio æquivalet concessioni directæ. Secus vero est, si *relative* tantum concessum sit; quia hoc semper manet a primo dependens.

ARTICULUS IV.

USUS PRIVILEGII.

211. — Privilegiatus, per se loquendo, non tenetur uti suo privilegio; quia ex Regula Juris 61. in 6.: »Quod ob gratiam alicujus conceditur, non est in ejus »dispendium retorquendum.»

Dixi: *per se loquendo*: quia per accidens tenetur eo uti in tribus casibus: 1° Si privilegium sit commune, utpote cui nullus cedere potest; hujusmodi sunt privilegia communia Clericorum, Episcoporum, et Regularium. 2° Si privilegium tollat impedimentum observationi legis, e. g. si infirmus habeat domi oratorium, et commode possit audire Missam diebus festis, ad id tenetur; quia talis obligatio non provenit ex privilegio, sed ex præcepto Ecclesiæ, quod obligat omnes non impeditos. 3° Si non-usus directæ læderet jus tertii, e. g. si Confessarius habeat privilegium absolvendi a peccatis reservatis, tenetur, auditâ confessione, eo uti respectu penitentis rite dispositi. (n. 3. lib. 3. n. 319. dub. 3. et n. 324.)

¹ S. Alph. dum n. 8. excipere videtur privilegia concessa ad piam causam, loquitur, non de jure *privato* tertii, sed de eo, quod jure *communi* alicui competit, puta de jure Parochorum, Episcoporum, uti patet ex Salmant.

212. — **Quæritur:** *An qui habet privilegium pro foro pœnitentiali, v. g. absolvendi a censuris et pœnis ecclesiasticis, possit eo uti extra Pœnitentiæ Sacramentum?*

Resp. Controv. Adest duplex sententia probabilis. 1^a Sententia affirmat; quia forum pœnitentiale non est sacramentale tantum, sed etiam extra sacramentum aliquod iudicium pœnitentiale exerceri potest. Ita Suarez, Castrop. Salm. Sylvestr. Tamb. etc.

2^a Sententia negat; quia forum pœnitentiæ in hoc distinguitur a foro conscientie, quod prius denotet Sacramentum Pœnitentiæ, non autem posterius. Ita Sa, Rodriq. Præpos. Sanch. *de matrim. lib. 8, disp. 34. n. 28. 29.*

Pariter, si indultum postulet Confessarium, alii negant eum posse privilegio uti extra Pœnitentiæ Sacramentum; quia Confessarius dicitur in ordine ad Sacramentum. Alii affirmant; quia verbum istud designat Confessarii qualitatem, non autem Confessionis actum. Tutius igitur est privilegio uti in Sacramento. (*n. 4. Præx. Conf. n. 26. in fine.*)

ARTICULUS V.

CESSATIO PRIVILEGIJ.

213. — Contingere potest pluribus modis: 1° ab intrinseco per cessationem causæ finalis, per lapsum temporis præfixi, per interitum subjecti; 2° per revocationem concedentis; 3° per renuntiationem privilegiati. Singula breviter tangemus.

§ I. Ab intrinseco.

214. — I. *Per cessationem causæ finalis* cessat privilegium, quando concessum est *sub conditione* talis causæ, quamdiu nempe ea durabit. Quando vero concessum est *absolute*, valde probabiliter non cessat, nisi causa cessaret *contrarie*, quia eo usque manet utile privilegiato, et ex Regula Juris 16. in 6.: «Beneficium principis decet esse mansurum», et Regula 73.: «Factum legitime retractari non debet, licet casus postea eveniat, a quo non potuit inchoari.» (*n. 14.*)

II. *Per lapsum temporis*, si privilegium ad tempus definitum sit concessum.

III. *Per interitum subjecti*, cui inhaeret privilegium; unde ex Regula Juris 7. in 6.: «Privilegium personale personam sequitur, et exstinguitur cum persona.» Privilegium reale cessat, si res penitus pereat. Si vero res transferatur tantum, vel si destructa reedificetur in eodem loco, non exstinguitur privilegium; ita quoad indulgentias declaravit S. C. Indulg. 9. Aug. 1843.

§ II. Per revocationem Superioris.

215. — I. *Privilegium gratuitum*, si det tantum exemptionem a lege, aut facultatem aliquam præter legem, potest a concedente ejusque successore valide revocari, etiam absque causa. Peccaret tamen venialiter, secluso scandalo, si sine causa revocaret; quia beneficium principis decet esse mansurum.

Quod si privilegium transferat dominium in privilegiatum, non potest valide revocari absque justa causa; quia donatio acceptata non potest ad libitum donantis revocari. Requiritur autem causa publicæ utilitatis, vel gravis delicti, vel talis, quæ sufficiat ad donationem revocandam. (*n. 15.*)

II. *Privilegium remuneratorium*, et a fortiori *oneratum*, non potest valide revocari absque justa causa; quia, quod alicui debitum erat, nequit juste ab eo auferri absque legitima causa. Quod si debitum erat ex justitia, requiritur causa publica, et compensatio. (*n. 15.*)

216. — **Quæritur:** *Quomodo privilegia revocanda sint?*

Resp. 1° Si privilegium *expresse* revocetur, satis est quaecumque clausula generalis, v. g. *Non obstantibus privilegiis*, nisi talia sint privilegia, ut exspectant specialem revocationem.

Plura autem sunt privilegia, quæ requirunt specialem revocationem: a) concessa per modum contractus, sive onerosa sint sive remuneratoria ex justitia; b) munita speciali clausulâ quod revocari nequeant, nisi eorum expressa mentio fiat; hæc revocantur clausulâ: *Non obstantibus privilegiis sub quacumque verborum forma concessis*, vel: *Etiamsi eorum expressa, specifica, aut de verbo ad verbum mentio facienda sit*, et alia simili; c) privilegia Regularium; quæ requirunt saltem clausulam: *Non obstantibus privilegiis etiam Regularium*;

d) clausa in Corpore Juris; quia veræ leges sunt, ideoque postulant clausulam abrogatoriam legum: *Non obstantibus legibus in contrarium*; imo privilegia a Concilio Generali concessa non revocantur nisi per clausulam expressam: *Non obstante quacumque constitutione, etiam a Concilio Generali edita.*

Advertendum tamen, præfatas exceptiones locum non habere, ubi constat Superioris mentem esse etiam illa privilegia revocare, prout constat quando revocat cum clausula: *Motu proprio, ex certa scientia, de plenitudine potestatis*; tunc quippe revocatur omne privilegium quantumvis qualificatum, exceptis dumtaxat onerosis, et iis, quorum revocatio læderet jus quæsitum tertii. (n. 16.)

2º Quod *tacitam* revocationem attinet, privilegia nota Superiori tacite revocantur per legem universalem iis contrariam, vel per novum privilegium prioribus oppositum. Superior autem præsumitur scire privilegia, quæ in Corpore Juris continentur; ignorare autem ea, quæ extra illud existunt. (n. 17.)

Notandum denique, privilegii revocationem per legem universalem non habere effectum, nisi post legis promulgationem, et duorum mensium lapsum a publicatione; privatam revocationem per particulare decretum effectum non sortiri, nisi post specialem intimationem privilegiato factam. (n. 17.)

§ III. *Per renuntiationem privilegiati.*

217. — Privilegiis, quæ in bonum privilegiati primo et per se cedunt, potest hic renuntiare. Ut autem valida sit renuntiatio, requiritur acceptatio Superioris; quia hujus voluntas tamdiu perseverat, quamdiu non retractatur.

Dictum est: *que in bonum privilegiati, etc.*; quia persona particularis renuntiare nequit privilegiis communibus. (n. 14.)

Quæstiones. QUÆR. 1º *An privilegium cesset per non-usum aut usum contrarium?*

Resp. Dist. 1º *Negat.*, si favorable sit; tum quia non-usus aut usus contrarius non indicant tacitam renuntiationem; tum quia nemo contra ejusmodi privilegium præscribere potest.

2º *Affirm.*, si odiosum sit; hoc enim amittitur vi præscriptionis, quando nempe privilegiatus sui privilegii conscius, occasionibus utendi oblati, eo uti libere omittit, aut actus ponit contrarios, per tempus ad præscriptionem requisitum. Excepe tamen, si in privilegio sit clausula: *utendi ad sui arbitrium*; quippe quæ excludit præscriptionem, cum alias esset inutilis, ut censent Castrop. Bon. Salm. Laym. etc. Insuper dicta procedunt pro foro externo; nam in conscientia non amittit privilegium, qui animum non habet renuntiandi. (n. 14.)

QUÆR. 2º *An privilegium amitti possit per ejus abusum?*

Resp. *Affirm.*; at nonnisi post judicis sententiam. (n. 14.)

TRACTATUS IV.

DE PECCATIS.

S. Alph. lib. 5. H. A. tr. 3.

Materia tractanda est 1° notio peccati, 2° distinctio peccatorum, 3° peccatum mortale et veniale, 4° peccatum commissionis et omissionis, 5° peccata interna, 6° peccata capitalia.

CAPUT I.

NOTIO PECCATI.

218. — Peccatum est voluntaria legis divinae transgressio, seu, ut illud definiunt S. Aug. et D. Thomas, est dictum, factum, vel concupitum contra legem Dei aeternam; nam etiam legis humanae transgressio est contra legem divinam, non immediate, sed mediate, quia Deus legi humanae parere jubet.

Divisio. Peccatum multifariam distinguitur, nempe 1° *Actuale*, est ipse actus vel omissio contra legem: *habituale*, est macula relictæ in anima ex peccato actuali, consistens in privatione nitoris gratiæ; vocatur *status peccati*.

2° *Mortale*, quod privat animam vita supernaturali, quæ est gratia sanctificans, Deoque inimicam constituit: *veniale*, quod charitatis fervorem tantum diminuit, animamque Deo minus gratam reddit.

3° *Commissionis*, quod committitur contra præceptum negativum, agendo id quod vetatur: *omissionis*, quod committitur contra præceptum affirmativum, non agendo id quod jubetur.

4° *Carnale*, quod perficitur in delectatione carnis, quæ ex tactu corporali provenit, ut gula et præsertim luxuria: *spirituale*, quod perficitur in delectatione mentis, ut superbia, invidia, avaritia, ira, acedia.

5° *Contra Deum*, quod est contra virtutes, quarum ipse objectum est, ut

sunt virtutes theologicæ et religionis: *contra proximum*, quod est contra virtutes ad ipsum pertinentes, ut sunt charitas et justitia: *contra seipsum*, quod violat virtutes, quibus propriæ passionibus moderantur, ut sunt fortitudo et temperantia.

6° *Externum*, quod verbo aut facto exteriori committitur: *internum*, quod mente et corde patrat, delectatione nempe et desiderio. Alias peccatum *operis, oris et cordis*.

7° *Infirmilitatis*, quod committitur impellente gravi tentatione aut vehementi passionis impetu: *ignorantiæ*, quod committitur ex culpabili ignorantia: *malitiæ*, quod ex mera voluntatis perversitate committitur.

8° *Materiale* est transgressio legis involuntaria, et ideo non imputabilis: *formale* est transgressio voluntaria et imputabilis.

219. — **Conditiones requisitæ ad peccatum.** Ad omne peccatum formale tria requiruntur, nempe 1° malitia objecti, saltem existimata, 2° advertentia rationis ad illam malitiam, et 3° liber consensus voluntatis. Ratio est, quia peccatum voluntate perficitur; actus autem voluntatis non potest ferri in incognitum aut nolitum. (n. 2.)

CAPUT II.

DISTINCTIO PECCATORUM.

220. — Duplex est peccatorum distinctio, 1° *specificæ*, est eorum essentialis diversitas repugnantis ad virtutem; 2° *numericæ*, est peccatorum ejusdem speciei multiplicatio.

Hæc materia scitu necessaria est, quia juxta Concil. Trid. unusquisque tenetur

confiteri species et numerum peccatorum; advertendum tamen distinctionem numericam esse rem haud parum intricatam, ideoque, quantum fieri potest, clare exponendam.

Præterea, peccata omnia æqualia non esse, sed alia aliis graviora existere, fidei dogma est. Unde agemus 1° de peccatorum specifica distinctione, ubi questionem addemus de peccatorum inæqualitate; 2° de distinctione numericâ.

ARTICULUS I.

DISTINCTIO SPECIFICA.

221. — D. Thomas eam repetit a diversitate specifica objectorum; Scotus vero ab oppositione ad virtutes. Utraque sententia probabilis est; quin etiam in idem tandem convenit, quandoquidem ex oppositione ad virtutes habent objecta quod specificè distinguantur in esse moris; non dissentit S. Thomas¹ hisce verbis: »Peccata magis distinguuntur specie secundum objecta, quam secundum opposita; quamvis, etiamsi distinguantur secundum oppositas virtutes, in idem rediret; virtutes enim distinguuntur specie secundum objecta." Et revera, quod furtum v. g. dicatur propriam speciem desumere ex eo quod pro objecto habeat bonum alienum injuste ablatum, vel ex eo quod opponatur virtuti justitiæ, plane eodem recidit. Sententia tamen Scoti facilior est ad distinguendas peccatorum species; idcirco eam sequimur.

Distinctio igitur specifica peccatorum desumitur ex duplici radice: 1° ex oppositione ad diversas virtutes; 2° ex diversa oppositione ad eandem virtutem; hoc autem fit duplici modo, prout actus opponitur vel a) diversis officiis seu præceptis ejusdem virtutis, vel b) modo contrario eidem virtuti, per excessum nempe aut defectum. Ratio est, quia, sicut quælibet virtus habet distinctam bonitatem, et eadem virtus diversa præcepta suumque medium, ita objectum illi oppositum habet distinctam malitiam secundum singula. (n. 31. 32.)

222. — **Resolutiones.** I. *De prima radice.* 1° Infidelitas, desperatio, odium Dei, superstitio, opponuntur diversis virtutibus, scil. fidei, spei, charitati, ac religioni; idcirco specie differunt.

¹ I. 2. qu. 72. a. 1. ad 2.

2° Furtum rei sacræ habet duas malitias specie distinctas; quia opponitur justitiæ, in quantum est violatio juris alieni, et religioni, in quantum est violatio rei Deo consecratæ.

3° Copula carnalis, quam persona sacra habet cum conjugata consanguinea, licet unus actus, est simul fornicatio contra castitatem, sacrilegium contra religionem, adulterium contra justitiam, incestus contra pietatem, et scandalum contra charitatem.

II. *De secunda radice.* 1° *Ex diversis officiis ejusdem virtutis:* Religio præcipit, ne cultum Deo debitum creaturæ tribuamus; huic opponitur idololatria: rursus, ne Deus vitioso cultu honoretur; cui opponitur superstitio: ne convicium contra ipsum proferatur; huic opponitur blasphemia, etc. Justitia vetat, ne vita proximo auferatur; huic opponitur homicidium: item ne fama illius lædatur; cui opponitur detractio, etc. Eadem ratione peccata incompleta seorsim sumpta specie differunt a completis, v. g. tactus specie differt a pollutione, vulneratio ab homicidio; secus vero, si cum opere completo conjungantur. Similiter peccata cordis, oris et operis seorsum sumpta sunt diversæ speciei, ut tradit S. Thom. 1. 2. qu. 72. a. 7. ad 3. et 3. qu. 90. a. 3. ad 1.

2° *Ex modo contrario eidem virtuti:* Prodigalitas et avaritia contra liberalitatem, præsumptio et desperatio contra spem, etc.

223. — **Quæstiones.** QUÆR. 1° *An peccata specie distinguantur ex oppositione ad diversa præcepta?*

Resp. Dist. 1° *Affirm.*, si præcepta sint formaliter diversa, i. e. ex parte *materiæ* præceptæ aut *motivo* præcipiendi; quia tunc diversæ virtutes læduntur. Unde, si quis frangat jejunium comestione carnis et secundâ refectione, committit duo peccata specie distincta; quia materia præcepti est formaliter diversa. Similiter, si quis frangat jejunium præceptum ab Ecclesia, et simul voto sibi impositum, lædit temperantiam, ob quam Ecclesia jubet jejunium, et religionem, ob quam Deus jubet vota servari.

2° *Negat.*, si præcepta materialiter tantum diversa sint, i. e. ex parte legislatorum; quia legislatorum diversitas nihil pertinet ad peccatorum distinctionem. (n. 33.)

QUER. 2° Unde desumenda sit peccatorum inequalis gravitas?

Resp. 1° *Ecce dignitate virtutis, cui opponuntur*; quia majori virtuti opponatur oportet gravius peccatum. Hæc autem doctrina intelligenda est, quando comparatio fit inter actum maximum unius vitii cum actu maximo alterius; secus doctrina non procedit; v.g. turpissimum bestialitatis peccatum majus est simplici furto, quamvis furtum sit contra virtutem justitiæ, quæ est major virtute castitatis, cui opponitur bestialitas; at si accipiat summus injustitiæ actus, puta homicidium, statim apparet hujus criminis excessus supra bestialitatem.

2° *Ecce circumstantiis*; quæ quidem gravitas tanti valet in materia morali, ut interdum plus conferat, secundum prudentem aestimationem, ad peccati augmentum morale, quam ipsum objectum. Hinc peccatum ex objecto levius potest ratione circumstantiæ excedere gravitatem peccati superioris speciei; hoc modo v. g. fornicatio majus peccatum est quam pollutio. Ita S. Thom. 1. 2. qu. 73. a. 4. — 2. 2. qu. 10. a. 3. ad 1. — *De malo*. qu. 2. a. 10. (n. 34.)

Hæc doctrina maximopere perpendenda est a Confessariis et Concionatoribus, quare operæ pretium esse duxi eam uberius explanare. S. Thomas in questione *de malo*. loc. cit. singulari perspicuitate eam exponit, cujus verba placet describere: »Cum bonum virtutis consistat in ordinatione amoris, ut Augustinus dicit; »Deum autem super omnia diligere debeamus: peccata, quæ sunt in Deum, »sicut idololatria, blasphemia, et hujusmodi, secundum suum genus sunt reputanda gravissima. Inter peccata vero »in proximum tanto aliqua sunt aliis »graviora, quanto majori bono proximi »opponuntur. Maximum autem bonum »proximi est ipsa vita hominis, cui opponitur peccatum homicidii, quod tollit »actuale hominis vitam; et peccatum »luxuriæ, quod opponitur vitæ hominis »in potentia, quia est inordinatio quædam »circa actum generationis humanæ. Unde »inter omnia peccata, quæ sunt in proximum, »gravius est homicidium secundum genus suum; et secundum locum »tenet adulterium, et fornicatio, et hujusmodi peccata carnalia. 1 Tertium au-

tem locum tenet furtum et rapina, et »hujusmodi, per quæ in exterioribus bonis læditur proximus. In singulis autem »horum generum sunt diversi gradus, in quibus mensuram peccati secundum genus suum oportet accipere, secundum »quod bonum oppositum magis vel minus »per charitatem debet amari."

Alibi 1 S. Doctor hæc habet: »Quanto »id, contra quod peccatur, est majus, »tanto peccatum est gravius; et quia »divinitas Christi est major humanitate »ipsius; et ipsa humanitas est potior quam »Sacramenta humanitatis, inde est quod »gravissima peccata sunt, quæ committuntur in ipsam divinitatem, sicut est »peccatum infidelitatis et blasphemiae: »secundo sunt gravia peccata, quæ committuntur in humanitatem Christi... »tertio autem loco sunt peccata, quæ »committuntur contra Sacramenta, quæ »pertinent ad humanitatem Christi. Et »post hæc, sunt alia peccata contra puras creaturas."

Observat insuper S. Thomas 2 peccata spiritualia secundum se esse graviora carnalibus; sed carnalia maxime esse adhesionis, propter adnexam delectationem. Atque inde est, cur peccato luxuriæ dediti tam difficulter emergant, et in maximo damnationis periculo versentur. Quapropter summe semper cautiones adhibendæ sunt, ut vel ipsis principiis, ex quibus periculosissima illa pestis enasci potest, fortiter obsistatur. (Marc. Instit. mor. n. 334.)

Hæc de gravitate peccati ex parte objecti. Ex parte circumstantiarum, confer dicta n. 35, et S. Thomam 1. 2. qu. 73. art. 7—11. ubi de accidentali gravitate fusius agit.

Pro praxi monendi sunt Confessarii, 1° ut attendant, non solam gravitatem objectivam peccatorum, sed et subjectivam, quanta nimirum sit ex conscientia poenitentium, utrum peccata proveniant ex ignorantia, infirmitate, an vero ex certa scientia aut malitia; sic e. g. Confessiones et Communiones sacrilegæ plerumque sunt peccata infirmitatis ex ve-

illud esse secundum se homicidio levius; quia »homicida est per se et sufficiens causa corporalis mortis; spiritualis autem mortis nullus »potest esse alteri causa per se et sufficiens: »quia nullus spiritualiter moritur, nisi propria »voluntate peccando."

1 De scandalo docet 1. 2. qu. 73. a. 8. ad 3.

1 3. qu. 80. art. 5. — 2 1. 2. qu. 73. a. 5.

recundiâ, ex humano timore, et hæc ratione gravitas minuitur.¹ 2º Ut in regimine animarum plures æstiment *nocu-mentum* peccatorum ex sequelis, quas produciunt, quam *gravitatem theologica*m; admodum v. g. pernicioſa sunt peccata carnalia propter adhesionem, lectiones pravorum scriptorum propter periculum fidei et morum.

ARTICULUS II.

DISTINCTIO NUMERICA.

224. — Difficultates hujus distinctionis peccatorum ex eo oriuntur quod actus *physice plures* quandoque *unum* tantum peccatum constituent; et contra, actus *physice unus* quandoque *plura* peccata contineat. Rem quanto clarius exponere conabimur.

Distinctio numerica petitur ex duplici radice: 1º ex *pluralitate actuum*; toties enim voluntas peccabit, quoties repetit actus peccaminosos moraliter diversos; in hoc omnes conveniunt; 2º ex *pluralitate objectorum totalium*; sed de hac radice dissentiunt DD., ut infra videbimus qu. 3. (n. 36.) — Objectum porro *totale* dicitur, quod ex sua natura non ordinatur ad alterum, tamquam *inchoatio* aut *medium* ad finem aut opus consummatum, sed in seipso completur, v. g. homicidium, furtum, fornicatio.

225. — Loquendo de prima radice, dubium est quandonam actus voluntatis moraliter interrumpantur; quocirca, ad clariorem intelligentiam, distinguendi sunt actus mere interni, prava proposita, et actus externi.

I. *Actus mere interni*, qui nempe consummantur in sola voluntate, tot sunt numero peccata, quot sunt actus *physice* interrupti; nisi plures hujusmodi actus brevi intervallo ex eodem impetu passionis procedant. Ratio est, quia tales actus neque remanent in se *formaliter*, ut patet, neque in effectu aliquo *virtualiter*, siquidem nullum relinquunt: ratio exceptionis est, quia tunc in eadem causa moraliter connectuntur.

Hinc circa odia, hæresim, delectationes morosas, desideria inefficacia, etc. penitens debet explicare, si potest, quot vicibus in voluntate consenserit; quod

si nequeat, eo quod pravus animus fuit diuturnus, sufficit fateri tempus, per quod in mala voluntate perseveravit, addendo, utrum actus fuerint rari an frequentes in die, in hebdomada. (n. 37.)

II. *Prava proposita* opus externum ponendi moraliter interrumpuntur 1º per retractionem; 2º per cessationem *voluntariam*, seu tacitam renuntiationem, v. g. si quis proposuit exire vespere ad fornicandum, et memor hujus propositi domi manet.

Dubium est, utrum malum propositum interrumpatur per cessationem *involuntariam*, puta per naturalem distractionem, somnum, comestionem, etc. Nonnulli universe negant, sed eorum opinio communiter et merito rejicitur. Alii universe affirmant, et eorum opinio probabilis est. Sed probabilius videtur distinguendum hoc modo: 1º si virtualiter permanet in aliquo *effectu* conducente ad opus intentum, puta in querendo et adhibendo media executionis, per quantumlibet tempus duret, unum solum peccatum constituit; quia tunc primum propositum moraliter continuatur: 2º si in nullo effectu continuatur, moraliter interrumpitur post notabile intervallum, puta, ut S. Alph. æstimat, post duos vel tres dies, ordinarie loquendo; quia impetus passionis difficulter diutius protrahi potest. Hinc qui in tali proposito ultra id tempus perseverat, explicare debet tempus, quo in illo perstitit, ut moraliter intelligatur numerus actuum. (n. 38—40.)

III. *Actus externi* moraliter interrumpuntur 1º quoties objectum *totale* constituunt, v. g. si quis successive plures homines occidit, pluries fornicatur, pluries se polluit, quamvis hæc exiguo temporis intervallo perpetret, plura peccata committit; quia actus in se completi et consummati ad invicem sunt incoibiles; 2º quoties actus *incompleti* neque ordinantur ad aliquod opus consummatum principaliter intentum, neque procedunt brevi intervallo ex eodem impetu passionis; quia nullo nexu uniuntur.

E converso actus *incompleti*, sicut et peccata *oris*, moraliter uniuntur 1º si ex eodem impetu passionis procedant; quia tunc sunt veluti media ad exsequendam unam malam voluntatem, v. g. verberandi, conviciandi, blasphemandi, etc. 2º Si ad ejusdem operis consummationem

¹ S. Thom. 3. qu. 80. a 5.

dirigantur; tunc quippe actus secundarii, qui *præcedunt et concomitantur* actum principalem, peccata distincta non constituunt; quia tunc datur unitas materiæ, et unitas formæ constitutivæ peccati, quandoquidem datur ex parte materiæ ordinatio et subordinatio partium ad invicem, et ex parte actus interni unitas intentionis virtualiter perseverans in omnibus actionibus. (n. 41.)

226. — **Resolutiones.** 1° Qui proponit occidere hominem, et idcirco arma parat, viam arripit, et ipsum tandem occidit, unum peccatum committit, licet per multos dies illum quæsierit, et pluries propositum iterarit. Item, qui pergit ad fœminam animo fornicandi, præmittit tactus, oscula et sermones, et demum fornicatur, satisfacit confitendo: fornicatus sum. Ea omnia enim sunt media ad finem attingendum. (n. 40. 41.)

Quocirca duo notanda sunt: a) Si quis ad fœminam accederet ex intentione turpes tactus duntaxat exercendi, sed deinde, libidine incalescente, copulam perficiat, duo committit peccata, nempe tactum et fornicationis; quia actus illi priores non subordinabantur copulæ, quæ non intendebatur. (n. 43.) b) Si contra, ejusmodi actus fierent ex intentione copulæ, sed hæc non perficiatur, tunc omnia media ad peccatum consummandum confitenda sunt tanquam distincta peccata; et hoc non solum, si prædicta media in se sunt mala, quo casu communis est sententia, sed valde probabiliter etiam si sint indifferentia, ut carpere viam, ascendere domum ad fornicandum, parare arma ad homicidium, etc. Ratio est, quia peccatum externatur in illis actionibus, quæ omnes male evadunt, cum a pravi finis malitia informantur; confitendæ ergo sunt tanquam incœptum opus externum. (n. 42.) Attamen media in se indifferentia necesse non est *speciatim* explicare, sed sufficit dicere: toties media adhibui; secus, si in se mala sint.

2° Unum peccatum committit Sacerdos, qui una die vult totum Officium omittere; quia totum Officium unius diei cadit sub uno præcepto. Quod si prius proposuisset tantum Matutinum cum Laudibus omittere, postea vero proponat etiam reliquas omittere Horas, duo committeret peccata; quia duo forent actus voluntatis moraliter interrupti. (Lib. 4. n. 148.)

3° Qui ex intentione furandi centum francos, quinque vicibus moraliter interruptis eos surripit, quinque peccata committit; quia singula furta sunt actus in seipsis consummati. Ita Croix, Mazzot. Sporer. *de Pœnit.* n. 438. Laym. *lib.* 1. *tr.* 3. *cap.* 3. n. 2. Catalan. *part.* 3. *qu.* 6. *cap.* 7. n. 4. et alii. (n. 44.)

4° Qui ex eodem motu passionis pluries blasphematur, fœminam pluries inhoneste tangit, pluries inimicum percutit, pluries aliquem in eadem materia conviciatur vel ei detrahit, unum peccatum committit. (n. 41.)

227. — **Quæstiones.** QUÆR. 1° *An actus impudici immediate sequentes copulam, sint distinctum peccatum?*

Resp. Controv. 1^a Sententia absolute affirmat; quia non sunt partes copulæ, quæ jam fuit consummata. Ita Suarez, Cunil. et alii.

2^a Sententia probabilis distinguit, negando, si hujusmodi actus intenduntur velut prioris voluptatis complementum; affirmando, si in eis tamquam in nova voluptate sistatur. Ita Dicast. Croix.

3^a Sententia communis et non minus probabilis negat hos actus, sicut et complacentiam de copula habita, novum esse peccatum, si ad novam copulam non ordinentur; quia exercentur veluti quoddam copulæ complementum. Ita Lug. Pal. Nav. Azor, Viva, Salm. etc. (n. 41.)

QUÆR. 2° *Quot peccata committat, qui culpabiliter omittit per longum tempus restituere rem alienam?*

Resp. Controv. 1^a Sententia probabilis tenet eum toties peccare, quoties occurrat occasio restituendi, et quoties proponit non restituere, imo quoties per somnum aut per alia distrahitur. Ita Suar. Vasq. Bonac. Tap. Dic. etc.

2^a Sententia probabilior docet eum committere unum peccatum, quamdiu in eadem voluntate perseverat; quia mala voluntas virtualiter semper permanet in effectu retentionis. Ita Lugo, Ronc. Nav. Gabr. Tanner, Sayr. Dian. etc. — Merito tamen censent Dian. Pal. Mazz. et alii, quod si fur reddatur impotens ad restituendum, et postea factus potens, data opportunitate, non restituat, novum peccatum committit; quia tempore impotentiae voluntas non restituendi non perseverabat in effectu. (n. 40. lib. 3. n. 683.)

QUÆR. 3° *An actus physice unus possit esse multiplex numero peccatum*

ob pluralitatem obsectorum totalium, ut si quis uno ictu occidat plures homines?

Resp. Controv. 1^a Sententia negat; vel quia in eodem actu non possunt numero plures esse malitiae, cum in eodem subjecto nequeant numero plura accidentia esse; vel quia, licet in eodem actu possint plures esse malitiae, tamen juxta Conc. Trid. tenemur quidem peccatorum, non autem malitiarum numerum explicare; peccatum autem est dictum, factum vel concupitum; horum ergo numerus est tantum declarandus. Ita Suar. Lugo, Laym. Viva, Anacl. Bonac. Navar. Tamb. etc.

2^a Sententia communior, quam sequimur, affirmat; quia idem actus, quemadmodum potest continere plures malitias specie distinctas, eo quod respiciat plura objecta specie diversa, ita habere potest plures numero distinctas, eo quod tendat in plura numero objecta; id patet exemplo ab omnibus admissio: si enim conjugatus copulam habet cum conjugata, duplicem committit injustitiam, unam quia violat jus uxoris suae, alteram quia cooperatur ut complex jus violet mariti sui. Ita Croix, Holzm. Azor, Vasq. Dian. Dicast. Pal. Salm. Collet. Concina, etc. — Non obstat prior ratio primae sententiae, quia valet in physicis, non in moralibus. Neque obstat ratio altera, nam, posito quod malitiae plures sint, plura quoque sunt peccata, cum peccata diversa non nisi diversae malitiae sint. (n. 45. H. A. n. 64.)

Hinc *1°* plura peccata committit, qui unico actu pluribus detrahit; optat ad plures feminas accedere vel pluries ad eandem; furatur a pluribus; pluribus scandalum praebet aut malum exoptat; proponit per plures dies Officium vel jejunium omittere.

2° Plura committit peccata, qui intendit totam familiam infamare; quia singula familiae membra distinctum jus ad famam habent. Secus foret, si quis hederet bona, quae civitas aliqua aut monasterium possidet in communi; quia non competit jus personis particularibus, sed toti communitati tantum; quare unum jus laeditur. (n. 46.)

3° Unum peccatum committit, qui negat plures fidei articulos; quia unicum est objectum formale fidei, nempe veritas Dei revelantis; idcirco qui plures negat articulos, non magis infidelis est,

quam qui negat unum. (n. 50. H. A. n. 65.)

QUER. 4° An committat plura peccata, qui unico actu detrahit alicui in pluribus materiis, vel unum diversis afficit contumeliis?

Resp. Multi negant; quia ejusmodi detractiones vel contumeliae, quamvis materialiter specie distinguantur, moraliter tamen unam famam aut unum honorem laedunt. Ita Lugo, Cajet. Azor, Molin. Bonac. Salm. etc.

Sed probabilius affirmant alii; quia laeduntur diversa jura ad famam aut honorem; eo enim quod quis diffamatus est in uno crimine, non ideo est in alio. Ita Collet, Holzm. Conc. Croix, Sylvius, Nav. Filliuc. etc.

Advertendum tamen, mulierculas et plebeios, qui rixantes inter se eodem impetu diversis contumeliis se onerant, unum peccatum committere; quia juxta communem aestimationem non laedunt famam et honorem, eo quod ex una parte convicia inter hujusmodi personarum non apprehenduntur ut gravia, et ex altera parte audientes nullam ipsis fidem habent, dum putant illa ex ire impetu potius quam ex animo et rei veritate procedere; quapropter tales rixantes ut plurimum excusantur a mortali, nisi forte de aliquo particulari facto adversarium impropere. (n. 48.)

QUER. 5° An plura peccata committat, qui detrahit alicui coram pluribus?

Resp. Probabiliter negandum; quia jus ad famam non est multiplex, sed unicum apud omnes; est ergo dumtaxat circumstantia aggravans. Ita Lugo, Tamb. Azor, Mol. etc. contra Croix et Holzm. (n. 49. H. A. n. 65.)

QUER. 6° An plura committat peccata, qui diversa mala optat inimico?

Rep. Controv. 1^a Sententia affirmat, si mala specificè exprimantur; quia desiderium sumit speciem a diverso objecto desiderato. Ita Suar. Sylv. Coninc. Pal. Soto, Salm. etc.

2^a Sententia probabilis negat; quia mala illa fere optantur sub una malitiae ratione, nempe ut media ad illius perniciem; quare satis est confiteri: exoptavi grave malum proximo. Secus autem foret, si diversa mala specificè optaret, quatenus talia sint; vel si efficaciter proponeret diversa mala inimico inferre; cum pravum propositum speciem sumat ab

opere externo, sive damno intento: tunc igitur mala optata essent distincte confitenda. Ita Lugo, Cajet. Valent. Bonac. Croix, etc. (n. 50. lib. 2. n. 30. H. A. n. 65.)

QUER. 7° *Quot sacrilegia committat Sacerdos celebrans in statu peccati mortalis?*

Resp. Nonnulli contendunt eum committere unum tantum; quia diversae actiones sunt partes integrantes unum sacrificium. Ita Spor. et alii.

At verius committit quatuor, nimirum 1° indigne consecrat; 2° indigne ministrat; 3° ministrat indigno; 4° indigne communicat. Ratio est, quia, quamvis unum offerat sacrificium, singulae tamen dictae actiones sunt diversae et in se completae. Ita Lugo, Suar. Holzm. Croix, Viva, Mazzot. (n. 44. lib. 6. n. 35.)

QUER. 8° *Quot peccata committat ministrans in mortali Eucharistiam pluribus?*

Resp. Plures docent tot esse peccata, quot sunt communicantes; quia singulae distributiones sunt completa ministratio Sacramenti, et completa convivia respectu communicantium. Ita Vasq. Concini. Pal. Bonac. Croix, Conine. etc.

Verum probabilius unum tantum peccatum committit; quia unum est convivium ex pluribus constans convivis. Ita Henno, Viva, Filliuc. Henriq. etc. (n. 50. lib. 6. n. 35.)

QUER. 9° *Quot peccata committat Confessarius plures successive absolvens in mortali?*

Resp. Non pauci dicunt ipsum committere unum peccatum; quia est una sessio tribunalis, in qua plures causae judicantur. Ita Lugo, Rodriq. Spor. Viva, Salm. etc.

At verius tot sacrilegia committit, quot absolutiones impertitur; quia singulae absolutiones sunt distincta et completa Sacramenta. Ita Croix, Bonac. Dicast. Escob. Mazz. Collet, Conc. etc. (n. 50.)

CAPUT III.

PECCATUM MORTALE ET VENIALE.

Trademus 1° utriusque notionem, 2° conditiones ad utrumque requisitas, 3°

quomodo peccatum mortale transeat in veniale, et vice versa.

ARTICULUS I.

UTRIUSQUE NOTIO.

228. — Ratio peccati *mortalis* consistit in aversione ab ultimo fine, qui Deus est, et conversione ad creaturam tanquam ad ultimum finem. Ratio peccati *venialis* consistit in conversione ad creaturam, servato ordine ultimi finis, quem minuit dumtaxat, sed non evertit. Inde peccatum mortale est simpliciter contra legem, cum charitatem, a qua universa lex pendet, destruat; veniale vero, cum charitati non repugnet, non est contra legem, nisi secundum quid. (S. Thom. 1. 2. qu. 72. a. 5.)

229. — **Divisio.** I. Peccatum *mortale* distinguitur: 1° *Ex genere suo*, quod admittit parvitatem materiae, cujus nempe materia gravem inordinationem continet, si in notabili quantitate sit; secus, si in levi.

2° *Ex toto genere suo*, quod non admittit levitatem materiae, cujus nempe materia in qualibet quantitate gravem continet inordinationem; seu aliis verbis: cujus materiae gravitas petitur, non ex quantitate, sed ex qualitate ejus. Talia sunt v. g. haeresis, blasphemia, perjurium, superstitio, simonia, contemptus formalis legis aut legislatoris, luxuria, fractio sigilli sacramentalis, aut jejunii naturalis ante Communionem.

3° *Per accidens*, quando veniale ex genere suo, evadit mortale ex adjuncta circumstantia.

II. Peccatum *veniale* distinguitur: 1° *Ex genere suo*, cujus materia intra suam speciem essentialiter levis est. Talia sunt peccata contra veracitatem, fidelitatem in promissis mere gratuitis, gratitudinem, liberalitatem, abstinentiam, etc.

2° *Per accidens*, quando mortale ex genere suo, evadit veniale vel ex levitate materiae accidentali, vel ex imperfectione actus. (n. 52.)

ARTICULUS II.

CONDITIONES AD UTRUMQUE REQUISITAE.

230. — **Principia.** I. Ad peccatum mortale tria requiruntur: 1° gravitas materiae;

2° plena advertentia intellectus ad malitiæ gravitatem, saltem in confuso; 3° plenus consensus voluntatis. Rationes sunt, quia 1° dissolutio divinæ amicitiae et aeternæ poenæ reatus, utpote res omnium gravissimæ, postulant ut non pendeant ex re levi, neque ab actu humano imperfecto; 2° sicut gravis malitia objecti nullo modo cognita, nullo modo est volita, ita non perfecte cognita non est perfecte volita; ergo perfecta malitia, qualis inest peccato mortali, exposit actum humanum perfectum. (n. 5. 53.)

Circa præmissa notandum est: 1° Ex perfecta advertentia intellectus et pleno simul voluntatis consensu plena ac perfecta *deliberatio* constituitur; unde recensita tria requisita his duobus æquivalent, scil. a) gravitati materiæ ex parte objecti, b) perfectæ deliberationi ex parte subjecti.

2° Advertentia dicitur a) *plena*, quando quis mente expedita discernit: *imperfecta*, quando mente non plene expedita, utpote semisomnus, semiebrius, aut alio distractus; b) *confusa*, quando quis dubitat aut suspicatur de gravitate vel specie peccati in actu ponendo: *distincta*, quando peccati qualitatem aut quantitatem discernit. Unde patet advertentiam *confusam* posse simul *plenam* esse, cum quis actu intellectus plene sibi consciî suspicari possit gravem actionis malitiam. (n. 3.)

3° Quoad consensum, quomodo tentatio procedat, et utrum mortale peccatum sit passive se habere ad insurgentes tentationes, vide infra n. 237. et 238.

II. Advertentia mentis debet necessario esse *actualis*, vel *in actu ipso* vel saltem *in causa ejus*. Ratio est, quia, ubi nulla unquam adfuit actualis advertentia, non est advertendi potentia, cum prima alicujus rei idea non sit in hominis potestate; ergo adest tunc inadvertentia invincibilis; atqui inadvertentia invincibilis excusat a peccato, sicut ignorantia, cum utraque privet actuali cognitione, qua voluntas nostra regitur.

Sufficit autem advertentia actualis *in causa actus*; quia 1° effectus malus, sequens ex causa voluntarie posita, in qua fuit actualiter prævisus, est voluntarius et culpabilis in illa causa; consequenter inadvertentia, quæ deinde effec-

tum comitatur, a culpa non excusat, utpote voluntaria in causa; 2° alioquin excusanda forent perditissimorum hominum flagitia; quo enim scelestiores sunt, eo graviora crimina perpetrant sine horrore et sine attentione ad eorum malitiam.

Voluntariæ porro causæ inadvertentiæ, dum actus mali ponuntur, numerantur tres: 1° *deliberata negligentia*, sive ad discenda ea, quæ quis scire tenetur, sive ad adhibendam considerationem, quam res agenda meretur; illi enim, qui jam advertit sedulius aliquid sibi considerandum esse, et tamen vult præcipitanter operari, merito imputantur omnes quos committet errores.

2° *Passio*, quam quis deliberate vult sequi; illi enim, qui secundum suam passionem operatur, merito imputabitur omnis pravus effectus cum tali passione connexus, quamvis in particulari non agnoscat; quia, cum homo passionem aliquam amplexatur, consequenter admittit omnes effectus communiter ex illa provenientes, qui, etsi in particulari non prævideantur, prævidentur tamen in confuso.

3° *Pravus habitus*, quem quis voluntarie fovet; actus enim mali, qui ex illo erumpunt, sunt voluntarii, saltem in causa. Dico: *saltem in causa*; quia potius dicendum peccatores habitatos vel passionibus suis deditos semper habere actualem quandam criminum suorum cognitionem, sufficientem ad reddendos actus deliberatos et mortales; solummodo cognitio illa actualis, eo quod ipsi parvipendant peccatum, non producit in eorum animis sensibilem illam impressionem, quam producit in alio habente conscientiam minus depravatam, et ideo illius obliviscuntur, ita ut interrogati facile respondeant se non advertisse; sed cautus Confessarius non debet ipsis fidem habere.

Ex dictis sequitur, errare rigidioris sententiæ patronos, qui dicunt ad peccatum sufficere advertentiam *virtualem* seu *interpretativam*, in eo consistentem, quod homo *debeat et possit* advertere solâ potentiâ *physicâ* et *remotâ*, quamvis actualiter nunquam adverterit. Si hoc verum foret, plurimi homines multis mortalibus culpis gravatos se invenirent in altera vita, quin circa illas ullam cognitionem unquam habuerint. (n. 4. 5. H. A. n. 24—40.)

III. Ad peccatum veniale requiruntur et sufficiunt quantulumcumque actus inordinatio, et mentis advertentia, voluntatisque consensio. Requiritur, quia, illis deficientibus, abest vel omnis peccati materia vel omne voluntarium; sufficit, quia, illis positis, conditiones ad peccatum aliquatenus adsunt.

231. — **Quæstiones.** QUÆR. 1° *Quomodo peccata mortalia ex parte materiæ dignosci queant?*

Resp. Dignoscuntur 1° ex S. Scripturâ; peccata namque, quæ ibi dicuntur Deo exosa, excludere a Regno Dei, esse digna morte, etc., mortalia sunt.

2° Ex definitionibus Ecclesiæ; si nempe aliquod peccatum declaratur mortale, aut gravibus plectitur pœnis.

3° Ex consensu SS. Patrum aut insignium Theologorum; quæ enim illi omnes aut certe plurimi inter peccata mortalia recensent, ut talia existimanda sunt. Qui ab iis dissenserit, temeritatis notam incurrit.

4° Ex ratione; peccata, quæ graviter lædunt charitatem Dei vel proximi, sunt ex se mortalia, ut tradit S. Thomas. 1. 2. qu. 88. a. 2.

Quando autem DD. inter se dissentiant, eo quod veritas ex præfatis fontibus clare erui nequeat, non præceps sit Confessarius in pronuntiando aliquid esse mortale peccatum; periculosum enim est, inquit S. Thomas¹, de peccato gravi ea damnare, quæ gravia esse non constat; quandoquidem, si pronuntiet esse mortale, et non sit, peccabit pœnitens dicto non obtemperans, et exponitur damnationis periculo, nam omne, quod est contra conscientiam, ædificat ad gehennam. (n. 52. lib. 1. n. 89. lib. 3. n. 547. lib. 6. n. 604.)

Idecirco S. Alphonsus statuit duas hasce regulas: »Ut dicatur quod actio aliqua »non sit peccatum grave, sufficit ut vera »probabilitas habeatur quod tale non sit, »quemadmodum omnes fatentur.» E converso: »Ut affirmetur absolute aliquam »actionem esse peccatum mortale, non »sufficit opinio probabilis, nec etiam »probabilior;... sed requiritur certitudo, prout »docent omnes.» Certitudinem intelligit, non strictam, sed latam, directam vel reflexam. (Lib. 3. n. 132. *epist. de maled. mœrt. v. Adversarius in dissert.*)

¹ Quodlib. 9. a. 15.

QUÆR. 2° *Quid judicandum in dubio de perfecto consensu?*

Resp. Dist. Ille, qui timoratiæ conscientie est, et tentationi, postquam eam perfecte advertit, resistere solet, certo præsumendus est non plene consensisse; ad quod præsumendum prosunt sequentia indicia: 1° si habitualiter serium et sæpe repetitum propositum habeat numquam peccandi mortaliter; 2° si clarius advertens tentationem, teritus fuerit, et illico eam repulerit, statimque dubitaverit an consenserit; 3° si meminerit se timide processisse; 4° si ita dispositus fuerit, ut, licet facile potuerit exsequi peccatum, non tamen sit exsecutus; 5° si nesciat an in somno vel in vigilia aliquid egerit aut cogitaverit; si enim plena fuisset deliberatio, sciret se exsomnia fuisse.

E converso, assuetus in peccata mortalia facile prolabi præsumendus est consensisse; si enim obstitisset, utique recordaretur conatûs adhibiti ad tentationem repellendam. (n. 55. lib. 6. n. 476.)

ARTICULUS III.

QUOMODO PECCATUM MORTALE EVADAT VENIALE, ET VICE VERSA.

232. — **Principia.** I. Peccatum ex suo genere mortale evadit veniale ex triplici capite: 1° ex errore conscientie invincibili; 2° ex imperfectione actûs, nimirum ex imperfecta advertentia aut imperfecto consensu; 3° ex materiæ parvitate, ubi hæc datur. (n. 54—56.)

II. Peccatum ex genere suo veniale fit mortale vel ex errore conscientie, vel ex circumstantiis graviter malis, scilicet ex fine, contemptu, scandalo aut periculo.

Igitur 1° ex *fine* mortaliter malo, sive *adjuncto*, v. g. si quis habeat colloquium leviter inhonestum cum puella ad seducendam illam, ut in fornicationem assentiatur; sive *ultimo* constituto, quando nempe quis ita adhæret peccato cuidam veniali, ut *actualiter* paratus sit transgredi præceptum grave potius quam ab illo abstinere, v. g. si quis est ita ludo addictus, ut paratus sit omittere Sacrum die festo potius quam ludum. Dico: *actualiter* paratus; i. e. quod actu ita apud se disponat; quia, si esset tan-

tum habitualis dispositio, non peccaret mortaliter; peccatum enim requirit actum.

2º Ex contemptu formali legis aut Superioris; quando quis ideo præceptum in re levi transgreditur, quia renuit subijci.

3º Ex scandalo; quando prævidetur peccatum veniale cessurum in grave scandalum proximi, v. g. si furando rem parvi momenti a Petro, prævideas illum in blasphemias erupturum.

4º Ex periculo proximo labendi in peccatum mortale, v. g. cum quis plerumque solet peccare delectatione venerea, dum ex mera curiositate, quæ de se est tantum venialis, aspicit talem feminam. (n. 59—63.)

233. — **Quæstiones.** QUÆR. 1º *An sit obligatio gravis vitandi periculum probabile peccandi mortaliter?*

Prænotandum, periculum dici *proximum* seu *probabile*, sive *grave*, in quo quis probabiliter lapsurus est in peccatum formale; non vero in tentationes dumtaxat aut motus sine consensu, etsi hic aliquando, sed raro, fuisset subsecutus. *Remotum* seu *leve* dicitur, in quo lapsus non est probabilis, sive secundum se tale sit, sive ope præsidiorum tale effectum sit; in hoc ultimo casu periculum dicitur *materialiter* proximum, sed *formaliter* remotum. Periculum igitur proximum frequenter inducet in peccatum; remotum vero raro aut nunquam. (*lib. 6. n. 452.*)

Resp. Affirm., adeoque peccatum mortale est sine iustâ causâ se exponere periculo proximo peccandi mortaliter. Ratio, quia si illicitum est sine iustâ causâ uti opinione probabili cum periculo damni alieni, quanto magis cum propriæ animæ periculo? Imo rectius dicitur eo in casu peccatum solum esse probabile, periculum autem peccandi certum. *Ita communiter.*

Dictum est: *sine iustâ causâ*; quia, ubi hæc adest et debitis mediis quis se munit contra periculum, non est illud vitandi obligatio, etiamsi aliquoties lapsus fuerit, nisi cum morali certitudine prævideatur lapsus. Ratio est, quia ob necessitatem periculum est involuntarium, et mediis præservativis redditur remotum. Quod si quis fere semper lapsus fuerit, et spes non affulgeat emendationis, tenetur cum quâcumque jacturâ

occasionem deserere, et salvare animam suam. (n. 63.)

QUÆR. 2º *An multitudo peccatorum venialium constituere possit peccatum mortale?*

Resp. Dist. 1º Negat. per se, i. e. ratione solius multitudinis; quia sola multiplicatio entium unius speciei nunquam potest ex se sola transferre illam multitudinem in alteram speciem.

2º *Affirm. per accidens*, ratione nempe materiæ coalescentis; quia tunc efficiunt unam materiam gravem, ut præsertim in materia iustitiæ contingit.

Hinc v. g. qui per totam Quadragesimam quotidie modicum extra refectionis tempus sumit, nunquam peccat mortaliter; secus vero, si pluries id faceret eadem die. Qui vovit toto anno singulis aut certis diebus opus bonum de se exiguum, tanquam onus cuilibet diei affixum, etsi toto anno illud omittat, non peccat mortaliter; secus esset, si quis talia vovisset per modum unius, puta cum expressâ intentione omissum uno die supplendi altero die, aut si quis una intentione vovisset dare pauperibus 300 francos, singulis diebus unum erogandum.

Illud porro observandum, multitudinem venialium *disponere* ad mortale, ut nimis notum est ex Scriptura et experientia: »Qui spernit modicâ, paulatim decidet,» inquit Eccli. XIX. 1.; ratio est, quia ex repetitis venialibus ardor concupiscentiæ ita convalescit et fervor charitatis ita tepescit, ut, insurgente gravi aliqua tentatione, anima ad consensum pronior quam ad resistendum parata succumbat. (S. Thom. 1. 2. qu. 88. a. 3. et 4.)

QUÆR. 3º *An graviter peccet, qui proponit non vitare venialia, sed mortalia sola?*

Resp. Nonnulli affirmant; quia venialia disponunt ad mortale. Probabilius vero negandum, secluso contemptu formali, vel periculo proximo labendi in mortale, v. g. in materia venerea. Ratio, quia ejusmodi propositum remote tantum conducit ad mortale. (*Lib. 4. n. 12.*)

234. — Advertendum denique circa peccata venialia: 1º Non plene satisfacit suo muneris Confessarius, qui nihil curat de arcendis peccatis venialibus, præsertim plene deliberatis, ubi speratur fructus.

2º Peccatum veniale ex præcepto posi-

tivo aut ex periculo, amovet rationabilis causa.

CAPUT IV.

PECCATUM COMMISSIONIS ET OMISSIONIS.

235. — Peccatum commissionis consistit in actu positivo vetito; peccatum vero omissionis in omissione actûs præcepti. Nihilominus hoc posterius peccatum requirit actum positivum et deliberatum voluntatis tanquam causam ejus internam, propositum nempe omittendi opus præceptum; voluntas enim non se exserit nec peccat, nisi per actum.

Ex his deducuntur sequentia circa peccatum omissionis: 1º Actus ille, qui est causa externa omissionis, inficitur malitiâ ejusdem omissionis, cui perpetrandæ causam dedit, et hæc ratio non est explicandus in Confessione: unde, si quis ex affectu ad ludum omittit Sacrum, ludus est malus, sufficit tamen dicere in Confessione Sacrum se omisisse. Sin vero actio aliunde quoque grave peccatum sit, v. g. si quis Sacrum omittat ut furetur, furtum potest dici in Confessione seorsim ab omissione Sacri; quia furtum non est nisi circumstantia aggravans omissionem, non autem mutans speciem ejus.

2º Actus, qui non est omissionis causa, sed illam tantum concomitatur, nisi aliunde malus sit, non vitatur ex omissione, nec proinde peccatum est; unde si quis ludit dum Sacrum omittit, ludus non est peccatum. (n. 9.)

3º Omissionis peccatum tunc incipit imputari, quando quis causam omittendi voluntarie ponit; consummatur autem dum expirat tempus ponendi actionem præceptam. Quare peccat, etiamsi postea, dum urget præceptum, impotens sit illud implere, vel, antequam effectus sequatur, malam voluntatem retractet. Attamen, si voluntatem retractet ante tempus impletionis, non jam peccaret omissionis actu, sed solo proposito, et consequenter hoc solum confiteri tenetur. (n. 10.)

4º Omissio operis præcepti, quamvis consummetur in statu impotentiae, est verum peccatum in se, non in causa tantum. Recole dicta n. 10.

CAPUT V.

PECCATA INTERNA.

Agendum 1º de peccatis internis in genere; 2º de desiderio; 3º de delectatione morosa.

ARTICULUS I.

PECCATA INTERNA IN GENERE.

236. — Distinguuntur 1º *desiderium*, est consensus in opus peccati patrandum. Dicitur *efficax*, quando quis proponit illud exsequi; *inefficax*, si exsequi non proponat, sed vellet si posset.

2º *Gaudium*, cum quis sibi complacet in malo opere patrato.

3º *Delectatio morosa*, est consensus in delectationem peccati; delectatio autem est simplex complacentia in pravo objecto cogitato, sine desiderio illud exsequendi. Delectatio *morosa* idem sonat ac *voluntaria*; non enim dicitur morosa a temporis morâ, cum uno instanti per voluntatis consensum perfici possit, sed ex eo quod voluntas, post plenam rationis advertentiam, ei immoretur. (*ante n. 12. et n. 15.*)

237. — Tentatio ad peccatum procedit hoc modo: 1º fit imaginatio rei delectabilis in phantasia, et consequitur motus in appetitu sensitivo seu sensus delectationis; 2º intellectus illam advertit, prius ut res delectabilis, deinde ut mala est; 3º voluntas circa illam sic cognitam triplici modo se habere potest: a) positive consentiendo illi, sive operi ipsi, sive delectationi tantum; b) positive resistendo; c) non consentiendo, nec resistendo, sed tantum negative se habendo. (n. 3. 5.) De hoc postremo modo magna est quaestio, quae sequitur.

238. — **Quaestiones.** QUÆR. 1º *An peccet graviter, qui post plenam rationis advertentiam negative tantum se habet ad gravem motum appetitus sensitivi circa objectum graviter malum?*

Resp. Dist. 1º *Affirm.*, quando subest periculum proximum consensûs; quia unusquisque tenetur a se arcere proximum peccandi periculum, idque in casu fieri alio modo nequit, nisi positive resistendo, saltem per actum displicentiae.

Propterea gravis est obligatio positive

resistendi motibus venereis, quando *vehementes* sunt; quia, cum valde alligant, plerumque trahunt secum consensum voluntatis, si positive non repellantur, saltem per actum simplicis displicentiae. Posito autem hoc actu displicentiae vel firmo proposito non consentiendi, potest homo ob justam causam negative se habere, v. g. 1° si expertus sit per resistantiam motus augeri; 2° si motus oriantur ex actione necessaria vel utili, v. g. ex auditione Confessionum, ex lectione rerum turpium scitu utilium, ex tactu necessario, etc.; quia ex una parte non tenetur opus relinquere propter motus involuntarios, et ex altera parte non tenetur jugiter positive resistere, quando tentatio durat, idque nimis molestum foret. Satis tunc erit operam dare ne consentiat; hæc ipsa diligentia erit sufficiens reluctatio. *Ita omnes.*

2° Semoto proximo consensu periculo, *disputatur*. Alii agnoscunt mortale, alii nullum peccatum. Alii demum, quorum sententia vera est, docent veniale esse quando positiva resistantia facile fieri potest. Etenim, a) non est mortale, tum quia motus naturalis secundum se, absque consensu, non est peccatum; ergo gravi obligationi vitandi peccatum mortale satisfacit ille homo simpliciter non consentiendo tentationi; tum quia impossibile est omnes motus inordinatos collective sumptos positive repellere. b) Veniale est, tum quia aliquod periculum existit, ut supponitur, tum quia appetitus mali quædam inordinatio est et deformitas in homine, quam expellere debet. Ita S. Thom. Sanch. Pal. Gerson. Salm. etc. (n. 6. 7. 9. H. A. n. 41. 42. 44.)

QUER. 2° *Quanam sint apta media ad repellendas tentationes carnis?*

Resp. Ad arcendum voluntatis consensum, 1° medium aptissimum est mentem statim alio avertere, et, si tentatio perseveret, orare, invocando pluries et confidenter SS. Nomina Jesu et Mariæ. Juvat etiam cogitatio de passione Christi, de igne æterno, de morte, de præsentia Dei, de remorsu conscientiae post peccatum, etc.; item fervens actus amoris erga Deum cum proposito mortem subeundi potius quam peccandi. 2° Cum motus carnis leves sunt, satius est eos contemnere sine positiva resistantia. (n. 8.)

Confessarius porro non omittat prædicta media insinuare pœnitentibus, præcipue recidivis, ne eorum Confessariorum sequatur exemplum, quibus satis est ab ore pœnitentium audivisse se nolle amplius peccare, et, nullo alio interposito sermone, eos absolvunt. Advertat etiam, tentationes carnis, sicut et eas quæ sunt contra fidem, securius vinci fugâ, i. e. mentis avocatione, quam directa oppugnatione. (H. A. n. 43.)

QUER. 3° *An dari possit ignorantia invincibilis circa peccata interna, ita ut quis invincibiliter credat opera tantum, non autem desideria et delectationes, esse peccata?*

Resp. Dist. 1° *Negat.* quoad desideria efficacia; impossibile namque videtur, quod quis sciat opus externum, v. g. fornicationem, esse peccatum mortale, et nihilominus inculpabiliter credat se non peccare dum proponit tale opus exsequi; quisquis enim deliberate vult ponere actionem, quam novit a Deo vitatam, necessario agnoscit simul malam esse ejusmodi voluntatem. Neque obstat existere rudes, qui prava desideria non confitentur; siquidem error eorum versatur non circa *malitiam* talium desideriorum, sed circa obligationem *confitendi* peccata mere *interna*. (Lib. 1. n. 9.)

2° *Affirm.* quoad desideria inefficacia et delectationes morosas; credibile enim est, idque experientia comprobatur, malitiam simplicis velleitatis, aut cogitationis de re mala cum delectatione habitæ non agnosci ab homine rudî.

ARTICULUS II.

DESIDERIUM MALUM.

239. — **Principia.** I. Desiderium, sive efficax sive inefficax, operis graviter mali grave peccatum est. Constat ex duobus postremis Decalogi præceptis de non concupiscendis uxore bonisque proximi. Idque ratio confirmat; repugnat quippe rectæ rationi desiderare quovis modo aliquid illicitum.

II. Desiderium induit omnes species actûs externi. Patet ex verbis Christi apud Matth. V. 28.: »Qui viderit mulierem ad concupiscendam eam, jam »mœchatus est eam in corde suo.» Ratio autem est, quia desiderium tendit in actionem externam, quam quis cupit

perficere, ergo et eandem cum ipsa actione externa habet malitiam. (n. 12.)

Notandum porro, desiderium inefficax non differre specie a desiderio efficaci.

240. — **Quæstiones.** QUÆR. 1° *An desiderium objecti mali sub conditione, si malum non esset, sit grave peccatum?*

Resp. Dist. 1° *Negat.*, si conditio apposita auferat operis malitiam; quia tunc desiderium fertur in objectum malitiâ denudatum. Id porro contingit a) in iis, quæ solo jure positivo vetita sunt, v. g. si quis dicat: comederem carnes die Veneris, si Ecclesia non vetuisset, vel optarem ne esset hodie prohibitus esus carnis, ut illis vesci possem; b) in iis vetitis jure naturali, quæ in aliquo casu et statu licita sunt, v. g. inimicum occiderem, si Deus mandaret; uxorem ducerem, si Sacerdos non essem. Caterum ejusmodi desideria otiosa et subinde periculosa sunt.

2° *Affirm.*, si conditio non auferat objecti malitiam; quod contingit a) si malitiam non respiciat, v. g. fornicarer, si non esset infernus; inimicum occiderem, si Sacerdos non essem; b) si malitia inseparabilis sit ab objecto, v. g. si esset licitum, blasphemarem, pejerarem, fornicarer, ulciscerer. Imo ipsum desiderium quod hæc licita sint, est grave peccatum; nam est optare inversionem boni ordinis naturæ. Hæc tamen intelligenda sunt, si voluntas efficaciter ferretur in tale objectum, quod fieri non solet; nam regulariter sunt tantum significatio propensionis naturalis, quæ gravis culpa non est. *Ita communiter.* (n. 13.)

QUÆR. 2° *An liceat desiderare pollutionem pure naturalem, vel de ea habita gaudere?*

Pollutio *pure naturalis* est, quæ sponte provenit a natura se exonerante, nimirum præ abundantia vel resolutione seminis.

Resp. 1° Illicitum est eam desiderare vel de eâ gaudere ob *delectationem*, vel quidquam *facere* eo fine, ut eveniat. *Ita omnes.*

2° Non est illicitum *simplici affectu et ob finem honestum*, v. g. ob sanitatem, ad naturam exonerandam, aut sedandas tentationes, desiderare ut pollutio naturaliter eveniat, aut de eâ naturaliter secutâ gaudere. Ratio, quia objectum non est malum et motivum est honestum. *Ita communiter cum D.*

Thoma, qui loquens de pollutione nocturna scribit: »Si placeat ut naturæ exoneratio aut allevatio, peccatum non »creditur.”¹ Neque obstat pollutionem comitari tactum aut somnium turpe; nam, ut observat S. Thomas: »Cum humor »seminalis abundat in corpore, vel cum »facta est humoris resolutio,.... somniat »dormiens ea, quæ pertinent ad expulsionem hujusmodi humoris abundantis »aut resoluti.”² Ergo ejusmodi somnium cum naturali pollutione commaturale est.

Advertendum superest, pollutionem nocturnam, quæ provenit, non a natura se exonerante, sed *solummodo* ex tactu aut somnio turpi, non esse pure naturalem, sed veneream, atque adeo objective malam; quapropter eam desiderare aut de ea gaudere non licet. (n. 20. lib. 3. n. 180.)

QUÆR. 3° *An liceat optare malum proximo propter bonum finem?*

Resp. Affirm., si bonum illud, propter quod optatur proximi malum, præponderet vel saltem adæquet malum proximo optatum. Ratio est, quia tunc desiderium consentaneum est ordini charitatis. *Ita communiter.*

Hinc 1° Licet desiderare malum temporale proximi propter *majus* bonum illius vel aliorum, aut propter bonum *commune*.

2° Licet desiderare proximi infirmitatem, imo et mortem, ut desistat a peccatis, a scandalis. Item supplicium malefici, ad exemplum aliorum. Licet patri optare mortem filii, si timeat ex ejus flagitiis inhonestandam esse familiam. Imo probabiliter licet cupere sibi mortem ad evadendam vitam morte ipsâ amariorem, ex illo Eccli. XXX. 17.: »Melior est mors, quam vita amara.”

3° Non licet optare *mortem* proximi propter emolumentum *temporale*; quia vita potior est temporali emolumento. Quare merito proscriptæ sunt ab Innoc. XI. sequentes propositiones: 13. »Si cum »debitâ moderatione facias, potes absque »peccato mortali de vita alicujus tristari, »et de illius morte naturali gaudere, illam »inefficaci affectu petere et desiderare, »non quidem ex displicentia personæ, sed »ob aliquod temporale emolumentum.” Et prop. 14.: »Licetum est absoluto de-

¹ In 4. dist. 9. qu. 1. art. 4. qu. 1. ad 5.

² 2. 2. qu. 154. a. 5.

»siderio cupere mortem patris, non quidem ut malum patris, sed ut bonum »cupientis; quia nimirum obventura est »pinguis hæreditas." Similiter mater non potest optare mortem filiæ, eo quod non possit eam ob deformitatem vel inopiam nuptui tradere, vel quod ob illam a marito male tractetur.

4° Demum, licet desiderare præcise bonum *effectum*, non causam; sed res periculosa est. (n. 21. 22.)

Quæ dicta sunt de desiderio, valent quoque de gaudio.

ARTICULUS III.

DELECTATIO MOROSA.

241. — Delectatio, cum ab objecto bonitatem vel malitiam contrahat, ratione objecti quadruplex distingui potest: 1° de *re* cogitata, quando res ipsa delectat, v. g. fornicatio; 2° de *cogitatione* rei, quando ipsa cogitatio sive cognitio rei placet, etsi res ipsa displiceat, v. g. scientia rei obscenæ; 3° de *modo* efficiendi rem, quando non ipsa actio mala, sed modus artificiosus aut ingeniosus eam perficiendi delectat, v. g. furta et fraudes admirabili dexteritate patrata; 4° de *effectu* rei, quando effectus actionis male, non ipsa actio, placet.

242. — **Principia.** I. Delectatio de *objecto* vel *actu graviter malo* peccatum mortale est. Ratio est, 1° quia affectus ad peccatum est peccatum, siquidem rationi repugnat quod voluntas gratum acceptumque habeat id quod Deus prohibet; sed nullus delectatur nisi de eo, quod amat; ergo consensus in delectationem peccati mortalis est peccatum mortale; 2° qui delectatur in opere pravo cogitato, actu fruitur delectatione ejusdem naturæ, atque adeo ejusdem turpitudinis, cum delectatione quæ ex ipso opere nascitur; ergo illa delectatio mala est. (S. Thom. 1. 2. qu. 74. a. 8.)

Morosa hæc delectatio frequentius contingit in cogitatione rerum venerearum.

II. Delectatio de *cogitatione* seu *cognitione rei malæ* non est per se peccatum. Ratio, quia sola rei malæ cogitatio seu cognitio non est secundum se mala; Deus ipse cognoscit omnia mala et omnia obscena. Imo hæc cognitio sæpe est necessaria vel utilis, v. g. Confessario

aut medico. Unde licet gaudere de scientia rei obscenæ ob bonum finem, puta ad fungendum officio Confessarii vel medici.

Dictum est: *per se*; quia per accidens cognitio et cogitatio rei obscenæ ex affectu veniali, puta ex curiositate, venialis erit; mortalis vero, si fiat cum gravi periculo consensûs in objectum, vel ob finem graviter malum.

Eadem ratione per se mala non est delectatio de *modo* operandi malum aut de *bono effectu* ex opere malo; quia objectum talis delectationis malum non est. (n. 17—19. S. Thom. loc. cit.)

243. — **Quæstiones.** QUÆR. 1° *An delectatio morosa speciem sumat, non modo ab objecto, circa quod versatur, verum etiam a circumstantiis illud afficientibus?*

Resp. Valde probabilis est sententia, quæ negat; delectatio enim specificatur ab objecto quod respicit; atqui ex se solum respicit opus in genere luxuriæ quatenus delectabile est, præiudendo a circumstantiis objecti, quæ sunt extra genus luxuriæ et nullam delectationem afferunt; ergo ab objecto solo specificatur. Unde induit vel speciem fornicationis, quod plerumque evenit, vel speciem operis innaturalis. Ita communiter.

In praxi tamen valde placet S. Alphonso opinio, quod, licet ratione *delectationis* non contrahatur malitia specifica circumstantiarum, contrahatur tamen ratione *periculi proximi concupiscendi*, ineffaciter saltem, objectum, de quo quis delectatur. (n. 15.) Cæterum, attentis tum difficultate obtinendi a pœnitentibus declarationem circumstantiarum objecti turpium cogitationum, in quibus nullum intercessit desiderium, tum lege non descendendi in hac materia ad nimis particularia, Confessarius ab importunis quæstionibus absterneat, ut monent Bouvier et Martinet.¹ Etiam S. Alph. in *Praxi Conf.* n. 39. omittit hanc quæstionem.

QUÆR. 2° *An liceat delectari in opere malo ob bonum effectum inde secutum?*

Resp. Negat., etiamsi opus dumtaxat fuerit *materialiter* malum; quia objectum delectationis malum est. Quare damnata fuit ab Innoc. XI. prop. 15.: »Licitum »est filio gaudere de paricidio parentis »a se in ebrietate perpetrato, propter

¹ Bouvier. *Diss. in VI. præc. cap. 4. art. 1.*
Martinet. *Theol. Mor. lib. 5. art. 9. § 3.*

vingentes divitias inde ex hæreditate consecutas." Neque obstat, quod liceat gaudere de pollutione pure naturali; quia hæc non est objective mala. (n. 20.)

QUÆR. 3° *An liceat gaudere de effectu bono secuto ex peccato?*

Resp. *Per se* loquendo licet, modo homo peccatum detestetur; quia objectum talis gaudii non est malum. Sic licet gaudere de levamine secuto ex pollutione voluntaria, de consecutione hæreditatis ob homicidium.

Dictum est: *per se loquendo*; quia hujusmodi gaudia aliquando non carent periculo. (n. 26.)

QUÆR. 4° *An liceat delectari de obiecto sola lege positiva vetito?*

Resp. *Affirm.*; saltem absque culpa gravi; v. g. de cogitato esu carnum die Veneris; quia objectum non est de se illicitum, neque ipse actus delectationis mere internæ est prohibitus ab Ecclesia. *Ita communiter.* — Non licet tamen gaudere de *materiali transgressione* legis positivæ, v. g. de omissione jejunii; quia in opere externo præscindi nequit a circumstantia prohibitionis, sed opus est objective malum. *Ita Ronc. Azor, Sanch. (n. 27. H. Ap. n. 54.)*

QUÆR. 5° *An liceat sponsis delectari de copula futura, et viduis de præterita?*

Resp. Nonnulli concedunt delectationem appetitus rationalis, non sensitivi; subdunt tamen delectationem rationalem in re venerea facile excitare sensitivam et commovere spiritus genitales. *Ita Salm. Nav. Caj. Val. Bon. etc.*

At verius indistincte negandum est; quia delectatio fertur in objectum suo modo præsens; atqui objectum præsens, cum nunc absit conditio coonestans matrimonii, hic et nunc est malum; ergo mala etiam est omnis delectatio de illo. *Ita Sanch. Vasq. Azor, Laym. Pal. Ronc. Holzm. etc.*

Aliud dicendum de *desiderio* copulæ in futuro matrimonio habendæ; hoc quippe licet, quia desiderium fertur in objectum futurum, sub conditione quæ licitum erit. Attamen, quia in tali desiderio adest periculum delectationis, sedulo hortandi sunt sponsi ut non inmorentur hujusmodi desideriis. (n. 24.)

CAPUT VI.

PECCATA CAPITALIA.

244. — Peccatum sive vitium capitale, juxta S. Thomam 1. 2. *qu. 84. a. 3.* dicitur illud, ex quo tanquam ex capite alia vitia seu peccata prodeunt. Septem numerantur, scil. superbia, avaritia, luxuria, gula, ira, invidia et acedia. De quibus nonnulla disseremus.

I. Superbia.

245. — Superbia est inordinatus appetitus propriæ excellentiæ.

Superbia *perfecta*, qua quis renuit subjici Deo et Superioribus, est peccatum mortale, et quidem gravissimum, ut egregie ostendit D. Thom. 2. 2. *qu. 162. a. 6.*: »Quia in aliis peccatis homo »a Deo avertitur vel propter ignorantiam, vel propter infirmitatem, sive »propter desiderium cujuscunque alterius »boni: sed superbia habet aversionem »a Deo ex hoc ipso, quod non vult Deo »et ejus regulæ subjici..... Et ideo »averti a Deo et ejus præceptis, quod »est quasi *consequens* in aliis peccatis, »*per se* ad superbiam pertinet, cujus »actus est Dei contemptus. Et quia id, »quod est *per se*, potius est eo, quod »est *per aliud*, consequens est quod »superbia sit gravissimum peccatorum »secundum genus suum: quia excedit »in aversione, quæ formaliter complet »peccatum." — Superbia *imperfecta*, qua quis, servata debita subjectione, se extollit, regulariter est veniale; nisi tamen redundaret in gravem contemptum aut notabile damnum proximi.

246. — *Filiæ* Superbiæ sunt tres: 1° *ambitio*, id est, appetitus inordinatus honoris et dignitatis, puta quando quis ambit honorem vel dignitatem, ad quam non habet idoneitatem vel meritum.

2° *Vana* sive *inanis gloria*, quæ est inordinatus appetitus manifestationis propriæ excellentiæ, sive ejus, quam reapse habet, sive quam habere putat, ad captandam humanam laudem.

3° *Præsumptio*, quæ est inordinatus appetitus aggrediendi aliquid supra vires.

Ex vana gloria alia septem vitia sobolescent, nempe inobedientia, jactantia, hypocrisis, contentio, pertinacia, discordia, et novitatum ostentatio.

Remedia sunt consideratio propriæ infirmitatis, vanitatis gloriæ humanæ, humilitatis Christi, pœnæ superbæ et præmii humilitatis. (n. 65—67.)

II. Avaritia.

247. — Avaritia est inordinatus appetitus divitiarum.

Duplici virtuti opponi potest, nempe 1° *justitiæ*, cum quis bona acquirit vel retinet contra justitiam; 2° *liberalitati*, quatenus debito modo pecunia non expenditur, puta nimis parce alendo familiam, congruas eleemosynas non erogando.

Si avaritia opponatur justitiæ, est peccatum lethale ex genere suo; si opponatur liberalitati, veniale est, nisi graviter lædatur præceptum charitatis proximi.

Avaritiæ et liberalitati opponitur *prodigalitas*, quæ est excessus in erogando. Ex genere suo veniale tantum est; mortale tamen fit ex circumstantiis adjunctis, puta si quis bona sua profundat in illicitis voluptatibus, vel cum gravi familiæ suæ aut creditorum damno.

Filiæ avaritiæ sunt proditio, fraus, fallacia, perjurium, inquietudo, violentia, et duresces erga miseros.

Remedia sunt meditatio bonorum cœlestium, periculi ac vanitatis bonorum terrestrium, paupertatis Christi, turpitudinis, infelicitatis et periculorum hujus vitii. (n. 68. 69.)

III. Luxuria.

248. — Luxuria est inordinatus appetitus voluptatis venereæ. Inordinatus est extra usum legitimum matrimonii.

Est peccatum mortale ex toto genere suo; fit veniale, si adsit imperfecta deliberatio, aut alia actuum imperfectio ex regulis suo loco tradendis. Luxuria non solum est peccatum mortale in opere suo principali, quod est inordinatus concubitus aut inordinata seminis emissio; sed etiam in iis, quæ ad ipsum ordinantur, cujusmodi sunt libidinosi aspectus, tactus, colloquia, hisque similia; hæc, quod sint peccata lethalia, habent, inquit S. Thom. 2. 2. qu. 154. a. 4., ex sua causa, quatenus nempe vel *ex libidine* fiunt, vel *ad libidinem* proxime ex se disponunt; ob quam dispositionem *venæ initia* vocantur.

Filiæ luxuriæ sunt quatuor ex parte intellectus, videlicet cæcitas mentis, inconsideratio, præcipitatio, inconstantia; quatuor ex parte voluntatis, nimirum amor sui, odium Dei, affectus præsentis sæculi, et horror futuri.

Remedia sunt oratio frequens, sensuum custodia, occasionum et otii fuga, carnis mortificatio, temperantia, Sacramentorum frequentatio. (n. 71.)

IV. Gula.

1. Gula in communi.

249. — Gula est inordinatus appetitus cibi et potus, quatenus delectationem affert. Inordinatio consistit in eo quod excedat præscriptum rationis, id est, debitum modum, qui competit valetudini corporis. Hoc autem, juxta S. Gregorium et D. Thomam, fieri potest quinque modis hoc versu comprehensis: *Præpropere, laute, nimis, ardentem, studiose*. Horum tres pertinent ad *cibum* ipsum, duo ad illius *sumptionem*. Excessus in *cibo* fit comedendo pretiosiora quam decet proprium statum; vel nimis exquisite condita et præparata; vel in quantitate majori, quam conveniat. Excessus in *sumptione* committitur comedendo ante conveniens tempus; aut sæpius quam deceat; vel modo voraci.

Ex his colligitur, non esse gulam, nec proinde peccatum, moderatam delectationem appetere ex cibo et potu, quando juxta rationis regulam corporis refectio sumitur; quia naturæ Auctor delectationem ceu medium alliciens alimentis adnexuit. Tunc autem ea delectatio limites rectæ rationis prætergreditur, cum ipsa potius, quam corporis valetudo et conservatio quæritur; hoc enim pacto medium in finem convertitur. (n. 73. *De act. hum. n. 44. Lib. 6. n. 902.*)

250. — Gula ex genere suo est tantum veniale peccatum; quia immodicus usus rei licite non continet per se gravem inordinationem. Hac in re damnata est ab Innoc. XI prop. 8.: »Comedere et bibere usque ad satietatem ob solam voluptatem, non est peccatum, modo non obsit valetudini, quia licite potest appetitus naturalis suis actibus frui.»

Potest tamen fieri mortale peccatum per accidens, si quis in delectatione gulæ ultimum finem constituat; quod contingere potest 1° *formaliter*, cum

quis expresse illam voluptatem summum bonum iudicat; de quibus Apostolus ad Philipp. III. 19. ait: »Quorum Deus »venter est;» 2° *virtualiter*, cum quis ob gulam peccatum mortiferum admittit; ut si graviter valetudini noceret, dummodo tamen gulosus id advertat; item, si propterea præceptum jejunii violaret; si graviter deesset in obeundo officio suo; si se inebriaret, etc. (n. 73.)

251. — QUÆRITUR: *An implere se cibo et potu usque ad vomitum, ob voluptatem, sit peccatum mortale?*

Resp. Sunt qui affirmant. Verum probabile est id *per se*, secluso nempe scandalo aut notabili nocumento valetudinis, esse veniale tantum. *Ita communiter.*

Nihilominus, datâ operâ evomere quod quis sumpsit, ut iterato comedere et bibere possit, vix excusari potest a mortali; quia videtur involvere magnam deformitatem contra naturam rationalem, et maxime opponi virtuti abstinentiæ. Ita probabiliter Wigandt, Holzm. Sa, etc. (n. 73.)

252. — *Filiæ gulæ sunt: in intellectu hebetudo mentis; in appetitu ineptia lætitia; in ore stultiloquium et scurrilitas; in corpore immunditia.*

Remedia sunt: considerare pessimas gulæ effectus in corpore et animâ; mortificare carnem, præsertim in refectione corporis; recordari mortem et corruptionem mox futuram. (n. 74.)

2. Ebrietas.

253. — Ebrietas dupliciter accipitur, ut notat D. Thom. 2. 2. *qu.* 150. *a.* 1., nempe 1° pro defectu usûs rationis, nimio potu inducto, unde dicitur quis *ebrius*; et sic non est proprie peccatum, sed peccati effectus; 2° pro ipsa potatione, quæ hunc effectum efficit; sic est peccatum, et definiri potest: Voluntarius excessus in potu usque ad privationem usûs rationis.

Ebrietas *perfecta*, quam definivimus, est peccatum mortale. Probatur 1° ex S. Script. Isaia V. 11.: »Vae qui con- »surgitis mane ad ebrietatem sectandam.» Porro particula *vae* in Scripturis passim comminationem damnationis æternæ significat. Deinde I Cor. VI. 10: »Neque »ebriosi.... regnum Dei possidebunt.» 2° Ex ratione; quia violenter aufert

tum usum rationis, quâ nihil est in homine præstantius, tum potestatem proximam eâ utendi, unde imaginem Dei deturpat, hominemque ad statum bruti redigit; præterea multa mala secum trahit, ut libidinem, blasphemias, rixas, gravem familiæ afflictionem, liberorum neglectum, creditorum fraudationem, etc.

Ebrietas *imperfecta*, quæ non aufert totaliter usum rationis, est per se peccatum veniale tantum. *Ita communiter.* (n. 75.)

Dico: *per se*; quia sæpenumero per accidens evadit mortale, ratione vel *scandali*, quod e. g. Sacerdos daret, licet semel tantum ebriolus esset, aut paterfamilias, si sæpe; vel *pravi finis*, ut si quis biberet ad vehementiorem in se libidinem excitandam; vel *damni sanitati* aut familiæ inferendi; vel gravis *tristitiæ* uxori, filiis. parentibus afferendæ, etc. (Konings. *Theol. mor.* n. 243.)

254. — **Quæstiones.** QUÆR. 1° *Quenam sint signa ebrietatis perfectæ?*

Resp. Perhibentur sequentia: 1° nescire distinguere bonum a malo; 2° non recordari dicta aut facta in ebrietate; 3° agere omnino insolita, quæ quis nunquam integra mente agere solet; v. g. si turpia vel absurda protulerit aut fecerit, cum alias sit pudicus et prudens; si blasphemaverit, uxorem vel familiam perturbaverit, cum alias sit modestus et benignus.

Quod si post potum adhuc discernere possit inter bonum et malum, imperfecta erit ebrietas, etiamsi aliquantulum turbata sit phantasia, aut vomitus sequatur, vel lingua titubet, pedes vacillent, oculi duplicia videant, domus gyrare videantur; quia illa discretio non potest cum defectu rationis consistere. Pari modo, si adhuc solita officia possit utcumque exsequi, etsi cum vertigine et difficultate. *Ita communiter.* (n. 78.)

QUÆR. 2° *An liceat se inebriare ad morbum expellendum?*

Resp. Controv. 1^a Sententia negat; quia voluntaria privatio rationis per ebrietatem est intrinsece mala. Ita Cont. Tourn. Petroc. Holzm. Potest. etc.

2^a Sententia communis et probabilior affirmat, se *directe* et *per se* intendatur, non ebrietas, sed ille potûs effectus, quo morbus expellatur, licet ægrotus prævideat se inebriandum esse. Ratio est, quia tunc privatio rationis *indirecte* et *per accidens* evenit, et ideo licite

permittere potest. Ita Less. Tolet. Laym. Pal. Ronc. Spor. Salm. etc., et favere videtur S. Thom. (n. 76.) Consule dicta n. 8. Princ. II.

Licet proinde foret, v. g. in casu cholerae morbi, magnam copiam vini generosi vel liquoris bibere, ad calorem visceribus reddendum, etiamsi aegrotus praevideat se ex ea inebriandum esse.

QUÆR. 3° *An liceat procurare privationem usus rationis sumptione opii, aspiratione ætheris aut chloroformæ, ad præcludendum sensum doloris sub operatione chirurgica?*

Resp. Affirm., modo absit periculum proximum mortis; quia, ut docet D. Thomas, defectus rationis secundum se non est peccatum; sed secundum actum, quo quis in hunc defectum incidit; qui actus, si sit inordinata concupiscentia et usus vini, erit peccatum intemperantiae ad gulam pertinens; si vero sit in se licitus, et ex justa causa positus, defectus rationis ad modicum tempus non erit peccatum. Idcirco nullus unquam improbavit usum opii ad somnum concitandum in infirmo insomnia laborante. Requiritur tamen gravis causa; quia periculo omni numquam caret. (Capellmann. *Medicin. pastor. pag. 34.*)

QUÆR. 4° *An liceat usus chloroformæ ad præcludendum sensum doloris in partu?*

Resp. Ex dictis illicitus videtur in partu ordinario; quia et matri et proli semper periculum imminet, a quo non excusant dolores ordinarii. Licitus vero videtur in partu *extraordinario*, puta in abnormi dolore, in spasmis; quia causa justa apparet. (Capellmann. *pag. 35. et 36.*)

QUÆR. 5° *Quid censendum de usu morphii ad leniendos dolores?*

Resp. Ejus usus in parva quantitate, nempe 0,12 gram. pro die ad breve tempus, innoxius erit, atque adeo licitus. Usus vero immodicus, sive in quantitate sive in tempore, valde noxius est, et ideo illicitus. (Capellmann. *pag. 29—31.*)

QUÆR. 6° *An licet inducere aliquem ad ebrietatem, ut a malo majori avertatur?*

Resp. Controv. 1^a Sententia negat; quia numquam licet cooperari ad malum, etsi materiale tantum, contra legem naturalem. Ita Cont. Tourn. Holzm. etc.

2^a Sententia distinguit, nempe affir-

mat de ebrietate *materiali*, apponendo vinum fortissimum vel medicatum; quia malum materiale ex justa causa suaderi potest; negat vero de ebrietate *formali*; quia non licet cooperari ad peccatum alterius. Ita Laym. Bonac. Pal. Salm. etc.

3^a Sententia satis probabilis affirmat, sive ebrietas sit materialis sive formalis; quia licitum est suadere et inducere ad minus malum, ut impediatur majus, siquidem illa suasio mala non est, sed bona, cum non eo tendat, ut minus malum fiat *absolute*, sed ut præferatur malo majori. Ita Less. Medin. Gob. Dian. etc. (n. 77.)

QUÆR. 7° *An mala commissa in ebrietate imputentur ad culpam?*

Resp. Dist. 1° *Negat.*, si nullo modo prævisa fuerint; quia tunc nullo modo sunt voluntaria.

2° *Affirm.*, si prævisa fuerint, saltem in confuso, ut probabiliter secutura; quia sunt voluntaria in causa.

Exciipiunt nonnulli peccata oris; sed hanc exceptionem S. Alph. admittit tantum quoad contumelias *in homines* prolatas, quippe nullam contumeliam ex communi æstimatione inferre censentur. Secus vero, si *in Deum* proferantur, ut blasphemiae; quia hæc, utcumque voluntaria sint, Deum inhonorant.

Porro gravitas peccatorum, quæ in ebrietate committuntur, accipienda est secundum mensuram advertentiæ et voluntarii, quæ fuit in causa, scil. in ebrietate. (n. 78. H. A. tr. 8. n. 8.)

De reatu pollutionis, quam ebrius patitur, consule *lib. 3. n. 218.*

255. — **Resolutiones.** 1° Culpa vacat, qui improvise captus est vino, aut in auram exiens vento turbatus est. (n. 78.)

2° Non peccat graviter, qui inter bibendum judicat se illa potione, quamvis immoderata, inebriari non posse; nisi oppositum jam expertus sit.

3° Peccat graviter, qui quidem expresse non cupit inebriari, sed tantum bibit quantum potest, non curans num sequatur ebrietas annon. — Item, qui advertit se inebriandum esse, si pergat potare, nihilominus non desistit. — Item, qui ex amicitia vel urbanitate convivas invitat et urget ad haustus, quibus prævidet eos probabiliter inebriandos esse; secus autem, si liberalem potum tantum offerat, putans convivas non esse inebriandos, nec ultra convenientiæ metas

bibituros. — Idem dic de iis, qui alios ad æquales haustus provocant vel cogunt, aut se invicem obligant, sive in ebrietatem incident, sive illius dumtaxat periculo se exponant.

4° Non peccant graviter *per se*, qui ex potandi habitu facti sunt potentes ad bibendum, ita ut ex largo potu non inebrientur, aut qui aliquo pharmaco impediunt quominus ratio deficiat. *Per accidens* vero ejusmodi bibuli persæpe peccant graviter, ratione nempe seque- larum, puta libidinis, damni familie et valetudinis, neglectus et mali exempli liberorum, etc.

5° Peccant graviter tabernarii, qui propter lucri cupiditatem ebris vel ebri- tati proximis potum subministrant; nam ex præcepto charitatis tenentur, quoties sine magno incommodo possunt, impe- dire peccatum ebrietatis.

6° Ebriositatis vitium inter ea com- putatur, e quibus difficile emergunt ho- mines, nisi totis viribus ac divino auxilio in eo eradicando elaborent. Certe fre- quenti experientia compertum est, plures ex luxuriæ vitio, paucos ex ebriositate emersisse et ad bonam frugem conver- sos esse.

V. Ira.

256. — Ira est inordinatus appetitus vindictæ. Inordinatio autem ista potest se tenere 1° ex parte *modi irascendi*, ut si quis nimium excandesceret inter- rius, vel nimium exterius id patefaceret signis; 2° ex parte *objecti*, ut si quis vindictam appeteret vel immeritam, vel ultra meritum, vel præter legitimum or- dinem, id est absque legitima auctoritate, vel propter malum finem, puta ex odio.

Si quis autem appetat justam vindic- tam seu punitionem, et cum ordinato animi motu, ira non est peccatum, ut patet in Superioribus irascentibus culpis subditorum, et in Deo irascente peccatis hominum: unde illud Psalmi IV. 5.: »Irasimini, et nolite peccare.»

Ira inordinata 1° ex parte *modi iras- cendi*, ex genere suo est veniale pec- catum; cum non sit gravis inordinatio; quamvis possit fieri ex accidente mor- tale, ut si adderentur blasphemiae, im- precationes, scandala; 2° ex parte *objecti*, est ex genere suo mortale peccatum; siquidem opponitur charitati et justitiæ;

veniale igitur sit propter imperfectam deliberationem vel levitatem materiæ. (n. 79.)

257. — *Filiæ iræ* sunt: in *corde* in- dignatio, et tumor mentis; in *ore* clamor, blasphemia, contumelia, et maledictio; in *opere* rixa.

Circa duas ultimas notare juvat: 1° *Ma- ledictio* contra homines, ut sit peccatum mortale, tria postulat, nempe ut malum optatum sit *grave*, optetur *vere*, et cum *plena deliberatione*.

2° *Rixa*, si modum non excedat, uti et levis pugna, erunt veniale peccatum; mortale vero, si progrediatur ad sedi- tionem, vulnera, cædes. Culpa commu- niter se tenet ex parte incipientis rixam; alter enim potest se defendere cum mo- deramine inculpatæ tutelæ. (n. 80—83.)

Remedia iræ sunt consideratio dam- norum ejus; meditatio mansuetudinis Christi; non agere nec loqui in motu iræ; ejus motus statim reprimere; exer- cere actus patientiæ, etc.

VI. Invidia.

258. — Invidia est tristitia de bono al- terius, prout est diminutivum propriæ excellentiæ. Egregie illam describit S. Au- gustinus¹: »Amando quisque excellen- tiam suam, vel paribus invidet quod »sibi cœquantur, vel inferioribus ne »sibi cœquantur, vel superioribus quod »eis non cœquantur.»

Invidia non est, 1° quum aliquis dolet de bono alterius, in quantum ex eo timet nocumentum sibi vel aliis; 2° quando tristatur, non ex eo quod alter bonum habet, sed ex eo quod sibi deest bonum illud, quod alter habet; hoc proprie est *emulatio*; 3° si tristetur de bono al- terius in quantum ille, cui accidit bonum, est eo indignus; et hoc est *indignatio*; 4° cum dolet de bono alterius, quia ma- lum illi optat; et hoc est *odium*. Tum vero invidia est, cum quis tristatur de bono alterius, in quantum alter excedit ipsum in bonis.

Invidia est ex genere suo peccatum mortale. Constat ex eo, quod ab Apostolo ad Galatas V. 21. inter opera illa enu- meratur, quæ a regno Dei excludunt; et ex ratione, quia adversatur charitati, quæ gaudere solet de bono alterius, quod

¹ De Genesi ad litt. lib. II. cap. 14.

invidia destructum exoptat. Quod si invidia sit de bonis *spiritualibus* proximi, est gravissimum peccatum in Spiritum Sanctum, quod vocatur invidia *fraternæ charitatis*.

259. — *Filiæ* invidiæ sunt odium, detractio, susurratio, de quibus alibi sermo erit, gaudium in adversis proximi, et afflictio in prosperis.

Remedia sunt consideratio malorum ex invidia provenientium, officia charitatis erga proximum, frequens oratio, humilitatis exercitium. (n. 72.)

VII. Acedia.

260. — Acedia dupliciter accipi potest, nempe 1° ut vitium *generale*, et sic est quodvis tedium seu animi languor in exercitio virtutum, ob laborem seu molestiam ac difficultatem adjunctam. Sic sumpta est vitium generale, quia omne vitium refugit bonum virtutis oppositæ, estque contra illam virtutem, cujus actus refugit. Ex genere suo veniale peccatum est; fit tamen mortale, si ob

acediam omittatur exercitium virtutis sub mortali præceptum. Quod si, stante tædio pure naturali, virtus perfecte exerceatur, augebit meritum.

2° Ut vitium *speciale* et peccatum *capitale*, et sic est tristitia et tedium de divina amicitia, apprehensa ut mala propter difficultatem illius obtinendæ et conservandæ per laboriosa virtutum exercitia, et voluptatum illicitarum fugam: unde fit, ut quis amicitiam illam non curet. Est ex genere suo peccatum mortale; quia graviter repugnat charitati Dei, cum contineat directam aversionem a Deo.

261. — *Filiæ* acediæ sunt malitia, id est, odium boni; rancor, id est, indignatio adversus eos, qui ad bonum impellunt; pusillanimitas, desperatio, torpor et evagatio mentis.

Remedia sunt frequens oratio, meditatio laborum ac Passionis Christi et Sanctorum, brevitatis laborum, æternitatis præmiorum, etc., pia lectio, frequens Confessio et Communio, etc. (n. 84.)

LIBER II.

DE PRÆCEPTIS VIRTUTUM THEOLOGICARUM.

Quæ hactenus tradidimus, præludia sunt, et viam sternunt ad Decalogi intelligentiam capessendam. Quoniam vero in Decalogi præceptis jubentur officia nostra erga Deum et erga proximum; ea autem officia præsupponunt fidem, spem et charitatem; non enim honorare possumus, quem non agnoscimus, nec orare et obsecrare eum, in quem non speramus, neque observare mandata ejus, quem non diligimus; ideo ante explicationem Decalogi præmittenda est declaratio prædictarum virtutum.

TRACTATUS I.

DE FIDE.

S. Alph. lib. 2. H. A. tr. 4.

Explicabimus 1° notionem fidei, 2° ejus præcepta, 3° peccata contra fidem, 4° pericula fidei.

CAPUT I.

NOTIO FIDEI.

1. — Fides est virtus theologica, a Deo infusa, qua firmiter assentimur ob Dei veracitatem omnibus, quæ Deus revelavit et per Ecclesiam nobis credenda proposuit. *Habitus* ergo fidei est lumen quoddam, quod difficile removetur ab eo, in quo est; *actus* vero fidei est firmus assensus; divina veracitas revelantis est *motivum* credendi; *materia* sunt ea omnia, quæ ab Ecclesia proponuntur credenda tamquam a Deo revelata. (n. 1.)

Fides, prout importat actum credendi, alia est *explicita*, quando aliquis fidei articulus creditur in seipso et in particulari, e. g. Deum esse trinum in personis, Verbum incarnatum esse: alia *implicita*, quando creditur aliquis articulus explicite, in quo alius implicite continetur, v. g. qui credit explicite quidquid credit Ecclesia, credit implicite omnes ceteros articulos fidei. Alia demum est *exercita*, quæ includitur in alio actu religionis, v. g. in signo crucis.

Ad credendum quinque requiruntur: 1° prædicatio seu propositio fidei; 2° motiva externa, quæ efficiant fidem credibilem, puta miracula, etc.; 3° inclinatio seu pia affectio voluntatis; quia intellectus non cogitur ad assensum ex evidentia objecti, sed movetur ex propositione Ecclesiæ; ideo credere est actus liber et meritorius; 4° habitus fidei respectu actuum, qui fiunt ab homine jam fidei; vel auxilium supernaturale respectu primi actus, qui est dispositio ad habitum fidei, quando fides habetur per proprium actum, ut in adultis infidelibus; 5° solet præcedere aliquis assensus humanus circa veritates credendas, nimirum talem articulum esse ab Ecclesia propositum ad credendum; ipsum tamen articulum deinde credimus fide divina. (Filliuc. tr. 22. n. 4.)

CAPUT II.

PRÆCEPTA FIDEI.

2. — Præcepta fidei in universum sunt tria: 1° sciendi res fidei; 2° credendi articulos fidei, seu eliciendi actus internos fidei; 3° confitendi fidem actu externo.

ARTICULUS I.

PRÆCEPTUM SCIENDI RES FIDEI.

3. — **Principia.** I. Ex præcepto divino omnes debent scire saltem hæc quatuor: 1° Deum exsistere; 2° Deum esse remuneratorem bonorum et vindicem malorum, remuneratione scil. et vindicta æterna; 3° Deum esse unum in essentia et trinum in personis; 4° Filium Dei esse incarnatum et mortuum pro salute hominum. Constat ex S. Paulo ad Hebr. XI. 6.: »Credere enim oportet accedentem »ad Deum, quia est, et inquiringibus se »remunerator sit;» ex verbis Christi apud Joann. XVII. 3.: »Hæc est autem vita »æterna: ut cognoscant Te, solum Deum »verum, et quem misisti, Jesum Chris- »tum.» Fides Christi supponit necessa- rio cognitionem divinarum Personarum. (n. 12.)

II. Ex præcepto Ecclesiæ omnes fideles tenentur scire hæc quinque: 1° omnes articulos contentos in Symbolo Apostolorum; quia continent prima rudimenta fidei; 2° præcepta Decalogi; quippe quæ servare tenentur, ergo et cognoscere; 3° præcepta Ecclesiæ; ob eandem rationem; 4° ea Sacramenta, quæ omnes recipere tenentur, ut Baptismum, Pœnitentiam et Eucharistiam: alia vero scire debebunt, quando illa suscepturi sunt; 5° Orationem Dominicam; quia continet omnia, quæ petenda sunt a Deo, et omnes ex præcepto divino quandoque orare debent. Ita communis sententia Doctorum. (n. 3.)

Debent insuper, ut videtur, cognoscere signum Crucis, utpote insigne hominis christiani; et Salutationem Angelicam, quia Beata Virgo est Mediatrix gratiæ. (n. 3.)

III. Omnes fideles tenentur supradicta scire saltem secundum substantiam, id est, secundum generalem et simplicem eorum significationem. Ratio est, quia non præcipitur eis clarior notitia, quam prout proponuntur.

Dictum est: *omnes fideles*; nam Pastores animarum, Confessarii, Concionatores, et cæteri, qui alios docere debent, tenentur scientiam habere suo muneri correspondentem.

Hinc pro fidelibus sufficit v. g. scire de mysterio Trinitatis, tres esse divinas personas, Patrem, et Filium, et Spiritum

Sanctum, easque unum Deum tantum constituere; de Christo, eum esse Filium Dei, verum Deum verumque hominem, pro nobis passum, mortuum ac sepultum; a mortuis resurrexisse, et iterum venturum in mundum, ut præmium justis suppliciumque æternum peccatoribus decernat. De Oratione Dominica sciant Deum orandum esse pro necessitatibus animæ et corporis. De Sacramentis satis est scire necessariam dispositionem ad ea recipienda, et fructum quem produciunt. Cæterum, de articulis Symboli et de præceptis sufficit ea ita scire, ut interrogati possint recte respondere. (n. 3.)

IV. Prædicta obligatio sciendi res fidei est sub peccato mortali, nisi ignorantia aut impotentia excuset. Ratio est, quia versatur circa rem gravissimam et necessariam ad salutem. Excipe tamen Salutationem Angelicam et signum Crucis, quorum obligatio sub veniali reputatur.

Unde sequitur, Pastores animarum posse compellere subditos suos ad Christianam doctrinam addiscendam. (n. 3.)

4. — **Quæstiones.** QUÆR. 1° *An sit obligatio sciendi memoriter articulos Symboli, præcepta et Orationem Dominicam, eo ordine quo sunt composita?*

Resp. Communiter censent obligationem non esse sub gravi, sed sub levi; dummodo enim eorum sensum obvium ac obligationem percipiant, nulla apparet ratio pro obligatione gravi. Obligatio autem levis maxime urget rudes; quia alioquin vix poterunt habere sufficientem eorum cognitionem; neque sufficit ea semel edidicisse, sed eorum memoria sapius refricanda est. (n. 3.)

QUÆR. 2° *Quando fideles teneantur addiscere veritates fidei, et Parochi alique curam habentes animarum, ut sunt parentes et præceptores, suos subditos de illis instruere?*

Resp. Cumprimum fideles assecuti sunt rationis usum; quia tunc jam tenetur homo vitam suam in ultimum finem dirigere; quod quidem absque scientia veritatum fidei fieri nequit. Quoad Pastores Ecclesiæ accedit Christi mandatum prædicandi Evangelium omni creature. Ita communiter. (n. 3.)

QUÆR. 3° *An sint quedam veritates fidei cognoscendæ necessitate mediæ ad salutem?*

Resp. 1° Constat apud omnes, cognitionem Creatoris et Remuneratoris om-

LIBER II.

DE PRÆCEPTIS VIRTUTUM THEOLOGICARUM.

Quæ hactenus tradidimus, præludia sunt, et viam sternunt ad Decalogi intelligentiam capessendam. Quoniam vero in Decalogi præceptis jubentur officia nostra erga Deum et erga proximum; ea autem officia præsupponunt fidem, spem et charitatem; non enim honorare possumus, quem non agnoscimus, nec orare et obsecrare eum, in quem non speramus, neque observare mandata ejus, quem non diligimus; ideo ante explicationem Decalogi præmittenda est declaratio prædictarum virtutum.

TRACTATUS I.

DE FIDE.

S. Alph. lib. 2. H. A. tr. 4.

Explicabimus 1° notionem fidei, 2° ejus præcepta, 3° peccata contra fidem, 4° pericula fidei.

CAPUT I.

NOTIO FIDEI.

1. — Fides est virtus theologica, a Deo infusa, qua firmiter assentimur ob Dei veracitatem omnibus, quæ Deus revelavit et per Ecclesiam nobis credenda proposuit. *Habitus* ergo fidei est lumen quoddam, quod difficile removetur ab eo, in quo est; *actus* vero fidei est firmus assensus; divina veracitas revelantis est *motivum* credendi; *materia* sunt ea omnia, quæ ab Ecclesia proponuntur credenda tamquam a Deo revelata. (n. 1.)

Fides, prout importat actum credendi, alia est *explicita*, quando aliquis fidei articulus creditur in seipso et in particulari, e. g. Deum esse trinum in personis, Verbum incarnatum esse; alia *implicita*, quando creditur aliquis articulus explicite, in quo alius implicite continetur, v. g. qui credit explicite quidquid credit Ecclesia, credit implicite omnes cæteros articulos fidei. Alia demum est *exercita*, quæ includitur in alio actu religionis, v. g. in signo crucis.

Ad credendum quinque requiruntur: 1° prædicatio seu propositio fidei; 2° motiva externa, quæ efficiant fidem credibilem, puta miracula, etc.; 3° inclinatio seu pia affectio voluntatis; quia intellectus non cogitur ad assensum ex evidentia objecti, sed movetur ex propositione Ecclesiæ; ideo credere est actus liber et meritorius; 4° habitus fidei respectu actuum, qui sunt ab homine jam fidei; vel auxilium supernaturale respectu primi actus, qui est dispositio ad habitum fidei, quando fides habetur per proprium actum, ut in adultis infidelibus; 5° solet præcedere aliquis assensus humanus circa veritates credendas, nimirum talem articulum esse ab Ecclesia propositum ad credendum; ipsum tamen articulum deinde credimus fide divina. (Filliuc. tr. 22. n. 4.)

CAPUT II.

PRÆCEPTA FIDEI.

2. — Præcepta fidei in universum sunt tria: 1° sciendi res fidei; 2° credendi articulos fidei, seu eliciendi actus internos fidei; 3° confitendi fidem actu externo.

ARTICULUS I.

PRÆCEPTUM SCIENDI RES FIDEI.

3. — **Principia.** I. Ex præcepto divino omnes debent scire saltem hæc quatuor: 1° Deum existere; 2° Deum esse remuneratorem bonorum et vindicem malorum, remuneratione scil. et vindicta æterna; 3° Deum esse unum in essentia et trinum in personis; 4° Filium Dei esse incarnatum et mortuum pro salute hominum. Constat ex S. Paulo ad Hebr. XI. 6.: »Credere enim oportet accedentem ad Deum, quia est, et inquirentibus se remunerator sit;» ex verbis Christi apud Joann. XVII. 3.: »Hæc est autem vita æterna: ut cognoscant Te, solum Deum verum, et quem misisti, Jesum Christum.» Fides Christi supponit necessario cognitionem divinarum Personarum. (n. 12.)

II. Ex præcepto Ecclesiæ omnes fideles tenentur scire hæc quinque: 1° omnes articulos contentos in Symbolo Apostolorum; quia continent prima rudimenta fidei; 2° præcepta Decalogi; quippe quæ servare tenentur, ergo et cognoscere; 3° præcepta Ecclesiæ; ob eandem rationem; 4° ea Sacramenta, quæ omnes recipere tenentur, ut Baptismum, Pœnitentiam et Eucharistiam; alia vero scire debent, quando illa suscepturi sunt; 5° Orationem Dominicam; quia continet omnia, quæ petenda sunt a Deo, et omnes ex præcepto divino quandoque orare debent. Ita communis sententia Doctorum. (n. 3.)

Debent insuper, ut videtur, cognoscere signum Crucis, utpote insigne hominis christiani; et Salutationem Angelicam, quia Beata Virgo est Mediatrix gratiæ. (n. 3.)

III. Omnes fideles tenentur supradicta scire saltem secundum substantiam, id est, secundum generalem et simplicem eorum significationem. Ratio est, quia non præcipitur eis clarior notitia, quam prout proponuntur.

Dictum est: *omnes fideles*; nam Pastores animarum, Confessarii, Concionatores, et cæteri, qui alios docere debent, tenentur scientiam habere suo muneri correspondentem.

Hinc pro fidelibus sufficit v. g. scire de mysterio Trinitatis, tres esse divinas personas, Patrem, et Filium, et Spiritum

Sanctum, easque unum Deum tantum constituere; de Christo, eum esse Filium Dei, verum Deum verumque hominem, pro nobis passum, mortuum ac sepultum; a mortuis resurrexisse, et iterum venturum in mundum, ut præmium justis suppliciumque æternum peccatoribus decernat. De Oratione Dominica sciant Deum orandum esse pro necessitatibus animæ et corporis. De Sacramentis satis est scire necessariam dispositionem ad ea recipienda, et fructum quem producant. Cæterum, de articulis Symboli et de præceptis sufficit ea ita scire, ut interrogati possint recte respondere. (n. 3.)

IV. Prædicta obligatio sciendi res fidei est sub peccato mortali, nisi ignorantia aut impotentia excuset. Ratio est, quia versatur circa rem gravissimam et necessariam ad salutem. Excipe tamen Salutationem Angelicam et signum Crucis, quorum obligatio sub veniali reputatur.

Unde sequitur, Pastores animarum posse compellere subditos suos ad Christianam doctrinam addiscendam. (n. 3.)

4. — **Quæstiones.** QUÆR. 1° *An sit obligatio sciendi memoriter articulos Symboli, præcepta et Orationem Dominicam, eo ordine quo sunt composita?*

Resp. Communiter censent obligationem non esse sub gravi, sed sub levi; dummodo enim eorum sensum obvium ac obligationem percipiant, nulla apparet ratio pro obligatione gravi. Obligatio autem levis maxime urget rudes; quia alioquin vix poterunt habere sufficientem eorum cognitionem; neque sufficit ea semel edidicisse, sed eorum memoria sapius refricanda est. (n. 3.)

QUÆR. 2° *Quando fideles teneantur addiscere veritates fidei, et Parochi aliique curam habentes animarum, ut sunt parentes et præceptores, suos subditos de illis instruere?*

Resp. Cumprimum fideles assecuti sunt rationis usum; quia tunc jam tenetur homo vitam suam in ultimum finem dirigere; quod quidem absque scientia veritatum fidei fieri nequit. Quoad Pastores Ecclesiæ accedit Christi mandatum prædicandi Evangelium omni creature. Ita communiter. (n. 3.)

QUÆR. 3° *An sint quedam veritates fidei cognoscendæ necessitate mediæ ad salutem?*

Resp. 1° Constat apud omnes, cognitionem Creatoris et Remuneratoris om-

nibus hominibus esse medium necessarium ad salutem, sine quo nullus adultus salvari potest.

2º De cognitione Christi Redemptoris et consequenter SS. Trinitatis, conveniunt DD. eam non fuisse necessariam ante adventum Christi seu ante sufficientem promulgationem Evangelii; tunc enim gentes ignorarunt hæc mysteria, et nihilominus legitur in Act. X. 35.: »In omni gente, qui timet eum et operatur justitiam, acceptus est illi.»

Post promulgationem vero Evangelii, controversatur. *Prima sententia* communior et probabilior affirmat necessitatem; colligitur ex verbis Christi apud Joan. III. 14.: »Ut omnis, qui credit in ipsum, non pereat, sed habeat vitam æternam»; et XVII. 3.: »Hæc est autem vita æterna, ut cognoscant Te, solum Deum verum, et quem misisti, Jesum Christum.» Conformis est Trid. sess. 6. cap. 6., ubi inter dispositiones ad justificationem ponit scientiam et fidem Christi. Ita S. August. *De correct. et gratia*. cap. 7. S. Thom. 2. 2. qu. 2. art. 7. et 8. S. Bonav. 3. dist. 25. art. 1. qu. 3. cum Molina, Valent. Filliuc. Sanch. etc. — Favet huic sententiæ Responsum S. C. Inquis. 10 Maji 1703; interrogata enim an adultus in mortis articulo baptizari possit sub promissione addiscendi Fidei veritates, si convaluerit, respondit: »Non sufficere promissionem; sed Missionarium teneri adulto, etiam moribundo, qui incapax omnino non sit, explicare mysteria Fidei, quæ sunt necessaria necessitate medii, ut sunt præcipua mysteria Trinitatis et Incarnationis.»¹

Secunda sententia satis probabilis negat; quia non potest assignari ratio convincens pro hac necessitate, qua præcluditur salus tot invincibiliter ignorantibus, quibus Christus nunquam prædicatus est, quique juxta lumen rationis honeste vivunt; testimonia autem Scripturæ, Patrum et Conc. Trid. de necessitate præcepti intelligi possunt. Ita Soto, Lugo, Suar. Castrop. Viva, Spor. Laym. etc. (n. 2.)

Quidquid sit, certum est omnibus dari media sufficientia ad salutem; quare infidelibus, qui cum Dei auxilio servant legem naturalem, Deus procul dubio providebit medium, quo possint justificari et salvari. Ita S. Thom.

¹ *Analecta Juris Pontif. Tom. 2. col. 1805.*

QUER. 4º *An inter Christianos dari possit ignorantia invincibilis eorum, quæ scienda sunt necessitate medii?*

Resp. Vix videtur admitti posse ignorantiam invincibilem omnium illorum articulorum; propter quamplurima media Parochorum, Religiosorum, Concionatorum, etc., quæ suppetunt ad ignorantiam depellendam. *Ita communiter.* (Filliuc. tr. 22. n. 46. Catal. part. 1. qu. 5. cap. 2. n. 20. 21.)

QUER. 5º *Quid vero, si quis tam hebes sit et obtusus ingenio, ut non possit predictos articulos capere secundum substantiam?*

Resp. Talis excusatur ob impotentiam, et comparatur infantibus ac fatuis; unde satis est quod illos explicite credat. (n. 2. v. Notant.)

QUER. 6º *An unquam Baptismus vel Absolutio conferri possit adulto, qui ea ignorat, quæ certo sunt de necessitate medii?*

Resp. Negat., ne in articulo quidem mortis; tum quia ob defectum medii absolute necessarij incapax est justificationis; tum quia impossibile est ut talis ignarus præbeat materiam proximam Sacramenti Pœnitentiæ. Patet insuper ex prima parte prop. 64. damn. ab Innoc. XI: »Absolutionis capax est homo, quantumvis laboret ignorantia mysteriorum fidei.» Abstrahit propositio ab ignorantia invincibili et vincibili. *Ita omnes.* (Carden. part. 4. dissert. 41. n. 8. 11. 12. Viva. n. 4.)

Baptismus tamen conferri potest perpetuo amenti, quippe qui infanti comparatur.

QUER. 7º *An Baptismus vel Absolutio conferri possit adulto, qui ignorat mysteria Trinitatis et Incarnationis?*

Resp. Negat., extra articulum mortis, quæ omnino urgeat; quia vel Baptismus periculo informatitatis, vel Absolutionem periculo nullitatis exponeret, ut patet ex quæst. 3. præc. Hinc Sacerdos debet hominem vel prius instruere, vel dimittere donec sufficienter sit instructus.

Non obstat huic doctrinæ secunda pars prop. 64. damn. ab Innoc. XI, quæ loquitur de *culpabiliter* ignorante: »Absolutionis capax est homo, quantumvis laboret ignorantia mysteriorum fidei, et etiamsi per negligentiam etiam culpabilem nesciat mysterium SS. Trinitatis, et Incarnationis Domini nostri

»Jesu Christi;» nam de *inculpabiliter* ignorante aliunde constat; tum quia Sacerdos tenetur instruere ignorantem circa mysteria, quorum notitia est adeo necessaria et obligatoria, tum quia ex prop. damn. ab eodem Pontifice tenetur Confessarius eligere in praxi opinionem tutiorem circa valorem Sacramenti. (Carden. n. 29. Viva. n. 5.)

In articulo mortis, moribundus infidelis qui Baptismum postulavit, vel fidelis qui Absolutionem petivit, si ita sit infirmitate gravatus, ut instrui nequeat, prior potest baptizari, posterior sub conditione absolvi; quia, cum probabile sit notitiam horum mysteriorum non esse necessariam necessitate medii, incertum est hominem esse indispositum ex defectu hujus scientiæ; proinde debet Sacerdos sequi opinionem tutiorem pro salute æterna moribundi. (Carden. n. 17—19. et n. 25. Viva. n. 3.)

Adhæc notandum est, ex sententia S. Alphonsi, repetendas esse Confessiones cum ignorantia prædictorum mysteriorum bona fide peractas. Consule dicta lib. 1. n. 65. (n. 2.)

QUER. 8° *An expediat, ut Confessarius dimittat pœnitentes ignaros duorum præfatorum articulorum fidei, ut ab aliis eos addiscant?*

Resp. Negat.; quia valde metuendum est ne hoc pacto ignari remaneant; ideo expedit breviter eos docere prædictos articulos, efficiendo pariter ut secum efforment actus fidei, spei, charitatis et contritionis, atque obligando eos ut postmodum perfectam instructionem sibi comparent circa cætera scitu necessaria ex necessitate præcepti.

Ea porro, quæ Confessarius breviter docere debet, tria præcipue sunt: 1° in Deo tres esse personas, Patrem, et Filium, et Spiritum Sanctum, quorum quilibet Deus est, nec tamen esse tres Deos, sed unum: adhibito exemplo signi sanctæ Crucis; 2° Jesum Christum Filium Dei factum esse hominem pro nobis, passum et mortuum; a mortuis resurrexisse, remittere peccata pœnitentibus, atque iterum venturum in mundum, ut præmium justis et supplicium æternum peccatoribus retribuatur; 3° hunc Christum in SS. Sacramento sub specie panis et vini vere existere, ibique adorari et sumi a fidelibus. (Præx. Conf. n. 22. Filliuc. tr. 20. n. 57. Catal. loc. cit. n. 21.)

QUER. 9° *An absolvi possint pœnitentes, qui ignorant scitu necessaria ex necessitate præcepti?*

Resp. Confessarius primo dignoscere debet an talis ignorantia sit culpabilis vel inculpabilis; quo facto, 1° si *culpabilis* sit, absolvi possunt, dummodo de sua negligentia doleant eamque accusent cum firmo proposito ea postmodum addiscendi; quod si jam moniti promissis non steterint, prius ea addiscant quam absolvantur; 2° si *inculpabilis* sit, a fortiori absolvi possunt, dummodo doctrinam promittant. (n. 3. Præx. Conf. n. 22.)

QUER. 10° *Quando Confessarius teneatur interrogare pœnitentes de doctrina Christiana?*

Resp. Tenetur, quoties probabiliter conjicit eos ignorare scitu necessaria; Confessarius enim tenetur interrogare de iis peccatis, quæ verisimile est pœnitentem commisisse juxta suum statum. Hinc in praxi, personæ, quæ in pueritia bene et christiane educate sunt, regulariter non sunt interrogandæ. Illi vero, qui, postquam in pueritia doctrinam christianam delibaverint, deinceps vixerunt remoti a concionibus et catechesibus, certe videntur interrogandi; idque nostra tempestate valet, etiamsi cæterum honestioris conditionis sint et in rebus naturalibus rite instructi; non raro enim inter eos reperiuntur, qui in Religione admodum rudes sunt. Quodsi de ejusmodi pœnitentibus agatur, quibus magno rubori vel offensioni esset de hisce interrogari, decebit Confessarium articulos necessarios iis simpliciter et clare proponere, et deinde actum fidei ab eis elicere. (n. 3. Præx. Conf. n. 22. Sahn. tr. 21. cap. 2. n. 62. 63.)

ARTICULUS II.

PRÆCEPTUM CREDENDI VERITATES FIDEI.

5. — **Principia.** I. *Explicite* credenda sunt ea omnia, quæ *scitu* necessaria sunt, prout supra tradidimus; reliqua satis est credere *implicite*. Ratio est, quia præceptum credendi revelata et præceptum cognoscendi ea correlativa sunt; ideo namque cognoscenda sunt, ut explicite credantur.

II. Obligatio eliciendi actum fidei urget omnes, postquam mysteria fidei et obligatio credendi illa sufficienter fuerint

illis proposita. Ratio est, quia juxta Apostolum ad Hebr. XI. 6.: »Sine fide impossibile est placere Deo," et Trid. sess. 6. cap. 8.: »Fides est humanæ salutis initium, fundamentum et radix omnis justificationis."

Tunc autem censentur mysteria nostræ fidei sufficienter proposita infideli vel hæretico, quando illi apparent evidenter credibilia, ut patet ex prop. 21. damn. ab Innoc. XI.: »Assensus fidei supernaturalis et utilis ad salutem stat cum notitia solum probabili revelationis, imo cum formidine qua quis formidet ne non sit beatus Deus." Unde, quando mysteria nostræ fidei apparent dumtaxat credibilia seu probabiliora, nondum existit obligatio eliciendi actum fidei supernaturalem, quippe qui excludit omnem formidinem; sed existit obligatio incertitudinem vincendi consulendo viros doctos et Deum deprecando ut lumen immitat; quod si omittat, peccat contra præceptum fidei, ut patet ex prop. 4. damn. ab Innoc. XI.: »Ab infidelitate excusabitur infidelis, non credens ductus opinione minus probabili."

III. Præceptum fidei obligat ad eliciendos frequenter actus fidei. Etenim assensus fidei est per se necessarius ad christianæ vivendum; sed vita christiana dicit frequentiam operum christianorum; ergo et requirit frequenter actus fidei. Hinc damnatæ sunt prop. 1. ab Alex. VII.: »Homo nullo unquam vitæ suæ tempore tenetur elicere actum fidei, spei et charitatis, ex vi præceptorum divinorum ad eas virtutes pertinentium;" prop. 16. ab Innoc. XI.: »Fides non censetur cadere sub præceptum speciale et secundum se;" et prop. 17. ab eodem: »Satis est actum fidei semel in vita elicere."

Hinc præceptum credendi obligat per se, seu ex ipsa fide, 1º pueros fideles, cum primum satis instructi sunt in fide; quia tunc incipit obligatio serviendi Deo, ergo et credendi revelanti; 2º infideles adultos, quando fidei nostræ veritas eis sufficienter proposita est; 3º in articulo mortis; quia id tempus opportunius est profitendi se Christianum; 4º quando urget tentatio periculosa contra fidem; ad firmandum se in fide, ne quis succumbat; 5º sæpius in decursu vitæ; quia veritates fidei admodum necessarie sunt homini ad vitam christianam conservandam.

Obligat per accidens, seu ex præcepto aliarum virtutum, 1º quando gravis tentatio urget, v. g. adversus patientiam, justitiam, castitatem, quæ sine actu fidei difficulter vinci queat; 2º quando implendum est præceptum vitæ christianæ, quod fidem requirit; v. g. oratio, Sacramenti susceptio. (n. 5. H. A. n. 13.)

6. — **Quæstiones.** QUÆR. 1º *Quoties in decursu vitæ teneamur elicere actum fidei?*

Resp. Difficile est determinare tempus; plures sunt hac de re opiniones. Dicendum videtur, fideles teneri ad non differendum longo tempore; multi sat probabiliter putant eos teneri sub gravi peccato saltem semel in anno. (n. 7.)

QUÆR. 2º *An necesse sit actus fidei formaliter elicere et ex motivo fidei?*

Resp. Negat.; sed satis est eos elicere in actu exercito et ex præscripto aliarum virtutum; quia, dummodo eliciantur, impletur præceptum. Ex dictis consequitur, fideles omnes, qui christiane vivunt, satis superque huic præcepto satisfacere; frequenter enim formant crucem, recitant Orationem Dominicam, Symbolum Apostolorum, adorant Eucharistiam, Missam audiunt, etc., quæ omnia actus fidei includunt. (n. 7.)

ARTICULUS III.

PRÆCEPTUM CONFITENDI FIDEM.

7. — **Principia.** I. Adest præceptum fidem aliquando confitendi, etiam cum periculo vitæ. Constat ex verbis Christi, Matth. X. 32: »Omnis qui confitebitur me coram hominibus, confitebor et ego eum coram Patre meo, qui in cælis est;" Luc. IX. 26: »Qui me erubuerit et meos sermones, hunc Filius hominis erubescet, cum venerit in majestate sua, et Patris, et Angelorum;" et ex verbis Apostoli ad Rom. X. 10.: »Corde creditur ad justitiam; ore autem confessio fit ad salutem."

II. Præceptum confessionis fidei obligat quancumque eam postulat honor Dei, propria vel proximi salus. Ratio est, quia ex I Timoth. I. 5.: »Finis præcepti est dilectio;" unde cujuslibet virtutis actus censetur esse præceptus, quando necessarius est ad finem charitatis erga Deum vel proximum. Porro honor Deo debitus confessionem postulat, quando silentium

præberet signum negationis fidei, erubescerent de confessione ejus, aut timoris poenæ imminenti. Salus propria eam exigit, quando quis sollicitatur ad fidem negandam, maxime a publica potestate. Salus proximi eam exposcit, quando taciturnitas præberet aliis scandalum, quo averterentur a fide, vel vacillarent in eâ, aut ex confessione fidei speraretur conversio infidelium vel confirmatio fidelium. In hisce casibus enim non posset occultari fides sine gravi diminutione divini honoris, aut detrimento spirituali proprio vel proximi. Ita S. Thom. cum communi. (n. 11.)

Quamvis hoc præceptum obliget ad sæpius confitendum exterius fidem, sufficienter impletur in actu exercito, nempe adimpletione præceptorum, aut operum de consilio, e. g. audiendo Missam, suscipiendo Sacramenta, formando signum crucis, abstinendo a carne diebus Veneris, etc. (Suar. *De fide. disp. 14. sect. 2.*)

8. — **Quæstiones.** QUÆR. 1º *An liceat quandoque dissimulare seu occultare fidem?*

Resp. Affirm. ex justa causa, cum non est necessitas confitendi; quia præceptum affirmativum non obligat ad semper, sed pro aliquo tempore tantum. (n. 12.)

QUÆR. 2º *An fidelis interrogatus de professione suæ fidei possit tacere?*

Resp. Dist. 1º Negat., si rogetur a publica potestate; quia tunc confessionem exigunt rationes supra expositæ; unde per se est lethaliter peccaminosum tacere in ea occasione; per accidens posset non esse peccaminosum, quando scilicet ore tacens opere confitetur. Propterea damnata est prop. 18. ab Innoc. XI: »Si a potestate publica quis interrogetur, fidem ingenue confiteri, ut »Deo et fidei gloriosum consulo, tacere »ut peccaminosum per se non damno."

2º Si rogetur a persona privata, taciturnitas potest frequenter esse signum contemptus personæ, aut illi responderi potest: »Quid ad te? Quis te judicem »constituit?" Et hoc modo non est illicitum. Quandocumque vero, attentis circumstantiis, silentium esset signum negationis fidei, aut erubescerent, aut timoris confitendi fidem, aut causa scandalii, non est licitum tacere. Ita communiter. (n. 13.)

QUÆR. 3º *An rogatus num sit Ul-*

tramontanus seu Clericalis, Sacerdos aut Religiosus, peccet contra confessionem fidei, si neget veritatem?

Resp. Dist. 1º Affirm., si neget se esse Ultramontanum seu Clericalem; quia Catholicus et Ultramontanus seu Clericalis hodie æquiparantur, sicut Catholicus et Papista.

2º Negat., si neget se esse Sacerdotem vel Religiosum, cum tamen sit; quia non negat fidem, sed statum tantummodo, quod solum mendacium est. (Filliuc. tr. 22. n. 68. Catalan. part. 1. qu. 5. cap. 3. n. 22.)

QUÆR. 4º *An et quibus liceat fugere tempore persecutionis fidei?*

Resp. 1º Iis, quorum præsentia necessaria est, non licet fugere; tales autem regulariter sunt Pastores et Curati, aliaque personæ publicæ, quarum fuga inhonoraret fidem. Constat ex Joan. X. 11. 12: »Bonus pastor animam »suam dat pro ovibus suis. Mercenarius »autem... videt lupum venientem, et »dimittit oves et fugit; et lupus rapit »et dispergit oves." Possunt tamen se occultare inter oves, ad melius subveniendum eis, etiam cum discrimine vitæ. Sin autem persecutio solum sæviret in Pastores Ecclesiæ, relictis cæteris fidelibus in pace, fugere possunt; maxime quia tunc fuga esset utilior gregibus.

2º Cæteris licet fugere; imo, secluso majori bono, melius esset, juxta illud Matth. X. 23: »Cum persequantur vos »in civitate ista, fugite in aliam."

3º Illi, pro quibus probabile periculum esset abnegandi fidem, tenentur fugere. (n. 14. Catal. loc. cit. n. 13.)

QUÆR. 5º *An liceat uti vestibus aut signis infidelium?*

Resp. Dist. 1º Negat., si ex usu ordinata sint ad profitendam falsam religionem ipsorum, vel impiam aliquam societatem, e. g. Massonum; quia esset quædam externa confessio falsæ sectæ, vel impiæ societatis, quæ confessio intrinsece mala est, etiamsi apparenter fiat, retentâ interiori fide.

2º Affirm., ex gravi causa, si primario ordinata sint, non ad discernendam religionem, sed nationem; quia habent immediate significationem politicam. Requiritur justa causa; quia est quædam dissimulatio veræ fidei.

Hinc graviter illicitum est, etiam ad

mortem evitandam, genuflectere coram idolo, vel thus ei offerre; item insignia Massonum gestare. Licitum vero est, ex justa causa, uti vestibus Turcarum. (n. 15.)

QUÆR. 6° *An liceat Catholico in hospitibus dissimulare fidem, comedendo carnes diebus Veneris?*

Resp. Si comedat ex metu gravis mali, citra scandalum, non peccat contra fidei confessionem; quia esus carnum non est per se signum hæresis aut infidelitatis. Atvero, si quis provocetur ad comedendam carnes in contemptum Ecclesiæ, ne ob metum quidem mortis potest comedere. (n. 15.)

Hoc ultimum intelligendum videtur de eo, qui aliunde nulla comedendi necessitate compellitur; si enim v. g. paterfamilias incredulus vel hæreticus filiis suis catholicis diceret: »*volo ut die Veneris carnes manducetis, idque in contemptum Papæ et Ecclesiæ,*» filii non peccarent, si protestando contemptum averterent et reponerent: »*Pater, scias nos carnes manducare, quia alios cibos nobis apponere recusas; hoc enim in casu licet nobis illas edere.*» Ita Konings. n. 137.

QUÆR. 7° *An liceat Catholico ingredi templa hæreticorum, interesse eorum conventibus, et concionibus?*

Resp. Dist. 1° Numquam licet participem esse eorum ritibus, e. g. sumere cœnam hæreticam; Eucharistiam e manibus ministri hæretici; matrimonium celebrare coram eo; in eorum conventibus psalmos cum eis cantare, organa pulsare; in eorum baptismis officio patrini fungi, et hujusmodi. Esset enim ministrum hæreticum agnoscere ut religionis ministrum, ac cæremonias falsæ sectæ honorare.

2° Non est per se illicitum a) templa hæreticorum vel infidelium ex mera curiositate visitare ad ea perlustranda; est enim actio indifferens; b) assistere funerali eorum, exhibendo officium mere civile, quale esset v. g. comitari corpus ad cœmeterium; item assistere eorum matrimoniis; c) matrimonium, ritu Catholico celebratum aut celebrandum, coram magistratu hæretico civiliter contestari, aut etiam coram ministro hæretico qua teste civili; d) unâ alterâ vice audire conciones hæreticorum, ex curiositate, dummodo absit scandalum aliorum Catholicorum, et periculum pro-

priæ perversionis. Quocirca Pius VI per S. C. S. Officii 10 Maji 1770 decrevit: »*Catholicis regulariter non licere hæreticorum aut schismaticorum concionibus, baptismis, et matrimoniis interesse: absolute autem non licere, nec per se nec per alios, fungi officio patrini in baptismis, quæ hæreticorum filiis ab hæreticis ministrantur.*»

QUÆR. 8° *An liceat Catholico assistere sepulturæ civili, uti hodie vocant?*

Resp. Dist. Licet, exhibendo obsequium mere civile ex motivo cognationis, urbanitatis, aliove simili. Non licet, si ea assistentia reputetur velut professio Liberalismi aut approbatio ejusmodi sepulturæ. Neque liceret assistere sepulturæ Massonicæ, quæ sit cum insignibus sectæ; quia hæc sepultura est manifestatio positiva contra Religionem, cui non licet se adjungere.

QUÆR. 9° *Professio fidei a quibus facienda sit e. c. præcepto Ecclesiæ?*

Resp. Ex decreto Trid. sess. 24. cap. 12. ref. et sess. 25. cap. 2. ref. ad eam tenentur 1° Provisi de beneficiis curam animarum habentibus: tenentur a die adeptæ possessionis intra bimestre eam facere coram Episcopo, vel, eo impedito, coram ejus Vicario.

2° Provisi de Canonicatibus et Dignitatibus in Ecclesiis Cathedralibus; tum coram Episcopo ejusve Vicario, tum coram Capitulo.

3° Episcopi, et iis majores, ut Archiepiscopi, Prælati et Patriarchæ, in prima Synodo provinciali, cui interfuerint.

Ex Constitutionibus autem Pii IV extensa est hæc obligatio 1° ad Prælatos omnes Religionum; 2° ad Doctores, Magistros, Regentes, et cujuscunque artis ac facultatis Professores, sive laici sint sive Clerici aut Religiosi. Ita ex Constit. *In Sacrosancta. et Injunctum nobis.* 13 Nov. 1564. Istæ tamen Constitutiones non sunt ubique usu receptæ. (n. 11.)

Professio fidei facienda est juxta formam Pii IV. in citatis Constitutionibus traditam, cum additione a Pio IX præscripta.

QUÆR. 9° *An liceat cum infidelibus et hæreticis de rebus fidei disputare?*

Resp. Dist. 1° Si quis disputat tamquam de fide dubitans, et veritatem fidei argumentis experiri intendens, procul dubio peccat tamquam dubius in fide et infidelis. (S. Thom. 2. 2. qu. 10. art. 7.

2° Laicis vetita est disputatio, sive publica sive privata, ex *Cap. 2. de hæret. in 6.*; quia communiter caret doctrinâ necessariâ ad disputandum. Nihilominus, si infidelis aut hæreticus irrideret vel impugnaret fidem Catholicam, et laicus posset eum absque suo gravi incommodo compescere, deberet id efficere.

3° Clerici aut Religiosi sufficienti scientiâ pollentes, pro qualitate materiæ de qua, et personæ, quacum disputatur, possunt disputare, ut constat ex *Act. IV. 9. 10.*, et ex *Apostolo ad Timoth. I. 9.*; excepto tamen casu, quo nullus fructus ex disputatione speraretur, ob perfidiam hæreticorum aut infidelium, aut disputatio magis contentione verborum, quam pondere rationum ageretur. (*Salmaut. tr. 21. cap. 2. punct. 12. Filliuc. tr. 22. n. 101—105.*)

De modo denique disputandi egregia monita tradit D. Paulus II *Tim. II. 14.*: »Noli contendere verbis; ad nihil enim utile est, nisi ad subversionem audientium,» et v. 24—26: »Servum autem Domini non oportet litigare; sed mansuetum esse ad omnes, docibilem, patientem, cum modestia corripientem eos, qui resistunt veritati, nequando Deus det illis poenitentiam ad cognoscendam veritatem, et respiciant a diaboli laqueis, a quo captivi tenentur ad ipsius voluntatem.»

CAPUT III.

PECCATA CONTRA FIDEM.

9. — Ex dictis colligi possunt peccata contra fidem; nimirum 1° contra præceptum sciendi est voluntaria ignorantia rerum scitu necessariorum; 2° contra præceptum credendi sunt infidelitas et hæresis formales, nempe post sufficientem propositionem rerum fidei; 3° contra præceptum confitendi fidem sunt dissimulatio fidei, quando confitenda esset, ejus externa negatio, et simulatio falsæ religionis.

Speciatim hoc loco dicendum est de infidelitate et de hæresi.

ARTICULUS I.

INFIDELITAS.

10. — Infidelitas est carentia fidei supernaturalis. Triplex distinguitur: 1° ne-

gativa, quæ invincibilis est, cum adultus absque ulla culpa nescit res fidei; 2° privativa, quæ vincibilis est, quando quis non præbet auditum veritati fidei Catholice, dum se agnoscit obligatum ad eum præbendum; quod quidem peccatum est omissionis; 3° positiva, cum veritati fidei sufficienter propositæ non præbet assensum; imo eam judicat falsam vel dubiam; et hoc est peccatum commissionis.

11. — Infidelitatis species tres enumerantur: 1° *Paganismus* seu *Gentilismus*, qui fidem nullo modo suscepit; cujusmodi est in iis, qui nec veteri nec novo Testamento credunt. Ad hunc revocantur Mahometismus, Deismus, Atheismus, Pantheismus, et Rationalismus. 2° *Judaismus*, qui fidem in typo suscepit, seu credit veteri Testamento, sed novo fidem denegat. 3° *Hæresis*, quæ fidem in veritate suscepit, seu utrique Testamento credit, sed uni vel pluribus veritatibus fidem denegat. Si fides Christiana ex toto deseratur, *apostasia a fide* nuncupatur. (*n. 17.*)

12. — **Principia.** I. Infidelitas pure negativa non est peccatum, sed tantum pœna peccati. Ratio patet, quia provenit ex ignorantia invincibili; ideo damnata est prop. 68. Baji: »Infidelitas pure negativa in his, quibus Christus non est prædicatus, peccatum est.»

Hinc ejusmodi infideles non damnantur ob infidelitatem, sed sæpe ob alia peccata contra legem naturalem; quam si servant, Deus providebit de remedio salutis. Miserandi tamen sunt illi homines propter salutis difficultatem.

II. Infidelitas tam privativa quam positiva est gravissimum peccatum. Ratio est, tum quia continet contemptum veracitatis Dei, tum quia excludit medium adeo necessarium ad salutem; quare Christus dixit apud Joan. III. 18.: »Qui non credit, jam judicatus est.»

13. — **Quæstiones.** QUÆR. 1° *An infideles possint opera bona facere?*

Resp. 1° Possunt opera naturaliter honesta facere; nam possunt legem naturalem servare, ut testatur Apostolus ad Rom. II. 14.: »Gentes, quæ legem non habent, naturaliter ea, quæ legis sunt, faciunt.» Propterea damnatæ sunt prop. 25. Baji: »Omnia opera infidelium sunt peccata,» et ab Alex. VIII. prop. 8.: »Necesse est infidelem in omni opere peccare.»

2° Possunt quoque divina adjuti gratia facere opera supernaturalia, fidei formali prævia; Deus enim facienti quod in se est, non denegat gratiam. (Gury. n. 207.)

QUÆR. 2° *An possint Principes Christiani tolerare ritus infidelium?*

Resp. Tolerare possunt ritus, qui rationi naturali non adversantur; si sine majoris mali eventu vel majoris boni impedimento interdici nequeant; nam ex duobus malis inevitabilibus minus est eligendum. Facilius autem permitti possunt Judæorum ritus; quia ex illorum lege confirmatur nostra Religio. (n. 18. Filliuc. tr. 22. n. 121.)

ARTICULUS II.

HERESIS.

14. — Hæresis definiri solet: error voluntarius et pertinax hominis Christiani contra veritatem fidei. Dicitur 1° *error*, scil. in intellectu; non autem in opere externo aut in sermone tantum; 2° *voluntarius*; secus enim non esset peccatum; 3° *pertinax*, id est, cum certa scientia quod Ecclesia contrarium doceat; unde S. Aug. scripsit: »Errare quidem potero, sed hæreticus non ero;» 4° *hominis Christiani*, qui nempe Baptismo fidem suscepit; 5° *contra veritatem fidei*, id est, ab Ecclesia ut credendam propositam. (n. 19.)

Aberratio a fide ex parte, dicitur *hæresis*; aberratio vero ex toto, vocatur *apostasia a fide*. (n. 17.) Unde omnis apostata est etiam hæreticus; non omnis autem hæreticus est apostata, imo communiter hæreticus non est apostata. Hodie vero illi hæretici, qui Christi divinitatem negant, inter apostatas numerandi sunt; negando quippe totius fidei fundamentum, fidem totam negant.

15. — **Divisio.** Hæresis distinguitur 1° *formalis*, quæ conjuncta est cum pertinacia: *materialis*, quæ sine pertinacia existit, utpote ex ignorantia proveniens.

2° *Interna*, quæ tantum interius mente concepta est: *externa*, quæ verbis aut signis exterius declarata est.

3° *Externa* est vel *publica*, si declaratio fiat coram pluribus; *occulta*, si

proferatur coram paucis, ita ut celari possit, imo etiam nemine præsentem.

16. — Quantum ad malitiam, hæresis *formalis* est gravissimum peccatum, sicut infidelitas; hæresis vero *pure materialis*, procedens ex ignorantia invincibili, vacat omni culpa. Constat ex dictis n. 12.

Ex præmissis colligo: 1° Non est hæreticus, qui exterius tantum fidem negat, fide interius retentâ; quia non errat. (n. 19. sub 1.)

2° Qui tenet aliquid contra fidem, sed ignorat esse doctrinæ Ecclesiæ contrarium, ac paratus est judicio Ecclesiæ se submittere, non est hæreticus formalis; quia quisquis habet voluntatem subdendi suum iudicium auctoritati Ecclesiæ, eo ipso recognoscit in illa infallibilem auctoritatem, et ei subditur propter verbum Dei, proinde non est pertinax. (n. 19. sub 3.)

3° Qui a secta hæretica recedere volunt, si examinati ignorantiam invincibili laborasse videantur, ii, post sufficientem instructionem, a propriis Parochis absolvi possunt; quia non sunt hæretici formales, habentque fidem Catholicam in Baptismo acceptam, quæ non perditur, nisi errando pertinaciter. (n. 19. sub 5. Laym. lib. 2. tr. 1. cap. 13. n. 4.)

4° Qui in iis, quæ ab Ecclesia necdum definita sunt, tam mordicus suæ opinioni adhæret, ut deliberatum sibi esset persistere in sua opinione, etiamsi Ecclesia contrarium definiret, hæreticus formalis est; quia proprium iudicium præfert judicio Ecclesiæ, atque adeo hujus auctoritatem infallibilem non admittit. (Filliuc. n. 176.)

17. — **Quæstiones.** QUÆR. 1° *An error in fide ex ignorantia vincibili satis sit ad hæresim?*

Resp. 1° Error ex ignorantia *crassa*, ac propterea culpabilis, non est proprie hæresis; quia qui ignorat doctrinam Ecclesiæ, non potest voluntarie illi contradicere, proinde non est pertinax. Est tamen peccatum mortale contra fidem, quod reducitur ad hæresim, tamquam imperfecta species ad perfectam; quia id etiam accidit in aliis peccatis ex ignorantia crassa; reducuntur enim ad eandem speciem, cujus essent si ex scientia commissa fuissent.

3° Error ex ignorantia *affectata*, si

¹ Epist. 162.

quidem affectatio oriatur ex contemptu Ecclesiae, vel ad liberius errandum, est vera haeresis; quia despectus auctoritatis infallibilis Ecclesiae, et affectus ad licentiam opinandi potiusquam ad credendum Ecclesiae, haereses sunt. Sin autem affectatio oriatur ex metu ne cogatur mutare sententiam, vel solum ex tadio inquirendi, non est haeresis; quia cum illa voluntate ignorandi stat voluntas obediendi Ecclesiae, cum de ejus definitione constiterit; imo in primo casu haec voluntas virtute includitur, ideo enim vult nescire doctrinam Ecclesiae, quia non vult illi resistere. Ita Castrop. Suar. Salm. Filliuc. Sanch. etc. (*Lib. 7. n. 301.*)

Verum advertendum est, responsa valere pro iis, qui fidem Catholicam profitentur, adeoque in ea infallibilem auctoritatem agnoscunt. Illi vero, qui sectam haeticam profitentur, ex crassa aut affectata, ut saepe fieri solet, ignorantia, haetici formales sunt; quia quicumque ipsam Christi Ecclesiam, in cujus fide baptizatus fuit, oppugnat, ejus auctoritatem culpabiliter negans, is contra Ecclesiam inobediens ac contumax existit. (*Laym. lib. 2. tr. 1. cap. 13. n. 2.*)

QUÆR. 2º *An dubitans de aliqua veritate fidei sit haeticus?*

Resp. Dist. 1º Qui *judicat* veritates fidei esse dubias, haeticus est; quia de fide est, veritates fidei esse infallibiliter certas; voluntarie autem sic dubitans negat hanc certitudinem; ergo. Inde in *Cap. 1. de haeret.* dicitur: »Dubitans in fide, infidelis est.»

2º Qui haeret *suspensus*, et neutri parti assentitur, stricte loquendo non est haeticus; quia, cum nullum praebeat assensum, nullum admittit errorem. In praxi vero cum suspensione iudicii facile conjungitur iudicium, quo iudicatur veritates fidei incertas esse, et tunc est haeresis. Cæterum talis homo privatur assensu certo, qui necessarius est ad retinendum habitum fidei. (*Lib. 7. n. 302. Filliuc. tr. 22. n. 159—161.*)

Haec de Catholicis dicta sunt. Excipiendi namque sunt ii, qui inter haeticos nati et educati veram Religionem ignorant; hisce dubitare interim licet donec instruantur et argumenta nostrae Fidei recte apprehendant; quia dubi-

tatio in talibus cum pertinacia juncta non est. (*Laym. n. 5.*)

QUÆR. 3º *An negans conclusionem theologicam, deductam videlicet ex duabus praemissis, quarum una est de fide, altera ex ratione naturali, sit haeticus?*

Resp. Non est haeticus stricte dictus; quia non negat propositionem immediate in se a Deo revelatam; verumtamen, si conclusio per evidentem consequentiam infertur, est haesi proximus, imo haeticus recte praesumitur; quia negat propositionem mediate in sua causa revelatam, unde praesumitur negare ipsam praemissam de fide, ex qua deducitur. (*Filliuc. n. 179. Catalan. part. 1. qu. 5. cap. 7. n. 10.*)

QUÆR. 4º *Quantum peccet Catholicus, qui pertinaciter adhæret propositioni a S. Pontifice damnatae?*

Resp. Peccat graviter; quia indirecte contradicit objecto fidei, de fide enim censendum est, censuram datam propositionibus damnatis illis revera convenire; alias Ecclesia subiacere posset errori in iis, quæ ad fidem et bonos mores spectant. (*Lib. 1. n. 104. v. Hanc.*)

Ejusmodi ergo Catholicus absolvi non posset priusquam iudicium suum Ecclesiae subjecerit. Idcirco absolvi non possunt sic dicti *Catholici Liberales*, qui pertinaciter adhærent alicui ex propositionibus a Pio IX damnatis in Syllabo errorum. Neque ejusmodi Liberales, si forte bonâ fide errarent, praesertim si quâ gaudent politica auctoritate, relinquendi sunt in bona fide; nam errores Liberalismi admodum perniciosi sunt bono societatis, familiae, atque ipsorum individuum.

QUÆR. 5º *Quenam sint apta remedia ad superandas tentationes contra fidem?*

Resp. Insurgentibus tentationibus, 1º expedit constanti animo generatim respondere: »Credo quicquid S. Mater Ecclesia credit, quæ veritatem credit et »confitetur.» 2º Aptissimum remedium est eas contemnere, mentem alio divertere, atque ad orationem confugere; quia disputando cum eis, et repellendo illas, tenacius infiguntur in imaginatione magisque accenduntur. — In quibusdam hominibus ejusmodi tentationes a Deo permittuntur propter vitam illorum sceleratam, praesertim ob impuritatis vitium, nimiamque proprio iudicio adhæSIONem;

qui proinde adhortandi sunt ut se corrigant, tum fides eorum atque fiducia in Deo constantior erit. (*Prax. Conf. n. 238. Filliuc. n. 166.*)

Ad præcavendas tentationes contra fidem necesse est fugere pericula fidei, de quibus in sequenti capite dicemus.

QUÆR. 6° *Quænam sint pœne hæreticorum?*

Resp. Pœnæ spirituales sunt: 1° excommunicatio *specialiter* reservata S. Pontifici, ex Constit. Pii IX *Apostolica Sedis*. 12 Oct. 1869. Ad hanc pœnam incurrendam requiritur hæresis formalis, interna et externa simul, i. e. exterius prolata animo asserendi et profitendi hæresim, etiamsi nemo præsens sit. Illam pœnam incurrunt etiam hæreticorum receptores, fautores ac defensores. 2° Irregularitas, ratione infamiae; quare hæresis debet esse notoria; 3° Privatio beneficiorum et dignitatum Ecclesiæ, atque omnis jurisdictionis ecclesiasticæ. Prærequiritur tamen sententia declaratoria Judicis, nisi ipsimet publice receserint ab Ecclesia. 4° Privatio sepulturæ ecclesiasticæ, dummodo hæresis fuerit publica, et defunctus in hæresi decesserit.

CAPUT IV.

PERICULA FIDEI.

18. — Eodem præcepto, quo obstringitur quisque fidelis ad conservandam fidem, tenetur etiam ad reddendam illam securam a qualibet ruina, et consequenter ad eripiendam illam a quolibet probabili periculo. (*n. 19. sub 6.*) Hæc obligatio maxime urgenda est nostro tempore, quo fides in dies decrescit, ideo præsertim quia pericula non caventur.

Præcipua porro sunt: 1° *Consuetudo cum hæreticis et incredulis*; ex eâ enim plerumque oriri solent dubitationes de fide, quædam a Religione alienatione, aut certe quædam erga illam indifferentia; idque potiori ratione valet de consuetudine cum incredulis nostri ævi, quippe qui dogmata et præcepta Catholicæ Religionis multo fallacius, quam hæretici, solent impugnare, fidelesque pervertere moliantur. Nisi ergo necessitas quædam cogat, familiaritas omnis vitanda est,

juxta monita Apostoli ad Tit. III. 10: »Hæreticum hominem.... devita,» et Tim. II. 17: »Sermo eorum ut cancer »serpit,» et Rom. XVI. 17. 18: »Declinate ab illis. Hujusmodi enim Christo »Domino nostro non serviunt, sed suo »ventri: et per dulces sermones, et benedictiones, seducunt corda innocentium.»

2° *Frequentatio scholarum eorum*, in quibus falsa ac perniciosa doctrina juventuti instillatur. Quocirca a gravi peccato excusari nulla ratione possunt parentes, qui filios suos ad scholas aut Universitates positive noxias mittendo, proximo periculo perversionis in fide eosdem exponunt. Confer Appendicem ad Sacram. Pœnit.

3° *Lectio impiorum scriptorum*; hæc quidem merito dici potest impietatis et corruptionis nostri sæculi præcipuus fons, eaque scripta pro multis sunt occasio proxima *in esse* præ reliquis pestifera; si enim concubinariis fidem retineat, spes est fore ut metu divinorum iudiciorum tandem ad pœnitentiam redeat; atvero, fide semel extincta, quæ est humanæ salutis initium, fundamentum et radix omnis justificationis, ut ait Trid. sess. 6. cap. 8., tenuis remanet spes conversionis. Confer Appendicem cit.

4° *Matrimonia cum hæreticis aut incredulis*; nam periculosa sunt pro parte Catholica et præsertim pro prole: unde regulariter sunt graviter illicita. Matrimonia cum hæreticis insuper jure ecclesiastico prohibita sunt, ut in tractatu de Matrimonio fusius exponitur.

5° *Famulatus apud acatholicos* potest etiam periculosus esse pro fide, ratione mali exempli, colloquiorum, vel impeditionis ab exercitio Religionis. Confer Appendicem cit.

19. — *Quæstiones.* QUÆR. 1° *Quænam communicatio jure divino prohibita sit fidelibus cum hæreticis et infidelibus?*

Resp. Vetita est 1° quævis communicatio, ex quâ periculum perversionis immineat, ut patet ex dictis; 2° communicatio in divinis, id est, in ritibus et cultu religioso eorum; secus vero est de purâ assistentia eorum officiis religiosi absque participatione, vel de obsequiis mere civilibus. Recole dicta n. 8. qu. 7.

QUÆR. 2° *Quæ communicatio jure ecclesiastico prohibita sit cum Judæis?*

Resp. Est prohibitio 1° cohabitandi cum illis; 2° comedendi eorum azyma; 3° advocandi medicum Judæum; 4° recipiendi medicinam a Judæo; 5° ingrediendi cum illo in idem balneum ad se lavandum; 6° adeundi convivia eorum, aut invitandi eos ad convivia fidelium; 7° nutriendi filios eorum in domibus ipsorum; 8° famulandi Judæis; 9° in-

stituendi eos hæredes vel legatarios; 10° publica Officia committendi illis in Regnis Christianorum. Ratio prohibitionis est, ne fideles familiaritatem contrahant cum Judæis. (n. 18.)

Advertendum tamen est, consuetudinem in hisce regionibus huic legi piurimum derogasse.

TRACTATUS II.

DE SPE.

S. Alph. lib. 2. H. A. tr. 4.

Exponemus 1° notionem spei, 2° ejus præcepta, 3° peccata contra spem.

CAPUT I.

NOTIO SPEI.

20. — Spes est virtus theologica, a Deo infusa, qua certo exspectamus æternam beatitudinem ex Dei gratia et nostris meritis, propter divinarum promissionum veracitatem. Spes ab amore ac desiderio oritur; »non enim est spes, inquit S. »Thomas¹, nisi de bono desiderato et »amato,» amore scil. concupiscentiæ.

Ergo 1° *objectum* spei est beatitudo, seu visio et fructio Dei ejus adjutorio obtinenda. Unde Dei possessio est *objectum* primum; auxilia divini gratiæ, quæ ad consequendam beatitudinem spectant, sunt *objectum* secundarium. Idcirco, si qua bona naturalia speramus obtinere a Deo, sine ordine saltem implicito ad beatitudinem, talis spes non spectat ad virtutem theologicam, ad quam solum spectare potest sub hac ratione quod ad consequendam beatitudinem conducere possit. Ex quibus demum

patet *objectum* adæquatum spei esse omnia a Deo nobis promissa.

2° *Motivum* sperandi est summa Dei promittentis fidelitas, qui quod promisit certo nobis præstiturus est, cum et possit præstare, quia omnipotens, et velit præstare, quia benignissimus ac fidelissimus.

3° *Media* a Deo ordinata ad beatitudinem assequendam sunt Dei gratia et propria merita; principalior est gratia Dei, quæ per merita Christi nobis communicatur, quandoquidem a gratia merita nostra dependent, vim et efficaciam mutant. Exinde colligitur quomodo in nostris operibus confidere possimus, videlicet non quatenus præcise ex nobis seu ex nostris viribus sunt, sed quatenus ex Dei gratiâ proficiunt, ideoque et ipsa Dei dona sunt, sicut docet Trid. sess. 6. cap. 16. (n. 21.)

4° *Certitudo* expectationis *ex parte Dei* est infallibilis; quia fundatur in infallibili Dei promissione, quam fide item infallibili accepimus. Verumtamen *ex parte hominis* certitudo est fallibilis; quia promissio Dei nobis facta non est absolute, sed conditionate; Deus siquidem hominis adulti cooperationem ac merita exigit, ut vita æterna non sit gratia tantum, sed etiam merces et corona justitiæ; atvero nemo, sine spe-

¹ 1. 2. qu. 40. a. 7.

ciali revelatione, infallibiliter certus est se in gratiâ Dei constitutum, ac perseverantiæ donum consecuturum esse; consequenter nemo, sine speciali revelatione, infallibiliter certus est se vitam æternam adepturum esse, sicuti docet Trid. sess. 6. cap. 9. 13. et can. 13—16. Nihilominus, tanto firmiorem persuasionem, et sæpe moralem certitudinem, quisque fidelium habere potest, quanto magis tum Dei singularem circa ipsum providentiam ac spiritualia beneficia, tamquam signa prædestinationis, animadvertit; tum nullius mortalis peccati, in quo animus hæreat, sibi conscius firmius Deo in posterum serviendi propositum in se experitur. (Laym. tr. 2. cap. 1.)

Ex dictis infertur, spem, qua prosequimur beatitudinem æternam, secum ferre timorem, quo refugimus æternum supplicium, quod propriis viribus evitare non possumus.

CAPUT II.

PRÆCEPTA SPEI.

21. — **Principia.** I. Datur præceptum sperandi æternam beatitudinem. Constat 1º ex Scripturâ, quæ toties spem inculcat, e. g. Apostolus ad Coloss. 1. 23. docet eos fore electos: »Si tamen permanetis in fide fundati et stabiles, et immobiles a spe Evangelii." 2º Ex Trid. sess. 6. cap. 6. et can. 3., quod docet spem esse necessariam dispositionem ad justificationem et salutem; quia nemo potest agere penitentiam, nisi speraverit indulgentiam ad justificationem. 3º Ex ratione; eo ipso enim quod propter beatitudinem creati simus, debemus finem ultimum nostrum expetere.

II. Est quoque præceptum timendi æternam damnationem. Constat 1º Ex Scripturâ, quæ non minus timorem Dei, quam spem injungit, e. g. Eccli. 1. 27. 28: »Timor Domini expellit peccatum, nam »qui sine timore est, non poterit justificari;" Luc. XII. 5: »Time-te Eum, qui, »postquam occiderit, habet potestatem »mittere in gehennam; ita; dico vobis: »Hunc time-te." 2º Ex Trid. sess. 6. cap. 6., ubi inter dispositiones necessarias ad justificationem recenset timorem;

et cap. 12. et 13., ubi docet, sine speciali revelatione neminem scire posse se esse in numero prædestinatorum. 3º Ex ratione; sicut enim necesse est desiderare beatitudinem, ita quoque timere calamitatem oppositam, cujus evitatio incerta est.

Plures censent non exstare speciale præceptum eliciendi actus timoris; sed timorem exigi præcepto aliarum virtutum, ut homo ab eis transgrediendis retrahatur. (Salm. tr. 21. cap. 5. n. 48. 49.)

III. Præfata præcepta, sperandi præcipue, obligant ad eliciendos frequenter eorum actus. Cum enim consecutio beatitudinis sit opus arduum, idcirco, nisi homo spe et timore frequenter animum erigat, ad desidiâ delabatur et finem suum ultimum non assequitur.

Hinc obligant *per se* 1º cumprimum homini sufficienter proponitur æterna beatitudo, tamquam finis ultimus, ad quem tendere debet, atque æterna damnatio, quam effugere oportet; 2º in articulo mortis, quo sors æterna decidenda est; 3º quando quis graviter tentatur desperatione vel præsumptione; maxime vero, postquam ejusmodi tentationi consenserit; 4º sæpius in decursu vitæ; ob rationem supra datam.

Obligant *per accidens* 1º quando gravis tentatio urget contra aliam virtutem, ita ut periculum sit consensûs, nisi homo spe aut timore animum erigat; 2º quando implendum est præceptum vitæ christianæ, quod homo sine spe aut timore exsequi nequit, e. g. cum orandum est, penitentia agenda.

In praxi, sicut dictum est n. 6., fideles omnes, qui christiane vivunt, abunde hisce præceptis satisfaciunt; frequenter enim orant, offensionem Dei evitant, de peccatis dolent, etc. tum ob spem tum ob timorem.

CAPUT III.

PECCATA CONTRA SPEM.

22 — Ex dictis patet quatuor esse peccata contra virtutem spei: duo nempe omissionis actûs spei vel actûs timoris, tempore quo eliciendi sunt; duo item commissionis, scilicet desperatio et præsumptio, de quibus hoc loco agendum est.

ARTICULUS I.

DESPERATIO.

23. — Desperatio est recessus a prosecutione aeternae beatitudinis propter existimatam impossibilitatem adipiscendi. Sicut enim spe homo tendit ad beatitudinem, ita desperatione recedit ab ejus prosecutione, propter existimatam impossibilitatem adipiscendi, spectatis vel peccatorum propriorum multitudine et excessu, vel fugae peccati mandatorumque divinorum observationis difficultate. (S. Thom. 1. 2. qu. 40. a. 4.)

Hinc inferitur, desperationem non consistere in actu iudicii, quo quis iudicat se non esse salvandum, sed in actu voluntatis, quo omittit beatitudinis consecrationem; verumtamen ex tali iudicio regulariter sequitur desperatio.

24. — Desperatio plene deliberata semper est peccatum mortale. Ratio est, tum quia gravem injuriam facit divinae misericordiae, cujus proprium est misereri et parcere; tum quia hominem directe et penitus avertit ab ultimo suo fine; tum demum quia causa est multorum peccatorum, juxta D. Paulum ad Ephes. IV. 19: »Desperantes semetipsos tradiderunt impudicitiae, in operationem immunditiae omnis, in avaritiam.»

Desperatio porro est peccatum in Spiritum Sanctum; abjiciendo enim omnem conatum ad salutem aeternam consequendam, omnem Spiritui Sancto aditum praeccludit; quare inter alia peccata maxime periculosum est.

25. — **Quaestiones.** QUER. 1° *An sit peccatum contra spem, cupere perpetuo in hoc mundo vivere?*

Resp. Affirm.; quia qui id cupit, sistit in hac vita tamquam in fine ultimo. (n. 20.)

QUER. 2° *An desperatio possit esse conjuncta cum haeresi?*

Resp. Affirm., quando nempe oritur ex iudicio erroneo contra fidem, cum pertinacia, v.g. Deum non posse aut non velle eum salvare, ei veniam dare, etiamsi se disponeret ad poenitentiam; mandatorum observationem sibi esse impossibilem.

QUER. 3° *Ec quibus causis desperatio oriatur?*

Resp. Ex tribus praesertim: 1° ex luxuria; huic enim vitio deditus ita ve-

nereis oblectationibus abripitur, ut coelestia bona illis postponat; cum vero resipiscere cupit, desperat de libidinis victoria, ac proinde de beatitudinis assecutione. 2° Ex acedia, qua quis virtutis exercitium fastidit, eique valedicit, utpote nimis difficili, ita ut beatitudinem sibi haud parabilem reputet. 3° Ex tentatione diaboli, qua nonnumquam animae pie jugiter exagitantur, et cui ansam praebent melancholia et scrupulositas.

QUER. 4° *Quomodo Confessarius procedere debeat cum poenitentibus desperatione affectis?*

Resp. 1° Non debet confundere desperationis peccatum cum illis angustiis, quibus interdum etiam justi affliguntur propter incertitudinem salutis. Videntur enim isti, Deo ita permittente, sic premi ut veluti in desperationis barathrum urgeantur, cum tamen spei anchoram revera non dimittant. Ut plurimum isti in mortis suae hora tranquillius ac serenius esse solent, solatium a Deo accipientes. Ideo non terreatur Confessarius de huiusmodi poenitentium modo loquendi, quasi reapse desperarent, neque facile credat eos peccasse, saltem graviter, quamvis ipsi se consensisse existiment.

2° Pro diversitate causae diverso modo tractare debet poenitentem. Si desperatio ex vitio procedat, debet poenitenti persuadere rerum transeuntium vanitatem, coelestiumque honorum praestantiam, ut illarum fastidium horumque appetitionem concipiat. Si desperatio ex diaboli tentatione proveniat, debet poenitentem munire armis spiritualibus, clypeo praesertim fidei, juxta monitum S. Petri: »Cui resistite fortes in fide.»

QUER. 5° *Quenam sint apta remedia contra desperationis tentationes?*

Resp. Praecipua sunt: 1° cum desperatione, si non ex infidelitate, saltem ex aliqua fidei infirmitate proficiscatur, animus hominis, qui ad desperationem impellitur, ante omnia in fide confirmandus est; erigendusque ad considerandam misericordiam et dilectionem Dei, qui nos, cum peccatores essemus, prior dilexit, et proprio Filio non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum; hisque non contentus firmissimas promissiones, potentissimam insuper ac benignissimam Mediatricem superaddidit.

2° Recordatio maximorum peccatorum, qui non veniam tantum, sed exiniam quoque sanctitatem adepti sunt; ut sunt v. g. S. Paulus, S. Augustinus, S. Maria Magdalena, S. Margareta a Cortona. 3° Meditatio parabolarum Evangelii, puta filii prodigi, ovis perditæ. 4° Oratio, ac speciatim devotio ad SS. Cor Jesu, refugium ad B. M. V., quæ desperantium salus vocatur. (*Prax. Conf. n. 240—244.*)

ARTICULUS II.

PRÆSUMPTIO.

26. — Præsumptio est temeraria expectatio æternæ beatitudinis. *Temeraria*, i. e. mediis ad eum finem a Deo non institutis. Committitur duplici modo: 1° si quis confidat se Dei gratiam ac æternam beatitudinem consecuturum propriis viribus, absque Dei auxilio; hæc fuit hæresis Pelagianorum; 2° si quis confidat se ex solâ Dei misericordiâ, aut ex solis Christi meritis, consecuturum remissionem peccatorum sine pœnitentiâ, aut coelestem gloriam sine propriis meritis ex Dei gratiâ comparatis; quæ est hæresis Protestantium.

27. — Præsumptio plene deliberata semper est peccatum mortale. Ratio est, quia gravem injuriam continet tum Dei justitiæ, exspectando peccatorum veniam et æternam beatitudinem præter ordinem divinâ Providentiâ dispositum; tum Dei misericordiæ, faciendo eam motivum liberius peccandi.

Porro præsumptio est peccatum in Spiritum Sanctum, quippe cui aditum præcludit. Deus enim justus et misericors non remittit peccata adultis, nisi pœnitentibus, neque dat mercedem gloriæ, nisi operantibus; homo vero sine gratiæ divinæ auxilio nihil ad salutem utile præstare potest; præsumptio autem hæc media necessaria salutis excludit; ergo Spiritus Sancti operationem impedit.

28. — **Quæstiones.** QUÆR. 1° *Unde oritur præsumptio?*

Resp. Frequentius oritur ex infidelitate sive hæresi, ut colligitur ex dictis; aut

certe ex superbiâ, quâ quis seipsum tanti æstimat, ut etiam eum peccantem Deus non puniat neque a gloria excludat. Nihilominus, ait D. Thomas: »Præsumptio est peccatum minus quam desperatio: quoniam magis proprium est Deo misereri et parcere, quam punire, »propter ejus infinitam bonitatem."

QUÆR. 2° *An sit præsumptio peccare sub spe veniæ?*

Resp. Dist. 1° Peccare cum proposito perseverandi semper in peccato, sub spe salutis sine pœnitentiâ, certo est præsumptio. 2° Peccare cum proposito aliquando ante mortem resipiscendi et pœnitendi, sub spe veniæ percipiendæ, non est præsumptio proprie dicta; quia qui sic statuit, non respuit media salutis, sed ea differt tantum; verumtamen difficulter excusari potest a peccato gravi contra charitatem erga seipsum; nam, ut DD. communiter censent, magno periculo damnationis se exponit. (*n. 21.*)

QUÆR. 3° *An sit præsumptio peccare ob facilitatem veniæ obtinendæ?*

Resp. Dist. Si hæc facilitas sit motivum peccandi, est præsumptio; quia motivum sperandi convertit in motivum peccandi; v. g. si quis iterat peccata, quia Deus tam facile ignoscit decem quam quinque peccatis. Secus vero, si quis peccet ex passione, et spes veniæ consociet dumtaxat peccatum; secus etiam, si quis iteraret idem peccatum, quia tam facile pluries quam semel commissum accusatur; nam tunc non facilitate veniæ, sed facilitate confitendi impellitur. (*n. 21. Croix. lib. 2. n. 126. 127.*)

QUÆR. 4° *Quæ sint apta remedia contra præsumptionem?*

Resp. Pro hæreticis est doctrina Ecclesiæ de necessitate divinæ gratiæ et bonorum operum. Pro Catholicis aptissima est veritatum æternarum meditatio, quâ timor Domini excitatur, præsertim consideratio incertitudinis spatii pœnitentiæ, repentinæ mortis multorum peccatorum, fallaciæ pœnitentiæ in fine vitæ.

TRACTATUS III.

DE CHARITATE.

S. Alph. lib. 2. H. A. tr. 4.

Exponemus 1° notionem charitatis, 2° præceptum charitatis erga Deum, 3° præcepta charitatis erga proximum; 4° ordinem servandum in dilectione proximi, 5° effectus seu opera charitatis proximi, 6° peccata contra charitatem.

CAPUT I.

NOTIO CHARITATIS.

29. — Charitas est virtus theologica, a Deo infusa, quâ diligimus Deum propter seipsum, nosipsos vero et proximum propter Deum.

Itaque 1° *objectum* primum charitatis est Deus, secundarium nosipsi et proximus. Nomine proximi venit omnis rationalis creatura, quæ beatitudinis particeps aut capax est.

2° *Actus*, qui ab habitu charitatis procedit, ille est, quo diligimus Deum propter seipsum ac super omnia, quique amor *benevolentiae* seu amor *perfectus* vocatur; quatenus porro hic amor est reciprocus inter Deum et hominem, dicitur amor *amicitiae*. Actus vero, quo Deum diligimus propter bonum nostrum, amor *concupiscentiae* seu amor *imperfectus* nuncupatur; procedit a virtute spei.

3° *Modus* diligendi Deum super omnia seu amore summo ad charitatis essentiam spectat; atvero non requiritur amor *intensive* summus, quo Deus diligitur ardentissimo affectu, sed sufficit *apprehensive* summus, quo Deus præfertur omnibus, ita ut homo mallet omnia perdere et omnia pati, quam Deum offendere ejusque gratiam amittere.

4° *Motivum* diligendi Deum est divina bonitas seu infinita ejus perfectio propter se amabilis, lumine supernaturali cognita. Motivum diligendi nosipsos et proximum est Dei bonitas participata. Hâc ratione amor benevolentiae formaliter differt ab amore concupiscentiae, quo Deus diligitur quatenus bonum nostrum est, et ob beneficia ab ipso accepta aut accipienda. Notandum tamen est, charitatem perfectam non excludere motivum propriae utilitatis, quatenus ei admisceatur ceu motivum secundarium. (n. 24.)

30. — **Quæstiones.** QUÆR. 1° *An desiderium possidendi Deum sit actus charitatis?*

Resp. *Dist. Affirmative*, si eliciatur ex motivo summum bonum perfectius diligendi: quo casu est actus charitatis perfectissimus, cum possessio Dei sit charitas consummata. *Negative* vero, si eliciatur ex motivo propriae beatitudinis; tunc enim est actus spei seu amoris concupiscentiae. (n. 24.)

QUÆR. 2° *An diligere Deum propter beneficia sit actus charitatis?*

Resp. *Negat.*; est enim actus gratitudinis, qui ad concupiscentiam pertinet. Excipe tamen, si beneficia spectentur tamquam effluvia bonitatis divinae; tunc enim in illis diligitur, jam non bonum recipientis, sed bonitas largientis. (n. 24.)

QUÆR. 3° *Qualis influus charitatis requiratur, ut aliarum virtutum opera in homine justo meritoria sint augmenti gratiae et gloriae æternæ?*

Resp. Requiritur ut a charitate imperentur, atque in Deum uti finem ultimum supernaturalem referantur, sive id fiat presenti charitatis actu, quod est *actualiter* referri, sive præterito

charitatis actu, quod est *virtualiter* referri. Constat ex Apostolo ad Galat. V. 6.: »In Christo Jesu neque circumcisio »aliquid valet neque præputium; sed »fides, quæ per charitatem operatur;» et I Cor. XIII. postquam dixit neque prophetiam, neque fidem, nec scientiam, nec opera misericordiæ quidquam absque charitate prodesse ad vitam æternam, statim subdit quomodo ex charitatis imperio utilia fiant: »Charitas patiens »est, benigna est,» etc. Deinde, ex communi Theologorum sententia, charitas est forma omnium aliarum virtutum, quia ordinat actus earum ad ultimum finem; ergo ex charitatis imperio meritum accipiunt. Ita S. Thom. 1. 2. qu. 114. a. 4. et 2. 2. qu. 23. a. 8. — 2 Sent. dist. 40. qu. 1. a. 5. ad 7.

Inde Angelicus docet: »Actus bonitate »civilis (i. e. naturali) perfectus, non est »susceptibilis efficacis merendi, nisi in »eo qui gratiam habet: et ideo in eo, »qui caret gratiâ, indifferens est ad meritum et demeritum; sed in illo, qui »gratiam habet, oportet vel meritum »vel demeritum esse: quia, sicut malus »erit demeritorius, sic etiam bonus erit »meritorius: quia, cum charitas imperet »omnibus virtutibus sicut voluntas omnibus potentiis, oportet quod quicquid »ordinatur in finem alicujus virtutis, ordinetur in finem charitatis: et cum »omnis actus bonus ordinetur in finem »alicujus virtutis, in finem charitatis ordinatus remanebit, et ita meritorius »erit; et sic comedere et bibere, servato modo temperantiæ, et ludere ad »recreationem, servato modo extrapeliæ, »quæ medium tenet in ludis, meritorium erit in eo, qui charitatem habet, »qua Deum ultimum finem vite sue »constituit.» Ita S. Thom. 2 Sent. dist. 40. qu. 1. a. 5.

Porro, ut actus sit meritorius, subjungit ad 6.: »Non sufficit omnino habitualis ordinatio actus in Deum: quia »ex hoc, quod est in habitu, nullus meretur, sed ex hoc, quod actu operatur. »Nec tamen oportet quod intentio actualis, ordinans in finem ultimum, sit »semper conjuncta cuilibet actioni, quæ »dirigitur in aliquem finem proximum; »sed sufficit quod aliquando actualiter »omnes illi fines in finem ultimum »referantur; sicut fit, quando aliquis »cogitat se totum ad Dei dilectionem

»dirigere: tunc enim quicquid ad seipsum ordinat, in Deum ordinatum erit. Et si quærat quando oporteat actum referre in finem ultimum, hoc nihil aliud est quam quærere quando oporteat habitum charitatis exire in actum: quia, quandocumque habitus charitatis in actum exit, fit ordinatio totius hominis in finem ultimum, et per consequens omnium eorum, quæ in ipsum ordinantur ut bona sibi.»

Ex hac doctrina colligo: quanto in homine major ardet charitas, et quanto actiones perfectius procedunt a charitate, tanto majus est earum meritum. Unde magno est emolumento ad charitatis perfectionem sedulo tendere, et sæpe renovare propositum omnia propter Deum agendi.

CAPUT II.

PRÆCEPTUM CHARITATIS DEI.

31. — **Principia. I.** Exstat speciale præceptum diligendi Deum super omnia amore benevolentis. Constat ex Deuter. VI. 5.: »Diliges Dominum Deum tuum »ex toto corde tuo, et ex tota anima »tua, et ex tota fortitudine tua.» Hoc Christus vocavit »maximum et primum »mandatum.» Matth. XXII. 38. Sensus illorum verborum est, quod homo Deum diligere debeat ex omnibus facultatibus suis, ita ut nihil sit in intellectu, nihil in voluntate, neque in sensu, neque in externa operatione, quod non in Deum referatur.

Dixi 1º *super omnia*, id est, magis quam res omnes creatas diligere; hoc autem intelligi debet, non *intensive*, nempe vehementiori affectu, sed *appretiative*, cum majori scilicet aestimatione, præponendo Dei amorem cuicumque creature, ita ut pro nulla re Dei amicitiam amittere velimus. Etenim, licet decens sit et ad majorem charitatis perfectionem spectet, ut summum Bonum intensiore ac vehementiore amore, quam bona creata, amemus, id tamen præceptum non est. (n. 32.)

Dixi 2º *amore benevolentis*; quia hic amor solus est actus proprius charitatis, ut liquet ex ejus definitione.

Deum porro diligere debemus non

solum *effective*, mandatorum observatione, verum etiam *affective*, actu interno voluntatis, quem elicere debemus; alioquin non esset *speciale et distinctum* praeceptum. (Perrone. *de Carit.* n. 250.)

II. Praeceptum charitatis obligat ad frequenter eliciendos ejus actus. Probat^{ur} 1° ex Deuter. VI. 6—9., ubi praecepto dilectionis Dei subicitur: »Eruntque verba haec, quae ego praecipio tibi hodie, in corde tuo, et narrabis ea filiis tuis, et meditaberis in eis sedens in domo tua, et ambulans in itinere, dormiens atque consurgens. Et ligabis ea quasi signum in manu tua, eruntque et movebuntur inter oculos tuos, scribesque ea in limine et ostiis domus tuae.» Quorsum enim haec omnia spectarent, nisi ad frequentiam dilectionis Dei? 2° Difficillimum est servare multo tempore omnia reliqua praecepta, nisi frequenter eliciat homo actus charitatis erga Deum; sed est gravis obligatio auferendi talem difficultatem; ergo est obligatio eliciendi frequenter actus charitatis. *Prob. maj.* Difficillimum est aggredi media ardua, quando finis, ad quem ordinantur ea media, tepide amatur et raro intenditur; atqui ille, qui per multum tempus non elicit actum amoris Dei, tepide se gerit circa finem, qui est charitas erga Deum; ergo difficillimum est quod animum erigat ad exsequenda reliqua praecepta, quae sunt media ad talem finem. Ideo homines tam facile violant reliqua mandata, quia non curant de fine, scil. placendi Deo, et ideo tantam inveniunt difficultatem in servandis praeceptis.

Hinc praeceptum eliciendi actus charitatis *per se* obligat 1° post adeptum usum rationis, cum homo Deum ut summum Bonum super omnia amabile et amandum sufficienter agnovit; 2° in articulo mortis; tunc enim maxime opus est Deo se conjungere exercitio charitatis; 3° sapius in vita, ut constat ex dictis.

Per accidens obligat 1° cum quis vel administrare Sacramentum, vel recipere debet Sacramentum vivorum, et non est in statu gratiae, nec suppetit copia Confessarii; tunc enim necessarius est actus contritionis perfectae; 2° cum quis est in periculo peccandi, quod remove non posset nisi actu charitatis. (n. 23.)

III. Ex praecepto charitatis tenemur

omnes actiones deliberatas in Deum referre. Constat tum ex citatis verbis Deuter. VI., tum ex Apostolo I Cor. X. 31.: »Sive ergo manducatis, sive bibitis, sive aliud quid facitis, omnia in gloriam Dei facite,» et Coloss. III. 17.: »Omne quodcumque facitis, in verbo aut in opere, omnia in nomine Domini Jesu Christi, gratias agentes Deo et Patri per ipsum.» Quibus verbis praeceptum contineri SS. Patres communiter docent. (*Lib. 5. de act. hum. n. 44.* — S. Thom. *Lect. 3. in cap. 3. Coloss. et 1. 2. qu. 100. a. 10. ad 2.*)

Porro ad hoc praeceptum implendum requiritur et sufficit »quod actualis relatio in Deum sit conjuncta actioni nostrae cuilibet, non quidem in actu, sed in virtute, secundum quod virtus primae ordinationis manet in omnibus actionibus sequentibus, sicut et virtus finis ultimi manet in omnibus finibus ad ipsum ordinatis; et sic praeceptum est.» (S. Thom. 2. *dist. 40. qu. 1. a. 5. ad 7. et De carit. qu. 2. a. 11. ad 2.*)

32. — Circa hoc praeceptum notanda sunt: 1° Pastores et Confessarii officio suo desunt, si juxta Ecclesiae usum moribundos ad fidei, spei et charitatis actus non excitant. Optima et facillima ratio disponendi fideles ad contritionem perfectam, quae charitate concipitur, haec est: primo eos ad gratitudinem enixe excitare, deinde ipsum charitatis motum suggerere in eoque insistere; item eos ad amorem Christi crucifixi adhortari, qui tanta pro nobis pati dignatus est; dolor de peccatis ex motivo passionis et mortis Christi, sicut et compassio erga Christum patientem, facillime continent amorem benevolentiae.

2° Actus charitatis, quamvis eliciantur in ordine ad alia praecepta implenda, sive ad opera aliarum virtutum exercenda, sufficient ad implendum praeceptum. (n. 8.)

3° Praeceptum hoc non imponit fidelibus onus importabile, sed potius jugum suave et onus leve. Fideles timorati, qui salutis suae non ignave prospiciunt, frequenter exercent actus dilectionis Dei, quamvis non advertant eos esse actus charitatis; etenim actum charitatis eliciunt, cum desiderant ut omnes Deo serviant; cum volunt implere praecepta aut pia opera facere eo fine ut Deo placeant; unde, cum Missam audiunt,

jejunant, concioni adsunt, orationi incumbunt, eleemosynam præbent, etc., ex motivo placendi Deo, actus charitatis exercent; hoc autem motivum præsumitur in iis, qui vident ea opera esse Deo placita. Adhæc, Oratio Dominica tres continet actus charitatis, nimirum desiderium ut sanctificetur nomen Dei, ut omnes voluntatem Dei faciant in terra, sicut fit in cœlis, et ut nobis adveniat regnum dilectionis Dei; qui ergo attente et cum affectu dicit Orationem Dominicam, utique tres actus charitatis erga Deum elicit. Deinde, qui recitant Officium Canonicum, in eo inveniunt quam plurimos actus dilectionis Dei, si attente et cum affectu recitent. Præterea, resistere tentationibus, et abstinere a peccatis mortalibus, quia graviter displicent Deo, est actio et ommissio ex dilectione Dei. (n. 8. — Carden. *dissert.* 4. art. 3.)

33. — **Quæstiones.** QUÆR. 1° *Quoties in vite cursu teneamur elicere actus charitatis?*

Resp. 1° Notandæ sunt tres propositiones damnatæ ab Innoc. XI., scil. 5.: »An peccet mortaliter, qui actum dilectionis Dei semel tantum in vita eliceret? condemnare non audemus;” 6.: »Probabile est, ne singulis quidem rigore quinquenniis per se obligare præceptum charitatis erga Deum;” 7.: »Tunc solum obligat, quando tenemur justificari, et non habemus aliam viam qua justificari possumus.”

2° Difficile est determinare punctum temporis fixum et certum, in quo urgeat hoc præceptum; id remittendum est ad arbitrium prudentium. Alii obligationem restringunt ad semel in anno, sicut actus fidei et spei; alii, et hi plures, eam extendunt ad dies Dominicos et festos, quia pro cultu Dei designati sunt; alii demum, quorum sententia S. Alphonso magis arridet, non excusant a mortali eum, qui per mensem actum charitatis omittit; quia difficulter mandata divina servaturus est ille, qui tanto tempore nullum hujusmodi actum exercet, et de Deo diligendo non curat. Excusabuntur tamen plurimi ab hoc peccato, propter ignorantiam aut inadvertentiam invincibilem. Ita Carden. Croix, Perrone, Lehmkuhl. *Theol. mor.* n. 322. (n. 8. H. A. n. 13. Vind. Alph. *part.* 2 *qu.* 3.)

Bened. XIV. *Constit.* *Etsi minime.* 7 Febr. 1742. n. 18. hortatur Episcopos

statuere, ut in omnibus parochiis diebus Dominicis et Festis populo prælegantur actus fidei, spei et charitatis.

QUÆR. 2° *Quoties teneamur actus relationis in Deum omnium actionum nostrarum renovare?*

Resp. Satis est ad implendum hoc præceptum, actum charitatis elicere debitis temporibus, juxta supradicta. »Si »queratur, inquit S. Thomas¹, quando »oporteat actum referre in finem ultimum, hoc nihil aliud est quam querere »quando oporteat habitum charitatis »exire in actum: quia, quandocumque »habitus charitatis in actum exit, fit »ordinatio totius hominis in finem ultimum, et per consequens omnium eorum, quæ in ipsum ordinantur ut bona »sibi.”

CAPUT III.

PRÆCEPTA CHARITATIS PROXIMI.

Agemus 1° de dilectione proximi in communi; 2° de dilectione inimicorum.

ARTICULUS I.

DILECTIO PROXIMI IN COMMUNI.

34. — **Principia.** I. Exstat præceptum diligendi proximum sicut seipsum. Constat ex Levit. XIX. 18.: »Diliges amicum tuum sicut teipsum,” ubi nomine *amici* intelligitur quicumque proximus, ut liquet ex contextu, et docet Angelicus 2. 2. *qu.* 44. a. 7. Item ex Matth. XXII. 39.: »Diliges proximum tuum sicut teipsum,” quod Christus vocavit secundum mandatum simile primo diligendi Deum. Quinimo una eademque charitas est, qua Deum proximumque diligimus, ita ut qui proximum non diligit, neque Deum diligat, ut patet ex I Joan. IV. 12.: »Si diligamus invicem, Deus in nobis manet; et charitas ejus in nobis perfecta est,” et v. 21.: »Hoc mandatum habemus a Deo, ut, qui diligit Deum, diligat et fratrem suum.”

Dictum est: *sicut seipsum*; hæc particula non significat *æqualitatem*; debet enim quisque seipsum magis diligere quam alium, cum dilectio sui sit regula dilectio-

¹ 2 dist. 40. quæst. 1. art. 5. ad 6.

nis proximi; regula autem potior est regulato: verum significat *similitudinem*, quæ in tribus consistit, nempe 1° ut, quemadmodum quis seipsum diligit propter Deum, ita quoque diligit proximum; 2° ut non expetat proximo aliquid, quod sibi ipsi non expetit; 3° ut diligit proximum propter ipsius bonum, sicut quisque diligit seipsum. (S. Thom. 2. 2. *qu. 44. a. 7.*)

II. Caritas erga proximum debet esse 1° interna seu affectiva, 2° externa seu efficax, 3° universalis, neminem, ne inimicum quidem, excludens. Constat 1° ex I Joan. III. 18: »Filioli mei, non diligamus verbo neque lingua, sed opere et veritate, id est, affectu et effectu. 2° Ex propositionibus damnatis ab Innoc. XI, scil. 10.: »Non tenemur proximum diligere actu interno et formali; et 11.: »Præcepto proximum diligendi satisfacere possumus per solos actus externos. Ratio autem est, quia amare est alicui bonum velle; quod debemus omnibus, qui beatitudinis capaces sunt.

Hac doctrina christianæ charitatis excluduntur opera sic dictæ philanthropiæ.

III. Præceptum charitatis jubet proximo tum certe exhibere benevolentiam internam et beneficia externa, cum necessitas proximi exigit et moralis facultas adest. Constat ex I Joan. III. 17: »Qui habuerit substantiam hujus mundi, et viderit fratrem suum necessitatem habere, et clausit viscera sua ab eo, quomodo caritas Dei manet in eo?»

Porro actus internus elici debet, quoties odium vincendum est et offensio proximi condonanda; item cum occurrit necessitas misericordiæ exercendæ, aut gravis urget tentatio odii aut vindictæ. In convictu autem hominum numquam possunt longo tempore deficere occasiones, in quibus requiratur actus dilectionis proximi; quamplurimæ enim occasiones sunt dissidii, odii, invidiæ, vindictæ: item necessitatis beneficentiæ in temporalibus et spiritualibus. Unde vix fieri potest, quin fideles christiane viventes huic præcepto abunde non satisfaciant. (n. 8. H. A. n. 13.)

Cæterum, sicut S. Alphonso præplacet opinio eorum, qui requirunt actum charitatis erga Deum saltem semel in mense, sic idem censet de actu charitatis erga proximum; alioquin, ait, difficulter hoc

præceptum observare valebimus. (*Quæst. rec. reform. 7.*)

ARTICULUS II.

DILECTIO INIMICORUM.

35. — **Principia.** I. Ex præcepto charitatis tenemur diligere inimicos nostros. Constat ex Levit. XIX. 17. 18: »Non oderis fratrem tuum in corde tuo... »Non quæras ultionem, nec memor eris injuriæ civium.» Exod. XXIII. 4.: »Si occurreris bovi inimici tui, aut asino erranti, reduc ad eum. Si videris asinum odientis te jacere sub onere, non pertransibis, sed sublevabis eum.» Sed præsertim ex Nova Lege in Matth. V. 44.: »Diligite inimicos vestros, benefecite his, qui oderunt vos, et orate pro persequentibus et calumniantibus vos.» Ratio autem est, quia etiam inimici sunt proximi nostri, capaces ejusdem beatitudinis. (n. 28.)

Inimicorum porro nomine veniunt ii, a quibus injuriam sive offensam passi sumus, aut qui nos odio prosequuntur.

II. Inimicos diligere tenemur dilectione communi, non vero, regulariter loquendo, speciali. Ratio est, quia nupiam præceptum existit inimicos magis diligendi quam alios homines.

Dilectio communis postulat, ut aliquis diligens Deum et proximum, ab illa generalitate dilectionis proximi inimicos suos non excludat; propterea neque eos excludat a signis et beneficiis dilectionis, quæ exhibentur proximis in communi; puta cum aliquis orat pro omnibus fidelibus vel pro toto populo, aut cum aliquod beneficium impendit toti communitati: si enim non exhiberentur inimicis, hoc pertineret ad livorem vindictæ.

Dilectio quædam *specialis*, quam quis exhibet particularibus aliquibus personis, non est in præcepto, sed tantum est de consilio et de perfectione; esset tamen in præcepto, quando occurreret necessitas, secundum Proverb. XXV. 21.: »Si esurierit inimicus tuus, ciba illum; »si sitierit, da ei aquam bibere.» (n. 28. S. Thom. 2. 2. *qu. 25. a. 8. et 9.*)

III. Quisquis offensam acceperit, tenetur ex corde remittere eam, etiamsi offensor veniam non petat. Constat ex eo, quod non nisi hac conditione Christus

promisit remissionem peccatorum, ut liquet ex Oratione Dominica in Matth. VI. 12—15. »Dimitte nobis debita nostra, »sicut et nos dimittimus debitoribus »nostris,» et statim subjungit: »Si enim »dimiseritis hominibus peccata eorum, »dimittet et vobis Pater vester cœlestis »delicta vestra. Si autem non dimiseritis »hominibus, nec Pater vester dimittet »vobis peccata vestra.» (n. 28.)

Inde consequitur nefas esse vindictam velle.¹

36. — **Resolutiones.** 1° Communia dilectionis signa ea sunt, quæ Christiano a quovis Christiano debentur in communi, civi a concive, cognato a cognato. Unde per se graviter peccaret, qui signa communia, non semel et iterum, sed compluries et obstinate negaret, v. g. qui merces omnibus expositas nollet inimico vendere; ipsi alloquenti non responderet; ipsum salutantem non resalutaret; pluribus occurrens omnes salutaret, excepto inimico; inimici occursum declinaret, ipso advertente id sui causa fieri, et ideo graviter sentiente; casu tamen excepto, quo subesset causa justa ex parte inimici, utpote hominis contentiosi, qui si alterum obviam haberet, injurias adderet; tunc enim peccatum non est, sed prudens cautio. (n. 28.)

2° Specialia dilectionis signa, per se loquendo, non debentur inimico, quippe qui non debet esse melioris conditionis præ aliis. Unde nemo tenetur inimicum invisere, si ægrotet; consolari, si moestus sit; excipere hospitio; vel familiariter cum eo tractare. (n. 28.)

3° Negatio colloquii inter Religiosos aut Moniales ejusdem domus, si fiat per notabile tempus, puta per unam alteramve hebdomadam, et causa rixæ vel ipsa rixæ gravis fuerit, merito præsumitur ab odio gravi proficisci. Secus vero, si causa rixæ ipsaque rixæ levis fuerit, aut omissio per breve tempus. (n. 28. Spor. n. 34.)

4° Offensam revera non remittit, qui dicit: nolo offensori meo malum optare, sed neque bene ipsi velle possum; vel qui asserit se condonare, addit tamen nunquam se verbum illi dicturum esse. Sin autem quis dicat se ex animo quidem ignoscere, sed nunquam fore ut obliviscatur injuriæ acceptæ, videndum est, quomodo non poterit oblivisci, utrum quoad

memoriam tantum, et motus involuntarios rancoris, an etiam quoad malevolentiam: primum censendum est, si paratus sit debita signa charitatis exhibere.

5° Non licet suo inimico, aut alicui peccatori, velle malum aliquod, quatenus malum illi est; licet tamen malum temporale cuiquam optare, sive propter bonum ipsius, ut resipiscat, sive propter bonum alterius, quem plus tenetur diligere, vel communitatis, vel Ecclesiæ, in quantum ille hujus boni impedimentum est; sed in praxi cavendum est ne ultionis cupedo subrepat. (n. 30.)

6° Non omnes pœnitentes, qui de odio se accusant, hujus peccati, gravis præsertim, rei censendi sunt; sæpe enim confundunt odium *qualitatis* cum odio *personæ*, aut nonnisi aliqua aversione seu antipathiâ naturali et invincibili laborant. (n. 30.)

37. — **Quæstiones.** QUÆR. 1° *An subinde possimus communia dilectionis signa omittere erga inimicum?*

Resp. Affirm., quando vel charitas vel justitia eam omissionem suadet, aut justa causa eam excusat. 1° *Charitas* suadet, si spes sit fore ut inimicus exinde ad meliorem frugem se recipiat; si timor subsit, ne signa dilectionis male sit interpretaturus; si ex colloquio novum jurgium metuendum sit. 2° *Justitia* suadet, si fiat ob justam punitionem et emendationem subditorum; unde potest paterfamilias, ob delictum infame filii, ob indignas nuptias cum dedecore familiæ ab eo celebratas, denegare filio aspectum, colloquium, ingressum domus, imo præcipere suæ familiæ ne consuetudinem cum eo habeant; idque etiamsi filius veniam petierit; dummodo tamen pœna non excedat mensuram delicti, et propterea nonnisi ad breve tempus infligatur, quousque videbitur expedire ad emendationem. 3° *Justa causa* excusat, si quis post gravem offensam acceptam per aliquot dies ea omitteret, non ex odio, sed ad justum dolorem significandum; item si alter signis dilectionis, etiam repetitis, non respondeat.

QUÆR. 2° *An quandoque teneamur specialia dilectionis signa inimico exhibere?*

Resp. Affirm., in sequentibus casibus: 1° si ex eorum omissionem scandalum sequeretur; e. g. si quis solitus esset

aliquem salutare, quem post contractam publicam inimicitiam non salutatur, non alloquitur, non visitatur, ut antea faciebat; inde sine dubio scandalum oriretur et inimicitia obfirmaretur. 2º Si ex signis peculiaribus speraretur salus spiritualis inimici, ita ut odium deponeret. 3º Si urgeret inimici necessitas spiritualis vel temporalis; tunc enim subveniendum est. 4º Si inimicus veniam peteret, amice salutaret, alloqueretur, etc. In hisce enim casibus specialium signorum omisio evaderet specialis odii significatio. (n. 28.)

QUÆR. 3º *An sit obligatio inimicum obvium salutandi?*

Resp. Negat., regulariter loquendo; quia salutatio non est signum commune.

Dico: *regulariter loquendo*; nam aliquando est obligatio; puta si quis antea solebat salutare, si occurrentibus tribus, inter quos est inimicus, duos salutaret, inimico prætermissio; vel etiam si salutando inimicum posset sine magno incommodo eum pacare. (n. 28.)

QUÆR. 4º *An offensus teneatur remittere satisfactionem aut restitutionem pro damno illato?*

Resp. Negat., sed potest exigere satisfactionem aut restitutionem pro damno illato in honore, famâ, aut fortunâ, servato tamen ordine juris et deposito odio; quia offensus tenetur eam præstare, et offensus potest jus suum prosequi. Cavendum tamen ne inimicus ad satisfactionem cum nimio suo damno cogatur; aut ne a iudice petatur, cum offensus ipsemet rationabilem satisfactionem offert; aut ne exigatur satisfactio læso prorsus inutilis, et inimico graviter damnosa; hæc enim sapiunt appetitum vindictæ, qui cæteroquin semper timendus est. (n. 29. lib. 3. n. 985.)

QUÆR. 5º *An liceat offenso ex zelo justitiæ petere a iudice pœnam inimici?*

Resp. Speculative loquendo, affirm.; quia in se est actus consentaneus justitiæ quod pœna infligatur delinquenti, ut satisfaciatur justitiæ vel corrigatur. In praxi vero regulariter non licet, ob periculum scandali et vindictæ; quare merito scripsit S. Alphonsus: »In praxi ego numquam ausus sum absolvere aliquem istorum, qui dicebant se inimicis pepercisse, sed voluisse ut justitia suam haberet locum animadver-

»tendo in scelestos; nam numquam mihi »suadere potui quod hujusmodi, qui »aliquando veniunt peccatis onerati, ita »bonum commune et justitiam diligant, »(non quidem in alios delinquentes, sed »dumtaxat in suum offensorem), ut omnis »vindictæ labe sint defæcati; unde in »ipsis, dicunt DD., facillimum est, ut »eorum erga justitiam amor sit coloratus prætextus ad tegendam propriæ »vindictæ cupiditatem." (n. 29. H. A. n. 17.)

Hæc, ut patet, spectant offensam mere *personalem*; secus vero esset de offensâ, quæ *vergit in detrimentum commune*, ubi v. g. bonum Religionis vel Reipublicæ tutandum est.

38. — **Reconciliatio cum inimico.** *Regulæ.* I. Offensor tenetur quamprimum consecrari reconciliationem offensi, quantum moraliter potest. Ratio est, quia justitia id postulat, et constat ex Matth. V. 23. 24., ubi Christus eam præcipit offensori, priusquam munus suum offerat ad altare. Debet igitur vel veniam petere, per seipsum sive per alium, vel alio medio apto pacem componere cum offenso.

Dictum est: *quantum moraliter potest*; non enim tenetur 1º cum gravi incommodo, aut graviore quam offensa mereatur; 2º si læsus sit absens nec facile conveniri possit; 3º si prudenter presumatur oblatæ reconciliationi aut satisfactioni alterum assensurum non esse.

II. Si mutua est offensio, ille, qui gravior offendit, reconciliationem inchoare debet; si est fere æqualis offensio, qui prior offendit. Quodsi de hisce non certo constat, utrique adæque incumbit inchoare reconciliationem.

Cæterum in praxi cuicunque a Confessario suadendum est ut querat reconciliationem, adeoque ut saltem incipiat salutare, vel per alios reconciliationem proponere; non enim rigide ordini supra dicto instandum est.

III. Offensus tenetur pacem componere cum inimico, quando is competentem satisfactionem opportuno tempore offert. Ratio est, quia tunc irrationabilis esset negatio pacis, foretque aperta odii retenti demonstratio.

Dixi: *opportuno tempore*; quia non tenetur statim post acceptam offensam, nondum sedatâ animi perturbatione; id

enim esset res violenta et supra fragilitatem humanam; propterea licet expectare tempus opportunum, et interea sufficit deponere odium. (n. 29.)

Porro post reconciliationem et offensae condonationem intima quaedam familiaritas, etsi antea exstiterit, non est ex obligatione redintegrandam.

CAPUT IV.

ORDO SERVANDUS IN CHARITATE PROXIMI.

Trademus 1° notionem et obligationem ordinis charitatis; 2° ordinem servandum, attenta sola necessitate proximi; 3° ordinem servandum attenta simul conjunctione personarum.

ARTICULUS I.

NOTIO ET OBLIGATIO ORDINIS CHARITATIS.

39. — **Notio ordinis.** Quum diligere aliud non sit, quam alicui bonum velle, ideo ad tria nobis attendendum est, ut charitatis ordinem reperire possimus, videlicet ad *personam* quæ diligitur, ad *bonum* quod in illo diligitur vel illi desideratur, et ad *necessitatem*, quam patitur. Hinc triplex exurgit ordo, nempe necessitatis, bonorum, et conjunctionis personarum.

Necessitas, sive *spiritualis* sive *temporalis*, triplex distinguitur: 1° *extrema*, cum periculum damnationis vel mortis evadere quis moraliter nequit sine alterius auxilio: erit *quasi extrema*, si quis premitur malo, quod extremo fere accedit; 2° *gravis*, cum quis periculum salutis aut gravis mali difficulter effugere potest absque alterius auxilio; 3° *levis* seu *communis*, quando quis sibi providere potest sine magnâ difficultate: in hac versantur vulgares peccatores et mendici. Singula iterum necessitas est vel alicujus communitatis vel cujusdam privatæ personæ. (n. 27. 31. H. A. n. 18.)

Bona quoque triplicis sunt generis: 1° *spiritualia*, ut gloria, gratia et virtutes; 2° *corporalia*, scil. vita, integritas et sanitas corporis; 3° *externa*, nempe fama, honor et divitiæ. Hinc,

attento bonorum ordine, *necessitas* quoque alia est *spiritualis*, alia *temporalis*.

Conjunctio personarum denique est similiter triplex: 1° *carnalis* inter consanguineos et affines; 2° *spiritualis* inter omnes fideles, inter Religiosos ejusdem Ordinis, inter Pastores et oves spirituales, inter Confessarium et pœnitentes, inter subditos et Superiorem spiritualement, etc.; 3° *humana et civilis*, ut est erga benefactores, inter subditos et Superiores civiles, inter amicos, socios, concives.

40. — **Principium.** Charitas jubet ordinem servare in dilectione et subventionem proximorum. Constat ex Cant. II. 4.: »Ordinavit in me charitatem,» quem textum SS. Patres exponunt de debito charitatis ordine.

Hic ordo intelligendus est de amore *debito*, non de amore ex consilio; in hoc enim quicumque ordo servetur, nulli fit injuria.

ARTICULUS II.

ORDO CHARITATIS, ATTENTA NECESSITATE PROXIMI.

41. — **Principia.** I. Quisque tenetur magis diligere proximum in bonis spiritualibus, quam seipsum in temporalibus. Ratio est, quia charitas magis inclinatur ad amanda bona spiritualia, quam temporalia, cum illa sint majus bonum; ergo etiam obligabit. (n. 25.)

II. In eodem genere bonorum tenetur quisque seipsum magis diligere, quam proximum. Ratio est, quia Deus posuit dilectionem suiipsius tamquam regulam et normam dilectionis proximi.

Hinc 1° Non licet ne venialiter quidem peccare pro salute spirituali proximi, imo nec pro salute totius mundi.

2° Per se loquendo, potest quis privare seipsum bonis spiritualibus, quæ tantum sunt de consilio, propter bonum proximi spirituale vel temporale, e. g. omittere ingressum in Religionem ad alendos parentes suos vel filios.

3° Licet quoque, ob salutem spiritualement proximi, se exponere periculo probabili peccandi, dummodo quis debitis præsidis se muniat; imo oportet se exponere, si proximus sit in extrema necessitate. (n. 26.)

4° Per se loquendo, non licet propriam vitam exponere pro vita alterius; sic enim diligeret proximum plus quam seipsum, quod regulam excedit. Ex motivo tamen virtutis licitum est et laudabile, e. g. ex motivo amicitiae, pietatis, gratitudinis, etc.; quin etiam, si fiat ex motivo charitatis, opus virtutis est heroicum; constat ex Joan. XV. 13: »Majori hac dilectionem nemo habet, ut animam suam ponat quis pro amicis suis;» ratio autem est, quia tunc bonum virtutis praefertur bono corporis: excipe tamen, si ille, qui vitam exponit, necessarius sit Reipublicae aut familiae. (n. 27. lib. 3. n. 366.)

42. — **Regulae speciales.** I. In extrema necessitate spirituali proximi quisque debet non solum bona temporalia, sed etiam vitam expendere, ut illi subveniat, dummodo certa sit spes salvandi proximum, et alius praesto non sit, qui opem laturus est, neque gravius inde malum immineat. Constat ex I Joan. III. 16: »In hoc cognovimus charitatem Dei, quoniam ille animam suam pro nobis posuit, et nos debemus pro fratribus animas ponere;» quod sine dubio tum obligat sub gravi, cum aeterna salus proximi in summo versatur periculo.

Hinc 1° Necessitas infantis, qui morti proximus indiget Baptismo, est extrema, adeoque obligat ad Baptismum ei conferendum cum periculo vitae; non enim infans ab illa necessitate se liberare potest.

2° Extrema pariter est necessitas moribundi, qui vixit in habitu peccandi et adeo rudis est, ut nesciat actum contritionis elicere; urget ergo obligatio impertiendi ei absolutionem, etiam cum periculo vitae Sacerdotis ibi existentis.

3° Extrema etiam est necessitas populi, qui ab haeretico vel impio homine suis haeresibus aut impiis dogmatibus pervertitur; adeoque tenetur quis tanto malo occurrere, etiam cum discrimine propriae vitae, dummodo agnoscat profuturum esse auxilium. (n. 27.)

4° Illi contra in extrema necessitate non sunt, qui sua sponte se exponunt damnationis periculo, e. g. qui duelum suscipiunt, innocentis vitam aggrediuntur, nocte domum infringunt, seipsum suspendunt aut submergunt.

II. Extra casum extremae necessitatis spiritualis proximi, non urget obligatio

subveniendi illi cum periculo vitae, amissionis membrorum, aut praegravi jactura bonorum; nisi specialis ratio muneris aut boni communis accedat. Ratio est, quia ex necessitate gravi, sive spirituali sive temporali, potest proximus ipse se eripere, etsi cum difficultate; quare potius ipse, quam alter, difficultatem subire debet; in extrema necessitate corporali ne propriam quidem vitam cum summa difficultate servare tenemur, multo minus alienam.

Dictum est: nisi accedat 1° ratio muneris; nam Pastores animarum, ut Episcopi et Parochi, tenentur etiam cum periculo vitae succurrere subditis in gravi necessitate spirituali constitutis; tum ratione Officii, tum ratione stipendii, quod recipiunt; alii vero Superiores, quibus ex officio incumbit cura spiritualis aliorum, tenentur cum periculo notabilis damni; 2° ratio boni communis; nimirum si Communitas in gravi necessitate spirituali constituta sit, ei succurrendum est etiam cum periculo vitae; tum quia commune bonum spirituale praeponderat bono vitae alicujus privati; tum quia in tali casu plures erunt in necessitate extrema, qui tamen in specie non cognoscuntur. Requiritur tamen in praefatis casibus, ut jactura illa necessaria sit, et auxilium profuturum. (n. 27. 39. 40.)

Hinc 1° tenetur quis cum periculo vitae impedire praedictorem pravam doctrinam in populo disseminantem, ex qua plures pervertendi sunt, si modo adsit spes fructus.

2° Tenetur quivis Sacerdos cum periculo vitae ministrare Sacramenta populo in persecutione, et moribundis tempore pestis, si alius non sit qui administret. Satis est tamen ministrare Sacramenta necessaria, puta Baptismum et Pœnitentiam.

3° In gravi necessitate spirituali suorum subditorum tenentur Pastores animarum cum periculo vitae ministrare eis Sacramenta aliaque spiritualia subsidia ad salutem aeternam necessaria. Neque possunt tempore pestis suas oves deserre, aut renuntiare suo Beneficio; nisi adsint alii, qui eorum vices suppleant; docet enim Christus: »Bonus pastor animam suam dat pro ovibus suis.»

¹ Joan. X. 11.

Adhæc Pastores tenentur, etiam cum notabili detrimento temporali, subditis suis procurare magnum emolumentum spirituale, e. g. Missionem debito tempore. (n. 27.)

4° Pastores tenentur, non solum subvenire necessitati spirituali suorum subditorum *occurrenti*, verum etiam diligenter *inquirere* num illà laborent; quæ obligatio non exstat in aliis non habentibus tale vinculum. *Ita communiter.*

III. In *gravi necessitate* proximi, maxime si spiritualis est, unusquisque tenetur ei succurrere, si absque gravi detrimento id efficere possit. Ratio est, quia gravis necessitas proximi præponderat levi jacturæ alterius. Casus, in quibus *gravior* obligatio existit, supra recensuimus.

IV. In *levi necessitate* obligatio succurrendi non existit, nisi quis commode subvenire possit. Ratio est, quia obligatio subveniendi proximo cum jactura propria ob quamcumque proximi necessitatem, onus permolestum foret.

ARTICULUS III.

ORDO CHARITATIS, ATTENTA CONJUNCTIONE PROXIMI.

43. — Remanet hoc loco explicandum 1° in genere, an aliis aliis magis diligendi sint; 2° quando urget obligatio subveniendi proximis in necessitate, et nequit omnibus subveniri, quinam proximi aliis præferendi sint.

Principia. I. Inter proximos alii aliis magis diligendi sunt ex charitate, tum affectu interno tum effectu externo. Ratio est, quia, cum duo sint principia dilectionis, unum ipse diligens, alterum Deus, qui est objectum formale charitatis, ideo quo propiores aliqui erunt hisce principiis, eo magis erunt diligendi. Quidam autem proximi magis conjuncti sunt ipsi diligenti, e. g. cognati, et quidam magis conjuncti sunt Deo per gratiam, quia sanctiores sunt. Ergo. Ita S. Thom. 2. 2. qu. 26. a. 6.

II. Cæteris paribus, in subventionem proximi major necessitas præferenda est sanctitati et conjunctioni. Ratio est, quia, ut patet ex hactenus dictis, obligatio hujus præcepti in ordine ad actum externum, tota pendet ex necessi-

tate; ergo, ubi est major necessitas, ibi major etiam erit obligatio.

Ideo 1° magis subveniendum est patienti necessitatem spirituales, quam corporalem; quia illa major est.

2° Si necessitas major sit in extraneo, quam in conjuncto, per se loquendo magis subveniendum est illi, quam huic; nisi tantus esset excessus conjunctionis, ut compensaret exiguam necessitatem.

III. De cætero illi, qui sunt nobis magis conjuncti, ex charitate præferendi sunt. Ratio est, quia et intensiori affectu, et pluribus titulis diliguntur; ad eos enim, qui non sunt nobis conjuncti, non habemus nisi amicitiam charitatis; ad eos vero, qui sunt nobis conjuncti, habemus aliquas alias amicitias secundum modum conjunctionis eorum ad nos. Charitas autem imperat actui cujuslibet honestæ amicitiae. Ita S. Thom. *loc. cit.* a. 7.

IV. Qui nobis conjunctiores sunt, aliis præferri debent secundum ea bona, in quibus conjunctio fundatur. Ratio est, quia quævis conjunctio fundatur in aliqua bonorum communicatione, unde in rebus ad illam pertinentibus præferendi sunt singuli conjuncti. Ita S. Thom. *loc. cit.* a. 7.

Ideo in iis, quæ pertinent ad naturam, præferendi sunt consanguinei; in iis, quæ pertinent ad civilem conversationem, præferre debemus concives; et ita in aliis.

Hæc de amore *beneficentiae*. Quantum ad amorem *complacentiae* seu *benevolentiae*, debemus sanctiores præ cæteris magis diligere; quia sunt magis conjuncti cum Deo, qui est objectum primarium charitatis. Propterea gaudere debemus de gratia et de gloria, quam possident.

44. — **Regulæ speciales.** I. Conjunctionio *carnalis in primo gradu* cæteris conjunctionibus præferenda est, non solum in necessitatibus temporalibus, verum etiam in spiritualibus. Ratio est, quia fundatur in natura, et ideo prior est, immutabilior, majoribusque beneficiis fundata; conjunctio autem spiritualis, cum fundatur in gratia, quæ facile amitti potest per peccatum, minus firma est; denique conjunctio parentum et filiorum fundatur, non in bonis corporis tantum, verum etiam in bonis animæ.

Hinc 1° potius subveniendum est patri carnali quam spirituali; filio carnali

potius quam spirituali; fratri carnali magis quam spirituali.

2º Parentes et filii, uxor, fratres et sorores præferendi sunt quibuscumque amicis et benefactoribus. Et quamvis illi, si conjunctionis jura læserint, juxta aliquos Doctores postponi possint amicis et benefactoribus, non est tamen id faciendi obligatio, cum possit eis remitti injuria. In remotioribus gradibus non semper præferenda est conjunctio carnalis; nam sæpe beneficentia et amicitia ita arcta esse potest ac eximia, ut superet conjunctionem carnis.

II. Inter cognatos, si cætera paria sint, providendum est 1º conjugii suæ, quacum est una caro; 2º filiis, quippe quibus jure naturali plus parentes tenentur providere, quam filii parentibus; 3º parentibus; et patri præ matre; quia pater excellentiorem principii rationem habet; 4º fratribus et sororibus; 5º aliis consanguineis et affinibus. In casu vero extremæ necessitatis parentes omnibus præferendi sunt; quia, cum nobis existendi causa fuerint, justum est ut tantundem illis rependamus. (n. 27. II. A. n. 15.)

Dicendum denique, personam publicam, publico bono necessariam, ut esset Princeps, Pastor, præferendam esse cuicumque personæ privæ; quia vices Communitatis sustinet; bonum autem Communitatis præponendum est bono privato.

45. — **Quæstio.** *Quantum peccatum sit inversio ordinis in prædictis casibus?*

Resp. Dist. 1º Inversio ordinis quantum ad necessitatem, si de gravi vel extrema necessitate agatur, grave peccatum continet; quia charitatem in gravi materia lædit.

2º Inversio ordinis quantum ad conjunctionem personarum, grave peccatum est, si notabilis est excessus; e. g. si in materia gravi extranei vel remote conjuncti præferantur proxime conjunctis; si benefactor, qui magna contulit beneficia, in necessitate sua postponatur. Leve peccatum est, si exiguus est excessus; e. g. inter proxime conjunctos, ut inter parentes, conjugem, et filios, inter quos neque aperte constat quis revera præponendus sit.

CAPUT V.

OPERA CHARITATIS PROXIMI.

46. — »Probatio dilectionis exhibitio est operis,» inquit S. Gregorius. 1º Præcipuus effectus externus charitatis est beneficentia, quæ, quando respicit alterius miseriam, quam quis sublevare intendit, actus est misericordiæ. Opus autem misericordiæ a Græcis dicitur eleemosyna; et hæc a S. Thoma definitur: opus, quo datur aliquid indigenti ex commiseratione, propter Deum. Adicitur: *propter Deum*, quia sermo est de operibus misericordiæ, quatenus a charitate Dei imperantur.

Quum porro homo et in corpore et in anima miseras pati possit, ideo opera misericordiæ in *corporalia* et *spiritualia* dividuntur; utriusque speciei septem numerantur, utpote præcipua. Opera misericordiæ corporalia sunt: cibare esurientes, refocillare sitientes, vestire nudos, excipere peregrinos, visitare infirmos, redimere captivos, et sepelire mortuos. Opera misericordiæ spiritualia sunt: docere ignorantes, consulere dubitantibus, consolari mœstos, corrigere peccantes, remittere offendentibus, tolerare molestos, et orare pro vivis et defunctis.

Quamvis omnis sublevatio alienæ miseriæ eleemosyna sit, hoc nomine tamen passim designari solent opera misericordiæ corporalia: deinde inter spiritualia correctio fraterna habet sola speciales difficultates; ideo de his duabus tantum pertractabimus.

ARTICULUS I.

ELEEMOSYNA.

47. — **Principia.** I. Est præceptum divinum, tum naturale tum positivum, faciendi eleemosynam. Naturale quidem, quia ratio naturalis dictat, ut, quod nobis volumus, alteri faciamus; positivum patet ex Matth. XXV. 41—46, ubi multi dicuntur damnandi ob omissionem eleemosynæ; et I Joan. III. 17. dicitur non consistere charitatem Dei cum neglectu eleemosynæ.

II. Obligatio hujus præcepti dependet et dimetienda est ex necessitate proximi

¹ Homil. 30. in Evang.

et facultate propria. Constat ex dictis de ordine charitatis, et luculenter patet ex I Joan. III. 17: »Qui habuerit substantiam hujus mundi, et viderit fratrem suum necessitatem habere, et clauserit viscera sua ab eo, quomodo charitas Dei manet in eo?» (n. 31.)

Pro hujus principii intelligentia et applicatione nonnulla notanda sunt: 1° Necessitates diversi generis, in quas proximus incidere potest, jam supra n. 39. declaratae sunt; claritatis causa repetimus: *extrema* est, ex qua egenti imminet certum vitae periculum, nisi illi succurratur; huic affinis est *quasi extrema*, cum imminet periculum mutilationis membri, perpetui morbi, aut perpetui carceris; quæ omnia a DD. periculo vitæ fere æquiparantur. *Gravis* est, ex qua egenti imminet certum periculum gravis damni, ut captivitatis, infamiae, gravis jacturae honorum aut sui status. *Levis* seu *ordinaria* est, qua communiter laborant pauperes et mendici. (n. 31.)

2° Obligatio faciendi eleemosynam nascitur, non solum ex necessitate proximi, sed etiam ex bonis personæ ex quibus eleemosyna facienda est. Porro bona possessa alia sunt *necessaria*, alia *superflua*. Necessaria dicuntur, quæ vel vitæ necessaria sunt, ita ut quis sine illis vitam suam suæque familiæ sustentare non posset: vel *statui necessaria*, sine quibus homo vivere quidem potest, sed e statu suo descendere cogitur; sive ut a vita nobili ad exercendam artem transire debeat, sive ut notabiliter sit diminuendus famulatus, liberalis hospitum exceptio, filiorum educatio atque provisio; imo etiam pertinent ad statui necessaria quædam, quibus provideatur casibus fortuitis infirmitatis, etc. Ad *decentiam status* hæc omnia ita pertinent, ut eorum provisio intra limites honestæ liberalitatis more solito continuari possit: imo, prout conditio præsens plus minusve inferior est, ad status decentiam etiam referre licet acquisitionem bonorum ad modicum status ascensum. *Superflua* denique sunt, sine quibus vita et status conservari possunt. (n. 31. 32.)

3° Non est obligatio *inquirendi* egenos, ut eis subveniatur, sed sufficit paratum esse ad subveniendum egeno occurrenti. Si quis tamen dubitaret de

extrema alicujus indigentia, teneretur inquirere veritatem. Obligatio inquirendi aliquando ex Officio incumbit, puta Pastoribus animarum, qui tenentur inquirere pauperes in gravi necessitate temporali vel spiritali constitutos. (n. 31. lib. 3. n. 491. qu. 1.)

4° Præceptum eleemosynæ tunc urget, cum non solum nota est necessitas proximi, sed etiam nullus apparet in promptu, qui ei subveniat; nam, si alius auxilium laturus est, auxilium tuum non erit necessarium. Ita S. Thom. 2. 2. qu. 32. art. 5. ad 3.

48. — **Regulæ speciales.** I. Ex bonis necessariis vitæ non exstat præceptum faciendi eleemosynam. Ratio est, quia suam suorumque vitam et incolumitatem quisque potest, imo debet, alienæ vitæ et incolumitati antepondere; excepto casu, quo bonum commune aliter exposceret, juxta dicta n. 44. (n. 31.)

II. In *extrema necessitate* proximi urget præceptum subveniendi illi, non solum ex bonis superfluis, sed etiam ex necessariis statui, modo fieri possit sine ingenti damno. Ratio est, quia ordine charitatis vita proximi potior est decenti statu proprio.

Dictum est: *modo possit sine ingenti damno*; quia nemo tenetur ingentem pecuniam erogare aut magni pretii remedia procurare ad alterius vitam servandam; ad id enim neque ad propriam vitam servandam tenetur. (n. 31.)

III. In *gravi necessitate* proximi adest gravis obligatio faciendi eleemosynam ex bonis superfluis statui. Constat ex Luc. XI. 41.: »Quod superest, date eleemosynam, et ecce omnia munda sunt vobis;» ex I Tim. VI. 17. 18.: »Divitibus hujus sæculi præcipe... facile tribuere,» et ex I Joan. III. 17.: »Qui habuerit substantiam hujus mundi, et viderit fratrem suum necessitatem habere, et clauserit viscera sua ab eo, quomodo charitas Dei manet in eo?» quæ verba non sunt restringenda ad extremam et raram necessitatem. (n. 31. H. A. n. 19.)

Notandum porro est, gravem necessitatem Reipublicæ æquivalere extremæ necessitati particularium, ut advertit Carden. disp. 80. n. 15.

IV. In *ordinariis necessitatibus* adest obligatio, saltem levis, faciendi eleemosynam ex bonis superfluis, cum facile

quis potest. Ratio est, quia Scriptura indistincte loquitur de necessitate proximi, et charitas urget nos, ut cum facile possumus, pauperum necessitates sublevemus. (n. 32.)

49. — **Resolutiones.** 1° Non solum pauperes fideles et pii, sed etiam peccatores, infideles, peregrini, sublevandi sunt; charitas enim omnes homines complectitur; nihilominus in pari necessitate fideles, pii, cives, omnesque magis conjuncti præ cæteris juvandi sunt. (n. 32.)

2° Graviter peccarent divites, qui eleemosynam non facerent pauperibus, eo motivo ducti quod sæculares vix unquam habeant superfluum statui; nam damnata est ab Innoc. XI. prop. 12.: »Vix in sæcularibus invenies, etiam in »regibus, superfluum statui. Et ita vix »aliquis tenetur ad eleemosynam, quando »tenetur tantum ex superfluo statui.»

3° Medici aut Chirurghi tenentur gratis præstare operam suam pauperibus eâ indigentibus; Advocati tenentur gratis suscipere patrocinium pauperum; alique similes in officio constituti debent pauperibus gratis succurrere, cum absque suo detrimento possunt. Excipe casum, quo publicis sumptibus provisum sit. Quanta vero sit obligatio, quantum laboris iis impendendum sit, pendet a gravitate necessitatis, in qua pauper versatur, et ab incommodo, quod opem laturo creatur. *Ita communiter.*

4° Non est facienda eleemosyna iis pauperibus, qui ex pigritia egent, eo quod laborare nolint et vagari malint; ne eorum pigritia et otiositas foveatur. (n. 32.)

5° Ut plurimum non est gravis obligatio largiendi eleemosynam pauperibus in publicis viis mendicantibus, qui nuditate, vestium squalore, membrorum defectu, acrem egestatem præ se ferunt; solent enim, ad movendos spectatores, hisce mediis suam miseriam exaggerare. (n. 32.)

6° Prohibitio mendicandi, facta a magistratu civili in quibusdam civitatibus, non eximit a præcepto eleemosynæ; quia non desunt alia media pauperibus subveniendi. Cæterum talis prohibitio non obligat in conscientia, cum pauperes jus habeant comparandi sibi necessaria petendo eleemosynam; damnandus tamen non est magistratus, si justa de

causa a sua civitate excludat pauperes peregrinos. (n. 32.)

50. — **Quæstiones.** QUÆR. 1° *An obligatio dandi eleemosynam in communibus pauperum necessitatibus sit obligatio gravis?*

Resp. Controv. 1^a Sententia negat; quia obligatio eleemosynæ non oritur ex superfluitate bonorum, sed ex necessitate proximi; pauperum autem communis miseria solet esse levis et tolerabilis; ergo non videtur culpa gravis auxilium eis denegare. Ita S. Anton. Laym. Vasq. Diana, Medin. etc.

2^a Sententia communis, cui adheret S. Alph., affirmat; probatur 1° ex S. Scriptura, quæ absolute loquitur, ut supra ostendimus; 2° ex ratione; nam rerum divisio jure naturæ introducta, nequit esse in grave præjudicium pauperum; atqui, si divites absolutam non haberent obligationem gravem subveniendi ordinariis mendicis, possent isti ab omnibus in sua necessitate derelinqui, quod sane cederet in grave eorum præjudicium; ergo gravis est obligatio. Ita S. Thom. Suar. Sanch. Cajet. Bellarm. Castrop. Salmant. Viva, Holzm. Cont. Tournel. Spor. Filliuc. etc.

Quum porro ad peccatum mortale gravis materia postuletur, divites tunc censendi sunt graviter deficere, cum longo tempore pluribus egenis expostulantibus eleemosynam negant. Nihilominus Confessarius non sit præceps in neganda absolute diviti propter hanc causam; quia non facile patebit poenitentem formalis peccati mortalis reum esse. (n. 32. Vind. Alph. part. 2. qu. 4.)

QUÆR. 2° *Quanta eleemosyna largienda sit pauperibus?*

Resp. 1° In gravi vel extrema necessitate tantum erogandum est, quantum sufficit ad eam necessitatem pro tempore levandam.

2° In communibus necessitatibus non tenetur dives eleemosynam dare omnibus pauperibus occurrentibus, sed aliquando tantum; neque totum superfluum, sed partem dumtaxat; præceptum enim non obligat singulos divites in solidum, sed omnes communiter pro rata parte, ita ut, si singuli ex parte contribuant, satis provideatur communibus necessitatibus. Unde, generatim loquendo, probabiliter satisfaciunt divi-

tes, si quinquagesimam partem, seu 2%, redditum erogent; sed in minori proportionem, si ingentes essent annui redditus. (n. 32. *Istruz. e prat. cap. 4. n. 19. Confess. diret. cap. 4. n. 11.*)

QUÆR. 3° *An satisfiat præcepto faciendi eleemosynam, si indigenti detur aliquid mutuo vel commodato, vel vendatur dilata solutione?*

Resp. Dist. 1° *Affirm.*, si proximus indigeat solo usu rei, vel si indigeat ipsa re, sed hic et nunc tantum, cum alibi bona habeat vel postmodum expectet; quia tunc non est simpliciter indigens, atque adeo neque adest obligatio simpliciter dandi.

2° *Negat.*, si proximus simpliciter pauper sit; quia tunc urget præceptum eleemosynæ; eleemosyna autem ex S. Scriptura et SS. Patribus denotat donationem absolutam; ergo dandum est gratis. (Lib. 3. n. 520. qu. 5.)

QUÆR. 4° *Quinam eleemosynam facere possint?*

Resp. Illi, qui habent bona propria et liberam eorundem administrationem; utrumque enim requiritur, ut possint dominium transferre. Verum dubitatur de aliquibus personis quomodo eleemosynam facere possint, cum non censeantur habere bona propria aut saltem liberam eorum administrationem: quapropter breviter de illis dicendum erit.

1° Uxor potest eleemosynam facere ex illis bonis, quorum dominium et liberam administrationem habet. Ex illis vero bonis, quorum administratio penes maritum est, non potest absque mariti consensu; nisi 1° modicæ eleemosynæ sint, prout facere solent feminae suæ conditionis; quia consuetudo uxoribus hoc jus tribuit; ideo id possent etiam invito marito; 2° maritus sit diu absens vel amens; quia tunc honorum administratio uxori contingit; in absentia tamen mariti debet hujus mori se accommodare. (Lib. 3. n. 540.)

2° Filiifamilias non possunt ex bonis parentum dare eleemosynas, sine horum consensu expresso, aut, si de parvis eleemosynis agatur, rationabiliter præsumpto.

3° Tutores et Curatores, et omnes illi, qui curam sibi commissam habent administrandi aliena bona, non possunt quidem magnas eleemosynas facere ex illis bonis, cum non sint eorum domini;

moderatas tamen facere possunt, quales nimirum ipsi facere deberent, quorum sunt bona; quia hoc ipsum spectat ad rectam administrationem.

4° Famuli non possunt eleemosynas facere ex bonis dominorum, nisi ex eorum consensu, sicut filiifamilias; poterunt tamen facere, si quid detrahant ex sibi assignatis a suis dominis; cum in hoc consentire censeantur domini, nec supponi possint rationabiliter inviti. (n. 33.)

QUÆR. 5° *Ec quibus bonis possit eleemosyna fieri?*

Resp. Fieri debet ex bonis propriis, quorum libera administratio habetur; non vero ex bonis alienis, nisi de consensu domini, aut in casu extremæ vel quasi extremæ necessitatis, si tunc propria non suppetant. Liqueat ex dictis. (n. 33.)

ARTICULUS II.

CORREPTIO FRATERNA.

51. — *Correptio fraterna est admonitio proximi conveniens, qua quis nititur eum revocare a peccato ad virtutem, ex misericordia et charitate.* Dicitur 1° *admonitio*, quæ fieri potest variis modis: monendo, reprehendendo, hortando, etc.; 2° *qua quis nititur eum revocare*; hæc est enim differentia inter correptionem fraternam et judicalem, quod prior per se ordinetur ad bonum ipsius delinquentis, posterior vero ad bonum commune; ideo quoque prior est actus charitatis, posterior actus justitiæ vindictivæ postulans jurisdictionem.

Exponemus 1° an exstet præceptum correptionis, 2° quæ sit materia ejus, 3° quando obliget, 4° quos obliget, 5° quis ordo in eo servandus sit, 6° quæ causæ a præcepto excusent.

52. — **Principia.** I. Exstat præceptum divinum, naturale ac positivum, corripiendi proximum correptione indigentem. De præcepto *naturali* constat, quia, sicut eleemosyna corporalis obligat, ita etiam spiritualis; et sicut ex charitate tenemur subvenire necessitati proximi corporali, ita et multo magis necessitati spirituali. De præcepto *positivo* constat ex Eccli. XIX. 14.: »Corripe proximum... ne forte iteret,» et Matth. XVIII. 15.: »Si peccaverit in

»te frater tuus, vade et corripe eum... »si te audierit, lucratus eris fratrem »tuum." (n. 34.)

II. Materia necessaria hujus præcepti sunt peccata mortalia. Ratio est, quia peccatum mortale privat proximum vita spirituali, eumque proinde in gravi miseria constituit; colligitur insuper ex verbis Christi, qui correptionem ordinat ad lucrandum fratrem perditum.

Id porro intelligendum est tum de peccato mortali commisso et debito tempore non emendato; tum de periculo proximo peccandi mortaliter, ut a peccato patrando proximus retrahatur. (n. 34. H. A. n. 20.)

Dictum est: *peccata mortalia*; quia, quamvis venialia sint materia sufficiens correptionis, non tamen obligat nisi sub veniali, cum sine ullo incommodo fieri potest, et speratur fructus emendationis. Cæterum, quia plerumque aliquod impedimentum intervenit, in praxi raro obligat, nisi Superiores Religiosos; imo fieri potest, ut hi sub peccato mortali veniales subditorum culpas corripere teneantur, si exinde Religiosæ disciplinæ vigor minuatur cum magno Religionis detrimento. (n. 34. 35.)

III. Ut præceptum correptionis obliget, tres præcipue requiruntur conditiones, nempe: 1° ut habeatur *notitia saltem moraliter certa* de peccato proximi commisso, aut ejus committendi probabili periculo; alias namque temeraria ac contumeliosa esset correptio; 2° ut *spes fructus* ex correptione affulgeat; nam finis ejus est proximi emendatio, quæ si desperetur, medium frustra adhibetur; 3° *necessitas* correptionis, ut proximus resipiscat aut periculum evitet; quia eleemosyna egenti tantum danda est.

Quod attinet 1° ad *certam notitiam*, nemo, nisi Superior, *inquirere* in aliorum vitam debet. Ut autem Superior teneatur inquirere peccata subditi, sufficit prudens suspicio; quia, cum teneatur ex officio invigilare gregi suo, etiam tenetur occurrere malis dubiis. Quando porro peccatum est dubium, Superior debet corripere; melius tamen id faciet in communi; homo vero *privatus* corripere non debet, nisi timeatur notabile præjudicium aliorum.

Quod attinet 2° ad *spem fructus*, non requiritur ut statim speretur emen-

datio, sed sufficit quod decursu temporis speretur; quare, si, adhibitâ aliquoties correptione sine fructu, remaneat spes in futurum, non desistendum est a correptione. In dubio num profutura sit an nocitura, non est facienda, ne male cedat; nisi a) proximus sit in periculo mortis; quia tunc damnum ex omissione correptionis est certum et irreparabile, æterna nempe damnatio; damnum vero ex correptione est dubium; b) timeatur ex omissione corruptio aliorum in fide aut moribus; damnum enim plurimum prævalet damno unius. In dubio denique de profectu, quando certitudo habetur quod non sit nocitura, facienda est; affulget enim spes sine periculo noxæ.

Denique ad spem fructus spectat quoque *temporis opportunitas*; quocirca notanda sunt: a) illa opportunitas arripienda est, quæ magis conducatur ad proximi emendationem; unde b) si credatur postmodum affutura melior occasio, vel speretur major utilitas, licet correptionem differre; c) licet quandoque expectare peccati iterationem, si alias non sit probabilis spes veræ emendationis et hoc modo speretur ferventior conversio.

Quod attinet 3° ad *necessitatem correptionis*, ea existit, si improbable sit quod proximus ex seipso resipiscat aut periculum fugiat, et non adsit alius æque idoneus, qui correpturus est. (n. 38. 39. 42. in fine.)

IV. Omnes homines, dummodo idonei sint, tenentur ad correptionem; Superiores tamen strictius cæteris; Episcopi et Parochi strictissime. Ratio 1^a est, quia hoc præceptum est de jure naturali; quare, sicut unicuique mandavit Deus proximum diligere, ita etiam peccantem corripere. Ratio 2^a est, quia tenentur ex officio consulere bono subditorum; ideo gravissimæ comminationes illis fiunt in Ezech. XXXIII. 8. XXXIV. 4—10. Ratio 3^a est, quia accedit titulus justitiæ propter stipendium.

Nomine Superiorum veniunt, non solum animarum Pastores, verum etiam parentes respectu filiorum, mariti respectu uxorum, tutores respectu minorennum, præceptores respectu discipulorum, domini respectu famulorum, Confessarii respectu pœnitentium, concionatores respectu auditorum, etc. (n. 40.)

V. Ordo regulariter in correptione servandus est, quem Christus præscripsit, ut nempe peccator 1º admonetur secreto, absque ullo teste; idque non semel tantum, sed iterum ac tertio; 2º si iste modus inefficax fuerit, adhibeantur unus vel duo testes; 3º si cassus fuerit secundus modus, denuntiatur Superiori, ut ipse corripiat. Constat tum ex Matth. XVIII. 15., tum ex jure naturali, ut consulatur, quantum fieri potest, famæ et honori proximi.

Dixi: *regulariter*; quia, cum hoc Christi præceptum affirmativum sit, non obligat semper, sed quoad charitas jubet proximi famam non lædere. Casus porro, in quibus non obligat, sed peccatum potest et sæpe debet statim Superiori denuntiari, fere sunt sequentes: 1º si peccatum publicum seu notorium sit; quia eo ipso fama proximi amissa est; 2º si peccatum, licet occultum, vergat in damnum alterius innocentis, maxime si in damnum Communitatis, et alio modo tute averti nequeat; defensio enim innocentis, inprimis vero Communitatis, ab injuria nocentis, præponderat damno nocentis; 3º si quis se minus sufficientem animadvertat, ut proximum solus emendare valeat, plerumque debet Superiori manifestare tamquam patri, ¹ ut hic secreto corripiat, potius quam revelare aliis peccatum ignorantibus; quia Superior, ut spiritalis pater, magis idoneus est ad fratrem juvandum, quam alii; neque decet ut alii delictum prius sciant quam Superior, ad quem ratione officii pertinet, quique salubrius medelam asferre potest. (n. 41. lib. 4. n. 240-242.)

VI. Causæ excusantes a præcepto correptionis præcipuæ sunt; 1º inhabilitas personæ, e. g. ob iracundiam, imprudentiam; 2º desperatio emendationis; 3º defectus opportunitatis; 4º periculum gravis damni pro corripiente; quia charitas regulariter non obligat cum tanto incommodo. (n. 37. 39. sub III.)

Grave incommodum non semper excusat; nam excipitur 1º casus extremæ necessitatis, nimirum si esset aliquis

corripiendus in fine vite, ita ut credatur, nisi admoneatur, moriturus in peccato; tunc enim, si spes sit fructus, urget præceptum etiam cum periculo vite; patet ex ordine charitatis; 2º excipiuntur Superiores, qui in gravi subditorum necessitate ob magnum incommodum non excusantur, imo Pastores animarum tenenter tunc cum periculo vite subditos corripere: tum ratione officii, tum ratione stipendii, quod recipiunt.

Adhæc, Concionatores vi muneris sui tenentur peccata publica reprehendere, propter bonum commune, etiamsi nulla affulgeat spes emendationis reorum. Quinetiam tenentur ad hanc publicam correptionem cum periculo proprii damni, dummodo tamen aliquis fructus speretur, saltem in aliis, et majus damnum commune non timeatur. (n. 39. 40.)

53. — **Resolutiones.** 1º Quamvis peccatum liberâ voluntate committatur, nihilominus non raro evenit a) ut resipiscencia difficilis sit, eo quod peccator non recogitet, ac propterea ad meliorem frugem revocandus sit; b) ut peccandi voluntas externo aliquo periculo inducatur, a quo peccator ipse difficulter se extricare valet, nisi admoneatur et adjuvetur.

2º Si putari prudenter potest peccantem non relapsurum, sed brevi suâ sponte ad meliorem frugem rediturum esse, cessat fraternæ correptionis obligatio. (n. 39. sub III.)

3º Si prudenter timetur ne correptio rem pejoret, tantum abest ut adsit obligatio corripiendi, ut potius sit obligatio silendi, nisi simul aliorum damnum interveniat.

4º Non tenetur quis corripere hominem sibi ignotum et extraneum, quem videt peccantem aut audit blasphemantem; quia, cum ignoret ejus ingenium, facile timeri potest malus exitus. Excipe tamen, si periclitaretur honor Dei vel salus aliorum.

5º Homo privatus, qui ex pusillanimitate aut verecundiâ correptionem omittit, paratus tamen ad eam faciendam, si sciret eam efficacem fore, venialiter tantum peccat. (n. 37.)

6º Scrupulosi ordinarie excusantur a correptione faciendâ; quia necessariâ discretionem carent.

7º In Communitatibus, quando agitur

¹ Operæ pretium est adnotare, duplicem distinguere denuntiationem: unam *evangelicam*, quæ fit Superiori tamquam *patri*, ut paterno affectu reum corripiat ad ejus emendationem; alteram *judicialem*, quæ fit Superiori tamquam *judici*, ut reum publice judicet et puniat, boni communis gratiâ.

de delicto pernicioso, maxime si de periculo pervertendi plures, periculosa et inefficax solet esse privata admonitio, sed requiritur statim delatio ad Superiorem; qui viderit utrum paternâ correptione an vero pœnâ malum potius avertat. Quare, cum agatur de gravi damno communi, etiam cum gravi incommodo hæc denuntiatio fieri debet; neque absolvi possunt, qui denuntiare nollent. Hæc doctrina observari debet circa seductores aliorum in Collegiis, Seminariis, Convictibus, etc.

54. — **Quæstiones.** QUÆR. 1° *An peccatum non expiatum, si abest periculum relapsus, sit materia necessaria correptionis fraternæ?*

Resp. Controv. 1^a Sententia negat; quia peccator non tenetur mox pœnitentiam agere; ergo nec alius tenetur eum admonere ut resurgat. Ita Laym. Castrop. Regin. Villal. Sa, Abul. etc.

2^a Sententia probabilior affirmat; quia status peccati est magna miseria spiritalis; unde, si prudenter timeatur proximum diu in eo perseveraturum esse, tenetur alius eum inducere ad pœnitentiam. Accedit, hominem difficulter posse diu manere in peccato lethali sine relapsu. Ita Bannez, Valent. Bonac. Suar. Less. Salm. Cont. Tournel. etc. (n. 39.)

QUÆR. 2° *An peccatum commissum ex ignorantia invincibili sit materia necessaria correptionis?*

Resp. Dist. 1° Si sit contra jus divinum, sive naturale sive positivum, et ex monitione speretur fructus, DD. communiter affirmant: tum ob reverentiam ipsius legis; tum quia illa ignorantia, etsi inculpabilis, malum quoddam est, atque adeo objectum misericordiæ; tum denique, quia peccata contra jus naturæ sunt intrinsece mala; ergo, si quis commode potest, debet ignorantem docere.

2° Si sit contra jus humanum, Superiores tenentur subditos suos docere; id enim ex officio illis incumbit; tales sunt Parochi, Confessarii, parentes, magistri, etc. Ita communis sententia. De cæteris vero controversitur. *Prima sententia* probabilis negat, saltem sub gravi, dummodo absit scandalum vel damnum tertii; tum quia proximus non est in peccato, quo deficiente, non urget præceptum correptionis, tum quia nil agit intrinsece malum. Ita Bannez, Navar. Valent. Villal. Bonac. Salm. Viva, etc.

Secunda sententia communior et probabilior affirmat; quia eadem militat ratio pro jure humano ac pro divino. Ita Castrop. Coninc. Sanch. Croix, Mazzot. Cont. Tournel. etc. (n. 36.)

QUÆR. 3° *An Superiores corripiendi sint a suis subditis?*

Resp. Affirm., si correptione indigeant; quia tenemur omnes diligere, quare strictius obligantur subditi, quam alii, siquidem magis debent diligere Superiores suos. Attamen correptio facienda est cum humilitate et prudentiâ, obsecrando potius quam increpando, ut cum fructu fiat, juxta I Tim. V. I: »Seniorem ne increpaveris, sed obsecra ut »patrem.» Excipe tamen, si Superioris peccata publica essent et scandalosa; tunc enim publice a subdito redarguendus erit. Ita communiter. (n. 40.)

QUÆR. 4° *Quomodo correptio fieri debeat, ut prosit?*

Resp. Cum prudentia et charitatis affectu; sed diverso modo juxta conditionem personarum. Nam inferior plerumque prius increpandus, postea mansuete hortandus est; æqualis amice commonendus est; Superior humiliter rogandus. Quo spectat monitum Apostoli ad Gal. VI. I.: »Fratres, et si præoccupatus fuerit homo in aliquo delicto, »vos, qui spirituales estis, hujusmodi in»struite in spiritu lenitatis.» Cfr. monita Trid. ad Episcopos, sess. 13. cap. 1. ref.

QUÆR. 5° *An liceat peccatum occultum, Communitati non perniciosum, deferre Prælato ut patri, omissâ secretâ correptione, quando pro fratris emendatione sic magis expedire videtur?*

Resp. Nonnulli negant; quia sine necessitate læderetur fama delinquentis apud Prælatum. Verum sententia longe communior et multo probabilior affirmat; quia potior est fratris emendatio, quam fama ejus; unde, ut finis correptionis tutius et efficacius attingatur, fas erit ordinem, qui secundarius est, prætermittere. Ita S. Thom. S. Bonav. S. Anton. Sanch. Suar. Laym. Castrop. etc. (Lib. 4. n. 243.)

Hæc sententia præprimis valet pro Communitatibus Religiosis. In hisce plerumque præstat culpas Religiosorum, si nondum emendatæ sint vel relapsus timeatur, sine secretâ monitione deferre Superiori; quin etiam, si de gravi peccato agatur, necessarium erit; propter

plures rationes, quas congerit S. Alph.; ad quem, ne longior sim, lectorem remitto. (*Lib. 4. n. 245.*)

Demum, ipse denunciator operam dare debet, ut ex solâ charitate procedat, ipsius delinquentis et Communitatis bonum semper intendens; insuper, ut nihil exaggeret.

QUÆR. 6° *An, si reus jam emendatus sit, possit adhuc denunciari Prælato?*

Resp. Si constet fratrem plene emendatum esse, neque existere probabile periculum relapsus, non potest; quia tunc cessat motivum denunciandi.

Ob eandem rationem, si Superior immediatus ex se solo possit delinquentem emendare, ita ut ipsi nullum periculum relapsus, neque alteri vel Communitati ullum periculum damni immineat, non potest delictum manifestare Superiori mediato. (*n. 42. lib. 4. n. 244.*)

QUÆR. 7° *Quenam possit Prælati præstare ex denuntiatione sibi facta ut patri?*

Resp. 1° Priusquam ad correptionem procedat, debet a) delatoris ingenium attendere, num et quousque fide dignus sit; b) ipsum denuntiatum patienter audire; nam defensio unicuique jure naturali debita est; c) cavere plerumque, ne denuntiatus delatorem suum agnoscere possit; nisi necessitas aliud exposcat.

2° Correptionis causâ poterit a) moderatas pœnitentias injungere delinquenti, quæ neque infamiam inducant, neque delictum manifestent, si grave sit; b) subditum ab officio aut a loco remove, si fieri possit absque infamiâ; c) delictum uni vel aliquibus consultoribus manifestare, si necessarium judicet ad remedium majori cum fructu ac securitate adhibendum; d) eum graviter reprehendere coram duobus vel tribus testibus, ad majorem ejus confusionem et commotionem; e) fidelem socium designare, qui rei actiones exploret ac Prælato deferat, si Prælati, post correptionem factam, vigilantiam necessariam reputet; hunc in finem poterit eidem socio aliquam suspicionem indicare de fratre sibi commissio: et alia hujusmodi. Nulla horum excedunt limites correptionis *fraternæ*. Ita varii D.D.

CAPUT VI.

PECCATA CONTRA CHARITATEM.

55. — Peccatur contra præceptum charitatis, quatenus est affirmativum, per omissionem actuum hujus virtutis, quando obligant; quatenus est negativum, peccatur per omnes actus charitati contrarios. Porro charitatis actus elicit sunt ipsa dilectio, gaudium de bonis Dei et proximi, pax et beneficentia erga proximum. *Dilectioni* opponitur odium tum Dei tum proximi; *gaudio* opponuntur acedia, quæ tristatur de bono divino, et invidia, quæ tristatur de bono proximi; *paci* opponuntur discordia in corde, contentio in ore; rixa, seditio, bellum, et schisma in opere; *beneficentiæ* spirituali opponitur scandalum. In hoc capite agemus tantum de odio proximi et de scandalo; de cæteris alibi tractatur.

ARTICULUS I.

ODIUM PROXIMI.

56. — Odium duplex distinguitur: unum *abominationis*, quo aversamur aliquem ut nobis malum; alterum *inimicitiae*, quo volumus alicui malum, ut illi male sit. Prius opponitur amor concupiscentiæ; nam, sicut amore concupiscentiæ volumus nobis bonum, sic odio abominationis aversamur nobis malum. Posterius opponitur amor amicitiae; quia, sicut amore amicitiae volumus alteri bonum, ut illi bene sit, sic odio inimicitiae volumus alteri malum, ut illi male sit. Hoc ultimum sæpe nascitur ex primo; ex eo enim quod aliquem ut nobis displicentem et molestum aversamur, sæpe contingit ut illi male velimus.

Odium abominationis rursus est duplex, scil. abominatio ipsius *personæ*, quâ ipsam secundum se, quantum ad naturam vel gratiam, velut malum aversamur; et abominatio *qualitatis* proximi, quâ ejus qualitatem sive bonam sive malam aversamur.

Odium proximi, sive abominationis sive inimicitiae, est ex genere suo peccatum mortale; quia directe opponitur præcepto charitatis.

Dixi: *ex genere suo*; quia potest fieri veniale, non solum ex indeliberatione actus, sed etiam ex levitate materiæ: ut

si quis leviter aversetur proximum, quin debita charitatis opera neget, aut si leve malum illi optet. Si quis vero diligat personam, odio vero habeat ejus malas qualitates aut ejus vitia, nullum est peccatum, sed potius bonum est. Advertendum tamen est, odium qualitatis nobis contrariae facile degenerare in odium personae.

ARTICULUS II.

SCANDALUM.

57. — Scandalum est vox græca, quæ idem significat ac offendiculum, in quod quis in via pede impingit et subinde cadit; inde quidquid in hac vita, in qua sumus tamquam in via ut contendamus ad beatitudinem, ab aliquo fit ita ut alteri sit occasio lapsus spiritualis, scandalum dicitur.

Cum hoc peccatum committi possit cum vel sine cooperatione ad peccatum alterius, ideo agemus 1º de simplici scandalo sine cooperatione; 2º de scandalo cooperationis, seu de cooperatione ad peccatum alterius; 3º de reparatione scandali.

§ I. Simplex scandalum.

Trademus 1º notionem et malitiam scandali activi; 2º obligationem vitandi scandalum passivum; 3º varios casus scandali.

Punctum I.

Notio et malitia scandali.

58. — Scandalum a S. Thoma¹ definitur: dictum vel factum minus rectum, præbens alteri occasionem ruinæ spiritualis.

Dicitur 1º *dictum vel factum*, quibus terminis comprehenditur etiam omissio dicti vel facti, utpote quæ alteri occasio peccandi esse potest. 2º *Minus rectum*, id est, vel malum in se, vel speciem mali habens; nam, si nec malum esset nec speciem mali præ se ferret, non censeretur præbere occasionem ruinæ alteri, esto alter eam sibi acciperet, ut accipiebant Pharisei ex operibus Christi

et Apostolorum. Actio mala est e. g. loqui turpia coram adolescente; mali speciem habet e. g. in die jejunii ex dispensatione carnes comedere coram personis dispensationem ignorantibus. 3º *Præbens occasionem ruinæ*, id est, aptum ad inducendum proximum in peccatum. Nihil potest esse homini *sufficiens causa* peccati, nisi propria voluntas; ideo dicta vel facta alterius hominis possunt esse solum *causa imperfecta*, aliquantum inducens ad peccatum; propterea non dicitur: *dans causam ruinæ*: sed: *dans occasionem*. (n. 43.)

59. — **Divisio.** 1º Scandalum generatim est duplex: aliud *activum*, est ipsum dictum vel factum, quod supra definivimus; aliud *passivum*, est ipsa proximi ruina seu peccatum, in quod labitur quis ex occasione ab alterius dicto vel facto accepta.

2º Activum etiam duplex est: a) *directum*, quando quis *intendit* proximi peccatum, sicut jussione, consilio, seductione fieri solet. Intendi autem potest peccatum proximi dupliciter, nimirum vel quatenus ruina proximi est; et hoc modo solent dæmones intendere ruinas hominum; rarius autem homines, nisi ex professo impii sint: vel quatenus proximi peccatum inserviat propriæ scandalizantis voluptati, uti contingit in luxuriosis, aut propriæ ejus utilitati, uti fit in avaris, furibus, etc. In priori casu scandalum *diabolicum* vocatur, in posteriori *simpliciter directum* audit. b) *Indirectum*, quando quis peccatum proximi non intendit, sed probabiliter secuturum prævidet ex actione sua.

3º Passivum quoque duplex est: a) *datum*, quod oritur ex activo, seu ex dicto vel facto minus recto alterius: dicitur *pusillorum*, ratione infirmitatis aut ignorantiae, qua laborare censentur, qui pravo exemplo vel seductione alterius sese ad peccatum induci sinunt. b) *Acceptum*, quod non oritur ex activo alterius, sed ex malitia ipsius sumentis; quando nempe aliquis peccandi ansam sumit ex actione alterius plane recta; e. g. si quis ex ornatu honesto mulieris sumeret peccandi occasionem: vocatur hoc scandalum *pharisaicum*. (n. 43.)

Quandoque ergo contingit ut sit simul scandalum activum in uno et passivum in altero, puta cum ad inductionem unius alius peccat; quandoque vero est

¹ 2. 2. qu. 43. art. 1.

scandalum activum sine passivo, puta cum aliquis inducit alium ad peccandum, et ille non consentit; quandoque vero est scandalum passivum sine activo, sicut supra dictum est. Ita S. Thom. *loc. cit. ad 4. (n. 43.)*

60. — **Principia.** I. Scandalum activum est peccatum mortale ex genere suo. Ratio est, quia charitas vetat quominus proximum in peccatum inducamus, quod est omnium damnum, quæ ipsi inferri possunt, gravissimum; quare Dominus Noster comminatus est in Matth. XVIII. 7.: »Vae homini illi, per quem scandalum venit.»

Eo gravior autem est illa culpa 1º quo magis ruina proximi sit intenta; unde scandalum directum multo gravius est indirecto; 2º quo efficacius influat in proximi ruinam; ideo malum exemplum Sacerdotis aut Religiosi regulariter efficacius in ruinam aliorum tendit, quam malum exemplum laici; 3º quo gravior sit ruina proximi; qua ratione imprimis nefandum est scandalum, quo innocentes animæ puerorum et adolescentium corrumpuntur.

Dictum est: *ex genere suo*; nam ex triplici capite potest esse peccatum veniale tantum, videlicet 1º ex defectu sufficientis deliberationis, seu ex levi indiscretionem; 2º ex levitate influxus, quem actio exercet in proximi ruinam; e. g. si quis pravum exemplum det personis, quas novit non multum inde commoveri ad peccatum; 3º ex levitate materiæ, nimirum si alteri præbeatur occasio committendi peccatum veniale tantum. (Konings. n. 292.)

II. Scandalum activum est speciale peccatum tum contra charitatem, tum contra illam virtutem, ad quam lædendam inducit.

Dico 1º: *est speciale peccatum contra charitatem*; quia directe opponitur tum ædificationi proximorum, tum correptioni fraternæ, qua tenemur proximum a peccato remove; unde, sicut correptio est præceptum speciale, ita peccatum ei contrarium speciale peccatum erit. Id porro valet non solum de scandalo directo, verum etiam de indirecto; quia in moralibus voluntarium directum et indirectum ad eandem speciem pertinent. Quisquis ergo proximum impellit ad peccatum, sive consilio, sive exemplo, ille lædit virtutem charitatis. (n. 45.)

Ex sententia S. Thomæ¹ scandalum directum est *per se* speciale peccatum; indirectum vero addit actui speciem peccati *per accidens*.

Dico 2º: *est peccatum speciale contra illam virtutem, ad quam lædendam inducit*; quia quælibet virtus non solum prohibet ne actus illi contrarios ipsimet ponamus, sed etiam ne alios, sive consilio sive pravo exemplo, ad eam violandam inducamus. — Hoc omnes admittunt de scandalo directo; de indirecto plures negant; at communior sententia, cui subscribit S. Alph., affirmat; quia voluntarium directum et indirectum ad eandem pertinet speciem. (n. 45. Sanch. *Decal. lib. 1. cap. 6. n. 4. Catal. part. 1. qu. 7. cap. 8. n. 6. 7.*)

Pœnitens ergo non satisfacit confitendo se induxisse proximum ad peccatum, sed addere debet ad quodnam peccatum induxerit. (Sanch. *loc. cit. n. 6—8.*)

61. — **Resolutiones.** 1º Admiratio, indignatio, rumor ac peccantis diffamatio, quæ ex peccato alicujus in aliis excitantur, quamvis vulgo soleant scandalum vocari, hujus tamen propriam rationem per se non habent. Scandalum vero tum accedit, cum spectantes vel audientes a virtutis amore declinant, ad legem infringendam moventur, ad judicia temeraria et detractiones deducuntur, ad Religionem Catholicam, Clerum, Ordinem Communitatemve Religiosam ob peccata unius membri contemnendum permoventur. Cæterum ejusmodi sequelæ ex peccato publico plerumque oriri solent, præsertim si delinquens magna auctoritate vel pietatis existimatione gaudeat. (n. 44. *lib. 6. n. 257.*)

2º Peccatum scandali esset, si quis aliquem sollicitaret ad peccandum, quem certo sciret non consensurum esse; quia malum directe suadet.

3º Peccatum coram aliis commissum tum solum scandali reatum habet, cum prudenter timetur ne aliquis ex eo moveatur ad peccandum. Nam si ii, coram quibus committitur, sunt adeo stabiles in bono, ut nullatenus censeantur pravo exemplo commoveri; aut contra, si ita sunt perditis moribus imbuti, vel ita ex seipsis parati ad peccandum, ut non

¹ 4 Sent. dist. 38. qu. 2. art. 2. solut. 3. quæstiunc. 3. — 2. 2. qu. 43. art. 3.

censeantur moveri ad peccandum ex peccato alterius, sed ex propria malitia, tunc peccatum scandalum indirecti non committitur. (n. 44.)

4° Peccatum ex suo genere veniale, v. g. si Sacerdos semiebrius esset, potest aliquando grave scandalum præbere; et e converso peccatum ex suo genere mortale potest nonnumquam leve tantum scandalum dare.

62. — **Quæstiones.** QUÆR. 1° *An in peccatis, quæ sine complice patrari non possunt, circumstantia inductionis sit in Confessione explicanda?*

Resp. Nonnulli affirmant; quia sollicitatio est peccatum scandalum distinctum a peccato, ad quod proximus inducitur, vel certe est circumstantia multum aggravans malitiam scandalum. Ita Sanch. Castrop. Azor, Coninc. etc.

Alii vero probabiliter negant; quia uterque complex reus est scandalum, unus inducendo, alter consentiendo et coope- rando ad peccatum sollicitantis; in- ductio ergo non est nisi circumstantia aggravans intra eandem speciem, quæ non est necessario confitenda, ut probabimus lib. 6.; proinde peccatum scan- dali satis accusatur confitendo solum actum patratum, v. g. fornicationem. Ita Lugo, Tambur. Vasq. Salm. etc. (n. 46.)

QUÆR. 2° *Quandonam scandalum indirectum sit peccatum mortale?*

Resp. Quoties quis tenetur impedire occasionem ruinæ proximi, abstinendo ab opere quod est occasio, et non ab- stinet; quia, cum quis tenetur impedire proximi ruinam, et non impedit, est voluntaria occasio ejus.

QUÆR. 3° *An scandalum rei sint ii, qui, conviventes cum homine prono ad blasphemias, actiones ponunt leviter malas, e. g. verba impatientie, aut etiam indifferentes, ex quibus prævi- deri possunt noce blasphemie?*

Rep. Negat.; nam ex una parte mor- taliter impossibile est ab his omnibus abstinere, et ex altera parte istæ blas- phemie procedunt ex consuetudine po- tius quam ex occasione datâ.

QUÆR. 4° *An scandalum passivum cadat in perfectos?*

Resp. 1° Absolute loquendo, potest in eos cadere; quia in hac vita quivis labi potest in quodvis peccatum, nisi specialiter in gratia confirmatus sit.

2° Regulariter loquendo, non cadit in eos; quia adherent Deo firmiter. Ex alia parte nil inordinatum agere solent, quo aliis scandalum dent. Ita S. Thom. 2. 2. qu. 43. art. 5. et 6.

Punctum II.

Obligatio vitandi scandalum passivum.

63. — Scandalum passivum interdum impediri debet, interdum permitti potest, interdum permitti etiam debet, prout declarabunt sequentia principia.

Principia. I. Scandalum pusillorum vitandum est, quantum fieri potest sine gravi incommodo. Ratio est, quia charitatis et misericordiæ lege obligamur, sicut ad alia proximi mala, ita et ad peccata ejus impedienda, cum facile possumus. (n. 48. 49.)

II. Si sine gravi incommodo impediri nequeat, scandalum permitti potest. Charitas enim non obligat cum tanto in- comodo.

Eo major requiritur causa ad per- mittendum scandalum, 1° quo timeatur peccatum gravius, 2° quo certius præ- videatur secuturum, 3° quo plures sint scandalum passuri. (n. 49.)

III. Scandalum permitti debet, quando ex operis intermissione vel propriæ sal- utis detrimentum vel aliud grave dam- num, quod impedire debemus, præsertim Communitatis, eventurum putatur. Ratio est debitus ordo charitatis, qui postulat ut grave damnum innocentis potius aver- tamus, quam peccatum alterius libera voluntate patrandum. (n. 50.)

IV. Non est obligatio impediendi scan- dalum pharisaicum, si subsit aliqua causa agendi. Ratio est, quia hoc scan- dalum oritur ex sola proximi malitia; constat insuper exemplo Christi, qui scandalum Phariseorum contempsit: »Si- ðnite illos: cæci sunt et duces cæco- rum." Matth. XV. 14. Requiritur tamen aliqua causa; quia charitas postulat, ut sine ulla causa non offeramus occa- sionem peccandi etiam peccaturo ex malitia.

64. — **Regulæ speciales circa scan- dalum pusillorum.** I. Ad vitandum scan- dalum non licet quidpiam facere aut omit- tere, quod intrinsece malum est. Ratio patet, quia peccatum non potest ob ullum finem bonum licite fieri.

Non licet ergo transgredi 1° praecepta fidei; 2° praecepta ministrandi vel suscipiendi ea Sacramenta, quae necessaria sunt ad salutem; 3° praecepta negativa juris naturalis. Quantum ad affirmativa, haec, quoties majus timetur damnum, non obligant. (n. 51.)

II. Praecepta *legis positivae* omittenda non sunt, certe non saepius, ob scandalum proximi. Ratio est, quia ex una parte impletio praecepti neque mala est, neque speciem mali prae se fert; ergo, si proximus scandalizetur, scandalum erit acceptum, non datum: ex altera parte obligatio omittendi opera praecepta esset magnum incommodum. (n. 51. 53.)

Utrum autem *aliquoties* omittenda sint illa praecepta, controvertitur. *Prima sententia* probabilis negat; quia scandalum non datur, sed sumitur; et prius quisque debet praecepta sibi imposita adimplere, deinde efficere ut proximus sua adimpleat. Ita Navar. Vasq. Castrop. etc.

Secunda sententia probabilior affirmat omittenda esse una alterave vice; quia ex una parte, concurrente duplici praecepto, uno legis naturalis de impedienda spirituali proximi ruina, altero legis positivae, praevalet praeceptum naturale: ex altera parte omissio operis praecepti pro una alterave vice non est magnum incommodum. Ita Laym. Suar. Canus, Valent. Spor. Salm. Ronc. Cont. Tournel. etc. (n. 51.) Haec sententia suadenda est.

III. Opera *de consilio* vel secreto adimpleri debent, ut scandalum vitetur, vel una alterave vice omitti, vel aliquandiu differri, donec proximus, propositis agendi rationibus, instruat; id quippe non est grave incommodum. Quodsi proximus pergat scandalizari, incipit esse scandalum pharisaicum, quod non est curandum. (n. 50.)

IV. Opera *indifferentia* similiter vel aliquoties omittenda vel aliquandiu differenda sunt, ut infirmitati proximi subveniatur; id enim non est notabile incommodum; diutius vero sua libertate privari, magnum evaderet incommodum. Quodsi opera speciem mali habeant, agendi ratio exponenda est.

V. Bona *temporalia* vel sunt propria, vel aliena nostrae curae commissa. 1° Bona *propria* vel dimittenda sunt, si jactura levis esset, peccatum vero proximi, quod

impediretur, esset grave, vel aliter scandalum est sedandum, scil. per admonitionem de justitia actionis. Si, facta monitione, scandalum perseveret, erit pharisaicum. 2° Circa bona *aliena* administrator vel procurator idem facere tenetur; neque fas illi est ea dimittere, si alicujus momenti sint, nisi ex consensu domini, saltem rationabiliter praesumpto.

Propter scandalum denique *pharisaicum* non sunt temporalia dimittenda; quia hoc et noceret bono communi, daretur enim malis rapiendi occasio, et noceret ipsis rapientibus, qui retinendo aliena in peccato remanerent. Ita S. Thom. 2. 2. qu. 43. art. 8. (n. 52.)

65. — **Resolutiones.** 1° Ex prima Regula, ob nullum scandalum vitandum licitum est mentiri, multo minus pejorare. Pariter non licet verae fidei suspensionem omittere ob scandalum propinquorum haereticorum.

2° Ex secunda Regula, puella, quae scit se turpiter concupisci ab aliquo juvene, non tenetur saepius omittere auditionem Missae in die festo ne infirmus juvenis labatur ex aspectu ejus. Si tamen, ob circumstantias brevi tempore mutandas, hoc scandalum mox cessaturum sit, suadendum saltem est, ut semel ac iterum domi maneat. (n. 53.)

3° Ex tertia Regula, ingressus in Religionem differri quidem debet ob scandalum parentum aliorumve consanguineorum, si illorum consensus brevi speretur; sed si, propositis motivis, resistere pergant, ingressus executioni mandandus est. (n. 50.)

4° Ex quarta Regula, puella decenter ornata valde probabiliter non tenetur, saltem non sub gravi, evitare conspectum viri, a quo se turpiter amari novit; quia scandalum non est datum, sed ex adamantis malitia acceptum; ideo puella non tenetur se sua discurrendi libertate privare, et incommodum subire semper expendendi num justam egrediendi causam habeat. Contra, graviter peccaret, si una alterave vice abstinendo a deambulatione, a publico conventu, scandalum illius viri impedire posset, et non facit, quamvis illi facile foret. Graviter quoque peccaret, si de industria sese ejusdem viri conspectui objiceret. (n. 53.)

5° Ex quinta Regula, non tenetur quis plus aequo solvere alicui operario,

etiamsi prævideat eum, non obstante monitione de justitia solutionis, esse blasphematurum; quia jactura illa, licet levis in se, sæpius occurrere potest et sic in complexu gravis fieret. Similiter Parochus, per se loquendo, non tenetur remittere jura stolæ sibi debita, quamvis parochianus, de obligatione sua satis conscius, in varias erumpat obtreccationes; inde enim grave incommodum, non modo ipsi Parocho, sed et successoribus ejus contingeret.

Utrum Prælati debeat aliquando bona Ecclesiæ dimittere ob scandalum ingravescens populi, videat lector apud S. Alph. n. 52.

66. — *Quæstiones.* QUER. 1° *An sit peccatum scandalum petere opus aliquod a proximo parato ad peccandum?*

Resp. Dist. 1° Si opus absque peccato fieri nequeat, utpote intrinsece malum, e. g. petere fornicationem a meretrice, est peccatum scandalum; nam inducitur alius ad rem malam exsequendam, esto fuerit paratus ad illam; hic ergo novam ruinam sibi infert opere complendo illud peculiare peccatum, quod alias non comperet. Ita communius et verius.

2° Si opus fieri possit absque peccato, sed proximus illud facturum sit cum peccato, ut esset petere mutuum ab usurario, juramentum a pejeraturo, Sacramentum a Sacerdote peccatore, peti potest absque peccato scandalum, si gravis causa adsit petendi; quia petitur id, quod licite peti potest, et alter præstare quit sine peccato; quodsi ita non præstet, ex malitia sua id efficit, adeoque ipsi imputari debet.

Dixi: si gravis causa adsit; nam si res sine notabili incommodo peti potest ab alio, qui sine peccato eam præstabit, utique grave peccatum erit petere ab eo, qui cum peccato paratus est præstare; charitas siquidem jubet, ut, cum commode possumus, inpediamus peccata proximi, etiamsi ea ex malitia sua commissurus sit. Ita S. Thom. cum communi, contra paucos. (n. 47.)

QUER. 2° *An liceat aliquando permittere peccatum alterius, non auferendo ejus occasionem, quæ tolli poterat?*

Resp. Licet propter bonum finem, qui possit permissionem peccati cohonestare; aliud quippe est facere malum, ut eveniat bonum, aliud illud permittere. Ita communiter.

Hinc 1° potest maritus, suspicans adulterium uxoris, secreto eam observare, ut, si eam ream deprehendat, possit divortium facere, et tantam injuriam a se propulsare. Non liceret vero marito pacisci cum uxore, ut fecte consentiat amasio, ut sic eum deprehendere possit; esset enim actio intrinsece mala.

2° Licet permittere peccatum alterius, ut deprehensus corrigatur. Unde parentes et heri possunt permittere filiis et famulis occasionem furandi, ut de ipsis experimentum faciant, eosque corripiant, si deliquerint.

3° Possunt custodes vinearum, hortarum, pomariorum et sylvarum, se abscondere, ut damnificantes deprehendant, ac deprehensi puniantur et abstineant in futurum. (n. 58.)

QUER. 3° *An liceat etiam ob bonum finem offerre proximo occasionem peccandi?*

Resp. Duplex est sententia. 1^a Sententia negat; quia non est mera peccati permissio, sed positiva ad illud inductio seu cooperatio. Ita Sanch. Sa, Bonac. Spor.

2^a Sententia probabiliter affirmat; quia, si actio ex se sit indifferens, non inducit ad peccatum, sed præbet tantum occasionem peccandi, permittitque peccatum alterius, quod ex justa causa licitum est, ut colligitur ex dictis in qu. 1. Ita Laym. Navar. Elbel, Viva, Dian. Tambur. etc. (n. 58.)

Hinc possunt parentes et heri pecuniam exponere, clavem in arca relinquere, ut subditorum probitatem experiantur.

QUER. 4° *An liceat aliquando suadere minus malum ad majus evitandum?*

Resp. Controv. 1^a Sententia negat; quia comparativum non tollit positivum; unde, qui suadet minus malum, vere suadet malum; hoc autem nunquam licitum est. Excipe tamen, si minus peccatum sit pars formaliter aut virtualiter inclusa in majori peccato; quia tunc suadens non inducit alium ad peccatum, sed abducit a parte peccati, cum a toto avertere non potest. Hinc volenti aliquem occidere licet suadere ut mutilet tantum; volenti adulterari suaderi potest fornicatio cum soluta, nullam tamen designando. Ita Laym. Azor, Cajet. Valent. etc.

2^a Sententia probabilior affirmat, si alter jam determinatus sit ad majus peccatum exsequendum, et aliter a proposito abduci nequeat; quia suasor non intendit malum, sed bonum, scil. aversionem a majori peccato. Ita Sanch. Soto, Molin. Navar. Vasq. etc.

Hinc volenti aliquem occidere suaderi potest ut ab eo potius furetur; volenti furari dici potest, ut a divite potius quam a paupere furetur. (n. 57.)

Hæc sententia tamen intelligenda est cum ea cautione, ut nullum damnum suadeatur alicui tertiæ personæ in particulari inferendum; v. g. volenti furari a Titio 100 francos suadere non licet ut eos furetur a Cajo, utpote ditiores; hoc quippe læderet justitiam. (Lib. 3. n. 565.)

Punctum III.

Casus scandali.

Agemus 1° de ornatu fœminarum, 2° de imaginibus et statu obsœenis, 3° de pravis scriptis, 4° de variis casibus.

I. Ornatus fœminarum.

67. — Cultus corporis potest 1° ordinari vel ad decorum statûs servandum, vel ad pulchritudinem ostentandam, vel ad virorum lasciviam provocandam; 2° potest in se esse vel moderatus, vel superfluous, vel immodestus. Quocirca statuuntur sequentia.

I. De ornatu moderato. 1° Quivis potest procurare cultum corporis ad sui statûs decorum, juxta morem patriæ, ut nimirum pro conditione sua decore compareat.

2° Fœminæ matrimonio junctæ, vel ad conjugium adspirantes, possunt in cultu corporis intendere etiam pulchritudinem; uxores nimirum, ut a viris suis amentur, eos ab extraneis avertant, et ad opus conjugale aspectu sui alligant; hunc in finem natura pulchritudinem in fœminis posuit; similiter eæ fœminæ, quæ nondum nuptæ sunt, sed nubere cogitant, possunt ornamenta pulchritudinis sibi adsciscere, ut virorum aspectibus placeant ad commodas nuptias consequendas. Ergo femina potest hac in re naturam arte juvare, ita tamen ut modum non excedat.

Quodsi fœminæ sese ornent, non ut viris suis placeant aut sponsum inveniant, sed ex vanitate, peccant venialiter. (n. 54. lib. 3. n. 425. Less. De justit. lib. 4. cap. 4. n. 107—109.)

68. — II. De ornatu superfluo. 1° Excessus in ornatu, nempe supra conditionem statûs, per se non est nisi veniale peccatum. Ratio est, quia, quando aliquid non est per se malum, excessus in appetitu vel usu illius per se non excedit culpam venialem, ut patet in appetitu et usu divitiarum, honorum et voluptatum.

2° Potest tamen in excessu ornatûs esse peccatum mortiferum per accidens, ratione alicujus pravitatis connexæ; e. g. ratione mali finis, ut si fiat animo alligendi viros ad libidinem. (n. 55. lib. 3. n. 425.)

69. — III. De ornatu immodesto. Immodestia in ornatu committi solet nudatione pectoris. Qua de re dicimus 1° Si nudatio sit valde immoderata, nimirum usque ad nudationem mamillarum, est per se grave scandalum; quia viros intuentes valde provocat ad libidinem.

2° Si non sit adeo immoderata, cum nempe nudatur dumtaxat superior pectoris pars, modo licet notabili, grave peccatum esset hujusmodi morem introducere, ubi non viget; insolita enim magis movent: ubi vero exsistit ea consuetudo, non est de peccato mortali damnanda; quia pectus non est pars inhonesta, et consueta minus commovent passionem.

3° Tandem modica pectoris discoopertio veniale non excedit; idemque dicendum de brachiorum denudatione pulchritudinis causa.

Cæterum mos ille indecens pectus nudandi, tamquam illecebra libidinis, enixe a Prædicatoribus et Confessariis, quantum fieri possit, coercendus et abrogandus est; tanto magis quod fœminæ, quæ hunc morem sequuntur, non raro querant inhoneste appeti a viris. (n. 55. lib. 3. n. 425.)

70. — Quæstiones. QUER. 1° Quid censendum sit de more fœminarum faciem fūco pingendi?

Resp. Dist. 1° Si fiat ex vanitate, ut pulchræ appareant, absque alio malo fine, nonnihi leve peccatum est. 2° Si fiat ex rationabili causa, puta ad tegendam aliquam maculam, ad obsequendum

marito, a peccato immunis est. (Lib. 3. n. 425.)

QUÆR. 2º *Quantum peccatum sit induere vestes alterius sæcis vel larvas?*

Resp. Ex se est tantum peccatum veniale; si quando justa adsit causa, v. g. ad se occultandum, nullum est peccatum. Ex circumstantiis vero potest esse grave peccatum, si nempe fiat cum notabili scandalo, cum intentione aut proximo periculo libidinis, ut facile contingit in periculosis conventiculis. (n. 52.)

2. *Imagines et statuæ obscenæ.*

71. — Grave scandalum committunt:

1º Pictores, sculptores ac photographi, qui effingunt imagines aut statuas vere obscenas et communiter ad libidinem incentivas; excipe tamen casum, quo res pudendas pingunt ex justa causa, v. g. ad scientiæ anatomicæ aut obstetriciæ præsidium. 2º Illi, qui ejusmodi imagines aut statuas in officinis suis publice exponunt, vendunt; possunt tamen vendi, at non publice exponi, imagines pro scientia anatomica et obstetricia, iis qui tali scientiæ incumbunt. 3º Illi, qui obscenas imagines aut statuas in domibus aut hortis suis omnium oculis exponunt; item illi, qui prorsus impudicas circumferunt imagines photographicas, eas maxime, quæ mediante stereoscopio conspiciendæ sunt. (n. 56.)

72. — **Quæstiones.** QUÆR. 1º *Quenam picturæ et statuæ censendæ sint obscenæ?*

Resp. Possunt tales esse duplici modo: 1º propter *scenam* representatam, cum nempe exhibetur actio graviter turpis; erit autem leviter lasciva, si exhibeatur tantum actio nimis tenera et amatoria; 2º propter *nuditatem*, cum nempe apparent pudenda hominum sive nuda sive velo translucido cooperta; excipe tamen infantium effigies, quippe quæ parum movent. Non ergo erunt impudicæ, si, tectis pudendis, reliquæ partes aspectui exhibentur. (n. 56.) Nostro ævo formæ effigierum sæpe lascivæ seu sensuales sunt.

Advertendum interim est, imagines et statuas naturali seu carnis colore pictas multo magis, quam non pictas, libidinem commovere.

QUÆR. 2º *An liceat artis causa ima-*

gines et statuas nudas eximie artis exponere in musæis et pinacothecis?

Resp. Quum ex Regula 7. Indicis de libr. prohib. a prohibitionem librorum obscenorum excipiantur libri antiqui ab ethnicis conscripti, propter sermonis elegantiam et proprietatem, dummodo pueris non prælegantur; inde a pari colligi posse videtur, imagines et statuas impudicas, at eximie artis, ab artificibus insignibus anterioris ætatis confectas, in aliqua aula *seorsum* exponi posse ea lege, ut non omnibus pateat introitus, sed solis artis peritis maturæ ætatis.

Hinc, generatim loquendo, non licet exponere opera obscena moderna; tum quia lasciviores formas habere, et non tantæ artis esse solent, ut ars excuset; tum ut artifices ab operibus obscenis conficiendis absteineant.

3. *Pravi libri.*

73. — Vix ullum hacce ætate perniciosius est scandalum, quam illud, quo nefandi scriptores incautis hominibus eripiunt, non Dei gratiam tantummodo, sed fidem quoque, quæ ad Dei gratiam redire valeant. Hinc gravissimum scandalum præbent: 1º Auctores et editores pravorum librorum, diariorum, aliorumve scriptorum. 2º Librarii vel quivis alii, qui ejusmodi libros aut diaria cuilibet vendunt aut legenda procurant; sicut et illi, qui in bibliothecis, ad commodandos libros erectis, omnium usui exponunt opera venenata. 3º Illi, qui in scholas introducunt perniciosam docendi rationem aut libellos periculosos. 4º Qui fueris tradunt libros, esto in se non malos, sed materiam pertractantes, cujus cognitio ipsis, pro naturali eorum innocentia ac sensibilitate, per se offensionem esse reputatur. Quis prudens inficiabitur sine scandalo non posse in puerorum manus tradi libros, qui hominum animaliumque propagationem describunt! (Konings. *Theol. Mor.* n. 295.)

74. — **Quæstiones.** QUÆR. 1º *An typis committi possint libri, qui partim boni et partim mali sunt?*

Resp. Negat., generatim loquendo, nisi accurate expurgati fuerint; quia non sunt faciendæ mala, ut eveniant bona. Si tamen graviter mali non sint, non erit graviter illicitum. In dubio typographi consulant doctos Sacerdotes, ecclesias-

ticos præsertim Superiores. (Gury. *Comp. Theol. Mor. tom. I. n. 241.*)

QUER. 2° *An pravi libri interdum vendi possint?*

Resp. *Affirmat.*, iis nempe, quibus permissum est eos legere, prout dicemus in Tractatu de Censuris.

QUER. 3° *An ejusmodi libri commo- dato accepti, domino reddi possint?*

Resp. *Negat.*, sed destruendi sunt, nisi prudens timor gravis incommo- ditate suadeat, e. g. si graves rixas, blasphemias, odia, aliæque hujusmodi a domino timenda sint. Contristatio, vel etiam timor dissolvendæ amicitiae non censetur sufficiens ratio, plerumque saltem, pravi libros amico reddendi. (Gury. *loc. cit.*)

Vide plura in Appendice ad Sacram. Pœnit.

4. Casus varii.

75. — Gravis scandali illi quoque rei sunt: 1° Qui detestabilem habent consue- tudinem blasphemandi, præsentibus om- nigenis personis, præsertim junioribus.

2° Qui componunt, divulgant, aut publice cantant cantilenas aut carmina turpia.

3° Qui instituunt ac protrahunt, sive verbis claris sive æquivocis (ab audien- tibus tamen satis intellectis), sermones graviter impudicos.

4° Auctores, actores et actrices scenarum, in quibus nec Religioni parçitur nec virtuti, nec matrimonii sanctitati. Item saltatrices chorearum scenicarum, quæ inter actus miscentur, utpote in quibus ob vestitum saltatricum, obscœ- nos saltandi modos, aut lascivas gesticula- tiones, maxima apparere solet turpitudine.

5° Clerici, qui, domi retinendo perso- nam populo suspectam, ansam præbent peccatis detractionis, calumniæ et contem- ptus statûs clericalis. Idem dicendum de marito quoad ancillam uxori non sine ratione suspectam.

6° Feminae conjugatæ, quæ, venustu- los suos amasios ad familiaria colloquia admittendo, offensiois sunt maritis suis, aliisque, sicut docet experientia.

7° Parentes, qui filiabus suis per- mittunt conversationes solitarias, præ- sertim in sero, cum amasiis et sponsis; atque idem de heris est dicendum quoad famulos aliosve domesticos. (Konings. *n. 295.*)

§ II. Scandalum cooperationis ad pec- catum alterius.

Materia hoc loco pertractanda summi est momenti, cum in praxi frequentis- sima sit atque simul perardua, adeo ut non semel Theologum et Confessarium suspensum detineat. S. Alphonsus huic materiæ, sicut multis aliis, maximum lumen attulit, cum ipse primus accura- tam cooperationis formalis et materialis notionem dederit.

Trademus 1° notionem et malitiam hujus scandali; 2° varios cooperationis casus.

Punctum I.

Notio et malitia cooperationis.

76. — Cooperatio *generatim accepta* est quævis inductio proximi ad pecca- tum, jussione, consilio, approbatione, laude, etc.; *presse sumpta*, prout hoc loco sumitur, est concursus cum alio principaliter agente ad peccatum per- petrandum.

Divisio. Cooperatio distinguitur 1° *for- malis*, quæ concurrit ad malam *volun- tatem* alterius, eam nempe excitando aut aliter in eam positive influendo: quod contingit a) alteri operam præ- stando, esto ex se indifferenter, *câ in- tentione* illi manifestatâ ut alter suam pravam voluntatem exsequatur, aut id securius, facilius faciat; et hæc est cooperatio directa; dico: intentione *al- teri manifestatâ*; quia secus, quan- tumvis prava sit intentio, actio in al- terius voluntatem non influit; b) præ- stando operam, quæ *suapte naturâ* ad malum ordinata est, vel pars illius est. Cooperatio ergo formalis est vel *ex fine operis* vel *ex fine operantis*.

Materialis, quæ concurrit tantum ad malam *actionem* alterius, præter inten- tionem cooperantis; quod contingit præ- stando operam, quæ ex se indifferens est, at quâ alter abutitur ad peccandum. (n. 59. 63. H. A. n. 31.)

2° Cooperatio materialis est vel *pro- xima* vel *remota*, prout materia vel medium peccandi, quod præstatur, pro- xime vel remote conducit ad peccati executionem.

Hinc cooperatio *formalis* esset e. g. jussu heri invitare concubinam ut rem

cum domino habeat; querere illi puellam, quâcum peccet. Quinetiam duo homines ponendo eandem actionem, e. g. tradendo claves furi, possunt unus formaliter alter materialiter cooperari, si nempe prior aperte intendit juvare ad peccandum, posterior solum ministrando materiam peccati intendit effectum bonum, puta damnum proprium vitare. Cooperatio *materialis* est e. g. parare cibos, quibus herus abutetur ad violandam jejunii legem; equum vel currum parare pro hero, qui iis atque famuli operâ abutetur ut ad concubinam se conferat; concubinam rhedâ adducere in domum heri, qui cum eâ peccabit; vendere arma, mundum muliebrem, quibus plures abutuntur; omnes enim hujusmodi actiones tam bono quam malo usui inserviunt, atque adeo ex se indifferentes sunt.

77. — **Principia.** I. Cooperatio *formalis* ad peccatum alterius semper intrinsece mala est, atque adeo nunquam licita. Ratio est, quia vere est scandalum activum; si enim cooperans peccatum alterius intendat, scandalum directum committit; si actio, quâ alterum juvat, nulli bono usui, sed soli malo inserviat, peccati alieni malitiam in se continet seu participat. (n. 63.)

II. Cooperatio *materialis* ad peccatum alienum *per se* est illicita. Ratio est, quia directe adversatur præcepto charitatis, quo tenemur, si commode possumus, peccatum proximi non promovere, sed impedire; et aliunde talis cooperatio ipso facto includere censetur consensus, saltem indirectum, in alterius peccatum, ita ut merito æquiparetur cooperationi formali. (n. 59. 63.)

III. Cooperatio *materialis* ad peccatum alterius, si fiat ex causâ justâ et proportionatâ, licita est. Ratio est, quia, cum quis præstat actionem ex se non malam, quâ alter vult abuti ad peccandum, non tenetur quispiam cum notabili suo incommodo eam occasionem ruinæ spiritualis proximi vitare, sed licebit eam permittere; charitas enim non obligat eum gravi incommodo. (n. 63.)

Attamen grave incommodum non coonestat cooperationem materiale illius, qui *ex officio* tenetur impedire alterius peccatum, prout dictum est n. 52 sub VI. de correptione fraternâ. (H. A. n. 32.)

Porro causa, quæ coonestat coopera-

tionem materiale, debet esse proportionata tum ad gravitatem peccati, cujus occasio datur, tum ad propinquitatem concursus, qui præstat ad peccati executionem; ideo quandoque major, quandoque minor causa necessaria erit. Propterea quantitas causæ in quolibet casu particulari unâ regulâ definiri nequit; sed ea prudentis arbitrio remittenda est. Ut autem id arbitrium prudens sit, attendi debet tanto majorem causam requiri, quanto 1° gravius est peccatum, cujus occasio datur; 2° quanto cooperatio peccatum propius attingit; 3° quanto probabilius est fore ut, negando concursus, peccatum impediatur; 4° quanto magis peccatum, ad quod concurritur, damnosum est tertio. (n. 59. H. A. n. 32. Sanch. Decal. lib. 1. cap. 7. n. 12.)

Hinc a) majori causâ opus erit, ut liceat materialiter cooperari ad homicidium, quam ad furtum. b) Major exigitur ratio, ut licite alteri conficias instrumentum, quo abutetur ad peccandum, quam ut licite ei vendas materiam ad conficiendum instrumentum. c) Gravior requiritur causa ut licite alteri ministres materiam peccati, si, te non ministrante, vix committi possit peccatum, quam si, te non ministrante, nihilominus peccatum facile committeretur, puta quia alii non deerunt, qui materiam ministraturi sunt. d) Gravior requiritur causa cooperandi, quando peccatum alterius est contra justitiam, quam si sit contra aliam virtutem; in illo enim innocens invitus damnum patitur, in hoc autem solus peccans propria voluntate detrimentum spirituale subit.

Ex prædictis concluditur licitatem cooperationis materialis ex concursu trium conditionum pendere, quæ sunt 1° ut actio in se bona sit vel saltem indifferens, 2° finis sit honestus, 3° adsit causa justa et proportionata.

78. — **Regulæ speciales circa cooperationem materiale.** I. Cooperatio *proxima* ad actionem, quæ bono publico, sive Religionis sive Reipublicæ, graviter nociva est, propter nullum damnum privatum a peccato mortali excusatur. Esset enim ordinis perversio, si bonum privatum publico et communi bono anteponeretur.

II. Alias cooperatio *proxima* ad peccatum alterius, ut licita evadat, præ-

cipue si ad peccati executionem necessaria sit, requirit metum gravis damni, e. g. metum dimissionis e famulatu cum periculo non inveniendi alterum, metum jacturæ notabilis in bonis fortunæ. Imo, si cooperatio tertio innocenti graviter damnosa sit, requiritur metus gravissimi damni, puta metus damni altioris ordinis vel saltem damni æqualis. (*Lib. 3. n. 571. 697.*)

III. Cooperatio remota, si alter jam paratus sit ad peccandum, excusatur ob causam mediocrem, v. g. ob conditionem famulatûs, ob statum subjectionis erga jubentem, ob jacturam venditoris.

Dico: si alter paratus sit; quia, si spes sit fore ut negando concursus peccatum impediatur, cooperatio non excusatur, nisi ob metum notabilis detrimenti. Ita DD. passim. (*Lehmkuhl. Theol. Mor. n. 650.*) Adhæc cooperatio materialis semper licita est, si fiat ad avertendum majus malum; hinc v. g. licet potum dare ebrioso petenti, qui, si potus ei negetur, blasphematurus est.

Punctum II.

Casus cooperationis.

79. — Principiorum et regularum applicatio ad casus singulares in hac materiâ cooperationis præ cæteris difficultatem habet. Cardio hujus difficultatis situs est in discernendo 1º quæ actiones in se indifferentes sint, quæ vero ad malum determinatæ; 2º quæ actiones proxime, quæ vero remote tantum concurrant ad peccati perpetrationem; 3º quando causa sit justa et proportionata ad excusandam cooperationem materialem. De hisce non raro dissident DD. inter se; et S. Alphonsus, loquendo de justâ et proportionatâ causâ, scripsit: »Ante omnia pro regulâ sit observare quod dicunt DD.; quia, cum hoc pendeat a prudentum æstimatione, sententia in hac materiâ communior erit etiam probabilior.» Mirum proinde non est, si fideles in multis bonâ fide procedunt.

1. Cooperatio famulorum.

80. — QUÆR. 1º An liceat famulis

1 H. A. n. 32.

cibos vetitos parare et ministrare heris suis legem Ecclesiæ violentibus?

Resp. Dist. 1º Si heri catholici sunt, sola ratio famulatûs eos non excusat, sed requiritur ut sine aliquo notabili incommodo non possint negare; quia, licet hæc obsequia ex se indifferentia sint, proxime tamen dominorum peccatum attingunt. In dubio præsumere possunt herum habere causam a lege excusantem. (*n. 68.*)

2º Si heri hæretici sunt, sola ratio famulatûs eos excusare videtur; quia hæretici ignorare solent se legibus Ecclesiæ teneri, atque adeo cooperatio est ad peccatum materiale tantum.

QUÆR. 2º An possit famulus concubinam deducere in heri domum, ubi hic peccaturus est, vel concubine advenienti ostium aperire?

Resp. 1º Ostium aperire licet; quia hæc actio non nisi remote concurrat ad peccatum. (*n. 66.*)

2º Deducere non licet, nisi ob notabile damnum; quia hæc actio proxime accedit ad peccatum. Numquam vero liceret concubinam invitare. (*n. 64.*)

QUÆR. 3º An possit famulus sternere equum, herumque comitari, si norit ipsum ad fornicandum exire?

Resp. Dist. 1º Si negando operam peccatum heri impediret, non potest illam præstare, nisi ex metu notabilis damni.

Hoc secluso, 2º Ad sternendum equum ut herus solus abeat, sufficere videtur famulatûs ratio; quia hæc actio valde remote se habet ad peccatum, sicut januæ apertio.

3º Comitatum quidam similiter excusant. Alii vero probabilius non excusant, nisi metus gravis damni accedat, sicut de deductione supra dictum est. Ita Viva, Bonac. Trull., Bassæus, Reuter, Wigandt, Ronc., etc. 1 Quodsi herus ex comitatu animosior reddatur, S. Alph. cum Salm. censet numquam licere; quia tunc malam heri voluntatem augeret; contra plerosque, qui autumant comitatum non habere eæ se hunc effectum. (*n. 64.*)

QUÆR. 4º An liceat famulo jussu heri munera aut litteras amatorias deferre ad concubinam heri?

Resp. 1º De munusculis DD. com-

1 Apud Vind. Alph. part. 2. qu. 5. art. 2.

munitur affirmant; quia indifferentia sunt, quibus herus abutitur ad turpem amorem fovendum; et, licet causa exigatur propter intentionem heri, cum tamen non proxime, sed remote se ad peccatum habeant, famulatus ratio sufficit ad excusandum. Atvero S. Alph. cum Concina verius esse censet hoc esse intrinsece malum; quia munera suapte naturâ amorem fovont, qui in casu turpis est. (n. 65.) — Similiter peccat puella, si accipiat munera ab amasio, qui turpiter eam concupiscit; quia fovet turpem ejus amorem. Ita Croix, Spor. (n. 76.)

2° Litteras amatorias deferre, consentiunt DD. numquam licere; quia formaliter concurrunt ad peccatum fovendo turpem amorem. Idem dicendum cum communi sententiâ, in dubio an litteræ contineant verba amatoria; quia, quando constat de turpi amore, ex communiter contingentibus debet famulus præsumere eas turpia continere. Si vero famulo constaret litteras sola verba urbanitatis continere, etiam tum debet, si commode possit, operam suam negare. (n. 67.)¹

Non obijciatur huic responso, litteris amatoris pejorem esse concubinam, quam tamen ob notabile damnum deducere licet ad amasium; nam concubina ex se solâ ad libidinem non excitat, litteræ vero amatoriae ex se libidinem concitant.

Denique notare juvat, in hac questione sermonem non esse de litteris inter pro-cantibus, quæ nihil inhonesti continent.

QUER. 5° *An fas sit famulo humeros subjicere scalamve tenere, fenestram vi aperire, ut herus ingredi possit ad stuprandam virginem?*

Resp. Nonnulli dicunt nunquam licere; quia tales actiones sunt intrinsece malæ. Alii vero probabilius contradicunt, sed censent non licere, nisi ob metum mortis; quia concurreret ad peccatum contra justitiam, quo et domino domus injuria irrogatur, et virgini innocenti summa injuria infertur; sola autem vita famuli prævalet virginis honori. Præfatas cooperationes non excusari ob metum *cujusvis notabilis damni*, patet ex prop. 51. damn. ab Innoc. XI: «Famulus, qui submissis humeris scienter adjuvat herum suum ascendere per fenestras ad stuprandam virginem, et multoties ei sub-

»servit deferendo scalam, aperiendo januam, aut quid simile cooperando, non peccat mortaliter, si id facit metu notabilis detrimenti, puta ne a domino male tractetur, ne torvis oculis aspi-ciatur, ne domo expellatur." Huic damnationi non adversatur responsum ad qu. 2^{am}; nam in prop. damn. sermo est de apertione violentâ domus alienæ. (n. 66.)

2. Cooperatio cauponum.

81. — QUER. 1° *An liceat cauponibus vendere vinum aliumve potum ebriantem iis, quos eo ebriandos esse prævident?*

Resp. Si absque justâ causâ non impediunt peccatum proximi, negando ei potum, peccant mortaliter. Justa porro causa non est lucrum ex eo cessans, cum non sit tanti momenti; sed est vel metus gravioris mali, e. g. blasphemie aut gravis rixæ, vel metus gravis detrimenti, puta si alias notabiliter læderentur ex diminutione emptorum. Ita communiter. (n. 69.)

QUER. 2° *An liceat cauponibus ministrare cibos vetitos diebus jejunii aut abstinencie?*

Resp. Dist. 1° Quando vel credunt vel dubitant hospites petentes a lege excusari, possunt cibos ministrare; nam eorum non est hospites discutere, nec commode id efficere possunt.

2° Quando credunt hospites a lege non excusari, non possunt cibos vetitos ministrare, nisi negando notabile damnum subirent, puta defectum hospitum ad se confluentium. (n. 69. lib. 3. n. 1030. qu. 3.) Quum porro in præsentium statu impossibile esset, saltem multis in locis, officium cauponis exercere absque ciborum veterum ministratione; ex dictis colligimus: a) in locis, ubi consuetudo viget, possunt caupones cibos vetitos apponere, si hospites eos petant; non enim licet sponte apponere non petentibus, quod esset illos ad illicita invitare; b) possunt mensam communem hospitum (gallice *table d'hôte*) cibis licitis simul et illicitis struere, ut dent optionem, unumquemque suæ conscientie relinquentes; c) numquam licet cibos vetitos dare, quando in contemptum Religionis petuntur.

Quod attinet ad eos, qui paucos apud se habent convictores, pretio per sin-

¹ Cfr. Vindic. loc. cit. qu. 7.

gulas hebdomadas accepto, hi non facile debent cibos vetitos apponere convictoribus istis, etiam petentibus, si Catholici sunt; quia in domo privata occurrit difficilior ratio justa cooperandi ad legis violationem.

3° Facilius possunt diebus jejunii cibos licitos apponere ad jentaculum et ad cœnam; quia multi habent causam excusantem a rigore jejunii; ideo quemque relinquere possunt suæ conscientiae. (Königs. n. 310.)

3. Cooperatio mercatorum.

82. — QUÆR. 1° *An liceat mercatoribus vendere merces suas, etiamsi emptores iis abusuri sint ad peccandum?*

Resp. Dist. 1° Vendere res plane indifferentes, quæ regulariter in bonum usum destinantur, licitum est eo ipso quod non constet venditori de mala intentione emptoris. Ratio est, quia mala intentio præsumenda non est; quod valet, etiamsi venditor dubitaret de eâ, quia in dubio nemo præsumendus est malus, sed potius bonus; venditor ergo non tenetur intentionem emptorum discutere. — Licet ergo vendere aleas, arma, pigmenta, mundum muliebrem, et similia, quamvis aliquæ personæ iis abutantur. (n. 71.)

2° Si venditor probabiliter credat emptorem rebus male usurum esse, tenetur, si absque notabili detrimento possit, eas non vendere: imo, si apparet emptorem iis abusurum esse in damnum injustum tertii, requiritur metus damni fere æqualis. Ratio est, quia ex charitate obligamur ad impedienda peccata proximi, quoad commode possumus, eaque obligatio tanto major est, quanto peccatum proximi majori virtuti opponitur, juxta dicta n. 77. — Hinc non licet vendere ornatus puellæ, quam venditor novit iis abusuram esse ad lasciviam, nisi aliquin notabile pateretur incommodum.

3° Vendere res, quæ regulariter in mahum usum destinantur, non licet, nisi venditori constet emptorem eis usurum esse in bonum finem. Ratio est, quia talium venditio, nisi constet de bono usu, moraliter præbet occasionem peccati, atque adeo est cooperatio formalis.

¹ Cfr. Vind. Alph. loc. cit. qu. 8.

Ejusmodi res sunt claves falsæ, venena, et similia. Quodsi agatur de rebus, quæ soli peccato deserviunt, eas vendere nunquam licet.

QUÆR. 2° *Quando venenum vendere liceat?*

Resp. Dist. 1° Si sit venenum, quod medicinis coloribusve conficiendis, aut aliis necessariis reipublicæ usibus deservire potest, licet iis solis personis vendere, de quibus ex eorum officio, aut ex aliis circumstantiis, constat illud velle ad ejusmodi usus.

2° Si sit venenum, quod nulli bono usui inservire potest, nemini vendere licet. (n. 72.)

QUÆR. 3° *An unquam liceat vendere vel tradere arma volenti illis abuti ad occidendum aliquem?*

Resp. Non licet, nisi ad vitandam propriam mortem; quia, quamvis hæc actio ex se sit indifferens, proxime tamen concurrat ad homicidium; ideo non nisi vitæ propriæ tuitio est causa proportionata damno alterius. *Ita communiter.* (n. 76. lib. 3. n. 571. 697.)¹

QUÆR. 4° *An liceat vendere vel locare domum meretricibus?*

Resp. Affirm., in civitatibus, in quibus vitandi majoris mali causâ Magistratus permittit lupanaria, maxime si alii conductores desint; quia domus valde remote se habet ad peccatum. Atvero, si domus ratione sitis aptior esset ad alliciendos viros, vel vicinia lupanaris valde noceret honestis vicinis, non liceret eam vendere vel locare meretricibus, si posset sine gravi incommodo aliis locari aut vendi; quia tenemur, quantum possumus, et peccata impedire et damna aliorum. (n. 70.)

Cæterum, addo, improbandus esset et male audiret apud probos quisquis domum locare aut vendere posset personis boni nominis, eam locaret vel venderet meretricibus.

4. Cooperatio ad pravos libros.

83. — QUÆR. 1° *An liceat pravis li-*

¹ Alibi, scil. n. 66. in fine. H. A. tract. 4. n. 32. tr. 10. n. 56. et 116. S. Alphonsus docet nunquam licitum esse tradere gladium occisuro. Verumtamen reformata S. Doctoris sententia est, quam in textu exposuimus; nemo namque tenetur vitam alterius tueri cum propriæ vitæ dispendio.

bris, diariis aliisve scriptis imprimendis operam præstare?

Resp. Dist. 1º Non licet typos ordinare, chartam prælo supponere, prælum versare, corrigere folia impressa; quia hæ actiones ipsammet impressionem constituunt; si ergo, ut omnes concedunt, nulla ratione licet pravorum libros imprimere, propter intrinsecum ordinem quem impressio habet ad lectionem, profecto neque licebunt præfatæ actiones. Ideo scienter imprimentes libros prohibitos excommunicatione feriuntur. Constit. Pii IX *Apostolicæ Sedis*, 12 Oct. 1869.

2º Chartam præparare, libros jam impressos ordinare vel compingere, licitum erit ex gravi causâ; quia hæ actiones ex se indifferentes sunt et remote ad impressionem et lectionem pertinent.

Ex dictis consequitur prorsus illicitum esse operam suam locare in pravis typographiis, in quibus perniciosa scripta imprimi solent.

QUÆR. 2º An liceat pravorum libros jam emptos ad emptores deferre?

Resp. Licebit ex gravi causâ; quia, postquam emptores librorum dominium acquisiverunt animo legendi illos, ea delatio non influit in pravam eorum voluntatem, atque adeo cooperatio non nisi materialis est.

QUÆR. 3º An liceat administris viarum ferrearum, postarum, telegraphiarum, deferre pravorum libros, prava diaria, prava telegrammata?

Resp. Affirm.; quia, ad majora mala vitanda, Gubernium potest ejusmodi articulos a politica commercii libertate non excludere, imo hodie eos excludere moraliter nequit; ergo et administris eos deferre possunt. Excipe tamen ea, quæ lege forte excepta sunt.

QUÆR. 4º An liceat chartam, et utensilia vendere pravis typographiis?

Resp. Affirm.; quia hæc cooperatio valde remota est, et ejus negatio notabile detrimentum afferret.

QUÆR. 3º An liceat res suas vendendas, locandas, etc. in pravis diariis annuntiare?

Resp. Illicitum videtur, si sine gravi damno omitti possit; quia, si multi id agant, pravum diarium notabiliter promoveatur et pecunia sustentatur, quod procul dubio vitandum est; propterea singuli illud omittere debent. Si quis tamen raro, data occasione tantum, ali-

quod nuntium pravo diario inserendum procuraret, peccatum grave non committeret, propter materiæ nempe levitatem.

Consulendum foret, ut mercatores Catholici inter se convenirent nuntia sua pravis diariis non committere. (Lehmkuhl. *Theol. mor.* n. 665.)

Alios casus vide in Appendice ad Sacram. Pœnit.

5. Cooperatio opificum et operariorum.

84. — *QUÆR. 1º An fas sit ædificare Judæorum synagogas vel hæreticorum templa?*

Resp. Dist. 1º In locis, ubi libertate cultûs non fruuntur, vel agitur de sectâ hæreticâ recenter exortâ, quæ adhuc in flagranti rebellionem contra Ecclesiam est, non licet; quia grave scandalum præberet falsumque cultum promoveret.

2º In locis, ubi jam diu in pacificâ possessione libertatis cultûs sunt, architectus non excusatur, nisi ob metum gravis damni; operarii vero subalterni facilius excusantur. Ratio est, quia templum per se quidem non est malum, sed cooperatio architecti ad ejus abusum proxima est, operariorum vero remota. (n. 72. Lehmkuhl. n. 658.)

Nullatenus tamen licet templa vel altaria idolorum ædificare, idola conficere aut vendere idololatri. (n. 59. S. Thom. 2. 2. qu. 169. art. 2. ad 4. Lehmkuhl. n. 657.)

QUÆR. 2º An liceat ad usum hæreticorum fabricare, vendere, collocare organa, cathedram, aliaque cultûs utensilia?

Resp. Cooperatio non nisi materialis est, proxima tamen; ideo non licet, nisi ex metu notabilis damni. Consule dicta n. 82.

QUÆR. 3º An liceat theatra, quæ in malum usum deservient, ædificare et ornare?

Resp. Eodem fere modo distinguendum videtur, ut in 1ª quæstione, utrum nempe theatrum prima vice in loco ædificandum sit, an vero jam diu in possessione existat. Quod ornatus attinet, videndum est num in se honesti sint.

QUÆR. 4º An liceat aurigis vehere aliquem ad lupanar?

Resp. Non licet pro sola mercede lucranda; sed tantum ob grave damnum vitandum; dummodo tamen, addiderim,

non deducant ignarum ubi sit prostibulum. (n. 75.)

6. Cooperatio Catholicorum.

85. — QUÆR. 1° *An liceat advocare ministrum hæreticum, ut moribundo suæ sectæ assistat?*

Resp. Dist. 1° Eum advocare, ut moribundo religionis auxilia et solatia præbeat, non licet, sed Catholicus debet passive se habere. Ita declaravit S. C. Inquis. 15 Mart. 1848. ¹; ratio est, quia ministrum eo fine advocare, idve ei dicere, est ab illo aliquid petere, quod sine peccato facere nequit; quod sane non licet.

2° Ei muniare tantum, esse moribundum suæ sectæ, qui cupit ejus visitationem, etsi prævideatur ministrum operam religiosam præstiturum, est cooperatio materialis tantum; sed, cum agatur de noxa æterna moribundi, requiritur ad illam cohonestandam causa gravissima, nimirum si ex denegatione mala majora imminerent, ut odium publicum Catholicæ Religionis, demptio facultatis pro Monialibus multa bona efficiendi.

De cætero, pro posse curandum esset, ut moribundo, si in bona fide esse videatur, aliter provideretur, nimirum ut cum ipso actus necessitate medii necessarii, actum perfectæ contritionis præcipue, elicerent. (Lehmkuhl. n. 652.)

QUÆR. 2° *An liceat conferre pecuniam ad templa, scholas, instituta hæreticorum?*

Resp. Quatenus hæc religiosa sunt aut religioni subjecta, regulariter non licet; quia a formali cooperatione communiter excusari nequit. Quocirca S. Pœnitentiaria interrogata an Catholicis liceret pecuniam pro ædificando templo hæretico conferre, anno 1822 respondit: »Affirmative, sed tantum ad se suaque templa ab incommoda illâ ac scandalosa cum Protestantibus simultaneitate »liberanda" ².

Simili ratione, si ex ærario publico subsidia dari solent diversis cultibus pro rebus ad cultum religiosum spectantibus, deputati etiam Catholici, qui hisce subsidiis suffragantur, excusari

possunt; quia *permittunt* tantum ut *Gubernium* ea conferat, tum ut pax publica inter cives diversæ religionis servetur, tum ne secus cultui Catholico subsidia necessaria injuste denegentur. (Lehmkuhl. n. 660.)

§ III. Reparatio scandali.

86. — **Principia.** I. Qui scandalo activo proximum induxit in peccatum vel errorem noxium, tenetur, meliori quo potest modo, scandalum datum tollere seu reparare. Constat ex præcepto correptionis fraternæ; si quisque enim tenetur procurare emendationem errantis vel peccantis, ergo multo magis ille, qui auctor fuit damni spiritualis proximi.

Ad scandalum reparandum, oportet 1° tollere ulteriorem ejus influxum, si adhuc rationabiliter timendus est; ut sæpius contingit, ubi agitur v. g. de scandalo Superioris erga subditos, vel de scandalo dato per jussionem, consilium, pravi libri divulgationem, et similia; 2° procurare illius, qui scandalum passus est, revocationem ad veritatem aut ad pœnitentiam, secundum dicta de correptione fraternâ.

II. Obligatio reparandi scandalum datum oritur *ex sola charitate*, si quis solo suasu aut malo exemplo proximum seduxit: *ex justitia* vero, si vi, metu, dolo, aut falsâ doctrinâ induxit alterum in peccatum, vel errore in rebus fidei vel morum. Ratio prioris est, quia scienti et volenti non fit injuria; ratio posterioris, quia intulit alteri invito damnum injustum. (Lib. 3. n. 662.)

Superiores porro, si scandalum dederint subditis suis, quorum bono spirituali consulere debent, tenentur etiam *ex officio* illud reparare.

III. Qui præbuit scandalum *publicum*, tenetur *publice* quoque illud reparare. Ratio est, ut reparatio iis omnibus innotescat, quibus scandalum datum fuit.

87. — **Resolutiones.** 1° Qui aliis scandalum dedit per iniqua consilia adhuc efficacia, ea pro posse inefficacia reddere debet per sedulam revocationem, iisdem per se vel per alium notificandam.

2° Paterfamilias, qui scandalizavit domesticos, tenetur ordinarie, ad reparandum scandalum, si adhuc efficax censetur, iisdem domesticis manifestare displicentiam de malo exemplo suo, eosque

¹ Konings. pag. XLIX.

² Konings. n. 313. sub 2.

paterne adhortari, ne illud in posterum sequantur.

3º Qui falsâ doctrinâ alios seduxit in rebus fidei vel morum, tenetur errorem revocare, etiamsi seductus non peccaret formaliter; quia adhuc gravem injuriam intulit, cui non raro magnum damnum adnexum est.

4º Malus Auctor, qui hæreticis, impiis, aut obscœnis libris multos corrupit, tenetur *publico* scripto aliisque mediis opportunis, quoad moraliter potest, prava

sua scripta retractare eorumque ulteriorem diffusionem impedire.

5º Concubinarius publicus tenetur *publice*, relicto prius turpi suo commercio, cum devotione accedere ad Sacramenta.

6º Scandala ordinaria plerumque satis tolluntur generali illa reparatione, quæ continetur in ipsa cessatione a scandalo, in præstatione boni exempli, in oratione pro scandalizato, et similibus. (Konings. n. 301.)

LIBER III.

DE PRÆCEPTIS DECALOGI.

Decalogus est summa ac breve compendium legis naturalis, decem praecepta continens. Ordinem praeceptorum sic exponit S. Thomas ¹: »Sicut praecepta legis humane ordinant hominem ad quamdam communitatem humanam, ita praecepta legis divinae ordinant hominem ad quamdam communitatem, seu rempublicam hominum sub Deo. Ad hoc autem quod aliquis in aliqua communitate bene commoretur, duo requiruntur: quorum primum est, quod bene se habeat ad eum qui praest communitati; aliud autem est, ut homo bene se habeat ad alios communitatis consocios et comparticipes. Oportet igitur quod in lege divina primo ferantur quaedam praecepta ordinantia hominem ad Deum, et inde alia quaedam praecepta ordinantia hominem ad alios proximos simul conviventes sub Deo.

»Principi autem communitatis tria debet homo, primo fidelitatem, secundo reverentiam, tertio famulatum. Fidelitas quidem ad dominum in hoc consistit ut honorem principatus ad alium non deferat; et quantum ad hoc accipitur primum praeceptum, cum dicitur: *Non habebis deos alienos*. Reverentia ad dominum requirit, ut nihil injuriosum in eum committatur; et quantum ad hoc accipitur secundum praeceptum, quod est: *Non assumes nomen Domini Dei tui in vanum*. Famulatus autem debetur domino in recompensationem beneficiorum, quae ab ipso percipiunt subditi; et ad hoc pertinet tertium praeceptum de sanctificatione sabbati in memoriam creationis rerum.

»Ad proximos autem aliquis bene se habet et specialiter et generaliter. Specialiter quidem quantum ad illos, quorum est debitor, ut eis debitum reddat; et quantum ad hoc accipitur praeceptum de honoratione parentum. Generaliter autem quantum ad omnes, ut nulli nocumentum inferatur neque opere, neque ore, neque corde. Opere quidem inferitur nocumentum proximo, quandoque quidem in propriam personam, quantum ad consistentiam personae, et hoc prohibetur per hoc quod dicitur: *Non occides*; quandoque in personam conjunctam quantum ad propagationem proles, et hoc prohibetur, cum dicitur: *Non mœchaberis*; quandoque in rem possessam, quae ordinatur ad utrumque, et quantum ad hoc dicitur: *Non furtum facies*. Nocumentum autem oris prohibetur, cum dicitur: *Non loqueris contra proximum tuum falsum testimonium*. Nocumentum autem cordis prohibetur, cum dicitur: »*Non concupisces*."

Violatio horum mandatorum est ex genere suo mortale peccatum; nisi forte excuset vel defectus deliberationis, vel parvitas materiae in iis, in quibus dari potest.

TRACTATUS I.

DE I PRÆCEPTO.

„Ego sum Dominus Deus tuus... Non habebis deos alienos coram me." Exod. XX. 2. 3.

S. Alph. lib. 3. H. A. tr. 4.

Hoc praeceptum, quatenus est affirmativum, jubet actus virtutis religionis, quâ Deo tribuitur debitus cultus; qua-

¹ I. 2. qu. 100. a. 5.

tus est negativum, prohibet peccata contra religionem. Agemus ergo 1° de actibus religionis; 2° de peccatis contra religionem.

CAPUT I.

ACTUS RELIGIONIS.

1. — Religio definitur: virtus moralis, quæ debitum cultum Deo exhibet. Non est virtus theologica, quia ejus objectum immediatum non est Deus, sed cultus Dei.

Præcipui religionis actus *eliciti*, quos aliquando exercere jubemur, sunt adoratio, oratio, sacrificium, votum, iuramentum, et sanctificatio quorundam dierum. De tribus ultimis disseretur in 2° et 3° præcepto; de sacrificio in tractatu de Eucharistia; hoc loco ergo de adoratione et oratione dumtaxat agemus, in quantum ad nostrum institutum pertinent.

Actus *imperati* religionis sunt alii actus, qui ex motivo religionis exercentur, seu ad Dei cultum et honorem diriguntur, e. g. jejunium, abstinencia ab operibus servilibus.

ARTICULUS I.

ADORATIO.

2. — Adoratio in communi definitur: exhibitio reverentiæ ob excellentiam ejus, cui exhibetur. In sacrâ Scripturâ dupliciter usurpatur: 1° pro quâcumque veneratione, quæ alteri tribuitur ob excellentiam aliquam, sive is sit Deus, sive Angelus, sive homo; 2° pro eâ veneratione, sive internâ sive externâ, quâ deferitur divinus honor Deo, i. e. quo profitemur nostram subjectionem erga Deum summum omnium Dominum.

Divisio. Adoratio generice accepta idem sonat ac cultus; cultus autem distinguitur 1° cultus *latriæ*, qui soli Deo exhibetur ob infinitam ejus excellentiam supremumque dominium: cultus *dulciæ*, qui tribuitur Angelis et Sanctis hominibus. Et quia excellentia et sanctitas Matris Dei superat excellentiam et sanctitatem omnium cæterarum creaturarum, ideo præcipuus cultus, qui illi tribuitur supra omnes Angelos et Sanctos, dicitur *hyperdulia*.

2° Cultus *absolutus*, quo Deus et Sancti in semetipsis honorantur; *relativus*, quo honorantur eorundem imagines, reliquiæ, et similia, quæ quidem honorantur, non in seipsis, sed ratione personarum ad quas referuntur.

3° Cultus *internus*, cum sit per in-

ternum animi affectum; *externus*, cum per actus externos exprimitur, ut sit per capitis denudationem, inclinationem corporis, genuflexionem, et similes actus.

4° Cultus *publicus*, qui institutus est ab Ecclesiâ, et nomine illius fit: *privatus*, qui vel ab Ecclesiâ institutus non est, vel non fit nomine ipsius. Hinc v. g. Officium divinum a Clerico in Sacris recitatum, cultus publicus est; preces ab Ecclesiâ probatæ et a laicis totius alicujus parochiæ in ecclesiâ communiter recitatæ, cultus privatus sunt.

3. — **Quæstiones.** QUÆR. 1° *Qualis cultus competat sacris imaginibus et Reliquiis?*

Resp. Idem, qui competit personis, quarum sunt imagines vel reliquiæ; diverso tamen modo, nam cultus, qui competit personis ipsis, Deo scilicet vel Sanctis, est absolutus; cultus vero imaginum et reliquiarum relativus.

Circa imagines et reliquias notanda sunt sequentia. 1° Imagines non pingantur nec ornentur procaci venustate.

2° Nemini licet ullo in loco, vel ecclesiâ, etiam quomodolibet exemptâ, ullam *insolitam* ponere vel ponendam curare imaginem, nisi ab Episcopo approbata fuerit.

3° Non licet novas Reliquias publice exponere et venerari, nisi Episcopus eas recognoverit et approbaverit. Semel approbatæ, si ex unâ diocesi in aliam transferantur, non indigent novâ approbatione; verumtamen Episcopus diocesanus, antequam permittat in suâ diocesi publicam venerationem novis Reliquiis, examinare debet et recognoscere an sint illæ, quæ approbatæ fuerunt rescripto S. Pontificis, vel alterius Episcopi.

Hæc omnia ex Trid. sess. 25. *de venerat. et reliqu. Sanct.*

4° Reliquia Crucis D. N. J. C., pro publica veneratione, separanda est ab aliis Reliquiis Sanctorum in thecâ peculiari. Ita S. C. Indulg. 22 Febr. 1847. (Acta S. Sed. vol. 2. p. 577.)

QUÆR. 2° *Quibus Sanctis tribui possit cultus dulciæ?*

Resp. 1° Cultus *publicus* tribui potest Beatificatis et Canonizatis ab Ecclesiâ; Beatificatis tamen Ecclesia concedit cultum limitatum tantum.

2° Non licet cultum *publicum* exhibere servis Dei, nondum in numerum Bea-

torum aut Sanctorum ab Ecclesiâ relatis, etiamsi cum famâ sanctitatis decesserint et moraliter constet de eorum sanctitate; tum quia Ecclesia id prohibet in *Cap. final. de Reliq. et venerat. Sanctor.*, tum quia recta ratio dictat cultum publicum publico Ecclesiæ iudicio moderandum esse.

Hinc, quoad servos Dei non beatificatos, 1° non licet templa aut altaria in illorum honorem erigere, eos invocare in publicis Ecclesiæ precibus, eorum imagines aut reliquias in altari exponere, aut in ecclesia vel oratorio collocare, nisi constaret esse ad ornatum, in processionibus circumferre, et similia. Licet vero eorum imagines ac reliquias extra prædicta loca collocare, eas privatim venerari, atque ipsos servos Dei privatim colere et invocare.

2° Non licet eorum imagines depingere cum laureolis, radiis aut splendoribus, et sic pietas domi retinere; ad eorum sepulchra lumina accendere, aut tabellas votivas appendere; quia hæc omnia sapienter cultum publicum, cum sint instituta ab Ecclesiâ ad venerandos Sanctos. Ita ex decreto Urbani VIII 4. April. 1625. (Bened. XIV. *de Beatif. et Canoniz. lib. 2. cap. 14.*)

3° Non licet libros imprimere, virtutes, martyrium, revelationes et miracula servorum Dei narrantes, sine Ordinarii approbatione, et auctoris protestatione, quâ is profitetur obedientiam Decretis Urbani VIII, asseritque se cuncta referre ut auctoritate dumtaxat humana innixa, nec velle cultum alicui arrogare vel famam sanctitatis inducere, aut gradum ad Beatificationem et Canonizationem facere. Ita ex Decretis Urbani VIII. (Bened. XIV. *loc. cit. cap. 11.*)

QUÆR. 3° *An licitus sit usus deferendi Reliquias e collo pendentes?*

Resp. *Affirm.*, si pie, reverenter et decenter fiat; tum quia nulla exstat prohibitio, tum quia nullam continet indecentiam, imo fovet devotionem. Ita communiter.

QUÆR. 4° *An surripiciens Reliquias alicujus, eo invito, committat furtum sacrilegum?*

Resp. *Affirm.*, quia est furtum rei sacræ. Neque ex eo quod Reliquiæ pretio adæquari nequeant, minuitur furtum, sed augetur. Ideo levitas materiæ in hoc furto desumi non debet ex quantitate

Reliquiarum, sed ex qualitate; nam minima pars Reliquiæ alicujus ob raritatem, et ob dignitatem Sancti, magis aestimatur a domino, quam quantitas major alterius Reliquiæ. Excipe tamen, si accipiantur ab infidelibus aut hæreticis; quia censentur injuste eas possidere, cum sint dominium Ecclesiæ, easque irreverenter tractant.

Idem furtum committit Præfectus Ecclesiæ aut Thesaurarius Reliquiarum, qui de illis disponderet donando; ipsi namque demandata est sola custodia illarum; imo, si furtum ab alio factum non impediatur, tenetur ex officio de furto. Ita Sanch. *Decal. lib. 2. cap. 43. n. 23.* Bonac. *disp. 3. qu. 1. punct. 4. n. 9.* Castrop. *tr. 8. disp. 1. punct. 6. n. 19. 20. (n. 45. 532.)*

QUÆR. 5° *An laici et Clerici Minores possint sacras Reliquias tangere, aut deferre in Processionibus?*

Resp. *Affirm.*, modo reverenter agant; quia nullibi vetitum est, idque comprobatur praxis fidelium. Ita Sanch. *loc. cit. n. 26.* Castrop. *loc. cit. n. 15.*

QUÆR. 6° *An sit simonia dare pecuniam ad obtinendas vel videndas Reliquias?*

Resp. *Dist.* 1° *Affirm.*, si pecunia directe detur pro habendis vel videndis Reliquiis; quia res spiritualis pretio aestimatur.

2° *Negat.*, si pretium detur, non pro ipsis Reliquiis, sed ad redimendam irreverentiam, quâ ipsæ tractarentur ab infidelibus aut hæreticis; imo tunc exercetur religionis actus. Idem dicendum, si custodi Reliquiarum pecunia detur ad compensandum ejus laborem; tunc enim non habet rationem pretii pro re spirituali. Ita Sanch. *loc. cit. n. 22.* Castrop. *loc. cit. n. 17.*

ARTICULUS II.

ORATIO.

4. — Oratio late sumpta est ascensio mentis in Deum: proprie dicta est petitio rerum decentium a Deo.

Divisio. 1° *Mentalis*, quæ sola mente fit: *vocalis*, quæ voce exprimitur.

2° *Publica*, quæ fit a Ministro Ecclesiæ nomine ipsius Ecclesiæ: *privata*, quæ fit a quacunque persona proprio nomine.

5. — **Principia.** I. Oratio omnibus ad-
dultis necessaria est, tum necessitate
præcepti, tum etiam, secundum ordinari-
am Dei providentiam, necessitate medii.
Præceptum evincitur ex multis locis
Scripturæ: »Oportet semper orare, et
»non deficere." (Luc. XVIII. 1.) »Vigilate,
»et orate, ut non intretis in tentatio-
»nem." (Matth. XXVI. 4.) »Petite, et
»dabitur vobis." (Matth. VII. 7.) *Neces-*
sitas medii probatur 1º ex Script.; est
enim fide certum, auxilium Dei neces-
sarium esse ad salutem, testante Christo:
»Sine me nihil potestis facere." (Joan.
XV. 5.); atqui Deus ordinarie auxilium
suum non nisi oranti concedit, ut colligi-
tur ex verbis Christi, quippe quibus im-
plicitè dicit: »nisi petieritis, non acci-
»pietis"; ergo tam necessaria est oratio
ad salutem, quam est necessarium divi-
num auxilium. 2º Ex Trid. sess. 6. cap. 11.:
»Deus impossibilia non jubet; sed ju-
»bendo monet et facere quod possis, et
»petere quod non possis, et adjuvat ut
»possis." Hisce verbis significatur peti-
tionem auxilii divini, quo nobis fit pos-
sibilis impletio mandatorum, esse tam
necessariam, quam necessarium est ser-
vare mandata; etenim impletio manda-
torum sine petitione nobis est impossi-
bilis; nihilominus eorundem violatio nobis
imputatur, quia in potestate nostra est
orare, cum divina nempe gratia, quæ
ad hoc semper parata est.

Dixi: Deus *ordinarie* gratiam non dat,
nisi oranti; quia *primas* gratias, quæ
citra ullam hominis cooperationem ob-
veniunt, v. g. vocationem ad fidem aut
ad pœnitentiam, Deus subinde non oran-
tibus largitur. (S. Alph. *De Orat. part.*
1. cap. 1.)

II. Præceptum est orare frequenter.
Constat ex Script. Eccles. XVIII. 22:
»Non impediatis orare semper;" Luc.
XVIII. 1: »Oportet semper orare et non
»deficere."

Hinc obligat *per se* 1º initio usûs
rationis; 2º in articulo mortis; 3º fre-
quenter in vita. — Obligat *per accidens*
1º quoties urget gravis tentatio, quæ
alias vinci nequeat; quod sæpe evenit;
2º quoties urget gravis calamitas proximi,
præsertim publica. (*Lib. 3. in initio.*)
Qui orationem negligit, cum per acci-
dens obligat, non peccat contra religio-
nem, sed contra eam virtutem, quæ per
accidens obligat ad orandum.

III. Oratio, facta cum debitis condi-
tionibus, infallibiliter impetrat, vi divinæ
promissionis, si ille, pro quo oratur, non
ponat obicem. Hæc promissio frequen-
ter in Script. repetitur, ut in Ps. XLIX.
15.: »Invoca me in die tribulationis;
»servam te, et honorificabis me;" ideo
in Ps. LXXV. 20. agebat David: »Bene-
»dictus Deus, qui non amovit orationem
»meam, et misericordiam suam a me." Matth.
VII. 7. 8.: »Petite, et dabitur
»vobis... Omnis enim, qui petit, accipit." Joan.
XVI. 23.: »Amen, amen, dico vo-
»bis: si quid petieritis Patrem in nomine
»meo, dabit vobis."

Porro debite conditiones sunt 1º ut
petantur utilia ad salutem, ut habetur
in verbis »in nomine meo," et in I Joan.
I. 14.: »Quodcumque petierimus secun-
»dum voluntatem ejus, audit nos;" 2º
cum humilitate, quia »Deus superbis
»resistit." (Jac. IV. 6.); 3º cum fiducia,
ex Matth. XXI. 22.: »Omnia quæcum-
»que petieritis in oratione credentes,
»accipietis," et Marc. XI. 24.: »Omnia
»quæcumque orantes petitis, credite quia
»accipietis, et evenient vobis;" 4º cum
perseverantia, ut explicuit Christus apud
Luc. XI. in parabola de illo, qui petiit
tres panes ab amico, et in altera Cap.
XVIII. de vidua, quæ a iudice vindic-
tam petiit. (S. Alph. *De Orat. part. 1.*
cap. 3.)

Advertendum denique, quod si oratio
non habeat omnes conditiones necessa-
rias, possit nihilominus impetrare *ex*
benignitate Dei, quamvis non infallibi-
liter ex *vi promissionis*; impetrabit saltem
spiritum ferventioris orationis. (S. Alph.
in Trident. sess. 6. n. 143.)

6. — **Quæstiones.** QUÆR. 1º *Quoties*
in decursu vite obliget præceptum
orandi?

Resp. Omittere orationem per nota-
bile tempus, puta per mensem, aut certe
per duos menses, est per se peccatum
grave. Ratio est, tum necessitas ora-
tionis ad rectitudinem vite, tum quia
per tantum tempus non orare est gra-
viter deficere a præcepta frequenti ora-
tione. Prædictum responsum intelligen-
dum est, seclusâ obligatione *per accidens*.
(S. Alph. *Instit. catechet. part. 1. cap. 1.*
§ 4. — *De Orat. part. 1. cap. 3. § 3.* —
Vera sponsa. cap. 20. — Praxis amoris.
cap. 8. — Præparatio ad mortem. consid.
30. punct. 2.)

QU.ER. 2° *An sit peccatum omittere preces matutinas aut vespertinas?*

Resp. Per se, *negat.*; quia nullum de illis exstat præceptum. In praxi vero, illas sæpius omittere non excusabitur a veniali; acediam namque denotat, tum quia dictæ preces sunt generalis consuetudo fidelium, tum quia, qui illas omittunt, et alias negligunt orare. (Suarez. *de Relig. tr. 4. lib. 3. cap. 6. n. 11.*)

Idem fere dicendum de precibus ante et post principales refectiones.

QU.ER. 3° *Quantum peccatum sit voluntaria distractio in oratione?*

Resp. Est veniale, etiamsi oratio non sit præcepta; quia est quædam irreverentia erga Deum.

Nota. Numquam satis commendatur lectio eximii operis S. Alph.: *De magno medio orationis*, quod ipse anteponebat omnibus suis operibus, ob magnam ejus utilitatem.

CAPUT II.

PECCATA CONTRA RELIGIONEM.

Sunt superstitio per excessum, et irreligiositas per defectum. *Superstitio* quidem, non quia plus exhibet in cultum divinum quam vera religio; sed quia exhibet cultum divinum vel cui non debet, vel eo modo quo non debet: *irreligiositas*, utpote quæ Deum injuriâ afficit.

ARTICULUS I.

SUPERSTITIO.

§ I. *Superstitio in communi.*

7. — *Superstitio* est vana et falsa religio. Duplex est: una, qua Deo tribuitur cultus indebitus; altera, qua cultus Deo debitus tribuitur creaturæ. Prima dicitur superstitio ratione *modi*, quia modo indebito colitur Deus; secunda ratione *rei cultæ*, quia colitur creatura cultu divino, qui est indebitus creaturæ.

Porro 1° *Cultus indebitus* Deo est vel superfluus vel falsus. *Superfluus* seu *inanis* est, qui contra morem Ecclesiæ ponit religionem in iis rebus aut circumstantiis, in quibus non est ponenda, ut in numero, colore, situ, et similibus; v. g. ad obtinendum a Deo aliquod be-

neficiam, jejunare in festo Natalis Domini vel Paschatis, recitare *Pater* et *Ave* intra Missam, sed necessario inter utramque Consecrationem. *Falsus* est, qui Deum colit aliquid falsum significando, e. g. si quis non Sacerdos Missam attentat celebrare, audire Confessiones; si quis coleret nunc Deum per caeremonias judaicas; si in Sacramentis ministrandis mutaret formam vel materiam; si falsas reliquias proponeret venerandas; si falsa miracula, falsas prophetias aut revelationes spargeret, et similia.

2° *Cultus falsi numinis* tripliciter evenire potest: a) agnoscendo in creatura aliquid divinum, et dicitur *idololatRIA*; b) ad obtinendam cognitionem rerum occultarum, et vocatur *divinatio*; c) ad consequendum auxilium aut favorem, et appellatur *vana observantia*; ad quam reducitur *magia*, qua quis exposcit mirabilia. De his omnibus singillatim nobis agendum est. (n. 1-4.)

8. — **Principia.** I. *Superstitio superflui cultus* ut plurimum non est nisi veniale peccatum; quia non includit gravem irreverentiam in Deum, et multum excusat simplicitas. Secus vero esset, si ex pravo animo, ex contemptu, fieret; tunc grave peccatum esset ob gravem irreverentiam. *Ita communiter.*

II. *Superstitio falsi cultus* et *cultus falsi numinis* ex genere suo semper sunt grave peccatum; quia gravem irreverentiam secum ferunt in Deum. *Ita communiter.* (n. 34.)

§ II. *IdololatRIA.*

9. — *IdololatRIA* est cultus divinus exhibitus creaturæ, dæmonibus præsertim, juxta Ps. XCV. 5: »Omnes dii gentium dæmonia.»

Est duplex: 1° *formalis*, seu *propria*, quæ fit cum intentione adorandi; et subdistinguitur in *perfectam*, quando procedit ex infidelitate, qua idolum sive dæmon creditur esse Deus; et *imperfectam*, quando procedit, non ex errore circa Divinitatem, sed ex odio Dei aut desiderio aliquid obtinendi a dæmone; 2° *materialis*, seu *ficta*, quæ fit sine affectu colendi, v. g. ex metu mortis.

Utraque est peccatum gravissimum hæc Majestatis Divinæ; porro imper-

fecta est gravius peccatum, quam perfecta, cum procedat ex mera malitia. (n. 12.)

§ III. Divinatio.

10. — *Divinatio* est inquisitio cognitionis rerum occultarum, ope daemonis. Imitatur itaque pacto cum daemone; quod distinguitur duplex: 1° *expressum*, expresse eum invocando, aut cum ipso conveniendo ut, positis talibus signis, verbis aut actibus, ipse tales effectus producat; 2° *implicitum* quando quis utitur mediis ineptis, quibus novit neque divinam neque naturalem vim inesse intentos effectus producendi; tunc enim restat ut a daemone eos expectet.

Porro divinatio per *expressam* daemonis invocationem vocatur *præstigium*, quando diabolus ipse apparet sub specie aliqua sensibili; *necromantia*, si fiat per fictam mortuorum apparitionem; per *pythones*, si per homines vivos a daemone obsessos; *oniromantia*, si per somnia; faciendo hominem somnare, quæ vult ab ipso credi; *oraculum*, si per idola respondeat; *geomantia*, si per figuras in aliquo corpore terrestri, v. g. in speculo; *hydromantia*, si in aqua; *aëromantia*, si in aëre; *pyromantia*, si in igne; *aruspicium*, si in extis animalium immolatorum demoni.

Per *tacitam* vero invocationem vocatur *astrologia judiciaria*, si fiat ex situ et motu astrorum; *augurium*, si ex garritu avium; *auspicium*, si ex volatu avium; *omen*, si ex casu fortuito, v. g. ex occursu funeris; *chiromantia*, si ex lineamentis manûs; *physiognomia*, si ex lineamentis vultûs; *sortilegium*, si ex vanis sortibus, v. g. ex apertione libri, jactu taxillorum. (n. 6.)

11. — **Principia.** I. *Divinatio*, sive fiat pacto expresso sive implicito cum daemone, est gravissimum peccatum. Constat 1° ex Script., in Deut. XVII. 10—12.: »Nec inveniatur in te, qui ariolos sciscitetur, et observet somnia atque auguria, nec sit maleficus, nec incantator, nec qui pythones consulat, nec divinos, aut quærat a mortuis veritatem. Omnia enim hæc abominatur Dominus;» in Levit. X. 6.: »Anima, quæ declinaverit ad magos et ariolos, et fornicata fuerit cum eis, ponam faciem meam contra eam, et interficiam illam de medio po-

»puli sui,» et multis aliis locis. 2° Ex ratione; etenim contra daemones, capitales Dei hominumque hostes, indicta nobis est lucta et bellum; qui ergo societatem cum daemone init, eique se tradit instruendum, eo ipso crimen læsæ Majestatis Divinæ committit, ac proinde gravissimam Deo injuriam facit contra honorem ejus, et contra fidelitatem ei debitam; præterea in consultatione daemonis invenitur morale periculum deceptionis, cum ipse sit pater mendacii, et in expressa invocatione daemonis non raro accedit idololatria, apostasia, hæresis, etc. (n. 5. 6.)

II. *Divinatio* per implicitam daemonis invocationem aliquando excusari potest a peccato mortali ob simplicitatem vel ignorantiam non crassam, vel ob defectum fidei adhibitæ. Ratio est imperfectio actûs. (n. 7.)

Verumtamen non excusatur a mortali, qui *sciens* media esse improprio, illa adhibet ad intentum obtinendum, licet præmittat protestationem contra omnem diaboli interventum; quia ejus actio huic protestationi contraria est et illam inanem reddit. (n. 6.)

12. — Notandum est, daemones virtute naturali non posse certo cognoscere 1° internas cogitationes mentis humanæ, nisi quatenus per signa et effectus externos manifestantur, cum sit solius Dei proprium scrutari corda hominum, ut dicitur in II Paral. VI. 30.: »Tu enim solus nosti corda filiorum hominum;» 2° futura contingentia, quæ a libera voluntate hominis dependent; verumtamen ex diuturnâ experientiâ, ingenii angelici acumine, perfectaque causarum naturalium cognitione, et denique ex uniuscujusque complexione et naturali propensione exacte cognita, multa conjectare possunt. Hinc a daemone petere cognitionem certam earum rerum, quas Deus solus novit, est ipsi attribuere id quod est proprium Dei, et consequenter tacita idololatria. (n. 5.)

13. — **Resolutiones.** 1° Superstitio est: a) Consulere divinos de bonâ vel malâ suâ fortunâ, de nuptiis ineundis, de fure aliquo aut thesauro abscondito inveniundo, etc. Quod si fiat cum firmâ fide, vel cum scandalo, etc., est peccatum mortale; si vero curiositatis vel risûs causâ, ut fit communiter, est veniale tantum. (n. 10)

b) *Astrologia judiciaria*, quæ ex signis

in astris prædicit futura contingentia libera, quæ pendent ex libero hominis arbitrio, vel omnino fortuita, juxta illud Jerem. X. 2.: »Hæc dicit Dominus: juxta »vias gentium nolite discere, et a signis »coeli nolite metuere, quæ timent gentes.»

c) Physiognomia *divinatoria*, quæ ex signis corporis prædicit prosperos vel adversos hominis casus.

2º Non est superstitio: a) Astrologia *naturalis*, quæ conjectat ex astris effectus naturales, qui proveniunt ex influxu astrorum, ut æstus, frigus, serenitas, tempestas, et similia. (n. 10.)

b) Physiognomia *naturalis*, quæ ex habitu corporis, ex conformatione vultus et frontis, ex colore, etc., corporis dispositionem et temperamentum, cui solent animi inclinationes ac ingenium accommodari, necnon vitam brevem vel longam conjectat. (n. 9.)

c) Ex avium, piscium, aliorumve animalium voce, motu, aliisque actionibus prænuntiare pluvias, serenitatem, tempestates; animalia enim ista præsentiant. (n. 9.)

14. — **Quæstiones.** QUÆR. 1º *An prædicere futura per somnium semper sit illicitum?*

Resp. Si non constet certo aut probabiliter somnia esse a Deo, quod rarissime contingit, non licet eis credere; quia Deus, cum immittit somnia, simul etiam reddit hominem certum vel fere certum ea ab ipso immitti. Regula autem discernendi an somnia sint a Deo vel a dæmone, hæc tradi potest, ut nempe observetur utrum quis ab extraordinario somnio excitatus sentiat se mente tranquillum, et promptum ad bonum et servitium Dei, an vero contra perturbatum, protervum, ad bonum et servitium Dei tardiores: in priori casu potest prudenter censere somnium esse a Deo, adhibito tamen semper prudenti judicio Patris spiritualis; in posteriori vero casu, a dæmone. (n. 9.)

QUÆR. 2º *An sortium usus semper sit illicitus?*

Resp. Negat. sed disting. 1º Sortes *divisorie*, quibus vi pacti decernitur quid cuiquetribuendum sit in litibus dirimendis vel rebus dividendis, certo sunt licite, ut patet, nisi humano jure prohibeantur.

2º Sortes *consultorie*, quibus Deus consulitur ad cognoscendum quid ocul-

tum, illicita sunt tentatio Dei; nisi Dei inspiratione fiant, aut in casu urgentis necessitatis spiritualis, ubi media ordinaria deficiunt, et tunc præmittenda est oratio.

3º Sortes *divinatorie*, seu *sortilegium*, quibus rei occultæ cognitio exquiritur, sed non a Deo, sunt superstitiosæ; quia sortes neque ex se, neque a Deo habent virtutem manifestandi occultum; ejusmodi ergo virtus expectatur a dæmone. (n. 10. 11.)

QUÆR. 3º *Quid sentiendum de usu virgæ divinatorie?*

Resp. 1º Si illà mediante inveniantur res perditæ, thesauri, transpositi agrorum limites, fures ac homicidæ, haud dubie est superstitio; quia, si virga moveretur versus illa objecta virtute aliquà naturali, moveretur similiter versus objecta ejusdem speciei non quæsitæ; hoc autem non obtinet; ergo a dæmone movetur.

2º Si illà mediante inveniantur aquarum aut metallorum venæ in terrâ abditæ, pariter superstitio est, dum virga movetur juxta intentionem ferentis, ita ut, si ille quærat metalla, virga non moveatur ad fontem aquæ, et e converso; quod enim agit physice, nequit dirigi ab intentione hominis ad agendum vel non agendum, sed positum in iisdem circumstantiis eodem modo agit; ergo talis motus pendens ab intentione hominis non potest esse naturalis. (n. 8.)

QUÆR. 4º *An exprimendum sit in Confessione utrum superstitio facta sit cum expressâ dæmonis invocatione aut cum tacitâ?*

Resp. Probabile est per se non opus esse; quia specie non differunt, cum taciti et expressi eadem sit ratio. Per accidens vero aderit obligatio, quia invocatio expressa sæpe adjuncta habet alia peccata, ut n. 11. diximus. (n. 6.)

§ IV. Vana observantia.

15. — Vana observantia est ratio consequendi effectum quemdam ope dæmonis, i. e. medio aliquo improporcionado, quod neque a Deo, neque a natura vim habet intentum effectum operandi. Fundatur ergo in pacto expresso vel implicito cum dæmone, sicut divinatio. Vocantur porro varia media hæc *sacramenta diaboli*, quandoquidem, his semel

positis, ipse intentos ac promissos effectus exsequitur; non tamen semper.

Triplex distinguitur vana observantia: 1° *ars notoria*, seu ratio adipiscendi scientiam sine labore, per inspectionem scilicet quarundam figurarum, aut prolationem quorundam verborum, additis interdum jejuniis et orationibus; 2° *observantia sanitatum*, seu ratio curandi morbos, adhibitis quibusdam verbis, signis, orationibus, vel caeremoniis inanibus; 3° *observantia eventuum*, quando quis ex casu fortuito conjectat aliquid prosperi vel adversi, et inde suas actiones moderatur, v. g. nolle accumbere mensæ numero tredecenario tamquam infausto. Differt hæc a divinatione in eo quod in divinatione principaliter quaeratur notitia, hic vero directio actionum.

16. — **Principia.** I. Vana observantia est gravissimum peccatum, sicut divinatio. Probat argumentis datis n. 9.; per eam namque homo, relicto Deo, ad diabolum recurrit pro effectu aliquo consequendo, sicut in divinatione pro notitia. (n. 15.)

II. Vana observantia et divinatio dignoscitur 1° ex insufficienti causæ ad effectum producendum, sive virtute naturali, sive supernaturali ex Dei vel Ecclesiæ institutione; 2° ex adjunctione falsæ vel vanæ circumstantiæ, tamquam necessariæ ad effectum consequendum; 3° ex infallibili expectatione effectus, quasi ex opere operato. (n. 16.)

III. In dubio num effectus aliquis sit a causâ naturali, an vero a virtute superiori, reputandum est eum provenire a causâ naturali. Ratio est, tum quia delictum non est præsumendum, tum quia virtutes causarum naturalium sunt multiplices, et multæ etiam sapientibus ignotæ.—Effectum vero superantem virtutem causæ naturalis, si non constet esse a Deo, præsumendum est esse a demone; quia miracula non sunt præsumenda, sed probanda. (n. 20.)

In primo ergo casu licitum est medium adhibere; consultum tamen est præmittere protestationem contra quemlibet demonis interventum. (n. 20.)

17. — **Resolutiones.** 1° Superstitiosum est a) adhibere characteres vel nomina ignota, signa vana aut falsa, v. g. significando Christum habuisse febres, spasum. Quo etiam spectant oratiuncule

ineptæ de, nescio, quibus itineribus factisque Christi, B. M. V., S. Petri, quas quidam super ægros vel vulnera demurmurare solent. (n. 16.)

b) Gestare amuleta, ligaturas, involucria falsis characteribus consignata, contra morbos, vulnera, vel subitam mortem, etc.

c) Preces aliquas dicere certo numero, situ, gestu, tot crucibus permixtis, ita ut in ipso numero vel simili vana circumstantia tota vis constituatur.

d) Gestare quasdam orationes S. Birgittæ, recitare aliquas orationes, versiculos Psalmorum, Evangelium S. Joannis, applicare herbas tali festo collectas, ita ut ex illis per modum operis operati effectus infallibiliter expectetur. Secus vero, si ex pia tantum impetratione effectus speretur. (n. 17.)

2° Superstitiosum non est a) observare lunam aut tempera aptiora colligendis herbis, putandis arboribus, seminando, etc.

b) Gestare Reliquias, Agnos Dei, pia numismata, Scapularia, effigies, aliasque res sacras, ad honorem Dei vel Sanctorum et ad ipsorum auxilium implorandum.

c) Pia novemdialia peragere, preces recitare numero sive certo in honorem alicujus Mysterii, sive sponte electo, quin tota efflicia tali numero adnectatur. (n. 17.)

3° Non sunt superstitionis damnandi aliqui homines, quos *Salutatores* vocant, qui, signo crucis facto aliquibusque precibus recitatis, brevi tempore medentur certis morbis et vulneribus; quia nihil repugnat quod gratiam sanitatum, saltem respectu alicujus particularis infirmitatis, etiamnum in Ecclesiâ suâ Deus aliquibus hominibus conferat, ob utilitatem publicam, idque, etiamsi homines illi non sint sancti. Superstitiosi tamen sunt, qui aliquo vano et inutili medio utuntur; qui talem virtutem ab alio didicerunt; qui certis verbis utuntur, quibus credunt inesse virtutem; gratia enim confertur personæ, non autem verbis et signis. (n. 18. 19.)

4° Probe denique advertendum est, ad peccatum *formale* superstitionis committendum opus esse ut illi, qui vanas observantias exercent, sciant vel saltem suspicentur demonis interventum; malitia enim hujus superstitionis consistit

in cultu falsi numinis seu dæmonis. Multi autem sunt, qui de dæmonis interventu ne cogitant quidem, sed bonâ fide agunt; ideirco rudes aliquando in suâ simplicitate sunt relinquendi, cum difficulter abducantur ab eo, quod bonâ fide a suis majoribus receperunt. (Marc. n. 570.)

§ V. *Magia.*

18. — *Magia* est ars operandi mira. Duplex est: 1° *naturalis*, qua mira patrantur per vires naturæ occultas, vel per hominis velocitatem et artificium; 2° *superstitiosa* seu *diabolica*, quæ propriè *magia* dicitur, et qua quis diaboli operâ ad mira atque insolita patrandâ utitur. Quod si hæc *magia* ad ostentationem aut commodum adhibeatur, vocatur simpliciter *magia*; sin autem ad nocumentum aliis inferendum, *maleficium* nominatur. Maleficium porro iterum dividitur a) in *amatorium*, quo incenditur carnalis amor vel odium in determinatam personam; dico: in *determinatam personam*, quia dicuntur esse quædam herbæ et potiones, quæ naturaliter concupiscentiam inflammant, at non in certam personam: b) *veneficium*, quod et *veneficium* audit, quo alterius personæ vel bonis damnum infertur. (n. 23.)

Qui magiam superstitiosam exercent, *magi*, *incantatores*, *præstigiatores*, *malefici*, *sortiarii*, *sage*, *strigæ*, vocantur.

19. — **Principium.** *Magia naturalis* per se non est mala; est tamen res vana, imo et periculosa, quia paulatim ad superstitiosam excitat, et dæmon facile ei se immiscet. *Magiæ superstitiosæ* applicanda sunt principia tradita de divinatione et vana observantia.

20. — Uterius observanda sunt: 1° Divinationes, vane observantiæ, ac *magia*, per se sunt peccata ejusdem speciei; quia earum malitia consistit in contrahenda cum dæmone societate, et nihil refert, quod ordinetur ad aliquid cognoscendum vel faciendum. Dixi: *per se*; quia sæpe adduntur alia gravissima peccata, videlicet a) sacrilegium, abutendo rebus sacris aut evangelicis verbis, imo quandoque SS. Eucharistia; b) injustitia, inferendo damna proximo, ut homicidia, morbos, mortes animalium, vastationes segetum, etc.; quam ob causam *maleficium* specie differt ab aliis superstitionibus. Item pacto expresso

addi solent c) hæresis, non credendo diabolum esse Deo subjectum, aut damnatum; d) apostasia; plerumque enim abnegant Christum; e) idololatria, colendo dæmonem; f) blasphemia; g) luxuria, ut nefandæ cum diabolo commixtiones. (n. 28.)

2° *Maleficium amatorium* non tollit libertatem, sed illo affectus potest cum gratia Dei tentationem vincere, adeo ut, si illi obsequatur, peccet mortaliter; verumtamen, ratione passionis vehementis, est facilius venia dignus. (n. 23.)

3° *Maleficiis* neque est fides a priori deneganda, neque est facile adhibenda fides, nisi res sedulo examinata sit et probata. Unde graviter reprehendere oportet eos, qui mala sua passim veneficio attribuant, et sæpe vetulam aliquam hac de re suspicantur, cujus famam deinde tollunt hujusmodi suspiciones evulgando. Non omittat Sacerdos eorum patrocinium suscipere, qui injuste reputantur malefici.

4° Caveant Parochi, Concionatores et Catechistæ, ne fideles doceant superstitiones, quas ignorant; nam facile aliqui eas exercebunt; quare de iis tantum sermonem habeant, quæ in regione notæ sunt.

21. — **Quæstiones.** QUÆR. 1° *Quibus mediis uti liceat ad tollenda maleficia?*

Resp. Supernaturalibus et naturalibus; numquam vero superstitionibus. Licet ergo 1° uti remediis petitis ex medicina; 2° recurrere ad orationem, ad Sacramenta, ad exorcismos aliaque sacramentalia; 3° destruere signa, quibus positus, dæmon nocet; vel etiam, in hunc finem, signum positivum contrarium ponere, ex se tamen honestum. (n. 24.)

QUÆR. 2° *An liceat petere a mago ut maleficium tollat?*

Resp. Dist. 1° Numquam licet ab illo petere ut maleficium maleficio solvat; neque ejus opera uti in dubio num possit aut sciat modo licito illud solvere; quia tunc peteretur opus intrinsece malum.

2° Quando constat aut juste præsumitur magum scire modum licitum, licet petere, etiamsi ille modo illicito sit usus; quia ex justa causa petitur opus, quod alter licite præstare potest; si hoc non fiat, id suæ malitiæ imputatur. (n. 25.)

QUÆR. 3° *Quomodo Confessario agendum sit cum divinis et magis?*

Resp. 1° Examinandi sunt de superstitionibus et de peccatis adjunctis, quæ supra recensuimus.

2° Monendi sunt, se teneri a) pactum expressum, aut commercium, si quod habeant cum demone, abjurare et dissolvere; b) omnia instrumenta artis comburere; c) damna illata resarcire. Si daemon chiographum haberet, non necessario cogendus est ut reddat; quia per poenitentiam sufficienter deletum est. (n. 28.)

APPENDIX I.

DE MAGNETISMO ANIMALI.

22. — Duo præmittere juvabit: 1° Temerarium est magnetismi et spiritismi existentiam negare, omniaque eorum phenomena tanquam hallucinationes rejicere; rei enim veritas nimis comperta est. 2° Fatendum quoque est, non paucos magnetizatores et spiritistas esse impostores, qui dolosis artibus decipiunt. Quare neque incredulum neque nimis credulum esse oportet.

Magnetismi animalis inventor fuit Antonius Mesmer, facultatis medicæ Vindobonensis membrum, sæculo 18° in finem vergente, a quo etiam *Mesmerismus* vocatur.

Duo potissimum distinguuntur magnetismi gradus: 1° status *somni magnetici*, quo producit perfecta usûs sensuum destitutio, seu insensibilitas, aut contra, sensibilitatis exaltatio: hoc gradu primum prodit ceu quædam ratio medica ad sanationem morborum; 2° status *somnambulismi*, qui multiplex distinguitur; spectatur autem veluti status medius inter vigiliam et somnum, producitque mira phenomena in animæ facultatibus tum sensitiva tum intellectuali: somnambulus nempe constituitur sub sui magnetizatoris imperio, etiam mere mentali, videt oculis perfecte clausis, cernit objecta, quamvis corpora opaca sint intermedia, eventus in loco longe dissito contingentes, penetrat alterius cogitationem, sublimia intelligit prius penitus ignorata, linguis ignotis loquitur, futura prævidet, etc., quin et ad *ectasim magneticam* progreditur, in qua mirabilia apparent.

23. — Quod ad causam physicam attinet phenomenon magneticorum, tres

sunt sententiæ: 1^a illa repetit ex quodam fluido vitali seu magnetico, homini insito, quod ad voluntatis nutum alteri communicatur, sive præsentis sive absentis, ad miros effectus producendos. Fluidum istud transmitti supponitur e corpore magnetizantis in corpus magnetizati, ope variorum gestuum, attactu, etiam solo fixo operantis intuitu, imo et solius voluntatis nutu; nec raro, aiunt, prima vice præsertim, expressus patientis consensus requiritur. 2^a Sententia autumat ab anima ipsius magnetizantis, physice agentis in magnetizatum, illa produci. 3^a Sententia demum illa causæ præternaturali adscribit.

24. — **Quæstio.** *Cuinam ex assignatis causis adscribi possint phenomena magnetica?*

Resp. Nonnullos effectus physiologicos et medicos a causa materiali, si existat, produci posse non repugnat; cum causa physica physicos producere valeat effectus. Tales vero essent simplex somnus magneticus, morborum curatio, extraordinaria quædam potentia organorum corporis et exinde etiam facultatum animæ, quæ non exeat naturalis eorum virtutis ambitum, neque excedat naturales magnetizati cognitiones, sed producit tantummodo majorem facilitatem intelligendi, ratiocinandi, et loquendi.

Pleraque vero phenomena, tum physiologica, tum præsertim psychologica seu spiritualia, causæ naturali adscribi nequeunt; quod breviter probare volumus.

25. — I. *Non possunt tribui fluido magnetico.* Etenim 1° ejus existentia gratis asseritur; 2° dato quod existat, fluidum istud materiale est; ast causa materialis nullo pacto producere valet effectus spirituales, ejusmodi sunt plerique somnambulismi effectus. Neque dicatur fluidum materiale imbibiri affectione et sensatione alterius, ut deinceps has veluti deferat ac deponat in altero; hoc quippe solo dictu absurdum est.

26. — II. *Non animæ magnetizantis.* Anima namque non potest esse illorum causa physica, neque immediata neque mediata.

1° *Non immediata:* quia cogitatio et volitio, utpote operationes animæ corpus informantis, actusque vitales ac immanentes, alteri communicari nequeunt absque aliquo signo externo; nihil siquidem in animam nisi per sensus intrat,

ac nihil exit nisi per sensus. Præterea, *actio in distans* repugnat, ex philosophorum et theologorum consensu; atqui magnetizans distat a magnetizato, in quem intendit suam transmittere cogitationem aut voluntatem. Demum, effectus non potest excedere causam; atqui amplior est cogitatio in recipiente, quam in transmittente, cum responsiones somnambuli passim excedant cognitiones magnetizantis. Ergo anima magnetizantis non potest immediate producere ulla phenomena magnetica.

2° *Non mediata*, per facultatem motricem. Facultas enim motrix est potentia *vitalis*, adeoque intime conjuncta cum principio vivente, nempe cum anima; atqui vires viventes non operantur extra principium et subjectum vivens, ut fert lex fundamentalis vitalitatis; ergo vis motrix non potest operari extra corpus nostrum organicum. Eidem limitationi obnoxium est quodvis fluidum vitale; omnis enim materia, quæ in organismo nostro de vita participat, quum primum ab eo separata est, illico subicitur legibus physicis mundi inorganici, ac solum juxta has leges operari potest in aliis corporibus. Consequens proinde est, facultatem nostram motricem nulla ratione, neque per se neque per quodvis fluidum vitale, posse operari in distans super corpora extranea, sed solum mediantibus membris per contactum.

Cum igitur voluntas prædicta phenomena non producat ut causa *physica*, remanet ut illa efficiat ut causa *moralis*. Jam vero ut aliquis moveatur moraliter, debet esse spiritus intelligens, qui cognitam magnetizantis voluntatem exsequitur. Sit itaque

27. — III. *Nulla alia plerorumque saltem phenomenorum magneticorum causa physica est, præter damones*. Etenim, causam illam esse spiritum, patet 1° ex ejusdem independentia a legibus necessariis et constantibus hujus mundi: est namque independens a) a quavis lege, quæ mundum physicum ac substantias materiales, sive solidas sive fluidas, regit, prout liquet ex varietate effectuum, qui nullam constantiam servant temporis, modi, personarum, adjunctorum, mutantque, prout libet, intensitatem, extensionem, qualitatem; b) a notis legibus physiologicis et psychologicis, quæ regunt spiritum humanum

in duplici ordine sensitivo et intellectuali, prout elucet ex eo, quod operationes exsequatur sensiles et intellectivas modis omnino oppositis his, quos juxta suas leges sequitur anima humana, c) a libera hominis arbitrio, ut constat ex inobedientia, quam identidem jussis magnetistæ ostendit, quæque pariter interdum eludit contraria agendo.

2° Ex effectibus præcipue intellectivis, quos producit, ut sunt prædictio futurorum eventuum, retrovisio factorum anteactorum, quæ in vigilia a somnambulis omnino ignorabantur, cognitio remedium contra morbos, penetratio cogitationum, peritia linguarum, quas nunquam didicerunt, aliaque ejusmodi.

3° Ex confessione multorum magnetologorum, ut patet ex eorum scriptis.

Deinde, spiritum illum non esse Angelum bonum, sed dæmonem, ex eo liquet quod 1° indignum foret cælestibus spiritibus nugatoria magnetismi phenomena ad nonnullorum hominum placitum operari; 2° impium esset tribuere Angelis tum phenomena prorsus inhonesta et prava, qualia sæpe contingunt, tum impias doctrinas ac blasphemias, quæ a somnambulis frequenter effutuntur. Quapropter usus ejusmodi magnetismi illicitus est, non solum propter superstitionem, verum etiam propter periculum fidei et morum.

28. — Merito itaque ab Apostolica Sede magnetismi animalis abusus vetitus est, videlicet ad effectus præternaturales obtinendos, prout usurpari solet. Sufficiat nobis præcipuum documentum exhibere, quod sequitur.

*Supremæ Sacræ Romanæ Universalis
Inquisitionis encyclica ad omnes
Episcopos adversus magnetismi abusus.*

Feria IV. die 30. Julii 1856. In Congregatione generali S. R. et universalis Inquisitionis habitâ in conventu S. M. supra Minervam, Em. ac Rev. DD. Cardinales in tota republica Christiana adversus hæreticam pravitatem generales inquisitores, mature perpensis iis, quæ circa magnetismi experimenta a viris fide dignis undequaque relata sunt, decreverunt edi præsentis litteras encyclicas ad omnes Episcopos, ad magnetismi abusus compescendos. Etenim comper-

tum est, novum quoddam superstitionis genus invehi ex phenomenis magneticis, quibus haud scientiis physicis enucleandis, ut par esset, sed decipiendis ac seducendis hominibus student neoterici plures, rati, posse occulta, remota, ac futura detegi magnetismi arte vel praestigio, praesertim ope muliercularum, quae unice a magnetizatoris nutu pendent. Nonnullae jam hac de re a S. Sede datae sunt responsiones ad particulares casus, quibus reprobantur tamquam illicita illa experimenta, quae ad finem non naturalem, non honestum, non debitis mediis adhibitis assequendum ordinantur; unde in similibus casibus decretum est feria IV. 21 Aprilis 1841: Usus magnetismi, prout exponitur, non licere. Similiter quosdam libros, ejusmodi errores pervicaciter disseminantes, prohibendos censuit S. Congregatio. Verum quia, praeter particulares casus, de usu magnetismi generatim agendum erat, hinc per modum regule sic statutum fuit feria IV. 28. Julii 1847: Remoto omni errore, sortilegio, explicita aut implicita daemonis invocatione, usus magnetismi, nempe merus actus adhibendi media physica aliunde licita, non est moraliter vitiosus, dummodo non tendat ad finem illicitum, aut quomodolibet pravam. Applicatio autem principiorum et mediorum pure physicorum ad res et effectus vere supernaturales, ut physice explicentur, non est nisi deceptio omnino illicita et haereticalis. Quamquam generali hoc decreto satis explicetur licitudo aut illicitudo in usu aut abusu magnetismi, tamen adeo crevit hominum malitia, ut, neglecto licito studio scientiae, potius curiosi sectantes magna cum animarum jactura, ipsiusque civilis societatis detrimento, ariolandi, divinandique principium quoddam se nactus gloriantur. Hinc somnambulismi et clare intuitionis, uti vocant, praestigiis mulierculae illae gesticulationibus non semper verecundis abreptae, se invisibilia quaeque conspiciere effutiant, ac de ipsa religione sermones instituere, animas mortuorum evocare, responsa accipere, ignota ac longinqua detegere, aliaque id genus superstitiosa exercere ausu temerario praesumunt, magnum quæstum sibi ac dominis suis divinando certo consecuturæ. In hisce omnibus, quacumque demum utantur arte vel illusionem,

cum ordinentur media physica ad effectus non naturales, reperitur deceptio omnino illicita et haereticalis, et scandalum contra honestatem morum. Igitur ad tantum nefas, et religioni et civili societati infensissimum, efficaciter cibandum, excitari quam maxime debet pastoralis sollicitudo, vigilantia et zelus Episcoporum omnium. Quapropter, quantum divinæ adjutrice gratiæ poterunt locorum Ordinarii, qua paternæ charitatis monitis, qua severis objurgationibus, qua demum juris remediis adhibitis, prout, attentis locorum, personarum, temporumque adjunctis, expedire in Domino judicaverint, omnem impendant operam ad hujusmodi magnetismi abusus reprimendos et evellendos, ut dominicus grex defendatur ab inimico homine, depositum fidei sartum tectumque custodiatur, et fideles sibi crediti a morum corruptione praeserventur. — Datum Romæ in cancellaria S. Officii, apud Vaticanum, die 4 Augusti 1856. — V. Card. Macchi.

29. — Non fuit ergo improbatus usus magnetismi quatenus sit causa physica effectuum physicorum, secluso omni superstitionis periculo, et servata morum honestate; ex eo tamen quod pleraque phaenomena sint diabolica, vehemens oritur suspicio totum magnetismum ex eadem causa provenire. Idem censent Perrone. *De virt. relig. n. 596.* Lehmkühl. *Theol. Mor. part. 1. n. 362.* Konings. *Theol. Mor. n. 342.*

APPENDIX II.

DE SPIRITISMO.

30. — Est hæc superstitio veluti tertius gradus, seu plena evolutio magnetismi animalis. Originem traxit hocce seculo in America septentrionali. Spirituum manifestatio duplici modo contingit: 1º *per mensas rotantes*: manibus scilicet adstantium se invicem et mensam aliave instrumenta mobilia tangentibus, aut etiam solo jussu, mensa incipit circumire, nonnullis ictibus conventionalibus responsa interrogantibus præbere, scribere ope graphii ipsi suppeditati ac in loco abscondito repositi, harmonicos concentus edere, et alia multa. Respondent porro ut plurimum de rebus plane

occultis, absentibus, futuris, præcipue de religione, de statu alterius vitæ. 2º Per *Media* seu *Mediatores*: tales vocantur viri ac mulieres, quorum jussu spiritus directe evocantur, in mensis aliisque mediis se præsentibus sistunt, eorumque ac adstantium questionibus satisfaciunt. Porro lingunt se modo esse angelos et archangelos; quandoque sanctos, ipsamque Deiparam Virginem, imo et Christum ipsum; interdum animas defunctorum; denum aliquando aperte se demones fatentur.

31. — Efficiens phaenomenorum spiritismi causa sunt demones, qui, illo mediante, hominum perniciem et Christianæ Religionis eversionem moluntur. Etenim naturam superare illa phaenomena nimis evidens est: porro illorum causa 1º non sunt Angeli boni; indignum namque illis esset mensas invadere, ludicris vacare spectaculis, quin etiam homines indigna docere, mentiri, decipere, quæ omnia in spiritismi phaenomenis contingunt. 2º Non sunt animæ defunctorum; istæ enim neque e cælo, neque ex inferno, neque e purgatorio exire possunt sine speciali Dei permissione; cur vero Deus id permetteret, causa subest nulla. Quod ad *Mediorum* evocationem id jubeat, impium est opinari. Animæ ergo, quæ apparuisse dicuntur in spiritismo, sunt supposititiæ. 3º Restat ut sint demones; quod ostendunt præterea inanitas phaenomenorum, mendacia spirituum, eorum horror a rebus sacris, doctrinæ falsæ, contradictoriæ, impiæ ac immorales, quas tradunt, puta non esse infernum, aut eum non esse æternum, omnes sceleratissimos salvos fieri post purgationem, omnes religiones esse inutiles, etc., demum aperta ipsorummet spirituum confessio. 1

32. — Ex dictis sequitur, graviter illicitum esse spiritismi divinationi quovis modo operam dare, aut sine justa causa spiritismi spectaculis assistere.

Nota. Qui plenam de hisce materiis

1 Divinationem per mensas paganis jam notam fuisse, patet ex sequenti Tertulliani testimonio: „Si et magi phantasmata edunt, et „jam defunctorum inelamant animas, ... si „multa miracula circulatoriis præstigiis ludunt; „si et somnia emittunt, habentes semel invitatorum angelorum et dæmonum assistentem potestatem, per quos et capræ et mense divinare „consueverunt.” (Apolog. cap. 23.)

notitiam haurire cupit, adeat opus Perrone: *De virtute religionis*.

ARTICULUS II.

IRRELIGIOSITAS.

Est peccatum, quo Deus vel in se vel in rebus sacris inhonoratur. Quinque species continet, et sunt: tentatio Dei, blasphemia, perjurium, infidelitas in votis, sacrilegium, et simonia. De blasphemia, perjurio, et voti fractione in 2º præcepto disseretur, hic de reliquis; etenim contra 1º præceptum est irreligiositas *in opere*, contra 2º vero irreligiositas *in verbo* aut *contra fidem datam*.

§ I. Tentatio Dei.

33. — Nomen tentationis in duplici sensu accipitur; eo enim significatur vel seductio seu inductio ad peccatum; vel probatio seu experimentum; in hoc posteriori sensu modo accipitur. Tentatio Dei ergo est inordinata probatio seu experientia alicujus divinæ perfectionis; propterea homo alicujus divinæ perfectionis *manifestationem* petit. Dixi: *inordinata*; quia, si sit ordinata, i. e. justa interveniente causa necessitatis vel utilitatis, ut si fiat ex divino instinctu vel si quis habeat donum miraculorum aut sanitatum, non est peccatum. (n. 29.)

34. — *Divisio.* Distinguitur 1º una *proprie dicta*, quæ oritur ex infidelitate seu dubitatione de aliquo Dei attributo; altera *minus proprie dicta*, quæ ex præsumptione aut nimia confidentia, vel ex curiositate, oritur.

2º Utraque est vel *formalis* seu *expressa*, cum quis *intendit* experiri divinum attributum: vel *interpretativa* seu *virtualis*, cum in agendi modo latet. Prior obtinet, e. g. si quis miraculum peteret a Deo ad probandam Christi divinitatem; posterior, si quis v. g. imparatus suggestum conscenderet ad concionandum, sperans conceptus suggerendos sibi fore a Deo. (n. 29.)

35. — *Principium.* Absque justa causa tentare Deum est ex genere suo peccatum mortale. Ratio est, quia ex defectu fidei vel ex præsumptione petere a Deo extraordinarium et miraculosum effectum, gravis est in Eum irreverentia. Potest tamen

aliquando esse veniale ratione indeliberationis, simplicitatis aut ignorantiae.

Dixi: *absque justa causa*; quia, si justa adsit causa, petitio miraculi non est inordinata, sed est actus fiducia Deum honorans. (n. 29. 31.)

36. — **Quæstiones.** QUER. 1° *An in tentatione Dei detur parvitas materiae?*

Resp. Dist. 1° In *formali* non datur; quia infidelitas et præsumptio strictè dicta non admittunt parvitatem materiae. *Ita communiter.*

2° In *interpretativa*, controvertitur. *Prima sententia* probabilis affirmat; quia nonnisi levem inordinationem curiositatis continet. Ita Valent. Less. Sayr. Tolet. Filluc. Laym. etc. cum S. Alph. in H. A. n. 38.

Secunda sententia, quam S. Alph. in Op. mor. n. 30. probabilior vocat, negat; quia semper gravis est irreverentia petere a Deo miraculum, sive magnum sive parvum, ad satisfaciendum hominis curiositati. Ita Sanch. Suar. Salm. Castrop. etc.

QUER. 2° *An tentatio Dei una ab alia differat specie?*

Resp. Dist. 1° Ea, quæ procedit ex fide dubia, specie differt ab illa, quæ ex præsumptione aut curiositate oritur, ut patet; prior enim continet hæresim.

2° Expressa et tacita, prout eas definivimus, specie non differunt; quia taciti et expressi eadem est ratio. (n. 32.)

Dico: *prout eas definivimus*; quia Suar. et Bonac., qui contrarium docent, has voces accipiunt in sensu responsi 1ⁱ.

37. — **Resolutiones.** 1° Tentat Deum, a) qui in morbo periculoso respuit medicinas, a solo Deo miraculose salutem sperans. Secus autem, si, remoto mortis periculo, id faciat ad se mortificandum; aut si quis in levi morbo respuat medicinas, confidens se a Deo sanitatem consecuturum generali providentia, nullo petito miraculo; quod vacat omni culpa, cum sæpe in huiusmodi morbis natura ipsa salutem operetur. (n. 30. 32.)

b) Qui absolute petit a Deo vel offert miraculum ad conversionem hæreticorum; cum sufficiant nostræ fidei testimonia. Si vero aliquando sit firmissima spes conversionis, poterit peti a Deo miraculum sub conditione, si ei placuerit. (n. 31.)

c) Qui sine justa causa temere se martyrio offert. Secus in casu necessitatis, nimirum si alias fides aut salus

multorum periclitaretur, vel ansa daretur blasphemis, (quibus in casibus martyrium de præcepto est); item in casu utilitatis, ad exaltandam fidem, aut Dei gloriam, (tum martyrium est de consilio.) Exempla Sanctorum in contrarium, extraordinariæ inspirationi Dei adscribenda sunt. (n. 32.)

2° Tentatio Dei quoque sunt, et Jure Canonico prohibita, vulgares *purgationes* per experimentum ferri candentis, aquæ ferventis, duelli, quæ medio ævo usitatae erant ad innocentiam probandam. Quod si Deus interdum per huiusmodi purgationes innocentiam aliquorum miraculo ostenderit, id accidit, vel quia Deo inspirante factæ sunt, vel quia Deus voluit favere innocentibus ad eas compulsi. (n. 30.)

3° Notamus denique, peccata superstitionis diabolicæ et tentationis Dei sæpe circa idem objectum versari; id ipsum enim quod unus sperat se cognosciturum vel obtinendum juvante dæmone, alius potest *inordinate* expectare a Deo, prout facile contingere potest in iis actibus superstitionis, in quibus preces ad Deum interveniunt; in hoc casu enim effectus plerumque expectatur a Deo vel mediis ineptis vel cum nimia certitudine.

§ II. Sacrilegium.

1. Sacrilegium in communi.

38. — Sacrilegium definitur; violatio rei sacræ. Res autem *sacra* dicitur, quæ peculiari dedicatione destinata est ad Dei cultum; *violatio* illius dicitur quælibet irreverentia illi facta.

Divisio. Triplex est species sacrilegii, videlicet *personale*, *locale* et *reale*; debetur enim reverentia rei sacræ ratione sanctitatis: ideo secundum diversam rationem sanctitatis rerum sacrarum, quibus irreverentia exhibetur, sacrilegii species distinguere debent; attribuitur autem sanctitas et personis sacris, et locis sacris, et rebus quibusdam aliis sacris. Ita D. Thom. 2. 2. qu. 99. a. 3.

39. — **Principium.** Sacrilegium est ex genere suo peccatum mortale. Ratio est, quia gravem injuriam infert Deo et rebus sacris. — Potest tamen esse veniale peccatum ratione indeliberationis vel parvitatis materiae; verumtamen, si commit-

tatur ex formali contemptu rei sacre, etiamsi lesio videatur levissima, non poterit esse veniale.

40. — **Quæstiones.** QUÆR. 1° *An violatio temporis sacri sit sacrilegium?*

Resp. Nonnulli affirmant; quia tempus Deo dicatum inter res sacras computatur. At communiter DD. negant, nisi notabilis irreverentia irrogetur cultui divino, ut si quis in Parasceve exhiberet comœdias, ludos publicos, etc. Ratio est, quia tempus non acquirit sanctitatem ex eo quod sacra in eo fiant. (n. 46.)

QUÆR. 2° *An enumeratæ tres species sacrilegii sint species subalternæ, an vero infimæ?*

Resp. Controv. 1^a Sententia tenet eas esse subalternas, continentes sub se alias species infimas; quia in diversis modis singularum specierum diversa est malitia; ideo percussio Clerici specie differt a concubitu cum eo. Ita Suar. Less. Filliuc. Castrop. etc.

2^a Sententia probabilior negat; quia varii modi committendi sacrilegium, quamvis differant specie inter se, conveniunt tamen in ratione sacrilegii, quatenus violant sanctitatem vel personæ, vel loci, vel rei. Unde sufficit in Confessione explicare num sacrilegium fuerit personale, locale, aut reale. Ita S. Thom. Cajet. Trullench. Viva, etc. (n. 34.)

Peccatum porro conjunctum sacrilegio explicandum esse in Confessione, per se liquet, e. g. percussione, concubitu.

2. *Sacrilegium personale.*

41. — Duobus modis fit persona sacra, scil. per sacram Ordinationem, et per statum Religiosum, vel quamdam ejus participationem, qualis est per votum simplex castitatis, quo corpus Deo specialiter consecratur ad munditiem. In hoc ultimo casu, cum persona non sit simpliciter sacra, non committitur in eâ sacrilegium, nisi violetur contra votum suum; unde percussio personæ habentis votum castitatis tantum, non est sacrilega.

Sacrilegium personale committitur quatuor modis: 1° per violentam iniectionem manuum in Clericum vel Religiosum, violando *privilegium canonis*; 2° per usurpationem jurisdictionis in personas ecclesiasticas, eas trahendo ad tribunal

sæculare, contra *privilegium fori*; 3° per impositionem tributi, vel alterius servilis oneris, in personam ecclesiasticam, extra casus a jure permissos, contra *immunitatem ecclesiasticam*; 4° per actum venereum commissum in personam vel a persona sacra, contra *votum castitatis*. (n. 35.)

Nota. Privilegia immunitatis a foro sæculari et a tributis hodie a plerisque guberniis civilibus violantur.

42. — **Quæstiones.** QUÆR. 1° *An fractio cujuslibet voti sit sacrilegium?*

Resp. Controv. 1^a Sententia negat, dicens esse peccatum perfidiæ contra fidelitatem Deo debitam; quia nihil sacrum violatur, ut patet in eo, qui omittit jejunium, rosarium, etc., ad quæ tenetur ex voto. Ita Suar. *De relig. tr.* 6. lib. 5. cap. 3. n. 4. Croix, Tambur. Castrop. etc.

2^a Sententia affirmat; quia per quodcumque votum persona dedicatur Deo ad aliquid faciendum, e. g. ad abstinendum a venereis, a divitiis, a cibo, etc. Ita Cajet. Valent. Azor, Less. Bonac. Salm. etc. (n. 47. *Vindic. part.* 3. qu. 2.)

QUÆR. 2° *An violatio simplicis voti castitatis sit sacrilegium?*

Resp. Nonnulli negant; quia ut aliqua res fiat sacra, requiritur peculiaris Ecclesiæ dedicatio. Sententia vero communis et probabilior affirmat; quia quisquis vovet castitatem, corpus suum Deo consecrat, ut immune et purum maneat ab omni contaminatione libidinis; ex qua consecratione et dedicatione peculiarem sanctitatem contrahit. (n. 47. *Vind. loc. cit.*)

3. *Sacrilegium locale.*

43. — Locus sacer est omnis locus ab Episcopo benedictus, et deputatus ad officia divina aut ad mortuos sepeliendos. Talia sunt Ecclesiæ, Oratoria publica, quoad internum ambitum eorum, et Cœmeteria. Non comprehenduntur itaque cellæ, claustrum, sacristia, turris, tectum supra ecclesiam, atrium; nec etiam oratoria privata in domibus laicorum. Attamen in favorabilibus, nempe quoad immunitatem, nomine loci sacri omnia ista comprehenduntur, (exceptis oratorii privatis), sicut etiam monasteria, aliæque publica Instituta ecclesiastica. (n. 38. 460.)

44. — Ad tria capita reducuntur actus, quibus committitur sacrilegium locale.

I. Per *pollutionem*: polluitur autem ecclesia vel cimiterium quatuor delictis, nimirum 1° per homicidium voluntarium; 2° per humani sanguinis effusionem injuriosam et copiosam; 3° per humani seminis effusionem voluntariam et illicitam; 4° per sepulturam infidelis aut excommunicati vitandi. (n. 36.)

II. Per *violationem immunitatis* loci sacri: quæ committitur 1° violando *jus asyli*, videlicet violenter extrahendo debitores aut criminosos, qui asyli causa ad locum sacrum confugerunt, extra casus a jure permissos; 2° ecclesiam infringendo, suis bonis spoliando, incendiando; 3° ecclesiam ad usus profanos assumendo, ut in sequentibus exponetur. (n. 36. 38.)

III. Per *profanationem* loci sacri: quæ patrat exereendo in ecclesia actus profanos sanctitati loci repugnantes, ut sunt strepitus judiciorum secularium, concilia secularia, mercatus, ludi profani, seditiones, rixæ et conclamationes, convivia, colloquia tempore divinorum officiorum, deambulationes, furtum, et similia. (n. 36. 37.)

Verumtamen non videtur culpa gravis aliqua moderata deambulatio in ecclesia, aut privata comestio, etiam sine necessitate, si absit scandalum et clamor. (n. 37.)

Notandum hoc loco, peccata interna non violare sanctitatem loci; exceptis tamen desideriis, sive in ecclesia sive extra illam conceptis, opus externum sacrilegium patrandi intra ecclesiam. (n. 43.)

45. — **Quæstio.** An omne furtum in ecclesia sit sacrilegium?

Resp. Controv. 1^a Sententia probabilis negat, nisi res sit ecclesiæ commodata, aut in custodiam tradita; quia res, quæ casu sunt in ecclesia, accipiuntur quidem materialiter in loco sacro sed non de loco sacro, cum ad locum sacrum nullo modo pertineant. Secus est in casibus exceptis; quia tunc sunt sub speciali patrocínio ecclesiæ. Ita Lugo, Tambur. Azor, Less. etc.

2ª Sententia probabilior affirmat; quia Jus Canonicum absolute pronuntiat in Cap. 21. *caus.* 17. *qu. 4.*: »Sacrilegium committitur auferendo sacrum de sacro, »vel non sacrum de sacro, vel sacrum

»de non sacro." Ubi autem lex non distinguit, nec nos distinguere debemus. Ita Elbel, Fillinc. Valent. Vasq. Bonac. Laym. Salm. etc.

Non est autem sacrilegium locale furtum in sacristia, in claustris, nec in oratorio domus privatae. (n. 39.)

4. Sacrilegium reale.

46. — Res sacræ sunt instrumenta cultus, scilicet 1° Sacramenta, quibus nulla res sacratior est; horum præcipuum est Eucharistiæ Sacramentum, quod continet ipsum Christum; et ideo sacrilegium, quod contra hoc Sacramentum committitur, gravissimum est inter omnia; 2° vasa consecrata ad Sacramentorum susceptionem, imagines sacræ, Reliquiæ Sanctorum, et Scriptura sacræ; 3° ornamenta ecclesiæ et Ministrorum, quæ consecratione vel benedictione specialiter ordinata fuerunt ad cultum divinum; 4° bona ecclesiastica, ad sustentationem cultus et ministrorum ecclesiæ deputata. Ita S. Thom. 2. 2. *qu.* 99. *a.* 3. (n. 40.)

Actus, quibus sacrilegium reale committitur, ad duo capita reducuntur. I. Per *indignam tractationem*, quæ obtinet 1° indigne vel irreverenter administrando aut suscipiendo Sacramenta; 2° vasa sacræ, ornamenta et paramenta benedicta convertendo ad profanos usus; 3° projiciendo Reliquias Sanctorum, frangendo imagines sacræ ex contemptu, eas pingendo indecore et cum lascivia, et similibus; 4° torquendo verba et sententias sacræ Scripturæ ad profana quæque, ad scurrilia scilicet, fabulosa, vana, adulationes, detractiones, superstitiones, ut loquitur. Trid. sess. 4. *in fine.* (n. 40.)

II. Per *injustam usurpationem* bonorum ecclesiasticorum, quæ ad sustentationem ministrorum et Ecclesiæ obsequium sunt deputata. (n. 40.)

47. — **Quæstiones.** QUÆR. 1° An vasa et vestes sacræ nullo pacto possint converti in usum profanum?

Resp. Dist. 1° Vasa, postquam igne vel ferro ita penitus transformata fuerint, ut ad communem materiam redierint, possunt in usum profanum converti. 2° Secus est de vestibus, aliisque rebus, quarum materia nequit totaliter transmutari. (n. 41.)

Hæc intelligenda sunt de rebus con-

secreta aut benedictis; alias namque ad usum profanum adhibere non est peccatum. (n. 40.)

QUÆR. 2º *An lesio quorumcumque bonorum ecclesiasticorum sit sacrilegium?*

Resp. Negat., sed eorum tantum bonorum, quæ »pertinent ad ornamentum »ecclesiæ, aut sunt deputata ad sustentationem ministrorum, qua talium, ut loquitur S. Thomas 2. 2. q. 99. a. 3. (n. 42.)

QUÆR. 3º *An sit sacrilegium injuste retinere legata pia relictæ Ecclesiæ pro ejus servitio?*

Resp. Negat.; quia, donec nondum tradita sunt Ecclesiæ, nondum facta sunt bona Ecclesiæ, ac proinde non sunt sacra. (n. 42.)

QUÆR. 4º *An sit grave sacrilegium furari Reliquias?*

Resp. Affirm., etiam in parva quantitate, si sciatur dominum propterea esse valde contristandum. (n. 45.) Recole dicta n. 3. qu. 4.

5. Pœnæ contra sacrilegos.

48. — Ex Constit. Pii IX *Apostolicæ Sedis*, graves censuræ impositæ sunt quibusdam sacrilegiis, quas rei ipso jure incurrunt. Istas censuras hoc loco breviter recensemus; pro earum explicatione remittimus ad librum VII in tractatu de censuris. Sunt ergo 1º excommunicatio speciali modo Papæ reservata in male tractantes Cardinales, Episcopos, Sedisque Apostolicæ Legatos vel Nuntios; in violantes privilegium fori, libertatem aut jura Ecclesiæ; in subtrahentes bona ecclesiastica, Romanæ præsertim Ecclesiæ; ita n. V. VII. XI. XII.; — 2º excommunicatio S. Pontifici simpliciter reservata in percutientes Clericum vel Religiosum; in violantes immunitatem asylî ecclesiastici; in violantes clausuram Regularium utriusque sexus; in furantes Reliquias ex Catacumbis; ita n. II. V. VI. VII. XV.; — 3º excommunicatio Episcopis reservata in contrahentes matrimonium post votum solemne castitatis, vel cum tali personâ sacrâ contrahentes; n. I.; 4º excommunicatio non reservata in mandantes seu cogentes tradi ecclesiasticæ sepulture hæreticos notorios, aut nominatim excommunicatos vel interdictos; in illegitime

alienantes et recipientes bona ecclesiastica; ita n. I. III.

§ III. Simonia.

Trademus 1º notionem simoniæ; 2º quanam sit materia, circa quam versatur; 3º quanam habeant rationem pretii ad simoniam requisiti; 4º qualis pactio ad eam constituendam exigatur; 5º quanam pœnæ late sint contra simoniacos.

1. Notio simoniæ.

49. — Simonia nomen suum sortita est a Simone Mago, qui pecuniâ emere voluit potestatem dandi Spiritum Sanctum, ut postea venderet, prout legitur in Act. VIII.

Simonia definitur: deliberata voluntas emendi vel vendendi pretio temporali aliquid spirituale aut spirituali adnexum.

Dicitur 1º *deliberata voluntas*; quia sola voluntate absque pacto externo hoc peccatum committi potest. 2º *Emendi vel vendendi*, ut exprimatur pactum, quod est forma ejus, qua perficitur. 3º *Pretio temporali*; quia turpitudine hujus peccati in eo sita est quod spirituale æstimetur humano pretio. 4º *Aliquid spirituale, vel spirituali adnexum*, ut declaretur materia, circa quam versatur.

50. — **Divisio.** Distinguitur simonia: 1º *Juris divini seu naturalis*, est venditio et emptio rei ex se spiritualis; e. g. vendere Sacramenta, calicem consecratum pluri vendere quia consecratus est. *Juris ecclesiastici*, est commutatio quarundam rerum spiritualium cum spiritualibus, et temporalium cum temporalibus, imo et quædam liberales largitiones, quas Ecclesia prohibuit propter periculum et speciem quamdam simoniæ; talis est commutatio Beneficiorum, venditio aut emptio officii Sacristæ, etc.

2º *Mentalis*, est opus externum, quod ex sola intentione simoniacum est; quando nempe, sine ulla conventionem, aliquis dat vel recipit temporale tanquam pretium, seu ex justitia debitum, pro spirituali, et vice versa. *Conventionalis*, cum intercedit pactum, expressum vel tacitum, sed nondum, saltem ab utraque parte, executioni mandatum. *Realis*, cum conventio utrimque impleta est, ex parte saltem.

Hisce tribus addenda est simonia quæ-

dam circa Beneficia ecclesiastica, quæ *confidentialis* appellatur. Locum habet, cum quis Beneficium alicui procurat sub certa confidentia, i. e. cum pacto, ut is postea illud ipsimet procuranti vel alteri resignet, aut illius fructus aut pensionem ex eo iisdem persolvat. (n. 49.)

51. — **Principium.** Simonia est gravissimum sacrilegium, mortale ex genere suo toto. Patet ex verbis S. Petri ad Simonem Magum: »Pecunia tua tecum »sit in perditionem, quoniam donum »Dei existimasti pecunia possideri." (Act. VIII. 20.) Ratio est, quia 1° res spirituales, quantumvis parvæ videantur, temporali pretio aequiparare, est maxime opere illas vilipendere, ac consequenter injuria afficere; 2° est peccatum perniciosissimum Ecclesiæ; hujus namque causâ indigni eliguntur ministri, sanctum datur canibus, et res Ecclesiæ vilescent: quamobrem nullum crimen in Jure Canonico acerbius exsecratur.

Prædicta intelliguntur de simonia juris divini; illa etenim, quæ est juris ecclesiastici, probabiliter admittit levitatem materiæ; quia, quando actus ex natura rei non est simonia, sed prohibetur tantum ad cavendum speciem et periculum ejus, reipsa non fit injuria rei spirituali, sed peccatur contra præceptum Ecclesiæ, in quo potest utique dari parvitas materiæ. (n. 50.)

Uterius hic notandum, in simonia juris ecclesiastici, dempta per Summum Pontificem ecclesiastica prohibitione, omne vitium simoniæ perimi.

Quoniam ad peccatum simoniæ tria concurrunt, scilicet 1° materia, circa quam versatur, 2° pretium, et 3° contractus, de his ordine disseremus.

2. Materia simoniæ.

52. — **Materia simoniæ juris divini** sunt res spirituales, sive per se sive per adnexionem tales sint. Res porro *mere spirituales* sunt: Sacramenta, actus potestatis Ordinis, actus jurisdictionis fori interni tum externi, functiones sacræ, orationes, Sanctorum Reliquiæ, et hujusmodi.

Res in se *temporalis* potest esse *adnexa spirituali* tripliciter 1° *antecedenter*, quando illa tempore præcedit rem spiritualement; ut sunt res consecratæ et benedictæ, arculæ Reliquiarum; 2° *con-*

sequenter, quando velat effectus præsupponit spiritualem, cui adnectitur; ut beneficium, quod datur propter officium; 3° *concomitanter*, quando spirituali simul conjungitur; ut labor corporis in functione sacra exercenda. Labor porro iste vel est *intrinsecus* operi spirituali, quando per se necessarie illi adnexus est; ut labor necessarius in celebratione Missæ, pro concione, etc.; vel *extrinsecus*, qui per accidens, ratione circumstantiarum, illi adjunctus est, v. g. celebrare Missam in cantu, in dissito loco, tarda hora, stato tempore vel loco. (n. 49.)

Materia simoniæ *juris ecclesiastici* sunt v. g. permutatio beneficii cum beneficio propria auctoritate facta; officia ad rerum Ecclesiæ temporalium administrationem ordinata, uti officium Oeconomi, Sacristæ; item munerum acceptatio occasione alicujus functionis sacræ contra prohibitionem Ecclesiæ factam ad vitandam speciem simoniæ, prout vetatur a Conc. Trid. *sess. 24. cap. 18. ref.* pro examine ad parochiam, et *sess. 21. cap. 1. ref.* pro collatione Ordinum, pro Tonsura, litteris dimissoriis, excepta solum decima parte aurei pro Notario, si salarium non habeat, et consuetudo permittat. (n. 68.) Observandum tamen, probabiliter posse præscribere consuetudinem dandi aliquid moderatum. (n. 110.)

53. — **Principia.** I. Simonia est vendere temporale, quod vel *consequenter* vel *intrinsece* adnexum est spirituali. Ratio est, quia prius dependet a spirituali, et ideo, si vendatur, necessario venditur illud spirituale, quod præsupponit; posterius vero est vere spirituale, tamquam intrinseca pars spiritualis functionis. (n. 72. 55.)

II. Vendi potest tum *antecedenter* adnexum spirituali, dummodo ratione spiritualis adnexi pretium non augeatur, tum labor *extrinsecus* ministerio sacro. Ratio prioris est, quia præcedit rem spiritualement, et ideo, ut materiale est, vendi potest, pretio scilicet in solam materiam constituto; ratio posterioris, quia est aliquid *mere temporale*, pretio aestimabile (n. 72. 55.)

54. — **Quæstiones.** QUÆR. 1° Quonam jure Beneficia ecclesiastica sint materia simoniæ?

Resp. Quoad jus exercendi munera spiritualia, sine dubio sunt materia si-

moniae de jure divino; quia est res spiritualis. Sed questio est quoad jus percipiendi annuos redditus; circa quam duplex est sententia. *Prima sententia*, quam tenent plerique Canonistae, asserit esse de jure ecclesiastico; quia est res temporalis. *Secunda sententia* probabilior, quam tenent plerique Theologi, affirmat esse de jure divino; quia in Beneficio non datur jus ad redditus temporales, nisi mediante spirituali Officio, in quo fundatur; consequenter vendi nequit Beneficium, nisi vendendo Officium.

Summus Pontifex potest quidem fructus temporales separare a spirituali Officio, et illos vendere sine simonia, sicut potest pensionem Beneficio imponere; quia tunc non venderet Beneficium, cum jus ad redditus ex bonis ecclesiasticis separatim ab omni spirituali titulo jam amplius non est Beneficium. (n. 70.)

QUER. 2° *An jusp patronatus ecclesiasticus sit materia simoniae?*

Resp. Quoad jura temporalia, *negat.*; quoad jus presentandi, *affirm.*, saltem de jure ecclesiastico. Quod si tamen illud jus sit affixum rei, hanc vendere licet, dummodo non pluris vendatur ratione talis juris; et hoc in casu cum re transfertur jusp patronatus in emptorem. Utrum autem sit materia simoniae de jure divino, ambigitur inter Doctores. (n. 71.)

QUER. 3° *An liceat vendere jus sepulture in honoratiori loco?*

Resp. Probabiliter *affirm.*; quia venditur honor quidam humanus, qui non est res spiritualis. Ita Croix, Barbos. Burgh. etc. contra Suar. etc. (n. 71.) Hanc sententiam praxis universalis confirmat, imo moraliter certam comprobatur.

QUER. 4° *Quomodo committatur simonia ob ingressum Religionis?*

Resp. *Dist.* 1° Certo simonia est dare aut recipere aliquid, tamquam *pretium* admissionis.

2° Simonia non est a) dare aut recipere aliquid titulo *spontaneae elemosynae*, ut liquet; b) exigere aliquid titulo *sustentationis*, si monasterium sit egens, ita ut alias non posset personam commodum sustentare; onus enim alendi personam res temporalis est; c) titulo *dotis* in monasteriis Monialium, etiamsi sint opulenta; id indulsit Ecclesia, quia monasteria Monialium facilius sunt obnoxia variis infortuniis. Cavendum tamen est,

ne propter pinguem dotem inhabilis puella admittatur: quod a simoniaca labe per se immune non foret.

3° Questio magna est num monasterium virorum, si opulentum sit, possit aliquid exigere pro sustentatione personae. *Prima sententia* affirmat; quia sustentatio est res temporalis, et novitius non habet jus ad bona monasterii. Ita Soto, Castrop. Bonac. Sanch. Elb. Salm. etc.

Secunda sententia, cui adheret S. Alph., negat; quia jus ad sustentationem est consequenter adnexum statui religioso, sicut jus ad redditus beneficio; esset ergo simonia de jure divino. Secus autem est, si monasterium sit inops; quando enim ipsum non habet bona sufficientia ad aliorum sustentationem, nihil vendit, cum recipiendus nequit acquirere jus ad bona, quae monasterium non habet. Ita S. Thom. Bonac. Suar. Laym. Cajet. Cabass. Roncag. etc.

Excipitur tamen, a) si quid recipiatur a postulantis pro sustentatione tempore Novitatus, ut permittit Trid. sess. 25. cap. 16. de Reg.; b) si recipiendus sit infirmus, senex, vel similis, qui extraordinario erit oneri et nulli commodo. (n. 91. 92.)

QUER. 5° *An instructio aliorum in doctrina sacra sit materia simoniae?*

Resp. *Dist.* 1° *Affirm.*; si per se ordinetur ad *spiritualem salutem* audientium; quia est res mere spiritualis. Hinc est simonia accipere aliquid pro concione, tamquam pretium laboris illius intrinseci, puta pro studio, defatigatione; secus vero, si accipiatur ut stipendium sustentationis.

2° *Negat.*, si immediate ordinetur ad *instructionem intellectus*; quia scientia est bonum naturale, pretio aestimabile. Hinc licet accipere aliquid pro doctrina Theologiae, pro licentia docendi, seu pro collatione Doctoratus; pro consilio doctrinali, etiam in re morali, et quamvis conducat ad pacem conscientiae, hoc enim est per accidens: secus autem, si consilium sit spirituale, ad bonum spirituale proxime ordinatum. (n. 94.)

QUER. 6° *An omissio actus spiritualis sit materia simoniae?*

Resp. *Dist.* 1° *Affirm.*, si omissio sit usus potestatis spiritualis, ut indebita negatio absolutionis, dispensationis.

2° *Negat.*, si sit voluntarius usus li-

bertatis, ut omissio orandi, dandi eleemosynam, excipiendi Confessionem, celebrandi. (n. 97.)

3. Pretium simonie.

55. — Triplicis generis pretium distinguitur: 1° *munus a manu*, sub quo comprehenduntur pecunia, et quævis res temporales pretio aestimabiles; 2° *munus a lingua*, complectitur quodvis patrocinium, sive commendationem, ac preces; 3° *munus ab obsequio*, per quod intelliguntur servitia temporalia, uti famulatus, negotii gestio, rerum administratio, etc. (n. 56. 61. 63.)

56. — **Principia.** I. Simoniam constituit, non solum munus a manu, sed etiam 1° pecunia comparare sibi intercessionem aut commendationem alterius, ut per has impetretur res spiritualis; 2° prestare alteri servitium temporale, animo obligandi illum ad reddendum spirituale; aut e converso. Ratio prioris est, quia preces sunt causa moralis rei spiritualis; qui ergo emit preces, mediate emit ipsam rem spiritualem; ratio posterioris clara est, quia commutatur immediate temporale pro spirituali.

II. Simonia non est, occasione functionis spiritualis aliquid temporale dare vel accipere 1° titulo gratuitæ donationis; 2° titulo sustentationis personæ, seu stipendii; 3° titulo redemptionis vexationis injustæ, ad tuendum nempe jus spirituale jam quæsitum. Ratio generalis est, quia tunc temporale non datur per modum pretii pro re spirituali, sed propter alia motiva temporalia extrinseca, vera et honesta.

Deinde ratio 1^a est, quia gratuitum donum non est pretium. Cavendum tamen est periculum, si detur *ante* spirituale.

Ratio 2^a, quia non datur in commutationem rei, sed in sustentationem personæ, tamquam stipendium ex justitia debitum operario. Hoc certum est ex verbis Christi apud Lucam X. 7.: »Dignus est operarius mercede sua;» et Apostoli in I Cor. IX. 13. 14. »Nescitis quoniam qui in sacrario operantur, quæ de sacrario sunt, edunt: et qui altari deserviunt, cum altari participant? Ita et Dominus ordinavit iis, qui Evangelium annuntiant, de Evangelio vivere.» Et ratio ipsa postulat, ut qui

in alterius utilitatem occupatur et laborat, ab eo sustentetur. (n. 55.)

Ratio 3^a, quia non datur pecunia pro re spirituali, ad quam jam aliunde habetur jus, sed solum pro amovendo injusto impedimento. Non licet autem dare *spirituale* pro redimenda vexatione; quia daretur spirituale pro temporali, qualis est vexatio. (n. 98—100.)

57. — **Resolutiones.** 1° Simoniacum esset a) conferre spirituale ad *favorem humanum* adipiscendum, vel ad se liberandum ab injusto *damno*; quia commutatur res spiritualis cum comodo temporali. (n. 52.) b) Propter commodum *temporale* Sacramenta ministrare illis, quibus negari deberent. (n. 54.)

2° Simoniacum non est a) gratis alicui tribuere spirituale ex gratitudine, ex amicitia, ob consanguinitatem; nulla enim intervenit commutatio. b) Dare pecuniam pauperi, ut certas fundat preces, per modum eleemosynæ ad allicendum illum ex gratitudine. (n. 52. 55.)

3° Antequam alicui acquiratur jus in Beneficio vel Dignitate ecclesiasticâ, per electionem, vel provisionem, seu collationem, simoniaci esset adversantium obstacula pecuniâ redimere; sic enim per pecuniam pararet sibi viam ad rem spiritualement obtinendam. Sed postquam jus alicui jam acquisitum est, licet per pecuniam injusta impedimenta removere; v. g. Parochus canonice institutus, sed a magistratu civili repudiatus, potest pecuniâ se liberare ab injustâ vexatione. Ob eandem rationem, si cui esset gravis causa suscipiendi Sacramentum, et deesset alius Sacerdos idoneus, liceret dare pecuniam Sacerdoti nolenti sine illâ administrare Sacramentum; non enim datur pecunia ut pretium Sacramenti, sed ad redimendum injustum renutum. (n. 104. S. Thom. 2. 2. qu. 100. a. 2. ad 5.)

58. — **Quæstiones.** QUÆR. 1° *An liceat Sacerdoti aliunde diviti recipere stipendium sustentationis?*

R^{sp.} *Affirm.*; quia nemo tenetur in aliorum gratiam gratis laborare, ut inquit Apostolus I Cor. IX. 7. 11.: »Quis militat suis stipendiis unquam? Quis plantat vineam, et de fructu ejus non edit? Quis pascit gregem, et de lacte gregis non manducat?... Si nos vobis spiritualia seminavimus, magnum est si nos carnalia vestra metamus?» (n. 55.)

QUÆR. 2º *An liceat stipendium exigere, et de illo pacisci?*

Resp. Affirm.; 'dummodo non excedatur taxa, consuetudine aut lege præfixa; quia non est pretium. (n. 55.)

QUÆR. 3º *An foret simonia, exigere stipendium supra taxam?*

Resp. Controv. 1ª Sententia probabilis affirmat; quia pro illo excessu deest justus titulus; proinde pretii rationem induit. Ita Suar. *cap. 47. n. 6.* Anaclet. *lib. 5. tit. 3. n. 200.* Schmalzgr. *lib. 5. tit. 3. n. 100.* Azor. *part. 3. lib. 12. cap. 6. qu. 1. etc.*

2ª Sententia probabilior negat, asserens esse per se injustitiam; quia non exigitur ut pretium rei spiritualis, sed ut stipendium sustentationis, licet excedens. Verumtamen in foro externo præsumitur simonia. Ita S. Thom. 2. 2. *qu. 100. a. 3. ad 2.* Salm. *tr. 19. cap. 2. n. 23.* Less. *lib. 2. cap. 35. n. 51.* Sanch. *Consil. lib. 2. cap. 3. dub. 11. n. 6.* Bonac. *De simon. disp. 1. qu. 6. p. 2. n. 3.* Castrop. *tr. 17. disp. 3. p. 9. n. 2., etc.*

QUÆR. 4º *An sit simonia, obire functiones sacras principaliter propter stipendium?*

Resp. Quidam affirmant; sed communius et probabilius negatur; quia stipendium non habet rationem pretii; non magis ergo hoc est simoniacum, quam dare stipendium principaliter propter Missam. Cæterum non facile excusari potest a culpa veniali; cum sit quædam mordinatio dirigere spiritualia ad temporalia. (n. 55.)

QUÆR. 5º *An sit simonia, dare aut promittere temporale alteri, si faciat bonum aut si a peccato absteineat in gratiam tantum suiipsius?*

Resp. Negat.; quia est liberalis donatio, quamvis sub conditione, ut alter alliciat ad bonum aut retrahatur a malo. Unde licet promittere dotem puellæ, si monasterium ingrediatur, munera adolescenti, si frequentet Sacramenta. Secus foret, si iniretur contractus onerosus, obligans alterum. (n. 59.)

QUÆR. 6º *An simoniam committat Sacerdos, qui ludens cum laico Missam spondet, si perdat, dum socius pecuniam exponit?*

Resp. Negat.; quia fit mera commutatio debiti in stipendium Missæ. Vix tamen caret aliquo scandalo.

QUÆR. 7º *Quid sentiendum de usu Curiae Romanæ postulandi pecuniam in dispensationum expeditione?*

Resp. 1º Immunis est ab omni labe simoniæ; quia postulatur vel in sustentationem onerum Pontificatus; vel in commutationem, ut locum habet in votis, quæ commutantur in eleemosynam ad pia opera; vel in pœnam alicujus delicti. (n. 96.)

2º Merito SS. Pontifices imposuerunt hoc onus in dispensationibus; quia odiosæ sunt, et oportet eas onerosas reddere petentibus, ne facilitas obtinendi majorem licentiam tribuat eas importune petendi: unde fit, ut, quo difficilior est dispensatio, eo majus pecuniæ onus habeat adnexum.

Observandum porro est, Episcopis vetitum esse, occasione dispensationum, quidquam recipere in suam vel suorum sustentationem; possunt solum aliquid recipere in eleemosynas impendendum. (n. 96.)

4. Pactum simoniæ.

59. — Nomine emptionis et venditionis intelligitur quivis contractus onerosus, quo res spiritualis pro temporali commutatur, aut viceversa. Pactum vero vel est *expressum*, quando disertis verbis aut signis exprimitur: vel *tacitum*, quando ex facto ipso nascitur, dum nempe unus de altero intelligit dari temporale sub obligatione recipiendi spirituale, in debitam compensationem ejus, aut e converso.

60. — **Principia.** I. Simoniam veram constituit, non solum pactum externum, sed etiam datio aut acceptio temporalis *ex intentione obligandi* alterum ad retribuendum spirituale, vel viceversa. Ratio est, quia objectum intentionis est commutatio rei spiritualis pro pretio temporali, in qua consistit pravitas simoniæ; pactum ergo simoniacum est animo conceptum et intentum. (n. 67.)

II. Non est simonia dare temporale *sub spe gratitudinis* per spirituale donum exhibendæ, aut contra. Ratio est, quia obligatio gratitudinis intrinsece sequitur ex beneficio; dator ergo non intendit novam obligationem imponere, sed dat gratis.

Advertendum tamen est, in hujusmodi datione solo intuitu rei spiritualis, vel

contra, præciso alio titulo extrinseco, facile præsumi intentionem saltem virtualiter simoniacam, scil. commutandi temporale cum spirituali; nisi oppositum constet vel colligatur ex circumstantiis, puta ex parvitate muneris, ex pietate vel opulentia dantis. (n. 51. 85. H. A. n. 44.)

61. — **Quæstiones.** QUÆR. 1° *An sit simonia, exprimere donatario spem gratitudinis in genere?*

Resp. Per se loquendo, *negative*; quia licet petere ab alio, quod ille ex naturali obligatione præstare tenetur. In praxi tamen cavendum est, ob periculum et speciem simoniæ, aut saltem scandali, maxime si detur aliquid ipso tempore quo agitur de conferendo Beneficio. (n. 51.)

QUÆR. 2° *An sit simonia, in pactum deducere obligationem antidoralem, i. e. gratitudinis?*

Resp. Omnino affirmandum; quia pactum adjicit novam obligationem ultra naturalem; quodcumque autem pactum, quomodolibet onerosum, est simoniacum, etiamsi non obliget tricke ex justitia. (n. 53.)

QUÆR. 3° *An sit simonia mentalis, dare spirituale principaliter ob temporale, vel contra?*

Resp. Dist. 1° *Negat.*, si detur mediante justo titulo, puta stipendii, ex quo munera sunt debita, ut dictum est supra n. 58. qu. 4.

2° *Affirm.*, si detur ex fine immediato movendi alterum ad retribuendum temporale, aut viceversa; quia, cum non intercedat alius titulus, temporale immediate commutatur cum spirituali, et sic motivum virtualiter convertitur in pretium, et consurgit pactum implicitum. Patet insuper ex damn. ab Innoc. XI. prop. 45.: »Dare temporale pro spirituali non est simonia, quando temporale non datur tamquam pretium, sed dumtaxat tamquam motivum conferendi vel efficiendi spirituale; vel etiam, quando temporale sit solum gratuita compensatio pro spirituali, aut contra;» et prop. 46.:

»Et id quoque locum habet, etiamsi »temporale sit principale motivum dandi »spirituale, imo etiamsi sit finis ipsius »rei spiritualis, sic ut illud pluris aestimetur quam res spiritualis.» (n. 54.)

5. Pænæ contra simoniacos.

62. — Pro nulla simonia incurritur pœna ipso facto, nisi pro reali et confidentiali, patrata in Beneficio ecclesiastico, et in ingressu Religionis. Ita ex Constit. Pii IX. *Apostolicæ Sedis*. 12 Oct. 1869.

I. Ob simoniam in Beneficio ecclesiastico. Ob simoniam realem incurritur: 1° excommunicatio Papæ simpliciter reservata; 2° nullitas provisionis; 3° inhabilitas ad idem Beneficium de novo obtinendum; 4° inhabilitas ad quæcumque alia Beneficia assequenda; sed post sententiam declaratoriam.

Ob simoniam confidentialem: præter pœnas contra realem, 1° privatio cujuscunque Beneficii et pensionis, canonice prius obtenti; post sententiam declaratoriam; 2° Beneficium simoniace collatum reservatur S. Pontifici, fructusque male ex eo percepti Cameræ Apostolicæ applicantur. Notandum est, ad incurrendas pœnas ob simoniam confidentialem non requiri ut contractus ex utraque parte sit completus per collationem Beneficii. (n. 411. 412.)

III. Ob simoniam in ingressu Religionis. Incurritur excommunicatio Papæ simpliciter reservata. Probabiliter tamen requiritur ut ingressus per professionem sit completus. (n. 408.)

63. — **Quæstio.** *An et cuinam restituendum sit simoniace acceptum?*

Resp. Dist. 1° Ante traditionem rei spiritualis, pretium ex justitia restituendum est illi, qui dedit.

2° Post traditionem rei spiritualis, jure positivo pretium restituendum est vel datori vel in usus pios. (n. 413—416. H. A. n. 53.)

TRACTATUS II.

DE II PRÆCEPTO.

„Non assumes nomen Domini Dei tui in vanum.”
Exod. XX. 7.

S. Alph. lib. 3. H. A. tr. 5.

In hoc præcepto agitur de honore, qui Deo exhibetur *verbis*, deque peccatis illi contrariis. Porro divinum Nomen verbis honoratur 1° per *laudem*; inhonoratur autem per *blasphemiam*. Honoratur 2° per *juramentum*, utpote quo profitemur Deum esse primam veritatem; item per *adjurationem*, quâ divini nominis potentiam profitemur; inhonoratur autem imprimis per *perjurium*. Honoratur 3° per *votum*, vovendo enim profitemur Deum esse omni servitio dignissimum; inhonoratur autem per *voti factionem*. (Marc. n. 593.)

Omissâ laude Dei, de quâ pro scopo nostro nihil dicendum occurrit, agemus 1° de blasphemiâ, 2° de juramento, 3° de adjuratione, 4° de voto.

CAPUT I.

DE BLASPHEMIA.

64. — Blasphemia *large accepta* significat quamlibet contumeliam alteri illatam, ut in Isai. LI. 7. et ad Tit. III. 2. *Stricte accepta*, prout hic sumitur, est locutio contumeliosa in Deum; importat nempe quamdam derogationem divinæ bonitatis seu perfectionis; unde quicumque vel negat aliquid de Deo, quod ei convenit, vel asserit de Deo, quod ei non convenit, ille blasphemat. Ita S. Thom. 2. 2. qu. 13. a. 1.

Divisio. 1° Blasphemia alia est *cordis*, alia *oris*: nam verba contumeliosa vel solâ mente seu corde concipi possunt, vel etiam ore proferri, quin et scripto exarari typisque vulgari.

2° Blasphemia dicitur *contra Deum*, quando profertur contra Deum in seipso: *contra Sanctos*, si contra Sanctos pro-

fertur, quippe quæ in Deum redundat. Eadem ratione, si quis convicium dicat in res sacras, blasphemare censendus est; quia, sicuti cultus earum, ita et contumelia ipsis irrogata, relativa est, atque ad Deum refertur. Imo, si quis aliis creaturis maledicat, quatenus creaturae Dei sunt, adeoque in ordine ad Deum, revera blasphemat.

3° Blasphemia alia est *haereticalis*, quæ hæresim seu falsitatem contra fidem continet: alia *simplex*, quæ solam contumeliam continet, et per modum imprecationis, despectionis aut indignationis proferri solet.

65. — **Principia.** I. Blasphemia est peccatum mortale gravissimum ex toto genere suo. Ratio est, quia Deo summam injuriam infert, cum supremam ejus Majestatem deprimat. Unde S. Hieronymus ¹: »Nihil, inquit, horribilius blasphemiam, quæ ponit in Excelsum os »suum;» et S. Thom. ²: »Omne peccatum comparatum blasphemiam, levius »est;» intellige omne peccatum contra religionem. Ideo in veteri Lege lapidibus obrui præcipitur blasphemus, ut patet ex Levit. XXIV. 16.

II. Blasphemiam sunt locutiones, quæ vel ex propria significatione, vel ex communi acceptione, vel ex modo proferendi, divino honori injuriam inferunt. Ratio est, quia ex his tribus verba sensum accipiunt. (n. 125.)

Quocirca attendantur duæ regulæ: 1° Ut locutio aliqua ex propria significatione sit blasphemia, necesse est ut habeat sensum completum, contumeliosum in Deum. Non erit blasphemia, si verba

¹ In Isai. lib. 7. cap. 18.

² 2. 2. qu. 13. art. 3.

sint corrupta aut dimidiata; tunc attendendæ sunt conscientia proferentis et proferendi modus. (n. 124.)

2º In dubio utrum aliqua locutio sit necne blasphemia, ut talis non est iudicanda. (n. 129.)

III. Ad peccatum blasphemiae non requiritur directa intentio inhonorandi Deum, sed sufficit *formalis* prolatio verbi blasphemi. Ratio est generalis illa regula, quod ad contrahendam malitiam objecti non est necessaria formalis ejus intentio, sed sufficit indirecta seu virtualis ejusdem volitio. Nec obstat quod *imprecatio in homines* venialis fiat ex defectu seriae voluntatis; quia tota malitia imprecationis consistit in desiderio ut eveniat alteri grave malum; in *blasphemiâ* autem propria malitia est in verbis *contumeliosis*, quæ contumeliosa manent, etsi desit intentio inhonorandi. Consequenter blasphemat qui deliberate, licet ex joco, profert verbum quod de se cedit in opprobrium Dei.

Dixi: sufficit *formalis* prolatio; nam *materialis* prolatio, qua quis blasphemiam narrative refert, non est peccatum, cum Deum nullatenus inhonoret. (n. 124.)

Blasphemia cum directâ intentione inhonorandi Deum facile addit specialem malitiam ex odio Dei, desperatione, consummatâ superbiâ.

66. — **Resolutiones.** 1º Blasphemia hæreticalis est dicere Deum esse tyrannum, injustum, mendacem; Ipsum nolle aut non posse nos juvare; non esse apud Ipsum providentiam; non omnia esse bene ordinata, melius in creatione quædam fieri potuisse aut debuisse; dicere: *Abnego Deum, Christum; denego Fidem, Crucem, Sacramenta.* Item adscribere creaturæ aliquod attributum divinum, v. g. vocando dæmonem sanctum, fidiorem Deo; secus vero, si nominetur potens, sapiens, secundum suam naturam, modo his verbis non intendatur ei aliquis honor tribui. (n. 122. 124.)

2º Blasphemia est a) dicere: *Velit, nolit Deus, hoc faciam. — Maledictus Deus. — Pereat Deus. Utinam Deus non esset!* b) per modum contemptus aut indignationis contra Deum, nominare attributa divina, v. g. *Vah! Dei potentia!* quo spectat blasphemia Judæorum: *Ave, Rex Judæorum,* et illa Juliani apostatæ: *Vicisti Galilæe!* (n. 124.); c) dicere: *Perdat te Dei sanguis, per-*

dant te Sacramenta; cum ea non ad perdendum, sed ad salvandum hominem a Deo data sint. *Ita communiter.* (n. 126.)

3º Non est blasphemia, dicere: *Renego Deum, si te non percussero;* quia proferens non habet animum negandi Deum, casu quo non percusserit, sed vult solum dicere: sicut certum est quod Deum non negabo, ita certum habeo quod te percutiam. (n. 124.)

4º Neque blasphemia est nude proferre verba sacra: *Mortem Dei! mille Dii! Sacramentum!* sine addito. (n. 128.)

5º Veniale tantum est, imprecari alicui, sine animo, ut arripiatur a dæmone. (n. 131.)

6º A gravi malitia blasphemiae excusat defectus advertentiae, prout quando quis ex subita passione prius protulit verbum, quam adverterit sensum ejus. Advertendum tamen, consuetudinarios, quamdiu consuetudo voluntaria est, minime excusari ob impetum iræ vel habitus. (n. 127. *Præf. Confess. n. 31.*) Recole dicta lib. 1. n. 28. et 230.

7º Notandum est quod multi rudes non intelligant locutiones blasphemias, dum confitentes non distinguunt blasphemias veras a falsis. Quare pro iis, qui consuetudinem habent locutionum blasphemiarum, quas non intelligunt, Confessarii debent quidem eos fortiter monere, ut ab illis proferendis desistant, non tamen instruere de peccato gravi, quod revera iis inest, ne peccata materialia in iis ob malum habitum, quem habent, formalia evadant. (n. 150.)

67. — **Quæstiones.** QUÆR. 1º *An blasphemia, non solum verbis, sed signis quoque committi possit?*

Resp. *Affirm.*, in sensu extenso; quia interdum loquimur et signis. De facto tamen hujusmodi signis conjungi solent verba, saltem in mente.

Hinc ad blasphemiam revocatur: spuere in cælum, infrendere dentibus in illud. (n. 125.)

QUÆR. 2º *Quandonam maledictio creaturarum habeat rationem blasphemiae?*

Resp. 1º Certo blasphemia est convictum in Sanctos, maxime in Beatam Virginem; quia sicut Deus in Sanctis suis colitur, ita et in illis contemnitur. Idem dicendum de contumelia in *res Deo sacras*, v. g. in Sacramenta, in sacras imagines.

2º Maledicta in alias creaturas blas-

phemiam participant in duplici casu: a) si maledicatur creaturis *excellentiorebus*, in quibus divina attributa *specialiter* elucunt, ut sunt anima humana, fides Catholica, coelum, terra, sive totus mundus; b) si fiat cum *expressa relatione ad Deum*, seu quatenus creaturæ Dei sunt, ut esset maledicere pluviae, ventis, ut a Deo imperatis, vel addito verbo *Dei*. Ratio est, quia tunc contumelia indirecte in Deum ipsum redundat. Secus ergo est, si indignatio feratur in creaturas, sine relatione ad Deum, ut saepius contingit. (n. 129.)

QUER. 3^a *An maledictio mortuorum sit blasphemia?*

Resp. Negat.; 1° non ex objecto; quia vox *mortui* per se non significat animas; sed est tantummodo terminus privativus, significans homines vita functos, quo sensu istud prædicatum pertinet proprie ad corpus, non ad animas immortales; unde maledicere mortuis non magis est blasphemia, quam maledicere vivis; 2° non ex intentione maledicentium; quandoquidem illi præscindunt a consideratione animarum et corporum; imo, ordinarie nequaquam intendunt maledicere mortuis, sed vivis, ad quos eas maledictiones instar injuriæ dirigunt. (n. 130. *Epist. respons. post n. 132.*)

QUER. 4° *An blasphemia contra Deum differat specie a blasphemia contra Sanctos?*

Resp. Affirmant quidam probabiliter; sed etiam probabiliter negant multi; quia contumelia in Sanctos redundat in Deum ipsum, et sic constituit blasphemiam. Propterea hæc distinctio non est necessario in Confessione explicanda. (n. 132.)

QUER. 5° *An blasphema sit locutio gallica: SACRÉ NOM DE DIEU, vel: SACRÉ DIEU?*

Resp. Nonnulli negant; quia non habet malum sensum, aut saltem sensus est æquivocus. Ita Gousset, Valentin, Scavini.

Sed verius affirmandum videtur; 1° ex propria significatione; nam verbum *sacré*, sicut latinum *sacrum*, habet ex usu duplicem sensum oppositum, ut tradunt lexica; significat nempe vel *sanctum* vel *exsecrabile*, secundum adjuncta et proferendi modum; usurpatum ergo in ira vel indignatione, prout præfata locutio effertur solet, debet malum sensum habere. Ideo pro *blasphemare* gallice dicitur etiam *sacrer*. 2° Ex com-

muni acceptione; nemo timoratus, inquit Gury, qui hæc verba audiens in ira proferri, non inhorrescat. Ita Gury. n. 302. Pauwels. *De casib. reserv.* n. 273. 274. Gaume. *Manuel des Confess.* pag. 219.(2). Vernier, Rousselot, Collat. Anic., Parisiis, Bouvier, Marc. n. 598., contra Gousset et Valentin.

In praxi nihilominus ignorantia et inadvertentia aliquando excusat.

Non est blasphemia, si locutio dimidiatur, v. g. dicendo tantum: *Nom de Dieu! Sacré nom!*

QUER. 6° *An blasphema sit locutio anglica: GOD DAMN ME or YOU, et hollandica: GOD VERDOM ME?*

Resp. Nonnulli negant; quia non est nisi dira imprecatio. Ita Konings. n. 363. Marc. n. 598.

Sed verius affirmandum videtur; 1° ex propria significatione; imprecari quippe vel deposcere a Deo damnationem cuiuspiam est petitio contumeliosa in Deum, nam, ut verbis utar S. Alphonsi n. 126., Deus non ad perdendum, sed ad salvandum nos pronus est, et communiter in his verbis apprehendunt homines magnam Dei vilipensionem contineri; continent revera contemptum tum voluntatis Dei salvandi homines, tum omnium quæ fecit Deus pro salute eorum. Deinde, si blasphema est imprecatio: *Perdat te Dei sanguis*, prout habet S. Alph. n. 126., quidni hæc similis: *Dannet te Deus?* 2° Ex communi acceptione; quisque enim timoratus ab hac locutione tamquam a blasphemia. Ita de hac vel simili locutione tenent Pius van der Velden. *Prax. Sacr. Pœnit.* pag. 114. Van Egeren. *Notat. fascic. 1. pag. 57.* Gobat. *tract. 2. n. 740. et 741.* Voit. *Theol. Mor.* n. 520. sub 3.

In praxi inadvertentia ad sensum verborum non semel excusat.

QUER. 7° *Quantum sit peccatum otiosa usurpatio SS. Nominis Dei, per modum interjectionis?*

Resp. Est veniale tantum; quia est defectus quidam reverentiæ debitæ, non autem positiva irreverentia. Contra malam istam consuetudinem monet Eccli. XXIII. 10: »Nominatio Dei non sit assidua »in ore tuo, et nominibus Sanctorum »non admiscearis.» (n. 128.)

Dixi: *otiosa* usurpatio; quia, si fiat cum reverentiâ, ad modum orationis jaculatoriæ, culpâ prorsus caret.

Pro praxi notanda supersunt: 1° Sedulo interrogandi sunt pœnitescentes a) quæ verba protulerint, saltem in genere; sæpe enim confundunt maledicta, juramenta et blasphemias; b) quâ occasione blasphemare soleant, et a quanto tempore huic vitio dediti sint, ut ita sciat Confessarius an sint recidivi aut occasionarii; c) an blasphemaverint coram filiis aut famulis; tunc enim adest et scandalum.

2° Remedia præscribat Confessarius, tum ostendendo blasphemiae malitiam, tum suadendo pœnitentem ut pro singulis blasphemis, quas forte prolaturus est, pœnitentiam sibi imponat, v. g. tenuem eleemosynam, actum contritionis, orationem jaculatoriam. Suggestat quoque pœnitenti locutionem aliquam innocuam, quæ blasphemis subrogetur.

3° Caveat Concionator aut Catechista, ne blasphemias esse affirmet locutiones, quas tales esse non constat: neque in errore relinquat eos, qui ob erroneam conscientiam graviter peccant; præstat enim permittere mille venialia, quam unum mortale. (Mare. n. 599.)

CAPUT II.

DE JURAMENTO.

Tractabimus 1° notionem juramenti; 2° ejus liceitatem; 3° quæ obligatio oriatur ex juramento promissorio; 4° quomodo hoc interpretandum sit; 5° quomodo hujus obligatio relaxari queat.

ARTICULUS I.

NOTIO JURAMENTI.

68. — Juramentum est invocatio divini Nominis in testimonium veritatis, i. e. ad confirmandam veritatem assertionis suæ homo invocatur Deum, summam veritatem, ut sit testis quod veritatem dicat.

Divisio. Est 1° *Assertorium*, quo confirmatur veritas assertionis: *promissorium*, quo confirmatur veritas promissionis.

2° *Explicitum*, quum Deus ipse expresse invocatur in testem: *implicitum*, quum invocatur per creaturas, in quibus ipse *specialiter* relucet.

3° *Solemne*, quod præstatur peculiari

ritu aut caeremonia, v. g. tactu Evangeliorum, elevatione trium priorum digitorum in cælum: *simplex*, quod caeremoniâ caret.

4° *Invocatorium*, quo Deus solum vocatur in testem veritatis: *exsecratorium*, quo insuper invocatur in vindicem perjurii aut infidelitatis, imprecando videlicet sibi malum a Deo in hoc casu, v. g. *Ita me Deus adjuvet*, i. e. si mentior aut promissum non implevero, Deus non me adjuvet. (n. 140. 141. Suarez. *De Relig. tr. 5. lib. 1. cap. 12. n. 8. 9.* — Sporer. *Decal. tr. 3. n. 13.* — Pichler. *Jus Can. lib. 2. tit. 24. n. 8.*)

Ex communi sententiâ, omnia ista juramenta ejusdem sunt speciei; quia juramenti ratio formalis consistit in invocatione divini testimonii; reliqua accidentalia sunt. (n. 142.)

69. — **Principia.** I. Ad juramentum duo requiruntur: 1° intentio jurandi, saltem virtualis; quia est actus voluntatis; 2° formula jurandi, per verba aut signa, quæ invocationem Dei in testem sufficienter exprimunt. (n. 134.)

II. Formulæ ambiguae utrum juramentum sint, dependet a proferentis intentione; ita ut, si *invocative* illas proferat, juramenta sint, secus si *enuntiative* seu *narrative* tantum. (n. 134.)

70. — **Resolutiones.** 1° Formæ jurandi sunt: *Testor Deum* — *Testis mihi est Deus* — *Per Deum*. Similiter, si juretur per creaturas nobiliores, v. g. *per Sanctos*, *per Sacramentum*, *per Crucem*, *per fidem Catholicam*, *per sanctum Evangelium*, *per cælum*, *per terram*, *per templum*, *per animam*; quia tunc implicate invocatur Deus, ut docet Christus apud Matth. V. 34. 35: »Neque per cælum, quia thronus Dei est: neque per terram, quia scabellum est pedum ejus: neque per Jerosolymam, quia civitas est magni regis.» (n. 134. 135. 138.)

2° Formæ æquivocæ sunt: *Deus novit me verum dicere* — *Coram Deo loquor* — *Deus videt meam conscientiam* — *Deus testabitur suo tempore*. Communiter tamen istæ locutiones censentur tantum narrative proferri. Forma: *Vivit Deus*, olim Judæis præscripta erat, ut patet ex Jerem. IV. 2: »Jurabis: vivit Dominus.» (n. 134.)

3° Forma: *Juro ita esse*, non est juramentum; quia per nudum verbum

juro nullius testimonium imploratur; nisi præcesserit petitio jurisjurandi, qua determinatur ad verum juramentum. (n. 136.)

4° Formæ jurandi non sunt: *Per meipsum* — *Per fidem meam* — *Fide boni Christiani* — *Per conscientiam meam*. Pariter: *Tam verum est, quam sol lucet, quam hic sedeo, ambulo, quam est Deus*, etc.; quia hæc verba denotant potius assimilationem, quam invocationem. Item: *Expono caput meum, amputentur mihi aures, nisi ita sit.* — *Occidar, si hoc non est*; quia communiter dicuntur per modum sponsonis. (n. 134. 135. 137. 143.)

Notandum denique, quod multi, cum usurpant quasdam formulas juratorias, v. g. *Per animam meam*, verum juramentum non præstent ob defectum intentionis.

ARTICULUS II.

LICEITAS JURAMENTI.

71. — **Principia.** I. Juramentum ex se licitum est, innoctus virtutis. Constat 1° ex Scriptura, quæ illud approbat, ut in Deut. VI. 13: »Per nomen Illius »jurabis,» et Ps. LXII. 12: »Laudabuntur omnes, qui jurant in Eo;» 2° ex ratione; quia est invocatio divini nominis, et continet tacitam fidei confessionem. Accedit praxis constans Ecclesiæ. Non obstat quod Christus dixerit apud Matth. V. 34: »Ego autem dico vobis »non jurare omnino;» nam reprehendit tantum abusum passim jurandi.

Porro juramentum non est bonum per se appetendum, sed solum in necessitate appeti potest instar medicinæ ad fidem conciliandam dictis firmitatemque promissis. Propterea subjungimus hic, quænam sint ea, quæ reddunt juramentum et licitum et actum virtutis.

II. Ad juramenti honestatem tres requiruntur conditiones, quas recensuit Jeremias IV. 2: »Jurabis: vivit Dominus, »in veritate, et in judicio, et in justitia.»

1° *Veritas*, i. e. ut in juramento assertorio jurans credat verum esse quod asserit, et in promissorio habeat sinceram voluntatem implendi quod promittit. — Defectus veritatis constituit *perjurium*, quod est peccatum mortale ex toto genere suo; quia primam et

infallibilem Veritatem in testem vocare mendacii, gravis illi injuria est. Dam-nata propterea est ab Innoc. XI. prop. 24.: »Vocare Deum in testem mendacii »levis, non est tanta irreverentia, propter quam velit aut possit damnare »hominem.» (n. 144. 147.)

2° *Judicium*, seu discretio, i. e. ut adsit justa jurandi causa, necessitatis videlicet aut notabilis utilitatis; quia est contra reverentiam Deo debitam invocare nomen ejus ad vana et otiosa confirmanda. — Juramentum incautum *per se* non est mortale; quia non est gravis irreverentia: *per accidens* vero fit mortale, si quis gravem negligentiam committat in considerata veritate et justitia; quia tunc fit cum proximo periculo perjurii aut juramenti iniqui. Hanc ob causam graviter peccaminosa est consuetudo temere jurandi obvia quæque, quin cura habeatur de veritate. (n. 144. 145.)

3° *Justitia*, i. e. ut res, quæ juratur, sit honesta, nimirum ut res, quæ asseritur, licite revelari, vel ea, quæ promittitur, licite impleri possit. — Defectus justitiæ a) in juramento *assertorio* probabilius per se est solum veniale peccatum; quia juramentum *per se* non cadit in assertionem ut *malam*, sed ut *veram*: *per accidens* fit mortale, si juramentum ipsum assumatur ut medium peccandi, v. g. ad firmandam gravem detractionem; quia nomen Dei assumere quasi instrumentum ad inferendam injuriam gravem proximo, gravem injuriam Dei continet. b) In juramento *promissorio*, si promittatur res *graviter* mala, certo est peccatum mortale; quia gravis est injuria Dei, velle ejus auctoritate se obligare ad graviter peccandum. Si promittatur res *venialiter* mala, utrum sit peccatum mortale controvertitur; negant Suar. Sanch. Sper. Caj. etc.; sed S. Alphonso magis aridet sententia affirmans, cum Elbel, March. Turr. etc., eo quod injuria illa semper videatur gravis. (n. 144. 146. H. A. n. 14.)

Hinc graviter illicitum est juramentum promissorium, quod in societatibus occultis præstari solet, et quo socii se obligant ad obtemperandum iis, quæ a cœtus superioribus jussa forte fuerint, vel ad servandum secretum etiam erga legitimam potestatem.

Notandum hoc loco est, quod, ubi

penitentes rudes non apprehendunt perjurii gravitatem, puta si confitendo juramenta vera a falsis vix aut nullatenus distinguunt, præstat ut Confessarius de *gravitate* perjurii non moneat eos, quos prævidet ob malum habitum probabiliter se non emendaturos esse, ne peccata materialia evadant formalia. Sunt tamen ejusmodi habituati fortiter admonendi, ut in posterum desinant falsum jurare. (n. 150.)

72. — **Quæstiones.** QUER. 1° *Quæ certitudo requiratur ad recte jurandum?*

Resp. 1° Extra judicium sufficit aliqua certitudo moralis, sive talis probabilitas, quæ ad quandam certitudinem moralem pertingat; quod evenit, si desit ratio probabilis in oppositum.

2° In judicio, legitimo nempe, requiritur certitudo moralis stricte dicta; hanc enim intendit iudex interrogans. *Ita communiter.* (n. 148.)

QUER. 2° *Quantum peccatum sit juramentum promissorium fictum?*

Resp. Fictio potest cadere vel in *juramentum*, si deest animus jurandi; vel in *promissionem*, si deest animus sese obligandi, aut promissum implendi.

Hinc 1° fictum juramentum sine animo jurandi semper est peccatum; quia est illusio divini testimonii; ideo Innoc. XI. damnavit prop. 25.: »Cum causa licitum est jurare sine animo jurandi, sive res sit levis sive gravis.»

2° Juramentum fictum tum certo est peccatum mortale, cum adest a) animus non implendi quod revera juratur; quia est perjurium; vel b) gravis deceptio proximi contra justitiam, puta si fictio adhibeatur in contractibus vel in legitimo judicio; quia tunc est gravis abusus nominis Dei.

3° Extra hos casus, probabiliter est peccatum veniale tantum; quia, si deficiat animus jurandi, est tantum otiosa assumptio divini nominis: si deficiat animus se obligandi, evitatur mendacium *asserendo* cum juramento se opus impleturum esse, quin illud promittat. (n. 172. H. A. n. 17.)

QUER. 3° *An liceat jurare cum restrictione mentali?*

Resp. Dist. 1° Cum restrictione *pure mentali*, i. e. cum sensus totus in mente latet, numquam licet; quia est verum mendacium. Idcirco proscriptæ sunt ab Innoc. XI. prop. 26: »Si quis vel solus

»vel coram aliis, sive interrogatus, sive »propria sponte, sive recreationis causa, »sive quocumque alio fine, juret se non »fecisse aliquid quod revera fecit, intel- »ligendo intra se aliquid aliud quod non »fecit, vel aliam viam ab ea in qua fecit, »vel quodvis aliud additum verum, revera »non mentitur, nec est perjurus,» et prop. 27: »Causa justa utendi his am- »phibologiis est, quoties id necessarium »aut utile est ad salutem corporis, ho- »norem, res familiares tuendas, vel ad »quemlibet alium virtutis actum, ita ut »veritatis occultatio censeatur tunc ex- »pediens et studiosa.»

2° Cum restrictione *sensibili*, i. e. cum sensus exterius perceptibilis est, licet ex justa causa; quia tunc locutio externa vera est in sensu intento, etiamsi alter illam accipiat in alio sensu; quæ deceptio ex justa causa permitti potest, extra contractus videlicet et legitimam iudicis interrogationem. (n. 151. 152.)

Quandonam autem iudex *legitime* interroget, explicabitur in lib. 5. n. 117.

QUER. 4° *An licitum sit juramentum fidelitatis Constitutioni politicæ, quæ nonnulla continet juri divino aut ecclesiastico adversa?*

Resp. Certo non est licitum, si juramentum emittatur *pure ac simpliciter*; erit vero licitum, si expresse adjiciatur limitatio: »salvis legibus divinis et ecclesiasticis.» Ratio est, quia alias deficeret justitia in juramento. Colligitur etiam prius ex Brevi Pii VII. *Charitas*. 13 April. 1791. super *Constitutione civili Cleri Gallici*, et posterius ex Responso S. Pœnit. 1. Dec. 1866. ¹

QUER. 5° *An licitum sit juramentum fidelitatis Principi usurpatori?*

Resp. Licitum erit, quando regnum pacifice possidet; quia, cum ipsi ob bonum commune parendum sit, licet quoque fidelitatem ei jurare; dummodo juramentum se non porrigat ad leges iniquas. (*Lib. 1. n. 94. lib. 2. n. 74.*)

ARTICULUS III.

OBLIGATIO JURAMENTI PROMISSORII.

73. — **Principia.** I. Juramentum, additum promissioni, propriam et specialem parit obligationem *religionis* ad Deum,

¹ Acta S. Sed. Vol. 2. p. 675.

ad faciendum id quod promittitur. Ratio est, quia reverentia Deo debita exposcit, ut jurans faciat verum id, quod juravit; patet etiam ex Scriptura, v. g. apud Matth. V. 33.: »Reddes autem Domino juramenta tua.»

II. Juramentum de opere illicito aut otioso nullam inducit obligationem. Ratio est, quia juramentum nequit esse vinculum iniquitatis, neque vanitatis. Consonat Regula Juris 58. in 6.: »Non est obligatorium contra bonos mores præstitum juramentum.» (n. 176.)

Quocirca advertendum, juramentum factum soli Deo, non posse de re esse impeditiva majoris boni: contra, factum de opere honesto in utilitatem hominis, implendum esse, quandocumque fieri potest sine peccato, ut constat ex Cap. 8. et 28. de jurejur. (H. A. n. 18.)

III. Juramentum non confirmat contractum quovis jure invalidum; sed *per sese* stat, et inducit *suam* obligationem. Ratio prioris est, quia juramentum non aliam potest parere obligationem, quam sibi propriam, videlicet religionis: ratio posterioris, quia potest dari juramentum faciendi aliquid in futurum, sine ulla promissione seu contractu; qui enim asserit se aliquid facturum, non necessario illud promittit; consequenter, quamvis nullus sit contractus, juramentum obligat ex religione ad verificandum quod dictum est. (n. 177.)

Ob eandem rationem, contractus rescindibilis juramento non redditur *intrinsece* irrescindibilis. Unde v. g. juramentum non revocandi testamentum vel legatum in alicujus favorem, non reddit illud intrinsece irrevocabile ita ut revocatio foret invalida aut injusta; sed juramentum istud obligat virtute religionis ad non revocandum.

Notetur hic differentia inter obligationes juramenti et obligationes contractus: juramentum enim obligat ex virtute religionis, non confert alteri jus, personale est juranti, ac proinde ad illius hæredes non transit; contractus vero obligat ex justitia, dat alteri jus strictum, transitque ad hæredes contrahentis.

74. — **Resolutiones.** 1º In juramento promissorio duplex requiritur veritas, scilicet veritas *assertionis* in præsentī, qua quis serio intendit exsequi quod jurat; deinde veritas *exsecutionis* in futuro,

qua reipsa implet quod juravit. Mendax in assertionē est *perjurus* proprio sensu: infidelis in exsecutione latiori sensu vocatur quoque in Jure Canonico *perjurus*; quia detrectat veritatem exsecutionis. (n. 172. 173.)

2º Qui violat juramentum, duo plerumque vel tria peccata specie distincta committit, unum contra obligationem *promissionis*, adversans fidelitati aut justitiæ; alterum contra obligationem *juramenti*, adversans religioni; et tertium, si forte sit conjunctum cum voto ad Deum, contra obligationem *voti*, pariter adversans religioni, sed specie distinctum a peccato contra juramentum, quippe obligatio voti respicit Deum ut *creditorem*, obligatio juramenti vero ut *testem* et *fidejussorem*.

3º Juramentum, quo quis promisit scorto pecuniam pro copula, hac perpetrata, obligat; quia solvere mercedem promissam non est peccatum. (n. 177.)

4º Raro peccant parentes non implentes juramentum puniendi filios; quia plerumque non adest intentio jurandi, sed tantum terrendi, vel supervenit causa excusans, vel agitur de vindicta inordinata. (n. 186.)

5º Similiter juramentum mercatorum non vendendi minoris, aut non emendi pluris, ordinarie non obligat; quia ut plurimum aut deest animus jurandi, aut juramentum caret utilitate. *Ita communiter.*

75. — **Quæstiones.** QUÆR. 1º *An detur parvitas materiæ in transgressionē juramenti promissorii?*

Resp. Controv. 1ª Sententia probabilis negat; quia violator, quantum in se est, facit ut Deus testatus fuerit falsum. Ita Cajet. Tol. Less. Bonac. etc.

2ª Sententia probabilior affirmat; quia non implere promissionem non est mendacium, sed infidelitas; ergo infractor non facit Deum testem mendacii, sed peccat contra fidelitatem in re sub divina auctoritate promissa; infidelitas autem in promissis parvitatem materiæ admittit. Ita Snar. Sanch. Soto, Azor, S. Anton. Laym. Salm. etc. (n. 173.) Huic sententiæ plane adhaeret S. Alph. in H. A. n. 13.

QUÆR. 2º *An obliget juramentum fictum?*

Resp. Dist. 1º Certa sunt hæc tria: a) non obligat, quando deest intentio

jurandi; cum tunc non existat juramentum. b) *Obligat*, quando deest sola intentio *exsequendi*; quia adest totum juramentum promissorium; aut c) sola intentio *promittendi*; quia stat verum juramentum de futuro, quamvis nulla sit promissio.

2° Controvertitur, quando adest intentio nullatenus se *juramento obligandi*. *Prima sententia* probabilis affirmat; quia jurans cum animo jurandi, vere jurat, et eo ipso oritur obligatio implendi. Ita Less. Cajet. Suar. Soto, Valent. Filliuc. etc.

Secunda sententia probabilior negat; quia obligatio *religionis* pertinet ad essentiam juramenti de futuro; qui ergo illam excludit, revera non jurat. Ita S. Bonav. S. Anton. Sanch. Castrop. Soto, Salm. etc. et favet S. Thom. (n. 172.)

QUÆR. 3° *An obliget in conscientia juramentum metu extortum?*

Resp. Nonnulli negant; at sententia communis et longe probabilior affirmat; quia metus non impedit quominus juramentum sit verum, ergo non potest obviare quin suam obligationem inducat. Ita S. Thom. Suar. Sanch. Less. Bon. Salm. etc. — Verumtamen metum passus potest, ante executionem, juramenti relaxationem petere, et, si jam solverit promissum, occulte sibi compensare, vel repetere in judicio. (n. 174.)

QUÆR. 4° *An obliget juramentum errore aut dolo emissum?*

Resp. Dist. 1° Si error aut dolus versetur circa *substantialia* rei, invalidat juramentum; quia deest verus consensus, etiamsi error vel dolus sit tantum concomitans.

2° Si versetur circa *qualitatem accidentalem* rei, certo tum irritat juramentum, cum qualitas est *notabilis*, dans causam juramento; quia mutatio rei, quæ superveniens tollit obligationem, præexistens sufficit ad impediendam obligationem. *Ita communiter.*

Sed dubium est, utrum sufficiat illa qualitas *in se non notabilis*, quæ tamen cognita, quis juramentum non emisisset? Hæc de re duplex est sententia.

Prima sententia negat; quia obligatio non est desumenda ex eo, quod quis non jurasset, si scivisset, sed ex eo quod quis actu juraverit. Ita Suar. Sanch. Pal. Salm. Soto, Cajet. etc.

Secunda sententia non minus pro-

habilis, imo forte probabilior, affirmat; quia tunc intentio se obligandi vel deficit, vel sic interpretatur; secus enim jurans teneretur ultra suam intentionem. Ita S. Thom. Navar. Sylvest. S. Anton. etc. — Censent autem Salm. notabilem esse eam qualitatem, quæ si a principio fuisset cognita, quis non promississet: quod utique cum hac secunda sententia coheret. (n. 175. 187. 226.)

ARTICULUS IV.

INTERPRETATIO JURAMENTI PROMISSORII.

76. — *Regulæ*. I. Juramentum in dubio stricte interpretandum est. Ratio est, propter gravem, quam in se continet, obligationem, atque perjurii periculum; odiosa quippe restringenda sunt. Confirmatur ex *Cap. 1. de jurejur.*

Hinc colligitur: 1° Juramentum de servandis statutis alicujus Communitatis, intelligi debet de statutis editis dumtaxat, non de imposterum edendis; nisi secus exprimatur, vel alia fuerit jurantis intentio. Item intelligitur secundum receptam consuetudinem, communemque interpretationem. (n. 181.)

2° Juramentum præstitum circa materiam Juris, interpretandum est secundum limites Juris, nec ultra extendendum. Sensus est: si quis alioquin jure obligatus sit ad quidpiam faciendum vel omittendum, tunc juramentum accedens se extendit ad ea tantum, quæ sub juris obligatione comprehenduntur; e. g. juramentum Episcopi de non alienandis bonis Ecclesiæ, interpretandum est de alienatione quæ sacris canonibus prohibita est; juramentum testis, factum judici, de dicendo omnia quæ novit, non obligat ad revelanda occulta. (n. 183.)

3° Juramentum de servando secreto intelligitur, quatenus materia secretum postulat.

4° Juramentum bona fide præstitum non est extendendum ultra intentionem jurantis, verisimiliter præsumendam. Unde non est extendendum ad incognita, sive quæ jurans in specie non cogitavit, et quæ in mentem si jureissent, verisimiliter excepisset.

II. In omni juramento promissorio, quamvis absolute facto, tacite conditiones quædam includuntur, videlicet 1° *si potero*, tum physice tum moraliter; quia ad impossibile nemo obligatur;

2º *salvo jure et auctoritate Superioris*, si is juramentum sibi præjudicans irritare, aut ob causam justam in eo dispensare vel relaxare velit; 3º *si res in eodem statu permaneat*, sive notabiliter mutata non fuerit; quia notabilis mutatio quasi diversum objectum facit, ad quod jurantis intentio præsumitur se non extendisse; 4º *nisi is, in cujus commodum juratum est, obligationem remittat*; quilibet enim potest juri suo renuntiare, illudve non acceptare. (n. 180.)

III. Juramentum assumit naturam et conditiones contractus, cui adjicitur. Ratio est, quia juxta Regulam Juris 42. in 6: »Accessorium naturam sequitur »principalis.» Juramentum ergo ex se non mutat neque auget naturalem obligationem actus, cui adjungitur, sed addit illi dumtaxat religionis obligationem et irrevocabilitatem.

Hinc consequitur, 1º Si juramentum mutue promissioni accedat, eam tacitam conditionem habet: *si alter quoque promissis suis steterit*; nam frangenti fidem fides frangatur eidem.

2º Juramentum confirmatorium voti sequitur conditiones voti, de quibus in Capite IV. Similiter juramentum de servando secreto obligat secundum leges secreti. (n. 183.)

3º Qui sponsalia juravit virgini diviti, sanæ, bonæ famæ, si illa postea incidere in paupertatem, infirmitatem, infamiam, fornicationem, non obligatur juramento; quia tunc ipsa sponsalia non obligant.

ARTICULUS V.

RELAXATIO JURAMENTI PROMISSORII.

77. — Juramenti obligatio cessare potest 1º ab intrinseco, per *mutationem materie*, quando tanta est, ut, si fuisset prævisa, promissionem impedivisset; aut si res promissa facta sit illicita, vana; aut si cesset causa finalis illius. (n. 187. 188.)

2º Ab extrinseco: a) *irritatione*, facta a Superiore qui habet potestatem dominativam; b) *remissione*, quando obligatio ab eo remittitur, in cujus favorem juratum est; c) *dispensatione*, ab habente potestatem jurisdictionis; d) *commutatione*.

78. — I. *Irritatio* juramenti potest fieri

a quolibet, cui est potestas dominativa, et quidem etiamsi cedat in præjudicium tertii. Hunc modum latius explicabimus in materia de voto. (n. 189. 192.)

II. *Remissio* juramenti, facti homini, et ab illo acceptati, potest fieri ab illo solo, in cujus favorem juratum est; quia intercedit contractus. — Imo, quamvis promissio jurata *principaliter* sit facta Deo, si tamen res promissa cedat in utilitatem hominis, potest probabiliter ab illo homine remitti; quia ejus consensus includitur in materia illius juramenti, tamquam conditio, sine qua impleri non debet. Ita Suar. Navar. Croix, Sanch. Salm. etc. Hoc tamen negant S. Thom. Soto, Sylv. Bon. Pal. etc., nisi appositum sit conditio, scil. si ita videbitur ei, cui promittitur. (n. 193.)

III. *Dispensatio* juramenti per se stantis, aut facti soli Deo, concedi potest a Prælati Ecclesiæ, qui habent jurisdictionem ordinariam dispensandi in votis; et ab aliis, qui habent facultatem delegatam dispensandi in juramentis. Cum hæc dispensatio conveniat quoque voto, illi applicanda sunt quæ dicemus in Capite IV de dispensatione et commutatione voti.

Juramentum factum homini, ab eoque acceptatum, a nemine, ne a S. Pontifice quidem, relaxari potest sine consensu illius, in cujus favorem juratum est; quia ex tali juramento nascitur jus acquisitum. Excipiuntur duo casus, scil. 1º quando ita postulat bonum commune, propter quod potest privata persona privari jure suo privato; 2º quando iusjurandum injuste extortum esset, etiam metu levi; quia solum juramentum omnino liberum, in quo omnis abfuit injuria, relaxari nequit. (n. 192.)

Num prædictum juramentum dispensatione tolli possit casu, quo factum sit *principaliter* in honorem Dei, magna est quæstio, quam expendemus in Capite IV de voto.

79. — **Quæstiones.** QUÆR. 1º *An illi, qui habent facultatem delegatam dispensandi in votis, possint dispensare in juramentis piis, quæ Deo facta sunt?*

Resp. Controvertitur, tam quoad vota jurata, quam quoad juramenta per se stantia seu sine voto.

1ª Sententia probabilis negat; quia obligatio voti et juramenti est diversæ

speciei; et votum juratum majus vinculum est quam nudum votum. Ideo Curia Romana solet privilegium quoad juramenta specialiter concedere. Ita Less. Navarr. Azor, Filliuc. *tr.* 25. n. 283. et *tr.* 26. n. 255. 256., et alii.

2^a Sententia non minus probabilis affirmat; quia votum et juramentum pium in ordine ad dispensationem equiparantur, eo quod ambo ferme similem erga solum Deum ex religionis virtute obligationem contineant, ideoque in causa favorabili, qualis est facultas dispensandi, valet regula: »Dispositum in uno equiparatorum censetur dispositum in altero.« Deinde juramento adnexo non tollitur potestas dispensandi in voto; quo sublato, corrumpitur obligatio juramenti, quippe quod accessorium est. Neque obstat praxis Curiae Romanae; nam conceduntur quandoque privilegia *secundum jus* ad majorem securitatem. Ita Cajet. Pont. Castrop. Sanch. Suar. Salm. Trull. Laym. Henriq. Conine. Sayr. Croix, etc.

Hoc non obstante, S. Alph. primam sententiam omnino tenendam esse docet; quia obligatio certa auferri non valet per dispensationem dubiam. (n. 190.)

QUÆR. 2° *Quid vero, si juramentum promissorium factum sit in hominis utilitatem?*

Resp. Prælati Ecclesiae, jurisdictionem ordinariam habentes, illud relaxare tum possunt, cum per illud nullum jus efficax tertio acquisitum est, sive ob defectum acceptionis, sive ob interventum injuriæ, ut supra dictum est. Ita communiter. (n. 192. 174.)

CAPUT III.

DE ADJURATIONE.

80. — Quum adjuratio affinitatem cum juramento habeat, ideo post juramenti tractationem nonnulla addenda sunt de adjuratione.

Definiri solet: invocatio divini Numinis, vel rei sacræ, ut ejus reverentiā permoveatur adjuratus ad aliquid faciendum vel omittendum. *Invocari* debet res sacræ, ut est Deus, Angeli, Sancti, et homines justi viatores; *adjurari* possunt Deus, Angeli, Sancti, dæmones, et homines. (S. Thom. 2. 2. qu. 90. a. 1.)

Divisio. Distinguitur 1° *solemnis*, quæ fit a Ministris Ecclesiæ cum forma ab

Ecclesia instituta: *privata*, quæ talem solemnitatem non habet.

2° *Deprecativa*, cum aliquem deprecamur, ut postulata concedat: *imperativa*, cum aliquid imperamus. Utimur adjuratione deprecativa erga Deum, Sanctos, et homines, ut Ecclesia facere solet in publicis orationibus: *Per Dominum nostrum Jesum Christum*. Imperativa vero competit Superioribus erga subditos, eaque sola uti possumus in dæmones; talis quoque fuit adjuratio iniqua facta Christo Domino a Principe Sacerdotum. (n. I.)

81. — **Principia.** I. Adjuratio ut sit licita, tria expostulat: 1° debitam materiam, id est, ut res postulata aut imperata justa ac honesta sit; 2° debitum modum, scilicet deprecando vel imperando secundum conditionem personarum, quæ adjurantur; 3° justam causam; non enim passim adjurandum est absque reverentia et necessitate.

Defectus primæ aut tertiæ conditionis peccatum est, sicut defectus justitiæ et judicii in juramento; defectus secundæ conditionis est peccatum grave, puta si quis adjuraret Superiorem imperio, aut dæmonem prece. (n. II. V.)

II. Sola creatura rationalis adjurari potest. Ratio est, quia sola amore vel timore moveri potest ad aliquid faciendum vel omittendum. Cum vero sal et aqua exorcizantur, revera non ipsa, sed Deus et dæmon adjurantur; Deus adjuratione deprecativa, ut in eorum usu favores præstet; dæmon adjuratione imperativa, ut fugiat et a nocendo desistat. Simili modo adjurantur mures, nubes, grandines, et alia nocentia, non per se et directe, sed, ut dictum est, per ordinem ad Deum et dæmonem, ut Deus nocentia illa non permittat, neque dæmon illis utatur ad nocendum. (n. III.)

III. Exorcismus seu adjuratio dæmonis ut fiat licite, tria servari debent: 1° ne fiat obsecrando, sed imperando; tum quia Ecclesia specialem accepit a Christo potestatem in dæmones, ut patet ex Luc. IX. 1. et Marc. XVI. 17.; tum quia deprecatio esset signum submissionis et societatis cum illo, quæ prorsus illicitæ sunt cum infensissimo Dei hominumque inimico; 2° ut fiat ex solo fine fugandi dæmonem, eumque impediendi ne noceat; quia in hunc solum finem Christus potestatem in dæmones

concessit; 3° ut fiat a legitimo Ministro Ecclesiae, juxta formam ab Ecclesia praescriptam, si *solemniter* fiat et publice; privatim namque, sine forma ab Ecclesia instituta, omnibus licet daemones exorcizare.

Porro legitimi Ministri sunt, qui acceperunt Ordinem Exorcistatus. Nihilominus in pluribus diocesis prohibitus est exorcismus sollemnis erga energumenos, absque expressa licentia Ordinarum; quia ad hoc officium non solum requiritur scientia et prudentia, verum etiam vitae probitas. Patet ex Constit. Bened. XIV. *Magno cum animi*. 2. Jun. 1751. n. 34. (n. IV. V.)

Notandum superest, quod si sancti viri aliquando daemones compulerint ad alias actiones efficiendas, haec fecerunt ex *speciali* virtute a Deo communicata, ut illi magis daemones confunderent proximorumque utilitati inservirent.

82. — **Quaestiones.** QUER. 1° *Quaenam liceat Exorcistae a daemone interrogare?*

Resp. Ea dumtaxat, quae ad daemone expellendum, ad Dei gloriam aut adstantium utilitatem conferunt; quia omnis societas et quodvis benevolentiae signum vitanda sunt cum daemone. Hinc imperando rogare poterit nomen ejus, ut adjuratio directe ad ipsum dirigatur; numerum sociorum obsidentium, ut omnes expellantur; tempus et causam ingressus, ut ea removeatur; signum sui egressus, ut extinctio luminis, fractio vitri, etc., et alia hujusmodi. (n. V.)

QUER. 2° *An liceat imperare daemoni manifestationem alicujus veritatis?*

Resp. Non liceret, si Exorcista eo fine rogaret, ut aliquid a daemone addiceret; quia esset daemone honoratio. Liceret vero, si ad Dei gloriam aliorumque utilitatem conduceret; quia tunc hostiliter agit cum illo. (n. V.)

QUER. 3° *Quantum peccatum sit colloquium inutile cum daemone obsidente?*

Resp. Est ex genere suo peccatum mortale; sit tamen veniale ex parvitate materiae, puta si una alterave res curiosa imperativo modo petatur. Multo magis grave peccatum esset ejus responsis ac dictis indubitata praebere fidem; licet enim exorcismi cogi possit daemone ad veritatem fatendam, juxta dicta, illique fides quoad hoc praestari possit, nihilominus, per se loquendo, in aliis, et praecipue in iis, quae sponte dicit, nulla

adhiberi potest fides, cum sit ex se mendax et pater mendacii. (n. V.)

QUER. 4° *Quomodo dignosci possit daemone obsessio?*

Resp. Rituale Rom. tit. 10. n. 3. sic monet Exorcistam: »In primis, ne facile »credat aliquem a daemone obsessum »esse, sed nota habeat ea signa, quibus »obsessus dignoscitur ab iis, qui vel »atra bile vel morbo aliquo laborant. »Signa autem obsidentis daemone sunt: »ignota lingua loqui pluribus verbis, vel »loquentem intelligere; distantia et oc- »cultata patefacere; vires supra aetatis seu »conditionis naturam ostendere; et id »genus alia, quae cum plurima concu- »runt, majora sunt indicia.»

QUER. 5° *Quaenam servanda sint ab Exorcista in exorcizandis obsessis a daemone?*

Resp. Casu occurrente, sedulo servet ea, quae tradit Rituale Rom. tit. 10. et S. Alph. n. V. in fine.

QUER. 6° *An exorcismi efficaciam infallibilem habeant expellendi daemones, tamquam ex opere operato?*

Resp. Quantum ad effectum *expulsionis*, DD. communiter negant; quia Christus non concessit Ecclesiae potestatem tam absolutam in daemones, ut patet ex Matth. XVII. 18. 19., et experientia confirmat. Concedendum tamen est, eos semper aliquem effectum sortiri, attenuando saltem daemone vires ad nocendum. (n. V. in fine.)

CAPUT IV.

DE VOTO.

Ordo tractandorum erit: 1° notio voti; 2° quaenam ad voti essentiam requirantur; 3° quae sit voti obligatio; 4° quomodo ea relaxetur.

ARTICULUS I.

NOTIO VOTI.

83. — Votum est promissio Deo facta de meliori bono. Definitio explicabitur in sequenti Articulo.

Divisio. Est multiplex: 1° *personale*, cum personalis aliqua actio: *reale*, cum res aliqua danda: *mixtum*, cum utrumque Deo promittitur.

2° *Absolutum*, quod simpliciter et sine conditione emittitur: *conditionatum*, cui

apponitur conditio aliqua suspensiva obligationis, donec ipsa impleatur, v. g. voves peregrinationem, si pater convalescerit. Quocirca advertendum est, propter conditiones *ex natura rei* aut *ex dispositione juris* voto intrinsecas, votum non fieri conditionatum; sed solum propter conditionem additam *ex intentione voventis*. Huic accedit votum *pœnale*, cum quis pœnam vovet, si quid fecerit, e. g. eleemosynam vovet, si se inebriaverit.

3° *Temporarium*, quo ad certum tempus: *perpetuum*, quo per totum vite spatium obligatio inducitur.

4° *Privatum*, quod solum privata voventis voluntate emittitur, et fit Deo immediate: *publicum*, quod ab Ecclesia acceptatur. Vota publica sunt a) *vota Religionis*, scil. de tribus consiliis evangelicis in Religione ab Ecclesia approbata, sive vota sint solemnia sive simplicia; b) *votum solemne castitatis* Ordini sacro adnexum.

5° *Solemne*, quod tamquam undequaque indissolubile acceptatur ab Ecclesia, redditque voventem inhabilem ad certos actus voto contrarios. Hujusmodi sunt votum castitatis Ordini sacro adnexum, et vota professionis religiosæ strictæ dictæ. *Simplex*, quod non ita acceptatur ab Ecclesia, solumque reddit illicitos actus voto repugnantes; excepto voto simplici castitatis in Societate Jesu, quod voventem reddit inhabilem ad matrimonium, ex speciali privilegio Gregorii XIII.

6° *Reservatum* Summo Pontifici quoad dispensationem et commutationem; ac *non reservatum*.

ARTICULUS II.

REQUISITA AD VOTUM.

Quaedam requiruntur ex parte actûs, quedam ex parte materiæ.

§ I. *Ex parte actus.*

84. — Ex parte actûs votum est *promissio facta Deo*, ideo ad substantiam ejus requiritur 1° *voluntas se obligandi*; hæc quippe intrinsece pertinet ad omnem promissionem. Quocirca advertendum, eum, qui vult promittere, implicite velle obligari; quia impossibile est voluntatem simul velle repugnantia; nisi

interveniente ignorantia, ut infra dicemus, aut expressa intentione non se obligandi, quo casu probabilius nullum esset votum, quia vovens apponeret conditionem contra substantiam actus. (n. 201. H. A. n. 21.)

2° *Perfecta deliberatio, et libertas*, qualis sufficit ad actum absolute humanum, vel ad peccandum mortaliter; votum namque est quidam contractus inter hominem et Deum, quo ille imponit sibi gravem obligationem, quam si postea transgrediatur, peccabit mortaliter; ergo necesse est ut in assumenda tali obligatione utatur tanta libertate, quanta ad mortaliter peccandum sufficeret. (n. 196.)

3° *Promissio facta Deo*; quia votum est actus patriæ. Unde promissiones factæ Sanctis vel Prælati in tantum sunt vota, in quantum homo simul promittit Deo se impleturum quod Sanctis vel Prælati promittit. Ita S. Thom. 2. 2. qu. 88. a. 5. ad 3.

85. — Ex præfatis consequitur, nudum *propositum* faciendi aliquid in honorem Dei, quantumvis efficax sit, non esse votum, neque ex se obligationem inducere; quia voluntas proponens se extendit tantum ad faciendum, non ad se obligandum. Utrum vero neglectus boni propositi aliunde non sit peccatum veniale, disputant DD. Alii probabiliter affirmant, si fiat siue justa causa; quia animi inconstantia est cum aliquo spiritali damno. Ita Less. Pal. etc. Alii probabiliter negant; quia perseverantia in bono proposito pertinet quidem ad virtutis perfectionem, non tamen cadit sub obligatione. Ita Sanch. Suar. Soto, Azor. Salm. etc. Quod attinet ad propositum vitandi peccatum, illud obligat ex objecto suo, non vi propositi. (n. 199.)

86. — *Quæstiones.* Quum defectus libertatis et intentionis in vovendo provenire possit a metu, errore aut ignorantia, ideo inquirendum est quandomodo hæc votum impediunt.

QUÆR. 1° *An votum ex metu gravi factum sit validum?*

Supponimus metum, qui non tollit necessariam deliberationem, juxta dicta n. 84.

Resp. Dist. 1° Factum ex metu *ab intrinseco* incusso, omni jure est validum; quia tunc votum libere eligitur ut medium aptum ad imminens malum vitandum.

2º Factum ex metu *ab extrinseco* at *juste* incusso, pariter est validum; quia nulla fit injuria voventi, et metus non tollit perfectum voluntarium.

3º Factum ex metu *ab extrinseco* et *injuste* incusso ad extorquendum votum, *subdistinguendum*. a) Jure naturæ est validum; quia metus non tollit sufficiens voluntarium. b) Jure ecclesiastico certe irritata sunt vota solemnia. Quoad vota simplicia, duplex est probabilis sententia. *Prima sententia* negat; quia nullo Canone probatur vota omnia ex metu facta esse irrita. Ita Suar. Sylv. Pont. Castrop. etc.

Secunda sententia probabilior et communior affirmat, ex *Cap. 4. de his que vi. et præcipue ex Cap. 14. despons.* ubi legitur: »Cum locum non habeat consensus, ubi metus vel coactio intercedit." Ita Sanch. Less. Azor, Bonac. Soto, Valent. Salm. etc. (n. 197. H. A. n. 23.)

De cætero, quando plena libertas defuit in voti emissionem, facile conceditur dispensatio.

QUER. 2º *An metus levis injuste incussus votum invalidum reddere possit?*

Resp. Negat.; quia censeri nequit causa actus tam gravis, cum facile repelli possit. (n. 197.)

QUER. 3º *An error impediat valorem voti?*

Resp. Dist. 1º Affirm., si versetur circa *substantialia* voti, ut sunt materia ejus, et causa finalis; quia talis error tollit voluntatem voventi, cum nihil sit magis contrarium consensui, quam error. Quod valet, etiamsi error fuerit tantum concomitans, aut quantumcumque crassus.

2º *Negat.*, si versetur circa *circumstantias accidentales*, licet error dederit causam voto; quia ignorantia non causat involuntarium, nisi tangat objectum voti. Excipe tamen, si circumstantia ignorata notabiliter immutet objectum, ita ut iudicio prudentum censeri debeat excepta; aliquando enim tam graves sunt circumstantiæ, ut merito existimantur mutare objectum. (n. 198. 715.)

Hæc de voto privato; nam vota substantialia Religionis approbatæ non sunt irrita ob ullum errorem, nisi substantialem circa substantiam votorum, sicut matrimonium; neque ob ullam circumstantiam supervenientem non prævisam cessare, aut irritari, aut commutari possunt;

quia professio religiosa est velut matrimonium spirituale. (*Lib. 4. n. 6. 7. 50. lib. 6. n. 1010 — 1012.*)

QUER. 4º *An ignorantia obligationis voti illud invalidet?*

Resp. Affirm.; quia tunc res ipsa et substantia voti ignoratur, ergo illa non est voluntaria. Excipe, si voventis velit promittere eo modo, quo alii vovent; quia tunc implicite vult obligationem, quam ignorat. (n. 201.)

QUER. 5º *Quantum peccatum foret votum fictum, sine animo promittendi aut se obligandi?*

Resp. Ordinarie non esset nisi veniale, propter quamdam irreverentiam erga Deum. Verum in professione religiosa et susceptione Ordinis sacri, procul dubio esset mortale; quia esset deceptio in re gravissima. (n. 201.)

QUER. 6º *An ad votum aliquando sufficiat promissio implicita?*

Resp. Affirm., quando facto cuidam votum adnexum est; tunc ponens factum eo ipso tacite vovet. Sic suscipiens Ordinem sacrum ipso facto vovet castitatem. (n. 200.)

QUER. 7º *Quid judicandum in dubio circa voti requisita?*

Resp. 1º In dubio num defuerit *plena advertentia* aut *plenus consensus*, *intentio* aut *cognitio obligationis*, valet votum; quia, si constat votum factum fuisse, et dubia est ejus excusatio, possessio stat pro voto; insuper ex communiter contingentibus præsumptio stat pro debita deliberatione et cognitione. *Ita communiter.* (n. 196. 201.)

2º In dubio utrum quis fecerit *propositum* an *votum*, possidet libertas; excepto casu, quo quis recordatur se credidisse, dum promitteret, graviter se peccaturum, si promissionem non impleveret; quia tunc recte arguitur voluisse voti obligationem sibi imponere. (n. 201.)

§ II. *Ex parte materiæ.*

87. — Ex parte materiæ votum est *promissio de meliori bono*, ideo materia, circa quam versatur, ut votum licitum et validum sit, tres requirit conditiones; ut sit nimirum 1º *opus voventi possibile*, physice et moraliter; quia nemo potest obligari ad impossibile; 2º *opus bonum*; quia promissio facta Deo debet esse de re, quæ confert ad divinum

obsequium et honorem; alias Deo placere non potest, neque consequenter ab illo acceptari; sine autem acceptatione promissio non valet; 3° *bonum melius suo contradictorio*, e. g. melius est dare eleemosynam quam non dare; votum enim a meliori bono retrahens, Deo acceptum esse nequit. (n. 202.)

88. — **Resolutiones.** 1° Ex parte primæ conditionis, invalidum est votum numquam peccandi etiam venialiter; quia hoc impossibile esse, sine speciali Dei privilegio, definivit Conc. Trid. sess. 6. can. 23. Valet autem votum vitandi omnia mortalia, vel omnia venialia plene deliberata; cum hoc revera non sit impossibile, et personæ perfectionis amantes illa satis evitent. Votum porro abstinendi a venialibus in aliqua materia determinata, validum erit, maxime in personis magnæ virtutis; in aliis vero modicæ virtutis erit materia impossibilis; imo in aliquibus materiis, puta cogitationum inhonestarum, otiosarum, etc., cum omnia hæc vitari nequeant, pro omnibus erit materia impossibilis. (n. 203.)

2° Ex defectu secundæ conditionis, nullum est votum de opere prorsus indifferenti, v. g. votum non deferendi vestes sericas. Si tamen ex fine bono, conducente ad cultum Dei, aliqua matrona voveret huiusmodi vestes omittere, v. g. ex motivo pœnitentiæ vel humilitatis, vel ut domet aliquam inordinatam passionem vel nimium affectum erga rem creatam, etc., votum valeret. (n. 204.)

3° Ex defectu denique tertiæ conditionis, irrita sunt vota consilii evangelicis opposita, v. g. votum contrahendi matrimonium; quia ejus oppositum est melius, nempe status religiosus et perpetua observantia castitatis. Excipe tamen casum, quo matrimonium caderet sub præcepto, v. g. ad legitimandam prolem ex fornicatione genitam, ad scandalum reparandum, ad consulendum honori puellæ, ad remedium necessarium incontinentiæ pro eo qui nolle adhibere alia remedia; item, si quis jam determinatus ad matrimonium ineundum, ex charitate voveret ducere puellam pauperem. (n. 207. 209.)

89. — **Questiones.** QUÆR. 1° *An teneat votum de re partim possibili, partim impossibili?*

Resp. Valet pro parte possibili, si

materia sit divisibilis; v. g. si conjux voveat castitatem, tenetur ad non *petendum* debitum. Ita etiam valet votum, si principale illius sit possibile, licet accessorium sit impossibile; non tamen e converso. (n. 202.)

QUÆR. 2° *An valeat votum de bono actu propter malum finem?*

Resp. Dist. 1° *Negat.*, si finis rei *promissæ* malus est, i. e. si res ipsa dirigitur ad prævum finem, e. g. vovet quis eleemosynam ad obtinendam vindictam de inimico. Ratio est, quia tunc finis inficit totam materiam voti, ordinatur siquidem opus bonum ad malum finem, a quo participat ejus malitiam.

2° *Affirm.*, si finis ipsius *voventis* malus est, i. e. si malo fine movetur ad vovendum, e. g. vovet Religionem, ut in ea commodius vivat. Ratio est, quia tunc finis inficit solam voluntatem voventis, non autem substantiam voti. (n. 206.)

QUÆR. 3° *An actus præceptus possit esse materia voti?*

Resp. *Affirm.*; quia hæc materia est honesta atque placens Deo, et promissio ejus confirmat voluntatem in ejus observantia, ac addit novam bonitatem actui. (n. 213.)

ARTICULUS III.

VOTI OBLIGATIO.

90. — **Principia.** I. Voti obligatio ex suo genere gravis est. Ratio, quia est obligatio fidelitatis Deo debitæ, pertinet ad virtutem religionis. Hinc in Eccl. V. 3: »Si quid vovisti Deo, ne moreris reddere: displicet enim ei infidelis et stulta promissio; sed quodcumque voveris, redde;» et Prov. XX. 23: »Ruina est homini... post vota retrac-tare.» Violatio ergo voti est peccatum mortale, quando versatur circa materiam gravem; veniale, si materia levis sit. (n. 211.)

Levitas vel gravitas materiæ ex prudenti arbitrio desumenda est, tum pensando magnum vel exiguum cultum Dei, quem continet; tum comparando ad alias leges, num materia esset talis, ut sub gravi præciperetur ab ipsis, an non. (Suar. *De voto*, lib. 5. cap. 4. n. 14.)

II. In voventis arbitrio est, dum vovet, gravitatem obligationis restringere,

ita ut, si intendat se obligare solum sub veniali in materia gravi, votum gravius non obliget. Ratio est, quia votum est quedam lex privata; ergo, si potest legislator rem gravem sub levi præcipere, idem poterit facere vovens, dum sibi talem legem imponit. (n. 213.)

Dixi: potest obligationem restringere; quia in materia sub omni respectu levi, non potest votum sub mortali obligare ex intentione voventis; siquidem materia levis non est capax tante obligationis, et votum esset potius in laqueum, quam in profectum animæ. (n. 214.)

Hæc intelligenda sunt de votis *privatis*; circa vota namque *publica*, coram Ecclesia emissæ, cum illa non a solo vovente, sed simul a voluntate Ecclesiæ dependeant, non est in potestate voventis illorum obligationem restringere. (Suar. *lib. 4. cap. 4. n. 14.*)

III. Votum personale obligat solum voventem. Ratio est, quia res promissa est actio propria, non vero alterius; et obligatio voti est personalis.

Dico 1°: votum *personale*; nam vota *realia* a) *possunt* per alium adimpleri; cum eorum materia non sit actio, sed res; oportet tamen ut ex proprio solvantur, et si quis non posset ex suo, non tenetur mendicare. Quinetiam, licet posset ex proprio solvere, si tamen alius pro ipso cum ejus consensu solvat, impletio valet; quia tunc quod alter dat, fit ipsius; b) *debent* ab hæredibus persolvi, juxta vires hæreditatis; quia sunt debita ipsi hæreditati inhærentia, unde hæc obligatio est ex virtute justitiæ. Porro solvi debent ante legata, sed post alia debita justitiæ.

Dico 2°: *solum* voventem; ita nimirum ut a) non possit per alium impleri, et b) nemo possit suo voto alium obligare vi voti: unde, si Communitas aliquid voverit, in quod posterius non consenserunt, non tenentur id servare vi voti, sed interdum ratione pacti, statuti, vel longæ consuetudinis. (n. 213. 214. 216. 217.)

IV. Votum implendum est cumprimum moraliter impleri potest; nisi vovens certum tempus præfixerit. Ratio est, quia votum est instar debiti; debitum autem solvendum est vel prima opportunitate congrua, vel tempore præfixo. Patet etiam ex Deuter. XXIII. 21. »Cum »votum voveris Domino Deo tuo, non

»stardabis reddere; quia requireret illud »Dominus Deus tuus: et si moratus fueris, »reputabitur tibi in peccatum.» (n. 221.)

V. Voti obligatio interpretanda est tum juxta regulas Probabilismi, tum juxta regulas interpretationis legum. Ratio est, quia votum habet veram rationem legis, quam vovens sibi metipso imposuit.

91. — **Quæstiones.** QUÆR. 1° *Quenam dilatio executionis sit mortalis in votis emissis absque temporis præscriptione?*

Resp. Distinguendum est inter vota, quæ temporis dilatione minuuntur, et ea, quæ dilatione non minuuntur, sed integra executioni mandanda erunt. Hinc 1° Si votum contineat *perpetuum* Dei obsequium, ut votum ingrediendi Religionem, gravis æstimatur dilatio ultra dimidium annum, sine justa causa; quia tunc demitur pars notabilis promissi Deo obsequii. Quando vero justa causa dilationis adest, cavendum est ne dilatio evadat nimia, aut periculum oria- tur votum nunquam implendi; quod periculum non raro obtinet in voto Religionis, contra cujus executionem demones innumera excitare solent impedimenta.

2° Si votum contineat obsequium *temporale* tantum, ut vota jejuniorum, peregrinationum, etc., sunt theologi qui docent nullam dilationem per se esse peccatum mortale, si modo votum tandem impleatur; sed verius dicitur dilationem ultra duos vel tres annos, sine justa causa, esse peccatum mortale; quia tanto tempore executionem differe contra voluntatem Dei, qui est creditor, gravem deordinationem continet. (n. 221. H. A. n. 33.)

QUÆR. 2° *An votum tempore præfixo non impletum, desinat obligare?*

Resp. Dist. 1° *Affirm.*, si tempus appositum fuerit *ad finiendam obligationem*, ut obtinet quando tempus determinatum est ob rationem ipsi temporis peculiarem, v. g. jejunium pridie festi Beate Virginis. Ratio est, quia tunc circumstantia temporis æque principalis est ac res promissa, adeoque voto intrinseca; vovens enim tunc intendit opus promittere in illo die, et non in alio.

2° *Negat.*, si tempus appositum fuerit tantum *ad sollicitandam executionem*, ne diutius differatur. Ratio est, quia

tunc circumstantia temporis est pars voti meroe secundaria. (n. 220).

QUÆR. 3° *Sed quid in dubio, utro modo tempus appositum fuerit?*

Resp. Recurrendum est ad præsumptionem. Porro in votis *personalibus* dies præsuntur appositus ad finiendam obligationem; contra vero in votis *realibus*. (n. 220).

92. — **Resolutiones.** 1° Qui vovit jejunium, tenetur illud servare secundum formam jejunii ecclesiastici, et morem Ecclesiæ. Unde, qui vovit jejunium a) in Vigilia alicujus Sancti, si hæc incidat in Dominicam, potest illud implere, et rectius quidem, in Sabbato præcedenti; b) singulis feriis sextis aut sabbatis, si eo die incidat Natalis Domini, non tenetur jejunare, nisi expresse contrarium intenderit; c) per integrum mensem, non obligatur diebus Dominicis. (n. 224.)

2° Qui vovit a) audire Sacrum quotidie per mensem, probabiliter non tenetur audire duo in Dominicis et festis; quia intentio fuisse censetur nullum diem transire sine Missa; b) Rosarium, et dubitat utrum totum an tertiam partem tantum, satisfacit recitando tertiam partem; quia et hæc communiter Rosarium appellatur. (n. 224.)

3° Votum indeterminatum a) quoad *tempus*, obligat perpetuo, nisi aliud colligatur ex circumstantiis; in dubio utrum votum fuerit ad annum an ad mensem, minimum est sequendum; (n. 221.) b) quoad *qualitatem* aut *quantitatem rei* promissæ, illa relinquitur rationabili arbitrio voventis.

4° Qui vovit dare quotidie eleemosynam, si certo tempore omittat, materia coalescit, et tenetur supplere; quia materia censetur promissa *per modum unius*, nisi de alia expressa intentione constet. Contra, qui vovit eleemosynam singulis sabbatis in honorem Beatæ Virginis, aut quotidie recitare ejus Litanias, non tenetur supplere pro diebus omissis, neque materia coalescit; quia tunc opus promissum censetur tamquam *proprium onus diei*. (n. 212.)

5° Qui præstat opus promissum, at voti immemor, voto satisfecit; quisque enim præsuntur generalem voluntatem habere satisfaciendi prius obligationibus. Hoc itaque non procedit, si vovens certe judicare possit, quod si memor voti fuisset, pro illius satisfactione non applicasset opus illud. (n. 224. 700. qu. 2. lib. 1. n. 30.)

6° Certus de voto, sed dubius de impletionem, manet obligatus; quia, ubi debitum est certum, et solutio non probatur, obligatio possidet, nisi dubium expellatur probabili certitudine. (n. 224. lib. 1. n. 28. 29.) Contra, qui opus præstitit, sed dubitat num valide per illud satisfecerit voto, judicare debet pro valore actus. (H. A. n. 31.)

ARTICULUS IV.

VOTI RELAXATIO.

93. — Obligatio voti cessat 1° ab intrinseco, per *mutationem materie*, quando tanta est, ut, si a principio fuisset prævisa, votum impedivisset, aut si res promissa facta est impossibilis, illicita, inutilis, impeditiva majoris boni, aut si cessat causa finalis voti; 2° auctoritate Superiorum, per *irritationem*, *dispensationem*, et *commutationem*, de quibus in sequentibus §§ disseremus.

94. — Circa *mutationem materie* resolves: 1° Dives vovit ædificare templum, postmodum vero patitur gravem jacturam opum, quæ voti executionem reddit difficilem; voto ergo non tenetur, nisi forte ad pristinum statum redeat.

2° Vovit aliquis quotidie Rosarium per mensem, pro patris salute impetranda; sed post hebdomadam moritur pater; statim a voto liberatur.

3° Qui vovit ducere virginem aliquam inopem, quæ honesta erat aut putabatur; si constet eam non esse talem, aut esse desiisse, voti obligatione amplius non tenetur.

4° Vota professionis religiosæ, et votum castitatis Ordini Sacro adnexum, ob nullas materie mutationes cessant, cum statum irrevocabilem constituent.

§ I. Irritatio voti.

95. — Irritatio dicitur voti relaxatio facta ab eo, a quo votum dependet. Est proinde actus potestatis *dominii*. Duplex autem est dependentia voti a voluntate alterius, sicut duplex est potestas dominativa.

Potestas dominativa alia est in *personam* voventis, quando hæc ex sua conditione integre alteri subjecta est, ita ut sine Superioris consensu non possit *firmiter* se obligare, ut locum

habet in statu impubertatis, Religionis, et matrimonii: alia in *materiam* voti, quando hæc est sub alterius potestate, ut locum habet respectu quorumcumque Superiorum.

Hinc duplex quoque nascitur voti irritatio: alia *directa* et proprie dicta, quæ sit ab habente potestatem in personam, et fertur in ipsum votum, quod de medio tollit: alia *indirecta* et improprie dicta, quæ sit ab habente potestatem in materiam promissam, et fertur in hanc solam impediendo executionem illius. — Maxime inter se differunt istæ irrationes; nam directa votum penitus exstinguit, ita ut numquam reviviscat; indirecta vero voti obligationem suspendit dumtaxat, quoadusque Superiori juri præjudicat, ita ut, cessante prohibitione aut subjectione, reviviscat voti obligatio. (n. 227. 241. 242.)

96. — **Principia. I.** Superior dominio in *voluntatem* subditorum præditus, potest cuncta horum vota *directe* irritare: quivis alius Superior *indirecte* tantum ea vota, quæ sibi præjudicant. Ratio est, quia votum nequit obligare in præjudicium potestatis Superiorum; ergo, si *voluntas* voventis est sub dominio Superioris, nullum ejus votum potest obligare, Superiore contradicente; si *materia* voti, nullum votum circa materiam Superiori subjectam. (n. 227. 241.)

II. Ad directe irritanda vota per se nulla requiritur causa, Ratio est, quia unusquisque libere potest uti jure suo, et votum subditorum tacitam involvit conditionem: *nisi Superior contradixerit*.

Dixi: *per se*; quia votum irritare sine ulla causa, difficulter poterit aliunde excusari a veniali peccato; cum irrationabiliter profectum alterius impedit. Sufficit vero quævis causa rationalis. (n. 228.)

97. — **Resolutiones. Circa vota filiorumfamilias.** 1º Vota *impuberum* directe irritare potest pater; eo defuncto, tutor; quo deficiente, avus paternus; impuberes enim, propter imbecillitatem rationis, omnino dependent a parentibus. (n. 229.)

Quocirca observandum est, votum factum in ætate impubere, irritabile esse et semper manere in pubere ætate; nisi filius pubes factus, conscius hujus irritabilitatis, votum confirmaverit; quia votum illud semper retinet suam primi-

tivam infirmitatem, nisi postea confirmatum fuerit; neque si filius ignoret irritabilitatem, vult votum *confirmare*, sed *servare* tantum. (n. 228.)

Præterea, in dubio utrum votum sit emissum ante an post pubertatem, an confirmatum fuerit, possidet paterna potestas. (n. 229.)

2º Vota puberum, qui necdum exempti sunt a patria potestate, possunt *indirecte* tantum irritari; proinde ea sola vota, quæ paternæ administrationi et domestico regimini præjudicium inferunt, non vero alia. Ratio est, quia, adepta pubertate, præsumitur filius habere discretionem ad vovendum requisitam, sitque sui juris in ordine ad divinum obsequium. (n. 229.)

98. — **Circa vota Religiosorum.** 1º S. Pontifex potest *directe* irritare vota omnia Religiosorum.

2º Superiores Regulares possunt *directe* irritare vota suorum subditorum; item Præfectæ Monialium vota suarum Religiosarum. Quod idem potest Episcopus respectu Religiosorum et Monialium non exemptorum. Excipiuntur a) vota, quæ statum religiosum constituunt; ab ipsis enim oritur irritandi potestas; b) vota professioni adnexa, e. g. votum quadragesimalis abstinentiæ; nam accessorium sequitur naturam sui principalis; c) votum transeundi ad strictiorem Religionem, ut habetur ex *Cap. 18. de Regul.*

3º Vota Novitiorum possunt Superiores *indirecte* irritare, illa scilicet, quæ novitiatus impedimento sunt. (n. 233.)

Advertendum hic, per professionem religiosam exstingui, et in illa commutari, omnia vota antecedentia. Constat ex *Cap. 4. de voto.*; ratio est, quia priora vota sunt particularium operum; per Religionem autem homo totam vitam suam Dei obsequio mancipat; particularia ergo in universali eminenter continentur. (n. 237. 246.)

99. — **Circa vota conjugum.** Uterque conjux *certo* potest *indirecte* irritare omnia sui consortis vota, quæ præjudicant usui matrimonii, proles educationi, et gubernationi familie. (n. 234.) Quæ controversa sunt, vide infra qu. 2. et 4.

100. — **Circa vota aliorum subditorum.** Omnis Superior vel dominus *indirecte* irritare potest vota subditorum suorum, quæ præjudicant debito sibi

obsequio, pro tempore subjectionis. (n. 240—242.)

101. — **Quæstiones.** QUER. 1° *An mater, vivente patre, possit filiorum vota irritare?*

Resp. Est duplex sententia probabilis. *Prima sententia* negat; quia solus pater est caput familiae, unde voluntas filii non est in potestate matris, sed solius patris. Ita Suar. Sanch. Laym. Tamb. Bonac. etc.

Secunda sententia non minus probabilis affirmat; quia filius debet obedientiam etiam matri, quamvis cum subordinatione ad patrem; ergo eo modo voluntas filii est in potestate etiam matris. Hinc pater potest irritare vota filiorum, contradicente matre; sed non mater, contradicente patre. Favet S. Thomas, qui hanc potestatem attribuit parentibus indistincte. Ita Salm. Prad. Ronc. (n. 230.)

QUER. 2° *An maritus possit DIRECTE irritare vota uxoris?*

Resp. 1° Non potest sic irritare vota facta ante initum matrimonium; quia voluntas uxoris illo tempore non erat ei subjecta. (n. 237.)

2° Quoad vota facta stante matrimonio, disputatur. *Prima sententia* negat; quia subjectio uxoris ad virum nascitur ex contractu matrimonii, adeoque est illi commensa; ergo se extendit ad sola jura matrimonii. Ita Suar. Laym. Less. Spor. Azor, etc.

Alter sententia, quæ saltem extrinsece probabilior videtur, affirmat; probatur ex Scriptura, in Num. XXX. 7. 9: »Si maritum habuerit, et voverit aliquid... si vir audiens statim contradixerit, et irritas fecerit pollicitationes ejus... propitius erit ei Dominus;» et Apostolus ad Ephes. V. 24. ait: »Sicut Ecclesia subjecta est Christo, ita et mulieres viris suis in omnibus;» ratio autem est, quia integra uxoris subjectio valde expedit ad pacem familiae mutuumque amorem fovendum, ac foeminarum impetus retundendos. Ita S. Thom. Sanch. Soto, Prado, Tambur. Dian. Villal. Salm. etc. (n. 234.)

In dubio num vota uxoris emissa fuerint *ante* vel *post* matrimonium, non potest vir *directe* illa irritare; quia non possidet ejus potestas, eo quod dubium versetur circa factum *fundans* ejus potestatem. (n. 237.)

QUER. 3° *An possint Superiores irri-*

tare vota, postquam illa rata habuerunt?

Resp. 1° *Valide* possunt; quia, etiamsi vellent, nequeunt sibi adimere potestatem dominativam, quam in subditos habent. Ita communiter.

2° *Licite* vero non possunt, sine justa causa, si *positive* illa confirmaverint. Circa gravitatem vero hujus peccati duplex est sententia probabilis. Alii asserunt esse peccatum grave, ex Num. XXX. 16. ubi dicitur hoc esse iniquitatem; et ratio est, quia, posito suo consensu, tenetur Superior votum non impedire. Ita Salm. Cajet. Sanch. Laym. etc. — Alii forte probabilius asserunt esse per se veniale tantum; quia Superior utitur jure suo, neque est causa violationis voti, cum, facta irratione, aufertur voti obligatio. Ita Suar. Bonac. Soto. Tamb. Trullench. etc. (n. 239.)

QUER. 4° *Sed quid, si conjuges mutuo consensu voverint castitatem aut Religionem?*

Resp. Eo casu *uxor* certe non potest amplius irritare votum viri; quia vir non est ei subditus. Idem tenent Theologi communiter de *viro* respectu voti uxoris; quia cessit juri suo; nihilominus advertit S. Alph. hanc rationem sibi non persuadere, ob doctrinam datam in precedenti questione; attamen, cum opinio sit communis, dubium sapientibus decernendum remittit. (n. 236. 239.)

§ II. *Dispensatio voti.*

Tractabimus de dispensatione 1° votorum in communi, 2° votorum reservatorum.

1. *Dispensatio voti in communi.*

102. — Dispensatio est relaxatio voti nomine Dei facta ab eo, qui potestatem *jurisdictionis* spiritualis habet. Differt ab irratione, quia hæc pertinet ad potestatem dominativam, sit nomine proprio irritans, nec causam requirit ad suum valorem.

Principia. I. In Ecclesia est potestas auferendi obligationem votorum. Patet usu et traditione Ecclesie antiquissima; ratio est, quia omnis humana lex indiget interdum dispensatione; votum autem est quædam privata lex, quam homo sibi ipsi imposuit; Christus porro non

defuit Ecclesie in necessariis. Constat præterea ex potestate solvendi quæcumque, quam Christus contulit Apostolis apud Matth. XVIII. 18.

II. Potestas *ordinaria* dispensandi in votis competit solis Prælati Ecclesie, qui habent ordinariam jurisdictionem Episcopalem. Ratio est, quia hæc potestas pertinet ad externum Ecclesie regimen, sicut potestas dispensandi in legibus.

III. Inferioribus non competit, nisi potestatem specialiter *delegatam* acceperint ab habente ordinariam, per specialia indulta aut privilegia. Consequitur ex dictis. (n. 256.)

Exciipiuntur a quavis potestate dispensandi vota facta principaliter *in favorem tertii* et ab illo *acceptata*, i. e. vota, quæ firmannt promissionem *homini* factam et acceptatam; hæc quippe a nemine dispensari possunt sine consensu tertii, in cujus præjudicium cederet dispensatio; cum promissarius habeat jus acquisitum. Secus est, si nondum a tertio acceptatum est; quia jus necdum acquisitum est. Vide dicta n. 78. (n. 255.)

IV. Ad valorem dispensationis voti requiritur legitima causa. Ratio est, quia dispensans non agit ut dominus nomine proprio, sed ut minister Dei, qui non potest excedere commissionem suam; Deus autem dedit hanc potestatem in ædificationem, non in destructionem; ergo, si remittat sine causa, nihil facit. (n. 250.)

Causæ justæ dispensandi recensentur 1° bonum commune, vel familie, vel major profectus ipsius votantis; 2° immaturitas in vivendo, puta cum nimia facilitate, ex metu, in impubertate; 3° probabile periculum transgressionis, sive ob communem hominum fragilitatem, quando materia voti est ex se periculosa, sive ob specialem votantis dispositionem; 4° magna difficultas in executione, etiamsi prævisa fuerit; sufficit quoque, si votans vexetur magnis scrupulis. (n. 250. 252. 253.)

103. — **Resolutiones.** 1° Potestate *ordinaria* dispensare possunt a) S. Pontifex in omnibus votis omnium fidelium; b) Episcopi in votis suorum subditorum, exceptis votis reservatis S. Pontifici; c) Prælati Regulares in votis non reservatis suorum Religiosorum. Eandem facultatem habent Legati a latere, et Nuntii in sua provincia, similiter Vica-

rius Capitularis, sede vacante. (n. 256. 257.)

2° Non possunt dispensare Superiores Religiosi *non exempti*, neque Præpositi Monialium. Similiter non possunt Vicarii Generales Episcopi, neque eorum Canonici Pœnitentarii, neque Parochi; nisi facultas eis specialiter delegetur. (n. 256.)

3° Vota Novitiorum, si non sint reservata, dispensari possunt a proprio Episcopo; sed etiam a Prælato Religionis, cum in favorabilibus gaudeant privilegiis sui Ordinis; saltem potest suspendere illa, quatenus præjudicant novo vitæ statui. (n. 257. H. A. n. 42.)

4° *Ex privilegio* SS. Pontificum, possunt Confessarii Regulares dispensare in omnibus votis quorumcumque fidelium, in quibus possunt Episcopi de jure ordinario; idque etiam extra Confessionem, consultius tamen in Confessione. (n. 257. *Præc. Confess.* n. 26.)

5° Possunt prædicti dispensare vota transeundi ad *strictiorem* Religionem, si utilius noscatur Religiosum manere in sua; quia potest Episcopus cum suis subditis dispensare in voto ingrediendi arctiorem Religionem, voto Religionis quoad substantiam relicto, cum illa circumstantia non cadat sub reservatione. (n. 257.)

6° Quando adest quidem causa dispensandi, sed non sufficiens ad *integram* dispensationem, admisceri debet aliqua commutatio. (n. 254.)

7° Quando causa ad dispensandum non est tanta, ut reddat dispensationem *debitam*, regulariter loquendo, consultum est non dispensare totaliter, sed miscere aliquam commutationem, ut fert usus Ecclesie. (*Præc. Confess.* n. 26.)

104. — **Quæstiones.** QUÆR. 1° *An Papa possit dispensare in votis solemnitibus?*

Resp. Affirm.; 1° in voto solemniti continentie Ordini Sacro adnexo; quia hoc votum non nisi jure ecclesiastico est Ordini Sacro adnexum. *Ita communiter.*

2° In solemniti professione religiosa; tum quia in iis, in quibus jus divinum ortum habet a voluntate humana, prout in votis, Papa habet facultatem dispensandi, ut omnes fatentur; tum quia potest dispensare in matrimonio rato, ergo et in matrimonio spirituali. Ita S. Thomas in 4. *dist.* 38. *qu.* 1. *a.* 4. *ad* 3. cum communi, contra paucos. (n. 256. *lib.* 6. n. 1119.)

Accedit praxis SS. Pontificum, qui non semel dispensarunt tum cum Religiosis, tum cum Clericis, etiam Sacerdotibus; v. g. dispensatum est cum Ramiro, rege Aragoniæ, qui erat monachus et sacerdos, ut refert Suarez; Alexander III. dispensavit cum Nicolao Justiniani, monacho; Julius III. Cardinali Polo, legato suo in Anglia tempore Anglicani schismatis, facultatem concessit dispensandi cum Clericis sæcularibus, etiam Sacerdotibus, qui tempore schismatis matrimonium attentaverant; quod idem fecit Pius VII post revolutionem Gallicam.¹

Requiritur tamen causa ad bonum commune spectans; cum etiam prædicta vota bono communi Ecclesiæ prosint.

QUER. 2° *An votum factum PRINCIPALITER in honorem Dei, et solum SECUNDARIO in favorem tertii, possit, post acceptionem, dispensari aut commutari, sine tertii consensu?*

Resp. Controv. 1^a Sententia negat; quia quod votum factum sit principaliter in cultum Dei, non impedit quominus inde tertio sit jus acquisitum, quod laderet non licet. Ita Sanch. Suar. Elbel, Less. Salm. etc.

2^a Sententia probabiliter affirmat; quia tunc principaliter Deo est jus acquisitum, quo relaxato, cadit jus hominis secundarium; accessorium namque sequitur principale. Ita Spor. Viva, Cajet. Fagund. Navar. etc.—Hoc tamen intelligendum est de sola promissione gratuita; et de hac potest in praxim deduci, cum probabiliter non obliget ex justitia, neque sub gravi; secus vero dicendum, si intercedat contractus onerosus utrinque obligatorius, ut advenit v. g. in votis, et juramento perseverantiæ, quæ fiunt in aliquibus Congregationibus; tunc votum aut juramentum relaxari nequit, sine creditoris consensu; id patet præterea ex Bulla Benedicti XIV. *Convocatis*. 25 Nov. 1749. n. 32. (n. 255.)

QUER. 3° *An habens potestatem dispensandi possit dispensare secum ipso?*

Resp. Affirm.; quia est actus juris-

dictionis voluntariæ, quæ non requirit distinctam personam. (n. 256.)

QUER. 4° *An Episcopus possit dispensare cum peregrinis in votis et juramentis?*

Resp. Probabilius negatur; quia non sunt subditi. Vide quæ diximus lib. 1. n. 167. (n. 262.)

QUER. 5° *An valeat dispensatio, si bona fide credatur adesse justam causam, quæ revera non subsistit?*

Resp. Negat.; quia in lege Superioris invalide dispensat inferior sine sufficienti causa. In dubio tamen num adfuert causa, vel an fuerit sufficiens, standum est pro valore actus. Vide quæ diximus lib. 1. n. 186. qu. 5. (n. 251.)

2. Dispensatio votorum reservatorum.

105. — I. Quinque sunt vota S. Pontifici reservata quoad dispensationem et commutationem, scilicet: 1° votum Religionis approbatæ, 2° votum peregrinationis Hierosolymitanæ ad S. Sepulchrum, 3° votum castitatis integræ et perpetuæ, 4° votum peregrinationis Romanæ ad limina Apostolorum Petri et Pauli, 5° votum peregrinationis Compostellanæ ad S. Jacobum. Porro reservatio, cum sit odiosa, stricte est interpretanda, adeoque restringenda est ad vota ex omni parte perfecta, nimirum ex parte tum *materiæ*, tum *actûs*, tum *obligationis*.

Hinc 1° Ex parte *materiæ* imperfectum est a) votum non contrahendi matrimonium, non fornicandi, servandi virginitatem (si hoc nomine intelligatur sola integritas carnis), votum castitatis pro aliquo tempore, aut castitatis conjugalis, sive non petendi debitum; b) votum suscipiendi Sacrum Ordinem, cum non sit votum castitatis, sed assumendi statum, cui votum castitatis adnexum est; c) votum Religionis non approbatæ; d) vota trium peregrinationum, si emissæ non sint ex devotione et præcise illorum locorum; e. g. si quis vovet Romam ire ad visitandam imaginem S. Mariæ Majoris, votum non est reservatum.

2° Ex parte *actûs* vovendi imperfectum est a) votum metu injusto extortum, licet levi; b) votum *pœnale*, etiam post admissam culpam; quia non emittitur cum directo affectu erga rem promissam, ut alia vota, sed potius cum animi aversione, ut timore ejusmodi

¹ Cfr. Suarez. *De relig. tr. 7. lib. 6. cap. 16. 17.* Rohrbacher. *Hist. de l'Eglise*, 3e édit. tom. 15. pag. 339. — tom. 21. p. 134. — Baruel. *Du Pape et de ses droits à l'occasion du Concordat*, part. 4. ch. 4. p. 712, édit. Paris. 1803. — Pius VII. *Constit. Ecclesia Christi*. 15 Aug. 1801 et Rescript. *Vix nova*. 17 Febr. 1809.

obligationis contrahendæ vovens revoce-
tur a crimine; quare non est pure et
simpliciter dicta promissio alicujus rei
in Dei cultum præstandæ.

3° Ex parte *obligationis* imperfectum
est a) votum sub obligatione levi emis-
sum; b) votum *conditionale* sub condi-
tione *de futuro contingente*, quæ sus-
pendat obligationem; non est reservatum
saltem ante impletam conditionem; utrum
reservatum sit post impletam condi-
tionem, expenditur infra qu. 4. Votum
vero sub conditione de præterito, vel
de præsentī, aut de futuro necessario,
reservatum est; cum ejusmodi conditiones
non suspendant obligationem; c) votum
disjunctivum de materia reservata et
non reservata, e. g. votum Religionis
vel Sacri Ordinis, saltem quamdiu vo-
vens non elegerit partem reservatam;
num post electionem votum reservatum
sit, inquiretur infra qu. 3. (n. 258.)

In dubio an vota sint reservata, sub
reservatione non comprehenduntur; hæc
enim, cum odiosa sit, ad casus certos
restringi debet. (Laym. lib. 4. tr. 4.
cap. 8. n. 14.)

106. — Ad hæc observa: 1° vota reser-
vata sunt quoad *substantiam* dumtaxat,
non quoad *circumstantias* ipsorum; col-
ligitur ex dictis; unde, si quis emis-
erit votum ingrediendi Religionem *arctiorem*,
aut ingrediendi *statim*, votum peregrin-
nandi Romam *pedibus* aut *mendicando*,
Episcopi et Confessarii Regulares pos-
sunt in hisce circumstantiis dispensare,
relicto voto quoad substantiam. (n. 258.)

2° Votis reservatis accensenda sunt
vota professionis Religiosæ, tum sub-
stantialia, tum ipsis adnexa, prout vo-
tum renuntiandi dignitatibus, non man-
ducandi carnes, servandi perpetuam
clausuram, etc., quæ solent emitti in
aliquibus Religionibus; accessorium enim
naturam sequitur sui principalis. (n. 257.)

107. — II. Nullus Pontifice inferior
potest dispensare aut commutare vota
reservata, sine Pontificis delegatione;
quæ non intelligitur concessa, nisi spe-
cialis eorum votorum mentio fiat, ut
evinclitur ex Jure Canonico. (n. 258.)
Imo professio religiosa et votum casti-
tatis Clericorum *specialissime* reservata
sunt, adeo ut in nullo casu ab inferiore
dispensari aut commutari possint, nisi
hæc facultas *nominatim* alicui concessa
fuerit, ut constat ex usu Ecclesiæ.

Præfata regula duas patitur excep-
tiones in *privato voto castitatis*: 1°
quando urgens est necessitas contra-
hendi matrimonium, ita ut in mora sit
periculum gravis damni, v. g. incontinen-
tiæ, scandali, gravis infamie, et
difficilis est recursus ad Papam; hoc in
casu potest Episcopus dispensare, quan-
tum exigit necessitas. Ratio sumitur ex
legitima epikeia; quia non præsumitur
Pontifex velle reservationem hanc cum
tanto rigore, ut relinquatur homines
sine remedio in urgente necessitate,
quod foret in destructionem potius quam
in ædificationem.

Dictum est: *quantum exigit neces-
sitas*; unde dispensare potest solum *par-
tialiter*, ad semel contrahendum matri-
monium, et relicta obligatione servandi
castitatem conjugalem in illo matrimonio.
Ratio est, quia hoc modo satisfacit neces-
sitati, et servatur reservatio quantum
fieri potest.

2° Contracto jam matrimonio, possunt
Episcopi, sicut et Confessarii Regulares,
dispensare *partialiter* in voto castitatis
emisso *ante* matrimonium, ad petendum
debitum durante illo matrimonio, etiamsi
nullum periculum adsit. Advertendum
autem, prædictam facultatem non com-
petere aliis Confessariis tempore jubilæi.
(n. 258.)

Observandum denique, votum castita-
tis a conjugibus emissum *in* matrimonio,
non esse reservatum; quia non potest
esse votum *omnimodæ* castitatis; nisi
vel ante consummationem animo ingre-
diendi Religionem, aut ex mutuo con-
sensu emissum fuerit. (Lib. 6. n. 986.)

108. — **Quæstiones.** QUÆR. 1° *An in
memorato casu urgentis necessitatis,
possint etiam Confessarii Regulares dis-
pensare in voto castitatis, ad contra-
hendum matrimonium?*

Resp. Contror. 1^a Sententia commu-
nior negat; quia Episcopi in illo casu
non dispensant jure ordinario, sed extra-
ordinario et per accidens, per extraor-
dinariam scil. epikeiam. Ita Tamb. Croix,
Sanch. Sporer, Suar. Laym. Castrop. etc.

2^a Sententia valde probabilis affirmat;
quia casus ille certo præsumitur sub
reservatione non comprehensus, et eo
ipso pertinet ad potestatem ordinariam
Episcopi. Neque obstat *casum* esse ex-
traordinarium; sufficit enim vi illius
epikeiæ votum pro tali casu non esse

reservatum, ut ex natura rei sit sub potestate ordinaria Episcopi. Regulares autem, ex privilegiis suis, possunt dispensare in omnibus votis, in quibus Episcopi de jure ordinario dispensare valent cum suis subditis; ergo etiam in hoc casu. Ita Elb. Anacl. Henr. Bass. etc. (n. 258. lib. 6. n. 1128.)

QUÆR. 2º *Quid in præfato casu agere debeat Confessarius communis?*

Resp. Si per tempus liceat, debet recurrere ad Episcopum vel pœnitentem ad Confessarium Regularem remittere ad obtinendam dispensationem. Quod si fieri nequeat, potest ex legitimâ epikeiâ *declarare* voti observationem, quatenus matrimonium prohibet, in casu factam esse moraliter impossibilem, atque adeo non obligare. Verumtamen, cum *dispensare* nequeat, sponsis interdicere debet communem torum usumque matrimonii, donec dispensationem obtinuerint; hæc vero monito omittenda est, si deest spes fructus.

QUÆR. 3º *An votum disjunctivum evadat reservatum, postquam pars reservata electa fuerit?*

Resp. *Controv.* Alii probabiliter affirmant; quia tunc votum evasit determinatum. Ita Sanch. Pal. Suar. Azor, Laym. etc.

Sed alii non minus probabiliter negant; quia, non obstante electione facta, votum remanet disjunctivum, cum per solam determinationem vovens se non privaverit libertate alteram eligendi partem. Ita Leand. Tamb. Salm. etc. (n. 224. 253.)

QUÆR. 4º *An votum conditionale de futuro, impleta conditione, evadat reservatum?*

Resp. Adest triplex sententia probabilis. 1ª Sententia affirmat; quia tunc votum transiit in absolutum. Ita Soto, Azor, Pont. etc.

2ª Sententia distinguit, affirmans de voto conditionali, at negans de pœnali; quia hoc non procedit ex affectu ad religionem et materiam voti, sed potius contra, dum hæc non promittitur nisi in pœnam; votum ergo hoc est imperfectum. Ita Less. Suar. Laym. Bon. etc.

3ª Sententia probabilior universe negat; quia in omni voto conditionali conditio præfertur rei promissæ; origo proinde ejus est imperfecta voluntas, a futuro eventu pendens; quæ quidem

imperfectio in voto quasi imbibita manet. Quare, licet, impleta conditione, reddatur *obligatio* absoluta, radix tamen illius manet imperfecta. Ita Sanch. Croix, Salm. Spor. Tol. etc. (n. 261.)

QUÆR. 5º *An juramentum castitatis sive Religionis sit reservatum sicut votum?*

Resp. *Controv.* Alii affirmant; quia æquiparantur; in æquiparatis autem dispositum de uno censetur etiam de altero. Ita Less. Filliuc. Laym. Azor, Suar. etc.

Melius vero negatur; quia juramentum et votum sunt vincula diversæ speciei, et obligatio voti major est quam juramenti per se stantis; ideo in materia odiosa, quæ restringenda est, non efficaciter concluditur ab uno ad alterum. Ita Sanch. Viva, Tamb. Dian. Trull. Pelliz. etc.

Sin autem jurans intenderit se ligare duplici vinculo, scil. si voluerit vovere, et votum juramento confirmare, tunc votum utique est reservatum, ut patet. In dubio porro, an adfuerit votum, valet regula votum dubium non obligare. (n. 259. H. A. n. 47.)

QUÆR. 6º *An, commutato voto reservato, materia subrogata sit reservata?*

Resp. Communiter et probabilius negatur; quia votum reservatur ratione materiae, ad quam obligat; ergo, mutata materia, tollitur reservatio. (n. 260.)

QUÆR. 7º *An reservatum sit votum Religionis, in quâ fiunt vota simplicia tantum?*

Resp. *Negat.*; quia reservatio, utpote odiosa, stricte interpretanda est; ergo restringenda ad votum Religionis in sensu stricto et canonico acceptæ. Colligitur quoque ex Declar. S. Pœnit. 2 Jan. 1836.¹

Cæterum, si quis emittendo votum Religionis non intenderit Religionem cum votis solemnibus, votum non est reservatum, et vovens satisfacit ingrediendo Religionem cum votis simplicibus; vota enim semper in mitiorem partem interpretanda sunt, ut ait S. Alph. n. 224.

§ III. Commutatio voti.

109. — Commutatio est translatio obli-

¹ Apud Gautrelet, *Traité de l'état relig.* Tom. 2. p. 271.

gationis voti ab una materia in aliam. Triplex distinguitur, scil. in opus *melius*, in *æquale*, et in *minus*.

Principia. I. Quicumque habet potestatem dispensandi in votis, habet quoque potestatem ea commutandi in opus minus. Ratio est, quia, ut docet Regula Juris 53. in 6: »Cui licet quod est plus, licet utique quod est minus,» scilicet in eodem genere. (n. 246.)

II. Qui habet facultatem commutandi tantum, non potest commutare nisi in æquale. Ratio est, quia commutatio in minus habet aliquid dispensationis admixtum, et proinde excederet limites potestatis. (n. 246.)

Verumtamen ista æqualitas non mathematica, sed moraliter est sumenda, ita ut non appareat excessus notabilis et manifestus; quia in moralibus parum pro nihilo reputatur. (n. 247.)

III. Commutatio in evidenter melius fieri potest propria auctoritate. Ratio est, quia finis voti est promovere homines ad melius Deoque gratius bonum; ergo, ubi in melius commutatur, optime impletur. Inde dictum in Jure Canonico: »Non frangit fidem, qui in melius commutat.» (n. 243.)

Excipe 1° vota reservata; quæ commutari nequeunt, nisi in statum religiosum; 2° vota facta et acceptata in commodum tertii; quæ sine hujus consensu commutari nequeunt, uti dictum est de dispensatione. (n. 243. 255.)

IV. Commutatio in evidenter melius nullam exposcit causam: in æquale nequit fieri sine aliqua iusta causa, licet parva sufficiat: in minus poscit majorem causam, etsi non tantam, quantum dispensatio. Ratio 1^a est, quia voto impediri nequit majus bonum; ratio 2^a sumitur ex eo ipso quod opus non sit melius; ratio 3^a, quia est partialis dispensatio. (n. 244.)

110. — Inde inferitur: 1° Ad commutandum in æquale sufficit minus periculum transgressionis, major propensio aut devotio voventis; et, si opus est dubie æquale, sufficit notabilis molestia in eo adimplendo. (n. 244.)

2° Opus personale potest commutari in reale, et e converso; perpetuum in temporale.

3° Conetur Confessarius commutans talia opera voto substituere, quæ penitenti videantur magis utilia, et non nimis

difficilia. Tutior porro est commutatio in frequentationem Sacramentorum, ut est praxis S. Penitentiariæ. (n. 247. 243.)

111. — **Quæstiones.** QUÆR. 1° An votum possit propria auctoritate commutari in opus evidenter æquale?

Resp. Plures affirmant, ut Elbel, Tamb. Bonac. etc.; sed cum S. Thomà multo probabilius negandum est; tum quia gratius est Deo, et magis consentaneum fidelitati debitæ, ut promissum formaliter solvatur; tum quia alias nullum votum intelligeretur magis factum de materia determinatâ, quam de quâlibet æquali, quod videtur absurdum. Ita Suar. Cajet. Sanch. Azor, Salm. etc. (n. 244. — *Quæst. rec. reform.* 8.)

QUÆR. 2° An commutatio in minus sine iusta causa, sit non solum illicita, sed etiam invalida?

Resp. Est duplex sententia probabilis. 1^a Sententia negat, dummodo suppleatur defectus; quia sic permutatio inter homines, non servatâ æqualitate, non est irrita; ergo a fortiori cum Deo, quocum mitius agitur. Ita Sanch. Dian. Tamb.

2^a Sententia affirmat; quia, sicut totalis dispensatio est nulla sine iusta causa, ita et partialis, qualis est commutatio in minus. Ita Salm. Trull. Palaus, etc. — In dubio autem an causa commutationis fuerit sufficiens necne, potest vovens acquiescere iudicio commutantis. (n. 245.)

QUÆR. 3° An, facta commutatione, liceat voventi redire ad priorem materiam voti?

Resp. Certo licet, si commutatio facta sit in æquale aut in minus. Probabilius vero et communiter id concedunt quoque, contra paucos, etiamsi facta sit in melius; quia commutatio est favor, quo uti non tenetur, juxta regulam Juris 61. in 6: »Quod ob gratiam alicujus conceditur, non est in ejus dispendium retorquendum.» (n. 248.)

QUÆR. 4° An, si materia subrogata fiat impossibilis, teneatur vovens redire ad primam?

Resp. Dist. 1° Negat, si commutatio facta fuerit potestate Superioris; tamen si impossibilitas culpa voventis evenierit; quia per legitimam commutationem extinguitur prior obligatio; obligatio autem semel extincta non reviviscit. Cohæret autem hoc responsum cum responso ad præcedentem quæstionem; quia non repugnat transire rigorem obliga-

tionis tantum in aliam materiam, et manere *facultatem* illam implendi per priorem. — Hinc v. g. si pro eleemosynâ subrogatum sit jejunium tali die, et vovens tunc jejunare non potuerit aut noluerit, quamvis in hoc posteriori casu peccarit, non tenetur ad eleemosynam.

2° *Affirm.*, si *propriâ auctoritate* commutatio facta fuerit; quia *propriâ auctoritate* non transfertur obligatio, sed solum satisfit Deo per opus melius. (n. 249.)

QUÆR. 5° *An habens facultatem commutandi vota pro aliis, habeat etiam pro se?*

Resp. Affirm., sicut qui habet facultatem dispensandi. (n. 249.)

112. — *Monitum.* Sedulo adhortandi sunt fideles, præsertim mulieres et adolescentes, ut nunquam vota emittant, nisi de consilio vel approbatione Confessarii sui, imprimis si de voto castitatis agatur. Confessarius autem non permittat castitatem perpetuam vovere, nisi personis quas noscit bene fundatas in virtutibus et solidâ pietate. Adolescentibus sub initio tantum permittat castitatem vovere per aliquod definitum tempus, et sub conditione resolutoria, quæ prudenter adjungitur: »nisi Confessarius pro tempore judicaverit expedire ut votum »desinat." (*Praxis Confess. n. 93.*)

TRACTATUS III.

DE III PRÆCEPTO.

„Memento ut diem sabbati sanctifices... non facies omne opus (servile) in eo." Exod. XX. 8. 10. Levit. XXIII.

S. Alph. lib. 3. H. A. tr. 6.

Hoc præceptum respicit Dei cultum per observationem festorum, quâ præcipue cultus *publicus* exercetur, fidelesque multum sanctificantur; quare summi est momenti pro communi totius societatis bono.

Agendum est 1° de sanctificatione festorum in genere; 2° de abstinentiâ ab operibus servilibus; 3° de auditione Missæ.

CAPUT I.

SANCTIFICATIO FESTORUM IN GENERE.

113. — Præceptum hoc *naturale* est, quatenus dicat aliquod tempus soli divino cultuitribuendum esse; oportet enim ut cuilibet rei necessariæ deputetur aliquod tempus: *positivum* et *cæremonia-*
niale est, quatenus determinat *certum*

diem, scilicet Sabbatum, et *modum* Deum colendi, nimirum per cessationem ab opere servili. Quum autem cæremonia-
lia una cum Veteri Lege cessarint, et Christus Dominus nullius festi observationem instituerit, sed curam hanc Ecclesiæ suæ reliquerit, sequitur in Nova Lege hoc præceptum *ecclesiasticum* esse. Ecclesia porro Sabbato substituit diem Dominicam, in memoriam Resurrectionis Christi, ut factum legitur ab Apostolis in Act. XX. 7; I Cor. XVI. 2. Apoc. I. 10. Diei Dominicæ Ecclesia adjecit alias festivitates ad recolenda Redemptionis nostræ mysteria, vel Sanctorum merita atque exempla.

Inde consequitur, observantiam Dominicæ ab Ecclesiâ mutari, et in eâ dispensari posse; quamvis non ita, ut nullus sit dies festivus cultui divino specialiter deputatus; Ecclesiæ namque competit dumtaxat jus naturale hâc in re determinare. (n. 263. 265.)

114. — **Principia.** I. Diebus Dominicis et Festis de præcepto, ab Ecclesiâ præcipitur auditio Missæ, et prohibentur opera servilia. Certissimum est ex multis decretis et perpetuâ traditione Ecclesiæ. (n. 268.)

Dies autem festus, quo nomine comprehenditur etiam dies Dominica, computatur a mediâ nocte usque ad mediam noctem.

II. Utrumque hoc præceptum obligat omnes fideles rationis compotes sub mortali culpâ ex genere suo. Ratio est, quia utriusque materia ex se gravis est, et ita est communis sensus Ecclesiæ. Propterea Innoc. XI damnavit propositionem 52.: »Præceptum servandi Festa non obligat sub mortali, seposito scandalo, si absit contemptus.» (n. 268. 270.)

Præter ista duo, Ecclesiâ nihil aliud præcipit; quamquam fideles maxime inducendi sunt ad assistendum Officio vespertino, et ad alia pietatis exercitia peragenda, ut non solum præceptum impleant, sed et finem præcepti assequantur.

115. — **Quæstiones.** QUER. 1° *An sit obligatio audiendi concionem in festo?*

Resp. 1° Ex præcepto Ecclesiæ, negative; constat ex communi usu et sensu fidelium, nec ullibi exstat hoc præceptum. Non obstat Trid. sess. 24. cap. 4. ref. dicens: »Moneat Episcopus populum diligenter, teneri unumquemque patriæ suæ interesse, ubi commode fieri potest, ad audiendum verbum Dei»; tum quia verba: *ubi commode fieri potest*, satis ostendunt non agi de stricto præcepto, sed de purâ decentiâ; tum quia alias tenerentur fideles etiam diebus ferialibus Adventus et Quadragesimæ concionibus assistere, siquidem et hasce respicit Concilii monitum; præterea dici potest Concilium loqui de obligatione ex lege charitatis, quâ quisque tenetur habere curam animæ suæ, audiendo identidem verbum Dei. Idcirco præceptum hæc de re latum ab Episcopo Midensi in suis Constitutionibus, ex S. C. C. sententiâ præcisum fuit.

2° Ex præcepto divino, tenetur unusquisque juxta necessitatem suam, prout nempe indiget ad christianam instructionem aut ad morum compositionem. Pastores autem Ecclesiæ tenentur assiduo prædicare; quia eorum obligatio respicit

totum populum, qui semper indiget verbo Dei, licet non singuli de populo æque indigeant. (n. 269. Bened. XIV. De Syn. lib. 11. cap. 14. n. 12. 13.)

QUER. 2° *An hoc præcepto ecclesiastico præcipiatur etiam interior Dei cultus?*

Resp. Negat.; sanctificatio animæ est quidem finis præcepti; sed finis præcepti non cadit sub præcepto, juxta commune axioma theologorum; ergo præcipitur solus cultus externus. (n. 264.)

QUER. 3° *An Episcopi possint pro suis diœcesibus festa indicare?*

Resp. Affirm., dummodo, si agatur de festo perpetuo, non contradicant Clerus et populus. Monet tamen Urbanus VIII Episcopos, ut abstineant a festis instituendis, ne populus gravetur. Non possunt vero festum instituere in honorem Beati nondum canonizati. (n. 266.)

CAPUT II.

CESSATIO AB OPERIBUS SERVILIBUS.

ARTICULUS I.

OPERA PROHIBITA.

116. — Opera, quæ hoc præcepto prohibentur, sunt tantum externa et corporalia; non tamen omnia; ad quod explicandum, triplex genus operum distinguitur: 1° *Servilia*, quæ utilitati corporis immediate inserviunt, et ideo olim per servos fieri solebant, ut terram colere, artificia exercere.

2° *Liberalia*, quibus animus excolitur, et ideo olim a liberis exercebantur, ut legere, docere, canere, organa pulsare.

3° *Media*, seu *communia*, quæ ab omnibus promiscue exercentur, ut iter agere, venari. (n. 272.)

Præterea distinguuntur opera *forensia*, quæ ad forum judiciale et ad mercatum spectant.

Ex præfatis notionibus infertur, opus non evadere servile ex eo quod fiat propter mercedem vel lucrum, nec contra desinere esse tale ex eo quod fiat gratis vel recreationis causâ; servilitas enim aut liberalitas ex solo *fine operis* dependet. (n. 278.)

117. — **Principia.** I. In festis prohi-

bentur opera servilia; iis exceptis, quæ *jure vel consuetudine* sunt permissa. Constat tum ex *Cap. 1. et 3. de feriis*; tum ex praxi Ecclesiae.

Jure porro permittuntur opera quotidie necessaria ad victum atque compositionem corporis et domûs, ut coquere cibos, sternere lectos, purgare domum aut vestes, utensilia culinaria lavare, et similia. (n. 298.)

Dein ex *consuetudine* quædam permittuntur, quæ alioquin vi legis prohibita sunt; quia hoc præceptum, utpote humanum, per consuetudinem limitari potest; de quâ in sequenti articulo. (n. 289.)

II. Nulla prohibentur opera liberalia, et communia, præter ea quæ in *jure* specialiter vetantur. — Sunt autem duo genera actionum non servilium speciali *jure* prohibita, scil. 1° judicialis strepitus seu apparatus; nisi necessitas urgeat, vel pietas suadeat; 2° mercatus publicus; nisi consuetudo derogaverit. Constat ex *Cap. 1. et 5. de feriis*, et ratio est nimia distractio, quam secum afferunt, unde quietem et vacationem in die festo intentam maxime impediunt. (n. 284. 285.)

118. — **Resolutiones.** 1° Prohibentur in die festo opera *ruralia*, ut arare, fodere, serere, metere, vineas colere, etc. Item opera *artium mechanicarum*, v. g. artis cæmentariæ, ferrariæ, lignariæ, sartoriæ, sutoriæ, textoriæ, sculptoriæ, typographiæ, etc. In typographiâ excipiunt typorum collocationem; quia transscriptioni similis est. (n. 272. 279. 281.); verumtamen ex communi fidelium æstimatione opus servile habetur: in sculpturâ similiter excipiunt ultimam operis perfectionem.

Pari modo vetitum est molere; attamen, quando cooperatio hominis modica est, satis probabiliter non est illicitum, saltem non graviter. (n. 277.)

2° Neque liciti sunt leves labores, ut decerpere rosas, decorticare poma, conficere rosaria, scapularia, imagines cereas, flores artificiales, etc. Verumtamen in hisce operibus majus temporis spatium requiritur, ut committatur gravis culpa; (n. 282.) et consuetudo recepta, maxime si otii vitandi causâ fiant, excusare potest.

3° Opera servilia non sunt: scribere, transscribere et delineare. Pariter itine-

rari pedibus, equo, curru, navi; quia est opus commune; unde licet quoque eum in finem equos parare, currum jungere, remigare; cum accessorium sequatur principale. (n. 275. 278. 279.)

4° Vetitus est mercatus in officinis publicis; quare mercatores officinas suas claudere debent, nisi contraria vigeat consuetudo. Permittitur tamen vendere et emere res ad usum quotidianum pertinentes, ut esculenta et poculenta, candelas, calceos, et similia, quorum pretium est determinatum. Excusantur quoque mercatores, qui clausis januis quædam vendunt, cum emptores per id temporis iis valde indigent. (n. 286. H. A. n. 13.)

5° Non prohibentur privati contractus venditionis, locationis, etc. qui fiunt sine instrumentis. Acta tamen Notariorum videntur ex consuetudine licita. (n. 286.)

119. — **Quæstiones.** QUÆR. 1° *An pingere sit opus servile?*

Resp. Controv. 1^a Sententia communior affirmat; quia non tendit ad mentem instruendam, sicut scriptura, sed solum ad assimilandum imaginem artefactam rei veræ, unde est ars mechanica. Ita Cajet. Suar. Palaus, Sanch. Salm. Filliuc. etc.

2^a Sententia probabilis negat, modo fiat sine magno apparatu, scil. colores miscendo, tabulas dolando, etc. Ratio, quia convenit cum scripturâ; sicut enim scriptura conceptus mentis, ita pictura rerum imagines exprimit. Ita Laym. Viva, Elbel, Roncag. Anaclet. etc. — Hinc probabilius inferitur esse opus commune, cum non raro videamus nobiles viros hanc artem addiscere et exercere. (n. 280.)

Idem dicendum de arte acupingendi, (n. 281.) et de photographiâ.

QUÆR. 2° *An venatio, aucupium, et piscatio sint opera vetita diebus festis?*

Resp. Adest duplex sententia. 1^a Sententia affirmat; quia sunt opera corporalia, laboriosa, quæ pertingunt tantum ad effectum corporalem; proinde servilia. Ita Sylv. Angel. Corell. etc.

2^a Sententia probabilior et communior negat, modo fiant sine magno labore; quia hoc modo videntur opera communia, aut saltem excusat consuetudo. Ita Laym. Sanch. Holzm. Viva, Elbel, etc. — Cum magno labore non licet; alias namque frustra videretur

Alexander III dispensasse in piscatione halecum. (n. 283.)

Juvat hic referre dictam dispensationem, quæ habetur in *Cap. 3. de feriis*, ubi Pontifex sic dicit: »Indulgemus, ut »liceat diebus Dominicis, et aliis festis »(præterquam in majoribus anni solemnitatibus), si halecia terræ se inclina- »verint, eorum captioni, ingruente ne- »cessitate, intendere.»

QUÆR. 3° *Quenam in hoc præcepto sit materia gravis?*

Resp. Alii assignant unam horam, sed hoc est nimis rigidum; alii tres horas, et hoc nimis laxum. Communius opinantur et probabiliter, materiam levem concludi spatio duarum horarum circiter, ita ut procul dubio mortale foret laborare per duas horas cum dimidia. (n. 305. H. A. n. 25.)

QUÆR. 4° *An peccet graviter, qui die festo mandat serv famulis ut laborent per horam?*

Resp. Probabilius et longe communius negatur; quia opera famulorum non uniuntur in unum; proin singuli tantum venialiter peccant; nequit autem dominus peccare magis, quam ipsi famuli, quos ad opus venialiter tantum malum inducit. Verumtamen si herus, non semel et iterum, sed frequenter id ageret, ratione scandali vix unquam excusaretur a gravi culpâ; cum ex hoc agendi modo consuetudo laborandi diebus festis facile introduceretur. — Secus certo esset, si dominus uni famulo mandaret pluries in die laborare per modicum tempus, ita ut coalesceret in materiam gravem. (n. 306.)

ARTICULUS II.

CAUSÆ EXCUSANTES OPERA PROHIBITA.

Reducuntur ad quatuor, quæ sunt 1° dispensatio; 2° consuetudo; 3° pietas in Deum; 4° necessitas propria vel aliena.

§ I. *Dispensatio.*

120. — Illam concedere possunt 1° Papa pro tota Ecclesia; 2° Episcopus, aut, sede vacante, Vicarius Capitularis, pro sua diocesi; non tamen sine justa causa in festis de jure communi; neque in hisce dare potest dispensationem generalem et permanentem; 3° Prælati

Regulares respectu suorum Religiosorum, et eorum domesticorum; 4° Parochi cum suis parochianis, ex justa causa, pro particulari casu; hanc facultatem ex recepta consuetudine acquisiverunt. (n. 288.)

§ II. *Consuetudo.*

121. — Quum specialium festorum observatio in Nova Lege sit juris ecclesiastici, potest per consuetudinem illi in aliqua parte derogari, atque, ubi hujusmodi consuetudines inter fideles receptæ fuerint, excusant a culpa. Nihilominus, sapienter animadvertit Suarez, consuetudines istæ, quoad fieri potest, coartandæ sunt, ita ut nec introducantur ubi non sunt, nec extendantur ubi sunt; quia consuetudo relaxans disciplinam odiosa est, et facile crescit, nisi populus sollicitudine pastorum in officio contineatur. (Suarez. *De relig. tr. 2. lib. 2. cap. 29. n. 4. — cap. 33. n. 14.*)

Uterius notandum est. 1° ad excusandum sufficere consuetudinem probabilem, ea scilicet probabilitate quæ morali certitudini æquiparatur: 2° in dubio vero de consuetudine possidere præceptum, et necessariam esse dispensationem. (n. 290.)

122. — Hinc consuetudine, ubi viget, permittitur: 1° irrigare olera, vertere aut separare segetes in aræa; 2° ducere naves, vehicula vel animalia mercibus onusta; 3° condire cibos ad delectationem ordinatos, seu cupedia; 4° permittitur tonsoribus barbam tondere; tum ex generali consuetudine, tum ex necessitate, quia rustici et operarii aliis diebus accedere non possunt. (n. 276, 289, 298.) 5° Eâdem ratione licet servitium vehiculorum viæ ferreæ, non modo ad itinerantes, sed etiam ad merces vehendas, et quidquid ad hoc servitium necessarium est; quamvis optandum sane sit, ut mercium currus in festis diebus non advehantur, ut dominici dies ab aliis, prout decet, secernantur. 6° Nundinæ annuæ, quæ semel aut bis in anno fiunt, permittuntur in die festo, qui occurrit, ubicumque sic consuetudine receptum est. Constat ex Constit. Bened. XIV. *Ab eo tempore*. 5 Nov. 1745. Nundinas particulares, seu potius *dies mercatus*, quæ singulis hebdomadis fiunt, S. Alph. n. 286. et alii Theologi eodem modo excusant, sicubi vigeat consuetudo;

atvero idem Pontifex in die festo Constitutione pronuntiat eas non licere in die festo, quacunque consuetudine non obstante, sed transferendas esse in alium diem. Existimo tamen, quod si Magistratus secus ordinet, fideles ita compulsi excusari possint.

§ III. *Pietas.*

123. — Non prohibentur in die festo opera servilia, quæ *proxime* pertinent ad cultum Dei; quia talis prohibitio contraria esset fini præcepti. Unde Christus dixit apud Matth. XII. 5: »An non legistis in lege, quia sabbatis sacerdotes in templo sabbatum violant, et sine crimine sunt?»

Licet itaque pulsare campanas, insufflare organis, ornare altaria et ecclesiam, et similia. (n. 291.)

124. — **Quæstiones.** QUER. 1° *An liceat in die festo verrere templum, illud tapetis ornare, coquere hostias, tabulata erigere necessaria ad festivitatem, et similia?*

Resp. Plures dicunt esse veniale, si possent hæc opera die præcedenti expediri. Sed sententia satis probabilis asserit esse absolute licita; tum ex communi consuetudine, tum quia hæc opera per se *proxime* concurrunt ad cultum divinum. *Conficere* autem tabulata ad videndam processionem, non licet, nisi aliud tempus non suppeteret. (n. 292. H. A. n. 16.)

QUER. 2° *An liceat in festo colere gratis agros Ecclesie, ligna et lapides ad ecclesie ædificium vehere aut cedere, partem aliquam templi ædificare, dealbare ejus parietes, ornamenta ecclesie conficere, et similia?*

Resp. Sunt qui affirmant. Ast certo probabilior est communis sententia negans, nisi actu urgeat necessitas, aut adsit dispensatio Episcopi; quia talia opera ex se sunt servilia, et non nisi *remote* concurrunt ad cultum divinum. Cæterum non videtur improbandum, conficere gratis ornamenta necessaria pro ecclesia indigente. (n. 293.)

§ IV. *Necessitas.*

125. — Quandoquidem leges Ecclesie non obligant cum gravi detrimento, ab hoc præcepto excusat necessitas, sive

propria sive aliena, sive privata sive publica.

I. *Necessitas propria.* Ex quo capite excusantur: 1° Famuli, qui coguntur ab heris laborare, nec possunt facile aut brevi alium herum invenire; dummodo tamen coactio non fiat in contemptum Religionis. Idem dic de filiis aut uxoribus, si timeant grave damnum, aut gravem indignationem patris vel mariti. (n. 296.)

2° Pauperes, qui, nisi laborent, non possunt se suamque familiam sustentare; modo secreto id faciant, ad vitandum scandalum. Pariter, resarcientes vestes proprias vel suæ familie, cum id aliis diebus non possunt. (n. 297.) Hac ratione excusantur similiter operarii, qui per totam hebdomadam extra domum laborare solent, si die Dominicâ aliquam domûs suæ reparationem perficiunt, aut proprium hortulum colunt.

3° Agricola, qui, propter præteritam vel imminuentem pluviam, laborant ut fœnum aut segetes tueantur, illa congregando, invehendo. (H. A. n. 21.)

4° Artifices, quorum opera intermittere nequeunt in die festo sine notabili dispendio, ut conflantes ferrum et vitrum, coquentes lateres aut calcem, etc. (n. 300.)

5° Rustici, qui in urbe emunt sibi necessaria, ut vestes, pileos, etc., dum præ continuo labore non nisi diebus festis urbem frequentant. (n. 300.)

126. — II. *Necessitas proximi.* Propter hanc excusantur: 1° Chirurghi, pharmacopœe, et alii, necessaria ægrotis ministrantes.

2° Sartores, qui conficiunt vestes necessarias pro nuptiis, funeribus, et similibus, si diebus profestis illos expedire non potuerint. Pro conficiendis aliis vestibus, etsi promissis, laborare non licet, nisi sartores alias passuri essent grave detrimentum. Idem valet pro sutoribus. (n. 303.)

Nequaquam tamen excusandi, sed redarguendi sunt, qui sæpius, prætextu necessitatis, post mediam noctem in multum diem festum laborant; quia plerumque illa necessitas ipsius voluntaria est, plura opera *scienter* suscipiendo quam perficere valent, vel non conducendo numerum necessarium operariorum, vel intra hebdomadam tempus perdendo. Aliter tamen dicendum, si quandoque in vigilia festi opus aliquod resarcire

rogantur, quo clientes in die festo indigent. (Gury. n. 360.)

3° Fabri ferrarii, qui calceant equos itinerantium, vel eorum, qui sequenti die summo mane iter sunt acturi, aut in agrum egressuri ad laborandum; item, si reficiunt vomeres agricolarum, qui alias die sequenti laborare nequirent, vel currus casu fractos. (n. 303.)

4° Opera misericordiae, quamvis servilia, in subsidium pauperum, quando illi actu graviter indigent, v. g. pro illis vestes consuere, ignis alimenta advehere. (n. 293.)

127. — III. *Necessitas publica*. Unde excusantur: 1° Relicientes pontes, vias, fontes, et alia, quae sunt publici usus, quando sine magno incommodo publico non potest remedium differri. Similiter, qui incendio succurrunt, aut, inundantibus aquis aggeres apponunt. (n. 300.)

2° Laniones, qui animalia occidunt et excoriant, sicubi ob aestum pridie non potuerit fieri. (n. 298.)

3° Pistores conficientes panem, sive ob consuetudinem, sive ob populi necessitatem. Facere autem pastillos non permittitur, nisi sint pro cibo proprio illius diei, vel cives eis indigeant. — Aliis autem, qui pistores non sunt, non licet in festo panem conficere, nisi concurrant plura festa, et panis antea coctus minus aptus redderetur, aut si necessarius esset pro illo die. (n. 298, 299. H. A. n. 20.)

4° Qui ob publicam causam letitiae vel splendoris, puta ob victoriam, ob adventum vel natalem Principis, conficiunt vestes, publica artificia, tabulata, theatra, et similia, eaque ornant; dummodo talia opera in diebus profestis preveniri nequiverint. Ratio, quia huiusmodi signa letitiae sunt Reipublicae moraliter necessaria. (n. 304.)

128. — *Quaestiones*. QUÆR. 1° *An iactura magni lucri possit esse causa excusans?*

Resp. Non pauci negant; quia non facere lucrum non est damnum pati; unusquisque autem jus habet damnum avertendi a bonis suis, non vero lucrum acquirendi in festo. Ita Ronc. Suar. Salm. Pal. etc.

Sed multi alii probabiliter affirmant, respectu eorum qui laboribus se sustentant, si lucrum sit extraordinarium; quia tales homines raras habent occasiones magni lucri acquirendi, et pro illis tale lucrum cessans gravi damno æquipara-

tur. Ita Cajet. Holzm. Sanch. Spor. Bonac. Viva, etc. Hinc saltem concludi potest, præceptum festi non obligare cum tanto incommodo. (n. 301. 332. H. A. n. 22. 43.)

QUÆR. 2° *An excuset ratio otii vitandi?*

Resp. Plures affirmant, casu quo otium induceret proximum periculum peccandi; cum tunc adsit periculum gravis damni spiritualis. Hæc sententia tum solum approbatur, cum aliqua urgeret tentatio, quæ nonnisi laborando vinci posset; quod raro eveniet. *Ita communius.* (n. 302.)

Facile tamen tolerari possent opera levia domi peracta, puta florum artificialium confectio, ne v. g. puella divertat ad societatem plus minusve periculosam. Recole dicta n. 117. sub 2°.

129. — Postremo hic monendum, quod si causa excusans sit manifesta, non opus sit petere dispensationem; secus vero, si causa dubia sit. Cæterum, valde suadendum est fidelibus, ut pro casibus publicis regulariter licentiam petant a Parocho; pro casibus privatis consulant saltem Confessarium, si fieri possit, ne sibi fucum faciant aut scandalum præbeant.

•CAPUT III.

AUDITIO MISSÆ.

ARTICULUS I.

OBLIGATIO AUDIENDI MISSAM.

130. — *Materia* hujus præcepti est, ut Missa integra audiatur, a principio usque ad finem. *Actus*, quo præceptum implendum est, exposcit ut corpore quis præsens sit Sacrificio, Missam cum attentione audiat, atque legi satisfaciatur in debito loco. Hæc omnia singulatim explicanda sunt.

§ I. *Auditio Missæ integræ.*

131. — Debent fideles non soli substantiæ Sacrificii assistere, verum toti Missæ, prout in Ecclesia celebratur, i. e. ab initio usque ad benedictionem Sacerdotis inclusive. Evangelium S. Joannis non videtur ad integritatem Missæ per-

tinere, cum quondam non recitaretur; ideo in Jure Canonico expresse cavetur, ut ante benedictionem Sacerdotis nullus discedat. Ita constat ex communi sensu et consuetudine totius Ecclesiae.

Ex hoc principio sequitur, voluntariam omissionem alicujus partis Missae esse peccatum; veniale quidem, si sit pars exigua; mortale vero, si sit notabilis. Gravitas autem materiae non solum ex *quantitate* partis omissae, sed inprimis ex ejusdem *dignitate*, seu propinquitate ad substantiam sacrificii, desumenda est. Difficultas autem inter Doctores est in judicio ferendo de parte, quae sufficit ad mortale peccatum, vel in qua omit-tenda solum venialiter peccabitur. Quo-circa statuere possumus quae sequuntur.

132. — I. *Ex quantitate partis*. Materia levis aestimatur: 1° ea, quae praecedunt Evangelium, dummodo Missa reliqua usque ad finem audiat; sic docet sententia probabilior et communior; alii vero non improbabilius hoc extendunt usque ad Offertorium exclusive; quia, teste S. Isidoro, olim Missa incipiebat ab Offertorio; ita admittunt Holzmann, Elbel, Suarez, Azor, Bonacina, Lugo, etc. 2° Ea, quae sequuntur Communionem Sacerdotis; imo etiam omnia, quae praecedunt Epistolam una cum iis, quae subsequuntur Communionem. Item levis est ommissio solius Symboli, solius Offer-torii, solius Praefationis, aut partis exiguae Canonis. (n. 310.)

II. *Ex dignitate partis*. Materia gravis censetur: 1° ommissio Canonis a Consecratione usque ad *Pater noster* exclusive. 2° Consecratio et Communio simul; cum absque illis essentia et integritas Sacrificii non subsistant. Imo omittere alter-utram merito grave censetur; qui enim vel essentiae vel integritati Sacrificii non assistit, censi non debet levem Sacrificii partem omisisse. (n. 310. II. A. n. 133. *Confess. direct. cap. 6. n. 6.*)

133. — **Quaestiones.** QUÆR. 1° *An ille, qui veniret ante Consecrationem, vel post eam, et non posset alteri Missae interesse, teneatur illam reliquam partem audire?*

Resp. 1° Si veniat ante Consecrationem, omnino affirmandum; quia remanent ea omnia, in quibus consistit Sacrificium. Ita communiter.

2° Si post Consecrationem adveniat, quidam negant, eo quod probabiliter

non remaneat substantia Sacrificii. Sed valde probabiliter affirmandum est, et sic tenendum in praxi; quia Ecclesia praecipit integræ Missae caeremoniae assistere; unde, qui non potest totum præceptum, tenetur saltem partem quam potest implere; eo magis, quod probabile, imo probabilius sit, Communionem ad essentiam Sacrificii pertinere. (n. 310.)

Ex alio tamen capite quandoque excusatur, nempe ex maximo rubore, quo ab ingressu ecclesiae deterretur, quique pro quibusdam honestioribus vel timidi-oribus personis facile incommodum grave constituit.

QUÆR. 2° *An qui partem Missae omisit, teneatur defectum supplere in alia Missa, si possit?*

Resp. Affirm., si pars omissa sit notabilis, et probabilius etiam si sit levis; quia quisque tenetur Missam integram audire, consequenter qui ex parte non-dum implevit præceptum, tenetur integre implere. (n. 310.) — Secus tamen dicen-dum, si pars omissa sit minima, cum parum pro nihilo reputetur. Præterea, ab obligatione supplendi defectum levem levis quoque causa excusat.

QUÆR. 3° *An satisfaciatur præcepto, qui audit duas dimidias Missas a duobus Sacerdotibus?*

Resp. Dist. 1° *Negat.*, si audiat simul, dum v. g. in uno altari Missa inchoatur, et in alio altera continuatur a Consecra-tione. Ratio, quia est contra mentem Ecclesiae; quamobcausam Innoc. XI. damnavit propositionem 53.: »Satisfaciatur præcepto Ecclesiae de audiendo Sacro, qui »duas ejus partes, imo quatuor, simul »a diversis celebrantibus audit.»

2° Si successive, subdist. a) *Negat.* longe probabilius, si Consecratio et Communio non sint in eadem Missa; quia tunc illae partes nequeunt constituere unum integrum Sacrificium. b) *Affirm.* proba-biliter, si in eadem dimidia Missa repe-riantur; quia tunc assistit perfecto Sa-crificio et integre Missae. (n. 311. H. A. n. 34.)

§ II. *Præsentia corporis.*

134. — Requiritur moralis præsentia corporis in loco, in quo Missa celebra-tur; ita ut quis uniatu cum Sacer-dote celebrante, sive directe eum per-cipiendo aliquo sensu, visu nempe vel

auditu, sive indirecte jungendo se turbæ assistentium.

Hinc satisfacere censetur: 1° *intra ecclesiam*: qui assistit in choro post altare, etsi non cernat Sacerdotem, dummodo ex signis aliorum assistentium, ex sonitu campanulæ, etc. advertere possit quid a Celebrante agatur; item post columnam, modo audiens uniatur aliis assistentibus; imo quoque in aliqua cappella procul distante ab altare, si modo possit videre Celebrantem et quid agat.

2° *Extra ecclesiam*: qui assistit ad fenestram quæ fert in templum, vel in sacristia contigua cum janua aperta, quamvis Sacerdotem non videat, dummodo per alios advertat quid fiat; imo etiam sub dio contiguo, quando ecclesia turbam capere nequit, modo junctus sit multitudini, quæ est intra ecclesiam.

Queritur autem, an possit audiri Missa ab eo, qui e domo sua, interjectâ viâ, aspicit altare? Non improbabilius affirmatur, si distantia sit parva; distantia porro 30 passuum, quam admittunt Lugo et Escob., nimia est. (n. 312. H. A. n. 35.)

§ III. *Attentio mentis.*

135. — Præter moralem præsentiam corporis, requiritur insuper religiosa præsentia animi seu attentio.

Duplex distinguitur attentio ad Missam, scil. 1° *Interna*, quæ consistit in applicatione mentis vel ad verba et actiones Celebrantis, ut ad res sacras; vel ad mysteria Sacrificii, præsertim ad Passionem et Mortem Christi: vel ad Deum generaliter, per preces, meditationes, et pios affectus. 2° *Externa*, cum non ponitur actio insociabilis cum attentione internâ, ita ut assistens attestari possit de gestis in Sacrificio; ejusmodi actio insociabilis est v. g. confabulari, dormire. (n. 313. lib. 4. n. 176.)

Hinc *distractio* seu mentis avocatio duplex quoque est, *interna* scilicet et *externa*. Utraque potest esse vel *levis*, vel *notabilis*, vel *plena*; mens enim humana potest vel unam rem solum attendere, exclusis aliis, vel duas simul, sed imperfecte. Plenam distractionem secum ferre solent meditatio scientifica, computatio, seria mentis applicatio ad negotium temporale, puta ad laborum coordinationem, negotiorum incoepta. Plenæ distractiones internæ æquivalent

externis; ambæ enim æqualiter impediunt quominus quis testari possit de gestis in Missâ.

Hiscæ præmissis, certum est 1° ex præcepto Ecclesiæ requiri attentionem externam; secus enim præsentia non esset humana et religiosa; 2° ex virtute religionis postulari, sub veniali peccato, aliquam attentionem internam; eam enim exposcit reverentia, quam Deo debemus, dum Eum colimus. Ulterius dissensio est inter Doctores, prout sequitur.

136. — **Quæstiones.** QUÆR. 1° *An ad implendum præceptum Ecclesiæ requiratur sub peccato gravi attentio interna?*

Resp. Controv. 1^a Sententia communior et probabilior affirmat; quia attentio mentis est forma intrinseca cultus externi; unde, præcipiendo cultum Dei, Ecclesia indirecte jubet attentionem internam. Sufficit autem 1° attentio ad partes principales Missæ, maxime ad Consecrationem et Communionem; 2° attentio remissa, seu potius voluntas attendendi, ita ut quis non voluntarie mente vegetetur. Idecirco fideles, qui cum debita intentione colendi Deum Missæ interfuerint, anxii esse non debent de non impleto præcepto. Ita S. Thom. Cajet. Suar. Sanch. Bonac. Azor, Laym. Salm. etc.

2^a Sententia satis probabilis negat; quia attentio mentis non est forma essentialis cultus externi; alias etiam involuntaria distractio illum destrueret, cum forma intrinseca actus non pendeat a voluntate, sed a veritate rei; ergo attentio mentis non præcipitur. Confirmatur exemplo: somnus et ebrietas, quia *ex se* impediunt religiosam præsentiam, sive voluntarie sive involuntarie eveniant, semper illam impediunt; sic pariter vagatio mentis, si *ex se* impediat religiosas præsentiam, illam semper impedit; si vero *ex se* non impediat, nec, si voluntaria sit, impedit. Atvero, si vagatio mentis plena seu adeo intensa sit, ut assistens testari non possit de gestis in Missa, tunc satisfactionem præcepto debitam impedit; quia, haud secus ac somnus omnem tollit attentionem. Ita Lugo, Coninc. Castrop. Dicast. Pelliz. Henriq. Sylvest. Herinx, etc., et probabiliter vocant Less. Laym. Mazz. Spor. etc.

Cæterum, cum fautores primæ sententiæ exigant solum attentionem re-

missam, et patroni secundæ sententiæ excludant distractionem internam, si plena sit, ambæ sententiæ facile conciliantur. (n. 313. lib. 4. n. 177. H. A. n. 28.)

QUÆR. 2º *An satisfaciatur præcepto, qui tempore Missæ peccata confitetur?*

Resp. Plures affirmant, si pœnitens quodammodo attendat simul ad Missam; quia est moraliter præsens, et exercet actum pium ac religiosum. Ita Palaus, Reginald. Gobat, Elbel, Pichler, Croix, etc.

Verum negandum est cum communi sententiâ; quia Confessio est distractio externa a Missa, quæ non solum attentionem internam, sed et externam impedit. Excipe tamen, si Confessio brevis et facilis esset. Ita Lugo, Suar. Bonac. Azor, Escob. Tambur. Spor. Potest. Salm. etc.

Excusantur tamen 1º ille, qui alias deberet aliquamdiu permanere in statu peccati mortalis; 2º famuli alivæ, quibus nullum aliud tempus vacaret ad confitendum; nam pro istis præsumitur Ecclesiæ conviventia. (n. 314. 332. H. A. n. 31. Vind. Alph. part. 3. qu. 41.)

Cæterum, censeo, Confessarius ordinariæ non tenetur hæc de re inquirere; cum in praxi res non videatur esse tanti momenti.

137. — **Resolutiones.** Satisfaciunt: 1º Qui intra Missam conscientiam suam examinat, ut confiteatur; librum spirituales legit, nisi legeret ex profano line; recitat Horas Canonicas; pœnitentiam persolvit, et similia.

2º Inservientes Missæ, dum per ecclesiam discurrent vel ad sacristiam accedunt, ut vinum, thus, aut similia ad Missam necessaria afferant, dummodo ab ecclesia egrediendum non sit, saltem per multum tempus. (n. 309.)

3º Musici, organædi, et similes, si simul ad Missam attendant; quia musica etiam refertur ad Dei cultum. (n. 317.)

4º Colligentes eleemosynas, modo simul ad Missam attendant; quia talis distractio non videtur esse insociabilis cum attentione. (n. 317.)

5º Dormitans, si somnolentia sit interrupta et tam tenuis, ut relinquat aliquam attentionem ad Missam; saltem graviter non delinquit. (n. 316. H. A. n. 32.)

138. — Non satisfaciunt: 1º Qui ebrius assistit, vel qui dormit sub Missâ. (n. 312.)

2º Qui per notabilem partem Missæ

confabulantur, lustrant imagines aut apparatus templi, profana legunt, pingunt, aut alia similia peragunt, quæ attentionem tollunt. (n. 317.)

3º Accedentes ad ecclesiam unice ad audiendam musicam, spectandam ceremoniam, sine animo audiendi Missam. Secus, si simul intendat audire Sacrum, et illi attente adsint.

§ IV. *Locus debitus.*

139. — Quamvis jure antiquo cautum fuerit ut fideles diebus festis Missæ adsint in ecclesia parochiali, certum nihilominus est præceptum illud jamdiu abrogatum esse 1º privilegiis Regularium, quibus expresse concessum est, ut in suis ecclesiis possint fideles huic præcepto satisfacere, ut patet ex pluribus Constitutionibus SS. Pontificum, signanter ex Constit. S. Pii V. *Etsi Mendicantium*. 16 Aug. 1567. et Brevi Clementis VIII. *Significatum*. 22 Dec. 1592.; 2º contraria consuetudine, in toto christiano orbe recepta, ut testantur Doctores communiter. — Inde sequitur, integrum hodie omnibus esse, in qualibet ecclesia vel sacello publico, modo non sit oratorium *privatum* in domo privata, præceptum de audienda Missa implere; nec posse Episcopum præcipere suis subditis, ut assistant Missæ in ecclesia parochiali, quia non potest delere consuetudinem, quæ, cum vigeat in toto orbe, induit naturam juris communis. Quapropter præceptum hac de re latum ab Episcopo Midensi in suis Constitutionibus, jubente S. Congregatione, expunctum fuit.

Hanc ob causam Concilium Trid. sess. 22. in decreto *de observ. in celebr. Miss.* Episcopos in hunc modum alloquitur: «Moneant eundem populum, ut frequenter ad suas parochias, saltem diebus Dominicis et majoribus festis, accedant.» Supponit ergo Concilium, nullum de hoc esse præceptum; et ideo non dicit *jubendos*, sed *monendos* esse fideles; idque non in omnibus festis, sed in majoribus præcipue. (n. 320—323. Bened. XIV. *De Synod. lib. 11. cap. 14. n. 7—11.*)

140. — Quantum ad *Oratoria privata*, in domibus privatis erecta, in quibus ex Indulto Apostolico Missam celebrare licet, ibi satisfaciunt præcepto audiendæ Mis-

sæ omnes, qui in Indulto comprehenduntur, nempe ipsi indultarii cum sua familia et nobilibus hospitibus, necnon famuli *actu* necessarii; nullus autem alius. Excipiuntur solemniora festa, in quibus prohibetur celebratio in oratorio privato; talia festa sunt Nativitatis Domini, Epiphaniæ, Paschæ, Ascensionis, Pentecostes, Annuntiationis B. M. V., Assumptionis, SS. Apostolorum Petri et Pauli, Omnium Sanctorum, et Patroni loci. (S. R. C. 17 Nov. 1607. et 11 April. 1840.) Nulla autem fit dierum exceptio, quando Oratorii Indultum a Pontifice infirmitatis causa conceditur. (n. 318. lib. 6. n. 359. *Ex quo deducitur* 1º. Bened. XIV. Constit. *Magno cum animi*. 2 Junii. 1751.)

Nomine *Paschatis* et *Pentecostes* tantum *prima* dies intelligitur, in qua revera solemnitas est. (n. 318.)

QUÆRITUR: *An teneatur dominus uti privilegio Oratorii, si non possit ecclesiam adire?*

Resp. Quidam negant; quia aliter privilegium redderetur onerosum. Ita Suar. Filliuc. Laym. Salm. etc.

Sed alii probabilius affirmant, si commode Sacerdotem habere possit; quia præceptum obligat omnes, qui illud sine gravi incommodo implere valent. Ita Lugo, Croix, Tambur. Collet, Pasqual. Gattic. etc.

Hinc privilegiatus non tenetur conducere Sacerdotem, nisi commode et modico stipendio aliquem habere possit; tunc autem tenetur, non solum pro seipso, sed etiam pro aliis de familia, si quis eorum nequeat ad ecclesiam accedere. (n. 319. 324.)

141. — Notandum demum est, 1º præcepto Ecclesiæ satisfaciunt audientes Missam in Oratoriis domesticis, erectis in domibus Episcoporum, in Monasteriis, Seminariis, Collegiis, Carceribus, Hospitalibus, aliisque Communitatibus.

2º Oratorium *publicum* est, quod auctoritate Episcopi erectum, ad divinum tantum cultum perpetuo dedicatum est, et januam habet in via publica, ita ut ad illud cunctis pateat accessus. (n. 319. lib. 6. n. 357.)

Vide plura de Oratoriis in tract. de Eucharistia, ubi de loco Missæ celebrandæ.

ARTICULUS II.

CAUSÆ EXCUSANTES OMISSIONEM MISSÆ.

142. — Quatuor afferuntur a Doctoribus ejusmodi causæ, scil. impotentia, charitas, officium, et consuetudo; quæ tamen facile ad duas revocari possunt, nempe ad impotentiam et consuetudinem.

I. *Impotentia*, tum physica, tum moralis, i. e. quævis causa mediocriter gravis, involvens notabile aliquod incommodum aut damnum, spirituale vel corporale, proprium vel alienum. (n. 324.)

Hinc excusantur: 1º Graviter ægrotantes, incarcerati, navigantes in mari, excommunicati et interdicti. Hi tamen probabilius tenentur, cum primum commode possunt, absolutionem petere; quia quisque tenetur cum levi incommodo tollere impedimenta, ut gravi præcepto satisfaciatur. (n. 325.)

2º Infirmi et convalescentes, qui prudenter sibi timent notabile gravamen, si domo exeant ut templum petant. (n. 325.)

3º Longe distantes ab ecclesia; regulariter excusatur iter pedestre unam leucam excedens seu quinque quadrantium; minus vero, si pluvia, nix aut tempestas ingrueret. Porro semper attendenda est qualitas personæ. (n. 329. H. A. n. 41.)

4º Laborantes in fusoriis et similibus officinis, ubi opus inceptum deserere nequeunt, nec habent alios, quos sibi substituant.

5º Ob jacturam honoris, viri aut feminae honestæ, si careant vestibus decentibus secundum statum suum; item feminae, quæ honeste reputantur, si ex delicto pręgnantes sint, nec possint lapsum suum occultare, nisi domi manendo. Non tamen excusantur, si possint absque timore infamiae Missam audire summo mane aut in ecclesia remota. (n. 330.)

6º Qui iter necessarium facere debet, vel qui longum iter continuat, et utendo viâ ferreâ opportunitate caret Missæ assistendi.

143. — II. *Charitas proximi*, ut quis nempe illi subveniat in necessitate, aut ne damnum spirituale illi afferat.

Hac ratione excusantur: 1º Assistentes infirmis ut remedia et cibum tempore opportuno illis ministrent, aut ne soli

relinquantur cum notabili eorum molestia. (n. 326.)

2º Qui opem ferunt in casu incendii aut alluvionis.

3º Qui spem habent fore ut suâ præsentia graves rixas, furta, actus turpes, aliave peccata impedian. (n. 332.)

144. — III. *Officium*, quod exercetur, aut quo obedientia alteri debetur.

Hoc titulo excusantur: 1º Milites excubias agentes; custodes gregum, qui non possunt gregem relinquere.

2º Matres et nutrices, quæ parvulos nec solos relinquere, nec secum ferre ad ecclesiam possunt sine adstantium perturbatione. Intellige tamen, modo neminem sibi substituere possint. Si duo conjuges debent domum vel parvulos custodire, et plures celebrantur Missæ, debent successive assistere; si una tantum dicatur, debent alternatim eam audire; ita quoque facere convenit, si famulam habent. (n. 326.)

3º Famuli, si ob necessarium ministerium impedian; quamvis, si adhibita mediocri diligentia, puta diluculo surgendo, possint audire Missam, ad hoc tenentur. Si vero absque necessitate, ex sola domini malitia prohibeantur, obedire poterunt, si ex inobedientia grave timeant incommodum, nempe gravem indignationem aut dimissionem; ob levem domini molestiam non excusantur, sed eam patienter ferre debent. Quod si frequenter accidat, tenentur, nacta opportunitate, dominum deserere. (n. 327.) Idem resolve de quibuscumque operariis.

4º Uxores et filii familias, quibus ti-

menda esset gravis indignatio mariti vel parentum; milites, qui ob auditionem Missæ suorum ducum vexationi, aut commilitonum ludibriis valde molestis obnoxii forent. Tenentur tamen, sicut famuli, quantum possunt mediocrem diligentiam adhibere, ut Missam non omitant. (n. 327.)

145. — IV. *Consuetudo*, ubi legitime viget, in nonnullis casibus et pro brevi tempore excusat.

Ideo excusantur: 1º Puerperæ, quæ per mensem vel sex hebdomadas post partum domi se continent, etiamsi convaluerint.

2º Viduæ, quæ post mortem mariti per mensem domi manent.

3º Puellæ nobiles, quæ domi se continent tempore, quo earum nuptiæ proclamantur.

Hæ omnes excusantur, dummodo revera se domi contineant, et non aliis de causis in publicum egrediantur. (n. 330.)

146. — *Quæstiones. QUÆR.* 1º *An excusetur infirmus in dubio num incommodum sit satis grave?*

Resp. Potest iudicio Medici, Parochi, Superioris, aut viri prudentis acquiescere, et etiam proprio, si potest ipse prudenter judicare. Quodsi, consilio petito, maneat dubium, infirmus excusatur; quia, stante periculo gravis damni, prævalet jus naturale conservandi salutem. (n. 325. H. A. n. 39.)

QUÆR. 2º *An excuset jactura notabilis lucri?*

Resp. Recole dicta n. 128.

TRACTATUS IV.

DE IV PRÆCEPTO.

„Honora patrem tuum et matrem tuam.” Exod. XX. 12.

S. Alph. lib. 3. H. A. tr. 7.

Absolutis præceptis primæ tabulæ, quæ Deum respiciunt ejusque cultum, progredimur ad præcepta secundæ tabulæ, quæ ad proximum diriguntur. Quia vero

post Deum inter proximos principem locum habent genitores, ideo de honore debito parentibus primo loco præceptum datur.

Quamvis nomine parentum præcipue intelligi debeant ii, qui carnaliter nos genuerunt, extenditur tamen ad alios quoque Superiores tum spirituales tum civiles, utpote qui paternæ dignitatis et auctoritatis quodammodo sunt participes. Quum insuper *mutua* sint officia subditorum et Superiorum, utraque hoc præcepto comprehenduntur. Denique pertinet hoc præceptum ad virtutem *pietatis*, quæ est erga parentes et cognatos, et *observantiæ* erga reliquos Superiores.

Expendemus *mutua* officia 1° filiorum et parentum, 2° conjugum, 3° dominorum et famulorum, 4° magistrorum et discipulorum, 5° Superiorum spiritualium et subditorum, 6° Superiorum civilium et subditorum.

CAPUT I.

OBLIGATIONES FILIORUM ET PARENTUM.

ARTICULUS I.

OBLIGATIONES FILIORUM ERGA PARENTES.

147. — Honor, quem filii ex virtute pietatis suis parentibus debent, tria expostulat: amorem, reverentiam, et obedientiam. Quemadmodum enim hisce tribus cultum exhibemus Deo tamquam *prima* nostro principio, ita iisdem debemus honorare parentes nostros, tamquam *secundaria* vitæ et conservationis nostræ principia. Constat insuper ex S. Scriptura, quæ tria illa officia assidue inculcat; e. g. Eccli. III. 1—18. (S. Thom. 2. 2. qu. 101. a. 1.)

Predicta officia debentur parentibus, etiamsi mali forent, suosque filios male tractarent; semper enim vices Dei gerunt, illisque vitam acceptam ferre debemus, quæ sane omnium beneficiorum maximum est.

Singulos recensitos honoris actus in sequentibus evolvemus.

§ I. Amor.

148. — Filii tenentur parentes suos diligere amore tum *interno*, quo eis bene velint, tum *externo*, quo eis aliquando benevolentie signa ostendant, mala ab eis avertant, eisque in necessitate sive

spirituali sive temporali constitutis pro viribus subveniant.

Hinc graviter peccant 1° contra amorem *internum*: si parentes odio vel gravi aversione prosequantur; eis grave malum serio exoptent, v. g. mortem, ut cito in illorum bona succedant.

2° Contra amorem *externum*: si signa odii eis ostendant, eos dure tractent, torvo vultu frequenter aspiciant, aspere alloquantur, graviter de illis detrahant, aut eos graviter contristent. Similiter, si parentibus in necessitate temporali non assistant, nimirum si eos morbo, senio, morore confectos non visitent, eosque sine solatio relinquant; si eis ad inopiam reductis alimenta, id est, cibum, vestitum et habitationem, non suppeditent.

Denique, si parentibus in necessitate spirituali non subveniant, puta si non curent ministrari Sacramenta parentibus in mortis articulo; si malis artibus eos impendant quominus testamentum condant et pia legata faciant pro salute animæ; si post eorum mortem Exsequias aliaque Officia non curent celebrari juxta illorum voluntatem vel illorum conditionem; si legata aut alia pia opera ab ipsis relicta vel non adimpleant vel sine justa causa diu differant. (n. 333.)

§ II. Reverentia.

149. — Ratione reverentiæ debitæ parentibus tenentur filii tum interius agnoscere illos ut Superiores, et inde timorem reverentialem concipere, tum exterius verbis, signis, et factis eam reverentiam demonstrare. Propterea debent illos reverenter alloqui, honorifice de illis loqui, eis deservire, etc.

Graviter proinde peccant filii: 1° *Verbis*, si maledicta et convicia in parentes coram effutiant, quibus sciunt eos graviter offendendos esse; si ad gravem iram eos provocent.

2° *Signis*, si risu vel gestu eos illudant. Item, si dignitate vel divitiis potiti suos pauperes parentes dedignantur aut agnoscere nolint: quodsi non ex contemptu, sed ex justa causa, puta ad grave damnum vitandum, vel quia parentes infami delicto notati sunt, exterius illos dissimulant, a gravi peccato excusantur; quia tunc ipsi parentes non censentur graviter aut rationabiliter inviti.

3° *Factis*, si parentes percutiant,

etiāmsi percussio levis sit; imo si cum sufficienti deliberatione manum dumtaxat attollant vel baculum arripiant ad percutiendum.

Probe demum advertendum est, a) filios sæpe a mortali culpa excusari propter indeliberationem actūs vel materiæ levitatem. (n. 334.) — b) Gravitatem irreverentiæ sumendam non esse *absolute*, sed *relative* tum ad conditionem familiæ tum ad mores loci; unde, quæ in parentem plebeium et minus honorabilem levior est irreverentia, gravissima esse potest, si in nobilem aut honoratum committatur.

150. — QUÆRITUR: *An graviter peccet filius verberando parentem amentem, præ senio delirantem, aut ebrium?*

Resp. Dist. 1° Affirm., si ex animo malevolo procedat; patet exemplo Cham, filii Noë, qui maledictus fuit a patre et a Deo ipso, quia patrem ebrium contumelia affecit.

2° Negat., si ex bono fine procedat, cum moderata castigatio necessaria est ad parentem cohibendum. (Gury. n. 366.)

§ III. Obedientia.

151. — Filii tenentur obedire parentibus suis in omnibus licitis, quæ ad eorum curam pertinent, quamdiu sub eorum potestate existunt.

Dictum est 1° *in licitis*; in illicitis enim obedire non possunt, nam »obedire oportet Deo magis quam hominibus.” Act. V. 29.

2° *Quæ ad eorum curam pertinent*, nimirum ad gubernationem domus, et ad educationem filiorum. Educatio complectitur bonos mores, salutem animæ, litterarum vel artis studium.

3° *Quamdiu sub eorum potestate existunt*. Jure naturæ patria potestas cessat, cum cessat officium educationis proli; hoc autem officium desinit per filiorum majorennitatem¹ aut matrimonium, quibus sui juris fiunt.

Quod vero disciplinam domesticam attinet, filii subsunt parentibus, quamdiu degunt in domo paterna; quia patri, qua

¹ In materia civili majorenntas computanda est juxta jus civile in quaque regione vigens; in materia vero morum et religionis computanda est juxta jus Canonicum, quod sequitur jus Romanum; jure autem Romano majorenntas advenit ætate 25 annorum.

Superiori domus, competit potestas *œconomica*, vi cujus officium ei incumbit curandi ut quoad externam disciplinam omnia in familia recte ordinata sint: proinde ut in domo non sint mali mores, neque occasiones peccatorum; id enim munus est recte providentis.

Ut porro filii in prædictis peccatum *grave* et *speciale* inobedientiæ committant, requiritur ut *deliberato animo* transgrediantur præceptum *expressum* et *serio* datum, atque in *materia gravi*. In praxi non raro a gravi culpa excusantur, sive ob defectum gravis materiæ, sive ob animæ levitatem et inadvertentiam, sive sæpius ob defectum rigorosi præcepti. (n. 335.)

152. — Hinc filii peccant graviter non obediendo: 1° circa *mores*, e. g. si contra parentum vetitum prava consortia, popinas, theatra, et alia loca periculosa frequentent, ludos prohibitos inquirant, illicitas procationes habeant; si filiæ nocturno tempore domo exeant, cum procis aliisve juvenibus sine arbitris confabulentur.

2° Circa *salutem animæ*, v. g. si contra parentum præceptum preces, doctrinam christianam, conciones, Missas, in notabili materia præternittant; si per notabile tempus a Sacramentorum susceptione abstineant, et similia.

3° Circa *litterarum et artis studium*, si litterarum studio vacare, aut artem conditioni eorum convenientem addiscere negligant, cum jactura temporis et expensarum.

4° Circa *gubernationem domesticam*, si impositam operam præstare pertinaciter renuant; si contra parentum præceptum debito tempore domum non redeant, vespere præsertim, idque non semel; si absque gravi causa a paterna domo aufugiant; secus vero, si fuga fiat ob causam gravem, v. g. quia in paterna domo ipsis est proxima peccandi occasio, vel quia nimis dure tractantur, nec spes est fore ut brevi rerum mutatio succedat. Denique, si, invitis parentibus, ducant uxorem indignam vel nubant viro indigno cum dedecore familiæ. (H. A. n. 3.)

Notandum restat, necesse non esse in Confessione exprimere in quâ re quis fuerit inobediens; sed sufficit declarare quoties inobediens fuerit in re gravi; inobedientia namque specie non mutatur juxta materiam præceptam.

153. — **Quæstiones.** QUER. 1° *An filii teneantur obedire parentibus in electione status?*

Resp. Per se loquendo, *negative*; sed omnino liberi sunt in eligendo statum, sive clericalem, sive religiosum, sive cœlibem, sive conjugalem. Rationes sunt, quia 1° in iis quæ spectant naturam, i. e. individui conservationem et generis propagationem, omnes homines sunt æquales, ita ut nullus alteri obedire teneatur; quod idem *a fortiori* valet in ordine *supernaturali* quoad statum servitii Dei; 2° in statibus assignatis est servitus quædam perpetua, ad quam nemo cogi potest. Ita S. Thom. 2. 2. *qu. 104. a. 5.* — *Suppl. qu. 47. a. 6.*

Dictum est: *per se*; quia per accidens aliquando obedire tenentur, non vi præcepti, sed ex charitate, si ita exigeret gravis necessitas parentum aut familiæ. (n. 335.)

QUER. 2° *An teneantur saltem PETERE consilium et assensum parentum?*

Resp. 1° Quantum ad statum religiosum eligendum, non tenentur, neque expedit consilium genitorum exquirere; quia hac in re nullam habent experientiam, et sæpe ob proprium commodum mutantur in hostes. Attamen, si certo prævideatur parentes non obstituros esse, æquum est ut filii non discedant sine parentum benedictione; secus, si probabile sit periculum ne injuste impedituri sint executionem vocationis. ¹ (n. 335. lib. 4. n. 68.)

2° Quantum ad matrimonium *cum determinata persona*, debent petere consilium et assensum; nisi ex justa causa non consulant, aut parentes forent irrationabiliter inviti. Ratio est, quia, cum parentes teneantur prospicere filiis in omnibus, præsertim in eligendo statu, et in iis quæ oneribus matrimonii sustentandis necessaria sunt, justum est ut hac de re consulantur, et eorum justo dissensui mos geratur. Ita omnes DD. (Lib. 6. n. 849.)

QUER. 3° *An dicta obligatio consulendi parentes in electione sponsi vel sponsæ sit gravis?*

¹ In pluribus regionibus, secundum leges civiles, possunt parentes, auxilio brachii sæcularis, liberos suos minores et quocumque loco retrahere et cogere ad reditum. Caute ergo cum istis hac in re procedendum est.

Resp. Controv. Communius affirmant; quia gravis contemptus est ac signum diffidentiae, tantam rem sine eorum consilio aggredi, ac nuntium aut generum ipsis insciis adducere; quare omnes parentes hoc ægerrime ferunt. Ita Sylvius, Roncag. Sanch. Laym. Viva, Vasquez, Bonac. etc.

Alii tamen negant; quia, si filii parentum consilio stare non obstringuntur, obligatio illud exquirendi non potest esse gravis. Ita Palaus, Elbel, Tambur. Holzm. Spor. Salm. etc.

Minime vero peccabit filius, si sit in dissito loco, et reputet parentes in matrimonio libenter consensuros, vel contra, si consulantur, injuste illud impedituros esse. (Lib. 6. n. 849.)

QUER. 4° *An filius minorennis teneatur obedire parentibus in electione aliqujus professionis?*

Resp. Negandum videtur, si electio filii conformis sit conditioni suæ, nec animæ periculum adducat, ita ut parentes nequeant rationabiliter inviti esse; professio enim ad totam vitam spectat, quocirca filius videtur jus habere ne cogatur perpetuam vitæ rationem amplecti inclinationi suæ contrariam.

QUER. 5° *An contra obedientiam peccet filius minorennis, qui juxta leges civiles, sed invitis parentibus, vult proprio nomine laborare, alimenta sua emere?*

Resp. Affirmandum censeo; quia hæc materia penitus ad curam parentum pertinet, ad educationem nempe et domesticam gubernationem, a qua se emancipare non valet. — Idem dicendum de filio vel filiâ, quæ contra voluntatem parentum vult famulatum exercere, maxime in familia vel in loco, ubi animæ periculum incurret.

ARTICULUS II.

OBLIGATIONES PARENTUM ERGO LIBEROS.

154. — Parentes debent filiis amorem et educationem tum corporalem tum spirituales. Id ipsa natura clamat; cuncta namque animantia foetus suos diligunt et nutriunt; et quoniam homo est creatura rationalis, ad finem supernaturalem destinata, ipsi quoque debetur educatio spiritualis. Neque refert an filii legitimi vel illegitimi aut spurii sint.

Officium porro educationis durat usque dum filii sibi ipsis sufficere valent; quamquam, si filii postea gravi necessitate laborent, semper tenentur parentes illis subvenire. (*Lib. 4. n. 69.*)

§ I. Amor.

155. — Tenentur genitores filios suos diligere amore tum interno, eis bene volendo, tum externo, eis benefaciendo et omne malum ab illis avertendo; isque amor recte ordinatus esse debet.

Hinc peccant graviter: 1° Qui liberos suos odio prosequuntur, domo ejiciunt, aspectu suo dedignantur, grave malum eis ex animo imprecantur; nimis dure illos tractant; in necessitate eis non succurrunt. Non sunt tamen culpandi parentes, qui filiis ob culpam gravem, correptionis causa et ad tempus, indignationem testantur, domus ingressum prohibent, eos alloqui recusant, exemplo Davidis erga Absalonem.

2° Qui ex affectu inordinato, ne filios contristent, omnia illis concedunt aut permittunt, neque a vitiis refranant, in grave filiorum præjudicium.

3° Qui, dum uni sine justa ratione totum affectum impendunt, erga alios indifferentes se habent, aut etiam illos despiciunt; quæ quidem unus præ cæteris dilectio fons est discordiarum, jurgiorum, et aliorum malorum in familiis, ut apparet exemplo patriarchæ Joseph.

§ II. Educatio corporalis.

156. — Hæc importat providentiam victus, et statûs.

I. *Providentia vitæ.* Ut nimirum ab ipso conceptu sedulam proles curam gerant, nec quidquam agant quod ejus vitæ, sanitati, et naturali perfectioni obesse possit.

Hinc peccant per se graviter: 1° Matres prægnantes, quæ saltant, nimium laborant, graviora onera levant aut portant, passionibus vehementioribus iræ, melancholiæ, indulgent, cum periculo abortûs vel damni prolis.

2° Patres, qui gravidas uxores aspere tractant, graviter verberant, nimio labore onerant.

3° Parentes, qui non cavent ne noxa parvulis eveniat per aquam, ignem,

bestias, periculosa instrumenta, nimium ploratum, etc. Item, qui tenellos infantes secum in lecto retinent, cum periculo suffocationis; hujusmodi tamen cubatio culpa carere potest, si lectus sit latus, infans implacabilis, qui aliter a frigore defendi nequeat, et mulier in somno eundem retinere soleat situm ac locum. (*Lib. 6. n. 160.*)

157. — II. *Providentia victus.* Nomine victus seu alimentorum intelligi debent, non solum cibus et potus, verum etiam vestitus, lectus, habitatio, et medicinæ tempore morbi; sine his enim vivere non valemus. Hæc omnia ipsis præstare debent juxta conditionem status sui.

Peccant ergo mortaliter parentes: 1° Qui filiis alimenta necessaria denegant, etiamsi filius dissipasset sibi data pro alimentis; officium enim alendi filios est de jure naturæ, donec filii sibi ipsis providere possint.

2° Qui comensationibus et potationibus, aliisve excessibus, bona sua dilapidant, ita ut filii vel mendicare cogantur, vel vilem artem exercere ipsorum conditioni non convenientem.

3° Qui sine justa causa prolem exponunt in brephotrophio vel loco publico; tum quia sic filios deserere contra naturam est; tum quia proles jus habet ne innocens derelinquatur, et ne cum suo probro in tali loco alatur. Justa autem causa esset vel impotentia prolem alendi ob inopiam, vel periculum infamiæ, si proles esset illegitima ex delicto occulto. (*n. 336.*)

QUÆRITUR: *An teneatur mater ipsa met lactare prolem suam?*

Resp. Affirm., nisi justâ causâ excusetur; quia natura hunc in finem matri lac dedit. Hæc tamen obligatio non urget sub peccato gravi, dummodo aliunde bene provideatur filio de lacte; quia tunc detrimentum non patitur.

Dixi 1°: *justa causa excusat*; qualis censetur morbus vel debilitas matris; nova prægnatio; matris inopia, ita ut labore victum sibi comparare debeat; consuetudo, quæ apud familias nobiles viget.

Dixi 2°: *dummodo aliunde bene provideatur filio de lacte*; hunc in finem tenetur sub gravi sibi subrogare nutricem bonam quoad mores et valetudinem; cum alias grave damnum inde oriri possit proli, siquidem lac parit si-

militudinem inter lactantem et lactentem. *Ita communiter.* (n. 336.)

Non sufficit porro, nisi necessitas cogat, alio cibo prolem nutrire; nam nullus cibus plene compensare potest lac humanum.

Supradictam matronarum consuetudinem non lactandi plures SS. Patres improbant; et hodie revera ejus *extensio* verus abusus dicendus est; etenim 1° ob causas vanas servatur; multæ matronæ non nobiles eam sequuntur, ut lactationis oneri se subtrahant, et conventus, choreas, theatra, aliaque oblectamenta frequentare valeant; 2° gravia damna producit; nam multoties eligitur nutrix innupta; cupido nutritionum, eo quod pingua sint, fornicationes multiplicat, nutricesque inducit ad propriam prolem negligendam, atque hoc modo multos infantes interimit. (Capellmann. *Medic. past. pag. 42. seqq.*)

158. — III. *Providentia statûs.* In quo videlicet honeste juxta conditionem suam aliquando vivere poterunt.

Unde peccant graviter: 1° Si non adhibeant diligentiam, saltem mediocrem, ut acquirant bona, quibus filii habeant hæreditatem secundum suum statum, juxta illud Apostoli II Cor. XII. 14: »Nec enim debent filii parentibus thesaurizare, sed parentes filiis.»

2° Qui non curant ut filii addiscant artem aut scientiam statui suo competentem.

3° Qui bona dilapidando impotentes se reddunt ad liberos honeste secundum statum suum educandos ac dotandos.

4° Qui injuste recusant constituere patrimonium filiis, qui ad Ordines sacros promoveri cupiunt, aut dotare filias pro matrimonio, vel Religionis ingressu. (n. 336. lib. 6. n. 819.)

5° Qui graviter lædunt filiorum libertatem in statu vitæ eligendo, qui nempe eos invitos vel compellunt ad matrimonium, ad Religionem, aut ad sacros Ordines, vel contra, eos a tali statu amplexando impediunt. Imo Trid. sess. 25. cap. 18. de *Regul.* anathemate ferit omnes, adeoque et parentes, qui puellam vel viduam invitam cogunt ad ingressum Religionis, vel habitûs susceptionem, aut professionem, sicut et illos, qui sine justa causa eam impediunt. Plures tamen parentes, qui avertunt filios a statu

Religioso, excusari possunt a mortali peccato, saltem per breve tempus, ratione ignorantie vel inadvertentie, quæ facile eis inesse potest ob vehementem amoris affectum erga filios. (H. A. n. 5. lib. 4. n. 77.)

§ III. *Educatio spiritualis.*

159. — Hæc omnium sane gravissima parentum obligatio est, ex qua nimirum æterna filiorum vel beatitudo vel damnatio maxime dependet. Tria ad illam requiruntur, quæ totidem sunt alimenta animæ, nimirum doctrina, exemplum, et correctio, juxta illud Eccli. VII. 25: »Fili tibi sunt? erudi illos, et »curva illos a pueritia illorum;» nam, ut legitur in Proverb. XXII. 6. »Adolescens juxta viam suam, etiam cum »sensuerit, non recedet ab ea.»

I. *Doctrina.* Tenentur parentes, per se vel per idoneos magistros, instruere liberos imprimis in necessariis ad salutem, nempe in fide et honestate morum. Curent itaque 1° ut nati quamprimum Sacramento Baptismi fidem suscipiant; 2° ut a pueritia doctrinam Christianam et conciones frequentent; 3° ut peccati mortalis malitiam ac damna eos doceant; 4° ut orationis affectu et devotione erga Deiparam eos imbuant; speciatim, ut pietatis exercitia peragant a bonis christianis frequentari solita, puta preces matutinas et vespertinas, ante et post refectiones, etc. 5° ut mundi illecebras, fallaciam, atque vanitatem eos doceant; 6° ut ad bonas scholas eos mittant; quod nostro præsertim tempore summi est momenti, ne in magistros incidant, qui fidem aut bonos mores adolescentium pervertunt. Uberius hæc de re agemus in Appendice ad Sacram. Pœnit. (H. A. n. 5.)

160. — II. *Exemplum.* »Integritas enim »præsidium salus est subditorum,» inquit Trid. sess. 6. cap. 1. ref. — Idcirco graviter delinquant parentes: 1° Qui coram filiis jurant, blasphemant, impudica agunt, turpia loquuntur.

2° Qui injurias et imprecationes, alter in alterum præcipue, effutunt; notoriis vitiis, ut ebrietati, luxurie, sunt addicti.

3° Qui pietatem, Religionem, Sacerdotes, aliasve res sacras irridunt; ecclesiam, Sacramenta, et conciones non frequentant. (H. A. n. 5.)

¹ Cfr. Salmant. *tr.* 24. n. 35.

161. — III. *Correptio*. Debent parentes emendare peccata et vitia filiorum; atamen, ut prosit correctio, discretam illam esse oportet, ut nec nimia severitate odium aut pusillanimitatem gignat, nec nimia indulgentia contemptui habeatur. Unde monet Prov. XIII. 24: »Qui »parcit virgæ, odit filium suum,» et Apostolus ad Coloss. III. 21: »Patres, »nolite ad indignationem provocare filios »vestros, ut non pusillo animo fiant.»

Graviter desunt huic officio genitores: 1º Qui de temporalibus tantum solliciti, de vita christiana filiorum prorsus incuriosi sunt; adeoque non satagunt, ut filii præcepta Dei et Ecclesiæ custodiant, et Sacramenta frequentent.

2º Qui filiorum excessus castigatione et oburgatione emendare negligunt, aut mitius quam par est corrigunt. Item contra, si propter immoderata verbera notabilem inferant filio lesionem in corpore.

3º Qui occasiones peccandi mortaliter ab eis non auferunt, v. g. si sinant eos suspectas domus frequentare, illicitas procurationes dissimulent, quales præcipue sunt, quæ *intempestive* aut *clanculo* fiunt; quare parentum officium est adamantium visitationibus in domo suâ præsentibus adesse. (H. A. n. 5. *Præc. Conf.* n. 211.)

Periculo quoque haud caret, si patiantur ut magistri causâ docendi musicam in instrumento musico, puellas alloquantur soli sine ullâ præsentia fidorum domesticorum, quando ipsimet adesse lectioni nequeunt.

4º Qui non cavent ne filii cum pravis sociis conversentur aut nocuis lectionibus corrumpantur. Pariter, si eos, artis addiscendæ vel famulandi causa, in ejusmodi familias collocent, ubi eorum fides vel boni mores periclitantur.

Ut porro parentes hoc correptionis officio rite fungantur, iugis ac solers vigilantia in filios necessaria est.

5º Oportet denique quedam particularia adnotare circa *cubationem* filiorum, utpote quæ pro moribus eorum momentosa res est. Ut parentes a filiis suis periculum corruptionis avertant, caveant a) ne sine *urgenti* necessitate pueros et puellas jam sexennes in eodem lecto condormire sinant. (H. A. n. 5. *Præc. Conf.* n. 211.) Si ob paupertatem lecto ac tegumentis careant, debent admonere Parochum, vel sodalem Conferentiæ S.

Vincentii a Paulo, vel divitem aliquem beneficium, ut gravi huic necessitati provideatur. b) Ne sine necessitate secum in lecto admittant pueros, qui sextum annum jam excesserunt. (H. A. n. 5. *Præc. Conf.* n. 211.) Quod si paupertas ad id cogat, caveant saltem ne pueri quidquam deprehendant, quod ignorare debent; in lecto porro pueros ad latus patris, et puellas ad latus matris retineant. De cætero agant ut supra dictum est. c) Ne filii aut filiae similiter in eodem ac parentes cubiculo dormiant; imo neque in cubiculo vicino, si inde videre vel audire possent quid parentes agant aut dicant; pueri enim admodum curiosi sunt. d) Ne facile fidant famulis suis, ita ut sinant filium cum famulo, aut filiam cum famulâ in eodem lecto condormire. — Quot liberi hæc in re scandalum acceperunt a parentibus suis, et quot adolescentes corrupti sunt a pravo lecti socio!

162. — *Quæstiones*. QUÆR. 1º *Quæ sint mutue obligationes tutorum et pupillorum?*

Resp. Eadem, servata proportionem, ac parentum et filiorum; quia tutores ex officio succedunt parentibus. (n. 341.)

QUÆR. 2º *Quæ sint officia mutua aliorum cognatorum ascendentium et descendentium?*

Resp. Filii tenentur, servata proportionem graduum, ascendentibus exhibere amorem et reverentiam, et, si parentum locum teneant, etiam obedientiam. Ascendentes tenentur nepotibus exhibere amorem, et, si parentum vices gerunt, paternam curam. *Ita communiter.*

QUÆR. 3º *Ad quid erga se invicem obligentur fratres et sorores?*

Resp. Debent se fraterno amore persequi, et in necessitate alter alteri succurrere, non tantum in extrema, sed in gravi quoque, ut secundum conditionem status sui honeste vivere possint. (n. 340.)

QUÆR. 4º *An officia, quæ sibi mutuo debent consanguinei, pertineant ad virtutem pietatis?*

Resp. Affirm.; nam »in cultu parentum includitur cultus omnium consanguineorum; quia etiam consanguinei »ex hoc dicuntur quod ex eisdem parentibus processerunt», i. e. quia in ipsis parentum sanguis existit, eosque ideo representant. *Ita communiter.* (S. Thom. 2. 2. qu. 101. a. 1.)

CAPUT III.

OBLIGATIONES CONJUGUM.

163. — I. Obligationes utrique communes sunt: 1° *Amor*; unio quippe animorum est summa boni matrimonii, sine qua nec reliquis vitæ conjugalis officiis satisfacere, nec onera ejusdem sufferre valent. Inde ad Ephes. V. 25. »Viri, diligite uxores vestras, sicut et Christus dilexit Ecclesiam,» de uxoribus autem ad Tit. II. 4: »Viros suos ament.»

2° *Cohabitatio*, i. e. obligatio in eadem domo habitandi, eidem mense accumbendi, et in eodem toro cubandi. Hanc enim exigunt fines matrimonii, et præcipit divinus ejus Auctor: »Dimittet homo patrem et matrem, et adhærebit uxori suæ, et erunt duo in carne una.» Consule lib. 6. tr. 8.

3° *Fides conjugalis*, quæ adstringit illos a) ad sibi mutuo reddendum debitum, cum serio petitur, nec est causa justa negandi; de quo copiose in tractatu de matrimonio agitur; b) ad nullum adulterium committendum.

4° *Sustentatio* honesta juxta suum statum. Hoc officium quidem primario incumbit marito, juxta illud Apostoli ad Ephes. V. 28. 29: »Qui suam uxorem diligit, seipsum diligit. Nemo enim unquam carnem suam odio habuit: sed nutrit et fovet eam;» secundario tamen etiam uxoris officium fit, si nimirum maritus indigeat. (Lib. 6. n. 939.)

164. — II. Viro in particulari incumbit: 1° *Studiosa administratio rei familiaris*, quoad bona temporalia, tum communia, tum uxoris propria.

2° *Recta gubernatio uxoris*, et totius familie, in iis quæ spectant animæ salutem, bonos mores, et domesticam disciplinam. Debet ergo honorifice tractare uxorem, memor conditionis ejus, qua socia, non ancilla est; eam in officio continere vitæ christianæ; delinquentem, si opus est, corrigere.

III. Uxori in particulari incumbit: 1° *Reverentia* erga maritum, ut dicit Apostolus ad Ephes. V. 33: »Uxor timeat virum suum.»

2° *Obedientia* in omnibus, quæ ad ipsius gubernationem spectant, juxta illud ad Ephes. V. 22. 23: »Mulieres

»viris suis subditæ sint, sicut Domino: »quoniam vir caput est mulieris: sicut »Christus caput est Ecclesiæ.»

3° *Diligens cura domus*, et proinde domestica officia obire, ut parare cibos, domum verrere, lintea lavare, vestes resarcire, et alia hujusmodi. Si tamen spectatæ conditionis est, potest viliora officia per famulos vel ancillas adimplere, dummodo curam adhibeat ut rite impleantur. (n. 351. 352.)

165. — **Resolutiones.** Graviter peccant: 1° *Conjuges*, qui odio, contumeliis, maledictionibus, rixis se lacesunt. Item, qui sine sufficienti iudicio suspicantur fidem compartis, et zelotypiæ se dedunt, quæ passio infinitorum malorum origo est.

2° *Maritus*, qui uxorem acerbius tractat, eam graviter cædendo; potest tamen moderate ipsam castigare, etiam, si gravis causa adsit, moderatis verberibus, habita tamen ratione conditionis et status uxoris.

3° Si uxorem impediat, quominus satisfaciât præceptis Dei et Ecclesiæ. Si vero absque causa impediret tantum bona opera, quæ ex devotione fiunt, ut frequentationem Sacramentorum, et similia, peccaret solum venialiter; sed aliquando peccabit mortaliter, scilicet cum sibi constaret uxorem magnam utilitatem ex istis depromere.

4° Si negligat gubernationem domus, et rem familiarem; si cum uxore non cohabitaret, vel sine causa diu absit; si ipsam non sustentet, nisi uxor sine causa ab illo discesserit, aut adulterasset. (n. 356.)

5° *Uxor*, si non obediat viro in eo quod justum est, præsertim in reddendo debito conjugali; si de bonis communibus quid notabile expendat contra voluntatem viri, et consuetudinem fœminarum sui status; si, spreto viro, domesticam gubernationem sibi assumat, nisi maritus bona familie dilapidaret, aut socors esset, aut minus aptus familie gubernandæ. (n. 351.)

166. — Uterius hic monendum: 1° *Taceat uxor*, dum maritus est iratus vel ebrius; si monitio profutura videatur, moneat eum maritus est bene affectus; si irato respondendum sit, respondeat suaviter, juxta Prov. XV. 1: »Responsio »mollis frangit iram: sermo durus susci- »tat furorem.» Si hæc non juvent, a Parocho aut alio prudenti viro curet maritum admoneri.

1 Genes. II. 24. Matth. XIX. 5.

2º Confessarius non statim credat conjugii de comparte sua conquerenti, uxori præsertim, si in maritum invehat, quia mulieres non raro inconsultæ sunt. Quare præstat, neutrius partes tuendo, ipsis commendare orationem, patientiam, mansuetudinem, et speciatim uxori majorem sollicitudinem ad obsequia viro exhibenda. (Gury. n. 381.)

CAPUT IV.

OBLIGATIONES DOMINORUM ET FAMULORUM.

167. — I. Domini tenentur famulos suos 1º *Benigne tractare*, humaniter eos alloquendo, convenientia alimenta præbendo, nimio labore non gravando, infirmos ut par est curando. Sic monet Eccli. XXXIII. 31: »Si est tibi servus »fidelis, sit tibi quasi anima tua: quasi »fratrem sic eum tracta.»

2º *Instruere et corripere*, invigilando ut fidei saltem rudimenta calleant, Dei et Ecclesiæ præcepta observent, et a vitiis abstineant; deinde delinquentes debite corripiendo; quia, ut ait Apostolus I Tim. V. 8: »Si quis suorum, et maxime »domesticorum curam non habet, fidem »negavit, et est infideli deterior.»

3º *Iustam mercedem solvere*, cum famuli fideliter servierunt; est enim debitum rigorosum ex contractu.

168. — Gravior ergo peccant domini: 1º Si causa sint cur famuli Dei ac Ecclesiæ præceptis non satisfaciant; si eos non admoneant, cum Missam diebus festis non audiunt, aut Sacramenta suis temporibus non suscipiunt.

2º Si eos non corripiant, cum blasphemant, turpia loquuntur, aut scandalum præbent; si inemendabiles non dimittant, nisi forte eorum opera maxime indigeant, et alios invire nequeant.

3º Si peccandi occasionem eis permittant, dum impedire possent; aut, quod pejus foret, ipsi grave scandalum eis præbeant. Hinc regulariter non permittant ut famulus et famula suæ domus mutuo procentur; provideant, quoad fieri potest, ut famuli non condormiant in eodem lecto; prospiciant quoque, ut famuli et famule rite separati sint quoad cubilia; secus enim facile nascetur occasio peccatorum.

4º Si pactum salarium, vel consuetum,

non solvant, illud minuant, aut nimis differant; si ægrotos negligant, aut statim expellant; si eos ante tempus conventum sine justa causa dimittant, quo casu tenentur domini compensare damnum, si quod famuli inde patiantur.

5º Si laborem extraordinarium exigant absque compensatione; id enim contra justitiam est.

Notandum superest, dominos non teneri ex *justitia* ad expensas curationis, neque ad mercedem pro tempore infirmitatis; nisi alicubi esset consuetudo quod dominus teneatur ad totum stipendium, si famulus ad annum conductus per breve tempus ægrotet; contractus namque ineuntur sub tacita conditione servandi consuetudines. Dico autem: *per breve tempus*; quia, si notabiles essent impense medici, aut famulus diu ægrotaret et incapax esset ad opus suum præstandum, dominus non tenetur, ne ex charitate quidem. Si vero famulus in gravi vel extremâ necessitate versaretur, dominus tenetur ei subvenire juxta dicta in tractatu de charitate. (n. 342. 864.)

169. — II. Famuli tenentur dominis exhibere: 1º *Reverentiam*; sic enim Apostolus I Tim. VI. 1: »Servi dominos suos omni honore dignos arbitrentur.»

2º *Obedientiam*, in iis quæ ad famulatum et gubernationem domus spectant. Unde Apostolus ad Ephes. VI. 5: »Servi, »obedite dominis carnalibus cum timore »et tremore, in simplicitate cordis vestri, sicut Christo;» et I Petr. II. 18: »Servi, subditi estote in omni timore »dominis, non tantum bonis et modestis, »sed etiam dyscolis.»

3º *Fidele obsequium*, in omnibus ad quæ vi contractus obligantur, ut ait Apostolus ad Tit. II. 9. 10: »Servos dominis suis subditos esse,.... non fraudantes, sed in omnibus fidem bonam »ostendentes.»

170. — Hinc peccant pro ratione materie: 1º Qui dominos irrident, insolenter eis respondent; de familia detrahunt.

2º Qui operas præceptas omittunt, aut pro seipsis laborant cum damno domini sui, aut tempus otio terunt.

3º Qui grave damnum dominis inferunt, vel inferri permittunt, cum impedire possent.

4º Qui sine justa causa ante statutum tempus discedunt. (n. 343.)

171. — **Quæstiones.** QUÆR. 1° *An famuli non impediunt furta rerum domini, teneantur ad restitutionem?*

Resp. Communis et probabilis distinguitur. 1° *Affirm.*, si res, quæ subripiuntur, ipsis *specialiter* creditæ fuerint, aut furtum committatur ab *extraneis*. Ratio est, quia in priori casu ex mandato eas tueri tenentur; in posteriori ipse famulatus eos obligat curare ne res domini ab extraneis subripiantur.

2° *Negat.*, si damnum fiat a *domesticis*, in rebus non *specialiter* eorum cure commissis; tunc enim non impediendo peccant contra charitatem, non vero contra iustitiam; quia non obligantur ex iustitia res domini a domesticis tueri. (n. 344.)

QUÆR. 2° *An famulus locans operas suas ad annum, si ante annum culpa sua discedat, possit stipendium petere pro tempore, quo inservivit?*

Resp. *Affirm.*, nisi grave damnum domino ex discessu eveniret; quia servitus exhibita meretur utique mercedem suam. Attamen non tenetur dominus totum stipendium tempori correspondens solvere, sed paulo minus, arbitrio prudentis; quia dominus aliquam semper patitur injustitiam. (n. 345.)¹ Hæc de jure naturali; cæterum attende quoque quid statuunt leges locorum; hæc nempe, nisi injustæ probentur, servari possunt, casu tamen excepto, quo famulus discedit propter bonum suum spirituale.

QUÆR. 3° *An famuli, qui, nulla pacta mercede, inserviunt, possint deinde justum stipendium, saltem infimum, petere vel occulte subripere?*

Resp. *Dist. Affirm.*; si hujusmodi famulorum operæ pretio conducuntur soleant. *Negat.*, si conducuntur non soleant; quemadmodum accidit respectu tironum in artibus addiscendis, quibus nihil solvitur, aut respectu miserabilium personarum, quæ ex pura misericordia assumuntur et sola alimenta recipiunt. (n. 348.) Excipe tamen casum, quo labor extraordinarius ab eis exigitur; hic enim compensari debet.

¹ Cum S. Alph. dicit teneri dominum solvere saltem paulo minus, quam *dimidiam* partem stipendii, intendit loqui de famulo qui per *semestrium* servivit, prout liquet conferendo Salmanticenses.

CAPUT V.

OLIGATIONES MAGISTRORUM ET DISCIPULORUM.

172. — I. Præceptores discipulis debent educationem spiritualem, ideoque instructionem, bonum exemplum, et correptionem. Ratio est, quia locum tenent parentum, eumque in finem stipendium accipiunt.

Debent igitur seipsos idoneos reddere in scientia, quam docent, ut possint alios debite erudire; sedulo curare, ut discipuli in litteris proficiant; eos a vitiis et quavis corruptela avertere.

Hinc graviter desunt officio suo: 1° Si instructionem negligent, bonos mores non doceant, aut etiam falsa et scandalosa ex proposito tradant.

2° Si peccata discipulorum dissimulent, et non corrigant, quando possunt, aut eos injuste vel indiscrete puniant.

3° Si discipulis malo sint exemplo; sed præsertim si eosdem seducant, inducendo ad peccata, v. g. carnalia.

4° Si alumnos malis moribus imbutos, et qui aliis perniciosi sunt, in scholas admittant, vel ex iis non dimittant, cum possunt. (n. 362.)

173. — II. Discipuli tenentur exhibere magistris reverentiam, amorem, et obedientiam in iis quæ spectant litteras et bonos mores.

Unde peccant discipuli: 1° Si magistros irrideant, conviciis, maledictis, calumniis, aliisve molestiis afficiant.

2° Si negligenter studeant, scholarum aut studiorum tempore lusui vacent vel otio.

3° Si non obediant in rebus pertinentibus ad studia et bonos mores. (n. 361.)

In praxi ignorantia et juvenilis levitas plerumque excusant a gravi saltem peccato.

CAPUT VI.

OBLIGATIONES SUPERIORUM SPIRITUALIUM ET SUBDITORUM.

174. — I. Superiores spirituales, quibus cura animarum incumbit, debent gregi suo sequentia officia, quæ hic carptim tangimus, postea in libro V fusius exposituri.

1° *Instructio et prædicatio*, prout præcipit Trid. sess. 5. cap. 2. ref.: »Per se, vel alios idoneos, si legitime impediti fuerint, diebus saltem dominicis et festis solemnibus, plebes sibi commissas pro sua et earum capacitate pascant salutaribus verbis, docendo ea quæ scire omnibus necessarium est ad salutem, annuntiandoque eis, cum brevitate et facilitate sermonis, vitia quæ eos declinare, et virtutes quas sectari oporteat; ut pœnam æternam evadere, et cœlestem gloriam consequi valeant.”

Hic obiter notetur, etiam Superiores Regulares teneri prædicatione pascere subditos suos; quia sunt pastores eorum. (n. 360.)

2° *Bonum exemplum*; nam, ut docet idem Concilium sess. 23. cap. 1. ref.: »Præcepto divino mandatum est omnibus, quibus animarum cura commissa est, oves suas bonorum omnium operum exemplo pascere.”

3° *Corruptio*. Tenentur nimirum corripere oves, quæ in peccato mortali vel in proximâ peccatorum occasione vivunt, quandocumque affulget spes emendationis. Multo magis tenentur tum scandala et occasiones ruinæ a grege suo auferre, tum etiam illa, quæ facile oriri possunt, præpedire; quamobrem eorum munus quoque est inquirere in mores subditorum, num omnes officiis vitæ christianæ satisfaciunt. Tandem non debent correctionem publicam, v. g. e suggestu, omittere, etiamsi apud reos nihil proficiat; proderit enim cæteris, ne ipsi inficiantur, dum vident pastores obdormiscere. (n. 360. H. A. n. 30. 34.)

4° *Administratio Sacramentorum*. Eorum partes sunt Sacramenta administrare, a) tempore præcepti, et in casibus gravis necessitatis; quocirca tenentur etiam inquirere graviter iisdem indigentes; b) toties quoties rationabiliter et opportune postulatur; cum pastor non solum debeat prospicere ut oves suæ præcepta adimpleant, verum etiam ut iis auxiliis muniantur, quæ eorum profectui conferre possunt. Semel tamen atque iterum extra necessitatem renuere, non erit mortale. (n. 358. H. A. n. 24—28.)

5° *Orationum et Sacrificiorum suffragia*; quia sunt mediatores inter Deum et homines, juxta Apostolum ad Hebr. V. 1: »Omnis namque Pontifex ex ho-

minibus assumptus, pro hominibus constituitur in iis quæ sunt ad Deum, ut offerat dona et sacrificia pro peccatis.”

6° *Residentiam*, quia, ut docet Trid. sess. 23. cap. 1. ref.: »Munia pastoralia... nequaquam ab iis præstari et impleri possunt, qui gregi suo non invigilant neque assistunt, sed mercenariorum more deserunt.”

175. — II. Subditi debent suis Superioribus spiritualibus: 1° *Amorem*; quia sunt eorum Patres spirituales.

2° *Reverentiam*; unde Eccli. VII. 33: »Honora Deum ex totâ animâ tuâ, et honorifica sacerdotes;” et I Tim. V. 17: »Qui bene præsunt presbyteri, duplici honore digni habeantur: maxime qui laborant in verbo et doctrinâ.”

3° *Obedientiam* in iis, quæ ad eorum curam spectant, ut monet Apostolus ad Hebr. XIII. 17: »Obedite præpositis vestris, et subjacete eis. Ipsi enim pervigilant, quasi rationem pro animabus vestris reddituri, ut cum gaudio hoc faciant, et non gementes: hoc enim non expedit vobis.”

4° *Subsidium* necessarium ad honestam sustentationem; ut apparet ex lege decimarum in Veteri Testamento, et ex Apostolo I Cor. IX. 11—14: »Si nos vobis spiritualia seminavimus, magnum est si nos carnalia vestra metamus? Si alii potestatis vestre participes sunt, quare non potius nos?... Nescitis quoniam qui in sacrario operantur, quæ de sacrario sunt, edunt: et qui altari deserviunt, cum altari participant? Ita et Dominus ordinavit iis, qui Evangelium annuntiant, de Evangelio vivere.”

CAPUT VII.

OBLIGATIONES SUPERIORUM CIVILIUM ET SUBDITORUM.

176. — I. Auctoritatis civilis officia sunt: singulorum civium jura tueri, et bonum commune promovere. Quapropter Princeps, seu ii, qui summam auctoritatem gerunt, omnesque Magistratus, debent suis subditis: 1° *Administrationem justitiæ*, tum commutativæ, tum distributivæ ac vindictivæ, necnon *publicæ securitatis tuitionem*. Unde tenentur Officiis publicis idoneos et probos viros

præficere; justas leges ferre; populum tributis et oneribus ultra modum non gravare; expropriationem non imponere, pauperibus præsertim, si nulla cogat necessitas; redditus fisci seu aerarii publici non prodigere; pauperum necessitatibus subvenire; politiam solerter exercere ad crimina præveniendâ; delicta patrata congrue punire.

2° *Religionis et bonorum morum tutelam*; nam absque Religione nullus in societate ordo subsistere potest. Quapropter debent populo præbere bonum exemplum tam in exercitio Religionis, quam in morum honestate; Ecclesiæ ministros revereri, eisque adjumento esse, ut, quantum in ipsis est, ea omnia arceantur, quæ fidei bonisque moribus damnum inferunt, ea vero, quæ Religionis cultum divinarumque legum observantiam promovent, foveantur. Ita Trid. sess. 25. cap. 20. ref.

Inde consequitur, *ex se* malam esse publicam libertatem pravarum opinionum, libertatem pernicioſa quæque ac blasphema scripta vulgandi, libertatem occultarum societatum, separationem Ecclesiæ et Status civilis, juventutis institutionem absque Religione, et hujus generis alia. Constat ex Encyclicâ Gregorii XVI. *Mirari vos*. 15 Aug. 1832. et Constit. Pii IX. *Quantum cura*. 8 Dec. 1864. cum Syllabo errorum, prop. 48. 79.

Dixi: *ex se* mala est; nam *per accidens*, ad majus malum vitandum, ejusmodi libertas expeti et concedi potest, dummodo tamen non ultra necessitatem concedatur.

177. — II. Cives debent Superioribus civilibus: 1° *Reverentiam*, ut monet I Petri II. 17: »Deum timete, Regem honorificate.»

2° *Obedientiam* omnibus præceptis honestis et justis in rebus pertinentibus ad ordinem civilem, quemadmodum docet Apostolus ad Rom. XIII. 1. 2: »Omnia anima potestatibus sublimioribus subdita sit: non est enim potestas nisi a Deo: quæ autem sunt, a Deo ordinatæ sunt. Itaque qui resistit potestati, Dei ordinationi resistit. Qui autem resistunt, ipsi sibi damnationem acquirunt.»

3° *Iusta obsequia et tributa*, utpote sine quibus regere non valerent; patet ex cap. cit. ad Rom. v. 7: »Reddite ergo omnibus debita: cui tributum, tributum: cui vectigal, vectigal.»

178. — *Quæstiones*. QUÆR. 1° *An liceat unquam rebellare?*

Resp. Negative; nemo enim potest possessione suâ, nisi a iudice legitimo et ex certâ causâ, spoliari; populus autem non est iudex sive superior legitimus sui Principis; ergo populo jus non competit Principem suum, quamvis tyrannice gubernantem, judicandi et puniendi. Sed potissime elucet responsum ex doctrinâ Ecclesiæ; Summi namque Pontifices non semel hæc nostrâ ætate rebellionis principium reprobant. Gregorius XVI in memoratâ Encyclicâ hæc habet: »Et divina et humana jura in eos clamant, qui turpissimis perditionis seditionumque machinationibus a fide in Principes desciscere, ipsosque ab imperio deturbare conantur.» Pius IX in Syllabo errorum hanc damnavit propositionem 63: »Legitimis Principibus obedientiam detrectare, imo et rebellare licet.» Et in Alloc. *Luctuosum*. 29 Oct. 1866 sic loquitur: »Nos quidem nunc denuo, uti alias, rebellionem summo opere damnamus et reprobamus, omnesque fideles, ac præsertim ecclesiasticos viros, monemus et exhortamur, ut impia rebellionis principia ex animo abhorreant, detestentur, ac sublimioribus potestatibus subditi sint, illisque fideliter obediant in iis omnibus, quæ Dei ejusque Sanctæ Ecclesiæ legibus minime adversantur.»

Verissime itaque scripsit S. Alph. in H. A. tr. 8. n. 13: »Falsum omnino est, in communitate subditorum quamdam adesse auctoritatem superiorem et a principe independentem, ita ut casu, quo princeps perverse regnum gubernet, tota communitas cum regno et vitâ exspoliare possit. Nimis perniciosum in hac re fuit principium Joannis Gersonis, qui ausus est asserere quod monarchia potest legitime a tota natione judicari, si regnum injuste regat; dicebat enim quod, cum natio sit totum regni respectu ad principem, qui est tantum pars, apud ipsam necessario debet suprema auctoritas exsistere. Principium, inquit, non tantum falsum, sed perniciosissimum: nam hoc modo due in regno essent suprema potestates, unde enormissima evenirent schismata, regnique desolatio.»

QUÆR. 2° *An ergo nullum remedium suppetat contra oppressorem?*

Resp. Providentia Dei sæpe utitur sævitia principum ad puniendum populum, qui communibus ac publicis sceleribus, præsertim Religionis contemptu, iram Dei justissimam in se concitaverit. Optimum ergo tunc ac tutissimum remedium erit pœnitentia, oratio, morum mutatio, et Religionis cultus.

179. — Quum nostrâ ætate fere ubique ex regnorum constitutione pars regiminis populo committatur, illi etiam incumbet, maxime Deputatorum electione, ad bonum publicum conferre. Quare necesse est Electorum et Deputatorum officia paucis hic subjungere.

QUER. 1° *Quodnam sit officium Electorum?*

Resp. 1° Tenentur ad bonorum deputandorum electionem concurrere, si prudens spes est fore ut hoc pacto iniquæ leges, bono communi adversæ, impediantur aut aboleantur, leges vero bonæ atque utiles promoveantur. Excipe tamen, sicubi ipsa electio sumi possit pro usurpato regiminis agnitione.

2° Gravis est ea obligatio pro iis, qui juste timere debent, ne, si abstineant ab electione, causa sint cur sufficiens numerus bonorum deputatorum desit, atque ita pravi leges in grave damnum publicum ferantur vel sustineantur. Ratio est ipsa necessitas boni communis, Religionis præcipue, quod omnes, qui facultatem habent, in casu necessitatis tueri debent. (*Lib. 2. n. 27. v. Secus vero.*)

3° Nunquam licet *absolute* eligere candidatum, qui prava principia sectatur. *Relative* vero aliquando licet; nimirum si optio detur dumtaxat inter duos, quorum neuter sana principia fovet, tunc licebit minus malum eligere, dummodo tamen a) concursus ad hujus electionem necessarius videatur, ut pejor candidatus excludatur, et b) aliquo modo patefiat concursum ad eam electionem

ex illo solo fine præstari. (Lehmkuhl. *Theol. mor. n. 799.* Scavini. I. n. 676. Del Vecchio. I. n. 332. Marc. n. 2287.)

QUER. 2° *Quenam sint officia Deputatorum?*

Resp. 1° Nunquam possunt legi pravi consensum seu suffragium dare, ut patet. Si quando lex quæpiam minus recta accipienda esse videatur, ad pejora mala evitanda, licebit hoc animo illi consentire, dummodo palam protestentur se nonnisi eo fine consensum præbere. Dixi: *lex minus recta*, ut excludatur lex intrinsece et prorsus mala.

Ex dictis consequitur, quod si deputatus aliquis electoribus suis, qui pravis principiis ipsi imbuti sunt, quidquam illicitum promiserit, his promissis stare non possit.

2° Suâ præsentia et suffragio impedire debent, ne qua prava lex acceptetur. Quodsi culpabili absentia causa sunt cur ejusmodi lex acceptata sit, graviter peccant contra justitiam; negative enim cooperati sunt ad damnum commune patriæ, cui ex officio ob stare debuissent.

3° Tenentur pro viribus positive promovere bonum commune, præsertim eo sensu, quo Electoribus suis fidem dederunt; eo pacto enim electi sunt.

De positiva deputatorum cooperatione ad malum, consule tractatum de 7° præcepto. (Lehmkuhl. n. 800. Scavini. *loc. cit.* Del Vecchio. *loc. cit.* Marc. n. 2286.)

QUER. 3° *An populus et Deputati edoceri debeant hæc sua officia?*

Resp. Affirm. omnino; agitur enim de re summi momenti pro bono totius Reipublicæ tum civilis tum christianæ. Propterea, etiamsi daretur ignorantia invincibilis, monitio nihilominus omitenda non est. Tum solum omitti deberet, cum ex eâ vel nullus fructus speraretur, vel, a fortiori, majus malum timeretur. (*Lib. 6. n. 615. H. A. tr. 16. n. 116.*)

TRACTATUS V.

DE V PRÆCEPTO.

„Non occides.” Exod. XX. 13.

S. Alph. lib. 3. H. A. tr. 8.

Post præceptum, quo jubemur honorem debitum parentibus aliisque Superioribus exhibere, sequuntur præcepta negativa, quæ prohibent ne proximum offendamus. Proximum autem ledere possumus in vitâ, in personâ sibi jugatâ, et in bonis. Et, quia præcipuum inter temporalia bona est vitâ, ideo primo loco in quinto præcepto prohibetur offensio in vitâ; in sexto deinde et nono prohibetur offensio in personâ jugatâ quantum ad procreationem prolis; in septimo, octavo et decimo vetatur offensio in bonis externis.

Hoc quinto præcepto prohibetur *directe* et *primario* homicidium, seu injusta hominis occisio; *indirecte* vero et *consequenter* omnis lesio corporis, quæ ad homicidium conducit, puta mutilatio, vulneratio, verberatio, rixa. Cum autem omne præceptum negativum virtualiter includat affirmativum, ideo jubet conservationem vitæ propriæ et alienæ.

Agemus primo loco de suicidio; deinde de occisione proximi, et quidem 1° de homicidio punitivo malefactoris; 2° de homicidio defensivo injusti aggressoris; 3° de homicidio voluntario et casuali innocentis; 4° de homicidio ex conducto, quod dicitur duellum; 5° de bello.

CAPUT I.

DE SUICIDIO.

180. — **Principia. I.** Unusquisque tenetur vitam suam conservare mediis ordinariis. Ratio est, tum quia tenetur seipsum diligere; tum quia vitâ est quoddam depositum divinitus homini conceditum, quod proinde fideliter custodire debet.

Dixi: *mediis ordinariis*; quia non est obligatio adhibendi media extraordinaria ac valde difficilia, qualia sunt v. g. abscissio cruris, incisio ventris ad extrahendum calculum, medicamenta ingentis pretii, domicilii seu patriæ mutatio; nemo quippe tenetur vitam tanti emere, nisi persona esset valde necessaria communi bono. (n. 372.)

II. Seclusâ auctoritate divinâ, nunquam licet seipsum *directe* occidere. Ratio est, tum quia repugnat inclinationi naturali et charitati sui; tum quia dominium directum in vitam et corpus hominis Deo soli, ejusdem Auctori, competit; homini vero Deus concessit solum dominium utile eorum; ergo suicida violat Dei supremum dominium, destruendo rem non suam. Liquido etiam sequitur ex præcepto: „Non occides,” quippe quo vetatur occisio cujuslibet, ergo et sui ipsius.

Dictum est: *seclusâ divinâ auctoritate*; propter quosdam martyres, qui ex instinctu divino in ignem vel fluvium se projecerunt. (n. 366. 367.)

III. Neque licet seipsum *indirecte* occidere, aliquid agendo vel omittendo, unde mors secutura sit, nisi ex justâ et proportionatâ causâ. Ratio prioris est, quia mors voluntaria foret in causâ: ratio posterioris, quia, quando ex causâ honestâ immediate sequuntur effectus bonus ac malus, bonusque compensat malum, licet intendere bonum atque permittere malum.

Hinc quandoque potest occurrere *obligatio* vitam sacrificandi, quando nempe exercitium virtutis jure naturali vel divino positivo obligatorium est. (n. 366.)

Justæ autem causæ permittendi mortem propriam ad has duas fere revocari possunt, nempe ad quamdam necessitatem et ad exercitium virtutis.

IV. Mutilatio sui vel alterius non est licita, nisi necessaria sit ad salutem corporis. Ratio prioris est, quia, sicut nullus est dominus suae vitae, ita nec membrorum; ratio posterioris, quia pars toti postponenda est. (n. 373.)

181. — **Resolutiones.** 1° Graviter peccant illi, a) qui levibus de causis se conjiciunt in discrimen mortis, quales sunt funambuli, in altissimis locis super fune deambulantes corpusque volutantes, et alii similes circulatores; nisi viribus et dexteritate ita polleant, ut prudentis arbitrio non sit probabile periculum mortis. (n. 369.) Similiter viri audaces, qui ex temeraria sponione et vanâ gloriâ ita agunt, puta in altum ascendendo, deorsum se demittendo, onera extraordinaria ferendo, etc.

b) Qui periculoso morbo laborantes noxia et vetita sumunt; item, qui intemperanter vivunt, cum certo eoque praevisto vel a peritis medicis praedicto periculo mortis notabiliter accelerandae; cujus peccati non raro rei sunt luxuriosi et ebriosi.

c) Qui, ut puerum baptizet, se in flumen projiceret certo submergendus. (n. 366.)

2° Quum ex causa necessitatis liceat vitam suam periculo exponere, ideo a) non peccant artifices, qui super aedificiorum tecta laborant et circumjeunt, ubi opus est; nec fabri ferrarii, ferri aut vitri conflatores, qui quotidie ignem versando aut vitrum inflando vitam sibi minuunt.

b) Licet, fervente incendio, si non suppetat alia evadendi via, e fenestrâ desilire, dummodo appareat aliqua spes vitam salvandi. Idem permittitur reis detentis in carcere, ad vitandam certam capitis sententiam vel etiam carcerem perpetuum. (n. 367. H. A. n. 1.)

c) Licet navim submergere vel incendere, ne veniat in manus hostium cum gravi detrimento patriae. (n. 367.)

3° Ob exercitium virtutis a) licet inter infideles aut haereticos Evangelium predicare, cum probabili periculo mortis, si notabilis fructus speretur. Licet quoque tempore persecutionis non fugere, et martyrium expectare.

b) Reus, quamvis possit, non tamen tenetur fugere; imo potest se sistere judici plectendum, etiamsi capitis damnandus sit. (n. 369.)

c) Fas est se obijcere ictui hostis ad conservandam vitam Principis, parentis, vel etiam amici. (n. 366.)

d) Licet ex charitate invisere infirmos morbo contagioso affectos, eisdem inservire, Sacramenta ministrare, non obstante infectionis periculo. (n. 366.)

e) Potest aliquis permittere se occidi ab invasore, etiamsi posset illum confodere, ne aggressor moriatur in peccato. Item, in naufragio potest quis concedere tabulam alteri, et committere se undis, etsi non sit spes evadendi; non enim directe se occidit, sed omittit dumtaxat vitam suam tueri: non liceret vero projicere seipsum in mare. (n. 366. H. A. n. 1.)

f) Virgo potest, ad tuendam suam castitatem ab invasore, mortis periculo se exponere. Praeterea verecundia excusat virginem aegrotantem, ita ut non teneatur manus medici vel chirurgi subire in verendis pro suae infirmitatis curatione; teneretur tamen permittere attractionem personae ejusdem sexus. (n. 367. 372. H. A. n. 1. 2.)

g) Laudabile est carnem jejuniis et macerationibus moderate affligere, ut spiritui subjiciatur, etiamsi praeter intentionem vita per aliquot annos brevietur. Attamen non debet fieri cum notabili vitae aut virium detrimento; idcirco consilio prudentis Superioris vel Confessarii fieri debent. (n. 371.)

4° Praeceptum vitam exponendi existit, a) si quis sub poenâ mortis jubeatur fidem abnegare, vel committere quodcumque peccatum, praesertim mortale; tunc enim tenetur potius acerbissimam mortem subire.

b) Quando proximus est in extrema necessitate spirituali; Pastores animarum tenentur etiam in gravi necessitate subditorum suorum, maxime tempore epidemiae vel persecutionis. Consule dicta lib. 2. n. 42.

c) Pro bono communi patriae milites jussi tenentur persistere in statione, arcem oppugnare, et similia peragere, quamvis certo occidendi sint. (n. 366.)

5° Quod mutilationem attinet, a) licet sibi abscindere manum catenâ ligatam, ad evadendum incendium, aut ad vitandam mortem a belluâ vel tyranno inferendam.

b) Non licet castrare seipsum, nec permittere eam mutilationem in se fieri,

ad conservandam castitatem et sedandas tentationes; quia tale medium non est necessarium, neque ad illud ordinatum; satis enim est non consentire, in quem finem multa alia remedia suppetunt. (n. 373.)

182. — **Quæstiones.** QUÆR. 1° *An virgo teneatur potius permittere se occidi, quam violari; puta, cum invasor minatur ei mortem, nisi copulæ acquiescat?*

Resp. Controv. 1^a Sententia affirmat: quia ex parte femine non requiritur aliqua actio positiva, ut dicatur copulæ moraliter cooperari, sed solum quod, cum possit resistere, hoc non faciat. Ita Salm. Lugo, Azor, Bonac. Valent. Palaus, etc.

2^a Sententia, speculative loquendo, probabilis, negat, docens posse illam permissive se habere, modo voluntate positive resistat, et consensûs periculum absit; quia pura illa permissio externa non potest dici cooperatio formalis, sed tantum materialis, quæ ob periculum mortis satis excusatur. Ita Navar. Soto, Tolet. Lopez, etc.

Nihilominus in praxi prima sententia omnino suadenda est, saltem ob periculum consensûs, quod in illâ permissione facile adesse potest. (n. 368.) Ita sane, generatim loquendo; sin autem femina oratione se muniat, si abhorreat a copulâ, vel ab invasore, periculum facile fiet remotum.

QUÆR. 2° *An possit reus ex præcepto iudicis ipse se occidere?*

Resp. Controv. Sunt qui affirmant; quia tunc iudex constituit reum carnificem sui ipsius, quod probabiliter fieri posse videtur. Verum communius cum D. Thoma negatur; quia occisio sui ipsius est actio intrinsece mala, adeoque nunquam licita. Potest tamen reus scalam ascendere, collum gladio aptare, etc., cum hæ actiones tantum remote ad mortem tendant. (n. 369.)

QUÆR. 3° *An liceat pueros castrare, ad vocis suavitatem in eis conservandam?*

Resp. Controv. 1^a Sententia affirmat: modo absit morale periculum vitæ, puta ante pubertatem, et pueri consentiant; tum quia pueris procurat pingue lucrum, tum quia eunuchi prosunt bono communi ad divinas laudes in ecclesiis suavius canendas, tum quia toleratur ab

Ecclesiâ? Ita Tambur. Elbel, Trullench. Salm. Pasqual. etc.

2^a Sententia communior et probabilior negat; quia, si pro bono animæ id non liceat, quanto minus pro lucro temporali? neque suavitas vocis est bonum tanti momenti, ut pro illo liceat agere quod natura reprobatur. Ita D. Thom. 2. 2. qu. 65. a. 1. Lugo, Bonac. Spor. Salm. Bened. XIV. *De Syn. lib. 11. cap. 7. n. 3. et 4.* et multi alii. (n. 374.) *Ans. X*

QUÆR. 4° *Quenam sint pænæ ecclesiasticæ contra suicidas?*

Resp. Privantur sepultura ecclesiasticâ, et suffragiis Ecclesiæ, ita ut nec Missa pro ips'is dicatur. Has pœnas tamen non incurrunt: 1° illi, qui ex amentia, aut vehementi passione mentem alienante, seipsos occiderunt; 2° illi, qui signa pœnitentiæ dederunt, antequam exspirarent; 3° neque etiam, si crimen sit occultum; ne fama violetur. In dubio de patrato suicidio, delictum tam atrox non præsumitur sine evidentibus indicis; in dubio vero de usu rationis, inspicitur factum externum per se malum, præsumiturque voluntarie admissum, nisi ex circumstantiis contrarium colligatur. Constat ex Rit. Rom. tit. 6. cap. 2. n. 3. et Respons. Nicolai I ad consult. Bulgar. n. 98. (n. 375.)

CAPUT II.

OCCISIO MALEFACTORIS.

183. — **Principia.** I. Licetum est occidere malefactores bono communi noxios. Ratio est, quia singuli homines se habent ad Communitatem, sicut membra ad corpus; unde, sicut licet præscindere membrum noxium ob salutem corporis, eadem ratione licet præscindere malefactores ob salutem Reipublicæ. Præterea sic exposcit commune bonum, ut homines metu mortis efficaciter a criminibus retrahantur; ideo Deus præcepit in Exod. XXII. 18: »Maleficos non patieris vivere.»

II. Solâ auctoritate publicâ, non privatâ, licetum est occidere malefactores in vindictam. Ratio est, quia occidere malefactorem licetum est in quantum ordinatur ad salutem totius Communitatis; ergo ad illum solum pertinet, cui commissæ est cura Communitatis (n. 376.)

III. Regulariter non licet occidere reos, nisi prius, juris ordine servato, sententiâ judicis condemnati fuerint. Ratio est, quia jus naturæ postulat, ut reus audiatur in sui defensionem, et nonnisi juridice convictus condemnetur.

Dictum est: *regulariter*; quia in nonnullis casibus admittitur exceptio, nimirum si delictum sit notorium, si esset periculum seditionis, aut dedecus Regis. (n. 377.)

Notandum superest, quod iudex teneatur sub gravi concedere capite damnato tempus sufficiens ad Confessionem, et etiam, nisi tamen grave damnum timeatur, ad Viaticum; in articulo mortis enim Communio jure divino obligat. (n. 379.)

184. — **Quæstiones.** QUÆR. 1° *An milites aut satellites, jussi comprehendere et custodire sontem, possint eum aufugientem vel resistantem occidere?*

Resp. Negat., etiamsi jam esset ad mortem damnatus; nisi ex speciali Principis licentiâ. Sequitur ex dictis. (n. 380.)

QUÆR. 2° *An unquam liceat tyrannicidium?*

Resp. Distinguitur duplex tyrannus; unus *in regimine*, estque legitimus Princeps populum opprimens; alter *in titulo*, qui regnum injuste usurpavit.

Porro 1° nunquam fas est occidere sive tyrannum *in regimine*, sive tyrannum *in titulo*, qui regnum pacifice possidet; tum quia subditi semper parere debent suis dominantibus, quamvis perversis, prout docet I Petri II. 18: »Subditi estote dominis, etiam dyscolis»; tum quia nulli licet occidere maleficum, quantumvis iniquum, nisi publicam habeat auctoritatem; subditi autem nullam habent auctoritatem ferendi judicium contra suum dominum. Unde in Concilio Constantiensi damnata est hæc propositio de tyranno in regimine: »Quilibet tyrannus potest et debet licite et merito occidi per quemcumque vasallum vel subditum.»

2° Nec licet occidere injustum invasorem, qui nondum est in possessione regni, nisi ex auctoritate legitimi Principis, aut propter justam defensionem, aut in actu belli Reipublicæ adversus ipsum; alioquin enim nemini licet privatâ auctoritate occidere quemquam. (H. A. n. 13.)

CAPUT III.

OCCISIO INJUSTI AGGRESSORIS.

185. — De homicidio defensivo, quod dici etiam solet necessarium, quærimus utrum et quomodo liceat pro defensione 1° vitæ et integritatis membrorum, 2° bonorum fortunæ, 3° castitatis, 4° honoris et famæ.

Principia. I. Cuique licitum est injustum aggressorem occidere ob defensionem vitæ propriæ et integritatis suorum membrorum, dummodo fiat cum moderamine inculpate tutelæ. Ratio est, quia quisque habet jus tuendi vitam suam et integritatem corporis sui; propterea in Jure Canonico Cap. 18. *de homic.* expresse declaratur: »Vim vi repellere omnes leges et omnia jura permittunt.» Neque obstat æterna damnatio invasoris; hæc enim non ex aliqua necessitate, sed ex propria malitia ei accidit.

Dictum est 1°: *cuique*, nempe sive laicus sit, sive Clericus, sive Religiosus; et quidem in quocumque loco, etiam in ecclesia, et tempore divinorum Officiorum.

Dictum est 2°: *licitum est*; nemo quippe tenetur tam cruento medio vitam suam tueri; imo actus charitatis est mortem amplecti, ne aggressor vita temporali simul ac æterna privetur. Quandoque tamen invasus tenetur se defendere, nimirum 1° si ipsemet esset in statu peccati mortalis; 2° si esset persona, a qua bonum commune vel familiæ dependeat, puta Princeps, paterfamilias.

Dictum est 3°: *cum moderamine inculpate tutelæ*; id est, ut id tantum efficiatur, quod necessarium est ad propulsandam aggressionem; quia, quod necessitas non excusat, non defensio, sed vindicta dici debet. Unde, si invasus posset se sospitare fugiendo, aggressorem exarmando, vulnerando, mutilando, non posset eum occidere. Miles tamen non tenetur fugere, cum fuga probrosa sit militi; idem dicunt DD. de viro nobili; sed nostra ætate cum nobiles non jam, ut olim, arma gestent, fuga illis non magis quam aliis ignominiosa est. (n. 380. 381.)

II. Licet quoque occidere injustum invasorem *bonorum* magni valoris, si aliter servari aut recuperari nequeant. Constat ex Exod. XXII. 2: »Si effrin-

»gens fur domum sive suffodiens fuerit inventus, et accepto vulnere mortuus fuerit, percussor non erit reus sanguinis." Rationes sunt, quia 1° bonae fortunae vitae humanae admodum necessaria sunt, utpote sine quibus aut simpliciter aut saltem commodè sustentari nequit; ideo alter hominis sanguis vocatur; 2° etsi vita proximi praefenda sit bonis temporalibus, quando proximus in necessitate versatur, id tamen necesse non est, quando bona injuste praedari attentat.

Dictum est 1°: *bonorum magni valoris*; quia vita hominis nimis parvi penderetur, si exiguum damnum cohonestaret occisionem injusti aggressoris. Ideo jure merito Innoc. XI. damnavit prop. 31.: »Regulariter occidere possum furem pro conservatione unius aurei." Quando autem bona sint magni momenti, ex circumstantiis judicari debet, inspectis tum personarum opulentia vel indigentia, tum ipsarum rerum necessitate vel superfluitate.

Dictum est 2°: *si aliter SERVARI nequeant*; quia praefatum jus defensionis non competit, nisi circa bona, quae actu possidentur; non vero circa ea, ad quae jus inchoatum habetur, et quae possidenda sperantur; quia in hoc casu homo non esset defensor, sed aggressor, siquidem non vim illatam repelleret, sed ipsemet vim inferret. Quare Innoc. XI. proscripsit prop. 32.: »Non solum licitum est defendere defensione occisiva, quae actu possidemus, sed etiam ad quae jus inchoatum habemus, et quae nos possessuros speramus"; et prop. 33.: »Licitum est tam haeredi, quam legatario, contra injuste impediens one vel hereditas adeatur, vel legata solvantur, se taliter defendere; sicut et jus habenti in cathedram vel praebendam, contra earum possessionem injuste impediens"; et Alexander VII. prop. 18.: »Licet interficere falsum accusatorem, falsos testes, ac etiam judicem, a quo iniqua certo imminet sententia, si alia via non potest innocens damnum evitare."

Dictum est 3°: *si aliter RECUPERARI nequeant*; quia, si fur bona rapta et in tuto reposita velit armis defendere, ne recuperentur, licet furem resistentem repellere, et, si necesse sit, interficere; quia violenta retentio continuata rapina

est. Ita probabilior sententia, contra alios.

Denique dictum est 4°: *si ALITER defendi nequeant*; ad exprimendam moderationis necessitatem; quia, si quis posset alio modo bona sua servare, vel in posterum recuperare, e. g. recursum ad auctoritatem publicam, non liceret raptorem occidere. (n. 383.)

III. Etiam pro defensione *castitatis et pudicitiae* licet aggressorem occidere, si alia via non suppetat se defendendi. Ratio est, quia pudicitia meritissimo pluris aestimatur quam divitiae; cui accedit periculum consentiendi in delectationem actus peccati; quare, si licet aggressorem facultatum occidere, multo magis licebit invasorem pudicitiae interficere.

Adhaec advertendum est, puellam, non solum dum violenter tangitur a protervo, sed et continuo post, licite posse eum percutere alapis, pugnis, fuste, et ictibus non periculosus; imo haec agendi ratio ipsi consulenda est; quia, nisi tali modo suam constantiam et displicentiam ostendat, alter non facile discedet, aut alia vice redibit. (n. 386.)

IV. Pro defensione *honoris vel famae* regulariter non licet injustum aggressorem occidere. Ratio est, quia suppetunt alia media tuendi honorem suum vel famam, puta retorsio verbalis, actio coram tribunali. Propterea ab Innoc. XI. damnata est prop. 30.: »Fas est viro honorato occidere invasorem, qui nititur calumniam inferre, si aliter haec ignominia vitari nequit: idem quoque dicendum, si quis impingat alapam vel fuste percutiat, et post impactam alapam vel ictum fustis fugiat."

Dixi: *regulariter*; quia, si quis factis contumeliis intenet viro honorato, e. g. si velit alapam impingere, fuste percutere, DD. admittunt defensionem mortiferam, si aliter talem ignominiam vitare nequeat; quia, si licet occidere invasorem bonorum temporalium, licitum potiori jure erit occidere injustum aggressorem honoris, qui multo pluris aestimatur, quam divitiae. Haec doctrina speculative loquendo, vera apparet; sed vix unquam poterit in praxim traduci, nam ordinarie vel injuria jam illata erit, et tunc esset actus vindictae, vel vix non immoderata erit defensio. (n. 381. H. A. n. 14.)

V. Etiam pro defensione *proximi* lici-

tum est injustum aggressorem occidere, sicut pro defensione suiipsius. Ratio est, quia lege charitatis licitum est facere pro aliis, quod pro seipso quisque potest; propterea licet partes innocentis suscipere.

Hinc sequitur, etiam pro defensione bonorum et pudicitiae proximi posse invasorem occidi, modo tamen proximus opem quodammodo imploret; nam consentienti non fit injuria. At vero, quamvis persona invasa raptui consentiat, si valde propinqua sit, licebit ejus pudicitiam defendere; quia tunc communis est injuria. Vitam quoque proximi semper fas est defendere; quia, quamvis proximus morti consentiat, non est tamen vitae suae dominus, et ideo non valet aliis jus eum defendendi adimere. (n. 389—392.)

186. — **Quæstiones.** QUÆR. 1° *An liceat amentem vel ebrium occidere, si vitam aggrediatur?*

Resp. Affirm.; jus enim defensionis nascitur, non ex injustitiâ aut peccato alterius, sed ex eo quod natura unumquemque sibi commendat; quare, etiamsi ille peccato careat, non eo tollitur jus se tuendi, cum sufficiat quod ego non teneam id, quod ille intendit, pati. Excipe tamen, si certo constaret aggressorem esse in statu peccati mortalis, invasus vero esset in statu gratiæ; tunc namque aggressor foret in extrema necessitate spirituali. Ita Lugo. *De justitia. disp. 10. n. 143.* Grotius. *De jure belli. lib. 2. cap. 1. n. III.* Lessius. *lib. 2. cap. 9. n. 42.* Molina. *De justit. tr. 3. disp. 15. n. 7.*

QUÆR. 2° *An liceat prævenire paratum ad aggrediendam vitam?*

Resp. Dist. 1° Negat. in actu remoto aggressionis, e. g. si quis norit inimicum insidias sibi parare; quia necdum ullam vim infert, quæ vi repelli debeat, et regulariter poterit alia ratione declinari.

2° *Affirm.* in actu proximo aggressionis, ita ut moraliter reputetur incepta aggressio, e. g. si adversarius scloppum vel gladium præparet, ut explodat vel feriat, et non sit alia via evadendi; quia, moraliter loquendo, est vera defensio eo ipso quod non sit aliud medium se tutandi, dum expectando actum ipsum aggressionis defensio facile irrita foret. In praxi tamen præventio raro licita erit, tum ob periculum hallucinationis, tum quia raro continget

ut desit alius modus evadendi. Ita communiter. (n. 387.)

QUÆR. 3° *An aliquando sit OBLIGATIO defendendi proximum contra injustum aggressorem?*

Resp. 1° Generatim loquendo, quisque tenetur ex lege charitatis succurrere proximo vim injustam patienti et auxilio indigenti, si absque gravi incommodo opem ferre possit. Quodsi accedat officii vel pietatis ratio, crescit obligatio, ita ut etiam cum gravi incommodo auxilium præstandum sit: sic tenentur milites et custodes, qui ad hoc conducti sunt, uti etiam valde propinqui.

2° Loquendo de defensione mortifera, a) nemo tenetur alterius vitam tueri cum propriæ vitæ periculo; nisi vita Principis invaderetur, a quo pendeat boni communis conservatio. b) Secluso propriæ vitæ periculo, neque exstat obligatio ex lege charitatis defendendi vitam proximi cum cæde aggressoris; quia charitas non obligat cum tanto onere, inquinandi nempe manus suas humano sanguine, et subeundi gravia incommoda, puta inimicitias, publicam justitiam, quæ ex homicidio etiam licito oriri solent. Dixi: *ex lege charitatis*; quia *ex officio* tenentur milites et custodes conducti ad securitatem civium; imo, cum agitur de bono communi, si nempe latrones publici insectandi sint, tenentur etiam cum periculo vitæ; deinde *ex pietate* tenentur cognati in primo gradu, puta si invasus esset parens, filius, uxor, frater aut soror. (n. 390. H. A. n. 17.)

CAPUT IV.

OCCISIO INNOCENTIS.

Agemus 1° de occisione innocentis in genere, 2° de procuracione abortus.

ARTICULUS I.

OCCISIO INNOCENTIS IN GENERE.

187. — Homicidium innocentis potest esse vel voluntarium, sive directe sive indirecte, vel involuntarium seu casuale.

Principia. I. Nulli unquam licet *directe* occidere innocentem. Est enim actio intrinsece mala et injusta; cum nemo sit

dominus vitæ alterius; et est lege divina expresse prohibita in Exod. XXIII. 7: »Insontem et justum non occides." Ergo nec etiam auctoritati publicæ ob bonum commune id licitum est. (n. 393.)

II. Aliquando, gravi exstante causa, licitum est *indirecte* cooperari ad mortem innocentis, faciendo aut omitiendo aliquid, unde præter intentionem sequitur homicidium. Ratio est, quia quando ex actione licita immediate sequuntur duo effectus, unus bonus et alter malus, et bonus compensat malum, licet intendere bonum et permittere malum. (n. 393.)

III. Non est reus homicidii ille, qui sine causa exercet opus *parum* periculosum, ita ut *raro* ex eo mors eveniat, dummodo debitam diligentiam adhibeat ad mortem cavendam: contra vero, si opus sit *valde* periculosum, ita ut ex eo *frequenter* mors accidat, quantavis adhibeat diligentiam, reus est homicidii. Ratio prioris est, quia tale homicidium nullatenus est voluntarium, sed omnino casuale: ratio posterioris, quia tunc homicidium est voluntarium indirecte in causa, et, cum hæc posita sit sine justa ratione, imputabile. (n. 398.)

188. — **Resolutiones.** 1° Non licet occidere lethaliter vulneratos, nec quosvis moribundos, ne diutius patiantur, neque rabidos, ne aliis noceant, si aliter a nocendo cohiberi possint. (Gury. n. 401.)

2° Si tyrannus minetur urbis excidium, nisi innocens occidatur, non licet eum necare, etiamsi ipse morti suæ consentiret. Probabilius tamen posset *tradi* tyranno; quia eo casu innocens tenetur se tradere pro bono communi, ac proin, si ipse culpabiliter recuset, non est amplius innocens. (n. 393.)

3° Non licet legatos aut obsides occidere, etsi hostes, qui illos miserunt, fidem datam non servaverint; quia sunt innocentes. (n. 393.)

4° Peccant graviter medici, obstetrices, custodes infantum et infirmorum, si ex gravi negligentia horum mortem non impediant, aut causent, vel accelerent. Item, si ex imperitia graviter culpabili agrotis noxia præbeant. (Gury. n. 401.)

5° Licet in bello tormenta bellica in urbem obsessam dirigere, quamvis inde multi etiam innocentes mortem passuri sint; quia eorum mors præter intentionem sequitur. (n. 393.)

6° Homicidii rei sunt, qui calce percutiunt mulierem prægnantem, eamve perterrent, ex quo abortus evenit; dummodo tamen periculum adverterint. Similiter parentes suffocantes infantem, quem temere secum in lecto collocarunt. (n. 398.)

7° Non licet navigantibus mari jactatis et scaphâ e naufragio evadentibus, ad levandam scapham, quam mergendam alias timent, in mare projicere alios quam qui ultimi in scapham descendentes causa sunt cur mergenda sit; hi enim soli nocentes, cæteri vero innocentes sunt. (Konings. n. 473. 6°.)

ARTICULUS II.

PROCURATIO ABORTUS.

189. — Abortus est ejectio foetus immaturi ex utero matris. Ita Sixtus V Constit. *Effrænata*. 29. Oct. 1588. n. 1. — Ab abortu probe distinguendus est *partus præmaturus*, ut vocant, quando videlicet proles editur ante tempus naturale, sed elapso jam septimo mense a conceptione, quo tempore infans *vitalis* seu *viabilis* est, i. e. satis maturus ad vitam *conservandam* extra uterum.

190. — **Principia.** I. Numquam licet *directe* procurare abortum, etiamsi foetus supponeretur adhuc inanimis. Ratio est, quia, si foetus est animatus, committitur homicidium proprie dictum, eoque atrocius, quod animam simul vitâ æternâ privet; si nondum animatus, vivus tamen, hominem fieri injuste impedit, quod est velut homicidium anticipatum; consequenter magis contra naturam, quam pollutio. Propterea damnata est ab Innoc. XI. prop. 34: »Licet procurare abortum ante animationem foetus, »ne puella deprehensa gravida occidatur »aut infametur." (n. 394. H. A. n. 22. 25.)

II. Aliquando ex gravi causa licet *indirecte* procurare abortum, ministrando videlicet matri vitâ periclitanti remedia, quæ proximum abortus periculum secum ferunt, dummodo conditiones sequentes concurrant: 1° non suppetat aliud remedium salvandi vitam matris; 2° remedia sint ex se *directe* curativa morbi; 3° foetus per abortum non privetur rationabili spe suscipiendi Baptismum. Ratio est, quia, quando unius actus sunt duo effectus, potest ob proportionatam cau-

sam intendi bonus et permitti malus; ratio deinde ultimæ conditionis est, quia ex ordine charitatis tenetur mater præferre salutem æternam prolis vitæ suæ temporali. (n. 394. H. A. n. 25. 26.)

Porro abortus non privat fœtum spe Baptismi, quando moraliter certum est, non adhibito remedio, illum matri non supervicturum esse, vel prudenter speratur fore ut, adhibito remedio, vivus aboriatur.

Denique, si æquale sit periculum abortus, sive remedium sumatur sive omitatur, illud adhibere licet, ut patet; quia tunc, sine majori periculo fœtus, vitæ matris consulitur. (n. 394.)

III. Licet medicis porrigere prægnanti ægrotae pleraque remedia solita morborum, etsi quandoque abortus sequi possit. Ratio est, quia, cum ex plerisque remediis ordinariis raro sequatur abortus, periculum est remotum.

191. — **Resolutiones.** 1º Homicidii rei sunt: a) Qui percutiunt vel terrificant mulierem prægnantem, ita ut abortus sequatur. Item mulieres gravidæ, quæ gravi imprudentia variis modis abortus causam proximam ponunt, duro labore, gravia onera portando, pedes in aqua frigida lavando, itineribus pedites arripiendis, vehementi tristitiæ vel iræ passioni indulgendo, etc. b) Puellæ ex fornicatione gravidæ, quæ abortum attentant potionibus, saltibus, balneis, valida percussione et compressione ventris, etc.

2º Fœminæ ex delicto gravidæ plerumque a Confessario caute interrogandæ sunt de abortu ejusve tentamine. Pariter hac de re interrogandi sunt viri, qui fornicati sunt; non raro enim abortum consulunt, aut etiam remedia ad illum præbent.

192. — **Quæstiones.** QUÆR. 1º *Quonam tempore fœtus animâ rationali informetur?*

Resp. Eam infusam esse, corpore jam sufficienter formato, nempe 30º vel 40º die a conceptione, certum est, atque multi tenent. Verum probabilius est atque hodie communiter receptum, eam infundi in ipso conceptionis momento, aut saltem paulo post; anima quippe rationalis est forma plasmatica corporis organici, seu formans organismum humanum. Confirmatur ex festo Immac. Conceptionis B. M. V. Sententia opposita contendit corpus ante organorum

formationem aptum non esse receptioni animæ rationalis; sed hoc gratis asseritur, et præterea nimis probat, cum corpus operationibus rationalibus aptum non existat nisi post nativitatem. (n. 394. lib. 6. n. 124. H. A. tr. 14. n. 20. Anaclet. tr. 9. dist. 3. n. 34. Zallinger. *Instit. jur. eccl. lib. 5. n. 161.* Roncag. tr. 17. cap. 4. qu. 4.)

Aristoteles, quem Scholastici secuti sunt, docuit fœtum masculum anima rationali informari die 40º, fœmineum vero die 80º, et hanc sententiam sequitur forum externum Ecclesiæ quoad incurrendas penas ecclesiasticas. Ingens tamen illa temporis disparitas inter animationem maris et fœminæ nullo solido fundamento innixa est.¹

QUÆR. 2º *An liceat fœminæ vi oppressæ semen virile exceptum protinus expellere, ne concipiat?*

Resp. Quidam affirmant; quia semen injuste exceptum est injustus sui honoris aggressor; quare injuriam acceptam seminis ejectione repellere potest. Ita Sanch. Viva, Bossius, Lehmkühl. n. 849.

Sed merito negatur; quia magis est contra naturam generationis expellere semen receptum, quam procurare pollutionem; nam in pollutione solum expellitur ex sede sua *instrumentaria*, in casu vero nostro expellitur ex sede sua *finali* a natura ad hoc destinata. Si ergo nunquam licet viro procurare pollutionem, multo minus licebit fœminæ expellere semen sive jure sive injuria exceptum. Haud refert proinde, quod nihil contra fœtum forte conceptum committatur. Ita Lessius, lib. 2. cap. 9. n. 61. Filiuc. tr. 29. n. 100. Carden. in prop. 34. Innoc. XI. n. 39—45, cum Croix, Pontio, Tambur, Escob. etc.

Verumtamen femina oppressa licite potest, imo debet, se vertere et coitum abrumper, ne semen recipiat, quamvis illud sit extra vas effundendum; quia jus habet copulam impediendi, et effusio seminis soli malitiæ viri adscribenda est. (n. 394. lib. 6. n. 954. H. A. tr. 18. n. 50.)

QUÆR. 3º *An aliquando licita sit embryotomia, seu occisio infantis in utero matris?*

¹ Cfr. Revue des scienc. ecclés. Tom. 21. pag. 5. — Rosset. *Prima princ. scient.* Tom. 2. pag. 356. Revue théol. 1879. pag. 268. — Eschbach. *Disput. physiol. theol. disp. 2. part. 1.*

Resp. Nonnulli hodie affirmarunt, si necessarium est ad salvandam vitam matris; dummodo tamen infans prius baptizetur in utero. Ita Viscosi, Avanzini, Apicella, Pennacchi.

Sed hæc opinio plane falsa est, et S. C. Inquis. 21 Maji 1884 respondit eam »tuto doceri non posse." Ratio autem manifesta est; etenim directum homicidium innocentis nunquam est licitum, utpote intrinsece malum; atqui prædicta operatio est occisio innocentis directe intenta tamquam medium ad salvandam matrem; ergo nunquam est licita. Neque juvat dicere infantem esse injustum aggressorem vitæ matris; id enim perabsurdum est, cum infans nihil agat, sed placidissimus sit. Ita DD. communiter. Ad hæc embryotomia æque periculosa est pro matre ac sectio cæsarea, quæ multos infantes salvat; hæc ergo præ illa eligenda est.

QUER. 4° *Quid Parocho vel Confessario agendum sit, si medicus suadeat embryotomiam, vel mater eam exoptet?*

Resp. 1° Quantum ad medicum, si spes fructus adsit, tenetur eum admonere de malitiâ illius operationis, ut infanticidia omittat. 2° Quoad matrem, debet illi hanc operationem dissuadere; atvero, dum mater in bonâ fide versatur, prudentia sæpe suadebit non monere ipsam de gravi obligatione, propter periculum ne forte ex metu mortis non obtemperet et in malo statu moriatur. Denique sectio cæsarea utrique enixe suadenda est.

QUER. 5° *An non liceat fœtus immaturi ejectionem directe procurare, quando mater in præsentî vitæ discrimine versatur, quod aliter auferri nequit?*

Resp. Nonnulli hodie affirmant; quia non est abortus procuratio sensu theologico, cum non sit directa fœtus occisio, sed mera mortis permissio extra uterum matris. Ita Ballerini. *Adnot. ad n. 402. Lehmkühl. n. 842—846.*

Sed hæc sententia improbabilis est; quia est vera abortus procuratio sensu tum physiologico tum theologico; non enim est mera mortis permissio, sed est actio mortifera, qua efficitur ut fœtus aëre perimatur, haud secus ac mersio hominis in mare, qua efficitur ut undis suffocetur; alias liceret quoque,

si aliud medium non suppeteret, infirmum contagiosum domo efferre et sub dio collocare, ac permittere ut ibi moriatur. — Abortus et embryotomia in hoc solo differunt, quod embryotomiâ fœtus intra uterum, abortu vero extra uterum moriatur. Cfr. Capellm. *De occis. fœtus*, et *Medic. past. pag. 9—15.*

QUER. 6° *An liceat aliquando arte procurare partum præmaturo?*

Resp. Affirm., si, expectando terminum naturalem prægnationis, mater vel proles vel utraque periculo mortis exponeretur; quia tunc hæc operatio meliori quo potest modo et matris et prolis salutî providet.

Id autem duobus in casibus evenit, nempe 1° quando ex una parte partus maturus sine operatione periculosa vel mortifera fieri non poterit, puta sine sectione cæsarea vel embryotomia, ob mulieris arctitudinem; ex altera vero parte prudenter sperari potest fore ut fœtus sine magno periculo matris vivus et vitalis præmature educi possit; 2° in morbo aliove casu periculoso matris, si salus matris partu præmaturo sperari queat; si enim mater moreretur ante partum, fœtus pariter summo in periculo versaretur. — Probe autem notandum est, ad hujus medii usum medicum debere tempus opportunius pro matris et prolis salute eligere.

Extra præfatos casus non licet partum præmaturo procurare; quia, cum infans præmature eductus debilis sit, hujusmodi partus non caret periculo pro conservatione vitæ infantis; cui periculo illum directe exponere non licet, nisi ad matrem vel prolem a majori periculo præservandam. (Capellm. *Medic. past. pag. 22. 23.*)

QUER. 7° *Quibus pœnis subjiciantur procurantes abortum?*

Resp. Omnes de industria procurantes abortum, effectu secuto, incurrunt ipso facto excommunicationem Episcopo seu Ordinario reservatam. Ita ex Constit. Pii IX *Apostolicæ Sedis*. Deinde scienter procurantes abortum fœtus animati, effectu secuto, et huic crimini quovis modo cooperantes, incurrunt ipso facto 1° irregularitatem Pape reservatam, ob delictum homicidii; 2° privationem omnis privilegii clericalis, Officii et Beneficii, aut Dignitatis ecclesiasticæ, necnon inhabilitatem ad ea in posterum obtinenda.

Ita Gregorius XIV in bulla *Sedes Apostolica*. 31 Maji 1591., qua moderavit bullam Sixti V *Effrenatam*. 29 Oct. 1588, quæ dictas pœnas statuerat etiam contra procurantes abortum fœtus *inanimis*, contra sterilitatis potiones propinantes, aut conceptionis impedimentum præstantes, necnon hisce cooperantes. Confer lib. 7. n. 109. Quomodo ignorantia excuset a memoratis pœnis, dicitur in lib. 7. n. 20 et 22; deinde, num pœnæ privationis et inhabilitatis requirant sententiam declaratoriam, dictum est lib. 1. n. 145 qu. 3. (n. 395.)

QUER. 8° *An incurrant excommunicationem mulieres prægnantes, quæ abortum sibi procurant?*

Resp. Controv. 1^a Sententia probabilis affirmat; quia Pius IX in Constit. *Apostolicæ Sedis*. indistincte excommunicat »procurantes abortum, effectu secuto.» Confirmatur ex eo quod juxta communissimam et probabilem sententiam excommunicationis, quam tulerat Sixtus V, comprehendebat etiam matres. Ita Godschalk, Daris, Dumas, Ciolli, Cler. Patav. Varceno, etc.

2^a Sententia etiam probabilis negat; quia Sixtus V probabilius non comprehendebat matres ipsas, ut probat S. Alph. n. 395. ex § 7 Constitutionis dicti Pontificis, in quo hic excommunicat solos *cooperatores*. Ergo, nisi constet Pium IX voluisse hanc censuram *ampliare*, hæc ampliatio præsumi non debet. Porro ex generali sua formula hæc intentio non liquet, sed prorsus dubia est. Ita Cretoni, Ballerini, Reatin. Del Vecchio, Vecchiotti, Avanzini in edit. Rom. 1874., Konings, etc. (Revue théol. 1879. pag. 318—322.)

QUER. 9° *An procurantes abortum pœnas incurrant in dubio num fœtus sit vel non animatus?*

Resp. 1° Quoad excommunicationem, affirmandum est; quia Pius IX non distinguit inter fœtum animatum et non animatum.

2° Quoad alias pœnas, verius negandum; a) quia non est admittenda irregularitas, nisi in casibus jure expressis; atqui Canones loquuntur solum de casibus, in quibus constabat de facto homicidii; at in nostro casu, cum dubia sit animatio fœtus, dubium quoque est factum homicidii; b) quia in dubio factum non præsumitur, sed demonstrari

debet; c) quia in pœnis benignior est interpretatio facienda. Hinc in dubio utrum fœtus abortivus sit masculus an fœmineus, ante 80um diem non incurruntur istæ pœnæ. (n. 396.)

QUER. 10° *Quinam valeant pœnas pro abortu relaxare?*

Resp. 1° Ab excommunicatione absolvere possunt Episcopi seu Ordinarii, et Confessarii ab eis specialiter ad hos casus deputati. Confer lib. 7. n. 107.

2° Ab irregularitate, per se loquendo, solus Papa potest dispensare; non vero Episcopi, etiamsi abortus esset occultus; quia in facultate eis concessa a Trid. cap. 6. *Liceat*. sess. 24. expresse est exceptum homicidium voluntarium.

3° Quoad alias pœnas, pœna privationis requirit sententiam saltem declaratoriam criminis, ut diximus lib. 1. n. 145. Ab inhabilitate autem possunt Episcopi dispensare; quia id valent in omnibus pœnis a jure latis et non specialiter Papæ reservatis. (n. 397.)

CAPUT V.

DE DUELLO.

193. — Duellum, quasi *duorum bellum*, prout accipitur in Jure, definitur: singulare certamen inter duos, ex conducto de loco et tempore susceptum, ad mortem vel vulnus infligendum.

Distinguitur: 1° *Publicum*, seu *solemne*, quod fit cum certis cæremoniis, nempe adhibitis testibus, quos *patrinos* sive *secundantes* vocant, atque litteris provocatoriis: *privatum*, quod quidem ex conducto, ac designatis tempore et loco fit, at sine solemnitate.

2° Duellum *ad mortem*, si fiat cum intentione occidendi: *ad primum sanguinem*, si cum intentione vulnerandi tantum.

194. — **Principia.** I. Licitum est duellum auctoritate publica ob bonum commune assumptum, puta ad finiendum bellum. Ratio est, quia non apparet cur duo vel pauci non possent congregari, cum toti exercitus id possint; quin etiam id suadet humanitas, ad parcendum sanguini, bellicque calamitates declinandas. (n. 400.)

II. Duellum ob causam privatam susceptum, semper est graviter illicitum.

Ratio est, quia tantum abest ut sit legitima defensio, ut contra mutua sit aggressio ex consulto facta, et privata vindicta; unde malitiam habet duplicis homicidii, sui scilicet ac proximi. Patet etiam ex Jure Canonico, praesertim ex Concilio Trid. quod sess. 25. cap. 19. *ref.* sic loquitur: »Detestabilis duellorum usus, fabricante diabolo introductus, ut »cruentâ corporum morte animarum »etiam perniciem lucretur."

Scitu necessarias hic subnectimus 5 propositiones circa duellum damnatas a Benedicto XIV in Constit. *Detestabilem*. 10 Nov. 1752:

1° »Vir militaris, qui, nisi offerat vel »acceptet duellum, tamquam formidolosus, timidus, abjectus, et ad officia militaria ineptus haberetur, indeque officio, quo se suosque sustentat, privaretur, vel promotionis alias sibi debita ac promerita spe perpetuo carere deberet, culpâ et poenâ vacaret, sive offerat sive acceptet duellum."

2° »Excusari possunt etiam, honoris »tuendi vel humanæ vilipensionis vitandæ gratia, duellum acceptantes vel ad illud provocantes, quando certo sciunt pugnam non esse secuturam, utpote »ab aliis impediendam."

3° »Non incurrit ecclesiasticas poenas, »ab Ecclesia contra duellantes latas, dux »vel officialis militiæ acceptans duellum ex »gravi metu amissionis famæ vel officii."

4° »Licitum est in statu hominis naturali acceptare et offerre duellum ad »servandas cum honore fortunas, quando »alio remedio eorum jactura propulsari »nequit."

5° »Asserta licentia pro statu naturali »applicari etiam potest statui civitatis male ordinatæ, in qua nimirum, vel »negligentia vel malitia magistratûs, »justitia aperte denegatur."

Jam antea Alexander VII proscripserat sequentem prop. 2.: »Vir equestris »ad duellum provocatus, potest illud »acceptare, ne timiditatis notam apud »alios incurrat."

195. — **Resolutiones.** 1° Illicitum est duellum, etiam ex auctoritate publica, ad vires vel armorum peritiam ostendendas, ad injuriam vindicandam, ad litem terminandam, ad veritatem vel innocentiam manifestandam, quæ ultima causa *purgatio vulgaris* dici solet, et damnata est ab Ecclesia in *Cap. 1. et*

2. *de purg. vulg.* Ratio est, quia ejusmodi motiva non sufficiunt, cum bono communi non prosint, vel duellum est medium ineptum. — Similiter illicitum est ob defensionem sui honoris, ad avertendam ignominiam; dementia enim est seipsum et proximum morti objicere ob perversam mundi opinionem. (n. 399.)

2° Nobilis vel miles provocatus ad duellum, licite respondere potest: »Ego »ut Christianus non possum acceptare »duellum; paratus tamen sum ad me »defendendum contra injustos aggressores." (n. 400.)

3° Illicita sunt tum duella *ad primum sanguinem*, tum duella *ficta* sine animo sese vulnerandi; quia priora per se periculosa sunt, etiam quoad vitam; deinde utraque scandalum præbent, et Clemens VIII in Constit. *Illius vices*, 1592, prohibuit quoque duella non fatalia; denique duellis fatalibus occasionem præbent. (n. 399.)

4° Non est duellum stricte sumptum, si duo ob injuriam subita ira exardescentes se provocant ad pugnam, statimque ad aliquem locum progressi congregiuntur; quia non pugnant *ex condicto*. Similiter, si quis alteri dicat: »tecum »pugnabo prima vice, qua mihi obvia »veris"; quia deest designatio loci et temporis. Pariter, si inimicus determinatus ad te occidendum, ex petulantia tibi arma offerat, ut sic fortunam experiaris; tunc enim, si evadere nequeas, cogeris te defendere, et alter est aggressor. (n. 400, 401.)

196. — **Quæstiones.** QUÆR. 1° *Quænam sint poenæ duello impositæ?*

Resp. 1° Excommunicatio Papæ simpliciter reservata, quam incurrunt, non solum duellum *perpetrantes*, verum etiam ad illud *provocantes*, etsi provocatus non acceptet, vel ipsum *acceptantes*, pugna licet non secuta, et quilibet *complices*, puta patrini, vel efficaciter *cooperantes*, necnon *de industria spectantes*, i. e. qui suâ præsentia ipsos duellantes ad pugnam excitare censentur, non autem illi, qui eminus aut secreto spectant, vel obiter et casu transeuntes ex curiositate respiciunt; denique personæ *auctoritate publica gaudentes*, etiam regali vel imperiali, quæ duellum culpabiliter *permittunt*, vel pro officio, quantum in illis est, non *prohibent*. Ita Constit. Pii IX *Apostolicæ Sedis*.

2º Privatio sepulture ecclesiasticæ, etiamsi duellantes moriantur extra locum conflictus, vel ante mortem certa signa penitentiae dederint atque a peccatis et censuris absolutionem obtinuerint, dummodo decedant ex vulnere in duello accepto.

3º Interdictum pro locis, ubi duella a dominis permittuntur. Sunt insuper quædam aliæ pœnæ temporales, sed quæ non amplius vigent. Ita ex Conc. Trid. sess. 25. cap. 19. ref., cujus pœnam ampliarunt Gregorius XIII Constit. *Illius vices*. 1592. Benedictus XIV Constit. *Detestabilem*. 1752.

Aliqua adhuc notanda sunt: a) excommunicatio et privatio sepulture ecclesiasticæ incurruntur *ipso facto*, ante sententiam iudicis. De privatione sepulture id expresse decernit Benedictus XIV; de excommunicatione Pius IX. b) Prædictæ pœnæ incurruntur etiam pro duello privato; imo excommunicationem contrahunt etiam duellantes ad *primum sanguinem*, ut expresse decernit Clemens VIII in cit. Constit. § 5. Non incurruntur vero pro duello non stricte dicto, scil. non convento loco et tempore.

c) Quando duellum non est notorium, neque deductum ad forum contentiosum, possunt Episcopi absolvere excommunicatos, vi facultatis datæ a Trid. in *Cap. Liceat*. 6. sess. 24.

d) Non possunt Episcopi dispensare in privatione sepulture ecclesiasticæ, ut statuit Bened. XIV. (n. 401. lib. 7. n. 220.)

QUÆR. 2º *An excommunicationem incurrant Medicus et Confessarius, qui duello assisterent cum intentione præbendi suum ministerium, si duellantibus opus fuerit?*

Resp. *Affirm.*, si ex conducto id faciant; quinimo, etiamsi duello non essent præsentibus, sed in domo vicinâ vel in loco propinquo sisterent. Ita S. C. Inquis. 31 Maji 1884. (Acta S. Sed. Vol. 17 pag. 601.)

CAPUT VI.

DE BELLO.

197. — Bellum est publica pugna unius Reipublicæ contra alteram. Est vel offen-

sivum, si inferatur ad vindicandam aut compensandam injuriam: vel *defensivum*, si ad vim repellendam sustineatur.

198. — **Principia.** I. Bellum aliquando est licitum, sive ad injuriam repellendam sive ad jus suum vindicandum. Ratio est pro bello defensivo, quia licet vim vi repellere; pro offensivo, quia, sicut unicuique privato competit juris sui privati defensio, eadem ratione competere debet nationi juris socialis publica defensio; interdum vero non suppetit aliud medium ad hunc finem obtinendum, nisi bellum; bellum ergo est licitum. Constat etiam ex Scriptura, ubi legitur Deus sæpe probasse et jussisse bellum.

II. Ad bellum justum et licitum tres requiruntur conditiones: 1º ut moveatur a *legitima auctoritate*, nimirum suprema, ad quam solam spectat tueri Reipublicam; 2º *justa causa*, proportionata calamitatibus belli; 3º *moderamen inculpatae tutelæ* in bellando, ut ob solam necessitatem, et sine nimia sævitia bellum geratur. (n. 402.)

199. — **Resolutiones.** 1º Causa justa belli *defensivi* est vis injuste illata; causa justa belli *offensivi* est gravis injuria Reipublicæ vel ordini sociali sive internationali præcavenda aut reparanda.

2º Moderamen inculpatae tutelæ postulat, ut a) antequam indicatur bellum, tententur alia media ad jus pacifice obtinendum; b) bellum denuntietur, priusquam inferatur; c) ita geratur, ut ad æquam pacem obtinendam perpetuo spectet; quam ob causam aditus ad sinceras pacis propositiones hosti semper concedatur; d) acceptetur justa satisfactio, quam hostis offert, dummodo hic expensas factas resarcire velit, nec ad bonum publicum necesse sit ut ejus petulantia retundatur; e) vitentur lesiones et violentiæ inutiles; in specie servetur moderatio in pœna nocentium, indemnitas possibilis innocentium; f) non adhibeantur media in se illicita et injusta, aut contra jus gentium et belli, v. g. proditores, pactorum violatio, etc.

3º Licitum est in bello uti stratagematis non intrinsece malis, ut fingere fugam, etc. Similiter licet, si conducat ad finem belli, vastare agros, diruere arces, bona et terras hostiles occupare, urbes obsidere et infestare ignibus, quamvis per accidens contingat occidi

et kedi innocentes. Imo, aliquando fas est monasteria et ecclesias destruere, in iis spoliare et occidere, si v. g. hostes iis ut arce ad se defendendum utantur. Prædicta tamen non licent privatis militibus aut officialibus inferioribus, absque ducis licentia. (n. 409. 410.)

4° Duces exercitûs et milites cavere debent ne excedant in puniendo; fas non est ledere legatos partis adversæ, quippe qui jure gentium ubique sunt inviolabiles; nec mittere spiculatores, qui Principem aut Ducem exercitûs inimici, vel alios regni Primates occulte trucidant; cum id omnium consensu perfidia sit.

5° Duces aliique officiales peccant, tenenturque ad restitutionem, si stipendia defraudent militibus aut fisco; quando debent ex officio commeatum curare, et dant militibus malum cibum, ex quo morbi oriuntur, etc. Item milites, si a rusticis aliisve, apud quos hospitantur, vel per quorum loca transeunt, furentur, aut invitis extorqueant præter ea, quæ ex constitutione ducis iis debent subministrari; nisi tamen sint in extrema vel saltem gravi necessitate. (n. 407. 410.)

6° Non licet militare in bello injusto; qui ad hoc coguntur, curare debent, quantum possunt, ne hostes ledant. (n. 408.)

200. — **Quæstiones.** QUÆR. 1° *Qui possint juste occidi in bello alioqui justo?*

Resp. 1° *Nocentes*, quales sunt duces et milites hostilis exercitus, et quicumque hisce auxilium ferentes, *directe* occidi possunt, quantum ad finem belli opus est. Devicti et capti in ipso conflictu occidi possunt; id tamen a moribus nostri temporis alienum est; finitâ pugnâ, occidi nequeunt, nisi aliunde propter delictum rei sint mortis; nihilo-

minus, si se dediderint sub pacto ut vitam salvam habeant, occidi non possunt.

2° *Innocentes*, quales reputantur pueri, fœminæ, senes, mercatores et rustici, peregrini, Clerici et Religiosi, *directe* occidi non possunt, nisi constaret aliquem ex iis esse nocentem; *indirecte* vero possunt, quantum in belli operationibus eorum occisio vitari nequit. (n. 409.)

QUÆR. 2° *An liceat bellum indicare cum probabilitate sui juris?*

Resp. *Controv.* Plures affirmant; quia, si licet litem movere cum opinione probabili, licebit et bellum indicare. Ita Sanch. Azor, Filliuc. Trull. Escob. etc.

Sed longe probabilior est sententia negans; tum quia in dubio melior est conditio possidentis, tum quia in causa sanguinis, qualis utique est bellum, secum afferens insuper multa flagitia et damna, requiruntur probationes certæ. Ita Castrop. Elbel, Holzm. Vasq. Salm. Laym. Villal. Tambur. etc. (n. 404.)

QUÆR. 3° *An milites bellare possint cum dubio de justitia belli?*

Resp. *Dist.* 1° *Affirm.*, si sint subditi Principis bellum inferentis, aut jam conducti ante bellum excitatum; quia isti tenentur in dubio obedire suo Principi. Princeps ergo diligenter examinare debet justitiam causæ.

2° *Negat.*, si non sint subditi, aut nondum conducti; quia sponte se exponunt periculo committendi injustitiam contra proximum. (n. 408.)

QUÆR. 4° *An liceat Principi Catholico advocare in auxilium hæreticos aut infideles?*

Resp. *Affirm.*, per se loquendo; per accidens vero, ob scandalum, et ob damna Religioni imminentia, redditur illicitum. (n. 406.)

TRACTATUS VI.

DE VI et IX PRÆCEPTO.

„Non mœchaberis... Non concupisces uxorem proximi tui.”
Exod. XX. 14. 17.

S. Alph. lib. 3. H. A. tr. 9.

201. — *Monitum S. Alphonsi.* »Nunc ægre materiam illam tractandam aggredimur, cujus vel solum nomen hominum mentes inficit. Det mihi veniam, quæso, castus lector, si plures quæstiones et circumstantias hic discussas et declaratas inveniat: utinam brevius aut obscurius explicare me potuissem! Sed, cum hæc sit frequentior atque abundantior confessionum materia, et propter quam major animarum numerus ad infernum delabitur, imo non dubito asserere, ob hoc unum impuditiæ vitium, aut saltem non sine eo, omnes damnari, quicumque damnantur, hinc opus mihi fuit, ad instructionem eorum qui moralem scientiam cupiunt addiscere, ut clare (licet quo castissime fieri potuit) me explicarem, et plurima particularia discuterem. Oro tamen studiosos, qui ad munus audiendarum confessionum se parant, ut hunc tractatum de sexto præcepto, quemadmodum et alium de debito conjugali, non legant, nisi cum fuerint ad excipiendas confessiones jam proximi; legantque ob hunc unice finem, omnem prorsus curiositatem abjicientes; atque eo tempore sapius mentem ad Deum elevent, et Virgini Immaculatæ se commendent, ne, dum aliorum animas Deo student acquirere, ipsi suarum detrimentum patiantur.”

202. — Quum Deus statuerit genus humanum nonnisi in matrimonio propagandum esse, in quo proles rite educari possit, ultro inde fluit sub nomine mœchiæ hoc præcepto prohiberi omnem concubitum extra matrimonium, et simul omnem actum venereum, qui ad generationem ordinatur. »Si furti nomine bene intelligitur omnis illicita usurpatio rei alienæ,..... profecto et nomine mœchiæ omnis illicitus concubitus atque illorum

»membrorum non legitimus usus prohibitus debet intelligi.”¹

Sexto itaque præcepto prohibetur *primario* omnis species luxuriæ consummatæ, nono vero actus interni circa illam: *secundario* prohibentur omnes actus impuditiæ, ut tactus, aspectus, etc., qui ad luxuriam inducere possunt; prohibito enim fine, prohibentur consequenter omnia ad illum conductiva. Præcipitur hoc mandato castitas juxta statum. (n. 414.)

De peccatis internis luxuriæ satis disseruimus in tractatu de peccatis lib. 1. cap. 5.; hoc ergo loco agendum est de solis externis, et quidem sequenti ordine: 1º de luxuria in genere, 2º de luxuria consummata, 3º de luxuria non consummata.

CAPUT I.

LUXURIA IN GENERE.

203. — Luxuria est inordinatus appetitus voluptatis venereæ. Delectatio *venerea*, etiam *libidinosa*, *carnalis*, et aptius *genitalis* dicta, illa est, quæ sentitur in membro genitali ex commotione spirituum genitalium, i. e. humorum spermaticorum. Ab ea distinguenda est delectatio *pure sensibilis*, etiam *naturalis* et *organica* nuncupata, quæ oritur ex conformitate objecti sensibilis cum sensu, v. g. ex aspectu rei pulchræ, ex tactu rei blandæ, ex gustu cibi sapidi. Hæc porro delectatio, si percipiatur ex objecto non apto de se ad movendam libidinem, ut ex olfactu floris, auditione musicæ,

¹ Can. 11. caus. 32. qu. 4.

sapido cibo, de se mala non est. Si percipiatur ex objecto carnali, sed non turpi, apto tamen saltem remote ad libidinem movendam, ut ex tactu manūs fœminæ, ex ejusdem osculo, amplexu, quanta sit culpa expendetur infra n. 206.¹

204. — **Divisio.** 1° Luxuria est vel *consummata*, quando intervenit seminis effusio, quæ tum in masculis tum in fœminis est ultimus terminus delectationis venereæ; vel *non consummata*, quando illum terminum non attingit.

2° Consummata est vel *naturalis* seu *juxta naturam*, quando fit modo generationi apto, servatis nempe omnibus conditionibus generationi necessariis; vel *innaturalis* seu *contra naturam*, quando fit modo generationi contrario, ommissa nempe una vel pluribus ex conditionibus ad generationem requisitis. Porro *luxuriæ naturalis* sunt sex species: fornicatio, adulterium, incestus, stuprum, raptus, et sacrilegium. Proprie tamen sola fornicatio est species in *genere luxuriæ*; nam cæteræ conveniunt quantum ad malitiam luxuriæ cum fornicatione, cui superaddunt singule malitiam specialem *extra genus luxuriæ*, nimirum vel contra justitiam, vel contra pietatem, vel contra religionem.

Luxuriæ *contra naturam* sunt quatuor species: pollutio, sodomia perfecta et imperfecta, et bestialitas. Etenim humana generatio postulat quatuor conditiones, scilicet 1° concubitum duorum, 2° ejusdem speciei, 3° diversi sexûs, 4° cum utriusque organo genitalibus; in quarum primâ deficit pollutio, in secundâ bestialitas, in tertiâ sodomia perfecta, in quartâ sodomia imperfecta. (n. 412.)

205. — **Principia.** I. Luxuria, universe loquendo, est peccatum mortale. Ratio est, quia usus venererum ordinatur ad propagationem generis humani; consequenter inordinatio in tali usu est contra bonum commune humani generis; ergo res gravis. Patet etiam ex Apostolo ad Galat. V. 19. 21: »Manifesta sunt autem opera carnis, quæ sunt fornicatio, im-

munditia, impudicitia, luxuria.... quæ prædico vobis, sicut prædixi, quoniam qui talia agunt, regnum Dei non consequentur.»

II. Luxuria *directe* et *plene* voluntaria non admittit levitatem materiæ; adeo ut non solum actus consummatus, sed omnis delectatio carnalis, extra matrimonium, sit peccatum mortale. Rationes sunt, 1° quia delectatio genitalis est delectatio propria actûs generationis; atqui non solum *opus* malum, verum etiam *complacentia* in eo est peccatum mortale; ergo, quibus graviter illicitus est actus generationis, etiam graviter illicita est delectatio de illo. 2° Omnis delectatio venerea est motus naturæ ad seminis resolutionem; ergo est quedam inchoata pollutio, ad quam proxime disponit; proinde hujus malitiam participat. 3° Constat etiam ex prop. 40. damn. ab Alexandro VII: »Est probabilis opinio, quæ dicit esse tantum veniale osculum habitum ob delectationem carnalem et sensibilem, quæ ex osculo oritur, secluso periculo consensus ulterioris et pollutionis.» (n. 415.)

III. Luxuria *indirecte* tantum volita in causa admittit levitatem materiæ: prout nimirum causa in eodem genere luxuriæ graviter vel leviter in ipsam influat. Ratio est, tum quia effectus malus, præter intentionem sequens ex causa, eo gradu malus erit quo in illum influit ipsa causa, cum ex hoc influxu malitiam suam depromat; atqui dantur actiones, quæ leviter tantum commovent sensum libidinis; ergo. Minor explicabitur n. 220. et 221. (n. 482. 484.)

Hinc infertur, quidquid fit propter delectationem veneream, semper esse intrinsece malum; quod autem fit cum delectatione venerea, esse peccatum vel grave, vel leve, vel nullum, juxta influxum causæ et juxta gravitatem motivi permittendi illum effectum. Inde claret discrimen inter delectationem *assensam* et delectationem mere *sensam*.

IV. Luxuria denique est vitium perniciosissimum. Rationes sunt, quia 1° est vitium maximæ adhæSIONIS, propter vehementiam voluptatis; quare libidini dediti difficulter emergunt, et in maximo damnationis periculo versantur. 2° Est vitium indomitum, ita ut, nisi quis principia vitet, vix ab ulterioribus possit pedem retrahere, sed voluptate allectus

¹ Antiquiores Theologi distinguebant duplicem delectationem *sensibilem*, unam nempe *sensibilem et carnalem*, qualis est delectatio venerea non consummata, percepta ex actibus imperfectis, puta ex tactibus, aspectibus, etc.: alteram *pure sensibilem*, quam supra in textu definivimus. Delectationem consummatam vocabant delectationem veneream *concubitûs*.

ad multa peccata patranda abripiatur. 3° Rationem et voluntatem pervertit; rationem, utpote quæ carnalibus delectationibus absorpta non recordatur ultimi sui finis; voluntatem, quippe quæ præferens voluptates, quas appetit, quibuscumque aliis rebus, non curat finem ultimum, sed fastidit; unde facile odium Religionis parit. 4° Adversatur debitæ propagationi et educationi generis humani; quia intra limites legitimi matrimonii se continere non valet, sed vel ipsum matrimonium respuit, ut liberior libidinari possit, vel sanctas matrimonii leges conculcat; unde multa et maxima mala in familiam societatemque redundant. Hisce adde damna temporalia: jacturam honoris, debilitationem corporis, mortis maturationem, etc.

Ex dictis intelligitur, quam necesse sit ut hoc vitium nec parvitatem materiæ nec causam excusantem admittat; item, quantopere oporteat illud viriliter refrænare.

206. — **Quæstio.** *An delectatio sensibilis in osculis, amplexibus, aliisque tactibus, sit peccatum mortale?*

Resp. Controv. Non pauci negant; quia delectatio illa non venerea est, cum fiat absque spirituum genitalium commotione. Ita S. Anton. Sylvius, Collet, Navar. Sanch. *De matrim. lib. 9. disp. 46. n. 19.*, etc.

Hæc sententia, sistendo in delectatione sensibili, vera est. Atvero, quando delectationi sensibili adnectitur periculum proximum delectationis venereæ, mortale peccatum evadit. Porro *in praxi*, ob naturæ propensionem ad venerea, hujusmodi periculum *regulariter* aderit, dum oscula et tactus inter *adultos solutos diversi sexus* exercentur *propter* delectationem sensibilem, utique si fiant cum affectu et mora. Dictum est: *regulariter*; quia secus foret, si quis diuturna experientia doctus moraliter certus esset sibi non imminere periculum proximum. E converso, agere tantummodo *cum* delectatione sensibili, quin quis in ea sistat, culpâ caret. Ita Roncag. Elbel, Croix, Spor. Holzm. Salm. Filliuc. *tr. 30. n. 176—179. Amort. De peccat. disp. 4. qu. 2. dic. 3. Viva. In prop. 40. damn. ab Alex. VII. n. 4. (n. 416.)*

Notet interim Confessarius populum generatim ignorare sensibilis delectationis malitiam; quod sane mirum non est,

cum etiam DD. hac de re non consentiant.

CAPUT II.

LUXURIA CONSUMMATA JUXTA NATURAM.

ARTICULUS I.

FORNICATIO.

207. — Simplex fornicatio est concubitus soluti cum solutâ, ex mutuo consensu. Personæ *solutæ* hic appellantur, quæ nullo vinculo matrimonii, voti castitatis, consanguinitatis aut affinitatis ligatæ sunt.

Principium. Fornicatio est intrinsece et graviter mala. Ratio est, quia concubitus ordinatur a natura, non solum in prolis generationem, sed etiam ad ejus convenientem educationem; atqui debita educatio prolis exigit continuam societatem parentum per totam vitam, quam societatem *matrimonium* vocamus; vagus autem concubitus nullum supponit neque importat vinculum inter personas; ergo fornicatio *ex se* adversatur decenti prolis educationi, consequentur jure naturali prohibita est. Porro defectus convenientis educationis vergit in grave nocumentum, non solum prolis, sed et totius societatis humanæ, in quam plurima et pessima mala irruunt ex mala educatione membrorum; ergo luculenter est peccatum mortale. Nec obstat, posse alio modo provideri rectæ educationi prolis, et ipsam aliquando a fornicatore bene educari, aut etiam non nasci prolem; id enim omne est *per accidens*, natura autem attendit ad id, quod *communiter* et *perse* ex actu evenire debet. — De jure divino expresse prohibita est in Deuter. XXIII. 17: «Non erit meretrix »de filiabus Israel, nec scortator de »filiis Israël;» et in cap. XXII ad mortem damnatur fornicatrix; deinde Apost. in I Cor. VI. 9. pronuntiat: «Neque fornicarii regnum Dei possidebunt.» (n. 432.)

Merito itaque damnavit Innoc. XI. prop. 48.: «Tam clarum videtur fornicationem »secundum se nullam involvere malitiam, »et solum esse malam quia interdicta, »aut contrarium omnino rationi dissonum »videatur.»

208. — Ad fornicationem referuntur: 1° *Concubinatus*, qui est frequentata fornicatio cum eadem femina, quam quis instar uxoris domi vel alibi retinet. Concubinatus potest inveniri in omni fere specie luxuriæ; quia tamen communiter exercetur inter solutos, illum ad fornicationem simplicem reducunt Doctores.

2° *Meretricium*, quo femina prostituitur multorum libidini. Ex meretrice non solet nasci proles.

Adhæc observanda sunt: a) Circumstantia concubinatus aut meretricii per se speciem non mutat; est tamen Confessario manifestanda, ut hic statum pœnitentis dignoscat, scandalumque et occasionem removeat.

b) Meretrices indifferenter cuilibet viro, et quovis modo, sui corporis copiam facere consueverunt; unde earum peccata per omnes fere species luxuriæ vagantur.

c) Consultum est meretricibus pœnitentibus Communionem non permittere, donec experientiâ temporis constet eas esse ab hoc vitio emendatas; quia facile ad turpe commercium redeunt.

d) Absolutione indigni sunt lenones aut lenæ, i. e. qui questûs causâ proprias vel alienas feminas prostituunt, donec a tali turpi officio destiterint et domum purgaverint. (Salm. tr. 26. cap. 2. n. 101. 102.)

e) Fornicatores a Confessario sæpe interrogandi sunt, num proles ex fornicatione nata sit aut nascitura, annon prolis conceptionem impedire aut abortum procurare tentaverint, aut prolem natam neglexerint.

209. — *Quæstiones.* QUER. 1° *An per-mitti possint meretrices?*

Resp. Controv. 1^a Sententia probabilis affirmat cum S. Augustino et D. Thomâ; quia, demptis meretricibus, pejora peccata evenirent, nempe adulteria, stupra, raptus, peccata contra naturam; ideo S. Aug. ait: «Aufer meretrices de rebus humanis, turbaveris omnia libidinibus.» Ita Salm. Covarr. Ledesm. Trullench. etc.

2^a Sententia probabilior negat; quia lupanaria sunt occasio publica et facilis ad patranda peccata, quibus homines maxime proni sunt; deinde, permittendo meretrices, ex unâ parte non providetur fœminarum honestati, neque vitantur peccata contra naturam, saltem cum ipsis meretricibus, cum una libido aliam

inflammet quasi ignis insatiabilis; ex alterâ vero parte innumera alia mala superadduntur, nempe plures puellæ prostituuntur, juvenes parvipendunt parentes, bona dissipant, studia negligunt, rixas excitant, honestas nuptias respuunt, corpore infirmantur, ita ut vel steriles fiant, aut saltem debiles filios procreent. Ita Roncag. Navarr. Cornel. a Lap. etc.

In praxi concludendum videtur, in vastis urbibus meretrices permitti posse; nullo tamen modo in aliis locis. (n. 434.)

Quocirca, ut licite permittantur meretrices in magnis civitatibus, observandæ sunt aliquæ conditiones, videlicet 1° meretrices in viliori et semoto civitatis loco collocentur, tanquam sentina civitatum; 2° non permittantur die ac nocte per civitatem vagari, aut aliter scandalum ingerere. (Salm. loc. cit. n. 94.)

QUER. 2° *Quenam sint pœnæ contra concubinarios?*

Resp. A Conc. Trid. sess. 24. cap. 8. ref. matr. indicta est contra concubinarios excommunicatio ferenda post tertiam monitionem; si per annum non paruerint, severe puniantur: concubinæ vero, post tres monitiones, graviter puniantur. Clericus concubinarius ex eodem Trid. sess. 25. cap. 14. ref. post primam monitionem privandus est tertiâ parte fructuum sui Beneficii; post secundam omnibus fructibus, et suspendendus est ab administratione Beneficii: si suspensus se necdum emendet, omni Beneficio et Officio spoliandus est, et ad omne inhabilis reddendus; si nec ita resipiscat, excommunicandus est. (n. 442.)

Nota. De absolutione concubinarum sermo erit in Append. ad Tract. de Pœnit.

ARTICULUS II.

STUPRUM.

210. — Stuprum in Jure aliquando sumitur *in largo sensu* et in genere pro omni illicito concubitu.

Stuprum vero *in sensu proprio*, quatenus est species luxuriæ, est violenta defloratio virginis, id est concubitus cum virgine, quo ejus integritas corrumpitur. — Violentia potest esse vel *physica* inferendo vim corporalem, vel *moralis* incutiendo metum gravem.

Principium. Stuprum proprie dictum

peccato luxuriæ superaddit peccatum mortale contra justitiam. Ratio est, quia virginem contra suam voluntatem aufert carnis integritatem, quæ magnum bonum æstimatur; unde gravem ei infert injuriam.

QUÆRITUR: *An defloratio virginis, ipsa consentiente, sit stuprum?*

Resp. Controv. Plures affirmant; quia virgo non est domina suæ integritatis. Ita Navarr. Azor, Cajet, Filliuc, Sayr. etc.

Communius vero et probabilius negatur; quia quisque habet dominium quoad usum sui corporis; unde illo abutendo nulli facit injuriam. Si tamen ex defloratione timeatur dedecus familiæ, mœror parentum, et alia damna, ratione hujus damni potest esse speciale peccatum contra charitatem et pietatem parentibus et familiæ debitam. Ita Vasq. Less. Sanch. Suar. Bannez, Soto, Bonac. Barbosa, Salmant. etc. (n. 443. H. A. n. 14. Salm. tr. 26. cap. 4. punct. 1.)

Notandum. In praxi fideles hanc luxuriæ speciem communiter ignorant.

ARTICULUS III.

RAPTUS.

241. — Raptus, prout est species luxuriæ, est violentia facta personæ, aut iis quorum potestati subest, libidinis explendæ causâ. Ita S. Thomas 2. 2. qu. 154. a. 1. et 7. — Vocatur *raptus*, quia rapitur usus corporis; differt a stupro, quia stupro rapitur insuper flos virginitatis; unde in omni stupro invenitur raptus, sed non in omni rapto datur stuprum, et sic raptus est species superior respectu stupri.

Violentia potest esse vel *physica* per vim corporalem, vel *moralis* per metum gravem; deinde potest esse illata sive ipsi personæ raptæ, sive parentibus ejus, tutori, aut marito, quorum potestati subest, v. g. si, hisce invitis, persona abducatur domo. Perinde est insuper utrum persona rapta sit femina (quod quidem ordinarie contingit), nupta vel innupta, an vero masculus.

Principium. Raptus superaddit fornicationi speciale peccatum contra justitiam.

Ratio est propter illatam violentiam. (n. 444.)

Ad raptum reducitur concubitus cum femina amente, ebriâ, aut dormiente; quia, quamvis vis non inferatur, persona tamen violatur sine ejus consensu, et proinde gravis ei infertur injuria. (Sanch. loc. cit. n. 33.)

212. — **Quæstio.** *An mulier oppressa teneatur, non solum resistere oppressori, verum etiam clamare, si necessarium sit ad vitandam copulam aut impudicos tactus?*

Resp. Alii affirmant, si sit spes subsidii impetrandi; ex Deuteron. XXII. 24. ubi ad mortem damnatur puella, »quia »non clamavit, cum esset in civitate.» Ita Cajet. Salmant. etc.

Sed valde probabiliter negatur, si ipsa quantum potest resistat, et clamando periculum ei imminet notabilis damni, infamiæ, vel nimis verecundiæ: excipe, si adsit periculum proximum consentiendi. Nec obstat textus Deuteron.; quia erat præceptum judiciale, pertinens ad judicium externum, in quo puella non clamans præsumebatur consensisse. Ita Navar. Soto, Bonac. etc. Nihilominus prior sententia ut tutior consulenda est. (n. 430. H. A. n. 6.)

ARTICULUS IV.

ADULTERIUM.

243. — Adulterium est alieni tori violatio, seu concubitus cum conjuge alieno vel aliena.

Dividitur in *simplex*, quando una tantum pars est conjugata, altera autem soluta; et *duplex*, quando utraque pars est conjugata proprio conjugio.

Principium. Adulterium, præter peccatum luxuriæ, aliud includit contra justitiam. Ratio est, quia alterius conjugis violatur jus, fidesque in matrimonio data. Si ergo uterque adulter sit conjugatus, sunt duæ injuriæ in utriusque conjugem, in Confessione exprimentæ. Hæc injustitia non tollitur, licet vir vel uxor consentiat in adulterium consortis; quia matrimonium non confert conjugibus jus *absolutum* in corpus consortis, sed *exclusorium* et *limitatum*, ut nempe ipsi soli possint illo uti ad usus *licitos* matrimonii; quare con-

¹ Cfr. Sanch. *De matrim. lib. 7. disp. 12. n. 30—40.* Salmant. *tr. 26. cap. 4. n. 27—31. et n. 9.* Billuart. *de temper. diss. 6. art. 4. § 1.* Schmalzgr. *lib. 5. tit. 17. n. 7.*

jux nequit cedere alteri jus suum; unde Innoc. XI damnavit prop. 50.: »Copula cum conjugata, consentiente marito, non est adulterium; adeoque sufficit in Confessione dicere se esse fornicatum.» (n. 445. H. A. n. 16. Salm. cap. 5. n. 2. et 8.)

ARTICULUS V.

INCESTUS.

214. — Incestus est concubitus inter personas consanguineas vel affines, intra gradus prohibitos pro matrimonio. — Ultra incestum *naturalem* dantur et incestus *spiritualis* inter personas spiritualiter cognatas, et *legalis* inter legaliter cognatas. Etenim quadruplex distinguitur conjunctio: 1° *consanguinitas*, ex communione sanguinis, usque ad 4^m gradum inclusive; 2° *affinitas*, ex copula carnali, usque ad 4^m gradum ex copula licita, usque ad 2^m ex illicita; 3° *cognatio spiritualis*, ex Sacramentis Baptismi et Confirmationis; 4° *cognatio legalis*, ex adoptione.

Principium. Incestus, supra peccatum luxuriæ, addit peccatum mortale contra pietatem. Ratio est, quia graviter repugnat reverentiæ debitæ parentibus, et consequenter personis quæ proxima conjunctione eis devinctæ aut ad instar eorum sunt. (n. 448.)

215. — **Questiones.** QUÆR. 1° *An incestus cum consanguinea differat specie ab incestu cum affine?*

Resp. Controv. Alii affirmant; quia consanguinitas et affinitas fundantur in diverso vinculo; prior enim provenit ex vinculo intrinseco, scilicet ab identitate sanguinis, posterior vero ex vinculo extrinseco, nempe a copula cum consanguineis. Ita Less. Salm. Ronc.

Alii tamen probabilius negant; quia, cum se carnaliter commiscentes fiant una caro, affinitas est quadam consanguinitas carnis suæ, proindeque materialiter solum differt illam oriri per generationem aut per carnalem commixtionem; ergo utrobique est irreverentia in consanguinitatem carnis suæ. Ita D. Thom. Lugo, Sanch. Tambur. etc. (n. 449. lib. 6. n. 469.)

QUÆR. 2° *An incestus in diversis gradibus sint ejusdem speciei?*

Resp. Controv. 1^a Sententia affirmat,

nullo gradu excepto; quia majus et minus non variant speciem; sed gradus propinquitatis non differunt nisi secundum majus et minus; Ecclesia enim prohibet matrimonium inter cognatos ex eodem motivo ac jus naturale; ergo non differunt specie. Ita Suar. Cajet. Soto, Cano, Bonac. Laym. etc.¹

2^a Sententia excipit solum primum gradum lineæ rectæ, et hæc videtur omnino tenenda contra primam; quia, ut ratiocinatur D. Thom.: »In commixtione personarum conjunctarum aliquid est, quod est secundum se indecens et repugnans naturali rationi, sicut quod commixtio fiat inter parentes et filios, quorum est *per se* et *immediata* cognatio, nam filii naturaliter honorem habent parentibus... Aliæ vero personæ, quæ non conjunguntur secundum seipsas, sed *per ordinem ad parentes*, non habent ita ex seipsis indecentiam, sed variatur circa hoc decencia vel indecentia secundum consuetudinem, et legem humanam vel divinam, i. e. divinam positivam. Probatur etiam ex matrimoniis filiorum Adam cum sororibus suis, quæ matrimonia licita erant. Ita D. Thom. Palaus, Pontius, Palud. Vega, Ledesm. et alii multi.

3^a Sententia excipit primum gradum tam lineæ rectæ, quam transversalis; quia coitus conjugaliter inter fratres et sorores videtur ipso jure naturæ interdictus. Non obstant matrimonia filiorum Adam; quia licita erant ob necessitatem propagandi genus humanum, quæ est lex potior. Ita Less. Lugo, Salm. Sanch. Croix, Ronc. etc.

Duæ posteriores sententiæ probabiles sunt; prima minus probabilis est. (n. 448. lib. 6. n. 470.)

Hæc de incestu inter consanguineos. Inter affines autem incestus in primo gradu lineæ rectæ, juxta secundam sententiam supra relatam, differt specie a cæteris gradibus; eo quod socer et mater, pater et noverca sint una caro.

¹ Cfr. Suarez. de pœnit. disp. 22. sect. 3. n. 12. — Billuart. de temperant. diss. 6. art. 6. — Sporer. de matrim. n. 609. — Bonac. de matrim. qu. 4. p. 16. n. 6. — Laym. lib. 1. tr. 2. cap. 10. n. 3. — Paucissimi docent singulos gradus inter se specie differre: plures tamen docent gradus omnes confitendos esse, ut videre est apud Suar. et Laym. loc. cit. et Spor. de Pœnit. n. 414.

Extra primum gradum, commune est inter DD. esse ejusdem speciei. (*Lib. 6. n. 469.*)

Hinc in confessione incestus non est obligatio exprimendi gradum, nisi sit primus lineæ rectæ.

QUÆR. 3° *An specie inter se differant incestus cum cognatis naturalibus, spiritualibus, et legalibus?*

Resp. Affirm.; quia proveniunt ex radice formaliter diversa; imo D. Thom. docet copulam inter cognatos spirituales esse sacrilegium ad modum incestus. Gradus porro probabiliter non differunt speciei. (*n. 450.*)

QUÆR. 4° *An propinqui, oblenta dispensatione ad matrimonium contrahendum, si ante matrimonium fornicentur, incestum committant?*

Resp. Probabiliter affirmant Major et Collego; quia impedimentum non censetur auferri, nisi in ordine ad matrimonium. Sed non minus probabiliter negant Sanch. Cajet. Lugo, etc.; quia, ubi matrimonium non est vetitum, ibi non est incestus. (*n. 452.*)

QUÆR. 5° *An Parochus, si carnaliter cognoscat parochianam suam, vel Confessarius penitentem suam, committat incestum?*

Resp. 1° Quoad Parochum, peccat contra justitiam; quia ex justitiâ tenetur suas oves pascere, non solum verbo, sed etiam exemplo, ut docet Trid.; incestum vero spirituales committit tantum peccando cum personâ, quæcum cognationem spirituales contraxit ex Baptismo.

2° Quoad Confessarium, contrav. Prima sententia affirmat, si sit penitens ordinaria; quia contrahitur quoddam fœdus inter penitentem et Confessarium spirituali cognationi simile. Ita S. Thom. *Suppl. qu. 56. a. 2. ad 8.* Salm. Soto, Sanch. Lugo, etc.

Secunda sententia probabilior negat; quia ex Sacramento Penitentiae nulla cognatio spiritualis oritur. Ita Pont. Vasq. Bonac. Dicast. Spor. Elbel, Cont. Tourn. etc. (*n. 450. 451.*)

ARTICULUS VI.

SACRILEGIUM CARNALE.

216. — Sacrilegium carnale est violatio rei sacræ per actum venereum. Triplex est species sacrilegii carnalis, scil.: 1° per-

sonale, quando persona sacra luxuriâ contaminatur; quod si uterque complex sit persona sacra, duplex erit numero sacrilegium, sicut in adulterio, unum proprium in sua persona contra proprium votum, alterum alienum cooperando ad sacrilegium alterius personæ sacræ; 2° locale, exercendo luxuriâ in loco sacro; 3° reale, adhibendo res sacras ad peccatum carnale perpetrandum. (*n. 454. 456.*)

217. — Quæstiones. QUÆR. 1° *An Sacerdos Religiosus peccans contra castitatem, duo committat sacrilegia?*

Resp. Verius negatur; quia, quamvis ex duplici voto obstrictus sit castitati, utrumque tamen eandem virtutem religionis eodem modo respicit. (*n. 455.*)

QUÆR. 2° *An habens votum castitatis sacrilegium committat, si alterum suo consilio inducat ad carnale peccatum?*

Resp. Contrav. At certe probabiliter affirmandum videtur, si ex affectu ad libidinem hoc faceret; secus probabiliter negatur, quia non vovit castitatem alienam, sed propriam.

Indubitanter vero sacrilegii rea esset persona sacra, quæ morose delectaretur de peccato carnali alterius, vel alterum tactu pollueret, etiam sine sua delectatione. (*n. 457.*)

QUÆR. 3° *An luxuria patrata in loco sacro, ut sit sacrilegium, debeat esse notoria?*

Resp. Contrav. 1^a Sententia probabilis affirmat; quia non est sacrilegium de jure divino, non magis quam quodvis aliud peccatum mortale in loco sacro; sed tantum de jure ecclesiastico, quo sola publica luxuria prohiberi videtur, ut in opinione hominum reverentia loco sacro debita custodiatur. Porro occulta adhuc dicitur luxuria, si duobus tantum aut tribus nota sit. Ita Tolet. Navarr. Azor, Vasq. Coninch, etc.

2^a Sententia probabilior negat; tum quia jus non distinguit, ideoque nec nos distinguere debemus; tum quia, etsi occulto actu non ita polluat locus sacer, ut vetetur in eo divina officia, revera tamen polluitur, i. e. sanctitas ejus violatur, adeo ut simul atque res in notitiam publicam venerit, egeat reconciliatione. Ita Sanch. Bonac. Less. Suar. Croix, Salm. etc. (*n. 458. 36. 334. v. Absolute.*)

QUÆR. 4° *An oscula et tactus obsceni, necnon aspectus et verba turpia, in loco sacro exercita, sint sacrilegia?*

Resp. Controv. Plures negant; quia id solum habet rationem sacrilegii, quod sacri canones prohibent, tamquam ecclesiæ reverentiam violans; sed sola seminis effusio jure canonico prohibetur ut polluens locum sacrum; ergo hæc sola est sacrilegium. Ita Sanch. Cajet. Bonac. Vasq. etc.

Probabilius vero affirmandum est actus externos *graviter* turpes esse sacrilegos; quia ex se important gravem irreverentiam contra sanctitatem domus Dei. Ita Suar. Salm. Lopez, Elbel, Molina, etc. (n. 459. 461.)

Quoad peccata interna, solum desiderium patrandi in ecclesia actum externum *graviter* turpem habet rationem sacrilegii, sive tale desiderium concipiatur intra sive extra ecclesiam; quia tunc locus sacer se tenet ex parte objecti desiderii. (n. 462.) Recole dicta in præcedenti questione.

CAPUT III.

LUXURIA CONSUMMATA CONTRA NATURAM.

ARTICULUS I.

POLLUTIO.

218. — Pollutio seu *mollities*, etiam *masturbatio* dicta, est voluntaria seminis effusio absque concubitu.

Nomine *seminis* intelligitur, non solum semen *proprie dictum*, quale est semen virile; verum etiam *improprie dictum*, quale est semen femineum, itemque semen puerorum et eunuchorum. Enimvero hodie compertum est, idque multi physiologi et theologi jam pridem tenuerant, semen femineum non esse verum semen, generationi necessarium; materia, quam femina generationi subministrat, est ovum ex uno alterove ovario resolutum. Attamen semen femineum a naturâ ad solum concubitum ordinatum est, cum mulieris seminatio ad copulæ perfectionem pertineat, et ad fecundationem aliquid conferat; ideo semen femineum, haud secus ac virile, cum plena delectatione venereâ effunditur. Hanc seminis effusionem mulieres

sensibiliter percipiunt, eaque completâ, satiantur et quiescunt, idque est pollutionis femineæ indicium.

Divisio. Pollutio distinguitur: 1° *Simplex*, quæ præter malitiam pollutionis, nullam habet aliam adjunctam: *qualificata*, cui accedit alia malitia, sive ex parte objecti cogitati, ut si quis seipsum polluens concupiscat copulam cum soluta, conjugata, consanguinea, etc., sive ex parte subjecti se polluentis, ut si sit persona sacra, conjugata. (n. 476.)

2° *Voluntaria*, sive *directe* in se procurata vel admissa, sive *indirecte* in causâ prævisa: *involuntaria*, quæ absque ullo consensu contingit, præsertim in somnis.

219. — Ad recte intelligendam hanc materiam, adnotare juvabit: 1° A pollutione differt *distillatio*, quâ non verum semen, sed humor quidam subtilior, inter semen et urinam medium, effunditur. In pollutione ordinarie semen cum vehementi delectatione carnisque commotione ejaculatur; in distillatione vero humor ordinarie cum levi aut nulla etiam delectatione et carnis commotione stillatim effluit.

2° Motus carnalis seu venereus est quædam pollutionis inchoatio, aut proxima ad illam tendentia. Ab erectione *venerea* et delectabili probe distinguenda est erectio *pure naturalis*, quæ ex causa mere physica et absque ullo voluptatis sensu habetur; hujusmodi motus est prorsus indifferens.

3° Contingit nonnunquam morbidum et frequens profluvium seminis, quod in viris *gonorrhæa*, in mulieribus *fluor albus* seu *leucorrhæa* nuncupatur. Gonorrhæa plerumque est quædam species *syphilis*, et ideo contagiosa; fluore albo non raro laborant mulieres prægnantes. Morbus ille provenit subinde a diuturno excessu luxuriæ, et, si diu duret, sæpe sterilitatem producit.

4° Juxta hodiernos medicos, semen non corrumpitur; quia pars seminis extra internam suam sedem exorta, vel sponte effluit vel cum urina expellitur. Quæstiones proinde theologorum eo spectantes omittendas esse duximus.

220. — **Principia.** I. Pollutio in masculis *directe* et plene voluntaria semper est peccatum mortale, ita ut nullo in casu sit licita. Rationes sunt, quia 1° adversatur fini primario naturæ in emis-

sione seminis, scilicet prolis generationi; seminis enim emissio ordinata est, non in hominis bonum proprium, sed unice in bonum generis humani; de eâ ergo aliter disponere nunquam fas est; 2° maximam delectationem veneream causat, quam extra copulam matrimonialem appetere semper nefas est. 3° Constat etiam ex S. Scriptura, in I Cor. VI. 16: »Neque molles... regnum Dei possidebunt;» item ad Rom. I. 24. Insuper ex scandalosa prop. 49. damn. ab Innoc. XI: »Mollities jure naturæ prohibita non est; unde, si Deus eam non interdixisset, sæpe esset bona, et aliquando obligatoria sub mortali.» (n. 476.)

II. Pollutio in feminis, ad intra vel ad extra, idem peccatum est ac in masculis. Rationes sunt, quia 1° frustrat finem a naturâ intentum; emissio enim seminis in femina ad solum actum generationis ordinata est, ut initio diximus; de eâ ergo aliter disponere nunquam licet; 2° vehementem causat delectationem veneream, quam natura unice ob propagationem generis humani instituit; ergo eam appetere extra concubitum est contra naturam; 3° frequentata seminis feminei profusio eosdem fere producit malos effectus, præsertim sterilitatem, ut in masculis.

Pari ratione pollutio puerorum, quamvis semen perfectum necdum habeant, non differt a malitiâ pollutionis puberum. (n. 476.)¹

III. Pollutio *indirecte* voluntaria in causa, tantum erit peccatum, quantus est causæ, sine justa causa positæ, in pollutionem prævisam influxus. Ratio est, quia talis pollutio non est imputabilis nisi in causa; ex causa ergo dimetienda est gravitas peccati.

Dico: *indirecte voluntaria*, i. e. quæ nec intenditur, cuique, dum evenit, nec consentitur.

Ex hoc principio concluditur: 1° Si actio, ex qua pollutio secutura prævidetur, ejus *periculum proximum* adducat seu in illam *notabiliter* influat, prout faciunt omnes actus graviter impudici, pollutio imputatur ad gravem culpam; nisi talis actio ponatur ex justa causa, sine periculo consensus.

2° Si actio illa in pollutionem *leviter* influat seu *periculum remotum* tantum

adducat, prout faciunt tum actus leviter tantum impudici, tum actus illiciti, esto mortaliter, in alio genere vitii quam luxuriæ, puta ebrietas, pollutio imputatur ad culpam venialem dumtaxat, secluso prævisio periculo consensus directi in illam. Ratio est, quia non est obligatio gravis vitandi causas pollutionis, nisi graviter periculosas in genere luxuriæ: causa porro in alio genere vitii, utpote ex natura sua non ordinata ad rem veneream, nonnisi leviter potest influere.

3° Quando actio est *licita*, et cum aliqua rationabili causa posita, pollutio minime imputatur, secluso semper prævisio periculo consensus. Ratio, quia ei, qui suo jure utitur, non imputatur id, quod per accidens sequitur, cum id potius patiatum quam agat. (n. 482—484.)

Ad hæc observetur: a) Prædicta de causis pollutionis valent quoque, servata proportionem, pro causis commotionis venereæ, quæ est quid minus in genere mali, quam pollutio; quinimo, si agatur de levi commotione, proveniente ex actione honesta, consultius est eam contemnere. (n. 481.) b) Periculum consensus quisque prævidere potest vel ex experientia, vel ex suâ dispositione.

221. — **Resolutiones.** 1° Mortalis est pollutio, quæ subsequitur ex tactu vel aspectu valde impudico, ut pudendorum proprii aut alieni corporis cum deliberata et turpi delectatione, vel ex morosa cogitatione venerea. Contra vero, si hujus generis actiones ponantur ex causa necessaria, utili, vel convenienti animæ aut corpori; tunc enim pollutiones ex ipsis provenientes, etsi prævisæ, non sunt peccata, dummodo absit periculum actualis consensus: quare licet Confessariis audire confessiones mulierum de materia turpi, ac legere tractatus de rebus turpibus; fas est Chirurgis aspicere et tangere pudenda fœminæ ægrotantis, ac studere rebus medicis in materia turpi; licitum est simili modo infirmis inservire, eosque in balneis adjuvare; licet magnum pruritum in verendis frictione abigere, etiam in dubio num pruritus ille ex sanguinis acrimoniâ an vero a libidine procedat; quamquam, si tolerabilis sit, consulendum est ob amorem puritatis ab hujusmodi tactu abstinere. Sed hic sedulo cavendum est, ne facile credatur quibusdam puellis, quæ tactibus se poluere solent prætextu hujusmodi ardoris;

¹ Cfr. Revue théol. 1876. pag. 235.

nam, si diligenter examinentur, cognoscetur ille pruritus multoties potius excitatus fuisse vel a pravis cogitationibus præhabitis, vel ab habitu pravo contracto se tangendi. ¹ (n. 482. 483. H. A. n. 34.)

2° Nonnisi venialis est pollutio, quæ oritur ex colloquio amatorio non diuturno cum puella; ex curiosa lectione non graviter turpi, ex curioso aspectu picturæ inhonestæ vel cœtûs animalium, ex tactu non moroso propriorum verendorum aut alterius, facto ex levitate, et similibus. Attamen non excusatur a mortali is, qui ob suam inclinationem ad venerea frequentem pollutionem expertus est ex aliquibus causis leviter quidem impudicis, sed quæ vehementius ad pollutionem influunt, et illas voluntarie sine justa causa ponit; quia, respectu talis personæ, ob suam pravam dispositionem, hujusmodi causæ non leviter influunt; secus tamen dicendum, si causæ sint *perleves*, prout essent visus partium honestarum mulieris, lectio leviter turpis, colloquium non diuturnum cum fœmina, vel leviter obscœnum; cum hominibus sit quasi moraliter impossibile omnes has causas communiter evitare. (n. 484.)

Similiter actiones quædam per se veniales evadunt mortales ratione periculi proximi consentiendi in pollutionis turpem delectationem; et ratione hujus periculi non excusatur a malitia pollutionis is, qui polluitur ex diuturno colloquio cum puella a se inordinate delectata. (n. 482.)

3° Nullus tenetur ob prævisam pollutionem abstinere ab actione licita, ex aliqua rationabili causa posita. Unde licet alloqui, osculari et amplexari mulieres juxta morem patriæ; licet equitare causa utilitatis aut recreationis, decumbere corporis situ commode ad commodius quiescendum, cibos calidos aut potus moderate sumere, honestas choreas agere, etc. Requiritur causa aliqua rationabilis; quia sine causa permittere pollutionem, semper videtur aliquid indecens et inordinatum. (n. 483. 484.)

4° Ad pollutionem refertur *onanismus*, qui est voluntaria abruptio copulæ ad

¹ Pruritus naturalis in fœminis discernitur ab ardore venereo, eo quod frictione prior solum allevetur, posterior vero per subsequentem pollutionem extemplo sedetur.

effundendum semen extra vas, generationis vitandæ gratia. Crimen istud patratum inter solutos est duplex peccatum, nempe fornicatio inchoata et pollutio. Similiter inter conjuges est gravis abusus copulæ conjugalis et pollutio. De onanismo inter conjuges sermo erit in tractatu de matrimonio.

222. — **Quæstiones.** QUER. 1° *Quid judicandum de pollutione nocturna?*

Resp. Omni culpa vacat, si prorsus involuntaria sit; siquidem ex multis causis naturalibus provenire potest, uti ex redundantia seminis, corporis temperamento, nervorum dispositione, organorum debilitate, nimia corporis calefactione aut alia commotione, quin etiam ex dæmonis illusione.

2° Culpa gravis erit, si quis ante somnum ponat causam eo animo, ut pollutio in somno sequatur; quia tunc pollutio directe intenditur.

3° Plus minusve culpabilis erit, si ante somnum fuerit indirecte voluntaria, juxta supra dicta.

4° Gaudere de pollutione in somno habita, quando sit peccatum grave, vide lib. 1. n. 240. qu. 2.

QUER. 2° *An teneamur expergefacti cohibere pollutionem in somno ceptam?*

Resp. Negat., si absit consensus in delectationem, vel proximum consensus periculum ex præterita experientia; quia difficillimum est impedire exitum seminis, quod jam a sede sua decessit. Cæterum expedit, ut homo conetur eam impedire, quantum commode potest; saltem curet, ut mentem ab illa turpi delectatione avertat, signo crucis se muniat, ac nomina sanctissima Jesu et Mariæ invocet, eos ferventer precando ne ullum lapsum permittant.

Observandum interim, pollutionem, quæ contingit dum homo est semisomnus, non esse peccatum mortale, sed ad summum veniale, ratione imperfecti consensus forte præstiti. (n. 472.)

QUER. 3° *An distillatio voluntaria sit peccatum mortale?*

Resp. Dist. 1° *Data opera* illam procurare, nullo modo potest excusari a peccato mortali; quia facile secum ferre potest aliquam voluptatem veneream et aliquantuli seminis effusionem.

2° *Permittere* ut eveniat a) cum notabili commotione libidinosa, est pecca-

tum mortale, sicut delectatio venerea et pollutio; b) sine tali delectatione, peccato caret; quia de tali fluxu non est magis curandum, quam de emissionem ejuscumque alius excrementi, quo natura se exonerare solet. (n. 477. H. A. n. 30. Capellmann. *Medic. past.* p. 80.)

QUER. 4° *An pollutio sibi procurata tangendo alterum, puta virum, aut feminam, aut genitalia bestiarum, sed absque concubitu ejusve desiderio, sit diversae speciei a pollutione procurata tactu suiipsius?*

Resp. Controv. Alii affirmant; quia tactus illi ex se ordinantur ad copulas specie diversas. Ita Spor. Dicast. Diana.

Alii vero probabilius negant; quia, cum tantum pollutio intenditur, non est affectus ad *sexum*, sed ad pollutionem; unde materialiter se habet illam fieri tactibus propriis vel alienis, viri vel feminae. Sufficit tunc confiteri: *habui pollutionem tactibus alienis*. Secus tamen dicendum, si facta sit tactibus conjugate, vel votum castitatis habentis. Ita Cajet. Azor, Bonac. Salm. Ronc. etc. (n. 467.)

QUER. 5° *An Chirurgus aut Confessarius, qui in exercitio sui officii pluries consenserunt in pollutionem, teneantur officium derelinquere?*

Resp. Simplex Confessarius tenetur ab exercitio audiendi confessiones abstinere, si possit sine gravi detrimento famae vel bonorum. Chirurgus vero et Parochus non tenentur, modo proponant debitum mediis se munire. Atvero, si semper vel fere semper relapsi fuerint, et nulla rationabilis spes affulgeat emendationis, tenentur cum quacumque jactura officium deserere, ut fusius explanabimus tractando de occasione proxima in lib. 6. (n. 483.)

Notanda pro praxi. 1° Confessarius non exquirat a pueris vel puellis an adfuerit seminis effusio; praestat enim ut desit integritas materialis confessionis, quam ut illi apprehendant, quae hactenus ignorarunt, vel curiositatem concipiant addiscendi. (*Prax. Conf.* n. 90.)

2° A feminis nunquam directe queratur num adfuerit seminis effusio, sed indirecte tantum, v. g. an passionem exsaturaverint.

3° Ab aliis, si tactus confitentur, rogetur utrum pollutio sit secuta.

4° Se polluentes interrogentur etiam

de tactibus impudicis separatis a pollutione, et moneantur de gravitate eorum. (*Prax. Conf.* n. 41.)

ARTICULUS II.

SODOMIA.

223. — Sodomia perfecta, seu proprie dicta, est concubitus cum indebito sexu. Sodomia imperfecta, seu improprie dicta, seu potius *modus innaturalis*, est concubitus in vase indebito sexus debiti. (S. Thom. 2. 2. qu. 154. a. 11.)

Utraque est vel *consummata*, si fiat cum seminis effusione intra vas indebitum; vel *non consummata*, si fiat absque seminis effusione, aut si semen non in alterius vas effunditur.

Principium. Sodomia est nefandum flagitium. Etenim adeo naturam offendit, ut ipsamet bruta illud regulariter abhorreant. Propterea urbem Sodomam, unde nomen mutuavit, ignis caelo delapsus absumpsit; et S. Scriptura illud vehementer abominatur. Sic in Genes. XIII. 13: »Homines autem Sodomitae pessimi erant, et peccatores coram Domino nimis;» Levit XVIII. 22: »Cum masculo non commiscearis coitu femineo, quia abominatio est,» et in cap. XX. 13 morte plectendum sancitur; item Apostolus ad Rom. I. 26. 27: »Tradidit illos Deus in passiones ignominiae. Nam feminae eorum immutaverunt naturalem usum in eum usum, qui est contra naturam. Similiter autem et masculi, relicto naturali usu feminae, exarserunt in desideriis suis in invicem, masculi in masculos turpitudinem operantes.»

224. — **Quaestiones.** QUER. 1° *In quam actu consistat sodomia?*

Resp. Controv. 1^a Sententia probabilis tenet eam consistere in concubitu ad indebitum vas, in quo non possit fieri generatio. Ita Trullench. Reginald. Henric. Covarr. Leand. etc.

2^a Sententia probabilior et communis tenet cum D. Thoma, veram et propriam sodomiam consistere in repugnantia personarum coeuntium in ordine ad generationem. Unde vera sodomia exposcit concubitus duorum ejusdem sexus in vase praepostero; hic nempe est ejus actus proprius. Attamen ad sodomiam quoque reducitur quicumque concubitus sive corporum conjunctio cum personâ ejusdem

sexûs, sive in ore, inter femina, sive in aliâ parte; quia malitia hujus concubitus depromitur ex affectu ad indebitum sexum; hic autem in casu regulariter adest, in quâcumque corporis parte fiat copulæ attentatio. E converso, ad sodomiam *imperfectam* non sufficit qualiscumque concubitus, sed requiritur concubitus cum personâ alterius sexûs in vase præpostero; quia malitia hujus concubitus consistit in affectu ad vas præposterum; quapropter, si fiat in aliâ corporis parte, præsumitur fieri cum affectu ad fornicationem. Denique, absque concubitu non datur sodomia. (n. 466. 467.)

Inde inferitur: 1° Sodomiam veram esse coitum feminae cum femina; quamvis non improbabilius hujusmodi concubitus, etiam cum affectu ad vas præposterum, non videatur nisi sodomia *affectiva* et *attentata*, cum inter feminas non possit dari penetratio vasis, adeoque nec vera copula.

2° Sodomiam imperfectam, scil. coitum viri in vase præpostero mulieris, specie differre a perfecta; hæc enim procedit ex affectu ad indebitum sexum, proinde neque vas naturale servat; imperfecta vero est tantum ad indebitum vas.

3° Ad sodomiam perfectam non requiri seminationem intra vas præposterum; attamen requiritur ad incurrendum casum reservatum, ubi sodomia reservata est, cum alias non sit consummata. Quapropter, extra casum reservationis, non est necessario in Confessione explicandum, num pollutio fuerit intra vel extra vas; si tamen non adfuerit pollutio, id utique esset declarandum.

4° Si vir se polluat in ore feminae, vel inter femina ejus, inter brachia, inter ubera, est fornicatio in affectu et pollutio in effectu. Confessarius autem, intelligens mulierem cognitam fuisse extra vas naturale vel præposterum, non debet ulterius querere in quo loco vel quo modo. (n. 466. H. A. n. 24. 25. lib. 6. n. 935.)

6° Hoc peccatum potest omnes alias luxuriæ species adjunctas habere, puta incestum, adulterium, sacrilegium, etc. — Occasio hujus peccati sæpe est cubatio cum alio in eodem lecto; unde Confessarius tunc imponere debet lecti separationem, si possibilis sit.

QUÆR. 2° An confitens peccatum so-

domiæ exprimere debeat num fuerit agens vel patiens?

Resp. Negant quidam; quia communiter ambo polluuntur. Ita Salm. Diana, etc. At verius explicandum est; quia agens per se committit pollutionem, quam patiens qua talis non committit. Ita Lugo, Holzm. Collet, Tamb. etc. (n. 468.)

QUÆR. 3° Quenam sint pœnæ ecclesiasticæ contra sodomitas?

Resp. Si laici sunt, excommunicari debent ex Cap. 4. de excess. Prælat. Clerici vero sæculares vel regulares »tam »dirum nefas exercentes, omni privilegio clericali, omnique officio, dignitate »et beneficio ecclesiastico» privari, atque degradati tradi debent Curiaæ sæculari, secundum leges civiles puniendi. Ita S. Pius V. Constit. *Horrendum*. 13 Aug. 1568.

Ad incurrendas relatas pœnas requiritur: 1° sodomia *perfecta* maris cum mare; quia imperfecta non est vera sodomia; 2° *consummata* per seminationem intra vas præposterum; quia lex pœnalis, utpote stricte interpretanda, poscit crimen consummatum; 3° *frequentata*, sive usu continuata, ut importat verbum Bullæ *exercentes*; unde pœnas non incurrunt, qui semel vel iterum peccavit; 4° *sententia judicis*; quia est pœna privativa juris acquisiti. (n. 470—472.)

ARTICULUS III.

BESTIALITAS.

225. — Bestialitas est coitus cum bruto.

Principium. Bestialitas est gravissimum inter carnis vitia. Ratio est, cum præ cæteris leges concubitus conculcet; de quo Exod. XXII. 19: »Qui coierit cum »jumento, morte morietur.»

Advertendum est: 1° In hoc scelere confitendo opus non est sexum bruti explicare; quia tota essentialis deformitas hujus facinoris consistit in accessu ad diversam speciem; unde circumstantia sexus omnino accidentalis est.

2° Tactus impudici cum bestia non sunt proprie peccata bestialitatis, quamvis habeant aliquam specialem turpitudinem, saltem venialem. (n. 474.)

3° Ad peccatum bestialitatis reducitur concubitus cum dæmone, apparente in

formâ humanâ; quia et dæmon est diversæ speciei. (n. 475.)

4° De hoc peccato interrogandi sunt, sed caute, libidini multum dediti, et cum bestiis frequenter versantes. A rudibus non raro designatur hisce verbis: *peccavi contra naturam*. — Ratione proximæ occasionis removendæ, quandoque interest ut Confessarius sciat cum quânam bestiarum specie pœnitens peccare consueverit.

Scholium.

226. — QUÆR. 1° *Quomodo peccata contra naturam differant?*

Resp. 1° Omnia inter se specie differunt; quia diversis præceptis ejusdem virtutis repugnant, sicut explicavimus n. 204. Constat etiam ex prop. 24. damn. ab Alexandro VII: »Mollities, sodomia, et bestialitas sunt peccata ejusdem speciei infimæ, ideoque sufficit »dicere in confessione se procurasse pollutionem." (S. Thom. 2. 2. qu. 154. a. 11.)

2° Insuper ea peccata continent duplicem speciem malitiæ: unam in ipso usu inordinato actûs venerei, extra matrimonium legitimum; alteram in modo inordinato utendi illo, contra generationem prolis. (S. Thom. loc. cit.)

QUÆR. 2° *An dari possit ignorantia invincibilis circa peccata luxuriæ consummatæ?*

Resp. Potest dari in illitteratis, teste experientia, 1° circa malitiam pollutionis, in adolescentibus præcipue. (Lib. 6. n. 503.)

2° Circa onanismum, cujus specialis malitia inter solutos non raro ignoratur, atque id nonnunquam expriment quasi ad minuendum suum peccatum, eo quod sic honori fœminæ consuluerint. Inter conjuges quandoque creditur licitus ob causam aliquam apparenter cohonestantem.

3° Circa fornicationem ignorantia invincibilis locum habere non potest apud Christianos. Excipe forte nonnunquam apud rudem, qui doctrina christiana prorsus caret, circa fornicationem cum meretricibus, vel cum sponsa, quam brevi ducturus est. ¹

¹ Cfr. Salmant. tr. 20. cap. 14. n. 29—36. Sporer. de matrim. n. 490. 572. Billuart. de temperant. diss. 6. art. 2. append. 1.

Denique, rustici non raro æstimant bestialitatem minus peccatum quam fornicationem, et simile exemplum circa adulterium affert S. Alphonsus in *Prax. Conf.* n. 39.

Notandum propterea hic est, quod si Confessarius animadvertat pœnitentem invincibiliter credere actum quemdam venereum, quem exercet, non esse peccatum, aut non mortale, omnino oporteat illum instruere; quia talis ignorantia in materia luxuriæ nequit non esse perquam noxia pœnitenti, cum luxuria frequentata continue altiores figat radices, ita ut postmodum, cessante ignorantia, admodum difficilis evasura sit continentia. Pœnitens vero, qui sciens gravem malitiam alicujus peccati luxuriæ, ignorat dumtaxat specialem ejus turpitudinem, aut conjux, qui ignorat omnimode malitiam onanismi, instruendus est, ubi speratur fructus, prout latius exponemus in tractatu de Pœnitentia.

Illud insuper advertere proderit, pollutionem, etsi *objective* majus peccatum sit quam fornicatio, *subjective* tamen minus esse; quia in ea abest scandalum, et procedit magis ex fragilitate.

CAPUT IV.

LUXURIA NON CONSUMMATÆ.

Quum, prohibitâ luxuriâ, *consequenter* prohibita sint ea omnia, quæ luxuriam concitant, sicut in initio diximus, ideo, absolutâ tractatione de actibus consummatis, modo ad actus imperfectos transire debemus. Agemus ergo 1° de impudiciâ in genere; 2° de osculis, amplexibus, et compressione manuum; 3° de aliis tactibus; 4° de aspectibus; 5° de turpiloquio; 6° de lectione obscœnorum.

ARTICULUS I.

IMPUDICIÂ IN GENERE.

227. — **Principia.** I. Tactus, aspectus, et id genus alia, secundum se non sunt peccata. Ratio est, quia, quod secundum se est peccatum, nunquam est licitum; actus autem illi possunt licite fieri, ut omnes concedunt, quando fiunt absque

libidine, propter aliquam necessitatem aut rationabilem causam; ergo. Ita S. Thom. 2. 2. *qu.* 154. *a.* 4. et omnes DD.

II. Præfati actus malitiam suam hauriunt ex triplici fonte: 1° ex *pravo fine*, puta si fiant ob delectationem veneream, quod est mortale; vel ex curiositate aut levitate, quod est veniale; 2° ex *periculo libidinis*, ob corruptam et fragilem hominis naturam; ubi periculum istud est proximum, erit peccatum mortale illi sine justa causa se exponere; ubi est remotum, erit veniale; 3° ex *scandalis*, quod sæpiissime adest in tactibus alterius, in verbis obscenis, etc. Ratio patet; quia prave circumstantiæ actum secundum se indifferentem vitiant. Ita S. Thom. *loc. cit.* S. Alph. *lib.* 6. *n.* 914. Filliuc. *tr.* 30. *n.* 187. Coninc. *de matrim. disp.* 34. *n.* 111. et cæteri passim.

Porro periculum illud *relativum* est, tum ratione *turpitudinis objecti*; tum ratione *dispositionis subjecti*, prout nempe hic est juvenis vel senex, calidus vel frigidus complexionis, castus vel impudicus; tum denique ratione *moræ*, quæcum actus fiunt, prout nimirum cum mora vel obiter tantum peraguntur.

Probe insuper observandum est: 1° Tactus magis movent ad libidinem quam aspectus; tactus aut aspectus corporis diversi sexus magis movet quam ejusdem sexus, (nisi quis ad sodomiam proclivis sit); alieni corporis magis quam proprii; puberes magis movent quam impuberes; naturalia magis quam artificialia picta vel sculpta.

2° Quod non est mortale ratione pravi finis, potest tale esse vel ratione periculi proximi provocandi consensum in libidinem, vel ratione scandali, et e converso.

3° Gravis tentatio in hæc lubrica materia semper involvit proximum periculum consensus. Unde ejusmodi tentationem non temere *provocare*, atque exortam positive repellere tenemur, prout explicuimus in lib. 1. *n.* 238. Provocatur autem actionibus suapte natura eam elicientibus, quales sunt actiones impudicæ, lectio obscenorum, etc. (*Lib.* 5. *de peccat.* *n.* 7—9.)

228. — **Quæstio:** An tactus et aspectus impudici induant speciem objecti?

Resp. 1° Tactus, *affirm.*; quia jam violant personam, et *ex se* ordinantur

ad concubifum. Unde in Confessione explicandum est an habiti sint cum eodem an cum diverso sexu, cum persona conjugata, consanguinea, aut sacra. *Ita communiter.*

2° Aspectus, *verius negatur*, nisi fiant cum desiderio; quia personam minime violant, et *ex se* non tendunt ad concubitum. Ita Croix et alii, contra multos. (*n.* 421. H. A. *n.* 3. et 5.)

Secundum tradita principia resolvemus particularia in subsequentibus articulis, perpenso plerumque solo *periculo* eis *communiter* adnexo; *intentio* enim libidiosa, uti per se evidens est, actus etiam ex se pudicos coinquinat. *Periculum* autem *relativum*, quod *fragilioribus* aut *ardentioribus* oritur, regulis generalibus dirigi nequit, sed a subjectivis circumstantiis dependet.

ARTICULUS II.

OSCUA, AMPLEXUS, COMPRESSIO MANUUM.

229. — I. Oscula honesta, pudici amplexus, compressio manuum, si fiant ex more patriæ in *signum amicitiae*, culpa vacant, licet per accidens suboriantur delectatio venerea, modo absit consensus in illam. (*n.* 417.) Servandum tamen hic est decorum; non enim decet viros ecclesiasticos, maxime religiosos, osculo testari amicitiam erga feminas, etiamsi sanguine junctæ essent. (*Sal-mant. cap.* 3. *n.* 28.)

II. Si fiant prædicta *ex levitate seu joco*, sunt peccata venialia; enixe tamen juvenes ab hujusmodi jocis cum puellis avertendi sunt, ob periculum ulterius progrediendi. (*n.* 418.) Similiter, oscula parvulorum *ob delectationem sensibilem*, ordinarie veniale non excedunt; quia delectatio illa ordinarie non est nisi naturalis. (*n.* 417.) Culpâ vero vacant, si absit omnis pravus affectus, v. g. cum matres aut nutrices parvulos osculantur ex honesto affectu.

III. Oscula et similia, præstita *delectationis venereæ causâ*, sunt peccata mortalia, uti constat ex prop. 40. damn. ab Alexandro VII, jam prius relatâ. (*n.* 414.) Huc referuntur *oscula morosa* vel *fervida*, licet ex more patrio, quæ ordinarie erunt mortalia, quatenus nempe libidinem vel produnt vel excitant; a fortiori oscula in ore pluries replicata,

vel linguâ unius ore alterius exceptâ, ut notant Croix et Sporer, vel nudo pectori impressa. (n. 417.)

ARTICULUS III.

TACTUS.

230. — I. Tangere propria genitalia 1° cum delectatione venerea, sine justa causa, est mortale; 2° ex levitate vel curiositate obiter, est veniale; 3° ex rationabili causa, sine periculo delectationis vel saltem consensûs, culpa vacat; verumtamen, si præter intentionem suboriat delectatio carnalis, consulendum est ex amore pudoris a tactu abstinere, quantum fieri potest. (n. 419. 483.)

II. Tangere pudenda aliena 1° diversi sexûs, citra necessitatem, ordinarie est peccatum mortale, etiamsi fiat per transennam aut supra vestes: verumtamen ancillæ, quæ, dum lavant aut vestiunt pueros, aspiciunt et tangunt pudenda eorum, etsi motus sensualis exsurgat, secluso consensu, non peccant, si ita officium exigat; si ex curiositate id faciant, peccant solum venialiter, nisi cum mora aut carnali delectatione agant; 2° ejusdem sexûs, pariter non excusatur a mortali, nisi leviter tangantur ex joco. Ratio est, quia hæc omnia, præter excepta, graviter provocant ad libidinem. (n. 420. 434. H. A. n. 8. Croix. lib. 3. part. 1. n. 902.)

Prædictis adde: a) Juvenis, qui puellam super gremium suum trahit ibique sedentem tenet, vel ad se adprimit, ordinarie peccabit mortaliter; sicut et puella ultro hæc patiens. Ita Craisson. *Notion. theol. circa sext. n. 208.* b) Neque tactus morosus mamillarum mulieris culpa gravi eximetur, utpote multum influxivus. (n. 430.) Secus dicendum de tactu non moroso pectoris, brachii, cruris personæ diversi sexûs, secluso pravo affectu.

III. Tangere genitalia brutorum, absque affectu libidinoso, non excedit veniale. Secus probabilius dicendum, si talis contrectatio fieret usque ad pollutionem bruti, quippe quæ est actio vehementer excitans ad venerem. (n. 420.)

231. — **Quæstio.** An peccet mulier permittens se tangi a viro?

Resp. Dist. 1° Si tactus ex objecto sit pudicus, ut prehensio aut contrectatio

manûs, amplexus et oscula juxta morem patriæ, non peccat; nisi ei constet illa fieri pravo affectu; quo casu, si fiat publice, præsentibus aliis, qui ex resistentia mulieris pravam de tangente suspicionem conciperent, et scandalizarentur, non tenetur se subtrahere, sed potest tactum admittere; quia subest causa permittendi alterius peccatum: si fiat secreto, omnino tenetur tactum repellere, et non cooperari peccato alterius.

2° Si tactus sit impudicus, ut mamillarum, obscœnarum partium, oscula furtiva et morosa vel indecentia, peccat illum permittendo; quia cooperatur ad actum ex se malum. (n. 430.)

ARTICULUS IV.

ASPECTUS.

232. — I. Aspicere pudenda ejusdem sexûs, ex curiositate, ordinarie non nisi veniale est. Excipe, si pro aliquo adesset proximum periculum morose se delectandi; quale periculum existeret in homine valde propenso ad sodomiam, vel, addit S. Alph., in aspiciente studioso et delectabiliter pulchrum adolescentem nudum. (n. 420. 421. H. A. n. 5.)

Inde a culpa gravi excusantur personæ ejusdem sexus simul natantes, detectis pudendis. Non expedit tamen, ut adolescentes simul natent, nisi cooptis pudendis; quia secus spurcitas plerumque committent. Denique, natationes in locis publicis, in quibus natantes videri possunt a personis diversi sexus, graviter turpes sunt propter scandalum, ex iisque multa et gravia mala oriuntur; quare lethaliter peccant cum natantes, tum ii, quibus eorum cura incumbit, ut sunt parentes et Magistratus, si eas natationes non prohibeant et impediant. (Billuart. *de temperant. diss. 6. art. 16.*)

II. Aspicere pudenda diversi sexûs, sine necessitate, ordinarie est mortale; lethale quoque est aspicere concubitum humanum. Excipe, si aspectus fieret minus et obiter. (n. 421. H. A. n. 8.) Excipiunt quoque DD. aspectum infantis nudi, nisi cum morâ et sensuali affectu fiat; quia parum movet, et colligitur ex dictis n. 230. sub II. de tactu puerorum. (Concina. lib. 8. in *Decal. diss. 2. cap. 2. n. 6.*)

Aspicere virorum pudenda veste connecta per se grave non est; imo, si non fiat de industriâ, culpâ vacat.

III. Morose aspicere coitum animalium periculosum est; verumtamen, si ex solâ curiositate fiat, per se non pertingit ad mortale. Excusantur vero copulantes animalia ad procreandam prolem, modo absit animus libidinosus. (n. 419. 484.)

IV. Aspicere vultum personæ formosæ diversi sexûs, vel pectus, brachia, crura nuda mulieris, ex curiositate, veniale erit; mortale evadet, si aspectus sit diuturnus cum commotione spirituum genitalium. (n. 422. 423.)

V. Aspicere imagines obscœnas, ex curiositate dumtaxat, non est mortale, si absit periculum delectationis. Sed in praxi difficulter excusari poterit a mortali aspectus morosus pudendorum personæ depictæ diversi sexûs; quia difficulter immunis esse poterit a turpi delectatione vel ab ejus probabili periculo: secus autem, si fiat eminus aut obiter. (n. 424.)

ARTICULUS V.

TURPILOQUIUM.

233. — I. Colloquia turpia possunt esse mortalia, 1º ratione *finis*, puta, si proferantur vel ob delectationem ipsarum rerum turpium, vel ad inducendos alios in peccatum, vel ad malitiose docendos alios venerea; 2º ratione *periculi* turpis delectationis aut operis, quod aderit tractando de rebus nimis obscœnis, v. g. de pudendis hominum, certe alterius sexûs, de modo copulandi, impediendi generationem, se polluendi; 3º ratione *scandali*, quod frequenter adest, cum proferuntur coram adolescentibus aut puellis.

II. Sermones non nimis lascivi, habitus joci aut vani solatii causâ inter homines talibus sermonibus assuetos, de se non sunt peccata mortalia; reprehensione tamen semper digni.

Hinc 1º verba amatoria, dieteria turpia, obiter prolata, regulariter non sunt æstimanda ut mortalia: quia ludere dicuntur et audiuntur.

2º Quod dictum est de loquentibus, valet quoque cum proportionem de audientibus et ridentibus; cum hæc tamen limitatione, quod tales personæ, quæ

auscultatione vel risu valde turpia loquentibus animum et auctoritatem darent, a gravi peccato excusari vix possunt.

3º Graviter peccant, qui ob jactantiam narrant turpia peccata a se patrata, et illam narrationem ornant verbis non parum obscœnis; qui quidem ordinarie tripliciter peccant, eo quod gloriantur de re malâ, magnum præbeant scandalum, et facile delectentur in peccato commisso.

4º Tradita de turpiloquiis applicanda sunt etiam verbis æquivocis de rebus turpibus, et obscœnis cantilenis. (n. 426. H. A. n. 9. 10.)

ARTICULUS VI.

LECTIO OBSCœNORUM.

234. — I. Legere libros, qui res lascivas seu obscœnas ex professo tractant, narrant, aut docent, est peccatum mortale, etiamsi curiositatis vel recreationis causâ fiat. Ratio est, tum quia tales libri sunt valde libidinis incentivi, tum quia Ecclesiæ eorum lectionem prohibuit per regulam 7. Indicis. (S. Alph. Append. de prohib. lib. cap. 1. n. 9.)

Sub hoc principio tamen non comprehenduntur libri scientifici, qui de obscœnis disserunt, ut libri Theologiæ Moralæ, artis medicæ, etc., quos legere ex legitimâ causâ per se licet, secluso periculo proximo consensûs venerei.

II. Legere libros turpiculos et amatorios, ex curiositate, secluso proximo periculo turpis delectationis, de se est tantum veniale. Nihilominus, sedulo sategant Confessarii ut hoc prohibeant, quantum valent, juvenibus, qui ex hujusmodi lectionibus universe magnam animæ ruinam hauriunt. (n. 426.)

Uterius advertendum est, libros Romanticos sæpe esse per se vetitos propter grave damnum, quod legentibus inferunt; in ipsis enim virus, quanto minus patet, tanto magis nocet. Quamvis enim non apertâ impudiciâ scateant, animum ad profanos amores mirabiliter incendiando obtenebrant, a Deo alienant, et vehementer ad malum inclinant, ita ut, occasione oblata, homo facile in infandas libidines ruat, et pertinacius in ipsis deinde perseveret. Porro hujus damni sæpius rei sunt patresfamilias, quippe

qui tenentur eripere hos improbos libellos e manibus filiorum; quod si non faciant, nequeunt a culpâ excusari, nec causam deinde habent querendi, si filii utilia studia negligant et despiciant; hi enim delectabili Romanticorum lectioni assuescendo, alios proficuos libros legere postea fastidiunt et horrent; sicque remanent rudes, et vitiosi evadunt. Ita scitissime S. Alph. in *Append. de prohib. libr. cap. 1. n. 9.*

235. — Pro coronide non abs re erit generatim adnotare: ea, quæ in superioribus articulis gravia esse pronuntiavimus, sæpe ex aliquâ circumstantiâ minuente periculum, v. g. quod obiter fiant, evadunt venialia, vel, si ex justâ causâ fiant, omni culpâ vacant. Contra, plura, quæ levia esse diximus, sæpe in praxi gravia evadunt ratione circumstantiæ augentis periculum, v. g. ob moram, ob fragilitatem personæ, vel ratione scandali.

Hoc præmisso, concludimus tractatum sapienti monitione, quâ S. Alphonsus eundem concludit in H. A. n. 34: »Sedulo hic advertendum, quod in hac »materiâ sexti præcepti oportet, quantum possibile est, omnem adhibere »severitatem, cum in re tam labili nulla »cautela unquam nimia existimari debeat, et plures opiniones, quæ speculative loquendo sunt probabiles, in »praxi improbables evadunt. Hinc confessarius, ubi periculum pœnitentium inspicit, licet actionem, quam illi vellet perpetrare, de certo peccato mortali damnare non valeat, tamen nullo modo permittat. Hoc medici animarum »est, præsertim respectu eorum, qui in »vitio turpi habitum in præterito habuerunt; his enim non solum proximas »occasionibus vitare, sed etiam remotas, »opus erit; alias, ob fragilitatem tractant, semper in idem recident, cum »in hac materiâ, ad quam homines naturaliter sunt proni, de facili a minoribus ad ulteriora mala ipsi progrediuntur.»

APPENDIX.

DE CASTITATE.

236. — Castitas est virtus moderans

¹ Intellige remotas pro communi hominum, quæ respectu hujusmodi habituatorum proximæ sunt. (*Prax. Conf. n. 16.*)

appetitum usumque venereorum. Duplex est: 1° *perfecta*, quæ ab omnibus voluptatibus carnis, sive licitis sive illicitis, perpetuo abstinere proponit; et hæc dicitur *virginitas*; 2° *imperfecta*, quæ vel solum ad tempus id proponit, vel solum a delectationibus illicitis vult abstinere; et ea communiter solet dici *castitas*.

Hæc rursus est a) *conjugalis*, quæ abstinet ab omni voluptate carnali in matrimonio illicitâ, utendo licitis; b) *vidualis*, quæ post actum venereum consummatum, sive licitum in matrimonio, sive illicitum extra illud, abstinet deinceps ab omni voluptate carnali. — Hic addenda est castitas illa, quam juvenes ante matrimonium observant, et proprie virginitas est imperfecta, seu ad tempus. Ex prædictis, ut patet, alia resultat castitatis divisio in *virginalem*, *conjugalem*, et *vidualem*.

237. — Virginitas dupliciter accipitur: 1^a pro *carnis integritate*, libidinosæ contagionis experte, et sic non est virtus, sed virginitas *naturalis*, quæcum nascimur, et quam etiam inviti perdere possumus; 2^a pro *voluntate et proposito* illius integritatis et puritatis servandæ; et hoc modo *virtus* est, et virginitas *moralis* dicitur; attamen, si usque ad tempus conjugii duntaxat propositum se extendat, non est proprie virginitatis *virtus*, eo quod simul consistat cum proposito virginitatis violandæ, sed est simplex virginitatis *status*. Virtus itaque virginitatis duo requirit: ex parte quidem corporis, ut nunquam voluntarie fuerit pollutum; ex parte animi, propositum ita perpetuo se servandi.

Quod attinet porro ad integritatem carnis, seu membri genitalis, ea tollitur in utroque sexu per concubitum et per pollutionem; quia his actibus violatur signaculum virginale, sive puritas membri coinquatur. Claustrum virginale alii reponunt in quâdam membranâ membri femineæ, quæ coitu laceratur; alii vero probabilius in constrictione conductus membri utriusque sexus, qui in feminis per concubitum, in viris per seminis effusionem dilatatur.

Præterea carnis integritas dupliciter spectari potest: 1° ut est a naturâ, vel ut ejus conservatio non est in nostrâ potestate; et hoc modo non est materia virtutis, quia non est laude aut vituperio digna; et hæc ratione dixit D. Thom.

2. 2. *qu. 152. art. 1.* integritatem carnis *per accidens* se habere ad virtutem virginittis; nam sine hujus virtutis amissione potest amitti, involuntarie scilicet. Hoc itaque modo amissâ integritate, conservatur jus ad aureolam virginittis in cœlo; cum hæc tribuatur, non naturæ, sed virtuti. Nihilominus conservatio dictæ integritatis singulare est privilegium; cum quamdam arguat immunitatem a concupiscentiâ. 2º Ut subest nostræ potestati; et sic est *materia* virtutis, quia laudabile est et angelicum, cum in potestate fuerit libidinis contagione inquinari, et alias ad id vehementer natura inclinet, non esse tamen coinquinatum.

238. — Virginittas, ut virtus est, amittitur: 1º *irreparabiliter*, tum per concubitum voluntarium, tum etiam per voluntariam pollutionem; quia per illos actus violatur integritas et puritas carnis, quæ est *materia* hujus virtutis, simul cum proposito illam perpetuo conservandi, quod est *forma* ejus: in specie quoad pollutionem, ipsa copula ad seminis effusionem naturaliter ordinatur, ergo, si ullo actu amittatur virginittas, maxime isto, qui est cæterorum finis atque complementum.

Dictum est: *irreparabiliter*; quia, sicut innocentia denotat animam nunquam peccato mortali contaminatam, ita virginittas denotat carnem nunquam voluntaria libidine pollutam; unde, sicut uno peccato mortali irreparabiliter perit innocentia, ita virginittas uno actu libidinis. Contra, sicut innocentia non amittitur per peccatum materiale, ita nec virginittas moralis per stuprum aut involuntariam pollutionem, quibus amittitur sola virginittas naturalis.

2º *Reparabiliter* amittitur, tum per voluntatem nubendi, tum per quodvis peccatum mortale non consummatum contra castitatem; quia in his casibus violatur solum *formale* virginittis, scil. propositum abstinendi ab omni delectatione carnali, remanente *materiali* ejus, videlicet incorruptione carnis; atqui potest reassumi propositum conservandi incorruptionem, quæ permanet; quod fieri nequit, si hæc semel perierit; ergo in dictis casibus virtus virginittis per pœnitentiam recuperatur. (Cfr. Lessius. *De justit. lib. 4. cap. 2. dub. 14 et 16. Croix. lib. 3. part. 1. n. 917. Salm. tr. 26. cap. 1. n. 373. seqq.*)

239. — Se
sub nomine
justam læsio
næ; decim
ejusdem læ
tivism, jul
jus suum t

Quoniam
in dies nov
vel lucrata
justitiæ vir
via sunt t
tum dubia
magnopere
hic tractat
cepto; ver
sima sit a
et applica
difficultate
quippe qu
gionibus
tractatum
ponam, su
teriam ut
cepta legi
remittend
nibus jur
quædam
ubique fo
civile ex

Tracta
quarum

1 Hæc
rum titul
VII Dec
civile Ga
Hollandia

In dij
oculis ha
alti domi
vata, si
v. g. ad

TRACTATUS VII.

DE VII ET X PRÆCEPTO.

„Non furtum facies... Non concupisces domum proximi
„tui, non servum, non ancillam, non bovem, non asinum,
„nec omnia quæ illius sunt.” Exod. XX. 15. 17.

S. Alph. lib. 3. H. A. tr. 10.

239. — Septimum Decalogi præceptum sub nomine furti prohibet omnem injustam læsionem proximi in bonis fortunæ; decimum vero etiam desiderium ejusdem læsionis. Quatenus est *affirmativum*, jubet justitiam, seu unicuique jus suum tribuere.

Quoniam hominum aviditas excogitat in dies novas rationes, ut vel lucrentur, vel lucrata aut possessa retineant, vel justitiæ vinculis solvantur, admodum obvia sunt tum peccata contra justitiam, tum dubia circa illam. Scitu propterea magnopere necessarius est Confessariis hic tractatus de septimo Decalogi præcepto; verum, cum materia ejus vastissima sit ac valde implicata, explicatu et applicatu perdifficilis existit. Quam difficultatem hodie adaugent jura civilia, quippe quæ nostra ætate diversis in regionibus diversa sunt; quamobrem, ut tractatum omni loco accommodum componam, satius esse existimavi hanc materiam ut plurimum secundum sola præcepta legis naturalis pertractare, lectorem remittendo ad patriæ jura pro dispositionibus juris civilis. ¹ Non omittam tamen quædam puncta, de quibus jura civilia ubique fere similia reor, secundum jus civile exponere.

Tractatum dividimus in quatuor partes, quarum 1^a de jure et justitia, 2^a de

injustitia, 3^a de restitutione, 4^a de contractibus.

PARS PRIMA.

DE JURE ET JUSTITIA.

Trademus 1° notionem juris et justitiæ; 2° agemus de dominio perfecto; 3° de dominio imperfecto.

CAPUT I.

NOTIO JURIS ET JUSTITIÆ.

240. — I. **Notio juris.** Jus diversimode accipitur: 1° pro eo quod *justum* est; justum autem stricte sumptum est æqualitas alteri debita, ut nempe habeat omne id, quod ei debetur; hoc sensu jus suum alteri tribuitur. Jus ergo sic sumptum est objectum justitiæ.

2° Pro *facultate legitima* aliquid agendi vel omittendi, aut alterum obligandi ad aliquid faciendum vel omittendum, cujus violatio constituit injuriam: in hoc sensu dicitur aliquis uti jure suo, conservare jus suum, etc. *Juri* in uno correspondet in altero *obligatio* præstandi id, ad quod jus habetur, vel saltem non impediendi quominus ille jure suo utatur; quæ obligatio etiam vocatur *debitum*. Jus ergo sic sumptum est fundamentum juris primo modo sumpti, seu justii.

3° Pro *lege*, quæ jus seu justum constituit, et ideo est regula justii. Unde ab hoc jure pendet jus primo et secundo modo sumptum; quod enim aliquis alteri jus suum debeat, vel quod habeat jus

¹ Hæc de re duo opuscula conscripsi, quorum titulus: *Supplementum ad tractatum de VII Decalogi præcepto*, unum *secundum jus civile Gallicum*, alterum *secundum jus civile Hollandicum*.

In adjudicanda justitia legum civilium, præ oculis habeatur, posse potestatem civilem, vi alti domini, quandoque transferre dominia privata, si nempe id postulet bonum commune, v. g. ad rescandas lites alias interminabiles.

ad aliquid, id provenit a lege vel naturali vel positiva.

241. — Jus in secunda acceptione distinguitur triplex: 1° Jus *proprietas*, estque legitima facultas obligandi alios ad aliquam actionem vel omissionem, principaliter in bonum proprium obligantis; v. g. ad non auferendum, ad restituendum, ad solvendum. Jus *jurisdictionis* est potestas legitima subditos obligandi ad aliquid faciendum vel omittendum, principaliter in bonum subditorum et Communitatis; hoc ad nostrum tractatum non pertinet.

2° Jus proprietatis subdistinguitur: a) Jus *in re*, seu *reale*, quando *res* ipsa nobis devincta seu obligata est, ita ut eam directe nobis vindicare valeamus, ubicunque reperitur; adeoque parit *actionem realem*, i. e. jus rem nostram repetendi in iudicio ab eo, qui possidet. b) Jus *ad rem*, seu *personale*, quando *persona* immediate nobis obligata est ad præstandum aliquid; tribuit *actionem personalem*, i. e. jus cogendi personam obligatam in iudicio, ut satisfaciatur. Jus in re igitur differt a jure ad rem, quod illud quis habet in re jam sua, hoc vero ut fiat sua. (n. 486.)

3° Jus reale seu dominium subdividitur: a) in *dominium plenum* seu *perfectum*, et est legitima potestas disponendi de re sua quovis modo possibili, pro libitu: et in *dominium non plenum* seu *imperfectum*, estque vel jus de sola substantia rei disponendi, quod dominium *directum* sive *nudum* appellari consuevit, quasi nudatum utilitate fructuum, quos res profert: vel jus disponendi solum de rei fructibus et utilitate, quod *indirectum* sive *utile* dici solet. b) In dominium *altum*, quod habet Respublica, in casu necessitatis publicæ, in bona subditorum, vi cujus tunc de iis, quantum necessitas publica poscit, disponere potest: et in dominium *humile*, seu *bassum*, quod personæ privæ in sua singulæ bona retinent. Dominium altum non tam dominium proprietatis est, quam jurisdictionis, cum sit dispositivum in bonum commune Reipublicæ; quapropter exerceri non debet, nisi cum debita compensatione, in quantum fieri potest. (n. 487.)

242. — II. *Notio justitiæ*. Justitia in genere definitur: constans voluntas jus suum cuique tribuendi. Prout ordinat partem Communitatis ad partem, seu

hominem privatum ad alium privatum, obligando eum ut det alteri ad æqualitatem rei ad rem jus suum strictum sive proprietatis, vocatur *commutativa*, et sic dicta est a commutationibus rerum, quas dirigit. Prout ordinat totum ad partem, i. e. Communitatem seu Principem Communitatis ad membra, eum obligando ut distribuat subditis officia et bona communia, necnon onera, juxta singulorum membrorum merita et facultates, *distributiva* nuncupatur. Prout demum disponit partem ad totum, seu membrum Communitatis ad ipsam Communitatem, illud obligando ut Superioribus obediat procuretque bonum Communitatis suæ, *legalis* appellatur, nomen ductum ex eo quod commune bonum maxime promoveatur per observationem legum. His tribus speciebus adjici solet quarta, nempe justitia *vindicativa*, quæ debitas et proportionatas decernit pœnas in maleficos.

Justitia *commutativa*, de qua sola in hoc tractatu sermo est, habet hoc speciale, quod respiciat jus alterius *strictum* sive *rigorosum*, quod nempe debetur titulo *proprietas*, cujus violatio inducit obligationem restituendi, et reparandi damnum illatum; ceteræ autem species respiciunt jus *minus strictum*, quod nempe debetur solum titulo *honestatis*.¹

CAPUT II.

DE DOMINIO PERFECTO.

In hoc capite tractamus de dominio perfecto; veruntamen, propter rerum connexionem, subinde admisceri debet dominium utile.

Agendum 1° de objecto; 2° de subiecto; 3° de acquisitione domini.

ARTICULUS I.

OBJECTUM DOMINII.

243. — Omnes rex externæ, quas potest homo sibi comparare, et de com-

¹ Titulus vocatur ratio seu fundamentum juris. Titulus *honestatis* generatim vocatur, qui non ex stricta justitiâ, sed ex aliâ virtute oritur, e. g. multa debent parentes filiis suis ex pietate, et similiter filii parentibus; divites eleemosynam debent pauperibus ex charitate.

paratis pro nutu disponere, cadere possunt sub ejus dominio: de facto vero est dominus earum, quas legitimo titulo possidet. Deus enim ab initio omnia sub hominis posuit ditione, ut patet ex Gen. I. 28. 29: »Replete terram, et »subjicite eam, et dominamini piscibus »maris, et volatilibus cœli, et universis »animantibus quæ moventur super terram... Ecce dedi vobis omnem herbam »asserentem semen super terram, et universa ligna, quæ habent in semetipsis »sementem generis sui, ut sint vobis in »escam;» et ex Psalm. VIII. 8: »Omnia »subjecisti sub pedibus ejus.»

Sola excipiuntur bona *intrinseca* homini, quibus nempe ipse intrinsece constituitur et perficitur, ut corpus, anima, membra, sanitas; horum bonorum homo non habet nisi dominium *utile*, ut diximus in tractatu quinto, n. 180.

244. — **Quæstiones.** QUÆR. 1° *An homo possit habere dominium alterius hominis?*

Resp. Dist. 1° *Dominium directum*, negative; quia homo nec suiipsius dominium directum habet.

2° *Dominium utile*, affirmative; quia homo habet dominium utile sui corporis; ergo potest illud in alium transferre. Unde a) jure naturali potest homo alteri se vendere quoad dominium utile, seu quoad operas suas, etiam in perpetuum; b) per se loquendo, juri naturæ non repugnat ea servitus, seu is status subjectionis perpetuus, quo quis pro alimentis tenetur omnes operas suas alteri præstare. *Ita communiter Theologi.* — Hodie nulla amplius admittitur servitus in Europa.

QUÆR. 2° *Quotuplici titulo fiat aliquis alterius servus?*

Resp. Quadruplici: 1° *nativitate* ex matre serva; 2° *jure belli*; 3° *justa condemnatione*; 4° *pacto venditionis sui.*

Nihilominus, exceptis servis ex pacto, licitum est servis fugere a dominis suis. (n. 350. Lugo. disp. 6. sect. 2. et 3.)

QUÆR. 3° *An licitum sit Nigritarum commercium?*

Resp. 1° *Graviter illicitum* est ac inhumanum, Indos, Nigritas, seu alios hujusmodi homines, injuste apprehendere et in servitutem redigere, aut illos in servitutem utcumque redactos tamquam puta animantia vendere et emere. Contra tam immanem negotiationem prodire

plures Constitutiones Apostolicæ jam inde a sæculo 15° ad nostrum, ut videre est in Constitutione Gregorii XVI *In supremo Apostolatus*. 3 Dec. 1839.

2° *Per se illicitum* non est legitimos servos vendere et emere, ut sequitur ex questione 1^a. Dico: *per se*; quia per accidens potest evadere illicitum, v. g. si conjux a conjuge esset separandus, vel leges civiles servitutem inhibeant, ut in Europa.

ARTICULUS II.

SUBJECTUM DOMINII.

245. — Omnis homo capax est domini; etiam infantes et amentes; quia ad hoc sufficit potentia ex se capax utendi re ut sua, quamvis illa per accidens ligata et impedita sit. De dominio autem filiorumfamilias, uxorum, Clericorum, et Auctorum, sunt speciales difficultates, quas modo discutiemus. De dominio Religiosorum sermo erit in Libro V.

§ I. *Dominium filiorumfamilias.*

246. — Filiifamilias vocantur liberi utriusque sexus ex legitimo matrimonio orti, qui etiamnum sub patriâ potestate sunt.¹

Filiosfamilias, quamvis existens sub patriâ potestate, potest acquirere bona sibi propria a bonis paternis separata, quæ vocantur filii *peculium*. Ex hisce bonis quorundam dominium plenum habet, quorundam vero dominium directum

¹ Labet hic varias filiorum species exponere. Distinguuntur namque: 1° *legitimi*, qui ex legitimis nuptiis sunt geniti; *illegitimi*, qui extra legitimum matrimonium. Illegitimi porro alii sunt *naturales*, quorum parentes habiles erant ad contrahendum inter se matrimonium; alii *spurii*, quorum parentes ob impedimentum dirimens inhabiles erant ad contrahendum inter se matrimonium, et appellantur vel *adulterini*, vel *incestuosi*, vel *sacrilegi*. (Legitimi vocantur quoque sæpe *naturales*, prout contradistincti sunt ab *adoptivis*.) Filii porro illegitimi legitimantur vel beneficio juris per subsequens matrimonium suorum parentum, vel Rescripto Principis, quo facto acquirunt omnia jura legitimorum.

2° *Minorennis*, qui virilis ætatis annos, jure civili statutos, nondum compleverunt, et ideo sub patriâ potestate existunt; post illos annos completos fiunt *majorrennes*, seu in virili ætate constituti, et sui juris. Confer Supplem. n. 1.

tantum, dominio utili penes patrem existente, pro diversa ratione, qua bona acquisivit. Ex Jure Romano bona, quæ filiusfamilias acquirere potest, triplicia distinguuntur: 1° *castrensia* et *quasi-castrensia* vocantur, quorum plenum dominium filius habet; 2° *profectitia*, quorum plenum dominium ad patrem pertinet; 3° *adventitia*, quorum dominium directum penes filium, dominium utile penes patrem est. Quomodo ex Jure hodierno hæc distinctio se habeat in diversis regionibus, lectorem docebunt jura patriæ. Communiter tamen bona acquisita sive occasione militiæ, sive ex officio publico, sive donatione facta ea lege ne usufructus ad patrem pertineat, sunt pleno jure filii; (ex Jure Gallico etiam bona acquisita industriâ separatâ sub pleno dominio sunt filii, quamvis filius nondum emancipatus nullorum bonorum administrationem habere possit.)¹

247. — **Quæstiones.** QUÆR. 1° *An filius habeat dominium perfectum in bona mobilia ipsi data a parentibus aut cognatis?*

Resp. Dist. 1° *Affirmative*, si sint primo usu consumptibilia, v. g. pecunia; quia eo animo donantur. Excipe tamen, si ad determinatum usum fuissent donata, v. g. pecunia ad emendos libros, ad pensionem solvendam.

2° *Negat.*, si non sint primo usu consumptibilia, ut libri, vestes; quia censentur tantum ad usum concedi filii.

QUÆR. 2° *An filius censeatur renuntiare usufructui, ad quem jus habet, si, eo vidente et tacente, pater fructus sibi percipiat?*

Resp. *Negat.*, generatim loquendo; quia plerumque metus reverentialis obstat quominus filius facile reclamare possit; deinde, quamvis filius sinat patrem fructus percipere, propterea juri eos percipiendi ac de iis disponendi nequaquam renuntiare censetur. (Salmant. tr. 13. cap. 5. n. 47.)

Advertendum est interim, patrem jus habere victus et educationis expensas ex bonis filii desumendi.

QUÆR. 3° *An lucrum, quod filius acquirit ex bonis paternis, sit totum et semper patris?*

Resp. *Negat.*, adeoque *disting.*; est patris, si filius nomine patris negotiatur;

est vero filii, si nomine suo, puta si ipse furatus sit pecuniam a patre, vel si pecunia otiosa erat apud patrem. Si porro lucrum proveniat ex aliis bonis quam paternis, totum erit filii. (n. 488.)

In priori casu potest filius cum patre pactum inire de parte lucri, quando v. g. ceteri liberi quique sua negotia agunt, ipse vero cum parentibus adhuc communi rei familiari operam dat. Fratres tamen in hæreditatis partitione huic contractui credere non debent, nisi de eo constet. (Marres. *De Justit. lib. 1. n. 34.*)

QUÆR. 4° *An possit filius pro labore præstito in beneficium patris, salarium exigere?*

Resp. Dist. 1° *Per se* probabilius negandum; quia filius, qui in domo paterna habitat et a patre alitur, debet patri obsequia aliqua juxta conditionem status sui.

2° *Per accidens*, si præstet operas et obsequia supra debitum, affirmandum, quantum deberetur extraneo. Quod si non petierit a patre, dum potuit, remisisse censetur; secus, si non poscat ex filiali reverentia; debet tamen eo casu detrahare victum, vestitum, etc. a patre percepta. (n. 488. 544.) Quod si labor illius aliunde jam justâ mercede compensaretur, v. g. hæreditatis augmento per æqualem fratrum laborem, aut præstito sibi victu et amictu, jus ad stipendium non haberet. (Marres. *De justit. n. 34.*)

QUÆR. 5° *An peccet contra justitiam filiusfamilias, qui in officina aliena aut in opificio laborat, atque, invito patre, partem mercedis sibi reservat?*

Resp. Dist. 1° *Secluso pacto* cum patre, *negat.*; quia mercedis dominium habet. Attamen, donec filii sui juris sint, administratio eorum bonorum patri competit; et, deficiente patre, matri; unde hac ratione contra obedientiam peccant.

2° Si, pacto cum parentibus de alimonia sibi pro mercede præstanda inito, illos pretio pacto defraudet, certe justitiam violat. (Marres. n. 30.)

§ II. Dominium uxorum.¹

248. — Bona uxoris sunt triplicis generis, scilicet: 1° *Dotalia*, quæ marito

¹ Cfr. Supplem. n. 2. et 3.

¹ Cfr. Supplem. n. 4—11.

dantur, ad sustinenda onera matrimonii, i. e. ad alendam ex eorum fructibus uxorem et liberos.

2° *Paraphernalia*, quæ uxor præter dotem habet, donatione vel hæreditate, vel quovis modo acquisita.

3° *Communia*, quæ pactis nuptialibus aut statuto legis in societatem perfectam vel imperfectam conferuntur.

249. — 1° *Dominium directum dotis* penes uxorem est; *dominium utile* et administratio penes maritum, ad communes usus familiæ. Dotem constitutam in re immobili, maritus alienare aut alio modo obligare non potest, consentiente licet uxore, extra certos casus lege exceptos. Si tamen dos consistat in re mobili et fungibili, maritus acquirit plenum ejus dominium, cum onere tantumdem restituendi, soluto matrimonio. Insuper, casu quo vir dissipat bona, uxor potest, stante matrimonio, juridice repetere dotem, ne pereat.

2° *Parapherna* pleno jure sunt sub dominio et administratione uxoris, ita ut quoad illa nullatenus a marito dependeat; maritus vero, sine consensu uxoris, nequaquam de illis disponere valeat. (n. 489.)

3° *Dominium bonorum communium* est penes utrumque conjugem, licet administratio debeat marito.

Cæterum, integrum est conjugibus ante matrimonium contractu nuptiali determinare quibus conditionibus subjicienda sint ipsorum bona, servatis quibusdam legis statutis; possunt v. g. definire vel communitatem quamdam bonorum, pro libitu, vel separationem bonorum, sive quoad dominium solum, sive etiam quoad administrationem, etc. Si contractum prævium nullum inierint, lex supplebit. De quibus omnibus quisque consulat leges patriæ.

250. — **Resolutiones.** 1° Uxor habet jus strictum ad suam liberorumque congruam statui et conditioni sustentationem ex bonis dotalibus aliisque communibus; illam ergo propria auctoritate sibi comparare potest, casu quo maritus negaret vel ægre admodum concederet.

2° Bona, quæ uxor sibi comparat singulari industria, vel labore extraordinario, adhibita rei familiaris sufficienti cura, vel quæ sibi reservat ex concessis sibi a viro pro vestitu, oblectationibus, sustentatione familiæ ad certum tempus,

etc., vel quæ sibi donata sunt ea lege ne viro cedant, ad paraphernalia revocanda sunt, de quibus proin uxor libere disponere potest. (n. 541.)

3° Non peccat uxor subducendo aliqua, vel compensationis causa, si vir sit prodigus; quia is tunc facit uxori injuriam partem ipsius profundendo; vel pro victu, vestibus, cæterisque sibi aut familiæ necessariis, de quibus viri sæpe minus recte judicant, et quæ frustra ab illis peterentur. (n. 541. 549.)

4° Uxor potest ex bonis communibus expendere, marito absente vel fatuo; quia tunc ad illam spectat administratio domus: imo potest etiam ex eis erogare quod judicat necessarium ad grave damnum familiæ impendens avertendum. (n. 541.)

5° Neque illicite agit, si, inscio marito, aliqua modica accipiat vel expendat, quæ facile ac certo maritus concederet, si rogaretur; quia, cum uxor non sit ancilla, sed socia, non videtur cogenda ad petendam licentiam ad singula, sed illa libertas in sumptibus modicis videtur esse aliquid pertinens ad decetiam suæ conditionis. In his tamen et similibus cavendum est, ne uxoribus habentibus laxentur, cum propense sint ad jura sua plus æquo extendenda. (Salm. tr. 3. cap. 5. n. 52. Lugo. disp. 16. sect. 6. n. 65.)

6° Potest quoque uxor ex bonis communibus, vel ex fructibus dotis, in elemosynas aliaque pia opera impendere secundum consuetudinem mulierum illius loci et conditionis, etiamsi habeat bona propria, prout dictum est lib. 2. n. 50. qu. 4. (n. 540.)

251. — **Quæstiones.** QUÆR. 1^a *An teneatur ad restitutionem maritus, qui notabilem partem bonorum communium dissipavit?*

Resp. Affirm.; quia uxor habet dominium dimidiæ partis illorum, sicut in omni societate socii acquirunt dominium totius lucri ab initio, quo illud cedit societati, etsi partialiter; neque refert illud reapse dividendum non esse, nisi soluta societate. Hinc, si uxor difficultates metuit pro obtinenda restitutione, potest occulta uti compensatione, ut sibi ac liberis consulat, quantum opus est; insuper, in pluribus regionibus, uxor præcavere potest bonorum dissipationem, ope facultatis sibi

a lege concessæ separationem bonorum iuridice postulandi. Ita Lessius. *lib. 2. cap. 12. n. 37.* Sanch. *Consil. lib. 1. cap. 7. dub. 7 n. 3.* Croix. *lib. 3. p. 1. n. 10. 20.* Salm. *tr. 13. cap. 5. n. 54.* Marres. *De justit. n. 69.* et alii communiter. (n. 541.)

QUÆR. 2° *An fas sit uxori, invito marito, ex bonis communibus aut e fructibus dotis subvenire necessitati parentum suorum, vel filiorum ex alio matrimonio susceptorum?*

Resp. Affirm., si parapherna non habeat; quia jure naturæ tenetur eis succurrere, et maritus consentire. Debet tamen, post mortem viri, ea omnia, si sint notabilia, deducere a sua portione. Idem permittunt ei DD. erga fratres et sorores suas, si sint pauperes; quia, sicut maritus teneretur jure naturæ fratribus suis subvenire, ita et uxor. (n. 242.)

§ III. Dominium Clericorum.

252. — Clericorum bona quadrupliciter distinguuntur, videlicet: 1° *Patrimonialia*, quæ ipsis obveniunt ex quacunque causa profana, sicut laicis.

2° *Quasi patrimonialia*, seu *industrialia*, quæ acquirunt tamquam stipendium ob functiones sacras, ut ob conciones, Missas, etc.

3° *Beneficialia*, seu *ecclesiastica*, sunt annui redditus, quos percipiunt titulo Beneficii ecclesiastici, ut Parochi, Canonici, Episcopi.

4° *Parcimonialia*, quæ sibi ex beneficialibus ad congruam sustentationem pertinentibus comparserunt, frugalius vivendo quam vivere potuissent. (n. 490.)

253. — **Principia.** I. Extra controversiam est, Clericos habere perfectum dominium bonorum patrimonialium et quasi patrimonialium. Ratio quoad posteriora est, quia recipiunt illa tamquam stipendium; sed de ratione stipendii est, ut transeat in dominium operarii.

II. Insuper Clerici beneficiati plenum habent dominium bonorum beneficialium ad congruam sustentationem necessariorum. Constat 1° Ex Concil. Trident. sess. 26. cap. 1. ref. et sess. 24. cap. 12. ref., ubi decernit Beneficiatos curatos non residentes fructus non facere suos; ergo, qui resident, faciunt fructus suos; sed fructus facere suos idem est

ac dominium illorum acquirere; 2° redditus beneficialia dantur per modum stipendii propter laborem Beneficio annexum, »Beneficium enim datur propter officium;» sed stipendium, ut diximus, transit in dominium operarii.

Ex quibus consequitur, etiam bona parcimonialia cedere Beneficiatis in plenum dominium.

III. Beneficiati omnes tenentur sub gravi bona beneficialia superflua suæ honestæ sustentationi, expendere in causas pias. Id adeo certum est, ut probatione non indigeat, cum omnes Patres, omnes Canones, ac denique omnes Theologi hoc ipsum uno ore profiteantur; accedit, fideles sua bona ecclesiis obtulisse ea mente, ut nonnisi in usus pios convertantur. Cfr. Trid. sess. 25. cap. 1. ref. (n. 491.)

254. — Bona beneficialia *necessaria* aestimantur ea, quibus Clerico ad honestam vitæ sustentationem pro sua conditione et dignitate opus est. Ad honestam porro sustentationem pertinent ea omnia, quibus indiget Clericus ad propriam personam familiamque domesticam decenter sustinendam in victu, habitatione, etc., ad exhibendam hospitalitatem, ad moderatas recreationes atque donationes: quæ omnia differunt tum juxta dignitates personarum, tum juxta circumstantias locorum ac temporum. Quapropter, cum nihil certi in hac re determinari valeat, mensura congrua relinquitur judicio timoratae conscientiæ. Bona *superflua* dicuntur, quæ, demptis necessariis et parcimonialibus, supersunt.

Hic autem sedulo notandum est, ut materia censeatur gravis in male expendendo bona superflua, requiri quantitatem multo majorem quam in furto, ut docet D. Thomas, qui requirit *multum excessum* ad malam fidem Clerici constituendam. Quanam autem sit ista notabilis quantitas? Verius dicitur sufficere partem vigesimam superfluum ad materiam gravem constituendam. Ita Mazzot. Lugo, Croix, etc. (Hæc tamen norma superfluum sat pingue supponit.) (n. 491. sub IV.)

255. — Ex predictis infertur: 1° Inter bona quasi patrimonialia computanda sunt *jura* seu *redditus stolæ*, ut vocant, quæ debentur Parochis ex administratione Sacramentorum, sepulturis fidelium,

etc. — Probabilius ad illa pertinent quæque *distributiones quotidianæ*, quæ Canonicis dari solent pro singulis præsentis in Choro; quia, licet ex titulo Beneficii proveniant, non tamen dantur immediate hoc titulo, sed pro servitio personali, tamquam personæ stipendium. Ita Lugo, Salm. Azor, Bonac. etc. contra Sanch. Navarr. (n. 491. sub I.)

2° Oblationes, factæ sive in capsulis expositis sive occasione functionum parochialium, etiamsi functiones alius obeat, de jure communi spectant ad Parochum loci, nisi aliud habeat consuetudo. Oblationes factæ in ecclesiis Regularium pertinent ad Regulares. Excipiuntur illæ oblationes spontaneæ, quæ fiunt ad finem aliquem determinatum, ad quem exponitur capsula, vel quem intendunt offerentes, v. g. ad ornatum certi sacelli, imaginis miraculosæ, altaris, etc; istæ omnes in intentum finem adhiberi debent: quod idem dicendum est de collectis, quæ intra vel extra ecclesiam ad certum finem fiunt. *Ita communiter Canonistæ.*

256. — **Quæstiones.** QUÆR. 1° *An Beneficiati expendentes redditus superfluos Beneficii in usus profanos, teneantur ad restitutionem?*

Resp. Magnopere controvertitur, et sententiæ utrimque probabiles sunt. 1^a Sententia affirmat; quia dominium superfluum non est penes Beneficiatos, adeoque ex justitia tenentur ea expendere in causas pias. Probatur 1° quia Jus Canonicum et SS. Patres Clericos numquam dominos vocant, sed tantum dispensatores aut administratores bonorum ecclesiasticorum, ipsaque bona ecclesiastica *res Dei*, *patrimonium pauperum*. 2° A fidelibus donata sunt eo pacto, ut nonnisi in pios usus applicentur; pactum autem obligat ex justitia; ergo Clerici non habent dominium superflui. Ita Navarr. Laym. Bonac. Petrucor. Habert. Roncag. etc.

2^a Sententia cum S. Thoma negat; quia Beneficiarii dictorum bonorum verum habent dominium, adeoque obligatio ea expendendi in causas pias oritur, juxta alios ex virtute religionis, juxta alios vero ex solo præcepto Ecclesiæ. Probatur 1° ex Jure Canonico; dum enim non residentes privat fructibus omnibus, tam necessariis quam superfluis, dicendo quod illos *non faciant*

suos, declarat implicate quod residentes eosdem *faciant suos*, sine ulla exceptione; deinde numquam meminit Ecclesia obligationis *ex justitia*, neque oleris restitutionis profane expensorum, quod tamen facere debuisset, eo quod restitutionis defectus gravissimum afferret causis piis detrimentum, quarum cura maxima est Ecclesiæ. 2° Redditi beneficiæ omnes habent rationem mercedis, licet liberalioris; ergo omnes transeunt in dominium operarii. Ita S. Antonin. Less. Lugo, Sanch. Salm. Azor, Holzm. etc.

Ad rationes primæ sententiæ respondent fautores secundæ, Clericos vocari dispensatores et administratores ipsius *fundi* Ecclesiæ, non autem *fructuum* quos sibi acquisiverunt; deinde bona ecclesiastica dici *res Dei*, quia propter cultum Dei fuerunt a fidelibus oblata Ecclesiæ, ad sustentandos hujus ministros; *patrimonia pauperum*, quia beneficiarii tenentur sive ex religione sive ex Ecclesiæ præcepto superflua erogare in causas pias, quo nomine etiam pauperes veniunt; tandem intentio fundatorum probat quidem pium eorum votum, nequaquam vero contractum. Hæc tamen responsa nequaquam sunt invicta. Ex hisce omnibus concludunt, gravissimam illam obligationem justitiæ absque certo fundamento imponendam non esse, ac proinde in pari causa potiorum esse conditionem possidentis; possident autem Clerici. (n. 492.)

QUÆR. 2° *Quid veniat nomine causarum piarum, in quas superflua expendenda sunt?*

Resp. Generatim omnes illæ causæ, quæ serviunt ad cultum divinum, vel cedunt in solatium pauperum. Quocirca advertendum est: 1° Quamvis possit Clericus superfluum erogare in quosvis pios usus pro suo libitu, aliquando tamen tenetur necessario pauperibus succurrere, si nempe adsint pauperes in gravi necessitate temporali vel spirituali constituti; quia tunc urget præceptum naturale charitatis, vi cuius, si habeat bona propria superflua statui, tenetur sub gravi iis illa elargiri. Et hic obiter dictum esto, pastores animarum, ut Episcopus et Parochos, teneri insuper *inquirere* hujusmodi pauperes.

2° Nomine pauperum veniunt, non solum mendicæ, verum etiam ii, qui

necessariis carent ad conservandum statum suum; deinde etiam consanguinei, si vere pauperes sint, ita ut alias nequeant proprium statum sustinere: quos quidem consanguineos indigentes potest Clericus præferre aliis pauperibus, etiam gravius indigentibus, eo quod etiam ad proprium statum Clerici servandum subventio propinquorum egentium pertineat, cum illorum paupertas in ipsius dedecus redundet. Quamobrem fas est Episcopo aut ad similem dignitatem promoti, statum consanguineorum, si antea fuit valde humilis, aliquantum elevare, ut ipsi quodammodo decenter vivant juxta suam dignitatem; hoc tamen non licet inferioribus.

3° Licet congruentius sit præferre pauperes loci, in quo Clericus Beneficio fungitur, id tamen non est obligatorium; cum non constet eos habere peculiare jus ad illa bona superflua. (n. 491. qu. 1—3.)

QUÆR. 3° *An Beneficarii possint superflua reservare in futurum ad usus pios?*

Resp. Affirm., si necessitas non imminuat providendi pauperibus, ut supra dictum est. Eo tamen casu cautio adhibenda est, ne, si morte præveniantur, tales redditus forte a consanguineis diripiantur. (n. 491. qu. 4.)

QUÆR. 4° *An Clericus, qui habet ex suo unde vivat, possit se sustentare ex redditibus Beneficii?*

Resp. Affirm.; justum enim est, ut, qui altari servit, de altari vivat, juxta illud Apostoli I Cor. IX. 7.: »Quis militat suis stipendiis unquam?» Excipe tamen, si quis pauper esset in gravi necessitate; quia tunc jam habens superfluum statui, pauperi graviter egenti succurrere tenetur. (n. 491. qu. 5.)

QUÆR. 5° *An etiam pensionarii erogare teneantur superflua in usus pios?*¹

Resp. Probabiliter negandum; quia, cum Pontifex justam ob causam extrahit pensionem ex fructibus Beneficii, superfluum jam applicat in usus pios; unde fructus isti obligationem alterius applicationis secum non ferunt. (n. 491. qu. 6.)

QUÆR. 6° *An pensiones, a Guberniis*

¹ *Pensio ecclesiastica* est certa pars reddituum alieni Beneficii legitima auctoritate alteri Clerico attributa eique a beneficiario præstanda. Is, cui conceditur, *pensionarius* vocatur.

Gallico et Belgico Sacerdotibus beneficiatis assignatæ, bonorum ecclesiasticorum indolem induant?

Resp. Affirm., ut constat ex variis resolutionibus S. Pœnitentiariæ, 19 Jan. 1819, 19 Aug. 1821.; ratio est, quia dantur in compensationem bonorum ecclesiasticorum directorum. Verum, cum tenues istæ sint pensiones, si alios redditus Beneficia non producant, quæstio de superfluis esse nequit. Idem dicendum videtur de supplementis, quæ in memoratis regionibus tribuuntur a Communibus; quia ex decreto Gubernii solvuntur, et ob eandem rationem, quapropter censentur veluti pars ejusdem pensionis.

Non sunt tamen bonis ecclesiasticis accensendæ pensiones, quæ a Gubernio assignantur Beneficiatis emeritis, juxta dicta in quæstione præcedenti.

§ IV. *Dominium Auctorum.*

257. — Quæstio est an fœtus proprii ingenii, puta liber compositus, novum inventum, sit et maneat sub dominio auctoris, ita ut hic solus jus habeat fœtus sui ingenii divulgandi justumque lucrum ex eo percipiendi.

Quocirca dicendum est: 1° Ante evulgationem ab auctore factam, omnino manet sub ejus dominio; quia, cum ex jure naturali res fructificet domino suo, unusquisque jus strictum habet in fructum suæ industrie et sui ingenii, nihil enim homini magis proprium est, quam sua industria suumque ingenium. Inde sequitur auctorem alicujus libri jus strictum habere ne quis manuscriptum suum injuste subripiat, et, se invito, in lucem edat; qui vero id commiserit, auctori omnia damna resarcire tenetur. Idem valet de lectionibus publicis professoris, et de concione oratoris; item de novo invento.

2° Post evulgationem ab auctore factam, utrum, spectato solo jure naturali, auctor dominium in opus suum retineat, ita ut, si alii illud reimprimant et vendant, cum damno auctoris et editoris, horum jus strictum violent; et sic pariter de artis inventore; quæstio est controversa. Adest duplex sententia probabilis. *Prima sententia* affirmat; quia res fructificat domino suo; sed in casu auctor ex fœtu suo fructum percipere nequit, nisi eum in

communitatem tradendo; absonum ergo foret jus illud perdi per id ipsum, sine quo exerceri non valeat. Ita Ballerini. *ad n. 568. Lelunkuhl. n. 904.*

Secunda sententia negat; 1° quia res in communitatem tradita eo ipso juris communis facta est; ergo emptores, qui plenum habent dominium exemplaris empti, jure non carent illud multiplicandi, indeque lucrandi; 2° nemo definire posset quamdiu et quousque dominium auctoris extendatur; quod signum est illud non existere. Atvero æquum est, imo bonum commune postulat, ut lex civilis concedat auctoribus et editoribus jus privativum opera sua typis edendi, ad certum tempus, ita ut auctores inde jus *strictum* acquirant, quod sine injustitiâ violari nequit. Ita Gury. *n. 568. Carrière. n. 61. Marres. De justit. lib. 1. n. 23. 24.*

Porro ubique fere gentium concedi solet auctoribus et inventoribus monopolium operum suorum; quin etiam pactis inter vicinas gentes provisum est, ut illi eodem jure extra patriam apud istas gentes gaudeant.

ARTICULUS III.

MODI ACQUIRENDI DOMINIUM.

258. — Per modos acquirendi dominium intelliguntur *tituli*, seu causæ, ex se habiles ad conferendum dominium. Alii sunt *primævi*, quibus dominium rerum, quæ nullius sunt, nanciscimur, suntque generales duo, *occupatio* et *accessio*; alii *derivativi*, quibus rei cujusdam dominium jam constitutum transit ab uno in alium, ut sunt *contractus* et *præscriptio*. Ex hisce iterum alii sunt *juris naturalis* aut *gentium*, ut *occupatio*, *accessio* et *contractus*; alii *juris positivi*, ut *præscriptio*, et quidam alii. De contractibus seorsim disseremus in parte IV; hoc loco ergo de occupatione, et de præscriptione.

§ I. Occupatio.

259. — Occupatio est apprehensio rei, quæ in nullius est dominio, animo illam suam faciendi. Eæ vero res domino carere censentur, quæ vel hactenus in nullius dominio fuerunt, vel pro delictis habitæ in dominio esse desierunt.

Tres occupationis species recensentur: venatio, inventio, et occupatio bellica, e quibus Theologi tantum duas priores prosequuntur, quarum prior res animatas, altera inanimas complectitur.

Principium. Res nullius, spectato jure naturali, fiunt primo occupantis. Ratio est, quia ille modus acquirendi est legitimus, qui nulli infert injuriam, seu nullius jus lædit; talis autem est apprehensio rei domino carentis; ergo.

Dixi: *spectato jure naturali*; quia jus civile circa aliqua aliter disponit.¹

1. Venatio.

260. — Venatio dicitur occupatio feræ in naturali sua libertate constitutæ. Per feras autem hic intelliguntur non sylvestres soles, sed animalia quæcumque, quæ sive in aëre, sive in terra, sive in aquis nascuntur et naturali libertate gaudent. Unde ad venationem *piscatio* et *aucupium* referuntur.

Animalia porro generaliter sumpta, alia simpliciter *fera* sunt, quæ naturali fruuntur libertate; alia a natura *mansueta* sive *domestica*, ut canes, equi, gallinæ; alia *mansuefacta*, quæ quidem a natura sunt fera, sed industriâ hominum ita cicurata sunt, ut vel non avoleant vel consuetudinem habeant exeundi et redeundi, ut columbæ, phasiani, apes.

261. — **Principia.** I. Animalia *fera* in naturali libertate constituta fiunt primo capientis. Ratio est, quia nullius sunt. — Censetur autem quis occupasse feram, quando eam ita vulneravit aut illaqueavit, ut moraliter non amplius possit manum ejus effugere; est tunc proinde ejus, qui vulneravit aut laqueum posuit. (*n. 604. H. A. n. 71.*)

Dictum est: *in naturali libertate constituta*; quia feræ jam captæ aut incluse, ut aves in aviario, pisces in piscina, aliæque feræ sylvestres in vivario vel sylvâ circumclusæ, cum in libertate naturali non amplius sint, suumque occupatorem habeant, hujus subsunt dominio. Si vero custodiam evaserint, ita ut difficilis sit earum prosecutio, naturalem suam libertatem recuperasse censentur, ac consequenter alterius occupantis sunt.

II. Animalia *mansuefacta*, quamdiu

¹ Cfr. Supplem. n. 12.

mansionem suam vel redeundi consuetudinem retinent, sub prioris domini dominio manent. Ratio sumitur ex eo ipso, quod manendo vel redeundo sub ejus manent potestate. Non licet tamen per fraudes efficere ut aufugiant, vel impedire quominus ad dominum revertantur.

III. Animalia mansueta, sive domestica, quantumvis aberrent, semper manent sub dominio domini sui. Ratio est, quia nunquam nativam possident libertatem.

262. — **Resolutiones.** 1° Columbæ, si, deserto proprio, alterius incolant columbarium, hujus fiunt. Non licet tamen eas ad hoc allicere per fraudes, v. g. per inclusionem; secus, si sine fraude fiat, v. g. dando columbis suis meliora et copiosiora alimenta, commodius instruendo habitaculum. Cæterum consuetudo est consideranda; nam quibusdam in locis moris est, ut omni arte alienas columbas liceat accersere. (Less. lib. 2. cap. 5. n. 28. Lugo. disp. 6. n. 42. 44.)

2° Columbæ æquiparantur phasiani, quos dominus tenet in prædio suo, ubi libere circumvolant. Phasiani sub dominio domini manent, quamdiu mansionem suam retinent; ideo furtum committit, qui eos subripit.

3° Examen apum, quod ex alveari tuo evolavit, tamdiu tuum est, quamdiu in conspectu tuo maneat, nec sit difficilis ejus prosecutio. Secus fit primo occupantis. (Less. ibid. n. 32.)

4° Non peccat contra justitiam, qui animalia domestica, v. g. canes, occidit, ne sibi noceant, vel animalia, quæ rebus propriis nocent, v. g. gallinas, columbas, dummodo a) damnum alio modo præcaveri nequeat, b) damnum, quod avertit, proportionatum sit damno, quod alteri infertur. Ut insuper occisorum corpora retinere liceat, requiritur ut justam pro damno jam illato compensationem præbeant. (Marres, n. 223.)

263. — **Quæstiones.** QUÆR. 1° *An peccent venantes aut piscantes contra legis prohibitionem?*

Resp. Per se loquendo, *negative*; leges enim istæ, cum multam ordinarie decernant in transgressores, uti pure pœnales habentur. (Lib. 1. n. 145.) Per accidens vero non raro peccant; si nempe damnum inferant frugibus, si

intendant venationis custodes lædere, si cum damno suæ familie carceris periculo se exponant.

QUÆR. 2° *An peccet contra justitiam et ad restitutionem teneatur, qui venatur aut piscatur in fundo aut flumine, in quo alius emit a Gubernio jus privativum venandi aut piscandi?*

Resp. *Negat.*; talis enim emptor obtinet tantum jus *legale* ad venationem aut piscationem, prohibens alios, nullum vero in feris liberis jus in re; quia, cum fera libera adhuc nullius sit, ideo nec Gubernium in illa habet jus in re, neque propterea tale jus vendere potest. Fera ergo ab alio ibi capta restitui non debent. (Salmant. tr. 12. cap. 2. n. 61.)

QUÆR. 3° *An peccet contra justitiam, qui venatur in fundo alterius, ipso invito?*

Resp. *Negat.*, nisi fundus circumseptus sit, ita ut feræ sint inclusæ; quo casu dominium earum penes dominum fundi est. (Lugo. disp. 6. n. 70.)

QUÆR. 4° *An dominus fundi capere possit feram ab alio occisam, vel impedire quominus hic illam capiat?*

Resp. *Negat.*; quia, quamvis dominus fundi habeat jus prohibendi ne alter venetur in fundo suo, fera tamen occisa occisoris est. Dominus autem habet jus ad compensationem, si venator damnum intulerit, v. g. sata conculcando, segetes sternendo. In praxi, qui feram nanciscitur, sine scrupulo tenere solet.

QUÆR. 5° *An quis possit occidere columbas alienas agro suo nocentes?*

Resp. Non potest, si damnum grave non inferant, aut facile abigi possint. Potest tamen, si graviter noceant, jure defensionis, vel titulo compensationis pro damno illato. Columbæ autem graviter nocere non solent, nisi in semine et messis tempore. (Lugo. n. 42. 48.)

2. Inventio.

264. — Bona, quorum dominium inventionem acquiri potest, sunt 1° *thesaurus*, qui est vetus quedam depositio pecuniæ, vel alterius rei mobilis pretiosæ, cujus dominus ignoratur, nec humano jam modo sciri potest; 2° *bona derelicta*, quæ quis abiecit animo non amplius illa possidendi; 3° *bona vacantia*, quæ relicta sunt a domino defuncto sine hærede et sine testamento; 4° *res per-*

ditæ, quas dominus nuper involuntarie amisit.

265. — **Principia.** I. Thesaurus, bona derelicta, et vacantia, spectato jure naturali, cedunt inventori. Ratio est, quia prædicta bona nullius domini sunt.

Dixi: *spectato jure naturali*; quia jus civile circa quedam aliter ordinavit. Sic 1° thesaurus inventus *in fundo proprio* totus est inventoris: inventus *in fundo alieno*, si casu fortuito, medius est inventoris, medius domini fundi; si data opera quesitus, in scio domino, totus debet reddi domino fundi. Thesaurus inventus in loco publico, aut sacro, dividendus est inter inventorem et fiscum, aut fabricam sive Prælatum.

Notandum porro est: a) Ad memoratum dimidium præstandum domino, inventor tenetur in conscientia, ex justitiâ, etiam ante sententiam judicis; quia thesaurus non omnino res nullius, sed aliquatenus pars fundi reputatur; ideo lex justam fecit compositionem inter dominum fundi et inventorem. b) Lex autem, quæ jubet thesaurum ex industria quesitum totum reddere domino fundi, cum quoad hoc pœnalis sit, non obligat, nisi post sententiam. c) Usufructuarius, si inventor ipse non sit, nihil de thesauro sibi vindicare potest, cum non sit dominus. (n. 602. Lugo. *disp.* 6. n. 112. *seqq.*)

2° Bona vacantia, immobilia saltem, devolvuntur ad fiscum; utique post judicis sententiam.

II. Inventor rei recens perditæ non continuo hujus acquirit dominium; sed tenetur, pro qualitate rei, moralem adhibere diligentiam in inquirendo domino, et huic detecto restituere. Ratio est, quia, licet non sit obligatio justitiæ rem amissam tollendi, et dein dominum inquirendi, supposito tamen quod quis rem tollat et possideat, habet se sicut alius possessor rei alienæ, qui sciens rem esse alienam, dominum tenetur inquirere cum eâ morali diligentia, quam rei valor meretur.

266. — **Quæstiones.** QUER. 1° *An inventor rei perditæ, domino non comparente, possit illam sibi retinere?*

Resp. Controv. Communius negant, et censent inventorem debere eam elargiri in usus pios; quia præsumitur voluntas domini esse, ut, si ipse rem perditam habere non possit, saltem illa pro anima

sua erogetur. Ita Palaus, Less. Caj. Laym. Salm. etc.

Alii affirmant, modo inventor omnem debitam diligentiam adhibuerit ad dominum inveniendum; quia tunc res censetur domino carere, et ideo fit primo occupantis. Ita Soto, Navarr. Diana, Escob. etc.

Tertia demum sententia, verior et sequenda, secundam admittit eo casu, quo, spectatis circumstantiis longitudinis temporis, distantie loci, vel eo quod res non amplius possit a domino pro sua recognosci, ut accidit in nummis ordinariis, non amplius sperari potest dominum compariturum; quia jus naturale tribuit privatis dominium rerum ad solum finem, ut illis utantur; quando ergo impossibile evasit rem ad eorum usum pervenire, illa tamquam derelicta fit nullius, et redit ad primævum jus nature, atque ideo fit primo occupantis sine ulla obligatione. E converso, quamdiu prudens spes est dominum inveniendi, res vel pretium servari debet; quod si neutrum servari queat, omnino est erogandum in usus pios, juxta præsumptam voluntatem domini; quia hic rei dominium retinet, quamdiu illa potest in manus ejus redire. Ita S. Thom. Lugo, Holzm. Croix, Grotius. *De jure belli et pacis. lib. 2. cap. 4. n. V. sub 1. etc.* (n. 605.)

QUER. 2° *Quid vero agendum, si tandem dominus compareat, postquam res fuit consumpta, vel in usus pios impensa?*

Resp. Controv. ut supra; unde melius distinguendum est cum laudata tertia sententia: 1° si res impensa vel consumpta fuerit, dum spes non supererat inveniendi dominum, nulla restitutio facienda est; 2° si vero spes adhuc affulgebat, res restituenda est; nisi vel a) res bona fide consumpta sit, quin consumens ditior evaserit; quia deest culpa theologica; vel b) pauper aut locus pius bona fide rem jam præscripserit; quia virtute præscriptionis tunc dominium irrevocabile vere acquisivit. (n. 590. H. A. n. 69.)

§ II. Accessio.

267. — Accessio est jus acquirendi incrementum, quod rei nostræ adjungi-

tur. Alia est *naturalis*, quæ sit operante sola natura; alia *industrialis*, quæ sit per industriam hominis, sive unice, sive una cum natura.

I. Ad *naturalem* accessionem referuntur: 1° *Nativitas*, sive fœtura animalium, quæ quidquid ex ventre, qui in alicujus dominio est, nascitur, hoc ipso ipsius est; quia fœtus est velut pars ventris, sive, ut dici solet: »Partus sequitur ventrem.» Nec refert, quod animal ex alieno mare conceperit. (n. 494.)

2° *Alluvio*, quando ab alluente fluvio aliquid terræ latenter et paulatim adjicitur fundo cujusdam. Hujus incrementi dominium domino fundi statim acquiritur. Hinc sequitur, quod si non paulatim, sed *repentino* fluminis *impetu* pars fundi unius avulsa jungatur fundo alterius, non est proprie dicta alluvio, ac pars illa manet prioris domini, nisi hic tempore a jure præfinito hanc fundi sui partem vindicare omiserit. (n. 495.)

268. — II. Ad *industrialem* accessionem reducuntur: 1° *Adjunctio*, sive *accessio* specificæ talis, quando aliena res nostræ materiæ adjungitur, puta per inclusionem, v. g. gemma aliena annulo meo; item per intexturam, scripturam, picturam. Circa hæc regula generalis tenet: »Accessorium »sequitur suum principale,» cum obligatione tamen reddendi domino valorem accessorii. Limitant DD., nisi accessorium facile divelli posset. (n. 497.)

2° *Inædificatio*, cum quis vel in fundo proprio ex materia aliena, vel in alieno fundo ex materia propria ædificat. Cedit ædificium domino fundi, ex quacumque demum materia ædificatum sit, mediante tamen debita compensatione, pro qua, de jure naturali, solvendum est pretium materiæ, alioquin dominus fundi, in quo alius mala fide ædificavit, cogere potest alterum ad ædificium tollendum; cæterum, etiamsi alter bona fide ædificarit, dominus fundi nullum tenetur damnum pati, si ipse non sit in culpa. Quid vero ultra statuatur jus civile, quisque videat in patriæ legibus. ¹ (n. 500.)

3° *Plantatio*, et *satio*, ut si quis plantam propriam in alieno solo, vel vicissim plantam alienam in proprio solo posuerit; et idem de semine sparso. De hisce idem fere est juris, quod de inædificatione, scil. quidquid plantatur aut

seritur, cedit domino soli, si jam radices egerit; facta tamen debita compensatione, prout de inædificatione dictum est. (n. 501.)

4° *Specificatio*, quando nova moraliter species seu forma conficitur ex aliena materia, v. g. ex aliena farina panis, ex uvis vinum, ex metallo vas, ex panno vestis. Si res reduci utiliter nequeat ad materiam pristinam, et specificans bona fide processerit, nova species sit specificantis, solvendo pretium materiæ; alias dominus materiæ novam speciem sibi vindicare potest, laboris pretium solvendo; prout nimirum statuatur varia jura patriæ. (n. 496.)

5° *Commixtio*, dum res solidæ, ad distinctos dominos pertinentes, commiscuntur, ut frumentum cum frumento, oves cum ovibus: et *confusio*, dum res liquidæ aut liquefactæ, sive ejusdem sive diversæ speciei, inseparabiliter coeunt, ut vinum cum vino, argentum cum stanno. a) Quoad *confusionem*, si facta sit utriusque domini consensu vel casu fortuito, totum conflatum est pro rata ipsis commune; si vero facta sit voluntate unius tantum, altero inscio vel invito, tota massa illius erit, cujus principale est in conflato, cum accessorium sequatur suum principale: tenetur tamen rei alienæ pretium solvere; quod si res utriusque sint æquales, tota materia erit communis. b) Quoad *commixtionem*, si consensu utriusque contingat, cumulus erit utrique communis; si voluntate unius vel casu, et cujusque materia discerni nequeat, dominus materiæ præstantioris, cumulum acquirit, cum obligatione compensandi; secus cumulus pro rata dividendus est. (n. 498. 499.)

§ III. *Præscriptio*.¹

269. — *Præscriptio* est modus acquirendi dominium, jus, vel liberationem, per possessionem tempore et modo a lege definitis continuatam. Unde duplex præscriptionis species enascitur, 1° *acquisitiva*, qua acquiritur res aliqua, vel jus novum, per actus positivos possessorios; 2° *liberativa*, qua immunitatem et liberationem consequimur, extinguendo jus alterius, quod contra nos habuerat, v. g. servitutem, debitum.

¹ Cfr. Supplem. n. 13.

¹ Cfr. Supplem. n. 14. seqq.

270. — **Principia.** I. Præscriptio legitime completa confert irrevocabile dominium, etiam in foro conscientiae. Ratio est, quia, vi domini alii, potest Respublica dominium et jus ab uno transferre in alium, ob bonum commune; atqui ita exigere bonum publicum constat ex causis gravissimis, ob quas præscriptio introducta est; nimirum 1º ne passim dominia diu et fere semper manerent incerta, et possessores continuo timore tenerentur res possessas iterum amittendi; 2º ut præciderentur, eoque facilius finirentur lites, quæ alias innumeræ et immortales essent, si post quantumque temporis possessionem possent domini a possessoribus bonæ fidei res suas repetere; 3º ne debitores cogerentur in perpetuum conservare apochas suas seu testimonia solutionis; 4º ut acueretur hominum diligentia in curandis rebus suis. Accedit, SS. Canones translationem domini per præscriptionem approbare et adoptare, *Tit. de præscript.* (n. 517.)

II. Conditiones ad legitimam præscriptionem necessariae sunt: 1º res præscriptibilis sit, seu præscribi non prohibita; 2º possessio continuata; 3º justus titulus; 4º bona fides. Quas singulas tradunt antiqui isti versiculi:

Non usucapies, quatuor nisi talia subsint:

Bona fides: justus titulus: res non vitiosa:

Tempore præscripto possessio continuetur.

271. — **Quæstio.** *An in locis, ubi lex præscriptionis non viget in foro judiciali, possit quis illa uti in foro conscientiae?*

Resp. Affirm., ex jure gentium, saltem ante sententiam, dummodo jus præscriptionis non sit *explicite* abrogatum. (n. 517. *Præx. Confess.* n. 184.)

1. Res præscriptibilis.

272. — Præscribi *ex natura sua* non possunt ea, quæ in commercio humano et privatorum bona non sunt; cum enim præscriptio sit acquisitio domini, consequens est præscribi non posse, quæ in privatorum dominio esse nequeunt. Hujus generis sunt: 1º *res sacre*, ut templa, cœmeteria, vestes sacræ, calices, etc; 2º *res publicæ* publicis usibus ser-

vientes, ut plateæ, viæ publicæ, pontes, ædificia publicæ; 3º *jura spiritualia* et ecclesiastica a laico, secluso privilegio, possideri prohibita; 4º quæ sunt *juris divini*; cum in ea nihil valeat potestas humana; 5º *res furtivæ* vel vi possessas, eo quod *vitiosæ* sint; nisi a tertio possessore post longissimum tempus, cum titulo. (n. 515.)

Præscribi de *jure positivo* nequeunt res, quæ lege a præscriptione excluduntur.

2. Possessio continuata.

273. — Possessio ad præscribendum requisita debet esse *continua*, sive moraliter non interrupta, usque dum tempus a jure determinatum effluxerit. Regula generalis est, quasvis res præscriptibiles sine titulo (id est, cum solo titulo presumpto) præscribi annis triginta. Cum titulo, mobilia præscribuntur triennio, immobilia sicut et jura incorporalia, contra præsentis decennio, contra absentes vicennio. Præsentis autem dicuntur, qui in eadem provincia, absentes, qui in diversis provinciis habitant; si quis autem partim fuerit præsens, et partim absens, anni absentiae sunt duplicandi, v. g. si fuerit præsens octo annis, et duobus absens, hi duo duplicandi sunt, et inde 12 anni requiruntur. Plura videantur in jure patrio. (n. 508. 509.)

De Jure Canonico, ad præscribenda bona Ecclesiae vel locorum piorum requiruntur 40 anni, imo quoad bona Ecclesiae Romanae anni 100. Cui juri in conscientia omnino standum est, cum bona ecclesiastica sub solius Ecclesiae jurisdictione sint. Dubitatur autem, utrum res *mobiles* Ecclesiae etiam triennio præscribantur? Alii affirmant, negant alii, utrimque probabiliter. (n. 510.)

Notandum hoc loco, quod si res aliena possessa fuerit a pluribus successive, ultimus possessor ad præscribendum computare possit omne tempus, quo ab aliis bona fide detenta fuerit, etiamsi eam a paucis diebus habeat, quando præscriptionis tempus completur.

274. — **Quæstiones.** QUER. 1º *Quandonom præscriptio dicatur DORMIRE sive SUSPENDI?*

Resp. Præscriptio jam cœpta suspenditur, quando supervenit impedimentum,

quod suspendit solummodo ejus cursum, ita ut tempus præteritum computetur, et, remoto impedimento, connectatur seu continuetur cum subsequente, illo dumtaxat tempore, quo duravit impedimentum, deducto ceu inutili. Quocirca valet generalis regula: contra non valentem agere in judicio, ob impedimentum juris, non currit præscriptio; unde v. g. contra pupillum, durante ætate pupillari; contra minorem, durante minorennitate; contra ecclesiam, quanto tempore Rectore caret; dum clausa sunt tribunalia.

QUÆR. 2° *Quandonam præscriptio interrumpatur?*

Resp. Quando, ob impedimentum, totum tempus præteritum nihil valet, ita ut de novo inchoari debeat. Interrumpi autem potest dupliciter; 1° *naturaliter*, quando post præscriptionem inchoatam una ex substantialibus conditionibus deficit, v. g. bona fides, possessio; 2° *civiliter*, si ab altero lis juste moveatur super rem. (n. 511.)

QUÆR. 3° *An valeant in conscientia præscriptiones liberativæ triennio breviores contra debita?*

Resp. In talibus præscriptionibus legislator non intendit dominium transferre, sed dumtaxat actionem denegare, non *præscriptionis* ope, sed vi *præsumptæ solutionis*; quare debitor, qui certus esset solutionem non esse factam, minime ab obligatione solutionis eximitur. Illud igitur operantur in conscientia, quod debitor solvere non teneatur, nisi sibi constet se non solvisse. Tricennio *absolute* præscribuntur quævis actiones et debita. (n. 516. 347. Less. lib. 2. cap. 6. n. 36. Lugo. disp. 7. n. 55. 80.)

3. *Justus titulus.*

275. — *Titulus* est causa, ex qua rem possidemus; *titulus justus*, quem requirit præscriptio, est causa de se habilis ad transferendum dominium vel jus. Distinguitur duplex: 1° *coloratus*, quando revera intervenit titulus alias habilis, sed ex occulto vicio hic et nunc invalidus, v. g. si venditor reipsa dominus non sit, quod tamen ignoratur; 2° *præsumptus*, quando jura ob diuturnitatem temporis, quo quis rem possedit, præsumunt intervenisse causam habilem, licet hæc ob diuturnitatem temporis nec designari nec allegari possit, et forte etiam

non præcesserit, ut adeo hoc casu diuturnitas suppleat defectum tituli alias requisiti.

Titulo justo opponitur *vitiosus*, qui ex natura sua non est domini translativus, v. g. locatio, conductio, commodatum, depositum.

276. — Requiritur justus titulus; quia sine eo non potuit esse bona fides initio possessionis. Porro, non requiri titulum *verum* liquidum est; hic quippe ex se ipso sine præscriptione transfert dominium. Contra, titulus *vitiosus* præscriptioni perpetuo obstat; quandoquidem ostendit dominium alterius.

Porro ad præscriptionem tricenariam titulus *præsumptus* sufficit; ad reliquas præscriptiones requiritur titulus *coloratus*. Notandum tamen, in præscriptione liberativa, et rerum incorporalium, patientiam et silentium domini vicem tituli obire; quare sufficit possessio quæta et patens. (n. 505.)

4. *Bona fides.*

277. — Bona fides fundatur in titulo justo; est autem illa conscientia vel existimatio sincera, qua quis judicat rem, quam possidet, non esse alienam, aut se liberum esse a debito.

Bona fides ad omnem præscriptionem, tam inchoandam quam continuandam omnino necessaria est. Ita definitum in Concilio Lateran. IV. et sic pronuntiat Regula 2. Juris in 6°: »Possessor male fidei ullo tempore non præscribit.» Unde dispositiones juris civilis, in quantum bonam fidem aut non exigunt, aut solum in principio possessionis, aut statuunt bonam fidem præsumi, malam esse probandam, pro foro conscientie vim nullam habent, et velut meræ actionis denegationes sunt habenda.

Nihilominus advertendum est: 1° Fides solum venialiter mala præscriptionem non impedit, ut deducitur ex Concil. Lateran., ubi damnatur sola fides mortaliter mala. (n. 511.)

2° Non requiritur bona fides ad se liberandum a servitute *passiva*, v. g. a servitute viæ, vel ab actione *pœnali*, per non-usum alterius; quia, etsi præscribens conscius sit alieni juris, non tamen illud violat, igitur non agit mala fide, sed tantum alterum non monet, monere autem non tenetur. (n. 513.)

278. — **Quæstiones.** QUÆR. 1° *Quomodo præscribatur contra debitum pecuniarum?*

Resp. Ad hoc requiritur, ut debitor toto tempore determinato bona fide existimet se nihil debere, v. g. ut putet esse condonatum, solutum, vel ut omnino memoriâ exciderit. (n. 513. 347. Less. lib. 2. cap. 6. n. 19. Lugo. disp. 7. n. 49.) Recole dicta n. 274. qu. 3.

QUÆR. 2° *An dubium obstet bonæ fidei, et consequenter præscriptioni?*

Resp. Dist. 1° Affirm., si antecedat possessionem; quo casu non licet dubia fide inchoare possessionem, neque præscriptionem. Qui igitur ab initio dubitat num res sit sua an alterius determinati, si, diligenti inquisitione instituta, dubium vincere nequeat, rem pro ratâ dubii dividere debet, et partem retentam bona fide possidebit.

2° *Si dubium superveniat possessioni jam cæptæ, possessor tenetur inquirere veritatem;* quod si, adhibita morali diligentia, non possit deponere dubium speculativum, potest tamen practicum deponere per principium reflexum: »In dubio melior est conditio possidentis,» et continuare præscriptionem. — Levis diligentie defectus in inquirendo non obstat legitimæ præscriptioni. (n. 504. 625.)

QUÆR. 3° *An successori dubitanti prosit bona fides antecessoris?*

Resp. Affirm., quia tunc dubium supervenit possessioni incæptæ, et prior possessor in continuatorem transfert meliorem conditionem, quam ipse jam habebat. (Lugo. disp. 7. n. 63. 64.)

QUÆR. 4° *An præscribat hæres, qui dubitat de bona fide antecessorum?*

Resp. Nisi aliunde sit præsumptio contraria, præsumenda est bona fides antecessorum; quia delicta non sunt præsumenda. Dixi tamen: *nisi aliunde sit præsumptio contraria*, ex conjecturis vel indiciis, quæ delicti præsumptionem merito generare possunt. (Lugo. disp. 18. n. 16.)

QUÆR. 5° *An mala fides auctoris noceat successori ad præscribendum?*

Resp. Dist. 1° Nocet hæredi titulo universali; quia hic repræsentat personam auctoris, et fictione juris censetur moraliter esse una cum defuncto

auctore persona. Et hoc probabilius valet etiam de ejusmodi hærede mediato; quia secundus hæres tenetur ad omnes obligationes reales primi hæredis, cujus personam repræsentat; ergo etiam ad hanc obligationem compensandi damna per malam fidem defuncti causata. — Hæc tamen intelligenda sunt de præscriptione ordinaria, non de tricenaria.

2° *Non nocet successori particulari, ut emptori, legatario, etc., sed iste potest præscriptionem a seipso incipere, si bonam fidem habeat;* quia successor particularis non repræsentat personam antecessoris, nec fictione juris est eadem cum ipso persona. (n. 512.)

CAPUT III.

DE DOMINIO IMPERFECTO.

Dominii utilis, de quo solo hic agimus, species præcipuæ sunt: Ususfructus, usus, et servitus; de quibus pauca trademus.¹

ARTICULUS I.

USUSFRUCTUS.

279. Ususfructus est jus alienis rebus utendi et fruendi, salvâ earum substantiâ. Usufructuarius dominium fructuum non ante acquirit, quam fuerint a re debite separati; unde, si v. g. usufructuarius moriatur antequam fructus collegerit, hi pertinent ad dominum directum; quia, quamdiu adhærent fundo, censentur unum cum ipso.

I. Obligationes usufructuarii sunt: 1° tueri rem, ne deterior fiat, sed integra et incolumis servetur; 2° præstare onera rei adnexa, ut tributorum solutionem, modicas reparationes, et similia.

II. Proprietarius autem patitur frui, i. e. nihil facere potest, ex quo conditio usufructuarii deterior fiat. (n. 487.)

Ususfructus acquiritur: 1° ordinatione legis, et tunc *legalis* dicitur; talis est, quem habet pater in bona filii minoris; 2° conventionem, seu contractu, et *conventionalis* appellatur. — Finitur: 1° lapsu temporis, si fuerit in diem con-

¹ Auctor vocatur primus rei possessor.

¹ Cfr. Supplem. n. 52. seqq.

stitutus; 2° morte fructuarii; 3° interitu rei; 4° præscriptione; 5° cessione fructuarii; 6° consolidatione, quando ad fructuarium transit proprietas.

ARTICULUS II.

USUS.

280. — Usus est jus utendi tantum re aliena, salvâ ejus substantiâ, v. g. jus inhabitandi domum.

Usuarius 1° ex aliena re eos tantum fructus percipere potest, qui ad sui suæque familiæ sustentationem necessarii sunt; 2° non potest usum alteri vendere, donare, aut locare, sicut potest usufructuarius. Reliqua communia habet cum usufructuario. Onera tamen ferre non debet, nisi pro ratâ usûs et fructuum. (n. 487.)

ARTICULUS III.

SERVITUS.

281. — Servitus realis est jus, quo res unius debet servire rei alterius, i. e. utilitatem præstare aliquid patiendo vel omittendo. Ille, qui jus habet exigendi, servitutem *activam* habere dicitur; alter vero *passivam*.

Distinguitur: 1° *Urbana*, quæ debetur prædio urbano; quo nomine intelligitur ædificium ordinatum principaliter ad habitandum, cum horto adnexo. *Rustica*, quæ debetur prædio rustico; sic vocatur fundus, principaliter ad agriculturam comparatus, cum adnexis stabulis, horreis.

2° *Continua*, quæ ex se perdurat absque hominis facto, ut servitus aquæductûs, stillicidii. *Discontinua*, cujus usus postulat actionem hominis, ut servitus viæ.

282. — Dominus prædii *dominantis* facere potest quidquid necessarium est ad utendum servitute, eamque conservandam, nihil vero ad eam aggravandam. Dominus prædii *servientis* nihil agere potest, ex quo servitutis usus impediatur aut minuitur.

Servitus generatim *constituitur* vel ipso situ locorum, vel auctoritate legis, vel conventionem, vel præscriptionem per actus positivos bona fide exercitos. — *Exstinguitur* confusione, si alteruter

fiat utriusque prædii dominus, vel remissione expressa sive tacita jus habentis, vel præscriptionem per non-usum.

PARS SECUNDA.

DE INJUSTITIA.

Post traditam doctrinam de jure et justitiâ progrediendum est ad juris et justitiæ violationem. Tractabimus 1° de injustitiâ in genere; 2° de furto, seu de injustâ acceptione rei alienæ, quâ fur lucrum consequitur; 3° de purâ damnificatione, quæ damnificatori nullum emolumentum affert.

CAPUT I.

INJUSTITIA IN GENERE.

283. — Injustitia stricte dicta est læsio voluntaria alieni juris. Per jus alienum jus aliquod *proprietas* debet intelligi; læsio enim juris *jurisdictionis* potius *inobedientiam* constituit.

Quamquam *injustitia* et *injuria* sumi promiscue soleant, non raro tamen strictius sumitur injuria, scil. præcise pro injusta læsione *honoris* vel *famæ*.

Divisio. Injustitia 1° est *formalis* vel *materialis*, prout fit cum vel sine advertentia et consensu.

2° *Directa*, quæ in se ipsa intenditur: *indirecta*, quæ in causa tantum volita prævidetur et permittitur.

3° *Gravis* vel *levis*, prout ex ea proximus damnum grave vel leve patitur.

284. — **Quæstiones.** QUER. 1° *Quenam injuria censeri debeat gravis?*

Resp. Illa, quæ, spectata communi hominum complexione, secundum se apta est causare magnum dolorem aut indignationem; quia charitas est veluti mensura et finis reliquarum virtutum; quapropter justitia tantum ordinatur ad charitatem inter homines servandam, ut inquit S. Alph. n. 700. Atqui omne nocumentum alteri illatum ex se charitati repugnat, quippe quæ movet ad volendum bonum alterius. Ergo, cum injustitia semper consistat in nocumento alterius, ma-

nifestum est quod injustitia eatenus sit peccatum mortale, quatenus graviter charitatem lædat. (S. Thom. 2. 2. qu. 59. a. 4. — qu. 66. a. 6. — Croix. lib. 3. part. 2. n. 2.)

Dictum est: *spectatâ communi hominum complexionem*; quia id, quod commune et per se est, regulam efficit agendi; quod vero singulare et per accidens est, agenti imputari nequit, v. g. si quis ob avaritiam, ob iracundiam, gravius offenditur quam homines communiter offendi solent.

QUÆR. 2º *An actio fiat injusta ex eo quod quis jure suo stricto utatur eâ solâ intentione, ut alius inde damnum patiat, e. g. si quis ideo nunc exigit crediti sui solutionem, quia novit debitorem suum ex solutione nunc faciendâ grave damnum subiturum esse?*

Resp. Sunt qui affirmant; quia intentio facit quod damnum sit voluntarium operanti. Ita Lugo, Molin. Cajet. Soto, Salm. etc. Sed probabilius dicendum quod, nisi actio secundum se injusta sit, nulla committatur injustitia, nisi forte in affectu, quæ non affert restituendi obligationem; quia affectus non influit in efficaciam causæ externæ, neque proin efficit, ut opus externum lædat jus alterius. Ita Less. Sanch. Turrian. Navarr. Croix. Tambur. etc. (n. 636. Salm. tr. 13. cap. 1. n. 20—25.)

Nota. In sequentibus capitibus disseremus duntaxat de injustitia in bonis fortunæ; de aliis namque injuriis, scil. in bonis corporis actum est in tractatu de quinto præcepto; in bonis honoris et famæ sermo erit in tractatu de octavo præcepto.

CAPUT II.

DE FURTO.

Agendum 1º de furto in communi; 2º de furtis minutis; 3º de furtis domesticorum; 4º de causis ablationem rei alienæ excusantibus.

ARTICULUS I.

FURTUM IN COMMUNI.

285. — Furtum est ablatio rei alienæ,

domino rationabiliter invito. — Requiritur ergo ad furtum 1º *ablatio rei alienæ*, facta nimirum animo rei dominium usurpandi; 2º *domino invito*; quia tota furti malitia in eo consistit quod quis contra domini voluntatem alienum subripiat; unde, supposito domini consensu, non est furtum. Neque, ut absit furtum, requiritur *positivus* consensus domini, sed sufficit ipsum non esse positive invitum; sufficit ergo consensus *merito* præsumptus, scilicet quod si res ab ipso rogaretur, libenter eam donaret. Si dominus non *quoad substantiam* invitus est, sed *duntaxat quoad modum* accipiendi, nempe absque ejus veniâ expressâ, acceptio non excusatur a peccato veniali; (n. 700. H. A. n. 116.); 3º *rationabiliter invito*; quia, si dominus injuste nollet, ablatio rei suæ non esset injusta; casus esset v. g. cum res auferretur necessitatis vel justæ compensationis causâ, prout postea exponemus.

Hinc infertur, a) eum, qui alienum accipit ob bonum illius a quo accipit, non furari; v. g. si uxor auferat a marito pecunias, ne ludis aut comessationibus eas prodigat; aut vinum, ne inebrietur, aut pravum librum, ne eum legat. b) Neque furari famulum, qui dat modicam eleemosynam valde indigenti, de quâ dominus rationabiliter non sit invitus, a quo tamen ob verecundiam vel aliam causam non audeat petere. (n. 519.)

Divisio. Furtum distinguitur: 1º *Simplex*, si fiat occulte, v. g. cum quis fraude bonum alienum acquirit. 2º *Rapina*, si fiat vidente domino, cum vi illatâ vel paratâ; quo spectat omnis violenta exactio boni alieni. 3º *Sacrilegium*, si res sacra surripiatur.

286. — **Principia.** I. Furtum est peccatum mortale ex genere suo. Ratio est, quia directe repugnat tum charitati, quatenus proximo malum infert, tum justitiæ, quatenus infert injuriam; et si homines passim furarentur, periret humana societas. Constat etiam ex Apostolo I Cor. VI. 10: »Neque fures, ... neque rapaces regnum Dei possidebunt.» (n. 518. S. Thom. 2. 2. qu. 66. a. 6.)

II. Furtum simplex, rapina, et furtum sacrilegium, sunt peccata specie distincta. Ratio est, quia per rapinam, præter damnum in rebus, infertur injuria per-

sonæ; per furtum sacrilegum peccatur contra religionem. (n. 518. S. Thom. loc. cit. art. 9.)

III. Furtum grave constituit illa quantitas, quæ auferitur domino *rationabiliter* et *graviter* invito, sive quæ per se apta est causare gravem animi dolorem vel indignationem, si auferatur. Ita communis Doctorum sensus, in jure naturali tam charitatis quam justitiæ fundatus, juxta dicta n. 284.

287. — **Quæstiones.** QUÆR. 1º *Quenam sit gravis quantitas, requisita ad furtum mortale?*

Resp. Aliqui statuunt quantitatem absolutam, et eandem apud omnes. Sed sententia communis, quæ certa videtur, *relativam* decernit, pro quantitate damni, quod proximo infertur, et pro quantitate lucri, quo fur ditescit. Ratio est, quia, sicut malitia furti constituitur rationabili domini reluctantiâ, sic quoque majori vel minori eâ reluctantiâ augeatur vel minuat oportet; augeatur autem vel minuitur pro quantitate damni, quod ipse patitur, et pro quantitate lucri, quo fur injuste ditescit. (n. 527. et 534. qu. 2.) Confer quæ dicuntur infra n. 289. qu. 2.

Hinc materiam gravem DD. communiter illam esse statuunt, quæ domino ad suam suæque familiæ sustentationem uno die sufficeret, computando non solum victum, sed etiam vestitum et habitationem. Hæc autem, ut advertit S. Alph. n. 383. qu. 2., pro varietate temporum et locorum, prout nempe rarior vel copiosior est pecunia, variat; ubi enim pecuniarum major est copia, decrescit earum valor, et crescit eadem proportionem pretium rerum. — Sed regula hæc, cum sit in praxi nimis obscura et confusa, nec universe possit pro omnibus valere, ideo pro diversis personarum generibus gravis materia in individuo assignanda est; in qua assignatione, quia a tempore S. Alphonsi ad nostrum multum crevit copia pecuniæ et pretium rerum, taxa S. Alphonsi saltem duplicanda esse videtur.

Attentis itaque præcipuis Europæ locis, gravitas materiæ sequenti modo circiter determinari potest:

1º Respectu *pauperum*, ex eleemosynis viventium, valor 1 franci. et aliquando minus pro majori gradu necessitatis.

2º Respectu *operariorum*, valor eorum mercedis diurnæ ordinariæ, quæ communiter est 2 vel 3 francorum.

3º Respectu *civium mediocris fortunæ*, valor 4 vel 5 francorum. Eadem quantitas assignari potest respectu *ignoti*, cujus fortuna ignoratur.

4º Respectu *divitum*, 6 vel 7 francorum valor.

5º Respectu *magnatum ditissimorum*, 10 vel 12 franci. Idem dicendum de Communitate valde opulenta; saltem pro hac sufficiunt 15 franci.

6º Respectu *regum*, 20 franci. (n. 527. 528.)¹

Ad hoc advertendum est: 1º Plus requiritur ad notabilem quantitatem in rebus, quæ ultro nascuntur, et valde sunt expositæ, uti ligna in sylvis, fructus ad viam publicam. (n. 528. H. A. n. 23.)

2º Furari rem exigui pretii, sed domino admodum caram, potest esse peccatum grave, non in specie quidem furti, sed contra charitatem, si fur prævideat dominum ex hoc graviter affligendum; neque rem similem comparare posse; nisi tamen res sit nullius prorsus momenti. (n. 526.)

QUÆR. 2º *An licita sit lignatio in sylva aliena?*

Resp. Dist. 1º Si sylva sit alicujus *Communis*, incolæ illius, qui contra prohibitionem ligna cædunt, non peccant, nisi magnam faciant stragem, sed tantum tenentur ad poenam post sententiam; talis enim prohibitio censetur pure pœnalis. Ut autem strages dicatur magna, attendendum est ad damnum, quod Communi infertur. Unde excusatur a peccato, qui cædit unam sarcinam in die pro usu familiæ, aut duas in hebdomadâ ad vendendum, ut ex pretio familiam alat. Idem dicendum de lignatione in sylva *Communis* vicini, si hoc taceat solis pœnis contentum, quas a lignantibus deprehensis exigit.

2º Si sylva sit alicujus *privati*, aut *Communis* quidem, sed a privato conductâ, ille, qui cædit ligna in eâ, furtum committit. Hoc tamen intelligendum videtur de lignis viridibus; mortua

¹ Ex datâ assignatione patet gravitatem furti respectu divitum magis ex præcepto ne quis ditescat re alienâ, quam ex damno divitum, depromptam esse; secus deesset proportio.

enim et sicca non videntur curare domini sylvarum, censenturque pauperum usibus concedere, sicut et quedam arbusculæ minoris momenti.

Quod dictum est de lignatione in sylvis, idem dicendum est de pastione animalium in pascuis. (n. 529.)

QUÆR. 3° *An liceat, transeundo per vineam aut pomarium alienum, vesci fructibus ejus?*

Resp. Probabiliter affirmatur, dummodo nihil foras asportetur, nec fructus sint rari, et magni pretii. Id enim videtur jure naturæ licitum, quoad unam alteramve uvam, unum vel alterum pomum; et quoad plura satis probabiliter colligitur ex Deuter. XXIII. 24. 25. »Ingressus vineam proximi tui, comede uvas, quantum tibi placuerit: foras autem ne efferas tecum. Si intraveris in segetem amici tui, franges spicas, et manu conteres: falce autem non metes;» quamquam alii contendunt permissionem illam Deuteronomii fuisse pro solis Hebræis. (n. 529. *Præc. Conf.* n. 42.) Attendendi etiam sunt mores populorum.

ARTICULUS II.

FURTA MINUTA.

288. — **Principia.** I. Furta minuta fiunt peccatum mortale triplici modo: 1° per intentionem prosequendi usque ad magnam quantitatem; 2° per unionem furtulorum ad notabilem usque quantitatem; 3° per cooperationem ad furtum magnum, si nempe plures communi consilio vel auxilio, singuli modicum auferant, omnes autem simul notabilem quantitatem; tunc enim singuli ad totum damnum cooperantur. (n. 533. 535. 536.)

Unio porro furtulorum, de qua supra, contingere potest duplici modo; possunt namque illa coalescere a) *physice*, si conserventur, et sic ad materiam gravem pervenerint; tunc enim retinetur alienum in magna quantitate; b) *moraliter*, si consumantur quidem, sed inter illa breve intervallum intercedat. Dubitatur autem inter DD. quodnam intervallum judicetur ita magnum, ut moraliter interrumpat furta minuta; quocirca arridet sententia statuens intervallum saltem duorum mensium, quando ma-

teria cujuslibet furti gravi proxima est: unius mensis, quando modica est; quindecim dierum, si parvula esset.

Ex hoc principio sequitur, ab Innoc. XI recte proscriptam esse prop. 38: »Non tenetur quis sub pœna peccati mortalis restituere quod ablatum est »per pauca furta, quantumcumque sit »magna summa totalis.» (n. 530. 533. H. A. n. 26.)

II. Furta minuta, facta ex occasione, sine animo acquirendi quantitatem notabilem, majorem quantitatem requirunt, ut sint mortalia, quam si eadem quantitas una vice subriperetur. Ratio est, quia in his furtis distinctis et fortuitis domini patiuntur minus damnum et sunt minus inviti, quam si semel, aut ex intentione furandi multum, fierent.

Dictum est: *facta ex occasione*; quia, si fur ab initio habeat animum perveniendi ad materiam gravem, tunc currit eadem regula, quæ currit in alio furto una vice facto. (n. 530. H. A. n. 26.)

289. — **Quæstiones.** QUÆR. 1° *Quenam quantitas sit gravis in furtis minutis?*

Resp. Non conveniunt DD.; sed æquior videtur sententia illorum, qui dicunt quod si furtula fiant *eidem domino per intervalla*, vel *diversis eodem tempore*, requiritur et sufficit summa dimidio major, quam illa quam statuimus n. 287. Si vero fiant *diversis dominis per intervalla*, summa dupla. (n. 530.)

QUÆR. 2° *Qua ratione ille peccet mortaliter, qui furando modica a pluribus personis, acquirit magnam quantitatem, dum tamen nullum graviter læsit?*

Resp. Quia præceptum non furandi non solum prohibet ne quis alios graviter lædat, sed etiam ne ditiescat ex bonis alienis. Enim vero, si hujusmodi furtula non essent graviter prohibita, maximum sequeretur damnum publicum, et etiam singulorum civium; si namque sine salutis suæ dispendio possent homines ditiescere ex alieno, fraudando mensuras, falsificando merces, et alia hujus generis faciendo, quæ esset Rei publicæ securitas? Ergo, si hæc injuria non esset graviter prohibita, singuli cives laderentur gravissime, atque ideo singuli merito sunt graviter inviti in eâ injuriâ. (n. 534.)

QUÆR. 3° *An retractatio voluntatis*

*impediat quominus furtula subsequen-
tia cum præcedentibus coalescant?*

Resp. Affirm., si retractatio fuerit efficax, i. e. si de facto priora furtula fuerint restituta; quia semel reparata amplius non existunt. Secus negatur, secundum 1um principium.

QUÆR. 4° Si quis, post completam materiam gravem, furetur aliquid leve prius non intentum, an peccet graviter?

Resp. Controv. Alii affirmant; quia furtum posterius cum priore complet unum damnum majus. Ita Croix, Spor. Lugo, qui tamen negat *multiplicari* peccata, sed docet *continuari* idem peccatum grave.

Sed alii valde probabiliter negant; eo quod furtum illud leve non inferat damnum notabile, sed illud jam antea illatum leviter auget, usquedum pertingat ad aliam novam quantitatem gravem. Ita Less. Molin. Salm. Dian. Bonac. etc. (n. 538.)

QUÆR. 5° Quando plures, sine communi consilio, uni per minuta furta grave damnum inferunt, an singuli peccent mortaliter?

Resp. Probabilissime negatur, etiamsi probe sciant grave damnum domino fieri, imo tametsi eodem tempore furentur; quia unusquisque infert parum damni, et nullus alii est causa furandi. Ita Less. Sanch. Soto, Salm. etc.

Quid vero, si unusquisque moveatur exemplo alterius? Quidquid dicant alii, etiam tum probabilius peccat contra charitatem, ratione scandali, non vero contra iustitiam; quia exemplum non est causa positiva influens in damnum alienum. Ita Less. Lugo, Sanch. Molin. Salm. et alii communiter. (n. 536. 537.)

QUÆR. 6° An peccent graviter, et restituere teneantur opifices, ut sartores, textores, etc. qui retinent fragmenta vel reliquias ex materia, quæ sibi elaboranda tradita est?

Resp. Dist. 1° Affirm., si fragmenta sint alicujus momenti, et a dominis curerent vel repetantur; nisi secus non obtinerent pretium justum laboris, secundum communem æstimationem.

2° Negat., si sint ita modica, ut a dominis videantur haberi pro derelictis, nec velint ea sibi restitui. (*Lib. 4. n. 292. Præx. Conf. n. 60. Lugo. disp. 16. n. 84. Sanch. Consil. lib. 2. cap. 7. dub. 2. Spor. tr. 5. cap. 5. n. 68.*)

QUÆR. 7° An in furtis minutis Confessarius debeat semper urgere restitutionem?

Resp. Juxta principia injustitia gravis sub gravi, levis sub levi reparanda est. In praxi ergo, nisi agatur de re nimis parvâ, Confessarius non debet eximere a restitutione, quamvis sub levi tantum obligante, nec facile dissimulare hanc obligationem, ut fideles, juniores præsertim, absterreantur ab omni injustitia; alioquin enim, cum impune transeunt, pœnitentes fiunt ad hujusmodi furtula faciliores, et ad majora gradum faciunt. (*Less. lib. 2. cap. 12. n. 50.*)

Porro istæ leves restitutiones ordinarie poterunt fieri pauperibus. Caven- dum tamen est periculum falsæ conscientie, ne scilicet putent se teneri sub gravi, et hoc pacto, si forte omittant restitutionem, reapse gravis peccati rei fiant.

ARTICULUS III.

FURTA DOMESTICORUM.

290. — Duplex occurrit ratio specialius tractandi de furtis domesticorum, nempe 1° quia diversis fiunt modis, quorum injustitia non semper evidens est; 2° quia, cum domini non adeo sint inviti respectu suorum, quam respectu extraneorum, major requiritur quantitas ut furtum domesticorum ad gravem culpam pertingat.

I. *Furta filiorumfamilias.* Filius peccat graviter: 1° Si notabilem summam surripiat ex bonis parentum, (quorum dominium nempe vel ususfructus est penes parentes), ipsis merito invitis; 2° si notabilem summam dissipet in res turpes aut vanas, contra voluntatem parentum, ex pecunia sibi suppeditata ad usus honestos, v. g. ad emendos libros, vestes, etc., cum damno parentum, qui ideo plus expendere debebunt. (n. 543.)

Advertendum tamen, filium non teneri ad restitutionem, quando furatum est jam consumptum, et præsumitur pater nolle ad tantum eum obligare. (H. A. n. 32.)

Non raro filii familias vel subripiunt a parentibus, quia contenti non sunt pecuniâ, quam parentes eis largiuntur ad se recreandum, vel partem retinent

salarii, quod meruerunt; filiae ex pecunia parentum clam vestes sibi emunt, res domesticas amasiis suis donant, etc. Quocirca duo notare juvabit: 1° non peccat filius aut filia, si aliter a patre non potest res necessarias accipere secundum suum statum ad victum, vestitum, etc.; quia jus habet ut a patre sustentetur; 2° excusatur filius a furto, si pater esset irrationabiliter invitus, ut accipiat illa, quae more aliorum suae conditionis expensurus est in licitis et honestis recreationibus. Ita Salm. *tr.* 13. *cap.* 5. *n.* 44. In hoc negotio prudentia necessaria est Confessario, a) ut adjuncta perpendat, v. g. annon parentes sint nimis tenaces, aut filius nimis cupidus, annon parentes, si rogarentur, facile donarent; an ad usum honestum vel minus honestum pecunia adhibita sit; an filius vel filia multum labore in commodum parentum, vel forte proprio nomine laboret: b) ut Confessarius nec nimis rigidus sit, nec habenas laxet; in dubio parentum jura tueatur.

291. — II. *Furta parentum.* Parentes peccant mortaliter, si ex bonis, quorum filii habent dominium, quantitatem notabilem surripiant aut dilapident. Similiter hic notetur, parentes graviter peccare contra *pietatem*, si sine justa causa filiorum legitimam notabiliter ledant; quia filii legitimi sunt haeredes necessarii parentum, et habent jus succedendi in eorum bona; ergo non licet ea dilapidare aut prodigere. (Salmant. *tr.* 13. *cap.* 5. *n.* 47.)

292. — III. *Furta conjugum.* Peccant mortaliter contra justitiam: 1° quando, ante matrimonium cum communione bonorum initum, alter alterum fraudulenter decipit cum gravi damno, sive circa bona quae possidet, ea notabiliter exaggerando, vel tamquam libera exhibendo bona hypothecis onusta, et similia; sive circa debita, ea dissimulando. (*Lib.* 6. *n.* 864. 865.) 2° Maritus, si ex bonis propriis uxoris in magna quantitate surripiat, vel dissipet, invita uxore; si bona communia dilapidet, aut fraudulenter alienet in suum aut propriarum ex anteriori matrimonio prolium commodum. 3° Uxor, si, inscio et rationaliter invito marito, in notabili quantitate accipiat de bonis ipsius viri propriis, vel ita disponat de bonis communibus, aut etiam de propriis, quorum ipsa non

habet administrationem, sed maritus; hic namque habet etiam administrationem istam in suum commodum, ad sublevanda onera matrimonii, quod commodum per notabilem ablationem graviter leditur. Excipiuntur aliqui casus, in quibus licitum est uxori de bonis praedictis accipere, quos exposuimus *n.* 250. 251. (*n.* 539.)

293. — IV. *Furta famulorum.* 1° Furta minuta esculentorum et poculentorum, etiamsi sensim perveniant ad notabilem quantitatem, numquam evadunt peccatum mortale, si furentur ea ut ipsimet consumant, sintque ordinaria, quae non solent accurate occludi; quia in hisce potius displicet dominis *modus* accipiendi clam, absque licentia expressa, quam ipsa acceptio. — Secus vero dicendum, si illa subripiant ad vendendum, aut domo efferendum; si accipiant simul magnam quantitatem, aut res extraordinarias et pretiosas. 2° Si subripiant alias res, ut pecuniam, vestes, lintea, etc. peccant peccato furti, et mortaliter, si in illa quantitate accipiant, quae in extraneis sufficiens esset ad mortale; quia nulla est ratio excusans. (*n.* 545. H. A. *n.* 34.)

Proderit porro advertere: quando dominus famulis suis, considerato eorum labore, loci consuetudine, et necessitate, non praebet sufficientem victum, atque illi alia via (puta dominum monendo, rogando) quod sibi debitum esset, consequi non possunt, tunc licite aliquam occultam compensationem uti poterunt in esculentis, cum fames (non gula) stimulat; contractus enim sub ea tacita conditione ineuntur. (*Spor.* *n.* 83.)

294. — **Quaestiones.** QUER. 1° *Quenam quantitas requiratur, ad peccatum mortale in furtis domesticorum?*

Resp. Dist. 1° In furtis parentum, filiorum, et conjugum, multo major, quam in furtis extraneorum; quia respectu illorum non ita facile sunt graviter inviti, et filii sunt in spe domini bonorum parentum. Quenam autem quantitas gravis censenda sit, non potest una certa regula definiri; pendet enim ex pluribus circumstantiis, nimirum ex statu et facultatibus parentum, ex numero filiorum, horum aetate, ex genio patris liberali vel tenaci, ex majore minorive quo in filios feruntur affectu; quas circumstantias ponderet Confessa-

rius, ut nec facile scrupulum peccati gravis injiciat, nec laxet habenas ad furandum. Probabiliter dici potest, attento hodierno valore pecuniæ, grave furtum non esse: 1º respectu *civium mediocris fortunæ* summam 12 aut 15 francorum; 2º respectu *divitum*, summam 30 francorum; 3º respectu *ditissimorum*, summam 60 francorum. (n. 543. H. A. n. 32. *Confess. diret. cap. 10. n. 14.*) Advertendum, filios sæpius graviter peccare abusu pecuniæ, quam furtis.

2º In furtis *famulorum*, nisi agatur de esculentis, de quibus supra diximus, ad materiam gravem constituendam sufficit eadem quantitas ac pro extraneis; quia respectu eorum dominus non minus invitus est.

QUÆR. 2º *Quomodo facienda sit restitutio a domesticis?*

Resp. Conjux et filius tenentur restituere ex bonis propriis. Si conjux bona propria non habeat, debet parcimoniā et operā restituere. Si filius propria non habeat, tenetur post mortem parentis pretium rei ablatae conferre in divisionem hæreditatis, dummodo tamen quantitas sit valde magna, nec pater restitutionem expresse vel tacite remisit.

2º Famuli, si sine magna difficultate restituere nequeant, jubeantur compensare officiis et obsequiis extraordinariis, quantum possunt. (n. 546.)

Confer etiam que part. III. cap. VI. dicemus de condonatione præsumpta.

ARTICULUS IV.

CAUSÆ EXCUSANTES ABLATIONEM REI ALIENÆ.

Assignantur duæ: necessitas, et occulta compensatio.

§ I. Necessitas.

295. — Revocandum in memoriam est, triplicem dari necessitatem, scil. 1º *extremam*, quando alicui, sive ex paupertate sive ex malitia hominum, imminet periculum vitæ: vocatur *quasi extrema*, quando imminet periculum notabiliter breviantis vitæ, morbi incurabilis, amittendi membrum aliquod principale aut sensum corporis, gravissimæ infamiæ,

perpetuæ captivitatis; 2º *gravem*, ex qua imminet periculum alterius gravis mali, v. g. infamiæ, carceris, jacturæ status, magnæ famis, nuditatis; 3º *communem*, qua laborant passim pauperes et mendici. (n. 520.)

296. — **Principia.** I. Potest quilibet in extrema necessitate constitutus subripere alienum, quantum opus est ad se a tali necessitate liberandum. Ratio est, quia rerum divisio non potuit præjudicare juri naturali conservandi vitam, quandoquidem Auctor naturæ *primario* in hunc finem res creavit. Itaque jus vitæ potius est jure proprietatis; ergo in collisione horum jurium posterius cedere debet. — Idem dicitur, quando necessitas est *quasi extrema* seu gravissima; in tali nempe necessitate potest quis sibi providere mediis ordinariis, non autem exquisitis et extraordinariis. (n. 520.)

Quod porro licet pro necessitate propria, fas est quoque pro necessitate aliena, si quis ex propriis subvenire nequeat. (H. A. n. 15.)

II. Gravis necessitas non sufficit ut quis aliena subripere possit. Ratio est, quia natura non confert homini jus absolutum, nisi ad necessaria vitæ; constat insuper ex prop. 36. damnata ab Innoc. XI: »Permissum est furari, »non solum in extrema necessitate, sed »etiam in gravi.»

Excipitur tamen, quando pauper, ad levandam suam non levem miseriam, aliquid leve subriperet, probabiliter judicando dominum opulentum ex misericordia non esse invitum, saltem quoad substantiam. Verum hujus epikeiæ usus non debet esse facilis, nec in materia gravi; quia divites tunc etiam quoad substantiam essent rationabiliter invitati. (n. 520. *in fine.*)

Advertatur hic quoque, quod, licet in gravi necessitate constitutus non possit auferre, possit tamen *restitutionem* ablatis *differre*, nisi creditor in eadem existat necessitate, ut in Parte III dicemus; quia strictius obligat præceptum negativum non furandi, quam positivum restituendi. (Salmant. cap. 5. n. 37.)

297. — **Quæstiones.** QUÆR. 1º *An censetur extrema necessitate laborare pater, qui ob inopiam est in periculo prostituendi filiam?*

Resp. Probabilius negandum; quia

nulla necessitas potest cogere aliquem ad peccandum, cum possit alia via, saltem mendicando, suae necessitati subvenire. (n. 520.)

QUER. 2° *Si quem virum honoratum valde puderet mendicare vel laborare, an dici possit extreme indigens?*

Resp. Controv. Alii negant, cum bona temporalia tantum ordinentur ad vitam, non ad honorem servandum. Ita Salm. Soto, Prado.

Alii vero probabilius affirmant, eo casu, quo pudor mendicandi tantus esset, ut ille mortem subire mallet, quam mendicare. Ita Viva, Roncag. Mazzott. Less. etc. (n. 520.)

QUER. 3° *An pauper in extrema necessitate possit alienum subripere, quin petat?*

Resp. Controv. Plures dicunt id non esse prohibitum nisi sub veniali; quia solum est inordinatio in modo. Ita Less. Laym. Concina, Salmant. tr. 13. cap. 5. n. 32, etc.

S. Alphonsus cum Lugo melius censet adesse gravem obligationem petendi, utique si agatur de materiâ gravi, et si nihil obstet; quia, quamdiu potest petendo subventionem obtinere, extreme non indiget.

Dictum est: *si nihil obstet*; nam excipitur 1° casus, quo *talis* res particularis esset alicui absolute necessaria ad vitam servandam; quia tunc dominus tenetur omnino eam rem concedere, et pauper habet jus absolutum illam accipiendi (n. 520. qu. 2.); 2° si moraliter constaret quod frustra fieret petitio; nemo enim ad inutile tenetur; 3° si egenum occultum puderet petere; tunc enim petitio esset grave incommodum.

QUER. 4° *An in dicto casu, quo quis absolute indiget re aliqua particulari ad sibi vitam servandam, possit eam accipere, etiamsi res esset ingentis valoris?*

Resp. Controv. 1^a Sententia negat; quia charitas, ex quâ solum tenetur dives ad eleemosynam, non obligat ad extraordinariam summam expendendam pro pauperis conservatione; ergo nec pauper ad eam jus habet. Ita Croix, Concin. et probabilem vocat Sporer.

2^a Sententia verior affirmat, dummodo dominus per talem ablationem non constituatur in æquali necessitate. Ratio, quia in extrema necessitate, cum præ-

valeat jus vitæ, pauper jus habet accipiendi omne id, quod est necessarium ad suam vitam servandum. Ita Spor. Lugo, et Croix putat practice probabilem. Nec obstat communis doctrina, divitem nempe non teneri permagnam summam erogare ad proximum liberandum a morte, eo quod charitas non obliget cum tanto incommodo; nam adest disparitas; alia quippe est obligatio justitiæ, alia charitatis; in casu urgentis necessitatis non tenetur dives ex justitia pauperi *ultro* providere, sed tantum ex charitate, quæ non obligat cum tanto dispendio. Obligatio vero justitiæ, quæ respondet juri pauperis, obstringit dumtaxat divitem ne pauperem positive impediat ab usu sui juris. (n. 520. qu. 3.)

QUER. 5° *An subripiens in extrema necessitate teneatur restituere, si ad pinguiorem fortunam perveniat?*

Resp. Dist. 1° Si res ablata adhuc existat, transacta necessitate, tenetur eam restituere; quia, cum illius rei solus usus erat ei necessarius ad suam necessitatem sublevandam, non poterat illius dominium sibi adjudicare. Unde, si quis ad vitandam mortem intentatam usus est equo alieno, transacta necessitate, debet illum restituere.

2° Si consumpta fuerit in extrema necessitate, *convertitur*. Secundum veriore sententiam, quam tradidimus lib. 2. n. 50. qu. 3., non tenetur restituere, si surripiens erat *simpliciter* pauper, scil. re et spe; quia tunc simpliciter effecit *suum* id quod accepit: secus, si erat tantum pauper *secundum quid*, i. e. si habeat alibi bona, aut spem probabilem acquirendi. Ita Lugo, Salmant. (n. 520. qu. 5.)

QUER. 6° *An præfatum responsum valeat quoque pro fure, qui rem ante necessitatem extremam surripuit, et postea in extrema necessitate consumpsit?*

Resp. Controv. 1^a Sententia communior et probabilis negat; quia obligatio jam contracta ex injusta acceptione non exstinguitur per supervenientem necessitatem, sed suspenditur dumtaxat.

2^a Sententia, quam S. Alphonsus non putat improbabilem, affirmat, si fur tunc absolute indigerit re illa peculiari, nec aliter potuerit sibi subvenire, ut dixi in qu. 3^a; quia eo casu dominus teneretur consentire consumptioni, si res

adhuc apud se existeret, ergo etiam si apud indigentem existat. Ita Palaus, Coninch. P. Navarr. Diana, et probabilem vocant Less. Spor. Tamb. (n. 520. qu. 4. H. A. n. 19.)

§ II. Occulta compensatio.

298. — Compensatio occulta nuncupatur, quando creditor, inscio debitore, ex hujus bonis solvit sibi ipsi.

Principia. I. Occulta compensatio, positus debitis conditionibus, justa est atque licita. Ratio, quia hoc modo nulla fit alteri injuria, eo quod non accipiat, nisi quod ipse debitor tenetur ex justitia reddere.

II. Conditiones requisitæ sunt sequentes: 1° *debitum sit certum et liquidum*; certum, i. e. plane constet quod alter solvere teneatur; in dubio enim melior est conditio possidentis: liquidum, i. e. cujus solutio hic et nunc exigi potest.

2° *Debitum sit ex justitia*, non ex charitate tantum, vel gratitudine, aut fidelitate, etc.

3° *Alio modo recuperari nequeat*, v. g. judicis sententia, ob defectum probationis, potentiam debitoris, etc., vel saltem non sine magno incommodo, expensis, jactura amicitiae, etc. Hæc tamen conditio, ubi facile observari potest, obligat tantum sub levi peccato; quia occulte compensans nihil agit contra justitiam: imo nullo modo peccat, qui rem suam in se exstantem accipit a malæ fidei possessore.

4° *Non fiat cum damno debitoris*, quod ex charitate vel justitia impediri debet. Hinc compensans cavere debet, a) ne debitor, erronè putans debitum necdum esse solutum, perseveret in peccato, supposito quod mala fide ab ipso solutionem omitti credere possit; id enim esset contra charitatem; b) ne præstet secundam solutionem, quod esset contra justitiam. Propterea, si commode potest, aliquo modo monere tenetur debitorem de extinctione debiti, puta ei insinuando se nihil amplius exigere, debitum remittere, etc., modo hac ratione non inducatur debitor ad donationem antidotalem, quam si faceret, restituenda ipsi foret.

Ad hæc, accipienda est, quantum fieri potest, res ejusdem speciei ac res debita, v. g. pecunia pro pecunia, frum-

mentum pro frumento, etc.; si tamen in similibus commode fieri nequeat compensatio, erit licita in quibuscumque bonis debitoris. Denique, quantum fieri potest, ex charitate præcavendum est damnum alterius innocentis, v. g. ne alius in suspicionem furti veniat. (n. 521. H. A. n. 21.)

299. — **Quæstiones.** QUÆR. 1° *An famuli judicantes salarium esse infra operam a se præstitam, uti possint occulta compensatione?*

Resp. Negat., generatim loquendo. Patet ex prop. 37. damnata ab Innoc. XI: »Famuli ac famule domesticæ possunt occulte heris suis surripere, ad compensandam operam suam, quam majorem judicant salario, quod recipiunt.» Ratio autem est, quia, si recipiant stipendium, de quo sponte convenerunt, nullam patiuntur injuriam, ac proinde nullum jus habent ad compensationem, juxta parabolam de laborantibus in vinea apud Matth. XX.

Dictum est: *generatim loquendo*; nam excipiuntur duo casus, videlicet: 1° Si necessitate coacti convenerint de minori stipendio; quo casu poterunt sibi compensare usque ad pretium infimum, quod communiter conceditur: nisi tamen dominus alios famulos pro eodem vili pretio jam juste invenisset, vel nisi ipse famulus supplex petiverit accipi in obsequium, et dominus ex misericordia ipso uteretur. Ita Salm. Viva, Less. Suar. Molin. etc. 2° Si famulus ex voluntate domini expressa vel tacita augeat operas debitas; quia tale obsequium est pretio aestimabile, ad quod famulus vi conventionis non obligatur. Secus vero est, si ex propria electione id agat; quia tunc censetur operam suam gratis præstare ad conciliandam sibi domini gratiam. Ita Salm. Molin. Soto, Croix, etc.

Casibus istis exceptis non obstat allata propositio, quia hæc damnata fuit ob nimiam suam generalitatem.

Dicta de famulis valent quoque pro quibusvis mercenariis, artificibus, et etiam mercatoribus, qui ad compensationem recurrere vellent sub prætextu quod viliori pretio operas suas locaverint, aut merces suas vendiderint. (n. 522. 523.)

QUÆR. 2° *An autem famulus, si evidenter sibi constat de injustitia sui stipendii, possit tunc ex proprio judi-*

cio facere sibi hujusmodi compensationem?

Resp. Generatim loquendo, negandum est; quia mercenarii regulariter imperiti sunt ad tale iudicium, et lucri nimium avidi. Verumtamen satis probabile videtur illum posse, si hic famulus, vel quicumque alius mercenarius, sit vir prudens, timoratus, vere aptus ad recte iudicandum, ac certus sit de iustitia compensationis, remoto omni hallucinationis periculo; quæ quidem conditiones rarissime evenient. (n. 524.)

QUER. 3° *Ad quid teneatur, qui cum dubio jure occulta compensatione usus est?*

Resp. Dist. 1° Si dubiâ fide rem alienam occupavit, tenetur restituere. 2° Si bonâ fide, et dubium vinci nequit, non tenetur restituere. Ratio est, quia est possessor dubiæ fidei, de quo vide dicenda infra n. 314.

CAPUT III.

DAMNIFICATIO INJUSTA.

300. — Pura damnificatio dicitur omnis actio alteri damnosa, sine nocentis lucro vel emolumento. Differt itaque a furto in eo, quod furtum committatur accipiendo alienum in utilitatem aut commodum suum; simplex vero damnificatio nihil accipiendo, sed mere damnum inferendo alteri sine utilitate aut commodo proprio, v. g. res alienas corumpendo, deteriorando, destruendo, sive per seipsum sive inducendo alium ad inferendum damnum tertio, demum impediendo alium a consecutione boni sibi debiti. Præfata tamen differentia speciem ullatenus non mutat.

Damnum proximo inferri potest vel inculpabiliter, vel culpabiliter; culpa sive theologica sive juridica. Hinc:

1° Damnificatio *inculpata* erit, quando damnum alterius sequitur sive *ex casu fortuito*, dum nempe ex actione vel omissione prævideri vel evitari non potuit; sive *ex justa causa*, dum evitari non debuit, sed jus erat illud inferendi aut saltem permittendi. Casus sunt v. g.: aliquis ludendo casu hominem oculo mutilavit; hoc damnum prævideri non potuit: ductor viæ ferreæ vidit homi-

nem jacentem in viâ, sed currus tempestive sistere nequivit; hominis occisio evitari non potuit: aliquis torrentem, ne sibi noceret, avertit, unde factum est ut vicino nocuerit; hic jure suo usus est.

2° Damnificatio *culpata* per *culpam theologicam*. Culpa theologica hic intelligitur peccatum formale coram Deo, contra justitiam. Committitur, quando damnum inferitur cum aliqua voluntate nocendi, sive *directe* et ex proposito volendo nocere; sive *indirecte* in sua causa posita vel non amota, ut si, animadverso periculo damni inferendi ex tua actione, v. g. homicidii ex jaculatione, incendii ex incustodia luminis, nihilominus non caveas, nec actione illa abstineas, cum possis et debeas, eo ipso censis velle ipsum damnum secutum; qui enim vult causam, etiam indirecte vult effectum prævisum.

3° Damnificatio *culpata* per *culpam mere juridicam*. Culpa juridica vocatur negligentia, seu ommissio diligentie requisitæ ad præcavendum alterius damnum. Triplex distinguitur: a) *lata*, quando omittitur illa diligentia, quam homines ejusdem conditionis etiam parum diligentes communiter adhibere solent in custodiendis rebus suis; b) *levi*, quando omittitur diligentia, quam homines ejusdem conditionis solertes adhibere solent; c) *levissima*, quando omittitur diligentia, quam solent adhibere solertissimi. (n. 549.) Culpa *mere juridica* est, quando culpam theologicam simul admixtam non habet. Propterea damnum ex culpa *mere juridica* inferitur, quando oritur ex negligentia *involuntaria* commissa ab eo, qui non facit quod deberet facere, vel facit quod deberet omittere.

301. — Porro perspicuum est, damnum ex culpa theologica illatum imputabile esse in conscientia; quia tunc formalis est injustitia: contra vero, si illatum sit ex culpa *mere juridica*; quia tunc peccatum in conscientia et formale non est commissum.

PARS TERTIA.

DE RESTITUTIONE.

302. — »Præsens materia restitutionis, »inquit S. Alphonsus, sicut et alia sub-

»sequens contractuum, cum permultis »implicatissimis quæstionibus et dubiis, »soluti difficillimis, confertæ sint, maxi- »mā dignæ sunt animadversione, et ad »proxim ita scitu necessaria, ut, si in »his Confessarii non bene sint versati, »eos in multa offendicula incurrere oporteat. Re enim vera, Confessarius æque »scrupulum sibi facere debet, si non »obliget ad restitutionem pœnitentes, qui »restituere tenentur, ac si obliget eos »qui non tenentur, in primis possessores »bonæ fidei, quippe qui, cum jus certum »habeant ad rem possessionem, in dubio »non sunt exspoliandi, nisi moraliter »constet rem esse alienam. Idcirco in »hisce materiis curavi operam et diligenti- »gentiam extraordinariam impendere.” (n. 547. H. A. n. 35.)

SECTIO I.

DE RESTITUTIONE IN GENERE.

Ordo tractandorum erit: 1° notio, obligatio, et radices restitutionis; 2° quæ restitutio faciendæ sit ob possessionem rei alienæ, et 3° ob puram damnificationem; 4° cui restitutio fieri debeat; 5° quibus circumstantiis socianda sit; 6° causæ a restitutione excusantes.

CAPUT I.

NOTIO, OBLIGATIO, ET RADICES RESTITUTIONIS.

303. — Restitutio in *sensu latiore* sumitur pro redditione debiti aut rei alienæ cujuscumque, sive læsum fuerit jus alienum sive non: sic restituere dicitur, qui reddit acceptum mutuum, commodatum. *Stricte* sumitur pro eo actu justitiæ commutativæ, quo damnum proximo injuste illatum reparatur.

Differt a *satisfactione*, eo quod hæc proprie sumpta sit honoris læsi et offensæ reparatio; unde satisfactio proprie respicit *personam*, cui fit satis, restitutio autem *rem*, quæ debetur.

304. — **Principia.** I. Necessaria est restitutio necessitate præcepti divini, tum naturalis, tum positivi. Colligitur ex Decalogo: »Non furtum facies;” qui enim vetando furtum prohibet rapere alienum, implicite etiam prohibet alienum detinere. Dein Exod. XXII. 5: »Si læserit quispiam agrum vel vineam.....

»pro damni æstimatione restituet.” Et Ezech. XXXIII. 14: »Si egerit pœnitentiam impius.... rapinamque reddiderit.... vita vivet et non morietur.” Unde S. Augustinus *Epist.* 54. ait: »Non remittitur peccatum, nisi restituatur ablatum, cum restitui potest.” Patet denique ratione; justitia enim respicit bonum æqualitatis, hoc est, quod unusquisque habeat quæ sua sunt, et nemo sine suis rebus maneat. Hoc autem bonum a justitia intentum eodem modo obligat post furtum vel damnificationem, sicut antea, scil. ne detur inæqualitas, hoc est ne aliquis rebus suis careat. Ergo, qui non restituit, violat justitiam, continuando inæqualitatem, quam injuste induxit. (Lugo. *disp.* 1. n. 52.) Hinc, ubi restitutio *in re* est impossibilis, necessarium est *propositum* illam faciendi cum erit possibilis.

II. Solius justitiæ *commutativæ* læsio inducit obligationem restitutionis: non autem læsio justitiæ *legalis* aut *distributivæ*. Ratio est, quia sola justitia commutativa reddit alteri quod *suum* est, seu ad quod jus *strictum* habet,tribuendo illud ad æqualitatem arithmeticam: aliæ vero virtutes, licet etiam debitum contineant, per illarum tamen violationem non aufertur alteri, quod suum erat, sed solum omittitur quod ipsi in certo casu erat præstandum; ergo, transacto illo casu, si obligatio præcepti cessaverit, ad nihil transgressor tenetur; si perseveret, adhuc implendum est. (n. 547. *in fine.* Lugo. *disp.* 1. n. 52.)

Hinc ad restitutionem non tenentur: Clericus, qui bona superflua sui Beneficii dissipavit; dives, qui eleemosynam negavit etiam sub gravi debitam; pater, qui familiæ suæ necessaria non suppeditavit; civis, qui anno præterito tributum fraudavit.

305. — **Quæstiones.** QUER. 1° *An sub gravi obliget restitutio, in dubio num res restituenda sit materia gravis aut levis?*

Resp. Si res ablata exstat, et dubitatur annon sit magni valoris, sub gravi restituenda est; quia sic retinens exponit se periculo continuandi vel inchoandi injuriam gravem, quam non minuet ipsius error. Nec obstat quod in dubiis minimum sit sequendum; nam hic prævalet possessio domini, qui rem suam, qualis in se est, jure repetit. Ita Croix.

n. 575. Cardenas. diss. 23. n. 116. — In dubio autem an quis debeat plus vel minus, tenetur tantum ad minus; quia habet jus certum rei suæ, quo non tenetur se exuere propter dubium jus alterius. (n. 706. H. A. n. 119. in fine.)

QUÆR. 2° *An fur, qui gravem pecunie summam surripuit, teneatur sub gravi eam integram restituere?*

Resp. Probabilius negative; sed sufficit ad vitandum mortale, restituere partem, quā demptā, non retinetur quantitas notabilis; si enim ab initio furatus esset summam illam non gravem, non peccasset mortaliter eam retinendo; ergo neque nunc. Ita Sanch. Less. Lugo, Vasq. Bonac. Croix, etc. (n. 553.)

QUÆR. 3° *An impotens restituendi in eodem genere bonorum teneatur restituere in alio, puta si quis hominem occidit, vulneravit aut infamavit, an teneatur pecuniam dare, ut hoc saltem modo damnum aliquatenus compenset?*

Resp. Adest duplex probabilis sententia. 1^a Sententia affirmat; quia, qui non potest totum damnum, tenetur saltem compensare partem, quam potest. Ita Soto, Cajet. Sylv. etc. cum D. Thoma.

2^a Sententia communior et probabilior negat; quia justitia commutativa obligat ad restituendam juxta æqualitatem damnum illatum; atqui, per quantumcumque pecuniam non redditur bonum, quod ablatum est, neque ex toto, neque ex parte; ergo in genere diverso nulla potest poni æqualitas, nec damni reparatio. Congruum nihilominus est, ut Confessarius imponat poenitenti pro poenitentia, ex æquitate aliquid læso elargiendum. Ita Less. Lugo, Laym. Bonac. Sanch. Croix, Salm. etc. (n. 627.)

QUÆR. 4° *An teneatur ad restitutionem iniquus distributor officiorum?*

Resp. Dist. 1° Negat. probabilius, si illa distribuatur dignis, prætermissis dignioribus, et secluso casu concursus; quia, etiamsi lædat justitiam distributivam, non tamen commutativam, cum nullus habeat ad illa jus rigorosum. Dixi: secluso casu concursus; de quo in questione subsequenti.

2° Affirm., si scienter eligat indignos; tunc enim tenetur reparare damna Communitati inde provenientia; quia ex justitia commutativa tenetur arcere a

Communitate damna, eidem ab indignis ministris obvenientia. (n. 342. lib. 4. n. 106. 107.)

QUÆR. 5° *Quando Beneficia conferuntur per concursum, an eligens dignum, omisso digniore, teneatur huic damnum restituere?*

Resp. Controv. 1^a Sententia communis affirmat; quia ex convocatione ad concursum oritur quasi contractus seu pactum tacitum, vi ejus dignior acquirit jus ad rem. Excipiunt tamen DD., si excessus dignitatis parvus sit.

2^a Sententia negat; quia prædictum pactum non est pactum stricte dictum, obligans ex justitia commutativa, sed est mera promissio, obligans duntaxat ex fidelitate, vel potius est explicatio obligationis, quam per se habet Episcopus ex justitia distributiva, quæ non obligat ad restitutionem. Ita Soto, Navar. Ledesm. Henriq. etc.

»His non obstantibus, inquit S. Alph., »non audeo recedere a primâ sententiâ »communi et valde probabiliori. Sed »hanc secundam nec etiam audeo dicere »improbabilem, quia revera non videtur »constare quod inter Episcopum et concurrentes intercedat pactum strictum, »et, si non constat de tali pacto, non »videtur constare de obligatione ex »justitiâ commutativâ." (Lib. 4. n. 109.)

306. — **Radices restitutionis.** Obligatio restitutionis oritur ex duplici causa seu radice: 1° Ex *injustâ possessione* rei alienæ. Ejusmodi possessor potest duplici ex causâ ad restitutionem teneri, nimirum a) ex solâ *re acceptâ*, seu ex *injustâ retentione*, aut ex *injurâ materiali*, quando rem alienam vel in seipsâ vel in æquivalenti sine suâ culpâ possidet; unde hæc causa possessorem *bonæ fidei* respicit; b) ex *injustâ acceptione*, seu ex *injurâ formali*, quando furto rem alienam usurpavit; unde hæc causa possessorem *malæ fidei* respicit.

2° Ex *injustâ damnificatione*, quando quis alteri injustum damnum intulit in bonis, quæ alter vel actu possidet; vel ad quæ possidenda jus strictum habet, impediendo eum quominus ea acquirat. (n. 548.)

Distincte ergo enucleabimus doctrinam de restitutione debitâ 1° ob possessionem rei alienæ, tum ex sola re accepta, tum ex injusta acceptione; 2° ob injustam damnificationem.

CAPUT II.

RESTITUTIO OB POSSESSIONEM REI
ALIENAE.

307. — Possessor *bonæ fidei* est, quando rem detinens putat eam esse suam: *malæ fidei*, quando scit eam non esse suam. Pro rerum intelligentia præmittendæ sunt quedam notiones.

1º *Fructus*, qui ex re percipiuntur, varie dividuntur, suntque a) *naturales*, sive spontanei, qui ex ipsa re, sine notabili saltem industria hominum, provenire solent, ut gramen, poma, ligna cædua, partus animalium, et similia. *Industriales*, qui vel unice vel potissimum ex industria hominis proveniunt, ut sunt artefacta, lucrum acquisitum negotiatione, dexteritate in vendendo, melioramento rei, etc., quando nempe plus operatur industria hominis quam natura. *Mixti*, quando natura et opera hominis pariter concurrunt, ut segetes, vinum, et sata omnia in agris et hortis, caseus, butyrum, etc. Denique *civiles*, qui occasione rei, mediante aliqua obligatione civili, proveniunt, ut salaria, census, et alii redditus annui, pretia locationum, etc. (H. A. n. 74.)

b) *Pendentes*, qui rei fructificare adhuc inhærent, ut fœtus animalium nondum editi, poma ex arbore adhuc pendentia, segetes nondum demessæ. *Percepti*, qui jam a re fructifera separati et a possessore collecti sunt. Percepti rursum dividuntur in *consumptos*, qui nec in natura, nec in æquivalenti sive pretio supersunt; *exstantes*, qui adhuc supersunt; si supersint in natura, dicuntur *exstantes formaliter*; si in æquivalenti, puta in pretio, quod ex venditis possessor accepit, aut si fructus ex re aliena perceptos absumendo, pepercerit interim rebus propriis, dicuntur *exstantes virtualiter*.

2º *Expensæ* sunt triplicis generis: *necessariæ*, sine quibus res periret, vel fieret deterior: *utiles*, quæ rem meliorem aut magis fructiferam efficiunt, licet sine illis maneat integra; *voluptuariæ*, quæ rem dumtaxat ornant. Hisce addendum, expensarum nomine etiam laborem comprehendendi, quem possessor rei alienæ vel conservandæ, vel meliorandæ, vel fructibus producendis impendit, quippe qui pretio æstimabilis est.

3º *Rei vindicatio* est actio realis adversus possessorem rei corporeæ, qua actor petit se ejus dominum declarari et illam officio judicis sibi a possessore restitui. *Evictio* est rei suæ, quam alius justo titulo acceperat, recuperatio per sententiam judicis.

ARTICULUS I.

POSSESSOR BONÆ FIDEI.

308. — **Principia.** I. Dominus rem suam a quocumque bonæ fidei possessore recuperare potest, quamdiu illa exstat nec legitime fuit præscripta; et, utcumque possessor illam ab alio emerit, non tenetur dominus ei pretium solvere. Ita ex jure naturali; ratio est, quia ipse manet semper verus dominus illius rei; nec enim potuit dominium, ipso invito, in alium transferri; et aliunde nec ex delicto, nec ex contractu, ipse aliquid debet possessori; ergo potest libere rem suam recuperare absque ulla solutione. (Lugo. *disp.* 17. n. 1.)¹

II. Possessor bonæ fidei, postquam certo intellexit rem a se possessam esse alienam, tantum restituere tenetur, quantum de re aliena adhuc possidet vel quantum inde factus est ditior, si nondum præscripserit. Ratio est, quia, cum solum teneatur ex re aliena, solum tenetur in quantum ipsa res in se vel in æquivalenti manet apud ipsum.

Limitavi: *si nondum præscripserit*; alioquin enim legitime acquisivit dominium, consequenter neque rem, neque ejusdem fructus legitime præscriptos restituere tenetur. (n. 607—610. Lugo. *loc. cit.* n. 8.)

Ex hoc secundo principio deducuntur sequentes conclusiones:

I. Possessor bonæ fidei tenetur restituere 1º rem ipsam adhuc penes se existentem in toto vel in parte, vel in emolumento; 2º fructus naturales et civiles, adhuc formaliter aut virtualiter exstantes. Porro fructus mixtos exstantes restituere tenetur quantum respondent naturæ, non vero quantum respondent industriæ. Huc spectant axiomata: »Res clamat ad dominum», et: »Res fructificat domino», necnon Regula

¹ De dispositione juris civilis contra hanc doctrinam confer Supplem. n. 16. 17.

juris 48. in 6: »Locupletari non debet aliquis cum alterius injuria aut jactura.»

Hinc restituere non tenetur 1º rem et fructus penitus consumptos, i. e. apud possessorem non amplius exstantes neque in se neque in æquivalenti, juxta axioma: »Res perit domino;» 2º fructus industriales; quia rei fructus non sunt, sed industriæ possessoris. (n. 607. 610. H. A. n. 74.) Denique, quum fructus legitime præscripti restitutioni obnoxii non sint, sequitur restituendos solum esse fructus certos, triennio proxime elapso perceptos.

II. Possessor bonæ fidei potest 1º a fructibus restituendis deducere expensas factas, tum necessarias, tum etiam utiles, si hæc sint inseparabiles; non tamen valorem actuale melioramenti; 2º potest auferre ornamenta, si sint, salva re, amabilia; secus nequit expensas voluptuarias, saltem omnes, deducere. Ratio est, quia possessor bonæ fidei damnum pati non debet, nec dominus ditescere cum damno possessoris.

Dixi: nequit voluptuarias omnes deducere; quia dominus cogi non potest ut emat pura ornamenta. Æquum tamen videtur, posse eum partem aliquam earum deducere; semper enim efficiunt rem æstimabiliorem. (Lugo. disp. 17. n. 61—65. Salm. tr. 13. cap. 1. n. 77—80.)¹

309.—**Quæstiones.** QUÆR. 1º *Ad quid teneatur possessor bonæ fidei, si rem alienam alteri donaverit?*

Resp. Nihil tenetur restituere, si inde ditior factus non sit; alias id in quo ditior evasit, ut patet. Tenetur tamen, si facile possit, monere donatarium, ut rem domino reddat, vel ipsum dominum, ut rem suam recuperare valeat; ad quod tenetur ex charitate, imo, ut videtur concludendum ex S. Alphonso n. 564, etiam ex justitia, ne ex sua actione alter lædatur. Confer infra n. 318. qu. 3.

QUÆR. 2º *Ad quid teneatur, si rem alienam EMPTAM alteri vendiderit?*

Resp. Dist. 1º Si dominus rem suam ab emptore evincat aut exigat, vel emptor sponte restituat, tenetur venditor pretium emptori restituere; quia contractus fuit infirmus et venditor tenetur emptori de evictione.

2º Extra prædictos casus, nulli tene-

tur venditor restitutionem facere, si ex venditione ditior non evaserit; quia dominum absque culpa formali damnificavit; præterea venditio rei alienæ bona fide facta aliquatenus valet, cum possessor bonæ fidei jus certum habeat de re disponendi; est autem infirma, cum in casu evictionis dissolvatur. (Schmalzgrueber. lib. 3. tit. 17. n. 67—70.) Præterea nec tenetur monere dominum aut emptorem, rem illam esse alienam, si non possit amplius pretium, quo ipse rem emit, recuperare; quia, cum rem amplius non habeat, nec sit causa quod dominus re illa privetur, non tenetur cum magno suo damno curare, ut dominus rem suam redipiscatur. (n. 601.)

QUÆR. 3º *Quid vero, si rem alienam GRATUITO acceptam alteri vendiderit?*

Resp. Tenetur restituere pretium, in quo factus est ditior; et quidem emptori, in casu evictionis, ut diximus in quæsto præcedenti; alioquin domino, quando nempe dominus rem suam recuperare nequit, sive quod emptor eam consumpserit, sive quod hic amplius non compareat, ut liquido sequitur ex dictis.

QUÆR. 4º *Si quis bona fide rem alienam mediocri pretio emerit, et majori vendiderit, nunquid lucrum perceptum domino restituere teneatur?*

Resp. Dist. 1º Negat., si lucrum istud sit fructus peculiaris industriæ, v. g. si alium locum adierit, ut opportunam occasionem rem carius vendendi inveniret, si rem melioraverit, etc.

2º Affirm., si res ideo carius vendita sit, quia ex natura sua melior facta est, aut pretium ejus ex communi hominum æstimatione crevit; res enim fructificat domino suo. (Lugo. disp. 17. n. 19—23. Salm. cap. 1. n. 92.)

QUÆR. 5º *Ad quid teneatur possessor bonæ fidei, si rem alienam vendiderit, et illa apud emptorem perierit?*

Resp. Dist. 1º Si rem habuerit ex titulo oneroso, ad nihil tenetur: non ex re accepta, cum illam jam non habeat, nec habeat ultra quod suum est, siquidem non est factus ditior; non ex injusta damnificatione, cum bona fide processerit.

2º Si rem habuerit ex titulo gratuito, tenetur restituere pretium, in quo factus est ditior. — Sed cuinam? Duplex est sententia. Prima sententia docet emptori restituendum esse; tum quia res perit

¹ De dispositione juris civilis huic doctrinæ contrariâ consule Supplem. n. 51.

domino, tum quia venditio fuit nulla, adeoque emptor jus habet suam pecuniam recuperandi. *Secunda sententia* probabilis dicit domino esse restituendum; etenim non emptori, quia, re non evicta, venditio tenet, et emptor nullum damnum passus est; domino vero, quia re sua injuste spoliatus fuit.

QUÆR. 6° *Quid possessor bonæ fidei debeat restituere, in dubio num factus sit ditior?*

Resp. Nihil; quia tunc possessio est pro libertate. (n. 706.)

QUÆR. 7° *Quid agendum, si possessor bonæ fidei delegat quidem rem a se possessam esse alienam, sed dominus non compareat?*

Resp. Idem, quod agendum diximus n. 265 et 266 de re inventa.

QUÆR. 8° *An ille, qui rem furtivam bona fide emit, possit eam furi reddere ad pretium suum recuperandum?*

Resp. Dist. 1° Negat., si dominus compareat rem suam repetens; tunc enim debet eam ipsi reddere, etiam cum pretii jactura; quia de jure naturali dominus rem suam occupare potest, in quocumque loco eam reperiat. Actio tamen emptori datur contra furem.

2° Si dominus, rei inscius, rem suam non repetat, *controv.* *Prima sententia* multum probabilis negat, et dicit emptorem teneri rem domino restituere; a) quia res erepta e manu furis jam adepta est meliorem statum, et ideo, si furi eam redderet, illam in deteriore statum dejiceret, quod injuriam domino irrogaret; b) quia iniquæ retentioni furis cooperaretur, quem prudenter judicat domino rem non esse redditurum. Ita Cajet. Conc. Croix, Mol. Laym. etc.

Secunda sententia non minus probabilis, et forte probabilior, affirmat, quando emptori nulla alia suppetit via recuperandi suum pretium; a) quia nemo tenetur rem alienam, bona fide acceptam, domino servare cum suo damno; quapropter, si quis rem alienam in via inventam abstulit, posteaque sciat damnum se passurum, si eam retineat vel manifestet, potest eam in eodem loco reponere; b) quia injustum contractum rescindere est actio de se licita, quæ duplicem effectum, unum bonum, alterum malum, habet; emptor autem justam habet causam permittendi damnum exinde pro domino secuturum, pro-

priam nempe indemnitate postponere non tenetur indemnitati domini; emptor ergo utitur jure suo, et cooperatio ejus non nisi materialis est. Ita S. Anton. Lugo, Less. Holzm. Salmant. etc. (n. 569.)

Hisce addendum est, quod si fur non compareat, aut pretium reddere nolit, emptor, cognito domino, rem alteri vendere non potest, nec in proprios usus convertere, ut se servet indemnem; quia non est rei dominus; sed eam domino reddere debet, etiam cum jactura pretii. Actionem autem contra furem servat. (Salm. cap. 1. n. 85.)

QUÆR. 9° *An teneatur restituere, qui accepit rem furtivam usu consumptibilem, commixtam cum propriis ipsius furis rebus, ita ut discerni nequeat?*

Resp. Dist. 1° Negat., si fur potens sit ad restituendum; quia per hujusmodi commixtionem fur acquisivit istius rei dominium, atque adeo potuit illud transferre.

2° Affirm., si per illam acceptionem fur factus sit impotens ad restituendum; tunc possessor bonæ fidei debet restituere, quatenus factus est locupletior. Possessor vero malæ fidei tenetur totum furtivum restituere; quia peccat contra justitiam quisquis accipit rem a debitore, qui non est solvendo creditoribus, cum sic efficaciter influat in alienationem rei cum creditorum detrimento. (n. 611. 612. et 722. H. A. n. 75.)

ARTICULUS II.

POSSESSOR MALÆ FIDEI.

310. — Principium generale est, possessorem malæ fidei teneri tantum restituere, quantum damnum theologicè imputabile intulit, sive inde aliquid habeat sive nihil. Ratio est, quia, cum teneatur ex injusta acceptione, fuit damni causa formaliter injusta; consequenter debet dominum penitus indemnem efficere, damnum ad æqualitatem reparando. (n. 614.)

Ex dato principio profluunt sequentes conclusiones:

I. Possessor malæ fidei tenetur restituere 1° rem ipsam alienam adhuc exstantem, alioquin ejus valorem; 2° fructus omnes, etiam consumptos, exceptis industrialibus; 3° damnum emergens, et lucrum cessans, quod fecisset dominus usu rei suæ, si ab hoc iniqua detentione

alterius non fuisset impeditus; dummodo tamen hæc damna fuerint prævisa, saltem confuse. (n. 618.)¹ Excipiuntur fructus industriales; cum non fructus rei, sed potius industriæ humanæ sint.

II. Potest deducere expensas factas, tum necessarias tum utiles; auferre quoque ornamenta, si sint salvâ re separabilia, alias non. Ratio, quia possessor malæ fidei ad plus non tenetur, quam ut dominum servet indemnum; atqui, nisi expensas deducere queat, dominus lucrum faceret plus accipiendo quam suum est. (H. A. n. 74.)

311. — **Resolutiones.** 1º Si dominus ex re sua majores fructus percepturus fuisset, quam possessor malæ fidei percepit, hic tenetur tantumdem domino restituere; imo, tametsi ipse fur nihil percepit. E converso, si fur majores fructus percepit, quam dominus percepisset, tenetur nihilo secius restituere fructus perceptos, quantum respondent naturæ.

2º Si propterea quod res ablata fuerit, dominus coactus fuit aliam majori pretio emere, fur tenetur domino damnum istud resarcire.

3º Si dominus frumentum ablatum reservaturus fuisset vendendum ad tempus incrementi pretii, fur tenetur restituere pretium auctum, quod dominus expectabat. (n. 621.) Similiter, si dominus pecunia negotiationi destinata lucrum fecisset, nisi inique ablata fuisset; omnia ejusmodi lucra cessantia possessor iniquus compensare tenetur.

4º Qui pecuniâ alienâ, ludo aut negotiationi expositâ, lucrum fecit, quod dominus non fecisset, illud restituere non tenetur, utpote fructus industriæ.

5º Qui semina aut plantas, quæ furatus est, in proprio agro seminat aut plantat, tenetur dumtaxat similia semina aut plantas restituere; quia per sationem aut plantationem acquisivit eorum dominium; dummodo tamen per accidens aliunde grave damnum domino non intulerit. Pariter, si quis aliena ova supponat gallinæ suæ incubanda, ovorum valorem tantum restituere tenetur. Contra, si quis mala fide in alieno agro serit aut plantat, nihil repetere potest, quia totum solo cedit. (n. 501.)

312. — **Quæstiones.** QUÆR. 1º *An te-*

neatur ad restitutionem fur, qui surripuit rem certo secus perituram?

Resp. *Affirm.*, deductis expensis; ex hoc enim quod quis rem alterius e periculo eripuerit, ejus dominium non acquirit, sed illud manet penes dominum, qui tenetur tantummodo pretium laboris rependere.

Secus probabiliter dicendum, si fur consumat rem in certo periculo adhuc constitutam, in eodem videlicet loco et tempore, quo jam prævidit rem perituram; quia tunc nullius damni causa est injusta, cum ex justitia non teneatur rem in tuto collocare. (n. 620.)

QUÆR. 2º *An fur obligetur ad restitutionem, si apud ipsum perierit res furtiva, quæ æque periisset apud dominum?*

Resp. *Dist.* 1º *Negat.*, si perierit *inculpabiliter eodem tempore ac periculo*, quo apud dominum periisset, v. g. eodem incendio, vitio intrinseco. Ratio est, quia furtum, licet fuerit commissum cum injuria, non tamen fuit efficax causa damni; justitia enim commutativa ad restituendum non obligat, nisi damnum effective accidat; unde in casu obligatio restitutionis ex injusta acceptione jam contracta, exstinguitur eventu communis periculi, quo fit ut nullum damnum ex furto domino eveniat.

2º *Affirm.*, si *extra commune periculum* perierit, etiamsi ex culpa alterius. Ratio est, quia, si pereat in diverso periculo, damnum furi est imputandum, quippe qui rem huic periculo apud se exposuit; si ex culpa alterius, obligationem restituendi, quam hic suâ injuriâ contrahit, fur jam prius contraxit. (n. 620. H. A. n. 79.)

QUÆR. 3º *Ad quid teneatur possessor malæ fidei, si res furtiva postea crescat valore?*

Resp. Distinguenda sunt tria tempora valoris, scilicet. primum valoris minoris, secundum valoris aucti, tertium valoris rursus diminuti, et videndum quonam dictorum temporum fur rem alienam consumpserit aut vendiderit.

1º Si fur rem consumpserit aut vendiderit tempore valoris sive pretii *minoris*, probabilius satisfacit hunc restituendo domino, quoties dominus eodem illo pretio sine incommodo emere potuisset rem similem. Ratio est, quia tunc reparatur damnum illatum, nec impeditur lucrum.

¹ De restitutione damni emergentis et lucri cessantis consule etiam dicenda in Cap. III.

2° Si rem consumpserit tempore valoris *aucti*, tenetur totum illud incrementum restituere, quocumque tandem tempore dominus rem suam consumpturus fuisset. Ratio est, quia res domino suo fructificat, quamvis dominus fructum non percepturus fuisset. Nec fructus ille est fructus industriæ, sed rei; unde, deductis expensis, totus ei debetur.

3° Si rem consumpserit tempore valoris *rursus diminuti*, utrum teneatur similiter secundum majorem valorem restituere, etiamsi dominus rem suam consumpturus aut venditurus fuisset tempore minoris valoris, *disputatur*. Negant Concina, Lugo. *disp.* 18. n. 132. Less. *lib.* 2. *cap.* 12. n. 103. Croix. *lib.* 3. p. 2. n. 233. et alii; quoniam restitutio non obligat, nisi ad mensuram damni illati. Sed id S. Alphonso videtur penitus improbabile; quia, cum pretium rei creverit in beneficium domini, et eo tempore fur culpabiliter non restituerit, ex tunc ratione injustæ retentionis contrahit obligationem eam restituendi secundum illum majorem valorem, non secus ac si tunc eam consumpsisset aut vendidisset. (n. 621. H. A. n. 78.)

In praxi, quod S. Alph. observat de restitutione in solidum (cfr. infra n. 339. sub 4.), hic quoque valet, poenitentes nempe, qui non adverterunt vel ignorant se teneri in eo casu restituere secundum summum rei valorem, ad hoc non esse a Confessario obligandos, sed jubendos tantum ut restituant rei valorem, quin quantitas explicetur, eam remittendo dictamini conscientia illorum.

Exemplum vulgare hujus quæsitæ proponitur in furto tritici, quod minus valet post messem, cujus pretium crescit in hieme, decrescit denuo prope messem.

QUÆR. 4° *An fur ultra pecuniam furtivam, restituere quoque debeat fœnus?*

Resp. *Affirm.*, si constat vel præsumatur dominum illud lucrum percepturum fuisse; fur enim tenetur dominum omnino indemnem servare. Sequitur ex Conclusionem I. Secus negandum.

QUÆR. 5° *An teneatur restituere, qui, ut eleemosynam accipiat, fingit se pauperem?*

Resp. *Affirm.*, modo non sit modica eleemosyna; quia adest error substantialis in donatore, consequenter donatio est nulla. Quapropter restituendum est vel domino, vel vere pauperibus. (n. 622.)

QUÆR. 6° *Quid restituendum, si res aliena per manus plurium male fidei possessorum transierit ex donatione aut venditione?*

Resp. 1° *Quoad rem*, hæc restituenda est ab ultimo possessore. In hujus defectu, tenetur fur. Quod si neuter satisfaciatur, cæteri per æquas partes rei pretium solvere debent. Tandem, cæteris omnibus deficientibus, quisque ad totum tenetur.

2° *Quoad rei fructus, et damna*, singuli ad compensationem tenentur pro parte temporis quo rem detinuerunt. Si reliqui non restituant, totius damni reparatio singulis incumbit, pro rata temporis elapsi a die quo facti sunt injusti possessores. Consule dicenda n. 336.

QUÆR. 7° *An ille, qui mala fide rem alienam emit a fure, possit eam ipsi reddere ad pretium recuperandum?*

Resp. *Controv.* Communius negant DD.; quia injusta acceptione in se transtulit obligationem restitutionis, quam fur habebat. Sed probabiliter affirmant alii; quia, quamvis peccaverit rem mala fide emendo, post emptionem tamen habet jus, æque ac emptor bonæ fidei, ad contractum rescindendum. Nec obstat injusta acceptio; nam ipsa, postquam retractatur, desinit esse causa quod dominus rem suam amittat; ad obligationem enim restitutionis requiritur ut actio acceptoris non solum sit injusta, sed etiam ut realiter influat in damnum alterius; in hoc autem casu acceptio emptoris, licet fuerit domino injuriosa, nullum tamen damnum ipsi intulit, cum damnum jam illatum existerit per acceptionem furis. Ita Lugo, Holzm. Elbel, Tolet. etc. Recole dicta n. 309. qu. 8. (n. 570.)

QUÆR. 8° *Quid vero, si quis mala fide accepit rem furtivam commixtam cum rebus propriis furis?*

Resp. Vide dicta n. 309. quær. 9.

Notandum. Quando restitutio rei alienæ imponenda est, Confessarius non nimis anxie computet admodum incertum quandoque valorem rei et fructuum, aut damnum domino forte illatum; sed, spectatis circumstantiis, ex rationabiliter præsumpto domini consensu quantitatem restitutionis ex æquo et bono cum injusto possessore componat, 1° ne nimium petendo fortase nihil obtineat; 2° quia injusti possessores non omne

damnum illatum etiam in confuso praevidere solent. (Marres. *lib. 2. n. 39.*)

ARTICULUS III.

POSSESSOR DUBLÆ FIDEI.

313. — Quod attinet ad dubitantem num res, quam possidet, sit aliena, distinguendum est: 1° vel accepit cum illo dubio, vel postquam illam bona fide accepit, incipit dubitare; 2° dubitat vel dubio positivo, i. e. gravi ratione ductus, vel dubio negativo, i. e. levi ratione ductus. Supponimus in iis, quæ sequuntur, dubium esse positivum; negativum enim contemni potest. (*Lib. 1. n. 37.*)

Principia. I. Omnis possidens cum fide dubia tenetur quamprimum et diligenter inquirere veritatem. Ratio in promptu est; secus enim voluntarie se exponeret periculo rem alienam injuste retinendi.

II. Possessor, qui, inquisitione quamprimum facta, detegit se rem alienam detinere, illam domino restituere debet, quemadmodum possessor bonæ fidei. Ratio est, quia non deliquit.

III. Dubio post debitam diligentiam perseverante, possessor, qui cum dubio caput possidere: 1° si rem abstulit a possessore bonæ fidei, huic tenetur eam restituere; quia in dubio melior est conditio possidentis; dubitanti non favet sua possessio, cum nunquam fuerit bonæ fidei; ergo favendum est possessori bonæ fidei, a quo res ablata est. (*Lugo. disp. 17. n. 80. Less. lib. 2. cap. 14. n. 25.*) 2° Si rem acceperit titulo emptionis vel donationis, cum dubio an sit furtiva, debet restituere domino probabili, pro quantitate dubii; quia ex una parte non favet illi possessio incepta cum dubia fide, et ideo nequit rem totam sibi retinere; ex altera parte non videtur justum eum teneri totam restituere, cum dubium sit an res sit aliena. (*n. 625.*) Excipe tamen, si rem acceperit a possessore bonæ fidei, quo casu nihil tenetur restituere; quia tunc ipse legitime succedit in jus, quod habebat ille possessor bonæ fidei. (*Lib. 1. n. 37.*)

IV. Dubio similiter perseverante, si possessor bona fide caput possidere, et postea supervenit dubium, potest rem totam retinere. Ratio est, quia in dubio melior est conditio possidentis; possessio

enim legitima fundat de se præsumptionem certam de justitia possessionis. (*Lib. 1. n. 35.*)

314. — **Quæstiones.** QUÆR. 1° An possessor bonæ fidei, superveniente dubio, teneatur aliquid restituere, si rationes contra ipsum sunt validiores?

Resp. Controv. 1^a Sententia affirmat, et quidem pro rata majoris probabilitatis; quia conditio possidentis est quidem melior in æquali dubio, non autem in inæquali. Ita Sanchez, Coninch. Valent. Ledesma.

2^a Sententia communior et probabilior negat, nisi omnino constet rem esse alienam; quia per possessionem bonæ fidei acquiritur verum jus, quod proinde retinetur, quamdiu dominium rei dubium est. Propterea, post diligentiam, veritatem non assecutus, potest rem consumere, et etiam vendere, admonito emptore de dubio vertente super re. (*Lib. 1. n. 35.*)

QUÆR. 2° Quid vero, si contra possessorem adsit ratio probabilis, et nulla pro ipso?

Resp. Controv. 1^a Sententia docet possessorem teneri restituere; quia tunc habet moralem certitudinem, latam scilicet, quod res sit aliena. Ita Sanchez. Vasq. Palaus, Renzi, Tambur. Viva.

2^a Sententia, quam tenet Salas, dicit possessorem spoliari non debere, quamdiu pro altera parte non asseratur ratio convincens; quia præsumptio orta ex possessione præponderat omnibus rationibus non convincentibus.

Præfate opiniones videntur sic posse conciliari: prima sententia probatur, quando ipsa possessio esset ex aliqua parte infirma, utpote dubia vel incepta cum dubia fide, ita ut nulla legitima præsumptio ex ea oriri videatur pro possessore; altera vero, si possessor sit bonæ fidei, ac possessio ipsa certa ac legitima, utpote quæ parit jus certum retinendi, contra quod non prævalet nisi certitudo stricta. (*Lib. 1. n. 36.*)

QUÆR. 3° Ad quid teneatur possessor bonæ fidei, si, dubio superveniente, negligat culpabiliter diligentiam adhibere, et ideo non possit postea veritatem detegere?

Resp. Controv. Alii putant ipsum, quamvis peccarit mortaliter diligentiam omittendo, tamen ad nihil teneri; cum ex una parte damnum illatum sit du-

bium, et ex altera jus possessionis bona fide acquisitum ipse adhuc retineat. Ita Palaus, Bonac. Tamb. etc.

Alii dicunt possessorem teneri restituere pro rata dubii. Ita Croix, Roncagl. Salm. Sanch. Less. etc.

Verius autem dicendum est, *aliquid* restituendum esse (putato dominum, vel, si hic sit incertus in genere, pauperibus), pro quantitate *spei* detegendi rem esse alienam. Ratio est, quia possessor iste certo intulit damnum alteri, culpabiliter illi auferendo spem, quam certe possidebat, fore ut deprehenderetur esse verus dominus rei, quæ spes erat pretio æstimabilis. Porro, stante certo jure possessionis, quæ possessori favebat et adhuc favet, quantitas *spei* multo minoris æstimatur quam quantitas dubii; possessio enim rei multo majoris æstimatur, quam possessio *spei*; unde, si rationes utrinque essent æquales, res sive ejus pretium non pro medietate esset restituendum, sed minus, et forte valde minus, cum illa spes non valeat dimidium valoris rei, verum multo minus. (*Lib. 1. n. 37.*)

QUÆR. 4° *Quid vero, si, neglecta inquisitione, postea nihilominus dominus compareat?*

Resp. Tunc tenetur ex eo tempore, quo dubitare cœpit, restituere sicut possessor malæ fidei; quia ex quo, exorta dubitatione, cœpit negligere inquisitionem, non fuit amplius possessor bonæ fidei, sed potius malæ fidei, cum sciverit se non posse juste sine examine rem retinere. (*Less. lib. 2. cap. 14. n. 23.*)

QUÆR. 5° *Ad quid teneatur debitor in dubio facti num solverit debitum?*

Resp. Doctores communiter dicunt, quando de debito constat, et solutio non probatur, debere integre solvi; quia pro debito certo non satisfit solutione dubiâ, et quia creditor est in possessione sui crediti, quâ in dubio non debet spoliari. (*Lib. 1. n. 34. H. A. tr. 1. n. 20. Lugo. disp. 18. n. 7—13.*)

Excipe tamen, si debitor cum creditore rem componat pro ratâ dubii, aut si debitum legitime præscripserit, juxta dicta n. 270.

Nonnulli objiciunt: 1° Etiam debitor possidet suam pecuniam, quâ non debet in dubio spoliari. Respondet Lugo: parum refert; dubium enim non versatur immediate circa ipsam pecuniam, cujus

sit, sed circa jus petendi debitum, an sit; et ideo dicitur creditor possidere, quia, cum debitum exstiterit et non constat de ejus extinctione, creditor possidet durationem sui crediti.

2° Æquitas non patitur debitorem sine culpâ subjeci magno periculo his solvendi integrum debitum. Respondet Lugo: onus illud oritur ex obligatione, quæ certo contracta est, et non probatur extincta; et sic quoque judicabit iudex in foro externo, et quidem attento jure naturæ; ergo, sicut æquitas illa non liberat in foro externo debitorem a solutione integrâ debiti, non est cur in foro interno eum liberet, cum nulla possit differentie ratio reperiri inter utrumque forum.

QUÆR. 6° *An liceat rem accipere titulo donationis, emptionis, etc., cum dubio utrumne sit aliena?*

Resp. Disting. 1° Affirm., si eo animo quis accipiat, ut eam domino, si post diligentem inquisitionem eum invenerit, integre restituat; quia sic nullam facit domino injuriam, sed beneficium, cum alioquin fortasse nunquam fuisset restituta.

2° Negat., si accipiat animo retinendi, ut patet. Quod si acceperit, tenetur, mutato animo, diligenter inquirere, et, ubi alienam esse invenerit, integre restituere cum fructibus, etiam consumptis; si dubium remanserit, pro rata dividere, juxta dicta. (*Less. lib. 2. cap. 14. n. 24. 25.*)

CAPUT III.

RESTITUTIO OB INJUSTAM DAMNIFICATIONEM.

Enodabimus 1° injustam damnificationem secundum se; 2° injustam cooperationem ad damnum; 3° injustam impeditionem boni alieni.

ARTICULUS I.

OB INJUSTAM DAMNIFICATIONEM SECUNDUM SE.

315. — Notionem injustæ damnificationis, necnon culpæ sive theologicæ sive juridicæ, quæcum fieri potest, tradidimus n. 300, quem lector recolat.

Principia. I. Injustus damnificator restituere tenetur 1° damni illati valorem, 2° lucrum cessans, aut quodlibet aliud damnum ex injusta læsione domino emergens. Patet ex dictis n. 310., quæ ob identitatem rationis injustæ damnificationi applicanda sunt.

II. Ut ex actione damnificante nascatur obligatio illatum damnum reparandi, requiritur ut actio illa fuerit 1° *injusta*, i. e. violans jus strictum alterius, juxta dicta n. 304; 2° *efficax damni causa*, i. e. ut damnum ex actione, non per accidens, sed *per se* tamquam ex sua propria causa, physica vel morali, secutum sit; secus enim damnum agenti non posset imputari; ut porro actio dici queat vera damni causa, requiritur ut ex se connexum habeat ejusdem saltem proximum periculum; 3° *theologice culpabilis*; i. e. ut adfuerit peccatum formale contra justitiam; quia dari nequit obligatio in foro conscientie, nisi in eodem foro injuria fuerit commissa. (n. 550. 584. *Præc. Conf. n. 44. sub 5.*)

Nomine *actionis* hic venit etiam *omissio actionis* ex justitiâ debitæ.

III. Non existit obligatio in conscientia, ante judicis sententiam reparandi damnum datum ex culpa juridica, nisi culpa illa sit *lata*, conjuncta cum culpa theologica. Ratio est, quia culpa lata, ut ante exposuimus, est, quando quis omittit diligentiam, quam homines ejusdem conditionis communiter adhibere solent; ergo, qui eam diligentiam non omittit, satisfacit suæ obligationi, nemo enim tenetur ad exquisitam diligentiam adhibendam in suis operibus; satis est quod commune et ordinariam adhibeat; ergo ex levi vel levissima culpa non oritur obligatio restituendi. (n. 550.)

IV. Post sententiam judicis oritur obligatio in conscientia, reparandi damnum illatum ex culpa mere juridica. Ratio est, quia sententia judicis hoc in casu est justa, utpote fundata in ratione boni publici, ut nimirum homines reddantur cauti ne aliis noceant, sive per se sive per suos, sive etiam per sua animalia; sed sententia justa obligat in conscientia. (n. 554.)

316. — **Resolutiones.** 1° Qui animo nocendi posuit actionem damnosam, effectum tamen non secuto, licet peccaverit, nihil tamen tenetur restituere.

2° Si damnum a te illatum errore ho-

minum imputetur alteri innocenti, ideoque hic ad carcerem damnetur et alia inde damna patiatur, huic restituere non teneris, nisi quantum ille pro damno a te illato compensare debuit; quia actio tua ei injuriosa non fuit, sed damnum hoc secutum est mere per accidens, ex solo errore hominum, tuum delictum sine tua, ut supponitur, culpa innocenti imputantium. (H. A. n. 88.) Vide infra qu. 9.

3° Qui suo exemplo inducit alium ad damnum inferendum, non tenetur reparare illud damnum, ad quod suo exemplo induxit; quia pravum exemplum non est causa positiva damni, sed tantum occasio. (*Lib. 2. n. 45.*)

4° Famula, quæ ex culpa mere juridica frangit vasa crystallina domini, non est restitutioni obnoxia ante sententiam judicis. Sequitur ex III° principio.

5° Si fur noctu intraverit domum alienam ad furandum, et ea occasione præter intentionem accensus sit ignis a facula quam gerebat, et combusta sit domus, fur damnum istud reparare non tenetur; quia, quamvis actio furis injusta fuerit in ordine ad furtum, propter quod venerat, non tamen fuit formaliter injusta circa incendium, quod casu accidit. Secus tamen resolvendum est, si v. g. fur iste pannum jam furatus fuisset, et apud se detentum dicto modo incendisset; tunc namque omnino teneretur panni valorem restituere; quia, cum primum illum apud se detinuit, contraxit obligationem restituendi ex injusta acceptione et retentione, quomodocumque deinde apud se pannum perire contigerit. (n. 549. *Lugo. disp. 18. n. 86—89.*)

6° Qui ex alterius culpa mere juridica, v. g. ex incustodiâ bestiarum, passus est damnum, nequit ante sententiam judicis querere sibi ipsi reparationem damni ex bonis alterius; sequitur ex III° principio. Neque potest, regulariter loquendo, animalia aliena suis in agris deprehensa vel occidere vel eis inferre damnum; quamdiu nempe graviter non nocent, vel nocumentum alio modo præcaveri potest, sicut diximus n. 262 et 263.

317. — **Quæstiones.** QUÆR. 1° Si quis committat culpam juridicam levem sive levissimam contra justitiam, sed cum animo nocendi graviter, an teneatur restituere damnum ex illa secutum?

Resp. Dist. 1° Si advertat ex sua

actione secuturum damnum, tenetur majorem diligentiam adhibere; nam quivis prudens tunc eam adhiberet, consequenter, omitendo diligentiam, quam adhibere tenebatur, peccat graviter contra justitiam, et tenetur ad restitutionem. 2° Sin vero omnem diligentiam debitam adhibeat ne noceat, optet tamen casu obvenire damnum (ut posset contingere in medico vel chirurgo), et ideo non adhibeat circumspectionem diligentioris aut diligentissimi, non tenebitur ad restitutionem; quia non tenetur majorem diligentiam adhibere; adhibet enim totam quam ex justitia debet; unde omitendo illam majorem diligentiam, non facit alteri injuriam; ac proinde, si damnum eveniat, sibi imputari nequit: quamquam coram Deo peccet contra charitatem. (n. 551.)

QUÆR. 2° *An etiam in CONTRACTU, v. g. si quis habeat rem conductam, commodatam, et in QUASI-CONTRACTU, seu in officio, requiratur culpa theologica pro obligatione restitutionis damni illati?*

Resp. Controv. 1^a Sententia negat, dicens sufficere culpam juridicam; et quidem *latam* in omni contractu; *levem*, si contractus sit in commodum utriusque contrahentis; *levissimam*, si in commodum committentis culpam. Ratio est, quia id postulat æqualitas contractus, ut, ubi majus est commodum, major apponatur diligentia. Ita Laym. Navarr. Molin. Vasq. Turrian. etc.

2^a Sententia valde probabiliter affirmat, per se loquendo, exposci culpam theologicam; quia ex una parte, ubi nulla est contra justitiam culpa in conscientia, nec jus nature obligare potest in conscientia ad poenam; ex altera parte non præsumitur quisquam voluisse se obligare in conscientia ad reparandum damnum factum cum sola culpa juridica. Ita Soto, Lessius, Lugo, Croix, Salm. Roncagl. etc.

Dixi: *per se loquendo*, secluso scilicet speciali pacto; certum enim est, posse contrahentes ex speciali conventionione se obligare ad præstandam etiam culpam mere juridicam qualemcumque; quo casu erit obligatio in conscientia ad reparandum ejusmodi damnum; quia tale pactum nihil aliud est, quam contractus assecurationis. (n. 554. 555.)

Tradita doctrina applicanda est om-

nibus, qui privato vel publico aliquo officio funguntur, et ex negligentia damnum intulerunt, e. g. famulis, Advocatis, Medicis, Professoribus, Confessariis, etc.

QUÆR. 3° *An teneatur ad restitutionem, qui inculpabiliter quidem causam damni posuit, sed postea illud non impedivit?*

Resp. Affirm., si sine magno incommodo impedire potuisset; sicut enim qui bona fide possidet rem alienam, detecto errore, ex justitia statim tenetur eam restituere, sic qui ex errore posuit causam damni, ex justitia tenetur detectum errorem corrigere. Non tamen tenetur cum magno incommodo; quia non agitur de commissa injustitia reparanda, in qua bonum innocentis præferendum est bono nocentis, sed de præcavendo damno alterius ex actione inculpabili, in quo bonum proprium præferri potest bono alterius. Ergo tenetur cum incommodo, at non cum incommodo gravi, facta comparatione cum damno quod proximus subire debet. Ita communiter. (n. 564. 994.)

Hinc: 1° Qui inculpabiliter ignem accendit in domo aliena, cum primum advertit ad incendi periculum, ex justitia illud impedire tenetur, si possit. 2° Pharmacopola, qui ex errore venenum pro medicamento vendidit, ex justitia emptorem monere debet. 3° Qui ex errore quid grave contra famam alterius dixit, tenetur postea, cognito errore, illum corrigere; quodni faciat, debet reparare omne damnum inde proveniens.

QUÆR. 4° *An teneatur ad restitutionem, qui causam damni culpabiliter posuit, sed ante hujus eventum delicti sui poenitet?*

Resp. Affirm., si nequiverit causam efficaciter amovere; quia tunc causa culpabiliter posita pergit effectum suum producere. Hinc, qui culpabiliter venenum alicui præbuit, etsi postea poenitentia ductus antidotum propinaret, omne damnum secutum rescire debet.

QUÆR. 5° *An et quanta obligatio restituendi oriatur ex peccato veniali contra justitiam?*

Resp. 1° Ex peccato veniali ob levitatem materię certe oritur obligatio levis restituendi.

2° Ex peccato veniali ob imperfectiorem actus, controvertitur. Prima sententia affirmat obligationem, sed ejus

auctores non conveniunt; alii enim dicunt esse obligationem restituendi totum damnum, quin tamen explicent an sub peccato gravi vel levi; alii dicunt esse obligationem restituendi partem damni pro quantitate culpæ. Ita Vasq. Laym. Molin. Croix, Bonac. etc.

Secunda sententia probabilior et communior negat ullam oriri obligationem restituendi; quia culpa venialis ex defectu deliberationis non est simpliciter delictum et injuria, quare non potest parere obligationem restitutionis: quemadmodum ex contractu, ex voto, ubi non adfuit consensus plene deliberatus, non nascitur obligatio. — Dictum est: *nullam oriri obligationem*; etenim non sub gravi, quia obligatio gravis non habet proportionem cum culpa levi; non sub levi, quia levis obligatio non habet proportionem cum re gravi. Ita Less. Lugo, Sanch. Runcagl. Azor, Viva, etc. (n. 552.)

QUÆR. 6° *Si quis pluribus damnificationibus levibus intulit damnum grave proximo, an teneatur sub gravi illud damnum reparare?*

Resp. Dist. 1° Affirm., si leves damnificationes, factæ eidem personæ, evadant peccatum mortale, sive ob intentionem inferendi successive damnum grave, sive ob unionem moralem damnorum brevi intervallo, sive ob cooperationem ad grave damnum, prout dictum est de furtis minutis n. 288. — Dico: *eidem personæ*; quia, si damna minuta diversis personis inferantur, graviter non delinquitur; quia ex una parte nemo patitur grave damnum, et ex altera damnificator ex alieno non ditescit.

2° *Negat.*, si leves damnificationes non constituent peccatum mortale; ut sequitur ex questione præcedenti.

QUÆR. 7° *Si quis aestimet damnum, quod inferat, minus esse quam revera est, numquid teneatur totum restituere, si postea verum valorem resciat; v. g. si quis in mare projiciat gemmam alienam valentem 100, putans valere 10?*

Resp. Controv. 1^a Sententia affirmat; quia injuste damnificans cum culpa mortali, tenetur ad omne damnum illatum, licet ignoratum. Ita Lugo, Pallavic. Ill-sung, etc.

2^a *Sententia* probabiliter negat, asserens eum teneri tantum ad damnum exis-

timatum, dummodo invincibiliter ignoret damnum verum, ne in confuso quidem illud suspicatus, quod sane in praxi raro evenit. Ratio est, quia non censetur volitum damnum illud, quod non est cognitum; ideo quoad illum excessum deest voluntas damnificandi. Ita Holzm. Pontius, Croix, Mazzott. Salm. etc.

Rationi primæ sententiæ respondetur, illam esse veram quoties damnum reale saltem in confuso animadvertitur, prout cæterum ordinarie accidit; neutiquam vero, si prorsus invincibiliter ignoretur. (n. 613.)

QUÆR. 8° *Si quis velit inferre damnum uni, et ex errore inferat alteri, an teneatur huic restituere, v. g. si quis velit incendere domum Titii inimici, et incendat domum Caji amici, aut si occidat Cajum, putans se occidere Titum?*

Resp. Controv. 1^a Sententia affirmat; quia rem alienam culpabiliter et injuste destruxit; ergo, cujuscumque ea sit, damnum restituere tenetur, adsunt quippe omnes conditiones requisitæ. Non excusatur error personæ; quia, quod injuria personalis sit finis operantis, id non impedit quominus actio sit formaliter injusta; idcirco injuria personalis est quidem materialis tantum, damnum vero reale est formaliter injustum, siquidem circa hoc error non existit; atqui obligatio restitutionis oritur non ex injuria personali (cui debetur satisfactio), sed ex injuria reali. Ita Bonac. Haunold, Rebell. Mazzot. tr. 4. disp. 1. qu. 3. cap. 3. qu. 4. Sanch. Dec. lib. 2. cap. 23. n. 157.

2^a *Sententia*, cui adheret S. Alph., negat, dummodo error personalis fuerit invincibilis, et damnificator ita animo comparatus, ut, si errorem scivisset, damnum inferre neutiquam voluisset. Ratio est, quia istius damni causa non est damnificatoris voluntas, sed error, qui ei nullatenus imputari potest; deinde, obligatio restitutionis ex damnificatione, principaliter illata propter injuriam personæ, exposcit injuriam formalem et effectivam respectu personæ læsæ; atqui in casu injuria respectu personæ læsæ est prorsus involuntaria ac mere casualis; error ergo est circa substantiam, non circa qualitatem. Ita Lugo, Spor. Croix, Tambur. etc.

Præfata tamen doctrina non currit in casu furti; quia fur tenetur restituere,

non solum ex injustâ acceptione, verum etiam ex injustâ retentione; quare in furto persona non respicitur; obligatio enim restitutionis ob simplicem damnificationem in eo differt a restitutione ob furtum, quod in damnificatione principaliter intendatur injuria in personam domini, et accessorie illius damnum; in furto autem principaliter intendatur lucrum injustum, et accessorie injuria domini; idcirco error personæ in furto videtur esse circa qualitatem, in casu vero damnificationis circa substantiam. Ita S. Alph. cum Sanchez. contra Lugo, Spor. (n. 628. 629. I. n. 84. 85.)

QUER. 9° Si quis committens crimen prævideat illud imputatum iri alteri, aut etiam id intendat, num teneatur restituere huic damnum obveniens?

Resp. Controv. Plures affirmant; quia, si intendat ut crimen alteri imputetur, quamvis ejus actio non sit causa per se inducens illam imputationem, intentio tamen determinata illius effectus, et ex ea intentione positio causæ, efficit ut operans sit vera causa illius. Ita Lugo, Cajet. Soto, Vasq. Viva, etc. — Quidam idipsum dicunt, si solum prævideat istam imputationem; quia tunc committit culpam latam id non cavendo, adeoque est causa efficax damni.

Verum probabilius utrumque negant alii; quia, quoties actio aliqua ex se, vel ex suis circumstantiis, non est causa proxima damni alterius, non censetur alteri injuriosa; atqui in casu imputatio facta alteri non provenit per se ex crimine commisso, sed mere per accidens, ex errore videlicet aliorum; ergo crimen est tantum occasio imputationis, non vero causa. Porro, neque prævisio, neque intentio prava efficit, ut injusta sit actio externa, quæ ex se damni causa non est, ut ostendimus n. 284. qu. 2. Ita Less. Molin. Sanch. Croix, Tambur. etc. — Excipe tamen, secundum omnes, si crimen committatur cum talibus adjunctis, quæ moraliter inducunt prædictam imputationem, v. g. si quis occidat hominem indutus vestibus tertii, et has sanguine fedatas projiciat; si occidat in prædio tertii, vel occisum ibi sepeliat; quia tunc illa adjuncta jam sunt causa per se efficax talis imputationis factæ tertio. (n. 635. 636.)

QUER. 10° An teneatur quis ad

restitutionem in dubio num actio sua fuerit causa damni?

Resp. Dist. 1° In dubio utrum damnum evenierit, ad nullam restitutionem tenetur; quia melior est conditio possidentis. Idem dicendum in dubio, an culpa theologica fuerit gravis, juxta dicta in qu. 5.

2° In dubio utrum damnum ex vi actionis secutum sit, controvertitur. Prima sententia valde probabilis affirmat; quia possidet delictum; quando enim actio erat de se apta ad damnum efficiendum, in dubio præsumitur ipsa fuisse causa damni, et probanda est ejus inefficacia. Ita Lugo, Sanch. Lessius, Habert, Croix, Ronc. etc.

Secunda sententia satis etiam probabilis, negat, nisi de efficacia moraliter constet; ex regula illa generali, quod nemo obligetur ad restitutionem, nisi de tali obligatione constet; unde in casu non existit obligatio, nisi constet actionem fuisse veram causam damni. Ita Navarr. Sylv. Salm. Henriq. Dicast. Elbel, etc., et favet S. Thomas. (n. 562.) — Certo tamen exurgeret obligatio restitutionis, quando plures damnificatores actionem damnosam ponerent, et exinde dubium nasceretur, cuinam ex illis damnum illatum adscribendum sit; dummodo delictum patrarent, sive ex communi consilio, sive cum advertentia se sua actione fieri causam illius incertitudinis. (n. 658.) Confer dicenda n. 376. qu. 6.

QUER. 11° Quid tandem in dubio num damnum, quod quis intulit, sit grave an leve?

Resp. In hoc dubio satisfacit compensando damnum leve; quia habet jus certum in re suâ, quo non tenetur se exuere propter dubium jus alterius. Ita Croix. lib. 3. p. 2. n. 575. (H. A. n. 119. in fine.)

ARTICULUS II.

OB INJUSTAM COOPERATIONEM AD DAMNUM.

318. — Præter executorem damni, seu illum, qui illud immediate seu physice infert, ut incendiarius, homicida, fur, dantur alii qui ad damnum mediate seu moraliter concurrunt, quod quidem novem modis fieri potest, sequentibus verbis comprehensis:

Jussio, consilium, consensus, palpo, recursus, Participans, mutus, non obstands, non manifestans.

Horum sex priores *positive* concurrunt, et tres ultimi *negative*. Expendemus in hoc articulo 1° quandenam cooperatores sint restitutioni obnoxii; 2° quantum singuli restituere debeant; et 3° quo ordine.

§ I. *Quando cooperatores sunt restitutioni obnoxii.*

319. — Restituere obligantur, quando voluntate *deliberata* et *efficaciter* cooperantur ad injustum damnum proximi, secundum principia quæ posuimus n. 315., et quæstiones quas elucidavimus n. 317. Constat ex prop. 39. damnata ab Innocent. XI: »Qui alium movet aut inducit ad inferendum grave damnum tertio, non tenetur ad restitutionem illius damni illati;» et ratio est, quia, cum obligatio restitutionis ex injusta læsione proficiscatur, omnes, qui quoquomodo illius injuste læsionis causæ sunt, restitutionis onus cum ipso subeunt exsecutore. (n. 557.)

Ad hæc advertenda sunt: 1° Si exsecutor jam erat determinatus ad damnum inferendum, ille, qui eum incitat ad damnificandum, ad nihil tenetur, siquidem tunc concursus est inefficax ad effectum, et de facto non influit. Contra, si quis aliquo ex modis supradictis efficaciter moveat exsecutorem ad injustam damnificationem, tenetur ad restitutionem, etiamsi adsint alii, qui eodem modo influant; quia talis vere est concausa efficax damni; potest quippe idem effectus a pluribus causis procedere: idem a fortiori valet, tametsi exsecutor certo postea determinandus fuisset ab alio, vel seipsum determinasset ad damnificandum; nam ille tenetur, qui *de facto* determinavit. (n. 561. 562. *in fine*.)

2° Qui concurrit solum ad *partem* damni, ad illam solum partem tenetur, cujus causa fuit; v. g. si quis moveat alterum ut furetur 50, hic autem furatus est 100, vel si paratum ad furandum 50, moveat ut furetur 100.

3° Perinde est influere in damnum ut inferatur, ac influere ut damnificator illatum non reparat. (H. A. n. 58.)

Hiscæ in communi præmissis, jam de singulis cooperantibus in particulari dicendum est.

1. *Mandans.*

320. — Mandans dicitur, qui mandato vel pacto, expresso sive tacito, vel metu, aut precibus, movet alium, ut *suo nomine* damnum alteri inferat; in hoc enim maxime differt mandans a consulente, quod mandatarius damnum infert in gratiam aut utilitatem mandantis; ille autem, qui consilium petit aut accipit, damnificat nomine proprio.

Mandatum *tacitum* existit, quando v. g. dominus subditis significat sibi gratum fore quod tale damnum inferant; hac ratione cædes S. Thomæ Cantuariensis imputata est regi Anglico Henrico II.

Principia. I. Mandans tenetur reparare omne damnum, quod inferre jussit, aut ex sua jussione secutorum saltem in confuso præviderit. Ratio est, quia est illius causa efficax, et quidem principalis, dum mandatarius est solum instrumentum.

II. Si mandatum ante executionem serio revocaverit, atque revocatione mandatario tempestive innoverit, mandans liberatur ab obligatione restituendi. Ratio est, quia per revocationem intimatam expirat mandatum, sicque non potest amplius censi causa damni; neque mandatarius, si nihilominus damnum inferat, agit tunc nomine et voluntate mandantis, sed nomine et motu proprio. Secus vero est, si, quacumque de causa, revocatio mandati ante executionem ad notitiam mandatarii non pervenerit, isque exsequatur: quia tunc damnum sequitur vi mandati. (n. 558.)

321. — **Quæstiones.** QUER. 1° *An teneatur mandans resarcire damnum, ipsi mandatario obveniens in executione mandati?*

Resp. Disting. 1° *Affirm.*, si mandatarius quodammodo coactus fuerit, et damnum istud connexionem habeat cum executione mandati; quia tunc damnum illius sequitur ex injuria ipsi illata per iniquum mandatum.

2° *Negat.*, si mandatarius libere acceptaverit mandatum, maxime mediante pretio; tunc enim sponte periculo se objecit. (Sporer. *tr.* 4. *cap.* 3. n. 14. Salm. *tr.* 13. *cap.* 1. n. 118.)

QUER. 2° *Si mandatarius excedat mandatum in damno inferendo, numquid mandans teneatur excessum illum compensare?*

Resp. Dist. 1° *Affirm.*, si excessus

ex natura ipsa actionis præceptæ, utpote periculosæ, sequatur; quia tunc moraliter cum illa connexus est.

2° *Negat.*, si excessus vel *ex mandatarii malitia* proveniat, nec fuerit ullo modo prævisus, vel si *casu* sequatur, puta ex errore mandatarii, v. g. si iustus damnum inferre uni illud inferat alteri. Ratio, quia excessus non ex mandato sequitur, neque est voluntarius mandanti, utpote non prævisus. (Sporer. n. 13. Billuart. de just. diss. 8. art. 13. § 2. n. 3.)

QUÆR. 3° *Ratum habens damnum jam illatum, an debeat restituere?*

Resp. *Negat.*; quia ratihabitio subsequens nequit ullo modo influere in effectum præteritum. (n. 558.)

2. Consulens.

322. — Consilium aliud est *doctrinale*, quo quis pronuntiat de bonitate aut malitia, de justitia aut injustitia cujusdam actionis: aliud *impulsivum*, quo quis, cognitâ actionis injustitiâ, eam suadet peragendam. Utrumque potest esse vel *nudum*, i. e. simpliciter propositum, aut solis precibus sive promissis innixum: vel *vestitum*, i. e. argumentis, motivis, mediisque insinuatum.

Principia. I. Antequam damnum evenit, ille, qui dedit consilium noxium, tenetur postea, cognita veritate, ex justitia consilium retractare. Ratio est, quia quisque tenetur impedire quominus actio sua proximo noceat. Is tamen, qui bona fide consilium dedit, excusatur, si sine magno incommodo retractare nequeat; quia culpa caret, et damnum proprium vitandum prævalet alieno. (n. 564. 994.)

II. Damno secuto, ille, qui suo consilio alium efficaciter impulit ad actionem damnosam, tenetur restituere omne damnum tertio illatum. Est enim hujus causa injusta et efficax. (n. 558.)

III. Qui ratione statûs aut officii peritiam in re quadam profitetur, falsumque consilium doctrinale dedit mala fide, aut ex ignorantia sive negligentia graviter culpabili, tenetur reparare omne damnum inde obveniens tam consultant, quam alteri tertio. Ratio est, quia culpabiliter et efficaciter cooperatur ad damnum istud. Ejusmodi consiliarii sunt e. g. Medici, Advocati, Notarii, Confessarii.

Cæteri vero, qui ratione statûs aut officii rei consultæ peritiam non profitentur, non tenentur damnum restituere consilium petenti, nisi ex dolo, i. e. nisi scienter et fraudulenter alterum ignorantem circumveniant; tenentur tamen restituere illi, contra quem consilium datur. Ratio prioris est, quia petens consilium ab imperito ipse se decipit, damnumque, si quod patiat, imputare debet suæ imprudentiæ; ratio posterioris, quia dans consilium positive concurrit ad damnum. (n. 564.)

323. — **Quæstiones.** QUÆR. 1° *An, revocato tempestive consilio, i. e. antequam damnum inferatur, liberetur consulens ab onere restituendi, si nihilominus damnum fiat?*

Resp. *Dist.* 1° Si consilium fuerit *nudum* tantum, consulens liberatur; quia tunc tota ratio agendi proveniens ex consilio cessat, ita ut, si alter agat, non ex consilio, sed ex propria malitia agere censendus sit. *Ita communiter.*

2° Si consilium *vestitum* fuerit, contrahitur. *Prima sententia* probabilior negat; quia, etiam revocato consilio, motiva data pergunt semper movere, quamdiu alter iis incitatus conceptum facinus vult prosequi. Ita Habert, Less. Lugo, Croix, Holzm. Spor. etc.

Alter sententia satis probabilis affirmat, quoties consulens, quantum in se est, contrarium suadere conatur, adducendo saltem rationem salutis æternæ, quæ debet in Christiano præponderare omnibus aliis rationibus mundanis; quia tunc jam non videtur exsecutor consilio moveri, sed sua malitia. Ita Concin. Salm. Azor, Roncagl. S. Antonin. Navarr. Villal. etc., et probabilem censent Less. Spor. Elbel. Bonac. etc. — Sedulo tamen notandum in hac sententia, quod, si consulens nequeat avertere exsecutorem a damno inferendo, tenetur ex justitia monere lædendum, ut sibi caveat. (n. 559.)

QUÆR. 2° *An teneatur ad restitutionem ille, qui alteri jam determinato ad damnum inferendum suadeat solum modum exsequendi, v. g. ut occidat veneno, non gladio, in tali loco vel tempore?*

Resp. *Controv.* 1^a Sententia probabilis affirmat; quia suadendo modum, concurrit ad substantiam damni; suadendo ut damnum citius inferatur, totius est causa damni, cum alter per illud tempus

forte animum mutasset. Ita Cajet. Viva, Molin. Rebell. etc.

2^a Sententia probabilior negat, modo moraliter certum sit alterum suum pravam animum non mutaturum; quia, quando quis movet solum ad modum damnificandi, non influentem in ipsam substantiam damni, non fuit vera causa damni, sed illius circumstantiæ dumtaxat. Ita Lugo, Laym. Less. Spor. Holzm. etc. (n. 563. II. A. n. 46.)

QUÆR. 3° *An parato inferre majus damnum possit suaderi minus?*

Resp. Dist. 1° Respectu ejusdem personæ damnificandæ, affirm., si aliter a proposito amoveri nequeat; id enim non est damnum consulere, sed gravius damnum impedire.

2° Respectu alterius personæ, de qua ille non cogitat, negative; quia nefas est impedire damnum unius cum injuria alterius. (n. 565.)

3. Consentiens.

324. — Consentiens sunt v. g. 1° parentes, domini, qui connivent cum subditis suis ad patranda aliquam injustitiam; 2° Comitia legislativa, puta Senatus, Comitia inferiora, Consilia provincialia, communalia; 3° variae Administrationes, in quibus decreta votorum pluralitate fiunt, puta Administrationes hospitiorum, fabricarum, consessus pro concursibus; 4° Tribunalia varii generis. Hi omnes, vel eorum membra, concurrere possunt ad injustitias, modo sive positivo per consensum, sive negativo per silentium. — Similiter illorum electores concurrere possunt ad injustum damnum, quatenus nempe voto suo consentiunt injustis legibus, quas ferendas esse prævident.

Principia. I. Consentiens tenetur ad restitutionem, quando suo consensu influxit efficaciter in damnum injustum, ita ut sine eo non evenisset. Si vero damnum ex suo consensu non dependeat, peccat quidem graviter consentiendo iniquitati, non tamen tenetur ad restitutionem damni, quippe cujus non est causa efficax. (n. 566.)

II. Si præstitum consensum authentice et valide revocet, antequam res executioni mandetur, liberatur consentiens ab onere restitutionis. Ratio est, quia hoc pacto tollit influxum suum.

III. Qui bona fide consensit efficaciter damnificationi injustæ, tenetur postea, detecto errore, ex justitia consensum revocare, si tempus sit adhuc opportunum, possitque sine gravi incommodo. Ratio est, quia quisque tenetur procurare, ne ex sua actione proximus damnum patiat. (n. 564.)

325. — **Quæstiones.** QUÆR. 1° *Quid dicendum, quando res votorum pluralitate conficitur?*

Resp. Dist. 1° Si vel *ex conducto* suffragia dederint, vel *eodem tempore*, omnes æque ad restitutionem tenentur; quia tunc damnum singulis suffragantibus æqualiter imputandum est. *Ex conducto*, puta in cætibus, in quibus conspirant ad suffragandum iniquæ legi; *eodem tempore*, aliquo signo nempe, v. g. sessione et erectione.

2° Si *successive* suffragia dederint *absque conducto*, tunc a) qui primi suffragantur, ante completum numerum sufficientem votorum, tenentur ad restitutionem, etiamsi sciant alios injustum suffragium laturos esse; quia vere ipsi damnum intulerunt, nec excusantur ex eo quod ab aliis inferendum erat, ut diximus n. 320. b) Ultimi suffragantes, postquam completus est sufficiens numerus suffragiorum, damno jam irrevocabili deciso, non tenentur ad restitutionem; quia efficaciter non influunt, cum efficax causa damni jam posita fuerit.

3° Suffragator *ex officio*, qui a suffragio ferendo abstinet, quo videt se malum posse impedire, tenetur ad restitutionem; quia tenetur tunc ex officio malum impedire. Vide infra n. 332. Ita Less. lib. 2. cap. 13. n. 23. Lugo. disp. 19. n. 17—19. Salm. cap. 1. n. 121. 122. (n. 566.)

QUÆR. 2° *An teneantur restituere suffragantes, quando dubitant num suffragium suum fuerit inter priora et necessaria, quibus damnum illatum est, puta in scrutinio SECRETO?*

Resp. Alii dicunt omnes teneri *in solidum*; alii contra neminem ad quidquam teneri. Sed vera sententia docet singulos teneri *pro rata* totum damnum reparare. Ratio, ob quam singuli tenentur *pro rata*, est, quia quisque suo suffragio saltem incertitudinis causa fuit, et hoc pacto saltem deterioravit jus, quod damnificatus habebat ad exigen-

dam restitutionem damni a certis damnificatoribus; ratio cur non teneantur in solidum ad totum damnum, est, quia nullus certus est se damni causam existere. Ita Lugo, Spor. Mol. (n. 566.)

Nota. Quamvis ex supra dictis plures excusentur a restitutione, quia *efficaciter* non influxerunt, omnes tamen consentientes peccant *affectu* contra justitiam. Si quis autem, sciens votum suum de facto non nociturum esse, repugnanter et externe tantum vivendo consentiat, ad vitandum incommodum, a peccato non excusatur; quia externa mali approbatio intrinsece mala est, et scandalum ex se præbet, sicut externa fidei negatio.

4. Palpo et Receptor.

326. — Palpo sive adulator hoc loco dicitur, qui adulatione, laudibus, vel plausu alium efficaciter incitat ad damnum inferendum tertio. Idem autem est de eo, qui exaggerando acceptam injuriam, irridendo, exprobrando ignaviam, et similibus, alium efficaciter permovet ad actionem injustam. Hæc quum sint quasi consilia, is, qui eo modo concurrat, perinde obligatur ac consulens. (n. 567.)

328. — Receptor est, qui malefico refugium, securitatem aut protectionem præbet, quibus ipse efficaciter movetur ad damnum inferendum, vel illatum non reparandum. Talis, quum efficaciter influat ad injustitiam inferendam, ad restitutionem obligatur. Contra vero, recipiens maleficum *materialiter* tantum, puta ex humanitate, quia homo miser, amicus, consanguineus est; vel ex officio, ut stabularius, dummodo exinde maleficus ad nova delicta non animetur. (n. 568.)

Hinc: 1° Receptatores *formales* sunt a) mercatores, vel alii, qui res furtivas custodiunt, occultant, emunt. b) Caupones, qui filiosfamilias contra parentum voluntatem domo excipiunt ad pecunias parentibus surreptas prodigendas comotationibus, lusibus, etc. c) Viri potentes, qui subditos furta aut exactiones exercentes fovent ac protegent. d) Advocati, causæ civilis manifeste injuste patrocinium suscipientes.

2° Non sunt receptatores formales illi, qui post patratum delictum, ex commiseratione maleficum in domum reci-

piunt, abscondunt, juvant ad fugiendum, ne capiatur; dummodo illi spes non præbeatur in posterum similem recursum obtinendi, quo confisus rursus delinquet. (n. 568.)

5. Participans.

328. — Dupliciter potest quis esse particeps: 1° *præda*, quando post furtum commissum accipit partem rei furtivæ; 2° *criminis*, quando præbet auxilium ad exsequendam injustam actionem. Quæ participatio in crimine iterum duplex est: a) *immediata*, ponendo actionem ex se damnificantem, v. g. simul cum alio occidendo, mutilando, furando, fores et fenestras effringendo; b) *mediata*, ponendo actionem in se indifferentem, quæ maleficus abutitur ad damnum tertio inferendum, v. g. scalam commodando, præbendo instrumenta ad effringendum, vel arma, humeros subjiciendo ad ascendendum, claves falsas conficiendo, et similia.

329. — **Principia.** I. Participans in *præda* tenetur ad restitutionem partis, quam accepit, eodem modo quo possessor malæ fidei. Ratio claret, ex injusta acceptione et retentione.

II. Participans in *crimine*, præstando operam *efficacem* ex animo adjuvandi, ut damnum alteri detur, tenetur ad restitutionem. Ratio est, quia injuste cooperatur ad damnum injustum. (n. 571.)

Dixi: *ex animo adjuvandi*; quia, si invitatus agat *ex metu*, res in controversiam deducitur. Quare sit:

330. — **Quæstio.** An participans in actione *injusta* ob metum gravis damni *proprii*, excusetur a peccato et a restitutione?

Resp. Controv. Sententia inter recentiores communissima, distinguit: si actiones cooperantis *remote* concurrant ad damnum, ut esset scalam tenere furi ascendenti, claves tradere, deferre prædam jam ablatam, et similia, cooperans excusatur; quia istæ actiones sunt per se indifferentes. Secus, si actiones *proxime* concurrant, ut fores effringere, incendere domum, domum spoliare, et similia; quia hæ actiones sunt intrinsece malæ.

Melius vero S. Alph., nemine preeunte, questionem resolvit distinguendo alio modo, considerando nempe cooperantis

vel peccatum injustitiæ respectu domini damnum passuri, vel scandalum respectu furis damnum inferentis. 1° quoad *scandalum respectu furis*, nunquam licet ei *formaliter* cooperari, per actionem foventem malam ipsius voluntatem, puta furem tutando, annuntiando ei horam opportunam aut modum magis commodum ad furtum exsequendum. 2° Quoad *injustitiam respectu domini*, et onus restitutionis, a) non licet *immediate* cooperari ad damnum proximi, ob aver-tendum damnum proprium in bonis *ejusdem* ordinis, nisi quis id faciat cum animo compensandi; quia dominus esset rationabiliter invitus, et participans parcendo bonis suis ditior evaderet. Licet vero, ob vitandum damnum proprium *superioris* ordinis, v. g. mortem, mutilationem, gravem infamiam; quia tunc dominus tenetur consentire. Objici posset: surripienti bona alterius in extremâ necessitate, hæc cessante, tenetur restituere, si non erat absolute pauper. Respondet S. Alph.: »Is ideo tenetur, quia, »cum possit ex proprio sibi subvenire, »accipiendo aliena, quando non potest »accipere proprium quod alibi habet, »evadit ditior; sed in casu nostro coo- »perans nihil fit ditior, nec alias obli- »gatur offerre et substituere bona pro- »pria ad damnum alterius reparandum.» b) Fas est *mediate* cooperari ad damnum proximi, ob vitandum grave damnum *æquale*; quia est causa justa et proportionata ad cooperandum remote damno alterius; unde licet ex metu mortis tradere gladium occisuro, dare claves, scalam deferre ad ascendendum, etc. (n. 571. 569.)

6. Cooperatores negativi.

331. — Damnum proximi quisque præcavere debet ex charitate, nisi incommodo excusetur, sed solus titulus charitatis non inducit onus restitutionis; unde non impediens, de quibus hic agitur, intelliguntur ii, qui ex titulo justitiæ tenentur impedire.

Mutus est ille, qui omittit damnum loquendo, præmonendo, impedire, aut ejus restitutionem procurare. *Non ob-stans*, qui non præbet auxilium et operam ad damnum aver-tendum. *Non manifestans*, qui maleficum non denuntiat judici, Superiori, aut domino, postquam

damnum illatum est, ut resarciatur. Hæc tres cooperatorum species distinguuntur *materialiter*, non *formaliter*; mutus enim non impedit *ante*; non ob-stans *dum*; non manifestans *post*; quæ diversitas, ut patet, materialis est.

332. — **Principium.** Ut hi tres, cum damnum non impediunt, *teneantur* ad illius restitutionem, tria requiruntur: 1° ut damnum impedire *teneantur* ex justitia, nimirum ex officio vel ex contractu; quia obligatio restitutionis oritur ex solius justitiæ, non ex charitatis violatione, ut dictum est; 2° ut illud sine suo gravi damno impedire *potuerint*; quia ordinarie cum majori onere officia non assumuntur, nec pacta ineuntur: nisi quid amplius exposcat *speciale* pactum seu officium; 3° ut impedire *culpabiliter omiserint*, juxta dicta n. 316. et 318. qu. 2. (n. 573.)

Porro 1° *ex officio* damnum impedire tenentur custodes, ministri politiæ, qui officio publico eâ de causâ constituuntur ut damnis ob-stent. 2° *Ex contractu* tenentur custodes sylvarum, venationum, etc., qui a privatis dominis pretio conducuntur. 3° *Ex speciali pacto* potest quis seipsum obligare, vel *ex speciali lege officii* publici obligari, ut etiam cum proprii damni periculo impediatur damna aliorum.

333. — **Resolutiones.** Tenentur ad restitutionem: 1° Principes, et quivis ministri publici, quibus ex officio incumbit invigilare tranquillitati communi et indemnitati civium, si damna subditorum non avertant.

2° Consiliarii, electores, suffragatores, et similes, qui vel tacendo vel non comparando, cum possunt, non impediunt iniquam sententiam, legem, electionem. etc.

3° Tutores, administratores bonorum, non impediens damna illata pupillis, minorennibus, aliisque quorum bona administrant.

4° Custodes agrorum, silvarum, vinearum, piscinarum, vectigalium, qui damna non impediunt, aut facta non manifestant. (n. 573.) Debet tamen dannum esse magni momenti, et dominus rationabiliter invitus. Unde custos non tenebitur restituere, si pauperi aliquid detrudere permittat; vel si defraudans talis esset conditionis, ut prudenter præsumeret dominum daturum esse illi facultatem,

si sciret, vel postea ratum habiturum; vel denique, nisi ex consuetudine, aut patientia Principis scientis et dissimulantis, receptum esset ut non tam severe ac cum tanto onere munus suum obeant. (Salm. cap. 1. n. 135.)

334. — **Quæstiones.** QUER. 1° *An dicti custodes non solum teneantur damna domino aut fisco obvenientia restituere, sed etiam mulctam, quam rei, si a custodibus accusati fuissent, solverent?*

Resp. Controv. 1^a Sententia valde probabilis affirmat; quia omittendo denuntiationem, ad quam tenebantur ratione officii, causa sunt quod fiscus vel dominus non exigit mulctam, ad quam jus habet. Ita Soto, Laym. Molin. Spor. etc.

2^a Sententia satis probabilis negat; quia lex poenalis non intendit ut fiscus vel domini ditentur, sed ut ipsi serventur indemnes et transgressores puniantur. Ideo lex statuit ut fiscus vel domini nonnisi post sententiam acquirant jus ad mulctam; proinde respectu mulctæ peccant quidem contra justitiam legalem non denuntiando, non autem contra commutativam. Propterea sufficit quod custodes restituant tantum valorem vectigalium, quæ solvenda erant, aut damnum illatum. Ita Less. Lugo, Salm. Sanch. Vasq. etc. (Lib. 4. n. 237.)

QUER. 2° *Si quis recipiat pecuniam a fure, vel alio malefico, ut taceat, an teneatur hoc pretium restituere tertio?*

Resp. Dist. Affirm., si res accepta sit pars furti, aut si recipiens ex officio teneatur damnum impedire; vel denique, si maleficum tutetur, utpote quod est positiva cooperatio.

Alioquin *controvertitur*. Quidam affirmant, eo quod tunc positive concurrat, animando furem actu quodam externo, nempe acceptione pretii, quæ videtur malefico spondere securitatem. Ita Salon. Less. Dian. — Alii probabilius negant; quia, sicut potuit ob preces malefici tacere absque injustitia, cur non poterit ob pretium? pretii enim acceptio non magis animum addit malefico, quam si precibus ejus annuat. Ita Lugo. disp. 19. n. 102. Salm. cap. 1. n. 133. Soto, etc.

QUER. 3° *An parentes, magistri, domini, et similes superiores, teneantur reparare damna a suis subditis illata, quæ non impediverunt?*

Resp. Secluso positivo influxu, non

tenentur ante sententiam judicis; quia isti ex officio tenentur solummodo procurare bonum suorum subditorum, non autem aliorum.

Nota. De famulis non impediendis damna dominorum, vide dicta n. 171.; de Medicis, Advocatis, vide lib. 5.; de Confessario non monente poenitentem de obligatione restituendi, vide lib. 6.

§ II. Quantum singuli cooperatores restituere tenentur.

335. — Gravissima difficultas occurrit hic enodanda, quandonam videlicet cooperantes, qui plures ad aliquod damnum efficaciter contulerunt, teneantur ad restitutionem *in solidum* totius damni, quando vero solum ad restitutionem *rate partis*. Obligatio porro restituendi *in solidum* est onus incumbens singulis cooperatores integrum damnum reparandi pro cæteris; quæ quidem obligatio potest esse vel *absoluta*, quando unus tenetur solus totum damnum reparare, independenter ab aliis concurrentibus: vel *conditionata*, quando singuli cooperatores ita restituere tenentur, ut, si quis eorum obligationi suæ nolit aut nequeat satisfacere, cæteri teneantur illius partes supplere. Hinc contingit, ut ad unum damnum reparandum possit unus teneri absolute, alii conditionate; vel etiam nullus absolute, sed omnes conditionate, ut ex dicendis patebit.

336. — **Principia.** I. Omnis cooperans, qui causa *totalis* fuit *totius* damni, tenetur restituere *in solidum*. Ratio est, quia radix restitutionis ex delicto est causalitas seu influxus in damnum injustum; tanta ergo erit obligatio restituendi, quantus fuit influxus; unde, si influxus fuerit totalis in totum damnum, ita ut sine eo, absque alia nova causa, non evenisset, totum compensare tenetur. (n. 579.)

Porro, præter motorem principalem, qui induxit alios ut suo nomine vel in suum commodum damnum inferrent, socii æquales evadunt certo causæ totales damni in duplici casu: 1° quando ita efficaciter *conspiraverint* ad inferendum damnum, ut, singulis non concurrentibus, damnum non evenisset; 2° quando singulorum auxilium *necessarium* fuit, quamvis non sufficiens, ad damnum efficiendum, etiamsi, ipso non adju-

vante, alius eandem opem certe tulisset. (n. 579.)

II. Motor principalis totius damni tenetur restituere in solidum *absolute*: socii vero æquales, casu quo obligantur in solidum, nonnisi *conditionate*. Ratio est, quia principalis motor omnes alios per modum unius applicat ad effectum; et ideo, quod singuli partialiter faciunt, ipse cum illis facit, cæterique sunt quasi instrumenta illius. (n. 579.)

337. — **Quæstiones.** QUÆR. 1° *An plures ad idem damnum INDIVIDUUM concurrentes, v. g. ad domum incendendum, hominem occidendum, teneantur restituere in solidum, etiamsi singulorum auxilium non fuerit necessarium, neque efficaciter conspiraverint?*

Resp. Controv. 1^a Sententia probabilis affirmat; quia tunc moraliter totus effectus a singulis procedit; quamvis enim quisque sit causa partialis dumtaxat totius damni, propter concursum tamen partialis cooperatio ejusque unam integram actionem seu causam constituit; unde, quia damnum ex hac unica actione evenit, omnes in solidum obligantur ad restitutionem, in defectu scil. sociorum. Ita Salm. Soto, Bon. Sanch. Cajet. etc.

2^a Sententia etiam probabilis negat; quia, cum tota ratio obligationis sit causalitas seu influxus in damnum, non debet major esse obligatio quam ipse influxus; ergo, qui solum partialiter concurrunt, solum partialiter obligantur. Sicut enim qui intulit partem dumtaxat damni *dividui*, licet cum aliis concurrerit ad totum damnum, tenetur ad solam suam partem, eo quod concurrerit tantum partialiter *quoad damnum datum*; ita qui *quoad influxum* concurrunt partialiter tantum ad damnum *individuum*, partialiter dumtaxat tenetur restituere, cum solum partialiter damnum ab ipso procedat. Ita Lugo, Navarr. Spor. Sylv. etc.

Ex hac secunda sententiâ cooperatores tenentur tantum ad suam partem ratam, in duplici casu: quando nempe fuerunt causa partialis tantum 1° *ex parte effectus*, cum singuli intulerunt partem damni *dividui*, ut furando vineam, thesaurum, etc., etiamsi communi consilio egerint; 2° *ex parte causæ*, cum influxerunt partialiter in damnum *individuum*. (n. 579.)

QUÆR. 2° *In dubio num quisque*

fuerit causa totius damni, an teneatur in solidum?

Resp. Neg., sed tantum ad partem suam: juxta dicta supra n. 317. qu. 10. (n. 579.)

QUÆR. 3° *Quando plures tenentur in solidum, an quisque teneatur restituere totum, si dubium sit num socii suam partem restituerint?*

Resp. Negant Salm. et Ronc., si, adhibitâ diligentia, perseveret dubium; quia nullus obligatur in solidum, nisi in defectu alterius; atqui obligatio conditionata implenda non est, nisi probatâ conditione. Verum id S. Alphonso minime probatur, quin tamen rationem addat, vel suam sententiam exponat. (n. 579.)

338. — **Resolutiones.** 1° Suffragatores, qui suffragia tulerunt sine quibus injustum damnum *non evenisset*, tenentur restituere in solidum, deficientibus aliis. Sunt enim singuli, moraliter loquendo, causæ totales; quia, quamvis singuli non possint inferre damnum, singuli tamen possunt impedire illud, subtrahendo suum concursum, ita ut damnum non fieret sine adventu alterius causæ. Quod autem ipso non concurrente, alia causa concurrisset, parum refert, ut supra diximus; ex hoc enim sequeretur tantum illam aliam causam subituram fuisse onus restitutionis, quod modo non subit. (Lugo. *disp.* 19. n. 85.)

Hinc, si hodie lex injusta et damnosa feratur, ad damni restitutionem tenentur a) Ministri, qui legem proposuerunt; b) primi suffragatores Comitiorum inferiorum usque ad numerum requisitum; successive enim et publice suffragia prodeunt; c) similiter primi suffragatores Comitiorum superiorum, seu Senatûs; d) Rex, qui legi subscripsit. Hi omnes tenentur *absolute* ad partem damni numero concausarum respondentis, et *conditionate* in solidum; et, quamvis singulæ causæ recensitæ, seorsum spectatæ, nonnisi influxum partialem habere videantur, cum tamen earum concursus sit *necessarius*, influxus hæc ratione dicendus est totalis, juxta 1um principium. Suffragatores, qui, completo numero necessario, suffragium dant pro lege, peccant contra justitiam, sed non sunt causæ efficaces damni, nec propterea ad restitutionem obligandi.

2° Consiliarius, cujus consilio non

posito, damnum æque fuisset illatum, propter consilia aliorum qui cum eo consuluerunt, partialiter solum obligatur ad restitutionem; nisi consilia illa habeant se per modum suffragii, quo res aliqua in consilio vel senatu decernitur, quo casu dicendum esset quod de suffragantibus dictum est. Quando vero consilium ita influit, ut, illo non posito, effectus non eveniret, et, ipso posito, eveniat, stantibus etiam aliis motivis, quæ de facto moverent ad damnum, consiliarius tenetur ad restitutionem in solidum. Quod idem omnibus aliis cooperantibus potest cum proportionem applicari. (Lugo. n. 86.)

3° Quando tres rem ponderosam surripiunt, quam duo ferre non possent; quando aliquis adjuvat furem ad ascendendum in domum, qui secus furari nequivisset; vel duo invicem se animant ad inferendum damnum, neutro solo auctore, omnes obligantur in solidum.

4° Advertendum denique quoad proximam, rudes difficulter sibi persuadere posse, se teneri ad restituendam partem damni a sociis illatam; ex altera parte, in eo casu præsumuntur ipsi domini fore contenti quod illi solam suam partem restituant, ob timorem ne nihil restituant si obligentur ad totum. Quamobrem Confessarius quemlibet istorum (præcipue si sit conscientiae parum meticulousæ), etsi teneantur in solidum, hortetur ut restituat quod debet, quin quantitatem explicet, eam remittens dictamini illius conscientiae. (n. 579. H. A. n. 54.)

§ III. Quo ordine cooperatores restituere debent.

339. — Obligatio restitutionis oriri potest vel ex furto, vel ex puro damno; secundum quam distinctionem hæc principia stabiliemus.

Principia. I. Ex furto, primo loco tenetur totum restituere possessor, qui rem habet vel injuste consumpsit; quo restituente, alii ad nihil tenentur. Ratio est, quia res ipsa primo loco obligata est, ac consequenter possessor primo debet eam reddere. (n. 580.)

II. Ex damno, tenentur in solidum restituere pro gradu influxus, sequenti ordine: 1° mandans, ut causa principalis; quo nomine venit is quoque, qui

aliud ad maleficium coëgit, vel qui consilio aut alio modo induxit aliud ad inferendum damnum in sui gratiam aut commodum; 2° exsecutor, qui respectu cæterorum est causa principalis; 3° alii cooperatores positivi; 4° cooperatores negativi. (n. 580.)

III. Inter cooperatores æque principales, vel æque secundarios, nullus ordo servandus est, sed omnes tenentur æqualiter. Ratio est, quia ex eis nullus cooperatus est tanquam instrumentum alterius, vel alterius nomine; nulla ergo inter illos existit subordinatio.

340. — Notanda supersunt: 1° Si causa principalis vel prius obligata restituerit, causæ secundariæ vel posterius obligatæ ad nihil tenentur; quia hæc tantum tenentur in defectu priorum. Contra, si causæ minus principales aut posterius obligatæ restituerint, causa principalis vel prius obligata tenetur illis refundere; quia hæc absolute obligabatur, unde, si causa secundaria hoc onus subiit, acquirit jus creditoris contra causam primariam.

2° Quando plures tenentur æqualiter restituere, et unus totum restituit, reliqui tenentur huic uni suas portiones refundere; quia singuli tenebantur tantum in defectu aliorum.

3° Si unus ex illis, qui æqualiter concurrerunt ad damnum, ideoque æqualiter obligantur, nollet aut non posset suam partem restituere, reliqui tenerentur hanc partem ferre, æqualiter eam inter ipsos dividendo; retinerent tamen jus contra illum, qui nolisset vel non potuisset restituere. *Hæc omnia communiter.*

4° Si damnum passus condonet causæ principali, etiam causæ secundariæ liberantur; non autem vice versa; quia, ruente principali, corrumpitur accessorium, non contra. Quod si condonet alicui ex cooperantibus æqualiter obligatis, censetur remittere partem illius omnibus; nam, si deinde totum exigeret ab aliis, ille cogeretur ab hisce ad restitutionem, et sic condonatio frustranea esset. (n. 581.)

5° Secundo damno ex consilio, si consilium sit utile soli suasori, ipse tenetur primo, exsecutor autem in defectu ejus. Si sit utile soli exsecutori, hic tenetur primo, suasor in ejus defectu. Si sit utile utrique, uterque tenetur pro ratâ; in defectu autem unius, tenetur alter

in solidum; quod idem dicendum, si ex damno illato neutri commodum evenerit. (n. 560.)

ARTICULUS III.

OB INJUSTAM IMPEDITIONEM BONI ALIENI.

341. — Quum homo damnificari possit non solum in bonis quæ actu possidet, sed etiam in iis quæ sperat, quaeritur hoc loco, an qui illum impedit in consecutione talis boni sperati, puta beneficii, officii, eleemosynæ, legati, lucri, etc. peccet contra justitiam, et teneatur ad restitutionem.

Pro cujus quæstionis resolutione prænotandum est: 1° Bonum, quod impediri potest, vel est proximo *debitum ex justitiâ commutativâ*, quatenus habet strictum jus ad rem; vel non est ipsi debitum ex justitiâ commutativâ. In priori casu impeditio boni est *injusta in se*.

2° Consecutio boni potest impediri vel *modo injusto*, nempe vi, metu, dolo, fraude, mendacio, detractione, calumnia; vel modo non injusto, puta solum precibus, blanditiis, suasionibus, etc. In priori casu impeditio boni est *injusta ratione modi injusti*.

342. — **Principia.** I. Qui impedit aliquem a consecutione boni ipsi debiti ex justitiâ commutativâ, quovis modo impedit, tenetur ad restitutionem. Ratio est, quia violat jus strictum alterius.

II. Qui impedit aliquem a consecutione boni ipsi non debiti ex justitiâ commutativâ, non tenetur ad restitutionem, nisi impediat medio injusto. Ratio prioris est, quia nulla fit injuria, cum preces aut suasionem liberam relinquunt voluntatem illius, a quo bonum obtineri debet; ratio posterioris, quia, etsi proximus jus non habeat ad tale bonum, habet tamen jus ne malis artibus impediatur a consequendo bono, quo non est positive indignus.

Porro, qui modo injusto impedit, tenetur restituere pro rata *spei*, quam proximus habebat bonum assequendi. (n. 582. 587. H. A. n. 61.)

Advertendum, ad modum injustum non referri preces importunas, et metum reverentialem, nisi addatur apprehensio alicujus gravis mali. (n. 587. 717. lib. 6, n. 1056.)

Ex dictis consequitur: 1° Injustitia est fraudulenter corrigere testamentum informe; falso testimonio obtinere condemnationem sentis; interciperi litteras; uti secreto ex litteris vel ex munere noto in damnum alterius; retinere libellos supplices ad aliquod officium impetrandum; Notario suadere ut rogatus non adeat domum moribundi pro testamento faciundo, vel eum inducere ut testamentum informe conficiat, et similia.

2° Nihil refert utrum medium injustum adhibeatur respectu illius, qui *daturus* est bonum, an vero respectu illius, qui bonum *accepturus* est, v. g. utrum aliquem vi impediat a testamento condendo, an vero mendacio suadeat ut hæreditatem sibi delatam repudiet.

343. — **Quæstiones.** QUÆR. 1° Si quis EX PRAVO ANIMO, puta ex odio, sed absque vi aut fraude, impediat alium a consequendo justo bono non debito ex justitiâ, an teneatur ad restitutionem?

Resp. Controv. 1^a Sententia probabilis affirmat; quia animus injustus, junctus cum opere externo, efficit ut idem opus, quod absque tali animo injustum non erat, cum illo injustum reddatur. Ita Scot. Cajet. Salm. Lugo, etc.

2^a Sententia vero communis et probabilior negat; quia ad restitutionis obligationem prava voluntas non sufficit, sed ultra requiritur opus externum secundum se injustum (n. 584. H. A. n. 63.) Recole dicta n. 284. qu. 2.

Hinc infertur non teneri ad restitutionem: 1° Qui ex odio, sed sine vi aut fraude, suadet Episcopo, etiam determinato ad conferendum beneficium digniori, ut conferat minus digno. Secus, ex sententiâ communi et multo probabiliori, cum quis post concursum impediat digniorem a consequendo beneficio; quia post concursum acquirit jus ad rem. Nihilominus S. Alph. non audet oppositam sententiam dicere improbabilem, eo quod non constet de pacto rigoroso inter Episcopum et concurrentes. Recole dicta n. 305. qu. 5. (Lib. 4. n. 109.)

2° Si quis eodem modo impediat testatorem, quominus relinquat hæreditatem alicui, qui ad illam nullum jus habet. (n. 585.)

QUÆR. 2° Si quis avertat aliquem, qui vellet reparare damnum a tertio illatum, an teneatur ad restitutionem?

Resp. Dist. Tenetur, si impediatur vi aut fraude; secus vero, si solo consilio aut precibus; reparatio enim illa non erat debita, sed ultronea. (n. 572. H. A. n. 58.)

QUÆR. 3^a Si quis fraudibus, mendaciis, aut falsis testibus impediatur, quominus fisco applicentur bona, quæ in pœnam delicti, v.g. non soluti vectigalis, essent confiscanda, teneaturne ad restitutionem?

Resp. Post sententiam certo tenetur. Secus vero ante sententiam; quia hujusmodi confiscatio constituta est in pœnam delicti, sed pœna non debetur ante sententiam, saltem declaratoriam; vel quia sic saltem communiter accipitur hoc fisci jus ad pœnas. Ita communissime. (n. 583.)

CAPUT IV.

CUI FACIENDA SIT RESTITUTIO.

Exponemus 1° cui restituendum sit in genere; 2° quibus creditoribus satisfaciendum sit, quando omnibus satisfieri nequit, seu quis ordo tunc inter eos servari debeat.

ARTICULUS I.

SUBJECTUM CUI IN GENERE.

344. — Distinguenda sunt bona certa, quorum dominus est certus, a bonis incertis, quorum dominus est incertus. Præterea dominus ignotus est, vel in particulari tantum, quando scitur ipsum esse ex tribus vel quatuor personis, ignoratur vero quis sit determinate; vel in generali, quando discerni nequit inter multos. Deinde, quando ignotus est dominus, præmissis certum est debere possessorem debitam diligentiam adhibere, juxta valorem rei, in inquirendo vero domino, vel, si eum mortuum esse constituerit, in hæredibus detegendis.

345. — **Principia.** I. Bona certa restituenda sunt ei, a quo fuerunt accepta, sive hic sit eorum dominus, sive tantum legitimus possessor. Ratio quoad justum possessorem est, quia habet jus vel re utendi, vel illam custodiendi, prout commodatarius, conductor, depositarius, etc.,

quod jus læsum est per rei ablationem, nec reparatur, nisi per restitutionem ipsi factam, et non immediate domino.

Excipe, quando nihil interest justis possessoris, an ipsi vel domino restituatur; tunc nempe potest utrilibet reddi. Contra vero, quando interest domini, ut sibi immediate reddatur, puta quando possessor probabiliter re abusurus prævidetur cum domini injuriâ, res non possessori, sed domino reddenda est. (n. 596.)

Mortuo domino, bona restituenda sunt hæredibus, qui in jura defuncti successerunt; nec erogari possunt in requiem animæ defuncti, nisi ex expressa aut saltem præsumpta hæredum, non vero defuncti, voluntate, cum jam hæredes, non vero defunctus, eorum dominium habeant. (Marres. lib. 2. n. 129.)

II. Bona incerta, quorum dominus est ignotus tantum in particulari, pro ratâ dividenda sunt inter eos, inter quos defraudatus existit. Ratio est, quia singuli jus ad rem habent juxta proportionem dubii. (n. 589.)

III. Bona incerta, quorum dominus ignotus est in generali, expendenda sunt in usus pios. Constat saltem jure canonico vel consuetudine. Quod idem dicendum est, quando dominus, etsi cognitus, adiri tamen moraliter nequit, neque immediate neque mediate.

Circa hoc tertium principium notamus: 1° Supponimus hic bona accepta mala fide, quæ retinere non licet; accepta enim bona fide, quorum dominus inveniri nequit, a possessore retineri possunt, sicut bona inventa, prout diximus n. 266. (n. 589.) Idem dicendum de debitis inculpabiliter non solutis, quorum creditor inveniri nequit.

2° Possessor pauper in restituendo seipsum cæteris pauperibus præferre potest, et proinde rem, ejus dominus ignoratur, sive bonâ fide sive ex delicto illam habeat, sibi retinere. (Prax. Conf. n. 44. sub 3. Lugo. disp. 20. n. 6. 8.)

3° Laudatum principium locum habet, cum defraudati pauci sunt; si enim multi alicujus Communis damno affecti fuerint, puta in venditionibus, quando nempe mercatores, caupones, pistores, et similes, defraudarunt promiscue emptores mercibus adulteratis, mensuris vel ponderibus injustis, et ignoratur in particulari quibus damnum illatum sit, tunc,

juxta communissimam sententiam DD., restitutio omnino, quoad fieri potest, facienda est civibus ejusdem loci, ubi fraus commissa est, non pauperibus.¹ Ratio est, quia, cum damnum passus aliquo modo cogniti sint, videlicet emptores ordinarii, ipsis, quantum fieri potest, damnum compensari debet, puta vendendo illis vel meliores merces, vel viliori pretio, vel majori pondere aut mensurâ, vel aliter. Verumtamen censet S. Alph. hujusmodi venditores non *sub gravi* teneri civibus restituere; sed satisfacere suæ *gravi* obligationi, si pauperibus restituant. Quapropter excusantur etiam a veniali, si restituant pauperibus, accedente aliqua rationabili causa, v. g. si non possint restituere civibus sine incommodo, vel si urgeat necessitas aliquorum pauperum valde indigentium, quibus præsumuntur cives illi non esse inviti restitutionem fieri. (n. 589. 595. H. A. n. 67. 28.)

346. — **Quæstiones.** QUÆR. 1° *Si res, post debitam diligentiam adhibitam ad dominum inveniendum, tradita sit pauperibus, et postea dominus compareat, num ei restituenda sit?*

Resp. Controv. 1^a Sententia negat; quia, cum debita diligentia est præmissa, pauper aut locus pius absolute acquirit dominium. Dicitur: *quando debita diligentia est præmissa*; alioquin enim certum est apud omnes, rem domino comparenti restituendam esse; quoniam nulla ratione tunc potuit dominium in pauperem transferri, cum eo casu dominus sit rationabiliter invitatus. Ita Navarr. Soto, Cajet. Bonac. etc.

2^a Sententia communior dicit, quod si res exstet, pauper debet eam restituere domino comparenti; si vero sit consumpta, tantum id, in quo factus est ditor. Ita Laym. Salm. Palaus, Less. etc.

Verum, melius questio resolvitur distinguendo, secundum ea, quæ de inventore rei perditæ diximus n. 266. (n. 590.)

QUÆR. 2° *Quo jure debeant bona incerta, ex delicto comparata, in usus expendi?*

Resp. Est duplex sententia probabilis.

¹ S. Thomas, qui allegatur pro altera sententia, statuente simpliciter posse restitutionem fieri pauperibus loci, non loquitur de multis dominis defraudatis, sed tantum de quodam domino ignoto *inter multos*.

1^a Sententia communior dictam obligationem repetit ex jure naturali et justitiâ; quia rationabiliter præsumitur voluntatem domini esse, ut, si bona sua nequeat amplius corporaliter possidere, ea in suum commodum spirituale applicentur per eleemosynam; deinde, quia de jure nature pauperes succedunt in locum creditorum incertorum. Ita S. Thom. Cajet. Navarr. Molin. Lugo, Spor. etc. (n. 687.)

2^a Sententia obligationem repetit ex jure ecclesiastico et pietate, ex Cap. 5. *de usur.*; quia juxta naturam solum obligat ut debitum reddatur ei, cujus est, si possibile fuerit; si autem id fieri nequeat, non jubet pauperibus applicari, quia hi non sunt hæredes illius legitimi, qui succedant in ipsius jura. Ita Less. Vasq. Laym. Navarr. Bannez, Ledesma, Salm. Grotius. *De jure belli et pac. lib. 2. cap. 10. n. XI. etc. (Lib. 4. n. 71.)*

QUÆR. 3° *Casu, quo creditor tuus cessit bonis suis, an ipsi vel ejus creditoribus restituere debeas?*

Resp. Quemadmodum *debitorum solutio*, ita et *restitutio* tunc fieri debet bonorum administratori, quoadusque munere suo fungitur, necessaria adhibita cautione, puta exigendo apocham, monendo unum vel plures creditores; quia per cessionem bonorum creditores acquirunt jus directum in bonis cessis, ut ex iis sibi solvantur. Quandoque tamen posses tuo creditori restituere, v. g. si debitum sit exiguum; si ipse probus sit, ita ut credas illum esse creditoribus restitutum; si versetur in gravi necessitate, ita ut debito illo valde indigeat ad vitam ducendam; quia eo in casu dicunt communiter theologi bonis cedentem posse subducere sibi necessaria ad vivendum. (Gury. n. 700. Gousset. n. 772.)

QUÆR. 4° *An et cuinam simplex damnificator restituere debeat, si dominus, qui damnum passus est, ignotus sit in genere?*

Resp. Dicendum videtur eum ad nihil teneri, nisi ad poenitentiam; fur enim tenetur tum ex injusta acceptione tum ex injusta retentione, sed purus damnificator non obligatur nisi ratione damni illati, sed inde oritur tantum obligatio damnum reparandi, nulla alia; ergo, si id nequeat, ad nihil tenetur.

QUÆR. 5° *Ad quid teneatur Confes-*

sarius, qui *mandatum suscepit exsequendi restitutionem, si dominum, cui restituere debet, non inveniatur vel ille recuset?*

Resp. Non potest retinere, sicut qui rem invenit; quia non est possessor, sed mandatarius tantum; ergo debet dare pauperibus.

ARTICULUS II.

ORDO SERVANDUS INTER VARIOS CREDITORES.

347. — Sermo hic non est de ordine servando inter creditores, quando debitor solvere valet omnibus; tunc quippe nihil interest cuinam prius solvatur; dummodo enim solvatur omnibus, justitiæ satisfiat. Verum accidit non raro, debitorem supra vires obieratum esse, ita ut omnibus creditoribus satisfacere nequeat, sed aliqui credito suo vel toto vel ex parte carere debeant; idcirco indagandum est quinam creditores eo casu in solutione præferendi sint aliis. Propterea distinguere oportet tres creditorum species: 1° *privilegiatos*, qui speciali juris privilegio muniti sunt, ita ut iis præ omnibus cæteris satisfieri debeat; debita privilegiata solent esse impensæ judiciales, funerales, sumptus ultimi morbi medicis et pharmacopoliis debiti, mercedes famulorum, et ejusmodi; 2° *hypothecarios*, qui in bonis debitoris constitutam habent hypothecam; 3° *simplices seu ordinarios*, qui nulla juris prærogativa fruuntur.

348. — **Principia.** I. Res aliena, apud debitorem existens in naturâ, suo quæque domino est ante omnia restituenda. Ratio est, quia dominium est fortissima realis juris species; imo dominus nec inter creditores est computandus, nam his solvi debet ex bonis debitoris, domino autem restitui debent res propriæ, quæ debitoris non sunt. (n. 684.)

Quale jus prælationis habeat pretium rei venditæ, adhuc exstantis in naturâ apud debitorem, diverso modo decernunt jura patria, quæ adeat lector.

II. Creditores cæteri veniunt sequenti ordine: primo loco privilegiati; secundo hypothecarii; inter hos procedit regula juris 54. in 6: «Qui prior est tempore, potior est jure»; ultimo creditores ordinarii, sic tamen, ut qui tales ex titulo

oneroso sunt, præferantur iis, qui tales sunt ex titulo mere gratuito. Ita statuunt pleraque jura locorum.

Porro, creditores ordinarii concurrunt pro ratâ, nimirum, postquam ex bonis debitoris plene satisfactum est creditoribus privilegiatis et hypothecariis, illi ex residuis bonis debitoris pro ratâ consequuntur creditum suum.

349. — **Quæstiones.** QUÆR. 1° *An debita certa solvenda prius sint quam incerta?*

Resp. Controv. 1^a Sententia communis et probabilis affirmat; tum quia merito ea præsumitur esse voluntas creditorum incertorum; tum quia certis creditoribus restitutio debetur certo ex *justitiâ*, dubie autem dumtaxat pauperibus loco creditorum incertorum; sed quæ sunt certo debita ex *justitiâ*, anteponenda sunt iis, quæ dubie tantum sic debentur.

2^a Sententia etiam probabilis negat, asseritque restitutionem faciendam esse pro ratâ pauperibus pro debitis incertis; quia prælatio creditoribus certis non debetur jure positivo, neque jure naturæ, quandoquidem, ex præsumpta voluntate creditorum incertorum, pauperes succedunt in locum ipsorum; creditores autem incerti jus non habent inferius creditoribus certis. Ita Bannez, Rebell. Molina, Villalob. Tapia, et Lugo probabilissimam putat. (n. 687.)

QUÆR. 2° *An debita ex delicto sint solvenda ante debita ex contractu oneroso?*

Resp. Tres sunt sententiæ. 1^a Sententia affirmat; quia retinere rem injuste ablatam est gravior injuria, quam non solvere rem debitam ex contractu; ideo illa est prius reparanda. Ita D. Thom. Rebell. Medina, etc.

2^a Sententia præfert debita ex contractu *oneroso*; quia alias solverentur debita ex aere alieno; maxime cum creditor dederit æquivalens. Ita Cajet. Navarr. Valent. etc. Sed hanc sententiam dicit Lugo nullam præ se ferre rationem magni momenti.

3^a Sententia communior et probabilior, asserit nullum ordinem esse servandum inter prædicta debita, sed æque solvenda pro ratâ; quia ex nullo jure habetur in his aliqua prælatio faciendâ, utrumque enim debetur ex *justitiâ*, nec strictius unum quam alterum. Ita Less.

Lugo, Bonac. Laym. etc. (n. 688. H. A. n. 110.)

QUÆR. 3° *Inter creditores simplices an priores tempore possint in conscientia præferri posterioribus?*

Resp. Controv. 1^a Sententia probabilis negat; quia lex civilis nullam inter illos creditores prælationem agnoscit; ex jure naturali creditoribus, non bona debitoris, sed persona tantum obligata est, quæ æque omnibus est obnoxia. Ita Palaus, Holzm. Less. Bonac. Vasq. Azor, etc.

2^a Sententia probabilior affirmat; 1° ex regula juris 54. in 6.: »Qui prior est tempore potior est jure;» quamvis enim jus civile applicet hanc regulam solis creditoribus hypothecariis, jus tamen canonicum eam generaliter proponit; 2° ex jure naturali; creditor enim anterior, licet directe personam debitoris, indirecte tamen habet obligata etiam ejus bona, in quibus prior creditor non debet præjudicari a posteriore. Ita D. Thom. S. Antonin. Lugo, Suar. Croix, Salm. etc. (n. 690.)

In praxi ergo creditori probabile jus ad prælationem habenti potest debitor integre satisfacere, sed non tenetur.

QUÆR. 4° *An creditores pauperes præferri possint non egentibus?*

Resp. Controv. 1^a Sententia probabilis affirmat; quia obligatio restitutionis datur ad reparandum damnum proximi; plus autem patitur damni pauper, si ei non fiat restitutio, quam non indigens. Ita S. Thom. Molin. Sa, Medin. etc.

2^a Sententia probabilior negat; quia nullo jure talis prælatio datur, cum utrique creditori ex justitiâ debeatur; utrique ergo pro ratâ est restituendum. Excipe, si creditor pauper graviter indigeret; tunc enim certe iste præferendus est ex charitate, sed eo casu tantum, quo creditor dives, habens superflua statui, tenetur ex charitate cedere solutionem illam sibi debitam, ut pauperi subveniatur. Ita Lugo, Less. Palaus, Vasq. Azor, etc. (n. 691.)

QUÆR. 5° *An creditor prius petens præferri possit aliis?*

Resp. Dist. 1° Si petiit in judicio, affirmandum est; quia legitima judicis sententia vim privilegii creditori confert. Ita communiter.

2° Si petiit extra judicium, negat Lugo, eo quod præjudicet creditoribus

anterioribus, quibus competit prælatio, juxta suam sententiam supra relatum qu. 3. Ast probabilior affirmat communissima sententia; quia leges favent vigilantibus exactoribus. (n. 692. H. A. n. 114.)

QUÆR. 6° *An debitor, sciens statum suum labentem, possit non petenti integre satisfacere?*

Resp. Negat.; quia nulla lex hoc concedit; aliunde vero tenetur aliis creditoribus pro ratâ satisfacere, quos proinde injuste damnificat totum alteri restituendo. (n. 692.) Eadem ratione neque licet debitori monere creditorem amicum, ut petat.

QUÆR. 7° *An autem talis creditor, qui integram solutionem accepit, possit illam totam retinere?*

Resp. Controv. 1^a Sententia affirmat; tum quia, si creditor habeat jus exigendi, juxta dicta in qu. 5., habet et jus acceptandi; tum quia leges solutum non revocant. Ita Less. Dicast. Diana, Villal. Ledesm. etc.

2^a Sententia distinguit, dicens, quod si creditor mala fide acceperit, tenetur restituere aliis creditoribus; secus, si bonâ fide, cum tunc non teneatur ex injusta acceptione, eo quod bona fide acceperit: neque ex re accepta, cum per solutionem acquisierit dominium illius. Ita Lugo.

3^a Sententia verior negat, dicens ipsum in conscientia teneri aliis pro eorum ratâ restituere; quia ex jure naturali nullum jus habet ad integram solutionem, dum debitor non est solvendo omnibus; jus autem positivum negat dumtaxat actionem in foro externo, non vero statuit solutum retineri posse; de cætero favet tantummodo diligentiae creditoris exigentis, non autem dat jus retinendi id, quod debitor injuste solvit. Nec prodest bona fides; nam, licet acceptando non fecerit injuriam aliis creditoribus, facit tamen retinendo cum damno ipsorum, qui saltem æquale jus habent ad bona debitoris. Ita Concina, Palaus, Collet, Bonac. Azor, Salm. etc. (n. 693.)

Demum subjungo: confer etiam leges civiles circa cessionem bonorum.

CAPUT V.

CIRCUMSTANTIE RESTITUTIONIS.

Præcipue sunt 1º tempus et locus, quo restitui debet; 2º cujus expensis et periculo restitutio facienda sit; 3º modus restituendi. Quas singulas distinctis articulis explicabimus.

ARTICULUS I.

TEMPUS RESTITUTIONIS.

350. — **Principia.** I. Debita ex delicto, vel ex re accepta, quamprimum solvenda sunt. Ratio est, quia non licet detinere alienum, domino rationabiliter invito. (n. 676. H. A. n. 104.)

II. Debita ex contractu vel quasi contractu, solvenda sunt tempore in contractu definito: si tempus constitutum non fuerit, regulariter potest debitor solutionem differre, donec creditor exigat. Prius claret; ratio posterioris est, quia creditor non petendo, cum sciat et possit, censetur in dilationem consentire.

Dictum est: *regulariter*; secus namque esset, si creditor ob timorem, obligationem, aut impotentiam, omittat debitorem monere. (n. 678.)

Hinc inferitur: 1º Debitor ex contractu non est damnandus de culpa gravi, quando differt solvere sine gravi damno creditoris, etiamsi hic sapius petierit solutionem; quia talis dilatio non videtur tunc graviter ei injuriosa. (n. 678.)

2º Debitor ex delicto vel ex re accepta, excusatur a peccato gravi, si differat restitutionem per breve tempus, in quo dominus nec damnum patitur grave, nec graviter censetur invitus. Porro, ordinarie loquendo, spatium trium hebdomadarum reputatur esse breve. (n. 679. H. A. n. 105.)

3º Qui culpabiliter negligit restituere, si damna eveniant domino ex dilatione restitutionis, ea compensare tenetur. (Croix. lib. 3. p. 2. n. 252.)

4º Qui totum statim reddere nequit, debet partem, quam potest, restituere; debet identidem modica seponere et hoc modo paulatim restituere totum, aut aliquem laborem facere in favorem creditoris, aut quoddam donum ei quandoque offerre. (Prax. Conf. n. 43.)

351. — **Quæstiones.** QUÆR. 1º Si debitor habeat justam causam differendi restitutionem, an teneatur deinde restituere omne damnum, quod creditor ex dilatione patitur?

Resp. Dist. 1º Si debitum non sit ex delicto, non tenetur; quia tunc retentio non est injusta.

2º Si debitum ex delicto sit, quidam existimant neque in hoc casu eum teneri, cum creditor tunc teneatur dilationi consentire. Ita Navarr. Dicast. Burgh. Diana. Sed communius et probabilis docetur ipsum teneri; quia, esto justa dilatio non sit causa culpabilis damni, hujusmodi tamen fuit injusta acceptio vel damnificatio. Ita Less. Lugo, Laym. Croix, etc. (n. 680.)

QUÆR. 2º An obligatus ad restitutionem, absolendus sit antequam restituerit?

Resp. Controv. 1ª Sententia affirmat eum posse absolvi prima et etiam secunda vice, si det vera signa doloris et propositi. Ita Viva, Navarr. Spor. Salm. et alii communiter.

Sed S. Alphonso omnino placet 2ª sententia docens Confessarium, qua medicum, non absolvere debere debitorem, nisi prius restituerit, quando ipsi restitutio est moraliter possibilis; pecunia namque est quasi alter hominis sanguis, qui nonnisi cum magna vi et dolore e venis eruitur, unde experientia satis compertum est debitores post absolutionem rarissime restituere; quare Confessarius non debet pœnitentem probabilis periculo non restituendi temere exponere. Ita S. Thomas a Villan. Concina. Cæterum, si revera prudens Confessarius deprehendat debitorem sincere paratum esse restituere cum primum poterit, et restitutio cito fieri nequeat, recte poterit eum bis terve absolvere, si ejusmodi occurrant circumstantiæ, ut Confessarius solo proposito restitutionis contentus esse debeat. (n. 682. Prax. Conf. n. 43.)

Ex præfatis consequitur, absolutione indignum esse, 1º moribundum (et a fortiori sanum) restitutioni obnoxium, qui, dum valet statim eam implere, vult onus illud hæredibus relinquere; exponit enim sine causa creditores periculo, cum sæpe hæredes eam obligationem non exsequantur, et satis indicet infirmum esse propositum restituendi,

cum solum velit restitutionem fieri, si moriatur. Quando tamen adesset justa causa ita faciendi, v. g. propter scandalum, infamiam, vel simile incommodum vitandum, potest Confessarius ei modo restitutionis acquiescere, dummodo prudenter credi possit hæredes restitutos esse. (n. 681. *Prax. Conf.* n. 105.). Præstaret vero, si obligatio sit occulta, inducere infirmum ut in testamento summam pecuniæ creditori relinquat, omissâ restitutionis mentione, vel alii viro fideli eam committat creditori secreto tradendam: sin autem obligatio aliis nota sit, curet Confessarius ut restitutio per hæredes necessario facienda sit, puta per sygrapham creditori præbendam, vel alio modo.

2º Debitorem, qui, dum potest totum debitum restituere, nollet nisi per partes; quia eo casu detinet alienum, rationabiliter invito domino, cum jure naturæ teneatur totum restituere quum primum commode potest. (n. 681.)

3º Ære alieno gravatum, qui nihilominus superfluos facit sumptus in victu, vestitu, famulatu, etc.; vel qui negotiari pergit, dum prævidet se postea debitorem suorum solutioni imparem fore.

Quandonam debeat Confessarius monere pœnitentem, qui versatur in bonâ fide circa obligationem restituendi, vide in tractatu de Pœnitentia.

ARTICULUS II.

LOCUS ET EXPENSÆ RESTITUTIONIS.

352. — Expensæ plerumque ratione loci faciendæ veniunt. Triplex porro est adhibenda distinctio; vel enim restitutio fieri debet a possessore bonæ fidei titulo rei acceptæ, vel ex delicto seu injustâ acceptione, vel ex contractu.

Principia. I. Possessor *bonæ fidei* satisfaci, si restituit in loco ubi res est: nisi ad dominum, utpote absentem, mittenda esset, quo casu id domini fieri debet sumptibus. Ratio est, quia possessor bonæ fidei ad nihil, nisi ad rem acceptam, tenetur, ac de cætero manere indemnis debet. In dubio domini voluntas per litteras sciscitanda est.

II. Restitutionem *ex delicto* tenetur debitor propriis expensis facere in eo loco, ubi moratur creditor, vel ubi iste rem possideret, si inique ablata non

fuisset, deductis tamen expensis, quas ipse dominus rem servando vel transferendo debuisset facere. Ratio est, quia creditor servari debet indemnis.

III. Si debitum sit *ex contractu*, et locus, ubi facienda sit solutio, stipulatus non fuerit, suadet æquitas naturalis ut solutio fiat sumptibus illius, in ejus utilitatem cedit contractus. Atvero, in contractibus onerosis, quis ferre debeat sumptus transvectionis, definiunt leges et consuetudines locorum. (n. 597. 677. 678.)

353. — **Quæstiones.** QUÆR. 1º *An fur teneatur restituere rem ablatam cum quantocumque suo damno?*

Resp. Nonnulli affirmant; quia dominus debet omnino servari indemnis, furis autem detrimentum suæ malitiæ imputandum est.

Sententia vero communissima et probabilior negat; quia justitia, cum sit virtus, et prudenter præcipiat æqualitatem servari, non potest obligare ad restituendum cum quocumque gravissimo damno debitoris; hoc quippe esset contra charitatem, et nemo prudens dicet creditorem posse rationabiliter id exigere. (n. 598.)

QUÆR. 2º *Quenam mensura damni assignanda sit, ut debitor excusetur a restitutione faciendâ creditori?*

Resp. Hæc questio olim a Theologis disceptata hodiedum supervacanea evasit, cum res aut certe pecunia modicis expensis quovis fere gentium mitti possit. Si quando res ipsa nonnisi cum magno damno transmitti posset, ejus pretium ex præsumpto domini consensu mitti debet, ut tradunt DD. (n. 598. H. A. n. 65.)

ARTICULUS III.

PERICULUM RESTITUTIONIS.

354. — Quando debitor nequit immediate creditori restituere, sive quia hic est absens, sive quia est periculum infamiæ, et propterea mediante alio debitum transmittit, contingere potest rem, quæ restituitur, non pervenire ad creditorem, sed vel casu perire, vel furto subtrahi. Quod si eveniat, questio movetur num res pereat creditori, an vero debitori, qui proinde denuo eam creditori tenetur restituere. Hic iterum distinguenda sunt debita ratione rei acceptæ, ratione injustæ acceptionis, et ratione contractus.

355. — **Principia.** I. Debitor *ratione rei acceptæ* non tenetur rem alienam domino transmittere proprio periculo, modo eâ, quâ par est, præcautione usus fuerit ad rem tuto mittendam. Ratio est, quia, seclusâ culpâ, res perit domino, et possessor bonæ fidei non tenetur restituere nisi in quantum factus est ditior.

II. Debitor *ex contractu*, 1° si debita sit res aliena in individuo, accepta in depositum vel commodatum, etc., non tenetur eam mittere proprio periculo, nisi aliter conventum fuerit; quia res domino suo perit. Aliud foret, si rem dedisset transferendam homini suspectæ fidei; tunc enim debitor culpâ non vacaret. 2° Si res sit debita in specie, v. g. frumentum, vinum, vel alia res mobilis, tenetur eam mittere periculo illius, penes quem est rei dominium; quia res domino suo perit: nisi aliter conventum fuerit. Quandonam autem transeat huiusmodi rerum dominium, discat lector ex jure patrio.

III. Debitor *ex delicto*, si res missa ad dominum non perveniat, non liberatur, sed tenetur ad iteratam solutionem, quoadusque creditor eam acceperit, licet debitor sit extra culpam. Ratio est, quia debitor ex delicto tenetur omnia damna læso reparare; ergo etiam damnum interitis rei. Excipe, si debitor rem committat personæ ab ipso creditore designatæ vel approbatæ; quia talis homo gerit personam creditoris, et perinde est ac si res creditori ipsi tradita fuisset.

356. — **Quæstiones.** QUÆR. 1° Si debitor *ex delicto restituat per virum fidelem, a se sponte electum, isque infidelis rem sibi retineat, an teneatur iterum restituere?*

Resp. Negant aliqui; quia, cum fur non tenetur immediate per seipsum restituere, sufficit quod faciat per virum fidelem, et sic agendo procedit ex tacito consensu domini, quippe qui in casu rationabiliter creditur in hoc consentire. Ita Castropal. Soto, Gabriel, Ledesma, etc.

Sed oppositum docet sententia communis et tenenda; quia debitor ex delicto tenetur reddere dominum reipsa indemnem, proinde tenetur ad omne damnum, etiam fortuitum, (ut certum est apud Doctores), quod domino evenit ex suâ injustâ ablatione; ergo, quomodocumque res pereat, etiam sine ullâ

novâ culpâ furis, debet hic damnum domino resarcire. (n. 704. H. A. n. 106.)

QUÆR. 2° *Quid vero, si, dum dominus est certus, Confessarius imprudenter imponat furi ut restituat pauperibus pro animâ domini, et ille hoc faciat?*

Resp. Tamburinus censet posse furem excusari; quia dominus non debet esse invitatus quod quis Confessario bonâ fide judicanti obediat; confirmatur, quia, si denuo ille restituat, dominus plus recipiet quam suum creditum, recipiendo et creditum et bonum spirituale per eleemosynam illi applicatum.

Huic resolutioni non acquiescit S. Alph., secundum sententiam communem in præcedenti quæstione probatam; pene eadem militat ratio. Verumtamen eum, qui vellet primam opinionem sequi, nec etiam audet damnare. Hactenus supponitur *bona fides* in Confessario; secus enim certum est obligationem non extinguere, cum tunc dominus rationabiliter invitatus præsumatur. (n. 704. H. A. n. 106.)

ARTICULUS IV.

MODUS RESTITUTIONIS.

357. — Restitutio facienda est eo modo, qui sufficiat ut res perveniat in manus domini vel creditoris; quocumque enim modo res in potestatem domini perveniat, attingitur finis præcepti restitutionis et justitiæ commutativæ, scilicet æqualitas, ut nimirum dominus habeat tantum quantum habere debet. Unde *per se* nihil refert utrum debitor palam vel clam, per se vel per alium, restituat, dummodo restituat. Verumtamen *per accidens* interest, ut debita ex delicto *occulto* occulte etiam restituantur, ad vitandam infamiam vel aliud incommodum debitoris. Debita vero ex delicto *publico* interdum etiam publice restituenda sunt, non ex justitiâ quidem, sed ex charitate, ad tollendum scandalum et offensam aliorum; nisi alia ratione occurrat quæ scandalum.

Adhæc, quando restitutio debita ex delicto, etiam occulte nequit fieri a debitore, nisi cum periculo infamiæ vel alterius incommodi, ipse inquirat occasionem restituendi per tertiam personam fidelem atque secretam, quæ loco debitoris, personâ innominatâ, domino vel

damnificato restituat; qualis persona idonea censetur Parochus vel Confessarius. (n. 676.)

Denique, notari hoc loco meretur monitum, quod Confessariis præbet S. Carolus Borromæus in sua *Instructione de Sacr. Pœnit.* Confessarius non sine iustâ causâ assumat munus restitutionem exsequendi pro pœnitente. Quod si hoc munus in se suscipiat, cautelâ opus est: unde 1° si agatur de notabili summâ, pœnitensque rogatus approbet, curet Confessarius ut creditor apocham ei tribuat, quam pœnitenti exhibeat; ad præcavendum nimirum omnem suspicionem contra Confessarii probitatem, omneque periculum pro pœnitente ne forte postea cogatur iterum solvere. 2° In dictâ apochâ prorsus non nominetur pœnitens, ut patet; quinimo maxime caveat Confessarius, ne ullatenus innotescat ei, cui sit restitutio. Demum 3° plane eo modo procedat, ut omnem speciem cupiditatis subterfugiat.

358. — **Quæstiones.** QUÆR. 1° *An valeat restitutio facta per simulatam donationem?*

Resp. Affirm.; dummodo enim dominus accipiat totum id, quod sibi debetur, servatur æqualitas, quod solum ex postulat justitia. *Licet* quoque eo modo restituere, si justa subsit causa, puta si aliter sine periculô infamiæ fieri nequeat. (*Præc. Conf. n. 43. Sporer. tr. 4. cap. 4. n. 5.*)

QUÆR. 2° *Si creditor ex gratitudine redonet, num donum ei restituendum sit?*

Resp. Affirm.; ejusmodi enim redonatio nititur errore substantiali; si namque redonans scivisset primum donum meram fuisse restitutionem, non redonasset utique.

QUÆR. 3° *Quomodo restituenda sint furta vel damna Reipublicæ illata?*

Resp. Dist. 1° Ubi existit modus *legalis*, quo restitutiones illæ suscipiantur, cum sufficientibus cautionibus, quibus ad ærarium publicum certo perveniant, haud dubie modo legali Reipublicæ restitutio facienda est. Talis est v. g. mittere summam ad Ministrum ærarii publici, qui summam acceptam in diario officiali vulgare debet; item comburere *obligationes* ærarii.

2° Ubi non existit modus *legalis*, quo constare possit summam restitutam revera in ærarium publicum refundi, satis-

fieri videtur restituendo pauperibus; eo enim pacto restituitur meliori quo fieri potest modo. (*Carrière. De just. n. 1240.*)

3° Rectus modus quoque est debitam summam tradere iis causis piis, quæ certo a Republicâ injustum damnum passæ sunt, e. g. scholis Catholicis, ubi subsidia non accipiunt, ad quæ jus habent; sic enim exercetur legitima compensatio.

QUÆR. 4° *Quomodo restitutio facienda sit societati assecurationis?*

Resp. In praxi difficile est viam tutam indicare, quâ summam restituenda ad ærarium societatis perveniat; metuendum enim est ne officiales societatis pecuniam sibi injuste retineant. Casu ergo, quo moraliter constat restitutionem ad ærarium societatis non fore transmittendam, vel singulis sociis pro rata sua parte distribuendam, pauperibus fieri debet. Idem ob paritatem rationis resolve de restitutione cuicumque societati facienda.

Obligatio restituendi *societati* non extinguitur eâ de causâ quod multi forte socii ex eâ exierint; nam sociis, qui exeunt, alii succedunt cum jure ad credita et obligatione ad debita societatis. (*Konings. n. 1040.*)

CAPUT VI.

CAUSÆ EXCUSANTES A RESTITUTIONE.

Inter causas, quæ excusant a restitutione, aliæ obligationem penitus extinguunt; aliæ suspendunt dumtaxat, quamdiu durat causa.

ARTICULUS I.

CAUSÆ EXTINGUENTES RESTITUTIONIS OBLIGATIONEM.

359. — Sunt 1° *remissio* sive condonatio creditoris, libera et valida; valida, i. e. facta ab eo, qui de rebus suis disponere jure potest; 2° *compensatio publica*, i. e. adequatio mutuatorum debitorum inter se, si debita sint rerum ejusdem speciei; v. g. debes mihi 100 ex venditione, et ego tibi 100 ex mutuo; tunc enim obligatio extinguitur, ac juste quisque pecuniam suam retinet; 3° *solutio facta creditori creditoris sui*; quia

et hoc modo fit compensatio; liberare enim quempiam a debito 100 francorum perinde est ac ipsi illos solvere; 4° *prescriptio legitima*, sive requisitis a jure conditionibus vestita, de qua n. 274. qu. 3. et n. 278. (n. 700. H. A. n. 116.)

360. — **Quæstiones.** QUÆR. 1° *An excuset a restitutione condonatio præsumpta domini?*

Resp. Affirm. cum sententiâ satis communi, quando videlicet de voluntate domini prudenter dubitari non potest, quemadmodum diximus n. 285.

Hinc: 1° Liberi, ob præsumptam parentum condonationem, a restitutione plerumque eximuntur, nisi de magnâ pro parentum conditione pecuniæ summâ agatur. (n. 700.)

2° Conjux pari modo, ob præsumptam compartem condonationem, a reparatione damni communi dominio illati, ex bonis privatis facienda, nonnunquam excusatur.

3° Famuli, propter præsumptam heri condonationem, ab esculentis aliisque hujusmodi parvi pretii rebus restituendis excusantur. (Marres. lib. 2. n. 140.)

QUÆR. 2° *An debitor aliquid donans suo creditori immemor debiti, excusetur a restitutione?*

Resp. Controv. 1^a Sententia communior et valde probabilis negat; quia non potest una solutione satisfieri duabus obligationibus, uni ex titulo justitiæ, alteri ex titulo gratuite donationis acceptatæ. Ita Sanch. Laym. Spor. Bonac. Salm. etc.

2^a Sententia satis probabilis affirmat, quoties certe præsumitur debitor; si debiti memor fuisset, nequaquam donaturum fuisse; quia prævalet voluntas actualis, ab initio habita a debitore, solvendi debitum, quod contrahebat, utpote quæ potior est et præcedens, quæque habitualiter perseverat, donec revocetur; quod ipsum concedunt DD. adversarii in casibus similibus adimplentionis voti, pœnitentiæ sacramentalis. Deinde oblitio debiti efficit ut donatio fuerit omnino involuntaria, utpote facta per errorem, qui causam dedit donationi; quapropter hæc rescindibilis est a donatore. Nec obstat debitum certum non compensari probabili solutione; quia hæc regula procedit, quando probabilitas versatur circa *factum* solutionis; siquidem solutio probabilis æquare

nequit debitum certum; sed in casu nostro factum solutionis est certum, probabilitas vero est circa effectum illius, quod scilicet per solutionem illam debito sit probabiliter satisfactum, quâ probabilitate debitor recte uti potest, vi principii: »In dubio standum est pro valore »actûs.» Ita Carden. Rodrig. Mazzot. Croix, Rebell. Tambur. etc. (n. 700. H. A. n. 120.)

QUÆR. 3° *An interitus rei debitæ excuset a restitutione?*

Resp. Recole dicta n. 355 et 356.

ARTICULUS II.

CAUSÆ SUSPENDENTES RESTITUTIONIS OBLIGATIONEM.

Causæ istæ duæ distinguuntur: impotentia debitoris, et cessio bonorum, de quibus singulis seorsim.

§ I. Impotentia.

361. — **Principium.** A restitutione excusat impotentia, non modo *physica*, quando debitor nihil omnino habet unde restituat, verum etiam *moralis*, i. e. magna restituendi difficultas; quia secus creditor irrationabiliter vellet sibi fieri restitutionem.

Ad impotentiam moralem referri debet: 1° *Gravis inopia* sive *necessitas* debitoris vel suorum; idque sive debitum sit ex contractu, sive ex delicto: a fortiori, si necessitas *extrema* sit. Circa necessitatem extremam advertendum est, quod si debitor sibi nequeat subvenire, nisi per bona, quæ restituere deberet, non tenetur ea restituere et in extremam necessitatem se conjicere, etiamsi creditor in eadem necessitate constituatur, imo etiamsi exstet res debita in specie; quia tunc bona fiunt communia. Excipe tamen, si præcise ob subtractionem *illius* rei dominus in extremam necessitatem sit conjectus; quia auferre alicui rem sibi ad vitam necessariam, perinde est ac eum occidere; unde in eo casu melior debet esse conditio domini prius possidentis. (n. 701. 702.)

2° *Dejectio e suo statu juste acquisito*; puta si vir nobilis se famulis et equis penitus privare; si civis honestus fieri operarius, aut civis primarius obire

artem mechanicam deberet. Tenentur tamen ejusmodi debitores diminuerе suum statum, quantum possunt, dimittendo luxum, superfluos famulos, equos, convivia non necessaria, etc., ut restituant quantum valent.

Dixi: *juste acquisito*; si quis enim ad eum pervenisset fraudibus, furtis, aliove modo injusto, tenetur cum jactura statim restituere; quia tunc restituendo non cadit a proprio statu, sed revertitur ad eum, qui erat proprius illius. Advertendum tamen, quod si hæc injustitia occulta sit, subintrare posset alia causa excusans infra 4° loco posita. DD. etiam communiter non excusant debitorem, qui propria culpa, ludis nempe et commensationibus, in illum miserum statum devenerit; »sed in hoc casu, inquit S. Alph., mihi et aliis doctis junioribus durum videtur damnare debitorem ad restituendum, si ille »statum juste acquisiverit." (n. 698. 702.)

3° *Dammum multo majus* damno creditoris, in suis bonis ejusdem ordinis. Quà de re consule dicta n. 352 et 353. Cessatio autem lucri non est causa justa differendi restitutionem; æquum enim non est creditorem rebus suis privari, ut debitor ex eis lucretur; excipit Beja, si ex dilatione creditor nullum damnum patiat. (n. 697. H. A. n. 117.) Propterea non tenetur opifex instrumenta vendere, quibus artem exercet, ut ex pretio creditoribus satisfaciatur.

Si autem *æquale* damnum creditori proveniret, restituendum esset; quia in pari causa melior est illius conditio. Hinc, si quis alterius famam læsit, cum proprie famæ jactura illam restituere debet. (Marres. n. 150.)

4° *Grave detrimentum in bonis alterius ordinis*; puta periculum animæ suæ aut suorum; similiter periculum mortis, carceris, gravis infamiæ, etc.; nisi jactura famæ sit minima respectu damni in bonis creditoris. (n. 698. H. A. n. 117.)

Propterea a) a restitutione facienda excusatur paterfamilias, si periculum immineret ne uxor aut filia ob paupertatem se prostituant.

b) Mulier adultera non debet cum periculo famæ fateri adulterium, ut præcaveat damnum, quod ex natâ prole illegitimâ filiis legitimis imminet.

c) Conjux, ut restituat, non tenetur

comparti patefacere quænam injuste ex bonis communibus usurpaverit.

d) Notarius non tenetur falsum a se confectum instrumentum, neque testis falsum a se datum testimonium pandere, ut damnum in bonis fortunæ aliis illatum cum gravissimo famæ suæ detrimento et carceris periculo reparent; tenentur tamen cum damno fortunæ etiam graviore.

Testis vero, qui falso testimonio alterius famam, libertatem aut vitam in discrimen adduxisset, deberet cum *pari* periculo damnum alteri illatum reparare; quia in pari causa melior est conditio innocentis.

e) Debitor, qui bonis cessit, sed quædam injuste celavit, non tenetur hoc postea creditoribus revelare; quia propter fraudulentam bonorum cessionem periculo gravissimæ pœnæ se exponeret. Tenetur tamen aliâ viâ, si possit, damnum datum reparare. (Marres. lib. 2. n. 149.)

f) Probabilissimum est debitorem non teneri restituere rem, quâ dominus abusus est ad peccandum, ut docent S. Thom. Lugo, Croix, Less., contra Azor, Sanch. Bonac. etc.; imo, si is prævideatur abusus in damnum tertii, peccaret debitor restituendo, quando posset negare sine suo graviori vel saltem æquali damno, juxta dicta n. 330, et quidem non solum contra charitatem, sed etiam contra justitiam, ut docent DD. communiter; quia proximus jus habet ne tradatur aliquid alteri in ejus perniciem. Hinc domino reddi nequeunt gladius, quo seipsum aut alium occisurus est; libri et picturæ, quæ non nisi pravo usui inservire possunt; excusat tamen proportionati damni periculum. (n. 697.)

362. — **Quæstiones.** QUÆR. 1° An, *transactâ extremâ necessitate, debitor teneatur ad restitutionem?*

Resp. Distinguit Lessius: 1° si debitum erat *ex contractu*, et per illum translatum fuerat dominium, certe debet solvere; quia tunc debitor consumpsit quod erat suum, proinde debitum perseverat. Quando vero non erat translatum dominium, ut in commodato, conducto, etc., probabiliter non tenetur, si *re et spe* pauper fuerit. 2° Si restitutio faciendâ erat *ex delicto*, similiter non improbabile est ipsum non teneri, si *re et spe* pauper fuerit, prout diximus n. 297. qu. 6. (n. 701.)

QUÆR. 2º *An in gravi necessitate teneatur debitor restituere, si creditor pari necessitate laboret?*

Resp. Dist. 1º Si creditor jam patitur necessitatem gravem, debitor vero restituendo in illam delapsurus sit, certe tenetur restituere; quia in pari necessitate potior est conditio creditoris.

2º Si uterque jam constitutus sit in necessitate gravi, *disputatur*. Nonnulli affirmant, saltem cum debitum est ex delicto; quia extra casum, quo debitor in extremam necessitatem decidere debet, in æquali necessitate semper melior reputanda est conditio creditoris. Sed merito probabile esse censent plures, posse debitorem, etiam ex delicto, differre restitutionem, dummodo res ablata non exstet in specie, et debitor præcise per iniquam illam ablationem creditorem in gravem necessitatem non conjecerit; quia eo in casu debitor restituendo sustinere deberet damnum multo majus quam creditor; cum enim ipse gravi necessitate jam laboret, certe non posset restituere, nisi cum gravissimo incommodo, ita ut quasi in extremam necessitatem se conjicere videretur. Ita Less. Roncag. Palaus, Sylvius, Salm. (n. 703. H. A. n. 419.)

§ II. Cessio bonorum.

363. — Cum debitor omnibus solvere creditoribus nequit, ipsi a jure conceditur beneficium flebile, ut vocant, cessionis bonorum, quo incarcerationem effugiat. Est autem cessio illa traditio, facta coram iudice, bonorum omnium creditoribus, ut iis solvatur secundum vires bonorum traditoris.¹ Per eam non transfertur dominium bonorum in creditores, sed tantum jus iis fruendi et ad eorum venditionem procedendi. Iis solum conceditur istud beneficium, qui ex adversa fortuna facti sunt impotentes; non vero iis, qui 1º dolose contraxerunt debita, v. g. spe cessionis bonorum, vel bona sua in fraudem creditorum alienarunt aut dissiparunt; 2º qui ex delicto aut culpa debitores facti sunt; v. g. luxurio-

¹ In jure moderno, præter cessionem *judiciariam*, de qua supra, distinguitur altera *voluntaria*, quam creditores communi consensu libere acceptant, eosque dumtaxat effectus habet, de quibus debitor et creditores inter se convenerunt.

se vivendo, prodigendo; quamvis in conscientia Less. Navarr. Salm. etiam furi concedant cedere bonis, retinendo sibi quantum ad victum satis est.

364. — **Principium.** Cessio bonorum, dummodo non sit fraudulenta, legitime suspendit obligationem plene solvendi debita, usquedum debitor ad meliorem pervenerit fortunam. Ratio est, quia non excusatur nisi ratione impotentiae, quæ cessare potest.

Præterea debitor, qui cedit bonis, jure naturali potest ea retinere quæ sunt sibi suæque familiæ necessaria ad honestam sustentationem; quia secus se conjiceret in gravem necessitatem. Unde non peccat ea occultando: caveat tamen ne coram iudice falsum juret. (n. 699. H. A. n. 417.)

365. — **Quæstio.** *Si debitor cedens bonis componat cum creditoribus, unicuique partem, v. g. triginta pro centum, solvens, teneaturne adhuc totum residuum solvere, si postea ad pinguiorem fortunam redeat?*

Resp. Controv. 1ª Sententia negat, si nulla culpa vel fraus debitoris intervenit; quia talis compositio quedam virtualis remissio est. Ita Bonac. *disp.* 1. *qu. ult. punct.* 2. n. 6. Salm. *tr.* 13. *cap.* 1. n. 277. Roncagl. *tr.* 13. *qu.* 2. *cap.* 9. *regulæ in praxi.* n. 8. cum Navarr. et Sylvest.

2ª Sententia affirmat, nisi creditores libere ex misericordia condonent aut condonare clare videantur; quia creditores sic componunt invitati, eo quod tunc plus recipere nequeant, nec ideo censendi sunt cedere juri, quod habent ad residuum, si debitor possit aliquando solvere. Ita Lugo. *disp.* 21. n. 49. Sanch. *De matrim. lib.* 4. *disp.* 9. n. 17. Croix. *lib.* 3. p. 2. n. 457. et 458. cum D. Antonin. Lopez, etc.

Censo secundam sententiam eo saltem casu tenendam esse, quo debitor tam prosperam fortunam instaurasset, ut sine statu sui præjudicio solvere posset.

Usus hodie est inter negotiatores, saltem apud nationes mercatrices, ut post cessionem admissam infortunatus debitor in posterum amplius non conveniatur; quod sane prodest bono communi commercii; quia, cum precaria semper sit negotiatorum fortuna, par est pro quolibet spes lucri et periculum damni.

Utrum autem ex usu isto inferri possit vera condonatio, decidere non audeo.

SECTIO II.

DE RESTITUTIONE IN SPECIE.

366. — Postquam jam egimus de restitutione in genere, dicendum modo est de restitutione faciendâ propter varias injurias in particulari: quæ quidem in quatuor genera dividuntur, juxta varietatem bonorum, circa quæ versantur, nempe circa bona spiritualia, circa bona corporis, circa bona famæ et honoris, et denique circa bona fortunæ. Sed, quia de restitutione faciendâ circa bona spiritualia satis dictum est lib. 2. n. 86. 87., circa bona vero famæ et honoris dicitur in sequenti tractatu, restat ut hoc loco agamus de restitutione faciendâ circa bona corporis et bona fortunæ. Ad hæc pertinent homicidium, stuprum, et adulterium: quibus jungimus duos casus defraudationis, scilicet tributorum et conscriptionis militaris; de quibus nunc sigillatim disserendum erit.

CAPUT I.

RESTITUTIO OB HOMICIDIUM.

367. — Videndum est, quæ damna, et quibus personis, restituenda sint. Pro cujus rei intelligentia sciendum est: 1° duplex hic distingui damnum: alterum *personale*, nempe privationem vitæ, aut membri, seu corporis læsionem: *reale* alterum, quod consequitur in bonis fortunæ. Damnum reale subdividitur in damnum *antecedens mortem*, si mors non sequatur continuo, atque illud est quod infertur directe ipsi læso, puta impense curationis, lucrum cessans infirmitatis tempore: et damnum *subsequens mortem*, quod infertur hæredibus occisi, puta privatio sustentationis et lucri, quæ occisus sua arte et industria ipsis comparasset in futurum, si necatus non fuisset.

2° Hæredes bipartiantur: alii *necessarii* sunt, qui juxta leges ab hæreditate excludi nequeunt; quales sunt ascendentes et descendentes, inter quos uxor hic quoque computatur respectu mariti,

quæ, licet proprie hæres non sit, pertinet tamen ad familiam mariti, ex debito matrimonii necessario ab eo sustentandam: alii *voluntarii* sunt, quos non tenetur quis hæredes instituere; tales sunt consanguinei collaterales, qui succedunt ab intestato, vel extranei, quos ex sua voluntate testamento instituit.

368. — **Principia.** I. Homicida, ejusve hæredes, tenentur compensare omnia damna *realia*, quæ ex homicidio proveniunt, et saltem in confuso prævisa fuerunt. Ratio, quia ille eorum causa efficax est. (n. 626.)

Pro damno autem *personali*, videlicet pro vitâ, membro amputato, probabilius nihil restitui debet, cum æstimationem non recipiat, prout dictum est n. 305. qu. 3.

II. Damna *mortem antecedentia* ad æqualitatem restituenda sunt ipsi læso, vel, eo mortuo, quibuscumque ejus hæredibus, etiam non necessariis. Ratio est, quia omnes hæredes succedunt in jura acquisita defuncti, suntque præfata damna debita contracta cum defuncto. (n. 631.)

III. Damna *mortem subsequentia* restituenda sunt pro rata spei hæredibus necessariis. Ratio est, quia illi læsi sunt in bonis propriis et jure sibi debitis, cum unam personam moralem, id est, unam familiam, cum defuncto constituent.

Porro, prædicta spes æstimanda est juxta tempus, quo defunctus verosimiliter victurus fuisse creditur, spectatis ætate et viribus ejus. (n. 631.) In praxi, advertit Lugo, optimus satisfaciendi modus est pacifica transactio cum dictis personis. (*disp.* 11. n. 47.)

Deinde advertatur, expensas funeris non esse restituendas, quippe quæ aliquando faciendæ necessario fuissent; nisi forte occasione illatæ necis, v. g. extra patriam, majores fieri oportuerit. (n. 631.)

Tandem nihil restituendum est, si damnum reipsa non sit secutum; v. g. si defunctus nihil comparare solebat, utpote opulentus vel impotens, nullam artem exercens, aut si alius ejus locum suppleat, vel si uxor postea æque commode nupserit. (n. 631.)

369. — **Quæstiones.** QUÆR. 1° An homicida teneatur restituere consanguineis collateralibus vel aliis, quibus defunctus beneficiabat, bona quæ hic probabiliter illis dedisset si vixisset?

Resp. Nonnulli affirmant, saltem quoad fratres. Sed probabilius negatur, etiamsi homicida illorum damna praevidisset; quia ejusmodi damna non *per se*, sed *per accidens* tantum ex homicidio sequuntur. Regula autem, qua quis jus habet ne vi impediatur a consecutione justī boni, obtinet quando directe intenditur illius damnum, non vero si eveniat per accidens. Ita Less. Lugo, Bonac. Soto, Conc. Salm. etc.

Quod si homicida talia damna *intendisset*, eoque animo hominem occidisset, quidam docent etiam tum cum ad nihil teneri; cum deficiat ibi opus externum contra justitiam erga damnificatos. Ita Soto, Trull. Dicast. Bonac. etc. juxta dicta n. 343. Sed huic sententiæ S. Alph. acquiescere nequit; quia hic pravo animo accedit vis injusta; quisque autem jus habet ne vi impediatur a consequendo justo bono. Ita Less. Lugo, Croix, Tambur. Viva, etc. (n. 632. 633.)

QUÆR. 2º *An homicida teneatur restituere creditoribus occisi damnum eis illatum, si nempe propterea defraudentur suo credito?*

Resp. Idem dicendum, quod ad questionem præcedentem diximus. (n. 634.)

QUÆR. 3º *An a restitutione lucri cessantis usque ad mortem trucidati, deduci possit pretium laboris, quem ille pro lucro obtinendo impendere debuisse?*

Resp. Affirmant aliquot; negant vero communius. Sed rationabiliter sententias conciliat Bonacina dicens illud tantum detrahendum, quod præsumitur occisus libenter daturus fuisse pro redemptione laboris. (n. 639.)

QUÆR. 4º *An liberetur homicida ab onere restituendi, per remissionem occisi ante mortem?*

Resp. Controv. Aliqui negant; quia jus ad compensationem damnorum, quæ mortem subsequuntur, acquiritur immediate hæredibus necessariis, non occiso. Ita Lugo, Croix, Sporer.

Verum communiter affirmant; quia hæredibus illis non fit injuria, nisi in quantum ipsis præjudicatur in bonis morituri contra hujus voluntatem; quare, sicut per moriturum acquirunt jus, ita per illum amittunt. Attamen non bene faceret pater remittendo ea damna in filiorum præjudicium. Probe deinde advertatur, facta remissione *injuriæ* juxta

legem charitatis, non censi propterea factam remissionem *damnorum*. (n. 630. H. A. n. 86.)

QUÆR. 5º *Si homicida morte plectatur, an hæredes ejus excusentur a restitutione damnorum, quæ ex occasione consecuta sunt?*

Resp. Quidam affirmant. Verum negandum est cum sententia communi; pena enim satisfacit justitiæ vindictivæ, non vero commutativæ. Excipe tamen probabiliter, si compensatio damnorum non petatur; quia tunc partes læsæ præsumuntur condonare; nisi res furtiva adhuc exstaret, vel damnum esset valde grave. (n. 705. H. A. n. 90.)

QUÆR. 6º *An teneatur ad restitutionem damni invasus, qui occidit quidem in sui defensionem, excessit tamen moderamen inculpatæ tutelæ?*

Resp. Negant aliquot; quia invasor sciens et volens se huic periculo objecit; scienti autem et volenti non fit injuria. Ita Soto, Sylvest. Spor. Tambur. etc. Attamen communiter et probabilius affirmant, si *deliberate* excesserit; quia invasor jus habet ut a nemine ex privata auctoritate *injuste* occidatur; sed excessus ille jam gravem injuriam illi infert. (n. 637.)

QUÆR. 7º *An restituere teneatur provocans ad duellum, si occidat acceptantem?*

Resp. Affirmat Suarez cum aliis; quia provocatio fuit vera damni causa. Sed probabilius negant Lugo, Vasq. et alii; quia, quamvis provocans peccet contra charitatem, cum tamen alter pugnam acceptat, pugnando non peccat contra justitiam, quantum ad damna fortunæ. (n. 638.)

Nota. Quæ dicta sunt de obligatione restituendi pro damnis ex homicidio secutis, applicanda sunt similiter ad damna ex mutilatione, percussione, vel aliâ quâlibet simili injuriâ in corpus proximi.

CAPUT II.

RESTITUTIO OB STUPRUM.

370. — Damna, quæ ex stupro sequi nata sunt, sequentia numerantur: 1º *damnum personale*, nempe jactura vir-

ginitatis, quod damnum reparari nequit; 2° damna *realia*, nimirum a) infamia, si stuprum pernotescat, unde difficultas oritur conveniens ineundi matrimonium; b) obligatio proles educandæ, si edita fuerit.

Quæ dicturi sumus de defloratione virginis, applicanda quoque sunt violationi honestæ viduæ, vel puellæ occulte corruptæ, quæ virgo adhuc reputatur. (n. 641. *in fine*.)

Prius loquemur de stupro absque promissione matrimonii; postea de stupro sub promissione matrimonii.

ARTICULUS I.

STUPRUM SINE PROMISSIONE MATRIMONII.

371. — **Principia.** I. Si delictum maneat occultum, ratione solius stupri stuprator non tenetur quidquam puellæ restituere. Ratio, quia tunc nullum damnum reale sequitur.

II. Si crimen pernotescat, distinguendum: 1° Si virgo libere consenserit, deflorator nihil tenetur ei restituere; quia scienti et consentienti non fit injuria; nisi ipse facinus propalaverit, quo facto tenetur omne damnum ex infamatione proveniens puellæ et parentibus resarcire. 2° Si vi, metu, aut fraude violata sit, tenetur stuprator tam puellæ quam parentibus omnia damna reparare, ita ut puella æque bene nubat ac si violata non fuisset; constat ex *Cap. 9. de injur.*, et ratio est, quia ipse est damni causa injusta. (n. 641.) Inde consequitur, injustum defloratorem, si aliter damnum nequeat resarcire, teneri puellam ducere, si ipsa velit. (n. 649. *in fine*.)

Dictum est 2°: *tenetur stuprator omnia damna reparare*; casum tamen excipe, quo delictum clam patratum est et proles inde non orta, alius vero illud evulgavit; tunc enim *detractor* tenetur omne damnum ex infamatione proveniens reparare, conferendo nempe augmentum dotis ut virgo æque bene nubat; quia tunc ipse est injusta istius damni causa. Dico: *si proles orta non sit*; quia, si stuprator virginem imprægnavit, ipse hoc facto causam infamitæ ac proinde damni jam posuit.

III. Proles si nata fuerit, eodem modo distinguendum: 1° Si virgo libere con-

senserit, jure naturæ uterque parens tenetur pro ratâ et in solidum ad impensas educationis, donec proles sibi ipsi providere possit.¹ 2° Si oppressa fuerit, solus stuprator tenetur impensas educationis sustinere; in hujus tamen defectu, puella supplere debet, cum sit mater proles; sed ipsa tunc servat actionem contra suum violatorem, qui totum damnum restituere obligatur.

Præterea debent ambo parentes problem conceptam aut jam natam legali modo tanquam suam agnoscere, et per subsequens matrimonium legitimitate donare, ne maneat infamis, et hereditate debitæque educatione privetur. Cessat tamen hæc obligatio, si grave obstet incommodum, aut si puella decepta sive oppressa fuerit, utpote quæ ad matrimonium cum suo violatore ineundum non tenetur. (Marres. n. 299.)

372. — **Quæstiones.** QUER. 1° *An deflorator puellæ consentientis restituere teneatur parentibus damnum bonorum, ipsis obveniens propter dotem, quam augere debent ad filiam in matrimonio collocandam?*

Resp. Communissime negatur; quia puella est domina sui corporis quoad usum illius; unde, sicut potest libere nuptias respuere, sic potest absque injuriâ erga parentes ad illas minus aptam se reddere, consentiendo in suam deflorationem; consequenter neque deflorator injuriam parentibus facit puellam consentientem deflorando. (n. 641.)

QUER. 2° *Si virgo injuste violata postea æque bene nubat, an deflorator liber evadat ab omni restitutione?*

Resp. Affirm., per se loquendo; nihil enim tenetur restituere præcise pro violatione virginitalis, quæ irreparabilis est; neque pro damno, cum nullum secutum sit. (n. 642.)

QUER. 3° *Si deflorator precibus repetitis et importunis virginem ad consensum induxerit, numquid teneatur damna secuta reparare?*

Resp. Negatur communissime; quia ejusmodi preces non adimunt libertatem consensûs, cum facile possit puella, si serio velit, molestiam illam propulsare.

¹ Zallinger. *Instit. jur. nat. lib. 1. n. 184.* — Jure Romano mater tenetur ad alimentum lactis per triennium; ad reliquas omnes expensas pater obstringitur. (n. 655.)

Quod idem a fortiori valet de muneribus aut promissis. — Excipiunt tamen DD. 1° si accedant minæ aut metus reverentialis; 2° si preces essent adeo importunæ et frequentes, ut puella majus detrimentum æstimaret vexationem illam, quam virginitatis jacturam; tunc enim sollicitatio tam vexatoria vi comparatur: in praxi nihilominus, bene addunt, rarissime id contingit, cum puella facile possit irascendo vel aliter a sollicitante se liberare; 3° si vir incipiat tactibus et osculis vim puellæ inferre, etiamsi illa postea libere consentiat deflorari; quia per antecedentem illam violentiam vir constituit eam in proximo periculo consentiendi in copulam; 4° si vir nolit discedere, et virgo ideo consentiat, quia timet infamari si cum illo ab aliis sola reperiatur. In his tamen et similibus casibus, dicunt Salmanticenses teneri violatorem ad partem tantum, non ad totam damnorum reparationem. (n. 642.)

ARTICULUS II.

STUPRUM SUB PROMISSIONE MATRIMONII.

373. — Canonica sanctio statuit delictantem honestam puellam sub promissione matrimonii, sive verâ sive fictâ, adigendum esse ad eam sibi in uxorem ducendam. Constat ex *Cap. 1. et 2. de adult. et stup.* et pluribus decisionibus S. C. C., puta 17 Sept. 1722. et 29 Nov. 1862.¹ Ratio autem est, tum quia vix alio modo potest deceptionem ac damnum illatum adæquate reparare, tum quia in contractibus onerosis, quando unus suam partem implevit, tenetur et alter ex justitiâ implere suam, quam licite prestare potest, quamvis fecte contraxerit. *Ita communiter.* (n. 642.)

Verumtamen hæc regula plures admittit exceptiones: puta 1° si puella ex verbis aut aliis indiciis facile potuit fallacem animum promittentis perspicere, veluti quando is esset longe ditior aut nobilior; hoc casu vir ad nihil tenetur, præter partem impensarum pro prole educanda. 2° Si ex matrimonio timeatur pessimus exitus, aut dedecus familiæ. 3° Si virgo condonet viro obligationem matrimonii. 4° Si ipsa, vel parentes ejus,

nuptias renuat; in priori casu, si puella sine justâ causâ renuat, vir ad nihil tenetur. 5° Si puella jam corrupta erat. (n. 643—647.)

Cæterum, quando puella ex fornicatione gravida est, obnixè inducendi sunt ambo ad matrimonium, nisi grave obstet incommodum; tum propter scandalum præcavendum, tum propter prolem legitimandam meliusque educandam. Sin autem oppressa fuerit puella, ipsa ad hoc urgeri nequit, ut patet. Recole dicta n. 371.

CAPUT III.

RESTITUTIO OB ADULTERIUM.

374. — Damna realia, quæ ex adulterio sequuntur, ex introductione proveniunt prolis illegitimæ in familiam, cum ejusmodi proles, ut ordinarie contingit, marito supponitur, quasi ex eo esset; hoc enim in casu proles spuria expensis educatur familiæ, aditque hæreditatem cum filiis legitimis. Si proles ex adulterio non nascatur, aut exiguo tempore vivat, damnum nullum consequitur.

Principia. I. Quando crimen ex mutuo consensu patratum est, uterque complex tenetur pro ratâ et in solidum compensare omnia damna patri putativo et filiis legitimis inde obvenientia. Ratio est, quia uterque est illorum causa efficax et injusta. (n. 651.)

II. Quando adulter vi, metu, aut fraude, consensum mulieris extorsit, tenetur ipse solus totum damnum reparare. Ratio est, quia tunc ipse solus est totius damni causa.

375. — **Resolutiones.** 1° Restituenda sunt a) patri putativo expensæ educationis prolis adulterinæ, in quantum ipse ad eas contulit; b) filiis legitimis portio hæreditatis, quam recepit spurius: quodsi proles legitima nulla adsit, hæreditas, quam spurius a marito accepit, restituenda est hæredibus mariti, qui injuste eâ defraudantur.

2° Adultera, si parapherna habeat, ex iis restituere debet per donationes, testamentum, legata, contractum, etc. Si non habeat, vel illa non sufficiant, debet, quoad potest, aliis industriis

¹ Acta S. Sedis. vol. 1. pag. 341.

damna compensare, puta diligentius administrando familiam, propriis sumptibus parcendo: si et hæc non sufficiant, adulter supplere tenetur, in quantum valet. (n. 652.)

3° Si damnum de facto jam secutum sit, quamprimum reparandum est, sicut quodlibet aliud damnum. Si necdum illatum, debet reus ita res disponere, ut tempore opportuno restituat ei, cui oportuerit, id omne quod spurius hæreditate injuste acquisiturus est. Quod si hoc in casu adulter morti proximus esset, tenetur statim restituere, per se vel mediante alio, pro ratâ probabilitatis vitæ spurii, attentis ætate ac viribus ejus.

376. — **Quæstiones.** QUÆR. 1° *An teneatur adultera se prodere, si nequeat aliâ viâ damnum reparare?*

Resp. Regulariter non tenetur delictum suum revelare; propter ingentia damna, quæ illi ex ista revelatione imminet, scil. gravis infamia, gravissima et perpetua discordia, imo quandoque sævitia. (n. 653.)

QUÆR. 2° *An teneatur spurius credere matri asserenti illum illegitimum esse?*

Resp. Communissime et probabilius negatur, contra paucos, etiamsi mater juramento id confirmet; quia nemo tenetur credere uni testi, etsi probatissimo; idque maxime valet in tam probroso ac damnoso negotio; ideo jus habet exigendi ut illegitimitas certis probationibus sibi demonstretur, ita ut, si in foro externo proferrentur, spurius declararetur, v. g. si mater clare ostenderet mariti absentiam tempore conceptionis. (n. 654.)

QUÆR. 3^a *An adulter teneatur damna reparare, si ipse non fuerit causa suppositionis spurii, scilicet si ipse non induxerit mulierem ut supponeret viro suo prolem uti filium suum, sed negatve se habuerit?*

Resp. Negant nonnulli. Verum longe probabilius affirmant communiter alii; quia ipsomet adulterio est causa moralis et proxima omnium damnorum, quatenus facto suo moraliter coëgit matrem ad supponendum prolem, ne prodât suum delictum. Excipe casum, quo adultera sine suâ infamiâ et sine periculo suppositionis posset prolem extra domum tenere et alere. (n. 659. H. A. n. 101.)

QUÆR. 4° *Si adulteri sint divites, et exponant prolem brephotrophio, an*

teneantur refundere illi expensas educationis?

Resp. Controv. 1^a Sententia affirmat; quia ejusmodi loca pia unice pro pauperibus sunt instituta. Ita Less. Lugo, Sanch. Salm. Elbel. Spor. et alii communiter.

2^a Sententia, quam S. Alph. probabilior censet, negat; quia brephotrophia non sunt erecta solum ad subveniendum parentibus pauperibus, verum etiam, imo potius, pro ipsis pueris spuriiis, ad eos liberandos a discrimine mortis tum æternæ tum temporalis, quam facile subirent ob infamiæ timorem, si adulteri divites propriis impensis eos alere deberent. Quot enim parentes infamiæ metus induxit vel ad procurandum abortum, vel ad prolem necandam? Ita Henrig. Dicast. Acunna, Renzi, et probabilem vocant Salm. Elbel, Spor. Croix. (n. 656.)

Idem responsum valet pro fornicatoribus.

QUÆR. 5° *Ad quid teneatur adulter, si dubium sit num proles sit sua vel mariti?*

Resp. Communis sententia eum liberat ab omni restitutione; tum quia possidet matrimonium, et filius legitimus reputatur, nisi constet de opposito; tum quia melior est conditio adulteri possidentis bona sua, quibus non tenetur se spoliare ob obligationem dubiam. (n. 657.)

QUÆR. 6° *Quid, si dubium sit inter duos adulteros, qui cognoverunt eandem feminam, utriusnam sit proles?*

Resp. Controv. 1^a Sententia communior docet utrumque teneri ad alimenta pro ratâ dubii; quia singuli certam injuriam intulerunt et damnum aliquod, nempe vel prolem illegitimam vel incertitudinem auctoris, qui solvere teneretur. Aliunde ex hac incertitudine innocens pati non debet. Ita Lugo, Molin. Vasq. Croix, Roncag. Salas, Azor, etc.

2^a Sententia probabilior asserit neutrum ad quidquam obligari; quia nemo obligandus est ad certam solutionem et restitutionem, quamdiu non constet de debito; unde nullus tenetur alere prolem, quam non constat esse suam. Neque sufficit actio injuriosa, sed insuper requiritur damnum ex illâ certe secutum.

Suadet tamen primæ sententiæ ratio in duplici casu: 1° contra secundum adulterum, qui sciens adulterium patra-

tum ab altero, cum adulterà rem haberet advertens se suo secundo adulterio fieri causam incertitudinis, propter quam nequit exigi a primo adultero compensatio; rarissima tamen erit hæc advertentia; 2º si ex communi consilio adulterium patrarint. Ita Sanch. Zachar. Soto, Elbel, Salm. Lopez. etc. (n. 658.) Recole dicta n. 318. qu. 10.

Prefatum responsum procedit quoque pro fornicatoribus.

CAPUT IV.

RESTITUTIO OB DEFRAUDATIONEM TRIBUTORUM.

377. — Tributa hodie distinguuntur directa et indirecta. *Directa* sunt, quæ directe personæ vel possessioni ejus imponuntur; *indirecta*, quæ directe mercibus vel rebus imponuntur; v. g. vectigalia seu portoria; dicuntur autem indirecta, quia venditores, cum suas merces vendunt, in pretio statuendo rationem habere debent tributorum, quæ jam solverunt, et idcirco hæc tributa mercibus directe imposita, indirecte in emptores recidunt.

Principia. I. Leges tributorum, generaliter loquendo, obligant in conscientia ex justitia legali. Probatur 1º ex Script.: Christus enim apud Matth. XXII. 21. ait: »Reddite quæ sunt Cæsaris Cæsari;» et S. Paulus ad Rom. XIII. 5—7.: »Subditi estote, non solum propter iram, sed etiam propter conscientiam. Ideo enim et tributa præstatis: ministri enim Dei sunt, in hoc ipsum servientes. Reddite ergo omnibus debita: cui tributum, tributum; cui vectigal, vectigal.» 2º Ex ratione: quia debentur veluti justum subsidium ad sustentationem Principis et boni communis Reipublicæ; tale autem subsidium ex justitia debetur. *Ita communiter.* (n. 616. Suarez. *De leg. lib.* 5. cap. 18. n. 7.)

II. Tributa ut justa sint, tres exposcunt conditiones: 1º *justam causam*, quæ est necessitas boni communis, ad quam pertinent tum sustentatio Principis, magistratum, officialium, etc., juxta eorum dignitatem, tum sumptus necessarii ad communem civium utilitatem; 2º *proportionem tributi ad causam ejus,*

ut nimirum quantitas tributi non excedat exigentiam causæ; ne populus magis gravetur, quam ejus bonum postulat; 3º *proportionem tributi ad personas, quibus imponitur*; non est enim justum, ut omnes æqualiter solvant, sed juxta facultatem et conditionem uniuscujusque; plus namque a divite, quam a paupere exigendum est, cæteris paribus. (n. 615.)

Hodie Gubernia pecuniam publicam non raro prodigunt in causas inutiles, quin et nocuas, v. g. in theatra, ædificia luxuriosa; præterea solent justitiam violare in distributione subsidiorum, præsertim respectu Catholicorum, qui suas Institutiones propriis expensis sustinere, et adversariorum Institutiones, scholas præsertim, tributis adjuvare coguntur. Inde multa sunt tributa injusta.

378. — **Quæstiones.** QUÆR 1º *An peccent, et teneantur ad restitutionem, defraudantes tributa indirecta, quæ sub magnâ muletâ sunt imposita?*

Resp. 1º Certe peccant tum illi, qui exactores corrumpunt ne munere suo fungantur; quia saltem cooperantur ad peccatum; tum illi, qui violenter resistunt, aut animum habent resistendi ministris vectigalia exigentibus.

2º Quoad illos, qui se vel merces simpliciter occultant, controvertitur. *Prima sententia* communissima et probabilior affirmat; quia tributorum solutio est per legem intenta tamquam per se debita, et necessaria Reipublicæ ac Principi, et ideo per se obligat, etiamsi pœna adiciatur.

Secunda sententia negat; quia a) juste præsumitur Princeps nolle obligare sub culpa, cum magnam adjicit pœnam lucrativam; b) defraudatio illorum tributorum ex parte compensatur per muletas, quæ defraudantibus detectis irrogantur; c) lex pœnalis odiosa est, consequenter restringenda; ergo in dubio utrum sit mixta, præsumenda est pure pœnalis. Ita Navarr. Angel. Beja, Duard., et probabilem judicant Less. Bonac. Bossius, etc. »An autem hæc sententia, concludit S. Alph., propter has rationes (quæ simul sumptæ non videntur contemnendæ) sit sufficienter probabilis, sapientioribus me remitto.»

Generaliter vero loquendo de omnibus tributis, putat Lugo cum Molinâ, monendos esse populos ad tributa solvenda;

post factum autem non esse cogendos ad restitutionem tributi defraudati, si probabiliter sibi persuadeant in tantâ tributorum multitudine esse aliquod injustum, vel nimium quod solvunt, vel se, attentâ qualitate suae personae et negotiorum, ex reliquis tributis, quae non defraudarunt, competenter contribuisse ad necessitates publicas. (n. 616.) Haec observatio apprime convenit tributis hodiernis, juxta supra dicta.

QUÆR. 2º *In dubio de justitiâ tributi, num populi teneantur ad ejus solutionem?*

Resp. Controv. Nonnulli affirmant; quia in dubio præsumendum est pro justo præcepto Principis, qui auctoritatem possidet. Ita Suar. Soto, Malder. Turrian. etc.

Communis vero sententia negat; quia in dubio debiti melior est conditio possidentis, et ei, qui petit, incumbit probatio debiti; atqui subditus possidet bona sua, et Princeps petit tributum ut debitum; ergo Principi probanda est justitia tributi. Ad rationem oppositam respondetur, non eandem fieri præsumptionem pro lege ac pro tributis, quorum plura a viris probis censentur injusta; quae circumstantia præsumptionem illam magnopere extenuat; deinde, subditus non tenetur in dubio obedire Superiori, quando præceptum est nimis difficile, vel grave illi damnum affert; quia in dubio favendum est ei, de cujus damno agitur; tunc enim difficultas illa, una cum dubio de potestate imperandi, præponderat possessioni Superiori, quemadmodum in lib. 1. n. 142. qu. 5. ostendimus.

Prefatam tamen sententiam intelligendam esse censet Lugo, si adsit aliqua præsumptio de injustitia tributi; quia tunc non erit merum dubium, cum præsumptio gignat saltem opinionem. Deinde, cæteri AA. illam limitant, ut procedat de novis incrementis tributorum, non vero de antiquis, quae præsumenda sunt justa, nisi semper adfuerit gravis suspicio de cujusdam tributi injustitia, vel de cessatione causae. (n. 617.)

QUÆR. 3º *An peccent officiales exigentes tributa in dubio num justa sint?*

Resp. Negat.; quia exactionem commode declinare nequeunt, possuntque præsumere pro justitiâ tributi. Ita communiter. (n. 617.)

QUÆR. 4º *An liceat mercatori, qui vectigal defraudavit, computare illud in pretio mercium?*

Resp. Potest, hoc non obstante, merces vendere pretio currente, quamvis illud pretium taxatum sit ratione habitâ oneris solvendi vectigalis, quod iste fraudator non subiit. Rationes sunt, quia 1º pretium constitutum est communi aestimatione; id autem non mutatur ex eo quod hic vel iste oneri vectigalis non satisfaciât; 2º quando pretium majus est ratione sumptuum, quibus passim advectio mercium subjecta est, si qui absque hujusmodi sumptibus eas merces compararint, sive jure sive injuriâ, hi possunt eas vendere pretio communi, etiamsi causa, ob quam illud pretium est constitutum, in ipsis locum non habeat, ut omnes fatentur; ergo similiter in præsentī casu. (Less. lib. 2. cap. 33. n. 68.)

QUÆR. 5º *An peccent contra justitiam exactores tributorum, quoties tributum non exigunt?*

Resp. Affirm., generatim loquendo; quia tenentur ex officio tributa exigere, et damnum Reipublicae impedire. Dico: *generatim loquendo*; excusandi namque sunt, si in re levi subinde dissimulant, maxime cum pauperibus, vel cum deferentibus res ad usum proprium et familiae; quia non tenentur tam districtè suo officio fungi.

QUÆR. 6º *An injusta sit defraudatio tributi successioni hereditariae impositi, quod JURA SUCCESSIONIS vocatur?*

Resp. Affirmandum videtur, regulariter loquendo; quia est tributum in se justum, si cæteroquin moderata sint tributa. Dico: *regulariter loquendo*; quia non videtur injusta in sequentibus casibus: 1º ubi solvenda sunt jura successionis in linea rectâ; hæc namque prægravia videntur, cum filii de jure naturali succedant in bona parentum atque cum hisce unam moralem personam efficiant; cui rationi adde expensas, quas parentum funus, medicus, etc. jam exposcunt; 2º ubi hoc tributum imponitur bonis ecclesiasticis, immunitate de jure gaudentibus; 3º in quibusdam circumstantiis particularibus, ubi tributum illud nimis onerosum esset; v. g. si jura successionis solvenda sint ab hæredibus indigentibus.

CAPUT V.

RESTITUTIO OB FRAUDATAM LEGEM CONSCRIPTIONIS MILITARIS.

379. Coacta militum conscriptio servitus est nostri sæculi libertatem jactantis; quapropter hæc questio non invenitur ab anterioribus theologis discussa. Quum porro difficultatibus haud parum seateat, rationes pro et contra in medium proferemus.

Dammum, quod ex ista defraudatione consequitur, in eo consistit quod loco illius, qui exemptionem a militia obtinuit, alius vocatur. Ad questionem propositam resolvendam, præmittere oportet alteram de istiusmodi legis justitiâ.

380. — **Quæstiones.** QUÆR. 1° *An justa sit coacta militum conscriptio?*

Resp. Dist. 1° Ubi omnes prorsus cives, nisi legitimam exemptionis causam afferant, militare coguntur, videtur certo injusta; quia hoc modo minime necessaria est bono communi, et bono privato civium nimis onerosa atque noxia.

2° Ubi conscriptio fit per sortes, ad determinatum numerum militum complendum pro exercitu permanente, res in dubio est. ¹

Prima sententia affirmat; quia, quamvis introductio coactæ conscriptionis pro exercitu permanente necessaria nequam fuit, sed injusta, postquam tamen semel in variis regnis communiter recepta est, necessaria evasit pro singulis, ut inter Status vicinos proportionata adsit virium militarium æqualitas. Quapropter, quamdiu omnia Gubernia communi consilio eam non abrogant, ob dictam necessitatem ut singulus Status ad se defendendum semper paratus sit, lex est justa.

Secunda sententia negat; sequentibus nititur rationibus: 1° non videtur necessaria; non enim apparet quomodo proportionata illa virium æqualitas cum vicinis Statibus obtineri non posset per conscriptionem voluntariam mercenariorum, qui præterea meliores solent esse

¹ Non est questio de Clericis vel de iis Seminariorum alumnis, qui ad statum Clericalem se præparant, neque de Religiosis; quia lex, si eos quoque comprehendat, respectu eorum certe est injusta, cum jure divino exempti sint; unde fraudando prosequuntur jus suum.

militēs quam coacti; neque apparet tributa idcirco tantopere augenda fore, ut cives hunc modum non præferrent coactæ conscriptioni. 2° Lædere videtur jus naturale; etenim per plures annos arcet juvenes a vitæ statu pro libitu amplectendo, ipsisque imponit durissimum ac periculosissimum onus coacti cælibatûs; porro tanta est naturalis libertas vitæ statum eligendi, ut filii ne parentibus quidem teneantur in hoc negotio obtemperare, nisi in gravi parentum necessitate; a fortiori ergo non tenentur hæc in re parere Gubernio, nisi in casu quo patria in gravi discrimine versaretur. Insuper non raro contingit eam ob causam cogi filios, parentibus sustentandis necessarios, parentes in gravi necessitate relinquere. 3° Non servatur in hoc tributo personali proportio inter personas, cum solæ familiæ illæ, quæ juvenes militiæ idoneos habent, tantum onus subeunt.

Hinc, stante dubio de justitiâ hujus tributi personalis una cum tantâ ejus duritiâ, possidet libertas, et non obligat in conscientiâ.

QUÆR. 2° *An illi, qui corrumpendo aut decipiendo medicos et magistratus fraudant conscriptionem militarem, teneantur ad restitutionem erga illos, qui ipsorum loco ad militiam vocantur?*

Resp. Dist. 1° Qui magistratus vel medicos pecuniâ aut patrocinio *corrumpunt*, ut ab eis invalidi declarentur, tenentur ad restitutionem; quia efficaciter incitant illos ne impediunt damnum aliorum, quod ex officio impedire tenebantur. Ita recentiores Theologi communiter.

2° Quoad illos, qui fraudibus, mendaciis, eos *decipiunt*, dubium est. *Prima sententia* affirmat; quia ex una parte lex conscriptionis est justa; ex alterâ parte fraudantes sunt causa per se efficax et injusta damni aliorum, eo quod actio illa vi sua efficaciter determinet vocationem aliorum, qui jus ad immunitatem habent. Ita Bouvier, Gousset, Marres, qui censet contractum aleatorium inter sortitores existere.

Secunda sententia negat; quia 1° quum dubia sit justitiâ legis adeoque in conscientiâ non obliget, defraudans utitur jure suo ad se liberandum, et potest permissive se habere ad damnum aliorum. 2° Suppositâ etiam legis justitiâ, defraudatio illa non est causa per se

efficax damni aliorum, sed causa mere per accidens; etenim causa per accidens dicitur actio, quæ vi suâ neque physice neque moraliter influit in damnum, sed, quâ posita, alter seipsum determinat ad damnum inferendum; atqui fraudatio conscriptionis vi suâ intendit atque operatur solummodo liberationem fraudatoris; damnum autem aliorum ab aliâ exoritur causâ, a voluntate nempe legislatoris, qui, deficiente uno, alterum vocat ad arma. Ergo fraudatio illa non est cooperatio *positiva* ad damnum aliorum. Præterea neque est injusta cooperatio *negativa*, cum sortitores nullo pacto ex justitia teneantur damnum aliorum impedire. Denique, contractus aleatorius gravis fingitur.

Quidquid sit de istis sententiis, quæ ambæ probabiles videntur, in praxi exigenda non est restitutio; quia, præterquam quod dubia sit obligatio, plerique non putant se committere injustitiam, et pauci monitis obtemperarent. (Lyonnet. *De justitia*, art. *ultim.* qu. 7.)

QUÆR. 3° *Ad quid teneantur illi, qui, pactâ mercede, se locaverunt ad militandum pro aliis, et deinde vexilla deseruerunt?*

Resp. Ad restitutionem tenentur, si ille, ejus loco militans, cogatur tunc ipse militare vel alium denuo conducere. Quoad quantitatem restitutionis, tenentur pro ratâ temporis, quo conductor adhuc militare vel alium conducere cogitur. Secus ad restitutionem non tenentur.

PARS QUARTA.

DE CONTRACTIBUS.

SECTIO I.

DE CONTRACTIBUS IN GENERE.

Trademus 1° notionem contractûs, 2° ejus requisita, 3° obligationem, 4° contractus qualificados.

CAPUT I.

NOTIO CONTRACTUS.

381. — Contractus est duorum pluri-

umve in idem placitum consensus, obligationem pariens. Ad substantiam ergo contractûs requiritur consensus ex utraque parte, e. g. donatio ex parte unius, acceptatio ex parte alterius.

Divisio. Contractus multifariam dividitur; distinguitur nimirum:

1° *Formalis*, qui sit expressâ partium conventionem: *tacitus*, seu *quasi contractus*, qui facto quodam includitur, puta officio suscepto.

2° *Nominatus*, qui proprium nomen in jure obtinet, v. g. emptio, locatio etc.: *innominatus*, qui speciali nomine caret, suntque hi quatuor: *do, ut des; do, ut facias; facio, ut facias; facio, ut des.*

3° *Bilateralis*, seu *onerosus*, qui obligat utrumque contrahentem, ut emptio-venditio: *unilateralis*, seu *gratuitus*, seu *lucratus*, qui unum dumtaxat obligat, ut donatio, mutuum.

Contractus onerosus subdividitur in *commutativum* et *aleatorium*. Est *commutativus*, quando utraque pars dat et accipit aliquid æquivalens, certum et determinatum, ut in venditione, locatione. Est contractus *aleatorius*, quando unus dat rem, alter vero spem adipiscendi aliquid, quod pendet ab eventu fortuito, ut in ludo, sponsione, assecuratione.

4° A modo perficiendi contractum, distinguitur *consensualis*, qui solo contrahentium consensu perficitur, ut emptio-venditio, locatio-conductio: *litteralis*, qui pro sui perfectione scripturam requirit, sive ex liberâ sic contrahentium voluntate, sive ex dispositione legis: *realis*, qui non subsistit sine actuali traditione rei, ut mutuum, commodatum, depositum, pignus.

5° *Nudus*, qui solam parit obligationem naturalem in conscientiâ, ut contractus absque scripto aut sufficientibus testimoniis: *vestitus*, qui præter obligationem naturalem parit etiam civilem, seu actionem in judicio, ut contractus secundum leges initus.

6° *Purus*, cui nulla circumstantia, nulum accidens adjicitur: *qualificatus*, cui aliqua circumstantia, aliquod accidens adjicitur, puta conditio, modus, jurementum.

382. — In contractibus præterea tria discernenda sunt: substantialia, naturalia, et accidentalia. 1° *Substantialia* sunt,

sine quibus contractus subsistere nequit, v. g. mutuus consensus. 2° *Naturalia* sunt, quæ contractui tacite insunt, et inesse præsumuntur, nisi per speciale pactum tollantur; sic naturale est venditioni venditorem obligari de evictione, si res vendita ab aliquo tertio vindicetur tamquam sua. 3° *Accidentalibus*, quæ possunt adesse vel abesse in contractu; unde non præsumuntur adesse, nisi probetur ea fuisse adjecta; v. g. talis dilatio solutionis, pactum de præstando casu fortuito.

Tandem, quæ lege vel consuetudine requiruntur ad ritum et formam contractus, vocantur *solemnitates* contractuum.

CAPUT II.

REQUISITA AD CONTRACTUM.

Tribus constituitur omnis contractus: subjecto, materia, et formâ; propterea ad essentialiam cujusvis contractus postulantur personæ habiles, materia apta, et consensus legitimus; quæ singula sequentibus articulis exponenda sunt.

ARTICULUS I.

PERSONÆ HABILES.

383. — I. De jure naturali inire contractus generaliter possunt omnes, qui liberum præstare consensum possunt. Ratio, quia ad inducendam obligationem jure naturali plus non requiritur ex parte contrahentis, quam consensus libere præstitus.

II. De jure civili ii omnes et soli, qui liberam habent bonorum suorum administrationem, possunt circa illa bona valide contractus celebrare. — Unde inhabiles sunt ad contrahendum, saltem *in multis*, aut certe *firmiter*: 1° minores, sine auctoritate patris aut tutoris; 2° uxores, circa bona dotalia et communia, sine auctoritate mariti vel judicis; 3° interdicti, quibus a iudice adempta est bonorum administratio. Sub quibusnam porro limitationibus prædicti contrahere prohibeantur, discat unusquisque in jure suo patrio. ¹

¹ Cfr. Supplem. n. 56.

384. — Ex dictis concluditur: 1° Minorennes, ejusve pater aut tutor, possunt tutâ conscientia beneficio legis uti, et non stare contractui, lege civili in ipsius favorem irritato; quia ob justissimam causam lex intendit consulere minorennum indemnitati.

2° Idipsum quoque possunt uxor, ejusve maritus aut filii; quia lex similiter intendit eo pacto consulere mariti et familiæ indemnitati.

3° Contra, qui contraxit cum minorenni vel uxore, contractui stare potest, donec nullitas a supradictis invocetur; beneficium enim legis non prodest ei, qui eo non utitur. At nequit ipse contrahentium inhabilitatem in judicio opponere, quippe quod solis supramemoratis concessum est.

Contractus, in minorennitate initus, non potest amplius impugnari, postquam in majorenitate ratus habitus fuit; majorennis enim pleno jure contrahere potest.

ARTICULUS II.

MATERIA APTA. ¹

385. — Contractus iniri possunt de rebus et actionibus, quæ sub hominis dominio cadere possunt.

Materia autem contractus sequentibus gaudere conditionibus debet: sit nempe 1° *pretio æstimabilis*; qualis est non solum ea, quæ pecuniâ æstimari potest, sed generatim quæ ad usus humanos utilis est; 2° *possibilis*, tum physice tum moraliter; quia impossibile nulla datur obligatio; 3° *honestæ in se*; non enim datur vinculum iniquitatis; satis autem est quod materia sit *in se* honesta; contractus namque validus esse potest, licet ob aliquam extrinsecam circumstantiam, v. g. ob prohibitionem, illicitus sit; 4° *propria contrahentis*, saltem si agatur de transferendo rei dominio; 5° *certa et determinata*, sive in individuo, sive in quantitate et qualitate; secus enim illusorius foret contractus.

386. — **Quæstiones.** QUER. 1° *An valeant atque obligent pacta de re turpi, puta de patrandi homicidio, adulterio, furto, sacrilegio, fornicatione, et similia?*

¹ Cfr. Supplem. n. 57.

Resp. 1° Certum est, ante patrationem peccati nullum esse contractum, nullamque parere obligationem; implicat enim alicquem obligari ad peccatum. Unde nec promittens tenetur dare pretium conventum, nec alter retinere potest acceptum.

2° Dubium est, num post opus præstitum oriatur obligatio solvendi pretium promissum, et alter possit illud retinere. Quocirca duplex est sententia probabilis. *Prima sententia* negat; quia 1° opus intrinsece malum¹ non est quid pretio aestimabile, nec vendibile, non solum quatenus peccatum est, verum etiam quatenus laboriosum vel periculosum est, quippe quæ inseparabilia sunt, sicut labor intrinsecus in materia simoniae. 2° Contractus de re turpi ab initio invalidus, positâ actione, non convalescit; impletio enim operis non abstergit turpitudinem contractûs, sed consummat; quantumvis ergo altera pars licite impleri queat, contractus nihilominus semper manet, qualis fuit ab initio, turpis. 3° In *Cap. 8. de pactis*, statuitur: »Juxta legitimas sanctiones, »pactum turpe vel rei turpis, aut im- »possibilis de jure vel de facto, nullam »obligationem inducit"; ergo nec etiam post operis impletionem. Ita Durand. Valer. Medina, Comitol. Contin. Tournel. Concina, Ferraris. v. *Restitut.* art. 3. n. 17—21. Zallinger. *Instit. jur. eccl.* lib. 4. tit. 5. § 88., et probabilem vocant Less. lib. 2. cap. 18. n. 20. Ronceg. de *restitut.* cap. 6. qu. 4. etc.

Secunda sententia communis et probabilior affirmat; quia 1° quamvis actio illicita, quatenus peccatum est, non possit licite vendi, revera tamen, quatenus exsequenti laboriosa vel periculosa est, est pretio aestimabilis. 2° In omni contractu oneroso lex naturalis dictat quod, cum unus partem suam præstitit, teneatur et alter suam implere, quam licite præstare potest. Unde, si unus opus suum, utut illicitum, jam præstitit, tenetur et alter pretium promissum solvere. Citatum *Cap. 8. de pact.* intelligendum est, pacta nullam obligationem inducere ad actionem turpem vel impossibilem exsequendam. (n. 712. H. A. n. 123.)

¹ Dico: *intrinsece malum*; quia, si opus extrinsece tantum malum sit, e. g. labor in die festo, certe mercedem meretur, cum tale opus in se pretio aestimabile ac vendibile sit.

In praxi ergo standum est pro possessore.

QUÆR. 2° *An contractus pro re vel actione jam aliunde debitâ, sit validus?*

Resp. Dist. 1° Si res vel actio debeatur ex justitiâ, non valet, ita ut pretium acceptum restituendum sit; quia eo casu venditur, quod quis vendendi jus nullum habet.

2° Si debeatur ex alia virtute, puta ex charitate, *subdisting.* a) Si præstari possit absque sumptu vel labore pretio aestimabili, nullus est contractus; quia venditur quod pretio aestimabile non est. b) Sin vero præstari nequeat sine sumptu vel labore, communius et probabilius validum esse affirmant, quamquam illicitum; quia venditur res, ad quam gratis præstandam est quidem obligatio, attamen, eo ipso quod non debeatur ex justitiâ, nec sit propterea in altero jus strictum ad illam, aliquid pro ea exigendo non violatur justitiâ. (n. 713.)

QUÆR. 3° *An possit quis pretium accipere pro actione ex justitiâ alicui jam debita, si eadem actio tertio prodesse possit, illæso jure prioris cui debetur?*

Resp. Affirm.; quia non lœdit jus prioris, quocum contraxit, et posteriori utilem sese præstat. Sic v. g. si Titius quempiam conduxerit ut tendat ad certum locum, negotii alicujus pertractandi gratia, potest hic a Petro quoque conduci ad iter illud peragendum pro alio negotio tractando, modo posterius mandatum priori non noceat. Vide dicenda de locatione operarum.

QUÆR. 4° *Si vir donet feminae ad extorquendam copulam, an possit illa donatum retinere, copulâ non concessâ?*

Resp. Dist. Si adfuerit pactum de copulâ, explicitum vel implicitum, certe tenetur restituere. Secus vero, si donum datum sit ad eam alliciendam; quia datio illa fuit omnino liberalis. Ita communiter. Advertendum tamen, mulierem accipientem tale munus, difficulter excusari a peccato scandalî; quia munere accepto vir ardentior et audacior redditur ad eam concupiscendam. (n. 712.)

ARTICULUS III.

CONSENSUS LEGITIMUS.

Videbimus 1° ejus dotes, 2° ejus impedimenta.

§ I. *Dotes legitimi consensûs.*

387. — Consensus debet esse 1° *internus*, i. e. sincerus, non fictus, cum animo se obligandi; 2° *deliberatus et liber*, qualis ad peccatum grave requiritur; 3° *externe manifestatus*; nam contractus est actus humani commercii; ergo debet manifestari exterius, secus nihil operatur; 4° *mutuus*.

De cætero 1° Consensus simultaneus ad contractûs valorem non postulatur; sed satis est quod, qui prior consentit, in voluntate perseveret, donec altera pars in idem placitum consentiat.

2° Consensus per procuratorem edi potest; quo casu contractus perficitur, quando procurator acceptat; neque revocatio mandati actum infirmat, nisi procurator ante celebrationem contractûs de revocatione certior factus fuerit.

3° Silentium in contractibus ineundis *per se* nihil efficere potest, cum contrahentium animum non manifestet, juxta regulam juris 44. in 6: »Qui tacet, non fatetur, sed neque negare videtur." Verumtamen regula 43: »Qui tacet, consentire videtur," locum habet in actibus favorabilibus; nam quisque præsumitur velle, quod sibi bonum est atque utile; non autem in illis, quæ onus adnexum habent aut damnum afferre possunt, ut in contractibus onerosis.

388. — **Quæstiones.** QUER. 1° *An valeat contractus initus cum animo quidem contrahendi, sed non se obligandi?*

Resp. Adest duplex sententia probabilis. 1^a Sententia affirmat; quia qui vult contractum, nequit obligationem excludere, quippe quæ necessario consequitur. Ita Pont. Soto, Vasq. Viva, etc.

2^a Sententia probabilior negat; tum quia conditio appositæ contraria substantiæ contractus, contractum invalidat; tum quia omnis obligatio, a lege non dimanans, oritur ex privata hominis voluntate, ex quo fit ut, deficiente animo se obligandi, obligatio non exoritur. Ita Less. Sanch. Laym. Bonac. Salm. etc.

Attamen 1° qui fidei contrahendo alterum decepit cum damno, tenetur ex justitiâ damnum reparare, et, ubi hoc non potest aliter quam vere contrahendo, tenetur verum consensum ponere. 2° Qui fidei inivit contractum onerosum, tenetur, si alter contrahens jam partem suam præstitit, implere suam,

ut alterum indemnem servet. (n. 709. 710. lib. 6. n. 833.)

QUER. 2° *An obliget promissio aut donatio ante acceptationem promissarii aut donatarii?*

Resp. Communis sententia negat; quia nequit contrahi obligatio a contrahentibus sine mutuo consensu, quod ex ipsâ contractûs definitione claret. Et sane, nemo potest solâ suâ voluntate efficere ut res sua ad alium pertineat, sed ad hoc requiritur etiam consensus illius, ad quem pertinere debet; repugnat enim quod quis nolens aliquid acquirat. (n. 725.)

QUER. 3° *An valeat atque obliget in foro conscientie contractus sine solemnitate juris initus?*

Resp. 1° Certo obligat contractus nudus, cui lex simpliciter non assistit, et, intactâ obligatione naturali, negat actionem in foro externo, ad vitandam multitudinem litium.

2° Disceptatur vero de contractibus, quos lex positive irritat; de quâ controversiâ vide in hoc opere lib. 1. n. 148. qu. 1. et infra n. 415.

§ II. *Impedimenta legitimi consensûs.*

Valido atque firmo consensui repugnant error, dolus, et metus; quibus addi potest lesio.

1. *Error et dolus.*¹

389. — *Error* est deceptio, quæ sine ullius culpa intervenit; *dolus* contra est studiosa alterius circumventio.

Uterque alius est *substantialis*, qui est vel circa rei, de quâ contrahitur, substantiam, vel circa naturam contractûs, vel circa hujus motivum principale: v. g. si emas vitrum, putans esse gemmam; si vendam tibi librum, sed putes me donare; si Cajæ promittas dotem, quia putas esse pauperem, cum non sit. Alius *accidentalis*, qui versatur circa qualitatem accidentalem rei vel contractûs, vel circa motivum secundarium: e. g. si emas equum decennem, quem putas esse septennem; si ducas Cajam, quia putas esse pacificam, cum sit rixosa.

Præterea alius est *antecedens*, qui inducit ad contrahendum, ita ut non

¹ Cfr. Supplem. n. 58.

fieret contractus, si vitium nosceretur; unde et dicitur *dare causam contractui*. Alius *concomitans*, seu *incidens*, qui quidem non movet ad contrahendum, facere tamen potest ut alio modo contraheretur, e. g. minori pretio emeretur.

390. — **Principia.** I. Error et dolus substantialis, quamvis solum concomitans, nullum reddit contractum. Ratio est, quia voluntas non fertur in incognitum.

II. Error et dolus accidentalis, si non det causam contractui, non irritat contractum. Ratio est, quia in tali casu habetur sufficiens rei cognitio quoad substantiam, et consensus in eam; error autem et dolus accidentalis tamquam accessorium sequitur principale. (n. 714.)

Dubium vero est, si error vel dolus accidentalis causam dederit contractui, utrum et tunc valeat? Negant nonnulli; sed communiter et probabilius affirmatur; quia sufficit quod sit voluntarius quoad substantiam, licet sit involuntarius quoad accidentia: excipe, si contrahens expresse alligaverit consensum alicui accidenti; tunc enim qualitas transit in substantiam. — Nihilominus, ut communiter DD. docent, dolo alterius contrahentis deceptus, semper potest revocare talem contractum, ratione injuriæ et defectus consensûs, et tenetur deceptor damna ex deceptione orta resarcire; hæc enim est omnium tacita mens contrahentium, non se obligandi ad contractum, quando se deceptos deprehendunt. (n. 715. H. A. n. 124.) Intellige tamen semper: dummodo contractus sit dissolubilis; ut excludantur matrimonium et professio religiosa, utpote quæ constituunt statum ex naturâ suâ firmum et irrevocabilem. Ita Lugo. *disp.* 22. n. 88. et alii communiter.

391. — **Resolutiones.** 1° Si sacerdos emat pro veste pannum, quem putat sub noctem esse nigri coloris, dum viridis est aut violacei, non valet contractus, si expresse declararit velle se nigri coloris pannum emere; quia, licet color in se sit mera qualitas, in hoc casu transit in substantiam.

2° Si volenti emere vinum Burdigalense, Burgundicum mittatur, valet contractus *per se*; quia error aut dolus non est substantialis. Sed justitia hæditur accidentaliter, si Burdigalense carius sit, et tandem Burgundicum vendatur; adeoque venditor tenetur excessum pretii

restituere. Dixi: *per se*; quia error posset esse substantialis; v. g. si emptor ex motivo speciali tale vinum voluisset, puta pro remedio, vel alio fine, ad quem aliud vinum non conducere. (Reuter. n. 114.)

3° Qui apud bibliopolam emit librum, quem existimat bonum, postmodum vero pravum esse deprehendit, valide nihilominus contraxit, etiamsi non emisset, si pravum cognovisset; quia librum quoad substantiam satis novit. Sin autem falso titulo libri, aut assertionem bibliopole deceptus fuisset, contractum rescindere potest.

2. Metus.¹

392. — Metus potest esse vel *gravis*, vel *levis*: potest incuti *ab intrinseco*, et *ab extrinseco*: ab extrinseco incuti potest *juste*, vel *injuste*: rursus incuti potest vel *directe ad extorquendum consensum*, vel *directe ob alium finem*; præterea potest incuti vel *ab illo ipso*, quocum contrahitur, vel *ab aliquo tertio*. Recole dicta in lib. 1. n. 48.

Principia. I. Valet, nec rescindi potest, contractus metu gravi initus, proveniente *ab intrinseco*. Ratio est, quia adest consensus simpliciter voluntarius; nec intervenit injuria, propter quam rescindi posset actus.

II. Valet pariter contractus metu gravi *juste* incusso initus. Suadetur ex allatâ ratione in præcedenti principio.

III. Contractus metu gravi *injuste* incusso initi, sunt saltem ad arbitrium metum passi rescindibiles. Ratio est, quia qui metum injuste incussit, injuriam alteri intulit; unde tenetur illum in pristinum statum restituere, et alter jus habet exigendi hanc restitutionem.

Exinde infertur, eum, qui metum incussit, teneri rem extortam restituere, eum alter petit; quod si nolit, potest metum passus occulte sibi compensare. (n. 716. 717.)

393. — **Quæstiones.** QUÆR. 1° *An contractus ex metu gravi et injusto initus, sit ipso facto invalidus?*

Resp. Adest triplex sententia probabilis. 1^a Sententia affirmat; quia, licet consensus adsit, nullitas contractus profluit ex parte cogentis, qui ex tali contractu nullum consequi jus potest, neque

¹ Cfr. Supplem. n. 58.

proin alter obligationem contrahere. Si enim hujusmodi contractus valeret, oriretur jus atque obligatio justitiæ ex injustitiâ, quod repugnat. Ita Villal. Molin. Sylvest. Rebell. etc.

2^a Sententia distinguit, affirmans de gratuitis, negans de onerosis; quia liberalis donatio, supra alios contractus, postulat de jure naturali voluntatem omnino liberam. Ita Soto, Pontius, Aragon. etc.

3^a Sententia probabilior et communissima negat; quia metus non tollit consensum simpliciter voluntarium, qui ad firmandum contractum de jure naturæ sufficit. Ita Less. Lugo, Sanch. Salm. Roncag. Azor. etc. — Excipi tamen debent quidam contractus, jure canonico irritati, videlicet matrimonium (et probabilius etiam sponsalia, ut dicitur in libro VI.), professio religiosa, electio Prælati, renuntiatio beneficiorum, etc. (n. 716. H. A. n. 125.)

QUÆR. 2° *An contractus ex metu levi et injusto inuitus, sit rescindibilis arbitrio metum passi?*

Resp. Controv. 1^a Sententia probabilis affirmat; quia, qui metu injusto, quamvis levi, extorquet actum, infert alteri injuriam, ex quâ commodum reportare non debet; ergo satisfacere tenetur pro hac injuriâ; sed non satisfacit, nisi rescindat actum, et rem ponat in eo statu, in quo prius fuit, si nimirum passus injuriam id velit; hic ergo actum rescindere potest. Ita Less. Sanch. Salm. Molin. Soto, Navarr. etc. — Excipienda tamen sunt matrimonium et professio religiosa, juxta dicta n. 390.

2^a Sententia probabilior negat; quia qui novit metum esse levem, et, cum facile potuisset, non rejicit, non præsumitur ex metu, sed vere sponte, consensisse. Ita Pontius, Tambur. Viva, Medina, etc. — Excipienda tamen probabilis sunt sponsalia, ob maximam libertatem quam requirunt. (n. 718. lib. 6. n. 844.)

QUÆR. 3° *An metus reverentialis habendus sit tamquam gravis?*

Resp. Dist. 1° Metus reverentialis, sumptus pro sola reverentia Superiori debita, non nisi levis est.

2° Sumptus pro vero metu, qui necessario induit timorem alicujus gravis damni imminentis ex inobedientia, puta diuturnæ indignationis, rigide tractationis, etc., per se gravis est; quia

molestissimum est illa mala sustinere a Superiore. Ita communiter. (n. 717. lib. 6. n. 1056.)

QUÆR. 4° *An preces importunæ constituent metum gravem?*

Resp. Verius negandum est, nisi addantur metui reverentia, aut alias ex repulsa grave malum timeatur; quia metus gravis non potest inveniri, nisi ubi timeatur aliquod malum inferendum. Ita Sanch. Lugo, Salm. Bonac. Palaus, etc. Advertendum tamen, non quascunque preces assiduas dici importunas, sed eas tantum, quæ sunt instantissimæ et sæpius repetitæ. (n. 717.)

QUÆR. 5° *Si contractus metu gravi injuste extortus fuerit, et res pervenerit ad tertium possessorem bonæ fidei, numquid possit metum passus ab illo rem repetere, et ille teneatur restituere?*

Resp. Communiter affirmant; quia ratione injuriæ res manet obligata priori domino, et consequenter cum illo onere transiit ad alios; consensus enim per injuriam extortus non transfert rem irrevocabiliter. Ita Less. Sanch. Lugo, Salm. Sylvest. etc. (n. 719.)

QUÆR. 6° *An metum passus rescindere queat contractum, si metus incussus fuerit ab aliquo tertio, non ab eo quocum contractum est?*

Resp. Consequenter ad dicta in præcedenti questione, affirmandum est, si contrahens injuriæ particeps fuerit. Secus, si non participaverit; sed tunc datur metum passo actio adversus illum, qui metum intulit, pro damno illato. (Less. lib. 2. cap. 17. n. 39. Lugo. disp. 22. n. 117.)

QUÆR. 7° *An rescissioni obnoxius sit contractus, gravi quidem metu injuste extortus, non tamen incusso directe ad extorquendum contractum, sed ex alio fine?*

Resp. Controv. 1^a Sententia negat; quia, cum finis metus non sit contractus, contrahens sponte sua hunc eligit ut malum impendens avertat, quemadmodum si metus ab intrinseco proveniat. Ita Sanch. Covar. Henriq. Reginald. Bonac. etc.

2^a Sententia probabilior affirmat; quia, quamvis metum incutiens contractum non intenderit, posuit tamen causam ejus injustam, quæ vexatum impulit ad contractum. Ita Lugo, Less. Guttier. Vega, etc. (Lugo. disp. 22. n. 174—177.)

394. — **Resolutiones.** 1° Si raineris alteri in furto deprehensio, te eum delaturum esse domino læso, vel custodi, aut judici, nisi certum munus tibi promittat, tenet promissio, etiamsi intentionem illum deferendi non habuisses, modo munus excessivum non videatur. Ratio est, quia jus habes deferendi, cuius cessio pretio æstimabilis est.

2° Si quis ex odio damnum tibi paret, nihil a te postulans, tu vero pecuniam ei promittas ad avertendam injustam vexationem, non teneris solvere; quia injustæ vexationis cessatio debita est ex justitia, atque adeo pretio non æstimabilis, juxta dicta n. 386. qu. 2.

3° Si viator, a latrone oppressus, trans-euntem hominem in auxilium advocaverit, ei pecuniam promittendo, valet promissio, juxta qu. 6.

4° Si juvenis in stupro deprehensus, occidendus sit a patre puellæ, ipse vero, nemine petente, sed sponte sua matrimonium offerat, ut mortem evadat, promissis stare non tenetur; matrimonium tamen, si subsequatur, validum erit, ut tradit S. Alph. lib. 6. n. 1049.

3. *Læsis.*

395. — *Læsis* in eo consistit quod in contractibus onerosis æqualitas non servetur, sed vel ultra justum pretium rei accipiatur vel infra illud solvatur. Justum pretium hic intelligitur summum vel infimum.

Læsis contractum per se non irritat; sed jure naturali obstringit lædentem sive ad restituendum excessum pretii, sive ad supplendum defectum. Quod si lædens mala fide processerit, tenetur insuper omnia alia damna inde secuta, et in confuso saltem prævisa, resarcire.

Jure civili (non ubique tamen) graviter læso quandoque conceditur *restitutio in integrum*, quæ definitur: repositio in pristinum statum, in quo res fuit ante læsionem, facta auctoritate judicis. Non omnibus hæc actio rescissoria jure competit, sed in nonnullis tantum contractibus, et certis dumtaxat personis, puta minorennibus, venditori aut emptori; quæ de re consulatur jus patriæ. ¹ Porro restitutio in integrum debet fieri ita, ut læsus recuperet rem suam,

absque ullo detrimento; lædens vero, si bona fide egit, nihil perdat de suo, adeoque ut neuter fiat ditior, neuter pauperior; cum restitutio sit repositio in pristinum statum.

CAPUT III.

OBLIGATIO CONTRACTUS. ¹

396. — **Principia.** I. Contractus rite initus obligat ex justitia. Ratio est, quia contractu transfertur quoddam jus; omni autem juri correspondet obligatio ejusdem generis. Excipe forsitan simplicem promissionem, ut mox infra exponemus.

II. Contractus solos obligat contrahentes, aut eorum locum tenentes, vel principales, puta hæredes, mandantes, etc. Ratio est, quia nemo privatus alteri invito onus imponere vel beneficium concedere potest.

III. Contractus obligat, non ad id solum quod verbis contrahentium expressum est, verum etiam ad omnia ejus consecutaria, quæ pro pacti naturâ postulant æquitas, lex aut usus. Ratio est, quia contrahentes censentur agere cum bona fide.

De cætero studiose investiganda est mens contrahentium; quæ si clareat, ei standum est. Sin vero ambigua sit, explicari potest tum ex contractus materia, tum ex usu locorum, tum ex indole personarum. Tandem, si, omnibus perpensis, dubium tolli nequeat, transactio consulenda est.

IV. Culpabilis violatio contractus adducit obligationem compensandi omnia damna inde alteri parti secuta, dummodo prævisa fuerint. Ratio patet, quia injusta et efficax eorum damnorum causa est.

Contractus porro violari potest, non solum quoad rem ipsam faciendam vel omittendam, verum etiam quoad tempus executionis, si nempe debitor fuit in morâ culpabili.

De cætero consule dicta n. 317. qu. 2.

CAPUT IV.

CONTRACTUS QUALIFICATI.

Contingere potest, ut contractus fiat

¹ Cfr. Supplem. n. 60.

¹ Cfr. Supplem. n. 56. 58. et 73.

non pure et absolute, sed sub conditione, modo, causa, demonstratione, cum adjecto juramento, etc.; atque ideo de his quoque agendum. De contractu tamen jurato sermo fuit in tractatu II hujus libri n. 73. seqq.

ARTICULUS I.

CONTRACTUS CONDITIONATUS.

397. — *Conditio* est circumstantia dubia contractui adjecta, a cujus existentia vel eventu valor contractus dependet, vel cujus eventu contractus resolvitur.

Divisio. *Conditio* est 1° *de presenti*, vel *de præterito*, vel *de futuro*, prout est circumstantia.

2° *Possibilis* vel *impossibilis*. Ad impossibilem refertur etiam *turpis* conditio; quod enim non licet, censemur non posse, adeoque vocatur impossibile *de jure*, contradistinctum ab impossibili *de facto*.

3° *Necessaria*, quæ certo est eventura; *contingens*, cujus eventus est incertus.

4° *Casualis*, si eventus pendeat ex voluntate tertiæ, vel ex causa a contrahente distincta, v. g. legatum tibi promitto, si Petrus prolem non suscipiat: *potestativa*, si pendeat ex voluntate unius contrahentis, v. g. ducam te, si Catholicam fidem professus fueris.

5° *Expressa*, quæ disertis verbis apponitur: *tacita*, quæ actui inest, quin exprimatur, sive *ex natura rei*, v. g. dono tibi fructus, si nascantur; sive *ex dispositione juris*, v. g. ducam te, nisi mihi sis consanguinea.

6° *Suspensiva*, quæ obligationem suspendit, donec exsistat seu purificetur conditio, v. g. ducam te, si pater tuus consenserit: *resolutiva*, quæ facit ut, purificata conditione, contractus initus resolvatur aut resolvi possit, v. g. dono tibi hanc domum, dummodo filius mihi non nascatur.

398. — **Principia. I.** Contractus sub conditione *de presenti* vel *de præterito*, non suspenditur, sed vel statim perfectus est et absolute obligat, si subsit; vel non valet nec unquam valebit, si non subsit conditio. Res est in promptu.

II. Contractus sub conditione *de futuro necessario*, valet statim ut absolutus; quia conditio necessario verificanda jam habetur pro præsentem; nisi

tamen contrahentes per errorem putarent conditionem esse contingentem.

III. Contractus sub conditione honesta *de futuro contingente*, valet, sed effectum non sortitur antequam impleatur conditio. Ejusmodi itaque contractus statim parit obligationem absolutam expectandi conditionis verificationem, ita ut ante illud tempus neuter contrahens possit resilire, et revocare consensum; impleta vero postea conditione, perficitur et purificatur contractus.

Supponitur in hoc principio conditio *suspensiva*; si *resolutiva* apponatur, statim existit et obligat contractus quoadusque impleatur conditio; qua impleta, resolvitur contractus; sin autem, sit absolutus.

IV. Contractus sub conditione *contraria substantiæ contractus*, non valet; quia sine sua substantia res non subsistit.

Invalidum propterea foret matrimonium initum sub conditione generationem proles evitandi in usu conjugii, vel sub conditione ut uxor pro questu adulterandam se tradat.

V. Contractus sub conditione *impossibili* vel *turpi*, jure naturali plane invalidus est; quia purificari facto vel jure non potest. — Utrum vero, conditione turpi impleta, oriatur obligatio, perpendimus n. 386.

Dictum est: *de jure naturali*; quia 1° jure canonico, in matrimonio conditiones impossibiles aut turpes, non contrariæ essentiae matrimonii, habentur pro non adjectis; ex præsumptione quod non serio adjectæ fuerint, animo suspendendi matrimonium. Ita *Cap. 7. de condit. appos.*; 2° jure civili, in donationibus inter vivos vel per testamentum, similiter pro non adjectis reputantur.

399. — Notandum denique: 1° Conditiones impleri debent secundum cognitam aut verosimilem contrahentium intentionem. 2° *Conditio potestativa* impleta reputatur, quando debitor vel alius impedivit quominus alter eam impleteret. (n. 734.)

ARTICULUS II.

CÆTERI CONTRACTUS QUALIFICATI.

400. — Præcipui sunt: 1° *Sub modo*, quando onus contractui adjicitur, ab

altero implendum, non tamen ut conditio; v. g. lego ecclesie duo millia francorum, sed volo ut celebretur quotannis una Missa.

2° *Sub causa*, quando adjicitur motivum, ob quod fit; v. g. duco te, quia nobilis es, virgo es.

3° *Sub demonstratione*, quando apponitur signum demonstrativum rei vel personæ; v. g. lego tibi mille francos, quos mihi debet Paulus, vel in tali arca reconditos.

4° *Sub alternatione*, quando quis obligatur ad unum ex duobus vel pluribus dandum aut faciendum; v. g. ad solvendum censum annuum in pecuniâ vel in frumento.

5° *Sub pœnâ*, quando imponitur pœna non exsequenti.

6° *In diem*, quando adjicitur tempus, quo contractus executioni dandus est.

401. — **Principia.** I. Contractus *sub modo* valet statim ut absolutus, neque revocatur, si modus non impleatur. Ratio est, quia modus est onus adjectum contractui absoluto, ad quem se habet ut accessorium ad principale. Si enim modus ingrederetur contractum ut finis principalis, jam non foret contractus proprie modalis, sed purus. Obligatur tamen pars, cui onus imponitur, modum implere; quodsi non impleat, dum potest, integrum est donatori donationem revocare, dummodo tamen facta non sit in pias causas, ut sancitur in *Cap. 4. de condit. appos. (n. 734.)*

Attendendum ergo semper est, utrum finis principalis datoris sit liberalis donatio, an vero ipsum onus.

Observandum demum, modum impossibilem aut turpem pro non adjecto reputari, nisi substantiæ contractûs repugnaret, quo casu contractus foret nullus.

II. Contractus *sub causa* nullus est, si causa *finalis*, ob quam initur, non subsistat; validus est, si causa *secundaria* seu *impulsiva* tantum non subsistat.

Hinc valet matrimonium, si quis dicat: duco te, quia es bonis moribus; id enim exprimit solum causam impulsivam. Non valet donatio facta alicui, quia pauper est, si non sit pauper; quia paupertas est causa finalis.

Donatio tamen, si error sit circa causam *secundariam*, revocari potest a donatore; imo, si donatarius sit causa

erroris, tenetur ipse errorem detegere, nisi donator ita sit affectus, ut præsumatur nolle revocare donationem, etsi errorem agnosceret. (*n. 737.*)

III. Contractus *sub demonstratione* nullus est, si adsit error circa rei substantiam; secus, si circa accidentia tantum.

Hinc v. g. si dicas: lego Titio mille francos, qui sunt in tali arca; reperiuntur vero duo millia, non debentur Titio, nisi mille; quia tunc quantitas expressa est *lacative*, arca vero *demonstrative*. Sin autem dicas: lego Titio pecunias, quæ sunt in tali arca, et constant mille francis, debetur Titio totum, quod est in arca; quia summa tunc *demonstrata* est tantum.

IV. Contractus *in diem* statim parit obligationem pro tempore præfixo.

V. In contractu *sub alternatione*, electio per se pertinet ad debitorem, nisi expresse concessa fuerit creditori. Si una res fortuito perierit, potest ille, penes quem erat electio, eligere superstitem vel alterius æstimationem; quod idem potest creditor, si res culpâ debitoris perierit. (*Marc. n. 1057.*)

VI. In contractu *sub pœna*, pœna ex justitiâ debetur, si petatur, saltem quando culpabiliter non impletus est contractus. Moderata tamen debet esse pœna, secus non obligaret quoad excessum.

SECTIO II.

DE CONTRACTIBUS GRATUITIS.

402. — Sunt promissio, donatio, commodatum et precarium, depositum et sequestrium, mutuum, mandatum et negotiorum gestio. Quidam horum contractuum, quamvis ex naturâ suâ gratuiti, de facto tamen non gratuito iniiri solent; quo casu potius in locationem transeunt.

Monendum insuper est, per vocem, quæ terminatur in *arius*, illum indicari, qui accipit, tam in contractibus onerosis quam in gratuitis; hinc v. g. promissarius, donatarius, legatarius, depositarius, etc

CAPUT I.

PROMISSIO.

403. — Promissio est liberalis datio fidei de re licita.

Quæstiones. QUÆR. 1° *Quantum obliget promissio acceptata, si materia sit notabilis?*

Resp. Tres sunt sententiæ, omnes satis probabiles. 1^a Sententia contendit eam obligare sub gravi ex justitiâ; quia jus confert promissario ad rem promissam; deinde promissio onerosa obligat ex justitiâ, ut omnes fatentur, ergo et gratuita. Ita S. Anton. Sanch. Layman. Less. etc.

2^a Sententia tenet simplicem promissionem secundum se, secluso alio damno promissarii, obligare sub levi tantum, ex fidelitate; quia violatio fidei solum continet quamdam deceptionem proximi absque damno, sicut mendacium. Ita Cajet. Concina, Salm. Diana, etc.; consonare videtur S. Thomas, qui docet promissionem obligare dumtaxat ex debito honestatis.

3^a Sententia docet id totum pendere ex animo promittentis, qui, si velit, potest se obligare ex justitiâ et sub gravi; sicut enim potest quis alteri conferre gratis jus strictum *in re* per donationem, sic poterit et *ad rem*. Ita Lugo, Molina, Spor. Holzm. etc. — Hæc sententia vix differt a secunda, quia, ut explicant fautores ejus, non exoritur obligatio justitiæ, nisi promittens expresse voluerit se ex justitiâ obligare; unde in dubio præsumitur obligatio levis. (n. 720. H. A. n. 127.)

Advertendum insuper est: 1° In dubio utrum quis propositum tantum fecerit an veram promissionem, non censetur facta promissio, nisi per verba obligatoria sit expressa.

2° Ad constituendam materiam gravem in promissione obligante ex justitiâ, requiritur materia quadrupla illius, quæ in furto mortali exigitur; quia promissor disponit de proprio, fur de alieno. Ita Sanch. Spor. et alii communiter.

3° Si ex fide fractâ aliud grave damnum promissario proveniret præter illud, quod consistit in non consequendâ re promissâ, promissio certe obligabit sub gravi, ut omnes fatentur; v. g. si promississes alteri dare mutuum, isque

tibi confisus aliunde sibi non propeisset. (n. 720.)

QUÆR. 2° *Quandonam cesset obligatio promissionis?*

Resp. 1° Libera remissione promissarii. 2° Si promissum reddatur impossibile, vel valde noxium, vel illicitum, vel inutile promissario. 3° Generaliter loquendo, quoties supervenit notabilis mutatio rerum, quæ si prævisa fuisset, non fuisset facta promissio; quia semper hæc facta præsumitur sub tacitâ ejusmodi conditione. (n. 720.) Unde cessat quoque, si causa finalis, ob quam facta est, non subsistat; si promissarius non stet suis promissis vicissim factis.

QUÆR. 3° *An obligatio promissionis transeat ad hæredes?*

Resp. Obligatio promissionis transit ad hæredes promissoris, sicut jus ex promissione ortum transit ad hæredes promissarii; quia hæres ipso jure obligatur ad omnia onera realia defuncti; et, tametsi non sint ex justitiâ, afficiunt tamen res ipsas defuncti, quæ promissæ fuerant.

Hæres porro eodem modo, quo promissor, obligatur, videlicet regulariter sub levi tantum. Excipe, si promissor suam promissionem limitaverit ita, ut solum voluerit obligare seipsum, non vero suos hæredes, atque etiam ut voluerit obligari promissario soli, non vero ejus hæredibus, quo casu nihil transit ad hæredes. (Lugo. disp. 23. n. 98—100.)

404. — Ex dictis infertur, quod si promissor, non impleta promissione, morte interceptus fuerit, promissarius nequeat occulte sibi compensare; quia simplex promissio probabiliter nullum justitiæ jus transfert in promissarium; nisi tamen constaret promissorem voluisse se obligare ex justitiâ, v. g. ob insolita obsequia sibi præstita. Post factum nihilominus, si promissarius bona fide rem sibi promissam surripuerit, non tenetur restituere; quia, cum probabile quoque sit ex promissione oriri obligationem justitiæ, adeoque et jus strictum, melior est conditio possidentis. Recole dicta n. 313. et 314.

CAPUT II.

DONATIO.

405. — Donatio est liberalis datio rei propriæ alteri. Distinguitur 1° donatio *pure liberalis*, quæ in donatore nullam obligationem supponit: *antidotalis* seu *remuneratoria*, quæ supponit obligationem gratitudinis; 2° donatio *inter vivos*, *causa mortis*, et *per testamentum*.

Acturi sumus 1° de donatione in genere; 2° de donatione inter vivos et mortis causa; 3° de donatione per testamentum; quibus demum subnectemus appendicem de successione ab intestato.

ARTICULUS I.

DONATIO IN GENERE.

Examinandum est: 1° quis donare possit, quis accipere; 2° quantum, et quomodo; 3° an, et quando facta donatio, semel acceptata, revocari valeat.

§ I. *Quis donare possit et accipere.*¹

406. — I. Donare inter vivos possunt omnes, qui rerum dominium et liberam administrationem habent, nec specialiter prohibentur. Hinc donare nequeunt: 1° usu rationis carentes; 2° minores et interdicti, sine consensu eorum, quibus subsunt; 3° uxores, nisi de paraphernis, aut cum consensu mariti; 4° conjuges inter se, saltem non irrevocabiliter; sunt tamen regiones, ubi mutuae conjugum donationes permittuntur; 5° supra vires obærat. Magis specialia videantur in jure patrio.

407. — II. Acceptare possunt omnes homines, qui lege non prohibentur. Neque inhabiles sunt infantes, amentes, vel alii usu rationis carentes, quippe qui acceptare possunt per alios, puta per parentes, tutores, etc. Nullus porro acceptare potest ab illis, qui donare nequeunt, juxta superius dicta. Quinam autem in specie lege prohibeantur accipere, discat lector ex patrio jure.

Querunt hoc loco theologi, utrum licite possit quis ab obærato accipere donum? Affirmant aliqui, dummodo conscius impotentiae debitoris non *induxerit*

illum ad donandum; etenim non peccat contra justitiam, quia ex una parte obærat, cum adhuc sit verus dominus rei, potest illius dominium transferre; ex altera parte acceptans utitur jure suo, justitia enim non obligat ut ob damnum alterius vitandum renuat accipere donum, cum id per accidens eveniat, et non sit causa ejus motiva, sed permissiva tantum; neque peccat contra charitatem, quia charitas non obligat ut repudiet quis commodum suum ad servandos creditores indemnes. Ita Less. Molin. Laym. etc., et probabile putant Lugo et Palaus.

Sententia tamen verior et communis negat, docetque donatarium, qui *malæ fide*, i. e. conscius impotentiae debitoris, acceptat donum, omnino teneri ad restitutionem damni, quod obvenit creditoribus. Ratio est, quia, sicut donans lædit justitiam se reddendo impotentem ad solvendum, de quo nemo dubitat, ita etiam lædit accipiens; adjuvat enim debitorem ad actionem injustam et ad damnum creditoribus injuste inferendum. Neque obstat quod debitorem non induxerit ad donandum; nam acceptando cooperatur damnificationi creditorum, eamque complet, non minus quam per inductionem. (n. 722.)

Dictum est: *qui malæ fide acceptat*; nam qui bonâ fide accipit ignorans damnum creditorum, non peccat contra justitiam, et solum tenetur reddere rem, si exstat, vel id in quo factus est locupletior, sicut possessor bonæ fidei. (Lugo. *disp.* 20. n. 113.)

§ II. *Quantum donari possit, et quomodo.*¹

408. — I. *De quantitate.* Præmittendum est, *portionem disponibilem* nuncupari eam bonorum quantitatem, quam quisque pro nutu suo donare potest: *legitimam* vero eam quantitatem, quæ vi legis reservata est hæredibus necessariis, adeoque aliis donari nequit. Donatio deinde, qua legitima læditur, *inofficiosa* dicitur, i. e. contra officium pietatis.

Jamvero, quamvis dominus de rebus suis pro libitu disponere valeat, donationem tamen, in quantum præjudicat

¹ Cfr. Supplem. n. 62. 63. 66.

¹ Cfr. Supplem. n. 64. 65.

juri alterius, vel etiam in quantum inofficiosa est, facere nemo potest.

Limitavi 1°: *in quantum præjudicat juri alterius*, nimirum juri creditorum, juxta quæstionem agitatam numero præcedenti et dicta n. 348 et 349.

Limitavi 2°: *in quantum inofficiosa est*; quia donatio, qua præjudicatur filiis aut parentibus in legitimâ, si non ipso jure invalida sit, at certe rescindi potest, saltem quod excessum, quo præjudicatur legitimæ; de qua materia mox iterum sermo erit n. 411. Hinc, qui nullos habent hæredes necessarios, nullis conscribuntur limitibus respectu legitimæ.

409. — **Quæstio.** *An peccent graviter parentes lædentes filiorum legitimam?*

Resp. Affirm., si *graviter* lædant; quia leges civiles, quæ justæ sunt, observari debent. (H. A. n. 237.)¹ Notandum autem, quod parentes, licet nequeant *donationibus* minuere filiorum legitimas, possunt tamen contractibus onerosis (at non simulatis), et donationibus remuneratoriis, quippe quæ proprie donationes non sunt.

Hinc culpandi non sunt parentes, si ad remunerandum filium probum bene meritum de familia, aliquatenus lædant legitimam alterius filii dyscoli, pigri, aut prodigi, vel si peculiari filii necessitati donis manualibus provideant.

Utrum porro idem possint, in conscientia, in opera pia, duplex est sententia probabilis. *Prima sententia* affirmat, modo filii non priventur sustentatione jure nature debitâ; quia lex civilis nequit præjudicare causæ piæ. Ita Carden. Navarr. Lopez. Rodrig. etc.

Sed probabilior videtur *altera sententia*, quæ negat; quia leges civiles observari debent, ubi justæ sunt nec a jure canonico sunt correctæ. Ita Sanch. Less. Diana, Concin. Salm. etc. (n. 740. H. A. n. 133.)

410. — II. **De modo.** Quod *formam* attinet jure positivo præscriptam, donatio rei *mobilis* cum actuali ejusdem traditione, formam nullam exposcit; sed statim tenet ac transfert dominium.

Donatio vero rei *immobilis*, item rei mobilis absque actuali traditione, necnon testamentum, ut valeant saltem in foro externo, facienda sunt per publicum instrumentum forma legali rite confectum.

¹ Cfr. Supplem. n. 44. Quæstion.

Notandum tamen, donationem ad causas pias nullam solemnitatem juris requirere, ut valeat; de quo consule infra dicenda n. 415. et Lugo. *disp.* 23. n. 159.

§ III. Quando donatio revocari valeat.¹

411. — Donatio inter vivos per se et ordinarie revocari nequit; quia jus alteri semel legitime quesitum ipsi invito auferri non potest. Dixi tamen: *per se et ordinarie*; nam excipiuntur quidam casus, in quibus donatio revocationi obnoxia est, videlicet 1° ob enormem donatarii ingratitude[m] erga donatorem in casibus a lege definitis; 2° si donatori, qui notabilem bonorum partem donavit dum nullos liberos habebat, ex inspirato postea nascatur proles; quia talis donatio censetur facta esse sub conditione: *nisi liberi nascantur*; 3° si donatio sit inofficiosa, et cum præjudicio aliorum; 4° si conditiones et conventiones in donatione appositæ, quas adimplere promisit, donatarius non adimpleverit.

Adhuc 1° ob *ingratitude[m]* non revocatur donatio ipso jure, sed per sententiam judicis.

2° Ob *prolem supervenientem* donatio revocata censetur ipso jure, ita ut donator expectare non debeat sententiam judicis; verumtamen donatarius non tenetur restituere, antequam donator repetat. Quod si facta fuerit causæ piæ, revocari solum potest in quantum necesse est ut liberi suam habeant legitimam.

3° Donatio *inofficiosa* non est irrita ipso jure, sed per sententiam judicis irritanda ad petitionem filiorum post mortem parentum; unde ante sententiam judicis donatarius nihil tenetur restituere. Utrum porro hujusmodi donatio revocetur tota, an vero quoad partem tantum in qua filii fraudantur, dependet ab ordinatione patrii juris. (n. 740. H. A. n. 133.)

4° Notandum denique, omnes donationes causa mortis atque testamenta usque ad mortem esse revocabilia. (H. A. n. 134.)

ARTICULUS II.

DONATIO INTER VIVOS, ET MORTIS CAUSÂ.

412. — Donatio *inter vivos* est, qua

¹ Cfr. Supplem. n. 67. De effectu donationis jure civili irritæ, ibidem n. 68.

quis sic donat, ut velit rem donatam statim esse absolute et irrevocabiliter donatarii.

Donatio *mortis causâ* est, qua quis intuitu mortis aliquid revocabiliter donat, quod alter habebit irrevocabiliter post mortem donatoris, si is prius non revocaverit. Debet igitur expressa mortis mentio fieri; alias enim præsumitur esse actus inter vivos, non obstante quod in articulo mortis facta sit donatio, cum censeretur donator potius *moriens* donare, quam *mortis causâ*.

Donatio *mortis causâ* coincidit fere cum legato, nisi quod acceptationem donatarii, vivente adhuc donatore, requirat; unde, si quis donet intuitu mortis, et moriatur antequam donatarius possit acceptare, legatum erit. In dubio porro utrum donatio sit inter vivos an mortis causâ, præsumenda est inter vivos.¹

413. — **Quæstiones.** QUÆR. 1° *An donatio facta ad pias causas, ante acceptationem valeat?*

Resp. Quidam affirmant; quia acceptatio non requiritur de jure naturali neque de jure canonico, sed de jure civili; causæ piæ autem ad forum ecclesiasticum spectant. Ita Less. Molin. Felin. etc.

Sed probabilius negant alii; quia, ut dictum est n. 388., acceptatio requiritur de jure naturæ; excepto tamen casu, quo intentio promittentis sive donantis fertur in Deum, cui fit, et ideo tunc obligat ut votum. Ita Sanch. Lugo, Vasq. Palaus, Salm. etc.

Quocirca advertendum est: 1° In dubio de intentione, præsumitur animus vendendi; quia ejusmodi promissiones, in absentia promissarii, communiter concipi solent in ordine ad Deum. Cum tamen nondum sit jus acquisitum ipsi causæ piæ ante ejus acceptationem, poterit votum illud dispensari ab Episcopo. Utrum autem id possit adhuc post acceptationem, vide dicta de voto, n. 104. qu. 2.

2° Donatio pia, ut docent Salmanticenses, a quolibet acceptari potest nomine causæ piæ. (n. 726.)

QUÆR. 2° *Num ante acceptationem revocari possit donatio juramento firmata?*

¹ In quibusdam regionibus donatio *mortis causâ* a jure civili non agnoscitur; unde ibidem ea equiparanda est contractui nudo. Cfr. Supplem. n. 61. et recale dicta n. 388. qu. 3.

Resp. Communiter affirmatur, contra paucos; quia juramentum sequitur naturam actus; donatio autem revocabilis est donec acceptata sit. (n. 727.)

QUÆR. 3° *Ut valeat donatio facta absenti, an necesse sit ut donatarius acceptationem suam significet donatori?*

Resp. Dist. 1° Si donatio per nuntium offeratur, debet coram nuntio acceptari.

2° Si per litteras offeratur, Viva et Lugo, *disp.* 22. n. 29—32. contendunt non requiri acceptationis significationem; quia in contractu gratuito, eo quod in uno solo pariat obligationem, sufficit unio voluntatum in illo solo qui jus acquirit. At Lessius et Salmanticenses exposcunt acceptationis intimationem; quia consensus utriusque debet vicissim innotescere. (n. 728.)

3° Certo tamen non requiritur acceptationis intimatio, quando quis donum rei mobilis realiter mittat donatario, v. g. quando quis alteri mittit in epistola summam pecuniæ vel facultatem eam accipiendi ex suis bonis; et hoc solum forte intenderunt Lugo et Viva. (Lugo. *loc. cit.* n. 28.)

QUÆR. 4° *An, mortuo donatore ante acceptationem, possit donatarius postea valide acceptare?*

Resp. Duplex est sententia probabilis, sive donatio jam facta supponatur, sive nondum facta, sed mandata fieri a nuntio.

1° Si donatio jam facta sit, et donator ante mortem miserit nuntium aut epistolam: *Prima sententia* affirmat; quia donatio permanet virtualiter in litteris vel nuntio misso, aut saltem ex præsumpta intentione donantis valebit instar legati. Ita Less. Sanch. Lugo, Salm. Viva, etc. — *Secunda sententia* probabilior negat; quia non potest voluntas acceptantis uniri cum voluntate defuncti, cum jam non sit. Ita Lopez, Iserna, Tiracquel. Decius, etc.

2° Si donatio solum mandata sit fieri a nuntio, qui simul munus donatario affert: *Prima sententia* probabilior negat; quia mandatum expirat morte mandantis. Ita Lugo, Less. Sanch. Turrian. — *Secunda sententia* affirmat; quia hoc mandatum, cum sit quedam gratia facta, non expirat morte mandantis; quam sententiam merito probabilem putant Less. Viva, Spor. Tambur.

Ex hisce sententiis inferitur, quod si

donatarius bona fide acceptaverit, juste possit retinere, cum jam adquisierit legitimam possessionem; secus, si mala vel dubia fide, eo quod cum dubio inchoari nequeat legitima possessio. (n. 729. 730.)

QUER. 5° *An, mortuo donatario ante acceptationem, suus hæres possit donationem acceptare?*

Resp. Affirmant aliqui; quia hæres representat personam defuncti. Ita Sanch. Molina, Suar. Tiraquell. Covarr. etc.

Negant tamen probabilius alii; quia hæres succedit in jura realia defuncti, non autem in personalia, ut est jus acceptandi donationem. Ita Less. Salm. Palaus, Rebell. Concedit tamen Lessius filium donatarii ex aequitate posse acceptare, cum talis præsumenda sit mens donatoris. (n. 731.)

QUER. 6° *An requiratur traditio ad acquirendum dominium rei donatæ?*

Resp. De jure naturæ non requiritur, sed donatio verbalis sufficiens est ad dominium transferendum. Traditio ergo ubi exigitur, ex jure positivo exigitur; quo casu donatio verbalis, non secuta traditione, confert solum jus *ad rem*. (n. 732. Less. lib. 2. cap. 18. n. 11. et 12.)

ARTICULUS III.

DONATIO PER TESTAMENTUM.

Quæ ad ultimas voluntates spectant, majori ex parte pertinent ad jurisperitos, ex aliquâ tantum ad theologos; ea, quæ ad jurisperitos pertinent, brevius perstringemus, tum quia pertinent ad forum externum, tum quia pendent a legibus, quæ in singulis regionibus diverse sunt, nec possunt una generali doctrina pro omnibus locis definiri.

Examinabimus 1° notionem et formam testamenti; 2° testandi facultatem; 3° institutionem hæredis; 4° aditionem et repudiationem hereditatis; 5° resolutionem testamenti; 6° ejusdem executionem; 7° codicillum, legatum, et substitutionem.

§ I. Notio et forma testamenti. ¹

414. — Testamentum est ultima vo-

¹ Cfr. Supplem. in Jus Gallic. n. 36. 40—43. In Jus Holland. n. 36. 39—43.

luntas, qua quis decernit quid de bonis suis post mortem fieri velit. Dicitur *ultima* voluntas, quatenus morte primum firmatur; nam ante mortem quocumque tempore pro testantis arbitrio revocari potest.

Divisio. Principaliter dividitur in solemne, et non solemne. Solemne est, quod habet omnes solemnitates a jure præscriptas: *non solemne*, quod nullas, vel saltem non omnes habet solemnitates a jure præscriptas. Testamentum porro, quod ex speciali juris privilegio non *omnes* solemnitates ad valorem exigit, *privilegiatum* dicitur; cujusmodi est testamentum militis in expeditione bellica, testamentum tempore pestis, præclusa communicatione, aut in mari conditum, ad tempus determinatum valiturum. Pro reliquis testamentorum speciebus remitto ad jus patriæ.

415. — **Quæstiones.** QUER. 1° *An valeat atque obliget in conscientia testamentum non solemne?*

Resp. Dist. 1° Testamentum *pium*, seu ad pias causas factum, certo valet et obligat, modo sufficienter constet de voluntate testatoris. Ita communiter. Ratio est, quia in iis, quæ ad finem spiritualem salutis animæ et ad pietatem spectant, leges civiles locum non habent, cum hæc pertineant ad potestatem spiritualem Ecclesiæ. Constat etiam ex jure canonico, puta ex *Cap. 11. de testam. et Conc. Trid. sess. 22. cap. 8. ref.* Quamobrem S. Penitentiaria, pluries interrogata, huic doctrinæ adhærendum esse respondit.

Dixi: *modo sufficienter constet de voluntate testatoris*, nempe sive per scripturam, sive per verba, sive per nutum ad alterius interrogationem. Si vero non constet hæredi de voluntate testatoris, uni testi, quamvis probatissimo, non tenetur credere; quia in citato *cap. 11. duo testes legitimi* requiruntur ad probationem; quod sane necessarium fuit ad bonum commune, ut fraudes evitentur. Hinc non tenetur hæres credere etiam Parocho aut Confessario, nisi alius adsit contestis. (n. 923. 924.)

2° Testamentum *profanum*, seu ad causas profanas, utrum valeat, scrutati sumus in libro I. n. 448. qu. 4., ad quem locum remittimus lectorem, ne eadem repetamus.

De testamentis piis pro praxi notan-

dum est: a) Cum multi fideles hodie sibi persuadeant etiam testamenta ad pias causas corrumpere, quando aut solemnitate juris civilis sunt destituta, aut a iudice civili rescissa sunt, et proinde bona fide quandoque illa exsequi recusent, Confessarius secundum prudentiæ regulas a monitione, si magis obesse quam prodesse prævidetur, abstinere, ne quæ bona fide possident, deinde mala fide retineant. Absolutione tamen propter malam fidem certo indigni sunt, qui dolo aut fraude testamenta ad pias causas a iudice civili rescindenda curant. (Marres. n. 307.)

b) Ad præcavenda pericula frustrationis, quæ nostro tempore piis causis plerumque imminet, præstat ut fideles pias dispositiones non testamento, sed donatione inter vivos perficiant.

QUER. 2° *An testamentum nullum quoad causas profanas, valeat quoad legata pia ei inserta?*

Resp. Aliqui negant: quia ruente principali, corrumpitur accessorium. Sed communis sententia affirmat; quia specialis ratio reperitur in accessorio, quæ non est in principali, nempe favor causæ piæ, quæ spectat ad potestatem Ecclesiæ, et ideo ibi attenditur tantum jus canonicum, quod nullam solemnitatem exigit. Colligitur præterea ex citato *Cap. 11. de testam.* in quo magis videtur sermo esse de legatis, quam de testamentis. Ita Lugo. *disp. 22. n. 273.* cum Less. Vasq. Sanch. Covarr. Molina, Layman, Roncagl. Salm. etc. (n. 921. 922. 925.)

QUER. 3° *An contra, legata profana testamento pio non solemniter inserta, valeant?*

Resp. Duplex est sententia probabilis. 1^a Sententia communior affirmat; quia accessorium naturam sequitur principalis. Ita Less. Sanch. Salm. Viva, Covarr. etc.

2^a Sententia satis probabilis negat; quia Pontifex se non ingerit in causas mere profanas, quæ ad potestatem spiritualem non spectant. Neque obstat regula, quod accessorium sequatur naturam sui principalis; ea namque non procedit, quando est diversa ratio in accessorio, prout est in casu nostro, et constat ex supradictis, cum legata pia sint valida, etiam quando testamentum profanum invalidum est propter defectum solemnitatis. Ita Lugo, Bonac. Vasq. Jason, etc. (n. 922.)

§ II. *Facultas testandi.*

416. — Videndum hic est quo jure sit introducta testamenti factio, et quibus ea sit permissa.

Quod primum attinet, plures sentiant testandi facultatem a solo jure civili repetendam esse; quia, spectato jure naturali, nemo de rebus suis disponere potest pro tempore, quo non amplius earum est dominus; sed qui condit testamentum, disponit sic de rebus suis, cum per mortem omne dominium extinguatur. Verum communior et vera sententia docet eam quoad substantiam esse juris naturalis et gentium; quoad modum vero et solemnitates, juris civilis; etenim 1° jure naturæ dominium transfertur per donationem, si ea rata habenda sit usque ad donatarii acceptationem; atqui testatoris ultima voluntas rata est habenda donec fuerit hæreditas acceptata; ergo. *Prob. min.* Alte homini infixa est ea lex dilectionis, ut donet aliis bona sua tum potissimum, cum jam ipse nequit iis uti, in vite scil. exitu; atqui inefficax foret morientis dispositio, nisi ratihaberetur post mortem; ergo. 2° Illud ex lege naturæ profectum censendum est, quod apud omnes gentes viget, atque leges civiles diu antecessit; atqui utrumque de testamentis affirmandum est; ergo. Ita Reiffenst. *lib. 3. decret. tit. 26. n. 280.* qui vocat hanc sententiam communissimam. Pichler. *Jus. can. lib. 3. tit. 26. n. 47. 48.* Schmier. *Jurisprud. lib. 3. tr. 4. part. 1. cap. 1. Sect. 1. § 3.*

Porro, si donatio testamentaria lege naturæ sancitur, sponte consequitur eam ultra mortem vim habere. Nec mirum hoc debet videri, quum multi sint actus, e. g. pacta, leges, quæ post mortem auctoris vim suam haudquaquam amittunt. (Lugo. *disp. 3. n. 17. disp. 23. n. 64.*)

417. — Quoad alterum punctum, testamentum facere possunt omnes, qui jure non prohibentur. Jure naturali autem prohibentur, qui carent usu rationis et libertatis; unde invalidum est testamentum non libere factum, eo quod testator egerit vel non compos mentis, vel deceptus, vel coactus. Testamentum tamen amentis, delirantis, ebriosi, si factum fuerit tempore lucidi intervalli, validum est. (n. 921. 942.)

Jure positivo quinam prohibeantur, discatur ex jure patrio. Fere iidem sunt, qui donare non valent.¹

§ III. *Institutio hæredis.*

418. — In omni testamento debet institui hæres, unus vel plures, (aut institui *potest*, prout vult jus patrium.) Institutus erit vel hæres *universalis*, qui totam consequitur hæreditatem defuncti, ac consequenter succedit in universum jus illius, seu in omnia jura activa et passiva, commoda et onera illius realia; hæres enī personam defuncti quoad jura et onera realia repræsentat: vel erit hæres *particularis*, qui pro *certa parte* seu *quotâ* hæreditatis instituitur, v. g. pro semisse, triente, etc., et hic etiam succedit in universum jus defuncti pro ratâ parte; vel tandem institui potest pro *re certa*, quando ei assignatur a testatore res certa in individuo, vel certa pecuniæ quantitas; hic autem proprie hæres non est, sed *legatarius*, ad quem defuncti neque jura neque onera spectant.²

419. — Hæredes institui possunt omnes homines, tam personæ singulares, quam Communitates, nisi ipsis obstet specialis prohibitio.³

Hæredes porro necessarii a testatore excludi testamento nequeunt, quoad portionem videlicet legitimam, quemadmodum infra uberius exponemus.

§ IV. *Aditio et repudiatio hæreditatis.*⁴

420. — Integrum est omni hæredi delatam sibi hæreditatem acceptare, vel repudiare, servatis a jure præscriptis; item potest acceptare vel pure et simpliciter, vel sub beneficio inventarii.

Effectus aditæ hæreditatis sunt: 1º

¹ Cfr. Supplem. n. 37—40.

² Jure Gallico, hæres ex testamento etiam *legatarius* nuncupatur; estque vel *universalis*, quando testator ei donat totam hæreditatem; vel *titulo universalis*, quando ei donat quotam partem; vel *titulo particulari*, quando donat rem certam in individuo, vel certam pecuniæ quantitatem.

³ Observandum est, jus acquirendi Ecclesiæ ad pias causas a civili potestate independens esse. Cfr. Syllabum errorum a Pio IX damn. prop. 26.

⁴ Cfr. Supplem. n. 25. 26.

acquisitio juris et domini omnium rerum, quæ in hæreditate continentur; 2º obligatio solvendi omnia debita defuncti, ejusque obligationibus satisfaciendi, etiam ultra vires hæreditatis, (si hæres adiit absque inventario), item solvendi legata, et totam voluntatem defuncti adimplendi. Si plures sunt hæredes, singuli pro rata sua parte jura acquirunt et onera ferre debent.

Quum hæres adeundo hæreditatem contrahat tantam obligationem, eidem a jure concessa est facultas et tempus deliberandi, an hæreditatem adire velit, necne; an *pure*, vel *sub beneficio inventarii*. Est autem inventarium legitima et specifica adnotatio omnium honorum, jurium, debitorum, etc., in hæreditate repertorum: quæ quidem conficienda est juxta requisita juris; eo fit fine ut innotescat quanta sit hæreditas, quanta debita exsolvenda. Privilegia et effectus inventarii sunt: 1º quod hæreditatem adiens non teneatur creditoribus et legatariis ultra vires hæreditarias solvere; 2º quod hæredi conservet suas actiones, quas ipse habet adversus defunctum, ita ut, retenta ordinis ratione, cum cæteris creditoribus parem sortiatur fortunam; quæ actiones alias, aditâ pure hæreditate, tollerentur per confusionem. (n. 961.)

Advertendum denique, jure prohiberi renuntiationem *future* hæreditatis, ac quodlibet circa eam pactum. (n. 932. 934.)

421. — **Quæstio.** *An hæres, qui non est usus beneficio inventarii, teneatur in foro etiam conscientie, solvere debita ultra vires hæreditatis?*

Resp. Doctores communiter negant; quia lex fundata in præsumptione facti, facto non subsistente, non obligat; atqui lex, quæ in casu obstringit hæredem ad omnia debita solvenda, fundatur in præsumptione quod bona hæreditatis sint sufficientia; ergo, quando reapse debita excedunt hæreditatem, lex non obligat in conscientia. (*Lib. 1. n. 150. H. A. tr. 2. n. 26. Salm. tr. 14. cap. 5. n. 151.*) Nihilominus creditores et legatarii judicis officium implorare possunt, ut sibi debita ab hæredibus solvantur; quia illud jus ex lege iis competit, et plerumque fraudem timere possunt. (*Marres. De justit. n. 272.*)

§ V. *Resolutio testamenti.*¹

422. — 1° Testamentum et quævis ultima voluntas semper et pro libitu revocari vel mutari potest a testatore, quamdiu vivit. Revocari autem potest vel per ejusdem destructionem, vel per instrumentum secundum leges confectum, vel per aliud testamentum subsequens, vel denique per alienationem aut destructionem rei legatæ.

2° Hæredes quoque legitimi obtinere quandoque a iudice possunt testamenti rescissionem, ob certas quasdam causas in iure expressas.

Adhæc animadvertatur, dispositiones testamentarias quandoque posse *caducas* esse, quando nempe validæ quidem sunt, sed ob quasdam circumstantias executionem sortiri nequeunt: v. g. si legatarius ante testatorem moriatur, vel ante appositæ conditionis completionem, vel si res legata intereat, etc.

§ VI. *Executio testamenti.*²

423. — Executorem testamenti, unum vel plures, constituere potest testator, dummodo eligat quempiam iure habilem ad contrahendum. Nullus tamen invitus compelli potest ad officium executoris suscipiendum. Etiam Religiosi hoc munus obire possunt ex licentia Superioris, nisi Ordinis regula obstet. Quod si testator executorem nullum constituerit, ad hæredes pertinet testamenti executio.

Executioni mandandum est testamentum, quumprimum moraliter fieri potest. Executio porro fieri debet omnino juxta voluntatem defuncti: si vero de eâ dubium sit, secundum mentem testatoris rationabiliter præsumptam. Curet etiam executor, ut observet præscripta juris patrii circa confectionem inventarii, ob signationem bonorum, etc. Tandem, executione factâ, tenetur executor rationem executionis suæ reddere, (præterquam de iis, quæ testator forte jussit erogari secreto). (n. 936. 941.) Illud quoque notandum est, impensas factas ab executore, muneris sui adimplendi gratiâ, ex bonis hæreditariis solvi debere; nullum enim tenetur damnum pati.

424. — Quantum ad pias dispositiones, sancivit Conc. Trid. sess. 22. cap. 8. ref. »Episcopi, etiam tamquam Sedis Apostolicæ delegati, in casibus a jure concessis, omnium piarum dispositionum, tam in ultimâ voluntate quam inter vivos, sint executores." Quibus verbis significatur Episcoporum officium esse majore quâ possunt curâ advigilare, ut piæ dispositiones debite executioni mandentur. Præterea competit Episcopis potestas interpretandi ultimas voluntates, si dubiæ sint.¹

Quæstiones. QUÆR. 1° *An Summus Pontifex possit commutare ultimas voluntates?*

Resp. Affirm., ex justa causa, ut patet ex *Clement. cap. 2. de relig. dom.* ubi dicitur: »Ea, quæ ad certum usum largitione sunt destinata fidelium, ad illud debent, non ad alium, (salvâ quidem Sedis Apostolicæ auctoritate), converti." Et ratio est, quia Papa est supremus causarum piarum administrator, ut possit de iis disponere, prout exigit necessitas vel utilitas.

Disputatur autem an idem possit sine causâ. Sententia verior et communis, contra paucos, negat; tum ex Trid. sess. 22. cap. 6. ref. ubi pronuntiatur ejusmodi commutationes *non nisi ex justa et necessaria causa fieri debere*; tum ex ratione; quia, licet dispositiones testatorum censeantur Papæ commissæ, non tamen ut domino, sed ut dispensatori. (n. 931.)

QUÆR. 2° *An Episcopi possint ex justâ causâ commutare pias dispositiones?*

Resp. Controv. 1^a Sententia affirmat; asserens 1° Episcopis id competere potestate *ordinariâ*; quia talis commutatio est quedam dispensatio in lege præscribente exactam impletionem ultimarum voluntatum; atqui, quando dicitur in Tridentino fieri posse dispensationes, et non exprimitur a quo, satis intelligitur fieri posse ab Episcopis; 2° saltem illis competere potestate *delegatâ*, ut probatur ex Trid. loc. cit., ubi dicitur: »In commutationibus ultimarum voluntatum, quæ non nisi ex justa et necessaria causa fieri debent, Episcopi, tamquam

¹ Non abs re erit monere circa legata pecuniæ distribuendæ pauperibus, sub nomine *pauperum* venire etiam loca pia *indigentia*, puta ecclesias, hospitalia, monasteria, etc. (n. 938. et 930. dub. 10.)

¹ Cfr. Supplem. n. 46—48. 50.

² Cfr. Supplem. n. 49.

»delegati Sedis Apostolicæ, summarie et »extrajudicialiter cognoscant nihil in »precibus tacitâ veritate vel suggestâ »falsitate fuisse narratum, priusquam »commutationes prædictæ executioni »demandentur." Ita Sylvest. Beja, Barbosa, Croix, Salm. etc.

2^a Sententia vero probabilior negat; quia jure canonico imponitur Episcopis religiose *exsequi* ultimas voluntates; idque valet, etiamsi commutatio fieret in melius. Neque probatur prima sententia ex Trid. in *cit. cap. 6.*; nam ibi tantum committitur Episcopis, ut, quando commutationes ultimarum voluntatum a Sede Apostolica eis committuntur, ipsi, antequam illæ executioni demandentur, precum veritatem examinent; quod magis claret conferendo *cap. 5.* immediate præcedens, ubi locutum erat de executionibus dispensationum a Sede Apostolica obtentorum. Ita Molin. Laym. Sauch. Lugo, qui vocat sententiam communem.

Conceditur tamen, in duplici casu posse Episcopum ultimas voluntates commutare, videlicet 1° si voluntas testatoris impleri nequeat, v. g. quando pecunia, legata ad aliquem usum, non sufficit, vel obest impedimentum; tunc legatum convertendum est in opus pium proxime accedens voluntati testatoris, ut dicunt DD. communiter. Notandum tamen, quod si impedimentum non sit perpetuum, debeat expectari tempus opportunum. 2° Si qua causa superveniat, vel fuerit testatori ignota, quam si ille cognovisset, aliter disposuisset; tunc namque valde probabiliter potest Episcopus ex epikeia interpretari voluntatem testatoris, et legatum in alium usum convertere, v. g. si legatum sit relictum pro vasis sacris conficiendis, quibus Ecclesia non eget, sed paramentis aliisve ornamentis indiget. (n. 931. 939.)¹

§ VII. Codicillus, legatum, et substitutio.

425. — I. *Codicillus*, quasi *parvus codex*, jure Romano est ultima voluntas minus solemnibus, absque directa hæredis

institutione. Est vel *scriptus*, vel *nuncupativus*, i. e. viva voce factus. Fieri potest codicillus cum vel sine testamento: si adijcitur testamento jam prius condito, spectat ad aliquid in eo explicandum, mutandum, addendum, demendum, vel ad assignandum legatum aut fideicommissum; si fiat ab eo, qui intestatus decedit, spectat ad designanda legata ab hærede solvenda. Ad codicillum jure Romano sufficiunt quinque testes, quamvis non rogati, etiam forminæ.

Deinde jure Romano testamentis inseri solet *clausula codicillaris*, qua declarat testator se velle, ut, si testamentum suum forte ex aliquo defectu non valeret tanquam testamentum, valeat saltem ut codicillus. (n. 919.)¹

426. — II. *Legatum* est donatio quædam a defuncto relicta, et ab hærede præstanda. Expediit ut legator directe leget legatario, dicendo v. g. *relinquo Titio*; nam, si directe mandaret hæredi legati traditionem in favorem Titii, speciem haberet fideicommissi.

427. — III. *Substitutio* est vocatio ad hæreditatem ejusve partem, in locum hæredis instituti. Duplex est: 1° *Directa*, quando substitutus consequitur hæreditatem immediate, sine ministerio hæredis primo instituti, v. g. si testator dicat: *hæredem constituo Cajum, si vero Cajus hæres non erit* (quia forte nolet, aut non poterit), *Titius sit hæres meus*. 2° *Indirecta*, quæ etiam *fideicommissaria* dicitur, quando substitutus non immediate consequitur hæreditatem ejusve partem, sed mediante ministerio hæredis primo instituti, qui jus suum in tertium transferre jubetur, v. g. si testator dicat: *Cajus est hæres meus, volo tamen ut moriturus hæreditatem meam relinquat Titio*.

Fideicommissum ergo est substitutio indirecta, qua hæres immediatus obligatur hæreditatem totam, vel illius partem, vel rem certam, in alterum transferre suo tempore. Unde, si hæres primo institutus, a quo jus transferri debet in substitutum, hæreditatem non adeat, evanescit fideicommissum, nisi causa pia esset substituta.²

¹ Missas commutare ob quamcumque causam nequit Episcopus, ex Decreto Urbani VIII relato a S. Alph. lib. 6. n. 331. Consule in hoc opere lib. VI.

¹ Codicillus in Jure Gallico non agnoscitur. De Jure Holland. confer Supplem. n. 42.

² Cfr. Supplem. n. 45.

428. — **Quæstiones.** QUÆR. 1° *An legatum relictum puellis ut nubant, possit dari eis, quæ fiunt Religiosæ?*

Resp. Dist. 1° *Affirm.*, si sit relictum personæ determinatæ, nisi aliud constet de mente testatoris; quia præsumi debet testatoris voluntatem non fuisse eam obligare ut non assumeret statum perfectiorem.

2° Si legatum relictum sit personis indeterminatis, nonnulli etiam affirmant; quia eadem militat ratio. Ita Diana, Less. Salm. etc. Sed sententia certe probabilior negat; quia tunc testatores pie providere volunt solis puellis nubere volentibus, ne exponantur periculo prostitutionis. Ita Sanch. Bonac. Molin. Roncagl. Lugo, cum communi, ut asserit. (n. 930.)

QUÆR. 2° *An legatum relictum puellis, ut nubant, possit dari eis, quæ sine dote jam nupserunt?*

Resp. Dist. 1° *Affirm.*, si sit relictum puellis determinatis; quia præsumitur testator voluisse ipsis omnino providere ob peculiarem erga ipsas affectum, ut vel nubant, vel nuptiæ decenter vivant.

2° *Negat.*, si indeterminatis; quia tunc censetur potius testator voluisse subvenire nubendis, ut periculum prostitutionis vitarent. Quando tamen legatum est relictum pro dotandis puellis pauperibus, bene potest dari jam nuptis; nam tunc perseverat finis testatoris, sublevandi nempe ipsarum indigentiam. Ita communiter. (n. 930. dub. 4.)

QUÆR. 3° *An legatum relictum fœminis in matrimonium collocandis, possit tradi viduis iterum nupturis?*

Resp. Dist. *Affirm.*, si non sint aliae fœminæ ætate nobiles: *negat.*, si adsint; quia nomine mulieris in matrimonium collocandæ proprie intelligitur in nupta, aut saltem adhuc virgo. At vero legatum relictum pro nubendis fœminis pauperibus, convenit tam viduis quam virginibus. Ita communiter. (n. 930. dub. 5.)

QUÆR. 4° *An legatum relictum virginibus nubendis, possit dari etiam corruptæ?*

Resp. *Negat.*, nisi clam sit corrupta; hæc enim in communi æstimatione virgo reputatur, nec censetur testator voluisse ut qua puella manifestet suam turpitudinem. Probabilius tamen ipsa nequit tale legatum petere, nisi deessent alie

vere virgines; id enim esset contra voluntatem testatoris. Ita communiter. (n. 930. dub. 6.)

QUÆR. 5° *An legatum relictum puellæ, ut remaneat virgo, debeat ei, si nubat?*

Resp. Ex jure Romano affirmandum. (n. 930. dub. 7.) Ex jure autem naturali negandum est; directe enim adversatur voluntati testatoris. Omni jure tandem negandum est viduæ, si nubat, legatum ad viduitatem servandam relictum; quia honestum est a secundis nuptiis abstinere.

QUÆR. 6° *An legatum relictum puellæ, ut nubat, transeat ad ejus hæredem, si ante nuptias illa moriatur?*

Resp. Dist. *Affirm.*, si relictum sit intuitu subventionis illius personæ, ut possit nubere. *Negat.*, si relictum sit tantum ad opus pium peragendum, nullo habito respectu ad personam; quia tunc est convertendum ad dotandam aliam pauperem: vel si relictum sit sub conditione necessaria ut puella nubat, sine intentione faciendi opus pium; quia tunc legatum erit profanum, et fiet caducum, ac ideo transit ad hæredem testatoris. (n. 930. dub. 8.)

QUÆR. 7° *An legatum relictum pro fabrica Ecclesiæ, possit expendi in ornamenta, et alia divino cultui necessaria?*

Resp. *Affirm.* probabiliter; quia nomine fabricæ intelliguntur omnia necessaria ad servitium Ecclesiæ, nisi aliter constet de mente testatoris. (n. 930. dub. 9.)

QUÆR. 8° *Quomodo distribuendum sit legatum relictum pauperibus?*

Resp. Si legati exsecutio relicta sit arbitrio exsecutoris, potest ipse dare cuicumque vere pauperi. Sin minus, secundum ordinem charitatis præferendi sunt 1° conjuncti testatoris, et quidem propiores; 2° ejus concives; 3° magis indigentes; 4° probiores; unde præferendi sunt Religiosi, qui ex eleemosynis vivunt; non tamen veniunt nomine pauperum Religiosi, qui habent redditus sufficientes, unde vivant; 5° in æquali paupertate præferendæ sunt fœminæ, quatenus istæ majori periculo peccandi sunt expositæ. Notandum denique, cum testator dixerit legatum inter pauperes distribuendam esse, non posse illud uni tradi. (n. 930. dub. 10.)

QUÆR. 9° *An legatum relictum civibus loci, possit dari extraneis?*

Resp. Negat., nisi domicilium contraxerint. (n. 930. dub. 2.)

QUÆR. 10° *An legatum relictum orphanis possit dari pauperibus habentibus parentes, a quibus ali nequeunt?*

Resp. Non concurrentibus vere orphanis, affirmative; quia sic etiam impletur voluntas testatoris, qui vult opitulari filiis non habentibus a quo alantur.

An autem, concurrentibus vere orphanis, hi sunt preferendi? Affirmant communiter; quia, cum voluntas testatoris possit impleri in sensu proprio, non debet impleri in sensu improprio. Attamen videntur non improbabilius negare Bonac. et Roncag.; quia, quamvis id non congruat verbis, congruit tamen, et magis quidem, fini testatoris, subveniendi nempe paupertati filiorum, qui, cum parentes habent inutiles, sunt egentiores vere orphanis, cum non solum debeant tunc propriæ, sed parentum quoque indigentiae providere. (n. 930. dub. 3.)

QUÆR. 11° *An valeant atque obligent fideicommissa ad pias causas, ubi jure civili fideicommissa prohibentur et irritantur?*

Resp. Affirm., quemadmodum testamentum et legata non solemnia; ob eandem rationes. Recole dicta p. 415.

APPENDIX.

DE SUCCESSIONE AB INTESTATO.

Videbimus 1° notionem istiusmodi successionis; 2° qui sint hæredes, quæ eorum portio legitima, et quando exhæredari possint; 3° ordinem successionis; 4° collationem bonorum. Pro reliquis, puta pro aditione et repudiatione hæreditatis, pro iuribus et oneribus hæredum, convenit cum successione testamentaria.

§ I. Notio successionis ab intestato.

429. — Successioni hæreditariæ *ex testamento* opponitur successio hæreditaria *ab intestato*, quæ est acquisitio hæreditatis extra casum testamenti, id est, quando defunctus decessit *intestatus*, vel quando fecit quidem testamentum, sed invalidum aut annullatum: quo casu defertur hæreditas ad certas personas

ex dispositione juris, sicut in casu testamenti defertur ad certas personas *ex voluntate testatoris*.

§ II. Hæredes, legitima, exhæredatio.

430. — I. *Hæres* generatim dicitur, qui vel ex dispositione legis ab intestato, vel ex voluntate testatoris vi testamenti, succedit in universum jus defuncti.

Distinguitur: 1° alius *institutus* seu *ex testamento*, et alius *ab intestato* seu *legitimus*, ut claret ex dictis.

2° *Necessarius*, qui a testatore exhæredari nequit: *voluntarius*, qui testamento excludi ab hæreditate potest. Porro hæredes *necessarii* sunt consanguinei in linea recta, nimirum descendentes in propiori gradu, atque, his deficientibus, ascendentes, tum ex parte patris tum ex parte matris, pariter in propiori gradu. — Hæredes *legitimi voluntarii* sunt consanguinei collaterales in propiori gradu; ad quantum autem gradum succedant ab intestato, definitur a jure civili.

Denique notandum est: 1° Utrum et quousque filii illegitimi, naturales et spurii, succedere valeant parentibus, discat lector ex jure patrio.¹

2° Casu, quo nullus hæres adest, succedit conjux superstes; qui si etiam deficiat, bona relictæ occupat fiscus. (n. 953.) In nonnullis regionibus conjux superstes inter hæredes necessarios computatur.²

431. — II. *Legitima* vocatur illa hæreditatis portio, quæ hæredibus necessariis necessario debet relinqui, ita ut neque per donationem inter vivos neque per ultimam voluntatem de ea disponi valeat. Recole dicta n. 408, 409. Jure Romano portio legitima legitimorum liberorum est triens seu tertia pars hæreditatis, si non sint plures quam quatuor liberi; si plures, semissis seu media pars. Similiter ascendendum legitima, etsi unus tantum sit, est triens. (n. 947.) Jure novo diversa est portionis legitimæ quantitas, de quâ consulatur jus patriæ.³

Quid debeatur filiis illegitimis, requirit lector in jure patrio. Interim tamen jure naturali illis debentur ad vitam necessaria, cum natura dietet liberos ali debere

¹ Cfr. Supplem. n. 33. seqq.

² Cfr. Supplem. n. 23. seqq. et n. 29.

³ Cfr. Supplem. n. 44.

ex bonis eorum, a quibus vitam hause-
runt.¹

432. — III. Hæredes necessarij *exhæ-
redari*, i. e. ab omni successione re-
pelli nequeunt, nisi ob graves causas in
jure expressas, et in judicio probatas.
(n. 947. 949.)²

433. — **Quæstiones.** QUÆR. 1° *Quo
jure succedant filiifamilias in bona
parentum?*

Resp. Jure naturali, saltem quoad con-
gruam sustentationem; ipsa enim natura
parentes adstringit ut proles alant, eis
provideant, beatas efficiant, tam quoad
corpus quam quoad animam; in quem
finem multum conducunt bona fortunæ.
Deinde, si bona parentum ad liberos
non transirent, proprietates, quæ juris
naturæ est, vix ullius valoris esset.
Etiam proinde jure naturali prohibentur
parentes exhæredare liberos suos, abs-
que justa causa, quæ vere gravis sit
oportet. Ita communiter, cum S. Thoma
4 Sent. dist. 33. qu. 2.

QUÆR. 2° *An sit obligatio gravis re-
linquendi bona cognatis, qui non sunt
hæredes necessarij, si graviter indigeant?*

Resp. Dist. 1° Fratribus et sororibus,
affirm., saltem quantum sufficiat ad
sublevandam eorum indigentiam; dedu-
citur tum ex generali præcepto chari-
tatis, tum ex obligatione speciali pietatis,
propter quam certum est læsionem
fratrum induere specialem malitiam, ut
communiter dicunt DD.; consequenter
idem vinculum pietatis, graviter obligans
ad fratres non lædendos, obligat etiam
sub gravi ad subveniendum eis in gravi
necessitate præ omnibus aliis pauperibus
sive operibus piis. Quod si fratres sint
pauperes, etiamsi gravem indigentiam
non habeant, est saltem veniale eos
præterire.

2° Consanguineis remotioribus, *negat.*;
quia offensa eorum specialem non induit
malitiam; unde non videtur adesse gravis
obligatio ipsos præferendi aliis pauperi-
bus. Verumtamen, quia offensa cognat-
orum, extra fratres, saltem aggravat
culpam, ideo puto, ait S. Alphonsus, si
»graviter indigeant, non excusari a ve-
»niali eorum præteritionem, cum erga
»ipsos etiam adsit aliqua, licet non tam
»stricta, obligatio pietatis." (n. 946. H. A.
n. 237.)

¹ Cfr. Supplem. n. 33. seqq.

² Cfr. Supplem. n. 30.

Præfatis addimus, jure naturali ad-
stringi testatorem conjugatum ad par-
tem aliquam bonorum, saltem quoad
usumfructum, relinquendam conjugi su-
perstiti, si bona sufficientia non habeat;
ob ætatem inter conjuges necessitudinem.
In nonnullis regionibus conjux superstes
inter hæredes necessarios computatur.

QUÆR. 3° *Si pater instituat hæredem
amicum, cum pacto ut bona reddat filio
spurio, et hæres acceptet, an ejusmodi
fideicommissum obliget in conscientia?*

Resp. Tres sunt sententiæ probabiles.
1^a Sententia negat, asseritque posse
hæredem bona sibi retinere; quia ex
una parte promissio illa contra leges
non obligat; ex altera parte ipse vere
est hæres, et dominium acquirit hære-
ditatis. Ita Sanch. Molina, Less. Lugo,
Vasq. etc.

2^a Sententia affirmat; quia promissio
illa facta in pretium hæreditatis pro-
missæ satis obligat hæredem ex justitia,
postquam hæreditas est tradita; maxime,
si propterea hæres aliquam partem bo-
norum sibi acquisiverit. Neque obstat
promissionem contra legem esse illicitam;
quia, postquam testator suam partem
implevit relinquendo ipsi hæreditatem,
potest ac tenetur et hæres implere suam.
Ita Bannez, Martin. a Prado, Petr. de
Ledesma, Victor. Salm. etc.

3^a Sententia probabilior docet hære-
dem teneri bona restituere hæredi ab
intestato; quia ex una parte gravamen
appositum contra legem non obligat;
ex altera nequit hæreditatem retinere
contra voluntatem testatoris, qui nun-
quam intentionem habuit ut penes eum
bona remaneant. Ita Soto, Salon. Mart.
de Ledesma, Trullench. etc. (n. 952.)

Ex allatis sententiis concludimus pro
praxi, suadendum esse instituto hæredi
ut bona tradat vel filio spurio vel hæ-
redi ab intestato, quamvis neutrum ipsi
inungi possit.

§ III. Ordo successionis.¹

434. — Ante omnes succedunt soli
descendentes; deinde, in defectu des-
cendentium, ascendentes propiores, cum
fratribus atque sororibus defuncti; tan-
dem, in horum defectu, reliqui consan-
guinei collaterales gradu propiores. Magis

¹ Cfr. Supplem. n. 31. 32.

particularia requirat lector in jure patrio. Hujus ordinis ea generalis regula est, ut gradu remotiores excludantur a propioribus; personæ autem in eodem consistentes ordine simul ad successionem vocentur.

Ut porro definiatur in quantum quisque succedat, innecta est distinctio successionis in *capita*, in *stirpes*, et in *lineas*.

1° In *capita* succeditur, si tot fiunt partes æquales, quot sunt personæ succedentes, v. g. quando tres sunt filii legitimi ejusdem matrimonii, hæreditas dividitur in tres partes æquales.

2° In *stirpes*, si plures jure representationis succedentes, eam capiunt partem inter se dividendam, quam habuisset is, quem representant. Est autem *jus representationis* jus capiendi hæreditatem, quam defunctus ascendens fuisset habiturus; sic liberi jure representationis intrant in locum parentum, ut nempe tantum capiant ex hæreditate, quantum habuisset parens, si superstes fuisset. Hinc v. g. quando tres sunt fratres, unus autem ex iis jam est mortuus quando defertur hæreditas, relinquit tamen quatuor liberos: hoc casu dividitur hæreditas paterna vel fraterna in tres partes; duo fratres viventes capiunt singuli unam partem, tertia vero cedit liberis defuncti fratris; et sic isti quatuor liberi succedunt, non in capita, quia non jure proprio, sicut viventes fratres, sed in stirpem, quia tantum jure representationis loco patris sui, quem representant. Quousque porro se extendat jus representationis, variat pro diversarum regionum jure.

3° In *lineas*, quando hæreditas in duas partes æquales dividitur, quarum una obtingit consanguineis lineæ paternæ, altera consanguineis lineæ maternæ; evenit v. g. si defuncto non supersint nisi tres patruus et quatuor consobrini; si fratres et sorores ex diversis matrimoniis nati sint.

§ IV. Collatio bonorum.¹

435. — Collatio dicitur allatio in communem paternæ hæreditatis acervum eorum bonorum, quæ hæredes descendentes jam acceperunt a defuncto

adhuc vivente, ut omnes æqualiter in ea succedant.

Collatio solummodo facienda est a descendantibus, quibus legitima ex bonis ascendentium debetur, quando succedunt ascendentibus; eo quidem fine, ut æqualitas inter posteros succedentes servetur.

Ut definiatur quæ bona filio vel postero donata debeant in collationem cum fratribus adduci, hæ regulæ universales tradi queunt: 1° Conferenda sunt cuncta a parente donata; nisi is expresse a collatione exemerit, absque tamen præjudicio legitimæ aliis filiis debitæ; quia, si parentes contrarium non significaverint, præsumuntur inter liberos, quibus æqualem debent amorem, æqualitatem voluisse servare in bonis. 2° Conferri non debent sumptus, quos parentes fecerunt in educandis liberis, studiorum, opificii vel artis addiscendæ causa; quia cedunt in bonum commune familiæ; dummodo tamen immodici non sint, attento suo statu, licet cæteroquin plus favore unius quam cæterorum expenderint. (n. 954. 955.)

436. — Quod particularia attinet, remittimus lectorem ad leges patriæ. Unum dumtaxat hic querimus pro foro conscientie, utrum nempe filius conferre teneatur ea, quæ de bonis paternis male expendit, puta in ludis, computationibus, etc.? Respondendum est *negative*, nisi expensæ profusæ fuerint et pater eas non remisit. (n. 957.)

CAPUT III.

COMMODATUM ET PRECARIUM.

437. — *Commodatum* est contractus, quo res non fungibilis alicui ad certum usum et tempus gratis conceditur ea lege, ut usu et tempore finito eadem restituatur. Nomine rei *non fungibilis* intelligitur res, quæ usu non consumitur.

Precarium est contractus, quo res alicui utendum gratis conceditur, reservata libera facultate eam repetendi ad libitum. In eo igitur differt a commodato, quod revocabile sit ad nutum concedentis.

Commodatum differt 1° a *mutuo*, quia in hoc dominium rei fungibilis trans-

¹ Cfr. Supplem. n. 28.

fertur, in eadem tantum specie restituendæ; 2º a *pignore*, quo res in securitatem debiti datur; 3º a *deposito*, quo res custodiæ causâ traditur; 4º a *locatione-conductione*, quia in hac intervenit merces.

438. — Commodans obligatur 1º rem commodatam non repetere ante usum et tempus finitum. Excipe, si inopinato re sua indigeret, etiamsi commodatarius ex intempestiva repetitione simile damnum pateretur; ea enim tacita subintelligitur conditio, nisi interea contigerit rem esse necessariam commodanti, siquidem is non censetur sibi voluisse præjudicare in gratuita concessione.

2º Expensas extraordinarias, quas commodatarius debuit facere in re conservanda, resarcire. (n. 747.)

3º Rei vitia aperire commodatario, si quæ habeat noxia, quorum ipse conscius sit; alias debet damnum inde proveniens compensare.

439. — Commodatarius obligatur 1º rem commodatam diligenter custodire; consequenter, si culpâ suâ deterior fiat, destruat, vel deperdat, damnum reparare tenetur secundum dicta n. 315. et 317. qu. 2.

2º Eâ non aliter nec diutius uti, quam ipsi fuerit a commodante concessum.

3º Facere expensas ordinarias, v. g. alere equum commodatum.

4º Rem commodatam, finito tempore et expleto usu, de quo vel expresse vel tacite conventum est, in individuo restituere.

440. — *Quæstio. Queritur hoc loco, utrum commodatarius possit præferre res suas rebus commodatis, in casu fortuiti periculi, puta incendiî, naufragii, etc., si utrasque salvare nequeat?*

Resp. Dist. 1º Si contractus sit in favorem commodantis, et res sit minoris vel æqualis valoris quam res propria, poterit rem suam præferre et salvare absque onere compensationis; in communi enim periculo, cæteris paribus, quisque potest sibi consulere præ aliis. Atvero, si res alterius sit longe pretiosior, tenetur eam præferre, propriâ relictâ, sed potest petere compensationem pro re suâ deperditâ; quia ex unâ parte rei commodatæ ea debetur custodia, quam quisque prudens suis rebus adhiberet; quisque autem salvaret res suas pretiosiores, relictis vilioribus: ex alterâ

autem parte non tenetur eam cum suo damno præstare incolumem.

2º Si contractus sit in commodum commodatarii, et res sua sit multo pretiosior, potest eam præferre rei commodatæ, sed tenetur alteri compensare; si vero utraque res sit æqualis valoris, tenetur præferre rem alienam, nec potest petere compensationem; quia tenetur cum æquali damno servare indemnem commodantem. (n. 752.)

Idem dicendum in quovis simili contractu, ut depositi, pignoris, conductionis.

CAPUT IV.

DEPOSITUM ET SEQUESTNUM.

441. — I. *Depositum* est contractus, quo res mobilis alicui gratis custodienda traditur eâ lege, ut ad arbitrium deponentis eadem reddatur.

Deponens obligatur depositarium omnino indemnem servare: adeoque omnes impensas in rem depositam, ne periret vel deterior fieret, necessario factas, refundere; atque damnum omne illatum resarcire. Hinc, v. g. deponens equum suum in alterius stabulo, solvere debet nutritionis expensas; et, si equus ille morbo contagioso laboret, et inde equi depositarii inficiantur, hunc indemnem servare.

Depositarius contra obligatur 1º rem depositam servare et custodire eâ curâ, quâ solet res proprias. Idcirco præstare tenetur culpam latam, secundum dicta n. 315 et 317. qu. 2.

2º Re depositâ non uti, sine consensu domini expresso vel tacito vel saltem prudenter præsumpto: secus tenetur usûs valorem solvere, si nempe malâ fide egerit.

3º Rem depositam integram reddere, quando repetit deponens, nisi quid excuset. Excusatur autem, a) si res certo esset furtiva; tunc enim domino est reddenda; b) si prudenter timeat ne dominus re depositâ abusus sit in suam vel alterius noxam; c) si habeat certam sibi compensandi causam. (n. 748. 753. H. A. n. 136. 138.)

442. — II. *Sequestnum* est quedam species depositi, quo res litigiosa deponitur apud tertium, eâ lege ut, lite finitâ, victori

restituatur. Ille, apud quem res depositur, *sequester* appellatur. Sequestrari possunt res mobiles et immobiles.

Duplex distinguitur sequestrum: *voluntarium* seu *conventionale*, quando partes ipsæ mutuo consensu rem sequestrant: et *necessarium* seu *judiciale*, quando auctoritate judicis decernitur.

CAPUT V.

MANDATUM ET NEGOTIORUM GESTIO.

443. — I. *Mandatum* est contractus, quo negotium gratis gerendum alteri committitur et ab hoc suscipitur.

Mandans obligatur 1º adimplere obligationes a mandatario contractas et mandato consentaneas. Non obligatur autem ad acta extra limites mandati, nisi expresse vel tacite ea rata habuerit.

2º Procurare mandatario necessaria ad mandati executionem, eique refundere sumptus, quos occasione mandati jure fecit, etiamsi rem ad felicem exitum non perduxerit.

3º Indemnem servare mandatarium pro damnis, quæ, præcisâ culpâ, occasione mandati passus est; æquum enim est ut beneficium suo auctori damnosum non sit.

444. — Mandatarius obligatur 1º Eâ diligentia mandatum exsequi, quam negotii gravitas postulat. Unde per se prestare debet culpam latam.

2º Fines mandati non excedere, v. g. non pluris emere vel minoris vendere, quam mandatum sit.

3º Finito negotio, reddere rationem domino, et quæ lucratus est restituere. Utrum et quando possit sibi retinere pretii excessum, si supra pretium assignatum vendat, aut infra illud emat, expendemus infra. n. 492.

445. — Mandatum expirat 1º revocatione mandantis; 2º renuntiatione mandatarii, tempestive intimata; 3º morte mandantis, si res adhuc integra sit, i. e. negotium necdum inceptum; 4º morte mandatarii; 5º finito negotio, ad quod datum erat.

446. — II. *Negotiorum gestio* est quasi contractus, quo quis aliena negotia sine mandato domini gerenda suscipit. Fun-

datur in consensu præsumpto ignorantis domini, puta absentis, in cujus utilitatem suscipitur.

Dominus tenetur, perinde ac mandans, rata habere rite acta a gestore, eumque servare indemnem. Gestor, sicut mandatarius, obligatur negotia diligenter gerere, rationem gestionis reddere, accepta restituere, damna culpabiliter data resarcire.

447. — Queritur demum, utrum mandatarius et negotiorum gestor possint sibi retinere pretium sui laboris?

Probabilis affirmandum videtur, nisi habuerint animum gratis agendi; quia labor eorum pretio dignus est. (n. 825.)

CAPUT VI.

MUTUUM ET USURA.

Agemus 1º de mutuo, 2º de usura, 3º de titulis, vi quorum exigere auctarium licet.

ARTICULUS I.

MUTUUM.

448. — Mutuum est contractus, quo rei fungibilis dominium in alterum transfertur eâ lege, ut res similis, i. e. ejusdem speciei et bonitatis, suo tempore reddatur.

Circa mutuum adnotamus sequentia: 1º Res fungibilis, seu ipso usu consumptibilis, nuncupatur, quæ constat numero, pondere, vel mensura; quia ejusmodi rerum altera alterius vice fungitur, i. e. una substituitur pro aliâ, v. g. pecunia, frumentum, vinum, panis, etc.

2º Dominium rei transfertur in mutuatarium; quia res traditur ut consumatur; propterea dominium ab usu separari nequit; et per hoc distinguitur mutuum a commodato et locato.

3º Præceptum est aliquando dare mutuum ex charitate; quando nempe proximus mutuo graviter indiget; charitas enim obligat subvenire proximo in necessitate posito, quando commode possumus. Præceptum porro istud existit a) respectu pauperum, qui habituri sunt unde restituant; quippe quibus dare eleemosynam non est in præcepto, dum satis sublevantur mutuo: secus autem,

si sperare non liceat fore ut aliquando restituere valeant; tunc namque simpliciter eleemosyna danda est; b) respectu etiam divitum, qui in angustiis versantur, et mutuo juvari possunt; charitas enim omnes homines amplectitur. Neutiquam vero existit respectu eorum, qui lucri tantum causâ mutuum petunt, cum nullam necessitatem patiantur. (Bened. XIV. Constit. *Vix pervenit*. 1 Nov. 1745.)¹

449. — Mutuus seu creditor obligatur 1° mutuatarium monere de vitio rei mutuatæ, si quo laboret; alioquin damnum secutum reparare tenetur.

2° Non repetere rem ante tempus conventum; vel, si nullum conventum fuerit, antequam mutuatarius re usus sit in finem, ad quem tradita fuit. Tenetur tamen rem recipere, si offeratur ante, et tempus in gratiam mutuatarii appositum sit; secus autem, si in mutuantis favorem appositum fuisset. (n. 754. 755.)

450. — Mutuarius obligatur 1° rem mutuatam habere suo periculo; res enim perit et fructificat domino suo.

2° Tempore præfixo reddere rem æqualem in eadem naturâ, quantitate et qualitate. Si tempus non sit præfixum, restituenda est cum exposcitur (elapso tamen aliquo conveniente spatio); at restitui debet etiam non petita, si non petatur ob oblivionem, reverentiam, distantiam; mutuans enim non petens, cum facile possit, censetur indulgere dilationi; secus, si petere non possit. (n. 755.)

451. — **Quæstio.** *Queritur hic potest num liceat mutuanti rem mutuatam recipere in eadem quantitate et qualitate, si interea creverit ejus pretium: aut contra, plus repetere, si decreverit?*

Resp. Ad 1^{am}, dist. 1° Si, quando res mutuo traditur, æquale sit utrimque dubium utrum tempore restitutionis res valitura sit pluris vel minoris, licet pacisci ut in eadem quantitate et bonitate reddatur, et ita accipere; quia, cum utrimque æquale sit periculum, æqualitas servatur.

2° Non licet vero, per se loquendo, si credatur pluris valitura; nisi mutuans ipse statuisset rem servare in tempus pretii aucti. Ratio, quia tunc immediate

¹ Memorata Encyclica Benedicti XIV super usurâ invenitur in fine Theologiæ Moralis S. Alphonsi.

ex mutuo lucrum reportaretur, quod est contra naturam hujus contractûs, utpote qui gratuitus est.

Ad 2^{am}, *affirm.*; quia tunc solummodo se servat indemnem. (n. 782. H. A. n. 160.)

ARTICULUS II.

USURA.

452. — Usura est lucrum ex mutuo immediate proveniens tamquam debitum, id est, quod titulo solius mutui exigitur. Res autem, quæ mutuo datur, *sors* seu *capitale* vocatur.

Lucrum, quod ex alio titulo extrinseco percipitur, usura late sumpta seu potius *auctarium*, vulgo *interesse*, appellari solet; quia per modum *interesse* et *compensationis* exigitur, quando scilicet mutuantis interest pecuniam non dare simpliciter ac nudo mutuo.

453. — **Principia.** I. Usura proprie dicta graviter est prohibita. Id uno ore profitentur Sacrarum Litterarum oracula, Conciliorum decreta, Patrum testimonia. Ratio autem est, quia exigi nequit 1° pro *ipsa sorte*; nam contra justitiam est in commutatione unius rei pro aliâ plus exigere quam res valeat; nisi alius titulus intercedat, ratione cujus illud amplius juste accipitur; qui autem accipit usuram in mutuo ultra sortem, accipit plus quam valet id quod dedit; ergo peccat contra justitiam. 2° Neque pro *usu sortis*; quia in mutuo sors transit in plenum mutuatarii dominium; quare pro usu sortis mutuatæ aliquid exigere perinde esset ac aliquid exigere ex re non sua. 3° Neque pro *carentia sortis* ad certum tempus; quia hæc est intrinseca mutuo, et, cum sit in hominis arbitrio mutuari necne, sola carentia sortis non est justus titulus ad aliquid amplius exigendum. Hisce adde gravamen indigentium, cum usuræ absorbeant eorum fortunas; in necessitate enim constituti pecunias a fœneratoribus sub quolibet pacto accipiunt, nova semper debita contrahunt, tandemque ad summam inopiam rediguntur. (n. 759. Bened. XIV. Constit. *Vix pervenit*. 1 Nov. 1745.)

II. Lucrum exactum occasione mutui, ex aliis justis titulis mutuo extrinsecis, licitum est, dummodo sit moderatum, et aliunde non repugnet charitati pro-

ximo debita. Ratio est, quia, quando auctarium non exigitur ratione mutui, sed justae compensationis causâ, nulli prorsus juri adversatur. Ita Bened. XIV in cit. Constit. et omnes DD.

454. — Animadvertendum superest: 1° Nomine lucri intelligitur omnis res temporalis pretio aestimabilis, quae ultra sortem accipitur, sive sit pecunia, sive frumentum, sive obsequium, etc.; quae quidem si alias indebita sit, et exigatur tamquam mutuo debita, sive ex justitia sive ex gratitudine, vera usura est, ut patet ex prop. 42. damn. ab Innoc. XI.: »Usura non est, dum ultra sortem ali-
»quid exigitur tamquam ex benevolentia
»et gratitudine debitum, sed solum si
»exigatur tamquam ex justitia debitum.” (n. 774. 780.)

2° Usura omnimodam habet cum simonia similitudinem; quod enim temporale pro spirituali est in simonia, id ipsum est lucrum pro mutuo in usura. Quamobrem doctrina tradita de simonia etiam usurae applicanda est. (n. 762.)

455. — **Quaestiones.** QUER. 1° *An mutuator, in dubio num mutuarius auctarium dederit gratis an vero ut pretium mutui, possit illud retinere?*

Resp. Affirmative, si bona fide acceperit. *Negative*, si cum dubio; quia cum dubio nemo potest inchoare possessionem rei alienae. Praesumi tamen potest liberalis donatio, si mutuarius non esset pauper, nec illiberalis, neque impulsus a mutuante, praesertim si dederit post sortis redditionem. (n. 761. H. A. n. 144.)

QUER. 2° *An liceat dare mutuum sub spe lucri?*

Resp. Dist. Negat., si spes illa sit principale motivum dandi mutuum; tunc enim lucrum speratum virtualiter convertitur in pretium mutui. *Affirm.* autem, si secundario speretur aliquid lucrum. (n. 762. H. A. n. 143.)

QUER. 3° *An mutuans possit retinere, quod mutuarius dedit ex timore ne aliud mutuum ei negetur in futurum?*

Resp. Multi DD. affirmant; quia nullum intervenit pactum, sed mutuarius seipsum determinat motivo intrinseco. (n. 763. H. A. n. 145.)

QUER. 4° *An liceat pacisci ut mutuarius teneatur deinceps in mutantis officina emere, ejus domum conducere, et ejusmodi?*

Resp. Negative; quia ista veram habent rationem pretii. (n. 780.)

QUER. 5° *Quaenam sit obligatio usurariorum?*

Resp. Tenentur ex justitia usuras exactas restituere mutuatariis; et non modo ipsi, sed etiam cooperantes, atque haeredes juxta vires haereditatis. Confer Cap. 5. de usur. (H. A. n. 162.)

ARTICULUS III.

TITULI, EX QUIBUS EXIGERE AUCTIONARIUM LICEAT.

Quatuor a Theologis numerantur, scilicet 1° damnum emergens; 2° lucrum cessans; 3° periculum sortis; 4° poena conventionalis. Hisce nostro aëvo accessit titulus legis civilis, qui num justus titulus sit indagare debemus. Postmodum expendemus, annon saepe pecunia contractu oneroso in alium transferri possit.

§ I. Damnum emergens.

456. — Damnum emergens dicitur jactura, quam mutuans ratione mutui patitur in bonis quae reipsa possidet.

Principia. I. Damnum emergens est justus titulus exigendi id quod sua interest, ultra sortem creditam. Ratio est, quia beneficium alteri collatum non debet esse damnosum conferenti; dein tale damnum est pretio aestimabile; accedit quod usura sit lucrum ex mutuo, sed evitatio damni lucrum non est.

II. Ad hujusmodi interesse exigendum, quatuor requiruntur conditiones: 1° ut mutuum revera sit causa damni; 2° ut interesse ab initio in pactum deducatur; propterea mutuarius monendus est de titulo quo aliquid exigitur; alioquin enim forte is nollet hoc onus subire; nisi tamen mutuans coactus fuerit ad dandum mutuum, aut si mutuarius culpabiliter non solvat sortem tempore praefixo; 3° ut plus non exigatur quam quanti, perpensis omnibus, aestimatur damnum emergens; 4° ut solutio compensationis damni, non statim et tempore quo datur mutuum exigatur, sed quando est reddendum. (n. 769. 770. H. A. n. 149—151.)

Quod hic de damno vere emergente diximus, probabili quoque periculo damni applicari potest; ut enim nemo damnum,

sic neque hujus periculum gratis subire tenetur. Mutuans ergo licite potest pacisci de certo quodam auctario solvendo, servatâ debitâ proportionem ad damni timorem; sic namque debita servatur æqualitas. Et qui periculum subit, potest postea, licet damnum non evenerit, nihilominus pretium conventum exigere; quia pactum fuit, non pro damno futuro, sed pro periculo actuali. (n. 770.)

457. — **Quæstio.** *An mutuans possit aliquid exigere, si obligetur solutionem sortis expectare per longum tempus, etiamsi nullum incommodum ex dilatione ei obveniat?*

Resp. Controv. 1^a Sententia communis negat; quia obligatio expectandi per aliquod tempus intrinseca est cuilibet mutuo, et probatur ex prop. 42. damn. ab Alexandro VII: »Licitum est mutuanti aliquid ultra sortem exigere, si esse obliget ad non repetendam sortem usque ad certum tempus."

2^a Sententia probabiliter affirmat; quia, quamvis mutuo intrinseca sit obligatio expectandi per tempus ordinarium, obligatio tamen expectandi per tempus extraordinarium, v. g. per tres vel quatuor annos, non est intrinseca, sed omnino extrinseca, adeoque digna pretio; deinde moraliter impossibile est ut per multum tempus expectando mutuans non patiatur aliquod damnum aut notabile incommodum. Nec obstat relata propositio; quippe quæ merito fuit damnata, eo quod per illa verba nimis generalia »usque ad certum tempus," comprehenderetur cujuscunque temporis expectatio, etiam ea quæ mutuo est intrinseca. Tandem, si potest quis licite aliquid exigere, quando sese obligat mutuum dare ad longum tempus, quandoque rogabitur, ut docent DD. communis, cur non posset, qui se obligat non repetere sortem, nisi post diuturnum tempus? Ita Medina, Spor. Ledesm. Trullench, Henriq. Salm. etc. (n. 760. H. A. n. 146.)

§ II. *Lucrum cessans.*

458. — Lucrum cessans est incrementum bonorum, quod mutuans sperat aut consecuturus est, si mutuum non præbeat.

Principia. I. Lucrum cessans est justus titulus aliquid exigendi supra sortem.

Ratio est, quia sic non lucrum ex mutuo petitur, sed tantum compensatio lucri aliunde cessantis; lucrum autem cessans non minus est pretio æstimabile quam damnum emergens; item carentia lucri, quod quis alias consecutus fuisset, passim reputatur inter damna.

II. Eadem conditiones ex hoc capite requiruntur, quas requiri diximus ob damnum emergens. — Notandum tamen, quod si mutuans idem lucrum ex aliâ pecuniâ aut aliâ industriâ fecisset, interesse exigere nequeat; nisi pro majori molestia forte subeunda, tunc enim mutuum esset vera causa damni. (n. 769. H. A. n. 151.)

§ III. *Periculum sortis.*

459. — **Principia.** I. Periculum amittendæ sortis, si revera subsit, est justus titulus interesse exigendi. Ita communiter, contra paucos. Ratio est, quia res suas in gratiam alterius periculo exponere, est quid pretio æstimabile, et quidem eo majori, quo majus est periculum, quod nemo tenetur gratis subire in alterius gratiam. Confirmatur 1° ex Concilio Lateran. V. Sess. 10., ubi tamquam usura damnatur lucrum ex mutuo rei infrugifere perceptum, secluso titulo laboris, sumptus, aut periculi; 2° ex declaratione S. C. de Propag. Fide, 12 Sept. 1645, approbata ab Innocentio X, qua responsum fuit eos, »qui aliquid accipiunt ratione periculi probabiliter imminuentis, non esse inquietandos, dummodo habeatur ratio qualitatis periculi et probabilitatis ejusdem, ac servetur proportio inter periculum et id quod accipitur." Quocirca notandum, verba illa: »non esse inquietandos," non meram tolerantiam, sed positivam permissionem significare.

II. Ut præfatum periculum justus sit titulus, necesse est: 1° ut verum sit et extraordinarium, non autem commune omni mutuo; sitque periculum sive sortis amittendæ, sive nonnisi magnis molestiis aut expensis recuperandæ: ejusmodi foret, si mutuum detur pauperi, (intellige, si detur ipsi mutuum, supra id, quod ex præcepto illi mutuo dandum est ad ejus præsentem inopiam sublevandam), vel homini parum fido, deceptor, obarato, vel periculosus negotiis implicato, quorum est ambiguus exitus;

2º ut creditor non recuset assecurationem sortis a mutuatario, per pignus vel fidejussorem; 3º ut auctarium ab initio deducatur in pactum, serveturque inter periculum et auctarium proportio. (n. 765. H. A. n. 153.)

§ IV. *Pœna conventionalis.*

460. — *Pœna conventionalis* dicitur, quando, ex conventionione contrahentium, auctarium exigitur ut pœna, scilicet ob culpabilem moram mutuatarii præfixo tempore non reddentis mutuo acceptum.

Principia. I. Licitum est in mutuo pactum pœnæ conventionalis, a moroso mutuatario solvendæ. Ratio est, quia exactio hujusmodi pœnæ servit ad firmandum contractum, et negligentiam mutuatarii avertendam.

II. Ut hæc pœna juste exigi valeat, requiritur: 1º ut absit animus palliandi usuram; qualis præsumitur, si obligetur debitor restituere eo tempore, quo ipsum solvere non posse scitur; 2º ut mora debitoris sit notabilis et culpabilis; 3º ut pœna sit moderata, et proportionata culpæ. (n. 766.)

461. — **Quæstiones.** QUER. 1º *An dicta pœna debeat ante judicis sententiam?*

Resp. Sunt, qui negant; sed probabilius affirmatur, quia hæc pœna habet pacti rationem, potius quam pœnæ. (n. 767.)

QUER. 2º *An in mutuo possit apponi pactum LEGIS COMMISSORIÆ, scilicet, quod, non facta solutione certo tempore, pignus acquirat mutuans?*

Resp. Communiter affirmant DD., si pignus computetur in sortem, et restituatur excessus supra sortem, si pluris valeat; aut si hoc pactum apponatur tamquam pœna conventionalis, cum conditionibus supra expressis. Pari modo fructus pignoris fructiferi computandi sunt in sortem. (n. 775. 776. H. A. n. 157.)

§ V. *Lex civilis.*

462. — Quamvis jam pridem jure cæsareo permissum fuerit ex mutuo lucrum exigere, neque defuerint aliqui Theologi et Canonistæ, qui huic titulo patrocinati sunt, communiter tamen a DD. reprobatus fuit. Postquam vero nostro ævo

lex ejusmodi apud plerasque gentes lata est, denuo instaurata est controversia inter Theologos. S. Sedes hac de re interrogata respondit: »Pœnitentes, lucrum ex mutuo vi legis percipientes, non esse inquietandos, quousque S. »Sedes definitivam decisionem emisit, »cui parati sint se subdicere."

Porro censemus titulum legis civilis ex se solo non esse titulum justum exigendi auctarium ex mutuo; lex enim colonestare nequit quod intrinsece malum est. Arbitramur autem titulum legis civilis hodie non esse titulum diversum ab aliis titulis communiter receptis, sed hisce omnino inniti; hodie enim regulariter adest lucrum cessans, et non raro sortis periculum. Adest 1º lucrum cessans; nam facile est hodie pecuniam suam collocare cum lucro, mediante contractu oneroso, puta trino contractu, censu redimibili, ut infra exponemus, v. g. emendo sic dictas *actiones* alicujus societatis mercatorie vel industrialis, census ex ærario publico; hoc lucro ergo se privaret quisquis gratuito mutuum dat. Adest 2º sortis periculum; id ex quotidianâ experientiâ demonstratur. Lex igitur sic accepta videtur justum præbere titulum exigendi auctarium occasione mutui. Ita Marc. n. 1112.

Auctarium autem, ut licitum sit, debet esse moderatum, et aliunde non repugnare charitati proximo debite. Debet 1º *moderatum* esse, ut nimirum æqualitas servetur. Unde, ubi auctarium lege taxatum est, ex justitia standum est taxæ; ubi vero taxatum non est, æqua proportio servanda est inter pecuniæ utilitatem in communi et auctarium, vel standum est communiter receptæ consuetudini. Lucrum immodicum vera usura est, ac propterea restitutioni obnoxium. ¹ Debet 2º *non repugnare charitati proximo debite*; auctarium enim, quando nimis gravans est cum pressura proximi, charitatem lædit; ut si pauperes, ex necessitate mutuum petentes, auctario gravarentur; eo namque casu, sicut obligatorium est dare mutuum, ita etiam lege charitatis prohibitum exigere lucrum, non obstante titulo legis. Quinetiam auctarium, quod præceptum charitatis

¹ In Gallia lex civilis restringit lucrum ex mutuo ad 5 pro 100 in re civili, et 6 in commercio.

lædit, ob defectum justi tituli, justitiæ quoque adversatur, et vera usura est. (n. 765.) Idipsum docet Bened. XIV in citata Encycl. *Vic pervenit*. hisce verbis: »Neminem enim id saltem latere potest, quod multis in casibus teneatur homo simplici ac nudo mutuo alteri succurrere, ipso præsertim Christo Domino edocente: volenti mutuari a te, ne avertaris.»

463. — **Quæstiones.** QUER. 1° *An liceat unquam excedere taxam legalem vel consuetam?*

Resp. Dist. 1° Si damnum, lucrum, vel periculum non excedat taxam legalem vel consuetam, non licet; quia id fini et intentioni legis adversatur, et deest justus titulus.

2° Si excedat taxam, non videtur illicitum interesse pro ratâ augere, dummodo tamen indigentem mutuatarium non premat; æquum enim est, ut mutuans servetur indemnus. Ita Pichler. *Jus Can. lib. 5. tit. 19. n. 24.* Kenrick, Gury. n. 872. Praxis tamen hujus doctrinæ admodum patet hallucinationis periculo, ob hominum nempe cupiditatem.

QUER. 2° *An liceat exigere interesse ex ipso interesse non soluto et in sortem redacto?*

Resp. Affirmandum videtur, a tempore videlicet solutionis faciendæ; v. g. si sors credita sint 1000, et interesse sint 50, mutuarius vero non solvat elapso anno hos 50, et mutuans postea etiam ex istis 50, tamquam ex novo mutuo, post anni lapsum exigat interesse. Ad hoc autem requiritur, ut vel pactum præcesserit de ejusmodi interesse, vel ex mora solutionis damnum creditori obveniat, vel tamquam pœna in culpabiliter morosos mutuarios constitutum sit a lege. Ita Gousset, Gury. n. 873.

QUER. 3° *An liceat mutuam fœnore pecuniam credere alteri cum lucro?*

Resp. Dist. Si quis mutuavit fœnore infra taxam, potest idem mutuum dare alteri juxta taxam. Non licet vero taxam excedere; quia deficit justus titulus.

Consuetudine tamen receptum est multis in locis, ut nummularii, qui vi statûs sui frequenter mutant, fœnecando paulo excedant taxam, v. g. 1 vel 2 pro 100, ratione laboris, temporis, impensarum, etc. Ita Gury. n. 930.

§ VI. Contractus onerosus.

464. — Quoniam præceptum dandi mutuum, nihil inde sperantes, non urget, nisi respectu egentium, siquidem elemosyna quodammodo est, consequens esse videtur cum divitibus iniri posse contractum onerosum. Quocirca hæc leguntur in Constitutione Benedicti XIV *Vic pervenit*. § 3. n. V: »Non semper teneri hominem simplici ac nudo mutuo alteri succurrere;» et n. III. hæc traduntur: »Neque negatur posse multoties pecuniam ab unoquoque suam per alios diversæ prorsus naturæ a mutui naturâ contractus recte collocari et impendi, sive ad proventus sibi annuos conquirendos, sive etiam ad licitam mercaturam et negotiationem exercendam, honestaque indidem lucra percipienda.» Hunc in finem monet postmodum § 9: »Qui ab omni usuræ labe se immunes et integros præstare volunt, suamque pecuniam ita alteri dare, ut fructum legitimum solummodo percipiant, admonendi sunt ut contractum constituendum antea declarent, et condiciones inserendas explicant, et quem fructum ex eadem pecunia possulent. Hæc magnopere conferunt.... ad animi sollicitudinem et scrupulos evitandos.... hæc etiam aditum intercludunt disputationibus, quæ non semel concitandæ sunt, ut clare pateat utrum pecunia, quæ rite data alteri esse videatur, revera tamen palliatam usuram contineat.»

Propterea, si quis roget mutuum, non necessitatis, sed lucri vel utilitatis causa,¹ volens lucrosam negotiationem vel industriam exercere, poterit mutuans cum eo tale pactum facere, ut præter pecuniam acceptam teneatur aliquam partem lucri communicare et assecurare; talis namque contractus reipsa est species societatis, in qua alter pecuniam, alter operam confert, et vocatur *trinus contractus*. Poterit quoque contractum *censûs redimibilis* inire. Confer dicenda n. 510. 495. 496. Neque obstat ejusmodi contractus sub nomine *mutui* iniri, cum terminus ille hodie valde generalis et usitatus sit; satis est contractus illos *implicitos* esse;

¹ Mutuum petitum indigentiae causâ vocant hodie mutuum *consumptivum*; petitum lucri causâ vocant mutuum *productivum*.

expliciti enim et impliciti eadem est ratio. Ita Engel. *Jus Can. lib. 5. tit. 19. n. 9. et 36. Lugo. disp. 25. n. 6. in fine.*

465. — Hactenus dictis subjungimus commoda, quæ hodiernum, mutatâ societatis conditione, ex permissione auctarii proveniunt. Præcipua sunt: 1° Facilitas obtinendi pecuniam hodie cardo et nervus est commercii atque industriae. Commercium enim ad ingentes mercium copias, prout fert occasio, cœmendat, similiter industriae, ad magnas impensas faciendas, magnam pecuniæ vim præsentem sæpe exposcunt, quam quidem mercatores et industria ipsi penes se non habent, ac propterea mutuam accipere debent, ne opportunam occasionem amittant. Deinde, multis operibus utilibus exsequendis sola pecuniam obtinendi facilitas medium suppeditat. Jamvero, ad hunc finem obtinendum, vix aliud est medium aptum, quam auctarium mutuanti solvendum; si enim homines nihil lucri caperent occasione mutui, vix reperire esset, qui vellent dare mutuum, sed mallent lucrosis negotiis pecuniam impendere, easve penes se retinere absque periculo.

2° Ob eandem causam auctarium nequidquam gravat prædictos mutuarios, sed econtra mutuum confert majus lucrum mutuataris quam mutantibus. Prohibitio ergo auctarii utrosque optato lucro privaret. Idcirco præfati mutuarii auctarium libentissime solvunt.

3° Facilitas pecuniam collocandi cum lucro subsidium confert viduis, pupillis, aliisque indigentibus, qui negotiari nequeunt, et modicas pecunias suas consumere cogerentur; hi enim, si ex pecuniis suis redditus exigere valent, ex redditibus sustentari possunt.

Nota. Plures Theologi moderni contendunt pecuniam nostra ætate rem fructiferam dicendam esse; sed hæc opinio displicet; sola enim hominis industria ex pecunia tamquam *instrumento* fructum facit, haud secus imo magis quam instrumenta artificum lucrum producant. (S. Thom. *Opusc. incert. 73. de usuris. cap. 11.*)

APPENDIX.

DE MONTIBUS PIETATIS.

466. — Montes pietatis dicuntur æraria

publice constituta ad subveniendum per mutuum necessitati indigentium. Ad ea nimirum quasi ad *montem* indigentes refugium habent, ne ab usurariis opprimantur. Ex his ærariis sive montibus pecuniæ mutuo dantur petentibus ea lege, ut pro assecuratione illarum dent pignus, et, si præfixo tempore mutuam summam non solvant, vendatur pignus sub hasta, ex cujus pretio retinet mons summam creditam, et simul modicum auctarium, residuum vero restituitur debitori.

Principia. I. Montes pietatis, debitis sub conditionibus erecti, honesti sunt ac liciti. Eos namque approbant Conc. Later. V. sess. 10, et Trid. sess. 22. cap. 8. *ref.*, probatque ratio, quia modicum auctarium accipitur justissimo titulo, nempe ad sustentandos ministros, quorum labor et cura pretio dignus est, atque ad conservationem montis.

II. Conditiones requisitæ, præter supra descriptas, sunt: 1° ut mutuum detur solis pauperibus; nisi mons adeo abundans esset, ut sine pauperum detrimento aliis etiam satisfacere posset; 2° ut detur intra limites certæ summæ; 3° ad determinatum tempus.

Notandum superest, quod si, vendito pignore, debitor non compareat, neque inveniri possit, residuum restituendum sit pauperibus, vel ipsi monti, si hic pauper sit.

467. — **Quæstiones.** QUÆR. 1° *An liceat etiam privatis hujusmodi montes instituere?*

Resp. Affirmat Lessius; siquidem nihil obstat, dummodo privatus non amplius exigat, quam opus est ut se indemnem præstet. (*n. 765. in fine.*)

QUÆR. 2° *Quid dicendum de institutis hodiernis, quæ ARCÆ PARCIMONIÆ appellantur?*

Resp. Arcæ parcimoniæ sunt æraria publice constituta, quo famuli, operarii, et hujusmodi homines, quotiescunque velint, conferre possunt sua peculia, eâ lege ut annui redditus quotannis in sortem redigantur; inde et capitale et redditus quotannis accrescunt, ita ut post lapsum plurium annorum sufficiens evadat ad eorum sustentationem. Ejusmodi instituta, ut patet, maxime laudanda sunt; quia egentibus multa comoda præstant.

SECTIO III.

DE CONTRACTIBUS ONEROSIS.

468. — Contractus onerosi sunt *commutativi*, vel *aleatorii*. Inter commutativos alii sunt *principales*, ut venditio-emptio, census, cambium, locatio-conductio, emphyteusis, feudum, societas; alii *accessorii* seu subsidiarii, ad dandam scilicet securitatem creditori pro solutione debiti, ut fidejussio, pignus, et hypotheca. Inter contractus aleatorios, qui nempe in casu fortuito fundantur, veniunt assecuratio, sponsio, contractus sortium, et ludus; quamquam non omnis ludus aleatorius est.

Contractus onerosi illud habent commune quod sint bilaterales, et ideo ad eorum justitiam requiritur *æqualitas oneris* ex utroque latere, si sunt commutativi; *æqualitas vero spei* seu *fortune*, si sunt aleatorii. Hoc est fundamentale eorum principium.

CAPUT I.

EMPTIO-VENDITIO.

Pertractanda erunt 1° notio emptionis-venditionis, 2° materia ejus, 3° obligationes venditoris et emptoris, 4° pacta emptioni-venditioni subinde adjecta, 5° quedam venditionis species.

ARTICULUS I.

NOTIO EMPTIONIS-VENDITIONIS. ¹

469. — Emptio-venditio est contractus de re pro pecunia tradenda. Si res datur pro re, erit *permutatio*.

Contractus est per se consensualis; quia quoad substantiam suam nec traditionem rei nec solutionem pretii requirit, licet quoad completam integritatem exigat utramque. Jure Romano dominium rei venditæ non transit ad emptorem nisi facta traditione; quin etiam tum non transfertur, donec emptor pretium solverit aut obtulerit, vel cautionem aut fidem de eo dederit. (n. 795, 796.)

¹ Cfr. Supplem. n. 71.

470. — **Quæstio.** *Penes quem sint periculum et commodum rei venditæ, ante reciprocam rei et pretii traditionem, aut saltem hujus cautionem vel fidem datam?*

Resp. Ex dispositione juris regulariter penes emptorem sunt, dummodo res sit determinata in individuo, et perfecte vendita, neque aliter conventum sit.

Dico 1° *regulariter*; nam periculum est penes venditorem, si ipse fuerit in mora culpabili tradendi, et interea apud ipsum interit; vel si culpâ ejus pereat aut deterioretur; vel si pereat ex vicio intrinseco precedenti.

Dico 2° *modo sit res determinata in individuo*; si enim res in genere sit vendita, ut tot mensuræ tritici, tot oves ex grege, periculum et commodum penes venditorem manent.

Dico 3° *perfecte sive absolute vendita*; aliud namque est, a) si res fungibilis vendatur *ad mensuram*, pretio certo in singulas mensuras constituto, v. g. frumenti acervus tot francis pro unaquaque mensura; tunc non transeunt periculum et commodum a venditore, nisi re admensâ, numeratâ, aut appensâ; b) si *ad gustum* vel *explorationem* vendita sit, v. g. vinum prius gustandum, equus prius probandus. Ratio, quia in ejusmodi venditione semper subest conditio illa, si res fuerit mensurata, numerata, ponderata, vel si gustata aut explorata approbetur.

Dico 4° *nisi aliter conventum sit*; quocirca illud tantum in controversiam vocatur, utrum possit venditor pacisci ut fructus ad ipsum spectent, donec pretium solvatur? Nonnulli negant; sed communius et probabilius affirmatur; quia potest venditor dominium directum transferre in emptorem, et reservare sibi dominium utile, usquedum pretium solvatur.

Denique certum est, quod si venditor intenderet non ratam habere venditionem, nisi postquam pretium solvatur, eo casu tam periculum rei, quam commodum fructuum, ad ipsum spectant. (n. 793, 828. H. A. n. 169. 170. 191.)

ARTICULUS II.

MATERIA EMPTIONIS-VENDITIONIS.

Sunt merx et pretium, de quibus sigillatim disserendum est.

§ I. *Merx.*

471. — Emi et vendi possunt res omnes pretio æstimabiles, quæ nostri juris sunt, nisi speciali jure alienari prohibeantur.

Unde 1° non solum nostra *in re*, verum etiam *in spe*, emi vendique possunt; ea nimirum, quæ vel expectantur *ex causa naturali*, uti fructus agri, partus animalium, etc. nondum nati, vel sperantur *ex casu fortuito*, uti lucrum ex jactu aleæ, lusibus fortunæ, captus piscium ex jactu retis, etc. Priora censentur emi sub tacita conditione *si qua nascentur*; nisi fructus jam pendentes, vel jam existentes in herbis (segetes) venderentur; tunc enim absoluta censeretur venditio, ita ut periculum spectet ad emptorem, isque propterea tenetur totum solvere pretium, etsi sata postmodum pereant penitus grandine vel alio casu, aut non maturescant. Posteriora censentur emi absolute; quia emitur spes dumtaxat; nisi aliter conveniant contrahentes.

2° Res etiam *incorporeæ* in commercio esse possunt, uti credita, chirographa, atque resultantes inde actiones ac jura; de quibus superior mox sermo erit respectu pretii eorum.

472. — **Quæstio.** *Quæritur hic, quid juris sit, si vendatur res aliena?*

Resp. Dist. Si vendiderit mala fide, venditor tenetur omnia damna resarcire emptori; si bona fide, tenetur dumtaxat restituere emptori pretium; secundum dicta de possessore bonæ et malæ fidei. (n. 800. H. A. n. 171.)

§ II. *Pretium.*

473. — Pretium in emptione-venditione debet esse pecuniarium, determinatum, et justum. Pretium *justum* est, quod est valori rei proportionatum; *injustum*, quod est vel supra summum aut infra infimum rei valorem, vel etiam quod, licet in se injustum non sit, attingitur tamen *medio injusto*, fraude nempe.

Justum porro pretium duplex est: 1° *legitimum* seu *legale*, quod a lege vel magistratu taxatum est; 2° *naturale* seu *vulgare*, quod communi hominum æstimatione determinatum est. Pretium porro naturale, quia hominum judicia non conveniunt, non consistit in indivi-

sibili, sed latitudinem accipit, atque idcirco tres illius gradus statuuntur, aliudque appellant *infimum*, aliud *medium*, et aliud *summum* seu rigorosum. Quocumque ex hisce pretiis ematur vel vendatur, in se justum censetur; injustum vero, si vel exigatur supra summum, vel ematur infra infimum. Quanta autem debeat esse distantia inter hos gradus, nequit unâ regulâ certâ definiri, sed pendet ex variis circumstantiis; illud interim certum est, quod tanto major sit hæc latitudo, quanto merx est pretiosior; sic v. g. res, quæ pretio medio valet 5, potest vendi 6 vel 4; si valeat 10, potest vendi 12 vel 8; si valeat 100, potest vendi 105 vel 95; domus autem aut villa, quæ vendita est pro 20 millibus, post annum forte emi poterit pro 12 millibus. (n. 803. 804.)

Deinde, pretium naturale intra terminos suæ latitudinis debet vel a contrahentibus mutuo consensu determinari, vel saltem determinandum remitti alicui tertio, sive judicio prudentum. (n. 794.)

474. — **Principia.** I. Justitia pretii non dependet a solo venditoris aut emptoris arbitrio, sed vel a potestate publica, vel ex communi sensu taxari debet. Ratio est, quia, si pretium sit taxatum a potestate publica non evidenter injuste, legitimo Superiori juste præcipienti obediendum est; si a publica auctoritate non sit determinatum, justitia exigit proportionem inter pretium et valorem mercis, independentem a voluntate hujus vel illius venditoris aut emptoris, forte nimis avari aut cupidi. (n. 816.)

Porro 1° Pretium legale non obligat, a) si, rebus notabiliter mutatis, evadat injustum; b) si merces sint ordinariis notabiliter præstantiores, vel deteriores; c) si a majori populi parte non servetur, sciente et tacente Principe. (n. 803.)

2° Si tam emptor quam venditor ignorent pretium rei, justum erit pretium illud, de quo convenitur; quia uterque tunc exponitur æquali periculo jacturæ. (n. 802. not. 4.)

II. Pretia rerum pro varietate circumstantiarum et ex certis causis variare, crescere nempe et decrescere, possunt et debent. Ratio est, quia pretia rerum considerantur in ordine ad usus humanos, quorum respectu possunt occurrere variae cause, propter quas majorem vel

minorem hic et nunc aestimationem habent.

Hinc 1° Penuria mercium aut multitudo emptorum auget pretium: copia vero mercium et paucitas emptorum minuit. (n. 801.)

2° Pluralitas rerum, quæ simul et semel emuntur, pretium minuit. (n. 802. *in fine*.) Similiter pactum speciale, v. g. ut carnes, pisces, etc. pretio fixo per totum annum tradantur.

3° Specialis affectus, quem habet *venditor* erga rem, et quo non obstante in gratiam emptoris vendit, pretium auget; quia privatio rei, erga quam est quis specialiter affectus, vere est pretio aestimabilis. Secus vero affectio aut utilitas, quam habet *emptor*, ut dicunt DD. communiter cum S. Thoma; quia utilitas emptoris tota est ipsius, non venditoris; nullus autem debet vendere, quod suum non est. (n. 806. 807.) Verumtamen, si emptor, non ex necessitate, sed solius commodi vel oblectamenti causâ rem aliquam exoptet, et propterea, non publicum venditorem, sed hominem privatum roget ut ei rem illam vendat, tunc hodieum usus et aestimatio communis habet ut pretium crescat. Ita moderni Theologi. (Konings. n. 967. sub 4°. Berardi. *Præc. Conf.* n. 491. sub C.)

4° Ultronea oblatio vel obtrusio mercis, maxime si ematur in gratiam venditoris, minuit pretium. Confer qu. 1. et 2. infra positas. (n. 802.)

5° Labor et pericula, quæ subire, expense, quas facere communiter debent venditores in colligendis, asportandis, conservandis mercibus, augent pretium. Unde ii, qui res minutim vendunt, possunt carius vendere, quam magnarii. (n. 809.)

6° Periculum damni emergentis vel lucri cessantis ratione venditionis, causam præbet pluris vendendi, modo de illo moneatur emptor; idque probabilius valet, etiamsi venditor sese offerat ad vendendum. (n. 807.)

7° Novitas et raritas rerum pretium auget, v. g. si sint peregrini flores, aves, fere, antiquitates, et id genus alia. (n. 807. H. A. n. 174.)

8° Venditio sub hasta, de qua seorsim infra n. 491.

9° Generatim probatæ commercii leges, juxta diversos vendendi modos, nota-

biles diversitates in pretiis juste constituere possunt; sic v. g. quoad libros, aliud est pretium associationis et catalogi; aliud, quo venduntur librariis; aliud, quo librarii per speciales conventiones privatis vendunt, etc. (Berardi. *Præc. Conf.* n. 491. sub K.)

475. — **Resolutiones.** 1° Ex eo, quod aliquis privatus mercator singulare damnum patiatur in suis mercibus per infortunium, imprudentiam, furtum aut fraudem, non augetur juste pro ipso pretium; res enim tanti valet, quanti aestimatur communiter, non vero quanti cuidam privato constitit, v. g. propter merces undis depravatas, incendium, etc. Neque propterea mercator jus habet ad occultam compensationem erga emptores, qui ei non nocuerunt. Quodsi ejusmodi infortunium esset commune multis mercatoribus, ita ut induceret penuriam mercium in communi, tunc utique cresceret pretium. (Spor. tr. 6. cap. 5. n. 18.)

2° Injusta ex se est praxis mercatorum, qui, ut emptores frequentiores alliciant, vendunt pretio infimo, at non tradunt mensuram integram, sed diminutam, aut merces non integras, sed adulteratas; quia non stant contractui inito, sed emptores injuste decipiunt.

Dixi: *ex se*; quia casu, quo emptor injuste compelleret venditorem ad vendendum pretio infimo, culpandus is non videtur, si sibi compenset, quantum satis est ad suum justum pretium supplendum. Ita Spor. n. 75. 76. cum Lugo, Diana, Soto, Tolet, etc.

3° Injusta quoque est praxis mercatorum vel artificum, qui, ut ad suam officinam plures attrahant, solent munera dare famulis, filiisfamilias, postmodum vero ea occulte compensare nituntur adaugendo pretium rerum ultra justitiam; sic enim secreta cogunt dominos ipsos ad eas donationes injuste refundendas. Secus vero dicendum, si vulgare pretium non excederent, vel si talis praxis esset communis et dominis satis nota, quin contradicant.

4° Laesio justii pretii obligat hædentem ad compensationem: unde *venditor* hædens tenetur restituere excessum pretii summi; *emptor* hædens debet addere supplementum pretii usque ad infimum. Hoc autem procedit de eo quoque, qui *bona fide* majori pretio vendidit,

vel minori emit; is nimirum postea restituere debet id saltem, in quo factus est ditior. (n. 805.)

Notandum tamen, quod si lucrum fraude obtentum fuerit, restituendum esset, etiamsi pretium summum non excederet, vel infimum attingeret, ut mox dicitur in qu. 10.

476. — **Quæstiones.** QUER. 1° *Quanti vilescant merces ultro ablatæ?*

Resp. Dicunt aliqui, usque ad dimidium; sed probabilius, juxta communio-rem sententiam, pro tertia tantum parte. (n. 802. H. A. n. 174.)

QUER. 2° *An merces ultro ablatæ pretio decrescant tum etiam, cum venduntur ob paupertatem?*

Resp. Controv. 1^a Sententia affirmat; quia decrescant juxta communem æstimationem; inopia autem venditoris non mutat pretium. Ita Busemb. Cajet. Corrad. Bonac. Soto, etc.

2^a Sententia negat; quia videtur adversari charitati et justitiæ, emere vilius a paupere, qui necessitate coactus vendit. Ita Collet, Salm. Concini, etc. Excipiunt Salm. et Conc., si res ematur unice in gratiam venditoris, ita ut alias non emeretur.

Hæc secunda sententia est quidem æquior, et omnino suadenda; sed, spectata ratione, prima sententia non videtur improbabilis, dummodo merces non sint ex iis, quæ circumferri solent. Neque tunc officit quod emptor re illa indigeat; quia id casu fit, et casus non mutat pretium rerum. Veruntamen, quando emptor non ex sola commiseratione emit, facile potest peccare contra charitatem. (n. 802.)

QUER. 3° *An res, quæ non sunt necessarie ad communem convictum, ut gemmæ extraordinariæ, equi pretiosi, aves indicæ, pictura singularis, et similia, possint vendi quanti plurimi? Idem quæritur de cantu, musicâ, etc.*

Resp. Controv. 1^a Sententia probabilis affirmat; quia, cum res non habet pretium, neque legitimum neque vulgare, illud putatur justum, de quo convenitur. Ita Diana, Soto, Tolet. Bannez, Valent. Medina, etc.

2^a Sententia probabilior negat; quia, tametsi pretium talium rerum magnam accipiat latitudinem, æquum tamen est ut habeat quandam taxam, juxta æstimationem prudentum; sicut enim res

communes pretium accipiunt a communi æstimatione, ita res singulares ab æstimatione peritorum. Ita Lugo, Less. Collet, Cajet. Bonac. Salm. etc. (n. 808.)

In praxi ergo, qui primam sententiam sequuntur, non sunt inquietandi; utendo enim opinione probabili utuntur jure suo.

QUER. 4° *An possint Europæi vendere Indis maximo pretio res exiguas, v. g. cultellos, specula, vitra colorata?*

Resp. Affirm.; quia in communi æstimatione illorum populorum ejusmodi res, apud nos viles, magni æstimantur; sed communis æstimatio in aliquo loco reddit justum quantumlibet pretium. (n. 808.) Requiritur autem ut reapse sit communis illorum populorum æstimatio, nec abutantur Europæi necessitate Indorum ad vendendum supra summum pretium ibidem taxatum; quod non raro contingit.

QUER. 5° *An liceat vili pretio emere res pretiosas, quæ venales exponuntur apud mercatores veteramentarios?*

Resp. Affirm.; quia ex communi sensu ejusmodi res jam minoris æstimantur, adeoque maximam recipiunt pretii latitudinem. Ita Carrière, Lyonnet, Gury.

QUER. 6° *An liceat carius vendere ob dilatatam solutionem pretii, aut vilius emere ob anticipatam solutionem?*

Resp. Quoniam dilatio solutionis est mutuum implicitum, id licitum est eodem modo quo lucrum moderatum occasione mutui.

QUER. 7° *An credita et chirographa possint minori pretio emi, ob anticipatam solutionem?*

Resp. 1° Si sint dubia, vel difficilis exactionis, omnino affirmandum est, etsi emptor illa facile obtinere possit; quia tunc communiter minoris æstimantur, neque officit circumstantia particularis emptoris; quia pretium rerum desumitur a communi æstimatione.

2° Si sint certa et obtentu facilia, probabiliter etiam affirmatur, imo hodie ex communi praxi certum videtur; 1° quia actiones minoris communiter æstimantur quam præsentēs pecuniæ, eo quod in praxi vix immunes sint ab aliquo periculo, vel saltem a molestiis et sumptibus. Ita S. Bernardin. Sen. Bellarm. Sanch. Cajet. Less. Lugo, etc., contra D. Thomam et alios plures, quorum sententiam Lugo, Croix et Spor. speculative veram æstimant, non practice.

(n. 829. H. A. n. 179.); 2º quia æquivalent pecuniæ mutuatæ; proinde eadem ratione ac in mutuo licet percipere lucrum moderatum, ut fert hodie praxis communis.

QUÆR. 8º *Qui scit pretium mercis brevi minuendum, an licite adhuc vendat eam pretio currente, non monito emptore?*

Resp. Sententia communis et verior affirmat, contra paucos; quia juste vendi potest juxta communem æstimationem pro tempore vigentem. Confirmatur ex eo quod, qui scit pretium mercis brevi auctum iri, non posset eam nunc vendere carius; ergo nec vicissim teneatur vendere vilius, qui scit pretium brevi minutum iri. Neque venditor eo casu peccat contra charitatem; quia utitur jure suo; nisi forte emptor esset graviter inops. — Pariter fas est emere merces pretio currente, quamvis noscatur notitiâ privatâ pretium brevi auctum iri.

Advertendum tamen, præfata procedere, cum pretii accretio aut diminutio notitiâ privatâ noscitur; si enim communis esset notitiâ, jam ex se pretium mutaretur. (n. 824. H. A. n. 188.)

QUÆR. 9º *An liceat pretio currente vendere mercem adulteratam, seu mixtam aliâ viliori?*

Resp. Si ejusmodi merces pro puris vendantur, hæc praxis de se est injusta; quia sic decipiuntur emptores.

Per accidens vero excusari potest in sequentibus casibus: 1º quando propter admixtionem merx non fit deterius, sed, quia purior vel melior ante erat, reducit ad statum æqualitatis cum aliis, quæ communiter eodem pretio venduntur; nam illa fraude nullum damnum infertur emptori. Sic fit v. g. cum vino præstanti miscetur aliud tenue, tritico valde puro secale. 2º Si modica admixtio fiat propter meliorem rei principalis temperationem, vel quia communis consuetudo permittit; dummodo restringatur ad quantitatem necessariam, utilem, vel consuetam. Juvat hæc de re verba S. Antonini¹ referre: »Quum aliqui sophistificant ea, quæ vendunt, ut se servant indemnes, et cum aliquo lucro congruo, »quia, si venderent puras res, emptores »non vellent dare justum pretium, quia

»alii vendunt talia sic mixta minori »pretio, videntur posse excusari; dummodo non fiant mixturæ quæ noceant »corporibus in his, quæ venduntur in »cibum et potum,» neque propter mixtionem res periculo corruptionis exponatur.

Dubitatur porro in specie, num ob datas causas vino liceat miscere aquam? Negant Salm. Spor. et alii; quia vinum præstans aquâ dilutum redditur deterius quam alia vina minoris qualitatis, sed pura. Satis tamen probabiliter affirmant graves DD., saltem in hoc non apparet gravis injustitia, nisi ex mixtione vinum accessceret, vel servari non posset ab emptore, qui ad servandum emit. Ita Less. Lopez, Soto, Lugo, etc. (n. 820.)

QUÆR. 10º *An injuste agant et restituere teneantur mercatores, qui fraude vel mendacio inducunt emptores ad merces suas majori emendas pretio, quam alias emissent, quamvis summum pretium non excedant?*

Resp. Affirm.; quia dolus et mendacium sunt media injusta, quibus emptor impeditur a consequendo rem meliori pretio, adeoque damnum injuste ei infertur. (Croix. lib. 3. p. 2. n. 955.) Recole dicta n. 341. et 342.

In praxi nihilominus, mendacia et etiam perjuria, quibus mercatores affirmant merces sibi tanti constitisse, tantum ab aliis esse oblatum, etc., regulariter censenda non sunt peccata contra justitiam; quia homines communiter norunt hæc esse stratagemata mercatorum, quibus fidem non præstant. Ita Salm. Sanch. Trullench. Rebel. etc. — Dixi: regulariter; quia, si quando venditor certe animadverteret emptorem incallidum mendaciis credere, et ideo majoris emere, tunc quidem ab injustitia non esset excusandus. Ita Bonac. (n. 805.)

Idem dicendum de emptoribus, qui falso affirmant se rem alias vel alibi tanti emisisse, vel alios tanti eam sibi obtulisse, ut pertrahant venditorem ad infimum pretium. Ita iidem DD.

QUÆR. 11º *Quid censendum de illis, qui interrogati de pretio suarum mercium, exigunt pretium supra summum?*

Resp. Dist. 1º Si intendant revera hoc pretio vendere, voluntate peccant contra justitiam, et, si ab aliquo ignaro pretium petatum receperint, tenentur excessum supra justum pretium restituere.

¹ Part. 2. tit. 1. cap. 17. § 4.

2º Si intendant dumtaxat dare emptori locum disceptandi de pretio, ut sic ad justum pretium deveniant, excusantur; quia notum est mercatores ita loqui solere, ut ab emptoribus justum pretium obtineant. Ita Billuart, Gury.

QUÆR. 12º *An liceat uni carius vendere quam alteri?*

Resp. Affirm., dummodo non supra summum pretium. Est praxis communis negotiatorum, medicorum, advocatorum, etc.

QUÆR. 13º *Si quis ignoranter accepit falsam monetam, an possit eam alteri dare in pretium; et quid, si dederit?*

Resp. Ad 1º, dist. 1º Si moneta falsa sit *quoad materiam*, ob defectum ponderis aut legitimi metalli, non licet eam expendere; quia nemo potest damnum proprium re-arcire inferendo alteri innocentem injustum damnum: habet tamen jus eam reddendi illi, a quo accepit. 2º Si tantum falsa sit *quoad signum* Principis a falso monetario appressum, poterit eam expendere; quia nullum alteri damnum infertur, cum talis moneta ejusdem sit valoris.

Ad 2º: Si mala fide expenderit monetam adulterinam *quoad materiam*, haud dubie tenetur restituere ei, cui moneta damnum intulit. Si bona fide, ex sententia veriori et communi, etiam tenetur postea, comperta veritate, restituere damnum passo; quia vi contractus obligatur justum solvere pretium, quod non fecit. (n. 855.)

Quod dictum est de moneta adulterina *quoad materiam*, valet quoque de falsis litteris sive schedis argentariis.

ARTICULUS III.

OBLIGATIONES VENDITORIS ET EMPTORIS.

§ I. *Obligationes venditoris.* 1

477. — I. Venditor tenetur emptori aperire 1º quodlibet vitium *circa substantiam* rei, quæ venditur, v. g. falsitatem gemmæ; 2º vitium *occultum circa qualitatem rei*, in triplici casu: a) si emptor de illo *specialiter* interroget, vel expresse alliget suum consensum certæ qualitati; b) si ex vitio immineat emptori periculum gravis damni, v. g. si

equus sit ferox, domus ruinosa; c) si res vitiosa sit inutilis ad finem emptoris, v. g. pharmacum evanidum.

Hinc non tenetur vitium manifestare, 1º si sit de se patens, ita ut facile adverti possit a quolibet non omnino negligente, nec subdole occultetur; tunc enim sibi imputet improvidus emptor quod rem non diligentius inspexerit. Excipe tamen, si venditor probe advertat emptorem tam imperitum esse, ut vitium per se patens agnoscere non valeat; 2º si res æque fere serviat ad finem emptoris, etiamsi hic interrogaret *generaliter* de defectibus rei; 3º si defectus sit circa qualitatem rei, puta circa mensuram et pondus, extra casus supra recensitos. In omnibus hisce casibus tenetur venditor tantum demere de pretio, quanto minus valet res ratione vitii.

Deinde notandum, quod si venditor protestetur se nolle rationem dare de quocumque defectu, sed vendere periculo emptoris, tunc ad nihil teneatur. Unde merito approbatur consuetudo, ubi viget, prout communiter viget in nundinis, ut, omitta ejusmodi protestatione, ita vendantur animalia, etiamsi vitia sint occultissima; quia, ad tollendas lites ob commune bonum, satis hoc cohonestari potest consuetudine: dummodo supremum non excedatur pretium, et pretium statuatur habitâ ratione illius vitii occulti. (n. 819—823. H. A. n. 187.)

II. Venditor tenetur rem venditam tradere emptori, et quidem 1º vacuum ab alterius possessione, et ab oneribus inconsuetis, si de his non edocuit emptorem; 2º cum fructibus, tam pendentibus quam perceptis post contractum, omnibusque accessoriis.

III. Tenetur quoque emptori de evictione, casu quo rem alienam vendidisset, et dominus illam evinceret ab emptore; nisi aliter conventum fuerit. Recole dicta n. 309. qu. 2.

478. — **Resolutiones.** 1º Venditor, qui non aperuit vitium rei, quod manifestare tenebatur, censetur dolo egisse, et obligatur pro arbitrio emptoris vel contractum rescindere vel restituere excessum pretii. Si vero ipse venditor mercis vitium inculpate ignorarit, contractus validus manet, isque ad nihil deinceps tenetur, nisi ad restituendam tantam pretii partem, quanta rei, quatenus vi-

1 Cfr. Supplem. n. 72.

tiosa erat, valorem superabat: excipitur tamen casus, quo venditor pretium jam consumpsisset nec locupletior factus esset. (Spor. cap. 5. n. 65. 66. Lugo. disp. 26. n. 126.)

2° Quando venditor non declaravit onera inconsueta, quibus gravatur res vendita, potest emptor, si, onere cognito, emere nolisset, a contractu resilire; in omni casu jus habet indemnitatem gravamini proportionatam exigendi.

3° Peccant contra justitiam et restituere tenentur venditores, qui quovis modo abscondunt vitia alioquin patentia mercium, v. g. qui guttam mercurii infundunt in aurem equi ignavi, ut vivacitatem præferat; qui in summitate sacci melius triticum, in superficie dolii majores ac meliores pisces ponunt, extremam partem voluminis panni melioris qualitatis efficiunt et exponunt, quasi totum esset ejusdem qualitatis; qui avenam aquâ perfundunt, ut tumescat, lanam in locis humidis collocant, ut majoris sit ponderis; qui vendunt pannum adustum pro firmo, et alia id generis multa. (Lugo. n. 134. Spor. n. 73.)

Hæc tamen accipienda sunt cum isto moderamine, quod dolus non sit communis, nec notus emptoribus; neminem quippe latet mercatores solere suas fucare merces, et meliores exponere oculis. (Lyonnet. de contract. part. 2. cap. 2. art. 1. § 1. n. 4.)

4° Si res vendita post traditionem pereat ex vicio intrinseco, tempore venditionis existente, debet venditor restituere pretium rei; quia vendidit rem inceptam.

5° Si ob moram traditionis res empti vitiosa sit, v. g. pisces; vel non amplius serviat ad finem emptoris, v. g. ad convivium; vel alias inde damnum passus sit emptor, potest hic contractum rescindere, et rem ad venditorem remittere.

479. — **Quæstiones.** QUER. 1° *An injuste agat venditor, qui vendit quid pro quo, ut aiunt; i. e. qui loco rei petite dat aliam æque vel fere æque utilem ad finem emptoris?*

Resp. Probabiliter negant DD., dummodo 1° minuatur pretium, quantum res data minoris valet; alioquin restitui debet excessus pretii; et 2° venditor certus sit de æqualitate virtutis istius rei. Ratio, quia tunc in ordine ad finem

emptoris moraliter non adest diversitas substantialis. Sic solent pharmacopoeæ dare unum medicamentum pro alio, quod non habent. (n. 821.)

QUER. 2° *An excusetur venditor, qui utitur mensurâ diminutâ, ut consequatur justum pretium, alias non consecuturus ob injustam taxam, vel injustum monopolium emptorum?*

Resp. Valde probabiliter affirmant DD.; quia tunc iste vexationem suam juste redimit. (n. 822.)

QUER. 3° *Cui debeatur res successive vendita duobus?*

Resp. Dist. 1° Si neutri sit tradita, debetur priori emptori; quia res illa non poterat vendi posteriori, cum jam esset vendita; unde nec potest ei tradi sine injuria prioris.

2° Si vero tradita jam sit emptori posteriori, gravis quidem injuria facta est priori, traditio tamen regulariter tenet, et venditio posterior sustinetur; quia posterior emptor acquisivit dominium rei. Venditor autem tenetur emptori frustrato de damno, quod hic inde tulit. — Dixi: *regulariter*; quia, si secundus emptor fuerit male fidei, conscius nempe prioris venditionis, res debetur primo emptori. (n. 827.)

QUER. 4° *Ad quid teneatur venditor, si res pereat ante vel post traditionem?*

Resp. Resolvitur ex dictis n. 470. de periculo rei venditæ.

§ II. Obligationes emptoris. ¹

480. — I. Emptor obligatur aliquando manifestare venditori simplici et ignaro bonitatem mercis, quam vendit, vel certe dare pretium justum saltem infimum. Ratio, quia alioquin emptio est injusta, cum non solvatur pretium justum pro re, quæ emitur.

Dico: *aliquando*; puta si agatur de re pretiosa, cujus pretiositatem venditor ignorat. Sin autem uterque ignoret, neuter obligatur ad quidquam compensandum, si postea errorem resciat, modo æquale utrimque fuerit periculum; quia tunc censentur rem sorti commississe. (n. 819. Lugo. disp. 26. n. 136. 138.)

II. Tenetur venditori solvere pretium, et quidem intra tempus conventum, vel statim post mercem acceptam, si exigit

¹ Cfr. Supplem. n. 73.

venditor; præterea in loco et modo pactitio. Si post acceptam mercem in mora culpabili sit solvendi, deberet venditori compensare damna ex dilatione solutionis illata, et fœnus exigenti solvere. Recole dicta n. 350.

III. Debet compensare expensas, in rem jam venditam necessario vel utiliter ita factas a venditore, ut verosimiliter easdem facturum fuisset etiam emptor; nisi aliter conventum fuerit.

Quis porro ferre debeat expensas transactionis, scripture, etc. definiunt leges et consuetudines locorum, aut pacta specialia contrahentium. Recole dicta n. 352.

481. — **Quæstiones.** QUÆR. 1º *An emptor, gnarus majoris valoris rei, qui a venditore ignoratur, possit eam emere infra justum pretium infimum, petendo a venditore ut condonet, si quid amplius res valeret?*

Resp. Omnino negandum, contra aliquos; quia talis donatio, cum procedat ex ignorantia, nulla est. Ita Tambur. Molin. Salas. Lugo. n. 137. etc. (n. 819.)

QUÆR. 2º *An liceat in aliqua regione parvo pretio emere merces, quæ ibi parvi æstimantur, in reliquo autem orbe magno pretio stant, etiamsi ex ignorantia incolarum proveniat quod ibi parvi vendantur?*

Resp. Affirm.; ibi enim illud pretium est vulgare, adeoque justum. Ita Less. lib. 2. cap. 21. n. 85. Lugo. n. 138. Spor. n. 70.

ARTICULUS IV.

PACTA EMPTIONI-VENDITIONI SUBINDE ADJECTA.

Addi nonnunquam solent arrhæ, et alia quædam pacta, puta pactum additionis in diem, necnon revendendi et redimendi.

§ I. Arrha.

482. — I. Si arrha data sit ad firmandam *promissionem* emendi et vendendi, licet resiliere; nimirum *danti* licet resiliere arrham amittendo, *recipienti* autem duplum restituendo, i. e. arrham acceptam et insuper tantundem quantum valet arrha. Ita ex jure et consuetudine.

II. Si adjecta sit ad firmandam *emp-*

tionem-venditionem jam initam, neuter potest resiliere, invito altero. Res in promptu est; contractus enim semel perfectus ex se jam rescindi ab uno nequit sine consensu alterius; a fortiori ergo, si in ejus confirmationem adjecta sit arrha.

Quæstio autem hic proponitur sequens: In dubio utrum arrha adjecta fuerit in confirmationem contractûs initi, an contra in signum facultatis resiliendi cum arrhæ jacturâ, numquid licet danti resiliere? Dicendum videtur, hoc totum pendere ex consuetudine, quæ intentionem contrahentium optime manifestat; quare in iis contractibus, ubi regulariter usus est, ut cum jactura arrhæ impune recedant, fas erit recedere. (n. 794. Lugo. n. 10.)

§ II. Pactum additionis in diem.

483. — Addictio in diem dicitur pactum, quo venditori liceat rem venditam alteri vendere, qui intra certum tempus meliorem conditionem obtulerit. Est ergo hoc pactum conditio resolutive, quamquam non repugnet eam esse suspensivam ex conventionem contrahentium.

Justum est hoc pactum, dummodo 1º absit dolus, quo venditor, pœnitens contractûs, fictum induceret emptorem, qui meliorem conditionem offerre simularret; 2º emptor primus uoluit conditionem facere meliorem; augere v. g. pretium, in quantum auget secundus.

§ III. Pactum revendendi et redimendi.

484. — Pactum istud consistit in hoc, quod emptor possit aut debeat rem emptam revendere venditori; vel viceversa quod venditor possit aut debeat rem venditam redimere; vel demum quod utrique permissum sit, emptori revendere, venditori redimere. Potest porro in hoc pacto certum præfigi tempus, vel non. Patet itaque, pactum cedere vel in favorem emptoris, vel in favorem venditoris, vel in favorem utriusque seu primi petentis.

Propter palliatam usuram, cui hic contractus olim locum dabat, antiquiores Theologi fuse disseruerunt de conditionibus requisitis ad ejus justitiam; hodie vero, cum generaliter liceat auctarium exigere occasione mutui, fere exolevit.

Præcipua conditio ad hujus pacti justitiam est, ut in prima emptione-venditione minuatur vel augeatur pretium juxta æstimationem oneris, alterutri contrahentium accrescentis. Sic, si pactum adjiciatur in favorem venditoris, cui pro libitu obligatur emptor rem revendere, debet pretium minui: si vero adjiciatur in favorem emptoris, a quo obligatur venditor rem redimere, debet pretium augeri: si autem utrique liceat redimere vel revendere, adest æqualitas, et exigi ac dari potest pretium consuetum. (n. 812. 813.)

485. — Notandum hoc loco, vetitum esse contractum *mohatra*, scilicet, quando quis majori pretio emit *credito*, cum pacto explicito vel implicito ut revendat minori pretio *numeratâ pecuniâ*; v. g. vendo domum meam *credito* pro 12000 francis post biennium solvendis, sed hanc venditam domum redimo pro 11000 francis *statim* solvendis, sic prior emptor habet meam pecuniam mutuam cum onere usuræ 1000 francorum post biennium solvendæ. Constat ex prop. 40. damn. ab Innoc. XI: »Contractus »mohatra licitus est, etiam respectu »ejusdem personæ, et cum contractu »retrovenditionis prævie inito cum intentione lucri." Ratio est, quia patet esse palliatam usuram. Cæterum, si res sine ullo prævio pacto revendatur eidem venditori, pretio licet infimo, de se contractus licitus est, modo absit animus usurarius. *Ita communiter.* (n. 813.)

Hodie, quum generaliter licitum sit exigere interesse occasione mutui, penitus obsolevit memoratus contractus.

ARTICULUS V.

QUEDAM VENDITIONIS SPECIES.

Sunt nimirum monopolium, venditio sub hastâ, et per proxenetas.

§ 1. Monopolium.

486. — Monopolium dicitur, quando unus vel pauci efficiunt ut vel ipsi soli vendant certum genus mercium, vel certo pretio vendant aut emant.

Unde est duplex: 1° Monopolium *mercium*, cum efficitur ut unus vel pauci, aliis exclusis, emant certum genus mercium, ut postea eas vendant magno

pretio. Et hoc fit tripliciter: a) ex privilegio Principis; b) cœmendo omnes merces ejusdem generis, aut maximam earum partem; c) impediendo quominus aliæ merces advehantur.

2° Monopolium *pretii*, cum plures conspirant inter se, non vendere aut non emere, nisi certo pretio. (n. 815.)

487. — **Principia.** I. Monopolium ex privilegio Principis licitum est. Ratio est, quia ob justam boni publici causam Princeps illud concedere potest. (n. 815.)

II. Injustum est monopolium, 1° quando mercator dolo aut fraude impedit quominus aliæ merces advehantur, ut ipse suas carius vendat cum communi detrimento; 2° quando conspirant ut supra summum pretium justum vendant, aut infra infimum emant. Ratio 1^{mi} est, quia et alii mercatores jus habent ne mediis injustis impediatur a simili mercaturâ et lucro, et cives ne cogantur his modis emere pluris. Ratio 2^{di}, quia hoc pretium est injustum, siquidem justum pretium non ex quorundam cupiditate pendet, sed ex communi æstimatione, quæ sine conspiratione orta est. (n. 815—817.)

488. — **Resolutiones.** 1° Merito concedunt Principes monopolium ad tempus auctoribus librorum et typographis, ne quis alter eorum libros recudat; id namque conducit ad fovendam eorum industriam; durum quippe foret expensas impressionis subire, si, evulgato semel libro, possent alii typographi illum iterum exudere, et vendendum viliori pretio offerre. Similiter et inventoribus alicujus machinæ vel artificii societati utilis, justissime in præmium suæ inventionis monopolium conceditur; est enim fructus industriæ, et non decet ut alii cum auctoris præjudicio lucrum æquale ex ejus industria reportent. (Lugo. *disp.* 26. n. 170. Salm. *tr.* 14. cap. 2. n. 52.)

2° Monopolium injustum exercent a) artifices, qui invicem paciscuntur ne opus ab uno ipsorum inchoatum alter perficiat; quia talis conventio cedit in commune damnum; vel qui conspirant ne operas suas locent, nisi pretio injusto, summum videlicet excedente. (Salm. n. 58.)

b) Domini, qui inter se conspirant ne operarios conducant, nisi pretio injusto, infimum nempe non attingente.

c) Negotiatores, qui falsum spargunt

rumorem, vel litteras confingunt, affirmantes merces submersas, vineas gelu decoctas esse, et similia mendacia, ut interim suas merces majori pretio vendant. (n. 815.)

3° Fas est mercatoribus emere magnam copiam mercium tempore quo vilioris emuntur, v. g. frumenta aut vinum tempore messis aut vindemiæ, ut ea servant et vendant tempore, quo solent pluris vendi, dummodo postea plus nimio pretium non adaugeant. (n. 816.)

489. — **Quæstiones.** QUÆR. 1° *An peccent contra justitiam, aut contra charitatem, mercatores qui coëmunt omnes merces regionis, ut postea eas vendant pretio summo?*

Resp. 1° Quoad merces ad communem usum non necessarias, sed luxui vel voluptati servientes, certo non peccant; quia inde non damnificatur Respublica, cum nullus rebus istis indigeat.

2° Quoad merces necessarias, probabiliter censent multi DD. eos non peccare contra justitiam; quia quisque jus habet vendendi res suas pretio riguroso. Probe tamen advertendum, pretium summum justum intelligi illud, quod, secluso monopolio, curreret; pretium enim justum non debet desumi ex statu ab ipso monopolio introducto, sed ex statu, quem, eo secluso, merces haberent, aliquin nullum esset pretium injustum, siquidem justitia pretii penderet ab arbitrio venditoris. Ita Lugo, Less. Bonac. Holzm. Croix, Molin. etc. contra alios multos. Quoad charitatem, affirmant plures; sed negant alii, modo non inducant alios ad carius vendendum; quia nemo tenetur negligere commodum suum, ut damnum alienum evitet, quando avertere non tenetur. Ita Holzm. Molin. Lugo. (n. 816.)

QUÆR. 2° *An peccent contra justitiam aut contra charitatem mercatores inter se conspirantes, ut nonnisi summo pretio vendant, aut nonnisi infimo emant?*

Resp. 1° Quoad justitiam, duplex est sententia probabilis. *Prima sententia* affirmat; quia hujusmodi mercatores medio iniquo cogunt alios emere pretio supremo, aut vendere infimo. Ita Laym. Soto, Collet, Spor. Roncagl. etc.

Secunda sententia forte probabilior negat, dummodo minis aut dolo non impediunt alios quominus minori pretio

vendant aut majori emant. Rationes sunt, quia 1° in hoc pacto, cum sit sponte initum, non est neque vis neque fraus, adeoque alii medio non injusto impediuntur ab emendo vilius, aut a vendendo carius; 2° hujusmodi conventio, cum sit contra charitatem, ut mox dicemus, nullam inducit obligationem, ex Regulâ juris 69. in 6: »In malis promissis fidem non expedit observari." Hinc in praxi non tenentur ad restitutionem. Ita Less. Lugo, Viva, Holzm. Molin. Bonac. Salm. etc.

2° Quoad charitatem, graviter contra eam peccant; quia, licet charitas non obliget ad vendendum infra pretium summum, videtur tamen obligare ad non dissuadendum aliis ne minori pretio vendant, aut ne majori emant, quemadmodum, esto charitas non obliget ad dandam eleemosynam, videtur tamen obligare ad non dissuadendum aliis, qui eam largiri volunt. Ita communiter. (n. 817.)

Ex prædictis resolvitur: laniones, qui conspirant de non minuendo pretio carnis, quamvis pretium animalium notabiliter decreverit, probabiliter non peccant contra justitiam, sed contra charitatem, si pretium istud non excedat summum pretium, quod, secluso hoc monopolio, curreret; secus vero peccant contra justitiam, juxta dicta in præcedenti questione.

QUÆR. 3° *An, facto ab aliquot mercatoribus monopolio de pretio injusto, liceat aliis merces eodem pretio vendere?*

Resp. Affirmant nonnulli; quia illud pretium jam commune est et currens; per accidens autem se habet quod ex injustitiâ aliorum adauctum sit. Ita Salm. Bonac. Trullench. Medin. Diana.

At verius negant alii; quia pretium istud non ex communi aestimatione, sed ex injustitiâ introductum, semper manet injustum, et ad justitiam reducendum est. Ita Rebell. Tapia, Dicast. Concin. Salas, Lugo. n. 178., qui asserit esse communem sententiam. (n. 817. H. A. n. 184.)

§ II. Venditio sub hastâ.

490. — Venditio sub hastâ ea est, quæ fit voce præconis, et in quâ plus offerenti res adjudicatur. Est vel *voluntaria*,

ex libero domini arbitrio: vel *necessaria*, ex sententiâ iudicis.

Principium. In subhastatione possunt res quanti carius vendi, et quanti vilius emi, si modo fraudes absint. Ratio est, quia in auctionibus res subsunt incerto et fortuito pretio, et sicut decrementum ad malam fortunam, ita incrementum ad bonam pertinere censetur; quare potestas publica approbat ceu justum pretium illud, quod publice emptorum concursu statuitur. Hinc, ob licitatorum concursum et fervorem, pretium crescit; ob paucitatem et teporem, decrescit.

Dictum est: *si modo fraudes absint*; quæ intervenire possunt 1º ex parte *venditoris*, si nempe celet occultum vitium rei, aut si immittat fictos licitatores; 2º ex parte *emptoris*, si dolo, minis, aut precibus valde importunis impediatur alios a contrahendo, ut ipse emat vilis; 3º ex parte *executoris*, si auctionem faciat de industriâ eo tempore, quo paucos novit emptores esse adfuturos, ut ejus amici vilius emant; vel si rem citius solito in gratiam amici adjudicet. Hi omnes restituere tenentur usque ad pretium alias justum. (n. 808. not. 2.)

Hæc ita se habent, *per se loquendo*. Verum hodie celatio vitiorum, inmissio fictorum licitatorum, sunt industriæ venditorum, quæ passim sunt in usu et notæ emptoribus; hisce industriis respondent industriæ ex parte emptorum, quibus ipsi sibi consulunt, v. g. impedio aliorum a contrahendo, pactum cum aliis licitatoribus ne plus offerant: hoc modo æqualitas restituitur. Quocirca sapienter advertit S. Alphonsus: »Si reperiantur aliqui contractus usu »per longum tempus recepti in aliquâ »regione... Confessarius non debet eos »condemnare, nisi prius omnibus per »spectis circumstantiis: siquidem primo »aspectu multi contractus apparent in- »justi, sed postea, melius rebus per- »pensis, tales non sunt habendi." (*Præc. Conf. n. 44. in fine.*)

491. — **Quæstiones.** QUER. 1º *An venditor possit rem suam retrahere in decursu licitationum, si minus pretium offeratur?*

Resp. Negat., per se loquendo, propter plura: 1º quia, sicut emptor pretium semel oblatum revocare nequit, sic neque venditor debet posse rem suam retra-

here; 2º sicut contingere potest ut venditor ultra pretium vulgare vendat, sic par est ut subeat periculum vendendi infra; 3º publice convocantur emptores ad auctionem, ex quo acquirunt jus quoddam ad rei venalitatem, fitque tacita pactio ut cedat plus offerenti; ergo fit ipsis injuria, si retrahatur.

Per accidens vero, attento usu universali, etiam timoratorum, non videtur damnandum; quia emptores, hujus praxis conscii nec invitati, imo parati ipsimet datâ occasione idem facere, censentur cedere juri suo, et Respublica tacendo videtur pariter hanc praxim probare. Ita Billuart, Lyonnet, Bouvier, Gury.

QUER. 2º *An ille, cujus bona venduntur a creditoribus, mittere possit amicos, qui suo nomine ea emant?*

Resp. Affirmandum videtur; quia tunc ipse proprie venditor non est, cum venditio ipso invito fiat; emptorem ergo ipsum esse non repugnat.

QUER. 3º *An fas sit emptori precibus non importunis rogare alios ne plus offerant, ut ipse pretio infimo rem obtineat?*

Resp. Affirmatur communissime; quia pretium justum offert, licet infimum, nec alios medio injusto avocat a majori licitatione; licite ergo suâ utitur diligentia ut sibi consulat. (n. 808. dub. 1.)

QUER. 4º *An liceat quoque emptori pacto convenire cum aliis licitatoribus, ne plus offerant?*

Resp. Affirmant multi; modo offerat pretium justum, saltem infimum, quanti res valet; quia monopolium non est injustum, quando mercatores conveniunt ut nonnisi certo pretio emant, si modo illud sit pretium justum. Ita Diana, Navarr. Lugo. *disp. 26. n. 45. 175.* Bonac. Villal. etc. — Hæc sententia probabilis videtur ex dictis n. 489. qu. 2. quoad *justitiam*; certo enim peccant contra *charitatem*. Ubi autem ex communi consuetudine potest venditor rem suam retrahere, si minus pretium offeratur, vicissim possunt emptores pacto convenire, ne pretium nimis augeatur.

Veruntamen S. Alphonsus, cum aliis doctis quos consuluit, casum excipit, quo auctio *necessaria* est ex sententiâ iudicis; quia, cum dominus tunc *cogatur* omnino bona sua vendere, æquitas exposcit ne defraudetur spe consequendi pretium majus. (n. 808. dub. 2. H. A. n. 177.)

Idem dicendum, ob casus similitudinem, si qui emptores conveniant de re, quam quisque empturus est, vel unus eorum pro omnibus.

QUÆR. 5° *Quid censendum de illis, qui ad publicas licitationes concurrere minitantur, aut reapse concurrunt, non jam ut emant, sed ut a veris licitatoribus pecunia eis ut recedant offeratur, vel ut in damnum alicujus pretium augeant?*

Resp. Certe peccant contra charitatem; non vero contra justitiam; quia jus habent licitandi. Recole dicta n. 284. qu. 2.

§ III. Venditio per proxenetas. ¹

492. — Proxenetæ dicitur commissarius sive mandatarius, cui quid vendendum aut emendum nomine alterius committitur. Proxenetæ vel gratuito officium illud præstat, vel salario conductus est.

QUÆSTIONES. QUÆR. 1° *An possit proxenetæ aliquid ex pretio sibi retinere, si cavius vendat aut vilius emat, quam dominus commisit aut speravit?*

Resp. Negat., per se loquendo; quia nullum titulum habet, quo sibi quid arroget: 1° non ratione rei; quia sua non erat; 2° nec ratione industrie aut laboris; quia, si mercede conductus sit, ad nihil aliud jus habet; si gratis susceperit commissionem, renuntiavit mercedi: suscipiendo autem commissionem tacite promisit moralem diligentiam adhibere ad rem alterius utiliter gerendam; 3° neque ex eo quod dominus pretium designaverit; quia, nisi oppositum expresse vel tacite innuerit, censetur determinasse ne minori vendatur, aut ne plus ematur.

Dictum est: per se loquendo; poterit namque excessum sibi retinere, 1° si præcessit conventio expressa vel tacita, ut nonnisi pretium designatum domino reddat: præsumitur autem consensus tacitus, quando dominus nullum assignet aut promittat laboris stipendium proxenetæ, qui gratis servire non promisit; 2° Si industria indebita rem vendendam melioravit, et propterea plus vendit; 3° Si lucrum est parvi momenti, et facile præsumitur dominus consentire ut modicum istud sibi retineat.

¹ Cfr. Supplem. n. 74. 75.

Quod attinet vero casum, quo proxenetæ notabiliter majorem diligentiam adhibuit, quam adhibere tenebatur, ut plus constituto pretio venderet, aut minoris emeret, et ideo plus vendidit aut minoris emit, non potest totum lucrum retinere, sed pretium dumtaxat istius indebiti laboris; quia res semper domino suo fructificat. Casus esset v. g. si proxenetæ jussus vendere in uno loco, in quo pretium assignatum a domino non invenit, perrexit in alium valde distantem. (n. 825.)

QUÆR. 2° *An possit proxenetæ rem vendendam sibi emere pretio statuto, ac postea ut suam vendere plus, excessumque sibi acquirere?*

Resp. Affirm. sub duplici conditione: 1° ut, adhibitâ debitâ diligentia, non invenerit qui plus offerat, postea vero majus pretium invenerit; secus enim fideliter negotium non ageret; 2° ut rem sibi non fecte, sed vere emat, ita ut subeat ejus periculum, et, si forte tanti non vendat, reddat nihilominus domino determinatum pretium. (n. 825.)

QUÆR. 3° *An possit pari modo sibi emere rem, quam alter ei commisit emere tali pretio, si occasio sibi obtigerit eam minoris emendi, et postea eam vendere mandanti pretio majori?*

Resp. Affirm., si postea, adhibitâ diligentia ordinariâ, non invenerit occasionem rei emendæ, nisi pretio majori; quia non tenebatur mandantis gratiâ prætermittere occasionem sibi emendi rem pretio vili, sed solum debebat adhibere diligentiam moralem ut mandanti etiam bene emeret; quod si non successerit, non est cur rem suam non posset mandanti vendere pretio illo, quo apud alios prostat. Ita Lugo. (n. 825.)

Negant nihilominus Spor. et Tambur., si proxenetæ sit mercede conductus; quia poscit ipsa diligentia moralis ut non prætermittat occasionem illam emendi vili pretio pro domino, præsertim lucrum intendenti. (Spor. cap. 5. n. 39.)

QUÆR. 4° *Si quis gratis se obtulerit ad vendendum vel emendum, sed non ex animo, num possit quidquam sibi retinere?*

Resp. Probabilius potest retinere pretium sui laboris, modo dominus jam prius statuisset vendere aut emere rem illam, et alius non fuisset qui gratis faceret; quia sic mendax quidem fuit

et non fidelis, sed non injustus, cum labor pretio dignus sit. Ita Ronc. Spor. Fagund. Tambur. (n. 825.)

QUÆR. 5° *An proœneta possit sibi retinere ea, quæ venditor solo ejus intuitu gratis donat?*

Resp. Si res sincere agatur, potest retinere donatum, modo moralem diligentiam adhibuerit ad emendum minori pretio ab aliis mercatoribus; quia, his suppositis, nemini facit injuriam. Verum sæpe mendaciter sic loquuntur mercatores, ut alliciant emptores, dum nihilominus parati sunt æquali pretio vendere aliis.

Caute igitur permittendum est sartoribus ementibus pannos pro aliis, retinere partem pretii sibi remissam; aliquando enim mercatores simulant potius ipsi donare quam revera donent, ita ut, si dominus ipse eos adiret, eodem pretio rem obtineret. Cæterum, si sartor fideliter negotium domini gerat, et mercator ei donet aliquid vere gratis, quia suam officinam frequentat, vel ut eum alliciat ad frequentandam illam, licite sartor retinet donatum, dummodo, factâ diligentia, non invenerit mercatorem qui vilius vendat. Ita communiter. — Communis usus mercatorum hodie est, ob allatas rationes, vere remittendi sartoribus partem pretii.

Præterea advertunt Salmanticenses nihil posse exigere sartores ob lucrum cessans, quod amittunt ab opere cessando, dum in hac emptione occupantur, quando ipsi ultro ad emendum sese offerunt, ut vestes conficiendæ committantur sibi potius quam aliis. Hoc tamen intelligendum secundum dicta in qu. 4. (n. 826.)

CAPUT II.

CENSUS. ¹

493. — Census est jus percipiendi pensionem annuam ex re vel persona alterius. Qui jus percipiendi habet, vocatur *censualista*, *creditor* vel *emptor*; qui vero habet obligationem solvendi, *censuarius*, *debitor* vel *venditor*. — Potest census constitui vel titulo gratuito, scil. legato, donatione; vel titulo oneroso, scil.

¹ Cfr. Supplem. n. 76.

emptione, unde *emptitius* nominatur; ex quibus postremus solum, cum cadere in suspensionem injustitiæ posset, hujus est loci.

494. — **Divisio.** Est multiplex: 1° *Reservativus*, quando plenum rei dominium transfertur in censuarium, reservatâ solum pensione quotannis solvendâ. *Consignativus*, quando, retento rei dominio, dominus consignat seu cedit censualistæ jus percipiendi pensionem annuam; v. g. si quis 1000 francis vendidit alteri jus percipiendi quotannis tot mensuras frumenti ex suo prædio; si testator leget alteri pensionem annuam percipiendam ex sua hæreditate, solvendam ab hæredibus.

2° *Realis*, qui super re aliqua frugifera constituitur, ut super prædio, domo, etc., unde solvi debet pensio, quemcumque habeat res possessorem. *Personalis*, qui constituitur super persona, se obligante ad solvendam pensionem annuam ex lucro per propriam industriam, artem, opificium, acquisito, nullâ designatâ re, ex qua præstanda sit pensio; aliquando tamen, in securitatem solvendi debiti, super re aliqua creditori constituitur hypothea.

3° *Pecuniarius*, qui est solvendus numeratâ pecuniâ: *fructuarius*, qui in fructibus solvi debet.

4° *Temporalis*, si constituatur ad certum dumtaxat tempus: *vitalitius*, si ad vitam censualistæ: *perpetuus*, si nullus præfigatur terminus temporis, qui proinde transit ad hæredes.

5° *Redimibilis*, si ex pacto convento redimi potest, ad nutum alterutrius vel utriusque, restituto aut repetito pretio, plane sicut n. 484. dictum est de pacto revendendi: *irredimibilis*, si a neutro, invito altero, tolli potest; licet, utroque consentiente, tolli semper queat.

495. — **Principia.** I. Licita est emptio censûs reservativi. Ratio est, quia quilibet potest ex re sua, cujus dominium gratis vel ob pretium in alium transfert, reservare sibi partem juris, quam velit; constat insuper ex Bullis SS. Pontificum, qui census cum certis conditionibus probarunt.

II. Licita quoque est emptio censûs consignativi realis. Ratio est, quia, sicut posset quis plenum usumfructum emere, manente dominio directo penes venditorem, sic poterit partem ejusdem usumfructûs emere; sed census realis est

pars usûsfructûs. Nec refert fructuarius sit census an pecuniarius; quia æquivalent, cum pecunia omnium rerum æstimationem recipiat. Constat præterea ex dictis Pontificum Bullis.

III. Ad licitam censuum constitutionem, de jure naturali duæ conditiones postulatur: 1º pretium sit justum, proportionatum nempe censui, lege aut communi æstimatione taxatum; 2º pacta, præter naturam censûs adjecta, juste compensentur. (n. 845.)

496. — **Quæstiones.** QUÆR. 1º *An licitus sit census personalis?*

Resp. Plures negant; quia, qui emit censum personalem, emit ipsas pensiones annuas, quæ successu temporis longe transcendent pretium datum, quod utique illicitum et usurarium est. Ita Lugo, Molin. Navarr. Panorm. Rebell. etc.

Communius vero et probabilius affirmatur; quia, si potest emi jus ad fructus naturales ex re frugifera, poterit etiam ad industriales et mixtas ex industria personæ. Ita Less. Soto, Palaus, Habert, Collet, Ronc. Salm. etc. (n. 840.)

QUÆR. 2º *An, pereunte re censitâ, pereat etiam census?*

Resp. Cum agitur de censu *perpetuo* ex fundo *frugifero*, sententia, quæ omnino tenenda videtur, contra alios, docet quod si res censita pereat vel reddatur sterilis, census penitus extinguatur; si *pars* prædii facta sit sterilis in perpetuum, census pro ratâ decrescat. Ratio est, quia in censu reali pensio non super persona constituitur, sed super re, ad ejus fructus jus venditur; unde, quemadmodum perit servitus realis, pereunte re cui erat affixa, et, sicut cessat ususfructus, pereunte re ipsa, eodem modo peribit census. Ita Less. Lugo, Tolet. Molin. Laym. Concin. Ronc. Anaclet. etc.

Admittunt tamen plures, posse censui adjungi contractum assecurationis, quo venditor assecuret pensionem, etiam re pereunte, modo pensio pro ratâ moderetur. Ita Less. Spor. Tambur. Lugo, n. 102. Molina, Salas, etc. — Sed opinioni isti acquiescere non valet S. Alph., eo quod in illo casu nulla æqualitas esse possit; quâcumque enim pensionis relaxatione factâ, fructus anteriores relaxati non possunt adæquare pensiones, quæ in perpetuum solvi debent. (n. 847. *dub.* 1.)

Dictum est supra: si *pars prædii facta sit sterilis in perpetuum*, census pro ratâ decrescit; hoc intelligendum est, quando pars remanens non producit fructus sufficientes pro pensione integra solvenda. Si namque reddat fructus sufficientes, non est locus diminutioni; quia omnes partes rei censitæ sunt in solidum obligatæ integræ pensioni, et sic decisum fuit a Rota Romana. Ita probabilius videtur dicendum cum Roncagl. Duard. Rosig., et Lugo docet amplectendum in praxi. (n. 847. *dub.* 2.)

QUÆR. 3º *An licitum sit pactum solvendi pensionem etiam annis sterilibus?*

Resp. De jure naturali affirmandum videtur, dummodo in pretio compensetur periculum, quod venditor in se suscipit; quia licitus est contractus assecurationis adjunctus contractui censûs realis. Ita Lugo, Molin. Soto, Valent. Salas, etc. (n. 847. *dub.* 2.)

QUÆR. 4º *An sit licitus census redimibilis ex utraque parte?*

Resp. Prænotandum est 1º censum semper redimi posse a venditore, reddito capitali aut fundo. 2º Pactum autem quod census non possit unquam redimi a censuario, compensato pretio, per se non est illicitum; sicut enim censuarius potest vendere fundum suum vel servitutem super illo in perpetuum, sic jus ad ipsius fructus. 3º Ob eandem rationem licitum quoque est constituere censum cum pacto ut non possit redimi, nisi intra certum tempus. (n. 840. 847. *sub* VIII.)

Circa quæstionem duplex est sententia probabilis. *Prima sententia* negat; quia usura est. Ita Soto, Salm. Covarr. Villal. etc.

Secunda sententia affirmat; ob paritatem cum emptione-venditione aliarum rerum, cui adjici potest pactum redemptionis, modo attemperetur pretium, uti n. 484. docuimus. Ita Less. Lugo. n. 121. Laym. Palaus, Spor. Valent. Salas, Molin. etc. (n. 843.)

QUÆR. 5º *Quid censendum sit de censu vitalitio?*

Resp. Communis DD. sententia, cum S. Thoma, licitum esse affirmat, si justitia pretii servetur; quia contractus hic, cum sit ad tempus incertum, est fortunæ expositus, sicut ludus, in quo uterque lucro et jacturæ exponitur.

Pretium hujus census constituitur juxta

probabilitatem longitudinis vitæ, habita ratione ætatis et sanitatis; minoris nempe emi debet, si constituatur super vita juvenis vel hominis robusti, quam senis vel infirmi. Hinc, si census sit ad vitam ætate propecti, Less. Croix, Mazzott. dicunt posse exigi circa 12 vel 14 pro 100; imo, ait Less., aliquando usque ad 16. (n. 844.)

QUÆR. 6° *An liceat emere currente pretio census annuos in Gubernio fundatos, vel actiones nummularias?*

Resp. *Affirm.*; venduntur enim ut merces; pretio crescunt vel decrescunt juxta communem æstimationem. (Gury. n. 934.)

Nota. Bullæ SS. Pontificum de censibus passim non sunt receptæ. (n. 849.) Deinde, contractus censûs, saltem sub ejus nomine, hodie raro initur.

CAPUT III.

CAMBIIUM.

497. — Cambium est permutatio pecuniæ pro pecunia cum moderato lucro. Qui dat pecuniam, *campsor*; qui accipit, *camparius* dicitur.

Distinguitur 1° *Manuale*, seu *minutum*, quo fit permutatio præsentis pecuniæ, nimirum unius speciei pro altera, ut si aurea detur pro argentea, minor pro majori, patria pro exera. 2° *Locale*, seu *litterarium*, quo permutatur pecunia præsens cum absenti, vel e converso, v. g. accipio Londinii pecunias, quæ mihi debentur Parisiis, vel e contra solvo Londinii pecunias, quas debeo Parisiis.¹

498. — **Principium.** Cambium est licitum, modo lucrum inde proveniens non excedat justum pretium, lege aut consuetudine taxatum. Ratio est, quia non desunt tituli, ex quibus merito et juste accipitur aliquid ultra sortem, scil. 1° labor et sollicitudo in accumulandis omnigenis monetis, iisque permutandis, in scribendis litteris, etc.; 2° expensæ in sus-

tinenda argentaria mensa, in salariis ministrorum; 3° pericula in transmittendis, assecurandisque pecuniis, item ex infortuniis debitorum. (n. 850—853.)

Notandum superest: 1° Cambium licet etiam eis, qui officium cambiendi non habent. (n. 851.) 2° Licitum hodie est campsoribus dare pecuniam post certum tempus reddendam cum auctario pro tempore dilationis, juxta dicta supra n. 462. 3° Bulla S. Pii V de cambiis passim non est recepta.

Nota. In syngraphis, quibus imprimis mercatores uti solent, ad pecunias absque periculo et onere transferendas, tres necessario interveniunt personæ, scilicet 1° camparius, qui pecunias solvit transferendas; 2° campor, qui onus transferendi suscipit et syngrapham tradit; 3° correspondens camporis, ad quem syngrapha dirigitur. Insuper qui syngrapham habet, eamque præsentat, *lator* dicitur; hic vero in alium eam transferre potest inscribendo: *Solve jussu N.*

CAPUT IV.

LOCATIO-CONDUCTIO.

499. — Locatio-conductio est contractus, quo usus sive fructus rei, vel opera personæ, pretio conceditur alteri. Unde dividitur in locationem *rerum*, et in locationem *operarum*.

In locatione *rerum* is *locator* dicitur, qui rem usui vel fruiioni concedit; *conductor* vero, qui accipit. In locatione *operarum* is, qui promittit vel præstat alteri operam in ordine ad conficiendum opus, diverso sensu idem locator est et conductor; est nempe *locator operæ*, et *conductor operis*; contra, qui postulat operam, est *conductor operæ*, et *locator operis*. At universim qui accipit mercedem pro usu rei suæ, vel pro opera sua, *locator*, qui dat mercedem, *conductor* dicitur.

Operas suas locant famuli, officiales, custodes, opifices, artifices, etc.

§ I. Locatio-conductio rerum.¹

500. — Obligationes locatoris. Locator

¹ Distingui quoque consuevit cambium *reale*, quo res sincere agitur: et *factum* seu *siccum*, quo fingitur loci diversitas, ad exigendum lucrum, quod proinde revera non est cambium, sed palliatum mutuum. Hoc autem cambium prorsus obsoletum est, quum mutuum cum auctario hodie liceat.

¹ Cfr. Supplem. n. 77—79.

obligatur conductori 1° Tradere rem idoneam, ideoque manifestare occulta ac noxia rei locandæ vitia.

2° Liberum rei locatæ usum modo et tempore per conventionem determinatis concedere.

3° Ferre impensas rei locatæ reparandæ necessarias: intellige *extraordinarias*, nam modicæ et ordinariæ regulariter spectant ad conductorem. (n. 863.)

4° Ea, quæ in re locatâ indigent reparatione, ita reparare, ut, quoad fieri potest, usus non impediatur.

5° Tributa et onera publica, rei locatæ imposita, præstare; nisi tamen secus sanxerint leges patriæ. Excipe, si conductor plenum usumfructum habeat, ut dictum est n. 279.

501. — **Obligationes conductoris.** Conductor obligatur locatori 1° Re conductâ uti eum in modum, quo decet, nec ad alium adhibere usum, quam eum, de quo conventum est.

2° Rem conductam tempore convento restituere, eamque ipsam in individuo.

3° Ferre damnum, si res conducta ipsius culpâ pereat vel deterioretur.

4° Sustinere impensas modicas et ordinarias in re conductâ faciendas: extraordinariæ spectant ad locatorem. (n. 863.)

5° A contractu non resilire ante finitum conductionis tempus, nisi justa causa urgeat. Si absque justa causa recederet, teneretur ad totam pensionem, saltem si alius conductor non statim succederet; si cum justa causa resiliret, teneretur pensionem solvere pro tempore usûs.

6° Solvere mercedem, idque tempore debito.

502. — **Quæstiones.** QUÆR. 1° *An conductor rem sibi conductam possit alteri sublocare?*

Resp. Per se, *affirm.*, si sublocatio fiat ad eundem usum, in quo facta est prima locatio, et conductori æque idoneo.

QUÆR. 2° *An locator teneatur colono remittere mercedem pro anno sterili, quo exigui vel nullos fructus ex prædio percepit?*

Resp. De jure naturæ jactura sterilitatis per se spectat ad conductorem: ob æquitatem tamen jure introductum est, ut locator teneatur aliquid remittere, si damnum ingens passus sit conductor absque sua culpa, sed ex causa fortuita, v. g. ob sterilitatem extraordinariam,

inundationem aquarum, grandinem, vermes, etc. — Excipitur 1° si ob præcedentium vel subsequentium annorum ubertatem compensetur damnum ex sterilitate unius anni ortum; 2° si fructus jam fuissent collecti, et postea perirent, v. g. in horreo per incendium; tunc enim perirent conductori, utpote qui jam dominus illorum effectus est; 3° si specialiter conventum sit ut conductor omne periculum in se suscipiat ex sterilitate oriundum.

Quantum porro de pensione remittendum sit, definiendum est ex jure patrio vel consuetudine locorum. (n. 860. Lugo. *disp.* 29. n. 36—50.)

QUÆR. 3° *Quid juris, si res conducta, e. g. domus, incendio pereat?*

Resp. Si res absque culpâ theologicâ conductoris perit, in foro conscientie conductor ad nihil tenetur; imo non tenetur conductionis pretium solvere, nisi pro tempore quo re fructus est. Res enim perit domino, cum conductor non est injustus damnificator. Quodsi culpa juridica adfuerit, et conductor sententiâ judicis condemnatur ad damni reparationem, sententiam subire tenetur. Recole dicta n. 315. et 317. qu. 2.

§ II. Locatio-conductio operarum. 1

503. — **Obligationes locatoris.** Locator operarum obligatur 1° Laborem et operam exhibere fideliter juxta conventionem, ita ut, si ex imperitia vel negligentia vel alia culpa propria non præstitit quod promisit, teneatur pro rata mercedem remittere vel jam acceptam restituere.

2° Compensare damna, quæ culpabiliter infert conductori.

3° Absque justa causa non discedere ex servitio ante finitum locationis tempus; et si ex tali discessu domino oriatur damnum, illud compensare.

Obligationes conductoris. Conductor operarum obligatur 1° Solvere integram mercedem, et quidem tempore convento, vel, si tempus aliunde determinatum non sit, post operam præstitam.

2° Ante finitum locationis tempus a contractu non recedere absque legitima causa.

¹ Cfr. Supplem. in Jus Gallic. n. 80—82. In Jus Holland. n. 80.—83.

504. — **Resolutiones.** 1° Famuli, ex malitiâ vel absque justâ causâ recedentes a dominis ante finitum locationis tempus, tenentur ad damna inde secuta; quare, si dominus statim habere possit alium famulum æque idoneum, ita ut ipsi nihil damni emergat, obligatio hæc cessabit. Debetur tamen a domino (saltem secluso jure positivo) merces pro ratâ temporis et operæ præstitæ, dempto aliquanto in justam pœnam, juxta dicta n. 171. qu. 2. (n. 345.)

2° Si dominus absque legitima causa expellat famulum ante finitum locationis tempus, tenetur ad integram mercedem, toti locationis tempori correspondentem; nisi famulus interea alteri operas suas locaverit, quo casu tenetur ei præstare tantum, quantum requiritur ut nihil damni patiatur, addito aliquanto in pœnam injustitiæ. (n. 342.)

3° Non tenetur dominus ex justitia solvere mercedem integram famulo diu ægrotanti, et nullas operas præstanti tempore ægitudinis; quia non debetur salarium pro obsequio non præstito: excepto casu, quo tantum per modicum tempus ægrotat; tunc enim aliquid de mercede subtrahere nec patitur æquitas, neque consuetudo passim recepta. Similiter non tenetur dominus ad expensas curationis; nisi ex charitate, quando sumptus sunt leves et infirmus est in gravi necessitate. Recole dicta n. 168. (n. 864. H. A. n. 210.)

4° Susceptores operum, qui in opere efficiendo materiam notabiliter viliozem adhibent eâ, de quâ conventum est,¹ vel qui opus vitiose faciunt, cum vitiis nempe noxiis, tenentur ad damna locatori resarcienda.

505. — **Quæstiones.** QUÆR. 1° *Quenam censeatur justa famulorum et operariorum merces?*

Resp. Illa, quæ attingit saltem infimum gradum mercedis, quæ in eo loco talibus personis ad ea ministeria tribui solet: (Lugo. disp. 29. n. 62.)

Si famulus libere, sine necessitate, conveniat cum domino de stipendio inferiori, illud injustum non erit; quia

¹ Accidit non raro, pacto conveniri de materia optima adhibenda, v. g. pro domo ædificandâ optimos lateres adhibendos esse, optimam calcem, optimum lignum, etc., quibus tamen verbis ex usu recepto nonnisi materia vere bona intelligenda est.

tunc famulos sponte cedit juri suo. Idem dicendum, si ultro se obtulerit, et dominus ex misericordia illo uteretur, quin eo indigeat; quia tunc quodammodo eleemosyna censetur. (n. 522.)

QUÆR. 2° *An is, qui pluribus operam suam locat in loco dissito peragendam, possit pro itinere a singulis integra stipendia exigere?*

Resp. 1° De aurigis nulla est difficultas, quin possint; quia talis est consuetudo.

2° De aliis duplex est sententia probabilis. *Prima sententia* negat; quia tanti non valet opera. Ita Concina. — *Secunda sententia* communis affirmat; quia, quod una eademque opera pluribus æque prosit ac uni, per accidens est; de se autem non minuit æstimationem operæ respectu singulorum, cum locator unicuique se obliget ex justitia ad iter illud peragendum; quare ab unoquoque justam mercedem exigit. Lucrum igitur istud ad bonam fortunam pertinet. (n. 862. H. A. n. 209.)

QUÆR. 3° *Quid dicendum de sequenti praxi susceptorum operum: concurrentes ad publicam ædificii construendi locationem, inter se conveniunt ut quisque æstimationem suam certâ pecunie summâ augeat, quæ, adjudicato opere, a susceptore inter ceteros concurrentes dividatur: vel alio modo, communi consilio pretium operis suscipiendi præstituant, et deinde sorte vel aliter susceptorem designant, qui, adjudicato opere, determinatam quamdam summam inter reliquos concurrentes dividat?*

Resp. 1° Videtur injusta; etenim in mente concurrentium memorata summa non habet rationem pretii operis suscepti, sed stipendii ad compensandas itineris expensas aliorum concurrentium; porro stipendium istud solvere cogitur locator, qui ad id nullatenus tenetur. Præterea in posteriori modo, per medium iniquum impediunt locatorem quominus opus minori pretio locare queat.

2° Pro justitia istius praxis militant sequentes rationes: a) usus, quem susceptores concurrentes dictæ summæ præfiniunt, ad rem non attinet; satis siquidem est quod ex se pretii rationem habeat, quam habet, si pretium justum sit. b) De exposita agendi ratione videtur idem dicendum, quod diximus

supra n. 489. qu. 2. de monopolio, et n. 491. qu. 4. de pacto inter licitatores in auctione, cum casus sint similes; hæc autem probabiliter licita esse vidimus. Accedit, quod pretii augendi iustum titulum habere videantur, qui etiam a peccato contra charitatem eos excusat, nimirum ut hac ratione indemnes seipsos servant pro expensis itinerum, temporis jactura, et labore, ad quæ tenentur susceptores operum, ut concurrant in variis locis, et quæ sæpe frustra peragunt. Tandem, locatores ex eo non nimis gravari exinde patet quod publica operis ædificandi locatio communiter æstimetur seu compendiosior ædificandi modus. Ob hæc rationes, propositam praxim damnari non posse censeo.

QUER. 4° *An peccent architecti, aliquam pecunie summam inspectoribus tribuendo, ad captandam benevolentiam eorum?*

Resp. Dist. 1° *Affirm.*, si id faciant ad corrumpendos eos, ut materiam viliores eam, de qua conventum est, aut opus vitiosum, approbent, ut palam est.

2° *Negat.*, quando id faciunt ad iniquam vexationem redimendam, casu nempe, quo prævideant inspectores secus inique eos vexaturos esse.

CAPUT V.

EMPHYTEUSIS ET FEUDUM.

506. — Emphyteusis est contractus, quo res immobilis ad longum tempus alteri colenda et fruenda conceditur, sub aliqua pensione annua domino directo persolvenda. Qui concedit, *dominus directus*, qui accipit, *emphyteuta* dicitur vel *colonus*.

Valde affinis est hic contractus locationi; ab ea differt, quia emphyteusis fit de sola re immobili, non nisi ad longum tempus, transfert dominium utile, et minor pensio exigi solet, eaque in recognitionem tantum domini directi exigitur. Unde parum ea differentia inservit in foro conscientie.

Feudum est contractus, quo dominium utile rei immobilis alteri conceditur, sub onere fidelitatis et obsequii personalis domino directo exhibendi. Ille, qui con-

cedit feudum, vocatur *dominus*, qui accipit, *vasallus* seu *feudatarius*. Differt ergo ab emphyteusi imprimis, quia in hac pensio seu canon *annuus* et *realis* debetur; in feudo autem servitium *personale*, quando dominus requirit. (n. 865. 867.) Feudum hodie antiquatum est.

CAPUT VI.

SOCIETAS. ¹

507. — Societas est contractus, quo duo vel plures conferunt res et operas suas, communis lucri gratia.

Variis modis contrahi potest: 1° Si uterque socius contribuit pecuniam, et neuter confert operam vel industriam, sed alius tertius, cui expensis communibus stipendium solvitur. — 2° Si omnes socii conferunt pecunias, unus autem ex eis confert operam etiam et industriam; et tunc, si datur illi *stipendium* pro labore et industria, industria non computatur quasi collata in commune loco pecunie, ideoque non censetur ille eam conferre ut socius, sed ut minister conductus, et quoad istam partem erit locatio operarum potius quam societas: quare ante omne lucrum, imo etsi pereat pars capitalis collati, extrahit suum stipendium integrum, et postea reliqua dividuntur. Si non assignetur ei stipendium, censetur operam conferre ut socius. — 3° Si unus confert pecuniam vel merces, alter solam industriam et laborem, non ex stipendio, sed ut socius. — 4° Si omnes socii conferunt pecuniam simul et operam.

Deinde aliquando societas contrahitur ad totam vitam, aliquando ad tempus determinatum, vel usque ad finem talis negotiationis.

508. — De honestate atque utilitate contractus societatis nemo dubitat; itaque tantum ejus jura exponenda sunt. Conditiones porro licite societatis sunt: 1° Ut negotiatio, ad quam initur, sit honesta. 2° Ut sors collata maneat, uti sub dominio, ita et sub periculo conferentis, nisi aliter conventum sit per pactum assecurationis. 3° Ut inter socios

¹ Cfr. Supplem. in Jus Gallic. n. 83. In Jus Holland. n. 84.

communis sint lucra et damna; imo lucris communio ad substantiam pertinet societatis. 4° Ut divisio lucris et damni inter socios fiat secundum æqualitatem geometricam seu proportionalem, i. e. pro ratâ partis, quam quisque contribuit. (n. 905.)

509. — **Quæstiones.** QUÆR. 1° Si in societatem confert unus pecuniam, alter operam, an, finita societate, ante omnia restituendum sit capitale domino pecunie?

Resp. Affirm., etiamsi nullum lucrum supersit. Prob. 1° ex Bulla Sixti V *De testabilis*. 21 Oct. 1586, ubi § 2 sic sancitur: «Si, finita societate, ipsum capitale exstat, ei, qui illud in societatem contulerit, restituatur, nisi socio recipienti fuerit communicatum, aut aliter inter ipsos contrahentes super eo legitime conventum sit.» 2° Ratione; quia pecunia collata in societatem minime sit communis inter socios quoad dominium seu proprietatem, sed tantum quoad usum seu commoditatem. Et ideo, si, finita societate, solum remaneat capitale, non erit iniustitia, si totum domino restituatur; sicut enim socius amittit lucrum suæ industriæ, sic iste amittit lucrum suæ pecunie. Ita S. Thom. Palaus, Azor, S. Bernardin. Sen. Lugo, Bonac. Roncagl. etc., contra alios. (n. 907. qu. 1.)

QUÆR. 2° *Detracta sorte pro domino, quomodo dividendum sit lucrum?*

Resp. Omnino dicendum videtur, lucrum dividendum esse servatâ proportionem valoris industriæ a socio adhibitæ, et valoris utilitatis ex pecunia collata ab altero, juxta communem æstimationem lucris, quod communiter producere solet pecunia negotiationi applicata. Ita Roncagl. Palaus, Rebell.; contra alios, quorum sententias æquitati conformes non esse censet S. Alphonsus.

Hinc bene advertendum 1° quod industria quandoque plus valeat, quam usus pecunie, ita ut aliquando licitum possit esse pactum dividendi etiam capitale, æque interim distributo lucro; 2° quod contra aliquando valor industriæ decrescat, ob multitudinem operariorum societatem petentium; quâ ratione poterunt forte excusari plures contractus, qui primo aspectu videntur iniusti, eo quod operariorum industria in societatem collata, juxta consuetudinem loci

communiter non pluri ibi æstimetur. (n. 907. qu. 2.)

Illud quoque generatim considerandum est, inæqualitatem, quæ ex uno capite apparet, frequenter compensari ex aliis capitibus vel circumstantiis, quæ faciliè variantur et attendi debent. Idcirco, adjecto speciali pacto statui potest, v. g. ut qui æqualiter cum altero contribuit, duas partes lucris accipiat, sed periculum solus subeat: vel ita, ut qui plus altero contribuit, duplum v. g., lucrum æquale percipiat, sed periculo in socium rejecto, etc.; quocumque enim modo pactum varietur, dummodo prudenti judicio æqualitas inter socios servetur, illud servandum erit tanquam justum. (Lugo. *disp.* 30. n. 13. *Spor. tr.* 6. cap. 6. n. 54.)

QUÆR. 3° *Quenam damna et expensæ, quæ subit unus socius, omnibus sint communia?*

Resp. Ea omnia et sola, quorum causa proxima est societas, seu quæ solo intuitu societatis obveniunt socio, v. g. sumptus itinerum, transvectionis mercium, conservationis earum, vectigalia, et similia. Non autem ea, quorum societas est tantum causa remota, puta, si socius occupatus in societate prætermittat negotiis domus suæ providere. (n. 905. 906.)

QUÆR. 4° *An liceat pactum, ut, sorte pereunte, commune sit damnum inter conferentem pecuniam et mercatorem?*

Resp. Dist. 1° Affirm., si pactum sit ut, sicut damnum sortis, ita et ipsa sors sit communis; quia, quemadmodum conferens operam habet commodum mediæ partis sortis, si remaneat, sic æquum est ut subeat mediam partem damni, si pereat, juxta Regulam 55. Juris in 6: «Qui sentit onus, sentire debet commodum, et contra.»

2° Negat., si pactum sit ut sors non sit communis, commune vero damnum; quia nulla tunc datur justa compensatio. (n. 907. qu. 4.)

QUÆR. 5° *Quomodo dissolvatur societas?*

Resp. 1° Completo tempore, pro quo inita fuit; 2° finito negotio, aut pereunte re, in quâ societas fundatur, vel si res ita mutetur ut societas evadat inhabilis ad finem; 3° mutuo sociorum consensu; 4° renuntiatione unius sociorum, si societas sit ad tempus indeterminatum; debet tamen renuntiatio tem-

pestive significari reliquis, et fieri absque dolo; 5° morte unius sociorum; societas enim non transit ad hæredes, nisi quoad negotia jam cœpta; 6° impotentia unius socii ad præstandam suam partem, v. g. ob infirmitatem, cessionem bonorum.

Nullus sociorum potest ante tempus præfixum, invitis cæteris, renuntiare, et, si faciat, tenetur damnum inde subsequens compensare. Excipe, si socii non servant pacta, aut grave damnum inferant societati, aut si nulla sit spes obtinendi id, cujus gratia societas inita fuerat. (n. 907. qu. 6.)

QUÆR. 6° *Quandonam censeatur inter fratres contracta societas?*

Resp. Defunctis parentibus, non censetur inter fratres facta societas, nisi expresse pacta sit vel tacite ex conjecturis colligatur. Unde, non ex eo quod habeant patrimonium indivisum, et de communi mensa vivant, inter fratres contrahitur societas. Atvero contracta presumitur, si omnes simul cuipiam negotiationi vacent; vel si, uno negotiante, alii communicent cum illo bona sua communia; et a fortiori, si conferant cuncta bona, tum communia, tum propria. Quoad divisionem lucri, si inæqualiter contulerint bona vel operam, ille, qui plus contribuit, plus debet pro ratâ de lucro participare. (n. 907. qu. 5.)

510. — Restat hoc loco celebrem questionem exagitare de *trino contractu*. Consistit in eo, quod contractui societatis adjiciatur conventio, quâ conferens pecuniam in societatem cum socio paciscitur ut in omni eventu sua sors salva maneat reddaturque integra, insuper quotannis *certum* lucrum *minus* pro *incerto majori*, quod alias merito sperare potuisset. Conventio hæc contractus *trinus* dicitur, eo quod contineat tres contractus, scilicet societatis, assecurationis sortis, et assecurationis lucri, seu venditionis majoris lucri sperati pro minori certo, v. g. pro 5 vel 6 pro centum. Sit exemplum: societatem in eo cum Petro, pecunie summam ei tribuendo ad negotiandum. Sed, dum ex unâ parte spes lucrandi 15 pro 100 mihi affulget, ex alterâ parte timeo sortis jacturam; quapropter in eo secundum contractum cum Petro, ei 5 pro 100 concedendo, si assecurationem sortis in se suscipiat. Initio hoc secundo contractu, nonnisi 10 pro 100 mihi lucranda supersunt. Ve-

rum, cum lucrum minus at certum mallet, quam majus et incertum, propono socio meo ut mihi 5 tantum pro 100 tribuat, sed *certo* solvat, quidquid eventurum sit. Hinc triplex existit contractus, scilicet societatis, assecurationis sortis, et assecurationis lucri.

Magna porro est inter DD. controversia, num hujuscemodi contractus triplex sit licitus. *Prima sententia* negat; 1° quia duo contractus adjuncti contractui societatis destruunt societatem, utpote de ejus essentia est ut sit communio damni et lucri; ergo transit in mutuum usurarium. 2° *Trinus* contractus damnatur Bullâ Sixti V. *Detestabilis*. 21 Oct. 1586. Ita Soto, Sylvius, Habert, Concin. Cont. Tourn. Cabassut. etc.

Secunda sententia communior affirmat, modo pecunia negotiationi impendatur. Ratio, quia, si contractus ille triplex possit divisim iniri cum diversis, prout ab adversariis admittitur plerisque, etiam simul inter personas easdem iniri posse debent.

Ad argumenta 1^a sententiæ respondetur: 1° non destruitur societas, siquidem remanet aliqua communio lucri et damni; etenim in assecuratione *sortis* conferens pecuniam subit damnum æquale periculo, nimirum damnum pretii quod solvit pro assecuratione: in assecuratione vero *lucri* assecuratus exponitur periculo non lucrandi tantum alioquin lucratus fuisset; proinde æqualia sunt utrobique commoda et incommoda, ex quâ æqualitate principaliter constituitur societas. Eodem modo de essentiâ commodati est, ut dominus subeat periculum fortuitum rei suæ; non obstat tamen, quin, justâ compensatione factâ, adjiciatur pactum ut periculum subeat commodatarius, neque tunc destruitur contractus commodati. 2° Non transit in mutuum; quia traditio cum assecuratione non *necessario* transfert dominium in assecurantem, ut constat in deposito, commodato, locato, in quibus, licet ex pacto obligari possint depositarius, etc. ad suscipiendum in se totum periculum, non ideo acquirunt dominium; deinde potest conferens pecuniam cogere socium, ut pecuniam negotiationi impendat. 3° Ad Bullam Sixti V respondetur, Pontificem loqui de assecuratione sortis et lucri, quæ fit vi ipsius contractus societatis, non æqualiter compensatâ

periculi susceptione; loquitur enim de contractu, quo »omne periculum et damnum ab altero socio recipiente sustineatur;» is autem non sustinet omne periculum et damnum, si justum pretium assecurationis recipiat, cum hujus pretii damnum, quod periculo æquivalet, sustineat assecuratus. Ita Navarr. Less. Lugo, Tolet. Laym. Palaus, Bonac. Roncagl. Spor. Salm. etc., quibus adde Academiæ et Facultates Theol. Coloniens. Trevir. Complutens. Salmant. Moguntin. Ingolstadiens. Hæc sententia tot auctoribus et rationibus roborata merito probabilis habetur. (n. 908.)

Hodie auctarium ex mutuo productivo rationem habet trini contractus.

CAPUT VII.

DE CONTRACTIBUS ALEATORIIS.

Sunt ludus, sortes, sponsio et assecratio, in quibus prævalet fortuna et casus.

ARTICULUS I.

LUDUS.

511. — Ludus, prout in præsentī accipitur, est contractus, quo ludentes inter se paciscuntur ut victori aliquod præmium cedat, quod singuli deposuerunt.

Distinguitur 1º ludus *industriæ*, in quo solertia vel dexteritas prævalet, ut ludus pile, latrunculorum, scruporum, etc. 2º ludus *fortunæ*, generali nomine *alea* appellatus, qui solâ fortunâ inicitur, ut ludus tesserarum, plures ludi chartarum; 3º *mictus*, qui partim industriâ, partim fortunâ regitur, ut multi ludi chartarum.

512. — **Principia.** I. Ludus secundum se, seclusis pravis circumstantiis, licitus est et honestus. Ratio est, quia, sicut homo indiget corporali quiete ad corporis refocillationem, ita quoque indiget animæ quiete; quies autem animæ est delectatio; ergo, si moderate fiat, licet uti ludo ad quietem propriam et ad delectabiliter convivendum cum aliis. (S. Thom. 2. 2. qu. 168. a. 2. et 4.)

Dictum est: *secundum se*; nam ex

pluribus capitibus reddi potest vitiosus, puta 1º si nimium in eo temporis insumatur; quo spectat egregium Ciceronis dictum: »Ita parce condienda est vita ludo, ut »sale cibi.» 2º Si dedeceat personam, ut alea Clericum et Religiosum. 3º Si evadat occasio peccatorum, ut pejerandi, blasphemandi, rixandi, decipiendi, omitendi præcepta. 4º Si fiat cum detrimento familiæ vel creditorum, quod contingere potest, si in magnam pecuniam ludatur; similiter, si quis ab eo lucretur, qui alienare non poterat; vel quem iactura in gravem necessitatem conjiciet. (Lugo. disp. 31. n. 1.)

II. Ad justitiam ludi quatuor assignantur conditiones: 1º ut ludens possit libere disponere de rebus, quas exponit; 2º ut alter alterum ad ludendum non cogat; 3º ut non misceantur fraudes contra leges ludi communiter receptas; 4º ut æqualis sit colludentium conditio, videlicet, omnes subeant periculum perdendi et habeant spem lucrandi. (Less. lib. 2. cap. 26. dub. 2. Lugo. sect. 3.)

513. — **Quæstiones.** QUÆR. 1º *An cogens alterum ad ludendum possit lucrum retinere?*

Resp. *Controv.* 1ª Sententia negat; quia omnis injuria secum fert obligationem resarciendi damnum ex injuriâ subsecutum. Ita Less. Lugo, Sanch. Salas, et alii communiter.

2ª Sententia, quæ probabilior videtur, affirmat, usquedum metum passus petat restitutionem pecuniæ amissæ. Ratio, quia contractus metu initus validus est, sed arbitrio metum passi rescindibilis. Excipe, si cogens superaret coactum in peritiâ ludendi; eo enim casu teneretur absolute ad restituendam saltem partem lucri, juxta mensuram quâ præcelleret alteri. Ita Molin. Trullench. Hurtad. Dicast. Bonac. Garzia, etc. Recole dicta n. 393. (n. 880.)

QUÆR. 2º *Quenam sint fraudes licitæ et illicitæ in ludo?*

Resp. 1º Fraudes seu cautelæ licitæ sunt, quas regulæ ludi et consuetudo permittunt; v. g. inspicere chartas, quas adversarius ex negligentia conspiciendas præbet; dignoscere chartas ex signo fortuito; simulare aut dissimulare metum perdendi; adversarium non monere de suo errore, etc.

2º Fraudes illicitæ sunt, quæ sunt contra ludi leges aut receptam consue-

tudinem; v. g. signis notare chartas, ut quis a tergo eas dignoscat; arte componere chartas, ut meliores sibi contingant; ex industriâ ita se collocare, ut videre possit adversarii chartas, vel alium constituere, a quo de eis admonetur, et similia.

Certum porro est, fraudatorem injustum restituere teneri, non solum id quod lucratus est, verum etiam quod alter, seclusis fraudibus, lucraturus fuisset; cum id injuste impedierit. In dubio autem an alter lucraturus fuisset, tantum restituere debet, quantum valebat major spes lucrandi, quam alter, remota fraude, habuit. (n. 882.)

QUÆR. 3° *An qui excellit in ludendi peritia, possit lucrum retinere?*

Resp. Dist. 1° Affirm., a) si excessus peritiæ non sit notabilis; vel b) si alter alterius peritiâ ignoret; vel c) si excedens compenset excessum dando meliores condiciones inferiori, ut res ad æqualitatem reducat; vel demum d) si excessus alteri notus sit.

2° Extra præfatos casus, si adversarius, absque dolo, sed a seipso deceptus, ejus peritiâ ignorarit, *controvertitur*. Sunt qui affirmant; quia non tenetur quis ex justitia suam peritiâ adversario declarare, sed is sibi imputet quod ausus sit cum eo ludere, cujus scientiam non norat. Ita Tolet. Decius, Covarruv. Navarr. Sa, etc. — Communis tamen sententia negat; quia deest æqualitas, quando pro periculo certo datur spes nulla vel levissima lucrandi. Ita Less. Lugo, Molin. Rebell. Melin. Ledesm. Azor, etc. (n. 881.)

QUÆR. 4° *An victor in ludo velito teneatur restituere lucrum ante sententiam judicis: item, an victus solvere?*

Resp. ad 1um, Negat.; quia lex non declarat irritum contractum, sed solum dat victo actionem ad repetendum. Ita communiter. (n. 887.)

Ad 2um, Controv. 1^a Sententia valde probabilis affirmat; quia jure naturali contractus est validus. Ita Sayr. Valent. Bannez, Rebell. Azor, etc.

2^a Sententia communior et probabilior negat; quia, quando lex concedit actionem ad repetendum solutum, concedere etiam videtur facultatem non solvendi; frustra siquidem solvere cogitur, qui statim repetere potest. Ita Sanch. Less. Lugo, Viva, Salm. Spor. etc. (n. 890.)

QUÆR. 5° *An liceat ludere in preces sacras?*

Resp. Sunt qui negant; quia non licet miscere sacra profanis. Ita Habert, Lopez, Vega. — Verum merito affirmant alii, dummodo utrimque spiritualia solvenda sint; tum quia commutare spirituale pro spirituali non est prohibitum; tum quia malum quidem est adhibere spiritualia propter profana, adhibere vero profana propter spiritualia licitum et bonum est, idque probat piorum usus. Si vero unus luderet in pecuniam, alter in preces, certe foret simonia. Ita Lugo, Sanch. Rebell. Salas, Navarr. Concin. Contin. Tournel. (n. 882. in fine.)

ARTICULUS II.

CONTRACTUS SORTIUM.

514. — Contractus iste species quædam est ludi; in eo multi contribuunt singuli modicam pecuniam ad res aliquas emendas, ut sorte experiantur quibus ex contribuentibus eæ obtingant.

Principia. I. Contractus sortium secundum se licitus est, haud secus ac ludus; dummodo debite ordinetur, nec pravis circumstantiis vitiatur, quemadmodum n. 512. de ludo diximus, ad quem remitto lectorem.

II. Ut justus sit contractus, tres poscuntur condiciones: 1° ut fraudes caveantur, quibus sortes ex industria ita disponantur vel extrahantur, ut huic potius quam aliis ex contribuentibus sors fecunda respondeat; 2° ut lucrum totale non excedat justum pretium, quo res ipsæ expositæ valent, habita ratione operarum, quas ministri illius ludi adhibent; siquidem quoad hoc est contractus emptionis et venditionis; 3° ut leges et onera contractûs antea publicentur, ut sciant contribuentes num sibi expediat contribuere, et consentiant. Ita communiter. (Bonac. de contr. disp. 3. qu. 2. p. 4. n. 26. Lugo. disp. 31. n. 91. 92.)

Advertendum tamen circa secundam conditionem, majus posse lucrum esse, quando in pium opus vel publicam utilitatem institutus est prædictus ludus; tunc enim ludentes censentur velle quodammodo eleemosynam dare.

Ex traditis inferitur: 1° Si ministri

sortium excesserunt in pretio, tenentur ad restitutionem.

2º Interveniēte fraude, non potest res eā ratione obtenta retineri cum damno aliorum, qui pretium contribuerunt. Propterea, qui fraudem adhibuit ut sors uni obveniret, tenetur reliquis restituere saltem id, quod contribuerunt. (Bonac. *loc. cit.*)

ARTICULUS III.

SPONSIO.

515. — Hæc quoque est valde similis ludo. Definitur autem: contractus, in quo duo de veritate vel eventu alicujus rei contententes, sibi invicem aliquid spondent, ut ejus sit, qui veritatem fuerit assecutus.

Omnia, quæ de ludo dicta sunt, possunt, servata proportionē, huic contractui applicari. Illud tamen quoad justitiam contractus adiungendum est, 1º æqualitatem in præmio tunc adesse, quando proportionatum est probabilitatis gradui unius partis respectu alterius; unde potest aliquando sponderi v. g. 100 contra 10; 2º requiri, ut uterque eodem sensu accipiat id, de quo certatur; secus enim est error circa substantiam. (n. 869.)

Ex dictis infertur: 1º De sponsione inductiva ad malum idem dicendum est quod de contractu sub conditione operis turpis diximus n. 386.

2º Qui *certus* de eventu vel veritate rei, quam affirmabat, spondit, non potest lucrum accipere neque acceptum retinere; æqualis namque debet esse spondentium conditio, seu uterque incertus.

Difficultas est, si protestetur alteri se esse certum, et nihilo secius alter contendit, et vult spondere, num valeat sponsio? Affirmant non pauci; quia alter debet detrimentum imputare pertinaciæ suæ. Ita Sanch. Viva, Salm. Trullench. Diana, Villal. etc. — Verum sententia multo probabilior negat, si ambo certam arbitrentur suam assertionem; quia tunc falsa est in altero spes lucrandi, adeoque decipitur; quemadmodum si quis pertinaciter velit emere et reapse emat gemmam falsam pro verâ, quamvis venditor manifestet illi veritatem, venditio est nulla, cum revera sit injusta. Excipe, si alteruter a principio certus,

postea, altero contradicente, incipiat formidare et dubitare; quia tunc non decipitur, sed sponte vult perdere. Ita Lugo, Less. Croix, Molin. Contin. Tournel. Ronc. etc. (n. 879. H. A. n. 214.)

ARTICULUS IV.

ASSECURATIO.

516. — Est assecuratio contractus, quo suscipitur periculum rei alienæ pro pretio, obligando se ad illius compensationem, si perierit vel damnum passa sit.

Licitum esse hunc contractum concedunt omnes. Ad justitiam porro ejus requiritur: 1º ut adsit revera periculum, saltem secundum opinionem contrahentium; 2º ut, attento rei valore, pretium sit periculo proportionatum; 3º ut assecuratus non negligat propterea rei suæ conservationem; 4º ut assecurator habeat bona rei assecurandæ adæquata; secus enim æruseator foret.

Hinc 1º si assecurator sciat rem esse in tuto, navem v. g. appulisse; aut si assecuratus sciat rem periisse, vel in eo esse statu, in quo certo perire debeat, injusta est assecuratio ex alterutrius parte. (n. 911.)

2º Si assecurator magnam habeat probabilitatem de rei salute, vel assecurandus de rei jactura, eaque scientia alterum contrahentem lateat, debet pretium pro decremento vel incremento periculi augeri vel minui, ut adsit æqualitas; v. g. si navis vix potest mare tenere, si inimicus minatus est domum incendere. (n. 911. Lugo. *disp.* 31. n. 93—95.)

CAPUT VIII.

DE CONTRACTIBUS SUBSIDIARIIS.

Sunt fidejussio, pignus et hypotheca, quæ tendunt in subsidium et securitatem alterius contractus, pro solutione nempe debiti.

ARTICULUS I.

FIDEJUSSIO.

517. — Fidejussio est alienæ obliga-

tionis in se susceptio, qua quis se obligat ad eam implendam, si debitor principalis non impleverit.

De hoc contractu notanda sunt sequentia: 1° Fidejubere possunt omnes et soli, qui se suaque obligare valent contrahendo, et specialiter non prohibentur. Recole dicta n. 383.

2° Fidejussor non obligatur ad plus, quam debitor principalis; quia fidejussoris obligatio est tantum accessoria.

3° Fidejussori competit beneficium excussionis, vi cuius regulariter non potest conveniri, nisi, facta excussione in bonis debitoris principalis, hic deprehendatur non esse solvendo.

4° Si debitor suâ culpâ non solvit, tenetur fidejussori, qui pro ipso solvit, non tantum ipsum debitum, sed etiam damnum et expensas omnes compensare. Si vero sine culpâ, v.g. ob impotentiam, non solvit, ad solum debitum tenetur erga fidejussorem; quippe qui eo casu in locum succedit creditoris. (n. 912.)

5° Obligatio fidejussoris transit ad ipsius hæredes; quia est obligatio realis, quâ bona sua onerata sunt. (Lugo. disp. 31. n. 22.)

ARTICULUS II.

PIGNUS ET HYPOTHECA.

518. — Pignus est contractus, quo res aliqua creditori traditur in securitatem debiti, ita ut, si debitor aliunde non satisfaceret, ex re in pignus data eidem satisfaceret. Ipsa *res oppignorata* etiam pignus vocatur.

Hypotheca a pignore differt, 1° pignus actuali traditione rei oppignoratæ perficitur; hypotheca vero nuda conventionione, qua res tantum obligatur creditori sine actuali traditione; 2° pignus in rebus mobilibus, hypotheca autem constituitur in immobilibus.

Hypotheca distinguitur 1° *Expressa*, quæ constituitur vel conventionione partium, servatâ formâ legis, et *conventionalis* dicitur; vel decreto iudicis, et *iudicialis* vocatur. 2° *Tacita*, seu *legalis*, quæ constituitur ipso facto aut ex legis dispositione, licet de ea inter contrahentes nihil expresse conventum sit.

519. — Creditor ex pignore et hypothecâ varia consequitur *jura*: 1° Jus in

re sibi oppignoratâ vel hypothecatâ, vi cuius eam vindicare a quolibet possessore potest, donec ipsi pro debito sit satisfactum; quia res illa transit ad quemlibet cum onere hypothecæ. 2° Jus retinendi pignus semel traditum, donec solvatur totum debitum: manet tamen debitori jus vendendi pignus tertio cuidam, sed salvo jure pignoris aut hypothecæ. 3° Jus prælationis, quando debitor non est solvendo omnibus suis creditoribus, juxta tradita n. 348.

Creditor quoque *obligatur* ex pignore: 1° Rem pignori datam diligenter conservare salvam et sartam, ita ut teneatur damnum resarcire, si ipsius culpâ pereat vel deterioretur. 2° Abstinere ab usu pignoris, nisi expresse vel tacite consentiat debitor; secus si faciat, tenetur damna pignoris resarcire. Præsumitur tamen dominus consentire, si nullum damnum ei sequatur. 3° Restituere fructus ex pignore fructifero perceptos, imo et illos, quos percipere potuisset, ex negligentia tamen non percepit; aut saltem illos computare in debiti solutionem. 4° Restituere pignus, quum primum debitum fuerit ex integro solutum, demptis tamen expensis factis in custodiendo pignore. (n. 914. 916.)

520. — Debitor ex pignore obligatur:

1° Pignus promissum tradere creditori modo convento; traditum vero non repetere ante solutionem. 2° Creditorem indemnem servare, si rem alienam vel vitiosam in pignus dederit. 3° Impensas necessarias, imo et utiles cum consensu suo a creditore factas in conservando pignore, refundere.

521. — **Quæstiones.** QUÆR. 1° *An possit aliquando creditor vendere pignus, ad obtinendam solutionem sui crediti?*

Resp. 1° Si pactum fuerit, ut, debitor intra certum tempus non solvente, creditor possit pignus vendere, ut ex pretio sibi solvat, et, si quid superest, reddat debitori, tunc, elapso termino, vendi potest, si debitor in mora sit solvendi.

2° Si tale pactum non præcesserit, etiam tum vendi potest, sed non priusquam debitor sit in morâ solvendi monitusque fuerit: in morâ autem censetur esse, quando circumstantiæ exigunt solutionem, et debitor nihilominus non solvit. (Lugo. disp. 31. n. 36. 37.)

QUÆR. 2° *Quid sit, et an liceat pig-*

nori adjicere pactum legis commissorie, vel pactum ANTICHRESEOS?

Resp. ad 1^{am}. Pactum *legis commissorie* est conventio, ut, debito infra certum tempus non soluto, pignus acquiratur creditori. *Antichresis* est conventio, ut creditori liceat fructus pignoris percipere, donec solvatur debitum.

Ad 2^{am}. Pactum commissorium non licet, nisi pignus plus non valeat, quam ipsum debitum, vel nisi tunc venditum censeatur, juxta dicta in præcedenti

quæstione, vel demum nisi ita statuatur in pœnam moræ solvendi, juxta dicta de pœna conventionali n. 460. (n. 775.)

Nec licet *antichresis*, in quantum fructus non imputantur in sortem, quia est usuraria; nisi accedat legitimus titulus accipiendi fructus loco auctarii, haud secus ac de mutuo docuimus. (n. 776. 916.)

QUÆR. 3° *Quid juris sit de pœna conventionali contractibus adjectâ?*

Resp. Recole dicta in libro I. n. 145. qu. 4.

TRACTATUS VIII.

DE VIII PRÆCEPTO.

„Non loqueris contra proximum tuum falsum testimonium.”
Exod. XX. 16.

S. Alph. lib. 3. H. A. tr. 11.

Hoc præcepto prohibetur omnis injuria, quæ proximo *verbis* inferri potest, tam extra judicium, quam in judicio. Bona autem hominis, quæ locutione lædi possunt, sunt veritas, fama, honor, etc. Porro 1° quod *veritatem* attinet, proximus jus habet ne mendacio cum fallamus; 2° quoad *famam* jus tenet ne detractio, susurratio, imo et temerario judicio bonam de ipso existimationem subtrahamus; 3° Quantum ad *honorem* jus possidet ne contumeliâ ipsum afficiamus; 4° demum, quoad bona cujusvis generis, jure potitur ne secretum violemus, cujus manifestatione graviter læderetur. De singulis istis peccatis oris contra proximum nobis agendum est.

Octavum præceptum, quatenus affirmativum est, jubet ut, simulatione fallaciisque sublati, dicta et facta nostra simplici veritate metiamur, proximi famam in aliis ac in nobismetipsis tueamur, ipsi debitum honorem tribuamus, necnon secretum fideliter custodiamus.

CAPUT I.

MENDACIUM.

Inquiremus 1° quæ sit malitia mendacii; 2° an liceat aliquando uti restrictione mentali.

ARTICULUS I.

MALITIA MENDACII.

522. — Mendacium est locutio contra mentem cum voluntate fallendi. Dicitur 1°: *locutio contra mentem*, i. e. voluntas falsum enuntiandi; ideo, si quis falsum enuntiet credens id esse verum, non mentitur; quod enim præter intentionem dicentis est, per accidens est, unde non dat speciem actui. Si quis vero voluntatem habeat falsum dicendi, licet sit verum id quod dicit, revera mentitur; quia actus voluntatis habet per se falsitatem, et per accidens veritatem.

Dicitur 2°: *cum voluntate fallendi*; effectus enim proprius falsæ enuntiationis est, ut aliquis fallatur; hoc ergo

vult quisquis mentitur. Ita S. Thomas. 2. 2. qu. 110. art. 1.

Nomine porro locutionis accipi potest omnis significatio, sive verbis fiat sive nutibus; unde *simulatio* non est a mendacio immunis.

Divisio. Mendacium dividitur ratione finis intenti 1° in *jocosum*, quod causâ delectationis propriæ vel alienæ proferitur; 2° in *officiosum*, quod causâ utilitatis dicitur; 3° in *perniciosum*, quo injuste alteri damnum infertur.

523. — Ex præmissis colligitur: 1° Mendacii accensenda non sunt dicta jocosâ aperte falsa, quibus nullus decipitur; neque fabulæ, parabole, locutiones tropicæ, ironicæ, hyperbolicæ, quæ ut tales ab audientibus facile intelligi possunt.

2° Ad mendacium referuntur a) *simulatio*, qua quis per actiones intendit aliud significare, quam in animo sentit; hujus species est *hypocrisis*, quâ quis simulat se justum aut pium esse, cum non sit; b) *factantia*, cum quis majora de se prædicat quam credit; c) *ironia*, cum minora de se dicit quam credit, vel laudabilia, quæ in se recognoscit, negat. Ita S. Thomas, et alii communiter.

524. — **Principia.** I. Mendacium semper est intrinsece malum. Probatur 1° ex Scriptura; Prov. XIII. 5: »Verbum mendax justus detestabitur.« Coloss. III. 9: »Nolite mentiri invicem.« 2° Est communis sententia Patrum et Theologorum; inprimis S. Augustinus id fuse docet duobus libris, quorum alter est *De mendacio*, alter *Contra mendacium*; pariter S. Thomas 2. 2. qu. 110. a. 3. 3° Ex ratione; est enim contra naturalem finem loquelæ, quippe quæ a naturâ instituta est ad exprimenda cogitata; accedit, quod si mendacio alios decipere fas esset, ordo societatis in mutuo hominum commercio positus subverteretur.

II. Mendacium in sua specie est peccatum veniale tantum: at mendacium perniciosum ex genere suo est mortale. Ratio prioris est, quia inordinatio illa neminem graviter lædit; ratio posterioris, quia nocere proximo in re gravis momenti est peccatum mortale contra justitiam. (S. Thom. loc. cit. art. 4.) Recole dicta lib. II. n. 86.

Verba S. Scripturæ, quibus indicatur mendacium occidere animam, excludere

e regno Dei, esse abominationem Deo, et similia, de solo mendacio pernicioso intelligenda sunt. (S. Thom. loc. cit. art. 6. ad 1.)

525. — **Quæstio.** An simulatio sit aliquando licita?

Resp. Dist. 1° *Simulatio formalis*, nempe cum quis intendit facto externo aliud significare, quam habet in animo, nunquam est licita; quia est verum mendacium facti, ut docet D. Thom. 2. 2. qu. 111. a. 1.

2° *Simulatio materialis*, scil. actio ambigua ad celandam veritatem, est licita ex justâ causâ, quoties alii ex circumstantiis conjicere possunt alium finem intendi, prout mox dicetur de restrictione non pure mentali. (n. 171.)

ARTICULUS II.

LICEITAS RESTRICTIONIS MENTALIS.

526. — Quamvis nunquam liceat mendacium proferre, licet tamen aliquando, imo oportet, veritatem occultare; ideo queritur num fas sit hunc in finem uti restrictione mentali aut æquivocatione.

Amphibologia seu *æquivocatio* est locutio ambigua, quæ habet duplicem sensum; eum sensum animo accipit æquivocans, quem non intelliget auditor, v. g. si quis dicat se nunquam comedissem rem talem, intelligens individuum, cum alii de totâ specie intelligant.

Restrictio mentalis est, quando verba distrahuntur a propriâ significatione per aliquam restrictionem interius conceptam, subintelligendo nempe aliquid, quod voce non exprimitur; v. g. quando quis interrogatus respondet: *nescio*, subintelligendo *ad revelandum*. Restrictio autem alia *pure mentalis* est, quæ nullo modo ab aliis percipi potest: alia *non pure mentalis*, seu *sensibilis*, quæ ex adjunctis circumstantiis innotescere potest, saltem in confuso, i. e. cum auditor potest arguere quod loquens intelligat intus aliud, quam propositum ex se significat. Æquivocatio convenit cum restrictione non pure mentali. (n. 151. 152. H. A. tr. 5. n. 15.)

527. — **Principia.** I. Nunquam licet uti restrictione pure mentali. Ratio est, quia, quando verba nihil habent, neque secundum se neque ex adjunctis circumstantiis, quo conceptum internum exte-

rius manifestant, sunt conceptui dissona, et consequenter mendacia. Etenim, quantumvis verba mente restringantur, non corrigitur mendacium respectu proximi, sed solum respectu ipsius loquentis; sibi autem nemo mentitur, neque loquela ordinata est ad significandum sibi, sed aliis; ergo hæc mentalis restrictio sermonem externum non corrigit, qui in ordine ad proximum semper manet mendacio affectus.

Patet insuper tribus propositionibus damnatis ab Innoc. XI., quarum 26^a dicebat: »Si quis vel solus vel coram aliis, sive interrogatus sive propria sponte, sive recreationis causâ sive quocumque alio fine, juret se non fecisse aliquid, quod revera fecit, intelligendo intra se aliquid aliud, quod non fecit, vel aliam viam ab eâ in quâ fecit, vel quodvis aliud additum verum, revera non mentitur nec est perjurus." 27^a: »Causa justa utendi his amphibologiis est, quoties id necessarium aut utile est ad salutem corporis, honorem, res familiares tuendas, vel ad quemlibet alium virtutis actum, ita ut veritatis occultatio censeatur tunc expediens et studiosa." 28^a: »Qui, mediante commendatione vel munere, ad magistratum vel officium publicum promotus est, poterit cum restrictione mentali præstare juramentum, quod de mandato regis exigi solet, non habito respectu ad intentionem exigentis; quia non tenetur fateri crimen occultum." (n. 152.)

II. Licitum est uti amphibologiâ et restrictione non pure mentali, eamque juramento firmare, ad occultandam veritatem; dummodo justâ de causâ fiat, et alter jus non habeat cognoscendi a te veritatem. Rationes sunt: 1° non est illicitum in se; non enim intervenit mendacium, cum restrictio externe sufficienter percipi possit, quamvis per accidens non percipiatur; percipi nimirum potest vel propter verborum duplicem sensum grammaticalem, ut obtinet in æquivocatione, vel propter duplicem sensum verborum ex aliquâ notâ circumstantiâ. 2° Non est illicitum propter effectum, deceptionem nempe proximi; quia, quando actio honesta habet effectum bonum et malum, licet intendere bonum et permittere malum, juxta dicta in lib. I. n. 8; ergo ad occultandam

veritatem licet permittere proximi deceptionem. 3° Prodest bono communi; si enim non liceret, non existeret modus secretum licite celandi, quod utique esset æque perniciosum commercio humano ac mendacium. 4° Christus eâ usus est, ut patet ex Joan. VII. 8. ubi dixit: »Non ascendo ad diem festum hunc;" et tamen postea ascendit; unde dicendo: *non ascendo*, subintelligit: *manifeste*, ut rogabant discipuli, sed *ascendo occulte*. Pariter ex Matth. XXIV. 36. ubi Dominus dixit: »De die illâ nemo scit... neque Filius," subintelligendo: *ad manifestandum*, ut discipuli petebant.

Dictum est 1° *modo justâ de causâ fiat*; quia secus cuncta duplicitatibus fallaciisque paterent, ita ut homines non possent sibi invicem credere, quod esset bono humanæ societatis adversum.

Justa porro causa adesse judicatur, quoties occultatio veritatis censetur conducere ad aliquem finem honestum. (n. 151. 152.)

Dictum est 2° *modo alter jus non habeat cognoscendi a te veritatem*; nam juri in uno respondet obligatio in altero. Hinc non licet uti amphibologiâ aut restrictione mentali, a) quando quis legitime a Judice vel a Superiore interrogatur, de iis scilicet quæ ad eorum officium spectant; quia tenetur justo præcepto Superioris parere; b) in contractibus onerosis et justis; quia alias injuria alteri irrogaretur. (n. 154.)

Quandonam Judex legitime interroget, exponitur in libro V. n. 112. et 114.

528. — **Resolutiones.** 1° Quoties tenetur quis occultare infamiam alterius, vel alias secretum servare, licite respondet interroganti: *nescio*, subintelligendo *scientia communicabili*, vel *tamquam manifestabile*. Unde Confessarius affirmare potest, etiam juramento, se nescire peccatum auditum in Confessione, subintelligendo *ut hominem*, quia scit ut minister Christi, vel *scientiâ communicabili*, qualis non est scientia Confessarii: idque potest, etiamsi alter interrogaret an audierit ut minister Christi, quia Confessarius semper censendus est respondere ut homo, cum ut minister Christi non possit loqui. Ita S. Thom. Lugo, Spor. Suar. Viva, etc. (n. 153.)

2° Poenitens, interrogatus a Confessario de peccato jam confesso, potest

respondere se non commisisse, subintelligens *illud quod confessus non sit*. Hoc tamen intelligendum, nisi Confessarius juste interroget ad noscendum statum poenitentis. Ita Carden. Salm. Sanch. Spor. (n. 157.)

3° Reus aut testis, a iudice non legitime interrogatus, potest jurare se nescire crimen, quod revera scit, subintelligendo nescire se crimen, *de quo legitime possit inquiri, vel ad deponendum*. Idem dicendum, si testis ex alio capite non teneatur deponere, nempe si ipsi constet crimen caruisse culpâ, vel si sciat crimen sub secreto, dum nulla præcessit infamia, vel si crimen fuerit omnino occultum. Ita Cajet. Carden. Spor. Salm. Elbel, Sanch. etc. (n. 154.)

4° Similiter, si quis occiderit hominem inculpabiliter, et a iudice interrogetur an non occiderit, potest negare, etiam cum juramento, intelligendo in eo sensu, in quo iudex interrogat, nimirum *culpabiliter* se occidisse.

5° Quoties quisquam ex quacumque ratione liber est a cujusvis debiti obligatione, potest rogatus a iudice tale debitum negare, intelligendo intra se *ita ut debeam*; quia sic respondet ad debitam iudicis intentionem.

Hinc a) Debitor, indigens bonis absconditis ad sustentationem, similiter hæres, qui absque beneficio inventarii adivit hæreditatem, si qua bona occultarit, e quibus non tenetur satisfacere creditoribus, possunt iudici respondere se nihil occultasse, subintelligendo *de bonis, quibus satisfacere teneantur*. Ita Salm. Roncag. etc. (n. 158.)

b) Qui mutuum accepit et postea solvit, sed solutionem probare nequit, potest negare se accepisse mutuum, subintelligens *quod debeatolvere*. Ita Suar. Sanch. Laym. Salm.

c) Qui sponsalia inivit, quibus non tenetur, potest negare promissionem, scil. *quâ teneatur*. Ita Spor. Salm. etc.

d) Qui non tenetur ad vectigal, potest respondere se nihil ferre, scil. *quod declarare debeat*. Ita Carden. Spor. Salm. etc. (n. 159.)

6° Si quis invitatus interrogetur an sapiat cibis, qui revera est insipidus, potest respondere eum bonum esse, scil. *ad mortificationem*. Similiter viri spirituales dicere possunt cibos delicatos sibi nocere, id est *mortificationi*; dolo-

ribus afflicti, se bene valere, id est *quoad robur spiritûs*. (n. 151. 160.)

7° Famulus jussu domini potest negare dominum esse domi, quamvis adsit, subintelligendo *quatenus videri aut visitari possit*, ut ex usu loquendi solet intelligi. (n. 165.)

529. — **Quæstiones.** QUÆR. 1° *An jurare cum amphibologiâ aut restrictione non pure mentali, sine justa causa, sit peccatum mortale?*

Resp. Affirmant aliqui; sed probabilius negant alii; quia in hujusmodi juramento non desunt veritas et justitia, deficit tantum iudicium sive discretio, cujus defectus nonnisi venialis est. Excipe tamen in iudicio, et in contractibus, secundum dicta n. 527. et dicenda lib. V. n. 114. et 115. Ita Sanch. Suar. Lugo, Cajet. Less. Salm. etc.

Inde infertur, quod ad sic jurandum (extra contractus et iudicium) non requiratur causa gravis, sed sufficiat rationabilis, puta ad se liberandum ab importuna et injustâ interrogatione alterius. Quocirca notandum 1° majorem causam requiri ad æquivocandum cum juramento, quam sine illo; 2° quo verba majorem occasionem præbent errandi, eo majorem exigî causam; proinde, quando verba fere nullam erroris occasionem afferunt, ut sunt verba per se æquivoca, levissima causa excusat. (n. 151.)

QUÆR. 2° *An adultera possit negare viro adulterium suum, subintelligendo UT ILLUD MANIFESTARE TENEAUT?*

Resp. 1° Potest æquivoce asserere se non fregisse matrimonium, quod vere persistit; et, si adulterium sacramentaliter confessa est, potest respondere: *innocens sum ab hoc crimine*; quia per Confessionem jam ablatum est.

2° Si crimen est occultum, probabiliter potest illud negare, etiam cum juramento, eodem modo quo reus potest negare iudici crimen occultum. Ita Less. Sanch. Trullench. Soto, Sayr. Tambur. Viva, etc. (n. 162.)

QUÆR. 3° *An liceat affirmare altâ voce falsum, addendo submissâ voce restrictionem, qua vera evadit assertio tota, v. g. si quis dicat clare: non feci, et submisce obmurmure: hodie?*

Resp. Affirmant plures; quia locutio vocalis consonat conceptui mentis, proinde vera est, per accidens autem contingit ut alter non audiat. At melius Salman-

licenses id solum admittunt, si aliquo modo possit ab altero percipi illa submissa prolatio, licet ejus sensus non percipiatur; secus vero, si percipi omnino nequeat. (n. 168.)

CAPUT II.

DETRACTIO.

530. — Antequam tractemus de injuriis *famæ* et *honori* illatis, declarare oportet in quo hæc duo differant inter se. Fama solet definiri: communis existimatio de vita et moribus alicujus; honor est externa testificatio de excellentia alicujus. Fama læditur detractio, honor contumelia. Cum detractio convenit susurratio, quæ quis obloquendo nititur amicitiam proximi disrumpere. In hoc Capite agemus de detractio, in subsequentibus de susurratio et contumelia.

De detractio expendemus 1º notionem et malitiam ejus; 2º causas, ob quas aliquando licet revelare crimen proximi; 3º quando et quantum peccent audientes detractio; 4º obligationem restituendi famam injuste læsam; 5º causas ab hac restitutione excusantes.

ARTICULUS I.

NOTIO ET MALITIA DETRACTIONIS.

531. — Detractio est denigratio injusta famæ proximi absentis. Dicitur 1º *injusta*, non *falsa*; ad injustitiam enim denigrationis vitandam, non sufficit veritas facti; quod probe notandum est. 2º *Absentis*; quia, si fiat proximo præsentem, contumelia est. (S. Thom. 2. 2. qu. 73. a. 1. et 4. ad 1.)

Potest detractio septem modis fieri: 1º falsum crimen vel defectum imponendo, et tunc dicitur *calumnia*; 2º defectum verum adaugendo; 3º occultum revelando; 4º bene factum sinistre interpretando; 5º negando bonum alterius; 6º illud malitiose reticendo, quando manifestari deberet; 7º idem minuendo, vel frigide laudando, ita ut laus cedat in diminutionem famæ. Ex his quatuor priores modi *directe* lædunt famam; tres vero posteriores *indirecte* solum.

(S. Thom. *loc. cit.* a. 1. ad 3.) Continentur omnes hisce versibus:

Imponens, augens, manifestans, in mala vertens,
Qui negat, aut reticet, minuit laudatve remisce.

532. — **Principia.** I. Detractio est ex genere suo peccatum mortale contra Justitiam. Ratio est, quia injuste aufert proximo bonum majus divitiis, juxta Prov. XXII. 1. »Melius est nomen bonum, quam divitiæ multæ;» et Rom. I. 29. 30.: »Susurrones, detractores, Deo odibiles.» Id verum est, etiamsi detractio ex loquacitate procedat, dummodo fiat cum debita deliberatione. (n. 977.)

II. Gravitatis vel levitatis detractio non tam est accipienda ex gravitate criminis seu defectus propalati, quam ex gravitate infamie subsecutæ. Ratio est, quia infamia est ipsum nocumentum, quod proximo infertur; ex detrimento autem detractio suam haurit malitiam.

Ad cognoscendam istam gravitatem, attendenda sunt circumstantiæ; puta conditio personæ, de qua detrahitur; auctoritas detrahentis; affectus audientium. Ratio est, quia majus vel minus sequetur famæ detrimentum, pro ratione æstimationis, quæ gaudet persona læsa; major vel minor fides præstabitur, prout loquens erit majori minorive fide dignus; in deteriore vel meliorem partem res sumetur, majus minusve periculum erit divulgationis, aut etiam amplificationis, pro affectu audientium. (n. 967. Salm. tr. 13. cap. 4. n. 42.)

533. — **Resolutiones.** 1º *Per se* non est mortale revelare defectus naturales animæ vel corporis, dicendo v. g. quod quis sit stupidus, ignarus, illegitimus.

2º Grave erit, si quis prodatur virum honestum, boni nominis, vel magnæ auctoritatis, esse mendacem, bibulum, illegitime natum, etc.; inde enim ei grave nocumentum famæ oriri potest.

3º Non erit mortale communiter, referre peccata mortalia, quæ ob conditionem personæ non notabiliter famam lædunt, v. g. si dicas de milite eum habere concubinam, pugnasse in duello; de adolescente mundano eum rixatum esse, se inebriasce, deditum esse amoribus, etc. (n. 967.)

4º Regulariter non est gravis detractio, si dicatur de aliquo quod sit avarus, iracundus, superbus, etc.; quia hæc de-

notant tantum propensionem animi, aut accipi solent ab audientibus ceu levia peccata. Secus, si dicatur quod sit luxuriosus aut injustus; hæc enim graviter infamant; item, si dicatur quod labore morbo venero, nisi statim exponatur causa, ob quam inculpabiliter contraxit hunc morbum.

5º Detractionis mortalis rei sunt, qui utuntur certis loquendi modis, qui, quamvis nullum defectum exprimant, gravium tamen defectuum suspicionem ingerunt; ut si dicas de aliquo: *Si vellem aperire quæ scio, ipsum maximo rubore suffunderem. Novi, quod nemo de illo suspicaretur. Multa scio, sed tacere jubet charitas.* Hoc modo enim jam significas quantum sufficit, ut alii sinistre de eo opinentur, et fortasse aliquid pejus cogitent, quam sit id, quod dicere potuisses.

6º Male loqui de ignoto quodam vel indeterminato, v. g. in tali loco esse multos improbos, ebriosos, impudicos, non est peccatum saltem grave; nisi ita describatur crimen, ut deveniri possit in notitiam personæ, vel nisi, tacendo personam, nominetur tamen Communitas vel familia, et defectus sit talis, ut ex ejus solius notitiâ redundet dedecus et detrimentum grave in totam Communitatem vel familiam, ut si dicas Religiosum talis Ordinis vel Conventus fecisse tale crimen, ita ut bonam æstimationem et famam talis Communitatis graviter laderet, etiamsi persona in particulari taceatur. Nihilominus, si Ordo religiosus esset amplius et notorie non strictè observantiæ, id grave peccatum æstimandum non est. (n. 978. H. A. n. 16.)

7º Lethaliter peccant, qui Ordini alicui Religioso in communi, vel Monasterio detrahunt, dicendo v. g. quod in eo male vivatur, non servetur observantia regularis, etc., nisi id sit plane notorium. (n. 978.)

8º Detrahere defunctis minus grave est, quam vivis, mortale tamen peccatum est; nam homo etiam post mortem censetur possidere suam famam, et per illam vivere in hominum memoriâ; unde bonum nomen post mortem est bonum valde appetibile, et ejus gratiâ homines multas difficultates superant. Propterea peccant graviter historiographi, qui occulta defunctorum crimina in suis historiis narrant, nisi boni communis ratio præponderet. (n. 978.)

534. — **Quæstiones.** QUÆR. 1º *An omnia peccata contra famam sint ejusdem speciei?*

Resp. Affirm. sub ratione detractionis; quia tota illorum malitia, quatenus est contra justitiam, fundatur in jure proximi ad suam famam, cui juri opponitur quælibet detractio, quovis modo fiat et de quovis defectu. In calumnia reperitur etiam malitia mendacii, quæ est specie diversa; hæc tamen, prout præcise est contra veracitatem, non est mortale atque ideo non necessario in Confessione explicanda. Ita Molina, Lugo, disp. 14. n. 36. De Penit. disp. 16. n. 265. Salm. tr. 13. cap. 4. n. 34. et alii communiter. (n. 978. in fine.)

QUÆR. 2º *An sit peccatum detractionis, revelare defectum gravem proximi uni vel alteri viro probo, qui rem secreto servabit?*

Resp. Dist. 1º Affirm., si fiat ex malo fine, nempe animo infamandi proximum apud alterum.

2º *Negat.*, si fiat ex bono fine, puta ad leniendum dolorem offense, ad petendum consilium, ad consolationem sui; durum enim videtur quod quis cogatur dolorem apud se concoquere, et solatium ab amico non querere. Ita communiter. Hinc probabiliter excusari possunt, saltem a mortali, famuli, uxores, filii, religiosi, detegentes injurias a dominis, viris, patre, prælato sibi illatas.

3º Utrum sit peccatum mortale, si fiat absque justâ causâ, controvertitur. *Prima sententia* communior et probabilior affirmat; quia ad peccandum graviter non requiritur ut detractio reddat proximum infamem, sed satis est quod inferat famæ notabile nocumentum; atqui sæpe mallet quis suum defectum revelari octo vel decem plebejis, quam uni viro gravi, apud quem exoptat bene audire. Ita Lugo, Less. Molin. Soto, Valent. Salm. etc.

Secunda sententia satis probabilis negat; quia, cum fama consistat in communi æstimatione hominum, non diffamatur nec keditur notabiliter per malam unius alteriusve opinionem. Ita Cajet. Navarr. Cordub. Regin. Bonac. etc. cum D. Thomâ. (n. 973. H. A. n. 11.)

QUÆR. 3º *An referre peccata occulta alterius, sed ut ab aliis audita, sit mortale?*

Resp. Dist. 1º Si quis ita referat, ut alii non sint credituri, non peccat mortaliter; quia abest periculum infamiae.

2º Si referat coram iis, qui ex solâ suâ levitate vel malevolentia probabiliter sunt credituri, peccat graviter contra charitatem; quia quisque tenetur impedire grave damnum proximi, quantum commode potest. Non peccat contra justitiam; quia, cum audientes non vi narrationis, sed ex propria credulitate credant, narrans non est causa damni, sed occasio tantum.

3º Si ita referat, ut audientes verosimiliter et merito sint credituri, puta si asserat se audivisse a personâ fide dignâ, peccat graviter contra justitiam; quia tunc præbet causam sufficientem credendi malum. Idem dicendum, quamvis auctor non sit plena fide dignus, sufficiat tamen ad ingerendam prudentem suspicionem, si agatur de crimine enormi, puta de hæresi, sodomia; quia sola suspicio ejusmodi criminum cedit in gravem infamiam. *Ita communiter. (n. 977.)*

QUÆR. 4º An infamatus de uno crimine possit infamari de alio?

Resp. Dist. 1º Si aliud istud sit valde affine et ordinarie conjunctum cum primo, non erit peccatum saltem grave; quia parum inde infamia augetur; sic v. g. si de adultero dicas eum litteras amatorias misisse; de ebrioso, eum cum uxore rixari, tali die ebrium fuisse; de illo, qui fur passim habetur, eum aliquod novum furtum commisisse; de meretrice, eam sollicitasse adolescentem, etc.

2º Si crimen illud non sit ita conexum, peccat graviter contra justitiam; quia fama est divisibilis, constans variis quasi partibus, ita ut infamis in uno genere vitii, non amiserit jus ad famam in aliis virtutibus: v. g. si de ebrioso dicas quod sit fur, adulter. Pariter, si de fœminâ diffamatâ de uno adulterio postea aliud adulterium occultum propales; relapsus enim plerumque multum aggravat infamiam. *Ita communiter. (n. 976.)*

QUÆR. 5º An liceat infamare seipsum, peccata sua revelando?

Resp. 1º Seipsum infamare, sine causa rationabili, non est peccatum mortiferum, *per se loquendo*. Ratio, quia homo est dominus suæ famæ, sicut suarum opum;

prodigalitas autem solum veniale peccatum est.

2º Per accidens aliquando poterit esse peccatum grave, puta a) si inde sequatur notabile scandalum; b) si inde resultet damnum notabile aliorum, ut infamia familiæ, Ordinis Religiosi, vel Conventûs; c) si fama necessaria sit muneris, quod quis gerit, puta illis, quibus incumbit ex officio vel statu perfectionis aliorum saluti providere.

3º Hisce seclusis, ex motivo humilitatis licitum et meritorium est manifestare proprios defectus, ut quis se contemptibilem reddat; quod exempla Sanctorum aperte testantur. Ratio est, quia, cum homo sit dominus propriæ famæ, laudabiliter eam contemnit ad majus suum bonum obtinendum, nimirum ad acquirendam humilitatem, quippe quæ humiliatione comparatur, ad fugiendam vanam gloriam et superbiam, ad Christi Domini imitationem, qui verbis et exemplo docuit humanum honorem et famam contemnere. Unde multo magis ex justâ causâ licebit honorem vel famam non defendere, sed patienter sustinere, quando ab aliis nobis injuste tollitur, juxta Christi verbum apud Matth. V. 39: »Si quis te percusserit in dexteram maxillam tuam, præbe illi et alteram." Quin etiam patienter et cum silentio calumnias perferre, sæpe optimus est modus se defendendi. *Ita communiter. (n. 983. 1003. Lugo. disp. 14. n. 153-162.)*

ARTICULUS II.

CAUSÆ EXCUSANTES REVELATIONEM CRIMINIS ALIENI.

535. — Duas ob causas cessare potest malitia in revelatione criminis, nimirum *1º* quia fama sontis jam amissa est, *2º* quia datur justa ratio auferendi famam.

Principia. I. Crimen publicum ulterius divulgare, narrando nescientibus, nulla vel nonnisi levis est culpa. Ratio est, quia reus tunc famâ suâ spoliatus est, unde illa divulgatio exiguum detrimentum infert. Confirmatur ex communi usu hominum, etiam timoratorum, qui delicta publica sine aliquo scrupulo narrant ignorantibus. *(n. 973.)*

Tripliciter porro crimen solet dici publicum, seu notorium, videlicet *jure*,

facto, et *fama*. 1° Notorium *jure* dicitur, de quo constat per juridicam sententiam, aut saltem per plenam probationem in judicio. 2° Notorium *facto*, quod in præsentiâ multorum est perpetratum, puta in loco publico, vel omnibus passim ob oculos versatur, ut si quis publice concubinam habeat. 3° Notorium *famâ* vocatur, cujus fama, ex sufficientibus indicis orta, ad multos pervenit, ita ut major pars civitatis, pagi, viciniae, parochiae, illud norit.

II. Licet revelare crimen *occultum* alterius ob justam causam, nempe notabilis cujusdam boni consequendi, vel gravis damni vitandi, dummodo non plus nec pluribus reveletur, quam sit necesse, atque probabilis sit bonus effectus. Ratio est, quia homo reus, qui delictum revera commisit, nonnisi jus *limitatum* ad famam habet; ordo namque charitatis et justitiae postulat ut nocens jure ad famam duntaxat potiatur sine praejudicio proprio vel aliorum innocentium. Licitâ proinde est revelatio, quoties expedit vel bono communi, vel notabili bono privato sive ipsius revelantis, sive audientium, sive ipsius delinquentis. (n. 968.)

III. Calumniam seu crimen falsum alicui imponere nunquam licet. Ratio est, quia innocenti competit jus *absolutum* ad famam, sicut ad vitam; propterea proscripta est ab Innoc. XI. prop. 44.: »Probabile est non peccare mortaliter, qui imponit falsum crimen alicui, »ut suam justitiam et honorem defendat. »Et si hoc non sit probabile, vix ulla »erit opinio probabilis in Theologiâ.» (n. 972.)

536. — **Resolutiones.** 1° Fas est crimen occultum proximi revelare propter bonum spirituale ipsius santis, ut resipiscat, v. g. si ex monitione secretâ non corrigatur, aut non praevideatur corrigendus; tunc enim poterit manifestari Superiori, vel amico, qui remedium cum spe fructûs adhibere potest. (n. 968.)

2° Si innocens accusetur, licet manifestare verum criminis. Si quem novisti furem, haereticum, ebriosum, luxuriosum, aut aliunde moribus depravatum, potes instruere eos, quos frequentat, ut sibi vel a seductione vel a damno temporalis caveant. (n. 968.)

3° Quem quis novit imperitum medicum, advocatum, artificem, potest ad

cautelam manifestare iis, quibus damnum inferri ex eorum imperitia potest.

4° Si persona in matrimonium assumenda sit, unde mali exitus timentur, si famulus aut famula conducendus sit, unde notabile incommodum merito timetur, potest, si alia via desit, eorum occultus defectus aperiri iis, quorum interest.

5° Si quis moliatur crimen perniciosum Reipublicae, puta homicidia, furta, etc.; si indignus assumendus sit ad statum aliquem vel officium, cum praejudicio aliorum, potest et debet conscius vitium occultum personae manifestare ei, qui potest malum impedire.

6° Possunt conjuges sibi invicem revelare defectus liberorum et domesticorum; quia ad utrumque spectat gubernatio familiae, quae postulat ut cognoscant mores et defectus subditorum, ut circa eos invigilent, eosque puniant. (n. 968.)

537. — **Questiones.** QUÆR. 1° Quot personis debeat crimen innotescere, ut censeatur notorium famâ vel facto?

Resp. Quando res ita limites secreti egressa est, ut, attentâ qualitate Communitatis, conditione hominum, prudentis arbitrio moraliter res sit ulterius diffundenda, jam respectu illius Communitatis res censenda est publica, et fama in eâ Communitate amissa est.

Hinc communius censent sufficere, si in Communitate 8 personarum, 4 illud sciant; vel, si 100 personarum, sciant 15; vel, si 1000, sciant 20 ex diversis, saltem tribus, familiis. Censent publicum esse in aliquâ vicinâ 40 personarum, si sciant 8 ex diversis familiis; si in oppido 5000 incolarum, sciant 40 per illud dispersi. Item dicitur infamatus in Regno, qui jam infamatus est in Curia, vel in alio illustri loco, ex quo facile in Regnum fama dimanet. Ita Molin. Lugo, Haunold, Croix, Elbel, etc. (n. 975.)

QUÆR. 2° An sit mortiferum, crimen in aliquo loco publicum propalare in alio loco, quo ejus notitia nondum pervenit nec perventura est intra breve tempus?

Resp. Dist. 1° Si sit publicum jure, per publicam judicis sententiam, potest ubique propalari; quia juste privat iudex maleficos famâ, publice eos infamando. Secus, ante prolationem sententiæ; quia necdum per justam sententiam est reus famâ privatus. Ita communius.

2º Si sit publicum factum vel fama, controvertitur. *Prima sententia* affirmat; sed est bipartita. Alii contendunt esse contra justitiam; quia infamatus in uno loco juste adhuc possidet famam in loco, ad quem notitia criminis non est cito perventura. Ita Dicastill. Villal. Antoine, Collet, etc. Alii dicunt esse solum contra charitatem; quia sine causa lædit proximi famam, quam is in alio loco citra cujusquam injuriam diu adhuc possedisset, quod unusquisque rationabiliter ægre ferret. Ita Less. Bonac. Sylv.

Secunda sententia communior et valde probabilis negat; quia publico bono conducit facinorosos non ignorari, ut ab eis caveant omnes; publicum autem bonum præferendum est famæ privati hominis. Hæc tamen ratio valet tantum respectu illorum criminum, quæ reddunt hominem perniciosum, ut sunt homicidia, scandalosæ luxuriæ, et similia. Ita Lugo, S. Antonin. Cajet. Salm. etc.

Advertendum tamen, delictum publicum in Collegio, Communitate, familiâ, dici absolute publicum non posse; quia restricta est talis notitia ad personas hujus solius Communitatis, quæ est quedam persona moralis, retinens apud se secretas res suas. Unde non potest aliis manifestari, et ne in alio quidem monasterio ejusdem Ordinis, quod cum illo frequentem haberet communicationem. Ita Molin. Lugo, Spor. et alii communiter. (n. 974. H. A. n. 12.)

QUÆR. 3º *An sit gravis culpa, delictum alicujus publicum uno tempore, referre postea alio tempore, quo oblivione factum est occultum?*

Resp. Affirm., certo quidem contra charitatem (H. A. n. 13.); imo probabilius etiam contra justitiam; quia ejusdem rationis est crimen oblitum ac crimen occultum, quandoquidem per oblivionem crimen reducitur ad statum, quem habebat antequam esset publicum. Ita Molina, Lugo, Spor. Salm. Croix, etc. Probabiliter tamen est contra solam charitatem, si simul resipiscencia referatur; quia infamatus amisit in perpetuum jus ut æstimeretur probus fuisse eo tempore, quo infamis fuit. Ita Croix, Less. Bonac. ¹

Excipiendum est crimen, quod fuit

¹ Cfr. Lugo. *disp.* 14. n. 85. Sporer. *tr.* 5. cap. 4. n. 72. Salmant. *tr.* 13. cap. 4. n. 62. Croix. *lib.* 3. *part.* 2. n. 1222. Lessius. *lib.* 2. cap. 11. n. 82.

notorium jure; quia sententia judicis confert licentiam divulgandi ubivis locorum, et quovis tempore. Ita Less. Lugo, Croix, etc. (H. A. n. 13.)

QUÆR. 4º *Quando injuste, vi vel fraude, notitiam assecutus es alieni criminis occulti, possisne illud revelare ad vitandum grave tuum damnum?*

Resp. Variæ sunt sententiæ, quas inter S. Alphonso aridet sententia Lugonis, qui negat, generaliter loquendo, te uti posse notitiâ illâ injuste acceptâ cum alterius damno, ob quodcumque damnum proprium effugiendum. Ratio, quia ex injustâ acceptione contraxisti obligationem restituendi damna omnia, quæ ex illâ proximo obveniunt.

Excipe casum, quo jus haberes etiam vi vel fraude delictum illud investigandi; quod contingit 1º si revelatio esset necessaria bono communi; 2º quando alter teneretur ex justitiâ secretum revelare, ad damnum tuum reparandum; 3º si alter injuste te vexaret. Ita Lugo, Croix, Collet, Spor. Laym. (n. 969.)

QUÆR. 5º *An liceat famam suam tueri alterum infamando?*

Resp. Si alter injuste tuam famam abstulit, *affirmative*, quando id juvat ad extenuandam ejus fidem circa calumnias vel crimina, quibus te infamavit injuste; dummodo 1º nequeas aliâ viâ famam tueri; 2º non plus reveles, quam necessesit. Ratio est, quia tunc uteris jure tuo ad defensionem famæ, quam alter inique vult tollere. Ita Lugo. *disp.* 15. n. 48. Spor. n. 76. 77. cum Carden. Collet, etc.

Non licet tamen in judicio, si nullo modo posses probare illius crimen; tunc enim infamatio illius nihil tibi prodest. (n. 972.)

ARTICULUS III.

AUDIENTES DETRACTIONEM.

538. — Audiens peccat, quatenus consentit detractioni. Dupliciter autem consentire potest: 1º *directe*, quando vel causa est detractionis, vel ipsi placet ea; 2º *indirecte*, quando eam non impedit, dum potest et debet.

Principia. I. Qui inducit alium, vel ei animum addit, ad detrahendum, generatim loquendo, peccat graviter contra

justitiam. Ratio est, quia ut causa efficax ad damnum alterius concurrat. (n. 979.)

Dixi: *generatim loquendo*; quia, si agatur de delicto revelando uni alterive, qui illud secretum servabunt, et revelando quidem, non ex animo infamandi, sed ex aliâ licet non justâ causâ, puta ad curiositati satisfaciendum, culpa probabiliter non erit gravis, juxta dicta n. 534. qu. 2.

II. Qui gaudet de detractioe gravi alterius, peccat graviter contra charitatem, non contra justitiam. Ratio prioris est, quia delectatur de gravi damno proximi; ratio posterioris, quia positive non cooperatur.

Secus vero, si placeret tantum lepor narrantis, factorum mirabilitas, curiositas sciendi facta aliorum, quo casu peccat venialiter tantum. (n. 979.)

III. Superior, tam detractoris quam illius de quo detrahitur, peccat graviter contra charitatem, si detractioem non impediât, cum commode potest. Ratio est, quia ipsi specialis obligatio incumbit corripiendi detrahentem, aut damno infamati obviandi. (n. 979.)

Utrum peccet etiam contra justitiam, mox infra indagabitur qu. 1.

IV. Quisquis audit detractioem absque resistentia, cum resistere commode posset, sit particeps peccati detractoris. Ratio est, quia videtur ei consentire, et charitas jubet ne patiamur detrimentum famæ alterius. Quantum autem sit hoc peccatum in personâ privâtâ, infra expendetur qu. 2.

Audiens ergo debet detractorem redarguere quod peccet fratri detrahendo, vel saltem ostendere quod sibi detractio displiceat. (n. 979. S. Thom. 2. 2. qu. 73. a. 4.)

539.—**Quæstiones.** QUER. 1° *An Superior peccet contra justitiam, si non avertat detractioem?*

Resp. *Controv.* 1^a Sententia affirmat, sed diverso modo. Alii nempe affirmant de solo Superiore infamati; quia tenetur impedire damnum sui subditi. Ita Molin. Salm. Tapia. Alii de Superiore utriusque; quia tenetur obstarè ne subditus alteri noceat, et ne subdito noceatur. Ita Bannez. Less. Spor. Tanner, etc.

2^a Sententia forte probabilior negat; non quidem detrahentis Superior, quia non tenetur bono subditi alieni invigilare; nec etiam Superior infamati, quia

ipsi non incumbit ex justitiâ famæ subditi attendere. Ita Soto, Rebell. Dicast. Lugo. — Excipe 1° Si Superior detrahentis sit Episcopus vel Parochus, quippe qui tenentur ex justitiâ corripere subditos; 2° si sit Superior utriusque, et infamatus imploret ejus auctoritatem, ut fama ei restituatur; tunc ille ex justitiâ ad id tenetur, modo possit sine timore gravioris mali. (n. 980.)

QUER. 2° *An persona privata peccet graviter, si gravem detractioem, cum commode potest, non avertat?*

Resp. Plures affirmant; quia ex præcepto charitatis, signanter ex præcepto correptionis fraternæ, tenemur damnum et peccatum proximi impedire, cum commode possumus. Ita Less. Lugo, Bonac. Dicast. etc. Hæc sententia, per se loquendo, vera est.

At, quia hujus sententiæ Auctores tot limitationes ei apponunt, ut in praxi non discrepet a sententiâ negativâ, rationabiliter sustineri potest hæc communis sententia excusans universe audientes a mortali, si correptionem omitant; dummodo tamen præter infamiam aliud damnum ex detractioe non accedat. Ratio, quia in hac materiâ detractiois difficillime constare potest correptionem profuturam, et aliunde facillime offenduntur detractores coram aliis correpti, ex quo periculum est ne potius augeant vel confirment detractioem.

Cæterum, excusantur apud omnes etiam a veniali, qui, advertentes detractioem in re gravi, displicentiam ostendunt, recedendo, sermonem ad alia divertendo, faciem tristem aut seriam exhibendo, juxta Prov. XXV. 23: »Disipat facies tristis linguam detrahentem.» Iste namque actiones sunt veræ correptiones.

Advertendum insuper, quod sæpe, inceptâ semel detractioe, melius consulatur proximo permittendo detractioem progredi, quam illam statim impediendo; remanent enim auditores cum illa notitia confusâ de gravitate rei, quæ narrari coeperat, et fortasse concipiunt in genere aliquid gravius, quam si rem totam distincte audiissent. (n. 981. H. A. n. 17.)

ARTICULUS IV.

RESTITUTIO FAMÆ.

540. — **Principia.** I. Detractor tenetur restituere tum famam injuste læsam, tum alia damna in bonis fortunæ proximo ex detractone subsecuta, et saltem in confuso prævisa. Ratio est, quia horum omnium est causa efficax et injusta. (n. 991. 996.)

Dictum est: *famam* INJUSTE læsam; quia ex peccato contra solam charitatem non nascitur obligatio restitutionis, ut vidimus n. 304.

Obligatio restituendi famam, cum sit pure *personalis*, non transit ad hæredes: obligatio autem compensandi damna in bonis fortunæ, cum sit *realis*, transit ad hæredes (n. 996.)

II. Detractor si *calumniam* imposuit, tenetur aperte retractare quod dixerat, cum æquali vel etiam paulo majori damno proprio. Ratio est, quia potior est conditio innocentis, quam nocentis, et damnum injuste illatum resarciendum est omni modo moraliter possibili. — Si *verum* crimen propalavit, tenetur adhibere omnia media, quæ utilia putantur ad abolendam opinionem, quam genuit. (n. 991. Lugo. *disp.* 15. n. 24. 29.)

III. Detractor tenetur *certo* restituere famam apud omnes, coram quibus detraxit. Ratio est, quia alioquin fama non sufficienter repararetur.

Confessarius curet ut hujusmodi famæ compensationes, cum commode fieri possunt, ante absolutionem fiant; quia postea difficulter adimplebuntur; licet cæteroquin hæc minus difficultatis habeant, quam pecuniæ restitutio. (H. A. n. 18. *Præc. Conf.* n. 45.)

541. — **Quæstiones.** QUER. 1° Si quis sine formali injustitia læserit famam, an sit obligatio gravis reparandi damnum illatum?

Resp. Affirm., si absque gravi incommodo id facere possit, pari modo quo incendens alterius domum sine culpa, tenetur ex justitia ignem extinguere; etenim justitia non solum obligat ad non inferendum damnum proximo, sed etiam ad procurandum ne ex suâ actione damnum sequatur: hæc tamen secunda obligatio non est tam stricta, quam prima, et ideo solum obligat ad id procurandum quando sine gravi in-

commodo fieri potest. — Quod si ejusmodi detractor, errore cognito, fuerit in morâ graviter culpabili restituendi famam, ex tunc tenebitur damna omnia, quæ subsequuntur, resarcire; quia oriuntur jam ex suâ injustâ læsione, cum ex justitiâ debuisset infamiam delere. (n. 993. 994.)

Idem dicendum, si quis cum culpâ solum veniali infamaverit graviter. (Lugo. *loc. cit.* n. 7.)

QUER. 2° An audiens et non impediens detractorem teneatur ad restitutionem?

Resp. Tenetur, si fuerit causa detractiois, vel si quâ Superior debuisset ex justitiâ impedire detractorem, juxta dicta n. 538. et 539. qu. 1. Quo ordine restituere teneantur cooperatores, exposuimus n. 339. 340. (Lugo. *loc. cit.* n. 10. 11.)

QUER. 3° An detractor debeat famam restituere, non solum apud suos auditores, sed etiam apud alios, quibus hi auditores postea rem narrarunt?

Resp. Dist. Si detraxerit apud auditores, quos putabat secretum servaturos, non tenetur restituere apud auditores *mediatos*; quia non prævidit illud damnum, et, si eveniat, per accidens evenit. Secus, si præviderit alios facile rem divulgaturos esse. *Ita communiter.*

In praxi, plures probabile esse censent quod ut plurimum sufficiat restitutionem facere apud auditores *immediatos*; tum quia restitutio apud omnes *mediatos* sæpe est moraliter impossibilis; tum quia per illam retractionem coram immediatis jam intimatur hisce obligatio se retractandi apud alios. Ita Lugo, Holzm. Croix, Sporer, Salm. etc. Sed, his non obstantibus, prior sententia S. Alphonso videtur verior; quamvis enim detractor ad nihil teneatur, si auditores sui se retractent apud alios, quando tamen illi hoc facere negligunt, tenetur ipse damnum reparare, quantum moraliter potest; quia quisque tenetur restituere omne damnum, quod alteri provenit ex suâ injuriâ, si illud fuerit prævisum. (n. 991.)

QUER. 4° Quinam modi censeantur apti ut restituatur fama ab eo, qui *verum* crimen propalavit?

Resp. Plures sunt, videlicet 1° Aequivocando, v. g. se male locutum fuisse, injuste diffamasse, falsum dixisse, errasse, deceptum vel mentitum fuisse; nam, ut

S. Thomas ait: »Ipsa peccata falsitates et mendacia dicuntur in Scripturis.» Item, dicendo se ex proprio capite dicta eruisse; quia omnia verba ex mente, pro quâ accipitur caput, procedunt.

2° Quando præfatus modus nocet potius quam prodest, ut facile contingit apud intelligentes et argutos, tunc melius est indirecte, datâ occasione, serio et pluries laudare vel honorare lesum; caute tamen, ne videatur fieri pro restitutione. (n. 992. H. A. n. 18.)

3° Qui libellum famosum sive infamatorium publicavit, tenetur, ut efficac sit restitutio, eam facere contrariis scriptis vel publica revocatione. (n. 995.)

4° Detractor non tenetur ad veniæ petitionem, si famam reparare nequeat; quia per veniæ petitionem fama perdit non restituitur, non magis quam bona fortunæ lesa.

QUÆR. 5° Si fama restitui non possit, an debeat pecuniâ compensari?

Resp. Controv. 1^a Sententia probabilis affirmat; quia, cum fama sit pretio æstimabilis, debet compensari pecuniâ, si aliter resarciri nequeat. Ita S. Thom. Sylvius, Soto, Ledesm. etc.

2^a Sententia communior et probabilior negat; quia iustitia tantum obligat ad reddendum ablatum, vel æquivalens; sed pecunia non est ablata, neque æquivalet famæ, cum hæc sit alterius ordinis, Monent tamen communiter DD. quodsi infamator sit dives, et infamatus pauper, æquum esse ut compenset famam aliquâ pecuniâ, si alter libenter illam acceptet. Recole dicta n. 305. qu. 3. (n. 1000.)

QUÆR. 6° An infamatus, si alter famam sibi restituere nolit vel nequeat, possit se compensare pecuniâ illius?

Resp. Alii negant; quia nequit fieri compensatio cum solâ probabilitate debiti. Alii affirmant; quia, cum dicimus non posse fieri compensationem debiti dubii, intelligitur, quando ipsum debitum est dubium, non vero quando debitum est certum, et dubium tantum versatur circa modum satisfactionis, quo casu licet uti opinione probabili. Ita Salm. Less. Molin. Bonac. etc.

S. Alph. adhæret primæ sententiæ; quia, cum infamatus sit creditor in materia famæ, non autem bonorum, debitum pecuniæ præstandæ est omnino incertum; proinde infamatus sese com-

pensaret ob creditum dubium. (n. 1001. H. A. n. 21.)

ARTICULUS V.

CAUSÆ EXCUSANTES A RESTITUTIONE FAME.

542. — Recenseri consueverunt sequentes: 1° Si reipsa nulla est infamia secuta, eo quod auditores non crediderint, ut sæpe accidit, maxime quando detractor loquitur ex irâ vel aliâ passione, et detractio testimoniis aliorum aut aliter non firmatur. Porro, ad restitutionem famæ requiritur moralis certitudo quod detractor fidem obtinuerit apud auditores; nam ex regulâ generali nullum damnum dubium est de nece sitate restituendum, prout diximus n. 317. qu. 10.

2° Si fama jam aliâ viâ recuperata sit, vel per oblivionem cessarit infamia.

3° Si delictum occultum, quod detractor aliquibus revelavit, aliâ viâ factum sit publicum.

4° Si infamatus remittat obligationem restituendi, modo remittere possit; sufficit porro condonatio sive expressa sive tacita, imo etiam rationabiliter præsumpta. Condonare autem non potest, quando ex ejus infamia sequitur scandalum aut detrimentum aliorum, v. g. si agatur de infamia Sacerdotis, Religiosi, Magistratûs, patrisfamilias, etc.

5° Si restitutio sit moraliter impossibilis; quando scilicet fieri non potest sine longe majori damno, quam sit illud quod patitur infamatus. (n. 997. 998. 1002. 1003. H. A. n. 19.)

Præfatæ causæ sequentibus versiculis continentur:

Impos, publicitas, oblitio, cessio, fama
Si reparata fuit, si data nulla fides.

543. — Quæstiones. QUÆR. 1° Quid agendum, si dubium sit an infamatio fuerit oblivioni data?

Resp. Magnâ prudentiâ opus est; tenendo enim restituere forte refricabitur memoria peccati prorsus obliti, et sic magis nocebitur. Unde ad omittendam restitutionem sufficit quod oblitio probabilis sit. Præterea crimen præsumendum est oblitum, si per multum tempus nulla de illo mentio facta fuerit. Ad hæc advertendum cum Lugo, retractationem per

se asferre infamiam retractanti; unde, quando dubitatur de oblivione infamationis, non videtur quis teneri damnum *certum* pati, ad reparandum *incertum* damnum proximi, nisi in aliquo casu solum *periculum* infamiae alterius preponendum esset certae infamiae vel damno detractoris. (n. 998.)

QUÆR. 2º *An obligatio restituendi famam cessare possit per compensationem?*

Resp. Dist. 1º Non licet infamiam infamiam compensare, v. g. si quis te infamavit, tu vicissim non potes illum infamare; quia non esset compensatio, sed vindicta, cum fama tua non reparatur per infamiam illius.

2º Si duo mutuo injuste se infamaverint, et unus velit famam restituere, tenetur et alter restituere famam ablatam.

3º Quodsi alteruter restituere nolit, num possit alter uti compensatione, omittendo similiter restitutionem, *controvertitur*. *Prima sententia* negat; quia compensatio tantum conceditur ad reparandum damnum illatum; in nostro autem casu, unus non restituendo alteri famam non recuperat famam suam ab altero ablatam, et ideo non datur compensatio. Ita Lugo, Navarr. Spor. Cajet. Valent. Tanner, etc.

Secunda sententia vero communior et probabilior affirmat; quia hoc in casu compensatio non fit per reparationem proprii damni, sed per retentionem debiti, ex regulâ generali, videlicet: si unus renuat servare alteri jus suum, alter non tenetur illi servare suum. Ita Less. Laym. Molin. Collet, Sylvius, Roncag. Soto, Salm. etc. (n. 999.)

CAPUT III.

SUSURRATIO.

544. — Detractioni affinis est susurratio, quæ definitur: oblocutio mala de proximo ad tollendam amicitiam ejus cum alio. Susurro ergo et detractor conveniunt in materiâ; quia uterque malum de proximo dicit: differunt autem in fine; quia detractor intendit denigrare famam proximi, unde illa mala

de proximo præcipue profert, ex quibus proximus infamari possit, vel saltem diminui ejus fama; susurro autem intendit amicitiam separare, et ideo talia mala profert de proximo, quæ possunt contra ipsum commovere animum audientis. (S. Thom. 2. 2. qu. 74. a. 1.)

545. — **Principia.** I. Susurratio est ex genere suo peccatum mortale, plerumque contra justitiam. Ratio est, quia aufert bonum amicitiae et pacis, quod maximum bonum est, et merito pluris aestimari solet quam bona fortunæ. Propterea dicitur in Eccli. XXVIII. 15.: »Susurro »et bilinguis maledictus; multos enim »turbabit pacem habentes;» et ad Rom. I. 29. 30.: »Susurriones, detractores, Deo »odibiles.» (Lib. 5. n. 72. S. Thom. loc. cit. art. 2.)

II. Susurratio, quando fit detrahendo famæ proximi, vel revelando injuste quod secretum est, non minus obligat ad restitutionem et reparationem, quantum fieri poterit, quam damnificatio in aliis bonorum generibus. (Lib. 5. n. 72. Lugo. disp. 14. n. 40. 42.)

Præmissa intelliguntur de amicitia in bono fundatâ; dissolvere namque perniciosam amicitiam non est susurratio, sed opus charitatis.

QUÆRITUR hoc loco, an cuiquam liceat citra infamationem solvere amicitiam alicujus, narrando ejus defectus naturales, aut similes, eo fine ut ipse succedat loco expulsi?

Resp. Controv. Alii affirmant; quia licet sine vi vel fraude procurare sibi bonum gratuitum alicujus, cum exclusionem alterius. Ita Salm. Soto, Bonac. Arragon. etc.

At probabilius negant alii; quia DD. communiter docent propalationem defectuum naturalium esse peccatum grave, si inde impeditur alius a consequendo magno bono; cum igitur hujusmodi propalatio per se sit injusta, fraudulentè expellitur alter ab amicitia acquisita. Ita Azor, Sayr. Trullench. Filliuc. Bann. etc. (Lib. 5. n. 72.)

CAPUT IV.

JUDICIUM TEMERARIUM.

546. — Postquam explicuimus injurias externas contra famam, dicendum nunc est de internis. — Judicium temerarium est, quo absque sufficienti fundamento malum de proximo judicamus.

Tres assignantur gradus, qui ad ipsum reducuntur. 1° *Dubitatio*, quando quis circa malum proximi suspendit assensum. 2° *Suspicio*, quando ad credendum illud inclinatur, absque tamen determinato assensu: dicitur *opinio*, quando adest assensus, sed infirmus, cum formidine nempe de opposito. 3° *Judicium*, quando datur assensus firmus, sine formidine oppositi. Hi omnes gradus, sicut se ordine superant, sic majora exigunt fundamenta, ut temerarii non sint, et consequenter culpā careant. Hinc judicium exposcit motiva moraliter certa, suspicio et dubitatio motiva probabilia.

547. — **Principia.** I. Judicium temerarium plene deliberatum, de gravi malo proximi, est peccatum mortale contra justitiam. Constat ex verbis Christi apud Luc. VI. 37: »Nolite judicare, et non judicabimini: nolite condemnare, et non condemnabimini." Ratio est, quia gravis injuria irrogatur proximo, dum sine sufficienti causa habetur improbus.

Interdum tamen judicium temerarium non erit peccatum mortale; si nempe indicia magnam habeant probabilitatem, etsi non omnino sufficiant ad certitudinem; quia moralis certitudo et magna probabilitas non adeo distant, ut censeatur gravis injuria judicare certum, quod est valde probabile, v. g. si juvenem invenias solum cum puellā in cubiculo, et inde judices illos tractare turpia. (n. 962. H. A. n. 1.)

II. Dubitatio et suspicio temeraria regulariter sunt peccata tantum venialia. Ratio est imperfectio actūs, quam habent, et minor injuria, quam continent, cum famam non tollant, sed minuant dumtaxat et dubiam reddant.

Dictum est: *regulariter*; quia propter enormitatem rei, quam quis suspicatur, potest esse peccatum grave, ut si de pio et religioso homine sine fundamento suspiceris eum esse haereticum, luxuriosum, vel quid simile. Ita probabilius.

Ratio, quia forte major injuria iis personis irrogatur talia suspicando, quam certum judicium ferendo de delicto ordinario. (n. 963. 964. H. A. n. 1.)

548. — **Resolutiones.** 1° Judicia plerumque excusantur a mortali, sive quia fundamentum judicatur sufficiens, sive quia non sunt judicia, sed suspensiones tantum, sive quia non plene advertitur ea esse temeraria, sive quia malum non est grave. (n. 962. H. A. n. 1.)

2° Non peccat lethaliter, qui temere judicat de indeterminato quodam homine, dummodo tamen crimen in determinatæ Communitatis dedecus non redundet. Similiter, si de aliquo homine incognito temere quis judicet. (n. 962. Lugo. *disp.* 14. n. 26.)

3° Utrum sit judicium temerarium credere malum, quod audio ab uno teste, pendet a circumstantiis personæ testificantis, et illius, contra quam testificatur, etc.; si enim persona faciat rem moraliter certam, non erit temerarium eam firmiter credere; si faciat rem probabilem, non erit temerarium eam suspicari, vel de eā dubitare. (Lugo. n. 29.)

4° Quando utrimque suppetunt motiva probabilia, debemus vel suspendere assensum, vel judicare proximum bonum; quia in dubio nemo est condemnandus, neque debemus inclinare magis in eam partem, quæ est contra proximum, sed potius eum tueri in bona existimatione, quam apud nos habet. (Lugo. n. 21.)

5° Domini, patresfamilias, alique Superiores, aliquando tenentur habere suspensiones, ut aliquod peccatum impediatur; v. g. ne famuli furentur, ne filiae peccent cum viris versando, et id genus alia. Cavendum tamen ne hujusmodi suspensiones sine necessitate cum aliis communicent. (H. A. n. 2.)

6° Fas est, imo prudens, sibi rebusque suis cavere, v. g. pecunias ocludere, quia fieri potest ut famuli vel hospites fures sint, et similia; quamvis enim nefas sit positive judicare vel dubitare hunc vel illum revera esse vitiosum, solummodo tamen supponere aliquem posse talem esse, utique verum est, et nulli injuriosum; aliquando enim inter homines fures sunt, qui probi videntur. (Spor. *tr.* 5. *cap.* 4. n. 36.)

CAPUT V.

CONTUMELIA.

549. — Contumelia est injusta inhonoratio personæ præsentis. Potest aliquando fieri absenti, puta in imagine, vel in ministro, quo repræsentatur. Potest etiam honor lædi non solum verbis, sed etiam factis, v. g. alapâ. Lædi porro solet convicio, improprio, irrisione, subannatione, maledictione et similibus.

Principia. I. Contumelia ex genere suo est peccatum mortale contra justitiam. Constat ex verbis Christi apud Matth. V. 22: »Qui dixerit fratri suo, fatue, »reus erit gehennæ ignis.» Ratio autem est, quia affert grave nocumentum in bono magni ponderis, et quod pluris aestimatur quam opes.

Potest esse culpa venialis ex inadvertentiâ, vel ex levitate convicii, attentâ conditione personæ, familiaritate, aliisque circumstantiis. — Aliquando omni culpâ vacant verba contumeliosa, prout recte advertit S. Thomas: ¹ »Sicut licitum est »aliquem verberare causâ disciplinæ (puta »patri, prælato, domino, aut magistro), »ita etiam causâ disciplinæ potest ali- »quis alteri, quem debet corrigere, ver- »bum aliquod conviciosum dicere.» (n. 966.)

II. Contumelia inducit obligationem restituendi honorem, aliaque damna ex contumelia forte subsecuta, et saltem in confuso prævisa, secundum dicta de restitutione famæ.

III. Satisfactio præstanda est per exhibitionem honoris, quantum censeatur sufficiens juxta conditionem personæ offensæ, offendentis, et injuriæ qualitatem. (n. 986.)

IV. Cessat obligatio satisfaciendi, 1° per remissionem offensi, expressam vel tacitam aut rationabiliter præsumptam; 2° per vindictam sumptam ab offenso, si hic v. g. contumeliam reddiderit; quia tunc censetur ipsemet sibi satisfacisse; 3° per pœnam offensori inflictam; quia hæc videtur satis honorem resarcire. (n. 988—990. H. A. n. 4.)

Notari hoc loco meretur, omnes teneri contumelias tolerare, animum vindictæ abjiciendo. Quandoque tamen expedit contumelias repellere, nempe 1°

ut offensoris audacia reprimatur, et talia rursus non attentet; 2° cum tolerantia prævidetur adscriptum iri obsistendi impotentiae, aut stultitiae; vel 3° si tolerantia obesse possit bono communi, prout si Prælatus tolerando redderetur contemptibilis, et sic petulantia subditorum augeretur. (n. 966.)

550. — **Resolutiones.** 1° Honor publice ablati per contumeliam, publice quoque restitui debet coram illis, qui præsentibus fuerant, vel saltem eo modo, quo satisfactio ad ipsorum notitiam facile pervenire possit. Sufficit autem quod satisfactio fiat per aliam personam, quæ nomine dehonoris veniam petat. (n. 984.)

2° Debetur pariter satisfactio pro contumeliâ *occultâ*; quia in omni contumeliâ adest damnum honoris injuste læsi, cum quisque habeat jus ut debitus honor ei servetur; honor autem offensi remanet læsus, usquedum per debitam satisfactionem reparetur. Reparatio tamen *occulte* fieri potest. (n. 985.)

3° Modi convenientes satisfaciendi sunt veniæ petitio, vel specialia signa honoris et benevolentiae. Unde, si offensor sit Superior, sufficit quod dehonoreatum honorabiliter salutet, domi invisat, vel invitet, benevolentiam ostendat, etc. Sin autem sit æqualis, vel inferior, major satisfactio requiritur, nempe ut præveniat in salutando, cedat locum, veniam petat; qui modus quidem aptior est ad contumeliam compensandam: cæterum petitio veniæ non est necessaria, nisi quando aliter satisfieri nequeat. Propterea nunquam tenetur Prælatus veniam petere a subdito, herus a famulo, vir ab uxore, nobilis a plebeio: »Ne, ut »inquit S. Augustinus in *Regulâ* de »Superioribus, dum nimium servatur »humilitas, regendi frangatur auctoritas.» (n. 986.) Verumtamen, quando injuria est gravissima, puta si subditus inhonoret Superiorem, vel plebeius nobilem alapâ percutiat, ex sententiâ probabiliori teneretur veniam petere flexis genibus, vel aliam similem humiliationem ostendere, ut docent Lugo, S. Antonin. Salm. Laym. Roncag. etc., contra Less. Bonac. Trullench. etc. qui contendunt veniæ petitionem semper sufficere. (n. 987.)

4° Denique, in praxi sedulo advertendum est, multoties expedire ut Confessarius omittat monere pœnitentem in bonâ fide existentem, de satisfactione

¹ 2. 2. qu. 72. art. 2. ad 2.

præstanda, nimirum a) si prævideat motionem non profuturam, imo potius obfuturam esse; dum experientiâ constat poenitentes facile tales satisfactiones promittere, sed difficulter adimplere, ob ruborem, quem postea sentiunt vel apprehendunt. b) Si probabiliter patet inhonoratum magis recusare, quam cupere veniæ petitionem, ne memoria injuriæ acceptæ apud alios redeat, aut ne ipse rubore magis afficiatur; quo casu alio modo peculiariter honorandus est offensus. c) Idem dicendum, si probabile periculum sit ne in actu talis satisfactionis odia inter offensum et offensorem renouentur. d) Si ex signis manifeste appareat remissio facta ab offenso, nempe si is sponte ad offensorem accedat, atque valde familiariter et blande cum eo conversetur, et similia. Non sufficit tamen, ad præsumendam remissionem, simplex familiaris conversatio offensi; multi enim odium deponunt, et dissimulant injuriam acceptam, ad evitandam notam vel aliud damnum; sed satisfactionem vere non condonant. (n. 988.)

CAPUT VI.

VIOLATIO SECRETI.

551. — Hæc materia magni momenti est, cum ex secreti violatione nonnumquam gravissima mala proveniant. — Secretum, de quo hic agimus, est cognitio rei occultæ, quæ revelari non debet.

Triplex distinguitur: 1° *Naturale*, quod ex naturâ rei sequitur, ut si quis casu vel industriâ novit aliquid, cujus revelatio cederet in damnum proximi.

2° *Promissum*, quod quis servare promisit, quamvis res ex naturâ suâ non induceret obligationem secreti.

3° *Commissum*, quod alicui committitur sub pacto expresso vel tacito illud servandi, et ab altero acceptatur. Hoc est ergo secretum commissum simul et promissum, et *rigorosum* vocatur.

In secreto porro commissum præcedit pactum *expressum*, quando unus expressis verbis postulat secretum, et alter promittit. Præcedit vero pactum *tacitum*, quando ex ipso facto constat rem

sub secreto committi, et alterum sic accipere: quo modo obligantur advocati, medici, chirurgi, et alii similes, ad quos pro remedio vel consilio recurritur, sicut etiam theologi consulti circa casus conscientie; qui omnes ex officio tenentur secretum observare, et tacite illud promittunt pro ratione sui muneris.

In eo itaque differt secretum commissum a promisso, quod in primo accipitur rei notitia vi promissionis secreti; in secundo notitiæ utcumque acceptæ secretum gratuito promittitur. Unde primum est contractus onerosus, secundum gratuitus.

552. — **Principia. I.** Secretum *naturale* obligat ex justitiâ ad sui observationem, sub peccato mortali ex genere suo. Ratio est, quia justitia obligat ad non laedendum jus proximi circa bona sua; atqui secreti naturalis violatio solet nocere proximo in aliquo ex bonis suis; ergo. (n. 970.)

II. Secretum *mere promissum* obligat sicuti ipsa promissio. Recole dicta n. 403. (n. 970.)

Dico: *mere promissum*; quia materia secreti promissi potest simul esse materia naturalis secreti; quo casu lex secreti naturalis subintrat.

III. Secretum *commissum* præ cæteris graviter obligat ex justitiâ. Ratio est, quia intercedit contractus onerosus, quem violando infertur committenti gravis injuria; deinde totius societatis interest, ut hoc secretum fideliter custodiatur.

Hinc secretum commissum tenetur quis servare, etiamsi legitime a iudice vel Superiore interrogetur, et potest respondere se nihil scire, scilicet ad revelandum; quia nec iudex nec Superior possunt derogare juri naturæ, vi cuius servandum est secretum commissum, nisi aliâ viâ res jam cognita sit, aut adsit justa causa illam revelandi, ut infra dicitur. (n. 970.)

IV. Expiscari alterius secretum ejusque revelationem extorquere in re gravi est ex genere suo mortale peccatum contra justitiam. Ratio est, quia unusquisque habet jus ad suum secretum; ergo, invito domino secreti, illud exquirere gravis est injuria. (Salm. tr. 13. cap. 4. n. 83.)

Probabiliter tamen non erit mortale, si quis inquirat alterius secretum animo apud se illud retinendi, secundum dicenda

mox in qu. 2. (Roncag. tr. 13. qu. 4. cap. 4. qu. 5.)

V. Causæ excusantes revelationem secreti sunt 1° consensus illius, cujus est secretum, saltem rationabiliter præsumptus; 2° divulgatio rei aliunde facta; 3° necessitas avertendi grave damnum ex custodia secreti timendum, sive sit damnum commune sive privatum, proprium vel alienum; quia tunc ordo charitatis postulat ut reveletur, etiamsi juratum fuisset. (n. 971.)

Ad hæc, a) secretum promissum revelandum est Superiori legitime interroganti; non ita secretum naturale et commissum, nisi concurrente justâ causâ pro ratione materiæ. (n. 970. lib. 4. n. 49.) — b) Strictius urget secretum, quod Consiliariis in causis publicis committitur; quum enim in eo violando bonum publicum proxime in periculum vocetur, non licet ob privatum ullum damnum, ne ob mortem quidem evitandam, secretum violare; nisi iniqua consilia capiantur. (n. 971. Lehmkuhl. vol. 1. n. 1198. sub 4.)

Eadem causæ excusant *exquisitionem* secreti.

553. — **Quæstiones.** QUER. 1° *An graviter peccet secretum magni momenti revelans, qui illud parvi esse momenti credebat?*

Resp. Negat., si, sufficienti adhibita diligentia, certo crediderit rem esse parvi momenti. — Similiter excusatur a peccato gravi, si quis non adverteret ad materiæ gravitatem, vel sibi esse rem sub secreto commissam non recordaretur. (n. 971. Salm. n. 81.)

QUER. 3° *An sit mortale rem gravem sub secreto commissam uni vel alteri viro probo sub eodem secreto revelare?*

Resp. Probabiliter negatur, juxta dicta n. 534. qu. 2.; dummodo tamen illi non detegatur, cui creditur eum, qui secretum commisit, voluisse specialiter celari. (n. 971.)

QUER. 3° *An possit quis revelare secretum commissum, ad proprium damnum grave effugiendum?*

Resp. Controv. 1^a Sententia negat; quia secretum servandum est, dum sine peccato servari valet. Ita S. Thom. Scot. Sylv. Regin. etc.

2^a Sententia communior et probabilior affirmat, modo secretum sine injuria exceperit, etiamsi inde alteri immineret periculum mortis; tum quia non tenetur cum tanto incommodo damnum

proximi vitare; tum quia non præsumitur quis ad tale onus se obligasse, nisi ex circumstantiis id certe appareat; tum quia deterioris conditionis non est, quam cæteri innocentes. Excipe tamen, si ex illa revelatione immineret grave damnum commune; secus, si esset leve tantum. Ita Laym. Soto, Less. Navarr. Lugo, Roncag. Bonac. etc. (n. 971.)

QUER. 4° *Quid vero, si quis expresse promiserit secretum non revelare, etiam cum dispendio vitæ, an revelare posset in periculo mortis?*

Resp. Duplex est sententia probabilis. 1^a Sententia affirmat eum posse et teneri; quia nulli fas est propriam vitam prodigere. Ita Spor. Laym.

2^a Sententia negat; quia, si res secreto servanda gravissimi sit momenti, id non est prodigere vitam, sed omittere ejus conservationem, ut promissum servetur; quum autem liceat ob justam causam vitam non tueri, potest quis ad hoc se obligare. Ita Lugo, Molin. Croix, etc. (n. 971.)

QUER. 5° *Quantum peccatum sit aperire et legere alienas litteras, vel alia scripta secreta?*

Resp. Est ex genere suo peccatum mortale contra justitiam. Ratio est, quia unusquisque jus habet ad suum secretum, sive verbis prolatum, sive scriptis mandatum; præterea litteras aperire esset contra commune bonum humani commercii. Ita communiter.

Excipiuntur plures casus: 1° Superiores Regulares aperire et legere possunt litteras, quæ a subditis vel ad subditos mittuntur; sive ex Religionis statuto aut consuetudine, sive ex probabili suspitione quod mali aliquid contineant. Quod intellige, nisi litteræ ad Superiorem majorem, vel a Superiore majori mitterentur. Idipsum possunt parentes, magistri, mariti, quando mali quidpiam prudenter suspicantur.

2° Si habeatur consensus expressus vel præsumptus illius, qui litteras mittit, vel ad quem litteræ mittuntur.

3° Si credatur litteras non continere res magni momenti; quo casu non erit peccatum mortale. Attamen, etiamsi materia sit levis, si legens judicaret alterum ita ægre laturum ut graviter offenderetur, peccaret graviter contra charitatem.

4° Si credatur aliquid in litteris con-

tineri, quod in proprium vel alterius injustum damnum cedat, dummodo non plus legatur, quam ad eum finem necessarium sit. Qua ratione excusatur, qui, ad se tuendum ab injusta vexatione inimici, interceptit hujus litteras; item publici ministri, quoties ex gravi causâ Reipublicæ et bono communi expedire

judicaverint, prout cumprimis usuvenire potest tempore belli. Tandem quisque legere potest litteras, quas dominus integras in locum publicum projecerit; quia tunc cedit juri suo. *Ita communiter.* (n. 969. lib. 5. n. 70. H. A. n. 5. 6.)

LIBER IV.

DE PRÆCEPTIS ECCLESIAE.

Quamvis sint plurima Ecclesiae praecepta, tum in jure canonico, tum in Conciliis et Pontificum Constitutionibus, praecepta tamen toti Christiano populo communia quinque numerantur: 1° colere dies Dominicos et festos de praecepto; 2° jejunare in Quadragesima, Vigiliis, et Quatuor anni Temporibus; 3° abstinere a carne feria sexta et sabbato; 4° confiteri peccata singulis saltem annis; 5° communicare saltem semel in anno, circa festum Paschae.

Circa Ecclesiae praecepta referre juvat monita Conc. Trid. sess. 25. *contin. sess.*: »Hortatur sancta Synodus, et per sanctissimum Domini nostri atque Salvatoris »adventum Pastores omnes obtestatur, ut tamquam boni milites illa omnia, quae »sancta Romana Ecclesia, omnium Ecclesiarum Mater et Magistra, statuit, necnon »ea, quae tam in hoc Concilio quam in aliis œcumenicis statuta sunt, quibuscum- »que fidelibus sedulo commendent; omnique diligentia utantur, ut illis omnibus, »et iis praeceptis sint obsequentes, quae ad mortificandam carnem conducunt, ut »ciborum delectus et jejunia, vel etiam, quae faciunt ad pietatem augendam, ut »dierum festorum devota et religiosa celebratio; admonentes populos crebro, »obedire Praepositis suis, quos qui audiunt, Deum remuneratorem audient, qui »vero contemnunt, Deum ipsum ultorem sentient."

TRACTATUS I.

DE I PRÆCEPTO.

OBSERVATIO FESTORUM.

CAPUT UNICUM.

1. — De hoc praecepto satis actum fuit in tertio Decalogi praecepto; id unum hoc loco exponere juvabit, quenam sint festa de jure communi ex praecepto colenda. Urbanus VIII Constit. *Universa per orbem*. 13 Sept. 1642. multa festa suppressit, novumque festorem catalogum exaravit, ex quo sequentia, praeter Dominicos dies, etiamnum colenda sunt: Natalis Domini, Circumcisionis, Epiphaniae, Paschatis cum duobus diebus subsequentibus, Ascensionis, Pentecostes cum duobus diebus subsequentibus, Trinitatis, Corporis Domini, Inventionis S. Crucis, Purificationis, Annuntiationis, Assumptionis, Nativitatis Beatæ Virginis

(quibus adde festum Conceptionis, a Clemente XI praeceptum per Constit. *Commissi nobis*. 6 Decemb. 1708.), Dedicationis S. Michaelis, Nativitatis S. Joannis Baptistæ, SS. Petri et Pauli, S. Andreae, S. Jacobi, S. Joannis, S. Thomae, SS. Philippi et Jacobi, S. Bartholomæi, S. Matthæi, SS. Simonis et Judæ, S. Matthiæ, S. Stephani, SS. Innocentium, S. Laurentii, S. Silvestri, S. Joseph, S. Annæ, Omnium Sanctorum, atque festum unius e praeceptis Patronis cujusque regni, diocesis, civitatis vel pagi.

Quoad festa Patronorum, notetur agi de Patronis loci canonice assumptis, non de Patronis seu Titularibus ecclesiae tantum. Ad legitimam Patroni loci constitutionem, post Decretum Urbani VIII

23 Martii 1630, requiritur tum electio a populo facta, cum consensu Episcopi et Cleri loci, tum Sedis Apostolicæ confirmatio.

2. — Ex Indultis porro SS. Pontificum, variis regionibus concessis, in quibusdam festis minus solemnibus, perstante præcepto audiendi Missam, integrum est fidelibus servilia opera exercere. Quin etiam, ex similibus Indultis, postremis temporibus in pluribus regionibus imminutus est festorum de præcepto numerus, remanente Pærochorum obligatione applicandi Missam pro populo. Id maxime in Gallia et Belgio propter

temporum calamitatem factum est ex Indulto Pii VII anno 1802; ibi nempe quatuor tantum festa, præter dies Dominicos, de præcepto observanda supersunt, festa scil. Nativitatis, et Ascensionis Domini, Assumptionis B. M. V., et Omnium Sanctorum: in Dominicam sequentem translata est *solemnitas* festorum Epiphaniæ, Corporis Christi, SS. Petri et Pauli, et SS. Patronorum cujuslibet loci: de cætero ibidem, in festis suppressis, in omnibus Ecclesiis consuetus divinatorum Officiorum, sacrarumque caeremoniarum ordo ac ritus servandus est, qui antea exstiterat.

TRACTATUS II.

DE II PRÆCEPTO.

JEJUNIUM ECCLESIASTICUM.

S. Alph. lib. 3. H. A. tr. 12.

Tractandum erit 1º de notione et obligatione jejunii; 2º de forma ejus; 3º de causis a jejunio excusantibus.

CAPUT I.

NOTIO ET OBLIGATIO JEJUNII.

3. — Jejunium in genere est abstinencia seu parcimonia victus in quantitate et qualitate.

Duplex distinguitur: 1º *Naturale*, quod consistit in abstinencia ab omni cibo et potu: cujusmodi præcipitur ante assumptionem Eucharistiæ a media nocte ejusdem diei.

2º *Ecclesiasticum*, quod ab Ecclesia præscribitur secundum certam formam. Jejunium ecclesiasticum aliud est *strictum*, quando Ecclesia interdicit usum carnis, ovorum et lactiniorum: aliud *non strictum*, quando interdicit usum carnis tantum. Cibi, qui diebus *stricti*

jejunii permittuntur, esuriales vocantur. (n. 1027.)

Dies jejunii ecclesiastici de jure communi sunt: 1º dies omnes per *Quadragesimam*, exceptis Dominicis; quod jejunium ab Apostolis est institutum; 2º dies *Quatuor Temporum*, nempe feria IV, VI, et sabbatum intra hebdomadam tertiam Adventus, primam Quadragesimæ, intra octavam Pentecostes, et tertiam hebdomadam Septembris; hoc quoque jejunium inter Apostolicas traditiones recensendum est; 3º *Vigilie* Nativitatis Domini, Pentecostes, Assumptionis B. M. V., Apostolorum omnium (exceptis SS. Philippi et Jacobi in tempus Paschale, ac S. Joannis Evangelistæ in ferias Natalitias incidentibus), S. Joannis Baptistæ, S. Laurentii, et omnium Sanctorum. Si festum, in ejus vigilia celebratur jejunium, cadat in feriam secundam, anticipatur jejunium in die Sabbati; quia in die Dominica ob reverentiam Resurrectionis Domini nullo celebratur jejunium. Ex constanti

quoque Ecclesie traditione, a Paschate usque ad Pentecosten non est jejunium ab Ecclesia institutum, ob Resurrectionis Domini lætitiā. Ex Indultis SS. Pontificum, in certis regionibus plurium vigiliarum jejunia suppressa sunt, vel translata.

4. — **Principia. I.** Præceptum jejunii ecclesiastici obligat sub peccato mortali ex genere suo. Ratio est, quia res præcepta est opus virtutis in suo genere grave, homini ad salutem valde expediens. Constat insuper ex prop. 23. ab Alexandro VII damnata: »Frangens jejunium Ecclesie, ad quod tenetur, non peccat mortaliter, nisi ex contemptu vel inobedientia faciat, puta quia non vult se subijcere præcepto.»

II. Omnes fideles, qui compleverunt vigesimum primum ætatis annum, præcepto jejunii tenentur, nisi justa aliqua causa excusentur. Ratio est, quia Ecclesia omnibus præcipit; omnes quoque egent castigatione carnis, ut spiritui subdatur, et satisfactione pro peccatis. Non tenentur adolescentes ante dictam ætatem, ex communi sensu Doctorum, quia indigent ampliori nutrimento, cum crescant adhuc; neque Ecclesia attendit ad robur quod per accidens apud aliquos citius advenit. (n. 1035).

III. Abstinere a cibis vetitis tenentur omnes, qui compleverunt septimum ætatis annum. Ratio, quia isto præcepto comprehenduntur omnes ratione præditi, quales esse ante septennium pueri non præsumuntur. (n. 1012.)

CAPUT II.

FORMA JEJUNII.

5. — Modus, quo Ecclesia jejunium observandum præscripsit, tria comprehendit: 1º abtinentiam ciborum certi generis; 2º abtinentiam plurium refectorum: permittitur tamen vespere cœnula, quam collatiunculam vocamus; 3º certam refectoris horam. (n. 1004. 1005. 1016. H. A. n. 2.)

Singula hæc in sequentibus articulis expendemus. Sed prius notasse juvabit, consuetudinem locorum et temporum plurimum conferre ad jejunii ecclesiastici formam interpretandam et coare-

tandam; quare auctoritas Doctorum recentiorum præferenda est auctoritati antiquorum, qui consuetudines tractu temporis introductas scire non poterant. (n. 1025.)

ARTICULUS I.

ABSTINENTIA A CERTIS CIBIS.

6. — In omnibus jejuniis Ecclesia præcipit abtinentiam a carnibus; in Quadragesimâ ulterius addit abtinentiam ab iis, quæ a carne proveniunt, nempe ova et lactinia. Constat ex usu Ecclesie, et ex prop. 32. ab Alexandro VII damnata: »Non est evidens, quod consuetudo non comedendi ova et lactinia in Quadragesima obliget.»

Hodie in plerisque regionibus, ex Indultis SS. Pontificum, dispensatio conceditur super abtinentia ab ovis et lactiniis, paucis diebus exceptis; quin etiam super abtinentia a carne pro majori parte Quadragesimæ.

Nomine porro carnis veniunt omnia animalia in terra viventia ac respirantia, quæ calidum sanguinem habent, ut tradit S. Thomas et cum eo Theologi communiter. Similiter horum animalium sanguis, adest, laridum, jus carnis; quia carnis substantiam participant. Permittuntur itaque pisces, ranæ, limaces, testudines, conchæ, eaque amphibia, quorum sanguis frigidus est; unde non licet comedere lutras, castores, fulicas, cum sanguinem calidum habeant. (n. 1010. 1011.)

Lactinia comprehendunt lac, butyrum et caseum.

7. — **Quæstiones. QUÆR. 1º** *Quenam materia censeatur levis in esu carnis?*

Resp. Levis censenda est buccella carnis, seu quantitas non excedens octavam partem uncie. ¹ Ita Leand. Bonac. Spor. Dian. Roncag. Salm. etc. (n. 1029. H. A. n. 20.)

QUÆR. 2º *An toties quis peccet, quoties in die jejunii comedit cibos vetitos?*

Resp. Affirm.; quia est præceptum negativum et divisibile, obligans pro

¹ Id est, uncie Romanæ. Theologi enim sequuntur normam libræ Romanæ, quæ est 12 unciarum; libra Romana æquivalet 3¼ uncis seu hectogrammis hodierni ponderis denarii (kilogrammæ). Unde 1/8 uncie æquivalet 3 grammis.

semper. *Ita communiter.* (n. 1030. H. A. n. 20.)

QUÆR. 3° *An dispensatus ad edendas carnes, intelligatur dispensatus a jejuniis?*

Resp. *Negat.*, nisi ob debilitatem virium dispensatus sit; quia, quando materia præcepti constat partibus divisibilibus, dispensatus vel impotens ad unam non ideo eximitur ab alia. Patet etiam ex Constit. Benedicti XIV *Non ambigimus*. 30 Maii. 1741. et *In suprema*. 22 Aug. 1741. (n. 1013—1015.)

QUÆR. 4° *An dispensatus ad carnes possit comedere pisces et lacticinia?*

Resp. 1° Non potest comedere pisces in eadem refectioe. Constat ex cit. Constit. Bened. XIV. Non prohibetur tamen comedere solum jus carniū (et cibos adipe conditos, ubi adeps permittitur loco butyri), et de cætero pisces; quia prohibitio non miscendi carnes et pisces stricte intelligenda est de ferculo carniū, et ita declaravit S. Pœnitentiaria 8 Febr. 1828.

2° Potest comedere ova et lacticinia; cui enim in eadem materia conceditur majus, et minus etiam intelligitur concedi; ova autem et lacticinia ex carne originem ducunt. (n. 1015.)

Addo 3° dispensatus ad lacticinia censetur eo ipso dispensatus ad ova; quia æquiparantur, nisi contrarium exprimat.

QUÆR. 5° *An ova et lacticinia interdicta sint etiam in diebus jejunii extra Quadragesimam?*

Resp. Ex communi sententia negatur; quia nulla generali lege probatur, nec consuetudine servatur. Excipe loca quædam, ubi inolevit consuetudo abstinendi, quippe quæ vim legis habet graviter obligans. (n. 1009. H. A. n. 3. 4.)

QUÆR. 6° *An abstinencia ab ovis et lacticiniis obliget etiam in Dominicis Quadragesimæ?*

Resp. *Affirm.*; quia præceptum est de toto tempore Quadragesimæ, quin dies Domini excipiantur neque in lege neque consuetudine. (n. 1007.)

QUÆR. 7° *An tempore Quadragesimæ liceat in refectioe comedere panes vel liba ovis pista?*

Resp. De jure communi, *negat.*; quia substantia ovorum non deperditur ex eo quod farinæ misceatur: alias liceret quoque in diebus prohibitis comedere

cibum ex carne et farina confectum, quod nullus concedit. (n. 1009. *dub.* 4.) Dico: *de jure communi*; quia ex dispensatione vel consuetudine licitum esse potest.

A fortiori illiciti sunt cibi adipe conditi, diebus quibus adeps indultus non est. Excusantur pauperes, qui butyrum emere non valent.

ARTICULUS II.

UNICA REFECTIO.

8. — **Principia.** I. Essentia jejunii principaliter consistit in unica plena refectioe. Constat ex perpetua Ecclesiæ consuetudine; ratio autem est, quia sine abstinencia a cibo non concipitur jejunium.

II. Modicæ comestiones, extra refectioem, eodem die coalescunt, ita ut, si plures simul sumptæ gravem materiam attingant, graviter peccetur. Constat ex prop. 29. damn. ab Alexandro VII: »In die jejunii qui sæpius modicum »quid comedit, etsi notabilem quantitatem »in fine comederit, non frangit jejunium.» Secus enim forma jejunii destrueretur.

III. Potus non frangit jejunium. Ratio est, quia nullo jure prohibetur. — Intelligence verum potum, qui nempe ex se ordinatur ad sitim extinguendam vel concoquendos cibos, ut est v. g. vinum, siccera, cervisia, caffèa, thea: non autem illos liquores, qui habent rationem cibi, ut lac, oleum, jusculum, chocolatum. (n. 1019. 1022. 1023.)

Similiter non licet comedere fructus, ut poma, pira, pepones, uvæ, etiamsi quis solum succum deglutiat; quia habent rationem cibi. *Ita communiter.* (n. 1021. H. A. n. 12.)

9. — **Quæstiones.** QUÆR. 1° *Quenam materia censeatur levis in violatione jejunii?*

Resp. Quarta pars collatiuncule vespertinæ, seu quantitas non excedens duas uncias, seu $\frac{1}{2}$ hectogrammam. Ita Diana, Spor. Busemb. Turrian. etc. (n. 1029. H. A. n. 20.)

QUÆR. 2° *An liceat sumere aliquantum cibi ne potus noceat, vel ad depellendam debilitatem?*

Resp. Communiter affirmant; non tamen ultra unam unciam, seu $\frac{1}{4}$ hecto-

grammam. Nonnulli id permittunt toties quoties bibendum erit; verum, ut recte dicunt alii, permitti tantum potest una vice, vix iterum; quia secus facile deveniri posset ad magnam quantitatem, ut dictum est in II principio. Ita Bonac. Roncag. Salm. etc. (n. 1018, 1019. H. A. n. 41.)

Hæc doctrina iis potissimum convenit, qui, adhibito hoc præsidio, possunt ferre jejunium, quod aliter non ferrent; quem in finem si opus sit, etiam duas uncias in die sumere possunt; et hoc modo jejunare tenentur. (Croix. lib. 3. p. 2. n. 1324.)

QUÆR. 3° *An electuaria lædant jejuniū?*

Resp. *Electuaria* vocantur cupedia, ex electis rebus, puta ex saccharo et junipero, etc. confecta (gallice: *des conserves*.) Porro non lædunt jejunium, si per modum medicinae et in modica quantitate sumantur, v. g. ad digestionem ciborum, ad confortandum stomachum, ad tollendum foetorem oris, ad conservandam vocem, et similia. Ita communiter cum D. Thoma. (n. 1019.)

QUÆR. 4° *An potio chocolati frangat jejuniū?*

Resp. Quamvis chocolatum per se habeat rationem cibi, attamen, si sumatur in parva quantitate et per modum medicinae, excusatur, eo modo quo licitus est usus electuaria, prout fert consuetudo in nonnullis regionibus communiter recepta.

Quenam autem quantitas juxta usum permitti potest? Licita videtur sesquiuncia antiqua chocolati, cum ea aquæ quantitate, quam capere potest cyathus ordinarius; id tamen nonnisi semel in die. (n. 1023. H. A. n. 15.)

QUÆR. 5° *Si quis culpabiliter sumpserit secundam refectionem, an graviter peccet sumendo tertiam?*

Resp. Sententia communis et probabilior, contra paucos, negat; quia præceptum unius tantum refectionis est indivisibile; quapropter, hac forma jejunii semel violata, jejunium solum est, nec amplius observari potest. Id tamen a veniali peccato excusari non videtur; quia contraire fini legis, qui est carnis mortificatio, quedam est inordinatio.

Secus est de præcepto abstinendi a certis cibis, utpote quod divisibile est,

prout diximus n. 8. qu. 2. (n. 1030. H. A. n. 20.)

QUÆR. 6° *Si quis vero inculpabiliter secundam refectionem sumpserit, an teneatur sub gravi abstinere a tertia?*

Resp. Controv. 1^a Sententia probabilis affirmat; quia jejunium materialiter tantum fregit; unde, cum primum advertit ad legem jejunii, tenetur illam servare, ne formaliter lædat. Ita Azor, Valent. Sa, Navarr. etc.

2^a Sententia, quæ videtur probabilior, negat; quia etiam in hoc casu destructa est essentia jejunii quantum ad unam refectionem. Ita Bonac. Holzm. Laym. Spor. Elbel, etc. (n. 1030.)

QUÆR. 7° *Quid tandem, si quis in die jejunii, sive culpabiliter sive inculpabiliter, mane jentaverit, an teneatur illo die jejunare?*

Resp. Affirm., si possit sine gravi incommodo; quia jejunium adhuc quoad unam refectionem servari potest. Ita Less. Bonac. Trullench. Filiuc. Salm. etc. contra paucos. (n. 1020. qu. 4.)

Hinc, si sumptum jentaculum fuit sufficiens relectio, contentus esse debet vespertina collatione postea sumenda; si non fuit sufficiens, jentaculum illud pro collatione vespertina computare debet. (Spor. tr. 3. append. n. 21.)

QUÆR. 8° *Quamdiu liceat protrahere prandium?*

Resp. Probabiliter usque ad duas horas, ut censent Tambur. Croix, Fagund. (n. 1020. qu. 5.)

QUÆR. 9° *Per quantum temporis intervallum prandium moraliter non interruptur?*

Resp. 1° Per sesquiquadrantem non interruptur, etiamsi nulla adsit causa. Unde, si quis surrexit a mensa animo non amplius comedendi, potest iterum ad comedendum accumbere, si prandium convivarum adhuc duret; quia censetur unicum prandium.

2° Per horam, sine causa, procul dubio interruptur. Secus, si quis aliquo negotio intercipiatur; imo tunc nec per duas etiam horas interruptur, quando quis non sufficienter se refecit; quia Ecclesia non intendit obligare ad diem transigendum sine sufficienti refectione. (n. 1020. qu. 3. 4. H. A. n. 10.)

ARTICULUS III.

CERTA REFECTIONIS HORA.

10. — Prioribus Ecclesiæ sæculis, hora solvendi jejunium, extra Quadragesimam, erat nona, id est, tertia pomeridiana: intra Quadragesimam protendebatur usque ad solis occasum. Sæculo 13° mos obtinuit ut omnia jejunia indistincte solverentur hora nona, seu tertia pomeridiana. Successu vero temporis, quia vires humanæ tam diuturnam abstinentionem ægre tolerarunt, ex communi Ecclesiæ consuetudine refectio circa meridiem, etiam in Quadragesima, cœpit institui. Huic consuetudini jam receptæ omnino standum est, ita ut ante illam horam, moraliter sumptam, refectionem sumere non liceat.

11. — **Quæstiones.** QUÆR. 1° *An notabilis anticipatio horæ refectionis, sine causa, sit peccatum mortale?*

Resp. Communius negant; quia juxta præsentem consuetudinem hora non pertinet ad substantiam jejunii, sed est conditio accidentalis. Ita Less. Tolet. Bonac. Laym. Spor. Salm. etc.

Sed, pace tot Auctorum, ea ratio minime suadet; etenim concedunt omnes olim præceptum observandi horam fuisse grave, et quidem ad substantiam jejunii pertinuisse. Quo posito, donec probetur hodiernam consuetudinem antiquo gravi præcepto derogasse, illud sine dubio possidet; hæc autem derogatio nequaquam probatur, siquidem horæ variatio in Ecclesia ipsum præceptum servandi horam non infirmat; quapropter prior sententia minime probabilis apparet, sed affirmativa omnino tenenda est. Ita S. Thom. Cajet. Sanch. Azor, Sylv. Navarr. Covarr. et multi alii. (*Elench. 2. Quæst. reform. XIII. H. A. n. 21.*)

QUÆR. 2° *Quenam sit notabilis anticipatio?*

Resp. Aliqui statuunt ultra horam; alii vero communiter et probabilius assignant unam integram horam. Ita Azor, Sylv. Nat. Alex. Holzm. Spor. Elbel, etc. (*n. 1016. H. A. n. 21.*)

QUÆR. 3° *Quenam causa excuset hanc anticipationem?*

Resp. Causa rationabilis, puta negotium urgens, debilitas corporis, necessitas predicandi, docendi, itineris agrediendi, summo mane surgendi, et similes. (*H. A. n. 21.*)

QUÆR. 4° *An liceat invertere tempus prandii et cœnulae, sumendo collatiunculam circa meridiem, aut intra horam 10^{am} et 11^{am} matutinam, prandium vero sub vespere, puta ad horam 4^{am} vel 5^{am}?*

Resp. S. Pœnitentiaria die 10 Jan. 1834 respondendum censuit: »Si inversionis supradictæ rationabilis aliqua exstet causa, pœnitentes, qui hoc more utuntur, non esse inquietandos.»

ARTICULUS IV.

COLLATIUNCULA VESPERTINA.

12. — Antiquitus, præter unicam coemptionem, nulla alia permittebatur. Tractu temporis introductum fuit frustulum cibi sumere per modum medicinae ne potus noceret. Postmodum, verosimiliter quando refectio circa meridiem institui cœpit, consuetudo obtinuit ut etiam ad nutritionem modicus cibus sumeretur, qui cœnula evasit.

Ex consuetudine proinde jam ubique in Ecclesia recepta, licita modo est cœnula vespertina, atque in ea quantitate et qualitate ciborum, quam consuetudo permittit, secundum æstimationem Doctorum. *Ita communiter. (n. 1025.)*

13. — Quoad *quantitatem* cibi, plures dicunt ex consuetudine permitti quartam partem ordinariæ refectionis; sed quum hæc regula nimis vaga sit, melior est regula aliorum, communiter hodie recepta, qui asserunt permitti octo uncias, seu 2¹/₄ hectogrammas¹, idque respectu omnium, etiam eorum, qui tali cœnula ad satietatem reficiuntur. Justa porro ex causa poterit collatiuncula esse majoris ponderis, quando videlicet aliquis majori eget nutrimento; quapropter, cum excessus duarum unciarum non reputetur gravis, a culpa is excusatur, qui majori indiget nutrimento, et duabus tantum uncis cœnulam excedit. In vigilia autem Nativitatis Domini, ubi viget consuetudo, permittitur quantitas dupla, ratione Solemnitatis et Officii nocturni. (*n. 1025.*)

Quoad *qualitatem* vero, commune est posse comedi panem, fructus, legu-

¹ Octo uncia Romanæ fere æquivalent 2¹/₄ uncis seu hectogrammis ponderis denarii (Kilogrammæ.)

mina, dulcia. Vetiti autem sunt valentiores cibi, ut ova, caseus: attamen, ubi pluries in die permittitur usus lacticianorum, licet sumere parum casei, modo uncia aut sesquiuncia non excedatur. (n. 1026. 1027.)

14. — **Quæstiones.** QUÆR. 1° *An in cœnula permittantur pisces?*

Resp. Alii negant, affirmant alii. Verum ex consuetudine permittuntur pisciculi, et probabiliter etiam modica quantitas, v. g. duæ vel tres unciae, piscis majoris. (n. 1028. H. A. n. 17.)

QUÆR. 2° *An liceat jusculum ex herbis coctis cum aqua, aceto, oleo aut vino?*

Resp. Affirm., computato in pondus oleo, utpote quod rationem cibi habet, nisi modicissima pars adjungatur. (n. 1029.)

QUÆR. 3° *Utrum liceat sumere octo uncias panis cocti cum aqua et oleo?*

Resp. Nonnulli affirmant. Sententia vero communis et tenenda negat; quia per decoctionem et fermentationem ex iis quid unum fit, et evadit substantia major magisque satiativa. Ita Pal. Laym. Roncag. Croix, Tamb. Salm. Viva, etc. Permitti tamen possunt quatuor aut quinque unciae panis cocti, ut aiunt Roncag. et Salm.

Cæterum admitti potest ut quis, dum se reficit, panem intingat in potu ac statimumat, licet octo uncias panis sic intincti comedat; quia tunc non intervenit fermentatio, et liquor deservit ad vehiculum cibi. (n. 1029. H. A. n. 18.)

CAPUT III.

CAUSÆ A JEJUNIO EXCUSANTES.

15. — Causæ istæ ad duas generales revocari possunt, scil. ad dispensationem, et impotentiam physicam sive moralem; ad hasce reducuntur omnes aliæ assignari solitæ, ut labor, pietas. Quoniam vero excusati ab unica refectione non propterea ab abstinentiæ præcepto solvuntur, et e converso, causas ab unâquâque excusantes sigillatim expendemus.

ARTICULUS I.

CAUSÆ EXCUSANTES AB UNICA REFECTIONE.

Quatuor ejusmodi causæ enumerari solent, scil.: dispensatio, impotentia, labor, et pietas, de quibus hic seorsim agendum est.

§ I. Dispensatio.

16. — Dispensare in jejunio possunt: 1° Papa cum et in universa Ecclesia. 2° Episcopi cum subditis suis pro casibus occurrentibus, sed nominis ex justa causa. Si causa non videatur omnino sufficiens ad dispensandum, vel dubitetur num sufficiat, poterit Episcopus partim dispensare, partim commutare jejunium in aliud pium opus. Nequeunt autem Episcopi, absque speciali Indulto S. Pontificis, dispensare cum integra Communitate, puta cum diœcesi, civitate vel pago. Vicarii Episcoporum non possunt dispensare, nisi ex speciali facultate ipsis concessa. 3° Idipsum, quod Episcopi, possunt Prælati Regulares exempti cum subditis suis, vi privilegiorum suorum. 4° Parochi, jure consuetudinis, justa de causa cum suis subditis particularibus, non vero cum tota parochia. Ita ex communi sententia. Id possunt etiam Vicarii Parochorum, qui exercent actus parochiales jurisdictionem exigentes, nisi Parochi expresse repugnent.

Advertendum superest: 1° Si causa ex se excusans est moraliter certa, per seipsum licite potest homo præcepti observantiam præterire, præsertim quando consuetudo sic fert, vel non posset quis facile ad Superiorem recurrere. Si causa est dubia, juncta cum periculo notabilis nocimenti sanitatis, respectu infirmi valde probabiliter idem resolvendum est; cum prævaleat jus naturale conservandi salutem: secluso vero tali periculo, sani debent ad Superiorem recurrere, qui habet potestatem dispensandi. (n. 1032. 325.)

2° Confessarius, licet privilegiatus, dispensare non potest, declarare tamen valet adesse justam causam excusantem. Præpositæ quoque Monialium possunt in aliquo casu declarare Moniales subditas ad jejunium non teneri. (n. 1031. 1032.)

§ II. *Impotentia.*

17. — Ob impotentiam *physicam* excusantur: 1° Infirmi, quibus jejunium timetur posse notabile damnum afferre. Pariter convalescentes, aut debiles, qui una vice alimentum sufficiens non possunt sumere.

2° Prægnantes aut lactantes; quibus imo non est permissum jejunare, nisi uno alterove die, si mulier sit robusta.

3° Pauperes, cibus ad unam integram ac justam refectionem sufficientibus destituti. Unde valde probabiliter excusantur ii, qui nonnisi panem et legumina, aut pulmentum, habent; quia hujusmodi cibi sunt modicæ nutritionis, quapropter eatenus sustentant eos, qui talibus obsoniis assueti sunt, quatenus pluries in die ad satietatem se reficere solent. (n. 1033.)

18. — Ob impotentiam *moralem* excusantur: 1° Ii, quibus jejunium affert gravem capitis dolorem; vel qui, nisi cœnent, per notabilem noctis partem dormire aut calefieri nequeunt.

2° Milites, sive sint in castris sive in hospitiiis, ut dicunt communiter DD.

3° Uxores, filiifamilias, qui jejunando magnam paterentur indignationem virorum vel parentum, modo jejunium non prohibeatur in contemptum Religionis vel præcepti Ecclesiæ. Item conjuges, qui jejunando evadunt impotentes ad reddendum debitum; secus vero, si fiant tantum minus potentes, aut impotentes ad petendum, nisi petitio requireretur ad avertendum periculum incontinentiæ vel suspicionem in comparte.

4° Senes sexagenarii; quia senectus ipsa morbus est, et incurabilis quidem, atque indiget cibo frequentius sumpto. (n. 1034—1036.)

19. — **Quæstiones.** QUÆR. 1° *An annus sexagenarius debeat esse completus, ad excusandum?*

Resp. *Controv.* Alii affirmant; quia sexagenarius ille solus est, qui sexaginta annos natus est. Ita Sporer, Elbel.

Alii censent sufficere quod annus inchoatus sit; quia communiter vocatur sexagenarius, qui annum sexagesimum inchoavit. Ita Viva, Diana, Mazzot. etc. (n. 1036. in fine.)

In libro 1. n. 32. S. Doctor scribit: »Dubitans an pervenerit ad annum sexagesimum, quo completo, probabiliter »homo deobligatur a jejunio, tenetur

»ad jejunium; quia tunc possidet jejunii »præceptum.»

QUÆR. 2° *An excusetur sexagenarius, si certe robustus sit?*

Resp. *Controv.* 1^a Sententia probabilis negat; quia illi, qui in ea ætate viribus pollent, non reputantur ut senes. Ita Less. Cajet. Tolet. Filliuc. Laym. Bonac. etc.

2^a Sententia non minus probabilis affirmat; tum quia Ecclesia intendit obligare secundum communem vicissitudinem roboris et decrementi hominum, sicque fert universalis consuetudo; tum quia examinatio an aliquis sexagenarius sit necne sat robustus ad jejunium sustinendum, esset res multis scrupulis obnoxia; tum potissimum, quia senes frequentiori cibo indigent, ut vires custodiant, et, licet nonnulli in ea ætate robusti videantur, eorum tamen robur facile illusorium est et inconstans, adeo ut experimentum sit periculosum, cum in talibus senibus vires amissæ non recuperentur. Ita Sanch. Escob. Holzm. Roncag. Salm. Viva, Spor. etc.

Neque obstat dicere, in dubio possidere præceptum; nam 1° in dubio num lex comprehendat aliquem casum aut subiectum, respectu illius est simpliciter dubia, proinde non obligat; dubitatur autem utrum sexagenarii lege comprehendantur; ergo non lex, sed libertas possidet; 2° etiamsi possessio staret pro lege, in conflictu jurium prævalet jus potius; potius autem est jus naturale servandi sanitatem præcepto ecclesiastico jejunii; periculum enim debilitationis in ejusmodi senibus semper adest. (n. 1036.)

QUÆR. 3° *An sexagenarius excusetur a jejunio ex voto vel ex Regula debitis?*

Resp. Plures negant. Sed sententia verior affirmat, nisi Regula aut vovens observantiam jejunii expresse usque ad mortem sive toto vitæ tempore præstituerit; quia votum, cum sit lex particularis, et præceptum Regule censentur obligare ad instar legis ecclesiasticæ. Ita Spor. Holzm. Anaclet. Salm. Tambur. etc. (n. 1038. 1039.)

QUÆR. 4° *An jejunium subrogatum voto castitatis obliget voventem post sexagesimum annum?*

Resp. Alii affirmant; alii non omnino improbabiler negant; sed, cum res sit valde dubia, videtur is teneri ad impe-

trandam dispensationem, pro qua ætas illa est sufficiens causa. (n. 1040.)

QUÆR. 5º *An excusentur a jejunio mulieres quinquagenariæ?*

Resp. Controv. 1ª Sententia affirmat; quia fœminæ citius senescunt, ita ut quinquagenariæ nequeant amplius generare. Ita Escob. Renzi, Sanch. Cajet. etc.

2ª Sententia probabilior negat, nisi accedat specialis circumstantia infirmitatis vel debilitatis; quia, experientia teste, fœminæ facilius jejunia ferunt, cum vitam magis quietam ducant, et minori indigeant cibo. Ita Laym. Salm. Tambur. Croix, Holzm. Elbel, etc. (n. 1037. H. A. n. 25.)

§ III. Labor.

20. — Circa hanc causam attendendæ sunt sequentes regulæ.

Regulæ. I. Labor gravis, corpus valde fatigans, ex officio vel ex justa causa susceptus, excusat a jejunio. Ratio est, quia moraliter insociabilis est cum jejunio. (n. 1041.)

II. Labor non multum fatigans, non excusat nisi eos, qui ob debilitatem, vel aliam peculiarem circumstantiam, sine magno incommodo illum jejunantes exercere nequeunt. (n. 1041. in fine.)

III. Ubi labor *per se* excusat, utpote in se gravis, in dubio præsumptio stat pro exemptione a jejunio. E converso, ubi labor non *per se*, sed *per accidens* excusat, nempe ob aliquam circumstantiam debilitatis personæ vel gravitatem laboris accidentalem, in dubio præsumptio stat pro obligatione jejunii, et ideo dispensatione opus erit ad excusandum. (n. 1049. in fine.)

Circa præmissa animadvertenda est prop. 30. damnata ab Alexandro VII: »Omnes officiales, qui in Republica corporaliter laborant, sunt excusati ab obligatione jejunii; nec debent se certificare an labor sit compatibilis cum »jejunio.» Propositio ideo merito proscripta, quia nimis generaliter loquebatur.

21. — Resolutiones. 1º Omnes artes mechanicæ, quæ exerceri non possunt sine ingenti corporis agitatione, a jejunio excusant. Hujusmodi artes laboriosas exercent: fossores—agricolæ—lapidæ—fabri lignarii, ferrarii, et murarii—sutores, qui calceos conficiunt filo picato; non

vero qui ligneis clavulis utuntur, neque qui coria scindunt—figuli—textores—lanarii—fullones—bajuli—aurigæ—nautæ, remigantes—cursores—pistores—coqui, qui plures dapes multis personis parant, si per integrum fere diem laborent; secus, si pauca fercula parent, vel tantum præsideant inferioribus ministris—typographi prælum versantes, non vero typos componentes—famuli famulæque, majoribus laboribus onerati, non vero levia dumtaxat servitia domus exhibentes—mercium venditores, qui urbem percurrant ad vendendas merces—ornantes ecclesias, scalas circumferendo—iter longum pedibus conficientes, etc.

Probe autem advertendum, omnes hos laborantes non excusari a jejunio, nisi laborent saltem per majorem diei partem, non vero si per duas vel tres horas. (n. 1041.)

2º Non excusantur *per se*: tonsores—sartores et sartrices—pictores—notarii et scribæ—horologiarii, exceptis iis, qui magna horologia conficiunt, ad quæ construenda magnis viribus opus est—sculptores—fabri aurarii et argentarii—molitores, etc.

Per accidens istorum aliqui excusari poterunt, si ob complexionis debilitatem, vel ob extraordinarium laborem, non possent jejunantes suam artem exercere sine magna difficultate. (n. 1041.)

22. — Quæstiones. QUÆR. 1º *An fabri, artifices, etc. adeo robusti ut sine gravi incommodo jejunare valeant, teneantur ad jejunium?*

Resp. Controv. 1ª Sententia negat; quia consuetudo communiter a jejunio eximit omnes, qui laboriosas artes exercent; leges autem non respiciunt id quod raro et per accidens evenit, sed quod communiter et per se contingit. Ita Tambur. Leand. Pasqual.

2ª Sententia affirmat, modo manifestum sit ipsos jejunando grave non subire incommodum; quia lex universe obligat omnes, qui valent cum levi incommodo jejunare. Secus dicendum, si dubium sit num sine gravi incommodo jejunare valeant; quia ex communiter contingentibus in dubio præsumitur jejunium non esse sociabile cum artibus laboriosis. Ita Bonac. Concin. Viva, Regin.

Hæc secunda sententia, speculative loquendo, videtur probabilior; sed in praxi vix reperietur unus, qui ex hujusmodi labore non graviter relaxetur. (n. 1043.)

QUÆR. 2º *An opifices excusentur a jejuniis iis diebus, quibus vacant a labore?*

Resp. Affirm., si uno vel altero tantum die laborem intermittant; primo quidem die, ad reficiendam lassitudinem ex labore præcedentis diei, altero autem ad servandas vires pro labore subsequæ diei. *Ita communiter.*

Quodsi manifeste posset quis illo biduo sine gravi incommodo jejunare, ad id tenetur, ut in præcedenti questione dictum est. (n. 1044.)

QUÆR. 3º *An excusentur artifices, qui diebus jejuniis laborem intermittere possunt?*

Resp. Negant nonnulli. Verum sententia communis affirmat; quia sic declarat Eugenius IV. anno 1440: »Artifices laboriosas artes exercitantes, et rustici, sive divites sint sive pauperes, non tenentur jejunare sub præcepto peccati mortalis.» Ratio autem est, quia valde interest Reipublicæ ne jejuniis causâ operarii intermittant exercere artes, quibus ex suo officio incumbunt. (n. 1042.)

QUÆR. 4º *An peccent contra legem jejuniis, qui sine justa causa laborem assumunt cum jejuniis insociabilem?*

Resp. 1º Si eo fine laborem suscipiant, ut a jejuniis eximantur, omnino affirmandum; quia operantur in fraudem legis; omnis enim lex obligat ne quid fiat datâ operâ ut illa eludatur. — At, quamvis talis peccet apponendo impedimentum, postquam tamen graviter defatigatus est, jam non tenetur ad jejunium, utpote factus moraliter impotens. *Ita communiter.* (n. 1015.)

2º Si non in fraudem præcepti agant, pariter affirmandum; quævis enim lex exposcit ne sine justa causa impedimentum apponatur quominus observetur. *Ita communiter, contra paucos.* Justa porro causa probabiliter esset, v. g. magnum lucrum: sola autem oblectamenti ratio nequaquam sufficit. (n. 1046.)

QUÆR. 5º *Quale iter pedibus institutum excuset a jejuniis?*

Resp. Requiritur 1º ut iter commode differri nequeat. Quando autem, incepto itinere, jejuniis dies occurrit, non tenetur itinerans ab illo desistere ut jejundet. *Ita communiter.* 2º Generaliter loquendo, ut iter sit quinque vel saltem quatuor leucarum seu horarum. Quod

si via esset tam ardua, aut tempus tam asperum, aut viator tam debilis vel itineri non assuetus, ut nequiret sine magna difficultate jejunare, ob has causas aliquando posset eum excusare iter etiam duarum leucarum, vel minus. Ita Sanch. Salm. Roncag. Croix. (n. 1047.)

QUÆR. 6º *An iter facientes equis vel rhedis excusentur a jejuniis?*

Resp. Damnata fuit ab Alexandro VII prop. 31: »Excusantur absolute a præcepto jejuniis omnes illi, qui iter agunt æquitando, utcumque iter agant, etiamsi iter necessarium non sit, et etiamsi iter unius diei conficiant.» Cæterum communiter DD. excusant eos, qui sic itinerantur per plures dies; intellige, nisi constet eos sine magno incommodo posse jejunare. Potest tamen aliquando excusare iter etiam unius diei, ratione debilis complexionis, carentiæ congrui alimenti, temporis asperi, viæ arduæ, vel si agendum esset cum magna defatigatione, ut evenit cursoribus. (n. 1047.) Iter tamen unius diei in viis ferreis excusare nunquam poterit, nisi ratione carentiæ congrui alimenti; quia multo commodiores sunt istæ viæ.

§ IV. Piætas.

23. — Hæc causa comprehendit opera religionis et misericordiæ corporalia ac spiritualia, quatenus majoris boni sint quam jejunium. Hujusmodi opera excusant a jejuniis, quando ex officio vel ex justa causa suscepta cum jejuniis componi nequeunt, tametsi cæteroqui propter mercedem fierent.

Hinc excusantur: 1º Peregrini, longinquam peregrinationem pedibus instituentes ad loca sacra, dummodo ea multum conferat ad gloriam Dei aut communem populi ædificationem, nempe si sint personæ gravis auctoritatis, aut pergant ob magnum propriæ animæ profectum, et non possent eam commode differre. Non excusat autem peregrinatio simplicis devotionis causâ suscepta, quæ commode differri potest; melius quippe opus est Ecclesiæ præcepto satisfacere, quam ejusmodi voluntariam peregrinationem aggredi. Quando vero peregrinatio jam suscepta fuit, et interim dies jejuniis occurrit, non est obligatio intermittendi illam ut jejunium servetur. *Ita communiter.*

2º Ministrantes pluribus infirmis cum

magno labore in Hospitalibus aut Monasteriis.

3° Concionatores, qui prædicant quotidie sive frequenter in Quadragesima; quia actio concionandi est valde laboriosa, tum propter studium ad id necessarium, tum propter corporis agitationem. Et hoc maxime valebit pro Missionariis, qui diebus Missionis cum vehementiori agitatione concionantur. Cæterum decet concionatores omnes, qui non verbo tantum, sed exemplo quoque debent prædicare, ut, quantum fieri potest, ad ædificationem populorum, jejunia sategent observare, quemadmodum faciunt ii qui perfectionis amantiores sunt.

An porro illi excusantur qui solum ter vel quater in hebdomada conciones habent? Affirmant multi, saltem si cum magno fervore concionentur. Melius tamen dicendum in hoc standum esse iudicio prudentum, nempe si concionatores isti ob corporis agitationem et applicationem mentis ita debiles evadant, ut nequeant jejunium perferre, tunc excusari possunt.

4° Confessarii, causâ Confessionum excipiendarum, tum solum excusantur, cum extraordinarium laborem subeunt, nempe si Confessiones audiant per totum fere diem, puta per septem vel octo horas, et ipsi tam debiles sunt ut cum jejunio non possent suas partes adimplere.

5° Cantores, sive musici, qui jejunium observando vocem amitterent, vel aliter non possent suum officium exercere.

6° Magistri scientiarum, quando magno studio et labore indigent ad lectiones præparandas; non autem ii, qui tradunt lectiones jam prius ordinatas, ac sæpius repetitas. Sanchez et Azor excusant etiam magistros grammaticæ, si doceant per quatuor vel quinque horas in die; contra Salm. et alios, qui negant.

7° Scholastici, si per quinque horas, utilibus studiis vacant, ut censent Azor et Palaus.

8° Advocati et Judices, si magno studio indigeant ad causas defendendas, vel sententias ferendas.

Recte autem advertit Tamburini, omnes illos non *per se* excusari, sed *per accidens* tantum, cum nempe ob debilitatem personæ vel gravitatem laboris jejunando suas partes implere non possent; et ideo in dubio possidet obligatio jejunii.

Idem dicendum de quocumque, cui necessarium est magnum studium, quo postea aliis prosit, et quocum jejunare sine notabili incommodo nequit; studiis enim dediti, licet non egeant majori cibo, cum labor sit mentis, opus tamen habent cibo frequentiori, ut in eis reparetur spirituum consumptio; studium siquidem præstantiorem corporis substantiam, nempe spiritus vitales, absumit, naturalemque corporis calorem minuit; si ergo labor corporalis excusat a jejunio, magis acre studium. *Ita communiter.* Quisquis ergo officio suo satisfacere jejunando non posset sine notabili incommodo, is a jejunio excusatur. (n. 1049. H. A. n. 34.)

24. — Ultimo hic animadvertenda est doctrina, quam tradunt Spor. Laym. Navarr. Sylv. Cajet. Tolet., nimirum: si quis non habeat causam vere sufficientem, qua excusetur a jejunio quadragesimali, et aliqua ratio ipsi probabilis et justa appareat ob quam tantum bis vel ter in hebdomada jejunet, non est urgendus ad jejunandum quotidie, sed relinquendus in sua bona fide, ne secus forte omnia jejunia culpabiliter omittat. (n. 1049. *in fine.*) Idipsum etiam *consuli* potest iis, qui ob ejusmodi causam omnia jejunia Quadragesimæ omittere vellent, ut saltem aliquoties in hebdomada jejunent.

ARTICULUS II.

CAUSÆ EXCUSANTES AB ABSTINENTIA CIBORUM VETITORUM.

§ I. *Dispensatio.*

25. — Dispensare in hoc præcepto possunt iidem, qui in unica refectione id facere valent, quemadmodum n. 16. exposuimus. Quod Episcopus attinet, Bened. XIV Constit. *Non ambigimus*. 30 Maji 1741. iis præscribit, ut «nemini »sine legitima causa, et de utriusque »medici consilio" eam dispensationem concedant. Per *utriusque medici consilium* intelligitur attestatio tum medici corporalis, tum medici spiritualis, seu proprii Parochi aut Confessarii.

Testimonium medici corporalis hodie plerumque prætermitti solet, præsertim ubi medicorum testimonio parum fidere

licet; ut plurimum enim, nisi sint boni Catholici, nimis indulgentes sunt.

26. — Jam dictum est supra n. 6., hodie in plerisque regionibus (fortasse ubique), ex indultis SS. Pontificum, tempore Quadragesimæ dispensationem concedi in abstinencia ab ovis et lacticiis, paucis diebus exceptis; quin etiam in abstinencia a carne pro majori parte Quadragesimæ.

Dispensatio porro in abstinencia a cibis vetitis non aliter danda est, quam geminis his adjectis conditionibus, videlicet 1º unicæ in die comestionis, nisi quis ob corporis infirmitatem dispense- tur; 2º non permiscendarum epularum, i. e. non comedendi carnes et pisces simul in eadem refectioe; quamquam liceat jusculum ex carne edere et de cætero pisces, ut declaravit S. Pœnitent. 8 Febr. 1828.

Adhæc observanda sunt: 1º Præceptum de utroque epularum genere non miscendo dies quoque Dominicos quadagesimales complectitur.

2º Duo memorata præcepta, illud scil. unicæ comestionis, et alterum non permiscendi epulas, urgent diebus jejunii etiam extra Quadragesimam.

3º Dispensati ad carnes diebus jejunii, in vespertina refectiuncula ut debent eo cibo, eaque portione, quibus utuntur homines jejunantes rectæ meticulosæ conscientia. Constat de his omnibus ex Bened. XIV Constit. *Non ambigimus*. 30 Maji 1741. In *suprema*. 22. Aug. 1741. *Libentissime*. 10 Jun. 1745. (n. 1015.)

27. — **Quæstiones.** QUÆR. 1º *An patresfamilias, tum cum in ipsa sua familia adest aliqua persona dispensata super usu carniū, possint extendere dispensationem indiscriminatim ad omnes personas ejusdem familie?*

Resp. »Infirmitatem et aliud quodcumque rationabile impedimentum, de »utriusque medici consilio, non vero gula, avaritiam, sive generatim expensarum compendium, eximere posse a »præcepto abstinentie in diebus esurialibus.» Ita S. Pœnitentia.

QUÆR. 2º *An in Quadragesima, cum patrifamilias facultas sit edendi carnes, et idem non possit vel nolit duo parare prandia, alterum carniū, et*

¹ In extenso referuntur a S. Alph. in fine Theol. Moral.

alterum juxta abstinentiæ legem, filii-familias cæterique ejusdem servitio addicti possint carnes edere?

Resp. S. Pœnitentia 19 Jan. 1834: »Posse personis, quæ sunt in potestate »patrifamilias, cui facta est legitima facultas edendi carnes, permitti uti »cibis patrifamilias indultis, adjecta conditione de non permiscendis licitis atque interdictis epulis, et de unica comestione in die iis qui jejunare tenentur.» Quocirca declaravit die 27 Maji 1863: »Ratio permissionis, de qua »in quæsitū proposito sermo, non est »indultum patrifamilias; sed impotentia, »in qua versantur filiifamilias observandi »præceptum. Sufficit porro permissio »facta a simplici Confessario.»

QUÆR. 3º *An fideles, qui ratione ætatis, laboris, vel infirmæ valetudinis, a lege jejunii seu unicæ comestionis eximuntur, licite possint iis Quadragesimæ diebus, quibus esus carniū et lacticiniorum permissus est, toties carniū et lacticiis vesci quoties per diem edunt?*

Resp. Affirm., ex Declarationibus S. Pœnit. 24 Febr. 1819. — 16 Jan. 1834. et 16 Mart. 1882. Verumtamen ex Declaratione ejusdem S. Pœnitentiariæ 27 Maji 1863: »Hæc resolutio non valet »in diœcesi, cujus Episcopus auctoritate »Apostolicâ concedit fidelibus ut feria II, »III et V temporis Quadragesimæ possint semel in die vesci carniū et »ovis; iis vero, qui ratione ætatis vel »laboris jejunare non tenentur, permittit ut oris sæpius in die utantur.» (Revue théol. 1882. pag. 251. seqq.)

QUÆR. 4º *Utrum ii, qui jejunare non tenentur, subjiciantur legi de non permiscendis epulis carnis et piscium, cum per indultum carnes permittuntur?*

Resp. Affirm., ut constat ex Declarationibus S. C. Inquis. 24 Mart. 1841. et 23 Jun. 1875. (Acta S. Sedis. vol. 15. pag. 144.)

QUÆR. 5º *Utrum in diebus jejunii, tempore Adventus a Pio VI præscripti, permissis tamen lacticiis, cui propter infirmitatem licitus est usus carniū, interdicta sit promiscuitas carnis et piscium?*

Resp. S. Pœnitentia 8 Jan. 1834: »Affirmative, nempe non licere ejusmodi »promiscuitatem.»

QUÆR. 6º *Utrum lege vetitæ per-*

mictionis cum carnibus comprehenduntur pisces sale siccati (puta encrasicholi, gari, harengi, aliaque his similia); an potius misceri possint ad instar condimenti alterius feruli?

Resp. S. Pœnitentiaria 16 Jan. 1834: »Pisces sale siccatos.... vetari misceri »cum carnibus, quoties carnis et piscium »mixtio vetita sit."

QUER. 7° Utrum tempore jejunii, cui licitus est usus carniū, liceat miscere testacea marina, quæ improprie fructus maris dicuntur, sed vulgo pisces censentur (id est ostreas, caneros, etc.)?

Resp. S. Pœnitentiaria 16 Jan. 1834: »Testacea marina, quæ improprie fructus maris dicuntur, sed vulgo pisces »censentur, vetari misceri cum carnibus, »quoties carnis et piscium mixtio vetita »sit."

QUER. 8° Utrum, quum... conceditur indultum pro usu laridi liquefacti solo titulo condimenti, ii, qui ad jejunium tenentur, eo condimento licite uti possint in serotina etiam refectioe?

Resp. S. Pœnitentiaria 16 Jan. 1834, de expresso sanctæ memoriæ Papæ Leonis XII oraculo: »Ii, qui ad jejunium »tenentur, licite uti possunt, in serotina »etiam refectioe, condimentis in »indulto permissis, quia illa, vi indulti, »olei locum tenent: dummodo in »indulto non sit posita restrictio quod ea »condimenta adhiberi possint in unica »refectioe."

QUER. 9° Illi, quibus licita est cibi qualitas, possintne diebus jejunii vesci solo juscule carnis, ut suæ prospiciant valetudini, ac præterea uti cibis esurialibus, ut obtemperent, quantum fieri possit, ciborum præcepto?

*Resp. S. Pœnitentiaria 8 Febr. 1828: »Affirmative." Similiter »possunt uti »condimento laridi liquefacti."*¹

§ II. Impotentia.

28. — Plures indigent multiplici refectioe in die jejunii; pauci vero cibis vetitis, nostro saltem tempore, quo ge-

¹ Videsis omnia hæc Decreta relata apud Acta S. Sedis. Vol. 1. pag. 422. Vol. 14. pag. 568.

neralis dispensatio quæpiam concedi solet super ciborum qualitate in Quadragesima.

Excusantur tamen ob impotentiam: 1° Infirmi, et debiles, quibus sufficientes vires desunt, vel qui cibos esuriales digerere nequeunt. Quodsi infirmitas nec ita certa nec gravis est, consulatur medicus timoratie conscientiæ, si fieri possit, et licentia petatur a Superiore ecclesiastico.

2° Prægnantes et lactantes, si ipsæ sunt debiles, vel infantulus infirmus est aut ei imminet periculum infirmitatis. Pariter, quando prægnantes vehementer appetunt carnes; quia, nisi hujusmodi appetitum expleant, nocumentum fœtui imminet. (n. 1033. Salm. tr. 23. cap. 2. n. 126.)

3° Pauperes mendicantes, qui aliunde non habent, quo satis reficiantur, possunt comedere cibos in eleemosynam acceptos. (n. 1008.)

4° Pauperes operarii, oleo aut butyro carentes, possunt lardo liquefacto aut saginâ cibos condire.

Idipsum permitti potest famulis et ancillis, apud heros acatholicos vel malos Catholicos famulantibus, quæ cibos vetitos parare jubentur et quibus alios cibos pro se præparare ab heris non permittitur, dummodo ab ipsa carne abstineant. (n. 1008. 1010.)

5° Operarii, qui quotidie operam dant laboribus adeo arduis et stomachum defatigantibus, ut ægrotantium instar famem non experiantur cibosque fastidiant; cujusmodi sunt, qui in fodinis, vel in conflatoriis vitreis aut ferrariis vitam degunt.

6° Viatores, qui nonnisi cibos vetitos in cauponis reperiunt, neque alio facile divertere possunt. Serio tamen et instanter cibos licitos petere tenentur. In praxi casus iste compluribus evenit culpabiliter; non enim desunt in civitatibus hospitia, in quibus cibi liciti apponi solent, aut saltem obtineri possunt. Excusari porro nequeunt viatores ob humanum timorem, ob metum displicendi sociis, ob irrisiones, aliasque hujus generis difficultates; nefas enim est erubescere Religionem.

TRACTATUS III.

DE III PRÆCEPTO.

DIES ABSTINENTIAE.

CAPUT UNICUM.

29. — Præter dies jejunii, abstinencia a carnibus de jure communi præcepta est singulis feriis sextis et Sabbatis, in memoriam Dominicæ passionis et sepulture, præterquam si in eorum alterutrum incidat dies Natalis Domini. Abstinencia porro Sabbati in pluribus regionibus usu recepta non est.

Insuper, pro locorum consuetudine, abstinencia a carnibus præcepta est in festo S. Marci Evangelistæ, et in triduo Rogationum. Hanc autem abstinenciam non esse legem communem Ecclesiæ, sed particularem, tradunt Salm. *tr.* 23. *cap.* 2. n. 100, 101. Layman. *lib.* 4. *tr.* 8. *cap.* 2. n. 8. Merati. *Observat. in Gavant. part.* 4. *tit.* 11. n. 11. *in fine*, et alii.

Præceptum abstinenciae obligat omnes Christianos, qui septennium compleverunt, sub peccato mortali ex genere suo; quia materia ex se gravis est, et accedit communis omnium sententia.

Causæ ab hoc præcepto excusantes sunt dispensatio et impotentia, quemadmodum supra exposuimus n. 25-28, demptis iis, quæ solis diebus jejunii conveniunt.

30. — **Quæstiones.** QUÆR. 1º *An illis, quibus indulgetur esus carniū diebus Veneris et Sabbati per annum, in quibus obligatio jejunii non habetur, permessa sit permixtio ciborum?*

Resp. »S. Pœnitentiaria 15 Febr. 1834, »proposito dubio diligenter perpenso, »factaque relatione Sanctissimo Domino »Gregorio XVI, de ipsius Sanctitatis »suæ mandato respondit: *Permitti.*»

QUÆR. 2º *An diebus Veneris et Sabbati, quibus indulgentur condimenta adipis, possit jusculum carnis adhiberi?*

Resp. S. Pœnitentiaria: »Sub terminis »condimenti adipis non comprehendi »jusculum carnis coctæ.” Cfr. *Acta S. Sedis. Vol. 1. pag. 428. n. 10. et 19.*

TRACTATUS IV.

DE IV PRÆCEPTO.

ANNUA CONFESSIO.

S Alph. lib. 6. H. A. tr. 12.

CAPUT UNICUM.

31. — Omnis utriusque sexus fidelis, postquam ad annos discretionis pervenerit, tenetur omnia sua peccata saltem semel in anno fideliter confiteri proprio Sacerdoti; si omiserit, vivus arceatur ab ingressu Ecclesiae, et mortuus christianam careat sepultura. Si quis autem alieno Sacerdoti voluerit iusta de causa sua confiteri peccata, licentiam prius postulet et obtineat a proprio Sacerdote, cum aliter ipse illum non possit absolvere vel ligare. Ita ex Conc. Later IV. *cap. 21.*¹ et Trid. *sess. 14. cap. 5. et can. 8.*

Præceptum confitendi divinum est; solum est ecclesiasticum quoad determinationem temporis, ut docet Trid. dicto *cap. 5.*

Dictum est: 1° *Postquam ad annos discretionis pervenerit*, id est, ad perfectum rationis usum, ita ut mortaliter peccare sciat, quamvis septennium nondum attigisset. Quare Parochi summam solertiâ et prudentiâ pueros instituunt, ut confiteri consuescant, et rite confiteantur. (*Lib. 3. n. 270. lib. 6. n. 666.*)

2° *Omnia sua peccata*, nempe mortalia; qui enim venialia tantum habet, sicut ex præcepto divino non obligatur per Confessionem sibi comparare statum gratiæ, utpote in quo constitutus jam est, ita nec jure ecclesiastico confiteri tenetur; cum Ecclesia non intenderit novum præceptum Confessionis condere, sed tantum designare tempus, ultra quod eam differre non licet iis, qui jure divino obligantur. Accedit, quod Trid. *cap. 5. cit.* diserte asserat peccata venialia sine culpa taceri in Confessione

posse: ergo, si quis tantum venialia sibi esset conscius, confiteri non teneatur in anno. Deinde probatur ex textu Conc. Later. dicente fideles teneri ad confitendum *omnia* peccata sua; necesse est enim ea intelligere de mortalibus; nam, si comprehenderentur etiam venialia, tenerentur fideles illa omnia confiteri, quod certe falsum est. Ergo, qui non habet mortale, non comprehenditur hoc præcepto. Hæc, speculative loquendo; in praxi namque pauci reperiuntur, qui toto anno a peccato mortali abstineant, nisi sæpius in illo confiteantur, si possint; illi autem, qui abstinuerint, ob Eucharistiæ reverentiam Confessionem annuam non omittent, aut certe, ait Suarez, Confessarium adibunt, et dicent se non habere conscientiam peccati mortalis. (*n. 667.*)

3° *Saltem semel in anno*; proinde vi præcepti non est determinatum certum anni tempus. Attamen, partim propter Sacram Communionem tempore Paschali in statu gratiæ sumendam, partim propter receptam consuetudinem, Confessio peragi solet in Paschate. Exinde annus Confessioni præscriptus, quamvis proprie a primo Januarii usque ad finem Decembris computandus esset, computatur ex consuetudine a Paschate ad Pascha; quem morem approbat et laudat Conc. Trid. *cit. cap. 5.* his verbis: »Unde jam in universa Ecclesia, »cum ingenti animarum fidelium fructu, »observatur mos ille salutaris confitendi »sacro illo et maxime acceptabili tempore Quadragesimæ: quem morem hæc »sancta Synodus maxime probat et amplectitur, tamquam pium et merito retinendum.» (*n. 662.*)

4° *Fideliter confiteri*, ita ut vere sus-

¹ In *Cap. 12. de penit. et remiss.*

ciat Sacramentum Pœnitentiæ; quia præceptum Domini exposcit Confessionem, qua suscipitur Sacramentum; ergo et præceptum Ecclesiæ, quod solum determinavit tempus illius Confessionis.

Proinde non satisfit per confessionem invalidam, et tanto minus per sacrilegam; propterea merito damnata est prop. 14. ab Alexandro VII: »Qui facit confessionem voluntarie nullam, satisfacit præcepto Ecclesiæ.»

5° *Proprio Sacerdoti*, quo nomine intelligitur, non solum Parochus proprius, sed Episcopus quoque diœcesis et Papa. Si porro, ut discrete statuit Conc. Lateran., licentia proprii Sacerdotis sufficit ad confitendum alteri, sufficiet procul dubio licentia Episcopi vel S. Pontificis. Tempore Concilii Lateran., ex disciplinâ Ecclesiæ tunc vigente, Parochi solebant aliis Sacerdotibus licentiam seu jurisdictionem ad Confessiones audiendas delegare;¹ Episcopi rarius delegabant hanc jurisdictionem. Hæc disciplina vigit usque ad Concilium Trident., a quo, ad tollendos abusos, sess. 23. cap. 15. ref. statutum est: »Nullum Sacerdotem, etiam Regularem, »posse Confessiones sæcularium, etiam »Sacerdotum, audire, nec ad id idoneum »reputari, nisi... ab Episcopo... approbationem obtineat.» Quum ex illo tempore soli Episcopi licentiam delegent ad Confessiones audiendas, sponte consequitur posse fideles confiteri cuicumque Sacerdoti ab Episcopo approbato. Confirmant hanc conclusionem communis Doctorum auctoritas, totius Christiani Orbis consuetudo, ac tandem Constitutiones SS. Pontificum. Cfr. Fagnan. in Cap. 12. de pœnit. n. 55-61. Bened. XIV. De Syn. lib. 11. cap. 14. n. 2-6.

6° *Si omiserit, arceatur* etc. Interdictum ab ingressu ecclesiæ non incurritur nisi post iudicis sententiam; ab ecclesiastica vero sepultura, ut decernit Rituale Rom. tit. 6. cap. 2.², ipso jure

excludendi sunt ii, de quibus publice constat quod præceptum annuæ Confessionis non impleverint, et absque ullo signo contritionis obierint. In dubio Ordinarius consulendus est.

32. — **Quæstiones.** QUÆR. 1° *An qui non implevit præceptum intra annum, teneatur quamprimum confiteri sequenti anno?*

Resp. Negant plures; quia præceptum confitendi est affixum tempori anni, sicut præceptum jejunii, audiendi Missam, addictum est diei, quo transacto, cessat ejus obligatio. Ita S. Anton. Bonac. Soto, Tolet. etc.

Verum affirmat sententia communior et probabilior, quam S. Alph. sequitur; quia tempus ab Ecclesia affixum est ad urgendam impletionem præcepti divini, ne nimium differatur, minime vero ad finiendam obligationem, si non impleatur. Neque obstant exempla adducta ab AA. contrariæ sententiæ; in iis enim præceptis habetur specialis ratio temporis, in hoc vero habetur ratio frequentiæ, nimirum ut, licet Confessio possit differri per annum, non tamen ultra differatur. Ita Suar. Lugo, Salm. Laym. Croix, Navarr. etc. (n. 668. 297. H. A. n. 36.)

QUÆR. 2° *An in hujusmodi eventu possit una Confessione præcepto utriusque anni satisfieri?*

Resp. Si quis post peractam Confessionem labatur in peccatum mortale, tenetur iterum confiteri, ut satisfaciat præcepto posterioris anni: secus non tenetur. Ita Suar. Palaus, Viva, Salm. etc. contra alios. (n. 669. H. A. n. 37.)

QUÆR. 3° *An interdum teneantur fideles anticipare Confessionem antequam annus compleatur?*

Resp. Affirm., si prævideant fore ut, neglectâ præsentis occasione, non possint amplius in toto anno confiteri, v. g. ob longam navigationem. Ratio, quia præceptum obligat pro toto anno; qui ergo non poterit illud implere postea, tenetur prius. Ita communiter. (H. A. n. 40.)

¹ Delegatio jurisdictionis ad Confessiones audiendas olim *licentia* vocari consuevit; imo et post Conc. Trid. nonnunquam hoc nomine vocatur.

² Edit. Ratisbon. 2^a.

TRACTATUS V.

DE V PRÆCEPTO.

COMMUNIO PASCHALIS.

S. Alph. lib. 6. H. A. tr 12.

CAPUT UNICUM.

33. — I. Omnis utriusque sexus fidelis, postquam ad annos discretionis pervenerit, tenetur singulis annis, saltem in Paschate, suscipere reverenter Eucharistiae Sacramentum; nisi forte de proprii Sacerdotis consilio ob aliquam rationabilem causam ad tempus ab hujusmodi perceptione duxerit abstinendum; alioquin et vivens ab ingressu ecclesiae arceatur, et mortuus christiana careat sepultura. Ita Conc. Later. IV. *cap. 21.* et Trid. *sess. 13. can. 9.*

Præceptum communicandi, haud secus ac præceptum confitendi, divinum est; ecclesiasticum vero quoad temporis determinationem.

Dictum est 1° *Postquam ad annos discretionis pervenerit.* Non statim ac puer habet usum rationis, quo fit capax peccati mortalis et obligationis confitendi, obligatur hac lege Paschalis Communionis; quia anni discretionis sunt respective intelligendi juxta genus materiae; est autem magnum discrimen inter utrumque Sacramentum; Confessionis enim Sacramentum magis necessarium est, et propterea est anticipandum; Eucharistiae vero est longe dignius, et ideo ad illius usum maturior aetas expectanda est, ut possit suscipiens discernere hunc coelestem cibum a profano, et cum convenienti devotione accedere.

Unde tunc incipiunt pueri hoc præcepto obligari, quando sciunt discernere hunc coelestem cibum a profano, ita ut possint aliquam devotionem concipere; cujus rei iudicium penes Parochos, Confessarios et parentes est. Interim, regulariter loquendo, non obligantur ante nonum vel decimum aetatis annum; nec

differenda eis est Communio ultra duodecimum, vel ad summum ultra decimum quartum annum; oportet enim prævenire aetatem, quâ passiones evigilare incipiunt. Dico: *regulariter*; quia citius possunt obligari pueri, qui ante talem aetatem perspicaciores conspiciuntur. *Ita communiter. (n. 301.)*

2° *Singulis annis, saltem in Paschate*; quibus verbis duplex continetur præceptum, nempe communicandi semel in anno, idque in Paschate. Porro, ex communi DD. sententia et consuetudine ubique recepta, annus computatur a Paschate ad Pascha. Tempus autem Paschale complectitur quindenam a Dominica Palmarum usque ad Dominicam in Albis inclusive, ex declaratione Eugenii IV in Bulla *Fidei digna*. 8 Jul. 1440. Episcopi tamen, ex privilegio vel consuetudine, possunt hoc tempus pro locorum necessitate extendere. (n. 296. H. A. n. 39.)

3° *Suscipere reverenter*; quæ verba maxime intelligenda sunt de digna sumptione; Ecclesia siquidem præcipit Communionem, quæ præceptum divinum impleat; ejusmodi autem est sola Communio digna; proinde sacrilega neutri præcepto satisfacit. Unde merito damnata est ab Innoc. XI prop. 55.: »Præcepto Communionis annuæ satisficit per sacrilegam »Domini manducationem»

4° *Nisi proprii Sacerdotis consilio ob rationabilem causam ad tempus duxerit abstinendum*; nimirum ob legitimum impedimentum iudicio Parochi vel Confessarii potest Communio differri. Ita Suar. *De Euch. disp. 70. sect. 2. n. 5.* Lugo. *De Euch. disp. 16. n. 64.* Salm. *tr. 4. cap. 8. n. 18.* et alii communiter. (n. 297. *tert. sent.*)

5° *Alioquin et vivens* etc. Huc quoque spectant ea quae exposuimus n. 32. sub 6.

34. — II. Præceptum Communionis Paschalis in propria parochiali ecclesia adimplendum est; neque ei satisfacit in alia qualibet ecclesia, nisi ex proprii Episcopi vel Parochi licentia. Constat ex pluribus SS. Pontificum Constitutionibus, e. g. ex Constit. Bened. XIV *Magno cum animi*, 2. Jun. 1751. n. 21. et 22, et ex universali Ecclesie consuetudine; ratio autem est, ut oves a proprio pastore agnoscantur. (n. 300. H. A. n. 41. Bened. XIV. *Instit.* 18. n. 9—12.)

Præceptum hoc grave est; tum quia Innoc. XI declaravit non satisfieri præcepto in alia ecclesia, ut refert Bened. XIV in *cit. Instit.*, tum quia finis ejus gravis est.

Sufficit licentia præsumpta, dummodo consensus Parochi sit moraliter certus. (n. 300.)

Eximuntur porro ab hac lege 1° Sacerdotes, qui celebrando ubivis satisfaciunt; 2° peregrini, qui longe absunt a propria Parochia, ita ut commode ad illam accedere nequeant; hi possunt communicare in qualibet ecclesia; 3° Regulares utriusque sexus, atque eorum famuli, qui intra clausuram habitant, subque eorum obedientia vivunt; isti possunt Communionem paschalem in proprio monasterio suscipere. (n. 300. H. A. n. 42. Bened. XIV. *Instit.* 55. n. 7—9.)

35. — **Quæstiones.** QUÆR. 1° *An qui in Paschate Communionem omisit, teneatur quamprimum communicare?*

Resp. Communis et probabilis affirmant, prout diximus n. 32.; tum quia tempus non est ab Ecclesia assignatum ad finiendam obligationem, sed ad urgendam executionem; tum quia Ecclesia circa Communionem duo imposuit præcepta, unum communicandi semel in anno, alterum communicandi in Paschate; ergo, si Communio in Paschate fuit omissa, debet quamprimum impleri intra annum. (n. 297.)

QUÆR. 2° *Si quis prævideat fore ut tempore paschali communicare non possit, an teneatur Communionem anticipare?*

Resp. Negandum videtur; quia, cum ex communi sententia obligatio annuæ Communionis curret a Paschate ad Pa-

scha, illa Communio non esset impleta præcepti, utpote facta ante tempus obligationis; quamobrem, si quis ob impedimentum prævisum anticiparet, et postea paschali tempore non occurreret impedimentum, teneretur denuo illo tempore communicare. Ita Suar. Azor. Holzm. Bonac. Vasq. etc., contra alios.

Certum tamen est, quod, cæpto tempore paschali, si quis prævideat fore ut postea communicare nequeat, tenetur prævenire et implere præceptum; quia lex obligat ut intra tempus paschale impleatur eo modo quo fieri potuerit. *Ita communiter.* (n. 298. H. A. n. 40.)

Pariter tenentur fideles tollere impedimenta, quantum fieri queat, ut possint præcepto paschali satisfacere, cum illud sit præceptum divinum. *Ita communiter.* (n. 299. H. A. n. 41.)

QUÆR. 3° *An urgeat adhuc præceptum communicandi in propria Parochia, cum tempus paschale elapsum est, et præcepto non fuit satisfactum?*

Resp. Affirm. cum sententia communi; tum quia sensus legis est ut de manu proprii Parochi recipiatur ea Communio, qua præceptum ecclesiasticum impletur, et hæc dicitur *paschalis*, etiamsi post Pascha fiat; tum quia finis legis totus subsistit, ut nimirum pastores suas oves cognoscant. (Suar. *De Euch. disp.* 72. sect. 2. n. 10. 11.)

Quandoque tamen, si monito obfutura timeatur, præstabit poenitentes in bona fide relinquere, vel ob peculiares circumstantias, v. g. infamiae, certo præsumi poterit consensus Parochi.

QUÆR. 4° *An teneatur iterum communicare in Parochia, qui ibidem sacrilege communicavit?*

Resp. Negat.; quia, quamvis per sacrilegam Communionem non satisfecerit præcepto ex parte *actûs*, satisfecit tamen ex parte *loci*; sufficit igitur ut digne communicet in quavis ecclesia. (Croix. *lib.* 6. n. 630.)

Observandum denique hoc loco, eum, qui tempore paschali sacrum Viaticum suscepit de manu Parochi vel ipsius delegati, simul præcepto Communionis paschalis satisfecisse.

QUÆR. 5° *An famuli et famulae Monialium seculares, degentes in mansionibus sitis in atriis monasteriorum muro circumvallatis, et quæ sunt*

contigua monasteriis, et habent portam quæ clauditur, teneantur recipere Sacramentum Eucharistiæ tempore Paschali a Parochis, in quorum parochiis monasterium et mansiones sitæ sunt?

Resp. S. C. C. 19 Sept. 1722: »Af-

firmative, et amplius.» ¹ (n. 240. in fine. Bened. XIV. *Instit.* 55. n. 8.)

¹ Id est, cum res fuerit in S. Congregatione satis superque discussa, et plenis votis prout jacet decisa, non amplius admittitur tale quæsitum.

LIBER V.

DE PRÆCEPTIS STATUUM VITÆ.

Post præcepta omnibus communia agendum est de propriis certorum statuum in particulari. Status strictè acceptus quamdam firmitatem denotat, unde definitur: conditio vitæ immobilis, qua alteri obstricti sumus. Hoc modo tres in Ecclesia status inveniuntur: 1º status Religionis, quo Religiosi perpetuo vinculo sunt obsequio Domini obstricti; 2º status Clericalis, quo Clerici obstricti sunt obsequio Ecclesie; 3º status matrimonii, quo conjuges mutuo obsequio sibi invicem obligantur. Quum porro de obligationibus conjugum in quarto Decalogi præcepto sermonem fecimus, ac denuo instituemus in tractatu de Matrimonii Sacramento, in hoc libro de statu matrimonii non disseremus, sed ejus loco de officiis quorundam secularium tractabimus.

TRACTATUS I.

DE STATU RELIGIOSO.

S. Alph. lib. 4 H. A. tr. 13.

Explanabimus 1º notionem status Religiosi; 2º vocationem ad illum statum; 3º ingressum in Religionem; 4º professionem Religiosam; 5º obligationes Religiosorum.

CAPUT I.

NOTIO STATUS RELIGIOSI.

1. — Status Religiosus est status christianæ perfectionis acquirendæ per vota perpetua paupertatis, castitatis, et obedientie, in aliquo Ordine ab Apostolicâ Sede approbato.

Igitur ad substantiam status Religiosi exiguntur 1º vota perpetua trium consiliorum evangelicorum, nempe paupertatis, castitatis, et obedientie. Etenim requiruntur a) vota perpetua, ut habeatur status immobilis; b) trium consiliorum evangelicorum observantia, utpote quibus præcipua perfectionis impedimenta

removentur, videlicet cupiditas bonorum temporalium, voluptates carnis, et propria voluntas, atque homo sese totum et in perpetuum Deo devovet.

2º Approbatio Ecclesie, nimirum S. Pontificis, et quidem non Regulæ tantum, sed et Instituti. Religiosa namque professio involvit sui ipsius donationem seu traditionem Deo; ad valorem autem traditionis necessaria est ejusdem acceptatio; atvero nemo potest acceptare traditionem ejus, qui seipsum devovet Religioni, nisi auctoritate Ecclesie, penes quam solam est acceptare donationes Deo factas; Religio ergo ab Ecclesia approbanda est. Porro olim sufficit approbatio Episcoporum, verum post Concil. Lateran. IV anno 1216 S. Pontifici reservata est.

2. — **Quæstiones.** QUÆR. 1º *In quo consistat votorum solemnitas?*

Resp. Consistit in eorum conjunctione cum statu undequaque indissolubili; per solemnem enim professionem tradit quis sese plene et indissolubiter statui Reli-

gionis, et pari modo acceptatur, ita ut nec ipse unquam possit Religionem deserere, nec Religio eum a votis solvere. Colligitur ex *Cap. un. de voto. in 6.*, ubi dicitur votum solemnizari per susceptionem sacri Ordinis, aut professionem in Religione approbata. Unde votis solemnibus fit mutus contractus, quo tam Religio indissolubiliter se obligat Religioso, quam hic Religioni. Effectus solemnitatis est inhabilitas ad dominium et ad matrimonium.

In votis simplicibus Religionis habetur quidem traditio Religiosi perpetua, et ex sua parte irrevocabilis, at non perfecta neque ex parte acceptantis indissolubilis; ideo Institutum potest justa ex causa professum dimittere; dimissus ipso facto solutus est a votis. Vota simplicia inducunt dominii et matrimonii illicitatem tantum.

Differunt ergo inter se vota solemnia et simplicia traditionis perfectione et vinculi firmitate, atque effectibus inde resultantibus quantum ad dominium et matrimonium. Ita Valentia. *Tom. 3. disp. 6. qu. 6. punct. 5.* Billuart. *De relig. diss. 4. art. 5.* Salmant. *Theol. dogm. tr. 20. de statu relig. disp. 1. n. 35. seqq.* et multi alii.

Defectum firmitatis, quæ solemnibus votis inest, supplet quadamtenus votum et juramentum perseverantiæ, quod emittitur in Congregationibus quibusdam, ut in nostra Congregatione SS. Redemptoris; eo namque voto et juramento peculiaris initur contractus mutus, vi cuius Religiosus se obstringit ad perseverandum in Congregatione usque ad mortem, et vicissim Congregatio se obligat ad non dimittendum professum, nisi ex prægravi causa ad mores spectante. (*n. 50. lib. 3. n. 255. Notandum.*)

QUÆR. 2° *An vota solemnia sint de status Religionis substantia?*

Resp. Dist. 1° Ad statum Religiosum vere et proprie constituendum, non requiruntur solemnia, sed sufficiunt vota simplicia. Constat ex Bulla Greg. XIII. *Ascendente Domino.* 25 Maji 1584. n. 18. 20. et 21., quæ Pontifex declaravit omnes, qui in Societate Jesu vota simplicia emisissent, esse semperque fuisse vere et proprie Religiosos, non secus ac solemniter professos. Rationem adjungit Pontifex, «quia voti solemnitas solâ Ecclesiæ constitutione inventa est,

» triaque vota, tametsi simplicia, ut substantialia Religionis vota ab hac Sede » fuerunt admissa, illaque emittentes in » statu Religionis vere constituuntur, » quippe qui per ea ipsa se Societati » dedicant atque actu tradunt, seque » divino servitio in eâ mancipant, tam- » quam in Religione approbatâ." Sunt ergo Religiosi ex ipsâ rei naturâ.

Inde liquido consequitur, quæcumque aliam Societatem sive Congregationem, cum solis votis simplicibus a Sede Apostolica approbatam, esse de jure divino, attentâ statûs Religiosi naturâ, veram et propriam Religionem, etsi in ea nulli solemniter professi reperiuntur. Ita communiter recentiores DD.¹

2° Ad Religionem in sensu Canonico (id est, de jure ecclesiastico) et strictiori, requiruntur vota solemnia; quia Ecclesia ea exigere solet, atque adeo Canones, qui jus commune Regularium constituunt, supponunt ac respiciunt solas Religiones cum votis solemnibus; ita ut neque leges neque privilegia Regularibus data, ad Instituta Religiosa cum votis simplicibus per se pertineant.²

In Societate Jesu ii, qui vota simplicia emisissent, tamquam Religiosi ab Ecclesiâ authenticè agniti sunt, et ideo legibus canonicis ad Regulares spectantibus tenentur, ut liquet ex cit. Constit. Gregorii XIII. Hæc agnitio Congregationibus nonnisi vota simplicia habentibus deest, et S. C. Episc. et Regul. 16 Sept. 1864. respondit eam agnitionem non expedire.³

Ex dictis clarescit, quomodo Instituta Religiosa cum votis simplicibus Summi Pontifices modo nominant Congregationes Religiosas, Familias Religiosas, ino Ordines Regulares, modo vero Congregationes seculares, prout nempe vel in sensu naturali, vel in sensu canonico voces istas usurpant.⁴

¹ Cfr. Suarez. *De Relig. tr. 7. lib. 2. cap. 14-16.* — *tr. 10. lib. 3. cap. 3.* Sanchez. *Decal. lib. 5. cap. 1. n. 25-28.* Lessius. *De instit. lib. 2. cap. 41. n. 8-15.* Vasquez. *in 1. 2. disp. 165. cap. 9.* Salmant. *tr. 15. cap. 1. punct. 3.* — *Theol. dogm. tr. 20. disp. 1. n. 56. 57.*

² Cfr. *Revue des scienc. ecclési.* tom. 18. pag. 118. *seqq.* Bouix. *De jure Regul. part. 2. sect. 1. cap. 1.*

³ Cfr. *Revue théol.* 1876. pag. 175. n. 73-75.

⁴ Exemplum hujus habeto in nostra Congregatione SS. Redemptoris, quæ vocatur, tum Congregatio presbyterorum secularium, tum

QUER. 3° *Quandonam deesse censeatur verus status Religiosus?*

Resp. 1° Quando Congregatio virorum aut piarum feminarum ab Episcopo tantum approbata est, aut si ejus Constitutiones dumtaxat, non Institutum, a Sede Apostolica fuerunt approbatæ; si tria vota integra et de se perpetua non sunt, vel si vota nomine Ecclesiæ acceptari nequeunt. Verumtamen illi, qui in hujusmodi Congregationibus vota perpetua emittunt, et sub communi Regula atque Superioris dependentia vivunt, eodem merito coram Deo, ac veri Religiosi, gaudere possunt.

2° Illi, qui, edito paupertatis et castitatis voto, obedientiam vovent Confessario vel Episcopo, manentes in sæculo, et in communi non viventes; quia Ecclesia non acceptat vota Religionis, nisi in Instituto approbato.

QUER. 4° *Quomodo Ordines Religiosi distinguantur ex parte finis?*

Resp. In tres gradus: 1° illi, qui ex instituto suo principaliter se exercent in operibus *vite contemplativæ*, rerum divinarum contemplationi vacando. 2° Illi, qui ex fine suo speciali ordinantur ad *vitam activam*, opera misericordiæ exercendo corporalia vel spiritualia: quamquam 3° illi, qui operibus misericordiæ spiritualibus incumbunt, exercendo ministeria sacra, quibus animæ proximorum juvantur, *vitam mixtam* potius exercere dicuntur, eo quod opera illa contemplationem intrinsece includant, et contemplata in alios transfundant.

Congregatio Religiosorum et Ordo Regularis. Sic Leo XII in Brevi 11 Martii 1828 ait: „Inter Religiosas familias, quæ Jesu Christi „Ecclesiam hisce temporibus ornant atque illustrant, non infimum tenet locum Congregatio „SS. Redemptoris a Beato Alphonso Maria de „Ligorio instituta.” In Decreto S. Rit. Congr. 31 Jul. 1830, a Pio VIII approbato, hæc leguntur: „Ex quo ad militantis Ecclesiæ decus, „fideliumque utilitatem, cæteris Regularibus Ordinibus accessit Congregatio SS. Redemptoris.” Pius IX in Allocut. Omnibus notum. 13 Jul. 1860, loquens de revolutione in Sicilia, sic refert suppressionem Societatis Jesu et Congregationis SS. Redemptoris factam ab impio expulatore Garibaldi: „Inter alia duo Ordines „Religiosi de re christiana optime meriti fuere „sublati, eorumque Alumni exulare coacti.” Prædicta non sunt authentica agnitio, quia narrative tantum, non dispositive, dicta sunt; attamen, spectato jure divino, veritatem enuntiant.

Ex hisce Ordines contemplativi perfectiores sunt activis; mixti vero perfectiores sunt contemplativis, cum perfectius sit lucere et illuminare, quam lucere tantum, et eorum officium fuerit Apostolorum et ipsius Christi Domini. Rursus, inter Ordines, qui eundem finem habent, præstantior is est, qui aptioribus mediis et exercitiis ad illum finem et ad vota sua observanda utitur. Ita S. Thom. 2. 2. qu. 188. a. 6. Less. lib. 2. cap. 41. dub. 2. Suar. De Relig. tr. 9. lib. 1. cap. 5. et 6. Salmant. tr. 15. cap. 1. punct. 5.

CAPUT II.

VOCATIO AD STATUM RELIGIOSUM.

3. -- Divinæ vocationis veritatem ac necessitatem innuit Christus Dominus, cum de castitatis consilio effatus est apud Matth. XIX. 11. 12: „Non omnes „capiunt verbum illud, sed quibus datum „est... Qui potest capere, capiat.” Quod ipsum de aliis duobus consiliis dici potest. Illi soli igitur statum Religiosum suscipere debent, qui interna Dei vocatione et illuminatione ad eum alliciuntur; vota siquidem Religionis non nisi ex amore servari possunt. Deinde, vocatus ad Religionem seligere debet Institutum, quod observantia floret; si namque relaxatum quodpiam eligat, melius erit illi, ordinarie loquendo, ut in sæculo remaneat. (Prax. Confess. n. 92.)

4. — **Quæstiones.** QUER. 1° *Quænam sint signa vocationis ad statum Religiosum?*

Resp. Signa ordinaria sunt: 1° *Aptitudo*, tum ad statum Religiosum in genere, tum in specie ad observantiam et finem tali Religioni propria. Aptitudo autem illa consistit potissimum in recto iudicio ac indole bona, in animo iugo obedientiæ submisso, in scientia relative sufficiente, et in carentia defectuum corporis et animi, qui tali vitæ generi repugnant.

2° *Animi propensio constans*, quæ non sit frequentibus voluntatis mutationibus obnoxia. Non requiritur sensibilis inclinatio; neque obstant sensus teporis et fastidii, qui ad vacillandum subinde inducunt, et ex dæmonis tentatione vel naturæ re-

luctantia oriuntur, dummodo voluntas perseveret.

3° *Recta intentio*, puta magis se coniungendi Deo, lapsus emendandi anteaetate vitæ, sæculi pericula vitandi, etc. (*Prax. Confess. n. 92.*)¹

QUÆR. 2° *An et quomodo peccet aliquis vocatus ad Religionem, si vocationi sue obsequi negligat?*

Resp. Per se non peccat; consilia enim per se non obligant. Attamen, ob periculum æternæ salutis, cui se committit, non potest ab aliquâ culpâ excusari. Quinimo, si quis crederet quod in sæculo manens damnationem incurreret, tum ob suam fragilitatem, quam inter sæculi occasiones expertus est, tum ob carentiam auxiliorum, quæ in Religione haberet, non potest excusari a peccato gravi, cum in grave discrimen salutis suæ se coniciat.

Utrum autem sit in malo statu conscientia eorum, qui moraliter certi de vocatione Dei ad Religionem, nituntur sibi persuadere se salutem suam æque facile consequi posse manendo in sæculo, vel in illud redeundo? Non videtur dubitandum quin isti magno discrimini salutis se exponant; quia vivendo in sæculo contra Dei vocationem, sese privant specialibus illis auxiliis gratiæ, quæ in Religione Deus ipsis præparavit, quibusque destituti, licet auxiliis ordinariis salvati possint, de facto tamen difficulter sæculi tentationibus resistent et salutem adipiscuntur. Deinde, si peccat graviter, ut communiter tradunt DD., quisquis alium a vocatione abducit, propter damnum quod illi infert, quomodo excusari poterit ille, qui sibi ipsi tale damnum infert? Ceterum, non audet S. Alph. hæc de re absolutum iudicium proferre (*n. 78.*)

QUÆR. 3° *An peccet, qui non vocatus Religionem proficitur?*

Resp. Perperam sane agit; attamen, si firmam voluntatem habeat obligationes Religiosi statûs adimplendi, non peccat graviter; quia, quamvis periculo se exponat suscipiendo obligationes, quibus difficulter satisfacere poterit, ob defectum specialium auxiliorum, quæ solis a Deo vocatis conceduntur, minori

tamen periculo se committit intrando Religionis portum, quam vocatus qui in mare mundi subsistit. Unde post factum necessitas convertenda est in virtutem, et impetranda sunt specialia auxilia a Deo, qui facienti quod in se est non deerit.

QUÆR. 4° *An peccent graviter parentes aut alii, qui avertunt filios aut alios a statu Religioso, sine justâ causâ?*

Resp. Affirm., quocumque modo fiat, sive vi, metu vel fraude, sive solis precibus aut promissionibus; quia grave damnum inferunt ei, qui a Religione distrahitur. Ita communiter.

Plures tamen parentes excusari possunt a mortali, saltem per aliquod breve tempus; ob ignorantiam vel inadvertentiam, quæ facile eis inesse potest ob vehementem carnis affectionem erga filios. (*n. 77.*)

CAPUT III.

INGRESSUS IN RELIGIONEM.

5. — Religionem ingredi possunt ii soli, qui sui sunt juris, et impedimento carent: qui vero sunt aliis obstricti, non possunt nisi cum eorum consensu. Religionem ingredi tenetur quisquis ad eam ingrediendam se voto obstrinxerit.

Unde ingredi nequeunt: 1° Filii impuberes, sine parentum aut tutorum permissu.

2° Filii, qui pauperes habent parentes, nempe vel in gravi vel in extremâ necessitate constitutos; dummodo filius manens in sæculo possit juvare parentes, et quidem absque proximo propriæ salutis periculo. (*n. 66.*)

Præterea, non licet fratres et sorores deserere in necessitate extremâ. Licet vero in gravi; quamvis ex charitate possit quis manere in sæculo, ut eis subveniat; sed, si voto Religionis sit obstrictus, non potest differre per longum tempus sine dispensatione. (*n. 70.*)

3° Parentes filios nondum emancipatos habentes, nisi eorum sustentationi et educationi providerint. Filios emancipatos tum solum deserere non possent, si isti gravi necessitate laborarent. (*n. 69.*)

4° Coniuges, post consummatum matrimonium, nisi a) vir per vim consum-

¹ Legi utiliter possunt de vocatione religiosa opuscula S. Alphonsi, quorum titulus: *Consilia de vocatione religiosa, et Considerationes pro iis, qui ad statum religiosum vocati sunt.*

masset ante elapsam bimestre, quod a jure conceditur ad deliberandum de ingressu in Religionem; aut nisi b) mutuo consensu ambo Religionem ingrediantur, aut, uno ingrediente, compars, quando est senex et non suspecta de incontinentiâ propter mores, continentiam perpetuam voveat in sæculo, vel vir sacros Ordines suscipiat; aut demum c) nisi divortium a iudice ecclesiastico pronuntiatum fuerit ob adulterium vel hæresim.

Hæc de ingressu in Religionem cum votis solemnibus. Religionem cum votis simplicibus ingredi nequeunt conjuges etiam post matrimonium ratum, utpote quod professione simplici non dissolvitur; excipiuntur casus ad b) et c) allegati.

5º Episcopi, sine consensu Pontificis.

6º Ære alieno gravati, si adhuc spem habeant intra paucos annos satisfaciendi creditoribus. Si absit ea spes, vel si manendo in sæculo immineret probabile periculum labendi in gravia peccata aut amittendæ vocationis, possunt statim ingredi, facta cessione bonorum. Atvero jure positivo prohibentur ingredi dilapidatores supra vires obtrati, donec debita solverint (n. 71.)

7º Obligati ad ratiocinia, antequam rationes reddiderint, suisque principalibus satisfecerint, modo tamen agatur de rationibus litigiosis, intricatis. (n. 71.)

6. — **Quæstiones.** QUÆR. 1º *An peccent filii Religionem amplectentes, insciis vel invitis parentibus?*

Resp. Negat., si puberes sint, uti ostendimus in libro III. n. 153.

QUÆR. 2º *An Parochi aliquæ Clerici possint licite Religionem ingredi, contradicente Episcopo?*

Resp. Affirm.; Ecclesiæ Canones id expresse permittunt; et ratio est, quia obediencia Episcopo in Ordinatione promissa obstat nequit quominus Clerici ad sanctioris vite institutum libere transseant. Excipe casum, si et quousque ingressus gravi foret detrimento Ecclesiæ, cui Clericus inservit; tum namque Episcopus jure gaudet eum ab ingressu prohibendi, ingressumque revocandi.

Attamen Parochus tenetur naturalis legis præcepto certiorum facere Episcopum de suo suscepto consilio, antequam Religionem ingrediantur, ne grex

sine custode deseratur. Alii vero Clerici, quibus non est beneficium curatum, ad idipsum tenentur ex officio tantum et honestate quâdam; sed non peccant, si ob metum reverentialem id omittant, ne forte a proposito suo amoveantur. Adhæc, beneficia non vacant nisi post professionem; unde tempore Novitiatus Novitii fructus beneficii faciunt suos, quamvis Vicario, ab Episcopo interim constituendo, assignanda sit congrua ex eis portio. Ita ex Constit. Benedicti XIV *Ex quo dilectus*. 14. Jan. 1747. (n. 74. 75.)

QUÆR. 3º *Ad quid teneatur, qui vovit Religionem?*

Resp. 1º Qui vovit Religionem in genere, voto satisfacit, quancumque ingrediat, etiam cum votis simplicibus, modo in eâ vigeat disciplina regularis, saltem quoad observantias principales. Quodsi non recipiatur in uno Ordine, debet sollicitare ingressum in alio, sed non tenetur percurrere totam Provinciam, et multo minus extra Provinciam excurrere, nisi forte id intenderit. Qui autem vovit aliquem Ordinem in particulari, tenetur in illum ingredi, sed potest alium strictiorem præferre, cum hoc sit melius. Cum autem non recipiatur in Ordine, quem ingredi vovit, non tenetur petere admissionem in alio; quia in ejus voto subintellecta est tacita conditio: *si admittatur*; nisi generalis fuerit ejus animus Religionem quoquomodo amplectendi.

2º Is, qui vovit Religionem, non solum ingredi debet, sed etiam in eâ permanere ac profiteri, nisi justa causa excuset egressum, puta si Religionem inveniat viribus suis imparem; nam votum Religionis non solum obligat ad suscipiendum habitum religiosum, verum etiam ad serviendum Deo toto vite tempore in Religione. Quodsi Jus concedit Novitiis ut possint pro libitu Religionem deserere, intelligitur de iis, qui experiendi solum gratia ingrediuntur, nullo præmisso voto, aut cum voto sed animo experiendi tantum. Qui vovit, non modo ingredi, sed profiteri, non potest exire, nisi tantam experiatur difficultatem, ut Religionis jugum moraliter ferre non valeat. — Tenetur quoque ingressus dare operam, ne culpâ suâ a Religione repellatur. (n. 72. H. A. tr. 5. n. 34.)

QUER. 4° *Ad quid teneatur, qui vocit Religionem, si e Novitiatu dimittatur?*

Resp. 1° Si culpâ suâ dimittatur, tenetur mediocrem adhibere diligentiam ut se corrigat et recipiatur in eodem vel in alio Ordine.

2° Si sine suâ culpâ repellatur, ob impedimentum temporale, tenetur, eo cessante, se rursus offerre, si probabilis appareat spes admissionis; secus, si ob impedimentum perpetuum; tunc solutus est voto. Quodsi voverit etiam profiteri, tenetur mediocrem diligentiam apponere ut in alia Religione recipiatur, dummodo tamen repulsus non sit ex causa impediende ingressum in quâvis aliâ. (n. 72.)

Quandonam peccet graviter, qui votum Religionis emisit, differendo illud exsequi, vide in lib. III. n. 91. qu. 1.

CAPUT IV.

PROFESSIO RELIGIOSA.

7. — Professio religiosa est contractus sacer, quo quis per emissionem votorum paupertatis, castitatis et obedientie, Deo et Religioni approbate se consecrat ac tradit, interveniente acceptatione et reciproca obligatione Religionis nomine Dei. Si traditio est plena ac perfecta, indissolubilis tam ex parte professi quam ex parte Religionis acceptantis, professio est *solemnis*, et vota sunt *solemnia*; si vero traditio est imperfecta, et Religio tantum acceptat absque reciproca obligatione, professio erit *simplex*, et vota erunt *simplicia*. Recole dicta n. 3. qu. 1.

Per professionem, generoso animo emissam, perfectum fit holocaustum Deo, quo quis semetipsum et omnia sua eidem in perpetuum consecrat, nempe *res temporales* per votum paupertatis, *corpus* per votum castitatis, et *animam* per votum obedientie, qua abnegat propriam voluntatem propriumque iudicium in rebus agendis; aliud enim homo nihil habet. Unde professio delet omnes pœnas peccatorum, quasi ex opere operato, sicut martyrium, si nullus ponatur obex. Ita tradunt communiter DD. cum D. Thom. 2. 2. qu. 189. n. 3. ad 3.

8. — Ad valorem professionis requi-

runtur: 1° Aptitudo voventis, scilicet a) ut decimum sextum ætatis annum compleverit; b) saltem annum integrum et continuum probationis, post susceptum habitum, exegerit; c) nec ullum habeat substantiale impedimentum pro Ordine, in quo professurus est. Annus probationis debet esse completus de momento ad momentum.

2° Acceptatio Prælati, cum consensu Capituli, ubi hic Ordinis statutis requiritur. Error circa substantiam, tam ex parte profitentis, quam admittentis, irritat professionem.

3° Professio sit libera et spontanea, nullo cogente gravi metu, etiam reverentiali cum precibus importunis ita ut gravis indignatio timeatur. (n. 5—7.)

Adhæc notanda sunt: 1° Ex Decreto S. Congreg. super statu Regul. 19 Mart. 1857, in Religiosis virorum familiis, in quibus solemnia vota emittuntur, Novitii, peracto Novitiatu, vota simplicia emittunt. Sic professi, post triennium, si digni reperiantur, ad professionem votorum solemnium admittuntur, nisi forte professio votorum simplicium ad longius tempus alicubi concessa fuerit. Poterit vero Superior Provincialis, ex justis et rationabilibus causis, professionem votorum solemnium differre, non tamen ultra ætatem annorum viginti quinque expletorum. Si vero in Ordine seu Instituto Provinciales non habeantur, eadem differendi professionem votorum solemnium facultas attribuitur etiam Superiori domus Novitiatus, de consensu tamen Magistri Novitiorum et duorum Religiosorum, qui in Instituto aliquo gradu insigniti sint.

2° Memorata vota simplicia perpetua sunt ex parte voventis, neque relaxari possunt, nisi a S. Pontifice, vel ex parte Ordinis per dimissionem. Nemo autem ex causa infirmitatis, post professionem votorum simplicium exortæ, dimitti poterit. Professi horum votorum participes fiunt omnium gratiarum et privilegiorum, quibus solemniter professi in eodem Ordine fruuntur. Ita ex Declar. S. C. super statu Regul. 25 Febr. 1859.

9. — **Quæstiones.** QUER. 1° *Ad quid teneatur Episcopus quoad puellas Religionem ingressuras?*

Resp. 1° Ea, quæ Ecclesia hæc de re præscripsit, valent dumtaxat de Monialibus *strictè dictis*, i. e. quæ vota solemn-

nia profitentur. Consultum tamen est, ut etiam respectu aliarum, quæ vota simplicia tantum emittunt, serventur.

2º Tenetur Episcopus, vel, eo impedito, ejus delegatus, tum ante suspensionem habitus, tum ante professionem, explorare puellarum voluntatem, an coactæ, an seductæ sint, an sciant quid agant. Ita Trid. sess. 25. cap. 17. de Regul. Si utraque exploratio omitteretur, esset culpa gravis, sed valeret professio. Dictum porro examen Ordinarius facere non potest, nisi intra quindecim dies post factam ipsi nuntiationem; tenetur autem Præfecta monasterii Ordinarium certiorum facere uno mense ante professionem. Ita Pius V Constit. *Etsi mendicantium*. 16 Maji 1567. et Trid. loc. cit. Examen istud faciendum est ab Ordinario etiam in monasteriis exemptis. Consuetudine denique passim receptum est, ut unicum dumtaxat examen Episcopus faciat, ante professionem. (n. 5.)

QUÆR. 2º *Quandonam annus Novitatus interrumpi censetur?*

Resp. Censetur interrumpi præcipue, 1º si Novitius e monasterio egrediatur cum animo non redeundi, etsi facti pœnitens statim redeat; quodsi, *retento habitu*, per breve tempus aufugiat, non censetur interruptus. 2º Si a Superiore absolute dimittatur, et postea denuo admittatur. 3º Si discedat propria auctoritate, ut ad aliam ejusdem Ordinis domum aut provinciam transeat.

Non censetur interrumpi, 1º si Novitius, notabili licet tempore, lecto infirmus decumbat. 2º Si, de Superioris licentia, ex justa causa aliquanto tempore extra Conventum moretur, v. g. infirmitatis vel negotiorum causa. 3º Si vi discedere cogatur. 4º Si ob falsam accusationem dimittatur, et postmodum, cognita veritate, denuo recipiatur.

Nota. Præfatæ leges spectant solemnem professionem dumtaxat.

CAPUT V.

OBLIGATIONES RELIGIOSORUM.

ARTICULUS I.

OBLIGATIO TENDENDI AD PERFECTIONEM.

10. — Religiosus tenetur vi suæ pro-

fessionis tendere ad perfectionem propriam sui status, per observantiam votorum et Regularum Ordinis sui. (n. 9.)

Graviter peccat contra obligationem tendendi ad perfectionem, 1º si vota infringat in materia gravi; 2º si Regulas ex contemptu formali prætermittat; 3º si apud se statuatur nullo modo curare perfectionem. (n. 10.)

QUÆSTIONES. QUÆR. 1º *An graviter peccet Religiosus, qui vult quidem servare vota, et præcepta sub gravi obligantia, cætera autem statuit non curare, sed libere transgredi?*

Resp. Controv. 1ª Sententia probabilis affirmat; quia ipsum propositum non curandi Regulas, etsi non præcipientes sub peccato, est virtualis ipsarum contemptus. Ita Croix, Elbel, Sylvius, Escob. etc.

2ª Sententia communior et probabilior negat; quia Religiosus paratus servare præcepta respectu sui gravia, quæ respectu aliorum fidelium sunt mera consilia, aliquo modo videtur tendere ad perfectionem. Ita D. Thom. Sanch. Suar. Salm. Azor, etc.

Interim Religiosus ita dispositus ex aliis capitibus a gravi peccato difficillime excusabitur; tum propter periculum transgrediendi vota, tum ratione scandalii, tum propter grave damnum Religioni imminens ex disciplinæ relaxatione; quæ omnia ejusmodi Religiosus vix poterit evitare. (n. 11.)

QUÆR. 2º *An Prelatus aliquando peccet graviter, negligendo corrigere defectus leves subditorum?*

Resp. Affirm., quando defectus multi sunt, et ejusmodi, ut disciplinam relaxare valeant, ut sunt silentii solutiones, omissiones orationis, jejuniorum, etc.; quia, licet quisque Religiosus non deficiat in re gravi levem Regulam transgrediendo, Superior tamen negligens impedire, cum possit, observantia relaxationem, deficit in re gravi. Quare tenetur defectus subditorum, in damnum totius Communitatis vergentes, non solum corrigere, sed etiam inquirere, prudenter tamen et absque nimia sollicitudine. Expedit autem ut aliquando dissimulet, si defectus scandalum non afferant, vel si prævideat subditum ex correptione pejorem evasurum, vel si tempus opportunius sit expectandum. Ita communiter.

Quod dictum est de Superiore, valet

quoque pro eo, qui officio fungitur Zelatoris, si nimis negligat certiore facere Superiorem de defectibus, quos observat. (n. 13. H. A. n. 2.)

ARTICULUS II.

OBSERVANTIA PAUPERTATIS.

Expendemus 1° quæ sit materia religiøsæ paupertatis; 2° qualis licentia in Religioso requiratur ad licitum usum rerum; 3° quid sentiendum sit de vita communi.

§ I. *Materia paupertatis.*

12. — Materia *remota* sunt divitiæ seu bona temporalia pecuniâ æstimabilia; quæ quidem sunt materia *necessaria* religiøsæ paupertatis. Materia *proxima* sunt actus domini, e. g. proprietas, possessio, usufructus, usus, administratio, proprio jure seu propriâ auctoritate exerciti. Quocirca statuimus sequentia.

Principia. I. Religiosi voto *solemni* paupertatis obstricti, in particulari nihil habere proprium possunt, nec ulla re tamquam propria uti: quinimo sunt inhabiles ad dominium, adeoque ad quemlibet proprietatis actum.

Dixi 1° *nihil proprium*, i. e. nullius rei temporalis pecuniâ æstimabilis proprietatem, seu dominium. Unde retinent dominium famæ et honoris, possident jus eligendi, titulum beneficii, jurisdictionem, etc.

2° *Nulla re tamquam propria uti*, i. e. nulla re temporali uti licite possunt, sine Superiorum licentia; ita ut sine hac nihil accipere, retinere, donare, permutare, commodare, mutuare, absumere possint absque peccato mortali vel veniali pro ratione materiæ.

3° *In particulari*; Communitates enim Religiosæ omnes, exceptis domibus Minorum de Observantia et Capucinatorum, bona tum mobilia tum immobilia possidere possunt. Ita Trid. sess. 25. cap. 2. et 3. de Regul.

II. Votum *simplex* paupertatis religiøsæ prohibet omnem actum domini propriæ auctoritate, seu independentem a Regula vel a Superioribus, perinde ac si nullum dominium haberetur. Religiosa enim paupertas consistit cumprimis in abdicatione liberæ dispositionis bonorum,

quia commoda divitiarum, non ex dominio ligato, sed ex libero usu oriuntur; manet autem in ejusmodi Religiosis dominium suorum bonorum ita per paupertatis votum ligatum, ut quælibet alienatio, vel renuntiatio, aut dispositio, et quicumque eorum usus illis non magis liceat quam solemniter professis. (Lugo. *De justit. disp.* 3. n. 86. 77.)

Retinetur porro dominium nudum in iis Religiosis eo potissimum fine, ut Institutum cum majori libertate possit illos dimittere, quando necesse fuerit, ut dixit Greg. XIII. in Constit. *Ascendente Domino*. (Lugo. *loc. cit.* n. 89.) Hodie et alius finis accessit, ad difficultates nempe vitandas ex legibus civilibus oriundas, eo quod civilis societas vota Religiosa non agnoscat.

Ad prædictos fines necesse est ut Religiosi retinere possint dominium eorum bonorum, quæ ad patrimonium spectare videntur. Hæc autem sunt 1^a ea, quæ ante professionem habebant; 2^a ea, quæ a parentibus, a consanguineis vel affinibus, sive ab intestato, sive ex testamento, sive ex donatione causa mortis aut inter vivos accipiunt; quando nimirum ejusmodi bona talia sunt, ut non ad ea statim expendenda relinquuntur vel dentur, sed ad augendum patrimonium seu capitale; 3° eodem modo ea quoque, ut videtur, quæ ab amicis accipiunt; dummodo nempe ea dentur titulo mere seculari, non vero titulo religiosi status; quia tunc ad patrimonium augendum data censentur. Ita Lugo. *loc. cit.* n. 90. Sanch. *de relig. lib.* 7. cap. 18. n. 28. sed magis restricte. Suar. *tr.* 10. lib. 4. cap. 4. n. 5. 6. — Ceterum in singulis Congregationibus attendendum est quomodo Regula et praxis votum paupertatis circumscribant, maxime quod usufructum, administrationem, et dispositionem attinet, quippe quæ plus minusve restringi possunt.

De bonis denique, quorum dominium vi voti emissi acquirere non possunt, valet regula: «Quidquid acquirit Monachus, Monasterio acquiritur.»

III. Religiosa paupertas vetat quoque usum superfluum, et pretiosorum. Rationes sunt 1° quia Superior ea concedere nequit, cum Canones et Religio id ipsi prohibeant; sic Trid. sess. 25. cap. 2. de Regul.: «Mobilium usum ita Superiores permittant, ut eorum suppellex

»statui paupertatis, quam professi sunt, »conveniat, nihilque superflui in ea sit; »nihil etiam quod sit necessarium, eis »(Religiosis) denegetur." 2° Quia votum paupertatis non prohibet solum vitium proprietatis, sed ea quoque, quae repugnant statui paupertatis, quam Religiosi professi sunt. 3° Quia secus, historia teste, observantia regularis brevi relaxabitur. Accedit, saeculares multum scandalizari fastu Religiosorum. *Ita communiter.* (n. 29. 30.)

Quinimo questio est inter DD. num *valida* sit licentia Superioris ad usus superfluos. S. Alphonso arridet sententia negans; quia Superior non est dominus, sed simplex administrator bonorum Monasterii; consequenter, concedendo licentiam ad usus prohibitos, excedit suam potestatem. Requiritur tamen ut notabilis sit excessus; quia secus res magnis scrupulis esset obnoxia. Ita Navarr. Palaus, Sanch. Salm. Suar. etc., contra Lugo, Less. S. Anton. Azor, etc. quorum sententiam non audet S. Alph. reprobare. (n. 30.)

13. — **Resolutiones.** Peccat Religiosus contra votum paupertatis: 1° Si a domesticis vel ab externis quidquam accipiat, retineat, absumat, absque Superioris licentia.

2° Si apud externos comedat aut bibat, sine Superioris permissu; quia Religiosus abdicavit a se omnem rerum usum, absque Superioris facultate. (Sanch. lib. 7. cap. 49. n. 53.)

3° Si res in usum obtentas in alios usus expendat, quam sibi permissos, aut retineat ultra tempus a Superiore praefixum; si eas destruat, amittat, deteriores efficiat, ex gravi negligentia; solum enim habet usum *facti*¹, eumque precarium, quamdiu et quomodo Superiori videatur. (n. 19.)

4° Si quid cum licentia Superioris acceptum abscondat, ut illud liberæ Superioris dispositioni subduceret. (n. 28.)

5° Si quid, absque Superioris facultate, mutuo vel commodato accipiat, aut det alteri. In rebus tamen parvis et crebro occurrentibus censetur esse facultas tacita vel generalis, saltem ad breve tempus, ut Religiosi ejusdem Conventus sibi

invicem aliquid commodent, cum talis sit consuetudo. (Sanch. n. 65. Less. lib. 2. cap. 41. n. 78.)

6° Si Procurator, Oeconomus, administrator, aliisque officialis, quidquam expendat contra statuta vel consuetudinem Ordinis, vel voluntatem Superioris. (n. 28.)

7° Si iter agens divertat ad alia loca extra rectam viam, ad res curiosas invisendas; nisi forte modicæ sint expensæ, et in casu improvise licentia Superioris certo præsumi possit. — Idem dicendum, si sine facultate Superioris quidquam emat, etiam pro Communitate.

8° Professus vota simplicia, qui dominium acquirit vel de bonis propriis disponit omnino propria auctoritate et voluntate, et non secundum Regulam vel voluntatem Superioris; quia votum paupertatis religiosæ omnino requirit abdicationem *usus proprietarii* bonorum omnium. (Suar. tr. 10. lib. 4. cap. 6. n. 2.)

14. — Non peccat contra votum paupertatis: 1° Si acceptet aliquid aut donet sub conditione licentiæ obtinendæ, dummodo res recuperari possit, si negetur licentia; quia actus tunc suspenditur.

2° Si sine licentia expressa faciat donationes remuneratorias ex bonis sibi concessis ad usum; quia tales donationes sunt quasi debiti solutiones. Imo potest plus dare, quam accepit, usque ad excessum quartæ partis; quia postulat gratitudo ut semper plus reddatur, quam sit acceptum. (n. 21.)

3° Si pauperi magna paupertate laboranti succurrat ex bonis Monasterii, quando aditus ad Superiorem non patet; vel si quid esculenti aut poculenti det pauperibus; quia in his Prælati præsumitur consentiens. (n. 23.)

15. — **Quæstiones.** QUÆR. 1° *Quomodo differant votum et virtus paupertatis?*

Resp. Votum respicit tantum actus proprietatis et usum superflui; virtus vero cordis affectum erga divitias. Votum quippe Religiosum proprietate et superfluo exspoliatur; virtus autem affectum a bonis temporalibus avellere intendit, ut ad æterna transferat. Votum igitur est medium acquirendæ virtutis. Exinde consequitur, virtutem latius patere, quam votum, adeoque, quoties votum infringitur, simul virtutem lædi, non vice versa.

QUÆR. 2° *An manuscripta sint propria Religiosorum?*

¹ Duplex est usus: usus *juris*, est jus utendi re proprio nomine seu propria voluntate; usus *facti* est usus rei voluntate et nomine Superioris.

Resp. Affirm. ex communi sententia; tum quia sunt quid spirituale, utpote partus ingenii; idque valet, quamvis alieno studio elaborata sint; tum quia pertinent ad scientiam, quæ non cadit sub voto paupertatis; tum quia talis est communis consuetudo. Idem dicendum videtur de sacris Reliquiis. (n. 14. H. A. n. 5.)

QUER. 3° *An peccet contra votum paupertatis Religiosus, qui recusat sibi oblata ab extraneis?*

Resp. Dist. 1° *Affirm.*, si recuset jam acquisita Monasterio, v. g. legata sibi relicta, mercedes laboribus debitas, dona jam acceptata; quia, quicquid Religiosus acquirit, non sibi, sed Monasterio acquirit.

2° *Negat.*, si recuset munera sibi oblata; quia votum non obligat ad acquirendum. Attamen, si sine justa causa recuset, peccat contra charitatem, impediendo bonum suæ Religionis. *Ita communiter.* (n. 20.)

Similiter non est contra votum paupertatis, si Religiosus volentem sibi aliquid dare roget ut det alteri; quia ejusmodi petitio non est actus proprietatis. *Ita omnes.* (Lugo. *De justitia. disp.* 3. n. 166.)

QUER. 4° *An possit Religiosus sine licentia donare, quæ parcius vivendo sibi subtrahit ex rebus ad usum concessis?*

Resp. Per se, negat; quia Religioso non conceditur nisi usus facti, non pro ejus arbitrio, sed talis usus determinatus; si ergo alium usum usurpet, se gerit ut dominus.

Per accidens vero licet, ex consuetudine probata, si Religioso ad sustentationem certa quantitas ita assignetur, ut nec Monasterium teneatur aliud ei præstare, nec ipse rationem reddere; quia tunc censetur licentia tacite data. *Ita communiter.* (n. 23.)

QUER. 5° *An fas sit Religiosis largiri munera?*

Resp. Clemens VIII Constit. *Religiosæ.* et Urbanus VIII Constit. *Nuper.*, priorem moderante, tum singulis utriusque sexus Regularibus vota solemniter professis, tum ipsis Capitulis et Conventibus munera largiri prohibuerunt, etiam de bonis ex livello seu pensione provenientibus, et de quibus libera dispositio Religioso relinqueretur; secularibus autem prohibuerunt hujusmodi munera accipere.

Ab hac prohibitione excipiuntur 1° leviora esculenta et poculenta, necnon munuscula ad devotionem vel religionem pertinentia, cum Superioris licentia; 2° munera ex causis gratitudinis, conciliationis, benevolentiae ejusque conservationis erga ipsam Religionem vel Conventum, aliisque ex causis suapte natura actum virtutis et meriti continentibus; modeste tamen et discrete, et dummodo id non fiat nisi de Superiorum licentia, ac insuper cum consensu majoris partis Conventus, si talis consensus de jure vel ex Constitutionibus seu consuetudinibus cujusque Religionis respectu in hujusmodi casibus requiratur.

Regulares contra illam prohibitionem munera largientes ipso facto incurrunt poenam privationis dignitatum et officiorum, inhabilitatis ad ipsa, et privationem vocis activæ et passivæ.

Recipientes vero munera contra prohibitionem, in neutro foro absolvi possunt, nisi realiter restituerint ei Conventui, ad quem pertinent munera accepta, vel, si huic commode restitui nequeat, Conventui viciniore ejusdem Religionis. Porro, si poenitens modo impotens sit ad restituendum, absolvi potest, dummodo promittat se quumprimum poterit satisfacturum esse, prout declaravit S. Poenit. 14 April. 1764.

Vetitum quoque Superioribus est parare convivia frugalitati religiosæ repugnantia. (H. A. n. 8.)

QUER. 6° *An sit contra votum paupertatis accipere pecunias extraneorum in depositum, sine Superioris licentia?*

Resp. Communiter negant DD., si Religiosus eas recipiat animo reddendi quoties dominus voluerit; quia nonnisi obsequium præstat alteri; est tamen contra paupertatis perfectionem, et plerumque contra Regulæ vetitum. *Ita Sanch. Decal. lib. 6. cap. 14. n. 27. Suar. De Relig. tr. 7. lib. 8. cap. 11. n. 45. Lugo. De justit. disp. 33. n. 6. Laym. lib. 4. tr. 5. cap. 7. n. 4. etc.*

Affirmant vero Salmant. *tr.* 15. cap. 7. n. 80; quia hoc facto Religiosus propria auctoritate init contractum onerosum, et gravem illam suscipit obligationem.

QUER. 7° *An peccet contra votum paupertatis Religiosus, qui absque Superioris licentia acceptat ab extraneo pecuniam in pauperes impendendam?*

Resp. Dist. 1º Negat., si extraneus designet pauperes, in quos pecunia distribuenda est, et quantitatem pecuniæ cuilibet elargiendæ; quia tunc est nudus minister, et instar famuli. *Ita omnes.*

2º Si committatur Religioso utriusque vel alterutrius electio, controvertitur. *Prima sententia* communis negat; quia administratio eleemosynæ pauperibus erogandæ nomine dantis, non est actus domini; neque facultas illa eligendi, cum nil juris sit, sed meri facti. Potest tamen contra Regulam sui Ordinis delinquere. Ita Sanchez. *Decal. lib. 7. cap. 30. n. 4.* Suar. *cap. 15. n. 15. 16.* Palaus. *tr. 16. disp. 3. p. 22. n. 4.* Salmant. *tr. 13. cap. 6. n. 15 et 23.* Laym. *lib. 4. tr. 5. cap. 7. n. 16.* Croix. *lib. 4. n. 118.* Azor. *Instit. mor. part. 1. lib. 12. cap. 40. Decimo.*

Secunda sententia affirmat; quia sola administratio pecuniæ, independens a Superiore, adversatur voto paupertatis. Ita Lohner. *Biblioth. man. tit. 112. § 11. in fine*, et quidam alii, ut ait Sanchez *loc. cit. n. 3.*

QUÆR. 8º *Quid vero, si extraneus pecuniam Religioso tradit, ut pro arbitrio suo eam in pia opera expendat?*

Resp. Religiosus sic accipiens et erogans contra votum peccat; quia quævis libera dispositio, independens a Superiore, est actus proprietatis. Ita S. Alphons. *Epist. 3. Octob. 1757. H. A. n. 7.* Suar. *De Relig. tr. 7. lib. 8. cap. 15. n. 16.*

QUÆR. 9º *Quenam quantitas requiratur ad peccatum grave contra paupertatem?*

Resp. Communis et vera sententia docet, eam quantitatem, quæ sufficit ad peccatum mortale furti, sufficere etiam ad peccatum mortale proprietatis; quia hoc proprietatis peccatum se habet instar furti; sicut enim in furto res usurpatur invito domino, ita in peccato proprietatis res usurpatur invito Superiore, cui per votum paupertatis omnem rerum usum et dispositionem Religiosus subiecit.

Sunt tamen observanda: 1º Gravitas furti ex bonis Monasterii pensanda non est juxta quantitatem petitam ad furtum mortale filiorum; quia filii sunt necessarii bonorum patrum heredes, et Superiores Religiosi multo magis sunt invitati quam parentes, propter de-

trimentum spirituale subditorum. Major tamen quantitas requiritur quam in aliis furtis. — In esculentis et poculentis valet regula tradita pro furtis famulorum.

2º Materia gravis contra votum intelligi debet de materia sufficienti *ex se* ad furtum mortale, seclusis circumstantiis; quia in peccato proprietatis potius attenditur actus domini, quam damnum illatum. (Lugo. *De just. disp. 3. n. 170. 171.* Palaus. *tr. 16. disp. 3. p. 20.*) Quocirca alii assignant ut materiam gravem septem vel octo francos, alii decem, alii aliquanto plus.

3º Non semper quantitas in se notabilis satis est ad mortale proprietatis peccatum; quia, si res magni valoris ad solum temporarium usum usurpetur, postea reddenda, culpa regulariter venialis erit.

4º Peccatum proprietatis in Religioso ordinarie habet duplicem malitiam, sacrilegii scilicet et injustitiæ. (*n. 24. 25. H. A. n. 10.*)

§ II. *Licentia requisita ad licitum usum rerum.*

16. — Religiosus nullâ re temporali uti potest absque Superioris licentiâ; cui enim dominium est prohibitum, prohibitum quoque est actus domini; usus autem independens ab auctoritate alterius, est actus domini, solis competens dominis.

Porro licentia multiplex distinguitur: 1º *Generalis*, quæ datur omnibus; v. g. pro usu vestium, quæ a vestiario distribuuntur; pro usu ciborum, qui apponuntur in mensa communiter; pro usu suppellectilium, quæ in cubiculis reperiuntur, vel in publicis armariis. *Specialis*, quæ conceditur uni, non alteri, prout Superior judicat expedire.

2º *Expressa*, quæ expressis verbis aut scripto datur. *Tacita*, quæ virtualiter continetur in aliquo actu expresso Superioris; v. g. in licentia expressâ itineris virtualiter continetur quicquid ad iter est necessarium. *Præsumpta*, quæ non est actu data, sed arguitur danda a Superiore, si ab eo peteretur.

3º *Iusta*, quæ non excedit auctoritatem Superioris: *injusta*, quæ eam excedit.

4º *Debita*, quæ prudenter negari nequit: *indebita*, quæ prudenter potest concedi aut negari.

Quod licentiam præsumptam attinet, *displicentia* Superioris de usu ejus duplex distinguitur, nimirum alia *quoad substantiam actus*, quando ipsa actio displicet Superiori, ita ut rogatus licentiam negaret: alia *quoad modum*, quando Superior approbat actionem, et solum ægre fert modum agendi, seu aversionem, quam habet subditus, a petendo licentiam.

17. — Nulli dubium est quin Religiosus debeat, quantum fieri potest, licentiam *expressam* petere, non solum ut perfectius operetur et majus meritum acquirat, verum etiam quia id postulant Regula et filialis subordinatio. Quæstio porro movetur utrum ad salvandum votum paupertatis sufficere possit licentia tacita vel solum præsumpta.

QUÆR. 1° *An licentia tacita sufficiat ad salvandum votum?*

Resp. *Affirm.*; quia taciti et expressi eadem est virtus. Locum habet: 1° Cum Superior sciens subditum aliquid accipere, retinere, aut expendere, non prohibet, cum facile posset. 2° Cum in aliquo Ordine viget consuetudo accipiendi res aliquas sine facultate expressa, connivente Superiore. 3° Cum Superior donat subdito, vel donari permittit, imagines, rosaria, numismata, etc., sciens ipsum eis non indigere ad proprium usum, præsumitur dare simul facultatem aliis distribuendi: monet tamen Lessius id non præsumendum nisi in rebus minimi momenti, crebro occurrentibus, præsertim in domibus, ubi viget disciplina. (n. 17. 18. H. A. n. 11.)

QUÆR. 2° *An sufficiat licentia præsumpta?*

Resp. *Dist.* 1° Certum est eam sufficere, cum res commode differri, et Superior adiri nequit; quia tunc approbatio Superioris *rationabiliter* præsumitur, tam quoad substantiam quam quoad modum. Eo tamen casu postmodum, sublato impedimento, si res accepta consumpta non sit, tenetur subditus referre Superiori propter retentionem; si vero sit consumpta, expedit saltem, ut Superior expresse ratum habeat, ut dijudicet num quid minus recte fuerit actum, et ut melius noscatur in futuro voluntas Superioris pro similibus occasionibus.

2° Usus licentiæ præsumptæ, quando subditus credit Superiorem invitum *quoad substantiam*, est peccatum pro-

prietatis contra votum; quia tunc Religiosus propriâ auctoritate operatur, cum revera nulla adsit licentia.

3° Usus licentiæ præsumptæ, quando subditus prudenter judicat Superiorem esse solum invitum *quoad modum*, est peccatum veniale contra Regularem disciplinam; quia tunc Superior non reprobatur actum, sed solum circumstantiam illius, subditus vero non operatur propriâ auctoritate, sed cum dependentiâ a voluntate Superioris, quod sufficit ad vitandum peccatum proprietatis. Excipe tamen, si quando Regula vel Superior stricto præcepto vetet usum licentiæ præsumptæ; quia tunc Superior esset *graviter* invitus. (n. 18. H. A. n. 11.)

QUÆR. 3° *An licentia debita, sed a Superiore injuste negata, excuset a transgressionem voti?*

Resp. *Negat.*; nisi periculum gravis damni sit in morâ, tunc enim præsumitur adesse consensus Superioris Majoris, et, si iste etiam licentiam negaret, potest aliquando prudenter judicari votum in tanto discrimine non obligare. *Ita communiter.* (n. 33. H. A. n. 12.)

18. — Circa prædicta notandum superest: 1° Licentiæ non sunt facile præsumendæ, nisi habeatur certitudo quedam moralis; imo non suffragatur licentia præsumpta in rebus magni momenti, utpote quod cederet in grave detrimentum religiose paupertatis.

2° Non omnia, quæ a Prælati non prohibentur, ab ipsis tacite approbantur; cum sæpe cogantur tolerare plura, quæ ipsis displicent, ob timorem gravioris mali. (n. 18.)

3° In his, quæ ad paupertatem spectant, habenda est ratio disciplinæ uniuscujusque Ordinis; quod enim in uno permittitur, in alio sæpe reprobatur; in strictioribus Ordinibus non admittuntur facultates quedam generales et tacitæ, quæ in mitigatis tolerantur.

4° Quando Prælatus dat uni licentiam dandi, quamvis in rigore juris requiratur etiam in recipiente licentia accipiendi, de facto censetur eam dare suo subdito. (Lugo. *disp.* 3. n. 163—165. Salm. *tr.* 13. *cap.* 6. n. 42.)

5° Licentia ab uno Superiore concessa perseverat sub ejus successore, nisi ab hoc expresse vel tacite fuerit revocata; quia gratia non expirat mortuo vel amoto concedente. (*Lib.* 6.

n. 559. 787. not. 2. Croix. lib. 4. n. 115. cum Lugo.)

§ III. Vita communis.

19. — Vita communis, seu communio bonorum, quæ sepes est paupertatis, in eo consistit quod singulis Religiosis omnia, quibus indigent, ex solis bonis communibus, quæ sub possessione et custodia Religionis sunt, suppeditantur, idque semper iudicio et arbitrio Superioris, atque cum ejus facultate.

Unde Religiosus 1º nequit habere in cella, sive privatim, esculenta vel poculenta ad usum proprium et arbitrium; neque libros ad usum perpetuum, iis exceptis, quibus singuli Religiosi perpetuo indigent, prout sunt Breviarium, liber Regularum. 2º Nihil aliunde sibi comparare debet, puta a parentibus, cognatis, amicis, quod Monasterium non suppeditaret. 3º Quidquid ei ab extraneo in particulari donetur aut mittatur, admittendum non est in ejus peculiarem possessionem vel usum, sed convertendum in usum communem.

Ut vitæ communis prærogativæ innotescant, satis est perpendere, quod, emissio Spiritu Sancto solemniter Pentecostes die, ipsam illico primi Christi fideles Jerosolymis amplexi fuerint, quemadmodum legimus in Act. II. 44. 45: »Omnes, qui credebant, erant pariter, et habebant omnia communia. Possessiones et substantias vendebant, et dividebant illa omnibus, prout cuique opus erat.» Similiter Cap. IV. 34. 35: »Neque enim quisquam egens erat inter illos. Quotquot enim possessores agrorum aut domorum erant, vendentes asserebant pretia eorum quæ vendebant, et ponebant ante pedes Apostolorum. Dividebatur autem singulis prout cuique opus erat.» Quam disciplinam omnes Ordinum Institutores secuti sunt; et optimo quidem jure, siquidem vitæ communis institutum perfectam omnium Religiosorum æqualitatem exposcit, quavis prædilectione exclusâ, nec aliam in expensis regulam agnoscit, quam singulorum indigentiam; quæ quidem æqualitas tum paupertatis observantiam, tum fraternæ charitatis vinculum maxime fovet, plurimumque conducit ad sartam tectamque servandam religiosam disciplinam. (Suar. Ben. XIV. loc. infra cit.)

20. — Vitæ communi inprimis opponitur *peculium*, seu *depositum*, quo intelligitur privata possessio pecuniæ, aliarumve rerum, cum generali licentia utendi illis pro arbitrio. Sunt ergo hujusmodi res ad privatum alicujus Religiosi, non ad communem usum destinatæ. Ad peculium pertinent *livelli*, ut aiunt, seu census annui, quando in proprios usus Religiosi assignati sunt.

Ex usu peculii illud primum consequitur, quod inter Religiosos alii minus alii plus habeant; quo spectat reprehensio Apostoli I Cor. XI. 22: »Confunditis eos, qui non habent». Inde facile nascuntur superbia, invidiæ atque æmulationes, mentis distractio, inordinatus ad temporalia affectus, sensualitas, superfluum ac vanorum usus, et id genus alia vitia, quibus religiosa disciplina collabitur, quemadmodum in confesso est apud omnes, et plus nimium experientia demonstrat. Ordines proinde, in quibus peculium admittitur, a primo fervore descivisse dicendi sunt. Quamobrem vota simplicia cum vitæ communis observantia longe antecellunt votis solemnibus cum peculio, ut recte animadvertit Theodoricus apud Suarez: »Magis nocet Religioso usus peculii sine proprietate, quam proprietas sine usu.» Cfr. Suarez. *De Relig. tr. 10. lib. 4. cap. 4. n. 13. et cap. 7. lib. 8. cap. 8. n. 3. 4.* Lugo. *De just. disp. 3. n. 77.* Bened. XIV. *De Syn. lib. 13. cap. 12. n. 18—21.*

21. — **Quæstiones.** QUÆR. 1º *An licitum sit Religiosis habere peculium ex Superioris licentia?*

Resp. Vetitum quidem videtur a Conc. Trid. sess. 25. cap. 2. de Regul. hisce verbis: »Nemini Regularium, tam virorum quam mulierum, liceat bona immobilia vel mobilia.... tanquam propria, aut etiam nomine Conventus possidere vel tenere; sed statim ea Superioribus tradantur, Conventuique incorporentur.¹ Nec deinceps liceat Superioribus bona stabilia alicui Regulari concedere, etiam.. ad usum, administrationem... Administratio autem bonorum Monasteriorum, seu Conventuum, ad solos Officiales eorundem, ad nutum

¹ Verbum *incorporentur* denotat bona illa fieri communia, et ad usum totius Conventus destinari. (n. 15.)

»Superioris amovibiles, pertineat. Mobilium vero usum ita Superiores permittant, ut eorum suppellex statui paupertatis, quam professi sunt, conveniat, nihilque superflui in ea sit; nihil etiam quod sit necessarium, iis denegetur." Similiter a Clemente VIII. Constitut. *Nullus*. 25 Julii 1599. peculium vetitum est. Praeterea adversatur fini paupertatis, cum ex administratione peculii Religiosus jacturam facit praecipuarum paupertatis utilitatum. — Verum ratione consuetudinis, quae viget in Ordinibus relaxatis, et a Sede Apostolica toleratur, rigor Concilii temperatus est, ita ut ibi liceat peculium, cum licentia Superiorum, pro usibus necessariis et honestis; dummodo tamen Religiosi parati sint illud a se abdicare ad nutum Superioris, qui illis sufficienter subventurus est. Potest namque peculium ex consuetudine permitti; quia cum dependentia a Superioris voluntate illud non repugnat substantiae voti paupertatis. Unde consequitur, non posse Regulares vitam communem recusare, si Superiores illam restaurare velint, subditisque necessaria suppeditare; quia, quamvis vita communis non pertineat ad essentiam voti paupertatis, est tamen contra votum vitam communem respuere, utpote possiderentur bona independentem a voluntate Superiorum. Ita communiter. (n. 15. H. A. n. 6.)

QUÆR. 2° An fas sit Superioribus usum peculii introducere in Monasteriis, ubi viget vita communis?

Resp. Negat., et quidem a gravi peccato excusari non possent, non quidem ob voti *lesionem*, sed ob voti et Regulae *relaxationem*, cui hac concessione procul dubio operam dabunt. Usus siquidem peculii est proxima occasio plurium abusuum contra disciplinam religiosam, prout supra exposuimus, et scite observat S. Alphonsus: »In praxi omnes »Praelati tamquam certum sibi persuadeant, quod si usum peculii in Monasteriis de novo introducant, vix nomen »paupertatis ibi supererit, et ex hoc »innumera mala Communitati quoad observantiam supervenient". Magnum ergo detrimentum suae Religioni inferrent. ¹

¹ In nostra Congregatione deposita nomine proprio, seu peculia, ipso paupertatis voto exclusa sunt, ut declarant *Constit. part. 2. cap. 1. § 1. sub IV. constit. 1. n. 1.*, et Benedictus XIV in Brevi approbationis *Ad pastoralis*.

ARTICULUS III.

OBSERVANTIA CASTITATIS.

S Alph. lib. 7. H. A. tr. 19.

22. — Religiosi vi voti castitatis obligantur abstinere ab omni actu interno et externo, qui sit contra castitatem. Unde Religiosus peccans in re venerea duo committit peccata, luxuriae scilicet et sacrilegii.

Votum porro obligat eo modo, quo obligat virtus castitatis, cui adjicitur, ita ut malitia sacrilegii sit mortalis in iis actibus, in quibus malitia libidinis est mortalis, venialis vero, in quibus illa est venialis.

23. — Ob castitatis tutelam introducta est *clausura*, ad quam tenentur Regulares utriusque sexus solemniter professi. Vota simplicia professi non tenentur per se ad clausuram, nisi ex praecepto Regulae, aut, pro Monialibus, etiam ex mandato Episcopi. Nobis de sola clausura canonica seu papali sermo est.

Clausura comprehendit totum Monasterii ambitum muro cinctum, exceptis locutoriis, sacristia, et ecclesia.

24. — I. *Clausura Religiosorum*. 1° Quoad egressum. Religiosi non possunt Conventum egredi, nisi ex causa, et cum socio, licentiaque singulis vicibus imprecata a Superiore. Socius adjungatur, non petentis, sed Superioris arbitrio, neque idem saepius. Ita Clemens VIII. Constit. *Nullus*. 25 Julii 1599.

Egressum sine licentia communiter DD. dicunt esse ex genere suo peccatum mortale; leve tamen erit semel vel iterum exire de die, secluso contemptu aut scandalo; secus vero dicendum de nocturno, et furtivo egressu. (*Lib. 4. n. 37.*)

Licitus porro est ingressus in sacristiam, ecclesiam, et locutorium.

2° Quoad ingressum. Prohibitus is est omnibus mulieribus; excipe a) Imperatrices et Reginas, earumque filias, et alias feminas, quae illas comitantur;

25 Febr. 1749, ubi is testatur in Congregatione emitti votum vitae communis. Insuper Superiores omnes, in ingressu sui Officii, jurare tenentur se nullum cujuscumque rei peculium unquam permissuros esse. Quapropter usus peculii in nostra Congregatione introduci non posset sine voti violatione ex parte omnium, et perjurio ex parte Superiorum.

b) fundatrices, aut insignes benefactrices, earumque cognatas, si habeant Indultum Apostolicum, illudque exhibeant loci Ordinario, vel Praelato Monasterii. Vetitum quoque est Religiosis feminas intra claustra introducere vel admittere. (n. 221. 231.)

25. — II. **Clausura Monialium.** 1^a *Quoad egressum.* Egredi Monialibus non licet, nisi ex causa magni incendii, infirmitatis leprae, aut epidemiae, ut sancivit Pius V, et aliis causis similibus, puta imminuentis belli, inundationis fluminis, ruinae aedificii, seu alterius gravioris consimilis periculi, cum licentia *scripta* Episcopi, et, si Monasterium sit exemptum, etiam Praelati Regularis; excepto tamen casu, quo periculum esset in mora. Dictam licentiam dare etiam potest Vicarius Generalis. Cessante causa egressus, tenetur Monialis statim ingredi, saltem intra biduum. Ita Trid. sess. 25. cap. 5. de Regul. Pius V. Constit. *Decori*. 24 Jan. 1570. (n. 229. H. A. n. 46.) Extra praedictos casus necessaria est specialis licentia S. C. Ep. et Regul., ut eadem Congregatio decrevit 15 Jan. 1616. et S. C. Inquis. 22 Dec. 1880. 1

2^a *Quoad ingressum.* Is nemini licet, cuiuscumque generis aut conditionis, sexus vel aetatis fuerit, sine Episcopi vel Praelati Regularis, cui Moniales subiectae sunt, licentia in scriptis obtenta, nisi periculum in mora sit. Dare autem licentiam Episcopus vel Superior tantum debet in casibus necessariis, id est, ex justa causa. Ita Trid. loc. cit. — Dictam licentiam dare etiam potest Vicarius Generalis, vel alius delegatus ab Episcopo.

Nefas quoque Monialibus est, personas non habentes legitimam facultatem intra clausuram introducere vel admittere.

Hinc cum licentia possunt ingredi a) Visitator, ad instituendam Visitationem Canonicam, sociatus ab uno, si sit Praelatus Regularis, vel, si Episcopus, a paucis senioribus ac religiosis viris.

b) Confessarius, vi officii sui, ad ministranda aegris Sacramenta. Debet esse indutus superpelliceo et stola, atque a Monialibus consociari, ita ut, dum Confessionem audit, comitantes ad januam assistant, eumque videre possint.

c) Medicus ad curandas infirmas. Debet associari a duobus Monialibus senioribus; et debet ingredi solus, nisi infirmitas expostularet etiam alios. Medicus autem extraordinarius tantummodo potest ingredi in defectu ordinarii, et quando consultatio habenda est. Potest etiam ingredi pharmacopola, ad docendum, si opus sit, quomodo paranda sit medicina.

d) Notarius, pro conficiendo testamento Monialis infirmae, similiter associatus.

e) Fabri et opifices, ac hortulani, ad exercenda artis suae opera, quae extra clausuram perfici nequeunt.

Hi omnes, finito negotio, egredi tenentur. (n. 225—228.)

Notandum insuper est, primo, praefatorum licentiam *personalem* esse debere. Deinde, pro foro conscientiae licentiam probabiliter non debere esse necessario *in scriptis*, eorum saltem, quorum repentina opera passim indigent Moniales. (n. 223.)

Denique, a prohibitionem ingrediendi excipiuntur Imperatores, Reges, Imperatrices, Reginae, atque eorumdem filii ac filiae. Item nobiles feminae, quae Indultum Apostolicum habent. (Ferraris. v. *Moniales*, art. 3. n. 53. 54. 56.)

3^a *Quoad colloquia.* Omnibus prohibitus est accessus ad Moniales colloquendi gratia, sine rationabili causa et legitima licentia. Excipiuntur conjuncti seculares in primo et secundo gradu, Confessarius, famuli, pauperes. (n. 232. 239.)

Ceterum, quoad modum servandi clausuram, attendendae sunt legitima ac rationabiles consuetudines, auctoritate Superiorum approbatae: non autem eae, quae potius abusus et corruptelae dicendae sunt. (n. 231.)

26. — **Poenae contra violantes clausuram.** I. *Quoad clausuram Religiosorum.* 1° Feminae ingredientes claustra Religiosorum incurrunt ipso facto excommunicationem Papae simpliciter reservatam.

2° Religiosi introducentes vel admitcentes feminas intra clausuram incurrunt ipso facto excommunicationem Papae simpliciter reservatam, privationem officiorum, et inhabilitatem ad ipsa. (n. 219. 221. 230. Constit. Pii IX *Apostolicae Sedis*.)

1 Revue théol. 1877. pag. 199. et 1883. pag. 242.

II. *Quoad clausuram Monialium.* 1° Moniales egredientes ipso facto incurrunt excommunicationem Papæ simpliciter reservatam, privationem officiorum, et inhabilitatem ad ipsa. Ita Constit. Pii V *Decori*, et Pii IX *Apostolicæ Sedis*.

2° Ingredientes claustra Monialium incurrunt ipso facto excommunicationem Papæ simpliciter reservatam.

3^a Eandem pœnam incurrunt Moniales introducentes vel admittentes intra clausuram; Superiores vero et Præpositæ insuper officiorum privationem, et inhabilitatem ad ipsa. (n. 219. 221. 222. 229. Constit. cit. Pii IX.)

4° Pœnæ contra illicite colloquentes cum Monialibus sunt: a) excommunicatio contra laicos, suspensio contra Clericos, qui *frequentant* Monasteria Monialium, puta tribus diebus continuis, quater in eadem hebdomade, semel singulis mensibus; istæ pœnæ sunt ferendæ sententiæ; b) privatio officii, vocis activæ et passivæ, ipso facto contra Religiosos. (n. 232.)

Consule lib. VII. n. 94. et 95.

ARTICULUS IV.

OBSERVANTIA OBEDIENTIÆ.

Per votum obedientiæ Religiosus subiecit se Regulæ et potestati Superioris; proinde de ambabus istis hic nobis disserendum est.

§ I. Obedientia Superioribus debita.

27. — **Principia.** I. Vi voti tenetur Religiosus parere omnibus sui Superioris præceptis, quæ ad Regulam vel Institutum, quod professus est, aliquo modo pertinent. Ratio, quia obedientiæ votum ex natura sua Religiosos adstringit ad omnia præcepta Ordinis et Superioris sui; at non ultra id, ad quod professi voluerunt se adstringere; sed voluerunt se adstringere ad ea omnia et sola, quæ sunt suo Ordini conformia et sub præcepto injunguntur.

II. Qui Superiori legitime præcipienti non obedit, peccat tum contra religionem ob violationem voti, tum contra iustitiam ob violationem juris, quod Religio in ipsum per sui traditionem obtinuit. (n. 46.)

Dietum est in primo principio: 1° *Tenetur parere omnibus* præceptis, nempe *formalibus*; et quidem, si præcipiat Superior hac vel simili forma: *in virtute sanctæ obedientiæ; in nomine D. N. Jesu Christi; sub gravi*, vel sub gravi pœna, puta sub censura ecclesiastica, tenetur obedire sub peccato mortali; tunc enim dumtaxat Superior, ex modo Religionibus usitato (ad præcavendas anxietates et dubia), intendit obligare quantum potest. Si autem hac forma præcipiendi non utatur, non censetur obligare sub peccato mortifero; obligat tamen sub veniali, si verum mandatum explicet, dicendo: *jubeo, præcipio, prohibeo*. Quod si simplicem voluntatem significet, non obligat sub culpa, sed solum sub pœna et correctione regulari, quo modo ipsæ Regulæ obligant. (n. 38.)

2° *Quæ ad Religionem vel Institutum aliquo modo pertinent*, id est, quæ explicite vel implicite in Regula Constitutionibusque continentur; quia Religiosus non vovit obedientiam interminatam, sed secundum Regulam. Ea autem dicuntur implicite seu indirecte in Regula contineri, quæ ad perfectam ejus observantiam atque ad proprium Instituti finem attingendum postulatur.

Idcirco non possunt Superiores obligare ad ea, quæ sunt *extra Regulam*, nisi ex justa causa quæ sit secundum Regulam. Unde nequeunt præcipere, a) quæ sunt *contra Regulam*, nisi possint in ea parte Regulæ dispensare, ad sitque justa causa dispensandi; b) quæ sunt *supra Regulam*, nisi in pœnam delicti, et ad præcavendum relapsum, vel ad necessariam regularis observantiæ tutelam, vel ob aliquam publicam necessitatem; c) quæ sunt *infra Regulam*, nisi ex causa, v. g. sanitatis. (n. 38—40. lib. I. n. 194.)

Onera supra Regulam sunt e. g. magnæ corporis macerationes, acceptatio Episcopatus vel alius Beneficii ecclesiastici, jussa quæ manifestum periculum vite adnexa habent. Consule infra qu. 3. (n. 40. H. A. n. 16.)

28. — **Questiones.** QUÆR. 1° *Quomodo differant votum et virtus obedientiæ?*

Resp. Materia voti est voluntaria executio mandati Superioris; materia virtutis vero interna voluntatis submissio, ut libenter propter Deum faciat quidquid Superior imperaverit. — Hinc du-

plex obedientia distinguitur: *necessaria*, quæ ad votum pertinet; *perfecta*, quæ ad omnia licita, et ad omnem Superioris voluntatem extenditur, etiamsi non cadant sub obligatione, atque cum voluntatis affectu et alacritate exercetur.

QUÆR. 2º *An votum obedientiæ obliget ad parendum Superiori in omnibus, in quibus manifestum peccatum non cernitur, quando Regula ejusmodi obedientiam præscribit?*

Resp. Negat.; talis Regula intelligenda est de obedientia *perfectionis*, non de obedientia *necessitatis*; quia votum obedientiæ solum extenditur ad ea, quæ in Regula continentur. Ita communiter. (n. 40. Suarez. *De Relig. tr. 7. lib. 10. cap. 8. Salm. tr. 15. cap. 6. n. 55. 56.*)

QUÆR. 3º *An possit Superior ea præcipere, quæ adnexum habent periculum vitæ?*

Resp. Negat., nisi bonum commune id exposcat, aut ad finem Instituti pertineat. Hinc nequit Superior subditum obligare ut eat ad infideles cum manifesto periculo vitæ aut servitutis, nisi is expresse ad hoc se obligarit. Potest tamen Religiosus compelli ut tendat ad remotissimas provincias trans mare, si sint ibi Ordinis Conventus; id enim pertinet ad bonum Religionis.

Pariter potest Superior subditum obligare ut assistat ægrotis morbo contagioso infectis, si ægroti sint Religiosi ejusdem sui Monasterii vel Ordinis, aut si extranei sint et deesset qui ipsos Sacramentis Ecclesiæ muniret, aut tandem si cura infirmorum sit finis Instituti. (n. 40.)

QUÆR. 4º *An teneatur Religiosus obedire in dubio utrum res injuncta sit licita, vel secundum Regulam, vel adsit justa causa dispensandi in Regula?*

Resp. Affirm.; quia in dubio melior est conditio Superioris possidentis jus in Religiosum. Excipe, si res sit admodum difficilis et molesta, aut ex ea imminet sibi vel alteri grave damnum; quia in dubio favendum est ei, de cuius damno agitur, prout dictum est lib. I. n. 142. qu. 5. (n. 47.)

QUÆR. 5º *An obligetur Religiosus ad nova statuta Capitulorum?*

Resp. Affirm., si non sint omnino extra Regulam, sed tantum media apta ad consequendum scopum Religionis, vel

ad Regulæ observantiam. (n. 43. H. A. n. 17.)

QUÆR. 6º *An valeat licentia impetrata a Prælo inferiori, si a majiori fuerit prius denegata?*

Resp. Probabiliter affirm.; quia Prælatus major, denegando licentiam, minime aufert potestatem inferioris. Secus vero dicendum, si Prælatus major positive prohibeat subdito exsequi rem petitam, vel irritam declaret licentiam Prælati inferioris. (n. 50.)

QUÆR. 7º *Quibusnam parendum sit ex vi voti obedientiæ?*

Resp. Summo Pontifici, et omnibus Prælati Religionis, sub quibus unusquisque Religiosus constitutus est, servato ordine inter illos, ita ut major minori præferatur. Votum vero non respicit alios Officiales, quamquam ex virtute obedientiæ obtemperandum est illis. (Suar. *loc. cit. cap. 41.*)

§ II. Observantia Regulæ.

29. — In Regula distinguere cumpri-
mis oportet *statuta*, quæ aliquid determinate agendum ordinant vel prohibent, et pura *consilia*, quæ nullam prorsus obligationem inducunt. Sermonem hoc loco instituimus de Regulis, quæ habent rationem statutorum.

Principia. I. Regulæ et Constitutiones, quæ voti materiam continent, aut præceptum formale exprimunt, obligant sub peccato, pro ratione materiæ et præcepti gravitate, secundum dicta supra n. 27.

II. Ceteræ Regulæ et Constitutiones, saltem quando expresse id declaratur, per se non obligant sub culpa, sed sub reatu poenæ. Ratio est, quia ad rationem legis, qualis est Regula, sufficit obligatio ad poenam; ut autem Regula a mero consilio distinguatur, oportet ut obligationem aliquam, saltem ad poenam, inducat.

In praxi vero voluntaria transgressio Regulæ, sine justa causa, ut plurimum erit veniale peccatum; quia raro contingit Religiosum operari ex bono fine, quando operatur contra Regulam, sed ex acedia ad superandam difficultatem, ex delectatione, aliove inordinato affectu. Quin etiam grave peccatum foret, si procederet ex contemptu formali, vel si ex notabili et frequenti Regulæ violatione oriretur grave scandalum aliorum,

gravisque perturbatio disciplinae. (n. 10. 41. 42.)

Obiter hic notetur, Episcopum Regularem teneri observare Regulas suae Religionis, dignitati et officio episcopali non repugnantes, ut sancivit Bened. XIII. Constit. *Custodes*. 7 Martii 1725, et declaravit S. Congr. Ep. et Reg. 6 Maji 1864.

30. — **Quaestio.** *Occurrit hoc loco quaestio, quanta sit obligatio gestandi habitum religiosum?*

Resp. Gravis est ex genere suo,

nisi necessitas aliqua excuset. Ita tradunt communiter DD. et probatur ex *Cap. 2. Ne Clerici vel Monachi.* in 6. ubi fertur excommunicatio ipso jure in temere dimittentem Religionis suae habitum; quae tamen poena hodie abrogata est.

Veniale foret, si fiat ad breve tempus absque pravo animo; vel si pars solum habitus mutetur, ita ut Religiosus ceu talis agnosci valeat; aut si, servato integro habitu, saeculares vestes superindueret. (Suar. *tr.* 8. *lib.* 1. *cap.* 5.)

TRACTATUS II.

DE STATU CLERICALI.

Tractandum erit 1° de obligationibus communibus Clericorum, 2° de officiis Parochorum, 3° de officiis Episcoporum. Reliqua, quae spectant ad Canonicorum officia, ad Beneficia Ecclesiastica, remittimus ad Juris Canonici interpretes.

PARS PRIMA.

DE OBLIGATIONIBUS COMMUNIBUS CLERICORUM.

S. Alph. lib. 4. H. A. Appendix 3.

Ad quinque capita reduci queunt, quae sunt: 1° interior sanctimonia, 2° honesta conversatio, 3° habitus clericalis et tonsura, 4° divini Officii recitatio, 5° nonnulla clericis prohibita.

CAPUT I.

INTERIOR SANCTIMONIA.

31. — Clerici omnes, utpote specialiter vocati in sortem Domini, atque divinis obsequiis mancipati, et in castris Dominicis supra alios positi, debent quoad vitae morumque honestatem laicos antecellere. Maxime autem Sacerdotes, propter excellentiam ministerii, ad magnam honestatem et virtutem obligantur, ut docent SS. Patres scribentes de Sacerdotio, praesertim S. Chrysostomus et S.

Ambrosius. Unde D. Thomas. *Suppl. qu. 35. a. 1. ad 3.*: »Ad idoneam executionem Ordinum non sufficit bonitas qualiscumque, sed requiritur bonitas excellens, ut sicut illi, qui Ordinem suscipiunt, super plebem constituuntur gradu Ordinis, ita et superiores sint merito sanctitatis.» Et loquens de Sacerdote in 2. 2. *qu. 184. a. 8.* dicit: »Per sacrum Ordinem aliquis deputatur ad dignissima ministeria, quibus ipsi Christo servitur in Sacramento Altaris, ad quod requiritur major sanctitas interior, quam requirat etiam Religionis status.» Idcirco Conc. Trid. *sess. 22. cap. 1. ref.* saluberrime monuit: »Nihil est, quod alios magis ad pietatem et Dei cultum assidue instruat, quam eorum vita et exemplum, qui se divino ministerio dedicaverunt; cum enim a rebus saeculi in altiore sublato loco conspiciantur, in eos tamquam in speculum reliqui oculos conjiciunt ex eisque sumunt quod imitentur. Quapropter sic decet omnino Clericos in sortem Domini vocatos vitam moresque suos omnes componere, ut habitu, gestu, incessu, sermone, aliisque omnibus rebus, nil nisi grave, moderatum, ac religione plenum praeseferant; levitia etiam delicta, quae in ipsis maxima essent, effugiant, ut eorum actiones cunctis afferant venerationem.»

CAPUT II.

HONESTA CONVERSATIO.

32. — Quamvis vita Clericorum omnium virtutum exercitio elucere debeat, quedam tamen sunt, quæ statui eorum apprime conveniunt, populumque maxime ædificant; sunt autem castitas, sobrietas, liberalitas, mansuetudo, et sedula sacri Officii administratio. De postrema acturi in Parte secunda, de cæteris pauca hoc loco dicemus.

ARTICULUS I.

CONTINENTIA.

33. — Clericorum integritas vitæ maxime elucere debet in studio castitatis, si sint in Majoribus Ordinibus, summæque cautela in agendo cum altero sexu. »Nullum, præcepit S. Gregorius in *Cap. 1. dist. 28.*, Subdiaconum facere præsumant Episcopi, nisi qui victurum caste »promiserit; quia nullus ad ministerium »altaris accedere debet, nisi hujus castitas ante susceptum ministerium fuerit »probata.»

Clerici idcirco, Subdiaconatum suscipientes, eo ipso votum solemne castitatis emittunt, jure ecclesiastico sacræ Ordinationi adnexum, ut constat ex *Cap. unico de voto. in 6. et Constit. Benedicti XIV Inter præteritos. 3 Dec. 1749. n. 41.* Vi hujus voti non solum illicite, sed etiam invalide contraherent matrimonium, quemadmodum declaratur in *cit. Cap. de voto. et definivit Conc. Trid. sess. 24. can. 9.*; quinimo, si Clericus in Sacris constitutus præsumeret matrimonium contrahere, præter alias pœnas, ipso facto excommunicationis sententiam Ordinarii reservatam incurreret, ut habetur in *Constit. Pii IX Apostolicæ Sedis.*

Quæritur hoc loco, utrum, si quis Ordinem suscipiendo expresse nollet castitatem vovere, teneretur ad eam? Respondetur, ipsum teneri ad castitatem, non ex voto, sed ex præcepto Ecclesiæ, quæ ex religionis motivo eum ad castitatem, deficiente voto, adstringit; quare, si peccaret contra castitatem, committeret sacrilegium. *Ita communiter.* Censent Salmant. cum Dicast. eum obligari ad

emittendum votum. (*Lib. 6. n. 809. Eccl. Ordin. n. 59.*)

ARTICULUS II.

TEMPERANTIA ET MODESTIA.

34. — Quandoquidem, ut aiunt Prov. XX. 1.: »Luxuriosa res vinum,» continentia socia est temperantia. Clerici itaque non modo a crapula et ebrietate caveant, sed a multo quoque vino, prout vult Apost. I Tim. III. 8.: »Non multo »vino deditos.» Frugali mensa utantur, lauta convivia non parent; in frequentandis laicorum conviviis parci et cauti sint; ab adeundis conviviis nuptialibus, et cœnis quæ in multam noctem protrahuntur, abstinendum sibi ducant.

Insuper et a seculari fastu alieni esse debent. Quare tum domus eorum, tum tota suppellex modestiam annuntient; honesta quidem omnia atque ordinata sint, sed absque ulla sumptuositate ac mundana ostentatione. Turpe sane esset luxum prosequi eos, quorum est contra immoderatum ævi nostri fastum vocem attollere. (*Syn. prov. Ultraj. tit. 8. cap. 4.*)

ARTICULUS III.

LIBERALITAS ET MANSUETUDO.

35. — Ab omni avaritiæ specie sedulo fugiant Clerici; avaro siquidem »nihil »scelestius... nihil iniquius quam amare »pecuniam.» (*Eccl. X. 9. 10.*) In Clerico autem et tetrius adhuc esset hoc vitium, quod cum duritie et immiseriordia jungi solet; vixque aliud tantopere minuit fidelium æstimationem atque fiduciam, quam immoderata in Sacerdote habendi cupido. Quamobrem sint ministri Dei patres pauperum, sint viduarum et orphanorum patroni; in eleemosynis distribuendis, in operibus piis suis largitionibus adjuvandis, exemplo fidelibus præeant. (*Syn. Ultraj. loc. cit.*)

Mansuetudo maxime decet ministros Agni mansueti, qui nos docuit: »Discite »a me, quia mitis sum et humilis corde.» (*Matth. XI. 29.*); turpis proinde in illis est iracundia. Mansuetudo quidem minime prohibet, dum officium exposcit, subditos corripere cum fortitudine, at comite semper lenitate; quem in finem

hortatur Apostolus, ut, priusquam alios corripimus, proprios defectus attendamus, unde compati proximo discamus: »Fratres, et si preoccupatus fuerit homo in aliquo delicto, vos qui spirituales estis, huiusmodi instruite in spiritu lenitatis, considerans teipsum, ne et tu tenteris.» (Gal. VI. 1.) Quapropter omnibus sit regula S. Gregorii¹: »Sit amor, sed non emolliens; sit rigor, sed non exasperans; sit pietas, sed non plus quam expediatur parcens.»

CAPUT III.

HABITUS CLERICALIS ET TONSURA.

36. — Clerici in Sacris constituti, aut Beneficiati, regulariter tenentur in publico gestare habitum clericalem, coronam et tonsuram, sub gravibus poenis. Ita Trid. sess. 14. cap. 6. ref. necnon Cap. 15. de vita et honest. Cleric. Bened. XIV. Instit. 71. n. 6.

Quocirca 1º Habitûs formam determinare penes Episcopum est; vult enim Conc. Trid. ut Clerici deferant »honestum habitum clericalem, illorum ordini et dignitati congruentem, et juxta ipsius Episcopi ordinationem et mandatum». A tempore autem dicti Concilii provincialia Concilia fere omnia »Clericos adegerunt ad gestandam vestem talarem, et quidem nigri coloris», ut observat Benedictus XIV. De Syn. lib. 11. cap. 8. n. 3. Sicubi vestem brevior, oblongam tamen, adhibere liceat, ea nonnisi extra functiones sacras permitti solet.

In habitu porro clericali nihil vanum, curiosum, aut nimis pretiosum appareat; nihil pariter sordidum, lacerum, nimisque abjectum; indumenta item sint clausa, ut dicitur in Cap. 15. de vita et honest. Cleric.

2º Corona gestatur in vertice capitis, abradis per modum circuli capillis. Corona Clerici nondum Sacerdotis parvæ hostiæ comparari debet; Sacerdotis majori hostiæ similis sit; Episcopi et Cardinalis ejusdem hostiæ amplitudinem tantisper debet excedere. (Bened. XIV. Instit. 96. n. 12.)

¹ Moral. lib. 20. cap. 6.

3º Tonsura, quamvis sæpe com coronâ confundatur, proprie significat comam modeste præcisam seu brevem, quam Clerici deferre tenentur, ut præcipitur in Cap. 4. 5. et 7. de vita et honest. Cleric. (Bened. XIV. Instit. 71. n. 6. Revue théol. 1873. pag. 167. seqq.)

Abusus ergo est in Clericis, si comam porrectam gerant, eamve more sæcularium vane findant, inungant, retro agant.

37. — Quæstiones. QUÆR. 1º An graviter peccent Clerici habitum clericalem non deferentes?

Resp. 1º Clerici minoribus initiati, non Beneficiati, nequaquam peccant, sed ipso facto privantur privilegio fori. Ita communius, et favet Constit. Sixti V. Pastoralis. 31 Jan. 1588.

2º Constituti in Sacris, aut Beneficiati, per se loquendo, peccant graviter: quia temeritatis arguuntur in Trid., et gravibus poenis plectuntur. Dico: per se loquendo; nam excipitur 1º si fiat ad breve tempus absque pravo fine; pravus finis esset, si quis habitum dimitteret vel occultaret, ut alios deciperet, ut libere per plateas deambulet, vel ut aliquod malum committeret; 2º si adsit justa causa, v. g. ad vitandum periculum mortis, vel damni gravis. (Lib. 6. n. 825.) Denique, in itinere licitum est induere vestes breviores. (Reiffenst. lib. 3. Decret. tit. 1. n. 114.)

QUÆR. 2º An peccent graviter Clerici in sacris, vel Beneficiati, non deferentes tonsuram et coronam?

Resp. Controv. Alii negant, secluso contemptu; quia ex nullo jure arguitur exsistere grave præceptum. Ita Tambur. Marchin. Pal. Renzi, etc.

Alii affirmant, et argui videtur ex Cap. 15. de vita et hon. Cleric.: »Clerici coronam et tonsuram habeant congruentem», et Cap. 4: »Si quis ex Clericis comam relaxaverit, anathema sit», item Cap. 5: »Clericus neque comam nutriat, neque barbam»; et Conc. Later. V. sess. 9: »Clerici in Sacris constituti nec barbam nec comam nutriant, sed tonsuram ferant». Ita Sanch. Laym. Escob. Vasq. Croix, etc. Verumtamen non liquet utrum Concilium loquatur proprie de corona, an vero de non alenda coma, juxta canones præcitatos. Cæterum probabiliter ait Croix facilius peccari mortaliter non deferendo habitum, quam coronam; quis

enim, dicit, arguet Sacerdotem de mortali, si per sex vel octo hebdomadas coronam non deferat, etiamsi nullum de ea vestigium appareat? (*Lib. 6. n. 826.*)

QUÆR. 3° *Quasnam pœnas incurrant Clerici habitum clericalem non deferentes?*

Resp. Poenam suspensionis ab exercitio Ordinum, ab Officio et Beneficio, necnon, si semel correpti denuo deliquerint, privationis Officiorum et Beneficiorum: quæ tamen pœnæ ante sententiam non incurruntur. Ita Trid. *loc. cit.*

Præterea, si Clericus tertio admonitus ab Episcopo non emendetur, amittit privilegium, non solum fori, sed etiam canonis, ex *Cap. 45. de sent. excom. (Lib. 6. n. 827.)*

QUÆR. 4° *An liceat Clericis deferre comam supposititiam, vulgo PARUCCA?*

Resp. Licet ex justa causa, v. g. ob debilitatem capitis, cum licentia Episcopi, modo coma modesta sit. Celebrare autem cum ea tremendum Missæ Sacrificium non licet, nisi cum facultate S. Pontificis, idque sub pœna suspensionis a divinis officiis ferendæ sententiæ. (*Lib. 6. n. 398. Bened. XIV. De Syn. lib. 11. cap. 9.*)

CAPUT IV.

DIVINUM OFFICIUM.

Agendum 1° de notione divini Officii, 2° de ejusdem obligatione, 3° de modo illud recitandi, 4° de causis ab Officii recitatione excusantibus.

ARTICULUS I.

NOTIO DIVINI OFFICII.

38. — Officium divinum est forma laudandi et precandi Deum instituta ab Ecclesia, et a certis personis ipsius nomine peragenda. Est oratio per se publica Ecclesiæ; quia in persona totius Ecclesiæ ab ejusdem ministris funditur, etiamsi fiat privatim.

Appellatur *Officium divinum*, quia præcipuum est officium Clericorum orare Deum, quod merito divinum nominatur, cum unice pro cultu Dei sit institutum: vocatur etiam nomine *Horarum canon-*

carum, quia partes ejus principales per certas diei horas distributæ sunt, ad imitationem Prophetæ dicentis: »Septies in die laudem dixi tibi." (Ps. CXVIII. 164.) Dicitur quoque *Breviarium*, vel quia compendiose continet Vetus et Novum Testamentum, Patrum sententias, et vitas Sanctorum; vel potius quia in statu hodierno est compendium Officii longioris, quod primitus recitabatur.

Dividitur in Officium *nocturnum*, ad quod pertinet Matutinum cum Laudibus; et *diurnum*, quod reliquæ horæ componunt, nempe Prima, Tertia, Sexta, Nona, Vesperæ, et Completorium. Officium nocturnum sic dicitur, quia olim, et etiam nunc in pluribus monasteriis, nocte recitatur exemplo Prophetarum, Christi, et Apostolorum, qui nocte orare consueverunt.

ARTICULUS II.

OBLIGATIO DIVINI OFFICII.

39. — **Principia.** I. Officium divinum recitare debent, 1° omnes Clerici sacris Ordinibus initiati, etiam suspensi, excommunicati, et degradati; 2° Beneficiati, post adeptam beneficii possessionem, dummodo fructus producat; 3° Religiosi professi utriusque sexus ad Chorum deputati; ex antiqua et recepta consuetudine. (*n. 140. 141. 144.*)

Nomine Religiosorum utriusque sexus hic veniunt, qui vota solemnia emiserunt.

II. Obligatio recitandi divinum Officium singulis diebus est gravis ex genere suo. Ratio, quia est lex Ecclesiæ in materia gravi. (*n. 146. 142.*)

40. — **Quæstiones.** QUÆR. 1° *Qualem partem Officii teneantur recitare Subdiaconi ea die, qua ordinantur?*

Resp. Tenentur ad Horam correspondentem horæ, qua Ordinem suscipiunt; quapropter regulariter tenentur recitare ab Hora Tertia vel Sexta. (*n. 140. Exam. Ordin. n. 61.*)

QUÆR. 2° *An satisfaciatur suæ obligationi Subdiaconus recitando partem illam ante Ordinationem?*

Resp. *Controv.* 1^a Sententia probabilior negat; quia debito nequit satisfieri antequam contrahatur, et Officium persolvendum est nomine Ecclesiæ; sed, qui necdum est Subdiaconus, nequit

nomine Ecclesiae Officium recitare. Ita Collet, Croix, Bonac. Castropal. etc.

2^a Sententia probabilis affirmat; quia Sacerdos excommunicatus nec etiam potest orare nomine Ecclesiae, neque orationem publicam facere, et nihilominus tenetur Officium recitare, et recitando satisfacit; ergo ad satisfaciendum necesse non est ut recitans nomine Ecclesiae oret. Ita Tambur. Lugo, Trull. Gob. et probabile putant Croix et Viva. (n. 140.)

QUÆR. 3° *An teneatur quandoque ad Officium Beneficiatus, qui fructus non percipit?*

Resp. Tenetur, si suâ culpâ non percipiat. Similiter tenetur is, qui, licet omnes fructus suos non percipiat, sive ex culpa sive non, recipit tamen partem quæ sufficit ad sustentationem.

Controvertitur autem, an teneatur qui beneficium tenue habet. Alii affirmant; sed alii plures negant, quia tenue beneficium in jure non habetur ut verum beneficium. Dicunt autem illud esse tenue beneficium, quod non pertingit ad tertiam partem sustentationis. (n. 144. lib. 3. n. 664. 674. Exam. Ordin. n. 66. 67.)

QUÆR. 4° *Quenam sit materia gravis in omissione Officii?*

Resp. Ex communi DD. sensu ea censetur materia absolute gravis respectu cuiuscunque Officii, quæ pertingit ad quantitatem integræ Horæ parvæ. Gravis quoque censetur ommissio, si de Hora parva aliquid nimis modicum diceretur.

Unde probabiliter non peccaret graviter, qui omitteret totas Vesperas Sabbati Sancti. (n. 147.)

QUÆR. 5° *Quot peccata committat, qui totum omittit Officium?*

Resp. Unum tantum; quia totum Officium unius diei cadit sub uno præcepto, siquidem præceptum Officii non est septuplex ex septem Horis dicendis, sed unum præcipiens unicum Officium constans septem partibus. Si quis tamen ommitteret plures Horas ex intentionibus moraliter interruptis, tunc plura committeret peccata. Ita communiter. (n. 148. 147.)

QUÆR. 6° *Si quis dubitet num omiserit aliquid in Officio, an teneatur id recitare?*

Resp. 1° Scrupulosi non tenentur; vi principii: »Ex communiter contingenti-bus prudens fit præsumptio»; in illis

enim ut plurimum dubia non sunt vera dubia, sed inanes anxietates.

2° Quoad alios, distinguendum: in stricto dubio tenetur; quia possidet præceptum. Si præsumptio sit se dixisse, non tenetur; quia pro qua parte stat præsumptio, pro ea stat possessio, juxta dicta lib. I. n. 63. Quinimo perperam agit, qui habens justam conjecturam quod aliquam partem dixerit, eam repetit; quia viam scrupulis aperit. Ita communiter.

Unde, aiunt, excusatur a repetendo, si quis non meminerit se dixisse aliquid, sed recordetur se incorporasse psalmum, lectionem, vel horam, et postea distractus ad ejusdem finem devenit quin reminiscatur an totum recitaverit; et id valere dicunt, etiamsi habeat rationem probabilem omissionis; quia præsumptio quod soleat perficere inceptum efficit ut nihil teneatur repetere, nisi moraliter certus sit quod non dixerit. Similiter, dubitans utrum aliquam Horam intermediam dixerit necne, prudenter potest credere se non omisisse, si ordinarie non soleat dicere Horam posteriorem, nisi post priorem. (n. 150.)

QUÆR. 7° *An obligatus ad Officium ex duplici titulo, Beneficii scilicet et Ordinis sacri, omittendo illud, committat duo peccata?*

Resp. Dist. 1° Si nolit restituere fructus illegitime perceptos, peccat non solum contra religionem, sed etiam contra justitiam; quia Ecclesia non nisi ea conditione fructus concedit, ut Officium recitet.

2° Si Officium omittat cum animo restituendi fructus, probabilius non peccat contra justitiam, cum alienum non retineat. Ita Pal. Analect. Holzm. Salm. Diana, etc. contra Laym. Sauch. Bonac. Less. (n. 145.)

QUÆR. 8° *Quasnam penas incurrat Beneficiatus, qui divinum Officium omittit?*

Resp. 1° Si post elapsam semestre a beneficii possessione, culpabiliter Officium non dixerit, tenetur restituere fructus pro rata omissionis. Ita Conc. Later. V. sess. 9. § Statuimus. Quod decretum confirmavit S. Pius V Constit. *Ex proximo*. 20 Sept. 1571. declarans, eum, qui una die totum Officium omiserit, teneri restituere fructus omnes illi diei respondentes; qui autem omiserit

Matutinum cum Laudibus. mediam partem fructuum unius diei; medianque pariter, qui reliquas Horas; qui vero unam ex illis, sextam partem fructuum. Idem dicendum, si quis per plures leves omissiones inter Officium diei ad gravem materiam pertingat. Præfata restitutio debetur ante omnem sententiam, ut patet ex prop. 20. damnata ab Alexandro VII: »Restitutio a Pio V imposita »beneficiatis non recitantibus, non debetur in conscientia ante sententiam declaratoriam iudicis, eo quod sit pœna.”

Probabile porro est, Beneficiatos, qui alia onera habent quam Officium, v. g. Parochos, Episcopos, eam tantum partem fructuum restituere debere, quæ correspondet oneri Officii omisi. Quare dicunt DD. Episcopum vel Parochum ad quartam partem solum teneri, Canonicum ad dimidium; Beneficiatos autem simplices ad omnes fructus. (*Lib. 3. n. 673.*)

Denique, restitutio facienda est pauperibus vel fabricæ Beneficii sive Ecclesiæ. Nomine pauperum veniunt etiam defuncti. Qua de re notanda est prop. 33. damnata ab Alexandro VII: »Restitutio fructuum ob omissionem horarum »suppleri potest per quascumque eleemosynas, quas antea beneficiarius de fructibus sui beneficii fecerat.” Si quis tamen *post* omissionem Officii dederit eleemosynas, immemor vel forte ignarus obligationis restituendi, probabiliter potest eas computare in solutionem huiusce obligationis, ut dicunt Sanch. Suar. Lugo, Salm. Croix, etc. (*Lib. 3. n. 663—673. 700. Examen Ordin. n. 61—63.*)

2° Altera pœna est, quod si ultra semestre in simili negligentia contumaciter permanserit, legitima monitione præcedente, Beneficio ipso privandus sit, cum Beneficium detur propter Officium. Ad hanc pœnam inferendam sufficit quod per quindecim dies Officium bis saltem non dixerit. Ita Conc. Later. *loc. cit.* (*Lib. 3. n. 674.*)

ARTICULUS III.

MODUS RECITANDI DIVINUM OFFICIUM.

Recitandum est 1° juxta formam præscriptam, 2° publice vel privatim, 3° secundum ordinem Officii, 4° legitimo tempore, 5° cum debita pronuntiatione,

6° attente ac devote. Quas singulas circumstantias sequentibus §§ expendemus.

§ I. Forma præscripta Officii.

41. — **Principia.** I. Omnes divino Officio adstricti tenentur illud recitare juxta formam et ritum Breviarii Romani, jussu S. Pii V editi, sub pœna non satisfaciendi. Excipiuntur illæ Ecclesiæ vel Religiones, quæ utebantur alio Breviario approbato per consuetudinem ducentis annis antiquiorem; dummodo tamen in posterum correctiones aut immutationes in suo Breviario et Missali non faciant, absque Apostolicæ Sedis facultate, neque iis nova Officia propria auctoritate addant, atque insuper celebrent Officia deinceps universalis Ecclesiæ sub præcepto ab Apostolica Sede concessa. Ita ex Constit. Pii V *Quod a nobis*, 9 Julii 1586 et pluribus Declarationibus S. R. C.

II. Utentibus Liturgiâ propriâ conceditur, ut, de consensu Episcopi et universi Capituli, vel Prælati et Communitatis, eam in Liturgiam Romanam commutare possint. Ita ex Pii Bulla. Romana autem Liturgia semel suscepta non poterit postea relinqui; quia per illam acceptionem privilegio fuit renuntiatum. Ita S. R. C. 15 Mart. 1608.

Notandum, universum Capitulum consentire, quando major pars vincit, nisi jure expresso amplius requiratur, ut docet Suarez. *De Relig. tr. 4. lib. 4. cap. 11. n. 4.*

III. Utentes Breviario Romano non tenentur amplius ad Officium B. M. V. in Sabbato, Officium defunctorum, Psalmos pœnitentiales et graduales. Constat ex Bulla Pii V. Tenentur tamen ad Officium defunctorum in die Commemorationis eorum 2 Novembris, et ad Litanias in festo S. Marci et triduo Rogationum: ex universali consuetudine Ecclesiæ. (*n. 160.*)

42. — **Quæstiones.** QUÆR. 1° *An gravis sit præfata obligatio recitandi Litanias, et Officium defunctorum?*

Resp. ad 1^{am} Affirm. cum sententia communi, contra aliquos; quia specialiter præcipiuntur in proprio Officio illorum dierum, hisce verbis: »Qui non »intersunt Processioni Litaniarum, dicant illas privatim post Laudes, cum »suis precibus et orationibus.” Verbum

autem *dicant* denotat praeceptum, et grave quidem, quando materia est gravis, qualis sine dubio est materia Litaniarum. Accedit universalis consuetudo, quae est optima legum interpretres.

Ad 2^{am} Affirm. cum sententia communi; ob easdem rationes, nempe quia specialiter praecipitur in proprio Officio illius diei, et universalis viget consuetudo. Hoc porro Officium constat tantum Vesperis, Matutino et Laudibus. (*n.* 161. *Exam. Ord. n.* 72.)

QUÆR. 2° An obliget Calendarium proprium Diœceseos vel Ordinis?

Resp. Affirm., si sit a S. R. C. approbatum; quia, quamvis Officia illa propria, Calendario Romano addita, privilegii rationem habeant, simul tamen vim legis obtinent.

Quin etiam Officia particularia, modo permissivo concessa Diœcesi vel Ordini religioso, usu semel recepta, obligatoria evadunt, ut declaravit S. R. C. 2. Maji 1801, et 24 Nov. 1883.¹

§ II. Recitatio publica vel privata.

43. — **Principia. I.** In ecclesiis Cathedralibus, Collegiatis, et Regularibus, praeceptum est canendi, aut saltem altâ voce recitandi quotidie divinum Officium publice in Choro, observando praescriptas caeremonias, videlicet standi, sedendi, inclinandi, genuflectendi, etc. Ita *Clement. cap. 1. de celebrat.*

II. Obligatio ista recitandi Officium in Choro gravis est ex genere suo; gravior tamen in Clericis Beneficiatis, Canonicis scilicet, quam in Religiosis. Colligitur ex cit. *Clement.*, ubi detrectatoribus divina indignatio poenaeque ecclesiasticae intentantur.

III. Ceteri satisfaciunt divinum Officium privatim dicendo. Neque tenentur caeremonias observare; quamquam laudabile sit situm praescriptum servare, genuflectendo, stando, etc. Unde citra culpam possunt Horas recitare in quovis loco, et in quovis situ decente. (*n.* 179.)

44. — Plura opus est hic adnotare. 1° Chorus haberi debet in ecclesiâ. Attamen ex justâ causâ licet aliquando recitare Horas in sacristiâ.

2°. Nullus Religiosus aut Monialis in particulari tenetur sub gravi Horas reci-

tare in Choro, modo Chorus non tollatur. Paucitas autem Religiosorum excusat totam Communitatem a Choro: quare, nisi adsint saltem quatuor expediti, non est obligatio Chori; dico: *expediti*, nam si sint infirmi, vel legitime occupati, ad Chorum non obligantur. Probabiliter autem potest obligatio Communitatis recitandi Officium in Choro sufficienter impleri, si ad illud soli Novitii concurrant; quia isti in favorabilibus reputantur Religiosi.

3° Canonici tenentur Choro assistere sub culpâ gravi, nisi ex levitate materiae, aut ex justâ causâ legitime excusentur. Unde, si absit Canonicus per tres vel quatuor dies ultra tempus a Tridentino permissum, ob levitatem materiae non peccat graviter. Porro Concilium Trid. *sess. 24. cap. 12. ref.* permittit Canonicis per tres menses quolibet anno abesse.

4° Episcopi tenentur invigilare, ut Officium a Canonicis in Choro persolvatur, et rite psallatur. Ipsimet tamen vi sui muneris non obligantur ad Chorum.

5° Praelati graviter peccant, si ex negligentia permittant ut omittatur recitatio partis notabilis in Choro, qualis ea est, quae gravis est in Officio privato. (*n.* 143. *lib. 3. n.* 675.)

§ III. Ordo Officii.

45. — Duplex est ordo servandus: scilicet: 1° *Ordo Officiorum*, qui assignat unicuique diei suum Officium, secundum Calendarium festorum et regulas translationis eorum in casu occurrentis plurium in eodem die: is ordo quotannis concinnari solet in proprio Directorio Diœcesis vel Ordinis. 2° *Ordo Horarum*, tam inter ipsas Horas inter se, quam inter partes ejusdem Horae, ut eo ordine una post aliam recitetur, quo descriptae sunt in Breviario.

46. — **Quaestiones.** *QUÆR. 1° An sit peccatum mortale mutare Officium diei in aliud?*

Resp. 1° Si fiat in aliud notabiliter brevius, certe est peccatum mortale, ut constat ex prop. 34. damnatâ ab Alexandro VII: »In die Palmarum recitans »Officium paschale satisfacit praecepto.»

2° Si fiat in aliud fere aequale, duae praeipuae sunt sententiae. *Prima sententia* contendit esse semper peccatum

¹ Acta S. Sedis. Vol. 16. pag. 236.

mortale, etsi semel fiat sine justâ causâ. Ratio, quia Ecclesia non solum recitationem in genere, sed recitationem *talis Officii* in specie præcipit; consequenter ille, qui aliud Officium recitat, non ponit substantiam præcepti particularis ab Ecclesiâ impositi. Patet antecedens ex Bullâ Pii V, in qua Pontifex declarat Ecclesiasticos Horas recitare »ex Romani »Breviarii præscripto et ratione omnino »teneri, neminemque nisi hæc solâ formâ »satisfacere posse;» præscribunt autem Breviarii calendarium et rubricæ quale Officium singulis diebus sit recitandum. Confirmatur hæc sententia ex decisione S. R. C. 17. Jun. 1673. statuente quod si omissum sit per oblivionem aut inadvertentiam aliquod Officium, non possit eo anno amplius fieri. Ita Palaus, Concin. Collet, Holzm. Salm. etc.

Secunda sententia, quæ S. Alphonso æquior videtur, levitatem materiæ admittit, si nempe fiat raro, puta ter quaterve in anno; quia tunc non esset gravis perturbatio ordinis. Ita Suar. Spor. Roncagl. Viva, Elbel, Tambur.

Excusatur autem justâ causa, v. g. si nunc non est copia debite partis Breviarii, et postea quis nimium gravabitur recitando, vel impiedietur a studio necessario, vel alio simili opere. Probabiliter etiam excusatur quis, si alibi moratur, et recitat Officium illius loci, dummodo tamen non sit Religiosus, qui tenetur recitare Officium Breviarii Ordinis sui; item si quis recitet cum socio, modo hujus Officium non sit notabiliter brevius. (n. 161. qu. 3. *Eccl. Ord.* n. 70.)

QUÆR. 2° *Quid agendum sit ei, qui ex inadvertentia recitavit unum Officium pro alio?*

Resp. Dist. 1° Si jam totum Officium recitaverit, nihil tenetur repetere; quia merito præsumitur Ecclesia nolle uno die bis ad tantum onus obligare. Si tamen dictum fuerit Officium notabiliter brevius, puta Officium Sancti loco Dominicæ, debet fieri compensatio, recitando novem psalmos ex primo nocturno Dominicæ. *Ita communiter.* (n. 161. qu. 3.) Porro Officium omissum non potest recitari alio die, ne bis erretur, sed eo anno est omittendum. Ita S. R. C. 17 Jun. 1673.

2° Si jam magnam partem ejusdem recitaverit, puta Matutinum, cum erro-

rem advertit, præstat reliquum recitare de Officio debito, ne errorem prosequatur: satisfit tamen prosequendo Officium indebitum. Notetur insuper, quod si quis oblitus sit partem Horæ, sufficiat illam partem supplere quin aliud repetatur.

QUÆR. 3° *Si quis ad tempus extra patriam, sive diocesim, aut proprium monasterium moretur, quodnam Officium illi recitandum sit?*

Resp. 1° Beneficiatus tenetur ecclesiæ suæ Officio; ceteri vero se conformare possunt Officio loci, ubi morantur. Ita S. R. C. 14 Maji 1803. dub. 7. et 12 Nov. 1831 ad 50. Unde, si per breve tempus alibi versentur, melius retinebunt suum Officium; secus, si per longum tempus.

2° Regularis transiens ab uno ad alium Conventum, in itinere sequatur ordinem Officii Conventus, ex quo discessit: dum pervenit, et manet in altero Conventu, etsi ad tempus, hujus ordinem Officii sequatur. S. R. C. 31 Aug. 1839.

Denique, Regulares Choro addicti tenentur sequi ordinem Officii cœnobii, in quo morantur, etsi ad tempus; quia ubique Choro interesse tenentur. S. R. C. 25 Sept. 1852.

QUÆR. 4° *Quantum peccatum sit mutatio in ordine Horarum?*

Resp. 1° In recitatione *privatâ* non excedit veniale; quia defectus non est in substantiâ præcepti, sed in quodam tantum accidente. Si fiat ex rationabili causâ, nulla est culpa, v. g. si quis invitetur ab amico ad recitandum cum ipso; si non habeat prompte Breviarium nec possit commode expectare; si sero veniat ad Chorum, Officio jam incœpto. (n. 170.)—Idem dicendum, si inchoetur Officium diei sequentis ante expletum Officium diei præcedentis. (Suar. *De Relig. tr.* 4. lib. 4. cap. 24. n. 3. Croix lib. 4. n. 1315.)

2° In recitatione *publicâ*, controversatur utrum sit grave. *Prima sententia* probabilis affirmat; quia in Choro gravem involvit deformitatem, cum magis videatur ordo contemni. Ita Conc. Salm. Azor, Soto, etc.

Secunda sententia probabilior negat; quia non constat circumstantiam ordinis cadere sub gravi præcepto. Ita Suar. Cajet. Sanch. Laym. etc. (n. 171.)

§ IV. *Tempus Horarum.*

47. — **Principia.** I. Pro *validâ* implementatione præcepti, tempus legitimum, intra quod totum absolvi debet Officium, est tempus totius diei a mediâ nocte usque ad mediam noctem; ita tamen ut anticipari possint pridie Matutinum et Laudes diei sequentis, horâ scilicet Vesperarum d'eî antecedentis.

Hinc 1° Qui totam vel notabilem Officii partem usque ad mediam noctem non dicit, peccat mortaliter, nisi per naturalem oblivionem vel aliam legitimam causam fuerit excusatus: atvero amplius non tenetur ad Horas illius diei præteriti dicendas; quia jam tempus præcepti elapsum est.

2° Qui distulit Horas præsentis diei statuto tempore recitare, semper tenetur eas recitare usque ad mediam noctem; quia toto illo tempore potest implere præceptum; ergo tenetur.

II. Pro *licita* recitatione, tempora legitima pro singulis Horis vel ex jure vel ex consuetudine æstimanda sunt.

Porro 1° *In Choro*, si jus ipsum attendatur, Horæ *publice* recitandæ sunt iis temporibus, quæ suis nominibus satis designantur, videlicet Matutinum in mediâ nocte, Laudes in initio auroræ (hodie Matutinum cum Laudibus ab aurorâ usque ad ortum solis); Prima orto jam sole; Tertia medio tempore matutino; Sexta in meridie; Nona media pomeridiana; Vesperæ ante occasum solis; Completorium post solis occasum. Hodie vero tempora debita in unâquâque regione seu provinciâ juxta receptam consuetudinem statuenda sunt.

2° *In Officio privato*, hodie ex consuetudine receptâ Matutinum cum Laudibus potest recitari horâ Vesperarum diei antecedentis, vel tempore matutino diei proprii; Horæ parvæ a summo mane usque ad meridiem: Nona potest dici etiam post meridiem, imo, juxta plures, etiam Sexta; Vesperæ cum Completorio dici possunt a meridie usque ad mediam noctem.

3° Quadragesimæ tempore, tribus primis diebus et Dominicis exceptis, Vesperæ *in Choro* recitantur ante refectionem: *privatim* licite recitari possunt post refectionem.

Hinc colligitur: a) *In Officio privato* anticipare vel postponere tempus lici-

tum Horarum, absque rationabili causâ, est peccatum veniale; quia est contra jus et consuetudinem Ecclesiæ, quamvis ea circumstantia sit levis. — Excusat autem quævis causa rationabilis, v. g. concio paranda vel audienda, periculum superventuræ occupationis, major devotio, tempus aptius ad studendum, et similia: non vero sufficit sola major commoditas, sine alio motivo honesto. (n. 173. 174. *Exam. Ord. n. 74.*)

b) *In Choro* utrum sit peccatum grave, controvertitur. *Prima sententia* probabilis affirmat, modo anticipatio vel postpositio sit notabilis, et desit aliqua legitima causa excusans. Ratio, tum quia Canones pluries repetunt Horas recitandas esse statutis horis et temporibus; tum quia talis inversio gravem involvit deformitatem. Ita Suar. Concinn. Salm. Azor, Soto, etc.

Secunda sententia probabilior negat; quia hujusmodi circumstantia temporis non pertinet ad substantiam præcepti, sed est circumstantia accidentalis. Ita Cajet. Laym. Sanch. Bonac. Gavant. etc. (n. 171.)

48. — **Quæstiones.** QUÆR. 1° *Quomodo intelligenda sit hora Vesperarum, quâ pridie licet inchoare Matutinum?*

Resp. Duplex est sententia. 1^a Sententia censet esse horam secundam post meridiem; quia jam eâ horâ solent Vesperæ recitari; unde, cum dies ecclesiasticus incipiat a primis Vesperis, pariter eo tempore Matutinum recitari potest. Ita Sanch. Dian. Salm. Tamb.

2^a *Sententia* verior docet illam esse horam, quâ sol propior est ad occasum quam ad meridiem; quæ hora variat pro variis anni temporibus. Ratio est, quia, ut communiter traditur, ea est hora propria Vesperarum, et ab eâ incipit posterus dies ecclesiasticus, licet consuetudo obtinuerit Vesperas anticipandi. Porro, donec constet incorpisse diem ecclesiasticum, non potest satisfieri Officio sequentis diei. Ita Suar. Palaus, Croix, Collet, Holzm. Concinn. etc. — Huic sententiæ favet Responsum S. R. C. 16 Mart. 1876. ¹

Juxta hanc sententiam confecta est tabella Directorii Romani indicans quâ horâ quolibet anni tempore privatim inchoari possit Matutinum. Quam tabel-

¹ Berardi, *Prax. Conf. n. 1238.*

lam quisque tuto sequi potest (n. 174. *Exam. Ordin. n. 74. sub VI.*)

QUÆR. 2° *An Matutinum defunctorum recitari possit pridie Commemorationis Defunctorum?*

Resp. In Choro cantari pridie nequit; nisi vigeat consuetudo, ut populus commodius et frequentius interesse possit. Privatim vero licite potest recitari pridie. S. R. C. 4 Sept. 1745.

QUÆR. 3° *An is, qui recitat pridie Matutinum cum Laudibus, possit etiam pridie eis subungere Litanias in diebus S. Marci et Rogationum?*

Resp. Negat., ex decisione S. R. C. 15 Jun. 1776. et communiori DD. sententiâ. Ratio autem est, quia privatim recitantur in supplementum Processionum, quæ diei naturali ita sunt affixæ, ut, si Officium S. Marci transferatur, Litanie non transferantur, ac proinde non faciunt quid unum cum Matutino, sed sunt quid omnino distinctum. (n. 174. qu. 3.)

QUÆR. 4° *An prævidens impedimentum pro recitatione Officii in ipsa die obligationis, teneatur recitare pridie Matutinum cum Laudibus?*

Resp. Quamvis maxime deceat ut id faciat, valde probabiliter tamen non tenetur; quia tempus obligationis incipit a mediâ nocte tantum. Ita Holzm. Spor. Elbel. (n. 155. *Exam. Ord. n. 76.*)

QUÆR. 5° *Quânam horâ ante prandium incipi possit recitatio Vesperarum tempore Quadragesimæ?*

Resp. Unâ horâ, seu horâ undecimâ antemeridianâ. Ita Salm. tr. 16. cap. 3. n. 15.

Notetur hic obiter, Completorium semper post meridiem recitandum esse.

§ V. Debita pronuntiatio.

Pronuntiatio debet esse vocalis, integra, et continuata.

1. Pronuntiatio vocalis.

49. — Necessè est ut divinum Officium voce sensibili proferatur, et hoc pertinet ad substantiam præcepti; tum quia sic est ab Ecclesiâ institutum; tum quia est publica oratio Ecclesiæ, etiamsi privatim recitetur, unde, cum Ecclesiâ sit corpus sensibile, signo sensibili exprimenda ejus oratio est.

In Choro porro Officium altâ voce proferendum est, ut expresse præceptum est ab Ecclesiâ; ibi autem unusquisque tenetur partem unam recitando, alteram audiendo, totum Officium explere. Idipsum faciendum est etiam, si quis cum socio recitet.

50. — **Quæstiones.** QUÆR. 1° *An recitans solus Officium debeat seipsum audire, ut satisfaciat?*

Resp. Probabiliter negatur; quia non jubetur auditio, sed pronuntiatio, ad quam non requiritur ulla vocis elatio, sed satis est vocem formare linguam et labia movendo, ex quo necessario aliquis sonitus producitur; quod vero sonitus ille non audiatur, accidentale est. Ita Sylvius, Collet, Laym. Azor, Spor. Salm. etc. contra Suar. Castropal. Pelliz. etc. (n. 163.)

QUÆR. 2° *An satisfaciant Choro, qui submisce recitant psalmos, alteram partem audiendo?*

Resp. Dist. 1° Valde probabiliter satisfaciunt Officio; quia necesse non est ut omnium voces unius partis audiantur ab alterâ.

2° Non satisfaciunt vero *servitio Chori*; id enim exposcit, ut obligati ad Chorum convenient ad psallendum Officium. Quapropter Canonici, si non canant vel psallant, amittunt tam distributiones, quam fructus præbendæ, ut constat ex Constit. Bened. XIV *Cum semper oblatas*. 19 Aug. 1744. et Brevi *Dilecte fili*. 19 Jan. 1748. Ita communiter (n. 163. lib. 3. n. 675. dub. 3. et 4.)

QUÆR. 3° *Si quis recitet Officium in Choro, vel cum socio, num teneatur repetere ea, quæ non satis percepit?*

Resp. 1° Si propter strepitum aliorum non audiat, communiter omnes dicunt ipsum satisfacere.

2° Si propter culpam Chori, vel socii, idem affirmat sententia satis probabilis, si attendat quantum potest; qui enim est attentus, eo ipso concurret ad partem illam, ad quam attendit, et consequenter moraliter illi communicat; secus insuper semper esset anxietas. Ita Spor. Tambur. S. Antonin. Salm. etc. contra Bonac. Croix, Palas. (n. 163. qu. 2.)

Præterea, in Choro probabiliter non tenentur omnia supplere, 1° ii, qui, dum alii cantant, parant aut transferunt libros, perquirunt psalmos, pulsant organa aut campanas, vel alia Choro ne-

cessaria peragunt; quia, dum aliquis occupatur in rebus ad Officii celebrationem pertinentibus, totus Chorus pro eo supplet; 2º ille, qui, dum alii recitant, tussit vel exscreat, etiamsi integer psalmus interim dicatur; 3º is, qui in Choro perlegit lectionem, ne erret, alioquin erraturus; hæc enim causa satis excusat ab illà levi omissione. (n. 143. not. 3.)

QUÆR. 4º *Quomodo Officium recitandum sit cum uno vel pluribus sociis privatim?*

Resp. 1º Non licet in recitandis psalmis et hymnis plures quam duos choros facere alternatim recitando; quia sic habet usus Ecclesiæ. In lectionibus autem, responsoriis, capitulis, orationibus, et antiphonis, satis est quod unus ea omnia dicat, aliis audientibus; quia in Choro satisfaciunt omnes audiendo prædicta: optimus tamen modus est, si lectiones et responsoria alternatim dicantur.

2º Quæ leguntur ab uno, audiantur ab alio socio. Cæterum non interest an socius, quocum quis recitat, ad Officium obligatus sit necne, si modo distincte loquatur. *Ita communiter.* (n. 162.)

2. Pronuntiatio integra.

51. — Verba non proferantur mutilando vel corrumpeudo illa, præsciindendo verba dimidia, integra transiliendo, ut inquit S. Bernardus, ac denique tantà celeritate dicendo, ut attentio impediatur; hæc omnia comminuunt integritatem orationis.

Hinc 1º Mutilatio syllabarum non excusatur a peccato mortali, si deperdatur verborum sensus, idque in magna quantitate. Quo casu remanet obligatio supplendi pro parte sic truncatâ, recitando quantitatem æquivalentem, et quidem etiamsi involuntarie acciderit.

2º Erit veniale, si verborum sensus non deperdatur, vel fiat in parvâ quantitate. Nullum tamen erit peccatum, si fiat involuntarie, ob inadvertentiam, ob balbutiem, vel ob inveteratam consuetudinem, quæ difficulter vinci possit.

3º Non satisfaciunt illi, qui alternatim recitando ita festinant, ut, nondum expletis a socio versiculis, ipsi incipiant, si hoc fiat in magnâ quantitate. Probabiliter tamen satisfacit, qui recitat cum socio obtruncante syllabas, si sensus notabiliter non corrumpatur: quinimo

non exoritur obligatio repetendi, nisi constet socium notabilem partem omisisse; quia præsumptio stat pro debitâ recitatione. Non videtur tamen excusari a veniali, qui ultro recitat cum socio mutilante; secus, si adsit aliqua causa, puta si invitetur a Superiore, vel a personâ valde honorabili, aut alia similis. (n. 164. 165.)

3. Pronuntiatio continuata.

52. — Ea postulat, ut non fiat interruptio in eadem Horâ per aliquam temporis moram. Inter diversas Horas interruptio semper fieri potest.

Interruptio in eadem Horâ, si sit notabilis, et sine rationabili causâ fiat, peccatum veniale erit; quia unitas uniuscujusque Horæ pertinet ad formam præscriptam in Horis recitandis; præterea inolecorum est interrompere sermonem cum Deo propter inutilia. Oportet autem ut interruptio nonnihil notabilis sit; quia, si sit brevissima, pro nihilo reputatur. (n. 166.)

Causa autem justa interrumpendi Officium est quælibet utilitas propria vel aliena, quæ sine incommodo differri nequeat, v. g. si fiat ex urbanitate, vel ut quis exsequatur mandata Superioris; ut excipiat Confessionem alicujus qui non libenter expectaret; ut aliquid agat aut notet ad tollendam distractionem sive sollicitudinem ne obliviscatur, modo id non fiat frequenter. Licet quoque orationem aliquam jaculatoriam ad Deum vel pium affectum intermiscere, moderate tamen. (n. 168.)

53. — **Quæstiones.** QUÆR. 1º *Si interruptio magna facta est in aliquâ Horâ, aut in aliquo psalmo, an repetenda sit tota Hora aut totus psalmus?*

Resp. Probabilius et communius negatur; quia singuli psalmi et singuli versus completum habent sensum, et satis uniuntur per intentionem postea continuandi. Unde, qui hodie incepit Matutinum, potest illud complere in crastino sine peccato gravi, etsi distulerit sine causâ. (n. 168.)

QUÆR. 2º *An liceat sine causâ separare Matutinum a Laudibus?*

Resp. Affirm. ex communi sententiâ; quia est recepta consuetudo, et secundum primævam institutionem dividebantur. (n. 167.)

QUÆR. 3° *Quando ea separatio fit, an Matutinum claudendum sit Oratione Officii et Oratione Dominicâ?*

Resp. Affirm.; etenim 1° de Oratione Officii id resolvit S. R. C. 18 Maji 1883. ad 4.,¹ prout præcipit Rubrica tit. 31. in nocte Nativitatis Domini. 2° De Oratione Dominicâ Rubrica tit. 32. eam præcipit post quaecumque Horam, quando terminatur Officium; ita quoque censent plerique DD. (n. 167.)

QUÆR. 4° *Quando dicuntur Laudes separatim, an præmittendæ sint Oratio Dominica et Salutatio Angelica, more aliarum Horarum?*

Resp. Negat. juxta Declar. S. R. C. 18 Maji 1883. ad 4.

QUÆR. 5° *An possint Nocturni separari ab invicem?*

Resp. Negant aliqui, nisi ex justâ causâ; quia hodie non est consuetudo separandi Nocturnos pro solo arbitrio. Ita Suar. Thomassin. Collet.

Affirmant vero probabiliter plures, saltem si quilibet Nocturnus non distet ab alio ultra tres horas; quia antiquitus dicebantur divisim in tribus vigiliis noctis, interjectis aliquibus horis, ut affirmat D. Thomas. Ita Bonac. Salm. Viva, Filliuc. etc. (n. 167.)

§ VI. *Attentio et devotio.*

54. — Præcipit Conc. Lateran. IV. ut Clerici »divinum Officium, quantum eis »Deus dederit, studiose celebrent pariter »et devote.» Devotio alia est *externa*, quæ in reverenti corporis compositione consistit; alia *interna*, quæ sita est in pio mentis ad Deum affectu. Ad devotionem pertinent *intentio* orandi et laudandi Deum, et *attentio* mentis ad id quod agitur.

Attentio iterum potest esse externa et interna. *Externa* habetur, quando non ponitur actio insociabilis cum attentione interna, ut esset e. g. auscultatio aliorum loquentium, meditatio scientifica. Inter actiones sociabiles cum attentione interna numerantur sequentes: ambulare, se lavare, sedate se vestire, colligere flores aut herbas, instruere focum, sternere lectum, respicere collem, flumen, etc., perquirere psalmos et lectiones, et alia hujusmodi, quæ magnam animi attentionem non requirunt.

Attentio interna juxta D. Thomam¹ triplex est: 1° *ad verba*, ut recte et integre proferantur, ne quis in eis erret; 2° *ad sensum* verborum, ut percipiatur; 3° *ad Deum*, et ad rem pro qua oratur, quæ quidem est cæteris perfectior. Singula ex hisce sufficit. (n. 176.)

55. — Ad satisfaciendum præcepto ecclesiastico, certo requiruntur 1° *intentio* seu *voluntas orandi*; alioquin enim recitatio Officii non esset oratio, sed mera lectio; oratio autem est opus præceptum; sufficit porro hæc voluntas in actu exercito, quæ semper adest; 2° *attentio externa*, ita ut, qui voluntarie et in materia notabili externe se distrahit, peccet graviter nec satisfaciatur. Insuper notandum est, voluntariam distractionem *internam* in oratione non carere peccato veniali; quia irreverentia est quod quis cum Deo loquatur ore, et aliud meditetur corde. Sufficit porro ad peccandum voluntariam imperfectum ex imperfecta advertentia vel ex voluntatis negligentia in repellendo distractiones, tum voluntarium in causa, v. g. ex curiositate circumspiciendo, sine ulla necessitate Officium dicendo in loco distractioni exposito, ut in foro, platea, etc. Si quis autem vexetur somno, sed adeo resistat ut pronuntiet suam partem et distincte audiat versiculos alterius partis, satisfaciatur; non tamen excusatur a veniali, si possit recitationem differre in tempus opportunius. (n. 176.)

56. — **Quæstiones.** QUÆR. 1° *An attentio interna sit necessaria ad implendum præceptum ecclesiasticum divini Officii?*

Resp. Controv. 1^a Sententia communior et probabilior affirmat; quia attentio interna est de substantia orationis vocalis; nam oratio in genere sumpta est elevatio mentis ad Deum, et hanc elevationem essentialiter includit, etiam ut est *petitio* facta ad Deum; sed qui profert verba sine ulla attentione, nullo modo ascendit ad Deum corde; ergo revera non orat. Ita Suar. Sanch. Soto, Cajet. Azor, Roncag. Anacl. Concin. etc.

Sufficit porro attentio *virtualis*, id est, ut quis accedat ad orationem cum voluntate et proposito attendendi, et in illo proposito saltem virtualiter perseveret, non retractando illud, neque for-

¹ Revue théol. 1883. pag. 489. et 498.

² 2. 2. qu. 83. art. 13.

maliter, neque virtualiter per voluntariam negligentiam. Unde tunc solum desinit hæc virtualis attentio, cum quis plene advertit se distrahi, et deliberate negligit repellere distractionem. Dico: *plene*, et *deliberate*; quia cum imperfecta advertentia et negligentia, quamvis venialiter peccet, satisfacit tamen substantialiter Officio. Ita communiter hujus sententiæ fautores.

2^a Sententia satis probabilis negat, docetque sufficere attentionem externam, vitando omnia externa impedimenta attentioni internæ contraria. Rationes sunt: quia 1° oratio vocalis, facta cum animo orandi, est quoad substantiam vera oratio; tunc namque jam habetur aliqua elevatio animæ ad Deum. 2° Si attentio interna de essentia orationis esset, distractio etiam involuntaria eam destrueret, cum essentia a voluntate non dependeat; certum autem est apud omnes, involuntariam distractionem minime impedire impletionem præcepti. Neque juvat attentio virtualis, quippe quæ, cum attentio sit actus intellectus, plane non intelligitur, siquidem sola attendendi voluntas non est attentio. 3° Similiter Extrema Unctio, cujus forma deprecatoria est, sine attentione interna invalida foret; falsum autem est consequens, cum ex Decreto Eugenii IV ad valorem Sacramenti tria tantum requirantur, nempe materia, forma, seu verba prolata a ministro, et intentio ipsius faciendi quod facit Ecclesia. Ergo, ob præfatas rationes non constat adesse præceptum de attentione interna in recitatione divini Officii. Ita S. Thom. S. Antonin. Lugo, Croix, Coninch, Palud. Sylvest. Tambur. etc. (n. 177. *Exam. Ord.* n. 75.) Recole dicta lib. III. n. 135 et 136., ubi ambæ sententiæ conciliantur.

QUÆR. 2° *Quænam sint media opportuniore ad repellendas animi distractiones?*

Resp. Recensentur sequentia: 1° Vitare causas distractionum, puta subducendo se ab hominum strepitu, sensus sedulo custodiendo; 2° sub initio recitationis formare intentionem laudandi Deum; 3° renovare intentionem in fine psalmodum, ad *Gloria Patri*; 4° Dei præsentiam, vel mysterium aliquod Passionis memoriâ custodire, et alia hujusmodi. (n. 177. *in fine*.)

ARTICULUS IV.

CAUSÆ EXCUSANTES AB OFFICIO DIVINO.

Sunt 1° impotentia, 2° justum impedimentum, 3° dispensatio.

§ I. *Impotentia.*

57. — Ad hanc primam causam pertinent: I. *Carentia Breviarii*. Contingere potest v. g. si in itinere amittitur, aut iter aggrediens illud ex oblivione domi relinquit, nec potest aliud habere. Peccat vero, qui scienter privando se Breviario, consensit in secuturam impotentiam recitandi.

Quocirca observanda sunt: 1° Prop. 54. damnata ab Innoc. XI: »Qui non »potest recitare Matutinum et Laudes, »potest autem reliquas Horas, ad nihil »tenetur, quia major pars trahit ad se »minorem.» Unde, qui caret Breviario, et memoria tenet aliquas vel aliquam Horam, tenetur illam recitare, dummodo integram dicere possit. Insuper, si haberet psalmos, sed non lectiones Matutini, tenetur eos dicere; quia, quando quis potest notabilem partem Officii, quantum est parva Hora, recitare, tenetur sub gravi eam dicere. Contra, non obligatur aliquis, ne sub veniali quidem, ad recitandum psalmos, aut orationes, aut alias partes Horarum, quæ Horam integram non constituunt; quia ejusmodi modica pars, seorsim sumpta, non censetur æstimabilis ad finem a lege intentum. — Idem de Clerico *cæco* dicendum est.

2° Si talis haberet Officium commune, non proprium illius diei, tenetur ex communi Horas recitare; quia duplex est præceptum Officii, unum universale de Officio persolvendo, alterum de recitando Officio cujusque diei; unde qui non potest servare unum, tenetur ad alterum. (n. 157. 158.)

58. — II. *Infirmetas*. Hac ratione excusantur: 1° *Ægrotantes*, non modo gravi morbo, sed tali quoque, ut nequeant Officium recitare absque gravi incommodo, aut probabili ejusmodi incommodi periculo, v. g. si prudenter timeant notabilem capitis gravellinem, crudelitatem stomachi, virium lassitudinem, vel si credant febrim tardius remittendam. Idque probabiliter admittitur, etiamsi in-

firmus per magnam diei partem aliquem legeret librum amœnum ad animum solandum; quia ex eo quod valeat legere librum recreationis, non sequitur quod possit et teneatur Officium recitare, utpote ad quod major attentio requiritur, quæ majorem affert difficultatem. Ita Sanch. Holzm. Spor. Elbel, Salm. etc.

2º Convalescentes ex gravi morbo, excusantur nempe per aliquot dies, ad arbitrium prudentis, donec vires reficiantur. Et hoc admittendum, etiamsi Missam celebrarent.

Notandum porro, quod si infirmus certus sit se non posse totum Officium recitare, dubitet vero num partem possit, probabiliter ad nihil tenetur; quia est valde difficile in hujusmodi occasionibus attingere punctum in judicando quid possit vel non possit dicere sine gravi incommodo, et ideo, ad removendos scrupulos, qui quidem ipsi jam magnum incommodum afferunt, rationabiliter excusatur a toto Officio. Ita Suar. Sanch. Laym. Viva, Navarr. etc. (n. 154.)

59. — **Quæstiones.** QUÆR. 1º *Quid facto opus sit in dubio num infirmitas sufficiat necne ad excusandum?*

Resp. Cum primis potest quis se committere judicio medici, ad quem ratione officii et peritiæ in arte hoc judicium spectat; vel judicio Superioris, qui in dubio etiam dispensare potest. Potest quoque stare judicio probabili viri prudentis; quin et proprio judicio, si ipsemet prudenter judicare valeat. Quodsi, his præmissis, dubium perseveret, adsitque periculum gravis nocuenti, certe excusatur; quia jus naturale conservandæ valetudinis prævalet præcepto Ecclesiæ. (n. 154. Not. III.)

QUÆR. 2º *An excusetur laborans febris tertiana vel quartana?*

Resp. Quando posset sine gravi incommodo recitare tempore, quo immunis est a febris, non apparet causa excusationis. Quin etiam tenetur eo in casu anteponeere vel postponere Horas intra eundem diem, quando ægritudo impedit vel impeditura prævidetur tempore legitimo; quia totum tempus diei est tempus obligationis, ita ut, si una pars diei sit impedita, debeat Officium dici in alia. Verumtamen anticipatio Matutini die præcedenti valde probabiliter non obligat; quia est quoddam privilegium consuetudine introductum, quo nemo uti tenetur. (n. 155.)

QUÆR. 3º *An teneatur adhibere socium is, qui nequit recitare solus?*

Resp. Affirm., si quem ad manum habeat sine magno onere et difficultate; quia præceptum, quod mediis ordinariis impleri potest, impleri debet; associatio autem medium est ordinarium. Ita communiter. (n. 158.)

§ II. *Justum impedimentum.*

60. — Hoc nomine intelligitur occurrens occupatio totius diei, quæ necessaria est ex officio vel ex charitate, ita ut sine scandalo, aut magno detrimento proprio vel alieno omitti nequeat, neque differri, et liberum tempus non relinquit ad dicendum Officium. Quodsi ejusmodi occupatio non sit integri diei, sed magnæ partis ejus, et recitatio Officii sine magna difficultate anticipari vel postponi queat, obligatio erit anticipandi vel postponendi; unde hæc excusatio rarissime accidet.

Hac ratione excusari possunt 1º Concionatores, si nequeant omittere concionem sine scandalo populi, aut propria infamia, nec tamen eam præparandi suppeteret tempus, si recitandum esset Officium. 2º Confessarii, qui per totum diem Confessiones excipiunt, quæ differri non possunt, ut contingere potest e. g. tempore Missionis. 3º Qui tota die occupantur in sedandis jurgiis, aut assistendis infirmis, v. g. tempore epidemici. 4º Si quis sub noctem Officium, v. g. Vesperas, recitaturus, advocetur ad moribundum, nec postea tempus aut commoditas supersit. Et alii similes casus. (n. 156.)

§ III. *Dispensatio.*

61. — 1º Summus Pontifex potest dispensare in divino Officio, etiam cum beneficiario; quia tota obligatio divini Officii est de jure ecclesiastico.

2º Episcopus non potest dispensare, nisi in casu dubii de morali impotentia; tunc potest dispensare cum aliquo particulari, necnon ad breve tempus. (n. 159.)

3º Idipsum, quod Episcopi, possunt Prælati Regulares exempti respectu suorum subditorum in sacris. At virtute privilegiorum ampliorem ipsi habent potestatem; quocirca unaquæque Religio

uti potest suis privilegiis. Cum non constitutis in sacris possunt Praelati Regulares dispensare ex justa causa, puta studiorum, et simili, sicut in aliis observantiis. Ita concedunt communiter DD. (n. 142.)

CAPUT V.

NONNULLA CLERICIS PROHIBITA.

Vitanda a Clericis plura sunt, vel quia statum eorum dedecet, vel quia periculum virtuti creant, vel aliis scandalum generare possunt, vel etiam hæc omnia continent.

Hujusmodi sunt 1° ludi profani, 2° venatio, 3° ingressus tabernarum, 4° officia secularia, 5° negotiatio, 6° cohabitatio cum mulieribus suspectis. De quibus in sequentibus acturi sumus.

ARTICULUS I.

LUDI PROFANI.

62. — Non licet Clericis exercere ludos theatrales profanos, nec eisdem interesse; choreis ac saltationibus aliisque profanis spectaculis assistere; mimis, jocularibus, et histrionibus intendere: ne auditus aut obtutus sacris Mysteriis deputati, turpium spectaculorum atque verborum contagione polluantur. Ita ex *Cap. 27. dist. 5. de consecr. — Cap. 3. dist. 23. — Cap. 15. de vitâ et hon. Cler. — Trid. sess. 22. cap. 1. ref.*

63. — Prohibetur quoque Clericis ludus alearum, in quo nimium sola fortuna intervenit. Hæc tamen prohibitio afficit solos Clericos in Majoribus constitutos, Beneficiatos, et Religiosos, ut dicunt communiter DD. (*Lib. 3. n. 895. 901.*)

Hinc 1° Graviter peccant Clerici aleis ludendo *frequenter* et *diu*; item pro magna pecunie summa, saltem si fiat cum gravi scandalo aliorum. (*Lib. 3. n. 896—898. H. A. tr. 10. n. 219.*)

Non peccant graviter, si *raro, moderate*, et *privatim* sine scandalo aleis ludant. Imo probabiliter nec venialiter, si ludant recreationis gratia in loco ubi canones hæc de re non rigide observantur. (*Lib. 3. n. 899.*)

2° Præfata doctrina, quæ damnat de peccato mortali Clericos aleis ludentes, non procedit in ludis chartarum, qui non sunt mere fortune, sed dependent tam ab industria quam a fortuna; nisi aliqui esset specialis prohibitio aut scandalum. Hi namque ludi nullo canone Clericis vetantur, et propterea consuetudine omnino permitti possunt. (*Lib. 3. n. 900.*)

3° Religiosi *strictæ observantiæ* semper peccant graviter, si aleis ludunt. Quin idem dicendum censet S. Alph., si quocunque chartarum ludo ludant, saltem si pluries luderent; tum ob scandalum, quod præbere possent laicis, tum ob abusum, qui irreperet. — Religiosi autem *laxioris observantiæ* peccant graviter, si aleis ludant frequenter, aut pro magna pecunie summa; in hoc posteriori casu peccant insuper contra paupertatem. Probabiliter non peccarent graviter, ludendo etiam frequenter ludis chartarum non mere sortis, dummodo pro modica summa; imo nec venialiter, si id facerent ob rationabilem causam, puta ad solandum infirmum, aut socium tristem; non vero, si solius recreationis causâ, cum hujusmodi recreatio videatur ex se indecens statui religioso, nec consuetudo eam indecentiam cohonestare possit. (*Lib. 3. n. 901. H. A. tr. 10. n. 220.*)

4° Episcopus, si luderet ludo mere sortis, etiam semel, aut si frequenter versaretur in ludis chartarum non mere fortune, putat S. Alph. difficulter posse excusari a gravi scandalo; quia valde dedecet statum episcopalem. Attamen, præciso scandalo, excusaretur a mortali, si quando luderet aleis ad recreationem vel ob rationabilem causam, puta ad recreandum infirmum. (*Lib. 3. n. 902.*)

ARTICULUS II.

VENATIO.

64. — Duplex distinguitur venatio; altera *clamorosa*, quæ fit cum magno tumultu et strepitu armorum et canum, ad occidendas majores feras: altera *quieta*, quæ fit sine strepitu, nempe cum laqueis retibusque, aut etiam scopeto, ad capiendas volucres minoresque feras, ut lepores, vulpes, etc.

Quamquam magis consentanea sacris

canonibus opinio sit, utroque genere venationis Clericis interdici, ut advertit Benedictus XIV. *De Syn. lib. 11. cap. 10. n. 9.* et colligitur ex *Can. 16. Conc. Lateran. IV.*: »Venationem et aucupationem universis Clericis interdiciamus, unde nec canes, nec aves habere præsumant,» nihilominus eam prohibitionem communiter DD. intelligunt de venatione clamorosa.

Præterea dicunt venationem clamorosan non esse vetitam sub gravi, nisi sit frequens, aut cum scandalo, vel magnis expensis. Ita Lessius, Vasquez, etc. Alii vero contendunt, ex sola causa venationis, secluso alio adjuncto, non facile esse Clericum damnandum peccati mortalis; quia de se gravis inordinatio non est, et pœna imponenda in desuetudinem abiit. Ita Lugo, Molin. Laym. Spor. etc.

Religiosis venatio clamorosa strictius vetatur; ex *Clement. cap. 1. § 3. de statu monach.* Verumtamen Castropalaus dicit nec eis, præciso scandalo, esse mortiferum; saltem, dicunt Salm., si bis vel ter contingat in anno, et sine magno strepitu fiat. (*Lib. 3. n. 606. H. A. tr. 10. n. 72.*)

Hæc de *venatione* dicta sunt, quæ et *aucupium* comprehendit. *Piscatio* nullo canone interdicitur; fortasse quia ab Apostolis etiam post conversionem exercita est.

ARTICULUS III.

INGRESSUS TABERNARUM.

65. — Gravitas ac temperantia Clericorum propria non sinit eos in tabernas vel cauponas edendi vel bibendi causa ingredi. Quamobrem sacri canones id expresse eis prohibuerunt, nisi in itinere constituti necessitate compellantur. Ita *Can. 4. dist. 44. — Cap. 15. de vita et hon. Cler.*

ARTICULUS IV.

OFFICIA SÆCULARIA.

66. — »Nemo militans Deo, inquit »Apostolus, implicat se negotiis sæcularibus.» (II Tim. II. 4.) Itaque Clericis in sacris, et Beneficiatis non licet: 1º

Munera Judicis, Gubernatoris, Notarii, a Principe laico delata, obire.

2º Gerere officia Advocati, Procuratoris, coram iudice laico, et in negotiis sæcularibus. Licet vero, a) si causæ Ecclesiæ, vel pupillorum, aut viduarum, aliarumque miserabilium personarum agantur; b) ad defendendam aliquam causam propriam, aut consanguineorum intra quartum gradum, qui defensorem non invenirent; c) Religiosis etiam permissum est, ex licentia Prælati, monasterii causas tueri.

3º Alicujus familiæ administrationem, aut officium tutoris et curatoris suscipere, cum obligatione reddendi rationes. Tutelam vero vel curam pupillorum aut minorum, quibuscum Clerici jure cognitionis conjuncti sunt, suscipere permittuntur. Cæterum S. Alph. non auderet damnare de mortali Clericum, qui procuracionem gereret personæ secularis non miserabilis, si ob hujusmodi procuracionem sua ministeria non negligeret, maxime si id non faceret avaritiæ causa, sed ad decentius statum suum et familiæ conservandum.

4º Similiter illicitum est Clericis exercere quodvis aliud officium publici ministerii, ex quo teneantur rationes reddere de justitia, vel de bonis administratis. (*n. 190. lib. 3. n. 838. H. A. tr. 13. n. 60.*)

Interim fas esse videtur ut Prælati ecclesiastici, et alii Clerici, Consilarii sint Principum sæcularium, et intersint Comitibus; hoc enim facto impedire possunt ne quid in præjudicium Ecclesiæ facile attentetur. (Pichler. *Jus eccl. lib. 3. tit. 50. n. 1.*)

67. — Quoad artes, prohibentur Clericis in Sacris, et Religiosis: 1º Studium publicum medicinæ et juris civilis, nempe in publicis scholis ac Universitatibus. 2º Exercitium artis chirurgicæ vel medicæ, quæ adustionem vel incisionem inducit, et quidem sub pœna irregularitatis, si inde sequatur mors vel mutilatio. Imo illicitum est, etsi citra adustionem aut incisionem, publice eam artem exercere; tum quia est negotium sæculare, cujusmodi generaliter prohibetur, tum quia prohibetur publicum illius studium, ergo multo magis exercitium. Licet tamen eam exercere ex pietate et misericordia erga pauperes, ubi alius chirurgus vel medicus haberi non potest,

vel saltem non aequè peritus. (n. 189. *lib. 7. n. 384. Pichler. loc. cit. Reiffenstuel. lib. 3. Decret. tit. 50. n. 16.*)

Postremo, vetantur Clericis omnibus quaelibet viles et sordidae artes, quae statum eorum omnino dedecent. (n. 189. H. A. tr. 13. n. 60.)

ARTICULUS V.

NEGOTIATIO.

68. -- *Negotiatio proprie dicta seu lucrativa* dicitur, quando res emuntur eo fine, ut non mutatae carius postea vendantur. Si res emptae arte immutentur quoad formam, v. g. si ex lana fiat pannus, ex uvis vinum, *artificium* erit.

Principia. I. *Negotiatio proprie dicta* est prohibita Clericis in sacris constitutis, Beneficiariis, atque Religiosis; et quidem, generatim loquendo, sub peccato mortali, et sub poenis suspensionis et excommunicationis ferendae sententiae; idque sive eam exercent per seipso, sive per interpositam personam. (*Lib. 3. n. 831. 883.*)

Dixi: *generatim loquendo*; nam 1º Erit peccatum veniale tantum ob parvitatem materiae, puta si bis terve dumtaxat contingat in materia levi et honesta, vel probabiliter etiam semel in materia gravi; quia jura loquuntur de *exercente*. (*Lib. 3. n. 831.*)

2º Ab omni peccato excusat necessitas; quocirca communius et probabilius dicunt DD. sufficere necessitatem gravem ad statum decentem, nempe si aliter Clericus cum sua familia commode sustentari nequeat. Ratio est, tum quia lex ecclesiastica non obligat cum gravi incommodo, tum quia prohibitio, cum facta sit ob decentiam status, non censetur prohibere id quod necessarium est ad decentem statum servandum. (*Lib. 3. n. 837.*)

Verumtamen, ob indigentiam parentum aliorumve conjunctorum, non licet Clerico negotiari absque licentia Ordinarii, si sit extra Italiam, Sedis autem Apostolicae intra Italiam. Ita ex Constit. Clementis XIII *Cumprimus*. 17 Sept. 1759. (*Lib. 3. n. 833.*)

II. *Artificium honestum* non est Clericis neque Religiosis prohibitum, dummodo illud per seipso exercent: non licet vero, si per operarios conductos

res immutent. Ratio prioris est, quia nullo jure prohibetur, et, si fiat absque neglectu proprii ministerii, nihil inordinati continet, ut patet exemplo S. Pauli; idque, licet artefacta vendant cum lucro ad sustentationem vel ad piam causam ordinato. Ratio posterioris est, quia aequiparat negotiationem, cum censeatur emi alienus labor et inde lucrum capi. (*Lib. 3. n. 836.*)

69. — **Resolutiones.** 1º Sub nomine negotiationis prohibetur etiam *cambium activum*, ut decrevit Clemens XIII in Constit. cit.

2º Quando negotia laicorum ad Clericos devolvuntur, sive jure hereditario sive quocumque alio titulo, statim sunt dimittenda, etiamsi conjunctim cum aliis bonis, aut alieno nomine per suos coheredes vel socios laicos negotium exercentur. Quodsi nequeant dimitti sine gravi detrimento, permittitur continuatio ad breve tempus, per interpositam laici personam, ac de licentia O. dinarii extra Italiam, S. C. Concilii intra Italiam. Ita ex Constit. Benedicti XIV *Apostolicae servitutis*. 25 Febr. 1741. (*Lib. 3. n. 832.*)

3º Licet Clerico ea, quae prius emerant ad proprium usum, postea autem advertit sibi non esse necessaria, vel cum occasio se offert vendendi carius, vendere etiam majori pretio; quia hujusmodi ad oeconomiam pertinent. (*Lib. 3. n. 836.*)

4º Non licet a) conducere fundos et praedia, ut per operarios colant, fructusque vendant; vel ut animalia saginent, saginataque vendant; b) emere fundos et praedia, aut animalia, eum in finem ut ea vendant cum lucro. (*Lib. 3. n. 834. 835.*)

5º Licet vero a) locare sua praedia et animalia pro pensione; b) colere suos agros operà laicorum, fructusque vendere; c) emere animalia, eaque saginare pabulo ex propriis fundis proveniente; imo probabiliter etiam pabulo eum in finem empto, ut saginata cum lucro vendant, vel ut ex foetibus, lacte, lana, lucrum faciant. (*Lib. 3. n. 835.*)

70. — **Questiones.** QUÆR. 1º *An liceat Clericis et Religiosis emere census annuos in avario publico fundatos, et obligationes societatum mercatoriarum vel industrialium?*

Resp. Affirm.; quia census utrimque redimibilis rationem habent. Non liceret tamen in iis *negotari*, nempe habitua-

liter eos emere *animo* vendendi carius cum pretium creverit, uti patet.

QUER. 2° *An liceat iisdem emere ACTIONES societatum mercatoriarum et industrialium?*

Resp. *Controv.* 1^a Sententia negat; quia omnes ad contractum ejusmodi societatis concurrentes dicuntur negotiari, sive pecuniam ministrent sive operam; atqui emptores *actionum* veri evadunt *socii*, lucrum sive *dividendam* juxta proportionem percipientes; ergo. Confirmatur ex Responso S. C. Ep. et Reg. 30 Januar. 1846: »Ultrum Clericis in »sacris constitutis vel beneficium possi- »dentibus actiones acquirere liceat com- »mendatarie societatis (argentarie) civi- »tatis Castelli in casu? *Resp.* Non licere." Item ex Responso S. C. C. 6 Jul. 1835, quo duobus Sacerdotibus indulgetur ut actiones hereditate acquisitas ad quin- quennium tantum conservent. Ita *Revue théolog.* 1858. pag. 135. — 1859. pag. 6. — 1874. pag. 331 et 518. — 1876. pag. 486. — 1879. pag. 231. — 1885. pag. 589. — *Analecta Jur. Pont. ser. 7. col. 494.*

2^a Sententia affirmat; 1° quia, juxta communem aestimationem, illi, qui tantum possident *actiones*, quin ullo modo se immisceant commercii aut industriae gestioni, non exercent commercium, neque per se neque mediante alio, non magis quam illi, qui *obligationes* possident, ambo nonnisi annuum censum recipiunt; quod census *obligationum* fixus sit, *actionum* vero mutabilis, non magni refert. 2° Hoc agendi modo nulla oritur implicatio negotiis secularibus, quae est finis legis prohibentis commercium; atqui, cessante fine legis totaliter, cessat lex. Confirmatur Responso C. S. Offic. 1 April. 1857, quo licere declaravit Clericis et Religiosis comparare *actiones* societatis viae ferreae Romanae. Ita Bouix. *Revue des scienc. ecclés.* tom. 2. pag. 444.

3^a Sententia distinguit, videlicet negat quoad actiones societatis mercatoriae, propter rationes primae sententiae; affirmat quoad actiones societatis industrialis, utpote quae non exercet commercium proprie dictum, Clericis et Religiosis ve- titum; et hoc pacto citata decreta conciliat. Ita Craisson. *Revue des scienc. ecclés.* tom. 13. pag. 460.

Primam sententiam probabiliorem, duas

posteriores non improbables censeo. Responsa citata, meo judicio, quaestio- nem non dirimunt, cum discrepent. Ita quoque resolvit Gury. tom. 2. n. 105. *Edit. Dumas.*

ARTICULUS VI.

COHABITATIO CUM MULIERIBUS SUSPECTIS.

71. — Vitae et honestati Clericorum vix aliunde turpior inuritur nota, quam ex nimia familiaritate et cohabitatione cum mulieribus tantillum suspectis; hinc enim vel lapsus carnalis, quo nihil turpius in Clerico, vel saltem lapsus sus- picio facile oritur, et, quod consequitur, ingens vilipensio atque contemptus; sicut vice versa maxime venerabiles reddit Clericos continentiae professio et studium, omnem impuritatis suspicionem sedulo declinans.

Quamobrem ab Ecclesia prohibitum est Clericis cohabitare cum foeminis suspectis, imo etiam cum talibus conversari extra domum propriam. Ita Concil. Nicaen. I. can. 3. Carthag. III. can. 17. Lateran. I. can. 3. Decretal. cap. 9. de cohabit.

Dixi 1° *ab Ecclesia*, cujus lex obligat, licet Clerico ex tali cohabitatione per accidens forte non immineat periculum castitatis. Si autem periculum immineat, jure quoque naturali cohabitare et conversari cum foeminis, etiam alias non suspectis, prohibetur.

Dixi 2° *Clericis*, nempe in Sacris constitutis aut Beneficiatis. Idipsum de Epis- copis et Religiosis, ob perfectiorem eorum statum, a fortiori procedit.

Dixi 3° *cum foeminis suspectis*, quales sunt juvenes, ornatae, procaces, minus commode audientes. — Inter suspectas autem non reputantur 1° consanguineae in primo et secundo gradu; 2° affines in primo gradu; 3° quae sunt provec- toris aetatis et honestae famae, licet ex- traneae sint; qua de re observentur propriae Diocesis statuta. — Caterum caveant Clerici ne soli cum solis, etiam non suspectis, conversentur, saltem ex- tra casum necessitatis, et ut vitent om- nem nimiam familiaritatem cum altero sexu; tum ut excludatur omnis nefanda suspicio, tum quia non est quod quis viribus suis confidat, cum nullus Davide sanctiorem, Samsonem fortiorem, aut Sa-

lomone sapientiore sese præsumere debeat; quos omnes tamen incauta mulierum conversatio, familiaritas et aspectus, in materia lubrica cadere fecit. Ita habetur in *Can. 20. 26 et 32. dist. 81.*

PARS SECUNDA.

DE OFFICIIS PAROCHORUM.

S. Alph. lib. 4. H. A. tr. 7.

Parochi multis oneribus devinciuntur, quæ tamen ad sex capita reduci possunt, suntque 1° residentia, 2° Missa pro populo, 3° ministratio Sacramentorum, 4° prædicatio verbi Dei, et doctrina christiana, 5° correptio, 6° quædam aliæ obligationes.

CAPUT I.

RESIDENTIA.

72. — Residentia Beneficiatorum definitur: commoratio assidua in loco Beneficii, ad effectum illi personaliter deserendi.

Unde bipartitur: *materialis* dicitur ipsa personalis præsentia; *formalis*, seu *utilis*, quæ debitorum officiorum exercitium adjunctum habet. (*n. 120.*)

I. **Obligatio residentiae.** Parochi, et alii curatum beneficium habentes, tenentur jure divino residere formaliter in suis Ecclesiis, nisi justa causa excuset. Ita ex Conc. Trid. sess. 6. cap. 1. ref. et sess. 23. cap. 1. ref.

Dictum est 1° *jure divino*, ut tradit communis sententia, et ostenditur ex Trid. Concilium enim obligationem residendi probat ex S. Scriptura, et declarat alias munus pastorale obiri debito modo, uti S. Scriptura præcipit, et res ipsa postulat, non posse. Veruntamen hanc doctrinam Concilium expresse non definit. (*n. 121.*)

2° *Parochi, aliique curati*; nimirum non solum Parochi stricte dicti, verum etiam Vicarii curati, quibus incumbit cura *actualis* parochiæ unitæ, Coadjutores, et Vicarii parochiales parochiæ vacantis vel Parochi absentis. Constat

ex Trid. sess. 23. cap. 1. ref. et declaratione S. C. C. 6 Nov. 1620.

3° *Residere formaliter*; non enim residentiae legem implet Parochus, qui quidem personaliter est præsens in parochia, munia tamen pastoralia peragit per alios, v.g. per Cooperatores, ipse vero nunquam vel fere nunquam exercet actum officii parochialis. Satisfacit tamen, si Cooperatori relinquat munera magis ardua, ut ire noctu ad infirmos, peragere divina officia in ecclesiis filialibus distantibus, confessiones multas audire, et hujusmodi: dummodo simul ipsemet Parochus, secluso justo impedimento, aliqua etiam munia pastoralia, præsertim principaliora, nempe administrationem verbi divini, Sacramentorum etc., personaliter præstare non intermittat; et quando nominatim vocatur a parochianis, ad ipsos, maxime infirmos, ire non recuset. (*n. 127. dub. 3.*)

4° *In suis Ecclesiis*, scilicet intra limites parochiæ, et quidem in domo parochiali, si adsit; sin minus, in alia domo. Justa concurrente causa, cum licentia Episcopi, Parochus extra parochiam habitare posset, in loco tamen ita vicino, ut commode possit ecclesiæ parochiali inservire, et parochiani eo facile queant ad ipsum recurrere pro Sacramentis suscipiendis. Ita ex pluribus declarationibus S. C. C.

Non satis residere Parochum dicunt plures AA., etiamsi habitet intra fines parochiæ, si oves non facile ad eum accedere possint. (*n. 124.*)

5° *Nisi justa causa excuset*, de qua continuo disseremus.

73. — II. **Legitima absentia.** Tria requiruntur, ut licite abesse possit Parochus, scil. 1° justa causa, 2° licentia Episcopi, 3° substitutio idonei Vicarii. Ita Conc. Trid. sess. 23. cap. 1. ref. Singula expendemus.

1° *De causa absentiae.* Ut singulis annis per bimestre, sive continuum sive interruptum, abesse queat, sufficit rationalis causa; qualis non reputatur animi levitas, oblectationum cupiditas, aliæque fuitiles cause, prout declarat Benedictus XIV Constit. *Ad universæ*, 3 Sept. 1746.

Ut autem ultra bimestre abesse possit, requiritur gravis causa. Hujusmodi quatuor numerantur a Trid. *loc. cit.*, scil. christiana charitas, urgens necessi-

tas, debita obedientia, et evidens Ecclesiae aut Reipublicae utilitas.

a) *Christiana charitas*, puta ad componendas inimicitias, praesertim personarum potentium, vel ad opitulandum alii Ecclesiae, quae indiget ejus praedicatione ut liberetur a gravibus flagitiis, dummodo fiat absque notabili detrimento propriae Ecclesiae.

b) *Urgens necessitas*, ut si ad curandum morbum necesse sit mutare aërem, vel adire balnea; si morbus imminet ex insalubritate loci in certo anni tempore; si sibi peculiariter timeat mortem vel grave damnum ab inimicis, dummodo absentia non debeat esse nimis diuturna, nec graviter ovibus noxia, alioquin aut residendum est aut resignanda cura. Haud vero licet Parocho abesse tempore communis periculi, ut tempore epidemiae, belli; turpe enim est oves suas in necessitatibus deserere, in quibus maxime indigent ope pastoris; sicque pluries declaravit S. C. C. (*Lib. 6. n. 233.*)

c) *Debita obedientia*, ut si Episcopus Parochum alio avocet ad certum negotium pro bono Ecclesiae vel Reipublicae, vel ob quamcumque causam gravem, modo ad breve tempus; nam alias requiritur absoluta necessitas boni communis.

d) *Evidens Ecclesiae vel Reipublicae utilitas*, puta ut assistat Concilio; ut seipsum, aut gregem suum, aut jura Ecclesiae suae defendat in gravi negotio; ut negotium pro tranquillitate totius Regni expediat, modo alius hujusmodi negotia non ita bene defendere vel expedire valeret. (*n. 125.*)

2º *De licentia Episcopi*. Pro absentia, quae ultra bimestre non protrahitur, sufficit quod Episcopus causam cognoscat et approbet; pro diuturniore absentia requiritur licentia in scriptis. Utrum porro scriptura requiratur ad valorem in foro interno, ita ut licentia oretenus concessa non valeat, ambigitur; affirmant Sanch. Pal. Navarr.; negant non improbabiler Less. Bonac. Viva, etc.

Non requiritur autem licentia, a) si repentina occurrat necessitas, quae moram non patiatur; quamprimum tamen de discessu et causa certior faciendus Episcopus est, ut licentiam obtineat pro reliquo tempore, quo abesse deberet, nisi brevi reversurus sit; b) si dis-

cedat ad modicum tempus, nempe ad quatuor vel quinque dies; nisi tamen Episcopus id prohibuerit, qui imo prohibere potest ne Parochi per biduum absint sine licentia. (*n. 123.*)

3º *De substitutione Vicarii*. Parochus abesse non potest, quin Vicarium idoneum sibi substituat, qui sit approbatus ab Ordinario. Id tamen necesse non est, si quando interdiu tantum absit, modo non relinquit infirmos in periculo mortis.

74. — III. *Poenae non residentium*. Praeter mortalis peccati reatum, pro rata temporis absentiae fructus suos non faciunt, sed ante omnem sententiam vel declarationem tenentur eos applicare fabricae Ecclesiae, vel erogare pauperibus loci, ita ut haec obligatio nulla compositione remitti ipsis valeat.

Praefata poena incurritur etiam ab inutiliter residentibus, si nempe per bimestre munia praecipua non exerceant; tum quia beneficium datur, non ob corporalem residentiam, sed propter officium; tum quia Trident. expresse poscit utilem residentiam; tum quia Bened. XIV Constit. *Grave*. 15 Aug. 1741 declarat residentiam non esse veram, nisi sit formalis.

Consequenter pastor non residens probabiliter non tenetur restituere omnes fructus temporis absentiae correspondentes, sed tantum eam partem, quae residentiae oneribus respondet; quia fructus non solum dantur pastoribus pro oneribus residentiae, sed etiam pro Horis canonicis, Missa, etc. Recole dicta *n. 40. qu. 8.* (*n. 127.*)

CAPUT II.

MISSA PRO POPULO.

75. — *Principia*. I. Diebus Dominicis et Festis, quibus tenetur populus sacram Missam audire, tenetur Parochus illam celebrare, ut populus ei intersit; istae enim obligationes sunt correlativae. Colligitur ex *Trident. sess. 23. cap. 14. ref. (Lib. 6. n. 313. in fine.)*

II. Praeterea jure divino tenentur omnes, quibus animarum cura est commissa, subinde pro ovibus suis Sacrificium offerre, seu illius fructum specialem applicare populo sibi commisso.

Ita Trid. sess. 23. cap. 1. ref. Quoties autem id præstare debeant, determinavit Ecclesia, prout sequitur. (*Lib. 6. n. 324. qu. 2.*)

III. Parochi, aliique omnes animarum curam actu gerentes, sacrosanctum Missæ sacrificium pro populo sibi commissio celebrare et applicare debent omnibus Dominicis aliisque diebus Festis de præcepto, etiam ex Apostolico Indulto suppressis, et quidem etiamsi congruis redditibus non fruantur. Constat imprimis ex Constit. Benedicti XIV *Cum semper*. 19 Aug. 1744, et Pii IX *Amantissimi Redemptoris*. 3 Maji 1858.

Quinimo Parochus, qui duabus parochiis præpositus est, tenetur Missam pro populo applicare per se vel per alium, in unaquaque parochia, nisi unio duarum parochiarum sit *plenaria* et *extinctiva*, ita ut ex duabus una prorsus, cum extinctione tituli alterius, evaserit. Ita S. C. C. 12 Mart. 1774. — 18 Nov. 1826. — 20 Jul. 1854. — 25 Sept. 1858.

Laudata lege tenentur iidem, quos supra recensuimus n. 73. sub 2°, ut constat ex cit. Constitutionibus.

76. — **Quæstiones.** QUÆR. 1° *Quinam sint in specie dies Festi, quibus parochi Missam pro populo offerre tenentur?*

Resp. Sunt iidem, quos lib. IV. n. 1. enumeravimus. Quocirca notari meretur, posse quandoque Parochos duplici obligationi, ob Dominicam nempe et Festum, unicâ Missâ satisfacere, nimirum, 1° si Festum, in quo Parochi tenentur celebrare pro grege, incidat in Dominicam; 2° quando una cum solemnitate divinum Officium translatus fuit in Dominicam. Ita ex Constit. Pii IX.

QUÆR. 2° *An liceat quandoque applicationem Missæ pro populo transferre in alium diem?*

Resp. Negat., ne ad celebrandam quidem Missam pro defuncto, presente cadavere. Ita S. C. C. 26 Jan. 1771. Ratio est, quia præponendum est bonum commune totius gregis bono particulari cujusdam ovis. Excipe tamen casum necessitatis, quo simul alius deesset Sacerdos, cui commodè committi possit applicatio Missæ pro populo.

QUÆR. 3° *In quo loco celebranda sit Missa pro populo?*

Resp. 1° Diebus Dominicis et Festis de præcepto adhuc servandis, tenetur Pa-

rochus celebrare Missam in propriâ Ecclesiâ, ut populus præcepto audiendi Missam satisfacere possit. Quodsi legitime absit, tenetur Missam celebrandam curare per alium, quacumque consuetudine in contrarium non obstante. Constat ex S. C. C. 15 Sept. et 17 Nov. 1629. 11 Maji 1720.

2° Obligationi autem applicandi Missam pro populo satisfacit Parochus, qui legitime abest, celebrando in loco ubi moratur; quia nullâ lege oppositum cautum est, et ita declaravit S. C. C. 14 Dec. 1872.

QUÆR. 4° *Obligationi Missam celebrandi pro populo an satisfaciat Parochus per Missam privatam?*

Resp. Affirm.; nupiam enim vel Missa sollemnis, vel aliqua certa hora jure communi præcepta est. Constat insuper ex S. R. C. 27 Febr. 1847, et 22 Jul. 1848.

QUÆR. 5° *An teneatur Parochus Missam pro populo ipsemet offerre?*

Resp. Affirm., excepto casu legitimi impedimenti, quo potest et tenetur alium Sacerdotem, qui id præstet, sibi substituere; est enim hæc obligatio personalis simul et realis, quemadmodum cætera munia pastoralia. Ita multoties declaravit S. C. C. ut videre est penes Bouix. *De Parcho. part. 5. cap. 6.* (*Lib. 6. n. 326.*)

Causa porro legitima est 1° infirmitas; 2° obligatio celebrandi Missam Conventualem, quando Parochus est simul Canoniceus; 3° alia causa, quæ prudenti judicio vere gravis æstimetur. (Bouix *loc. cit.*)

QUÆR. 6° *An Sacerdos, qui vice Parochi Missam applicat pro populo, jus habeat ad stipendium pro illâ recipiendum?*

Resp. Affirm.; non enim tenetur gratis celebrare; Parochus vero tenetur suis sumptibus curare ut Missa pro populo celebretur. Constat insuper ex declaratione S. R. C. 31 Mart. 1708.

Porro, Vicariis seu Oeconomis, qui deputantur ad curam animarum, vacante ecclesia parochiali, potest Episcopus assignare congruam portionem ex fructibus parochia, pro onere celebrandi pro populo diebus Dominicis et Festis. Ita Benedictus XIV Constit. *Cum semper*. (*Lib. 6. n. 325.*)

QUÆR. 7° *An consuetudo præscribere*

valeat contra hactenus explicatam Parochorum obligationem celebrandi pro populo?

Resp. Neg.; expresse siquidem tradit Benedictus XIV in Constit. *Cum semper*. teneri ad id Parochos »consuetudine »etiam antiquâ seu immemoriali non »obstante"; ejusmodi namque consuetudo esset in detrimentum gregis.

CAPUT III.

SACRAMENTORUM ADMINISTRATIO.

77. — Parochi, et alii Curati, tenentur ipsimet Sacramenta ministrare: 1° quoties urget præceptum illa suscipiendi; 2° in casibus gravis necessitatis; 3° quoties oves rationabiliter petunt; quia pastor non solum debet prospicere ut ejus oves præcepta adimpleant, sed etiam ut iis auxiliis muniantur, quæ eorum profectui conferre possunt.

Quare peccat pastor, qui morosum vel difficilem subditis se reddit, præsertim si ab infirmis acciatur, quos, ubi opus est, statim et quâlibet horâ adire debet. Veruntamen, extra casus necessitatis, excusantur, a) si intempestive aut nimis frequenter rogantur; b) si legitime impediti sint; c) si alium Sacerdotem idoneum sibi substituant, puta Cooperatorem. Excusantur a mortali, si semel vel iterum renuerent. (*Lib. 6. n. 58. H. A. n. 24.*)

E converso, tenentur Parochi Sacramenta denegare indignis, prout exponetur in libro sequenti n. 18—20.

Huic generali doctrinæ particularia quedam subjienda sunt de nonnullis Sacramentis seorsum.

78. — I. **De Baptismo.** Summa ad hoc Sacramentum opportune riteque administrandum et suscipiendum diligentia a Parochis adhibenda est. Propterea, quantum in ipsis est, studiosissime invigilare debent ne quis infans ullâ hominum culpâ Baptismo privetur. Moneant eos, ad quos hæc cura pertinet, ut recenter nati, quumprimum fieri potest, ad Ecclesiam deferantur baptizandi.

Adultos baptizandos tenetur Parochus ante explorare, in fide instituere, et ad Sacramentum digne recipiendum præparare, nisi mortis periculum properationem

suadeat, quemadmodum præscribit Rituale Romanum. *tit. 2. cap. 3.*

Adhæc Parochis incumbit 1° vigilare ut obstetriciam artem exercentes Baptismi rite conferendi rationem optime calleant, ac de gravi obligatione edoceantur, qua obstringuntur, baptizandi infantem, cui periculum mortis immineret; 2° docere paternos quam cognationem contraxerint, quamque obligationem ergo filiolos; 3° describere in libro baptizatorum, horum nomina, parentum et patrinorum; 4° admonere matres et nutrices, ne secum accumbere faciant infantes, nisi omne periculum cessaret, v. g. si lectus esset latus, infans impacatus, et mulier soleret suum situm dormiendo retinere. (*Lib. 6. n. 117. 160. H. A. n. 45.*)

Præterea deberet Parochus, quantum fieri potest, docere omnes conjuges quomodo vitandus sit abortus, quid faciendum sit in casu abortus, quando et quomodo baptizandus fœtus abortivus.

79. — II. **De Pœnitentiâ.** Parochi ad Confessiones excipiendas promptos esse ac faciles se præbere debent, diebus præsertim dominicis ac festis, necnon in sabbatis ac vigiliis festorum. Plurimi quoque refert, nisi Parochi alienorum peccatorum oviumque suarum damnationis reos se constituere velint, ut subinde arcessant Confessarios externos, propter animas verecundas. (*H. A. n. 24.*)

80. — III. **De SS. Eucharistiâ.** Parochorum officium est: 1° sedulo præparare pueros ad primam Communionem, ut cum debita instructione debitisque dispositionibus eam recipiant. Admittendi autem sunt pueri ad sacram Communionem, cum illius capaces sunt, a decennio usque ad annum duodecimum, aut saltem quartumdecimum. 2° Omnem adhibere sollicitudinem ne quispiam a suis parochianis præcepto Communionis paschalis morem gerere negligat. 3° Vigilare ut opportuno tempore Viaticum aegrotantibus procuraretur. Perseverante periculo mortis, iterari potest Viatici administratio, imo debet, quando aegroti cupiunt. Porro Viaticum conferendum est etiam pueris, qui ad usum rationis pervenerunt et eucharisticum cibum a profano discernere queunt. 4° Sollicitare fideles ut ad Sacramentum Eucharistiæ, sicut et Pœnitentiæ, frequenter acce-

dant. (*Lib. 6. n. 301. 285. Prax. Conf. n. 202. H. A. n. 25. 26.*)

81. — IV. De **Extremâ Uctione**. Curare oportet Parochos, ut nemo ex eis, qui ad sacram Uctionem recipiendam idonei sunt, ab hac vitâ migret sine hujus Sacramenti præsidio. Tenentur autem illud ministrare periculose agrotantibus, cum in eis adhuc integra ratio viget. Capaces autem sunt hujus Sacramenti etiam pueri ægroti, quodcumque usu rationis gaudent, et amentes, qui aliquando usum rationis habuerunt. Impenitentibus vero, qui in manifesto peccato mortali moriuntur, et excommunicatis denegetur. (*Lib. 6. n. 714. 718—720. 732. H. A. n. 27.*)

Opportune hoc loco questio instituitur num tempore contagionis teneantur Parochi Sacramenta ministrare cum periculo vitæ?

Respondetur: quamvis haud pauci affirmant, sententia tamen, etiam plurimum, quæ eam obligationem restringit ad Sacramenta necessaria saluti, confirmatur Decreto S. C. C. 12 Oct. 1576, approbato a Gregorio XIII, quo declaratur: »Parochum suis parochianis peste laborantibus teneri ministrare dumtaxat duo Sacramenta ad salutem »necessaria, nempe Baptismum et Pœnitentiam; posse autem ministrare vel »per se vel per alium idoneum, ut Parochus possit audire Confessiones sanorum, quia alias eum reformidarent, si »viderent ipsum accedere ad pestilentes." Advertunt tamen communiter DD., quod si infirmus ob sensuum destitutionem confiteri nequeat, et probabiliter possit esse in peccato mortali, puta quia a longo tempore non est confessus, tunc teneatur Parochus etiam cum periculo vitæ eum Extrema Uctione munire. (*Lib. 6. n. 233. 729. H. A. n. 28.*)

82. — V. De **Matrimonio**. Parochi 1º incumbant ne sponsalia celebrentur clandestino, aut longo tempore ante matrimonium, neque nimia sponsum consuetudo et familiaritas existat; propter animarum pericula, quæ ex hisce oriri noscuntur. 2º Avertere tenentur fideles ab illicitis matrimoniis, puta, parentibus justis de causis dissidentibus, vel inprimis cum alienis a fide. 3º Ad denuntiationes faciendas non debent devenire, nisi sponso repererint doctrina christiana sufficienter instructos; proinde, si

fidei rudimenta ignorent, matrimonii celebrationem differre debent ad tempus, donec ea didicerint. Curent quoque ut nupturientes rite edocti sint de matrimonii natura et obligationibus. 4º Debent diligenter inquirere in impedimenta, et si quod reppererint, matrimonio non assistere, nisi dispensatione sublatum fuerit; dispensationem porro non nimis facile petant. Speciatim autem quoad vagos Parochis præcipit Trid. sess. 24. cap. 7. ref. *matrim.* ne illorum matrimoniis intersint, nisi prius diligentem inquisitionem fecerint, et, re ad Ordinarium delatâ, ab eo licentiam id faciendi obtinuerint. 5º Tenentur contracta matrimonia accurate describere in libro matrimoniorum, ex præscripto Trid. loc. cit. cap. 1. (*Lib. 6. n. 54.*)

Tandem, si qui essent conjuges propria auctoritate separati, illos serio monere ac redarguere Parochus debet, et a participatione etiam Sacramentorum arcere, nisi aut mutuo reconcilientur, aut divortii sententiam ab Ecclesia obtineant. Omni tamen studio enitatur Parochus sententiæ hujus necessitatem impedire, conjuges ipsos aptis idoneisque commonitionibus mutuo amoris restituendo.

CAPUT IV.

PREDICATIO ET DOCTRINA CHRISTIANA.

83. — Quoad *predicationem*, docet Trid. sess. 23. cap. 1. ref.: »Præcepto »divino mandatum est omnibus, quibus »animarum cura commissæ est, oves suas »verbi divini predicatione pascere." Quapropter constituit eadem Synodus sess. 5. cap. 2. ref., ut qui »Parochiales »vel aliam curam animarum habentes »ecclesias quocumque modo obtinent, »per se, vel alios idoneos, si legitime »impediti fuerint, diebus saltem Dominicis et Festis solemnibus, plebes sibi »commissas, pro sua et earum capacitate, pascant salutaribus verbis; docendo quæ scire omnibus necessarium »est ad salutem, amonendoque eis, »cum brevitate et facilitate sermonis, »vitia quæ eos declinare, et virtutes »quas sectari oporteat, ut poenam æternam evadere, et coelestem gloriam

»consequi valeant.” Mandat præterea sess. 22. cap. 8., ut frequenter, diebus præsertim Dominicis et Festis, »ex iis, »quæ in Missa leguntur, aliquid exponant Parochi, atque SS. hujus Sacrificii mysterium aliquid declarent.” Denique, ex sess. 24. cap. 4. ref. potest decernere Episcopus ut tempore Adventus et Quadragesimæ in qualibet Parochia, quotidie, vel saltem tribus in hebdomada diebus, si ita oportere duxerit, fiat prædicatio; et alias quotiescumque id opportune fieri posse judicaverit.

Quocirca observanda sunt: 1° Graviter peccat Parochus, qui sive per unum mensem continuum, sive per tres menses interruptos, nec per se nec per alios prædicat; ejusmodi enim omissio merito iudicatur gravis. (*Lib. 3. n. 269.*)

2° Prædicatio debet esse, prout vult Trid., captui audientium proportionata, cum simplicitate sermonis. Quare certe transgrediuntur Concilii præceptum pastores illi, qui stylo sublimi supra populi captum prædicant. Sed nec illi officio suo satisfaciunt, qui vix ullam præparationem præmittentes, fastidium excitant in audientibus. Legatur H. A. n. 36. vel *Præx. Conf. n. 203.*

3° Expedit ut Parochus in concionibus populo sæpe sapius inculcet frequentationem orationis et Sacramentorum; fugam proximarum occasionum peccati; fugam tabernarum, et turpiloquii; sacrilegii enormitatem; necessitatem doloris et propositi pro Confessione; media superandi tentationes internas, præcipue impuritatis; devotionem erga B. M. V. etc. Qua de re legatur H. A. n. 37—44. vel *Præx. Conf. n. 204—216.*

4° Juvat hic certas materias memorare, quas prædicare non licet, nimirum: determinatum tempus futurorum, ut Antichristi vel ultimi judicii, atque vanas revelationes de hisce vel aliis; novas inspirationes vel revelationes, nisi a Papa vel Episcopo loci sint examinate et approbate: hæc omnia prohibuit Concil. Later. V. sess. 11. *constit. 1.* Neque prædicare licet nova miracula, nisi ab Episcopo sint approbata, ut sancivit Trid. sess. 25. *Decret. de invoc. Sanct.* Vetitum quoque est corripere aliquem expresso nomine: ita Concil. Lateran. V. sess. 2 *const. 5.*

84.— Quoad instructionem, officium Parochorum est parochianos suos in

doctrina christiana erudire, »docendo »eos quæ scire omnibus necessarium est »ad salutem”, ut loquitur Concil. Trid. supra cit., quæque exposuimus lib. II. n. 3. 4. Peculiarem autem sollicitudinem sibi vindicat puerorum institutio, de qua commonet Episcopos Trid. sess. 24. cap. 4. ref. in hunc modum: »Iidem etiam, »saltem Dominicis et aliis Festivis diebus, »pueros in singulis parochiis fidei rudimenta et obedientiam erga Deum et »parentes, diligenter ab iis, ad quos »spectabit, doceri curabunt, et, si opus »sit, etiam per censuras ecclesiasticas »compellent, non obstantibus privilegiis »et consuetudinibus.”

Graviter proinde peccat Parochus, qui nimium negligens fuerit in hujusmodi doctrina christiana edocenda, sive per se, sive per Cooperatores suos, sive tandem, in casu legitimi impedimenti, per aliam idoneam personam.

Curam itaque habeant Parochi ut parentes pueros suos ad doctrinam christianam mittant; similiter domini famulos suos ad instructiones.

Operæ quoque pretium est ut Parochus exploret magistros et magistras, si qui sint, ut rite instruant pueros et puellas circa doctrinam et media bene vivendi in sancto Dei timore. (H. A. n. 35. *Præx. Conf. n. 196.*) De hac materia fructuose legatur egregia Constit. Bened. XIV *Etsi minime.* 7 Febr. 1742.

CAPUT V.

CORREPTIO.

85.— Parochi debent studiose investigare an scandala vel abusus irrepant in parochiis suis, et, si reperiunt, cum zelo et prudentia publice corripere, aliaque opportuna remedia adhibere, ut illa amoveantur et extirpentur. Quodsi in parochia notabilis cernatur morum dissolutio, cui Parochus nequit afferre remedium, tenetur curare ut Missio eo adveniat. Cæterum expedit semper, prout boni Parochi facere solent, per intervalla nonnullorum annorum Missionem instituere.¹

¹ Notari meretur prop. 65. Synodi Pistoriensis, a Pio VI damnata in Bulla *Auctorem fidei.* 28 Aug. 1794. sequenti modo: „Propositio enuntians, irregularem strepitum nova-

Denique, ubi nihil intentatum reliquit ut consuleret malo, etsi, generaliter loquendo, non esset præcisa obligatio faciendi correptionem, cum nulla subest spes profectus, non debet tamen Parochus eam omittere, sed identidem repetere peccatoribus obstinatis, si grave damnum inde sibi non immineat; tum ne Parochus ab aliis subditis male audiat, cum vident scandalum durare, et pastorem obdormiscere, tum ne alii inde ansam sumant sordescendi in peccatis, cum vident neminem esse, qui eos corripiat.

Adhæc pastor non solum tenetur peccata et scandala existentia auferre, verum etiam illa, quæ facile excitari possunt, præcavere, bonum promovendo; quo spectant cumprimis piæ Congregationes et Confraternitates.

86. — Quum Parocho commissæ sit salus uniuscujusque ovis, ipsius est pro viribus impedire et corrigere vitia cujuslibet ovis suæ, atque hunc in finem inquirere in vitam subditorum, speciatim quoniam præceptum Paschale omiserint. Propterea non sufficit quod Parochus scandala amovere abususque extirpare conetur correptione publica in Ecclesia, et salutaribus monitis in tribunali Pœnitentiæ; sed sæpius officium ejus postulat ut parochianum, qui vitam deviam sequitur aut scandalum præbet, adeat, eumque moneat, prout zelus et prudentia suggererint. Caveat autem ne ob humanum timorem officium istud negligat erga potentes aliquos subditos; pro omnibus enim rationem redditurus est Supremo Judici. Recole dicta lib. II. n. 45. (H. A. n. 30—34.)

„rum institutionum, quæ dicte sunt Exercitia „vel Missiones.... forte nunquam, aut saltem „perraro eo pertingere ut absolutam conversionem „operentur, et exteriores illos commotionis „actus, qui apparere, nil aliud fuisse quam „transientia naturalis concussionis fulgura, „Temeraria, male sonans, perniciose, mori pie „et salubriter per Ecclesiam frequentato et in „Verbo Dei fundato injuriosa.” Cfr. etiam Constit. Ben. XIV Gravissimum. 8 Sept. 1745. et Pii IX Singulari quidem. 17 Mart. 1856. infra allegandas n. 102.

CAPUT VI.

QUÆDAM ALIÆ OBLIGATIONES.

87. — Præter descriptas obligationes, quæ sunt principales, supersunt aliæ haud levis momenti. Tenentur videlicet Parochi, 1º frequenti oratione gregem sibi creditum adjuvare, ut postquam ipsi plantaverint et rigaverint, Deus incrementum det.

2º Bono esse exemplo, »integritas »enim præsentium salus est subditorum,»¹ siquidem »in eos tamquam in »speculum reliqui oculos conjiciunt, ex »iisque sumunt quod imitantur;»² frustra igitur prædicabunt, si exemplo non præeant.

3º Bona opera promovere, puta consuetas functiones sacras in ecclesia sedulo peragere, piæ Congregationes et Confraternitates instituere aut fovere, pia loca erigere, et alia hujusmodi pro opportunitate locorum et personarum.

4º Pauperum ac infirmorum curam gerere; »præcepto enim divino mandatum est omnibus, quibus animarum »cura commissæ est, pauperum aliarum- »que miserabilium personarum curam paternam gerere.»³ Debent igitur Parochi de egenis præsertim occultis inquirere, eis pro viribus opitulari. Cumprimis expendant quot sponsi vivant in peccato, quia eis non suppetit copia matrimonium perficiendi! quot pueri ob paupertatem condormiunt cum parentibus, aut mares cum puellis in eodem lecto, cum tanta animarum perniciem! — Cum ad Sacramenta ministranda ægrotis accersuntur, promptissimi accurrant. Sed et cumprimis noverint aliquem e parochia graviter ægrotare, ultro ad eum accedant, pluriesque, si opus fuerit, redeant. Insigne porro Parochorum munus est sedulo assistere moribundis, ad sancte moriendum eos adjuvando, præsertim peccatoribus habituatibus, qui peculiari assistentia magnopere indigent. (H. A. n. 45. 64.) De modo assistendi moribundis proderit legere *Præc. Conf. n. 227. et seqq.* vel H. A. *Append. 2*

5º Curam agere de scholis; allaborent

¹ Trid. sess. 6. cap. 1. ref.

² Trid. sess. 22. cap. 1. ref.

³ Trid. sess. 23. cap. 1. ref.

Parochi scholis puerorum ad Catholicam normam instituendis moderandisque; puerorum in scholis institutioni solertissime invigilent; inspiciant quæ sit magistrorum docendi ratio, qui libri adhibeantur; solliciti sint ut idonei bonisque moribus præditi magistri constituantur. Ubi cumque deprehenderint scholas, in quibus juvenus exponitur damno circa fidem aut bonos moros, debent parentibus ob oculos ponere eas scholas haud posse frequentari. Consulat lector Appendicem ad Sacram. Pœnit.

6° Oves suas apprime cognoscere; quem in finem parochianorum familias visitare non omittant, ad cognoscendum eorum statum religiosum; de singulis familiis faciant suas adnotationes, quas libro *de statu animarum* inscribant, prout in Rituali Rom. tit. 10. cap. 6. præscribitur.

7° Curam habere ecclesiæ et domus parochialis; ut in integro statu serventur; nihil magis decet Parochos quam ut domus Dei decorem diligant, utque semper ac in omnibus munditiâ, decentiâ ac nitore resplendant.

8° Rite administrare bona ecclesiastica, tum quæ ad Parochiale Beneficium, tum quæ ad fabricam Ecclesiæ spectant; speciatim servare canones de non alienandis bonis ecclesiasticis, quos canones commentantur Juris Canonici interpretes, et S. Alph. lib. 4. n. 187.

PARS TERTIA.

DE OFFICIIS EPISCOPORUM.

S. Alph. lib. 4. H. A. tr. 7.

Plura onera præ Parochis incumbunt Episcopis; ad novem capita ea revocamus, quæ sunt: 1° residentia, 2° visitatio diocesens, 3° Missa pro populo, 4° Sacramentorum administratio, 5° Seminarii institutio, 6° Parochorum et Confessoriorum delectus, 7° prædicatio, 8° correptio, 9° aliæ quedam obligationes.

CAPUT I.

RESIDENTIA.

88.— I. **Obligatio residentiae.** Tenentur Episcopi jure divino residere formaliter

in suis Ecclesiis, nisi justa causa excuset. Conc. Trid. sess. 6. cap. 1. ref. et sess. 23. cap. 1. ref.

Dictum est 1° *Residere formaliter*; cui non satisfacit Episcopus, qui præcipua munera pastoralia ipsemet non excercet, nec sollicitudinem gerit ut munera, quæ Trid. requirit ab ipso, uti est verbi divini prædicatio, Sacramentorum administratio, etc., per diocesim rite peragantur; qui, »neque a semita »justitiæ deflectentes revocat, neque periclitantibus opem et auxilium defert, »neque demum adversus lupos rapaces, »qui vestimentis ovium sæpe intrant ovile »ut rapiant et mactent, sedulo invigilat »fortiterque se opponit. In quâ sane vigilantia ac pastoralis sollicitudine potissimum sita est vera et formalis residentia ratio.” Ita Bened. XIV Constit. Grave. 15 Aug. 1741.

2° *In suis Ecclesiis*, id est, intra dioceses suas. Admonet tamen eos Trid. et in Domino hortatur ut in Ecclesiâ Cathedrali omnino præsentés sint tempore Adventus et Quadragesimæ, diebus Nativitatis et Resurrectionis Domini, Pentecostes, et Corporis Christi, nisi episcopalia munia in aliâ diocesis suæ parte obeunda alio avocent. (n. 124. 122.)

3° *Nisi justa causa excuset*; de qua in sequenti numero.

89.— II. **Legitima absentia.** Conc. Trid. indulget Episcopis quotannis absentiam ad duos vel tres menses, continuos vel interruptos, non petita licentiâ; dummodo ex causâ rationabili fiat, et absque ullo gregis detrimento. »Animi levitas, oblectationum cupiditas, aliæque fuitiles »causæ penitus excluduntur,” inquit Bened. XIV Constit. Ad universæ. 3 Sept. 1746. Hortatur porro Trid. Episcopos ut non absint temporibus supra enumeratis. Adhuc, prohibitum est, ex laudata Constit. Bened. XIV, trimestre unius anni conjungere cum trimestre anni sequentis.

Præter illud tempus, abesse non possunt nisi ex gravi causâ, cum licentiâ S. Pontificis. Graves causæ sunt christiana charitas, urgens necessitas, debita obedientia, et evidens Ecclesiæ aut Reipublicæ utilitas, quas explanavimus n. 73. Dicta licentiâ non requiritur ad visitanda sacra Limina, ad assistendum Concilio provinciali, aut Comitibus generalibus, in quibus Ecclesiastici intervenire

solent, vel demum ratione Officii publicorum Episcopatibus adjuncti. Ita Trid. sess. 23. cap. 1. ref. et Constit. Urbani VIII *Sancta Synodus*. 12 Dec. 1634. (n. 122. 125.)

90. — III. *Pœnæ non residentium*. Sunt, præter mortalis peccati reatum, 1° amissio fructuum suorum, secundum statuta Trid. sess. 6. cap. 1. et sess. 23. cap. 1. ref.; 2° amissio facultatis testandi et disponendi, si qua transgressoribus competat; 3° inhabilitas ad majores Dignitates et Ecclesias obtinendas; et 4° privatio omnium privilegiorum, quæ ipsis tamquam Pontificio Solio assistentibus concessa fuerint. Consulantur dicta n. 74. (n. 122. 126.)

CAPUT II.

VISITATIO DIOCESEOS.

91. — Conc. Trid. sess. 24. cap. 3. ref. præcipit ut Episcopus singulis annis visitationem diœcesis instituat; quam si propter ejusdem latitudinem intra annum explere nequeat, biennio saltem absolvat. Ipsemet autem debet diœcesim visitare, nisi legitime impeditus fuerit; tunc vero visitationem Vicario Generali aut alii visitatori demandare debet. Studeat porro quam celerrime, cum debitâ tamen diligentia, visitationem persolvere.

Scopus visitationis est sanæ et orthodoxæ doctrinæ conservatio, morum emendatio, lapsæ disciplinæ restitutio, et recta ordinatio omnium, quæ ad personas resque ecclesiasticas pertinent. Quapropter, 1° uti vult Trid., debet Episcopus efficere ut hoc tempore suæ oves pastoris vocem audiant. 2° Tenetur inquirere de omnibus Sacerdotibus, quomodo se gerant, quomodo Missam celebrent, aliisque suis officiis fungantur, præsertim vero de Parochis. Prodesset, si Episcopus haberet libellum memorialem, in quo qualitates bonas aut malas uniuscujusque Ecclesiastici adnotet. 3° Debet examinare pueros, ut videat quomodo instructi sint. 4° Interroget de abusibus et scandalis, quæ serpunt. 5° Visitare debet ecclesias, oratoria, eorum suppellectilem, monasteria Monialium, aliaque loca pia. Dum visitat Mo-

niales, secreto audiat singulas, ut cognoscat an adsit aliquod scandalum vel abusus. (H. A. n. 59—61. lib. 4. n. 56. 57.)

CAPUT III.

MISSA PRO POPULO.

92. — Docet Conc. Trid. sess. 23. cap. 1. ref. præcepto divino mandatum esse omnibus, quibus animarum cura commissa est, pro ovibus suis Sacrificium offerre. Quapropter, inquit Leo XIII in Constit. *In suprema*. 10 Jun. 1882: »Mirum videri non debet, si Theologiæ Moralis et Juris Pontificii Doctorum una »fere sententia est officium celebrandi »Missam pro populo majore ratione ad »Episcopos, quam ad Parochos pertinere. »Omnium loco sit S. Alphonsi de Ligorio, »Ecclesiæ Doctoris, auctoritas: *Si autem »Parochi, et omnes quibus cura animarum commissa est, tenentur in »Dominicis et Festis de præcepto Missam celebrare et applicare pro populo, tanto magis ad id tenentur »Episcopi tamquam principales animarum pastores.*»¹ Rationem addit Pontifex, quia »ad Episcopos pastorale »munus immediate pertinet, quippe quos »Spiritus Sanctus posuit regere Ecclesiam Dei: pertinet etiam principaliter, »quia inest in eis perfecta et plena cura »pastoralis, cujus partem dumtaxat Parochi exercent, Ecclesiæ auctoritate sibi »demandatam.»

Decrevit ergo et declaravit: »Omnes et »singulos Episcopos ... in Dominicis aliisque Festis diebus, qui ex præcepto adhuc servantur, et qui ex dierum de »præcepto festorum numero sublatis sunt, »omni exiguitatis reductum excusatione »aut aliâ quâvis exceptione remotâ, ad »Missam pro populo sibi commissam celebrandam et applicandam teneri.» Declarat porro Episcopos »satis esse facturos per celebrationem et applicationem »unius Missæ pro universo populo sibi »commissæ, etiamsi duas vel plures Diœceses æque principaliter unitas regant.»

Notandum superest: 1° Hæc lege incipiunt obligari Episcopi electi, post

¹ Acta S. Sedis. Vol. 14. pag. 529.

² Lib. 6. n. 326.

adeptam possessionem suae Ecclesiae. S. R. C. 12 Nov. 1831. ad 22.

2º Vicarii Capitulares non tenentur ad hanc Missae applicationem, Sede vacante. S. R. C. 12 Nov. 1831. ad 23.

3º Neque tenentur Episcopi *Titulares*; attamen aequitati charitativae consentaneum est eos interdum Sacrificium offerre, ut respiciat Deus miseram Ecclesiarum illarum conditionem, quarum titulo et nomine ipsi honestantur. Ita Constit. cit.

4º Similiter Vicarii Apostolici et Missionarii, qui quovis modo suscipiunt animarum curam in aliquo determinato loco, non tenentur Missam applicare pro populo, cui praesunt, sed ex charitate decet; dummodo non agatur de locis, in quibus Sedes Episcopalis ac parocchiae canonice erectae jam sint, atque ad ea Vicarius Apostolicus et Missionarii missi sint ut legitimorum Pastorum vices gerant; tunc enim lege tenentur. Ita S. C. de Propag. Fide. 23 Mart. 1863.¹

CAPUT IV.

SACRAMENTORUM ADMINISTRATIO.

93. — Duorum Sacramentorum ministratio, Confirmationis scilicet et Ordinis, proprium Episcoporum munus est, hic loci exponendum.

I. De Confirmatione. Non debent Episcopi praetermittere, tempore visitationis dioecesis, Confirmationis Sacramentum administrare. Peccat graviter Episcopus, si per longum tempus non confirmet; quia subditos ingenti bono privat. Unde non excusaretur a mortali, si per octo vel decem annos differret circumire, saltem per praecipua loca, nisi excuset moralis impossibilitas. Si autem adsit justa causa, non peccat, qui differt per tres aut plures annos.

An peccet graviter Episcopus, non confirmans moribundum petentem, controvertitur. Probabilis est sententia, quae tenet Episcopum nequaquam peccare; quia excusat incommoditas et communis praxis. Ita Lugo, Croix, Salm. Escob. (*Lib. 6. n. 175. H. A. n. 60.*)

94. — II. De Ordine. Episcopis dictum est: »Manus cito nemini imposueris, neque communicaveris peccatis alienis.» (I Tim. V. 22); gravissimum quippe

eorum officium est ut nonnisi dignos ad ministerium altaris admittant, idque etiamsi pauci sint, qui digni habeantur; quia, prout Bened. XIV in Constit. *Ubi primum*. 3 Dec. 1740. dicit: »Melius est »pauciores habere ministros, sed probos »atque utiles, quam plures, qui nequidquam sunt valituri.» Duo debet Episcopus explorare in iis, qui ad Ordines anhelant, videlicet mores et doctrinam.

1º Circa mores non potest acquiescere soli bonitati negativae Ordinandi, nempe quod nihil mali sciat de illo, sed oportet ut ejus bonitatem positivam cognoscat, ut persuasus sit illum vero spiritu ecclesiastico donatum esse, maxime vero probatam continentiam, quemadmodum postulat Trid. sess. 23. cap. 14. ref. in assumendis ad Presbyteratum: »Comprobentur ita pietate ac castis moribus »conspicui, ut praeclarum bonorum operum »exemplum et vitae monita ab eis possint expectari.» Quicumque sufficientem probationem non dederit de sua positiva bonitate, indignus est qui sacris initietur. Itaque Episcopus sacrum Ordinem indigno conferens graviter peccat, et quidem duplici titulo; tum quia suo muneri deest, tum quia cooperatur omnibus peccatis, quae indignus Minister ipsemet committit, et quae alii ipsius opera committent.

2º Circa doctrinam, ignorantia in personis ecclesiasticis non sibi solum, sed aliis quoque nocet; et malum est, inquit S. Franciscus Salesius, incurabile, sive quia semper incapaces persistent, sive quia, accepto Sacerdotio, difficulter cogi poterunt ad studendum. Quapropter Episcopus sedulo inspicere debet an ii, qui promoveri cupiunt, sint bene docti et studiosi; quia, si studii non sunt amantes, nunquam utiles erunt Ecclesiae, imo necessario erunt pravi, cum otium, ut dici solet, parens sit vitiorum. Quamobrem, juxta Trid. sess. 23. cap. 14. ad Sacerdotium nulli promovendi sunt, nisi ad populum docendum, ac Sacramenta ministranda, praesertim Sacramentum Pœnitentiae, diligenti examine praecedente idonei comprobentur. Quibus verbis, ut testatur Bened. XIV. *Instit. 2. n. 4. 5.*, Innocentius XIII aliam benignam interpretationem dare non potuit, quam ut ordinandi saltem Morali Theologia callerent. (*H. A. n. 47—52. lib. 6. n. 802—803.*)

¹ Acta S. Sedis. vol. 1. pag. 407.

CAPUT V.

SEMINARII INSTITUTIO.

95. — Quandoquidem idonei Ecclesiæ ministri nonnisi ex optime institutis Clericis fieri possunt, atque, ut verbis utar Conc. Trid. sess. 23. cap. 18. ref.: »Adolescentium ætas, nisi recte instituat, prona sit ad mundi voluptates »sequendas, et, nisi a teneris annis ad »pietatem et religionem informetur, antequam vitiorum habitus totos homines »possideat, nunquam perfecte, ac sine »maximo ac singulari propemodum Dei »omnipotentis auxilio, in disciplina ecclesiasticâ perseveret,» statuit idem Concilium ut Episcopi in suis diocesisibus Dei ministrorum Seminaria erigant pro ecclesiasticâ juniorum Clericorum educatione. Cordi idcirco Episcopis esse debet ut Seminarium optimâ directione constitutum sit, optimâque disciplinâ floreat, tam in moribus quam in litteris.

96. — Quod mores attinet, 1° fiat diligens selectus alumnorum, et ii soli in Seminarium puerorum admittantur, »qui ad minimum duodecim annos et »ex legitimo matrimonio nati sunt, ac »legere et scribere competenter noverint, et quorum indoles et voluntas »spem afferat eos ecclesiasticis ministris perpetuo inservituros.» 2° Sollicita adhibeatur cura ut alumni pietatis exercitia juxta Seminarii regulas peragant; ut potissimum »singulis diebus Missæ »Sacrificio intersint, ac saltem singulis »mensibus confiteantur peccata, et juxta »Confessoris judicium sumant Corpus »Domini nostri Jesu Christi;» 3° alumnis vero Theologiæ »maxime deceret si »saltem diebus Dominicis et solemnibus »sacram Communionem perciperent.» 4° Caveatur deinde ut Confessarii extraordinarii arcessantur pluries in anno; utque demum quotannis sacro recessui in Seminarium solitudine per dies aliquot vacent. 5° Præficiatur Seminario Rector strenuus, expertus, sagax ad suspicandum, vigil ad indagandos defectus. 6° Episcopus Seminarium sæpe invisat, singulorumque adolescentium vitam, indolem, et in studiis profectum explo-

ret; 7° »dyscolos et incorrigibiles, ac »malorum morum seminatores, acriter »puniet; eos etiam, si opus fuerit, expellendo.» 8°

97. — Quantum ad scientias, plurimi interest ut rite instituuntur juvenes in linguâ latinâ, alioquin in scientiis ecclesiasticis parum proficient, parumque gratum eis erit studere. Cæterum juvat referre verba Pii IX in Litter. ad Episc. Austria. *Singulari quidem.* 17 Mart. 1856: »Summâ contentione omnia conamini, ut in vestris præcipue Seminariis »optima ac plane catholica vigeat studiorum ratio, quâ adolescentes Clerici »vel a primâ pueritiâ per probatissimos »magistros ad pietatem omnemque virtutem, et ecclesiasticum spiritum mature fingantur, ac latinæ linguæ cognitione, et humanioribus litteris, philosophicisque disciplinis ab omni prorsus »cujusque erroris periculo alienis, sedulo »imbuantur. Atque in primis omnem »adhibete vigilantiam, ut cum dogmaticam tum moralem Theologiam, ex »divinis libris, sanctorumque Patrum »traditione, et infallibili Ecclesiæ auctoritate haustam ac depromptam, ac »simul solidam divinarum litterarum, »sacrorum Canonum, ecclesiasticæque »historiæ, rerumque liturgicarum scientiam congruo necessarij temporis spatio »diligentissime addiscant. Ac Vobis summo opere cavendum in librorum delectu, »ne in tantâ grassantium errorum colluvie a sanæ doctrinæ semitâ ecclesiastici adolescentes temere abducantur.» — Expediet etiam ut exercentur Seminaristæ in munere catechizandi pueros et concionandi.

Plura particularia de recto Seminariorum regimine observari possunt in H. A. n. 53. et in opusculo S. Alphonsi, cui titulus: *Institutio Seminarii.*

CAPUT VI.

PAROCHORUM ET CONFESSARIORUM DELECTUS.

98. — Quoniam, ut loquitur Conc.

¹ Trid. sess. 23. cap. 18. ref.

² Ibidem.

³ Ibidem. Cap. 13.

¹ Bened. XIV. Constit. *Ubi primum.* 3 Dec. 1740.

² Trid. loc. cit. cap. 18.

Trid. sess. 24. cap. 18. ref., »expedit »maxime animarum saluti, a dignis »atque idoneis Parochis gubernari,» sub gravi obligantur Episcopi parochiales Ecclesias dignioribus conferre. Quæ quidem res ut fideliter servetur, eadem Synodus legem tulit de concursu habendo in collatione parochialium Ecclesiarum, ut ex prævio competitorum examine is eligatur, qui moribus, doctrinâ, et prudentiâ cæteris antecellit. Cæterum major dignitas eligendorum non accipienda est *absolute*, sed *relative* ad utilitatem Ecclesiæ et fidelium: unde, qui præditus est majori sanctitate aut prudentiâ, præferendus est ei, qui solâ scientiâ prævalet; cæteris paribus, dignior censetur, qui senior est; ortus ex diocesi potior est extraneo; potens et nobilis, qui plus conferre possit ad bonum Ecclesiæ, prælationem meretur; pro pinguiori Beneficio pauper præferendus est diviti; semper tamen sub clausulâ: *cæteris paribus*.

Denique, quoad scientiam potest Episcopus se conformare examinerum iudicio; ipsemet vero de vitæ probitate cognoscere debet: quocirca pro certo habeat Parochum probum, sufficienter doctum, uno mense utiliore esse populo, quam doctiorem, sed minus probum, toto anno. (n. 92. H. A. n. 54.)

Satis porro non fecit Episcopus bonos eligendo Parochos, tenetur quoque sollicite invigilare num Parochi munia sua impigre exsequantur. (H. A. n. 55.)

99. — Maxima quoque debet esse Episcopi diligentia in seligendis Confessariis. A Confessariis namque pendet directio conscientiarum, et unus Confessarius, qui ignarus est aut moribus incompositus, totum locum depravare potest. Non debet igitur Episcopus aliquem approbare, quin prius certus fiat de ejus tum probitate tum doctrinâ; quia, sicut peccat quisquis absque sufficienti scientiâ huic muneri se ingerit, ita etiam peccat qui talem approbat. Certus autem fieri de Sacerdotis idoneitate debet Episcopus per examen super Theologiam Morali, nisi aliunde ejus scientiam satis noverit; quare non decet e. g. Professores Theologiæ Moralis examinare.

Sufficit in Confessariis scientia mediocris, ita ut sciant ea, quæ frequentius accidunt, et de aliis dubitare atque

doctiores vel libros consulere. Major tamen minorve scientia requiritur aut sufficit pro diversitate locorum et pœnitentium. Urgente necessitate, nimirum si aliter pœnitentes deberent diu carere Confessione, approbari posset Sacerdos, qui caret sufficienti scientiâ; admonendus tamen foret de obligatione discendi.

Ad excolendos bonos Confessarios perquam conferunt Congregationes seu Conferentiæ casuum conscientiæ, quippe quæ aptissimæ sunt tum ad expoliendam et memoriâ retinendam Moralem Theologiam, tum ad acuendum iudicium in applicandis principiis ad casus practicos, quorum resolutio propter tot diversas circumstantias in praxi multas creare solet difficultates. Notetur tamen hic obiter, non posse Episcopum cogere Confessarios Regulares ad interveniendum istis Conferentiis, nisi Parochi sint, ut declaravit S. C. C. 12 Maji 1685, et 12 Mart. 1718.

Denique non prætermittat Episcopus advigilare Confessariis, num Officio suo rite fungantur, non excedendo sive in rigore sive in laxitate. (H. A. n. 55. 56. lib. 6. n. 542. 543. 545. 627. 628.)

CAPUT VII.

PREDICATIO.

100. — Quum omnes animarum pastores præcepto teneantur divino oves suas verbi divini prædicatione pascere, ut declarat Conc. Trid. sess. 23. cap. 1. ref., eadem Synodus sess. 24. cap. 4. ref. sic Episcoporum obligationem exprimit: »Prædicationis munus, quod Episcoporum præcipuum est, cupiens Sancta »Synodus quo frequentius possit ad »fidelium salutem exerceri . . . mandat, »ut in ecclesiâ suâ ipsi per se, aut, si »legitime impediti fuerint, per eos, quos »ad prædicationis munus assumunt; in »aliis autem ecclesiis per Parochos, . . . »saltem omnibus Dominicis et solemnibus diebus festis, tempore autem jejuniarum Quadragesimæ et Adventûs »Domini, quotidie, vel saltem tribus in »hebdomadâ diebus, si ita oportere »duxerint, sacras Scripturas divinamque »legem annuntient; et alias quotiescum-

»que id opportune fieri posse judicaverint." Similia habentur in *sess. 5. cap. 2. ref.* Quocirca observat S. Alphonsus, Episcopos, ex consuetudine communi, legis interprete, regulariter non teneri per seipsos prædicare, ob tot negotiorum genera, quæ expedire debent, et aliis facile committere nequeunt, prout committi potest munus concionandi, cui jam Concilium permittit Episcopis satisfacere per alios, si ipsi impediti fuerint. Debent tamen personaliter invigilare, ut per alios id præstent. Porro dictum est: *regulariter*; nam videtur saltem aliquando Episcopos teneri ad concionandum, dum ipsi, ut declarat Trid. *loc. cit.*, de jure divino tenentur oves suas verbi divini prædicatione pascere. (*Lib. 3. n. 269. lib. 4. n. 127. v. Hinc communiter. H. A. tr. 6. n. 5.*)

CAPUT VIII.

CORREPTIO.

101. — Episcopus, strictius quam Parochi, tenetur subditos corripere, et scandalis abusibus occurrere; tum quia est principalis pastor, tum quia majori auctoritate potest malis consulere. »Quis scandalizatur, dicebat Apostolus, »et ego non uror?" (II Cor. XI. 29.) Ut recte occurratur scandalis, opus est ut Episcopus assidue inquirat, non tantum a Parochis, vel Vicariis foraneis seu Decanis, verum etiam ab aliis Sacerdotibus zelantibus, quos ubique locorum in diocesi ad id destinatos habeat, ut ab ipsis submoneatur de omni abusu, de omni scandalo, quod norunt.

Tenetur Episcopus potissimum corripere potentes, qui scandalum præbent; Parochos indiligentes; concionatores divini verbi proditores, qui stylo exornato seipsos prædicant sine ullo animarum fructu; Sacerdotes, qui Missam celebrant absque debita gravitate, cui scandalo Episcopus sub gravi tenetur invigilare et mederi. (*H. A. n. 63. 31. 36. 58.*) Legi meretur hæc de re Conc. Trid. *sess. 14. de ref. procem. et sess. 13. cap. 1. ref.*

102. — Juvat hic subungere testimonium Benedicti XIV de Missionum uti-

litate, in *Constit. Gravissimum. 8 Sept. 1745. ad Episcopos Neapolitanos: »§. 4. »Diuturnâ experientiâ edocti perspeximus, ad improbos mores corrigendos, »qui vel serpere incipiunt, vel nimis jam »invalescunt, vel tandem diuturnitate confirmati dioceses latius occuparunt, nihil magis conferre, quam alienam operam ac vires implorare, videlicet sacras Missiones ubique indicere. §. 10. Quocirca »neque novum, neque incertum, neque a »Nobis excogitatum dici potest hoc remedium, quod populi corruptelis corrigendis aptissimum, et fortasse unicum, quod tot Episcopi pietatis gloriâ insignes magnâ cum utilitate suis in »diocesis adhibuerunt, quod Nos ipsi »toties experti sumus, et Vos etiam qui »procul dubio populum vobis commissum sacris Missionibus aliquando recreastis."*

Deinde adhortatio Pii IX ad Episcopos Austriacos in *Litter. Singulari quidem. 17 Mart. 1856: »Cum sacræ Missiones »ab idoneis operariis peractæ summopere conducant ad fidei religionisque »spiritum in populis excitandum, eosque »ad virtutis ac salutis semitam revocandos, vehementer optamus ut illas identidem in vestris diocesis agendas »curetis. Ac meritis summasque laudes »iis omnibus deferimus, qui a vestro »ordine in suas dioceses tam salutare »sacrarum Missionum opus jam invexere, »ex quo, divinâ adspirante gratiâ, uberes fructus perceptos fuisse gaudemus."* Similia protulerat in *Litter. Nostris. 8 Dec. 1849 ad Episcopos Italiæ.*

CAPUT IX.

ALIÆ QUÆDAM OBLIGATIONES.

103. — Quos supra n. 87. Parochorum obligationes exposuimus, eadem suo modo Episcopis incumbunt respectu diocesium suarum. Aliquas hoc loco rursus tangere vel adicere proderit.

1° Scholarum cura. Juvat de hoc summi momenti negotio monita referre, quæ leguntur in *Instructione S. C. Propag. a Pio IX approbatâ 24 Nov. 1875:* »Oportet igitur, ut Præsules »Amplissimi quacumque possint ope at-

¹ Revue théol. 1878, pag. 18.

»que opera commissum sibi gregem ar-
 »ceant ab omni contagione scholarum
 »publicarum. Est autem ad hoc om-
 »nium consensu nil tam necessarium
 »quam ut Catholici ubique locorum pro-
 »prias sibi scholas habeant, easque pu-
 »blicas scholis haud inferiores. Scholis
 »ergo catholicis sive condendis ubi de-
 »fuerint, sive amplificandis et perfectius
 »instruendis parandisque, ut institutione
 »ac disciplina scholas publicas adæquent,
 »omni cura prospiciendum est. Ac tam
 »sancto exsequendo consilio, tanque
 »necessario, haud inutiliter adhibebuntur,
 »si Episcopis ita visum fuerit, e Con-
 »gregationibus Religiosis sodales, sive
 »viri sive mulieres, sumptusque tanto
 »operi necessarii, ut eo libentius atque
 »abundantius suppeditentur a fidelibus,
 »opportuna oblata occasione, sive pasto-
 »ralibus litteris, sive concionibus, sive
 »privatis colloquiis, serio necesse est ut
 »ipsi commoneant sese officio suo gra-
 »viter defuturos, nisi omni qua possunt
 »cura impensaque scholis catholicis pro-
 »viderint. De quo potissimum monendi
 »erunt quotquot inter Catholicos cæteris
 »præstant divitiis ac auctoritate apud
 »populum, quique Comitibus ferendis le-
 »gibus sunt adscripti.”

2º Eleemosyna, inquit S. Gregorius, est primum opus misericordiae, quod pastor suo gregi præstare debeat; mensa episcopalis patrimonium est pauperum; multis quippe malis per eleemosynas occuri potest. Quare satagat Episcopus ut tum eleemosynis largiendis, tum piis institutionibus exstimulandis, puta Conferentiis S. Vincentii a Paulo, S. Francisci Regis, etc., indigentibus subveniat.

3º Sollicitus sit ut Missarum fundationibus aliisque legatis piis debito tempore ac modo ubique satisfiat.

4º Sit accessu facilis, præcipue Parochis et Vicariis foraneis seu Decanis.

5º Exemplo luceat omnibus, qui in domo Dei sunt, juxta Apostolum ad Tit. II. 7.: »In omnibus teipsum præbe

»exemplum bonorum operum, in doc-
 »trina, in integritate, in gravitate,” ita ut vere sit »forma gregis.” (I Petr. V. 3.) Sit igitur exemplum *mansuetudinis*, beneficia, cum potest, ingratis et inimicis rependendo; *pauperlati*, in modesta ac simplici domus suppellectili, in famulorum numero, in vestitu, et potissimum in mensæ frugalitate; *orationis*; *mortificationis*, abstinendo a quibusdam solatiis Prælatum non decentibus; *solitudinis*, ad laicorum consuetudines non nisi ex necessitate accedendo; *modestiae*, mulierum commercia fugiendo, et, ubi necesse est cum eis versari, caute cum eis agendo; *zeli*, operam dando ut, omni data occasione, homines ad cœlestia erigat. De hac materia apprime legi merentur præclara monita Conc. Trid. sess. 25. cap. 1. ref. (H. A. n. 64. 65.)

104. — Postremo, Episcopo curæ esse debent Monasteria Monialium. Quocirca 1º non omittat puellarum profiteri cupientium voluntatem explorare, juxta dicta n. 9. 2º Non sit facilis ad dandam extraneis veniam colloquendi cum Monialibus claustratis, ne periculose nascantur adhæSIONES Monialium cum exteris, quæ possunt scandalo esse et ruinæ. Pro Monasteriis, quæ extra residentiam suam existunt, admoneat Vicarium, cui hæc cura mandata est, ut et ipse hac in re parcus sit et circumspectus. 3º Pluries in anno offerat eis Confessarium extraordinarium, cum obligatione eundem adeundi, sin minus ad confitendum, saltem ad colloquendum, uti statuit Bened. XIV Constit. *Pastoralis curæ*. 5 Aug. 1748, et exponetur in lib. VI. Oportet etiam ut Episcopus sine necessitate non confirmet ultra triennium Confessarios ordinarios. 4º Curet ut singulis annis tradantur eis Exercitia spiritalia a Sacerdote exemplari et religiosæ disciplinæ perito; alius namque obsesset potius quam prodesset; quare optimum est ut a Religioso præbeantur. (H. A. n. 61.)

TRACTATUS III.

DE OFFICIIS QUORUMDAM SÆCULARIUM.

S. Alph. lib. 4. H. A. tr. 13.

In hoc tractatu, more Theologorum, sermo fit de Officiis, quæ ad bonum publicum spectant, præsertim de judicialibus. Unde agendum erit de Officiis 1º Judicum, 2º Advocatorum et Procuratorum, 3º Accusatoris, 4º Testium, 5º Rei, 6º Apparitorum, 7º Referendarii, Secretarii, et Notarii, 8º Medicorum et Pharmacopolarum, 9º Opificum et artificum.

CAPUT I.

OFFICIA JUDICUM.

Agemus de officiis 1º judicum proprie dictorum, 2º judicum juratorum.

ARTICULUS I.

OFFICIA JUDICUM PROPRIE DICTORUM.

105. — **Principia.** I. Requiruntur in Judice, ante actum Judicii, duo potissimum, scilicet 1º scientia sufficiens, alioquin se exponeret errandi periculo, cum damno proximi; 2º legitima jurisdictio, sine quâ sententia nulla est, nisi adsint titulus coloratus et error communis. (n. 192. 195.)

II. Principale officium Judicis est *jus dicere*, h. e. tenetur partes litigantes audire, diligenter causæ momenta discutere, ac ferre sententiam secundum jus et æquitatem, eamque dare executioni, atque sic jus suum cuique tribuere. Ad hoc enim se quasi contractu obligavit ipsa susceptione Officii. Unde in ferendâ sententiâ, citra ullam acceptionem personarum, nullâ passione odii vel iræ, amoris vel amicitiae, nullis-

que precibus aut muneribus flecti debet, ut contra jus pronuntiet.

III. Judex inferior regulariter tenetur pronuntiare secundum leges, utpote quarum exsecutor est constitutus; dummodo eas injustas esse non constet.

Dictum est 1º: *Judex inferior*; supremus enim in criminalibus potest ex justâ causâ temperare rigorem legis, ac remittere decretas pœnas; modo id fiat citra præjudicium Reipublicæ, nec sit timenda major delinquendi licentia.

Dictum est 2º: *regulariter*; nam aliquando propter graves circumstantias spectanda est magis æquitas, quam rigor juris, per epikeiam sic interpretando mentem legislatoris (a quâ nunquam recedere licet inferiori judici), quod hic et nunc nolit secundum rigorem procedi, v. g. si reus sponte fateatur crimen, si ex diminutione pœnæ speretur correctio, etc. (n. 205.)

Dictum est 3º: *dummodo eas injustas esse non constet*; iniqui enim mandati executio semper intrinsece mala est.

IV. In causis civilibus, cæteris paribus, tenetur Judex pro illâ parte ferre sententiam, cujus causa, discussis diligenter omnibus, ipsi videtur probabilior: si vero æqualis ex utrâque parte apparet probabilitas, debet vel litigantes componere vel dividere rem inter illos. Ratio est, quia Judex tenetur cuique tribuere jus suum secundum merita causæ; proinde in priori casu debet rem adjudicare ei, qui jus potius habet; in posteriori casu neutri potest rem totam adjudicare sine injustâ personarum acceptione. Unde damnata est ab Innoc. XI prop. 2: »Probabiliter existimo Judicem posse »judicare juxta opinionem etiam minus »probabilem."

Dictum est 1°: *in causis civilibus*; quia in criminalibus judicandum est pro reo, etiamsi pro ipso stet opinio minus probabilis; quia nemo condemnandus est, nisi constet de ejus crimine; idque maxime valet in causis capitalibus, siquidem ad proferendam sententiam sanguinis probationes debent esse luce clariores.

Dictum est 2°: *ceteris paribus*; si enim alterutra pars bonâ fide possidet, vel habet causam de jure favorabilem, uti est causa matrimonii, viduae, pupilli, et alia causa pia, pronuntiandum est pro legitimo possessore, vel causam favorabilem habente, saltem si alias utrumque sit æqualis probabilitas. In dubium autem vocatur, utrum pro possessore sit judicandum, si pro actore stent rationes probabiliores; de quo mox infra. (n. 210.)

106. — **Resolutiones.** 1° Peccat mortaliter quisquis petat aut suscipiat Judicis officium, cui se ita imparem noscat ut prævideat probabiliter grave proximi damnum secuturum. Sive autem conscius sive inscius imperitiæ suæ officium adeptus sit, a Confessario absolvi non debet, nisi factâ renuntiatione, vel nisi firmum habeat propositum renuntiandi. (n. 195.)

2° Tenetur Judex damnum injustâ sententiâ a se datum resarcire parti læsæ, a) si sententiâ *formaliter injustâ*, seu scienter ac dolo læsit, sicut quicumque alius damnificator injustus; b) si per *imperitiâ juris*, quâ indignus est judicis munere, alteri damnum intulit; eo ipso enim quod ob imperitiâ sit indignus, tenetur in conscientia abstinere tali munere, vel compensare male judicando illatum damnum. Dicta procedunt de quocumque notabili damno sive in substantiâ litis, sive in superfluis expensis illato. (n. 195. 214.)

3° Si alioqui dignus suo munere, ex humanâ fragilitate erraverit, non obligatur in conscientia ad restitutionem, cum injuriam formalem non intulerit: debet tamen, agnito errore, si possit citra infamiam, impedire damnum, v. g. monendo occulte partem læsam, ut sibi appellatione vel aliter consulat. (n. 195. 214.)

4° Judex mortaliter peccat contra officium suum differendo valde notabiliter causarum expeditionem, sine justâ causâ, et tenetur parti læsæ damna et

expensas, quæ ex iniquâ dilatione secuta sunt, restituere; quia est earum injusta causa. (n. 196.)

5° Judex tenetur sub gravi concedere capite damnato tempus sufficiens ad Confessionem, et etiam, nisi grave damnum timeatur, ad Communionem; cum reus sit tunc in articulo mortis, in quo præceptum Communionis obligat jure divino. Quodsi reus nolit peccata confiteri, post adhortationem, licite potest occidi a carnifice; quia tunc sua damnatio suæ culpæ tribuitur. (Lib. 3. n. 379.)

107. — **Quæstiones.** QUÆR. 1^a An Judex teneatur in causâ civili pro possessore judicare, si pro actore stent rationes probabiliores?

Resp. Controv. 1^a Sententia negat; tum ex supra laudata propositione damnatâ, tum quia jus possessionis prævalet quidem in pari causâ, non autem in causâ minus probabili, ut colligitur ex Regula 65. Juris in 6.: »In pari causâ »potior est conditio possidentis;» ergo non est potior in causa dispari. Ita Tambur. Lugo,¹ Soto, Valent. Vasq. Azor, Sanch. etc.

2^a Sententia communior et probabilior affirmat, si causa possessoris probabilis sit; quia legitima possessio dat jus certum possessori retinendi rem, donec constet de jure alterius; proinde Judex, favendo possessori, judicat non modo juxta probabiliorē, imo vero juxta probabilissimam sententiam, fundatam in Regula 11. Juris in 6.: »Cum sunt »partium jura obscura, reo favendum est potius quam actori.» Neque obstat Regula 65., quippe quæ sic debet intelligi, ut, dum neutra pars sufficienter probatur, possessoris causa debeat sustineri.

Dixi: *LEGITIMA possessio*; quia alioquin, si possessio non esset certa, aut non certe legitima, Judex debet jura dicere secundum opinionem probabiliorē de proprietate: quapropter, advertit S. Alph., Judices communiter adjudicant res habentibus jus probabilius; quia in foro externo difficulter bona fides possessoris probari potest. Ita Carden. Croix, Bonac. Elb. Holzm. Roncagl. Card. Sfondrat. etc. (n. 210. qu. 2. H. A. n. 65.)

¹ De justit. disp. 16. n. 106. disp. 37. n. 116., quamvis oppositum videatur colligendum ex disp. 17. n. 93. 94.

QUÆR. 2º *An liceat Judici condemnare illum, qui secundum allegata juridice probatus est reus, quem tamen ipse privatim certo scit esse innocentem?*

Resp. Controv. 1ª Sententia negat, non tantum in criminalibus, sed etiam in civilibus causis; quia recte rationi repugnat eum condemnari ad solvendum, qui nihil debet, et puniri, qui non deliquit. Ita Pichler, Panorm. Rosell. Calderin. etc.

2ª Sententia probabilis affirmat posse Judicem semper proferre sententiam juxta allegata et probata; quia Judex debet sequi notitiam publicam, acquisitam per probationes. Ita S. Thom. Covarr. Cajet. S. Antonin. Sanch. Soto, et alii multi.

3ª Sententia forte probabilior distinguit, negans in causis criminalibus majoribus, ubi agitur de pœnâ mortis vel mutilationis; affirmans vero tum in criminalibus minoribus, ubi agitur de pœnâ exilii tantum, vel afflictiva corporis, vel de privatione Officii, Beneficii, aut honorum temporalium, tum in civilibus, ubi solum agitur de interesse actoris. Ratio prioris est, quia occidere innocentem est intrinsece malum, sicut cognoscere mulierem non suam, quantumvis probetur et a Judice declaretur sua. Ratio posterioris, quia, licet Respublica non habeat dominium in vitam et membra subditorum, habet tamen in alia bona, ita ut, adveniente justâ causâ, propter bonum commune possit de illis disponere; ergo credibile est eam dedisse hanc potestatem Judici eum ad finem ut secundum leges et probationes judicaretur, ne contemnatur ordo judicialis, cujus observatio summopere conducit ad pacem et quietem Reipublicæ. Ita S. Bonav. Lugo, Less. Bonac. Holzm. Anaclet. Sylvius, etc. (n. 208. H. A. n. 64.)

Interim semper tenetur Judex omnia media tentare ad liberandum innocentem, puta excogitando causas sufficientes ad repellendam accusationem, maximâ dexteritate examinando testes, ut eos dissidentes inveniat, et similia. (Lugo. disp. 37. n. 41.)

QUÆR. 3º *An contra possit Judex condemnare eum, qui juridice probatus est innocens, quem tamen privatâ scientiâ certo scit esse reum?*

Resp. Negat., ex communi sententiâ; esset enim contra bonum commune po-

testas condemnandi reum, sine sufficienti probatione externâ; ideo omnes leges exigunt ut reus nonnisi convictus condemnetur. (n. 207.)

QUÆR. 4º *An sententia Judicis certo injusta obliget in foro conscientiæ?*

Resp. Negat., sive injusta sit ex naturâ rei, sive ex omissione ordinis juris simpliciter necessarij. In foro tamen externo, si adfuerit probatio juridica, sententia prolata servanda est juxta dicta in qu. 2.

Ideirco 1º læsus potest, nisi alter juste præscripserit, per occultam compensationem sua recuperare. 2º Is, qui causam obtinuit, si quidem malâ fide, tenetur semper restituere tum bona accepta, tum damna parti læsæ illata: sin autem bonâ fide, intelligatque, ante tempus præscriptionis finitum, fuisse sententiam injustam, tenetur bona accepta, non tamen expensas, restituere; postquam vero possedit rem bonâ fide tempore ad præscribendum necessario, nihil tenetur restituere. (n. 215.)

QUÆR. 5º *An liceat Judici accipere munera a litigantibus?*

Resp. Negat., etiamsi liberaliter offerantur, ob periculum pervertendæ justitiæ, quod ordinarie subesse solet, juxta Deuter. XVI. 19. »Non accipies personam, »nec munera: quia munera excæcant »oculos sapientum, et mutant verba justorum.» Id tamen intelligunt Theologi de muneribus proprie dictis; non autem de munusculis liberaliter oblatis, quæ in esculentis et poculentis fere consistunt; quia verosimile non est, propter data tam tenuia movendum esse animum Judicis; quamquam longe magis suæ famæ et integritati consulat, si etiam ista respuat.

Multo minus potest Judex accipere munera pro ferendâ sententiâ, sive injustâ, ut patet, sive justâ, utpote quam per se debet ex justitiâ. Quocirca damnata est ab Alex. VII. prop. 26: »Quando »litigantes pro se habent opiniones æque »probabiles, potest judex pecuniam accipere pro ferendâ sententiâ in favorem »unius præ alio.»

Si peccat Judex recipiens munera, eo ipso peccat et quisquis illa offerat; coöperatur enim alterius peccato. Excipe, si dentur ad redimendam injustam vexationem, quando prudenter iniqua sententia secus timenda videatur. (n. 211. 212.)

QUÆR. 6º *An Judex teneatur restituere munera accepta?*

Resp. Dist. 1º Munera liberaliter data, sistendo in jure naturali, non sunt restituenda; quia, quamvis acceptatio sit illicita, non est tamen invalida.

2º Munera data *pro ferendâ sententiâ*, certo tenetur restituere, si acceperit pro ferendâ sententiâ justâ, aut pro non injuste protrahendâ causâ. Item pro ferendâ sententiâ injustâ, ante hujus sententiæ prolationem; quia quisquis accipit aliquid ut faciat aut omittat, quod ex justitiâ facere aut omittere tenebatur, acceptum restituere debet. Utrum autem restituere teneatur, postquam injustam sententiam tulerit, controvertitur, juxta dicta lib. III. n. 386. de pactis de re turpi; unde in dubio melior est conditio possidentis. (n. 216. 196.)

QUÆR. 7º *An hodie liceat Judici laico Clericum in judicium vocare?*

Resp. Non licet, nisi Judex ad id cogatur et licentia habeatur Ordinarii. Constat ex sequenti Declaratione S. C. Inquis. 23 Jan. 1886: »In iis locis, in quibus fori privilegio per SS. Pontifices derogatum non fuit, si in eis non datur jura sua persequi nisi apud judices laicos, tenentur singuli prius a proprio ipsorum Ordinario veniam petere aut Clericos in formâ laicorum convenire possint: eamque Ordinarii nunquam denegabunt, tum maxime, cum ipsi controversiis inter partes conciliandis frustra operam dederint. Episcopos autem in id forum convenire absque veniâ Sedis Apostolicæ non licet. Et si quis ausus fuerit trahere ad judicem seu judices laicos vel Clericum sine veniâ Ordinarii, vel Episcopum sine veniâ S. Sedis, in potestate eorumdem Ordinariorum erit in eum, præsertim si fuerit Clericus, animadvertere pœnis et censuris ferendæ sententiæ, uti violatorem privilegii fori, si id expedire in Domino judicaverint.»¹

ARTICULUS II.

OFFICIA JUDICUM JURATORUM.

108. — In nonnullis regionibus invecta

¹ Acta S. Sed. Vol. 18. pag. 416.

est institutio Judicum juratorum, in gratiam reorum. *Jurati* vocantur ob juramentum, quod præstant de munere sibi credito recte exercendo. Sunt autem viri selecti ex civibus ad partem aliquam Judicum propriam obeundam. Adhibentur tantummodo in causis criminalibus, et munus eorum est juxta conscientiam pronuntiare circa existentiam delicti et culpabilitatem accusati; deinde Judices proprie dicti pœnam juxta legem decernunt.

Jurati easdem contrahunt obligationes ac Judices proprie dicti, quorum magna ex parte munus exercent.

Certum porro est *juratos* nunquam posse votum ferre contra accusatum, quem privatâ scientiâ innocentem esse cognoscunt; sic enim pronuntiando peccarent contra proprium officium et juramentum, siquidem pronuntiare debent, non secundum juridice allegata et probata, sed secundum conscientiam suam. (Gury. tom. 2. n. 5. 6.)

Juratorum institutio *in se spectata* mala non est; verumtamen, cum Judices illi de sententiâ suâ rationem reddere non teneantur, periculo abusûs admodum patet; nisi enim jurati viri bonæ conscientiæ sint, haud difficulter contingere potest ut maligno animo vel temere sententia proferatur.

CAPUT II.

OFFICIA ADVOCATORUM ET PROCURATORUM.

109. — **Principia.** I. Prima Advocati obligatio est habere *scientiam* juris convenientem; nam officium aliquod suscipientem oportet præditum esse doctrinâ, quæ ad ipsum rite obeundum postulat.

II. Secundum ejus officium est servare *probitatem*, ut nimirum 1º perscrutetur diligenter justitiam causæ, antequam eam defendendam suscipiat, et si qua injusta sit, aut penitus desperata, aut etiam improbabilis, ejusdem patrocinium non suscipiat; atque idcirco spem victoriæ et periculum amissionis clienti suo sincere indicet; 2º causam justam malis artibus non defendat, litemque studiose non protrahat; 3º nonnisi justum pretium exigit, lege vel

consuetudine taxatum, habita ratione laboris, dignitatis, scientiæ suæ, atque difficultatis causæ.

III. Tertium denique Advocati officium est, *diligentiam* adhibere in causâ defendendâ; siquidem ratione stipendii, quod percipit, ex justitiâ tenetur ad studium et diligentiam pro qualitate causæ adhibendam, ut litem obtineat.

IV. Advocatus, qui scienter aut ex culpabili ignorantia patrocinator causæ injustæ; vel qui ob ignorantiam, malitiam, negligentiam, aliamve culpam propriam, causâ cecidit; vel impensas ultra modum prodegit; aut quovis modo damna injuste intulit, graviter peccat, et tenetur rependere damna parti læsæ.

Quæ de Advocatis dicta sunt, generatim ad Procuratores quoque pertinent.

110. — **Resolutiones.** 1º Advocatus peccat contra justitiam *erga clientem suum*, si lucri capiendi gratiâ protrahat ad longum tempus litem, quæ poterat citius expediri; si adversario revelet arcana et merita causæ sibi creditæ, aut, iis cognitis, ad alteram partem transeat; si causam semel susceptam invito cliente deserat. (n. 226.)

2º Peccat *erga partem adversam*, si fallaciis, fraudibus, falsis allegationibus, causam clientis defendat, etiamsi hæc justissima sit; si convitiis aliisque injuriis utatur; si, sciens injustam esse sui clientis causam, disponat adversarium ad transactionem. (n. 226.)

3º In delinquendi necessitatem sese conjicit Advocatus, qui plures causas suscipit, quam expedire valeat. (n. 226.)

4º Non potest a Confessario absolvi, qui paratus est quasvis causas defendendas suscipere.

5º Peccat, si post acquisitam in progressu notitiam injustitiæ causæ, cui patrocinator, non statim clientem moneat, ac desistat. (n. 223.)

6º Advocatus si obtineat sententiam pro causâ injustâ sui clientis, tenetur alteri parti non modo restituere æstimationem litis, sed etiam expensas; si vero cliens suus causam injustam habens condemnatur, quem prius de injustitiâ non monuit, tenetur huic solum expensas resarcire; imo, si monuisset prius, et ille nihilominus non omisisset litem, ad nihil teneretur; quia scienti et volenti non fit injuria. (n. 223.)

111. — **Quæstiones.** QUÆR. 1º An

possit Advocatus defendendam suscipere causam minus probabilem?

Resp. 1º Causam rei, concedunt omnes. Quinimo in causis criminalibus reum semper defendere potest, etiamsi constaret de ejus culpa, mediis tamen justis; quia Advocatus reum defendens nemini infert injuriam, et reus non tenetur ad pœnam, nisi convictus.

2º Causam actoris, nonnulli negant; sed probabilius et communius affirmant, modo vere probabilis existat, et prudens sit spes victoriæ, moneatque clientem de minori probabilitate; tum quia opinio minus probabilis ope studii potest probabilior, imo certa evadere, tum quia opinio, quæ Advocato minus probabilis apparet, potest Judici probabilior videri. (n. 220. 222. H. A. n. 70.)

QUÆR. 2º *Quid exigere possit Advocatus, si, postquam de pretio conventum est, cliens deserat causam inceptam?*

Resp. Potest totum pretium exigere, si per ipsum non stet quominus litem prosequatur, haud secus ac locans operam suam pro mercede hanc exigere potest, si per conductorem stet quod opera non compleatur. Hoc tamen intelligendum, si nulla supervenerit justa causa litem deserendi; hæc enim conditio semper subintelligitur apposita in conventionem factâ. (n. 225.)

QUÆR. 3º *An liceat Advocato pacisci de quotâ litis, aut de palmario?*

Resp. Negat., neque de quotâ litis, sive de certa parte rei litigiosæ sibi solvendâ, si vicerit, neque de palmario, seu de extraordinario aliquo premio ultra salarium in eventu palmæ; quia ejusmodi pacta censentur invitare Advocatum ad dolos et fraudes adhibendos, ut victoriam consequatur. Attamen, si quota litis justum pretium non excederet, et dolus ac fraus abessent, excusaretur ab injustitiâ. (n. 224. H. A. n. 71.)

QUÆR. 4º *An Advocatus aliquando teneatur gratis patrocinari pauperibus?*

Resp. Affirm., nimirum 1º constitutis in extrema necessitate, etiam cum suo incommodo gravi; 2º in gravi necessitate, sed non cum gravi incommodo; 3º in communi necessitate sufficit quod eis aliquid largiatur ex superfluo temporis et divitiarum. (n. 221. H. A. n. 69.)

QUÆR. 5º *An liceat Advocato causam dicere contra Clericum coram Judice laico?*

Resp. Non licet absque licentiâ Ordinarii conveniendi Clericum, juxta dicta n. 107. qu. 7.

CAPUT III.

OBLIGATIONES ACCUSATORIS.

112. — *Accusatio* est sollemnis delatio criminis ad competentem Judicem, publicæ vindictæ causâ, cum onere probandi delictum.¹

Denuntiatio judicialis est simplex delatio criminis et criminosi ad Judicem, ut is judicialiter procedat contra delinquentem. Differt itaque ab accusatione in eo, quod denunciator ad criminis probationem non adstringatur, et sollemnitas nulla postuletur.

Principia. I. Ex officio tenentur crimina accusare vel denunciare ministri judiciales et custodes, in quantum nempe conducit ad commune vel privatum damnum avertendum. Ratio est, quia in hunc finem a Republica vel a dominis constituti sunt, et stipendium accipiunt. (n. 236.)

Excusandi tamen sunt, si in re levi subinde dissimulant, e. g. cum paupere in levi furto; quia non tenentur tam districte suo officio fungi.

II. Quilibet tenetur denunciare crimina, quæ vergunt in præjudicium Reipublicæ, vel in grave damnum proximi innocentis. Ratio est lex charitatis. Unde, ubi agitur dumtaxat de damno privato, excusat grave incommodum. (n. 236.)

Notandum superest: 1° Accusatio proprie dicta, a privatis hominibus facta, hodie in plerisque regionibus abrogata est, illudque officium solis Procuratoribus demandatum est; privati possunt tantum delicta denunciare ministris publicis.

2° Procuratores peccant contra justitiam, si ex gravi negligentia, præcipitatione, aut odio, accusent innocentem. Item, quando in causæ prosecutione agnoscunt innocentiam accusati, tenentur ab incepta accusatione desistere.

¹ In causis civilibus, ille qui alteri litem movet, actor appellatur.

CAPUT IV.

OBLIGATIONES TESTIUM.

113. — **Principia I.** Nemo tenetur sponte se offerre ad testificandum, nisi quando ejus testimonium necessarium est ad impediendum grave damnum Reipublicæ vel alicujus tertii, quod aliter vitari non potest. Colligitur ex communi obligatione charitatis, quæ obligat singulos ad vitandum grave damnum alterius, si possit sine gravi nocumento proprio: verumtamen, ad vitandum grave damnum commune, tenetur subditus grave damnum subire. (n. 264.)

II. Quisquis testis legitime citatus tenetur comparere, et Judici legitime interroganti fateri veritatem. Ratio, quia legitimo præcepto Judicis parendum est.

Judex legitime interrogare dicitur: 1° quando adest semiplena delicti probatio, si nempe adsit unus testis oculatus sive auritus; item quando præcedit criminis fama vel indicia manifesta; unde ordinarie adesse solet post cœptum judicium; 2° si ex delicto impendeat Reipublicæ vel alicui tertio grave damnum, quod impediri nequit, nisi per judicem.

Excusatur autem testis ab obligatione testandi, 1° si sciat rem sub fide secreti, ut Consiliarius, Advocatus, Medicus; quia Judex nequit derogare juri naturæ, ex quo servandum est secretum commissum: modo tamen non immineat damnum commune. 2° Si sibi vel suis timeat grave damnum ex testimonio; nisi prævaleat majus malum alienum, vel publicum. 3° Si rem acceperit a personis fide non dignis. 4° Si sciat reum immunem esse a culpa, propter ignorantiam, vel aliam causam. (n. 264—268.) In hisce casibus reus, etiam post juramentum, licite utitur restrictione mentali: prudenter tamen procedat, ne scandalum præbeat et puniatur.

Advertendum denique, Clericum, qui absque venia ecclesiastica in judicium laicum vocatur, illegitime interrogari a Judice civili; idemque dicendum est de teste, qui contra Clericum citatus est. Recole dicta n. 107. qu. 7.

III. Testis, qui sciens falsum deponit, graviter peccat, et, si hac ratione fuerit causa efficax injusti damni, tenetur ad ejusdem impeditionem vel reparationem.

Unde tenetur, cum pari suo damno, falsum testimonium revocare; etiam cum periculo vitæ, si causa fuerit sententiæ capitalis, adsitque spes utilem fore revocationem. (n. 269.)

114. — **Quæstiones.** QUÆR. 1° *An testis, qui bonâ fide testificatus est falsum, teneatur suum testimonium revocare?*

Resp. Tenetur, si ex ejus testimonio sequatur injustum damnum alteri, et speret utilem fore retractationem, eamque possit facere sine gravi suo damno; quod si omittat, obligatur ad restitutionem. Ratio, quia unusquisque tenetur ex justitiâ, non solum non inferre scienter damnum alteri, verum etiam procurare, quantum commode poterit, ne ex suâ actione sequatur damnum alterius. Ita Lugo. *De just. disp.* 39. n. 24. 27. cum communi. Recole dicta lib. III. n. 318. qu. 3.

QUÆR. 2° *An peccet contra justitiam testis, qui se abscondit ne citetur a Judice?*

Resp. Negat.; quia, si quod jus nascatur alteri ad ejus testimonium, id oritur ex præcepto Judicis; præceptum autem, sicut lex, non obligat quamdiu non intimatur. Potest tamen peccare contra charitatem, si testimonium ejus necessarium sit ad avertendum aliquod grave damnum. (n. 270.)

QUÆR. 3° *An vero peccet contra justitiam testis, qui, postquam citatus est, fugit, ne compareat?*

Resp. Aliqui affirmant; sed communius et probabilius negatur; quia ex citatione Judicis oritur quidem obligatio obedientiæ, non autem justitiæ, cum nequeat Respublica obligare ex justitiâ ad actiones personales. (n. 270.)

QUÆR. 4° *An peccet contra justitiam testis, qui legitime interrogatus a Judice, veritatem occultat?*

Quæstio non est de eo, qui positive falsum deponit, sed de eo, qui negative se habet respondendo se nescire, dum revera scit. Quocirca

Resp. Plures affirmant, ob officium testis sibi impositum, sicut Judex tenetur ex officio ferre sententiam pro veritate. Ita Soto, Navarr. Malder. Salm. etc.

Verum alii probabiliter negant; quia Judex quidem tenetur ex officio assumpto, et consequenter ex quasi contractu cum Republica inito, testis vero

non tenetur nisi ex præcepto Judicis, aut ratione juramenti præstiti, unde tacendo veritatem peccat tantum contra obedientiam, vel etiam contra religionem. Ita Molin. Lugo, Less. Bonac. etc.

Procul dubio tamen, ex præcepto Judicis quisque tenetur ex justitiâ proferre scripturam vel instrumenta¹ ad causam pertinentia; quia, cum sint res externæ, de illis Respublica potest disponere, sicut de aliis bonis civium, quando oportet ad jus illorum tuendum. (n. 270.)

CAPUT V.

OBLIGATIONES REI.

115. — Reus vocatur is, cui lis moveatur, vel qui de crimine accusatur.

Principia. I. Reus legitime, et servato juris ordine, interrogatus a Judice, tenetur fateri veritatem. Ratio est, quia quilibet tenetur obedire Superiori legitimo et juste præcipienti; juste autem præcipit Judex, ne crimina, quæ aliunde non satis probari possunt, maneant impunita, vel debitum maneant non solutum. Accedit, quod frustraneum foret jus interrogandi in Judice, nisi in interrogato esset obligatio respondendi et veritatem fatendi. *Ita communiter.* (n. 274.)²

Ut autem Judex legitime interroget, requiritur ut præcesserit vel diffamatio, vel manifesta indicia, vel alia semiplena probatio. Recole dicta n. 113.

Excusatur reus, si Judex interroget ex falsâ presumptione facti, vel si reus factum sine culpa patrasset, v. g. homicidium ob justam sui defensionem. (n. 273.)

II. Non tenetur reus fateri delictum, si non legitime interrogetur a Judice. Ratio est, quia tunc Judex se habet instar privati hominis. (n. 272.)

Dixi: *delictum*; in civilibus enim, si

¹ *Instrumentum* nuncupatur scriptura ad probationem facta, ut nempe fidem faciat in judicio.

² Utrum jure hodierno in causa criminali reo obligatio crimen fatendi imponatur, non apparet; unde Confessarius eum urgere non debet ut crimen fateatur, sed illum in bonâ fide relinquere debet. (Berardi. *Prax. Conf.* n. 523. qu. 7.)

reus sciat debitum suum nondum esse solutum, tenetur aliunde, etiam non interrogatus, satisfacere creditori.

116. — **Quæstiones.** QUÆR. 1º *An reus teneatur delictum fateri in dubio num Judex legitime interroget?*

Resp. Negat.; quia, quando præceptum est conjunctum cum gravi damno subditi, potior est hujus conditio possidentis suam incolumitatem et famam. (n. 273.)

QUÆR. 2º *An teneatur reus, interrogatus legitime, fateri delictum, ob cujus confessionem puniendus est magnâ pœnâ, puta pœnâ mortis, carceris perpetui, totalis infamiae?*

Resp. Celebris est controversia. 1ª Sententia probabiliter affirmat; quia, dum Judex legitime interrogat, jus habet precipiendi ut reus fateatur delictum; ergo reus peccat contra obedientiam, si hæc in re gravi non respondeat. Ita S. Thom. Soto, Less. Sanch. Tolet. Salm. Sylv. etc.

2ª Sententia satis probabilis negat, si sit spes evadendi, et non imminet grave damnum Reipublicæ; tum quia lex humana communiter non obligat cum tanto periculo, tum quia inhumanum videtur, ut, qui convinci non potest, debeat deponere contra seipsum, ut damnetur ad gravissimam pœnam. Ita Lugo, Suar. Filliuc. Villal. Fagund. Reginald. Elbel, etc.

Non debet igitur Confessarius reum obligare ad fatendum crimen, maxime cum videt eum esse in bonâ fide, et difficile obtemperaturum, ut concedunt omnes. (n. 274.)

QUÆR. 3º *An reus, qui, quando tenebatur veritatem fateri, eam negavit, teneatur postea non rogatus eam confiteri retractando quod dixerat?*

Resp. Dist. 1º Quando est extra Judicis potestatem, puta post sententiam latam, post fugam, non tenetur; quia, finito judicio, finitur obligatio rei.

2º Quando adhuc est in Judicis potestate ante sententiam, controvertitur. Plures negant; quia obedientia tum solum obligat, cum Judex interrogat. Ita Sanch. Lugo. Salm. etc. — Alii vero probabilius affirmant; quia, donec sententia pendet, censetur perdurare præceptum Judicis, ut justum servetur judicium. Ita Soto, Navarr. Sayr. Angles, Bannez, etc. (n. 274.)

QUÆR. 4º *An possit reus ad sui defensionem revelare crimina occulta*

testium, ad enervandum eorum testimonium?

Resp. Affirm., dummodo 1º crimina illa sint vera, reusque illa probare possit; 2º alias ipse grave damnum sit passurus; 3º id sit absolute necessarium ad suæ innocentie defensionem. Ratio, quia tunc non excedit terminos justæ defensionis. Recole dicta lib. III. n. 537. qu. 5. (n. 277.)

QUÆR. 5º *An reus interrogatus teneatur revelare criminis sui complices?*

Resp. Tenetur, si contra eos stent indicia, aut testimonia, vel infamia: secus vero, si omnino occulti sint, nisi tamen reticentia cederet in grave damnum Reipublicæ. (n. 278.)

QUÆR. 6º *An liceat reo innocenti fugere, aut positive resistere?*

Resp. Potest fugere, et positive resistere, v. g. satellites pellendo, eis comminando, e manibus eorum se excutiendo; non potest tamen vim inferre, percutiendo, vulnerando. Quocirca ab Alexandro VII proscripta est prop. 18.: »Licet interficere falsum accusatorem, »falsos testes, ac etiam judicem, a quo »iniqua certe imminet sententia, si aliâ »viâ non potest innocens damnum evitare." (n. 279. 281.)

QUÆR. 7º *An liceat reo vere sonti fugere ex carcere?*

Resp. Dist. 1º *Affirm.*, tum ante sententiam, tum etiam post, si carcer ei sit assignatus in custodiam tantum; quia utitur jure naturali vitandi grave damnum, quod sibi imminet.

2º *Negat.*, si carcer sit jam per sententiam ei assignatus in pœnam; quia in executione sententiæ justæ tenetur reus obedire. Excipiunt tamen aliqui, si non darentur necessaria ad victum, vel si carcer esset nimis tristis; quia nimis durum videtur obligari aliquem ad se non liberandum a pœnâ valde durâ, cum potest sine vi et resistentiâ se eripere. Ita communiter. (n. 280.)

QUÆR. 8º *An liceat reo effringere carcerem?*

Resp. Cui licita est fuga, licet etiam removere impedimenta ad fugam. Ita communiter. (n. 282.)

QUÆR. 9º *Quid, si damnum inde obveniat custodibus carceris?*

Resp. Potest reus id permittere; quia utitur jure suo, et damnum istud per accidens evenit.

Notandum porro, illicitum esse reo carceris custodem corrumpere pecuniâ; quia actio custodis esset intrinsece mala, cum peccaret contra suum officium. (n. 282.)

QUÆR. 10° *Quid dicendum de reo, qui in causâ civili, ad jus suum certum obtinendum, supposititiâ instrumenta conficeret?*

Resp. Committeret quidem illicitam fraudem; at, cum causa ejus justa est, non peccaret contra justitiam.

Dictum est in quæstione: *jus certum*; quia, si incertum esset, v. g. ex testamento informi, fraus procul dubio contra justitiam foret, et obligaret ad restitutionem pro ratâ spei, cum tunc medio injusto jus incertum certum reddidisset.

CAPUT VI.

OFFICIA APPARITORUM.

117. — Apparitores seu nuntii judiciales sunt, qui jussu Judicis in jus vocant, mandata judicialia perferunt ad partes, et actus judicarios exsequuntur.

Debent habere muneris sui scientiam, fidelitatem, et humanitatem in ejusdem executione.

1° Peccant contra justitiam, si pecuniâ aut favore corrumpi se patiantur in damnum clientis, efficiendo v. g. ut creditor solutionem accipere nequeat: si tempus ad acta juridica conficienda præfixum non concedant, diem falso adscribant, in relatione falsum asserant, aut acta juridica sibi commissa tempore præfixo non conficiant; si excedant mandatum judicis aut statuta legis in bonis privatorum capiendis, aut in iis vendendis pretium justum non servant, aut partem pretii sibi retineant; si vim injustam aut aliam injuriam inferant. Ita Gury. tom. 2. n. 16.

2° Quoad stipendium, peccant contra justitiam, si justo majus accipiant; si diutius agent, ut munus aliquod extorqueant. — Quæritur porro, an apparitor, si mittatur ad plures executiones faciendas, possit a singulis debitoribus integrum stipendium exigere? Quocirca distinguere oportet. Si taxatum ei sit salarium pro opere diurno, non potest: si vero commissiones essent disparatæ,

et pro singulis stipendium assignatum sit, potest pro singulis stipendium exigere. (H. A. n. 68.)

CAPUT VII.

OFFICIA REFERENDARII, SECRETARII
ET NOTARII.

118. — *Referendarius* seu *Referens* dicitur ille, cui a Judice committuntur acta litigantium discutienda eo fine, ut postmodum eorum merita et substantialia fundamenta referat ad Judicem, qui propter multitudinem causarum non potest ipsemet ea discutere, eumque instruat ad ferendam sententiam.

Secretarius sive *Scriba* est, qui ea, quæ in vel extra Judicium dicuntur et fiunt, auctoritate publicâ conscribit, atque in acta congerit.

Notarius seu *Tabellio* vocatur, qui conficit instrumenta publica, quæ tum in tum extra Judicium fidem faciant.

Omnes isti debent habere peritiam eorum, quæ muneris sui sunt propria; diligentiam, ut officii sui partes accurate et integre impleant; probitatem, ut secreta sibi commissa fideliter custodiant, nemini injustum damnum inferant, atque justum pretium servant. Quodsi injusti damni culpabilis causa exstiterint, ad ejusdem reparationem tenentur.

119. — Referens peccat, si ex defectu studii vel ex incuriâ male referat, vel aliquid substantiale prætermittat; si conetur magis unius partis justitiam, quam alterius explicare; si sententiam alterutri parti manifestet priusquam evulgetur, unde possint gravia incommoda sequi. (n. 228.)

Nota. Referendarii officium in multis regionibus abrogatum est.

120. — Secretarius peccat, si ex negligentia vel ex malitia aliquid conscribere omittat; si tabellas publicas sibi commissas adulteret, aut male custodiat; si debitas formalitates non observet; si testimonia non fideliter transcribat, augendo, imminuendo, vel invertendo; si in distribuendis litibus favori potius quam ordini pareat; si secretum prodât, puta sententiam nondum publicatam manifestando, processus sine præ-

scripto Judicis partibus ostendendo, etc. (n. 229.)

121. — Notarius peccat, si instrumenta non recte conficiat, solemnitates necessarias ex incuria prætermittat; si conficiat instrumentum falsum, vel injustum, vel invalidum; si in instrumentis falsa apponat; si non describat fideliter voluntates contrahentium, vel per ambiguas formulas litibus et injustitiis ansam præbeat; si partes non moneat de clausulis, quæ eis nocere, aut de difficultatibus, quæ inde nasci possint; si testamentum scribat hominis rationis usu destituti; si testes falsos admittat; si testimonium aliquod necessarium suo clienti non exhibeat; si acta occultet, vel parti petenti apographum neget, vel ea communicet aliis, quam partibus; si differat instrumentorum expeditionem, ut pecuniam extorqueat; si acta et instrumenta negligenter custodiat cum periculo damni partium; si culpâ suâ protocollo¹ amittat; si quid in protocollo adulteret cum damno alterius; si secretum violet; si amanuensi aliquid committat cum erroris periculo; si negligat invigilare ministris suis, et propterea instrumenta perperam conficiantur; si subscribat instrumentis, sive ab aliis Notariis, sive a propriis ministris confectis, quin diligenter ea recognoverit. Item si pretium ultra taxam vel probatam consuetudinem exigit; si negotia pertractanda salarii adaugendi causâ protrahat; si pecunias apud se depositas dominis petentibus non restituat, sub vanis prætextibus, ut interea ipse exinde lucrum faciat, etc. (n. 230.)

122. — *Quæstio. Quæstio movetur hoc loco, an Notarius teneatur ad restitutionem erga fiscum, si in conficiendo instrumento venditionis aut inventarii, postulantibus partibus, aut ipso insinuante, non verum rei pretium inscribat, sed aliud minus, ut tributum solvendum imminuatur?*

Resp. Controv. Alii affirmant; quia cooperatur defraudationi tributorum, quod iniquum est et injustum ex parte magistratûs, cui Respublica confidit. Alii negant, dummodo infimum saltem pretium referat. Alii tandem absolute ne-

¹ *Protocollo* vocatur prima seu originalis scriptura, in quâ summarie et breviter adnotatur a Notario substantia actus gesti, atque ideo etiam *abbreviatura* (*minute*) dicitur.

gant, ob generalem consuetudinem, etiam proborum. Ita Gury. n. 22.

Mihi videtur resolutionem ex eo dependere utrum partes eâ defraudatione peccent contra justitiam legalem necne; quum enim Notarius ex officio non est tributorum exactor, sed instrumentorum factor, eatenus ipse peccat contra justitiam, quatenus cooperatur injustæ actioni alterius. Quandonam autem peccent contra justitiam defraudantes tributa, vide lib. III. n. 377. et 378.

CAPUT VIII.

OFFICIA MEDICORUM ET PHARMACOPOLARUM.

123. — Tenentur sub gravi 1° habere scientiam et peritiam sufficientem; 2° adhibere diligentiam proportionatam gravitati rei, quæ ipsorum curæ committitur; 3° justum pretium servare. Si in hisce culpabiliter deficient, restitutioni damni, si secutum sit, obnoxii sunt. — Tenentur quoque ex charitate opem gratis ferre pauperibus ægrotantibus in gravi periculo constitutis.

Medici speciatim obligantur 1° adhibere remedia certiora et tutiora: attamen, quando desperatur de salute infirmi, licet adhibere remedium periculosum, probabiliter profuturum et probabiliter nociturum; quia in illa rerum desperatione aliqua spes vitæ præponenda est periculo accelerandæ mortis. Non licet vero, explorandi solum gratiâ, prorsus incerta et inexplorata remedia applicare infirmis, etiam desperatis, cum periculo graviter nocendi. (n. 291. lib. 1. n. 44—46.)

2° Ex decreto Concilii Lateran. IV. cap. 22. et Constit. S. Pii V *Supra gregem*. anni 1566, debent monere infirmos de Confessione faciendâ, non solum quando morbus actualiter est mortalis, sed etiam quando est gravis, seu cum adest periculum ne deinde mortalis evadat. Motivum hujus legis est, ne infirmi, si nonnisi in mortis periculo moneantur, »cum eis a Medicis suadetur ut de animarum salute disponent, »in desperationis articulum incidant, unde »facilius mortis periculum incurrunt." Notant autem DD. a) sufficere quod Me-

dicus moneat infirmum per alios; b) non teneri ipsum ad hujusmodi monitionem, si moraliter certus est infirmum esse in bono statu conscientie.

Salutare hoc decretum plerisque in locis non est usu receptum. Interim, simul ut apparet mortis periculum, tenetur Medicus, ex præcepto naturali charitatis, infirmos monere de Sacramentis suscipiendis; potior sequidem est animarum quam corporum salus. Sed detestanda et graviter peccaminosa est multorum Medicorum praxis, qui infirmis blandiuntur usquequod omnino de vitâ desperant; unde evenit ut infirmi dictam monitionem reformident tamquam certæ mortis nuntium, atque multi damnentur, qui aut inconfessi, aut male confessi decedunt. (*Lib. 6. n. 664. Præx. Conf. n. 57.*)

124. — Medicus peccat, si absque sufficienti peritiâ gravem morbum curare tentet, aut, occurrente morbo insolito, speciali studio operam non impendat; si opportunis temporibus secundum varias ægrotorum necessitates ipsos non visitet, et omnia media apta ad morbum propellendum non adhibeat; si non sinat alios Medicos, ubi opus est, advocare; si curationem protrahat lucri causâ, visitationes inutiliter multiplicet, dum pro singulis salarium exigit, vel si nimium pretium exigit; si ad favendum Pharmacopoliis amicis, pharmaca superflua prescribat; si quid suadeat præcepto divino contrarium, v. g. pollutionem, onanismum, abortum; si divulget ægrotudines, quæ ægroto possint infamiam adducere; si pauperum curam negligat, cum stipendium pro eâ accipit, vel sine stipendio, cum pauperes sunt in gravi necessitate; si sine legitimâ causâ a præcepto abstinence et jejunii solvat. (*n. 291.*)

125. — Pharmacopola peccat, si absque peritiâ et diligentia medicamenta conficiat; si unum pro alio pharmacum porrigat contra Medici præscriptum, nisi sit æque bonum et non carius; si medicamenta evanida vel inutilia præbeat; si res periculosas, puta venena, vendat sine præcautione, aut sine Medici præscripto; si remedia præstet prægnantibus ad abortum procurandum; si arcanum, ubi opus est, non servet;

si pauperibus in gravi infirmitate constitutis gratis non succurrat. (*n. 291.*)

CAPUT IX.

OBLIGATIONES ARTIFICUM ET OPIFICUM.

126. — In genere tenentur 1° opera sibi commissâ conficere integra, sine vitâ noxiis; 2° tempus operando impigre insumere; 3° justum servare pretium.

In specie peccant contra justitiâ: 1° Fabri aurarii et argentarii, qui aurum et argentum adulterant, inter vacua plumbum infundunt, gemmas infra justum pretium ab ignorantibus emunt, aut factitias pro naturalibus vendunt.

2° Pannifices et lanifices, qui vilem lanam immiscent bonæ, tantique vendunt, quanti si tota materia foret ejusdem qualitatis; qui initium et finem voluminis panni ex lanâ multo meliori texunt; qui fucatis coloribus utuntur; qui decepti pannos emendo, vendendo alios pariter decipiunt.

3° Molitores, qui grana submutant, aut eis res viles, uti fabas, commiscent, ad augendum pondus et massam; qui pro salario detinent de frumento vel farinâ ultra praxim timoratorum.

4° Pistores, qui farinam triticeam aliâ ex secale, hordeo, fabis, etc. maltitiose adulterant; qui pondus fraudulenter imminuunt.

5° Laniones, qui insalubres aut corruptas carnes vendunt, aut deteriorem qualitatem pro meliori tradunt.

6° Sartores et sutores, qui panno aut corio corrupto vel adusto utuntur; qui plus materiæ exigunt quam ad opus sit necessarium, ut residuum sibi retineant.

7° Typographi, qui exemplaria majori in numero excudunt, quam conventum est, et sibi ea retinent; qui adulterinas editiones faciunt contra jus alterius privilegiati; qui papyrum non adhibent ejusdem qualitatis ac promiserant, etc. Item peccant, si imprimant aut vendant libros prohibitos. Ita Gury. *n. 37. S. Alph. n. 292.*

ERRATA.

Pag.	9.	col.	2.	lin.	5.	inf.	<i>legitur</i>	ejusdem	<i>legatur</i>	ejusmodi.
»	14.	col.	2.	lin.	21.	sup.	<i>post</i>	intendatur	<i>addendum</i> :	vel
ejus malitia superet bonitatem objecti, tunc....										
Pag.	30.	col.	1.	lin.	16.	inf.	<i>legitur</i>	apposita	<i>legatur</i>	opposita.
»	67.	»	2.	»	10.	inf.	»	sa-	»	su-
»	79.	»	1.	»	21.	inf.	»	peccatorem	»	peccatorum.
»	89.	»	1.	»	22.	inf.	»	homicidum	»	homicidium.
»	102.	»	2.	»	6.	inf.	»	se	»	si.
»	105.	»	2.	»	6.	sup.	»	tristia	»	tristitia.
»	126.	»	1.	»	9.	inf.	»	nom	»	non.
»	164.	»	2.	»	6.	sup.	»	libera	»	libero.
»	176.	»	1.	»	14.	sup.	»	factionem	»	fractionem.
»	183.	»	1.	»	3.	sup.	»	intento	»	intentio.
»	189.	»	2.	»	15.	inf.	»	23	»	25.
»	192.	»	2.	»	4.	sup.	»	n. 228.	»	n. 238.
»	203.	»	2.	»	24.	inf.	»	n. 300.	<i>deleatur.</i>	
»	205.	»	1.	»	13.	inf.	»	n. 133.	<i>legatur</i>	n. 33.
»	234.	»	1.	»	12.	sup.	»	spiculatores	»	sicarios.
»	237.	»	2.	»	27.	inf.	»	consequentur	»	consequenter.
»	243.	»	1.	»	9.	sup.	»	16	»	10.
»	244.	»	2.	»	11.	inf.	»	n. 472.	»	n. 479.
»	248.	»	2.	»	10.	sup.	»	n. 3 et 5.	»	n. 3 et 8.
»	249.	»	1.	»	24.	inf.	»	n. 434.	»	n. 484.
»	»	»	2.	»	27.	inf.	»	n. 5.	»	n. 8.
»	258.	»	1.	»	22.	sup.	»	n. 242.	»	n. 542.
»	263.	»	2.	»	22.	inf.	»	n. 605.	»	n. 603.
»	295.	»	2.	»	1.	sup.	»	n. 8.	»	n. 7.
»	»	»	»	»	20.	sup.	»	n. 316 et 318.	»	n. 315 et 317.
»	400.	»	1.	»	18.	sup.	»	n. 1015.	»	n. 1045.
»	408.	»	1.	»	2.	sup.	»	n. 32.	»	n. 31.
»	415.	»	1.	»	17.	inf.	»	n. 3.	»	n. 2.
»	443.	»	1.	»	24.	sup.	»	n. 883.	»	n. 833.
»	447.	»	1.	»	27.	sup.	»	n. 73.	»	n. 72.
»	448.	»	2.	»	26.	sup.	»	esse	<i>deleatur.</i>	
»	451.	»	1.	»	2.	inf.	»	n. 45.	<i>legatur</i>	n. 54.
»	465.	»	1.	»	21.	sup.	»	n. 318.	»	n. 317.

Alia minoris momenti lector ipse corrigit.

INDEX.

Proœmium	PAG. V	Litteræ Apostolicæ Pii IX de eadem materia.	PAG. X
Decretum S. R. C., quo titulus Doctoris Ecclesiæ conceditur S. Alphonso Mariæ de Ligorio	IX		

LIBER I.

DE PRINCIPIIS GENERALIBUS.

TRACTATUS I.

De actibus humanis.

CAPUT I. Notio actus humani	1	2. Metus	8
CAPUT II. Principia actuum humanorum	2	3. Concupiscentia	»
ART. I. De voluntario	»	4. Ignorantia	9
§ I. Voluntarium in genere	»	Appendix. De habitu	11
§ II. Voluntarium in specie	4	CAPUT III. Actuum humanorum moralitas	»
ART. II. De libero	6	ART. I. Notio moralitatis	»
ART. III. De involuntario	7	ART. II. Principia moralitatis	13
§ I. Notio voluntarii	»	§ I. Objectum	»
§ II. Causæ involuntarii	»	§ II. Circumstantiæ	14
1. Violentia	»	§ III. Finis	15

TRACTATUS II.

De conscientia.

CAPUT I. Notio conscientiæ	17	CAPUT II. Regulæ ad dijudicandam opinionum probabilitatem	30
CAPUT II. Conscientia vera et erronea	18	 Sectio II. De licito opinionis probabilis usu	33
ART. I. Conscientia vera	»	CAPUT I. Status questionis	»
ART. II. Conscientia erronea	»	ART. I. Materia ad controversiam haud pertinens	»
ART. III. Conscientia perplexa	19	ART. II. Questio in proprio suo objecto proposita	35
ART. IV. Conscientia scrupulosa	»	CAPUT II. Varia systemata circa questionem propositam	»
CAPUT III. Conscientia certa et dubia	22	CAPUT III. Explanatio systematis S. Alphonsi	»
ART. I. Conscientia certa	»	CAPUT IV. Demonstratio systematis S. Alphonsi	37
ART. II. Conscientia dubia	23	ART. I. Probatio systematis per partes	»
§ I. Inefficacia conscientiæ dubiæ ad dirigendas actiones	»	ART. II. Probatio totius systematis insimul	43
§ II. Principia reflexa, quibus conscientia dubia deponitur	25	ART. III. Confutatio aliorum systematum	45
1. Pro dubiis juris	»	CAPUT V. Solutio objectionum	46
2. Pro dubiis facti	27	CAPUT VI. Praxis Probabilismi	51
Dissertatio de usu opinionis probabilis	28		
 Sectio I. De opinionum probabilitate	»		
CAPUT I. Notio et efficacia opinionis probabilis	»		

TRACTATUS III.

De legibus.

	PAG.		PAG.
CAPUT I. Notio legis	52	ART. II. Potestas dispensandi	72
ART. I. Notio legis in genere	»	§ I. Notio potestatis dispensandi	»
ART. II. Notio legis æternæ et naturalis	53	§ II. Quis eam habeat	73
CAPUT II. Legum latio	54	§ III. Circa quos exerceri possit	74
ART. I. Potestas ferendi leges	»	ART. III. Causæ dispensationis	75
ART. II. Materia legis	55	§ I. Necessitas causæ	»
ART. III. Legis promulgatio	56	§ II. Veritas causæ in dispensationis petitione	76
ART. IV. Legis acceptatio	57	ART. IV. Cessatio dispensationis	77
CAPUT III. Obligatio legis	58	§ I. Per cessationem causæ	»
ART. I. Natura obligationis legis	»	§ II. Per revocationem dispensantis	»
§ I. Obligatio legis in communi	»	§ III. Per renuntiationem dispensantis	78
§ II. Obligatio legis pœnalis	59	CAPUT VII. Cessatio legis	»
§ III. Obligatio legis irritantis	61	ART. I. Per cessationem finis	»
§ IV. Obligatio legis fundatæ in præsumptione	62	ART. II. Per abrogationem	79
ART. II. Modus adimplendi legem	»	CAPUT VIII. De consuetudine	»
ART. III. Causæ legis obligatione solventes	63	ART. I. Notio consuetudinis	»
§ I. Causæ extrahentes a lege	64	ART. II. Conditiones consuetudinis	80
§ II. Causæ excusantes a lege	»	ART. III. Effectus consuetudinis	81
CAPUT IV. Subjecti legis	66	ART. IV. Cessatio consuetudinis	»
ART. I. Subjecti legis in communi	»	CAPUT IX. De privilegiis	82
ART. II. Subjectio peregrinorum	68	ART. I. Notio privilegii	»
CAPUT V. Interpretatio legis	69	ART. II. Acquisitio privilegii	»
ART. I. Interpretatio simplex	70	ART. III. Interpretatio privilegii	83
ART. II. Epikeia	71	ART. IV. Usus privilegii	»
CAPUT VI. Dispensatio legis	72	ART. V. Cessatio privilegii	84
ART. I. Notio dispensationis	»	§ I. Ab intrinseco	»
		§ II. Per revocationem Superioris	»

TRACTATUS IV.

De peccatis.

CAPUT I. Notio peccati	86	ART. I. Peccata interna in genere	96
CAPUT II. Distinctio peccatorum	»	ART. II. Desiderium malum	97
ART. I. Distinctio specifica	87	ART. III. Delectatio morosa	99
ART. II. Distinctio numerica	89	CAPUT VI. Peccata capitalia	100
CAPUT III. Peccatum mortale et veniale	92	I. Superbia	»
ART. I. Utriusque notio	»	II. Avaritia	101
ART. II. Conditiones ad utrumque requisitæ	»	III. Luxuria	»
ART. III. Quomodo peccatum mortale evadat veniale, et vice versâ	94	IV. Gula	»
CAPUT IV. Peccatum commissionis et omissionis	96	1. Gula in communi	»
CAPUT V. Peccata interna	»	2. Ebrietas	102
		V. Ira	104
		VI. Invidia	»
		VII. Acedia	105

LIBER II.

DE PRÆCEPTIS VIRTUTUM THEOLOGICARUM.

TRACTATUS I.

De fide.

CAPUT I. Notio fidei	106	ART. II. Præceptum credendi veritates fidei	109
CAPUT II. Præcepta fidei	»	ART. III. Præceptum confitendi fidem	110
ART. I. Præceptum sciendi res fidei	107		

	PAG.		PAG.
CAPUT III. Peccata contra fidem . . .	143	ART. II. Hæresis . . .	144
ART. I. Infidelitas . . .	"	CAPUT IV. Pericula fidei . . .	146

TRACTATUS II.

De spe.

CAPUT I. Notio spei . . .	117	ART. I. Desperatio . . .	119
CAPUT II. Præcepta spei . . .	118	ART. II. Præsumptio . . .	120
CAPUT III. Peccata contra spem . . .	"		

TRACTATUS III.

De charitate.

CAPUT I. Notio charitatis . . .	121	Punctum II. Obligatio vitandi scandalum passivum . . .	144
CAPUT II. Præceptum charitatis Dei . . .	122	Punctum III. Casus scandali . . .	144
CAPUT III. Præcepta charitatis proximi . . .	124	1. Ornatus fœminarum . . .	"
ART. I. Dilectio proximi in communi . . .	"	2. Imagines et statuæ obscœnæ . . .	145
ART. II. Dilectio inimicorum . . .	125	3. Pravi libri . . .	"
CAPUT IV. Ordo servandus in charitate proximi . . .	128	4. Casus varii . . .	146
ART. I. Notio et obligatio ordinis charitatis . . .	"	§ II. Scandalum cooperationis ad peccatum alterius . . .	"
ART. II. Ordo charitatis, attentâ necessitate proximi . . .	"	Punctum I. Notio et malitia cooperationis . . .	"
ART. III. Ordo charitatis, attentâ conjunctione proximi . . .	130	Punctum II. Casus cooperationis . . .	148
CAPUT V. Opera charitatis proximi . . .	131	1. Cooperatio famulorum . . .	"
ART. I. Eleemosyna . . .	"	2. Cooperatio cauponum . . .	149
ART. II. Correptio fraterna . . .	134	3. Cooperatio mercatorum . . .	150
CAPUT VI. Peccata contra charitatem . . .	138	4. Cooperatio ad pravos libros . . .	"
ART. I. Odium proximi . . .	"	5. Cooperatio opificum et operariorum . . .	151
ART. II. Scandalum . . .	139	6. Cooperatio Catholicorum . . .	152
§ I. Simplex scandalum . . .	"	§ III. Reparatio scandali . . .	"
Punctum I. Notio et malitia scandali . . .	"		

LIBER III.

DE PRÆCEPTIS DECALOGI.

TRACTATUS I.

De I præcepto.

CAPUT I. Actus religionis . . .	155	§ I. Tentatio Dei . . .	166
ART. I. Adoratio . . .	"	§ II. Sacrilegium . . .	167
ART. II. Oratio . . .	156	1. Sacrilegium in communi . . .	"
CAPUT II. Peccata contra religionem . . .	158	2. Sacrilegium personale . . .	168
ART. I. Superstitio . . .	"	3. Sacrilegium locale . . .	"
§ I. Superstitio in communi . . .	"	4. Sacrilegium reale . . .	169
§ II. Idololatria . . .	"	5. Pœnæ contra sacrilegos . . .	170
§ III. Divinatio . . .	159	§ III. Simonia . . .	"
§ IV. Vana observantia . . .	160	1. Notio simoniæ . . .	"
§ V. Magia . . .	162	2. Materia simoniæ . . .	171
Appendix I. De magnetismo animali . . .	163	3. Pretium simoniæ . . .	173
Appendix II. De spiritismo . . .	165	4. Pactum simoniæ . . .	174
ART. II. Irreligiositas . . .	166	5. Pœnæ contra simoniacos . . .	175

TRACTATUS II.

De II praecepto.

	PAG.		PAG.
CAPUT I. De blasphemia	176	ART. II. Requisita ad votum	187
CAPUT II. De juramento	179	§ I. Ex parte actûs	»
ART. I. Notio juramenti	»	§ II. Ex parte materiæ	188
ART. II. Licetitas juramenti	180	ART. III. Voti obligatio	189
ART. III. Obligatio juramenti promissorii	181	ART. IV. Voti relaxatio	191
ART. IV. Interpretatio juramenti promissorii	183	§ I. Irritatio voti	»
ART. V. Relaxatio juramenti promissorii	184	§ II. Dispensatio voti	193
CAPUT III. De adjuratione	185	1. Dispensatio voti in communi	»
CAPUT IV. De voto	186	2. Dispensatio votorum reservatorum	195
ART. I. Notio voti	»	§ III. Commutatio voti	197

TRACTATUS III.

De III praecepto.

CAPUT I. Sanctificatio festorum in genere	199	CAPUT III. Auditio Missæ	204
CAPUT II. Cessatio ab operibus servilibus	200	ART. I. Obligatio audiendi Missam	»
ART. I. Opera prohibita	»	§ I. Auditio Missæ integræ	»
ART. II. Causæ excusantes opera prohibita	202	§ II. Præsentia corporis	205
§ I. Dispensatio	»	§ III. Attentio animi	206
§ II. Consuetudo	»	§ IV. Locus debitus	207
§ III. Pietas	203	ART. II. Causæ excusantes omissionem Missæ	208
§ IV. Necessitas	»		

TRACTATUS IV.

De IV praecepto.

CAPUT I. Obligationes filiorum et parentum	210	§ III. Educatio spiritualis	214
ART. I. Obligationes filiorum erga parentes	»	CAPUT II. Obligationes conjugum	216
§ I. Amor	»	CAPUT III. Obligationes dominorum et famulorum	217
§ II. Reverentia	»	CAPUT IV. Obligationes magistrorum et discipulorum	218
§ III. Obedientia	211	CAPUT V. Obligationes Superiorum spiritualium et subditorum	»
ART. II. Obligationes parentum erga liberos	212	CAPUT VI. Obligationes Superiorum civilium et subditorum	219
§ I. Amor	213		
§ II. Educatio corporalis	»		

TRACTATUS V.

De V praecepto.

CAPUT I. De suicidio	222	ART. I. Occisio innocentis in genere	227
CAPUT II. Occisio malefactoris	224	ART. II. Procuratio abortûs	228
CAPUT III. Occisio injusti aggressoris	225	CAPUT V. De duello	229
CAPUT IV. Occisio innocentis	227	CAPUT VI. De bello	233

TRACTATUS VI.

De VI et IX praecepto.

	PAG.		PAG.
CAPUT I. Luxuria in genere	235	ART. II. Sodomia	245
CAPUT II. Luxuria consummata juxta naturam	237	ART. III. Bestialitas	246
ART. I. Fornicatio	»	CAPUT IV. Luxuria non consummata	247
ART. II. Stuprum	238	ART. I. Impudicitia in genere	»
ART. III. Raptus	239	ART. II. Oscula, amplexus, compressio manuum	248
ART. IV. Adulterium	»	ART. III. Tactus	249
ART. V. Incestus	240	ART. IV. Aspectus	»
ART. VI. Sacrilegium carnale	241	ART. V. Turpiloquium	250
CAPUT III. Luxuria consummata contra naturam	242	ART. VI. Lectio obscenorum	»
ART. I. Pollutio	»	Appendix. De castitate	251

TRACTATUS VII.

De VII et X praecepto.

Pars prima. De jure et justitia	253	ART. I. Possessor bonæ fidei	280
CAPUT I. Notio juris et justitiæ	»	ART. II. Possessor malæ fidei	282
CAPUT II. De dominio perfecto	254	ART. III. Possessor dubiæ fidei	285
ART. I. Objectum domini	»	CAPUT III. Restitutio ob injustam damnificationem	236
ART. II. Subjectum domini	255	ART. I. Ob injustam damnificationem secundum se	»
§ I. Dominium filiorumfamilias	»	ART. II. Ob injustam cooperationem ad damnum	290
§ II. Dominium uxorum	256	§ I. Quando cooperatores sunt restitutioni obnoxii	291
§ III. Dominium Clericorum	258	1. Mandans	»
§ IV. Dominium Auctorum	260	2. Consulens	292
ART. III. Modi acquirendi dominium	261	3. Consentiens	293
§ I. Occupatio	»	4. Palpo et receptator	294
1. Venatio	»	5. Participans	»
2. Inventio	262	6. Cooperatores negativi	295
§ II. Accessio	263	§ II. Quantum singuli cooperatores restituere tenentur	296
§ III. Præscriptio	264	§ III. Quo ordine cooperatores restituere debent	298
1. Res præscriptibilis	265	ART. III. Ob injustam impeditionem boni alieni	299
2. Possessio continuata	»	CAPUT IV. Cui facienda sit restitutio	300
3. Justus titulus	266	ART. I. Subjectum cui in genere	»
4. Bona fides	»	ART. II. Ordo servandus inter varios creditores	302
CAPUT III. De dominio imperfecto	267	CAPUT V. Circumstantiæ restitutionis	304
ART. I. Ususfructus	»	ART. I. Tempus restitutionis	»
ART. II. Usus	268	ART. II. Locus et expensæ restitutionis	305
ART. III. Servitus	»	ART. III. Periculum restitutionis	»
Pars secunda. De injustitia.	»	ART. IV. Modus restitutionis	303
CAPUT I. Injustitia in genere	»	CAPUT VI. Causæ excusantes a restitutione	307
CAPUT II. De furto	269	ART. I. Causæ extinguentes restitutionis obligationem	»
ART. I. Furtum in communi	»	ART. II. Causæ suspendentes restitutionis obligationem	308
ART. II. Furta minuta	271	§ I. Impotentia	»
ART. III. Furta domesticorum	272	§ II. Cessio bonorum	310
ART. IV. Causæ excusantes ablationem rei alienæ	274		
§ I. Necessitas	»		
§ II. Occulta compensatio	276		
CAPUT III. Damnificatio injusta	277		
Pars tertia. De restitutione	»		
Sectio I. De restitutione in genere	278		
CAPUT I. Notio, obligatio, et radices restitutionis	»		
CAPUT II. Restitutio ob possessionem rei alienæ	280		

	PAG.
Seccio II. De restitutione in specie	311
CAPUT I. Restitutio ob homicidium . . .	»
CAPUT II. Restitutio ob stuprum . . .	312
ART. I. Stuprum sine promissione matrimonii . . .	313
ART. II. Stuprum sub promissione matrimonii . . .	314
CAPUT III. Restitutio ob adulterium . . .	»
CAPUT IV. Restitutio ob defraudationem tributorum . . .	316
CAPUT V. Restitutio ob fraudatam legem conscriptionis militaris . . .	318
Pars quarta. De contractibus	319
Seccio I. De contractibus in genere	»
CAPUT I. Notio contractus . . .	»
CAPUT II. Requisita ad contractum . . .	320
ART. I. Personae habiles . . .	»
ART. II. Materia apta . . .	»
ART. III. Consensus legitimus . . .	321
§ I. Dotes legitimi consensûs . . .	322
§ II. Impedimenta legitimi consensûs . . .	»
1. Error et dolus . . .	»
2. Metus . . .	323
3. Læsio . . .	325
CAPUT III. Obligatio contractus . . .	»
CAPUT IV. Contractus qualificati . . .	»
ART. I. Contractus conditionatus . . .	326
ART. II. Ceteri contractus qualificati . . .	»
Seccio II. De contractibus gratuitis	327
CAPUT I. Promissio . . .	328
CAPUT II. Donatio . . .	329
ART. I. Donatio in genere . . .	»
§ I. Quis donare possit et accipere . . .	»
§ II. Quantum donari possit, et quomodo . . .	»
§ III. Quando donatio revocari valeat . . .	330
ART. II. Donatio inter vivos, et mortis causâ . . .	»
ART. III. Donatio per testamentum . . .	332
§ I. Notio et forma testamenti . . .	»
§ II. Facultas testandi . . .	333
§ III. Institutio hæredis . . .	334
§ IV. Aditio et repudiatio hæreditatis . . .	»
§ V. Resolutio testamenti . . .	335
§ VI. Executio testamenti . . .	»
§ VII. Codicillus, legatum, et substitutio . . .	336
Appendix. De successione ab intestato . . .	338
§ I. Notio successionis ab intestato . . .	»
§ II. Hæredes, legitima, exhereditatio . . .	»
§ III. Ordo successionis . . .	339

	PAG.
§ IV. Collatio bonorum . . .	340
CAPUT III. Commodatum et precarium . . .	»
CAPUT IV. Depositum et sequestrum . . .	341
CAPUT V. Mandatum et negotiorum gestio . . .	342
CAPUT VI. Mutuum et usura . . .	»
ART. I. Mutuum . . .	»
ART. II. Usura . . .	343
ART. III. Tituli, ex quibus exigere auctarium liceat . . .	344
§ I. Damnum emergens . . .	»
§ II. Lucrum cessans . . .	345
§ III. Periculum sortis . . .	»
§ IV. Pœna conventionalis . . .	346
§ V. Lex civilis . . .	»
§ VI. Contractus onerosus . . .	347
Appendix. De montibus pietatis . . .	348
Seccio III. De contractibus onerosis	349
CAPUT I. Emptio-venditio . . .	»
ART. I. Notio emptionis-venditionis . . .	»
ART. II. Materia emptionis-venditionis . . .	»
§ I. Merx . . .	350
§ II. Pretium . . .	»
ART. III. Obligationes venditoris et emptoris . . .	354
§ I. Obligationes venditoris . . .	»
§ II. Obligationes emptoris . . .	355
ART. IV. Pacta emptioni-venditioni adjecta . . .	356
§ I. Arrha . . .	»
§ II. Pactum additionis in diem . . .	»
§ III. Pactum revendendi et redimendi . . .	»
ART. V. Quædam venditionis species . . .	357
§ I. Monopolium . . .	»
§ II. Venditio sub hastâ . . .	358
§ III. Venditio per proxenetâs . . .	360
CAPUT II. Censûs . . .	361
CAPUT III. Cambium . . .	363
CAPUT IV. Locatio-conductio . . .	»
§ I. Locatio-conductio rerum . . .	»
§ II. Locatio-conductio operarum . . .	364
CAPUT V. Emphyteusis et feudum . . .	366
CAPUT VI. Societas . . .	»
CAPUT VII. De contractibus aleatoriis . . .	369
ART. I. Ludus . . .	»
ART. II. Contractus sortium . . .	370
ART. III. Sponsio . . .	371
ART. IV. Assecuratio . . .	»
CAPUT VIII. De contractibus subsidiariis . . .	»
ART. I. Fidejussio . . .	»
ART. II. Pignus et hypotheca . . .	372

TRACTATUS VIII.

De VIII præcepto.

CAPUT I. Mendacium . . .	373
ART. I. Malitia mendacii . . .	»
ART. II. Liceitas restrictionis mentalis . . .	374
CAPUT II. Detractio . . .	377
ART. I. Notio et malitia detractiois . . .	»

ART. II. Causæ excusantes revelationem criminis alieni . . .	379
ART. III. Audientes detractionem . . .	381
ART. IV. Restitutio famæ . . .	383
ART. V. Causæ excusantes a restitutione famæ . . .	384

	PAG.		PAG.
CAPUT III. Susurratio	385	CAPUT V. Contumelia	387
CAPUT IV. Judicium temerarium	386	CAPUT VI. Violatio secreti	388

LIBER IV.

DE PRÆCEPTIS ECCLESIAE.

TRACTATUS I.

De I praecepto.

Observatio Festorum.

CAPUT UNICUM	391
------------------------	-----

TRACTATUS II.

De II praecepto.

Jejunium ecclesiasticum.

CAPUT I. Notio et obligatio jejunii	392	§ I. Dispensatio	397
CAPUT II. Forma jejunii	393	§ II. Impotentia	398
ART. I. Abstinencia a certis cibis	393	§ III. Labor	399
ART. II. Unica refectio	394	§ IV. Pietas	400
ART. III. Certa refectionis hora	396	ART. II. Causae excusantes ab abstinentia ciborum vetitorum	401
ART. IV. Collatiuncula vespertina	396	§ I. Dispensatio	402
CAPUT III. Causae a jejunio excusantes	397	§ II. Impotentia	403
ART. I. Causae excusantes ab unica refectioe	397		

TRACTATUS III.

De III praecepto.

Dies abstinenciae.

CAPUT UNICUM	404
------------------------	-----

TRACTATUS IV.

De IV praecepto.

Annua Confessio.

CAPUT UNICUM	405
------------------------	-----

TRACTATUS V.

De V praecepto.

Communio Paschalis.

CAPUT UNICUM	407
------------------------	-----

LIBER V. DE PRÆCEPTIS STATUUM VITÆ.

TRACTATUS I.

De statu Religioso.

	PAG.		PAG.
CAPUT I. Notio statûs Religiosi . . .	410	§ I. Materia paupertatis . . .	417
CAPUT II. Vocatio ad statum Religiosum . . .	412	§ II. Licentia requisita ad licitum usum rerum . . .	420
CAPUT III. Ingressus in Religionem . . .	413	§ III. Vita communis . . .	422
CAPUT IV. Professio Religiosa . . .	415	ART. III. Observantia castitatis . . .	423
CAPUT V. Obligationes Religiosorum . . .	416	ART. IV. Observantia obedientiæ . . .	425
ART. I. Obligatio tendendi ad perfec- tionem . . .	»	§ I. Obedientia Superioribus debita . . .	»
ART. II. Observantia paupertatis . . .	417	§ II. Observantia Regulæ . . .	426

TRACTATUS II.

De statu Clericali.

Pars prima. De obligationibus com- munibus Clericorum. . . . 427		CAPUT V. Nonnulla Clericis prohibita . . . 441	
CAPUT I. Interior sanctimonia . . .	»	ART. I. Ludi profani . . .	»
CAPUT II. Honestas conversatio . . .	428	ART. II. Venatio . . .	»
ART. I. Continentia . . .	»	ART. III. Ingressus tabernarum . . .	442
ART. II. Temperantia et modestia . . .	»	ART. IV. Officia sæcularia . . .	»
ART. III. Liberalitas et mansuetudo . . .	»	ART. V. Negotiatio . . .	443
CAPUT III. Habitus clericalis et tonsura . . .	429	ART. VI. Cohabitatio cum mulieribus suspectis . . .	444
CAPUT IV. Divinum Officium . . .	430	Pars secunda. De officiis Paro- chorum . . . 445	
ART. I. Notio divini Officii . . .	»	CAPUT I. Residentia . . .	»
ART. II. Obligatio divini Officii . . .	»	CAPUT II. Missa pro populo . . .	446
ART. III. Modus recitandi divinum Of- ficium . . .	432	CAPUT III. Sacramentorum administratio . . .	448
§ I. Forma præscripta Officii . . .	»	CAPUT IV. Prædicatio et doctrina christiana . . .	449
§ II. Recitatio publica vel privata . . .	433	CAPUT V. Correptio . . .	450
§ III. Ordo Officii . . .	»	CAPUT VI. Quædam aliæ obligationes . . .	451
§ IV. Tempus Horarum . . .	435	Pars tertia. De officiis Episcoporum . . . 452	
§ V. Debita pronuntiatio . . .	436	CAPUT I. Residentia . . .	»
1. Pronuntiatio vocalis . . .	»	CAPUT II. Visitatio dioceseos . . .	453
2. Pronuntiatio integra . . .	437	CAPUT III. Missa pro populo . . .	»
3. Pronuntiatio continuata . . .	»	CAPUT IV. Sacramentorum administratio . . .	454
§ VI. Attentio et devotio . . .	438	CAPUT V. Seminarii institutio . . .	455
ART. IV. Causæ excusantes ab Officio divino . . .	439	CAPUT VI. Parochorum et Confessario- rum delectus . . .	»
§ I. Impotentia . . .	»	CAPUT VII. Prædicatio . . .	456
§ II. Justum impedimentum . . .	440	CAPUT VIII. Correptio . . .	457
§ III. Dispensatio . . .	»	CAPUT IX. Aliæ quædam obligationes . . .	»

TRACTATUS III.

De officiis quorundam sæcularium.

CAPUT I. Officia Judicum . . .	459	CAPUT VI. Officia Apparitorum . . .	467
ART. I. Officia Judicum proprie dictorum . . .	»	CAPUT VII. Officia Referendarii, Secre- tarii et Notarii . . .	»
ART. II. Officia Judicum juratorum . . .	462	CAPUT VIII. Officia Medicorum et Phar- macopolarum . . .	468
CAPUT II. Officia Advocatorum et Pro- curatorum . . .	»	CAPUT IX. Obligationes artificum et opi- ficum . . .	469
CAPUT III. Obligationes Accusatoris . . .	464		
CAPUT IV. Obligationes Testium . . .	»		
CAPUT V. Obligationes Rei . . .	465		

THEOLOGIA MORALIS.

